III
Hc-14850
1928-1-12

ЖИТОМИРСЬКИЙ ГРЕЦЬКИЙ ЖІНОЧИЙ ЧОЛОВІЧИЙ ДІТСЬКИЙ ВСЯКИЙ

(N N° 10)

K III 14.850

1928- N° 1-6, 7/8, 9, 10/11, 12

07

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МІСЯЧНИК

РІЧНИК ПЕРШИЙ

1928.

КНИГОЗБІРНЯ
„СТУДІОН"
у Львові

ЛЬВІВСЬКА ... БІБЛІОТЕКА
АН ...
№ Ж. 7523 П

ЛЬВІВ

НАКЛАДОМ РЕВІЗІЙНОГО СОЮЗУ УКР. КООПЕРАТИВ.

Зміст:

Стор.

Від Редакції 1
Бородаєвський, С. Проблєми кооперації й мира 389
Гутнік, Ян. Громада — чоловік великий (вірш) 209
З думок українських кооператорів 65
І. П. Де душа кооперації? 4
К. Дух солідаризму 162
» Педагогічна міра 265
К. К. Новий суспільний тип 505
Кооператори цілого Світу! 313
Ліквідація великого діла 448
Павликовський, Ю. Народ і кооперація 2
» » Микола В. Левитський 433
Перлини (вірш) 161
Сапіцький, В. Микола Зібер 385
Українська кооперація й польська адміністрація 57
60-ліття »Просвіти« 447

Народнє господарство.

Давід, Едвард. Кооператизація сільськогс господарства 398
Мицюк, О. Світова війна в її соціяльних і госп. наслідках 12
» » Причини і розвиток східно-европейської революції . . . 128
» » Трансформації в суспільній структурі Сходу Европи . . . 214
» » Село і місто 319
» » Сільське господарство та індустрія в СССР 392
» » Націоналізована тяжка індустрія УСРР і сільське господарство 452
На тему співпраці кооперації споживачів з кооперацією продуцентів . 164
Нові докази потреби кооперації 24
Поширення кооперації в головних державах світа 73
Рессель, Д. Необхідність корінних змін в с.-господарстві 19
Тимошенко, В. Що таке господарська кон'юнктура і які її ознаки . . 115
Храпко, М. Сільське господарство на Радянській Україні 67, 171
Храпливий, Е. Вигляди розвитку кооп. молочарства 25

Теорія кооперації.

Жук, Андрій. Чи і в якій мірі хліборобські артілі М. В. Левитського були продукційними колєктивами? 440
Коберський, К. За Кооперативну Республику 5
Модрачек, К. Про дійсну природу і мету кооперації 517
Рессель, Дж. Створення нового соціяльного ладу 59
» » Виховання громадян 113
» » До великих діл! 267
» » Ідеали сільської цивілізації 314
Храневич, Кость. Аналіза і сінтеза в кооперознавстві 165
» » Кооперативний максималізм 390

Біжучі економічні питання.

Галущинський, І. Фінансування консумції 403
Добриловський, М. Оподаткування сіл.-госп. населення на Рад. Україні 326
К. К. Стабілізаційна позичка і »стабілізація« 30
» ». За напрям господарської політики Польщі 78

Коберський, К. Відбудова угноювання ріллі 276
» » Недоцінена галузь народнього господарства 333
Коцюба, Й. Стандаризація молочарських продуктів 278
Кріза польського текстильного промислу 401
Няньчур, Г. Три пекучі питання 513
О-м. Рільничі палати 226
Павликовський, Ю. Галичина після війни 1914-1920 . 121, 167, 220, 270, 331

Господарська хроніка 38, 95, 144, 189, 243, 294, 366, 420, 478, 539.

Проблеми кооп. організації і практики.

Анкета в справі росп. про торг. книги 37
Волинець, Б. Плянова аґрономічна робота та способи її ведення . . 340
Воробець, В. і К. Коберський. Наладнання аґрономічної роботи в краю 140
Дік, Л. Техніка кооперативної торгівлі в Німеччині 415
До питання про універсалізм чи спеціялізацію 348
Злобинська, Г. Жіночі кустарні промисли й пром. коопер. на Україні 351
Капуста, М. Життєздатність і самовистарчальність коопер. установ 34, 92
Кооперативні банки 37
М. Б. Кустарна кооперація 290
Мадзен, Н. Що краще? Богато малих — чи мало великих кооператив 89
Мацьків, О. — С. Стефанишин — І. Мартюк — М. Скидан. Наладнання аґрономічної роботи в краю 233
Миськів, Семен. Ще один спосіб ведення торгів 187
На підпору домашнього промислу 293
Продукційна кооператива »Союз Промисловців Гуцульщини« 292
Прокопів, І. Робітнича мясарня в Празі 474, 536
Тотоміянц, В. Взаємовідношення між окремими галузями кооперації 212
Храпливий, Е. і Коберський, К. Ще до питання про наладнання аґрономічної роботи в краю 182
Шільдер, З. Інтеґралізм в кооперації 346

Проблеми кооперативного кредиту.

Гільдебранд, Карло. Головні проблеми ведення кредитових кооператив 412
Ідея дрібних ощадностей поширюється 337
Коберський, К. Чи можна говорити про масову дрібну ощадність, як про підставу селянського кредиту? 134
» » Блищі дані про »Лапшинське диво« 238
» » Кредит 406, 460, 524
Корчинський, М. Селянський дрібний кредит 83
» » Як реалізувати клич ощадности? 450
Охрим, О. Ще до дискусії над важною справою 287
Туган—Барановський, М. І. Райфанзенські принципи 469, 513
Хр., Е. Ще до справи організації селянського кредиту і боротьба з лихвою 136
Vivat sequens! 289

Кооперативне будівництво в нарисах.

Мартос, Б Союзне будівництво кооперації в Чехосл. Республиці 177, 229
Тимошенко, В. Кооперативний збут в Сполуч. Державах Америки . 281

З життя української кооперації.

Андрійченко, А. Коопер.-освітна діяльність на Рад. Україні 40
» » Мережа споживчої кооперації на Рад. Україні . . . 147
» » Фінансовий стан і торговельна діяльність споживчих кооператив на Рад. Україні 248, 355

Анкетний лист на кооперативний конґрес 302
Доманицький, В. Два ювилеї укр. кредитової кооперації 9
За поширення кооперативної освіти 364
Загальні Збори Маслосоюза 256
Загальні Надзвичайні Збори РСУК і Заг. Збори Центробанку 258
Засідання Ради РСУК 257
Зелик, Вол. До питання про професійну організацію кооп. робітників 155, 194
К. К. Жіноча кооператива »Українське Народнє Мистецтво« 353
К-ра, Ом. Українська кооперація на північно-зах. землях і польська адміністрація 151
Кіцера, Ом. Анкета з кооперативних курсів в Холмі 374
Конференція в справі організації кооп. молочарства 100, 256
Контрольні цифри (плян операцій) кооперації на 1928/29 р. 427
Кооперативна видавнича діяльність 103
Кооп. курси в краю 51, 152, 546
Курси для кооп. організаторів 50
Лапчук, Іван. Огляд кооперативного руху в Перемиській окрузі в 1927 р. 424
М. О. Кооперативна освіта в УСРР. 303
» » Кооперативна книготоргівля в УСРР. 304
Мануфактура на сплати 546
На Великій Україні 492
Ольховий, В. Огляд району ПСК в Жовкві 300
Охрим, О. Кооперативні робітники Повіт. Союзів Кооператив 361
Перше засідання нововибраної Ради РСУК 102
Перший зїзд жіночих кооператив 101
Свята кооперації в р. 1927 . . . . . 51, 152
Соймування зах.-української кооперації 43
Споживча кооперація на Вел. Україні в жовтні 1928 р. 547
Стан кооперації на північно-західних землях 475
Стефанський, М. Огляд діяльности кооператив на Кремінеччині . . 252

З життя чужої кооперації 305-306, 428-430
Бородаєвський, С. Кооперація в Чехословацькій республиці 373
Мицюк, О. Homo cooperativus 211
» » Натуральна нестатутарна кооперація у словян-хліборобів . 511

З нашого економічного і громадського життя.
До характеристики аґрарної політики Чехословаччини на Підкарпатті 195
Корчинський, М. Наука і навчання сусп. економії Українців в Польщі 493
Ольховий, Ілярій. Білянс Земельного Банку Гіпотечного за рік 1926 156, 196
» » »Центробанк« в цифрах 530
Перший Зїзд Голов Філій »Сільського Господаря« і аґрономів у Львові 259

З царини прикладних наук.
Коцюба, Й. Пятьдесятьліття кружлівки 175

Серед книг і журналів . . 52, 106, 156, 200, 260, 307, 378, 431, 496
Бібліоґрафія 112, 310
Кооперативні фільми 499
З кооперативного побуту 105, 155, 263, 311
Всячина 207, 262, 310, 384, 501, 548
Помочі втрати 432

ОКАЗОВИЙ
ПРИМІРНИК

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

На дві

ЛЬВІВ СІЧЕНЬ 1928

Зміст:

стор.

Від Редакції 1
Ю. Павликовський, Народ і кооперація 2
І. П. Де душа кооперації? . . . 4
К. Коберський, За кооперативну Республику 5
В. Доманицький, Два ювилеї укр. Кредитової кооперації . 9

Народнє господарство

О. Мицюк, Світова війна в її соціяльн. і госп. наслідках . 12
Дж. Рессель. Необхідність корінних змін в с. господарстві. 19
Нові докази потреби кооперації. 24
Е. Храпливий, Вигляди розвитку кооп. молочарства 25

Біжучі економічні проблєми

К. К. Стабілізаційна позичка і »стабілізація« 30

стор.

Проблєми кооп. орґанізації і практики

М. Капуста, Життєздатність і самовистарчальність кооперат. установ 34
Кооперативні банки 37
Анкети в справі росп. про торг. книги 37

Господарська хроніка 38

З життя укр. кооперації

А. Андрійченко, Коопер освітня діяльність на Рад. Україні . . 40
Соймування зах.-української кооперації 43
Курс для кооп. орґанізаторів . . 50
Кооп. курси в краю 51
Свята кооперації в р. 1927 . . 51

Серед книг і журналів 52

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ

КООПЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛИКИ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНОГО МІСЯЧНИКА

видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**

під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:

За рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.

Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**

Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

15 СІЧНЯ 1928	Ч. 1	РІК ВИДАННЯ І.

Поява цього журналу є живим показчиком хвилі: вона свідчить, що ріст наших кооперативних сил на Західній Україні перейшов уже перший ступінь розвитку; що ми вже дійшли до точки, де зачинає бути видно трохи ширше і дальше; що з стадії кустарної хочемо вступити в стадію будівництва на більшу і ширшу скалю.

Обставина, що перший після війни економічний журнал на Західній Україні появляється як орган кооперації є символічна: вона є живим доказом правдивости твердження, що тільки кооперацією можна українському народові, при його соціяльній структурі, взяти в свої руки керму своєї економіки і двигнути її на вищий щабель.

„Кооперативна Республика“ має бути органом теоретично-дискусійним; органом шукання доріг і вияснювання недостач. Офіціяльним органом Ревізійного Союза Українських Кооператив остає і на далі „Господарсько-Кооперативний Часопис.“

Редакція має добру волю дати на сторінках „К. Р.“ місце усякій новій, хочби і критичній думці, якщо вона подиктована виключно щирим бажанням послужити справі. Зокрема звертається редакція до всього кооперативного загалу з проханням підпомагати її змагання надсиланням матеріялів про життя на місцях, щоб орган наш не блукав під хмарами, а був живим і цікавим.

В міру поширення журналу і його ціна стане дешевшою. Тому редакція щиро прохає увесь освічений загал допомогти зачатому ділу не лише морально а й матеріяльно, шляхом приєднування йому передплатників.

Редакція.

Народ і кооперація.

Характер змагань, велич та якість успіхів життя-боротьби новітньої нації це прямі вислідки світогляду побудованого на трьох великих підвалинах: бажанню нації проявити себе, вірі в вищі ідеали людства і розумі нації. У гармонійному зістрою цих трьох елементів формується здорова психіка нації і стає невтомним двигуном і дбайливим впорядчиком її змагань.

Бажання нації проявити себе, це жажда здоровля, це бажання гармонійно розвинути свої фізичні і духові сили і здобути собі місце серед инших народів.

Жажду повищу скріплює ірраціональна віра в те, що кожна нація є обовязана, крім фізичного істнування, служити ще вищим завданням в сімії народів. Цей свого рода містицизм, це храм „вічної іллюзії" у розумінні Анатоля Франса, це будова „храмів і кумирів," це „до зорі ясної — вольний льот" у розумінні Миколи Вороного.

Заборолом хоробливого вибуяння містицизму, зорким сторожем чину нації є її розум — синтез усього людського досвіду, збережений в традиції. Традиція є одночасно підложжам, на якім кождий чин нації виростає у питомім її стилю.

Жажда проявити себе родить в нації волю чину, віра в вищі завдання родить розмах і окрилює власні сили нації і розум, спрямовує зроджений чин на шлях доцільности, надаючи йому упорядковану, національними потребами обосновану подобу.

* * *

Є щасливі народи, які оці животворні прикмети психіки новітньої нації носять у кості і крові своїй як природний дар наслідства вільних поколінь, вільних будівничих народнього життя.

Є одначе і в добі права нації народи, які хоч мають славну минувшину вільних будівничих власного життя, з покоління в покоління живуть в неволі. Неволя не змела їх вправді в лиця землі, — вони існують — та підірвана а то й знівечена у них є свобода вільного будування власного життя. Вони раби. Неволя своєрідно закратовує їх психіку.

Жажда сили і здоровля — ця динамічна основа будування власного життя, воля чину звузилась у них. Їх чин, це оборона часто тільки фізичного існування.

Творчий, пронизаний розумом нації містицим виродився у них у містицизм терпіння з питомою собі зневірою у власні сили і хоробливим світоглядом Толстого„ несопротивленія злу."

Традицію славної минувшини притьмарили злидні будня. Животіння з дня на день, „зїдання хліба" — пусто гаяний час кинув прірву між великим минулим і сучасним. Постійно рвуться нитки звязку між минулим і майбутнім.

Природній дар наслідства поколінь-рабів дав народові-рабові засоби боротьби за існування, не дав одначе засобів творення і розбудови нового життя. Хоч і живуть в народі спомини про велике минуле, то хоробливий містицизм терпіння руйнує в ньому волю навязати до великого минулого для будування нового великого у сучаснім.

Хора є душа народу. Звихнений, майже ніякий світогляд, коли порівнати його зі світоглядом повітньої нації. У неїж світогляд життя-

боротьби, а тут світогляд животіння. Там світогляд, з якого творяться нові моральні і матеріяльні цінности, тут світогляд оборони існування і оборони колишніх надбань.

* * *

Наука біольогії розцінює прикмети наслідства на явні і утаєні-дрімаючі. Дрімаючі прикмети можуть бути привернені до ряду явних відповідними засобами піклування.

Що більше, наука біольогії признає можливість набуття нових прикмет, попри прикмети унасліджені...

* * *

Не є пропащим народ-раб, хоч й потапає в сучаснім псевдогероїзмі терпіння, коли у нього хочби й підсвідомо тліє іскра великого минулого! З іскри оцеї дасться викресати вогонь очищення, у якому спопеліє психіка раба, в якому народиться і жажда сили і животворна віра, що в мить повяжуть сучасне з минулим для добра майбутнього.

Вогнем, що перепалює психіку раба, є національне виховання, проваджене в дусі розпалення жажди творення-будування. Оборона власного існування це похвальна риса народу-раба, творення нового життя це прикмета новітньої нації.

* * *

Одним з надійних засобів перевиховання народніх мас на творчих будівничиих власного життя в ділянці економічно-суспільній є кооперативизм.

Зневірені у власні сили господарські дроби народу находять у кооперативних установах засіб помноження сил шляхом солідарного гуртування, находять спроможність творчої праці. Працею тією кермують вони самі і на власну відповідальність. Ширина і глибина творчої праці згуртованих залежить від їх волі, а розвій від їх адміністраційної спосібности. Демократичний устрій кооператив дає спроможність вибитися на верх справдішним талантам. В кооперативах ломиться психіка раба, ломиться боротьба тільки за власне існування. Кооперація як ідея економічно суспільна вимагає від її ісповідників творення не тільки власного їх добробуту, але також — і тут суть ідеї — творення добробуту загалу, способом чесним і благородним, який підносить ісповідників її на вищий ступінь моральної досконалости. Працюючи в кооперативі перестає людина думати тільки про себе — думає про загал. Людина стає громадянином. Почуття громадських обовязків в народі-рабі це перша і головна умова перебудови його на справдішню націю.

Жажда проявлення себе в кооперації набирає прикмет суспільної вартости, родить громадський чин, творить-будує життя народу.

Життя кооперації овіває народні маси здоровим містицизмом, вірою у краще завтра, здійснювання якого не каже сподіватись від нікого постороннього, а тільки від власних сил, матеріяльних і моральних, солідарно працюючих.

Не нехтує теж кооперація досвідом народу. Противно, признаючи закони розвою засадою своєї праці, глядить у минуле, щоби до його додатніх прикмет навязати творчість у сучасність і шляхом культури праці підготувати майбутнє. Спираючися в економічній ділянці своєї праці на тверді закони господарського життя, може кооперація народу-раба навязувати до досвіду більших націй, які як вільні будівничі розвинули у себе кооперативний рух. Загальні засади кооперативного руху уста-

лені досвідом чужих, в нічому не перепинюють в творенню окремих засад, які відповідають потребам і прикметам того народу, який будує свою національну кооперацію. Відповідно до них народ може й чужі загальні засади або трансплянтувати або тільки транспонувати. Разом з сим кооперація народу поневоленого і народу вільного можуть найти і находять в деяких питаннях спільну мову як рівні з рівними, головно у міжнародніх взаєминах.

В кооперативних установах виховується народ на господаря своєї землі.

От чому по нашій національній катастрофі, вже з почином 1920 року побіджений але не зломаний живий наш народ затягнувся під прапор кооперації. Він перевиховує себе, кладе одночасно матеріяльні основи під фізичний і духовий свій розвій.

Жажда сили і здоровля, віра у вищі завдання людини а тим самим і народу, навязування до кращого минулого з духового і господарського життя народу находять в ідеї кооперації своє духове джерело а в кооператизмі практичне примінення. Кооперація сповняє своє завдання. Глибоко вкорінилися вже в нашім народі основні вимоги демократії: інстикт суспільної самопомочі і солідарности та активність народньої маси.

Ю. Павликовський.

Де душа кооперації?

...Кооператива, це живучий організм із складним механізмом управління і реґульовання. Її живчик бється тим живіше, чим живіший „кооперативний дух“ серед її членів, в рядах її виконавчих органів і в цілому середовищі, де працює кооператива.

...Не зовсім точно висловлюються ті, хто називає „душею кооперативи“ якусь одиницю, що стоїть в її центрі та являється тією пружиною, яка впроваджує в рух цілий апарат кооперативи чи кооперативного обєднання, побуджує других до праці і взагалі оживотворює кооперативну роботу. Оскільки ця одиниця дійсно перенята ідеєю кооперації і лиш остільки — ми можемо визнати її о р у д і є м кооперативної ідеї, її втіленням.

Ще краще, коли кооператива чи кооперативне обєднання має таких одиниць більше, цілий гурт. Тоді створюється дружній колєктив, споєний могучим вузлом великої ідеї. Серед них вітає „душа кооперації.“ „Де вас двох або трьох збереться — там і Я серед вас.“

Що-ж таке душа кооперації?

Матеріяльний недостаток більшости людства, який часто межує з нуждою, і взагалі несправедливий лад світа в поділі його дібр, спричинили повстання кооперації. Любов до використовуваного людства, бажання дати йому належне місце в світі, бачити його вдоволеним і щасливим, пхнути його на дорогу стремлінь до чогось красшого і взнеслішого в життю, як чисто матеріяльне вдовілля, створити з людства згідливу родину — отсе мабуть буде творити душу кооперації, яка пробивається в цілім її устрою, веденню, у відношенні членів між собою і у відношенні до решти світа.

І. П.

За Кооперативну Республику!

В історії розвитку кооперативної думки виразно зазначені три етапи. Перший: період кабінетного народження ідеї і такогож, дуже часто утопійного снування чисто теоретичних концепцій нового, соціяльно-справедливого ладу. Це період діяльности Р. Оуена, Ш. Фуріе, П. Бюше, Л. Бланка і др. Не дивлячись на спроби цих людей реалізації їхніх плянів, помимо усієї відданости цих апостолів своїй справі та широкому розмахові їх ідей, їх концепції не видержують проби життя; не є виключене, що саме ширина і всеобіймаючий розмах ідеї, ще не провіреної в сірих буднях щоденної практики і були причиною їх нежиттєздатности.

Слідує другий етап: праця Кінґа і Рочдельських Праведних піонерів в Анґлії (сорокові роки), майже одночасна поява робітничих споживчих крамниць у Франції та в Берліні і знову майже одночасні початки діяльности Райфайзена і Шульце в царині кредиту і сільськогосподарського спільництва. Хоч усі діячі цього періоду в меншій чи більшій мірі приймають за свої провідні ідеї перших апостолів спільництва, то в своїй практичній діяльности вони ставлять собі значно скромніші цілі, які свідчать про їхню обережність. Практиком і головно практиком є батько німецької кооперації Шульце; практиками є Рочдельці, скромну практичну програму висовує Райфайзен, хоч по своїй природі ідеаліст-фанатик.

Скромність пробиває з „Маніфесту піонерів з Рочделю". Ось його зміст:

„Наше споживче товариство ставить собі загальну мету давати матеріяльні користи своїм членам і піднести їх господарське та соціяльне положення."

Конкретні точки програми були:

заснувати споживчу крамницю;
набувати або ставити мешкання для членів;
засновуючи майстерні, давати працю членам;
набувати землю для поселення членів.

Тільки перед-остання точка зраджує трохи ширший розмах та інтенції. Ось вона:

„Як тільки стане можливим, споживче товариство прийме на себе організацію виробництва і росподілу, як також справу навчання в своїому крузі і власними засобами; иншими словами, товариство переміниться в незалежну спільноту, в якій інтерес одиниць станеться інтересом загалу; товариство буде в рівній мірі підпомагати инші споживчі товариства, які задумують заснувати подібні спільноти."

Зараз же по тім слідує як остання точка заява про поборювання кооперативою алькоголізму.

Як видно, всеобіймаючі пляни Оуена і других ідейних батьків руху, ставши на службу практичної роботи, підлягли звуженню, так-би сказати, обскубанню. І цілими десятками років тягнеться цей стан, аж поки кооперація не сталася потребою цілих верств населення, аж поки чисельна могучість руху самою вагою цифри не заставила піддати ревізії й основні програмові тези.

Соціольоґи, між ними один з найкращих теоретиків цієї науки, Тенніес, доволі давно помітили ориґінальне соціольоґічне явище, коли квантіта перекидається в кваліту („wenn die Quantität in Qualität umschlägt"). Яке-небудь соціяльне явище чи організація, розростаючись розмірами, вже тим самим дуже часто зміняє також свою якісну структуру. Найвиразніше це явище обсервують на прикладі розвитку

сучасних підприємств: зміна в їхній величині тягне за собою зміни в їхній організації, методах праці, а навіть в постановці їхньої господарської мети. З однаковою силою це явище виступає на яву, коли придивитися до історії цілих громадських рухів, в тім числі й руху кооперативного. Самий факт, що в селі X чи Y існує собі кооператива, невеличких розмірів підприємство, яке, скажім, торгує „перцем, сіллю і нафтою", або переганяє молоко своїх членів через кружлівку і збиває масло, здається на позір невартим уваги; але коли одночасно, в один час дня переганяють молоко через кружлівки в сотнях або й тисячах сіл, коли рівночасно день за днем працюють тисячі й тисячі крамарів за прилавками кооперативних крамниць по всій земній кулі, то з тим моментом справа зачинає бути значно серіознішою. Кількість зачинає неодмінно відбиватися на якости; з окрема-ж ця зміна стається у психольоґії самих тих, хто творить це діло. В їхній свідомости відбувається переворот: з слабих і приниженых вони стають духово сильнішими, їм виростають крила до ширшого лету. Думкою сягають чимраз відважніше у ті ділянки громадської діяльности, які ще вчора їм видавалися недоступними для кооперації. „Mit dem Essen kommt der Appetit." *)

Чимраз виразніше зарисовується нова доба в розвитку кооперативної думки, третя з черги. Доба орґанічного розвитку руху і свідомої формуловки остаточної мети руху, вже не на підставі самих кабінетних теоретичних міркувань, тільки на підставі довголітнього реального досвіду, здобутого в упертій буденній економічній роботі.

На загал ці нові спроби формулування остаточної мети кооперативного руху визначаються одночасно і розмахом думки і тверезістю розумовань. За деякими екстраваґантними виїмками вони синтезують в собі елєменти утопізму першої доби і практицизму доби другої. Чи візьмемо до рук писання батька солідаризму — Ш. Жіда, чи концепцію кооператизму В. Тотоміянца, чи заповіт І. Ф. Шера або програму Е. Поассона — скрізь стрічаємо більше або менше вдатну комбінацію названих двох елєментів.

Ідеал сучасного кооперативного руху діждався найвиразнішого свого оформлення в книжці Е. Поассона —„Кооперативна республика". Ми далекі від того, щоби писатися на усі твердження цієї книжки; вже сама основна концепція: будування кооператизму виключно на базі інтересів споживача не видержує наукової критики. Одначе мусимо числитися з тим, що в цій книжці кінцева мета кооперації як суспільного руху діждалася найсміливішого окреслення і уґрунтування.

Е. Поассон вірить, що невпинний ріст добровільних асоціяцій на базі споживання, при відповідній свідомости мети, приведе до створення загально-державної асоціяції, яка обійме виконування усіх головних господарських а по части і культурних соціяльних чинностей. Його власні слова:

„під назвою „Кооперативна республика" розуміємо спілку, яка своєю діяльністю обійме функці, які тепер виконують окружні асоціяції та гуртівні, в ділянці торговельній та фінансовій в рівній мірі, як в промисловій і сільсько-господарській. Загальнокраєву Кооперативну Республику уявляємо собі як завершення кооперативного руху."

Автор вірить в можливість повстання в кожній країні одного загального всеобєднуючого кооперативного союзу; такий союз бувби

*) З їдою приходить смак.

власне тією „кооперативною республикою". Він вважає, що не слід накидати згори цього рода форму обєднання; треба виждати, аж поки усі дотичні асоціяції, зрозумівши суть діла, самі відчують потребу обєднання усіх центральних гуртівень та установ.

Користи з такого обєднання будуть слідуючі: вирівнання можливих особистих і районних нерівностей, здійснення кооперативної солідарности в маштабі загально-національнім; виховання загалу в службі ідеї загального добра, згладження привілеїв осіб, кляс, районів. Таким чином кооперативна республика буде засобом для матеріяльного визволення споживача та морального перевиховання усього суспільства в дусі солідарности.

Аж до цього місця, себ-то поки мова йде про загальні тенденції і умови, можна в усьому писатися на тези і вимоги автора. Складнішою стає справа, коли придивитися, як він уявляє собі конкретизацію кооп. республики.

Річ очевидка, кооператизм, як ідея загальної перебудови суспільства, мусить ставити своєю передумовою, що його засади і вимоги будуть приняті і переводжені в життя як не всім громадянством, то хоч його переважаючою більшістю. З тим застереженням Е. Поассон ставить (в розділі IV. своєї книги) слідуючі передумови для здійснення кооперативної республики:

1. поширення споживчих кооператив абсолютно у всіх закутках Франції, а навіть цілого світа;
2. поширення їхньої діяльности на усі родини споживачів;
3. поширення торговельної діяльности спож. кооператив на усі матеріяльні потреби населення, від харчу, одягу до помешкання;
4. обєднання усіх спож. кооператив у гуртівнях і абсолютна торговельна дисципліна;
5. організація кооперативами власного виробництва, усього того, чим вони торгують, включно до будування сировин;
6. організація кооперативами власного транспорту залізничого і морського;
7. утворення центрального банку кооперації, який заступить усі банки приватні і обійме всі операції грішми і паперами як споживачів так і кооперативних установ;
8. захоплення кооперацією усеї землі і кватир і власна рільнича продукція кооп.
9. опанування кооперацією, одним словом, усієї продукції, торговлі і фінансів.

Кооперація Поассона дуже простолінійна, і як усі цього рода програми, недомагає якраз цією простолінійністю. Власне це є перелицьований марксізм, з тією ріжницею, що на місце держави, як всемогучого чинника, тут вставлено центральний кооперативний союз.

Реальність гіпотези Поассона захитується, як тільки автор переходить від торговлі і фінансів до продукції. Вже промислове виробництво організувати кооперативним способом по всьому фронту і то тим методом, як хоче автор, не буде можливо. Те саме, тільки ще із більшою певністю, можна сказати про організацію сільського господарства. Практика показує, що організувати виробництво з гори, засобами союзів, дійсно вдається, але це відноситься тільки до фабричного виробництва; в тих-же галузях, де відграє ще й досі велику ролю людська праця, удержується вперто виробництво ремісниче, кустарне і взагалі дрібне. Цей тип виробництва не вимре так швидко і завданням кооператизму не буде боротися з його існуванням, тільки навпаки, прищіплюючи сюди кооперативну ідею, старатися цю соціяльну групу втягти в будівництво кооперативної республики.

З іще більшою категоричністю треба заявити теж саме відносно сільського господарства. В цій области майбутність належить якраз нікому иншому, як дрібному продуцентові-селянинові. Ні великий землевласник, ні держава, ні самоврядування, ні навіть союзи споживчої кооперації, мимо усіх спроб, нічого не годні вдіяти проти цієї стихії.

І тут коріниться основна помилка Поассона, теоретика, який намагався погодити централістичний марксізм з федеративною ідеольогією кооператизму. Приймаючи в основі перші тези, ми обовязані внести перш усього радикальну поправку до тези пятої і восьмої в дусі такому, що належить змагати до як найдалі йдучої кооператізації селянського і ремісничого господарства, втягуючи масу дрібних продуцентів, в першу чергу селян, в особі їхніх центральних кооперативних установ, в прямі ділові зносини з централями споживчої кооперації. Таким чином побудована кооперативна республика буде дійсно життездатним твором; вона принесе народньому господарству паредовсім ту цінну прислугу, що скине з його бюджету видаток на удержання зайвих торговельних і фінансових посередників; переводячи всю роботу шляхом безпосереднього звязку між виробництвом і споживанням, вона заведе більшу пляновість у виробництві і більшу як досі раціональність у споживанні.

Що свідомість потреби такого саме влаштування взаємо-відносин міє споживачами і продуцентами вже пробиває собі шлях в кооперативному світі, про те наглядно свідчить виступ кооператорів на женевській господарській конференції 1927 р. і не довго після того відбутий міжнародній кооперативний конгрес у Штокгольмі, де ця справа стояла як окрема точка нарад і де ухвалено відповідні напрямні діяльности, в дусі вище сказаного.

Дальше застереження належить зробити що до 5. точки тез Поассона. Годі вважати зовсім реальним припущення, що колись вдасться взяти в кооперативні руки усі засоби транспорту; річ в тому, що кооперація є і мусить остати організацією добровільною, а в організації транспорту, (в рівній мірі як напр. в організації санітарії чи шкільництва) є заінтересований в е с ь загал; ці области суспільної діяльности по своїй природі підпадають в першій мірі під компетенцію примусових територіяльних обєднань: держави і самоврядування.

Такі корективи належить внести в концепцію Поассона. Через те заломлюється її прямолінійність, зате одначе ціла концепція визбувається елементів утопізму і стає наскрізь реальною .

Зреформоване таким чином суспільство буде комбінацією кількох систем 1) неминучих останків приватно-правного ладу з ріжними його відтінками від капіталізму до трудових господарств; 2) елементів господарства публично-правних одиниць (держави, самоврядувань; 3) організацій кооперативних. Крім цього немалу господарську ролю відгравати муть суспільні організації окремих суспільних груп населення: професійні репрезентації підприємців, робітників, ремісництва і селянства.

В цій структурі модернізованого суспільства, яка вже виразно зарисовується, кооперативній організації припадатиме роля дуже важлива і п о с т і й н о р о с т у ч а. Міць кооперативного елементу буде тим більшою, чим швидше здійсниться намічене вище обєднання ріжних галузів кооперативного руху. Така „кооперативна республика“ буде тілом в тілі, організмом в організмі; живучи своєю льогікою і використовуючи слабі місця свого антаґоніста — капіталістичного господарства, вона поширюватиме свої впливи його коштом.

Дійсно — в близчі ж роки, що припадають як раз на добу першої російської революції, засновуються наші найстаріші губерніяльні союзи і серед них Київський „Союзбанк", ідея якого виростала головним чином на Уманщині та Звенигородщині під впливом праці таких товариств як Дзенгелівське, Колодистське та Паланочське і таких діячів як Черненко, Христофор Барановський, Порф. Юркевич, Німчинів, Василь та Платон Доманицький і инш.

Пять років після Бердянського Союзу розпочав свою працю Київський „Союзбанк", на чолі якого стала Управа в складі: Христофор Барановський (голова) і члени: Василь Мельників та Платон Доманицький. За короткий час Київський „Союзбанк" розвинув дуже жваву і успішну працю на цілій Київщині і став одною з найміцніщих кооперативних установ на Великій Україні.

Але й цей успіх в союзному будівництві кооператив не задовольняв українських кооператорів-кредитників. Як тільки народився в Москві Московський Народній Кооператавний Банк (Нарбанк), — стали українські кооператори мріяти про свій Український Кооперативний Банк (Українбанк). Одначе добре знали свої сили і знали, що те, що дозволяється Москві, не буде дозволено на Україні.

Тому уперто працювали на низах — скріплювали кооперативи першого і другого ступня, чекаючи слушного часу, коли можна буде вивершити розпочату будівлю центральною фінансовою кооперативною установою.

1917 року, після другої російської революції Київські й близчі до Київа Кооперативні Союзи подають на затвердження Тимчасового Російського Уряду Статут „Южно-Русскаго Кооперативнаго Народнаго Банка", який в осени 1917 р. уряд затвердив.

З проголошенням Центральною Радою незалежности Української Народньої Республики „Южно-Русскій Кооперативний Народний Банк" міняє свій статут на „Український Народній Кооперативний Банк (Українбанк) і в скорому часі розвертає велитенські банкові та торговельні операції. В склад першої Управи „Українбанку" увійшли: Христофор Барановський (голова), Василь Мельник (член Управи) та Михайло Хотовицький (член Управи); за Голову Ради Українбанку увесь час аж до ліквідації Українбанку був адв. Федір Крижановський. Зродившись на селах Уманщини та Звенигородщини, перейшовши через Київський Союзбанк, мрія про необхідність кредитового осередку української кооперації перетворилась в дійсність через яких 15 — 20 років упертої підготовчої праці на низах.

Заснування Українбанку надзвичайно скріпило позіції української кооперації. Тільки завдяки таким могутнім осередкам як „Українбанк", „Дніпросоюз" (спож. кооп.), „Централ" (с.-госп. кооп.) та Київський „Союзбанк", українська кооперація могла успішно боротися з Союзом промисловців, торговців, фінансістів та великих землевласників —„Протофісом" в 1918 році і з радянською владою в 1919 та 1920 роках.

Це була доба дійсно „Кооперативної Республики" на Великій Україні. Але ця міць і самостійність української і російської кооперації не відповідала програмам і плянам радянської влади. Року 1920 декретом Московського, а потім і Українського Радянського Уряду кредитова та сільсько-господарська кооперація були примусово влиті в споживчу, ця остання злита з робітничею кооперацією і так були зруйновані славні осередки української кредитової та с.-господарської кооперації — овочі

25 річної тяжкої праці цілої низки українських кооперативних діячів та українського поступового селянства.

Одначе руїна в українському народньому господарстві, що почалась зараз же за руйнацією кооперативних осередків на Великій Україні, примусила радянську владу за яких один-два роки відновити всі колишні кооперативні осередки хоч і під иншими (не „петлюрівськими жовтоблакитними“) назвами і в нових (не чистокооперативних) формах. рено знову напівдержавні, напівгромадські централі типу німецьких Wirschaftszentralen часу світової війни і цими ото організаціями радянська влада і до сьогодня замазує очі цілому світу, як ніби-то кооперативними самостійними організаціями.

Під цим зглядом українські кооперативні осередки в Галичині та на Волині, хоч і як вони бідні та правно утиснені, всеж вище стоять за сучасні осередки на Великій Україні, бо вони є дійсно самостійні кооперативні установи в міжнародньому розумінню цього слова.

Кредитова кооперація на Великій Україні обходить зараз два поважні ювилеї — двох етапів союзного будівництва. З цієї нагоди Харківський „Сільський Господар“ випустив збірник: „Двадцять пять років будівництва с.-г. кредитової кооперації“. (До 25-річного ювилею життя й діяльности Бердянського с.-госп. кредитового союзу 1902 — 1927 р.) ст. 1 — 130, 8⁰ Харків 1927. ц. 1 + 20 коп.

Але є це свято не лише Великої України і не лише кредитової кооперації! Є це свято цілої Української Кооперації на всіх українських землях! Вшануймо ж його як належить на наших кооперативних святах, на кооперативних академіях, у кооперативних виданнях! Зясуймо нашим людям значіння кредитової кооперації і конечну необхідність союзного будівництва!..

Вітаймо кооператорів Великої України й побажаймо їм як найскорше здобути назад зруйновані кооперативні централі! Нарешті, всі разом побажаймо один одному як найскорше дождатись найбільшого свята — останнього етапу в пашому кооперативному будівництві — свята заложення Всеукраїнського Кооперативного Народнього Банку!

Віктор Доманицький

б. секретар Торг. відділу „Українбанку“ та секр. Правл. Центр. Укр. С. Г. Коон. Союзу „Централу“

НОВА КНИЖКА! *НОВА КНИЖКА!*

Основи кооперативного молочарства

нап. інж. Е. Храпливий,

вид. РСУК. **Ціна зл. 3·50**

Світова війна в її соціяльних і господарських наслідках.

Світова війна 1914—18 рр. зробила кольосальні пертурбації в суспільнім і господарськім житті всего світа і перш усього в житті воювавших держав і народів. Довго після неї, не одно десятьліття, в деяких відносинах протягом людського покоління, будуть відчуватися її ріжноманітні наслідки і насамперед економічні.

Одначе, не дивлячись на всю всебічну важливість фактора війни, її статистика по всіх воювавших державах надзвичайно обмежена: як через те, що в процесі війни справді не до збирання статистичних матеріялів так і тому, що ціла низка потрібних нам цінних даних була, а почасти й по закінченню війни зосталася державним секретом сторін.

Оскільки нині, на десятий рік після закінчення грандіозної боротьби зясувалося, ті держави, що брали участь у світовій війні, налічували 1140 міл. населення (тоді, як все населення земної кулі досягало 1700 міл. душ): держави Антанти — 980 міл., Центральні — 160 міл. Всі воювавші держави змобілізували, тобто одірвали від продукційних занять, всього коло 69.724 тис. вояків; в порівнанні з цею армією народів колишні наймогутніші армії здаються зовсім малими. Дійсно, армія Тамерляна, в якій налічували 800 тис., Наполєонова — 600 тис., Німецько-Французька 1871 р.— 1.500 тис., Японська 1904-5 р. — 2 міл. — уявляли з себе тілько незначні частини світової армії. По боці Антанти стояло змобілізованих з цеї кількости 45.274 тис. вояків, по боці Центральних держав (Німеччини, Австрії, Туреччини та Болгарії) — 24.450 тис. Таке співвідношення фізичних людських сил двох ворожих таборів.

По окремим державам військові сили і заразом людські втрати армії в світовій війні 1914—1918 рр. по даним на 1925 р. виглядають так: *)

По абсолютній кількости змобілізованих, одірваних од продукційної праці, на першім місці стоїть б. Росія, давши, як бачимо, 15 898 тис. бойців; за нею йде Німеччина, Англія, Австро-Угорщина, Франція. По відношенню ж до населення країн, у відносних величинах найбільший відсоток начислюють: Франція 20%, потім йде Німеччина — 19.5%, Австрія — 18.6%, Сербія — 16.5%, зрештою, Італія — 15.5%.

В цій світовій війні на убитих припало біля 10 міл. душ: на боці Антанти коло 6 міл., Центральних держав коло 4 міл. На зменшення народжень припадає 21 міл. душ: на боці першої групи воюючих — 13 міл., другої — 8. На збільшення смертности втрачено 6 міл. — 4 і 2. Загалом світовий військовий ураган 1914—18 рр. приніс втрату коло 37 міл. людських істот, тобто на 10 мілійон. більше ніж все населення сучасної радянської України: по боці Антанти впало до 23.3 міл., а Центральних держав до 13.7. Війна обезцінила людське життя.

*) Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich. 44. Ausgabe, держ. статист. уряду за 1924 25 р, Берлін, 1925, стор. 24-25.

Для бувшої Росії по даним Центр. Стат. Управл. Отдел военной статистики. „Росія в міровой войне 1914—18 гг. Москва 1925 г." Дані означені двома зірками — з праці И. Троицкаго „Военная географія и статистика иностранних государств".

Країна	Мобілізовано за час війни	Сила армій в кінці війни		Забито	Поранені
		на час	число		
Німеччина	13.250.000	11. XI. 1918.	8.000.000	1.885.291 (білих) 14.000 (черв.)	4 248.158
Австро-Угорщина	9.000.000	—	—	—	—
Туреччина	1.600 000**	—	—	—	—
Болгарія	600.000**	15. X. 1918.	857.000	70.000	—
Россія	15.798.000	1. IX. 1917.	7.060 700	775.400 (забито і пропало без вісти)	3.193.000
Франція (з кольо.)	8.194 500	1. I. 1818.	5.192.000	1.358 872 (білих) 67.000 (чорн.)	2.560.000 140.000
Анґлія з домін. та Індією	9.496.370	1. I. 1918.	3.236.000	743.702 без кольон. 202.321 в кольон	1.693.262 428 644
Італія	5.615.000	15. X. 1918.	1.956 213 (польової)	496.921	949.576
Бельґія	380.000	—	—	115.000	—
Румунія	1.000.000	—		159.000	—
Сербія	750 000**	15. X. 1918.	150.000	690.000	—
Греція	200.000**	15 X 1918.	353 000	—	—
Португалія . . .	40.000**	1. IX. 1918.	53.000	—	—
Сполучені Штати Америки	3.800.000	1. XI. 1918.	1.956.000	56.618	245.994

На час оповіщення війни б. російська армія налічувала 1.423 тис. військово-служачих; за 3½ роки було ще змобілізовано 14.375 тис. душ; а всього було одірвано од продукційних зайнять 15.798 тис. душ, тобто девяту частину од всего населення б. Росії (без ріжниці пола і віку). По сільсько-господарському перепису 1917 р. в 50 губ. Европейської і Азіятської Росії прикликані до армії складали 22.6% од всего сільського населення мужеського пола і 47.4% загальної кількости працездібних мущин. З кождих десяти селянських дворів, начислювавших загалом 13 працездібних мущин, шестеро було покликано до війська. Взагалі (беручи відсоток працездібних мущин) *село дало на війну у двоє більше людей, ніж місто.* Покликання до війська в час війни є витратою людської сили в значній мірі назавжди і безповоротно. Крівавий білянс видатків людської сили б. російської армії на 1 вересня 1917 р. укладається в слідуючі три рубрики: *)

а) в діючій армій було . . . . . 7.060.700 душ або 45%
б) боєві втрати (убитих і пропавших безвісно — 775 тис., тяжко ранених і звільнених од служби — 348,5 тис., полонених — 3,343,9 тис.) . 4.467.800 „ „ 28,3%
в) санітарні втрати (евакуовані хорі і ранені) . 4.269.500 „ „ 26,7%

15.798.000 душ або 100%

З категорією військово-полонених вийшло ціле переселення народів: б. російська армія дала ворогові 3.343.9 тис. полонених, але з свого боку на теж 1 вересня 1917. було захоплено і евакуовано в глиб Росії чожоземних полонених 1,961.333 чол., з них: 1.736.764 з австрійської і 159.390 з німецької армії.

*) „Россія в міровой войне 1914—18 г. в цифрах Центр. Стат. Упр. Отд. военной статистики в 1925".

Поза білянсом прямих видатків в людях йдуть посередні шкоди, заподіяні війною. Зменшення народжень по б. Росії завдяки війні обчислюють в 6.5 міл. душ; воно йшло паралєльно з відходом мущин в армію; лише в прифронтовій смузі завдяки притоку мужеських мас кількість народжень збільшилася. Смертність населення зросла і перевага народжень над смертністю з 1915 р. зменшується так, що на 1917 р. виходить навіть дефіцит: смертність переважила народження. Шлюбність зменшилася, що особливо видно в містах, де, завдяки праці на оборону, число мущин навіть зросло, — але вони повстримувалися брати шлюб. Зменшення шлюбности спостерігалося в час світової війни по всіх воюючих державах, починаючи з 1914 р. і осягаючи найбільшого падіння в р. 1916; виняток дає лише Анґлія, в якій протягом часу війни шлюбність все стояла вище мирного часу, а знов спала з р. 1917, тоб-то з мирним часом. Висока за воєнного часу шлюбність в Анґлії зясовується тим, що там жонаті мущини були звільнені од призиву до війська. Майже половина всіх учасників війни значно потерпіла на здоровлю, що одбивається як на загальнім фізичнім стані даного населення, так і на новонародженім покольнні через спадковість.

Опріч всего вище поданого зона військових подій самої б. Росії викинула 10 — 15 міл. душ втікачів, з котрих три міліони родин було „іждівенців," що скупчувалися в певній мірі на Волині і Катеринославщині, але головно на Поволжі. В зоні військових подій одбувалася сильна руйнація господарств безпосереднім ходом подій. По всіх воювавших країнах війна дала опріч того своєманітну цілогосподарську конюнктуру. То була яскраво виявлена висока конюнктура, але тільки для приватно-капіталістичних господарств; загальний-же рівень всего народнього господарства в той-же час занепадав. Інтереси окремих господарств різко розійшлися з інтересами народнього господарства; приватно-господарська конюнктура з народньо-господарською. По б. Росії перші два роки війни були так само періодами своєманітного конюнктурного підйому в цілому. З осібна що до сільського господарства, то перші мобілізації, зменшивши лише перелюдненість села, не одбилися на сільськім господарстві, але послідуючі вносили вже ослаблення господарств через відняття робочої сили. Ослаблювало господарство і забирання до армії сільсько-господарського ремаменту: до 1. вересня 1927 було взято 3.164.000 коней і при тім з возами і упряжю. Сістема військових реквізіцій дошкуляла безпосереднє, не менш дошкульними дали себе реквізіції в знаки й тим, що відували населення шанувати „чуже."

Попередні війни б. Росії обійшлися: Кримська (1853 — 6 рр) в 538,2 міл. рублів, Турецька (1877 — 8 рр) в 1.075, 4 міл., Японська (1954—5рр) в 2.294, 9 міл. А за 40 місяців світової війни б. Росія витратила 50,5 міліярдів рубл., покриваючи їх головним чином шляхом позик:

випуском кредітових білетів на суму	21,8	міліярд. р.
внутрішніми позичками	16,8	„ „
закордонними позиками (в рахунок збільш. боргу) . .	8,0	„ „
Разом	45,8	міліярд. р.

З попередніми заборженнями борг Росії на 1918 р. досягає нечуваної суми 60 міліярдів руб., в частині цеї суми є боржником і Україна. Військових видатків самих упало на душу населення 180 р., а на господарство пересічно 1.500 (тоді як ціле селянське господарство з усім добром

в мирний час і за найліпших умовин розцінювалося пересічно в 500 р.). Цілого ж боргу Росії на одну душу населення стало 361 р.

В звязку з витратами на війну народнє споживання в цілодержавнім загально-російськім масштабі скорочувалося: в перший рік війни на 25%, в другий на 43%, в третій на 52%. Та скорочення споживання відноситься на рахунок нехліборобського населення. Апровізаційні труднощі міст справді виявилися і не стільки через недостачу хліба, скільки в наслідок розриву товарообмінних звязків, якими викачувався хліб з села в місто; той розрив виявився в зменшенню і відсутности крамів, забороні горілки, дякуючи впливу інфляції і тд. Щож до самого селянства, то воно ніколи так не їло, як підчас війни. Річ в тім, що відтягнення від продукційної праці 15,8 міл. душ в армію, тоб-то на утримання держави, означало з одного боку негативне явище — зменшення кількости робітників, а з другого й позитивне для села — зменшення на туж скількість і числа їдців, котрих в мирний час кожде селянське господарство повинно було утримувати на свій рахунок. Більш того, родинам прикликаних до військ, в тім числі і селянським, видавався харчевий пайок „причинок" — елемент військового комунізму. До цего треба приняти на увагу повне припинення хлібного експорту і величезний військовий попит, даючий доволі добрі ціни, з другого боку — відсутність стімулів виносити свої продукти на ринок, коли нема чого на їх набувати, як не лічити падаючих в ціні паперових грошей — от чому в час війни село справді і розжилося і оділося — в чім заховані передумови послідуючої соціяльної революції.*)

На службу війні було поставлено сільське господаротво і промисловість. Візьмем знову за приклад Росію. В жовтні 1917 р. добова витрата Росії на армію складала муки 600 т. пуд, круп 126 т., мяса 125 т., жирів**) 50 т., а разом харчевих продуктів 900 тис. пуд. і опріч того паші — вівса 500 т. п., сіна 1,500 т. п.; а разом за одну добу харчу і паші 2,900 т. п. Це уявляло з себе щодня 60 потягів по 50 вагонів в кождому. Що до промисловости, то від всіх діючих і зарегістрованих переписом 1918 р. заводів б. Росії 54.1% стали працювати на оборону; в них робітників, що працювали виключно на оборону і порахованих ніби одкомандированими з призива, було 1.512 тис. душ. Війна створила фактичну а по части й юридичну націоналізацію більшої частини виробництва, якої продовженням стала націоналізація більшевицької влади, про що буде мова далі.

По всіх воюючих країнах війна потяглаза собою мілітарізацію, що була в значній мірі й націоналізацією, раніш немілітарного виробництва. Коли за звичайного капіталістичного виборництва робітник зведений до індивіда залежного від найнявшого його підприємця, то з перетворенням фабрик на касарні він став ще більше одним з гвинтів машини, більше пригніченим, позбавленим ініціятиви і більш удаленим від справи проводу підприємстовом. Непідготовленість німецького робітника до ведення підприємств була одною з причин краху німецької революції 1918 р.; непідготовленність російсько-українського робітника, коли большевицька революція на якийсь час передала була йому керування індустрією — стала головною з причин розвалу і російсько-української індустрії.

---

*) Річ очевидна, ці слова автора не можуть відноситися до тих районів, котрі були безпосереднім тереном воєнних операцій і підлягли основному знищенню — Ред.

**) товщів.

По українським губерніям абсолютна кількість покликаних лише з сільських місцевостей до армії (в тисячах) і число видаваних їх родинам (і окремо городянам) харчевих пайків („причинків") — на 1. вересня 1917 р. були слідуючі:*)

Губернія:	Число призваних з сіл. місц. по с. г. перепису 1917.	Кількість пайків в тисячах		
		В повітах,	В містах,	Разом
Волинь	267. 3	686. 9	76. 3	763. 2
Катеринославщина .	237. 0	862. 8	77. 6	940. 4
Київщина	383. 9	984. 5	78. 7	1063. 2
Поділля	391. 0	928. 1	33. 9	962. 0
Полтавщина . . .	337. 8	828. 6	48. 5	877. 1
Таврія	212. 6	450. 2	72. 7	522. 9
Харківщина	337. 3	932. 2	103. 6	1035. 8
Херсонщина . . .	438. 3	848. 2	230. 1	1078. 3
Чернигівщина . . .	280. 2	634. 6	55. 4	690. 0
По 9 губ. України	2885. 4	7156. 1	776. 8	7922. 9
По всій б. Росії	12861. 4	33378. 8	3192. 3	36571. 1

Тоб-то з наших сільських місцевостей, що по своєму складу майже чисто українські, було забрано до армії 2,885.400 мущин цвітучого віку. Останний рядок показує, що в б. Росії видавалося родинам моболізованих мущин пайків на 36, 6 міл. душ. в тім числі на 9 українських губерній 7.932.900. Держава в видачі пайків взяла на себе крім прохарчування армії ще й харчування величезної масси населення. Отже завдяки війні маємо початок комуністичної сістемь споживання, який торував дорогу большевицькому комунізму господарства.

Що ж до жертв Вел. України**) людьми в війну 1914—18 рр. то вони, по тим же даним сільсько-господарського перепису 1917 р., краще виступають в слідуючих відносних величинах для шости губерній: (Гл. ст. 17)

Тобто терен Степової України, як показують числа по Катеринославщині, проти пересічної на 50 губ. б. Росії, поніс порівнюючи менші жертви людьми. Але Право- і Лівобережна Україна дала молохові війни крови своїх синів більше за пересічну: половину всіх працездібних мущин (50,1%) проти 47,4% пересічної; беручи під увагу втрати працівниками — найбільш потерпіло Лівобережжа, віддавши половину (0·7) працездібних мущин. Само собою, що до України, як б. частини колишньої Росії, відносяться і всі ті додаткові шкоди і наслідки війни, які нами, без претенсії на повноту вичерпання, зазначено вище відносно воювавших держав взагалі і б. Росії з осібна.

Після $3^1/_2$ років світової війни на Сході Европи стан війни не припинився. Нашій батьківщині прийшлося хоч і з переривами але ще три роки провадити нерівну боротьбу за свою самостійність з усіма своїми сусідами. Окремо провадилася теж з перервами ще три роки війна „білих" з „червоними", при чім протисовітська акція під командою Денікіна, а потім Вранґеля, мала своїм пляцдармом теж Україну. Ці війни, а їх доповнювали ще окремі повстання, продовжили і збільшили всебічні жертви мілітарної руїни. Жертви тзв. громадянської війни були теж не малі, але їх певно ніколи не дасться підрахувати.

*) „Россия в мировой войне", ibid.

**) Воєнним втратам західно-українських вемель в людях і майні буде присвячена окрема стаття в дальших чч. Кооп. Р-ки, пера інж. Ю. Павликовського. Ред.

До ст. 16.

Губернії	% здатних до армії: До всього населення	% здатних до армії: До числа всіх мущин	% здатних до армії: До числа працездібних мущин	% працюючих мущин од всього числа мущин	% працездібних мущин від загал. підсумку населення	Кількість душ на одно господарство	Кількість душ мужеськ. полу на одно господарство	Кількість працездіб. мущин на одно господарство	В тім числі взятих до армії на одно господарство
Волинь	12.1	24.1	49 9	48.4	24.3	5.6	2.8	1.3	1.6
Київщина	12.2	24.7	51.8	47.8	23.7	5.3	2.6	1.2	0.6
Полтавщина	12.0	23.8	49.4	48.1	24.2	6.0	3.0	1.4	0.7
Чернигівщина . . .	12.4	24.7	50.6	48.9	24.5	6.1	3.0	1.5	0.7
Харківщина	11.7	23.0	49.1	46.9	23.8	6.2	3.1	1.4	0.7
Катеринославщина .	8.4	17.7	34.2	51.9	24.5	6.2	2.9	1.5	0.5
Пересічно по 50 губ. б. Росії	11.2	22.6	47.4	47.8	23.7	5.3	2.9	1.3	0.6

Нечуваний в історії людства розмір самої світової війни дав і надзвичайні, по розміру просто епохальні, наслідки. З кінцем війни Европа вступила в нову добу своєї історії. В тім згоджується ціла низка дослідників, характеризуючи її, як добу застою і занепаду. Впрочім невпинність зросту народнього добробуту західньо-европейських країн в останній час не є безсумнівною. Так напр. С. Н. Прокопович на підставі порівнання корегованих підрахунків народнього доходу по ріжних країнах прийшов до висновку, що літ за 18 до світової війни вже одбувся перелом в поступаючім господарськім зрості старих країн Заходу. Для них все трудніще робилося здобувати для приросту свого населення попередню суму життєвих дібр.*) Коли це й так, то всеж світова війна силоміць ще далі відкидає Европу назад. В міжнародньо-правнім змислі війна дала переможців і переможених; в народньо-господарськім для Европи — самих лише переможених. Війна передала матеріяльне засилля Сполученим Штатам, нині могутньому кредітору старого світа. Знесилена і виснажена війною Европа кинута в злидні, а в додачу ще розїдається національними та соціяльними крізами. На Европу, кажуть, насунув „сутінь вечірний“, песимісти заговорили про загрозу вгасання сонця Европи і погибелі її культури. Безпосередньо повійськова фаза конюнктурного підйому, будучи в загальних рисах продовженням військової, обумовлена гол. чином нездоровою інфляцією, прозвана в Німеччині „підйомом катастрофи“, змінюється в першій половині 1921 року різко виявленою господарською крізою, яка зразу стає всесвітньою. Все се безпосередньо вслід за війною збудило в населенні багатьох країн Европи глибоке масове незадоволення з істнуючого суспільно-економічного стану річей та стремління до його більших чи менших змін в революційний чи еволюційний спосіб. Багато видвигнуто та поставлено на чергу дня соціяльно-економічних концепцій, цілів та завдань в старім світі. Не все воно, розуміється, дається зараз до здійснення. Але з усего того, що вже вдалося Західній Европі

*) С. Прокопович. О ростє народного богатства, кн. I. Русск. єкон. сборника. Прага

КНИГОЗБІРНЯ „СТУДІЯ“ у Львові

зреалізувати, що увійшло в практику і принято життям — аграрні революції, перевороти чи реформи є безсумнівно самим многозначним і найбільш істотним явищем...*) Струпішіла Европа омолодилася в аграрній области — от що позитивного можемо сконстатувати на десятий рік після світового мілітарного урагана.

Після світової війни в двох десятках держав Европи одбулася і продовжується досі корінна ломка попереднього аграрного ладу. В Східній Европі стіхійним виступом народніх мас, в Західній — земельним законодавством внесено радикальні зміни в суспільно-економічних відносинах землеволодіння і землекористування; з попереднім аграрним ладом рішуче зірвано. Головною їх суттю є більш чи менш повна примусова ліквідація феодальної спадщини нетрудового великого землеволодіння шляхом знехтування прінціпу недоторканости приватної земельної власности і в слід за тим, перерозпреділення вивласнених земель між трудовим сільським населенням. На 1 січня 1917 р. вже зліквідовано в самій Західній Европі 7,523.600 гект. поміщицького землеволодіння шляхом парцеляції і перерозприділення між селянством. Витиснено і витисняється далі нетрудове капіталістичне землеволодіння і сільське посподарство, а замінено його і заміняється трудовим землеволодінням чи землекористуванням і такимже господарством; при чім характерною рисою нової власности є її умовність, неповність чи обмеженість.

На просторах більшої половини Европи могутня, ще недавно здебільшого правляча кляса земельної арістократії, через відняття від неї землі, бази її впливу, ліквідується і сходить з арени життя. На її місце стає, стрясаючи остатки феодально-кріпацької залежности, кляса трудового селянства, збільшуючи свою питому суспільну вагу до нечуваної досі міри. Післявоєнні аграрні зміни, являючись виразом надзвичайного зросту політичної ваги селянства, принесли і несуть за собою нову еру для суспільно-економічної ролі селянства з наслідками, яких поки що нам не можливо обняти оком.

Сільське господарство має значіння для всего суспільства, бо воно обслуговує його прохарчуванням; майбутнє значіння сільського господарства в тім, щоби постачити засоби для всезростаючої кількости населення. От чому домінуючим тут мусить стати народньо-господарський погляд: осягнення якнайвищої продукійности землі, якнайвищої кількости виживних кальорій та білковин. Роздроблення великих володінь несе за собою більшу продукційність землі, більшу інтенсивність, що уможливлює виживлення більшої маси народу. З народньо-господарського погляду важливо досягнути як найвищого грубого зиску, бо тоді на певній площі виживиться більше людий, а найвищий грубий зиск одержується шляхом роздроблення великих посідань і передачі їх трудовому селянству. Роздроблення великих володінь пішло по лінії народньо-господарської вимоги, щоб як можна більша частина люду займалася хліборобською працею, даючи захованння раси, фізичне і духове її здоровля. Навпаки приватньо-господарська точка погляду — це стремління до якнайвищого чистого зиску, що осягається більшим розміром володінь, при чому вміщується менше людности на певнім терені. От чому приватньо-господарська точка погляду в післявоєнній практиці Европи відступила перед народньо-господарською; ось чому у всіх двох десятках держав, зачеплених аграрною лом-

*) Розгляд всіх післявоєнних аграрних реформ Европи зроблено мною в III. томі моєї аграрної політики. Подєбради.

кою, вона опинилася на другім пляні. Самий процес перелому в певний переходовий час давав звичайно деяку знижку продукційности землі, але зрозуміло, що це явище тимчасове й короткотревале, за яким починається розцвіт і то тим скорший, чим культурніще населнння.

Проф. О. Мицюк.

Необхідність корінних змін в сільському господарстві*).

Коли вперше зашуміла парова машина і завертілись колеса, обертаючись сотні разів за хвилину, вільну дитину природи — людину, що розвивала до того часу цивілізацію без всякого певного пляну і в поетичній несвідомости відносно того, куди вона йде, піймали і закували в броню. Придумали те, що називається діловими звичками, щоб життя людини могло гармоніювати з паровими машинами, а її рухи могли конкурувати по реґулярности з потягом. Була винайдена фабрична система, що зразу виявилася як безсумнівний успіх. Люде почали одягатись одноманітно й дешево. І в головах теж відбувся подібний процес нівелювання. В девять годин ранку люде стояли у прилавків і за конторками; в шість годин ранку — у станків. Вони приспособлювалися до реґулярности колес. Швидкий поршень**) давав тон життю і встановлював його темп, і для Англії, яка перша з усіх країн вступила на цей шлях погоні за багацтвом, було дуже вигідно мати машини з їх безнастанною надлюдською діяльністю, які змушували мущин, жінок і дітей робити найбільші можливі зусилля. Ділові звички помалу увійшли в плоть і кров, а неакуратність та брак одноманітности стали таким винятком, що на них почали дивитись, як на смертний гріх. Власник колоніяльного маґазину, який не одержував би щотижня свого масла тим же самим потягом, в той же самий час, тієї-ж самої якости і краски і в тій же самій упаковці, заявив би претенсію своїому поставщикові, гуртовому торгівцеві, а той в свою чергу посварився б з продуцентом. Всі країни поволі відчули, що вони повинні підтягтися і стати подібними до машин, коли не бажають загинути живими. Деякі з них обернулись в машини для того, щоб явитися на англійський ринок, другі для того, щоб зберегти власні ринки. Навіть байдужий Схід прокидається з свого спання, і років за п'ятьдесять бедуїн пустель буде стояти за прилавком крамниці, а дикий наїздник Татарії змазувати ме машини.

В Ірляндії вільна дитина природи — людина — дуже поволі підпорядковувалася цій трудовій дісципліні. Вона була закохана в стародавні звичаї. Довгий час вона ні за яку ціну не хоче виробляти масло инакше, як в точній згоді з кельтськими традиціями. Чоловік або жінка

---

*) Один розділ із книжки Д. Ресселя, Кооперація і національні завдання. Джордж Рессель, син Ірляндії, замолоду поет, відтак блискучий журналіст, кооператор. Редаґує орган ірляндської с.-господарської кооперації. Його книжка п. н. „Кооперація і національні завдання", в якій він виказує льоґічний звязок між інтересом нації та кооперативним ідеалом, була написана в р. 1912. Наші читачі певно запримітять незвичайну спорідненість умов життя до недавна поневоленої дрібноселянської Ірляндії з умовами нашими.

**) поршень = польський „tłok", основна складова частина парової машини.

тільки самі збірали сметану, тільки самі збивали її в масло, не звертаючи уваги ні на які температури та мікроби, про існування яких вони ніколи не чули. І в результаті не було ніякої одноманітности. Коли в громаді було сто ферм, то й масла було сто сортів. Всі вони могли бути поганими, або всі добрими, але в кождім разі один кусок масла не був подібним по смаку й кольору до другого. А між тим ірляндський селянин виробляв його для людей, які раз назавжди встановили свій смак і протестували проти найменших змін, вимагаючи, щоб один фунт масла був так само подібний на другий, як два штахети у паркані. Виключно якість масла, одержаного вчора, не винагороджувала за поганий смак масла, одержаного сьогодні. Данія за двадцять років раніш нас обернулася в цьому відношенню в машину: щоранку її селяне вставали в один і той же час і несли своє молоко в кооперативні маслоробні, де сметана механічно відокремлювалась від молока і збивалась в масло завжди при одній і тій же температурі. Завідуючі цими маслоробнями знали все, що треба знати про бактерії, знали, що мікроб стає прадідом вмить, і тримали свої помешкання чистими, як операційні кімнати в лікарні. Наслідком цього масло виходило у них так одноманітним, ніби все данське масло збивалось в одній маслярні. Ніякого індівідуалізму у виробі масла не допускали. Педантичний британець з одноманітним смаком обурювався ексцентричними змінами якости масла, що привозилось з Ірляндії, і платив за нього посередникові, скупщикові або гуртівникові на 20 шіл. за центнер менше, чим дісціплінованому датчанинові. Скупщикові залишалося тільки скоритися, але щоб не потерпіти втрати, він відповідно знижував ціну, яку платив ірляндським виробникам, перекладаючи по звичаю сильнішого увесь тягар на плечі слабшого, неорганізованого. Так само, як „нагорі“ завжди є місце для ще більшого багацтва, так і „внизу“ завжди є місце для ще більших злиднів. Межу, нижче якої не можна спуститись, до цього часу ще не найшли, хоч організовані кляси постійно примушують неорганізованих вести широку розвідку в цьому напрямі. В містах ці розвідки ведуть жертви системи „вижимання поту“; в селі — дрібні фармери.

Ірляндські юнаки й молоді дівчата, виростаючи, вважали таку працю нудною й еміґрували до Америки. Вони не відчували ніякого бажання досліджувати границі економічних можливостей. Теж саме, що з маслом, було й з домашньою птицею та яйцями. І тут так само між виробником і споживачем стояв цілий ряд посередників — здебільшого чаєм і цукром, значно рідче з готівкою — і збірали яйця в обмін за цей товар. Жінка фармера, звичайно, зберігала їх як можна довше, вичікуючи більш високих цін. Скупщик теж не був байдужим до перспективи продати яйця дорожче і також чекав так довго, як вважав доцільним, а відтак продавав їх гуртівникові в Англію, який потім чув від перепродавців великі нарікання на погану опаковку яєць і їх сумнівну свіжість.

Відносно ірляндських яєць створилася дуже погана опінія, і лише за останній час вона стала трохи ліпшою. Скуповували також яйця — і скуповують до цього часу — сільські крамарі. Яйцями селяне платили за золотник*) чаю або фунт цукру і поволі на яйця в багатьох місцевостях почали дивитися, як на особливу ходячу монету. Я сам був

*) Золотник = 4,26 ґрама.

свідком, як дитина прийшла до поштової контори і положила перед урядником два яйця, прохаючи марку в один пенс. Не було або майже не було ніякого сортування, опаковка була надзвичайно погана, яйця — брудні, а свіжість їх надто часто дуже сумнівна. Через те, як це було й з маслом, англійські купці, ображені в своїх ліпших почуттях, платили за ірляндські яйця, як люде, що чекали найти в кождій скринці серед добрих яєць значну кількість попсованих. Датчане ж, і що торкається яєць, зуміли розвинути майже автоматичну точність, і хоч вони знаходяться далі від англійського ринку, чим ми, однак доставляють туди свої яйця значно свіжішими. Ірляндський продуцент терпів од такого стану річей. Стародавній національний механізм для збуту очевидно устарів; він діяв надто поволі для сучасного світу з його швидкістю та методичністю. В даних двох важливих галузях селянського господарства він виявив себе безумовно не пристосованим до сучасних умов. Торгівля провадилася зле, ціни платилися низькі, а тому, що „внизу", як я вже говорив, завжди є місце для ще більших злиднів і нінащо опертися, то особи, які були близче до ринку — який був неухильний і не хотів поступитися — природньо штовхали продуцента ще трохи низче в безодню жебрацтва. Треба признати, що кожда країна має таких торговельних посередників, яких вона заслуговує, й ірляндський селянин, власне кажучи, сам почасти винен в тому стані річей, який ми бачимо. Коли-б він продавав свої продукти через власних аґентів, він дуже скоро зрозумів би, які вимоги ринку, і пристосувався-б до них. Але півтузина посередників між продуцентом і споживачем являються злим шляхом для одержання таких відомостей, і ірляндський селянин продовжував з року в рік свою безнадійну боротьбу за існування, терплячи від сил, які від нього були надто далеко, щоб він міг їх зрозуміти.

І по відношенню до продажу худоби на забій справа була в такому-ж стані: та-ж сама випадковість і безсистемність, та-ж залежність від посередників. На ярмарках панували і до цього часу панують дільці й спекулянти, ціль яких — купити як можна дешевше. Для цього великі скотопромисловці мають цілу армію помішників, дрібних скупщиків і так званих „блокерів" і „танґлерів". Ірляндські селяне люблять екстаз, шум і гамір ярмарку. Один з наших молодих поетів з захопленням оспівує ярмарок „юрби народу, голосний гомін, засмалені обличча і гарячу кров".

Але ярмарок, поете, цеж — ділове зборище. Цим безсистемним способом продажу, який так захоплює вас, фармери шкодять своїм інтересам і підривають свій добробут. Нам доведеться, як Платон хотів зробити це в своїй республиці, не пускати поетів в нашу майбутню ірляндську республику, в противнім разі наша машина ніколи не піде в хід. Розуміється, наш спосіб куплі-продажу не буде так мальовничим, але за відсутність ярмаркового екстазу селяне будуть винагороджені великим достатком та культурними вигодами в їх помешканнях, а поетам доведеться черпати натхнення з иншого джерела. Зорі, вечір, соловейко та кохання завжди остануться.

Ірляндська рогата худоба й ірляндські свині зганяються до одного місця, де вирішується їх доля складним та крутійським шляхом. Перший акт в цій процедурі полягає в тім, щоб дістати їх із рук селянина як можна дешевше. Для цієї мети й існують „блокери" і „танґлери". Вони самі нічого не купують. У них і грошей немає. Вони тільки помішники спекулянта, його „шакалі". Спекулянт, припустимо, запропону-

вав селянинові за його худобу певну ціну, а селянин не погоджується так дешево продати. Тоді на сцену виступають „блокери". Тому, що „добрий тон" ярмарку суворо забороняє перебивати чужу торговельну умову і приторговуватися там, де торгується другий, то обовязок „блокерів" полягає в тім, щоб, удаючи покупців, увесь час бути біля наміченої жертви і не підпускати до неї инших покупців, поки, коли ярмарок уже буде кінчатися, не вернеться їх пан і не найде стомленого селянина, що вже кається та може піти на який будь компроміс. Бо-ж він конче повинен продати; він і так вже спізнився з арендною платою*) та внесенням податків! „Танґлєр" це є одна з категорій „блокера". Його обовязок спантеличити продавця, примусити його думати, що він неправильно оцінив свою худобу. Спекулянт пропонує, скажемо, десять фунтів штерлінґів, а селянин просить дванадцять. Тоді спекулянт робить знак своїм помішникам. Один з „танґлєрів", як покупець, почувши ціну, підходить до селянина, піднімає його на глум і пропонує вісім фунтів штерл., як крайню ціну. Другий і третій підходять і роблять теж саме, один „танґлєр" приходить на зміну другому, і нарешті бідний селянин починає думати, що він напевно помилився в оцінці своєї худоби. Коли під кінець ярмарку знову підходить перший купець, селянин уже радий продати йому навіть за девять фунтів штерлінґів. „Танґлєри" і „блокери" часто заробляють таким чином до 1—2 фунт. шт. денно. Селянин поносить втрати також на тому, що худоба здебільшого продається не на вагу, а по оцінці на око, при чім досвідчений вправлений спекулянт, природньо завжди має перевагу перед селянином. Спекулянт перепродує куплену на ярмарку худобу великим скотопромисловцям, які в свою чергу перепродують його в Анґлію, а зарібок і зиски всіх цих „блокерів", „танґлєрів" і перепродавців зменшують прибуток селянина, тому що вираховуються з вартости його худоби. Коней продають в той же спосіб. Иноді, коли попит великий, між спекулянтами виникає дійсна конкуренція, і тоді селянам щастить продати худобу або коней по їх дійсній ціні. Але в цілому, це трапляється дуже рідко, тому що спекулянти стараються не перешкоджати один другому. Скупщики свиней реґулярно росподіляють між собою ринки і заздалегідь призначають ціни і хоч селянин знає, що його безбожно ошукують, він нічим не може собі допомогти. В Ольстері, де свиней заколюють до ярмарку і везуть на продаж туші, їм треба продати за всяку ціну. А в других місцевостях, де свиней продають живими, селянин рідко одважиться погнати їх назад і знову витрачатися на їх прохарчування, тому що він непевний, що на слідуючому ярмарку йому не запропонують, може, ще низчу ціну.

І льон не є в ліпшій ситуації. Скупщики і тут заковують продавця та диктують йому свої умови. Пшеницю і ячмінь продають по зразкам, і під протекстом, ніби зерно не відповідає представленому зразкові, хліботорговці, звичайно, платять виробникам низче замовленої ціни. В тому випадкові, коли ціни підвищуються, селянин ще може мати надію, що одержить всі належні йому гроші, але в противнім разі зерно завжди буває „гіршим від зразка."

Я можу дати лише поверховий огляд цих застарілих способів куплі-продажу, які ще недвно панували по всій Ірляндії, та й нині про-

*) В Ірляндії, як і в Анґлії, ще й досі переважає система аренди на дрібні власности *(Ред.)*

довжують панувати в деяких галузях сільського господарства. Вони так складні і заплутані, що потрібні булиб цілі томи, щоб описати їх докладно. Самі скупщики не згодяться, звичайно, визнати правдивим того, що я написав, але селяне підтвердять кожде слово, і той факт, що ці умови існували й існують, являється головною рушійною силою в тій сільсько-господарській революції, яка нині відбувається в Ірляндії (про неї докладніше в инших розділах) і яка має на меті дати селянинові повний контроль над виробництвом і збутом та знищити посередників, діяльність яких так шкідливо відбилася на хліборобській Ірляндії. Ці посередники шкодили селянам у всіх відношеннях. Вони обдурювали не тільки їх, але й покупців, а тому й не могли забезпечити для ірляндських продуктів добрих цін на ринках, куди вони їх збували. Навіть в цьому році департамент хліборобства ствердив, що 60% насіння, проданого в Ірляндії, було заснічено та підмінено. Одним словом, сільське господарство в Ірляндії, оскільки йшла річ про збут, було подібним до торговельної фірми, де панують брехня та злодійство, в яких директори кладуть увесь прибуток в свою кишеню під видом винагороди за працю, а пайщики остаються без зиску. Я в жадний спосіб не являюсь особистим ворогом скупщиків та посередників, але вони безумовно — анахронізм в сучасному світі з його методичністю та дисциплінованістю.

Цей короткий нарис тих методів, яких вони вживають, я даю для того, шоб показати, що неорганізований дрібний хлібороб не в стані затримувати в своїх руках хоч будь-яку значну частину своїх богацтв, які він продукує, поки сили, що перебувають по-за його контролем, стоять між ним та ринками й експлоатують його. Я хочу показати, що поки ці способи куплі-продажу остаються в силі, неможливо створити будь-яку сільську цивілізацію. Поки вони будуть панувати, застій та занепад неминучі. Змушений на чомусь заощаджувати, селянин буде звертатись до найдешевших та найгірших способів обрібки землі, буде більше заощаджувати на праці, скорочувати кількість робочих рук, і працездатна частина населення буде залишати село. Молодь, підростаючи, буде тікати від життя, що нічого їй не обіцяє — ні радости ні краси, ні достатку, ні надій в майбутньому. Хіба ми всі не бачили, як серед молодого покоління росте відраза до землі і сільської праці? Скільки з еміґрувавших синів Ірляндії стали в Америці хліборобами? Один з двадцяти, чи один з ста? Ні, ледве навіть один з тисячі. Діти землі, вони готові йти, куди хочете, хоч в найбрудніщу яму, тільки не в село. Вільний світ Божий в усім його сяйві та красі, ранішні зорі над пригорками, зелені трави, пахощі квітів, свіжої з'ораної дернини, дерева, левади, вся ріжноманітність краси природи — все це люде кидають, од усього тікають, тому що не можуть, живучи на селі й обробляючи землю мати задовольняюче існування. Коли вони залишаються на селі, вони темні й оточені ворожими силами, вони раби на селі, і тому вважають за ліпше відмовитися від своєї вікової спадщини й від усього, що людина відвоювала у часу. Разом з Уітманом ми запитуємо: „Невже ми хотіливб, щоб людина була байдужою до своєї долі? Невже ми хотіливб, щоб люде були створені з дерева або каміня?" Система, яка так шкідливо вплинула на ірляндське сільське господарство, повинна бути змінена, й її аґенти мусять зникнути. Нема чого турбуватися про їх долю. Така революція не може відбутися зразу. Новий порядок повстане лише поступово, і ці посередники, що нині живуть з експло-

атації села, потрохи пристосуються до нового ладу і знайдуть в ньому своє місце. В майбутній ірляндській громаді знайдеться, я певний, місце для всіх синів Ірляндії. Переклав А. С.

Нові докази потреби кооператизації.

Коштовність торговельного посередництва. Дня 21. вересня 1926 р. відбувся в м. Сідней в Австралії зїзд представників споживачів і продуцентів для обговорення актуальних економічних проблєм. Нараду відкрив міністер для кольонізації с. Лоуглін і він мав основний реферат про взаємини між продуцентом і споживачем. Він виказав, що споживачі заплатили в р. 1925/26 в Австралії за молоко 2,200.000 фунтів шт. З цього одержав продуцент всього 800.000 фт, 100.000 коштував транспорт, 416.666 гуртівники, а роздрібні торговці 883.333 фт., себто більше, як продуцент. Це становить одну з основних проблєм сучасної цивілізації.

За картоплі платив споживач в січні 25 шіл. 8 пенс. за англ. сонтнар (cwt), з того йшло до рук продуцента 11 шіл. В липні продуцент одержував тільки 6 шіл. 1 пенс, хоч споживач платив 23 шіл. 4 п. (Int. Arbeitsamt, бюлетень 44 за 1927 р.)

Обслідування торговлі. Як подає бюлетень міжнароднього бюра праці, в італ. місті Трієсті під кінець 1926 р. обєднання робітничих кооператив влаштувало обслідування цін в приватних і в кооперативних крамницях. Підставою обслідування служив асортимент (добір) товарів, необхідних для прожитку родини з 5 осіб. — По обслідуванню виявилося, що ціна за цей асортимент в приватних склепах виносила від 105,50 до 114,40 лірів, в залежности від величини крамниці і якости товару; ціна за цей самий асортимент в кооп. крамницях виносила 99,50 лірів.

Що до якости товару, то в передових крамницях він був першої кляси, зате в деяких малих склепах підпадав прямо під закон про фалшування товарів. —

Повищі дані скріплюють цифрово твердження кооператорів, що кооперація, оскільки придержується своїх засад, є прямим добродійством для людства.

Вигляди розвитку кооперативного молочарства на українських землях під Польщею.

Кооперативне молочарство вимагає для правильного розвитку певних природних й господарських умовин, які є основою для дальшої технічної й організаційної праці. Ці природні й господарські умовини зробили багато країн (Данія, Швайцарія, Чехія і т. д.) важними продуцентами молочних продуктів і без них розвиток кооперативного молочарства неможливий. Колиж ці умовини є, то вже вислід змагань кооператорів і техніків дасть мережу кооперативних молочарень та забезпечить кількість продуктів та їх стандард (якість). Правда, багато з господарських, а навіть дещо з природних умовин можна з часом змінити через піднесення культурного рівня сільського господарства, та це мусить йти повільним шляхом еволюції, за те скорше збудується кооперативне молочарство, коли такі умовини вже існують.

На українських землях під Польщею є сприятливі так природні як і господарські умовини для розвитку кооперативного молочарства вже під теперішну хвилю, а можуть в будучому розвинутися з поступом сільського господарства до такого ступня, що забезпечать молокодайність наших областей й створять терен експорту молочних продуктів, по всій правдоподібности найсильніший в цім напрямі з усіх українських земель.

Теперішні природні умовини дають зараз певні основи розвиткові кооперативного молочарства. Тут головне — відповідна кількість сіножатий і пасовиск, які є природнім ґрунтом для вдержання певної кількости скотостану. На наших землях сіножатий і пасовиск у відношенню до других родів уживання загосподареної площі — доволі. Після кількости стан поодиноких родів уживання загосподареної площі такий[1]):

	в тисячах гектарів					
	Вся загосподарена площа	Орна рілля	Сіножати	Пасовиска	Ліси	Інші
1. В. львівське . . .	2.702,3	1.307,2	315,7	256,4	694,5	128,5
2. В. станиславівське	1.836,5	578,0	303,4	225,7	640,1	90,3
3. В. тернопільське .	1.624,2	1.028,8	134,1	75,5	283,2	102,7
4. В. волинське . .	2.985,5	1.162,9	356,6	136,6	888,0	441,7
5. В. поліське . . .	4.136,8	1.124,1	**593,9**	**279,9**	1.261,0	**877,0**
6. Холмщина . . .	986,2	541,3	98,3	65,5	207,0	74,1
Разом . .	14.271,5	5.742,3	1.801,7	1.038,5	3.973,8	1.715,2

Кількістю переважають сіножати й пасовиска на Поліссі, далі йдуть Волинь та Львівщина. Полісся має ще велику кількість неужитків, які ждуть на відповідні меліорації, що перемінять їх на пашодайну площу. В відношенню до поодиноких родів уживання загосподареної площі стан такий[2]):

[1]) Rocznik statystyki Rz. P. 1925/26 cz. IV.
[2]) ibid.

Вся загосподарована площа = 100	Орна рілля	Сіножати	Пасовиска	Ліси	Інші
1. В. львівське	48,4	11,7	9,5	25,7	4,7
2. В. станиславівське	31,5	**16,5**	**12,2**	34,9	4,9
3. В. тернопільське	63,3	8,3	4,7	17,4	6,3
4. В. волинське	39,0	11,9	4,6	29,7	14,8
5. В. поліське	27,2	14,3	6,8	30,5	**21,2**
6. Холмщина	54,8	9,9	6,7	21,0	7,6

На першому місці стоїть у цьому відношенню Станиславівщина, себто Підкарпаття й частина Карпат з полонинами. За те відсоток інших частий загосподареної площі, в тому більшість неужитків припадає знова на Полісся. Будучи в повній свідомости, що ці сіножати й пасовиска ніяк не дорівнують західно-европейським, подаємо порівнання їх площі та відношення до всеї загосподареної площі в других державах:

Сіножатий і пасовиск	в тисячах гектарів	% всеї загосп. площі
Українські землі під Польщею	2.840,2	19·8
Чехословаччина	2.586	18·4
Німеччина	7.654	16·3
Данія	550	12·8

Вправді ці дані треба оцінювати беручи під увагу, що в новітньому господарстві велику частину кормів для скоту дістається через сіяння паші, то всетаки оце зіставлення дає основу до міркування, що принаймні в самій площі сіножатий й пасовиск та в їх відношенню до прочої загосподареної площі наші землі є на одному з перших місць, а це є певна вихідна для дальшого розвитку скотарства й молочарства. Всеж-таки в час сіяння паші теж робимо деякі кроки вперід, що бачимо хочби на оцій продукції пашних буряків[3]):

Пашні буряки в 1924/25 р.	Засіяна поверхня в тисячах гект.	Збір в тисячах сотнарів	Пересічний збір на 1 га
1. В. львівське	15,7	4.364,7	278
2. В. станиславівське . .	4,4	1,275,2	287
3. В. тернопільське . . .	8,8	2.349,1	268
4. В. поліське	7,3	1.420,6	196
5. В. волинське	6,8	1.242,1	184
6. Холмщина	1,6	474,4	294

Шкода тільки, що нема точних даних про інші роди засіваної паші.

Що до самих сіножатий, то їх збори сіна можна рахувати вже тепер мірно можливими. Це потверджують слідуючі дані, на жаль тільки з одного року, про збір сіна і конюшини першого кошення з одного гектара в сотнарах:[4])

[3]) ibid.
[4]) Wiadomości statystyczne 1927 ст. 692.

	Сіно з сіножатий			Конюшина
	сухих, полевих	мокрих, низових	меліорованих	
1. В. львівське	21,7	22,6	29,7	29,1
2. В. станиславівське . . .	19,3	22,7	25,6	26,8
3. В. тернопільське	19,5	23,0	**32,4**	27,2
4. В. волинське	15,5	15,5	16,3	24,6
5. В. поліське	16,9	16,8	20,0	25,7
6. Холмщина	**26.0**	**23,1**	31,5	**34,2**

Найкращі збори дають сіножати Холмщини та Тернопільщини, мабуть ізза впливу на пересіч поміщицьких сіножатий. — Коли приняти що пересіч першого кошення є 20 сотнарів з гектара, та що друга кісьба дає тільки 40% першої, або 8 сотн., то загальний збір з гектара бувби 28 сотн. сіна. А що всіх наших сіножатий є 1,807,7 тисяч гектарів, то річний збір сіна бувби 50,615,5 тон сіна, а що його, при додатку иншої паші, можна числити аж 25 кг. на штуку й день, то воно само проживилоб в рік 562,395 штук худоби. Щож до пасовиск, то числячи около 1 гектар на штуку й рік[5]), вони вигодують вповні 1,038,500 штук худоби. Це обчислення вийде, коли візьмемо під увагу, що на 360 днів пашення по 15 кг. денно на штуку, себто около 50 сотнарів річно треба коло 1 гектара пасовиська[6]).

З цего виходить, що вже самим сіном й пашенням, зглядно його рівновартістю в иншій паші, можна вдержати зараз в нас 1.590.895 штук худоби. На иншу пашу, а саме сіно з сіяних мішанок, вики, конюшини, люцерни, сераделлі, мішанок трав та окопових ростин (буряки, бульба) і зернових кормів (ґрис, осипка) припалоб виживлення решти рогатого скоту та овець. Це зовсім не тяжко, коли зважити хочби значіння поданих вище наших буряків.

Рогатий скот та вівці, які мають стати основою кооперативного молочарства, а яких держання спирається на поданих в горі пашних засобах, розміщені на наших землях ось як:[7])

	Молочний скот			Вівці
	увесь	дійні корови	молодник	
1. В. львівське	847.923	**511.824**	264.789	37.559
2. В. станиславівське . . .	414.192	196.024	115.366	**117.438**
3. В. тернопільське	364.643	145.326	61.852	38.448
4. В. волинське	497.344	**253.645**	—	98.604
5. В. поліське	368.092	187.726	—	**136.048**
6. Холмщина	215.957	111.838	—	39.455
Разом:	2.708.151	1.406.383	—	467.552

[5]) Stebler, Alpen-Weidewirtschaft. [6]) Krafft, Tierzuchtlehre.

[7]) Rocznik Statystyki Rz. P. 1920/22 cz. II.; числа дійних корів для Волині, Полісся й Холмщини дедуковані нами на основі відношення цих корів до всього молочного скоту в галицьких воєвідствах. —

Найвищий стан молочних корів має Львівщина, по ній Волинь. Вівці найбільш держані на Поліссі, в Карпатах, а Волинь стоїть щойно на третьому місці.

На один кільометер кв. загосподареної площі виходить 18.9 корів, що є якраз мірною нормою поширення молочного скоту, що видно з отсеї табелі:[8])

Молочність области:	на 1 км.² корів	кґ. молока денно:
1. дуже молочна	50—100	400— 800
2. молочна	30—50	250—400
3. мірна	15—30	120—240
4. немолочна	менше чим 15	менше чим 120

В самій молочности корів клясифікація наших земель буде очевидно менше корисною, ніж саме відношення числа корів. Та всетаки відношення числа корів до числа мешканців в нас ненайгірше, бо воно ось яке:

	Корови в тисячах штук	на 1 км² корів	на 1000 мешканців корів
Українські землі під Польщею	1.708,1	18,9	318,7
Радянська Україна[9])	8.022,8	19,8	318,0
Чехословаччина	4.390,9	31,3	322,6
Німеччина	17.296,3	36,6	276,1
Данія	2.666,6	62,0	789,6

Замітне, що число корів дорівнює майже Данії, а кількістю на 1000 мешканців перевисшає Німеччину.

Коли приняти, що молочність дійних корів на наших землях буде коло 1.300 кґ[10]), то всі 1.406.389 корови дадуть річно 1.828.297.900 молока, яке можна ужити до перерібки і на власну потребу населення. Не маючи даних про зуживання молока нашим населенням, мусимо приняти таке зужиття в других народів. Найточнійші обчислення тут для населення анґлійського острова, яке виказує такі дані[11]):

робітники денні зуживають 5 ґальонів = 22.7 л. на голову й рік
„ вишколені „ 12 „ = 54.5 „ „
середний стан, бідніщі „ 25 „ = 113.5 „ „
„ „ багатші „ 39 „ = 177.2 „ „
заможні „ 31 „ = 140.8 „ „

Загальна пересіч в Анґлії є 15 ґальонів = 68 л на голову й рік. Колиж ми візьмемо на голову й рік 100 кґ. повного молока (та близько тільки пісного при виробі масла, яке повертають доставцям), то остає до перерібки 977.480.900 кґ. молока. Мусимо приняти на основі запотребування світових ринків, що правильне запотребування масла є в 3 рази більше, чим сирів. Продовжуючи проте висновки доходимо до цего, що вже тепер є основи до цего, щоби могти переробити коло $^3/_4$ міліярда кґ.

[8]) Peter, Milchwirtschafliche Betriebslehre.
[9]) Україна, статистичний щорічник 1926, Харків.
[10]) З реферату про розвиток молочарства на Мол. Зїзді, Познань 1927.
[11]) Journal of the Royal Statistical Society Vol LXVII (цит. Peter) 1904, London.

молока на масло, або коло 30 міліонів кґ. масла, та коло 1/4 міліярда кґ. молока на сири, що дає коло 25 міліонів кґ. сирів.

Що до овечого молока, то принявши, що його можна переробляти тільки там, де овець держать компактною масою, себто в Карпатах і на Поліссі та Волині, себто лише від 352.090 штук, з яких коло 150 тисяч відпаде для власного вжитку, то числячи по 50 кґ. молока в рік на штуку дістанемо коло 10 міліонів кґ. молока, яке може дати коло 1 міліон кґ. бриндзі та інших овечих сирів.

Технічно можна перевести перерібну цего молока в 200 парових кооперативних маслярнях, кожна з денною перерібкою по 10 тисяч кґ. молока в день, в 50 парових сироварнях, кожна з перерібкою 15 тисяч кґ. молока в день та около 10 великих бриндзярнях.

Зразу мусимо зазначити, що практично не можна буде покищо перевести оцеї на тепер максимальної програми. Однак коли зважимо, що тут взяли ми за основу обчислення тільки мінімум молока, яке зовсім легко зараз дістати, а кожний поступ в сільському господарстві принесе нам в кожному разі збільшення кількости молока, то вигляди на розвиток кооперативного молочарства на наших землях дійсно дуже корисні.

Ці корисні умовини розвитку проявились вже в збільшенню числа кооперативних молочарень та в збільшеному експорті молочних продуктів з Польщі, який за останні роки сильно зріс. В числах експорт сирів та масла з Польщі такий:[12])

Масла і сирів вивезено	1924	1925	1926	1927 (I—XI)
тон	397	1.696	7.572	8.381
вартість в тисячах зол. франків	554	4.118	15.956	23.219

В оцьому експорті велика частина наших продуктів і ми певно йдемо до вихіснування всього молока, як це повище намічено.

Немало заважує на розвитку кооперативного молочарства теж і догідна конюнктура, корисна для молока й молочних продуктів, а менше корисна для мяса, як свідчить це представлення:[13])

Ціни за:	Рогатий скот		Молоко		Масло	
	Конґресівка	Галичина	Конґресівка	Галичина	Конґресівка	Галичина
1913 =	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
1922	47.4	35.5	81.9	53.5	82.8	85.7
1923	81.7	61.2	114.5	74.8	71.5	74.0
1924	130.3	97.6	244.3	159.6	180.7	155.2
1925	120.6	94.9	251.2	164.1	150.3	155.6
1926 I	142.3	106.6	274.4	179.3	144.5	149.5
II	138.6	103.8	265.9	173.7	168.4	174.3
III	143.0	107.1	265.9	173.7	198.8	205.7
IV	152.7	114.4	265.9	173.7	177.3	183.5

[12]) Wiadomości Statystyczne 1927, ст. 624.
[13]) Rolnik - Ekonomista 1926, Nr. 10, ст. 317.

Принявши, що довоєнні і повоєнні ціни були на Волині, Поліссю й Холмщині приблизно такіж як і в Конґресівці (інших даних не маємо), то вони і їх зріст потверджують безумовно догідну конюнктуру для молочарства й менш догідну для плекання мясного скоту.

Висновки на основі наведених тут фактів такі: 1) вже зараз є певні господарські й природні умовини розвитку кооперативного молочарства на українських землях під Польщею, бо його **можливости** дорівнюють $^1/_4$ частині продукції данських і $^1/_{12}$ частині світових маслярень, а в сироварстві дорівнюють Данії;

2) наш скотостан й кількість овець **можна вдержати** вже цією пашею та пасовисками, хоч як вони погані, а кожний поступ в сільському господарстві принесе нам **збільшення** кількости молока;

3) вважаючи, що молочарство має **кращу конюнктуру** й будучність на світових ринках, чим мясна продукція, мусимо повести **пляново** організаційну й технічну працю в кооперативному молочарстві спираючись на широко поставленому **скотарсько-молочарському пляні**, який в першу чергу мусить поставити в свою програму праці в тих наших областях, де **найкорисніші** умовини для скотарства й молочарства.

Розуміючи трудности організації й техніки, які стоять перед нашою молочарською кооперацією, мусимо всетаки відкрити це нове джерело добробуту нашого села у всіх закутинах наших земель нашим селянам, пямятаючи, що господарські й природні умовини для розвитку у сій галузі кооперації в нас незвичайно догідні, а дальшу працю мусять повести в цьому ділі наші кооператори.

Інж. Евген Храпливий.

Біжучі економічні проблєми.

Стабілізаційна позичка і „стабілізація".

Дня 15. жовтня 1927 польський уряд підписав умову з закордонною банковою консорцією про емісію державної позички. Домінуюча роля в консорції припала чотирьом американським банкам, які на чолі з Bankers Trust Company емітували 47 міл. долярів; решту капіталу емітують менші банки (2 швайцарські, 3 голяндські, 4 більші і 12 менших французьких, 2 шведські і кілька польських. Польські банки емітують всього 1 міліон долярів на всіх міліонів кругло 72).

Емісію перевела названа консорція як „7 % польську позичку стабілізаційну 1927 р.", оголошуючи публичну підписку на цей новий довжний папір. Отже фактичними кредитодавцями будуть ті безіменні маси, що куплять „польську позичку 1927" як високопроцентований льокаційний папір. Добродійна консорція виступає тут фактично в ролі посередника, який вправді перебірає усю суму випущених паперів, одначе при дуже низькому курсі (92 %), на дуже догідних умовах опроцентування і сплати, отже з гарними виглядами на заробіток при перепродажи цих обліґацій широкій публиці.

Весь польський загал без виїмку, особливо ж представники т. зв. „господарських сфер", під якою назвою в Польщі виступають орґанізації

капіталістичного світа (союзи промисловців, великих зем. власників, торговців і банкового світа) привітали позичку як спасення. І дійсно, коли позичка має стабілізувати волотого, валюту, якої курс удержувався останніми часами лише з дня на день надзвичайними мірами тарифними і податковими, то її значіння для торгу і промислу повинно бути немале.

Не минуло одначе богато часу і на місце першого романтичного упоєння приходять прозаїчні міркування а навіть проблески росчарування. Инакше й не могло бути; хто дивився холодніше на умови позички, той зраву бачив її дійсний характер.

Як виглядає підрахунок „зисків і втрат" в справі „стабіліз. позички"?

Польща позичає номінально 71,730.300 долярів на 6 %.

Через те одначе, що емітовані Польщею папері консорція отримує по курсі 92 за 100 і по відчисленні прозізії банків Польща одержала фактично всього 60,673.000 дол. (втрата на курсі 5,738.640 дол., провізія банковій консорції 5,321.360 долярів). Коли дочислити до цих втрат ще щорічний відсоток, то вийде, що фактичне опроцентування позички виносить не 6 %, а 9,72 %!

Позичка умовлена на 20 літ з установленим порядком рат сплати. За позичених фактично 60,673.000 дол. Польща має заплатити по 20 роках, піврічними ратами, аж 129,370.474 долярів!

Хто-б подумав, що польський уряд, платячи такі високі відсотки,*) має вільну руку в ужиттю позичених грошей, той помиливбися. Гроші дані на конкретно означені цілі, за чим слідкує постійно урядуючий у Варшаві „дорадник" консорції; це рівняється контролі заграничного капіталу над діяльністю міністерства скарбу, тим більше, що „дорадник" має увійти в склад Ради Польського Банку. Уся сума, за виїмкою тільки квоти 135 міл. золотих, має остати в державному банку як ґарантія стабілізації валюти. Цих 135 міл. зл. уряд має право розкредитувати в краю на 6 до 8 %, з того лише незначну частину для сіл. господарства і на будівлю зелізниць (з огляду на повільну рентовність таких вкладів)!

Кредитодавці застерегли собі свого рода гипотеку на забеспечення позиченої суми. Цією „гипотекою" є впливи польського скарбу з мит. Приходи з митниць на будуче мають вплачуватися на окремий рахунок в Польському Банку, до висоти місячних амортизаційних рат позички; „дорадник" має право перевірювати, чи так дійсно діється. Уряд Польщі обовязався утримувати доходи з мит на рівні, відповідній забеспеченню позички. Від цих сум, які затримано в Банку П., цей банк (інституція акційна) не платить державі відсотків.

В перших роках Польща буде сплачувати кругло по 8 міліонів долярів щорік. Що значить таке обтяження, про це увідчить один погляд на структуру польського бюджету.

Числячи по установленому тепер (в звязку з підписанням позички) урядовому курсі злотого (1 дол. = 8,914 зол.). тягар сплачування рат на амортизацію позички в блищих роках буде виносити по кругло 72 міліони золотих щорічно.

Коли зважити, що всі видатки польського бюджету на рік 1928/29 преліміновано (вже з обтяженням на сплату позички) в круглій сумі 2 мілірди 214 міліонів, то вийде, що одна лише сплата чергової позички виноситиме 3·3 % всього бюджету! Разом з иншими державними довгами польський скарб сплатить в р. 1928/29 кругло 205 міліонів зл.

*)не дивниця, що капіталістичний світ розібрав швидко („субскрибував") новоемітовану позичку.

Речинець вплати першої рати „стабізац. позички“ припадає на 15. квітня 1928; відповідні суми мають бути одняче вплачені вже 1. березня 1928.

Чи-ж дивниця, що уряд, в пошукуванні джерел покриття припадаючих постійних рат, кидається на всі боки, шукаючи нових джерел приходу. Не дивниця й те, що ті „нові“ джерела є усім відомі, старі наші знайомі: податки й тарифи.

Як перша ластівка прийшло підвищення оплат почтових і телєграфічних на 25—100 % з днем 1. грудня 1927. Розуміється, що удар цей відчули найбільше ті, хто передовсім вживає пошти і телєграфу в щоденній практиці: торговля. Розуміється також і те, що торговці відібють собі цей тягар, підвищуючи ціни.

Далі говорилося, вже як про річ вирішену, про підвищення з новим роком тариф на зелізницях. Під натиском наполоханої опінії уряд покищо рішив виждати. Зате говориться як про річ певну про підвищення деяких податків посередніх (споживчих) та податку доходового.

Ще ті податки не прийшли, а ціни вже весело скачуть в гору. Орган польського купецтва „Tydzień Kupiecki“ з 24. грудня п. р. приводить такі факти:

„Картель зеліза підніс в останніх місяцях ціни зеліза: за сире з 200 до 210 зл., за штабове з 325 на 350 зл., за обручі з 390 на 422 зл. Картель нафтовий, відновивши свою діяльність, приступає до підвижки цін. — Дерево подорожіло на 50 до 100 %, подорожіли теж цемент, вапно, цегла. Заповідається підвижка цін вугля і цукру. Дорожіє шкіра; товари бавовняні на сезон весняний вже подорожіли на 20 %, так само вироби з вовни. Подорожчали штучні угноєння (з 700 зл. в січні 1927 на 925 зл. за сіль поташову)“.

Як бачимо, йде загальна хвиля дорожіння. І то як завше, першими є ті галузі продукції, яких власники є сильно з'організовані в картелях. Неорганізовані продуценти, серед них в першій мірі дрібне селянство, продуцент основної маси набілу і мяса, не вміють в час примінитися до змінених умов. — Збільшення дорожнечі спричинить страйки і разом з тим зменшить купну силу населення. Це своїм шляхом виливатиме на крізу збуту і дальше дорожіння товарів.

Згаданий вище орган купецтва називає тягарі, що падають на польську державу в звязку з позичкою „olbrzymie, jak na nasze stosunki“ і додає таку замітку:

„Коли тепер зважимо, вже без ентузіязму, те обтяження, що випливає з позички, то очевидно висновок буде інший, як тоді, коли ми, з найбільшим напруженням вижидаючи закінчення умови про позичку, як великого польського успіху, сподівалися від нього відродження цілого господарського життя і то негайно“ — і додає таку практичну сентенцію: „Контрибуційними податками, які сьогодня примінює уряд до міст, він не зможе двигнути господарського життя.“ Шановний орган панів торговців радить проте звернути усе вістря податкової машини проти села. Іншими словами радить, щоби кошти „стабілізації“ злотого заплатило селянство, бо всякий знає, що великі землевласники за могучі в Польщі, щоб радо поносити патріотичні тягарі.

Офіційні звідомлення польського статистичного уряду про рух цін не тішаться за великою повагою серед фахових кругів, инколи навіть є обектом жартів в пресі. Їх основна недостача в тім, що вони подають тільки відомости про рух гуртових цін, лишаючи на боці роздріб; врешті саме збірання

даних про ціни мусить бути лихо поставлене. Але навіть цей урядово-оптимістичний індекс цін показує звижку загального урівня цін в гурті із 111,2 в листопаді 1926 на 120,9 в листопаді 1927,*) при чому продукти хліборобства виказують звижку мінімальну, а основна підвижка припадає на вироби промислу.

При такій ситуації стає всякому і навіть найбільшим офіційним оптимістам, ясним, що формальна стабілізація курсу золотого на закордонних біржах без стабілізації господарського життя в краю не має твердих основ. Люде, що блище цікавляться проблємами економічної політики, знають, що справжньою основою стабільности гроша не є одні засоби металю і девіз в державному банку, тільки справжня купна сила гроша; вона є основним показчиком вартости гроша; що поможе утримувати ріжними триками та біржевими інтервенціями курс гроша за кордоном, коли фактичний курс робиться в краю і лише в краю, для якого цей гріш призначений! Історія останніх літ дає приклади, коли держава при допомозі рафінованої торговельної політики удержує цілими роками твердий курс своєї валюти за кордоном, при постійнім паданню реальної вартости цього гроша в краю. До тих держав належить і Польща. Остання позичка цієї держави скріплює формальні підстави валюти, одночасно одначе своїми великими тягарами підкопує реальну силу гроша в краю.

Третій фактор, що має важливе значіння для сталости валюти — торговельний і платничий білянс. Також в цім згляді вигляди для Польщі невеселі; її торговельний білянс має тенденцію постійно падаючу. В році 1926 за час від січня до жовтня вивіз перевищував привіз на суму 352 міл. зл.; за ці-ж місяці 1927 року відношення між привозом і вивозом змінилося навиворіть: привіз перевищує вивіз і то на суму 164 міліонів зл.*) Ще не отверезівша від упоєння позичковим успіхом польська публична опінія в даний мент мовчить про те; пробудження буде без сумніву прикре.

К. К.

---

*) Wiadomości statystyczne з 20. XII. 1927.
*) Wiadomości statystyczne ч. 24. за 1927 р.

НОВА КНИЖКА! *НОВА КНИЖКА!*

Організація і ведення господ.-спож. кооперативи

Вид. РСУК. **Необхідний підручник!** **Ціна 1 зол.**

Життєздатність і самовистарчальність кооперативних установ.

Життєздатність і самовистарчальність кооперативних установ це головні основи, на яких спираються матеріяльні і моральні користи осіб заінтересованих в кооперативнім підприємстві, та сила самої кооперативної установи. Здоровий орґанізм може виконувати означені функції лише тоді, коли для піддержання своєї кінетичної енергії, має доплив достаточної кількости оживлюючої матерії. І на відворот. Доплив матерії може піддержувати лише тоді кооперативний орґанізм, коли він по своїй внутрішній структурі є спосібний поборювати чинники, що шкодять його розвиткові. Ті два чинники мусять бути орґанічно злучені з собою, якщо кооп. установа має правильно виконувати наложені на неї завдання. Сильна життєздатність може аж до цілковитої витрати своєї живучої матерії піддержати орґанізм слабої самовистарчальности; зате кооператива навіть сильної матеріяльної вистарчальности не додасть ніколи життєздатности апаратові, коли не хоче захитати, а в дальшому ході знищити основну матеріяльну субстанцію.

Тому, що питання життєздатности і самовистарчальности кооператив набірає в нас чимраз більшої пекучости та тому, що при дальшім поширюванню кооперативного будівництва пора уже свідомо творити кооперативні установи після певних напрямних — булоби вказаним блище приглянутися тим двом основам життя кооператив і, по провірці стійности тих основ — будувати нові зґлядно переводити корєктури в уже існуючих кооперативних одиницях всіх видів і ступнів згідно з повищими засадами.

Під життєздатністю розумію ті зовнішні умови, які дають кооперативі стільки матеріяльних засобів, скільки потрібно на покриття видатків, які для існування кооперативного підприємства є необхідні й які рівночасно з етичного боку не викликують ніяких сумнівів. Під самовистарчальністю розумію відповідну кількість власних матеріяльних засобів кооперативи.

I. Життєздатність кооперативи.

Першою основою здорової кооперативної орґанізації є відповідна кількість грубих доходів (з продажі товарів, артикулів помічних в сільськім господарстві, сільсько господарських продуктів, сирівців, %% від уділених позичок і др.), які щонайменше покривалиби всі видатки (так званий бюджет: платні, податки, обезпечення і др.) кооперативи, потрібні для ведення кооперативного підприємства. З доходом кооперативного підприємства лучиться тісно і висота оборотів по тих рахунках, які дають дохід. Чим більше обороту, тим більше доходу, тим самим більша життєздатність кооперативи. Річ природна, що пересічна норма доходів з обороту має держатися границь, очеркнених користю членів з того підприємства (згідно з засадами кооперації), одначе не вище границі осягненої під теперішний час. З другої сторони видатки кооперативи не можуть переступати границь ощадности, але рівночасно не можуть бути поставлені нище мінімальних границь. Ці мінімальні границі визначені засадою справедливости в оплаті праці кооп. персоналу та раціонального оборудування кооперативи.

Основи життєздатности кооперативи прибирають реальні форми тоді, коли їх вбереться у відповідні числа. Не можна однак означувати однакових норм для всіх кооперативних установ нашої організації. Тому належить трактувати кооперативи всіх видів і ступнів зокрема (індівідуально), бо і сама внутрішня форма тих установ є зріжничкована, залежно від багатьох причин, а поміж ними від обєму і району і діяльности даного кооперативного підприємства. Рівночасно з тим слід зазначити, що кооперативи того самого виду і ступня належить що до їх життєздатности обслідовувати рівнож зокрема, вважаючи що і в тім случаю характеристика підприємства і величина району діяльности мають вплив на рахункові зіставлення основ кооперативної життєздатности.

Загально при обчисленню життєздатности кооперативи можна подати лише напрямні лінії обслідування, і щойно при індівідуальнім трактованні порушених питань можна означити величину в числах відповідно до місцевих потреб і обставин.

Бажаючи визначити кооперативну життєздатність даного підприємства належить обчислити:

а) річний бюджет кооперативи в границях конечности і справедливости,

б) висоту річного обороту підприємства і зясувати чи обороти в границях означених кооперативними прінціпами покриють вище обчислений бюджет, чи ні.

По тих обчисленнях стане ясним, чи кооперативне підприємство в данім районі може дати (при основанню нових кооператив) зглядно чи дає (при вже існуючих кооперативах) відповідну кількість доходів на покриття видатків кооперативи. Ті обчислення вказують дальше, чи належить в даній місцевості засновувати нові кооперативи, зглядно які корректури належить перевести в існуючих кооперативах в цілі створення повної їх життездатности.

Як сказано вище при обчисленню кооперативної життєздатности, належить трактувати кожне підприємство зокрема. Вслід за тим для наших обчислень підходити будуть ті види і ступні кооператив, які в повній формі вже зарисувалися, а то а) господарсько-споживчі, б) молочарські, в) молочарсько-споживчі, г) кредитові і д) Повітові Союзи Кооператив.

Йдучи по лінії вище сказаного при обчисленню життездатности кооперативи, установлюємо найперше

Бюджет кооперативи.

Типічні видатки кооп. установ є:

1) винагорода членів Управи відповідно до вложеної ними в підприємство праці;

2) платня службовиків в межах мінімума існування і справедливости;

3) винагорода членів контрольної комісії за провірку діяльности кооперативи щонайменше 4 рази в календарнім році;

4) всі податки звязані з підприємством кооперативи;

5) соціяльне обезпечення службовиків і обезпечення майна кооперативи від вогню і крадіжи з вломом;

6) належитість за ревізії;

7) культурно - освітна праця (книгозбірня, часописи, вистави і др.);

8) амортизація майна;

9) инші видатки получені з веденням підприємства.

Не вичислюється тут відсотків від оплати за побрані до обороту чужі фонди, виходячи з того заложення, що кооператива вже в початках свого існування має стати самовистарчальною.

По обчисленню загальної суми бюджету в дальшім ході обслідування належить зясувати економічно-господарський стан району діяльности коопаративного підприємства і при тім обчислити, чи теперішне господарське запотребування згаданого району може дати такий оборот, який при пересічи дотеперішнього доходу других подібних кооперативних підприємств, буде покривати щонайменше бюджет кооперативи. Ті обчислення не завсігди будуть легкі. При кооперативах вже діючих обчислення буде спиратися на дотеперішних оборотових осягненнях і тут не буде великих перепон.

Натомість при заснованні нових кооперативних підприємств джерелом обчислення будуть статистичні дати опрацьовані статистичними установами.

При обчисленню життєздатности новоосновапої кооперативи треба зясувати:

а) пересіч квоти, на яку під теперішний мент одно самостійне сільське господарство покриває в кооперативі своє запотребования в рік;

б) пересіч приходів і розходів в рік одного самостійного господарства.

На перше питання знаходимо відповідь в статистиці РСУК. за 1926 рік, де виказано, що одно самостійне господарство закуповує споживчих товарів в кооперативі в рік на загальну квоту 55.94 зл. Маючи ту пересіч, можна розвязати перше питання

При розвязці другого питання не зайвим буде знати пересіч видатків чи приходів самостійного сільського господарства в поодиноких його ділянках. До цього може нам послужити напр. статистичне обслідування зладжене інж. Олександром Охримом. Згідно з цим зіставленням одно самостійне сільське господарство у львівському воєвідстві в пересічі від 0. до 5 гектарів землі:

а) видає на рік на: 1) живий інвентар 35.81 зл. або 4.9% всіх своїх видатків, 2) пашу 45 16 зл. або 6.2%, 3) насіння 13.34 зл. або 1.8%, 4) штучні погної 12.41 зл. або 1.7%, 5) машини і господарські знаряддя 30.88 зл. або 4.3%, 6) удержання будинків 30 96 зл. або 4.3%, 7) опал, світло 81.93 зл. або 11.3%, 8) послугу 30.32 зл. або 4 2%, 9) винайм робітників 21.18 зл або 2.9%, 10) обезпечення 10.16 зл. або 1.4%, 11) податки 22.03 зл. або 3.1%, 12) сплату довгів 2.76 зл або 0.4%, 13) поживу 106.71 зл. або 14 8%, 14) убрання 194 84 зл. або 26.9%, 15) книжки ґазети 6.39 зл. або 0.9%, 16) виховання дітей 33.35 зл. або 4.6%, 17) суспільні і церковні цілі 3.61 зл. або 0.5%, 18) лікарів і ліки 2.50 зл. або 0.3%, 19) прочі 39.50 зл. або 5 5%. Разом отже всі розходи одного сільського господарства на рік виносять 723.82 зл.

б) побирає на рік за: 1) збіжжа 53.82 зл. або 7.7%, 2) окопові ростини 19.93 зл. або 2.9%, 3) овочі 15.92 зл. або 2.3% 4) ярину 8.22 зл. або 1 2%, 5) инші ростини 3.50 зл або 0.5%, 6) молоко 85.62 зл. або 12,3%, 7) приховок худоби 54.53 зл. або 7.8%, 8) хлівну худобу

113.27 зл. або 16.3%, 9) вівці 1.09 зл. або 0.2%, 10) яйця 55.75 зл або 8% 11) приховок дробу 18.27 зл. або 2.6% 12) зарізки кіньми 47.44 зл або 6 8%, 13) приховок коней 6.83 зл. або 1%, 14) зарібок з рукодільні 41 93 зл. або 6%, 15) заробок особистий 71.52 зл. або 10.3%, 17) инші 97.29 зл. або 13.9%, 17) позички 1.22 зл. або 0.2%. Разом отже приходи одного самостійного господарства в рік виказують 696.16 зл.

Тому, що наші села виказують подавляючу більшість саме дрібних господарств та ще й тому, що на суму торгів в кооперативах складаються як показує досвід, в більшости вище виказані дрібні господарства — при обчисленнях можна опертися на вище поданих датах і виказати, на яку квоту і якого асортименту товарів може кожне господарство закупити в господарсько-споживчій кооперативі на селі.

З споживчих артикулів, які вже тепер є в асортименті товарів наших кооператив, моглобы одно самостійне сільське господарство закупити (після поданої в горі табелі), на загальну квоту: а) насіння за 13.34 зл., б) штучних погноїв за 12.41 зл., в) господарських машин і знаряддя за 30.88 зл., г) опалу і світла за 81.93 зл., д) поживи за 106.71 зл., е) книжок і часописів за 6.39 зл., є) прочих за 39.50 зл. Разом отже може кожне господарство в пересічи закупити в кооперативі товарів на рік максімум за 291.16 зол. не вичисляючи мануфактури і шкіри. Маючи обчислене в пересічи запотребування асортименту товарів в кооперативі (на 291.16 зл.) і дотеперішню силу закупна тих асортиментів (на 55.94 зл.) можемо серед кожних обставин обчислити основу життєздатности, себто означити перед основанням нової кооперативи сподівану висоту торгів; спираючись на дотеперішних доходах брутто в існуючих вже кооперативах — можна обчислити висоту доходу і тим самим зясувати чи новоосновна кооператива буде життєздатна, чи ні.

Як сказано вище, кожну місцевість належить обслідовувати індівідуально, звертаючи при тім увагу на її господарські умовини та на купівельну силу населення, при чім на спеціяльну увагу заслуговують місцевости, в яких вже є конкуренційні приватні підприємства.

Поступаючи по лінії вище поданих напрямних і обчислень прийдемо до висновку, що пересіч життєздатности поодиноких типів кооператив представляється під теперішний мент слідуючо:

Життєздатність госп.-спож. кооперативи.

Найконечніщі річні видатки пересічної господарсько споживчої кооперативи в нашій кооперативній організаці будуть слідуючі:

а) платня скарбника і книговодця разом 25 зл. в місяць — справник побирає винагороду, яку вчислюється до калькуляції товарів) разом в рік	300.— зл.
б) винагорода для Контрольної Комісії за 4 провірки в рік по 5 зл. за день для одного члена	60·— „
в) платня крамаря по 50.— зл. в місяць (пересіч осягнення зі статистики за 1626. р.) . .	600. — „
г) податки після пересічи за 1926. р.)	200 — „
д) всякі обезпечення . .	30. — „
е) належитість за ревізії (пересіч за 1926. р.)	150. — „
є) культурно-освітна праця .	50.— „
ж) прочі видатки (пересіч за 1926. р.)	600.— „
з) амортизація движимостей	30. — „
Разом всі видатки в рік . .	1.020· зл.

На покриття видатків у висоті 2.020.— зл. в рік повинна кооператива осягнути у своїм торговельнім підприємстві таку висоту торгів, які при дотеперішній пересічи доходу брутто далиби доходу щонайменше 2.020·— зл. потрібних на покриття буджету.

Пересіч доходу брутто зі споживчих товарів союзних кооператив 1 ступня в 1926. р. виказувала 12.64% від торгів, слід за тим одна сільська господарсько-споживча кооператива повинна виказати щонайменше річного торгу брутто 18.000.— зл. (місячно 1.500·— зл. а денно 50·— зл.) який при пересічи калькуляції 12.64% принесе сподіваного загального доходу на 2.020·— зл.

Статистика за 1926. рік виказує, що в господарсько-споживчих кооперативах одно господарство купує річно за 55·94 зл. В слід за тим в місцевости, в якій бажаємо оснувати кооперативу повинно бути щонайменше 322 самостійних господарств, які при дотеперішній торговельній дисципліні населення далиби річного торгу на загальну суму 18.000·— зл; торг цей при дотеперішній пересічи обтяження (12.64%) принесе доходу брутто на 2 020 зл.

Рівночасно статистика за 1926. рік виказує, що в місцевостях, де є господарсько-споживчі кооперативи — маємо в пересічи всего по 283 самостійних господарств. Виходилоби, що ні одна господарсько-споживча кооператива не є в пересічи життєздатна. Так воно в дійсности є. Богато місцевостий має більше чим 322 самостійних господарств. Зате в селах з меншою кількістю самостійних господарств життєдатність кооператив проходить коштом поменшення видатків (головно поменшення платень працівни-

ків), що відбивається некорисно на діяльности кооперативи; або завдяки побільшенню торгів понад пересіч; або вкінці коштом вищої калькуляції (обтяження) товарів, що некорисно ділає на торговельну дисципліну населення. Те — так сказатиб — штучне піддержування життєздатности кооперативи покриває частину її видатків, а в деяких випадках приносить ще й надвижку. Всеж однак штучне піддержування життєздатности не йде по лінії етики і кооперативних принціпів і тому організаційні відділи і відділи пропаганди при наших союзних кооперативах є обовязані розвести енергічну працю в напрямах: а) кооперативного освідомлення населення, б) скріплення торговельної дисципліни у місцевого населення до кооперативи, в) заведення по кооперативах мінімальної норми калькуляції.

Про потребу кооперативного освідомлення населення та про допустимі межі калькуляції товарів не приходиться на тому місці ширше говорити тому, що ті питання були вже у нас нераз предметом дискусії.

Натомість в напрямі скріплення торговельної дисципліни місцевого населення до кооператив, вказаним булоб послуговуватися вище виказаними статистичними датами. Як сказано, одно самостійне господарство може дати кооперативі річного торгу 291·16 зл. при максімум торговельної дисципліни. Приймаючи, що вдасться досягнути лише 50% виказаного в горі числа, це дає річно квоту 145·— зл, що при 283 самостійних господарствах в пересічи на одну місцевість може дати річного торгу на загальну квоту 41.000. Ті торги можуть в цілості створити основу повної життєздатности кооперативи і понадто дати відповідну надвижку. Иншими словами: навіть в місцевостях з кількістю 150 самостійних господарств можна досягти повну життєздатність кооперативи, коли населення буде покривати 50% свого дотеперішного запотребування асортименту товарів в кооперативі (150 самостійних господарств × 145 зл. річного торгу дає загального торгу у висоті 21.750·— зл.

Застерігаємося, що вище наведені обчислення не мають на цілі піддержувати на дальше висоту калькуляції товарів на 12·64%. Навпаки, підчеркуємо, що при збільшеній дисципліні населення можна постійно обнижувати процентову стопу калькуляції товарів, яка при ідеальній торговельній дисципліні населення у висоті 291.16 зл. закупів в рік може в пересічи обнижитися до 2.77% від торгів.

(К. б.)

М. Капуста.

Кооперативні банки.

Під цим заголовком вмістив наш кооп. діяч в области кредиту, п. І. **Галущинський** актуальну статейку з приводу переміни тернопільського »Повітового Кредитового Т-ства в банкову інституцію. (Діло з 29. грудня 1927). Автор доказує, що творення інституцій банкового типу може мати практичну доцільність, і то не лише з точки погляду загального інтересу, а й інтересу розвитку самих установ, тільки тоді коли установа буде стояти на послугах кооператив, себ-то коли основною масою їх членів будуть кооперативи. Фізичні-ж особи, на думку автора мають бути представлені уповноваженими, по відповідному ключеві. Коли цієї ріжниці не зробити, то при натурі банкових операцій установа може дуже легко стати власністю приватних інтересентів, в наших умовах жидівських торговців. Автор обіцяє дати довший нарис засад організації коопер. банків.

Автор зовсім правильно замітив, що наше кооперативне будівництво вступає вже в стадію, де без організації кредиту, не лише для фізичних осіб-членів, а для самих кооперативних установ як таких, не обійдеться. Організація збуту с. г. продуктів і накупу с. г. приладдя неможлива на ширшу скалю без фінансування кооп. банками.

Анкета в справі роспорядку про ведення торгов. книг.

Як відомо, польський уряд виготовив два проекти: 1) про торг. книги і білянси 2) про присяжних бухальтерів. Оба проекти розіслано до заопінювання анкетним шляхом торг.-промисловим палатам й заінтересованим організаціям господарським і професійним (українським не прислано; укр. інституції до-

відалися про проєкти тільки з преси і тільки на цій підставі внесли відомі протести).

Анкета закінчена. Відповідий, як подає »Przemysł i Handel« (ч. 51. за 1927 р) надіслдно 36. Основну критику проєктів привели »Czasopismo księgowych w Polsce« і »Gazeta Bankowa«. Критика пішла перед всім в цьому напрямкові, що проєкт непотрібно накидає певну систему бухальтерії (обовязкові книга інвентарна, денник і головна). Проти обовязковости польської мови книг запротестували не лише українські організації, але й представники чужоземного капіталу, головно французи. Жиди не запротестували. Далі протестують представники приватних підприємств проти обовязку вязаних (оправлених); прошнурованих і парафованих книг. Річ ясна, про що росходиться; хоч з другого боку модернізація бухальтерії вимагає знесення цієї вимоги що до книг т. зв. помічних. Протестує світ торговельний також проти § 4, де говориться про заборону ведення рахунків і записей недійсних (фіктивних). — Приписи проєкту про спосіб оцінки майна при інвентарі і білянсуванні, згідні з принятими загально нормами, не зустріли заперечень, за виїмком тих місць які йдуть по лінії фіскальній (скарбовій), бажаючи утруднити творення т. зв. тихих резерв. Спосіб інвентаризації і білянсування проєкт роспорядку нормує доволі детайльно. — Проєкт другого роспорядку пр о заведення урядових присяжних знавців бухальтерії зустрів рішуче заперечення з боку союза торгово-промислових палат, яким досі прислугувало право іменувати таких знавців. Те саме пі ніс і Лєвіятан (Союз підприємців Промислу, Торговлі і фінансів). Запротестували теж представники бухальтерської професії.

Господарська хроніка.

Експорт українського хліба вагається з року на рік. В господарському році 19 3/24 (радянська практика числить господарський рік від жовтня до жовтня) з рад. України вивезли хліба 1247 тис. тон, в 1 24/24 всього 736 тис. тон. в р 1925/26 — 774 тис тон. Вивіз хліба становить для рад. України 2/3 її цілого експорту. Вивіз инших продуктів с. господарства здержувався досі з ріжних причин; не останньою були надмірні формальні перепони з боку державних органів регульования торгу. Останніми часами вже й тут доходять до пересвідчення, що так далі бути не може, що треба дати більшу волю кооперативним і державним місцевим органам торговлі у виході на закордонний ринок. Практично розходиться про знесення т. зв. ліценцій на вивіз. Отже зне ено ліценції, які досі давалися в Москві на такі продукти як насіння, овочі, хміль, гриби, сіно, масло, сири, мед, пірря. З цього вже користають деякі кооперативні організації; напр. волинська Молочарспілка привозить із закордону молочарські машини в обмін за масло, яке вивозить в Англію. Для організації експорту продуктів робиться заходи для побудови сітки елєваторів і холодільнь; в проєкті є будівля третьої з черги фабрики беконів у Винниці (вже є в Полтаві і Кремінчузі). Мається побудувати рибна холодільня у Маріямполі.

Участь кооперації в торговельнім обороті Рад. Союза. »Кооперативне будівництво« орган Вуконспілки в ч. 24 за 1927 рік приводить підсумки боротьби за усуспільнення торговлі в Рад. Союзі. Беручи на увагу усі ступні торговлі, від гурту до роздрібу, торговельний оборот був у руках:

	1925/6	1926/27
державної торговлі	29.6%	23.7%
кооперації	41 »	52.6 »
приватників	29.4 »	23.7 »
	100%	100%

Коли взяти окремо під увагу гуртову і роздрібну торгівлю, то відношення було слідуюче:

в гуртовій торгівлі:	1925/26	1926/27
державна торгівля	54.9%	52.0%
кооперативна	38.5 »	43.6 »
приватна	6.6 »	4.4 »
	100%	100%

Перевага держ. торгівлі очевидна, бо головний промисловий продуцент і головний експортер хліба є держава.

В роздрібній торгівлі:	1925/26	1926/27
державна торгівля	12·-%	12.3%
кооперативна	39.1 »	45.9 »
приватна	48.9 »	41.8 »
	100%	100%

(Річ очевидна, що повищі цифри треба брати з резервою, бо статистичне схоплення оборотів торговлі, особливо приватної, яка не любить давати відомостей про себе, є надзвичайно ризиковне — Ред.)

Вивіз продуктів скотарства з Польщі в р. 1926/27. Чисте сальдо довозу і вивозу цих продуктів в цьому році виносило:

коний вивезено у варт.	4770	тис. з.	фр.
рогатої худоби	» 1961	»	»
безріг	» 65.313	»	»
гусей	» 5.314	»	»
иншої птиці	» 670	»	»
мяса волового	» 181	»	»
» телячого	» 6983	»	»
» свинячого	» 26.066	»	»
беконів	» 10.9	»	»

инші роди мяса, як менше важні пропускаємо.

Для нас цікаво знати, кілько з цих квот припадає на українську етноґрафічну територію; цього одначе польська статистика не подає. Посереднім шляхом можна приблизно орієнтуватися беручи за підставу відсоток живого скоту на нашій території.

Головними ринками збуту продуктів скотарства Польщі є Австрія, далі Чехословаччина й Німеччина для живих штук; бите мясо відходить до Австрії і Анґлії.

Експорт коний і свиний має тенденцію повільно зростаючу, експорт худоби впав в р. 1926/27 катастрофічно (з поверх 14 міліонів франків в 1925/26 на 2 міл. фр. в 1926/27).

Друга ділянка, продукти молочарства і яйця дала слідуючі цифри чистого сальда:

яєць вивезено з Польщі	652.046	квін. (q)
масла »	» 68.456	»
ріжних сирів	» 15.432	»

Із загальної маси **яєць** вивезено до Німеччини 58.3%, Анґлії 21.1%, Австрії 13.8%, ЧСР. 3%. **Масло** пішло 73.9% до Німеччини, 11.9% до Австрії 10.4% до Анґлії.

Ціни масла й яєць за ост. рік були в межах Польщі значно низші як за кордоном. Тільки дякуючи цьому »польське масло і яйця« ще удержуються на ринку Анґлії й Німеччини Ріжниця між цінами на ринку анґлійськім за яйця з Данії і Польщі доходила 50%, на ринку берлінськім 15% до 25%, при чому на ці ринки доходить тільки найкращий товар з Польщі. Ціни за гірші сорти ще низші. (Р. і Н.)

Нафтовий картель. По довших переговорах відновлено картель нафтової промисловости Польщі. Умова, підписана 11. листопада 1927 дає початок організації п. н. »Синдикат Нафтової Промисловости«; його метою є реґульованя краєвого збуту нафтових продуктів (не експорту!) і забезпечування обєднаних рафінерій сировиною (ропою). Осідок картелю у Львові.

До синдикату вступили головні нафтові фірми приватні і державне підприємство »Польмін«. Картель обіймає нафту, бензину, ґазоліну, ґазовий олій і легкі олії для смарів.

Закупном і розділом ропи для обєднаних фірм займатиметься Централя Закупна Ропи у Львові, по усталеному ключеві.

Головою надз. ради синдикату обраний Др. Тадей Пілят.

Синдикат буде установляти ціни на внутрішньому ринкові, при чому Польмінові, як представникові уряду признано право »veta« в разі, коли-б ціни мали бути неоправдані раціональною калькуляцією.

Умова обовязує до 1933 р.

Перший свій цінник (на продукти нафтові, не ропу, якої синдикат не обіймає) синдикат оголосив дня 17. листопада м. р. Ціни ґуртові, льоко Дрогобич, включно зі споживчим податком. Подаємо головніші продукти:

	в зл. за 100 кґ.
нафта (под. зл. 11.55) в цистернах	46.27
вагоново в бочках	47.77
Олій ґаз. (под. зл. 1.98) в цистернах	22.56
вагоново в бочках	24.06
Парафіна в мішках 46—48 (податок 11.55)	104.55

і т. д.

бензина (без подат.) від 49.31—63.63 зл.
Олій на смарування (без податку, який виносить 7.70) від 31.58—68.08 зл.

Картель зелізних гут. Як подає »Przemysł i Handel« (ч. 49) польські зелізні гути приступили до міжнароднього картелю рурового (контори в Празі і Дюсельдорфі). Картель реґулює ціни і континґентує збут. Умова важна до 1930 р. Для Польщі осідок в Катовицях.

Кооперативно-освітня діяльність на Радянській Україні.

Кооперативний рух на Радянській Україні, що ще недавно пережив добу примусової руйнації організаційних форм та цілковитого зіпсуття змісту кооперативної праці, нині входить в нову фазу свого розвитку. Часи насильственних експериментів над українською кооперацією за „військового кумунізму“ вже відійшли в історію. Зараз комуністична влада, шукаючи способів утриматись надалі при своєму царюванню та безсило здаючись перед вимогами життя, еволюціонує в усіх галузях, а в тому числі крок за кроком дозволяє і кооперації повертати свої старі принципи самодіяльности та здобувати право вільніщого розвитку.

На 1. жовтня 1926 р. кооперативний рух на Наддніпрянщині досягає доволі значних розмірів. Число членів кооперативів по всіх видах кооперації Наддніпрянщини виносило в тім часі 4 /$_3$ міліонів. Загальний оборот по операціях кооперації 1. степеня досягає в р. 1925/26 1 міліярда карбованців. Споживча кооперація охопила в р. 1926 кооперуванням 32% селянських господарств і 68% членів професійних союзів в містах; її мережа досягла 8110 кооператив. Сільсько-господарська кооперація згуртувала на 1. X. 1926 біля себе 29% сільських господарств і в своїй мережі нарахувала 12^1/$_3$ тисяч кооперативних об'єднань. В своєму організаційному розвитку цей вид кооперації за 1927 рік вийшов на яскраво виявлений шлях спеціялізації кооперативів по окремих видах сільсько-господарської продукції. Зараз на Наддніпрянщині окрім універсальних та сіл.-госп.-кредитових союзів існують такі спеціяльні кооперативні союзи як: скотарсько-молочарські, садовино-городницько-виноградарські, пасічницькі, бурякові, хмільярські, тютюнові, картопляні, конопляні, насіньові, меліоративні, торфяні, лісові, машиново-тракторні, електричні (т-ва), рибальські і птахівничі. Разом до 100 союзів. Ці спеціяльні види кооперації вже робляться важливим чинником в народньому господарстві. По результатах своїх операцій, по збуту окремих продуктів сільсько-госп. виробництва вони досягають від 40 і до 90% загального збуту, а цукрово-бурякові союзи аж до 93%. Далі, значного розміру по своєму розвиткові досягає кустарно-промислова кооперація, асекураційна, будівельна, а також чисто-будівельна та кооперація колективних господарств та комун.

Такий широкий маштаб, в який виливається розвиток кооперативного руху на Радянській Україні в сучасну добу, мусів покликати до життя і необхідну кооперативно-освітну роботу та довести її до відповідно широкого розмаху, щоб обслужити організаційний апарат отих 4 міліонів чоловіка масового господаря та піднести кооперативну свідомість, як цих мас так і ширших верств суспільства — майбутніх кооператорів.

Виникнення і розвинення цієї галузі кооперативної діяльности повинно було статися незалежно від тих часто невірних і зіпсутих, з точки погляду правдивого розуміння кооперації, гасл і провідних ідейних завдань, які накидаються кооперативному рухові на Наддніпрянщині під впливом тих політичних обставин, в яких вона там розвивається.

Всяка громадська самодіяльність, коли вона стремить здобути якусь ціль, повинна спочатку як найширше розповсюдити і спопуляризувати ті завдання та ті ідеї, до яких вона прямує. Отже, кооперативний рух на Радянській Україні, вириваючись потроху на шлях вільніщого життя та повернувши назад своє природнє право добровільности членства, починає ширити кооперативну ідею та вживати заходів по піднесенню загальної свідомости ширших верств суспільства.

Слідом за кооперативно-освітньою пропагандою та за її наслідком — поширенням кооперативного руху, кооперація потребує широкого кадру фахово вихованих та свідомих робітників для обслуговування того широко зростаючого кооперативного руху. Треба було мати добрих провідників в центрах та добрий технічний персонал для щоденної роботи в широкій мережі низових товариств. Без цього весь кооперативний рух міг збитись з дороги або дезорганізуватись через безконечні помилки й хиби внутрі. Ця житьова необхідність мати підготовлений апарат для обслуговування потреб отих 4 міліонів членів (не рахуючи родин скооперованого населення) та для відповідного обсадження управління 30 –40 тисяч кооперативних о'єднань і привести кооперацію на Радянській Україні до утворення цілої системи кооперативної освіти.

Вся ця галузь кооперативно-освітньої та кооперативно-пропагандної роботи української кооперації на Радянщині на початок 1928 року представляється нам в слідуючих загальних даних.

Зараз, на Радянській Україні існують 3 високі фахові кооперативні школи, що дають вищу кооперативну освіту:

1) Київський Кооперативний Інститут, що відкритий з ініціативи українських кооператорів ще до радянської доби, існує з 1920 року. Він має завданням підготовляти фахівців вищої кваліфікації для обслуговування всіх видів кооперації, в тому числі і спеціяльних галузів сільсько-господарської. Число студентів в 1927 році 819 чоловіка. Досі випущено закінчивших цю освіту 400 кооператорів.

2) Донецький Кооперативний Технікум існує в Луганському з 1923 року і готує спеціялістів для обслуговування робітничої (споживчої) кооперації. Число студентів в 1927 році 200 чоловіка.

3) Полтавський Агро-кооператтехнікум підготовляє фахівців для обслуговування спеціяльних видів с.-госп. кооперації. Число студентів 135.

Окрім того, при Київському інституті існують кооперативні педагогічні курси з трьома відділами для підготовки інструкторів в галузі культурно-освітньої діяльности кооперації, учителів споживчої кооперації, учителів кредитової і сільсько-господарської кооперації та учителів товарознавства.

В 1926 році при тому інституті відкрито дослідчу катедру кооперації для підготовки майбутніх професорів з 4 секціями: а) теорії та історії кооперації, б) кооперативних фінансів та кредиту, в) кооперативної торгівлі та г) сіл.-господарської кооперації та колєктивізації.

При інституті ж існує Всеукраїнський Кооперативний Музей та Всеукраїнська кооперативна бібліотека.

На утримання цих високих шкіл українська кооперація за час від 1925 до 1927 р. витратила 500.000 карбованців.

Систематична підготовка фахівців кооператорів середньої кваліфікації переводиться в 34 професійно-кооперативних школах, що розкидані по всій території Наддніпрянщини і мають всі разом до 5.000 учнів.

Для підготовки і перепідготовки кооперативних робітників, що обслуговують низову мережу кооперативів, кооперативні організації на протязі останніх років організували цілу низку ріжноманітних курсів починаючи від 3—5 денних курсів-з'їздів і до 8—9 місячних інструкторських курсів. За 1925 27 роки по всіх видах кооперації відбулося:

а) курсів-з'їздів 261 з 8.679 слухачами;

б) місячних, звичайно 1—2 місячних, курсів 510 з 35.568 слухачами;

в) центральних курсів в Київі і Харкові 13.

Окрім того „Книгоспілка" в кінці 1927 р. відчинила заочні курси кооперативної освіти для підготовки членів Управ, Надзірних Рад, Ревізійних Комісій та бухгальтерів в кооперативах 1-го ступня.

Для масової кооперативно-освітньої пропаганди і піднесення кооперативної активности на Радянській Україні досі вживалася така форма як „кооперативні гуртки" при ріжних радянських організаціях. Таких гуртків у самій робітничій кооперації в 1926—27 році було 470 з 7.520 членами. Але ця форма організації кооперативної пропаганди, що була заведена, м. ін., з ініціятиви комуністичної партії, по багатьох замітках радянської преси існує як мертві бюрократичні додатки ріжних партійно-державних установ і не дає видних результатів.

Ці „кооперативні гуртки" поступаються перед новою формою переведення кооперативно-освітньої пропаганди, що являється вже твором кооперативної самодіяльности, а саме, перед „школами кооперативної грамоти". По де-яких відомостях цих шкіл за останній рік відбулося 143 і пропустили вони через свій коротенький і популярний програм кооперативно-освітньої і виховуючої праці 4630 учнів, головним чином, дорослого населення.

Для кооперативного виховання молоді на Наддніпрянщині зараз дуже поширено рух по організації шкільних кооперативів під загальним керовництвом Всеукраїнського Кооперативного Видавничого Союзу „Книгоспілки." Цей „вид кооперації" являється дуже важливим знаряддям для підготовки майбутнього кадру майбутніх молодих кооператорів, що вже з дитячих років привчаються до практичного ведення кооперативної справи та до вироблення сталих звичок до кооперативно-громадського життя і навіть утворення певної кооперативної психольогії. Таких кооперативів по школах Радянської України існує зараз до 5.000, себ то, вже більше ніж у Франції (4.000), де цей рух був досі найбільш поширений. Шкільні кооперативи на Рад. Україні вже мають кілька своїх союзних об'єднань, а по своїх видах окрім звичайної споживчої кооперації, ширяться

в галузях виробничих артілів (переплетні, столярницькі), так званих, „копійчаних банків," сільсько-господарських гуртків, арендно-садівницьких т-в і т. и.

Що торкається масової загально-освітньої діяльности кооперації, то вона по зрозумілих причинах політичного характеру, на Наддніпрянщині за часів радянської влади почалася систематично переводитись лише з 1926 року. Вона не визначається ні цікавістю своїх форм ні особливими результами своєї діяльности.

Дуже важливе значіння в справі піднесення загальної кооперативної свідомости та поширення кооперативної пропаганди має — кооперативна преса. Її сучасний розвиток на Наддніпрянщині далеко відступає перед тим, як то було за добольшевицького періоду. Тоді виходило 37 назв кооперативних періодичних видань на чолі з надзвичайно цінним і богатим по змісту журналом „Українська Кооперація", а тепер видається лише 12 часописів і журналів. Правда, деякі з них починають набірати серйозного і фахового характеру, а поширенням свого тиражу досягають обслуговування широких верств як кооперованого так і стороннього суспільства. На 1928 рік на Рад. Україні виходить така кооперативна преса: „Книгоспілка" видає міжкооперативний часопис „Кооперативне Життя" — щоденник з тиражем 12.000 прим., журнал-двохтижневик для села „Нова Громада" тираж 6.000 пр., стінну газету „Кооперативна Думка" та випускає щотижня по радіо „Радіо-газету Кооп. Життя."

„Вукоспілка" (Централя Споживчої Кооперації) видає двохтижневий журнал споживчої кооперації „Кооперативне Будівництво" з окремим додатком про культурно-освітню діяльність кооперації; тираж 5.000 прим.

„Сільський Господар" (центр. союз" с.-г. кооперації) видає двотижневий журнал сіл.-госп. кооперації „Коопероване Село" тираж 4.000 прим.

„Укржитлоспілка" — союз будівельної кооперації видає журнал для своєї галузі.

„Кустпромкооперація" (централя куст.-промислової кооперації) — свій журнал.

Окрім того, на місцях виходять 2 часописи робітничої кооперації, 3 журнали споживчих районових спілок та 1 часопис кустарно-пром. кооперації.

Що торкається видавничої роботи української кооперації на Радянській Україні, то вона майже вся зосереджена в міжкооперативному видавничому союзі — „Книгоспілці" заснованім ще за часів добольшовицьких і лише відновленім після руйнації 1920 1921 років.

Загальний оборот „Книгоспілки" за 1926 рік дорівнювався 11.516 229 карбованців. Накладні видатки через специфічно несприятливі обставини для видавничої роботи на Радянській Україні виносили в „Книгоспілці" 10,8%, в той час як у инших видавництв, а в тім числі і в Державнім 17%. Робота „Книгоспілки" весь час, а особливо в останні 2 роки дуже гальмується злою конкуренцією Державного Видавництва, що особливо дає себе відчувати при збуті надрукованих видань. Але всеж, не дивлячись на ці і инші несприятливі умови, „Книгоспілка" за 1926 рік видала понад 500 назв з тиражем 4.634.600 примірників; з яких 517 назв, або 93,8% українською мовою. А за перше півріччя 1927 року було видань 187 назв в 972 аркуші друку, 2.306.900 примірників та 6.767.500 відбитків. Між кооперативними видавництвами всього Союзу Радянських Республик українській „Книгоспілці" належить перше місце. В 1926 році „Центросоюз (московська централя спож. кооперації) видав 1.039 а кушів, „Кнігсоюз" (московський видавничий союз) — 404 аркуші, а „Книгоспілка" 2.298 аркушів.

В останні два роки „Книгоспілка" видавала книжки переважно про кооперацію, сільське господарство, підручну та педагогічну літературу, кооперативно-агітаційну літературу, дешеві дитячі книжки, твори українських клясиків Франка, Винниченка, Грінченка, „Літературну бібліотеку" (вибрані твори) та 2 томи Шевченкових поезій під редакцією Академії Наук.

„Книгоспілка" широко організує і провадить книготорговельну роботу. Для цього вона раніше мала 12 своїх філій по більших центрах України, а тепер вже перейшла на творення спеціяльних книготорговельних районових крамниць та до співпраці з споживчою, головно сільською, кооперацією. „Книгоспілка" інструктує в цім відношенню як союзи так і окремі товариства та допомагає їм як фінансово, кредитом так і організаційно. Зараз, на 1928 рік, книжками в добре наладжений спосіб торгують 27 районових спілок споживчих т-в*), 22 робітничих кооперативи та 155 сільських кооперативів. Разом же з спеціяльними книготорговельними організаціями „Книгоспілки" утворилася мережа 858 книготорговельних одиниць, які розпреділяються так: 71 по окружних містах, 155 — по районових та 632 — по селах, все це не рахуючи ще так званих „книжкових полиць" по багатьох низових кооперативах, яких в 1926 році було 674.

---

*) Установи, анальогічні до Повітових Союзів на Зах. Україні, лише з значно ширшим територіяльним розміром (Ред.).

Для підготовки книгарів для села „Книгоспілка“ починаючи з 1926 року влаштовує спеціяльні курси, яких досі відбулося 10 по ріжних місцях, ці курси випустили 200 слухачів.

В наслідок таких добрих фахово-організаційних заходів книготорговельний оборот „Книгоспілки“ значно зростає з кожним роком. Так за 1924—25 роки він виносив 1.057.274 карб, за 1926 р. — 2.116.227 карб., а продаж за одне перше півріччя 1927 р. — 1.513.589 карб. Отже, порівнуючи з 1925 роком, рік 1926-й в книго-торговельній роботі „Книгоспілки“ дав зросту на 100,15% в той час, цікаво, як зріст книготорговлі инших видавництв на Рад. Україні — „Державного“, „Пролетаря“, „Українського Робітника“, „Руху“ та „Юридичного видавництва“ всіх разом за тойчас піднявся лише на 6,2%! Що ж торкається порівнання абсолютних чисел то „Книгоспілка“ нині продає 25% всього того книжкового краму, який збувається на Україні всіма видавництвами, при чому її книготорговельна праця за перше півріччя 1927 року зросла ще на 41% проти того ж часу в позаминулому році.

Ось така в загальних рисах культурно-освітня діяльність кооперації зараз на Радянській Україні. Брак місця не дозволяє нам показати ще способи кооперативного фінансування цієї діяльности та подати глибший і повніщий аналіз самого змісту та напрямку цієї кооперативно-освітньої праці. Скажемо тільки в кількох словах, що за останні два роки ця галузь кооперативної роботи на Радянській Україні почала вже набірати тенденцію бути фаховою як по своєму змісту так і по своїх завданнях. Мотиви „особливої місії“ кооперативного руху в радянській державі, що направлялись в бік безпосередньої допомоги комуністичній владі здобувати її партійно-політичні цілі, починають потроху, під тиском життя та щоденної практичної роботи, губити свою попередню яскравість. Тому і кооперативно-освітня діяльність за останні часи звертається все більше і більше не в бік перетворення її в один із способів комуністичної пропаганди, а в бік виконання тих завдань, які являються абсолютно необхідними в цілях забезпечення як дальшого розвитку так і кращого зміцнення кооперативного руху.

Хочемо сподіватися що цей еволюційний напрям розвитку культурно-освітньої діяльности на Радянській Україні, що прямує до вірних шляхів, набрав вже досить потенціяльних сил і енергії від тих мас, які він обслуговує, і в майбутньому буде ширитися саме в такому дусі.

Що ж торкається тих фактів і цифр, які ми подали в своїй статті хоч і без відповідного аналізу, то ми думаємо, що вони прикличуть увагу наших кооператорів на західно-українських землях та вкажуть їм, до яких головніщих завдань має простувати їхня кооперативно-освітня робота та на організацію яких основних форм ц еї діяльности мають витрачатись і їхня енергія і громадські культурно-освітні фонди українських кооперативних організацій.

Ант. Андрійченко.

Соймування зах. української кооперації.

В останніх днях грудня відбулися річні Загальні Збори осьтаких кооперативних установ і централь:

дня 23. грудня Заг. Зб. „Нар. Торговлі“
„ 24. „ „ „ „Центросоюза“
„ 28. „ „ „ Ревіз. С. Укр. К-в

Крім цього відбулася дня 25. грудня фахова організаційна конференція в справах молочарської кооперації, а дня 27. грудня Загальний Збір товариства „Сільський Господар“.

Як бачимо, Львів був в цих днях місцем справдішнього економічно-кооперативного соймування Західної України. Недоставало ще тільки кредитової кооперації з асекурацією і образ кооперативної економіки бувби приблизно повний.

Загальні Збори Народньої Торговлі не викликали на жаль більшого заінтересування серед членів цієї установи. Учасників було біля 40 осіб, між ними всього кілька представників правних осіб кооперативних установ. Звіт дирекції принято до відома без дискусії. Дуже жалко, що організацією, яка має за собою стільки десятків літ існування, а перед собою велике поле діяльности в области організації міських споживачів, очевидно мало цікавиться загал.

З устного звіту дирекції присутні довідались, що Н. Т. збільшила в ост. році свої торги на 88% (сума торгів 4,930.000). З торгів припадало 4 міліони на гуртовий торг з кооперацією (через Центросоюз або прямо через свої склади). Обтяження товарів в гурті було 2,55%, в роздрібі 8% Довіря громадянства до інституції виявляється в цифрі

1 міліона зол. вкладок до обороту. Нар. Торговля причинялася фінансово до організації кооператив на місцях, згл. сама її проводила там де не було повітових союзів.

По затвердженню звіту приступлено до розділу зиску.

Зиск в сумі зл. 16.179·79 розділено слідуючим способом: на 8%-ову дивіденду від уділів зл. 6.402, — решту приділено до неподільного запасного фонду.

Загальні Збори Центросоюза. Загальні Збори торговельної централі господарсько-споживчої кооперації відбулися при живій участи представників кооперативних організацій в краю. Були заступлені майже всі районні осередки госп.-спож. кооперації.

Представлений виконавчими органами рахунковий звіт на 30. червня 1927 р. (надрукований в Госп. Кооп. Часописові) виказує між членами цієї централі 29 кооп. обеднань 2 ст., 9 мішаних установ, 14 г.-споживчих кооператив 1. ступня і 7 инших установ, разом 59 членів, які разом заявили зол 235.700· уділів, а фактично внесли 143.935 зол. Відношення власних до чужих фондів було 1:4,25. Торги виносили (заокруглено):

споживч. товарами (через Народну Торговлю)	зол.	4.270 365·—
ґалянтерію і госп. прилад.	„	996.635.—
з посередництва (погної, нафта, вугіль і т. д.)	„	1.081.565·—
збут власних виробів	„	175 445·—
збут с.-г. продуктів	„	443.292·—
всього обороту	зл.	6.967.305·—

що становить зріст з торгами попереднього року майже втроє.

Грубий зиск з продажу товарів виносив зол. 160.041· і з посередництв зол. 17.062; коли взяти пересічно, то, як виказує звіт, обтяження товарів виносилоби 2,55% від загальної суми торгів; але тут, як правильно підмічено в дискусії, зроблено методичну помилку, що не виказано відсотку обтяження для кожного роду операцій зокрема; ці операції так ріжнородні, що виведення спільного відсотка обтяження для них усіх не має доцільности.

По відкриттю зборів головою Надз. Ради дир. Д. Коренцем, нач. директор С. Герасимович предложив звіт дирекції, додаючи коротке пояснення окремих точок та звертаючи увагу на деякі голоси преси, які в останніх днях перед заг. зборами піддали односторонній критиці діяльність Центросоюза. В дискусії над звідомленням забірали слово:

дел. Мигович (ПСК Дрогобич) підносив, що ґалянтерія і нафта калькульовані за дорого; Центросоюз повинен подбати, щоби районні союзи Підкарпаття не мусіли закуповувати муку і крупи у приватників. Урухомити постачання с. г. машин і то на догідних умовах кредитування, бо хоч цією справою занялася Спілка укр. агрономів, то приватники дають догідніші за неї умови.

дел. Дяків (ПСК Станіславів). Потішаючим є, що вперве Центросоюз може сконстатувати, що торгов. дисципліна з боку Пов. Союзів була добра. Подаючи % обтяження, не виділено окремо львівського району, для якого Центросоюз являється гуртівником 1. степеня; калькуляція в цій ділянці (прямого торгу з кооперативами) повинна бути вищою, чим для ПСоюзів, а це тому, що ці останні несуть тягар організації й інструкторства на місцях. Запитує, як ЦСоюз виконував цю функцію для львівського району. — Домагається, щоб ЦС видавав періодичний бюлетень, де-б були вміщувані інформації про рух цін головних товарів, про рух на біржі і взагалі потрібні в практиці торгов. ріжні відомости. Врешті запитує, коли кінчиться умова ЦСоюза з Нар. Торговлею і чи буде піддана ревізії.

дел. Тертека („Нар. Дім", Скалат) навязуючи до попереднього промовця, заявляє, що між сільсько-господарською і споживчою кооперацією є дійсно розходження, про що свідчать, мовляв, Заг. Збори Н. Т. Підпирає теж думку про необхідність видавання періодичного бюлетеня цін.

дел. Обрізків (ПСК Коломия). Ріст ЦСоюза не поспіває за ростом низу. ЦСоюз не відповів в достаточній мірі завданням хвилі. Дирекція вела свою роботу доривочно і без пляну. В таких ситуаціях, коли не вистарчає сил центра, повина допомагати периферія і тому жалко, що ми не збираємося частіше, щоб направляти роботу центра і своїми ухвалами обовязувати центр. Звіт дирекції не дає образу діяльности окремих відділів, (що вони дали, які їхні вигляди на будуче). Люде з провінції, не маючи змоги прямо на зборах виявити свою думку, йдуть зі своїми замітками до преси; цими голосами неслід нехтувати, навпаки треба їх збірати і на відповідних місцях розглядати. Врешті промовець, зрозумівши, що попередній бесідник заявляється за виділенням с. г кооператив в окремий тип від споживчих, висловлюється проти такого розділу в низу.

дел. Малахівський (ПСК Борщів) Звіт ЦС не видержує критики через свою неповність; мається враження, що звіт і Загальні Збори трактуються лише як формальність. Напр. обтяження товарів показано гуртом, коли в дійсности споживчі товарі достарчав не ЦС тільки Нар. Торговля, отже тут обтяження повинно бути мінімальне, як рівнож обтя-

ження товарів в посередництві. Відомо, що ґалянтерію ЦСоюз обтяжує часом дорозче, як деякі приватні купці, а саме від 15 20%, на що промовець готов дати докази. Нар. Торговля калькулює теж дорого. ЦС не організує комісової торгівлі цілими вагоновими посилками; посилки парціяльні нас нищать. Нарікання дирекції проти С-ки агрономів, котра веде торгівлю машинами, не є оправдані, бо коли ЦС не організував постачання машин, то добре, що хоч С-ка агрономів це зробила. — В організаційній ділянці ЦС не зробив нічого, як це зрештою видно з його звідомлення.

Далі промовець приводить один приклад непорозуміння з Нар. Торговлею ізза ціни замовленого ПСК Борщівським товару. Подає також примір товару, який в ПСК Борщів продається дешевше, як у наших централях у Львові. — Закінчує свою промову закликом до дирекції, щоби звернула увагу на критичні голоси з краю.

Дел. Іванович (ПСК Радехів) звертає увагу на трудноші, що виникли із заведення нового діловодства в ЦС, до якого Пов. Союзи не можуть зразу примінитися. Відділ с. г. потреб в ЦС треба поставити на ноги. Самий радехівський ПС продав в ост. сезоні 30 вагонів погноїв; ЦСоюз дає Пов. Союзам низьку провізію. Треба поставити фахову людину до цієї справи

Дел. Кузик (ПСК Рогатин) бере в оборону дирекцію ЦС, що торкається обтяження споживчого відділу, покликуючись на приклад одного польського союза. Зате ніяк не може визнати задовольняючою діяльність ЦС в ділянці збуту с. г. продуктів.

Дел. Демянчук (ПСК Бучач) вважає, що калькуляція ЦС не була правильна. Противиться також способові нараховування відсотків ПСоюзам від дебетових сальд, о скілько ПСоюзи при теперішнім діловодстві не знають в час, яке їхнє сальдо. — Вимагає, щоби даток, який платить кожна кооператива на торг. школу Просвіти, обернути на фонд власної кооперат. школи, яка-б виховувала ідейних кооператорів. Підчеркує необхідність ведення ЦСоюзом статистики обороту краєвих товарів і видавання торговельно-конюнктуральних бюлетенів. Торговий референт ЦС повинен обїздити край, щоб особистим контактом допомагати усуванню непорозумінь. Дорогі фрахти убивають нас: треба подумати про заснування районових складів, на більші округи. Дрібні ПСоюзи є нежиттєздатні. Умова про співпрацю ЦСоюза з Н. Торговлею мусить підлягти ревізії. Запитує, що зробила в цій справі Контрольна Комісія, якій це було доручено минулого року. Подвійне писанне фактур подорожує товар. В цій справі мусить ЦС проявити твердість. Дирекція ЦС мусить відзначатися розмахом, відвагою і полетом.

Від імени дирекції Ц. С. віповідав дир. С. Герасимович. Він звернув передовсім увагу на те, що ЦСоюзові приходилося працювати при неналадженому апараті і серед тяжких умов конюнктуральних А все-ж таки самий факт незвичайного росту торгов. діяльности свідчить про те, що наш організм здоровий.

Що торкається детайлів, то дещо з того, що піднесли промовці, просто неминаємо зробити. Напр. відмовитися від відсотків проволоки від дебетових сальд. Бухальтерія Руфа, яку заведено в Союзі дає можливість слідкувати подрібно за окремими ділянками діяльности Союза; і Пов. Союзам треба мати такий-же точний перегляд своїх справ. Споживчі товарі йдуть в 3/4 прямо з фабрик, тільки 1/4 з львівських складів; через те ЦСоюз, дістаючи від П. Союзів замовлення на малі кількости товару, не має змоги спроваджувати більшість товару вагоновими посилками (за виїмкою соли, цукру, нафти, вугля, погноїв і под). Оборот наш в с. г. відділі не був такий зовсім малий що торкається угноєнь; що до постачання с. г. машин, то на перешкоді стояла відсутність відповідного фахівця до цієї справи.

По вислуханні цих вияснень Заг. Збори ухвалили абсолюторію Дирекції і Надз. Раді.

Чисту надвижку в квоті зл. 6065.16 приділено вповні до резервового фонду і ухвалено з біжучих доходів дати 500 зл. на Рідну Школу. Від товарових зворотів кооперативам ще цього року Заг. Збори відмовилися.

По ухваленні прелімінаря бюджету на 1927/28 р. (в доходах 212 тис. зл. і 204 тис. зл. в розходах), Дирекція ЦС. предложила плян діяльности на майбутній рік, вносячи тим корисну новість в життя установи. Плян іде в трьох напрямках: поширення с. г. відділу, поширення фабрики мила (з будовою окремого будинку) і наладнання збуту яєць.

Засобом для здійснення цього пляну має бути м. и. кооперативна пожичка, яку має емітувати ЦС. у висоті 20.000 долярів. — Заг. Збори приняли плян діяльности з загальним одобренням, і ухвалили емісію проєктованої позички (див. ГКЧ. ч. 1—2 за 1928 р); тільки що до проєктованого референтом дирекції способу збуту яєць виявилася розбіжність думок: дир. Малаховський є думки, що яйця треба збувати прямо за кордон, а не через місцевих торговців.

Також вибрано комісію для налагодження заплутаної справи діловодства в зносинах Ц. С. з П С-ами, яка непотрібно забрала чимало часу на Зборах.

Відтак обрано нові особи в склад Надз. Ради і Контр. Комітету (список обраних осіб в Нар. Торговлі і Центросоюзі див. в ГКЧ.).

Загальний Збір Ревізійного Союза українських Кооператив (РСУК.)

радив 28. грудня 1927 р. Зїзд відкрив святочною промовою голова Ради інж. Павликовський, згадуючи теплим словом померших в минулому році визначнійших робітників кооперативного руху. Вказавши на те, що рух наш що до кількости кооператив набрав незвичайного розмаху, промовець звернув увагу на важке завдання свідомого керування цим масовим рухом, який при невідповідній кермі може підлягти забагненню.

При відкриттю зборів було присутніх 93 делегатів, згодом їх чило дійшло до 175, репрезентуючих 237 союзних кооператив. Все-ж таки се число менше за торічне.

Рада РСУК. предложила звіт за рік 1926 про свою діяльність та про стан в цьому році цілого кооп. руху. Над звітом розвернулася надзвичайно жвава дискусія, яка здебільшого стояла під знаком сконстантованого Рев. Союзом (в звіті) якісного погіршення руху при його незвичайнім кількіснім рості. Ціла дебата, за виїмком одного виступу, велася абсолютно річево так що була справжня приємність бути на тих зборах. Дискусія внесла чимало нового в справу виясненя добрих і злих сторін нашого кооп. руху. Зїзд це є трибуна усіх рядових робітників кооперації, де вони своїми промовами і внесеннями можуть виконувати своє основне демократичне слово критики і поради.

Низче подаємо важніші моменти з дискусії над звітом, передаючи коротко основну думку кожного промовця:

Дел. Сілецький (Самбірщина) запитує, чому кількість кооператив на Волині така невелика, та як РСУК полагодив політичний конфлікт в одній кооперативі.

Дир. Демянчук (ПСК. Бучач) звертає увагу на брак у звіті даних про виплату товарових зворотів членам і взагалі відповіді на питання, чи і які користи дає членам кооперація. Чиста надвижка союзних кооператив у звітовому році (1926) є дуже мала, це свідчить, що адміністрація кооператив є за дорога. Ревізійні органи обовязані налягати на зменшення адм. видатків. Звіт не дає також блищих даних про манка, які, як відомо, є нещастям нашого руху. Винуватих треба тягнути до відвічальности; зокрема промовець звертає увагу на втрати в повітових союзах і необхідність боротьби з ними. Одиниці, що поповнили яркі зловживання, повинні бути виключені з дальшої праці в кооперації — РСУК. повинен налягти на організацію і пропаганду. Замало видати статистику і ГКЧ. та переводити законні ревізії. — Треба дати свободу висловлювати вільно думку в кооперативній пресі. Коли не буде свободи слова, то замість виховувати покоління здорове і демократичне, ми будемо консервувати теперішній стан. — РСУК. не виявив досить рішучости в напрямку наладнання відносин між львівськими централями; це мабудь тому що РСУК. за богато зависимий від централь, з яких кожна хоче переводити свою окрему лінію.

О. Галібей (Скоморохи). Заг. Збори РСУК треба скликати скоріше; те саме відноситься до складання звітів. Ми маємо звіт за 1926 рік, а хотіліб знати, який був стан в 1927 р. Не треба в звіті вичисляти, кілько днів який ревізор втратить на ревізії, бо для чого це? З ревізіями не слід поспішати, їх треба робити докладно, хочби треба й довше посидіти. В діяльності ревізорів було трохи бюрократизму. Знаю випадки, коли ревізор зачавши ревізію, переривав її, відїзджаючи в друге місце і доручаючи управі в той час відсутности зробити інвентуру; в результаті інвентури виходять невірні. РСУК невиявив трердости в поборюванні манк Йому психольоґічно і фактично лекше потягти виновного до відповідальности, як управі чи Надз. Раді. Так далі пускати плазом, як це робилося досі, не можна — Далі промовець висловлює свій сумнів що до доцільности видання статистики за 1925 рік в такому вигляді і накладі, як це зроблено. Треба скріпити пропаганду за засновуванням кредитових товариств. ГКЧ. дає замало в цьому згляді. Через відсутність організації кредиту маємо величезну заборгованість в торговельних кооперативах і приватну лихву (30% .

дел. Ханюк (Косівщина.) порушує справу часу праці в крамницях; жалується на спосіб редаґування ГКЧ; вимагає популярного додатку для кооперативної маси. Збільшити рубрику про укр. кооперацію за Збручем. Вреші запитує, чому РСУК. не навязав зносин з радянською кооперацією (України). Слід-би вислати туди наших представників для ознайомлення зі станом кооперації. — Розвести спеціяльну пропаґанду за збільщуванням уділів; доцільним є установляти уділи невеликі, зате вимагати від членів вплати більшої кількості уділів, в залежности від торгів члена (на підставі книжочок закупна). Росповсюджувати спілкову асекурацію

худоби. Слід думати про обєднування по кілька сіл в одній кооперативі.

дел. Кохан (Сокальщина). Безперечно, наша праця дала висліди. Маємо велику сітку кооператив, через які можемо кинути ідею кооперації в широкі маси, Але, як кажеться у звіті, якісний вигляд цих кооператив є невеселий. Видатки на адміністрацію є надміру високі. Робота на місцях нераз йде в розріз з елементарними пріпціпами кооперації. Треба особливу увагу звернути на кооперативну пропаганду. Акція поглиблення має йти в напрямку принаджування кооператив в члени Просвіт й С. Господаря. До проводу приходять часами люди без розуміння ідеї й засад кооперації, Це тому, що нам брак якої небудь кооперативної літератури. Часами робиться жаль, що існує кооператива чи кооп. Союз, бо це не кооперація, а крамарство. На пропаганду і освіту слід призначити в бюджеті найбільшу квоту.

дел. М. Яворський (Дрогобиччина) твердить, що після провалу укр. державности робітниицтво кинулося до самоорґанізації кооперативної; одночасно одначе твердить і те, що повітові союзи повстали ради приміщення укр. дрібної буржуазії на посадах. Апарат повітових союзів лягає тягарем на кооперативи. Не ведеться кооперативної пропаґанди. Кооперативний рух має бути доповненням профес. руху, а в нас цього нема. Нашою кооперацією верховодять бюрократи. ГКЧ. дає мало матеріялу про радянську кооперацію. Запитує, чому делегація західноукраїнської кооперації на кооп. конгресі у Штокгольмі відмежувалася від радянської української (інж. Павликовський: „бо на конґресі не було української кооперації, тільки всесоюзна"). Народня Торговля є акційна спілка. де виплачують процент на капітал. Чи фабрика Мута є дійсно кооперативна, чи там нема приватних акцій? Кінчить закликом до висилання делеґації на Рад. Україну, бо мовляв рад. кооперація веде до соціялізму.

Голова зборів, інж. Павликовський пояснює, що Народна Торговля, не є акційна спілка, тільки кооператива, де не є замкнений вступ для нових членів. Членство є мішане, а саме членами є фізичні особи і кооперативи. Фізичні особи голосують через уповажнених, яких вибирається 30 на кожних 500 душ членів. — Фабрика мила „Мута" є промисловим підприємством Центро-Союза і находиться виключно в руках кооперації.

Дел. І. Галущинський (Тернопіль). Причин якісного упадку руху в р. 1926 не можна шукати виключно в кількосному його збільшенню; бо крім новоприйнятих кооператив працюють старі більші, які своїми здобутками повинні вирівнювати в загальнім зіставленню недомагання нових, ще невеликих товариств. А цього немає; очевидно, є якась друга причина, що наш рух недомагає, що загальна пересічна є гірша, як ми сподівалися. Що такі другі причини є, що дійсно в нашому кооперативному русі є нездорові прояви, про це свідчить, що в пресі розвенулася жива дискусія на цю тему. Дивно, що офіціяльні представника РСУК не забрали слова в цій дискусії. Відчувається неприродність в будові львівських централь: Нар. Торговля і Центробанк своєю будовою не відповідають засадам союзного будівництва в кооперації.

Крім цього є й ідеольоґічні причини упадку руху. А саме за браком цілевої пропаганди засад кооперації на місцях і в осередках перемагає психольогія приватно-торговельна. Є факти, які свідчать, що деякі інституції свідомо знасилували засади, без яких кооперація не є кооперація. Не хочу називати тих фактів, на це є инше місце. Але нехайже РСУК зробить те, що є його обовязком в таких випадках.

Прояви партійництва в кооперативнім житті треба рішуче поборювати. Я не є проти партій, але в економічній ділянці політичні мотиви не можуть відгравати ролі, тим більше, коли за ніби політичними чи партійними кличами часто скривається особистий інтерес.

Дел. Фрондзей, (Косів) звертає увагу на правне положення кооператив, констатує факти многих надужить поліції. Сила самих Повіт. Союзів не вистарчає в боротьбі з терором поліції. РСУК повинен енергійно занятися тим. Далі порушує справу часу торгів.

Дел. Антонович (Печеніжин) додає до попереднього, що не лише поліція переслідує кооперативи, але й скарбові органи. Вимагає, щоб РСУК видав книжечку з поученням, як оборонятися від надужить властий. Відділ організаційний в РСУК, є за слабий. Треба впливати на кооперативи, щоби на книговодців і крамарів не приймали людей без підготовки.

Дел. А. Гривнак (Рогатинщина) починає з того, що скрізь видно нерозуміння, що таке кооперація і чим вона ріжниться від старої торговлі. В нас і досі кооперації не відрізнюють від обогачуванняся. Кооперативи і централі накладають за великий відсоток зарібку. Підклад кооперації є ми, селяне, а РСУК не вмів підійти до того селянина з відповідним поученням. Мало того, навіть урядники Повітових Союзів лише зрідка є ознайомлені з засадами кооперації; вони-ж мають бути інструкторами села. Коли задумаємося глибше, здається навіть, що чи не йдемо ми взад, не деморалізуємося. — Завдання преси і видав-

ництв при такім стані річи є незвичайно важливе. ГКЧ повинен пристосовуватися до психольогії селянського читача, повинен бути писаний легко і приступно, повинен мати відділ для жіноцтва і молоді, для малограмотних. Для виховування кооператорів слід опубліковувати окремо протоколи кооперативних зіздів, тоді загал мавби образ всеї дискусії. Промовець хоче далі знати докладно, яке є відношення Центро-Союза до Народної Торговлі; здається, що співпраця цих двох установ відбивають некорисно на кооперації, що з того виростають більші видатки на урядників; це відношення вже раз належить вигладити.

Манка по кооперативах заїдають наш рух. Боротися з тим явищем можна головно через поширення фахової освіти: курсів, мандрівної кооперативної школи і постійною кооп. школою у Львові. Торговельна школа Просвіти не виховує кооператорів. — Діяльність деяких пп. ревізорів РСУК зовсім не показує, що це кооператнвні ревізори. Село не бачить в них учителя кооперативного духа, дорадника; вони роблять свою роботу бігом, як бюрократи. Треба виховати нових ревізорів, ідейних кооператорів, завести іспит перед іменуванням на ревізора. Богацько людей з Пов. Союзів не знають засад кооперації.

Що до звіту РСУК то промовець бажавби, щоби він не був побіжний; зокрема щоби подав дати про стан централі і Пов. Союзів, щоб ми могли знати, як воно господарили. Також повинен звіт з натиском підчеркувати, коли котра централя чи пов. союз мають за високе обтяження товарів.

Дел. Суховецький (Рогатинщина). На цих зборах, є більше представників Пов. Союзів, як селян, бо Повітові Союзи мають більші засоби, сільські кооперативи не є як слід представлені; праця низових робітників кооперації неоцінюється так як праця центрів. Діяльність повітових осередків не все відповідає потребам села, на котрім все збудоване. Село не має кооперативної науки, воно не зорганізоване навіть на 30 %, ідея кооперації не виконана тими, що відповідають за це. РСУК не все вглядає в діяльність центрів. Повітові Союзи не все придержують торгов. дисципліну що до Централь. Ревіз. Союз повинен давати провід освіти серед селянської маси. Селяне зражуються до кооперації, не бачучи достаточної опіки з боку кооперативних надбудов, тим більше що за їх діяльністю часто стоять інтереси групові чи особисті Що обіцяно народові, те треба виконати. Я зазначую, щоби РСУК більше інтересувався селянством. З цілого серця говорю до провідників, щоб селянина не блахманили. Зазначую, що говорю не про всіх, є й ідейні люде в осередках. Подам окрему резолюцію.

Дел. Гапчук Д. (Косівщина дає вислів негодуванню проти проявів диктатури в кооперативному життю (з повітів і з центра). Висловдює жаль, що на зборах є мало селянства. Проєкт статута роздано аж на зборах, мн не могли з ним познайомитися. Низи становлять армію національну, ми не можемо ухвалювати статут без засягнення їхньої думки.

Дел. Захарченко (Ст. Самбір) відповідає тим двом промовцям, юо дорікали органові РСУК. начеб-то він давав мало інформацій про життя кооперації на Радянщині. Навпаки, в ГКЧ пишеться досить про це, на жаль ГКЧ мало читають. Звертає увагу на необхідність вимагати кавційні векслі від крамарів, для охорони перед манком.

Дел. Малець (Угнів) віддає честь низовим кооперативнии робітникам. Звертає увагу на малу квоту в бюджеті РСУК на ціли пропаганди. Цей відділ поширити за всяку ціну, без огляду на кошти і спосіб їх покриття.

Ставить далі друге внесення: щоби вимагати від Рідної Школи і Просвіти, щоби в усіх приватних школах викладалась кооперація, у відповідній для кожної школи програмі. Третє: РСУК повинен піддати ініціятиву для заснування Т-ства жінок кооператорок. Четвертеє: починити кроки для заснування власної кооперативної школи.

Дел. М. Сеньків (Дрогобиччина). Майже всі контрольні комісії в низових кооперативах є нечинні. Треба видати інструкцію для контрольних комісій і відповідний формуляр для її звіту. — Селянство бідне і бідне робітництво. В наслідок того ми допускаємо боргування в кооперативах. Але тим ми не даємо ніякої помочи ні селянству ні робітництву, яке лізе далі в багно боргів. Заперестати боргування, тоді калькуляція буде низша і приплив членів буде великий.

Дел. М. Репен (Бобреччина): Голова казав, що ми днесь станули там. де повинні бути за років 8. Цей скок є явищем стихійним, але кожна стихія є явище ненормальне. Коонерація не повинна мати скоків, бо тоді виникає питання, як опанувати стихію? Це питання вже стоїть перед нами. Маємо величезне як на наші умови число кооператив, але марних, безконтрольних. На освіту і пропаганду РСУК видав в р. 1926 всього 14 тисяч зол! Попри формаліста - ревізора треба ще учителя-пропагандиста! Відносини в ПС зле наладнані. В них царить переважно непорядок, неорганізованість праці і безпляновість. Вкра-

даються зате політичні тертя, що є явищем шкідливим. Кооперація, як рух протикапіталістичний повинна обєднувати усіх споживачів незалежно від їх політичних чи релігійних переконань. Кооперація не є полем боротьби тільки творчої праці.

Дел. Шахнович (ПС Бібрка) звертає увагу на потребу унормування справи з днем і часом торгу. Для організації пропаганди слідби поставити краший апарат коштами кількох львівських централь.

Дел. Дяків (ПС Станіславів). Болючі питання кооперативного будівництва. які порушувались на кооп. нарадах і в пресі, не тішилися зацікавленням з боку центра. В центрі брак керуючого чинника, брак і то цілковитий плянової пропаґанди. Зокрема зовсім нема пропаґанди товарових зворотів, цієї основної засади кооперативної торговлі. Госп. Кооп. Часопис майже не читають. Напрям його редагування треба примінити до вимог села. При такім стані річей не диво, що на долі стан організації лихий. Пресову пропаганду на будуче треба вести популярним тижневиком, адміністративно-практичну частину містити в двотижневику. Цим популярним тижневиком треба засипати село. Зовсім не вживається в нас образового способу пропаганди: плякатами і кличами.

Дел. Феношин (Галич), звертає увагу на те, що дискусія ведеться одночасно над діяльністю РСУК як також і над станом кооперативного руху взагалі. Для обговорювання цієї другої справи слід скликувати кооперативні зїзди, які чомусь вже занехано. Від робітників в повітах і в центрі вимагається дуже богато, воніж перетяжені працею. Вони самі дуже часто лишені на власні сили, без вказівок і поради. Зїзди мають величезне виховуюче значіння і треба скликати окремі зїзди організаторів-люстраторів, на яких будуть устійнюватись методи праці. — РСУК не має на жаль в своїх руках екзекутиви для своїх вимог, напр в справі манк; його не завше слухають. Треба вжити заходів, щоби П. Союзи підпоряковувалися рішенням і вимогам РСУК.

Дел. Матвіяс (Сокальщина) підносить питання районізації господ.-споживчих кооператив. Це булоб доцільне з погляду на економію видатків. Передчасним є називати робітників кооперативних осередків буржуазією. Для упрощення і скріплення організації слід подумати про те, щоби якимсь чином скоротити ділову віддаль між РСУК і кооперацією першого ступня.

По закінченні дебати над звітом представники виконавчих органів РСУК, інж. Павликовський, як голова Ради і директор РСУК Іван Филипович дали вияснення на головніші заміти і запитання: Що до речинця скликаних Заг. Зборів, то Рада скликала їх на 3 тижні наперед, хоч по статуту могла їх скликати на 14 днів. — Ревізії не тревали всі по тільки днів, як показано в звіті, бо там приведено пересічну цифру; деякі ревізії забрали часу тижнями, а навіть місяцями. Що до осіб, що чим небудь провинилися, РСУК вживає заходів, щоби їм не було більше вступу в кооперативну організацію. — Що до відносин між централями, то всім відомо, що боротьба, яка велася за кооператизацію Нар. Торговлі і Центробанку закінчилася що бо першої компромісом, що до другого — ми заломалися. Але тепер вже й в Центробанку бачать, що вони на злій дорозі. — Що до відношення до кооперації Рад. України, то жалуватися можемо якраз ми, а не радянська кооперація, бо на зїзді в Штокгольмі ми їм зложили візиту, а вони нам ні. Зрештою у Штокгольмі українська кооперація не виступала самостійно, тільки як складова частина „всесоюзної кооперації," — Повітові Союзи стоять під особливою контролею Ревізійного Союза. Звіт про їх діяльність з усіма подробицями буде поміщений в статистичному огляді кооперації за 1926 рік. — Питання про районові кооперативи (госп. споживчі) є дискусійне і тому РСУК не форсує цієї справи. — Книжка про організацію і контролю в госп. споживчих кооперативах вже появилася; також приготовляється видання популярно-пропагандистичної книжечки для широкої маси. Книжечку з порадами, як оборонятися від надужить властей РСУК видасть. Також прийме на увагу бажання що до видачі пропагандистичних плякатів.

Через те, що перед Заг. Зборами не зголошено формально ніяких внесень, всі внесення промовців не можуть бути ухвалені як обовязуючі, і в міру того як учасники зборів подадуть їх на письмі, будуть передані новій Раді як побажання.

На цьому закінчено дебату над звітом і ухвалено уділити абсолюторію уступаючій Раді. По передискутованні бюджету на рік 1928 і ухваленні його з додатком (як побажання) про необхідність створения при РСУК окремого фонду для хорих робітників кооперації усіх ступнів і видів (внесення пп. Гладишовського і Ладики) приступлено до вибору нової Ради.

Обрані: Головою інж. Павликовський Юліян.

Членами Ради: Базилевич (Берестє), Вітенко (Луцьк), Волошин М. (Львів), С. Гарасимович (Львів), Кіцула В. (Самбір), Я. Косар (Купчинці), Д. Кузик (Ропатин), О. Луцький (Стрий), І. Мартюк

(Копичинці), М. Матчак (Львів), А. Палій (Львів), І. Пашкевич (Коломия).

Слідуючою важливою точкою нарад була справа зміни статута РСУК. Деякі делєгати піднесли одначе, що вони не встигли ще простудіювати проєкт, представлені Радою і розданий делєгатам; делєгат Ладика Дм. ставить внесення про відложення справи статута до надзвичайних заг. зборів, які треба скликати по передискутованні проєкту в кооперативах і на повітових анкетах. Більшістю голосів внесення це відхилено; однак по переведенню кількагодинної дискусії над окремими точками виявилася така велика кількість спірних точок що до окремих параграфів статута, що рішено врешті скликати окремі надзвичайні загальні збори, на яких поставити лише справу зміни статута; це тим більше, що більшість делєгатів вже опустила збори і на салі лишилася незначна їх кількість. Проєкт статута буде розісланий кооперативам для перелумання і обговорення на повітових анкетах

На тім закінчив свою працю, дуже діловий і богатий змістом зїзд нашої головної кооперативної організації. Він засвідчив, що організація ця жива і добро її лежить глубоко на серці її робітників. Річевість дискусії і нечулість до спроб воювати демаґоґічними ґаслами є твердою запорукою розвитку кооперативного руху.

(Реферат про молочарську конференцію буде поданий в ч. 2. К. Р. — Редакція).

Курс для кооперативних організаторів-інструкторів. Дня 17. грудня закінчилися лєкції на першому на Зах. Україні курсі для кооперативних організаторів-інструкторів. Курси, які досі відбувалися у Львові (їх було 3), мали програму нормальних торговельно-кооперативних курсів з метою підготовлення робітників в кооперативних установах, не спеціяльно організаторів. На цей курс приймалися з засади люде, які вже мали фахове вишколення і кооперативну практику, в першій мірі ті, які вже працюють в районних осередках кооперації. Тільки для того, що були вільні місця, на курс принято також певне число осіб без практики. Всіх учасників курсу було 42, з того 18 вже працюючих практично.

Курс самий по собі не мав метою дати учасникам дипльоми, тільки знання. Тільки власною працею учасники курсу мають доказати, що їм дав курс.

По закінченні викладів курсанти, згідно з пляном, розїхалися на місця, де попри біжучі практичні заняття мають перестудіювати вказану їм літературу та виконати призначені теоретичні роботи. На підставі цієї практики і виконаних робіт вони будуть допущені до іспиту, який відбуватиметься трьома сесіями від березня до травня міс.

На курсі, який тревав 6½ тижня, викладалися слідуючі предмети:

А Ґрупа економічно-правнича: 1. Основи нар. господарства, конспективно (др. М. Волошин), 2. Організація промислу, торговлі і кредиту (Др. Коберський К.). 3. Економічна ґеоґрафія Зах. України (Др. Коберський). 4. Устрій селянських господарств (інж. Ю. Павликовський). 5. Історія й теорія кооперації (Др. К. Коберський). 6. Історія кооперації на укр. землях (інж Ю. Павликовський). 7. Розвиток укр. кооп. централь (дир. І. Филипович) 8. Право, що має відношення до кооперат. практики (М. А. Корчинський).

Б. Ґрупа організаційно-практична: 1. Рахівництво госп.-спож. кооператив і білянсування (інсп. М. Капуста). 2. Організація кооп. підприємства (Др. К. Коберський) 3. Прінціпи калькуляції торг. і вирібничої (Др. К. Коберський). 4 Завдання кооп. організатора й інструктора (інсп. М. Капуста). 5. Методика публ. виступів (дир. О. Луцький). 6. Культурна праця кооперації й методика громадської роботи (дир. М. Галущинський). 7. Засади консервації товарів (проф. І. Козак).

Крім цього, поза програмою, на окреме запрошення, виголосили по кілька викладів пп.: Др. К. Левицький (про організацію ощадности), Др. Саїк (про техніку векслевих операцій) і п. Галяревич (про організацію Нар. Торговлі).

Слухачі курсу відвідали склади Центросоюза і Нар. Торговлі, фабрику мила »Мута« і цукорків »Нова Фортуна« Був дозвіл на відвідини цукровару в Ходорові, тільки через його запізнення не вдалося його використати.

З перечислених вище предметів курсанти мають скласти іспити з слідуючих предметів: з ґрупи А предмети означені цифрами 1, 2, 3, 5, 6, 8; з ґрупи Б предмети 1, 4. З консервації товарів письменний реферат на тему: товарознавче описання якоїсь кооперативи. До економічної ґеоґрафії (з устроєм сел. господарств) курсанти мають виготовити писаний реферат на тему:

економічне описання довільного району (села, ґрупи сіл, міста, повіта), головно на підставі зладжених самостійно анкет про стан селянських господарств. Кандидати одержали готовий плян реферату, якого повинні придержатися.

Про вислід курсу буде сповіщено в свій час.

Кооперативні курси в краю. Протягом 1927. заходом місцевих кооперативних центрів були влаштовані такі кооп. курси, усі без виїмку для рядових робітників першестепенних кооператив:

1. Курс в Миклашеві, заходом К-ви »Торговельна Спілка« й Каси. Стефчика, 3-х тижневий від 16. І. до 6 II. 1927.

2. Курс в Комарні, заходом філії Сільського Господаря, 9 днів, від 25. І. до 3. III. 1927

3. Курс в Бересті на Поліссі, заход. Просвіти, Укр. Кооп. Банку, К-ви Село і РСЦК від 20. II. — 20. III. 1927.

4. Курс в Городенці, заходом ПСК, 5-тижневий.

5. Курс в Кремінці, заходом ПСК, в червні 1927.

6. Курс в Радехові, заходом ПСК, від 2. до 9. червня 1927

7. Курс в м. Ратні на Волині, заходом Просвіти та інспекторату РСУК в Луцьку.

8. Курс в м. Горохові на Волині, заходом Просвіти в Рівному та інспекторату РСУК в Луцьку.

З цього перегляду видно, як безпляново йшла акція курсів. Цілі полоси краю остались без курсів. Характерно, що половина курсів припадає на Волинь. Повищий список складено на підставі відомостей в Госп. Кооп. Часоп. Редакція Кооп. Респ-ки просить ласкаво доповнити його, якщо в списку випущений якийсь курс. Не маючи звідомлень про відбуті курси, РСУК не знає зокрема, які їх висліди (кілько закінчивших), яка була їхня програма і кого вони випустили (крамарів, рахівників, членів управ?), хто і на підставі чого викладав і т. д

Свята кооперації на Зах. Україні в р. 1927. На підставі тогож самого ГКЧ і деяких приватних інформацій подаємо список кооп. свят, влаштованих в р. 1927. Свята льокального характеру показано окремо. Свята відбулися:

Повітові (районові) в місцевостях: Львів, Бучач, Бібрка, Луцьк, Копичинці, Стрий, Теребовля, Сянік, Ходорів, Броди, Рава Руська, Борислав, Ст. Самбір, Миколаїв н Д., Перемишль, Галич, Купчинці, Угнів, Городенка, Печеніжин. Всіх 20 свят.

Льокальні (для одної місцевости): Деревня, Залуже, Книгиничі, Васючин, Чернів, Пуків, Черче, Сернки гор., Конюшки, Виспи, Зіболки, Янчин, Кореличі, Стратин, Пониковиця мала, Ляшки довгі, Коровники, Міжінці, Яблінка, Добромірки, Лисиничі, Красносілвці, Коршів, Поручин. Всіх 24.

Дуже можливо, що цей список неповний, особливо що торкається льокальних, сільських свят. Тоді просимо дуже зголосити нашій редакції, коли яке свято пропущено.

Коли одначе навіть пропущено кілька свят, то в кождому разі остане фактом, що наша кооперативна громада, не дивлячись на всю пропаганду з боку РСУК, не зрозуміла на загал ваги такого могучого пропаґаційного засобу, як кооперативні Свята. Не маємо вісток про відбуті кооперативні Свята навіть в більших осередках, як Тернопіль, Станиславів, Коломия, Дрогобич, Самбір, немає в списку напр. Рогатина, Калуша, Богородчан, Надвірної, Косова, Снятина, Заліщик, Борщева, Скалата, Зборова, Збаража, Бережан, Золочева, Сокаля, Яворова, Кремінця, Рівного, Берестя і многих, мн. ин.

Мимохіть насовується думка: представники місцевих кооперативних організацій на Зборах Ревіз Союза одним голосом і в значній мірі оправдано нарікали на відсутність пропагандистичної праці з центра. Але чиж можна вимагати, щоб центр самий влаштовував кооперативні свята по всіх місточках і селах? Закид про бездіяльність в цім згляді належить звернути в першій мірі проти діячів на місцях.

Шукаючи причин малого числа відбутих коопер. Свят, приходимо до висновку, що в значній мірі виною тут ця обставина, що влаштовування свят оставлено, щодо вибору часу, на волю місцевих організацій. А тут, за буденними діловими клопотами, справа відкладається, аж поки не забудеться. Чи не булоб краще влаштовувати ці свята в один день в цілому краю, ударним способом, як це робиться в цілому кооперативному світі? Міжнародній Союз визнав день 6. червня днем кооперації. Це пора якраз догідна для села. Коли одночасно в цілім краю, в тій самій годині відбуваються кооперативні святкування, то це безумовно підносить настрій свята, даючи живий зразок масової, дисциплінованої акції – цього ідеалу кооперативного руху. — Просимо шан. читачів висловитися в цій справі.

Серед журналів і книг.

Журнали.

»Кооперване Село« вісник сільськогосподарської кооперації України, No 23 з 15 грудня 1927. Видає всеукр. союз с. г. кооперації — Сільський Господар.

Чергове число К. С, журналу, що виходить двічі в місяць у Харкові, імпонує своїм виглядом. Велике, як на двохтижневик, розміром, (156 сторінок великого книжкового формату), на гарному папері вже своїм зовнішнім видом воно свідчить про силу кооперативної стихії на українському селі, стихії. яка ломить всі запори. Складене в цілости в українській мові (анальогічний журнал споживчої кооперації, Кооперативне Будівництво, написаний в більшій частині по російськи) воно приносить матеріял виключно практичного організаційного і торговельного характеру, в коротких статтях і замітках.

Цікаво, хто і про що пише в К. С.? В більшости це люде з центра, але є чимало статей і заміток кооператорів з краю. Перегляд тем дасть образ, про що дискутується зараз в с. г. кооперації Рад. України:

Перших кілька статей присвячено справі наближаючоїся „відчитно-перевиборчої кампанії" в кооперації (загальні збори). Далі йдуть такі теми: Про масову роботу с г. товариств; про кредитові операції, про моблізацію коштів с. г кредитовою кооперацією, Банкові операції в системі с. г. кредит. кооперації; про налагодження рахівництва і звітности; Яка є і якою повинна бути кооп. освітня діяльність; Фінансувння с. г. кооперації з бюджету 1927—28 року; справи постачання дерева; Кооперування селянки; Шляхи та форми розвитку колективізації; До перереєстрації машиново-тракторних т-ств; Пайова кампанії в буряковій кооперації; вплив с. г. кредиту на роботу скот-молоч. кооперації; Треба забезпечити ринок дешевим яйцем; Контракція вовни; Перша всеукр. кооп. нарада в насіньовій справі; Установи с. г. кредиту колись і тепер; Розвиток діяльности кредит. союзів на Україні; Форма поглибленої кооп.-осв. роботи; ряд описів діяльности місцевих с. г. товариств і союзів, пера місцевих діячів, закон про с. г. кооперацію РсфРР; Новини радянського законодавства.

На загал скрізь видно діловість; цвітки політичної демаґоґії стрічаються тільки в передових статтях, там, де росходиться про підкреслення ваги партійного проводу в кооп. рухові.

М. и. в справі „перевиборчої кампанії" забірає слово Правління С. Господаря, взиваючи до найживішої участи в цій кампанії. Одначе перевибори цього року будуть відбуватися тільки як виїмок, оскільки члени поставлять внесення на це. Збори пайщиків Сільського Господаря ухвалили продовжити повновласти усіх правлінь кооператив ще на рік, щоб таким чином перейти до системи 2-літньої каденції урядування. (Те саме зроблено і в споживчій кооперації, якої центром є Вуконспілка).

У відозві Сіл. Господаря приведені деякі дати про зріст с. г. кооперації за останній рік (1926/27). Товарообіг зріс з 409,5 міл. карб. до 650 міл. карб.; сума паєвих капіталів з 6,9 міл. карб. до 12,5 міл. карб. Селянські вкладки по товариствах з 2,7 міл. до 7,5 міл. карб. Сума власних фондів з 34,1 міл. до 52,4 міл. карб. (Приведено теж цифру кооперованих сел-господарств, поверх 2 міліони, одначе ця цифра сумнівна, бо невідомо, чи не почислено кількократно тих господарств, що є одночасно членами в ріжних типах кооперації, напр. в с. господарській, споживчій, спеціяльних т-ствах і т. д.).

»Кооперативне будівництво«, двохтижневий журнал споживчої кооперації, видає Вукопспілка, N. 23 і 24. за грудень 1927 р. — Журнал теж великого обєму (N. 23 має 112 стор., N. 24 стор. 90). До журналу щомісячний додаток п. н. „Кооперативно-освітна робота" розміру 40-50 стор. Статті в більшости в росийській мові.

І цей журнал розрісся на очах. Ще в 1926 році він появлявся в розмірі на половину меншім. Це теж показчик розмаху кооперативної організації. Статті теж практичні, переважно малого розміру, зате велика ріжноманітність тем дає погляд на практичне життя кооперації. Ось список важніших статей:

Ч. 23. Основні директиви райспілкам на 1927/28 р. (райспілки = окружні союзи кооператив); Партия и Кооперация; Правління і його керівник; Загальні Збори чи збори уповноважених; Треба збільшити число пайовиків та пайових внесків; Внимание кооп. дисциплине; Система должостных окладов в потребкооперации; Что дают конкурсы; Дослідження історії кооперації та участковий інструктор; До питання про упрощення крамничної відчитности; Вопросы планирования в сельском потребительском т-ве; О правильном построении товарного кредитования райсоюзами их периферии; Договір гарантийного страхування; Финансове состояние цен і экономия потребителя; Перспективи хлопчатобумажного рынка для потреб кооперации Украины на 1927/28; Головніші торговельні угоди та перспективи товаропостачання Вуконспілкою; ряд описів праці кооп. союзів і т-ств та місцях та звідомлень із засідань рад райсоюзів.

Ч. 24: Про звітно-перевиборчу кампанію на 1927/28 (Тут говориться відкрито і то підкреслено: „Кампанія на селі має ще й свої особливості. Тут завдання: забезпечити класове пролетарське керовництво та вплив." „Куркулі," мовляв, спіраючись на брак про-

мисл. товарів, „пробуватимуть організувати громадську думку і політично виливати н настрої своїми „радикальними" пропозиціями, ніби то скерованими на оборону інтересів селянства." „Тут вся річ в тому, щоб не було несподіванок... Ті партійні сили, що їх парт. організації кинуть на село для керування перевиборами сельрад і комітетів незаможників, повинні взяти діяльну участь (!!) у звітно перевиборчій кампанії кооперації." Тут шановний автор пренаївно зілюстрував „свободу діяльности кооперації" в радянській практиці. Всеж таки стихія, особливо селянська, робить своє в кооперації. — Дальші теми: Як робити доповідь Загальним Зборам; За працездатні ревізійні комісії; Кооперирование бедноты; Результати боротьби за обобществление торговли; Итогу хлебозаготовительной кампании потребкооперации Украины за 1926/27; Кооперативные цены на 1. XI. 1927; Підсумки зниження адміністр. витрат; ряд кореспонденцій з краю (на пр. Зниження адміністр.-господарчих витрат на периферії Волинської райспоживспілки).

Internationales Genossenschaftsbulletin, місячник міжнароднього Кооп. Союза, німецьке видання чч. 11 і 12 за листопад і грудень 1927 р. В чергових чч. бюлетеня находимо такі важніші матеріяли: K. H. Maier дає нарис основ кооперативного права Німеччини, а саме основного закона з р 1889 і повоєнних додатків (1922, 1923 і 1926 р.), оцінюючи цей закон позитивно. A. Daudé-Bancel дає інформації про кооперативне маслярство і сироварство франц. районів Charentes і Poitou. Фінляндець J. W. Keto пише на тему „міжнародньої співпраці для піднесення фахового знання персоналу спож. кооператив та членів їх виконуючих органів," збіраючи вістки про спеціяльні школи і курси для крамничного персоналу; між ними він ставить на першім місци анґлійський Cooperative College в Менчестрі, далі школу фінського Заг. Союза Невтральних Спож. Т-ств, яка має 14-ти місячний курс навчання і 5-ти місячну школу німецького Союза Споживих Т-ств; далі данську школу, що існує при одному з народніх університетів; далі шведські курси, кооп. семинар у Швайцарії, літні кооп. школи в Анґлії.

H. Enfield секретарка міжнар. Гільди жінок-кооператорок дає чергові інформації з жіночого кооп. руху, цим разом про німецький союз в Чехословаччині. Emmy Frendlich, член австр. парляменту дає огляд історії австр. спож. кооперації за час 1913-1926. Далі йдуть дані про діяльність кооп. Союзів і гуртівень Вел Британії, Югославії, Канади, Швейцарії та перегляд кооп. літератури.

H. Y. May представив відношення Міжнар. Кооп. Аліянсу до кооперації Рад. Союза. Секретаріят Аліянсу подає звідомлення про перше засідання обраної у Штокгольмі Ради Союза, що відбулося 24. і 26. листопада в Газі (Haag). Новий голова Аліянсу Väinö Tanner, будучи одночасно премієр-міністром Фінляндії, не взяв участи в нарадах. Уступавшому голові п. Goedhart-ові присвячена окрема статейка. В звязку з засіданням ініціятивної комісії для заснування міжнародньої кооперат. гуртівні подані інформації про теперішні імпортові операції окремих національних кооп. гуртівень. E. Lustig інформує про »пропаганду в чехословацькій кооперації.« P. Ramadier реферує основи французького кооперат. законодавства, виказуючи його недостачі і домагаючись його уодностайнення. G. Goedhart робить те саме для Голяндії. Далі слідують інформації про відношення фашизму до кооперативного руху, при чому констатується: 1) що трудові артілі, що були колись гордістю італійської кооперації зовсім зникли, роблячи місце приватним підприємцям; 2) що з сільсько-господарських кооператив остали тільки сумні руїни; 3) що споживчі кооперативи здесятковані. Число членів і оборотів виносить ледви половину стану з р. 1921/22.

Genossenschafts-Korrespondenz, (Mitteilungen aus dem Seminar für Genossenschaftswesen der Universität Halle a. d. S., Prof. Grünfeld), No 3 за 1927 (квартальник), науково-теоретичний журнал приносить слідуючі матеріяли: W. Lorenzen, пише про розвиток райфайзенок в районі Гамбурґа, dr. F. Stier про світогляд першого теоретичного робітника нім. кооперації V. A. Huber-a, Emmy Freindlich пише про освітньо-виховуючу діяльність робітничих організацій в Австрії. (яка зискала собі світове признання); далі йде перегляд кооперат. життя й літератури та вісти із семинара проф. Grünfeld-a. Адреса журнала H. Meyers Buchdrukerei, Halberstadt, Deutschland.

Konsumgenossenschaftliche Rundschau, урядовий тижневик Zentralverband-y нім. спож. т-ств і одночасно центральної гуртівні (Hambnrg 7. січня 1928 р.) приносить цікаву статтю одного з ідеольогів споживчої кооперації Німеччини, Августа Каш-а на тему внутрішньої розбудови кооператив (організація контролі, пропаганди, кооп. шкільництва), закликуючи до активности, бо як він каже »Feinde ringsum!« (ворог з усіх сторін! і додаючи одночасно: »viel Feind', viel Ehr'!« (богато ворогів — богато чести!). J. Mendel інформує про трести і концентрацію в нім. капіталістичнім світі; проф. Тотоміянц пише про кооперацію в Рад. Союзі, а P. Olberg про господарську програму опозиції в комуніст. партії.

Zemedělské družstevni listy, орган Цертральрого Обеднання с. госп. товариств в Празі (Ustředni Jednot-y) ч. 1 і 2 за рік 1928, тижневик, приносить як звичайно, майже виключно практичний матеріял, присвячений льокальним справам. Новиною і дуже спм-

патичною є популярний пропагандистичний додаток для селянської маси, п. н. „Přastky“ (Вечерниці) з прегарними віршами, оповіданнями і загадками на побутові теми, ілюстровані спеціяльними рисунками. М. іншим в першому числі цього додатку вміщений гарний переклад „Вечірньої години“ *В. Стефаника*, зладжений редактором журналу *А. Гулькою*. — З загальних питань заслуговує на увагу поміщений тут реферат з праці др. М. Ведена про способи здійснення постанови женевської госп. конференції про співпрацю кооперації споживачів з кооперацією продуцентів. Тези М. Ведена (нім. кооп. діяча з Чехословаччини) приведемо в ч. 2. Кооп. Республики.

Czasopismo spółdzielni rolniczych, organ Zjednoczenia związków Spółdzielni rolniczych, Warszawa 1. stycznia 1928 No 1. Rok XXV — носить характер святочного популярно-пропагандистичного числа Приносить 6 віршів, і легкі статейки на ідеольогічні теми. Основні статейки дали др. Клапковскі та інж. Chmielewski.

Rolnik Ekonomista, organ związku Polskich Organizacyj Rolniczych, No 1 z 1 stycznia 1928. Warszawa, Rok III. Цей двохтижневик організації польських поміщиків приносить дві теоретичні статті: J. Gościcki, W związku z rokowaniami o traktat handlowy polsko-niemiecki і M. O. Grabowski, Angielski rynek mleczarski та біжучу господарську, конюнктуральну і бібліографічну хроніку. В статті *J. Gościck-го* констатується, що наладження торговельних взаємин з Німеччиною дуже бажане для хліборобства, з огляду на можливість більшого експорту і що за тим йде підвижки цін. с. г. продуктів. Треба заключити трактат широкий, себто повний, з установленням обосторонніх знижок митних тариф на окремі товарі. Разом з тим не треба допустити, щоби в умові було дано Німцям право поселюватися і вести підприємства в Польщі. — Друга стаття інформує про анґлійські державні заходи для розвитку продукції масла в своїх власних кольоніях.

Przegląd gospodarczy, organ centralnego związku polskiego przemysłu, górnictwa, handlu i finansów (популярно Lewiatan), No 1 з 1 січня 1928. Rok IX. приносить крім біжучої хроніки (ринок товаровий, грошевий, скарб держави, зовн. торгівля Польщі, умови праці і тд.) ще такі статті: відозву представників „господарських сфер“ себто підприємців в справі консолідації перед виборами; статті про „державну політику електрифікаційну“, про „фінансові засоби соціяльних обезпечень“, про „нафтовий картель“, про „господарські наслідки англо-совіцького конфлікту“, про „порозуміння між німецьким та французьким промислом фарб“. — У своїй політичній відозві шановні „господарські сфери“ виставляють таку програму: поширення прав голови держави і уряду, який він покличе; перебудова сенату в дусі дореволюційних палат панів (представництво госп. сфер, вище духовенство і школи, члени іменовані урядом), урівноправнення сойму і сенату. Між підписаними бачимо трьох Любомірских, Радзівілла, Лося, Дідушицького, Вежбіцкого, Батаґлію, Геца-Окоцімского, Тарновского, Лясоцкого, Тишкевича і многих инших представників поміщицтва, промисловости та банківництва.

Przemysł i Handel, rolnictwo, finanse, komunikacje, тижневий спільний орган господарських міністерств, No 1 і 2 з 1. і 7. січня 1928. приносить крім звичайного вичерпуючого матеріялу, короткий огляд за рік 1927 в життю хліборобства; статтю на тему „трудноші на ринку золота“ та про „фінансування споживання“. В цій останній статті подаються інформації про розвиток продажу на рати в Америці та Німеччині. Z. Karpiński в статті „Waluta złota czy pozłacana“ виводить, що валюта повинна бути забезпечена в першій мірі золотом, не девізами (як це мається річ з Польським Банком). Висловлює надію, що Польща стоїть на порозі поступу в господарському розвитку; це треба використати для збільшення запасів золота з банку.

Книги

Організація й ведення госп. споживчої кооперативи (з евент. молоч. відділом). Збірник правильників та інструкцій, Львів 1927, стор. 80, вид. РСУК.

Інж. С. Храпливий. **Основи кооперативного молочарства,** Львів 1927, стор. 180, вид. РСУК.

А. Гаврилко. **Як повстає товаровий недобір (манко)?** Львів 1927, стор. 32, вид. РСУК.

Цими трьома новими виданнями Ревіз. Союз Укр. Кооператив відновив свою діяльність в напрямі видавання кооперативних підручників. Книжки, видані чепурно і недорогі, стануть справжньою втіхою кооперативних робітників на місцях і широкого загалу. Звертаємо увагу практиків на приведений в першій з названих книжок спосіб обчислювання накидки на товар і взірець для складання господарського пляну (бюджету) кооперативи, що буде новістю для більшости наших кооп. робітників.

М. Туган-Барановський. **Політична економія,** курс популярний. Прага 1927, вид. Сел. Спілки, стор. 189. — Передруком популярного курсу книжки славетного нашого земляка наша еміґрація зробила велику прислугу нашій популярно-науковій літературі. Імя автора говорить за книжку саме.

Dr. Karl Hildebrand. **Die betriebswirtschaftlichen Grundlagen der genossenschaftlichen Unternehmung.** I. Teil. Halberstadt H. Meyers Buchdruckersi. Стор. XVI+300. Це перший випуск з 4-томової енцикльопедії кооперації (Handbuch des Genossenschaftswesens), що видається заходом проф Gründfeld-a. Праця dr. K. Hildebranda розплянована на 2 части: перша, про яку саме йде мова, містить загальні засади ведення кооперативних підприємств (економію підприємств); друга частина носитиме практичний характер (Direction und Leitung der genossenschaftlichen Unternehmung), іншим словом буде обговорювати організацію й техніку.

В першій частині шан. автор, заслужений діяч нім. райфанзенської кооперації і доцент на торгов. високій школі в Берліні робить дуже цікаву спробу, першу в кооп. літературі, примінити до кооперативної практики здобутки науки про економію і організацію підприємств (т. зв. Betriebswirtschaftslehre), яка досі цікавилася головно приватними підприємствами. Автор використав майже всю основну літературу в цій ділянці, на жаль тільки німецьку, оцінюючи її критично, беручи з неї тільки те, що не противиться духові кооперації. Погляд на головні розділи першої частини дасть уяву про її зміст:

На вступі йдуть загально-економічні підстави науки про підприємство, його мету і основні елєменти, капітали і працю (фізичну і психічну). Далі даються основні відомости про господарський процес в підприємстві (добування капіталів і мобілізація праці у всіх видах: людської, звіринної і механічної). Слідує теоретичне з'ясування ваги і натури оборотів і видатків, ризика і рентовности (в кооперативному розумінню), ліквідности кооп. підприємств, ролі конкуренції в кооп. практиці. Третій розділ трактує про вислід господарювання кооперативи. Тут викладається про значіння і роди білянсів, принціпи оцінки майна в підприємстві та про ужиття білянсових надвижок (автор ще вживає неправильного терміну „зисків").

Книжка, як видно, носить підручниковий характер, обіймаючи цілість проблєм, що входять в обсяг економії підприємств. Автор виклав дуже обширно свій матеріял, на жаль трохи однобічно з цього боку, що як кредитівець, оставляє дещо в тіні товарово-торговельні кооперативи.

Книжка K. Hildebranda не є теорією кооперації; вона не вирішує основних засад кооперативного руху характеру фільософсько-соціольогічного. Вона примінює ті засади, а саме лише засади безсумнівні, загально визнані до життя низової кооперативної о д и н и ц і. Вже про вищу надбудову, союзи, в книжці немає нічого. Книжка держиться стисло рямців т зв. Betriebswirtschaftslehre. З огляду на це, що в дотеперішній кооперат. літературі і то всього світа, домінував з малими виїмками, характер народньо-господарський і соціольогічний, праця д-ра Гільдебранда є прегарним дарунком кооп. літературі, тим паче, що зроблена солідно.

Треба радуватися з появи цеї праці. Вона свідчить про те, що розуміння ваги науки про е к о н о м і ю підприємств пробило собі шлях в світ кооперації. Без цієї науки кооперативна практика все стоятиме позаду практики капіталістичної, що торкається раціональности в організації. Підготовка до кооперативної діяльности не може полягати виключно у знанню книговодства і певних зломків торговельної науки. Вона мусить йти слідуючими етапами: 1. основи науки про народнє господарство і основні елєменти громадознавства; 2. теорія кооперації; 3. економія й організація кооп. підприємств; 4. організація торговлі; 5. книговедення і взагалі рахівництво та звітність.

Книжка Гільдебранда, хоч і дорога і в дечому невідповідаюча нашим умовам повинна найтися в бібліотеці кожного кооп. осередку. (КК.)

Dr. Josef Robens. **Die Organisation im deutschen Genossenschaftswesen,** Mannheim 19.6, стор. IX+92.

Книжка цікава тим, що збогачує кооп. літературу теж з організаційного боку, даючи (перший раз в нім. літературі) перегляд форм кооперативного будівництва в німецькій кооперації усіх типів. Обговорюючи форми організації основних союзів та їхніх підбудов, автор подає навіть досить подрібні детайлі про структуру правлінь і рад та їх компетенцію, починаючи від першостепенної кооперативи, через районові обєднання, там де вони є, до провінціональних союзів, а відтак союзів патронатського типу (Anwaltschaftsverbände) яких є в Німеччині в даний мент 7 (4 великі, 3 менші). Відтак дає автор опис спроб загально-кооперативного обєднання на цілу державу та історію міжнародніх кооперат. обєднань

T. Zakrzewski. **Lichwa na wsi.** Wyniki kwestjonarza rozesłanego do kas Stefczyka, nakł. Zjednoczenia związków współdzielni rolniczych, 1927, стор. 98 тексту і 3 картограми. — Надзвичайно цінну публікацію випустило Zjednoczenie. В липні 1927 воно розіслало квестіонарі (анкетні листи) до райфайзенок (т. зв. кас Стефчика) що входять в склад патронату у Львові та Ревіз. Союзів Рільн. Кооператив у Варшаві і в Торуні. На анкети прийшло 1271 відповідів, отже 70% усіх розісланих листів (успіх дуже гарний; прикро робиться, коли згадаєш, що наша анкета про стан селянських господарств розіслана РСУК, не найшла відгомону в краю!).

Матеріяли одержані таким чином, систематично зібрані і впорядковані, є змістом названої книжки. Вони не лише цікаві, вони разом з тим страшні, бо відкривають таку безодню лихви на селі, що без опублікування їх книжкою ніхто не повірив би на голі слова. — В книжці представлено окремо лихву позичкову й лихву товарову, далі лихву при продажу хліба на пні і оренді грунтів. Розділ 5. зясовує наслідки лихви (упадок господарств, деморалізація населення, упадок ощадностей, поширення туберкульози і соціяльне невдоволення).

Zjednoczenie зробило прислугу й нам, бо між відповідями на анкету є 318 з воєвідства львівського, 22 з поліського, 150 із станіславівського, 143 з тернопільського, 55 з волинського.

Kalendarz spółdzielczy na rok 1928, видав Wydział Społeczno-Wychowawszy Związku Spółdzielni Spożywców RP.

Kalendarz spółdzielczy kieszonkowy на р. 1928, тогож видавця. — Перший календар призначений для маси і подає легкий матеріял пропагандистичний, інформаційний та для розваги (дотепні карикатури й побутові сцени), другий призначений для робітників кооперації, дає адреси установ, витяги з кооп. і податкових приписів, таблиці відсотків, мір і ваг і т. д. що потрібне кооператорові кожного дня.

Ing. Kłapkowski. **Patronackie spółdzielnie rolnicze w Małopolsce.** Wyd. Spółdzielczego Instytutu Naukowego w Krakowie, 1927. В першій части своєї праці згадує автор, як то ліберальна політика польської держави спричинилася до розвитку культурного і господарського життя в польських землях перед розбором Польщі, вчисляючи сюди і Галичину. Протягом XV, XVI і XVII. віків, каже, розвинувся сильний промисл і торговля. Шведські війни, і війни Хмельницького знищили господарський і культурний доробок Польщі. Галичина відірвана від корінної Польщі 1772 р. не могла користати з благодатей, які принесла Польщі »Rada Nieustająca«, але прилучена до Австрії розвивалася в інших політичних условинах, віддихала чужим, затроєним моральною гниллю воздухом. Але, ще сяк-так можна було витримати. Дохід власників землі плинув головно з броварів і горалень, котрих продукт збувано на місці, крім того поважну рубрику доходів становив домашній промисл, що досить сильно розвивався в рамках панщизняного устрою. Щойно австрийські урядники розбудили в галицького хлопа ненависть до панів, а Йосиф II. став ґерманізувати край при помочи школи, церкви і т. д Наслідком політики австрийскопо уряду були кровавi випадки 1846 р.

По знесенні панщини 1848 р. не підносилося рільництво, а ненависть між селом і двором удержувалася і дальше. Увільнені селяни не хотіли за низькою винагородою робити на панських ґрунтах, віддавалася піянству. Вслід за тим з року на рік упадала сіл.-госп. продукція З тих же самих причин підупадав і промисл, з виїмком горальняного. Цікаво, що автор застановляючись над господарським положенням того часу всю свою увагу звертає на двори, бачить в них тільки добрі сторони, а всю вину на низький стан економічного життя скидає на селян і австрийський уряд.

Почавши від конституційної ери 1867 р. звертає автор увагу більше і на економічне положення селян в Галичині. Застановляється над еміґрацією, що була випливом невідрадного економічного положенням, над задовженням, жерелом кредиту, безприміpною лихвою.

В другій части представлений історичний розвиток кас Райфайзена до часу утворення краєвого Патронату сіль.-госп. кооперації і діяльність кр. Патронату на полі сіль.-госп. кооперації до 1926 р.

Обширно представлений розвиток і стан кооперації, що находилася під опікою Патронату, а саме кредитової, молочарської і торговельно-господарських спілок.

Осібну капітолу присвячує автор періодові війни. Так само зокрема обговорює діяльність Патронату від 1918—1926 р.

Послідний розділ дає погляд на діяльність кр. Патронату на полі піднесення рільництва і уваги автора, що до дальшої діяльности Патронату.

При кінці книжки уміщено 5 графічних представлень і білянси патронацьких кас за рр. 1901—1925, білянси Центральної Каси рільничих спілок за 1909—1926, білянси молочарської кооперації за 1905—1924 рр., та таблицю продукції і продажу продуктів молоч. кооперації за 1905—1925 рр.

О—м.

Бібліографія

(За браком місця реєстр важніших публікацій останнього часу на мові укр. (радянські видання) й чужих мовах перенесено до ч. 2 К. Р-ки).

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович.*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

Бібліотека
Ревізійного Союзу Українських Кооператив

видала досі такі книжки:

	Ціна
Ч. 1. *Інж. Евген Храпливий:* **Молочарське книговодство** з взорами і таблицями до молочарської рахунковости, 1926	зл. 2·00
Ч. 2. *Інж. Евген Храпливий:* **Наші молочарські кооперативи в р. 1925.** Огляд на основі біляисів, статистики продукії замкнень рахункових	зл. 0·25
Ч. 3. *Антін Гаврилко:* **Як повстає недобір товару?** (Товарове манко). 1927	зл. 0·50
Ч. 4 *Др. Карло Коберський:* **Всі до нас!** Реферат на кооперативне свято	зл. 0·25
Ч. 5. *Інж. Евген Храпливий:* **Основи кооперативного молочарства,** 115 малюнків в тексті	зл. 3·50
Ч. 6. **Організація і ведення господарсько-споживчої кооперативи** з евент. молочарським відділом	зл. 1·00
На складі *М. Туган-Барановський:* **Політична економія** (Популярний курс)	дол. ам. 1·00

Замовляти

в усіх українських книгарнях та

у видавництві

Ревізійний Союз Українських Кооператив

Львів, вул. Словацького ч. 14.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ЛЮТИЙ 1928

Зміст:

стор.

Українська кооперація й польська адміністрація 57
Дж. Рессель, Створення нового соціяльного ладу 59
З думок українських кооператорів 65

Народнє господарство

М. Храпко, Сільське господарство на Рад. Україні . . . 67
Поширення кооперації в головних державах світа 73

Біжучі економічні проблєми

К. К. За напрям господарської політики Польщі 78

Проблєми кооп. орґанізації і практики

М. Корчинський, Селянський дрібний кредит 83

стор

Н. Мадзен, Що краще? Багато малих — чи мало великих кооператив? 89
М. Капуста, Життєздатність і самовистарчальність кооперативних установ 92

Господарська хроніка 95

З життя укр. кооперації

Конференція в справі організації кооперативного молочарства 100
Перший зїзд жіночих кооператив 101
Перше засідання новообраної Ради РСУК. 102
Кооперативна видавнича діяльність 103
З кооперативного побуту . . . 105

Серед книг і журналів 106

Бібліоґрафія 112

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ

КООПЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛИКИ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНОГО МІСЯЧНИКА

видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**

під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:

За рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.

Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**

Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

5 ЛЮТОГО 1928 | Ч. 2 | РІК ВИДАННЯ І.

Українська кооперація і польська адміністрація.

Хоч як не хотілосяб починати число „Кооп. Республуки“ злободневною темою, ми до цього приневолені життям.

Ряд фактів, що сталися останніми часами, свідчать про те, що деякі органи польської державної адміністрації на заселеній Українцями території не годні піднестися до рівня обєктивности по відношенні до українських кооперативних організацій; мало того, цілий ряд фактів свідчить про свідому діяльність з їх боку на шкоду кооперативного руху. Приведемо маркантніші з цих фактів.

На зїзді Ревізійного Союза Українських Кооператив делегати з усіх сторін краю однозгідно констатували, що наші кооперативи є під постійною особливою опікою органів поліції і скарбової інспекції, що в деяких околицях немає тижня без „ревізії“ з боку поліції; що-ж до часу продажі в крамницях, то законні, для села зовсім непристосовані, приписи про час торгу фактично пристусовується тільки до кооператив; приватні крамарі на загал сміються з цих приписів і преспокійно торгують у свята та у вечірні години.

Перед самим розписанням соймових виборів появився, сумнінний що до своєї леґальности, розпорядок міністра скарбу в справі видавання концесій на продаж тютюну, який фактично відберає кооперативам можливість протестувати проти самоволі скарбових урядів при наданні концесій на цю торговлю. Тим самим закріплено теперішний стан пасідання приватних торговців по наших селах і місточках.

Свята кооперації, що влаштовувалися в р. 1927 по цілому краю, рідко де пройшли без спеціяльної опіки з боку поліції і старостів. В деяких місцевостях день Свята кооперації був днем формального поготівля поліційних „постерунків“; рекорд під цим зглядом зробив бібрецький староста, який змобілізував на цей день 80 душ поліціянтів, притягаючи на поміч аж львівську поліційну централю.

Курс для підготовки кооперативних організаторів-інструкторів, влаштований нашою централею — Ревізійним Союзом в листопаді-грудні 1927 р. втішався опікою львівської поліції, яка висилала своїх урядовців на лекції з метою контролі над виклакладами.

З Волині пише дописувач „Госп. Кооп. Часопису“, органу РСУК:

„Кооперативні курси в Любомлі на Волині в грудні 1927 р.... відбувалися при постійній присутності мундурованої поліції. Співати національний гимн на відкритті курсів заборонено....“ (ГКЧ ч. 3 з 1928 р.).

Можна собі уявити настрій лекторів і слухачів курсів, де при викладах прим. рахівництва чи товарознавства обовязково був присущий янгол-сторож в особі поліціянта. Цього рода тактика принесла вислід мабуть зовсім протилежний, як думалось органам „публичного безпеченства“.

Радикальніше вирішили проблєми курсів старости в Кремянці (Волинь) і в Турці (Галичина). Вони просто заборонили влаштувати кооперативні курси: перший без подання причин, другий побоявся „небезпеки епідемії тифу“ (на вічну память нотуємо цей твір провінціонального потентата: це є письмо з 19. січня 1928 ч. 126/28/3).

Це є жмут фактів з останнього часу. Він кидає яскраве світло на тенденції деяких органів влади й адміністрації: здержувати похід кооперативної думки, скріплюючи тим самим позиції приватних торговців і спекулянтів. Коли до цього додати, що в процесах між кооперативами і приватниками звичайно програють кооперативи, з окрема в процесах зі своїми нечесними крамарями (де такі процеси були), то образ буде ще повніший.

За те протилежна сторона, світ приватних підприємців з задоволенням констатує повну гармонію, що царить між ним і урядом. „Przegląd gospodarczy„ орган центрального союза польської торговлі та промислу і банкового світа („Левіятана“) приносить промову начального директора союза, п. А. Вежбіцкого, в якій цей добродій з признанням констатує, що підприємцям та їхній організації вдалося „найти повне порозуміння з теперішнім урядом“, заявляючи під кінець:

„Нині наша сила не в репрезентації політичній, а в тих сорок і чотирьох організаціях, що стоять за нами, на сконцентрованій в них ідеольогії, на апараті, котрий цю ідеольогію переводить в життя,... і на нашій добре з'організованій співпраці з апаратом уряду“.

Що ця співпраця приватних торговців з урядом дійсно добре наладнана, про це свідчить практика життя. До цього приєднується ще спеціяльна національна політика відносно непольських народів і в результаті виходять такі куріозні (для европейських умов) факти, як вище приведені.

З якою метою ми це пишемо?

Не для того, щоби привести до отверезіння героїв вище перечислених вчинків; на стільки наївні ми не є. Життя — тверда боротьба. Протикооперативній тенденції слід протиставити наш рішучий погляд на те, як справа повинна виглядати.

Реєструванням таких фактів і виявлюванням усієї їх куріозности ми скріплюємо наших кооператорів психічно до боротьби з протикооперативними тенденціями.

Знаємо, що твердої волі кооперативної маси до будівничого життя не спинять ніякі безправні шикани ні „правні“ розяснення.

Рекомендуємо теж шановним читачам нашого журналу в широкому кооперативному світі за кордоном поцікавитися цими адміністративними куріозами, з якими приходиться боротись українським кооператорам під Польщею.

Створення нового соціяльного ладу.

Правдиве значіння руху, покликаного до життя сером Пленкет,[1]) полягає в тім, що це — спроба створити в Ірляндії новий соціяльний лад. Нам потрібний в сільських колах який-будь соціяльний лад, який встановив би такі відношення між людьми, щоби люде взаїмно собі допомагали, який створив би або викликав у людях до життя ліпші господарські, громадські і людські якости, і який щоденно нагадував би людям, що вони — частини цілого, члени суспільства, з якого вони черпають добробут і якому вони природньо в свою чергу повинні служити вірою і правдою. Людина являється людиною в правдивому розумінні слова тільки тоді, коли вона — член людської громади, що живе і діє в згоді з собі подібними. Дезорганізоване суспільство подібне до купи цегли. Цегли можна виробити скільки хочете, але в її існуванні немає сенсу, поки вона не складає частини будови. Соціяльний лад в сільських округах може приймати ріжні форми. Кожна організація ставить до своїх членів особливі вимоги; люде звикають до них і таким чином створюється характер нації. За февдальної системи, яка так довго панувала в Анґлії, власник великих земельних обшарів був головою всієї округи. Його спадковим обовязком було турбуватися про добробут своїх орендарів, які й сами в свою чергу в скрутну хвилю зверталися до нього за допомогою, а на виборах подавали за нього голос і давали йому політичну владу. В своєму ліпшому вигляді февдальна система давала добрі наслідки, тому що була основана на взаємній підтримці.

Noblesse oblige[2]) не було пустим звуком в Анґлії. Иншим видом соціяльної організації є громадський лад, який довгий час існував у Росії, де земля була в роспорядженні сільських громад (общин). Громада („мір") періодично розподіляла її між своїми членами пропорційно до числа душ в родині та до потреб. Поступово перестали визнавати будь-яке право на землю за винятком права, що основувалося на здібності даної особи та її родини обробляти землю, і ця система породила свої особливі суспільні ідеали й свої ідеї справедливости та солідарности. Потім є кооперативна система, яку ми бачимо в Німеччині — з товариствами, які базуються на спільній круговій відповідальності членів і в яких створюється взаємне довірря, що має під собою той ґрунт, що члени близько й добре знають один другого. У нас є багато доказів з боку свідків, що стверджують, як добре ця система впливає на членів европейських сільських громад. Всюди, де існує взаємопоміч, де люде постійно дають один другому та беруть один у другого, де добробут кожної окремої людини безпосередно та явно залежить від добробуту останніх членів громади, всюди там створюються більш шляхотні типи людей — людей, що віддані суспільним ідеям. А це і є правдива ціль всякої форми правління.

Соціяльний лад може приймати багато ріжних форм. Найліпша з них та, яка створює найвищий тип людини, а саме: людини в якої суспільні та людські інстінкти розвинуті найсильніше. Найгірше, що може трапитися з людською громадою, це — не мати ніякого суспіль-

---

[1]) Г. Пленкет, творець ірляндського селянського кооперативного руху.

[2]) „Становище обовязує до чогось," французька фраза.

ного ладу, себто мати такий лад, при якому „кожний сам для себе а всі останні — хай ідуть до дідька." В таких громадах здебільшого справді усім керує ворог роду людського. „Кожний для себе", це один з основних заповітів в його катехизмі. Роз'єднуючи людей, він робить їх своїми слугами. Звільніть людину від обов'язків по відношенню до суспільства та ближніх, і в більшості випадків її душа не втримається на висотах чесности й ідеалу, як гнилий плід не може втриматися на дереві життя. Приписи й правила моралі, якими виховується молодь, не роблять людей моральними і не створюють шляхотного типу. Але суспільний лад і ті вимоги, які він ставить до людей, можуть виробляти шляхотний характер в расі. З кожних ста людей тільки одна людина є особою, що носить у своїй душі „внутрішнє світло." Чи вона поет, чи мистець, чи вона — свята людина, чи вона — соціяльний реформатор або політик — вона людина, що знайшла закони власного буття і керується в своїх поступованнях та бажаннях голосом власного сумління. Останні 99 є тим, що з них робить суспільний лад. Здебільшого вони самі вважали би за ліпше поводитися чесно й сумлінно, але коли це тяжко, вони легко примирюються з необхідністю поганого поведження. Скажім, якись крамар на якісь вулиці почав фальсифікувати той продукт, що він його продає, і, продаючи його дешевше инших крамарів, має багато покупців. Коли цьому не буде покладена межа, тоді не пройде й п'яти років, і яка половина крамарів на цій вулиці буде також фальсификувати продукти, щоб мати можливість конкурувати з першим. В Глазгові років два тому назад один добродій рішив перевести іспит чесности: він обійшов ряд крамниць одну за другою, купуючи в кожній з них масло. І що-ж? Виявилося, що з куплених в такий спосіб 52 зразків тільки два були не фальсифіковані. Всі ці продавці були найнормальнішими людьми, і просто робили так, як робили їх сусіди. Суспільної моралі не можна навчитися: вона виробляється соціяльним ладом. Де соціяльний лад поганий, там всі 99 чоловіка, що не мають власного сумління, не втримаються на висоті моралі.

У нас в сільській Ірляндії, починаючи з доби кланів (старих громад), не було ніякого соціяльного ладу. Наша стародавня аристократія завоювала своє становище мечем. Мечем вона захищала членів клану, стаючи на сторожі їх інтересів, а ті працювали на своїх ватажків. Аристократія, що прийшла їй на зміну, думала тільки про власні інтереси, і дуже скоро по всій Ірляндії не було людини, що її підтримувала би. Ватажки кланів придбали право жити на рахунок членів клану, тому що завжди були готові покласти за них своє життя, і безмежна відданість членів клану своїм ватажкам засвідчена в багатьох наших піснях та переказах. Лендлорди, що прийшли їм на зміну, в більшості випадків, не могли навіть дивитися на своїх орендарів, а орендарі, коли траплявся випадок, стріляли в своїх лендлордів із-за огорожі. Національний характер Ірляндії нічого не виграв від тої пародії на февдальний устрій, яка у нас існувала на протязі останнього століття. Рух, про який я пишу, (кооперація) є спробою створити в сільській Ірляндії справжній соціяльний лад.

Соціяльний лад повинен забезпечувати три моменти: економічний розвиток, політичну рівновагу та здорове суспільне життя. Я постараюся показати, як кооперативний рух створює і те, і друге, і третє, себ-то власне те, чого ми найбільш потрібуємо. Я не хочу давати докладного опису всіх ріжноманітних видів кооперативних організацій, покликаних

до життя „Ірляндським Товариством по організації сільського господарства." В нашу добу вже майже всі більш або менш знайомі з діяльністю маслоробних, сільсько-господарських, кредитових і инших товариств Молочарські товариства звільнили фармера від скупщиків масла і повернули йому контролю над процесами виробництва і продажу. В кредитових товариствах селяне, об'єднуючись, створюють більше забезпечення чим кожний з них з'окрема міг би пропонувати кредіторові, і дякуючи цьому мають можливість одержувати гроші потрібні їм для господарських операцій, на вигідних умовах, за низький відсоток. Акційні банки позичають цим товариствам гроші, так би мовити, на гуртових умовах, надаючи їм самим право росподіляти ці гроші між своїми членами. В більшості випадків виявилася можливим одержувати гроші за 3—4%, а видавати їх у позичку членам для продукційних цілей за 5% річних, беручи по одному пенсу місячно за кожний фунт штерл. Попередні кредитори селян, акціоністи й лихварі, не в стані витримати таку конкуренцію. Товариства для збуту яєць збірають від своїх членів яйця, сортують їх, добре упаковують і продають через власних агентів. Товариства для обробки льону орендують тріпальні — або влаштовують власні — і дивляться за тим, щоби тріпання льону, одна з найголовніших праць, переводилася з вистарчаючою дбайливістю. Сільсько-господарські товариства купують для своїх членів насіння, угноєння, харч і господарський інвентар.

Багато з них мають вже на десятки тисяч карбованців машин, занадто дорогих, щоб окремі селяне могли їх купувати без допомоги кооперативи. Товариства купують по гуртовим цінам і забезпечують добру якість. Товариства для збуту кустарних виробів домашнього промислу почали свою справу дуже успішно з вишивками, килимами та в'язальними виробами, забезпечуючи зарібок жіночій сільській молоді. Загалом, нині вже коло ста тисяч ірляндських селян являються членами кооператив а торговельний оборот цих товариств за нинішний рік (1912) складав коло 3 міл. фунт. штер. І весь-же оборот всіх сільських кооператив з першого дня їх виникнення буде перевищувати 25 міл. фунт. штерл. Ці цифри я привожу тільки тому, що в наш час люде не мають нахилу надавати великого значіння соціяльним реформам, коли їх наслідки не можуть зразу бути переведені на всім зрозумілу мову грошей. Але я повинен сказати, що найцікавішим в ірляндському кооперативному рухові є не те, що його керовники зуміли створити організації, подібні до вище згаданих.

По цілій Европі такі організації існують вже багато десятків років. Ні, дійсне зацікавлення викликає те, як ірляндські реформатори розвивають і пристосовують до наших ірляндських умов і потреб ті способи об'єднаних дій, які вже давно практикуються селянами на континенті. Сільські кооперативи в Ірляндії поволі втрачують свій вузькоспеціяльний характер, не обмежують своїх завдань тією чи иншою вузькою метою. Вони все більш та більш стають асоціаціями, що задовольняють усі потреби місцевого населення. Маслоробні товариства починають приймати на себе — крім своїх прямих завдань — функції закупочних товариств, то-в по збуту яєць або кредитових, і поволі в них з'осереджується вся звязана з сільським господарством торговельна діяльність даної громади. Діяльність цих товариств перебуває під доглядом членів, що вибірають для цього правління, і років за десять ми побачимо в кожному селі, замісць попереднього роз'єднання

і попереднього розмежування інтересів, так шкідливого по своїм наслідкам, замість безмежної кількости дрібних виробників, що дбають лише про себе, а не про загальний добробут, одне велике товариство, що має повну контролю над усіма процесами купівлі, продажу і виробництва, що керується членами з усією енергією, яку надає особистий інтерес, і здібне добре оплачувати досвідчених та вправлених керовників. Місцеві товариства швидко об'єднуються в більші спілки для закупок та збуту, діяльність яких знову-таки перебуває під контролею обраних представників місцевих товариств, і через посередництво цих спілок селяне можуть вступати в безпосередні зносини з ринком. Вони стають своїми власними посередниками та скупщиками. Всі етапи між продуцентом і споживачем з'єднуються в одну систему, що підлягає контролі самого продуцента і самого споживача. Місцеві товариства, їх спілки і „Товариства по організації хліборобства" являються осередком — і дуже міцним осередком — майбутнього великого селянського тред-юніона, здібного захищати інтереси селян і допомагати їм в соціяльному, політичному і економічному відношенню. Створення такого „селянського тред-юніону" стало безумовною потребою в нашу добу. Всі професії організовані; керовники машин, каменярі, тесарі, робітники у котлів, портові робітники — всі вони об'єднані, у них всіх є своя професійна спілка, і ми знаємо, як багато ці професійні спілки зробили для робітників. Споживчі товариства в містах являються тред-юніонами споживачів, які захищають їх від ненажерливости купців і промисловців. Тред-юніони стоять на сторожі інтересів своїх членів; але рівнобіжно з тим, як ці організації стають сильними і енергійно обстоюють свої права, в них виявляється природна тенденція тиснути на неорганізовані, відкидати їх в ряди експлоатованих. Але діяльність деяких з цих могутніх організацій почасти занепадає, дякуючи занепадові нашого сільського господарства. Робітники в містах вимагали дешевих продуктів. Хай ці продукти привозять звідки хочете, але вони повинні бути дешеві: бож треба їм, робітникам, чимсь харчуватися! Фабриканти підтримували цю вимогу, знаючи, що перед ними альтернатива: або купна здібність грошей повинна бути збільшена, або доведеться підвищити зарібну платню, себ то зменшити свої зиски. Вони вибрали перше, і вся організаційна здібність Великобританії, вся її комерційна спритність були скеровані на те, щоб переповнити ринок дешевим хлібом і мясом, дешевими овочами, молочними продуктами та городиною. Фабриканти й робітники не цікавилися тим, що дякуючи цій конкуренції городництво занепало в їх передмістях, і що в той час, як в далеких країнах селяне брали під плуг все нові обшари цілинного ґрунту, у нас земля поверталася до первісного стану, і трава непереможно підступала до самого кордону міста. Запропонувати світу присилати нам здалеку запаси до життя було легче, чим розвинути продукційність піль, що нас оточують. Селяне були неорганізовані. У них не було спілок, які захищалиб їх інтереси, у них не було могутнього голосу, щоб його почули. І те, що ми бачимо в Англії, Щотляндії та Ірляндії тепер — ліси з вовками та лисицями, заказані для полювання місця і величезні пустині-неужитки, замість фарм і піль — є яскравою ілюстрацією того, до якого занепаду може дійти хліборобство, коли люде працюють роспорошено і не об'єднані для захисту своїх інтересів.

По самій своїй природі сільське господарство потрібує такого захисту значно більше, ніби всі инші види промисловости. Воно є

основною працею людини. Припиніть його — і люде зникнуть зі світу, а птахи та лісні звірі можуть конкурувати між собою із-за панування на нашій планеті. Величезна фабрика та велитенські заводи, увесь світ промисловости з його князями та армією їх помішників — все це може зникнути, не маючи своїм наслідком зникнення людей. Але одріжте людину від поля і продуктів землі, і через півроку тиша буде панувати на вулицях міст, а через пів століття ліси підступлять під Льондон і будуть опіратися раменом в його будинки, загрожуючи не залишити каменя на камені Сільське господарство роз'єднує працюючих в ньому людей, в той час як фабрики й заводи об'єднують робітників. Кожний фармер обробляє свій окремий клаптик землі, він ізольований від инших, але саме через це, власне завдяки цій роспорошеності польових робітників, організація ще більше потрібна. Законодавці висловлюють свою волю в законах, які стають частиною соціяльного ладу — маючи в своєму роспорядженню армію і поліцію, щоби підтримувати їх — задовго до того, коли селянин почує про новий закон, раніше, чим він зможе запротестувати. Ринки захоплюються, і всі шляхи до них загороджуються задовго до того, як неорганізований фармер може приступити до чину. Спритні, досвідчені практики звідусіль його витісняють і все більш обертають його просто в дроворуба та водоноса. Мета цього — забрати в свої руки вищі, більш прибуткові сторони сільського господарства і перевести фармера на становище наймита.

Природній протест селян проти такої долі викликав в Америці їх запеклу боротьбу з трестами, а в Европі — їх організацію в сільськогосподарські й инші товариства. Але ці асоціації, хоч на початку були викликані до життя потребою самозахисту, мають і більш високі цілі, і їх творці скрізь і всюди зв'язували з ідеєю самозахисту й оборони інтересів хліборобів також велитенські мрії про створення сільської цивілізації. Вони дуже швидко усвідомили собі, що об'єднання людей, яке має ціль взаємної допомоги, відкриває можливости для такого прогресу, про який раніш не можна було й мріяти; вони зрозуміли, що при більш господарському продовженню справ, при організації закупок і збуту на кооперативних підставах, при постановці хліборобства та скотарства і молочарства на науковий ґрунт, маючи можливість примінювати в господарстві удосконалені машини і при повній контролі над усім процесом виробництва й збуту, селяне зможуть створити в селі матеріяльний добробут, який в свою чергу дасть їм можливість використати здобутки культури. Це зовсім не фантастичні мрії. Це зовсім здійснима програма — програма, що обіцює хліборобам, як наслідок організації і правдивого співробітництва, не тільки матеріяльний добробут і політичну силу, а також більш інтелігентне, більш світле та радісне життя. Ми побачимо в селах електрику та телєфони, і почуємо приемний тон товариськости і приятельства, що появиться там Хоч Ірляндія вступила на шлях сільської кооперації пізніше инших країн, вона виробила собі найбільш повну програму. Творці ірляндського кооперативного руху зуміли координувати окремі методи організації, і користуючись досвідом Европи, починають свої ідеали з того пункту, до якого европейські піонери допровадили свої. Думати про ці питання інтенсивно та з захопленням було би для нас ще більш потрібним, чим для европейців, тому що ні в одній з цих континентальних країн хліборобство не перебувало в такому занедбаному стані, і до нього не ставилися з таким призирством, як у нас в Ірляндії і Великобританії.

Протиділання праці над організацією сільського господарства йшло в нас з маленьких провінціяльних міст, які здебільшого нічого не виробляють і являються просто соціяльними паразитами. Розуміється, у нас в Ірляндії є й такі міста, які являються промисловими центрами і цілком виправдують своє існування, — міста, які виробляють, створюють багацтва і дають людям працю. Але ми повинні себе спитати: чи багато з наших провінціяльних міст дійсно приносить користь країні? Чи створюють вони для населення округи якесь суспільне життя — за винятком того суспільного життя, яке має своєю підставою можливість випити пляшечку в товаристві? Чи притягують вони людей чимсь иншим, крім тієї приманки, яка створила прісліввя: „де стоїть пляшка віски, там зразу коло неї збереться з півдесятка людей.“ Зовнішний вигляд наших маленьких провінціяльних міст до того сірий та непривабливий, що хочеться тікати в дику пустелю, аби тільки не бачити їх страшної убогости. Ліпше мати перед очима безмежні піски та безмежне небо, ніж ці убогі міста з їх шинками і брудними вулицями, що подібні на занехаяні скотні двори. У кого є душа, і хто хоч трохи кохається в красі, той, ідучи по ірляндському провінціяльному місту, повинен відчувати щось подібне до того, що відчувають анархісти, повинен бажати бомб, щоб нищити, і динаміту, щоб руйнувати до тла. А коли ми заглянемо у внутрішнє життя цих огидливих паразитів, ми побачими, що в більшості випадків вони абсолютно непродуктивні. Вони не створюють ніяких матеріяльних дібр, не породжують ніяких громадських моральних засад, і сами, розуміється, їх не виявляють. Вони — просто ринви, якими горілка і пиво переливаються з пивних та горілчаних заводів в людські шлунки. Ніякого розумового життя ви там не найдете. Ледви чи в одному з них є книжна крамниця. Тут і там ви побачите у вітрині жовту купку стародавних оповіданнячок ціною в один пенс або пісенників, з яких ще не зметені торішні мухи, або ж купу сенсаційних романів в блескучих обгортках — з тих, що друкувались років двадцять тому назад — та декілько дешевих народніх видань. Коли вважати потрібним задовольняти потребу народу в читанню, то треба це робити добре. Коли ми не можемо давати народові найліпше, то нехай він краще нічого не читає. Повне неознайомлення з славетнім письменством — неознайомлення, при якому стародавні кельтські поети, маючи тільки власні можливости, шукали натхнення в самих собі, в народніх звичаях та народніх переказах і створили пісні, самобутні й ніжні, як спів птахів, — таке неознайомлення значно ліпше, чим ці брудні купи макулатури, на якій з першої сторінки до останньої лежить відбиток інтелектуальних злиднів. Майже всі країни в світі мають свою літературу — всі, за винятком Ірляндії, те зацікавлення до ірляндських книжок таке скромне, що не забезпечило би й одному письменникові можливости жити так, як живуть хоч би наші констеблі*). Міста повинні бути провідниками світла, що ваблять іскри людського духу і росподілюють їх навколо себе. А ірляндські провінціяльні міста тільки розводять коло себе інтелектуальні болота. Ми так звикли вже до того, як марно нагромаджуються людські житла, що байдуже ставимося до існування таких містечок, як до чогось неминучого, в той час як нам треба булоб

*) поліцаї.

обурюватись і пророкувати їм загибіль, як стародавні пророки Ізраіля це робили по відношенню до Тиру і Сідону. Бо-ж справді, найжахливіша безчесність та беззаконність не так безвідрадна, як цей мертвий застій, це панування дрібної банальности і дрібних гріхів, ця смерть душі в живому тілі, ця відсутність всяких вищих ідей та прагнень! Халдеї — ті самі, що будували башту до небес, як виклик небові — мали таку велич душі, що, добудовавши свою башту, вони, певно, в першу чергу зробили-б з неї дім молитви. Але коли бачите оце життя, в якому все з початку до кінця дрібне й мізерне, глибокий страх охоплює душу. Нам потрібні піонери цивілізації, які-би пішли по наших селах з божественим огнем в душі, з великим натхненим бажанням створити навколо себе світ, хоч трохи подібний до Царства Світла. Ніяких перешкод до цього немає, крім нашої власної апатії і нашої власної байдужости. В любій сільській окрузі люде могли-б, обєднавшись, зробити землю, на якій вони жиють, такою ж принадною для ока, як легендарні сади в долині Дамаска. Вони могли-б посадити вздовж огорож овочеві дерева, могли-б весною з усіх сільських шляхів створити цвітучі алеї. Це вже зроблено в багатьох сільських місцевостях на континенті, і немає причини, чому би ми цього не зробили. Тільки дайте нам зєднати людей, тільки дайте нам організувати їх, і поліпшення швидко підуть одне за другим. Бо ж всі великі події народів та всі цивілізації були створені добровільними зусиллями обєднаних людей. Бувають хвилини, коли здається, що в людях живе якийсь вищий дух, який не може себе виявити через посередництво окремих осіб, а може ділати тільки через посерадництво обєднаних братерських груп. Чи це так, чи інакше, але у всякім разі цивілізація, збудована на індівідуалізмові, є цивілізацією низчого порядку, ніби та, яка основана на обєднанні людей в спілки, цехи, громади і товариства. Коли в нас в Ірляндії колись буде сільська цивілізація, то повстане вона тільки з кооперації.

пер. А. С.

З думок українських кооператорів.

...Життя людське — не стояче болото. З кожним годом, з кожним місяцем, мало не з кожним днем наука та людський розум приносять чоловікові щось нове. Жити людям що-далі стає трудніще, через те людина шукає і знаходить усякі нові способи, як своє життя легшим зробити, як себе од біди порятувати.

Найлучший рятунок — товариські спілки, коли люде працюють гуртом сами за-для себе. А гурт, звісно, — святе діло... Гуртом не страшно ні до якого діла узятися, в гурті найважча робота за виграшку здається. Коли велика вигода буває з того, як двоє або троє спрягаються та разом орють, гуртом сіють, возять або молотять хліб, то що вже й казати про більші спілки хліборобські, артілі, коли до гурту стає кілька родин, 10—15 або й більше душ робочого люду і вони роблять гуртом усяку роботу, і вже аж готовим зерном, або навіть грішми між собою діляться!

В. Доманицький

(„Товариські крамниці")

...Про кооперацію кажуть, що вона — дочка нужди. І справді, чим більше бідности, чим тяжче жити, тим більше думок звертається до неї, — бо тим більше її потреба. Це добре видно з того, як почався кооперативний рух в Анґлії.

Та не треба нам далеко й ходити за прикладами. В цей сумний і тяжкий момент який доводиться переживати Україні, ми бачимо вже самі, що коли життя стало тепер дуже тяжким через надзвичайну дорожнечу, очі всіх людей звернулися до кооперації — люде всіх верств, від робітників до міністрів, всі в один голос кажуть, що треба шукати в ці тяжкі часи рятунку в самодіяльності, в кооперації. І чим тяжче стає жити, тим більше людей думає про кооперацію, звертається до кооперації і не тільки думками-мріями, але й практично береться до роботи в напрямі організації кооперації... (як раціональнішої і економнішої форми народнього господарства — *Ред.*)

Артільний батько Микола Левитський
(„Про хліборобські спілки")

...Таким чином, до якого-б виду кооперативів ми не звернулися, всюди ми бачимо, що кооператив, у противагу капіталістичному підприємству, не тільки не прагне капіталістичного прибутку, але прямує навпаки — до можливого зменшення капіталістичного прибутку. Кооператив завжди дивиться на капітал, як на якусь силу, без допомоги якої обійтися не можна, і, яку через те, необхідно добувати, але якій ні в якому разі не слід коритися, а треба як найнижче оплачувати.

Отже, кооператив є підприємство, котре не прагне капіталістичного прибутку. Яку-ж мету має кооператив?

Тому, що кооператив є одна з форм господарської самооборони трудящих, то він може прагнути тільки тих завдань, тієї мети, яку ставлять собі в своїй господарській діяльності працюючі кляси. В чомуж полягає та мета? Або в побільшенні трудових доходів, або в зменшенні видатків на споживчі потреби. Ця мета і є метою кооперативу.

Проф. М. Туган-Барановський
(„Політична економія, курс популярний").

...Кооператизм бажає при помочі добровільних спілок та їх федеративних злук в Союзи привести на основі зорганізованої консумції нове упорядкування економічного життя, в якім панувати буде не погоня за зиском і боротьба кожного проти всіх, але співділання та взаїмна поміч і солідарність всіх людей.

...Спілка (коонератива) в противенстві до акційного підприємства є свобідною, на рівних правах опертою злукою людей для господарської діяльности, веденої на спільний рахунок, яка членам має приносити користь не в міру зложеного паєвого капіталу, але в міру користування тим підприємством. В тім то є основна ріжниця між кооперативною і акційною спілкою. В кооперативі панує згідність інтересів, поміч і добра воля, почуття співділання в спільнім ділі, що є рівночасно власністю всіх і кожного з осібна. Сміло можна сказати, що теперішні малі кооперативи є вже нині образом того, чим стане велика Спілка будучности.

Сидір Кузик
(„Про кооперацію, її теорію і значіння для нас").

Сільське господарство на Радянській Україні до війни й тепер.

Українське селянство за царського уряду було настроєне дуже революційно. Воно боролося проти поміщиків та царського уряду за землю, яку обробляло поміщикам. Ще в 1890 р. потім в 1902, 1905 і нарешті перед самою війною, то тут, то там а инколи, як напр. в 1905 р. по цілій Україні вибухали повстання, бучі, народні заверюхи проти поміщиків. Тому так радо українське селянство зустріло і підтримало революцію 1917 р. Вона обіцяла йому землю. І справді українське селянство перед війною перебувало в дуже тяжких умовах. Скрізь панувало безземелля, малоземелля, а то просто голод на землю. Український селянин по своїй природі не крамар, навіть не промисловець. Він любить землю, працює на ній і для неї і знає, що як матиме землю — буде сам собі паном.

Після звільнення кріпаків[1]), українське селянство дістало за викупом т. зв. наділи. Наділи ці були нерівні. На степовій Україні поміщики видумали т. зв. »дарственні« наділи. Хто хотів, міг цей наділ одержати без викупу. Селянство тоді боялося тих викупів, бо їх треба було виплачувати рік у рік аж 49 років, а могли трапитися неврожаї чи якесь нещастя і зовсім зруйнувати господарство. Тому селянство брало ці даровані наділи. А тим самим ці наділи були дуже малі. Таким чином на степовій Україні вже зразу утворилися групи малоземельного селянства, а діти їхні вже були безземельними. Поміщицькі кріпаки одержали трохи більші наділи за викуп. Проте й ці наділи були дуже невеличкі і ледви вистарчали на прожиття, а инколи лише на прохарчування.

Проте поміщицькі кріпаки дістали землі в ріжних губерніях неоднаково, в залежности від »норм«, що були встановлені »положеніям« 1861 року. Порівнюючи більші наділи дістали т. зв. державні кріпаки. Вони й за кріпацтва жили ліпше, майже не зазнавши неволі і при звільненні від кріпацтва дістали більше землі. Найбільшим наділом був т. зв. наділ колоністів. Щоб заселити південні степи України, царський уряд нарізав великі наділи бажаючим туди переселитися чужоземцям, як ось німці, чехи, серби, болгари.

Так з першого ж дня волі повстала соціяльна зріжничкованість українського села: були селяни бідніщі, богатші і зовсім заможні. Розуміється, ця зріжничкованість існувала і до волі. Ще т. зв. Румянцівський перепис, що відбувався десь в році 1767 вже виявив існування і селянського пролетаріяту і малоземельного селянства. Акт 1861 року лише поглибив і збільшив цю зріжничкованість. Що далі, то соціяльно-економічна зріжничкованість все більшала. Богатші селяни, що мали більше землі на початку, не споживали всього, що виробляли з землі. Збірали гроші та докуповували до своїх наділів. Бідніщі ж, яким не вистарчало землі, щоб прогодувати свою родину, або залазили в борги, або потроху продавали землю. Инші ж

[1]) Агр. Г. Шумило „Дослідження бюджетів селянських господарств Уманщини та їх сусідніх повітів«. Агроном ч. 5—6. 20 вересня 1923 р.

трималися землі але жили в страшенних злиднях. Більшість землі все ж таки залишилася у поміщиків. Поміщики мали величезні маєтки, на яких самі не працювали, здавали в аренду, або держали управителів, а коли земля давала їм мало доходу — продавали ту землю. Кріпавицею здобуваючи гріш, селянство все ж хоч невеличкими клаптями набувало ту землю у поміщиків то громадами, то артілями, то товариствами, а то й окремими господарствами. Як що взяти поміщицьке землеволодіння та прослідити з року в рік, то виявиться, що воно поступово меншало й меншало. Ось в яких цифрах це виявляється:

Площа дворянського землеволодіння на Україні[1]).

Роки	1862	1872	1892	1902	1904	1905	1906	1907	1908	1909
Землі в тисячах десятин	18977	17661	14191	12195	11842	11697	11377	11069	10809	10561

Натомість зростала площа селянського приватнього землеволодіння, яка на відповідні роки виносила (в тисячах десятин)[2]):

818	1408	3781	5421	5831	5975	6124	6310	6556	6251

Селянство, розуміється, всю землю обробляло, в той час, як у поміщиків богато землі гуляли під парками, то під величезними садибами, то під лісом і т. п. Якби там не було, але в 1916 р., перед самою отже революцією посівна площа селянська була значно більшою від поміщицької, що ми й бачимо зі слідуючої таблиці[3]):

Район (губ.)	В десятинах			
	у селян		у поміщиків	
	всього посіву	на 1 господ.	всього посіву	на 1 господ.
1. Волинь	884.200	3,0	200.500	172,8
2. Київщина	1 444 900	2,2	571 800	202,2
3. Поділля	1.198.800	2,1	568.300	146,5
По Правобережу	3.527.900	2,43	1.340.600	173,83
1. Полтавщина	1.869.200	3,9	437.000	84,2
2. Харківщина	1.765.200	4,2	299.300	105,7
3. Чернігівщина	1.377.300	3,5	100.000	30,8
По Лівобережжу	5.000.700	3,87	836.300	73,23
1. Катеринославщина	2.536.100	5,3	423.600	94,9
2. Таврія	2.390 800	10,0	385.100	85,8
3. Херсонщина	2 872.700	6,9	738.800	132,6
По Степовій Україні	7.799.600	7,4	1.747.500	104,43
Разом по цілій Україні	16.339.400	4,56	3.924,400	117,16

[1]) Проф. О. Мицюк. Аграрна Політика. т. І. ст. 226.
[2]) Тамже ст. 228.
[3]) Статистический справочник по аграрному вопросу в. І. М. 1917. ст. 10.

З цієї таблички ми бачимо, що в селян посівна площа перевищувала майже в 4 рази поміщицьку. Але за те на одно селянське господарство припадало пересічно в 30—50 разів менше посіву, чим на поміщицьке. Загалом по перепису 1916 року на Україні було біля 4,000.000 господарств, які володіли в середньому кожен по 7,35 десятин землі, а власне:

Губернії	Кількість господарств	кількість землі	пересічно на 1 господаря
1. Таврія	239.794	3.616 100	15,08
2. Волинь	290.648	2.866.900	9,86
3. Катеринославщина	482,912	4.527.300	9,37
4. Харківщина	424.783	3.919 300	9,23
5 Херсонщина	417.038	3.787.100	9,08
6. Чернігівщпна	391.539	3.136.700	8.01
7. Полтавщина	475.619	2.959 200	6,22
8. Київщина	652 194	2.643.300	4,05
9. Поділля	573.687	2.0 0.200	3,51
По цілій Україні	3.978.208	29.566.000	7,36

При погляді на цю табличку можна сказати, що українському селянству жилося добре — землі було досить, на родину припадало в середньому більше 7 десятин, чого ж ще треба. Але справа в тім, що господарства ці були нерівні. Коли б земля була не поділена на рівно, то тоді припало б так, як то показано в попередній табличці. Але справді було не так. Богато господарств було безземельних, були господарства куркульські й порівнюючи дуже мало було таких господарств, що працювали на своїй землі, не наймали своїх робочих рук поміщикам і яким вистарчало на прожиття того, що вони виробили біля землі. Ці господарства звичайно звуть середняцькими.

В 1915 році по цілій Україні селянські родини по степені забезпеченности землею поділялися так:

Групи	Ч. родин	У % %
1. Безземельних, або маючих 1 садибину	700.000	15
2. Володіючих 1 3 десятинами землі	800.000	20
3. » 3-5 » »	1.000.000	22
4. » 5—8 » »	950.000	21
5. » 8—10 » »	600.000	13
6. » 10—20 «	300.000	7
7. » понад 20 десятинами землі	80.000	2

Отже безземельних і малоземельних (тих, що мали менше, як 5 десятин на родину) було разом більше половини, а власне — 57% і господарств середняцьких було 34% (від 5—10 десятин). Господарств напівкапіталістичних було 9%. Розмір цієї книжечки не дозволяє нам докладніще зупинитися над цим питанням і навести дані по окремих губерніях. Так напр. по даних Полтавського губерніяльного земства на Полтавшині в 1910 році було 456.971 господарств. З них:

Безземельних			5,2%
До 1 десятини	13,6%		
Від 1—2 десятин	12%		
Від 2—3 »	10,3%	разом малоземельних	56,7%
Від 3 4 »	8,3%		
Від 4 5 »	7,5%		
Більше 5 десятин	38,1%,	середняків та инших	38,1%

Ми свідомо зупинилися на цьому питанні докладніше, та навели ці цифрові дані, щоб показати, чому українське селянство так побивалося за землею. Скрізь по Україні село стогнало від малоземелля. Виселялися за Урал на вільні землі, але не мало помагало на місцях і скрізь селян було богато, а землі їм не хватало. Це явище в науці називається аграрним перенаселенням. Україна аграрно була більше перенаселена, чим навіть країни західньої Европи. В той час, як на кожні 100 дес. ріллі припадало:[1])

В Англії	79	душ	сільського	населення
У Франції	84	»	»	»
У Німеччині	107	»	»	»
В б. Росії	130	»	»	»

На Україні по губерніях припадало на 100 дес. ріллі):

На Київщині	178	душ	сільського	населення
На Поділлі	160	»	»	»
На Чернигівщині	157	»	»	»
На Волині	147	»	»	»
На Харківщині	137	»	»	»
На Катеринославщині	98	»	»	»
На Херсонщині	68	»	»	»
На Таврії	58	»	»	»

Отже загалом в першому десятиріччі XX. століття розподіл земельних дібр був слідуючий:

Селянської над'льної землі	20.382.000 десятин	56,6%
» купленої »	5 363.000 »	
Скарбової та царської родини	2 320.000 »	5,1%
Монастирської та церковної	580.000 »	3%
Поміщицької	16.581.000 »	37%
Заразом	45.496.000 десятин	

Ми свідомо зупинилися так докладно на дореволюційному стані забезпечення українського селянства землею, щоб потім з порівнання з пореволюційним станом видно було, що дістало селянство від революції.

Першим революційним актом українського селянства 1917 р. було відібрання у поміщиків землі. В перші ж дні революції українських поміщиків наче-б не стало. В богатьох місцевостях окружні селяне зібравшись мирно поділили між собою поміщщцьку землю і почали її обробляти. Українська Центральна Рада, законом від 18 січня 1918 року управнила перехід земель до трудових елєментів. Цей закон касує право приватньої власности на землю, воду, ліси і підземні богацтва (§ 1), всі ці добра оповіщає власністю всього народу (§ 2), при чім ними мають право користуватися всі громадяне, без ріжниці полу, віку й національности (§ 3). Вивласнення земель і передача їх селянам мала переводитися без жадного викупу (§ 12), в користуванні попередніх власників залишається трудова норма землі (§ 21),

[1]) Фещенко-Чопівський: »Економична географія України« ст. 41.

а наділення переводиться в розмірі від трудової до споживчої норми, в залежности від земельного запасу даного району (§ 9). Тут треба розповісти, що таке споживча й трудова норма землі. На Великій Україні перед революцією дослідники земельного питання розріжняли по землеволодінню такі групи господарств: I — безземельні або селянський пролєтаріят, що жили і працювали на чужій землі; II — садибники та малоземельні; вони мали або саму садибу, або до неї яких ½ морґа (на Великій Україні кажуть упруг) землі; III — ті, що мали харчеву норму землі; вони ледви могли з цієї землі прохарчуватися. На одіж, податки та інші потреби мусіли заробляти на боці; IV — ті, що мали споживчу норму землі; вони могли прожити з цієї землі, але робочих рук в такій родині було звичайно більше чим треба; V — група трудової норми. Ці мали стільки землі, що вкладали в неї всю свою працю і жили в достатках; VI — група напівкапіталістична. Господарства цієї групи вже не управлялися самі біля своєї землі й наймали батраків (челядь) хоч на літо, хоч на цілий рік. Проте біля землі працювали й самі господарі; VII — капіталістичне господарство. Господарі тут не працювали й обробляли землю найманою працею. Найбільше на Україні було безземельних і малоземельних. Поміщиків було не богато, але зате землі в їх була сила. Закон Центральної Ради, як ми це бачили, мав на увазі знищити велико-земельне володіння та по змозі зменшити число безземельних і малоземельних господарств.

Коли прийшли на Україну большевики, вони застали в повному розгарі розпарцелювання поміщицьких та монастирських маєтків. Розпарцелювання це пореводило саме селянство. По скільки українське селянство вороже зустріло ідею комунізму, постільки большевицька влада поставилася до селянства дуже неприхильно. Кр м того, їхня теорія, марксізм, дивиться на селянство, як на дрібно-буржуазний елємент, що тільки гальмує прихід соціялізму в розумінні Маркса. Недовіряючи селянам, комуністична влада видумала шефство, тобто, якась робітнича організація оголошувала себе шефом (паном) села, їздила туди мовби навчати, а тимчасом забірала все, що попадеться під руку. Це все ще збільшило ворожість селян до большевиків і між селом а м стом утворилися дуже напружені відносини: село недавало містові хліба, а місто уважало село гніздом контрреволюції. Нарешті, побачивши, що без хліба, а значить без селянства, не можна утриматися у влади, большевики пішли на зближення з селом. Було викинуто гасло »лицом к деревне«, почали робити селянству уступки й відносини по трохи стали зносніші.

В земельному питанні большевики залишили майже без змін програму Центральної Ради. Вони оголосили землю власністю держави (Ц. Р. оголосила її власністю народу), право користуватися надали кожному громадянинові, а для землевпорядкування завели земельні комітети. Проте селянству тепер попала далеко не вся бувша поміщицька та монастирська земля. Частину земель большевики залишили для зразкових господарств. Ця міра дуже добра. Справді, скрізь, в кождому районі слід мати селєкційну станцію, зразкове господарство, дослідне поле і т. п., щоб селянство мало змогу навчитися ліпше обробляти землю. Наше селянство в хліборобстві дуже консервативне. Землю воно обробляє »як діди і батьки обробляли« і надіється »як Бог вродить, то й хліб буде«. Тим часом в инших державах землю обробляють після наукових вказівок учених агрономів та спеціяльних дослідників, від чого урожаї виходять без порівнання ліпші, чим на наших землях. Тому нашому селянству дуже не пошкодили би такі зразкові господарства.

Чи мало бувших поміщицьких маєтків большевики віддали в комуни. Такі комуни складали ріжні фабричні безробітні, бувші залізничники й т. п. Вони не вміли ходити біля землі, не знали як взятися за хліборобство та не мали до цього й великої охоти. Тому з цих комун нічого не вийшло. В большевицьких часописах (»Большевик«, »Правда« і др.) можна часто читати, що така а така комуна порізала та поїла всю робочу худобу, а землю наняла сусідним селянам, отже живе з нетрудових доходів. Далі, частину землі большевики віддали під колхози (колєктивні господарства). Колхози, це щось на взірець колишніх кооперативних артілей. В колхозах господарство йде ліпше. Потім деякі землі большевики віддали під фабрхози. Це вже було зовсім нерозумно. Фабричні робітники у вільний час, за охотки, так би мовити, гуляючи, мали обробляти ці землі для себе. Розуміється, землі лежали не оброблені, аж доки ці фабрхози не знищено. Частину землі большевики залишили в державний земельний фонд, з якого мали наділяти землею безземельне та малоземельне селянство. Але дуже богато землі большевики віддали під кольонізаційний фонд, який там зветься скорочено колфонд.

З колфонду радянська влада наділяє землею переселенців і з инших, неукраїнських земель, і то переважно жидів. Це питання для українського селянства дуже болюче. В той час, як українське селянство, таке голодне на землю, не одержало цієї землі, про яку мріяло все своє життя, яку обробляло власними руками, большевики відводять що року під жидівську кольонізацію великі земельні участки. Так, напр. в 1925/26 р. під жидівську кольонізацію було відведено 100.000 десятин землі[1]). Була навіть, думка зробити на півдні України жидівську автономну республику, відібравши для неї в українського селянства землю. Большевики роблять жидам-переселенцям всякі полегкости. Так, коли від переселенців взагалі вимагають грошевого забезпечення в розмірі 500 карб. на господарство, для жидів ця норма знижена від 10 - 150 руб. Крім того, жиди користуються особливою, збільшеною допомогою з боку держави[2]).

Що з цього виходить, скажемо тут словами комуніста Триліського:[3]) ..... »...переселенці євреї ... здають землю в аренду селянам, що викликає незадоволення, а часом вороже відношення з боку місцевих, переважно куркульських елементів, що прагнуть одержати в своє постійне користування нарізані кольоністам землі«. З часописів нам відомо, що ці »куркульські елєменти« складалися з безземельних та малоземельних селян. Те явище, що кольоністи-жиди здають нарізані їм землі в аренду селянам, а самі живуть з нетрудових зисків, той-же Триліський пояснює »тяжким матеріяльним становищем євреїв-кольоністів[4]). Для нас незрозуміло, чому ці жиди через тяжке матеріяльне становище, не хотять працювати біля землі? На нашу думку блище до правди було б пояснення, що жиди, не маючи нахилу і звички до сільсько-господарської праці, брали землю, як рентабельне підприємство, здавали її в аренду, а самі займалися своїм ділом. Це тим більше правдоподібно, що тойже Триліський приводить дані, як жиди-кольоністи одержували від держави велику допомогу (більше як 250 руб. на двір) на набуття сільсько господарського знаряддя, одержували дерево на хату й будівлі й до всього того — довготермінові державні позики. (К. б.)

інж. ек. М. Храпко.

[1]) Триліський »Аграрне питання та аграрна радянська політика« Х. 1926.
[2]) Тамже, стор. 137.
[3]) Тамже, стор. 371.
[4]) Тамже, стор. 137.

Поширення кооперації в головних державах світа*).

(Загальний погляд)

У пяти країнах світу ми маємо на 1923 рік таку кількість кооперативних організацій: в Европі 236.675 кооперативних організацій з числом членів 52.775.557, себ-то на кожду кооперативу припадає 223 членів; в Азії 91.423 кооператив з 6,381.989 членами, себ-то з 69,8 членами на кооперативу; в Америці 16.360 кооператив з 2,554.691 членами або 156 членами на кооперативу; в Африці 131 кооператив з 51.192 членами, себ-то 386 членами на кооперативу і в Австралії 396 кооператив з 363,449 членами або з 917 членами на одну кооперативу. Зрозуміло, що ці дані не є вичерпуючі. По Европі ми не маємо Греції, хоча за останніми даними 1925 року в Греції нараховується 3.655 кооператив, з яких 2800 сільських і 854 міських, причому сільські розподіляються на 2.064 кредитових, 519 закупівельних, збутових і виробничих, а міські розподіляються на 446 виробничих, 243 будівельних і 105 споживчих. Крім цього, ми не маємо Европейської Турції, Австрії а з позаевропейських країн маємо тільки окремі держави. А коли по Европі ми маємо дані за 23 держави, то по інших країнах світу в нас неповні дані тільки за 12 держав. Між тим і в інших державах нині є кооперативний рух.

По всіх цих державах — европейських і позаевропейських — ми нараховуємо всього 323.993 кооператив із загальним числом членів у них 60,848.416 чоловіка. Армія досить велика! А якщо взяти на увагу, що по суті кооператива є обєднання господарств, а не осіб, і якщо приняти число членів кожного господарства на 4, то вийде, що в цих країнах кооперація в тій або іншій мірі обслуговує 243,393.664 чоловіка.

Усі держави, що про них у нас є відомости, разом мають населення 1,036.895.100 чоловіка, що дає відсоток кооперативного населення у 5.8%, а відсоток кооперованих родин у 23.2%. Майже четверта частина всіх родин зацікавлена в роботі кооперативних організацій. Це вже величезне досягнення, особливо, якщо ми згадаємо, що навіть найстарший вид кооперації — споживча кооперація — нараховує ледви 80 років, а кредитова та сільсько-господарська кооперації значно молодші. Та до того ж у позаевропейських країнах кооперація почала розвиватися тільки цього XX-го століття.

Такий розмах кооперативного руху треба визнати за величезне досягнення. Адже-ж її утворювали не богатії з нагромадженими, за тими чи іншими методами, капіталами, не державні влади, що мали в своїому розпорядку майно всієї держави, — її утворили експльоатовані, ті, хто в тому, чи в іншому вигляді продає свою працю, й тільки на заощадження від своєї заробітної плати або на прибутки від своєї праці чи в ремісничому варстаті.

Пересічне число членів на кооперативу по всіх країнах світу, виходить, дорівнює 187 і на кожну кооперативу припадає 3.200 чоловіка населення.

---

*) Передруковуючи цей розділ з книжки А. Гречки (Кооперація за кордоном і в нас), Харків 1927, вид. Книгоспілки, редакція започатковує ряд нарисів про стан кооперативного руху в головніших країнах. Дані про українську кооперацію в межах Польщі вставлені нами. — З огляду на великі труднощі в збіранню матеріялу про життя кооперативних установ ріжних країн, усі приведені дані треба брати з певним застереженням. — Ред.

По окремих країнах світу відсоток кооперування населення й кількість населення, що припадає на кожну кооперативу, значно ріжняться. Найбільше кооперування припадає на Европу — 11,3%; або як до родин — 45.2%, себ-то майже половина всіх родин у европейських державах зацікавлена в робототі кооперативних організацій. Треба зауважити, що по державах зі старою кооперативною культурою з диференційованим кооперативним рухом, себ-то там, де ріжні галузі господарств обслуговують ріжні кооперативи, одні і ті ж господарства, як що вони самі виконують ріжні функції, є членами ріжних кооператив. Такі обставини збільшують номінальне число членів кооперативних організацій і через це всі висновки що до кооперованости мають тільки відносне, ілюстраційне значіння.

Кожна кооператива в Европі припадає на кожних 1.963 чоловіка. Це найбільші цифри. По інших країнах справа ще так далеко не зайшла: в Америці кооперовано 1,6% населення і на кожну кооперативу припадає 9.303 чоловіка; в Африці кооперовано 0.2% населення й на кожну кооперативу припадає 155.585 чоловіка; в Азії кооперовано 1,5% населення й на кожну кооперативу припадає 4.375 чоловіка, й нарешті, в Австралії кооперовано 4.7% населення й на кожну кооперативу припадає 19.333 чоловіка.

Таким чином, що до відсотка кооперування, країни розподіляється в такому порядку: Европа, Австралія, Америка, Азія й Африка. Звідси можна зробити такий висновок: очевидячки, кооперація починає розвиватися тільки з моменту зникнення натурального господарства. Та воно й зрозуміло. Адже ж кооперативна організація в першу чергу є кільце, що поєднує індівідуальні господарства трудящих одно з другим і з народнім господарством взагалі, а в дальшому, і зі світовим господарством. Через це, доки існує замкнене натуральне господарство сімї, кооперація не може мати місця. Особливо великого розвитку кооперативні організації набули після світової війни. Вона в значній мірі зруйнувала натуральне господарство навіть по кольоніяльних країнах і, пограбувавши в масі трудящі верстви та розтративши на війні величезні нагромадження богатства, дала сильний стимул розвиткової кооперації.

При цьому треба зазначити, що кооперованість населення зовсім не збігається з іншою ознакою — числом населення на одну кооперативу. Ця ознака говорить за два моменти. З одного боку, коли в державі великі розміри пересічної кооперативи, себ-то на кожну кооперативу припадає багато членів, то на кожну кооперативу у цій країні припадає й багато населення навіть за більшого кооперування. З другого боку, де є й маленькі кооперативи, якщо їх небагато, на кожну кооперативу припадає багато населення. Через це кількість населення на кожну кооперативу вказує тільки на густу кооперативну мережу в країні, а охоплення кооперацією населення треба визначати, головним чином, на основі відсотка кооперування.*)

Що до густоти кооп. мережі в Европі, то на першому місці стоїть Швайцарія — тут на одну кооперативу припадає 337 мешканців, з яких 131 є його члени. Ясно, що тут ми маємо якраз зразок того, коли одні

*) Автор розглядає справу тільки з погляду кількости кооператив і членів в них, не беручи на увагу торгів кооперативних організацій і иншими словами він тут не розглядає, о скільки кооперативи в ріжних країнах охопили бюджети своїх членів. Як відомо, що до цього, перше місце належиться все таки Англії що до споживання, а Данії що до с. г. кооперації. — Ред.

й ті ж особи є членами декількох кооператив. І дійсно, у Швайцарії кооперовано 38,8% усього населення або 155,2% усіх родин, себ-то більше, ніж їх є. Це, звичайно, неможливо, але це тільки показує, що Швайцарія — країна дуже насичена кооперативними організаціями, в величезним відсотком кооперованого населення.

За нею що до щільности мережі йде Данія з одною кооперативою на 386 душ населення і з 118 членами на одну кооперативу. Тут відсоток кооперованого населення дорівнює 30,5%, На третьому місці стоїть Норвегія з одною кооперативою на 657 душ населення, 58 членами на одну кооперативу і 8,08% кооперованости. Тут ми маємо дуже щільну кооперативну мережу й дуже маленькі кооперативи і, як наслідок, невеликий відсоток кооперованости населення. Далі йде Чехо-Словаччина з 910 душами населення на одну кооперативу, з 388 членами кооперативи й 42,6% кооперованости населення. Тут знову ми натрапляємо на випадок великого членства в кооперативах одних і тих же осіб, але тут — і максимальне кооперування. Пяте місце займає Естонія з 1.043 душами населення на кооперативу, з 93 членами на кооперативу і маленьким кооперуванням — всього 8,4%. Далі йде Німеччина з 1.100 душами населення на кооперативу, з 172 членами на кооперативу та 15,8% кооперування. Фінляндія посідає семе місце — 1.113 душ на кооперативу і 182 члени, кооперовано 16,4%. Осьме місце належить Угорщині — 1.124 чоловіка на кооперативу, 452 члени і 40,8% кооперування. Угорщина посідає осьме місце що до % кооперованости. Девяте місце належить Латвії з 1.205 душами на кооперативу, з 145 членами й 11,8% кооперування.

За даними за 1926 рік СРСР без України має на одну кооперативу 1.862 душ населення, 263 члени й кооперовано — 13,1% всього населення.

По Україні ці дані такі: населення на кооперативу 1.137 чоловіка, членів на одну кооперативу 168 і кооперованість — 14,8% всього населення.

Три европейські країни з найбільшим розвитком у них капіталізму — Великобританія, Франція і Бельгія — досі тут ще не фігурували. Із великих капіталістичних країн досі згадувалося тільки Німеччину та й то на осьмому місці що до щільности кооперативної мережі. Правда, що до відсотка кооперованости населення, то вона стоїть на шестому місці, але й це вже знаменно. Великобританія й Франція ж що до кооперованости стоять на ще віддаленіших місцях — на десятому місці — кожна з них має 11,6% кооперованого населення. Причому Великобританія має найбільші кооперативи — по 1.508 членів на кожну, і по 10.764 душ населення на кооперативу. Така мала густота кооп. мережі є наслідок двох причин; з одного боку, великих розмірів кожної кооперативної організації, а з другого боку — малого відсотка кооперованости населення. У Франції на кожну кооперативу припадає вже 302 членів і одна кооператива припадає на 2.575 душ населення, а відсоток кооперування такий же, як і у Великобританії. У Бельгії стан кооперативної справи так само не дуже блискучий — на кожну кооперативу припадає 2.798 душ иаселення, членів на кожну кооперативу — 286 і всього кооперовано 7,6% населення.

Найменша кооперованість у Португалії — 0,9% і в Італії — 5,3%. Зате Португалія є перша країна що до кількости населення на одну кооперативу — 27.738.

Що до кількости кооперативних організацій на рік 1923 та до числа в них членів, найпередовіші країни це:

Держава	Кількість кооператив	Число членів
1. СРСР	68.480	10.372.703
2. Німеччина	52.326	9.010.305
3. Італія	19.520	2.000.000
4. Франція	16.158	4.904.869
5. Чехо-Словаччина	14.942	5.797.496
6. Польща	11.600	3.306.940
Українські землі під Польщею (РСУК)	834	232.334
7. Швайцарія	11.459	1.500.000
8. Данія	8.471	996.811
9. Угорщина	6.972	3.202.906

Коли весь СРСР розділити на дві чмстини — Україну і СРСР без України, то матимемо такі ось дані:

Україна	17.908	2.273.420
СРСР без України	50.372	8.099.283

За найновішими даними 1924 і 1925 років ми маємо зміни в кількості кооператив і членів:

	Кооператив	Членів
1. СРСР без України	60.572	15.977.797
2. Україна	25.166	4.229.165
3. Разом в СРСР	85.738	20.206.962
4. Німеччина	52.788	10.000.000
5. Чехо-Словаччина	14.733	—
6. Польща	14.563	—
Українські землі під Польщею (РСУК)	912	949[1])
7. Швеція	11.665	—
8. Південна Славія	5.000	500.000
9. Румунія	3.886	300.982
10. Болгарія	1.533	—
11. Великобританія	2.390	5.123.357
12. Ісляндія	40	7.500
13. Інді Британська	77.000	3.000.000
14. Японія	14.765	3.341.008
15. Сполучені Держави	13.680	3.475.000
16. Цейлон	257	30.458
17. Маляйські Спол. Держави	65	8.895
18. Туніс	155	40.000
19. Південна Африка	243	44.750
20. Аргентина	206	118.945

Тут ми бачимо зріст числа кооператив у Німеччині, хоча й незначний. У Чехословаччині навпаки, ми бачимо невелике зменшення. Значне збільшення дає Польща.

Ще більший зріст спостерігаємо в СРСР. Всього за три роки по всьому СРСР. число кооператив збільшилось на 25%, а кількість членів у них навіть на 94·8%[2]).

---

[1]) Спадок членів пояснюється вичеркуванням т. зв. »паперових членів«, як позісталости з воєнних літ. — Ред.

[2]) Автор не додає чим пояснюється цей (зрештою не дуже швидкий) ріст: процесом відбудови кооперації після періоду воєнного комунізму. — Ред.

Окремо по СРСР. без України число кооператив зросло на 19,7%, а число членів на 97%.

На Україні число кооператив зросло на 40·5%, а число членів на 86%.

Завдяки діяльності фашизму, кількість кооперативних організацій Італії до 1926 року знизилась на 6—7 тисяч.

Ця табличка говорить ще ось за що: виявляється, що найбільше кооперованими країнами є не великі капіталістичні країни, тільки країни з розвинутим сільським господарством, але не поміщицьким, а селянським — Данія, Угорщина, Швайцарія, Фінляндія, Чехо-Словаччиина, Німеччина. Країни з великим поміщицьким господарством, як Англія, хоча й досить кооперовані, але всеж значно менше, ніж країни селянські, та й кооперативні організації там припадають, головним чином, на міста. Як ми побачимо далі, в більшості країн головний масовий розвиток кооперативного руху припадає на сільське населення, а найбільше розвинутим видом кооперапії є кредитова-сільська та ріжні види сільсько-господарської кооперації.

Із позаевропейських країн досить великий розвиток кооперації ми спостерігаємо покищо в Британській Індії, Сполучених Державах, Японії і Австралії. В Британській Індії нараховується 77.000 кооператив з 3,000·000 членів, себ-то по 39 членів на кооперативу. Це найдрібніші кооперативні організації. Кооперовано в Індії 0,9% населення й одна кооператива припадає на 4.104 душ населення. Щільність кооперативної мережі, як ми бачимо, тут досить велика а кооперованість не дуже велика і це пояснюється надмірно малою величиною кооператив.

В Японії нараховується всього 14,765 кооператив з 3,341.008 членами або 216 членів на кооперативу.

У Сполучених Державах ми маємо 13.680 кооператив з 3,475.000 членів, себ-то по 254 члени на кооперативу. Відсоток кооперованості населення досягає 3·2% і на одну кооперативу припадає 7.725 душ населення.

Цікаво, що кооперативний рух зайшов навіть у Туніс, Південну Африку, Аргентину, Малайські Сполучені Держави, острів Цейлон. Навіть на крайній півночі Европи — на острові Ісляндії — є кооперативні організації.

Треба також відзначити Австралію з Новою Зеляндією. Тут є 396 кооператив з 363.449 членами, себ-то 917 членів на одну кооперативу і ця величезна пересічна величина кооперативи поступається тільки перед Великобританією. Тут кооперовано 4·7% населення й на одну кооперативу припадає 19.333 душ населення. Щільність мережі невелика, це пояснюється величезними розмірами кооперативних організацій.

Цікаво порівняти наші дані про число кооператив та їхню величину з даними за 1914 рік.

	1914 рік		1923 рік	
	Число кооператив	Число душ населення на 1 кооперативу	Число кооператив	Число душ населення на 1 кооперативу
Німеччина	36.069	1.900	52.326	1.100
Данія	7.650	900	8.471	386
Італія	7.388	4.700	19.520	1.921
Росія	33.256	5.200	68.480	1.971
Франція	20.538	1.900	16.158	2.575
Швайцарія	7.904	500	11.459	337

Найновіші дані по СРСР. дають ще більший зріст. Не беручи на увагу житлової кооперації, по всьому СРСР. на одну кооперативу припадає в р. 1926 1660 душ, членів на одну кооперативу маємо 235, а кооперовано 143,% всього населення. Кооперування зросло вдвічі.

Крім Франції, по всіх країнах ми бачимо значний зріст так числа кооператив, як і кооперованости населення. Значний зріст дає також Німеччина, не зважаючи на зменшення її розмірів. Великий зріст в Італії, Данії й Швайцарії. Зменшення тільки у Франції. Ми не наводимо даних, але зменшення спостерігається у Великобританії й в Бельґії. Зменшення дає також Австрія, завдяки зменшенню свого розміру.

І тут ми бачимо підтвердження тієї-ж думки — розвиток кооперації тепер спостерігається вже не стільки у великих капіталістичних країнах, скільки в країнах переважно селянських.

По деяких країнах зменшення числа кооператив припадає переважно на споживчу кооперацію, при чому воно не завжди відповідає зменшенню числа членів. Дуже часто зменшення кооперативних організацій іде поруч зі збільшенням їхніх розмірів.*)

А. Гречка

*) Чит. статю п. з. »Що Краще?« у відділі »Проблєми кооп. організації й практики« цього числа К. Р-ки. — Ред.

Біжучі економічні проблєми.

За напрям господарської політики Польщі.

Не підлягає ніякому сумніву, що підложжам визначних політичних подій, хоч не єдиним, та все таки важливим, бувають події характеру господарського. Доказом правдивости цього твердження, є така знаменна в історії Польщі подія, як політичний переворот в травні 1926 р. Стачить кинути оком на діяґрами, що представляють еволюцію конюнктурних умов Польщі в рр. 1924—1926, а саме хочби тільки головних показателів конюнктури: курсу валюти, стану державного бюджету, білянсу зовнішної торговлі, навантажености підприємств працею згл. безробіття, щоби дійти до висновку, що Польща находилася в р. 1925/26 в стадії поступаючої господарської кризи, з тенденцією до погіршення і то в приспішеному темпі.

Кризу переживав передовсім державний скарб і валюта. Запас золота і закордонних валют в Банку Польськім в р. 1924 і до лютого-березня 1925 вагався між 300—400 міліонами зол. франків; з тогож часу падає раптовно в низ і в кінці 1925 року виносить ледви пів-сотні міліонів зол. фр. Щойно літом 1926 р. зачинає знову підноситися. Очевидно, це мусіло мати свій вплив на курс злотого. Дякуючи усильній інтервенції на закордонних біржах (шляхом скуповування власної валюти за валюту чужу) урядові вдалося курс злотого утримувати досить рівно до літа 1925 р.

Одначе валюти не стало на довго і злотий покотився в низ, досягаючи якраз в травні 1926 р. найнизшого курсу, не доходячого навіть до половини парітету (номінальної вартости). Скарб нямагається, як звичайно, заступити уникаючу вартість банкнотів збільшенням їх кількости в обігу, отже інфляцією.

Курси инших державних і півофіційних паперів (емітованих держ. позичок і акцій Банку Польського) поділили долю злотого, досягаючи в травні 1926 р. найнизшого рівня. (32—69 відсотків номінальної вартости паперів).

Непомильний показчик конюнктури — міра відсотку (дисконту) ставить Польщу в тім часі на першому місці серед европейських держав, що до — дорожнечі кредиту. В половині 1926 р. виносить офіційна міра дисконту в державних емісійних банках:

Швайцарії, Голяндії, Америки 3,5%, Анґлії 5,0%, Німеччини 6,6%, Польщі 12%. В приватних банках за першоклясний векслевий матеріял: Швайцарія 2,4%, Голяндія 2,8%, Америка 3,3%, Анґлія 4,3%, Німеччина 4,5%, Польща 24%; при чому в Польщі це не є цифра фактичного відсотку, тільки найвищого урядово допустимого*).

Так стояв офіційний чинник — держава. Якіж були відносини в громадянстві, себто в світі промислу, торгівлі й сільського господарства?

Промисловість теж переживала в рр. 1925—1926 крізу, без ніяких сумнівів. Найкраще знала це, як звичайно, біржа, реаґуючи на лихий стан „інтересів" низьким курсом промислових паперів (акцій, облігацій). Вказник пересічного курсу акцій в Польщі, що держався ще в січні 1925 на урівні 20,7% (від номіналє) упав в січні 1926 на 9,5%; в березні 1926 він держався на 8,5%, а в червні 1926 досяг найнизшого рівня — 6,0%.

Основні (т. зв. ключеві) індустрії в Польщі це добування вугля і нафти, як головних засобів топлива і витопка заліза й стали. Добування вугля після раптовного спаду літом 1924 швидко піднялося в гору, одначе цілий рік 1925 виявляє, з малими перебоями, постійну тенденцію до падіння продукції. Такий був стан аж до травня, а власне до червня 1926, коли Европа почала відчувати недостачу вугля в наслідок страйку вуглекопів в Анґлії (що вибух майже одночасно з переворотом Пілсудского в Польщі). — Продукція нафтової ропи пережила наглий спад в перших місяцях 1926 р. хоч що правда, вже в другім чвертьріччу цього року вийшла на свій звичайний рівень. Продукція чавуну (сирового заліза) і сталі після раптовної крізи літом 1924 р. держалася в р. 1925 середнього рівня; одначе і тут весна 1926 р. принесла дотить раптовний спад. Ці відомости зібрані на підставі даних про кількість продукції; вони потверджені даними про кількість затруднених робітників і кількість відбутих ними годин праці. В січні 1924 р. було безробітних 85 тисяч, в січні 1926 — 350 тисяч. Промислова кріза не торкнулася тільки тих галузів продукції, які мали запевнений збут, дякуючи замовленням держави, отже в першій мірі промислу воєнних потреб і потреб транспорту (залізниць). По війні в Польщі повстали три великі фабрики паровозів (Варшава, Познань, Хжанів), чотири фабрики літаків (Люблин, Варшава, Біла на Підляші, Познань); повстав ряд фабрик муніції. — З инших галузів кріза не торкнулася промислу штучних азотових погноїв (Хожів) і добування поташової солі (Галичина); ці дві останні галузі виявляють сильну життєздатність і тенденцію до приспішеного росту.

*) Przegląd życia gospodarczego Polski w okresie od połowy maja do września 1926. Wyd. Gabinetu prezesa rady ministrów Warszawa 1926.

Сільське господарство, перебувши кровавий хрест світової, а відтак польсько-української і польсько-росийської війни, потребувало досить довгого часу для своєї відбудови. Урядова статистика виказувала 1,671.568 знищених селянських будинків на загальне їх число $7^1/_2$ міліона! Втрати в конях виносили 30%, в худобі і безрогах — 25%. Отже на загал втрачена четвертина усього с. господарського інвентаря, беручи на увагу цілу Польщу. (Ці цифри стануть одначе ще вимовнішими, коли пригадати, що це є пересічна для цілої території Польщі, тоді як знищення досягло тільки частину території, східні окраїни).

Ознакою поступаючої відбудови можна рахувати кількість засіяної площі. Площа посіву Польщі досягла в рр. 1925—1926 майже довоєнної гряниці. Зате відбудова будинків йде значно пинявіше. Невияснені аґрарні відносини держали в напруженні і селян і поміщиків, ці дві основні групи села.

Торгівля поділила здебільшого долю промислу. Ця сама літня катастрофа 1924 р. відбилася відємно на торгівлі: цифри імпорту та експорту падають раптовно, хоч швидко потім (осінь і зима 1924) зовнішня торгівля набирає нової сили і навіть розмаху — аж до літа 1925 р., коли наступає ще раптовніше падіння вивозу, при одночаснім підйомі привозу; одне і друге — явища відємної натури (пор. діяграму в „Господ. хроніці").

Ціни в гуртовій торгівлі на загал не пережили в тім часі більших потрясень, за виїмком цін хліба, який в першій половині 1925 р. (в наслідок неврожаю 1924 р.) пішов сильно в гору, але в другій половині цього року, наслідком феноменального врожаю, значно подешевів. Як відомо, захоплена врожаєм і бажаючи рятувати падаючу валюту, Польща пофорсувала в тім часі експорт хліба так радикально, що вже в грудні 1925 р. в часі переднівку, прийшлося масово довозити збіжжа й муку із-за кордону і розуміється, по вищих цінах, наслідком чого в травні-червні 1926 ціни хліба в однім моменті досягли урівня значно вищого, як ті, що були по неврожаю 1924!

* * *

Річ очевидна, що в публіцистиці, в політичній пресі і в кругах польських теоретиків-економістів раптовна весняна кріза 1926 р. викликувала і досі викликує живий обмін думок про її причини. Прихильники нового, „санаційного" режіму, опираючись на досягненнях уряду Пілсудського за рік з половиною його існування, вказують то на політичний бік питання — (відсунення від влади осіб і груп, що втратили громадське довіря і моральне обличча, блюк ендецько-пястівський), то на зміну напрямку в господарській політиці держави, започаткованій новим урядом. Дослідники-теорики, признаючи в дечім заслуги нового уряду, вказують разом з тим, що на поправу відносин вплинули инші значно глибші фактори*).

Само собою зрозуміле, що основним питанням є вияснення причини кризи в промисловости і почасти в сільскому господарстві. Бо ролю такого фактора, як валютарне питання і стан фінансів держави самої, ніхто не заперечує, признаючи, що знецінення валюти і дефіцитність бюджету були могучими співвинниками кризи. Вислідити причини дефіцитности бюджету

*) На книжному ринку з'явився ряд брошур, що підводять білянс правління уряду »санації« в економічній ділянці (M. Fiedler, Tło gospodarcze przewrotu majowego; E Brand, Ekonomiczne momenty w przewrocie majowym i w polityce obecnego rządu; A. Krzyżanowski, Rządy Marszałka Piłsudskiego; E. Kwiatkowski, Postęp gospodarczy Polski i др.)

й низького курсу валюти не так важко, як причини лихого стану в області продукції.

Є фактом загально відомим, що з оброблюючої промисловости Польщі тільки одна текстильна є наставлена на експорт за кордон і то виключно на Схід, сягаючи аж по Туркестан. Інші гадузі оброблюючої промисловости за мало розвинені, щоб покрити навіть внутрі краєву потребу. З добуваючої промисловости (гірництва) шлеський вугіль, галицька нафта, далі дерево — з необхідности залежні від можливостей експорту.

До-травневі уряди управляли політику усильного підпирання розвитку промисловости й експорту. Для того служили дешеві кредити, які крім цього, при постійнім паданню п. марки оберталися фактично в майже беззворотні допомоги; тій-же меті служила митна політика, яка хоронила край від імпорту із-за кордону.

Роки інфляції і низького стану п. марки були роками надмірно швидкого, просто неприродного розвитку промисловости, заснування нових підприємств і поширювання існуючих. Тим сильнішим ударом був застій, який з необхідности річи прийшов із заведенням стабільної валюти. Доба т. зв. валютарного думпінґу давала можливість, калькулюючи в марках і платячи дешевими марками робітникові, експортувати дешево за дорогу закордонну валюту. Польща випродувала себе, а власне робочу силу робітництва і природні скарби землі за міліярди польських марок, рівнозначні незначним квотам в дорогих чужих валютах. Погоня за доляром і взагалі чужою валютою стала основним стімулом господарування. Доляр стає фактичною валютою Польщі.

Одначе цим не вичерпуєтсья секрет розмаху експорту; важну ролю гра ще один чинник, а саме положення могучого промислового сусідаа, у Німеччині. Вугіль польського Шлеска мав забезпечений пунктаціями Версальського договора свій обовязковий контингент збуту в Німеччині до 1924 р. В таких умовах було не трудно продукувати. І те грало ролю, що господарство Німеччини переживало в ці роки період своєї реконструкції і не було ще небезпечним конкурентом. Одначе вже в рр. 1924—1925 Німеччина, в свідомости наростаючої економічної сили, піднімає голову і виповідає Польщі — митну війну (липень 1925 р.). Як ми бачили вище, літо 1925 р. являється для Польщі вістуном наступаючої господарської кризи. Продукція вугля на самім тільки німецькім Шлеску росте в такому швидкому темпі, що Німеччина в р. 1927 стає майже самовистарчальною в цій ділянці. Польський Шлеск йде що до продукції вугля в низ (продукція в р. 1913 — 31, 9 міл. тон, а в р, 1926 — 26, міл. тон), тимчасом як добування вугля на німецькім Шлеску зросло в тих-же роках з 11, 1 міл. тон на 17, 5 міл. тон!

Всесторонній розмах німецького виробництва у всіх його ділянках заставляє польських державних мужів відректися тих нездорових мрій, до яких давав привід розмах промисловости в часах інфляції: мрій про індустріялізацію і вихід з промисловими товарами на світовий ринок. Цю тезу було необхідно піддати радикальній ревізії — така роля припала, свідомо чи не свідомо, спадкоємцеві уряду Грабського і Вітоса — урядові „санації". Провідною думкою економічних теоретиків і практиків санації є орієнтація польського промислу на власний, внутрішний ринок, иншими словами на збільшення купної сили власного населення; через те, що це населення в основній масі хліборобське, гасло дня санаційного уряду звучить: інтенсифікація сільського господар-

ства, підвижка цін на хліборобські продукти шляхом відкриття кордонів для експорту і утруднення довозу с. г. продуктів.

Слід признати, що уряд санації найшов признання для такого господарського пляну не тільки серед аґрарних кругів, які, особливо в особі великих власників, недвозначно станули по його стороні, як також в кругах промисловців і фінансового світу. Репрезентативні органи великої промисловости, з'орієнтувавшися зразу в положенні, ще літом 1926 заявили себе прихильниками нового уряду, підкреслюючи одночасно, що бажають добрих умов для розвитку „рільництва", з необхідности свого головного покупця.

Не можна заперечити, що сама ідея опертя промислу на внутрішньому ринкові є здорова; річ тільки в тому, як вона буде виконана. Коли скартельована промисловість буде використовувати митну охорону для вишрубовування в гору цін за свої вироби, тоді навіть найінтенсивніша опіка уряду над с. господарством не дасть сподіваних результатів. А друге, це те, що в умовах польської дійсности, освяченої віковою сильною, як польський консерватизм взагалі, традицією, коли говориться про, допомогу „рільництву", то читати це треба так: в першу чергу допомога великій власности, в другу чергу польському селянинові, і тільки на кінці приходить, якщо взагалі приходить черга на непольського хліборобa. Розділ кредитів, призначених на подвигнення с. господарства і кооперації, є одним з ярких зразків цієї інтерпретації.

Таким чином зарисовується виразно нова фаза в державній господарській політиці Польщі — ставка на внутрішній ринок, конкретніше — на сильні економічно групи села: поміщицтво і більших селян. Не даром дехто в польській пресі кидає вже крилате слово „Столипінщина*)."

Свідомість необхідности такого власне напрямку в области господарської політики держави проблискує виразно з пів-урядового, по части агітаційного, видання міністерства торгу і промислу — з книжки міністра Е. Квятковского (Postęp gospodarczy Polski). Таким чином, новий уряд, якому загально закидають безпрограмність, ніби викристалізовує свою напрямну, покищо в господарській політиці; напрямну, подиктовану твердою необхідністю склавшихся обставин. Свідомість шкідливости митної війни з Німеччиною приводить до переговорів про заключення торговельного трактату з цим економічним кольосом, особливо по закінченні страйку англійських вуглекопів, коли продукція вугля зачала знову постійно падати.

Урядові санації, як каже E. Brand, доля дала „передишку": страйк вуглекопів прийшов як на замовлення. Але страйки не тривають вічно і на них будувати господарських плянів неможливо. Тому польська публична опінія з напруженістю вижидає, — як уряд „санації" справиться з новим завданням, яке собі ставить. Покищо — останні місяці приносять новий спад вивозу і зріст привозу, хоч урядові органи доказують, що привіз носить характер продукційний, а не споживчий.

К. К.

---

*) Розісланий на днях с.-господарським корпораціям для заопініювання законопроєкт про неподільність дрібних селянських господарств льогічно вяжеться якраз з цього рода концепцією і в суті річи не є нічим новим. (Це відома тенденція до створення типу самовистарчального, продуктивного селянського господарства — шляхом зовсім невідповідним: урядового декрету з гори, правними перегородами і заборонами). Подібну тенденцію зраджує й другий проєкт: роспорядку про поділ спільних громадських ґрунтів (пасовиськ і лісів), що теж готується.

Селянський дрібний кредит*).

I.

Під селянським дрібним кредитом розуміємо таку форму кредиту, яка булаби доступною для кождої трудової хліборобської одиниці на селі. Кредитоздібність такої одиниці обмірковується не так на підставі її маєткового стану, як на підставі її працездатности, моральности і ґарантії господарської доцільности використання кредиту. В цім соціяльно-реформаційна сторона селянського кредиту, бо в нинішнім світі єдним мірилом кредитоздібности є маєтковий стан претендента на позичку: кредит існує для тих, хто вже й так стоїть матеріяльно міцно і служить для дальшого їх економічного скріплення чи збогачення. Селянський кредит повинен існувати і для немаючого, щоби він став маючим.

З цього погляду наша існуюча здебільшого в формі повітових кредитових кооператив кредитова кооперація нічим не ріжниться від инших капісталічних форм кредиту і хоч членами і кредиторами її є на 95% селяне, вона не може носити назви селянської кооперації у вище поданому розумінні.

Говоримо про дрібний кредит. Поняття »дрібности« кредиту не є щось теотерично в цифрі означене для всіх часів, для всіх країн чи народів. Поняття »дрібности« залежать і відповідає стану народнього господарства даної нації. Тому для американського фермера-селянина може дрібним буде кредит 1000 долярів, для німецького селянина 40 — 50 долярів ітд. При цифровому означенні »дрібности« кредиту для наших господарських умов очевидячки не можемо брати під розвагу цифри 1200 зол., яку приняло польське законодавство. Для нас ця цифра має тільки податкове значіння. Ледви чи богато погрішимо, коли для нашого селянського дрібного кредиту приймемо цифру позички коло 50 зол. чи навіть менше. Очевидно з зростом добробуту села цифра та буде підійматися, а поруч буде підноситися матеріяльна спроможність у вищій мірі заспокоювати потребу дрібного хлібороба в кредиті. Ставлячи собі за завдання організацію такого кредиту, ми тим самим свідомо виключаємо з його завдань уділювання гіпотечних позичок, позичок на купівлю землі, на більші меліорації і т. п.

Може стати питання, чи потребує наше село такого кредиту, який нездатний поширити його землеволодіння і на пів морґа, не дасть йому можности купити корову чи коняку і т. п.? З доривочних спостережень і з загальної уяви грошевих оборотів на селі виходить, що своєчасна кредитова допомога 20 — 40 — 50 зол. матиме велике значіння для нашого малоземельного господаря. Сума ця позваляє вже чи то порося купити на годівлю, чи поліпшити расу курей, купити добірного насіння, не продати у невідповідний час за безцінь своїх продуктів для заплати податку, а вичекати більш сприятливої конюнктури. Нині селянин у своїй масі дістає такі кредити у лихварів на 60% річно і вище.

II.

Кооперацію розуміємо як масову взаємопоміч і самопоміч, котра від моменту народження і весь час існування спирається виключно на свої сили. Такою мусить бути і наша селянська кредитова кооперація. Треба

*) Друкується в порядку дискусії — Ред.

признати, що історія селянського кредиту не знає строгого переведення цієї засади. І в Німеччині і в колишній Росії та Австрії, селянський кредит завдячує свій ширший розвиток не свідомому актові самопомочі сполученій з первісним жертвенним поривом членів, а грошевій допомозі чи то економічно міцніщих кляс (Німеччина) чи то держави (к. Росія, Німеччина, к. Австрія). Не можна заперечувати такої форми організації селянського кредиту: ця форма є найлекша і найскорше і найповніше здатна принести добрі плоди в сільському господарстві. Та в наших соціяльних і політичних умовах говорити про цю форму не доводиться. Хто з кооператорів серіозно береться до поширення селянського кредиту, той не повинен навіть говорити про державний кредит, хочаб тому, що з одного боку він не реальний, а з другого боку всяке звернення громадської уваги на джерело кредиту поза українським суспільним організмом тим самим відвертає увагу від реального, хоч і тяжкого для здобуття джерела. Признаємо, що держава, під якою живемо, обовязана прийти з дешевим кредитом для широких мас дрібно-хліборобського населення за посередництвом кредитової кооперації і маємо право домагатися від держави такого кредиту. Останній мавби певне значіння в житю нашого національно-господарського організму, та спричинивсяб до розросту кредитової кооперації. Але разом з цим кооператор не може не признати, що так повстаюча кредитова кооператива є не більше не менше, як розподільними пунктом для державного гроша; не твориться вона самим селом, його зусиллям і жертвами.

В наші часи повстання і праця кредитової кооперативи (не селянської, хоч і для селян) звичайно відбувається так: 10 — 20 чоловік, зложивши на уділи кілька соток зол., основують в повітовому місті »Касу« чи »Банк.« Вибрана Управа заразже кидається в ріжні сторони за кредитами. Не знаємо, за яку ціну вдається дістати в державних банках кредит в кілька тисяч золотих; Центробанк дасть з 10.000 зол. а часами на місці знайдеться добродій, що зложить вкладку коло 10.000 зол. З тим кооперативний банк починає операції, удільюючи селянам кредиту. Готівковий голод жене селянина до тодо банку, як до добродія. Платить він відсотки на оплату позиченого капіталу, адміністрації, уґрунтування банку, та ще вплачує уділ чи уділи. Що вяже члена з такою кооперативою? Де є масовий порив, захоплення, жертва в будові кооперації? Во істину таке будівництво не може захопити кооператора! Та над цією формою не варт нам спинятися, бо нема виглядів, щоби держава пішла своїм грошем на широку організацію українського селянського кредиту. Нема також серед нас багатих добродіїв, щоби могли дати селянській кооперації первісний оборотовий капітал. Тому мусимо спинитися над другою можливістю: чи не моглиби наші вже існуючі кредитові кооперативи повітового значіння зосередити в собі справу селянського кредиту у вище поданім значінню? Селянський кредит потребує докладного знання кождого члена, його морального рівня, певности в потребі кредиту, контролі над зужиткованням його ітд. Це все понад сили наших повітових кредитівок. По самій суті своїй вони у своїй діяльності засуджені керуватися загальними засадами банковости. Своєрідні засади селянського кредиту їм організаційно чужі, яким би духом не дихали керовники тих кредитівок. Шульце і Райфайзен як за життя не прийшли між собою до замирення, так не примиряться і в існуючих кредитівках. Не виключено, що повітові кредитівки перетворяться колись в повітові каси селянської кредитової кооперації, але це музика далекого майбутнього.

III.

Виходить, що українське село мусить само власними силами збудувати собі селянський дрібний кредит. Грандіозність і небувалість завдання вже самі по собі здатні настроїти багатьох на скептицизм. Та кожда кооперація родилась вірою одиниць в атмосфері загального скептицизму, тому наша селянська кредитова кооперація поділить при свому народженню спільну з кожним новим і великим починанням долю.

Мусимо створити тип української селянської кредитівки і тим записати нову інтересну сторінку в історії кредитової кооперації. Маємо взяти від Райфайзена ті засади, які можуть у нас знайти примінення, а на місце тих засад, яких не можемо скористати по причинах нашого соціяльного і господарського положення та політичного життя, мусимо поставити инші, що нашим умовам і потребам відповідають, а саме:

1) Приймаємо без застережень засаду Райфайзена, що селянська кредитова кооператива повинна поширювати свою діяльність на цілу громаду і по можливости й не більше, як на одну громаду. Останнє вимагається характером селянського кредита а також за тим промовляє і психольогія селянина, який нерадо пристає до організації, центр якої знаходиться не в його, а в другому селі.

2) Оборотові фонди в формі а) уділів, б) вкладок ощадности і в) вкладок взагалі, кожне село мусить здобути само від себе.

а) Райфайзен засадничо був проти уділового капіталу. Він не хотів обезсилювати і так тоді (в 60 роках) страшно нужденного селянина, а здобув первісний капітал з вкладок багатшого сільського населення, як то: поміщиків, пасторів, учителів і т. п. Послідовники Райфайзена по за Німеччиною та і частина їх в самій Німеччині, не приняли цього догмату. В практиці під впливом законодавства, яке не допускало кооператив без уділового капіталу, а членів без уділів, в Німеччині не було ні одної райфайзенки, якаб не мала уділового капіталу. В 1910. р. на (кругло) 16.000 райфайзенок*) тільки коло 200 мало членський уділ нищий 2 мар. В 3.000 кооператив уділ виносив від 2 до 5 мар. (т. є. від 4 до 10 зол.), а в решті уділ поверх 5 мар. (10 зол.). Таким чином райфайзенівська практика вільно чи не вільно не пішла в цім напрямі за голосом великого творця селянської кооперації і це вийшло для селянського кредиту тільки на добре. За цією практикою маємо піти і ми. Ріжниця в тім, що там, як в нинішній нашій кредитовій кооперації, вплата уділу відбувалася не під впливом творчого, будуючого масового пориву з тим, що колись за те вплачуючий матиме користь, а під впливом приманки: даю тобі позичку, тільки вплати уділ і вписове. До кредитової кооперативи нині маси членів приступають з тим, щоби одночасово дістати позичку, а нашим завданням є переломити психольогію і переконати вплатити уділ і вписове вже нині в свідомости, що колись в скруті за це може член дістати позичку. Чи це можливо? Досі доводилось чути відповідь тільки негативну або скептичну: »не можливо« або »ледви чи вдасться.« Правда, ніхто не вказує, що вже були спроби і ці потерпіли фіяско. А без великих розпочатих спроб і зусиль гріх ховати велику справу.

В кооперативній оргацізації рішають два чинники: глибоке переконання провідників в потребі даної організації і їх незломна воля — перевести пляново ту організацію в життя. Такі переконання і воля знайшлися у про-

*) Автор, говорячи про німецькі райфайзенки, має на думці сільські каси обох головних союзів — Reichverband-у і Generalverband-у. — Ред.

відників при розбудові господарсько-спочивчої кооперації на селі. На щастя зовнішні умови виключали можливість кредитів. Та історія Заходу не знає прикладу розбудови споживчої кооперації на чужих грошах. Кинуто гасло: »на власні сили;« і народ пішов за гаслом, не оглядався за кредитами, з нужди видобув первісний капітал для рятування себе від визиску. Традиція будови сільського кредиту перед війною довго тяжила на нас, полонючи вільну думку, гальмуючи шукання нових доріг. Нам нічого не говорила обставина, що село в споживчу кооперацію вложило стільки гроша, скільки вона потребує. Ми не доцінювали, що може зробити плянова й пляномірна проповідь віруючих одиниць. Без помилки можна сказати, що колиб в 1920 р. наші коміти організації кооператив (К. О. К.) прийшли були до висновку, що з огляду на воєнне знищення та еґоїзм села годі зібрати уділовий капітал, миби сьогодня мали сотки церковних склепів і дуже мало кооператив. З кредитовою кооперацією до останього часу робиться те, що так щасливо оминула споживча кооперація.

Нема даних думати, що село не зложить уділового капіталу на свою райфанзенку. Яка малаби бути його висота? Можна думати, що навіть при 500 зол. а може й менше можна справу розпочинати *), взявши під увагу, що наша Райфайзенка матиме й инші джерела для оборотового капіталу а саме:

б) Вкладки ощадности. Дуже серед нас поширена думка, що базується у одних на передвоєнній практиці, у других — на аналізі господарки українського хлібороба, є така: »Селянин і перед війною ніколи не підсилював нашої кредитової кооперації своїми ощадностями: отже нині ще менше є підстав на те сподіватися. Та по самій суті економіки дрібного сільського господарства, додають другі, селянин не може мати ощадностей, бо кожний гріш він вкладає у своє господарство: це для нього найкраща форма ощадности«. Не вважаємо, щоби те, що було перед війною, було обовязковим для нинішного дня. Перед війною село не мало споживчої кооперації, а нині розбудувало собі таку блискучу сітку! Серіозніший — дригий арґумент. Та, здається, в ґенезі його лежить утотожнення вкладок взагалі з ощадностями. Не кожна вкладка є вкладкою ощадности. Нинішні діячі кредитової кооперації констатують, що ощадностевих вкладок наші кредитові інституції не мають. На вкладки йде звичайний капітал, який цю форму льокування уважає нині для себе найбезпечнішою та найкориснішою. Вкладок ощадности, що повстають в бідніщих клясах в наслідок відмови поширити заспокоювання своїх потреб, або навіть дорогою введення потреб нище середнього мінімума, таких ощадностей нині не має ні село ні місто. Чи можна прийти до висновку, що і не може мати? Пропаганда ощадности розпочата у нас по війні тільки в 1927. р. Можна з певністю сказати, що поза більші міста вона ще не поширена й до села не дійшла. Але маємо блискучий приклад сільської кредитової кооперативи на селі (коло Бережан), де зусилля одної одиниці показали, що може викресати з себе село в напрямі ощадности. Заохочено людей, кожного самостійного господаря і зарібника складати до кооперативної каси на ощадність 20 ґр. тижнево. Ціле село на те пристало і вперто складало ощадности протягом року. Показалося, що перший рік дав кооперативі ощадностей коло 1.000 зол. Такий блискучий наслідок привабив людей продовжити експеримент ще на один рік. Таким чином село власними силами уґрунтувало свою кредитівку, маючи коло 500 зол. на уділах і рез. фонді та коло 1000 зол. на ощадностях. Треба тільки,

*) Іншої думки є Автор другої статті в цьому числі К. Р-ки, п. інсп. Капуста — Ред.

щоби як найбільше свідомих кооператорів взялося за справу, треба не обмежуватися пропагандою самої ідеї ощадностий, а вказати одночасово найбільш доцільну, для населення доступну й легку і зрозумілу форму їх збирання, а тоді покажеться, що кожне село з великою для своєї будуччини користю є здатне спромогтися на власний оборотовий капітал сільської кредитівки. Приклад села під Бережанами може в нас мати переломове значіння в дальшій розбудові сільсько-господарської кооперації.

З цим вяжеться ще одна справа, а саме справа відсотків на ощадности і залежні від того відсотки від уділених позичок. Коли звичайний капітал іде до кооперативи на вкладку, то він шукає найвищого опроцентовання. Не те з дрібними ощадностями на селі. Хто вкладає по 20 гр. тижнево, той зовсім не шукає відсотків на таку ощадність. Тому і висота відсотку на такі ощадности може далеко відбігати навіть від дисконтового процента Тому й позички в нашій райфанзенці моглиби уділюватися на нищий відсоток, як де инде.

в) Звичайні вкладки (як льоката) хліборобів даного села можуть також підсилювати оборотові засоби кредитівки. Коли райфайзенка збудить серед односельчан належне довіря, тоді можна не сумніватися, що кожний вільний гріш не буде лежати в калитці селянина, а буде шукати приміщення у своїй кооперативі.

г) Четвертим джерелом оборотових засобів сільської кредитівки буде служити наша центральна каса (Центробанк), а може й повітові кредитівки.

3) Третя засада Райфайзена — безплатність праці виборчої Управи — може знайти в нас повне примінення.

З цим може вязатися обава, що її постійно доводиться чути в розмовах про організацію на селі кредитової кооперації, що село, маючи вже одну споживчу кооперативу і віддавши для праці в ній 12 людий (3 чл. Управи, 2 заст. і 7 членів Надз. Ради), не знайде стількиж людей ще й на ведення другої самостійної кооперативи. При тому чомусь забувається, що і в тій і в другій кооперативі можуть працювати ті самі люди. Особливож, коли взяти під увагу простоту операцій і книговодства сільської кредитівки. При таких обставинах обслуга кредитівки може бути цілковито безплатна.

4) Райфайзен вимагав необмеженої відповідальности членів. Ставлячись негативно до уділового капіталу, він приняттям необмеженої відповідальности членів мав намір збудити найглибше довіря в колах маючих людей, щоби вони дали фонди кооперативі. Та життя самих німецьких райфайзенок найкраще доказало, що довіря базується, а з ним і капітал припливає не в залежности від необмеженої відповідальности, а переважно як не виключно, а головним чином в залежности від солідности, діловитости й громадської моральности осіб, що стоять на чолі кооперативи. Тому більшість німецьких райфайзенок відмовилася від цієї засади. Нема потреби брати її і нам. Необмеженість відповідальности, не приносячи кооперативі жадної користи, відстрашує людий приступати до такої кооперативи. 5-ти чи 10-кратна відповідальність була-би цілком вистарчаюча. Наші споживчі кооперативи всі мають додаткову відповідальність. Чи мають вони з того яку користь? Здається, тим ніхто не цікавиться, хіба що ревізор, який мусить з обовязку записати до звіту висоту додаткової відповідальности; кредитор про неї довідується тільки тоді, коли з кооперативою сталася катастрофа.

5) В звязку з цим відпадає потреба забороняти членові належати до иншої кредитової кооперативи. Організуючи дрібний кредит, відповідно до наших господарських умов, не можна й нема потреби перешкоджати членові дістати більшу позичку на господарські цілі.

6) Райфайзенки Німеччини звичайно уділювали довгоречинцевих кредитів. Більшість позичок давалася на рік і довше. Ґенієві Райфайзена вдалося не рахуватися з банковою засадою узгідненности поміж пасивними й активними операціями. Ми на це не можемо собі позволити. Але та обставина, що основою оборотових фондів української райфайзенки має бути уділовий капітал і ощадність у вище поданому розумінні, дасть теж можність уділювати кредит на речинці довші, ніж нині те роблять банки чи кредитові кооперативи.

IV.

Велика галузь сільсько-господарської кооперації, збуто-постачальна, стане у весь свій зріст і займе заслужене місце в системі нашого народнього господарства тільки по реалізації пляну поширення сітки українських райфайзенок. Осінь — час найменшого запотребування селянина в готівці. Українська райфайзенка матиме вільний капітал на переведення збуто-постачальних операцій. При тому не треба забувати, що обороти райфайзенки в збуто-постачальних операціях можуть в скілька разів перевищити вільний капітал. Знаємо, що селянин віддає свої продукти тільки за готівку і скорше візьме нищу суму в готівці, ніж віддасть продукт за пізніщу, хоч і вищу оплату. Тільки сільська райфайзенка здатна впоїти в хлібороба стільки довіря, що він віддаватиме продукт під більший чи менший завдаток, а решту чекатиме до часу вигідної реалізації продукту на ширшому ринкові.

V.

Розпочинаючи повоєнну акцію в напрямі відродження української кооперації, ініціятори і провідники на Західній Україні стали на тім, що треба на селі утворити кооперативу універсального типу, що охоплювалаби всі потреби селянського господарства. Відповідно до цього в статутах кооператив уміщено як предмет їх діяльности по при торг споживчими товарами збуто-постачальні операції, перерібку, артільну організацію і т. п., а також і кредитові операції. В звязку з цим то сям то там відкривалися при господарчо-споживчих кооперативах кредитові відділи. Відділи ці оперували тими самими фондами, що й відділи господарсько-споживчі, не турбуючись про притягнення для цього нових уділів, не організуючи збирання вкладок ощадностей ітд. Очевидячки, що такі кредитові відділи не могли відіграти поважнішої ролі в нашім сільськім господарстві, але шкода від них сталася чимала для цілої організації:

а) Кооператива, зібравши гроша, що його вистарчало на ведення крамниці, з тих-же капіталів уділювала і кредити членам. Звідси повстає постійний голод на гріш. І не мужицьким еґоїзмом, а розростом функцій господарсько-споживчої кооперативи треба пояснити, що наших централь досі не уґрунтовано капіталами підбудов. Більше того. Низи при своїм необмеженім запотребованні на готівку не тільки не скріплювали своїх централь, а старалися як найбільше використати їх в напрямі забирання товарів на кредит.

б) Існування кредитових відділів на довший час відвернуло увагу кооператорів від організації самостійної, чисто кредитової селянської кооперації.

Треба сказати, що польське законодавство про банки і податкове сприяє організації самостійних кредитових кооператив, як інституцій дрібного кредиту.

VI.

Виходимо з переконання, що за кілька літ праці земля наша покриється також густою сіткою українських, на власних силах збудованих райфайзенок, як і сітка господарсько-споживчих кооператив. Треба тільки повсякденної

систематичної праці. Самуж працю повести в »ударнім порядку«. Найкраще, колиб при Ревізійнім Союзі за його почином зорганізувався комітет організації селянської кредитової кооперації, а при Повітових Союзах повстали такіж місцеві комітети. Очевидно, що велике завдання вдасться, коли справу поведуть справжні кооператори: їх віра в справу приведе народ до свого дрібного кредиту на селі.

М. Корчинський

Що краще?

Богато малих — чи мало великих кооператив?

В данському кооперативному часописові »Andelsbladet« ч. 46 з 1927 р. кооператор Мадзен широко обмірковує питання лучення дрібних кооперативних установ у великі з численними відділами на місце теперішніх самостійних кооператив. Його міркування настільки цікаві і для нас, що містимо їх без змін*).

»Всім нам добре відомо — пише Мадзен — що ми любимо творити безліч дрібних самостійних споживчих кооператив, звичайно по одній в кожному, хочби й найдрібнішому присілку так, що в районі громади (волості) нерідко находиться 4—5—6 або й ще більше дрібних, самостійних кооператив. Ми думаємо, що це єдиний шлях ширення ідеї кооперації — збільшувати в безконечність кількість кооперативних установ. А тим часом в инших краях і то в богатьох краях, працюється з меншою кількістю, але великих кооператив, які натомісць розпоряджують великою кількістю філій. Там розвиток кооперації йде в цілковито протилежному напрямку: там безустанно стараються зменшувати кількість кооператив через лучення кількох малих разом, або перемінюють їх у філії сусідних великих кооператив.

Котрий спосіб кращий? наш, чи той, що його обрали другі краї?

Споживчі кооперативи без труду можуть видержати в конкуренції і побивати рівні собі що до величини приватні крамниці. Але, коли ходить про конкуренцію з більшими підприємствами, що в даній околиці мають більше філій, там малі кооперативи не можуть з ними конкурувати.

Я думаю, що наша сільська споживча кооперація богато зискає на значінню і торговельній справності, коли ми зменшимо дотеперішню кількість кооператив 1800 на 200—400 кооператив в той спосіб, що 5 до 10 теперішних кооператив злучимо зі собою в одну спільну кооперативу. Буду старатися числами виказати користи з такого лучення кооператив.

Я уявляю собі, що тих 10 звичайних сільських споживчих кооператив обєднаються разом і визначать осідок своїй централі по середині району, найкраще коло залізничої стації. Найздібнішого крамаря приділиться до центральної крамниці, менше здібних до менших крамниць, а до найменших поприділяється наймолодших крамарів.

---

*) Як відомо, споживча кооперація на селі є в Західній Европі рідкістю. Виїмок становить якраз Данія, відтак почасти Швайцарія. Схід, починаючи Польщею, має цей тип кооперації дуже поширений. — *Ред.*

Перша користь, яку матимуть зєдинені кооперативи — це ощадність *на товаровім і оборотовім капіталі.* Бо до того часу кожна кооператива мала в товарах коло 25000 корон, увязнених в товарах, 10 кооператив мало в товарах 250000 корон (одна данська корона = 2·40 зол.). Я думаю, що після сполуки тих кооператив вистарчить для головного складу 60.000 корон і за них можна буде мати в кожну пору вистарчаючу кількість всіх товарів: споживчих, мануфактурних (одяги, сукна, біля, скіра) і галянтерійних. Весь цей товаровий запас буде завсіди готовий до висилки туди, де його найбільше продається, та не буде непотрібно лежати і псуватися по тих крамницях, де він не йде, або де його мало продається. По поодиноких крамницях вистарчить тепер товару за 10000 корон на кожну так, що з запасом в головному складі потрібно буде всего товару за 150000 корон — значить на 100000 корон менше, як дотепер. Це перша ощадність майже на 100000 на товаровому капіталі.

Дальша користь буде та, що при меншій кількості товару по складах, буде його менше псуватися, він буде скоріше поновлюватися, а через те менше буде збиратися товару нехідкого, перестарілого або немодного, що головно буває при мануфактурних товарах. Крім того, менший запас товару по складах вимагає менших магазинів, легче в них мати перегляд всіх запасів і легче вдержати лад і порядок.

Дуже богато заощаджується також на праці занятого персоналу та на оплачуванню того персоналу. Бо доки кожна кооператива провадить самостійно свою торговельну діяльність, без звязку з сусідними кооперативами, доти кожна з них мусить задорого оплачувати свій персонал. Розумію тут слово »задорого« так, що мала кооператива платить забогато в порівнанню до праці, яку той персонал робить. А знову краще використати працю персоналу в самостійній малій кооперативі теж годі. І менше платити не можна, бо треба дати людині тільки, щоби зі своєї платні могла прожити тай ще свою родину сяк-так вдержати. Після сполуки дрібних кооператив разом, можна при найбільших крамницях примістити найкращий персонал, при менших менше вишколений. Крім того, в найбільш оживлені торгові дні котроїсь крамниці, наприклад, як надійде новий транспорт товару до центрального складу, або відбувається якесь льокальне свято, тоді до тих крамниць на той час можна хвилево перемістити менше занятий персонал з инших крамниць.

Ще більше можна заощадити на оплачуванню членів Правління. 10 малих кооператив мусить оплачувати 10-ох голов Правління, 10 справників, книговодців, скарбників та приблизно 20 ревізорів (контрольорів — примітка Редакції) — разом 50 до 60 осіб. Всі ці оплати звичайно є замалі і невистарчаючі в порівнанню до праці тих людей. Колиб їх злучити разом, то не тільки можнаби за них добре оплатити ціле правління великої кооперативи, але ще й осталосяби богато з того для самої кооперативи.

Обеднані разом кооперативи мають спромогу постаратися про добре, кваліфіковане Правління. Бо так, як після сполуки можна найліпшого з району крамаря настановити головним торговельним управителем центрального складу й крамниці та в той спосіб закупно й збут товару повірити найспосібнішій людині, так ще більше треба подбати за це, щоби керму кооперативи передати також найліпшим громадянам. Малі кооперативи не завсіди можуть таких мати. Натомісць велика кооператива, що обіймає район кількох сіл, лекше може найти таке правління та, що також дуже важне, має засоби, щоби таких членів Правління підучити добре сповняти свої обовязки. Бо Правління кооперативи мусить бути ознайом-

лене з купецькими справами так, як приватний крамар. Не вистарчає тільки вибрати до правління наймудріших і найчесніших громадян, але їх треба підучити книговодства та купецького і кооперативного діловодства, як хочеться мати повний хосен з їх праці. А для такої підготовки (курси) членів Правління потрібні гроші, які на цю ціль може мати тільки велика кооператива. Так вишколене Правління напевне збільшить доходи кооперативи своєю вмілою працею.

Богато заощаджується також на достáвах з краєвої кооперативної централі товарів. Бо велика кооператива спроваджує товари для всіх крамниць нараз і через те спроваджує їх ваґоново, значить значно дешевше, як дотепер спроваджували їх поодинокі кооперативи малими посилками. Далі велика кооператива може мати свою власну підводу, яка буде розвозити товари з головного маґазину, при чім за одним заходом обслужить всі крамниці, що лежать при тій самій дорозі. Для менших крамниць, що не можуть позволити собі на товарові маґазини, моглаби така підвода частіше довозити з головного складу товари і тоді вони дійсно могли би обходитися без маґазинів *).

Гуртовими закупами товару досяґають великі кооперативи догідніших цін та через те лекше можуть видержати конкуренцію з приватними крамарями.

Низшу ціну дістануть великі кооперативи не тільки при купівлі товару з приватних джерел (фабрик), але й від краєвої кооперативної гуртівні. Бо треба уявити собі ті ощадности на адміністраційних витратах, що їх осягне краєва кооперативна гуртівня, коли замість 1800 дрібних кооператив буде обслуговувати лише 200 великих кооператив. Кілько то персоналу менше треба буде тоді, коли не треба буде вже обслуговувати дрібних кооператив з річними торгами 20—30—40000 корон, а тільки кількасот самих великих кооператив.

А всі ці ощадности прийдуть в користь по найбільшій части самим кооперативам і їх членам, чи то в формі знижених цін, чи у формі збільшених зверотів від закупів.

Велика кооператива може значно збільшити обороти ґалянтерією, мануфактурою, обувою та иншим. Дрібні кооперативи не можуть провадити цих артикулві, бо для цього потрібно богатого вибору і значного капіталу. Тимчасом при великій кооперативі поодинокі філії можуть вести в себе тільки найконечніші сорти всіх трох родів товарів, а тільки головний склад може мати повний їх вибір. На жадання може кожна поодинока крамниця дістати кожної хвилі потрібну кількість товару з головного складу. В той спосіб напевно можнаби поширити збут і тих товарів до такої самої міри, як споживчих товарів, або товарів кольоніяльних. Іде тільки про це, щоби малими грошевими засобами можна мати завсігди достаточний вибір і запас того товару та щоби його збут доконувався шибко. Тоді сільські споживчі кооперативи легко вбють приватні крамниці, бо мало хто з приватних крамарів буде в спромозі держати вистарчаючий запас тих товарів в себе на складі.

Велика кооператива може свою торговельну діяльність поширити ще дальше та вкінці обняти постачання всіх споживчих товарів і перейти до власної продукції. При великій кооперативі можна буде заложити модерно уладжені пекарні для постачання хліба всему населенню району, коопера-

*) В Данії кожна сільська споживча кооператива, крім товарів в крамниці, має ще окремий товаровий склад. *(Пер.)*

тивну різню, млин та уладити кооперативні робітні: шевські, кравецькі, столярські і инші. Ще більше ріжних завдань стоїть перед великими кооперативами і вони з її ростом будуть раз у раз домагатися від неї їх здійснення. Все, що входить в обсяг щоденного запотребування населення, може обняти велика кооператива кругом своєї діяльности. Тоді кооперація буде вирівати з рук спекулянтів і приватних торговців одно джерело їх доходу за другим, та вкінці цілковито увільнить споживачів від визиску.

Через обєднання дрібних кооператив у великі затісниться співпраця поодиноких кооператив між собою. Бо дотепер дрібні кооперативи дуже часто навіть конкурують одна з другою та, щоби приєднати собі покупців з району другої кооперативи, нераз відступають від головних засад кооперації, як нпр. продають товари на кредит. Ясно, що таке взаїмне поборювання одних кооператив другими не причинюється до консолідації кооперативного руху і не плекає між своїми членами ідеї співпраці і самопомочі, але навпаки, витворює між ними ворожнечу і противенства. Дуже багато кооператив в конкуренційних змаганнях між собою обнижують нераз ціни за далеко або виплачують за високі товарові звороти, через що побуджують невдоволення і непорозуміння між членами поодиноких кооператив. Після сполуки всіх кооператив району в одну устануть непорозуміння поміж членами, бо вже не буде більше взаїмного поборювання і конкуренції між поодинокими кооперативами. Від тепер дальша діяльність кооперативи буде будуватися на правдивих основах кооперативної ідеї«.

З данської мови переклав *В. Воробець*.

Життєздатність і самовистарчальність кооперативних установ.

(Продовження)

Життєздатність молочарської кооперативи.

Найконечніші річні видатки пересічної молочарської кооперативи є слідуючі:

а) платня скарбника і книговодця	360.—	зл.
б) контрольна комісія . .	60.—	„
в) платня двох молочарів	1.200.—	„
г) податки	200.—	„
д) обезпечення	60.—	„
е) належитість за ревізії	150.—	„
є) культурно освітна праця	50.—	„
ж) амортизація движимостей	270.—	„
з) інші адміністраційні видатки	600.—	„
	2.950.—	„

Для покриття наведеного бюджету потреба такого торгу, який при дотеперішній пересічі доходу давби суму 2950 зл. Пересіч грубого доходу з молочарського відділу за 1926. р. виносила 15.01% у відношенню до загальної квоти торгів. Таким чином для осягнення грубого доходу у висоті 2.950. — зл. при 15.01% пересічі обтяження є необхідний річний торг за молочарські перетвори в висоті 22.603.56 зл. (1.886.63 зл. місячно, а 62.883 денно).

Знаючи висоту торгу в злотих, слід обчислити якої кількости молочних сирівців і перетворів потреба як мінімум життєздатности кооперативи. Підставою цього обчислення будуть дотеперішні пересічні осягнення в молочарських відділах, а саме: ціна за 1 кґ масла 5.25 зл.; 3 літри молока, яке можна доставити до молочарні від одної корови в день по покриттю домашнього запотребования в молоці; 25 літрів молока потрібних на вироблення 1 кґ масла. Приймаючи ті основи одержимо, що на квоту річних торгів за молочні продукти у висоті кругло 22.600.00 зл. треба випродукувати і продати в рік 4.305 кґ масла (358 кґ масла в місяць а 12 кґ в день), при чім на це масло треба зужити 107.625 літрів молока в рік (8.950 літрів в місяць і 300 літрів в день). До узискання знову названої кількости молока треба 100 ко-

ров, від яких денно можна узискати по 3 літри молока для перерібки масла.

Що до величини господарського району, який може запевнити життєздатність молочарській кооперативі, спираємося знову на статистичних даних за 1926 рік і на основі цього одержимо, що в 1926 році одно сільське господарство в місцевостях, в яких були молочарські кооперативи, доставило до кооперативи за рік молочних сирівців у вартости 77 зл. пересічно. Таким чином для осягнення торгів у висоті 22.600.00 зл. потреба 294 самостійних господарств з пересічною силою достави молочних продуктів сирівців в рік у вартости 77 зл. Другі знову обчислення виказують, що в місцевостях з молочарськими кооперативами було з кінцем 1926. р. всего по 246 самостійних господарств в пересічі. Отже виходить, що молочарські кооперативи були не життєздатні. В дійсности так воно й було, а життєздатність самостійних молочарень піддержувалася штучно (подібно як у господарсько-споживчих кооперативах), поменшуючи найконечнійші видатки, спеціяльно ж винагороду службовиків.

Але найважнішим чинником, який піддержував життєздатність господарсько-споживчих і молочарських відділів було лучення їх відділів при одній кооперативі. Доказом цього є слідуюче зіставлення:

Життєздатність кооперативи з відділами господарсько-споживчим і молочарським.

Річний бюджет такої кооперативи є слідуючий:

а) винагорода членів управи	360.— зл.
б) винагорода трьох службовиків	1.800.— „
в) контрольна комісія	60.— „
г) податки	400.— „
д) обезпечення	90.— „
е) належитість за ревізії	300.— „
є) культурно-освітня праця	50.— „
ж) амортизація движимостей	300.— „
з) інші видатки	900.— „
	4.260.— зл.

На покриття тих найконечніших видатків потреба при дотеперішнім відношенню торгів за споживчі артикули до торгів за молочарські перетвори як 1 до 1.06 слідуючих доходів:

Торги	за рік	місячно	денно	при пересічі обтяження	грубий дохід
споживчі	17354.31	1446.—	48.—	12.64%	1.947.43
молочні	17719.45	1476.—	50.—	15.01%	2.312.57
Разом	35073.76	2922.—	98.—	—	4.260.—

Знаючи висоту річного торгу слід обчислити кілько потреба самостійних господарств в одній місцевости для життєздатности кооперативи зі споживчим і молочарським відділом.

Дотеперішні статистичні дати виказують, що одно сільське господарство в місцевостях, де є кооператива з споживчим і молочарським відділом, закуповує споживчих товарів і продає молочних сирівців в кооперативі річно на загальну квоту 149.— зл. (більше на 16.06 зл. чим торги окремих кооператив споживчих молочарських разом взятих.). Спираючись на тих цифрах одержимо, що для досягнення річних торгів у висоті кругло 35.000. зл. річно потрібно одній місцевости щонайменше 235 самостійних господарств для обоснования повної життєздатности кооперативи з названими двома відділами. В дійсности статистичні дати за 1926. рік виказують, що в місцевостях, де були кооперативи з споживчими і молочарськими відділами було вже з кінцем 1926. р. по 248 самостійних господарств в пересічі, иншими словами всі ті кооперативи через лучення відділів виказували в пересічі не тільки повну життєздатність, але й звижку.

Життєздатність міської споживчої кооперативи

буде предметом окремого розгляду після зібрання нами потрібних даних.

Життєздатність сільської кредитової кооперативи.

Установлення границі життєздатности сільської кредитової кооперативи не виказує великих трудностей тому, що бюджет кооперативи є звичайно сталий. Рівночасно можна вже наперед обчислити грубі доходи кредитової кооперативи, придержуючись границь побираних відсотків від позичок та виплачених відсотків від побраних до кооперативи оборотових фондів. При обчисленню оборо-

тових фондів належить трактувати уділи і запасні фонди нарівні з кредитами, себто належить брати під увагу відсотки на уділи (майбутню дівіденду) та відсотки від запасного фонду (як дохід власний, потрібний до побільшування власного майна). Розпиття поміж границею виплачених а побраних відсотків буде тим доходом, який повинен покрити біжучі видатки кооперативи.

Бажаючи встановити життєздатність кредитової кооперативи І. ступня (новоосновано) в мінімальних границях, послугуємося слідуючим бюджетом:

а) винагорода для скарбника і книговодця	240.— зл.
б) обезпечення від влому	12.— „
в) культурно-освітна праця	25.— „
г) амортизація движимостей	40.— „
д) інші видатки (пересіч з 1926 р.)	200.— „
разом	517. зл.

Для покриття тих видатків треба кооперативі мати такі оборотові фонди, які при дотеперішнім опроцентованню (8%) оборотових фондів і побиранню відсотків від позичок (12%) давалиби в межах свого розпиття (4% річно) щонайменше квоту 517·— зл. Такими фондами буде на власнім і чужім майні квота не менше 12.925·— зл. З такими фондами можна розпочати вже діяльність кредитової кооперативи, не пересуджуючи, що й при менших оборотових фондах можна задержати життєздатність кооперативи, однак лише коштом поодиноких позицій найконечніщих видатків в бюджеті.

Життєздатність районного (повітового) союза господ.-споживчих кооператив.

Річний бюджет господарсько-споживчої кооперативи ІІ. ступня в границях дотеперішних видатків поодиноких правильно розбудованих районних (повітових) Союзів представляється слідуючо:

1) платні 8 сталих службовиків по 180.— зл. в пересічі місячно і одного доходячого по 60.— зл. в пересічі місячно (в тім: 1 торговельний референт, 1 інструктор-організатор, 1 книговодець, 1 помічник книговодця, 1 касієр, 1 магазинєр 2 помічники магазинера, і 1 возьний — штати службовиків взяті з одного добре наладженого ПСК)	18·000·—
2) зворот коштів подорожі членів Надзірної Ради на 4 засідання по 5 зл. для одного члена	140·—
3) винагорода 3 членів Контрольної Комісії за 4 контролі по 3 дні а 10.— зл. за один день для одного члена	360.—
4) чинші (пересіч 16 ПСК в 1926.)	1.520.— зл.
5) опал і світло (пересіч 16 ПСК. в 1926.)	350·— „
6) належитість за 20 днів ревізії а 20 зл.	400·— „
7) податки (пересіч 14 ПСК. за 1926 р.)	4.000·— „
8) пенсійне обезпечення службовиків	2.000·— „
9) каса хорих	600·— „
10) обезпечення від огню і крадіжи з вломом	400· „
11) книгозбірня і часописи	300.— „
12) порторія	200.— „
13) оплата за телефон	600.— „
14) канцелярійне приладдя	150.— „
15) оголошення	75.— „
16) кошти подорожі і орган-інструкт. розїзди	1.000.— „
17) амортизація движимостей	220.— „
	30.315.— зл.

Видатки свої покриває ПСК. з доходів торговельного підприємства. Відсотковий дохід брутто з торгів не у всіх ПСК однаковий. На ріжноманітність доходу впливає ріжнородність бюджету як і сумаричних торгів. Сума грубого доходу всіх ПСК з кінцем 1926. р. виказувала 6.27% загальної квоти торгів. Ця пересічна не буде основою при нашім обчисленню тому, що поодинокі кращі ПСК вже в 1927. році виказали постепенне поменшення відсоткової стопи при калькуляції товарів, при чім з кінцем вересня 1927. р. три з найкраще зорганізованих Повітових Союзів Кооператив виказали пересіч грубого доходу брутто з товарів першої потреби у висоті 4.2%. Це значно менше обтяження товарів не було припадковим тільки, навпаки, було вислідом свідомої політики управ цих союзів, згідної з основними засадами кооперації. В надії, що слідом згаданих союзів підуть теж другі ПСК, приймаємо в основу рахунку обтяження у висоті 4.2% при такому % обтяження на покриття всіх конечних видатків ПСК у висоті кругло 30.300.— зл., потреба річного торгу за крам першої потреби на суму кругло 750.300. зл. (62.520. — зл. місячно) не вчислюючи тих додакових торгів, з яких доходів повинні покриватися відсотки від чужих оборотових фондів спеціяльно в тих ПСК, які що до власних оборотових засобів не є самовистарчальні.

Виходячи з тої загальної суми торгів ПСК, можемо обчислити на основі дотеперішних статистичних дат, кілько кооператив в пересічі потрібно для осягнення бажаного торгу а тим самим для життєздатности ПСК. Закуп товарів першої потреби одною кооперативою І. ступня

в 1926. році виносив 16, 929. 44 зл. при 54, 176% торговельної дисципліни до Повітових Союзів. Вслід за тим одна кооператива закупила в 1926. р. в ПСК товарів першого запотребования на квоту 9. 171. 69 зл. Йдучи дальше по тій лінії одержимо, що для досягнення торгів в висоті 750. 300. — зл. потрібно при дотеперішній торговеньній дисципліні мати в членах 82 кооперативи. Що йно тоді ПСК буде в границях вище означеного бюджету і пересічі доходу життєздатним. Знову приходиться сконстатувати, що фактичний стан є инший. А саме під кінець р 1926. один ПСК виказував в пересічі між членами 52 кооперативи иншими словами, що ані один ПСК не міг стати життєздатним, зглядно, що в ціли піддержання життєдатности ПСК союзні кооперативи повинні були дати більші торги від дотеперішних. Однак не менше як по 14. 400. — зл. на одну кооперативу в рік. Переглядаючи замкнення рахунків поодиноких ПСК з кінцем вересня 1927. р. знаходимо, що загальні торги за товари першої потреби в поодиноких ПСК (прим. в Борщеві) виказують від липня до вересня 1927. р. включно по 82. 741. — зл. місячно в пересічі або на одну кооперативу в рік по 17. 736. — зл., не вчисляючи загальних торгів названого ПСК за сільсько господарські продукти (по 64. 668. — зл. місячно, або 13. 860. — зл. на одну кооперативу в рік). Крім цього Союза маємо й другі ПСК, які рівнож виказують повну життєздатність навіть в границях вище означеної стопи калькуляції товарів. Натомість деякі ПСК не мають необхідного мінімум торгів, як рівнож відповідної кількости членів-кооператив. Життєздатність тих ПСК, як виказують ревізійні звідомлення піддержується подібним способом, як в кооперативах І. ступня: а) поменшенням видатків на кошти завідування а спеціяльно коштом платень службовиків, б) вищим обтяженням товарів, в) і одним як і другим способом.

На цьому кінчимо розгляд питання про життєздатність кооператив. Дальші уваги відноситимуться до питання про фінансову самовистарчальність кооператив. (д. б.)

М. Капуста.

Від Редакції: Для уникнення евент. непорозумінь зазначуємо, що шан. автор взяв за підставу своїх бюджетних обчислень бюджетні дані селянських господарств з львівського воєвідства, а не тому, що з инших районів таких даних не має. Тому цифри виведені в повищих рахунках, особливож що до господарсько-споживчої кооперативи І ступня не мусять відповідати точно місцевим умовам, які є інші в Карпатах і в Сокальщині чи на Волині і Поліссі. — Друге, це те, що, обчислюючи мінімум торгів, автор мав на увазі головно торг споживчого асортименту, рахуючись з тим, на жаль, ще невідрадним фактом, що інші операції: як набування мануфактури, зеліза і збут продуктів с. господарства у нас ще тільки в зачатках.

Господарська хроніка.

Торговельний білянс Польщі в м. грудні 1927. Закордонна торговля Польщі в цьому місяці дала ось такі цифри:

Привезено із-за кордону тов. вартости 160.658 тис. зол. фр.

Вивезено за кордони тов. вартости 125.450 тис. зол. фр.

Надвижка привозу над вивозом (біл. недобір) 35.208 тис. зол. фр.

В листопаді 1927 р. був білянсовий недобір менший на 13.091 тис. зол. фр. На це збільшення недобору склався зріст імпорту на 5.077 тис. зол. фр. і спадок експорту на 8.014 тис. зол. фр.

Найбільший зріст привозу виявила ґрупа машин, приборів електротехнічних і засобів комунікації; на другому місці що до зросту стоять руди й метали, на третьому хемікалії, між ними на першому місці стоять штучні угноєння. Зріст цього імпорту, як і всякого імпорту, впливає відємно на торговельний білянс, носить характер продукційний.

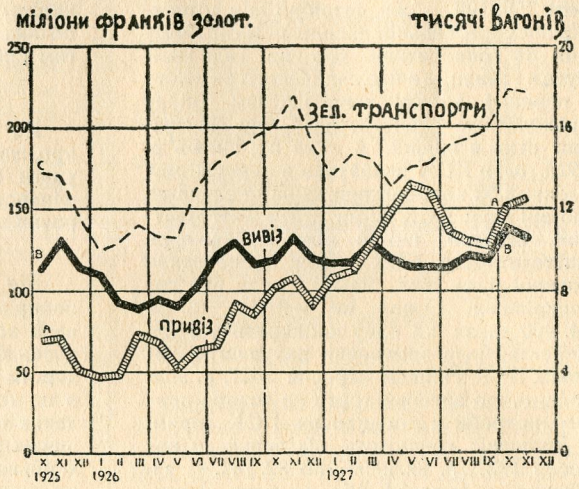
Зменшення привозу помічається в групі споживчих товарів і текстильних сирівців та виробів.

Найбільше зменшення вивозу припадає на ґрупу сирівців і товарів споживчих, яка потерпіла наглий спад. Упав експорт гороху й фасолі, бараболь, муки й картопляного крохмалю, цукру, ма-

сла й яєць; що до цих останніх, то це пояснюється зимовою порою; морози стримали експорт бараболь; але спадок вивозу цукру вказує на дійсне зменшення продукції, тим більше, що зимові місяці дають завше найбільші цифри експорту цукру.

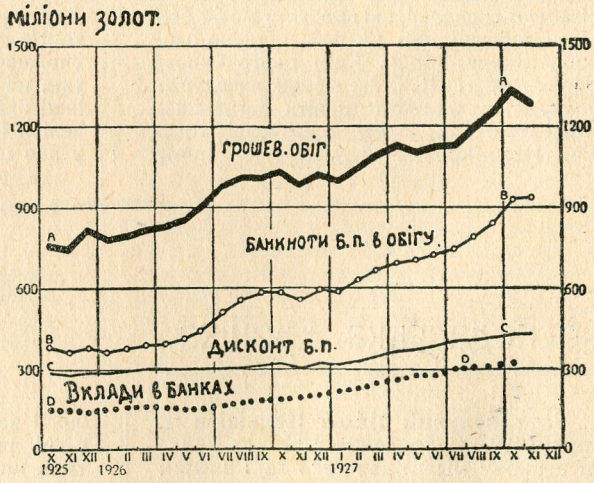
Деяке збільшення вивозу помічається що до ячменю, мяса, хмелю і паші. Пшениці й жита майже не вивозилося.

Зовнішна торговля і рух зелізн. транспортів в Польщі.

Як відомо, стан торговлі із закордоном впливає сильно на курс валюти даного краю. Ця діяґрамка представляє розвиток імпорту та експорту через кордони Польщі в часі від жовтня 1925 до листопада 1927, а саме: лінія (крива) А представляє вартість товарів імпортованих, крива В вартість товарів експортованих, крива С представляє пересічну денну кількість заладованих ваґонів (без транзіту).

Розвиток кредиту в Польщі.

Ця діяґрама з'ясовує рисунково розвиток кредитових операцій в Польщі. А саме: крива А представляє суму випущених банкнот Банку Польського і давніших держ. грошевих паперів; крива В суму самих банкнот Банку Польського, що є в обігу; крива С вказує, на яку суму Банк Пол. есконтував (закупив) векслів; крива D вказує суму ощадностей в банках. Всі вартости, як видно з таблиці, в номінальній валюті.

(Wiadomości statystyczne N-r 1. за 1928 р.)

Курс доляра і рух цін в р. 1927. Після наглого підйому курсу доляра в кінці березня до травня 1926 р. і наглого відтак його спаду, курс доляра від липня 1926 р. утримується майже на рівній площині. Розпорядком президента з 13. X. 1927 визнано, що 1 доляр = 8,914 зол. і цей курс на далі рахуватиметься паритетом (100 %).

Гуртові ціни переживали живі скоки до червня 1926 року; від того часу виявляють тенденцію повільного рівномірного росту аж до квітня 1927, після чого удержуться, якщо вірні дані польського уряду статистичного, більше менше на однім урівни. Те саме і знову з застереженням що до правдивости обчислень статист. уряду можна сказати про кошти прожитку в більших містах Польщі.

Курси акцій виявляють тенденцію постійно зростаючу — знак доброї конюнктури для підприємств.

Вивіз дерева нищить ліси. Власники і експлоататори лісів в цілій Польщі мають добру конюнктуру: вивіз знову росте, бо ціни йдуть в гору, досягаючи що до деяких сортів двоєнного рівня. Наслідком дворічної митної боротьби з Німеччиною вивіз до Німеччини обробленого дерева не виплачується, бо Німеччина хоронить свою деревообробляючу промисловість. Польща вивозить туди масово кругляки, різане-ж дерево й др. в невеликих кількостях тільки в Англію і Голяндію, де ціни не є високі. Річ ясна, що цього рода господарська політика перечить примітивним прінціпам здорової народньо-господарської політики, вже хочби тому, що спинює розвиток власної деревообробляючої промисловости. До цього ще й те, що вивіз дерева з Польші від ряду літ значно перевищує природній приріст лісів і нищить їх основну субстанцію.

Діяльність новозаснованого нафтового картелю перед Радою Споживачів. Дня 14 січня в міністерстві внутр. справ відбувалося засідання Ради Споживачів. Представник Związku Spółdzielni Spożywców Rzp. P. M. Рапацкий вніс резолюцію з протестом проти підвижки цін нафти на внутрішньому ринкові, яка має уможливити експорт по дешевих цінах за кордон (думпінг). Резолюція домагається дальше явности калькуляції державної рафінерії нафти в Дрогобичі з метою виявлення дійсних прибутків нафтових рафінерів. Дальше протестує проти проектованої централізації всього розподілу нафти в руках нафтового картелю, чим споживач бувби зовсім відданий в руки картелю. — Внесення відіслано для розгляду в головній комісії, де воно, можна так надіятися, буде спочивати сном блаженних, коли судити по тому, яке було досі відношення уряду до зорганізованих промисловців.

Польський картель шкла. Найвизначніші фірми шкляного промислу в Польщі а саме: акц. С-ка гути в Зомбковіцах, гута Кляра в Пйотркові і Малопольські Шклярні в Щаковій заснували спільне бюро продажі. Головна контора носить назву »Verspol« і почала працювати з 1 січня б. р. Чекаємо наслідків цього картелю.

Зріст щадничих вкладок в грошевих установах в Польщі.

Банки акційні мали вкладів термінових і безтермінових

в січні 1925	міл. зл.	85
в червні 1926	» »	83
в липні 1927	» »	200

Поштова Каса Ощадности мала тих-же вкладів

в січні 1925	міл. зл.	9,4
в червні 1926	» »	15,9
в серпні 1927	» »	42,6

вкладів чекових:

в січні 1925	міл. зл.	37,5
в червні 1926	» »	39,2
в червні 1926	» »	57,4
в серпні 1927	» »	101,5

Комунальні каси ощадничі (118 кас) мали вкладок:

в червні 1924	міл. зл.	1,8
в січні 1925	» »	9,3
в червні 1927	» »	100,—

Українська кооперація в межах Польщі.

на 31 грудня 1925	міл. зл.	1,5
» » » 1926	» »	2,8

Приводимо ці цифри як відповідь тим, хто не вірить в можливість успіху акції ощадности в наших умовах.

»Хлібозаготівлі« на Рад. Україні. Минає зима; як що-року, вся радянська преса, в цьому числі й кооперативна, має турботи із т. зв. »хлібозаготовкою«, себто із скупом хліба для міст і для експорту за кордон (експорт хліба в рад. умовах це головний спосіб піддержування курсу червінця). Усі політичні й економічні пресові органи переповнені закликами до кооперативних і держ. торговельних органів, щоби виконати наложений на них господ. пляном контигент скупу хліба. „Кооперативне Життя«, що виходить в Харкові як газета тричі в тиждень, пише в заголовку статей: »Хлібозаготівлі — найважливіший іспит усієї кооперації!«. „Байдужість, нехлюйство, бюрократизм деяких кооператорів — перешкоджають окремим організаціям цей іспит скласти!«

»Кооперованє Село« ч. 1. за 1928 р. в передовій статті пише:

»Треба припинити всю иншу роботу: ревізійну, агрикультурну (в звязку з цим ми припинили й перевиборчу кампанію в товариствах), і все це підпорядкувати хлібозаготівлям«.

Річ в цім, що „початок хлібозаготовчої кампанії 1927—28 був надзвичайно бурхливий. Кооперація організаційно себе підготовила, фінансово забезпечила, але вже, починаючи з жовтня 1927 р., спостерігається крутий перелом в бік підупаду хлібних закупів. « »...байдужість, що виявилася за жовтень, грудень, свідчить про відсутність у кооперативного активу розуміння того величезного завдання, що стоїть перед радянською державою взагалі і з'окрема перед с. г. кооперацією..« (Кооперованє Село).

Одним словом, »заготівлі« припинилися, бо селянин, хоч має лишки хліба, ховає його. Очевидно, його не вдоволя-

ють тверді (»конвенційні«) ціни, назначені державою для всіх державних і кооперативних закупочних органів.

Держава і стоячі на її услугах центральні органи кооперації пускають в рух машину залякування. Управи кооператив за »недостаточну дбайливість у заготовках« потягаються навіть до судової відповідальности.

»Кооп. Життя« ч. 7. з цього року пише: »Провідні органи Градизького і т. д. с.-г. товариств ставилися так байдуже до роботи, що затримували в себе заготовлений хліб з 1-го до 10-го січня (!). За це правління цих т-ств дістали: сувору догану з попередженням, що як таке ще станеться, то їх притягнуть до судової відповідальности«(?!). »Притягнуто також до суду(!) правління Обознівського с.-г. т-ва за повну бездіяльність, за те, що відмовилося приймати хліб в дні релігійних свят, за те, що не виконало план заготівель та за те, що зірвало всі заходи спілки«.

»За недбайливе виконання директив урядових органів(!) про переведення хлібозаготовчої кампанії правління Харківської Рай-спожив-спілки (щось як ПСК!) порушило перед прокуратурою(!) клопотання про притягнення до карної відповідальности повних складів правлінь таких споживчих кооперативних т-ств: (тут перечислено назви 8 кооператив).«

Ну, й тяжко бути членом Управи кооперативи на Рад. Україні! Мабуть не легше, як наказним війтом в Галичині.

Не дивниця, що під таким терором деякі кооперативні службовці беруться надто ревно до роботи, щоби показати себе перед начальством:

»Підчас купівлі можна бачити просто такі дикі сцени: агенти хлібозаготовчих організацій, конкуруючи між собою, натискають на селян, кожний кричить, закликає його до себе, а іноді силою бере коней за віжки і тягне на сій хлібозаготовчий пункт«.

Горе тому, хто закуповуючи збіжжа не додержується »конвенційних« цін, назначених владою:

»До Нарком-торгу надійшли матеріяли з Полтавської округи, що свідчать також про часті нарушення конвенційних цін. Полтавський господарсоюз (окружний союз с. господ. кооператив) оштрафовано на 1000 карб. за порушення цін по 26 товариствах. Лубенську райспілку за те саме на 500 карб. Кремінчуцьку на 200 карб., Середньо-дніпровський сіль-кредитсоюз — на 200 карб. і инш.»

Скажіть, чи не трудне положення кооператора: з одного боку заготовляй, з другого боку не переплачуй?!

»Мобілізація селянських коштів«

Другою черговою проблемою дня, яку висовують кермуючі чинники Рад. України має бути мобілізація, себто нагромадження для оперативних цілий пайових капіталів і щадничих вкладок селянства в кооперативах, або зачетів (авансів) на промислові вироби, яких потребує село. Очевидно, що ці гроші потрібні на закуп хліба від тихже селян.

Отже централя с. г. кооперації — Сільський Господар видає обіжник, в якому наказує:

1. До 15. лютого 1928 р. постягати від членів сільсько-госп. товариств (кооператив) невплачені ще уділи і инші належні внески;

2. перевести через обєднані засідання правлінь і надз. рад(!) збільшення розміру паїв до мінімальної висоти 8 карб., а де можна й більше (збільшення розміру уділу переводиться в порядку адміністративного розпорядку з централі, не запитуючи волі загальних зборів);

3. установити тим-же порядком спеціяльні внески від членів до спеціяльного капіталу на виробничі операції (млини, олійниці, цегольні, дахівкарні і т. д.).

4. подібне щодо бурякової, хмелярської й молочарської кооперації;

5. стягнути усі залеглі на членах суми.

Що-ж з тим грішми? На це дає відповідь точка 11:

»Союзи повинні до 1. лютого внести до С. Господаря належні йому пайові внески повнотою на всі 100%«.

Окремо звернено увагу на щадничі вкладки:

»Вжити всіх заходів до дальшого розвитку вкладкових операцій з тим, щоби до 15. квітня мобілізувати їх не менше по 5 карб. на члена і на день 1. жовтня 1928 р. — не менше 10 карб. на кожного члена т-ва«.

Плян на обдурення мужичка проглядає ясно з оцих стрічок:

»Такий порядок зменшить грошові лишки в селянському господарстві й цим викличе потребу продавати запаси зерна, що ним заможне господарство(?) збирається зривати заготовчі ціни на хліб, збирається взагалі спекулювати на господарських утрудненнях держави« (Кооп. Село ч. 1. стор. 5., підчеркнено нами).

Таке написано чорне на білому в передовій статті органу сільсько-господарської кооперації, організації, яка має заступати інтереси своїх членів — селян хліборобів!

З реферату комісаря зовн. торговлі Рад. Союза. На XV. парт. зїзді Всесоюзної ком. партії комісар зовн. торгу

Мікоян подав м. и., що закордонний капітал не виявив більшого зацікавлення до радянських концесій (на експлоатацію природніх богацтв Союза). Всього вложили закорд. капіталісти в рад. господарство 47 міліонів рублів.

Зате радо приходять на службу закордонні фахівці. В минулому госп. році (1926/27) закордонним »спецам« титулом платні 3 міліони рублів. (Українські фахові робітники не тішаться симпатією рад. чинників і їх до Рад. Союза не пускають — Ред.).

Заграничка торгівля Союза, по словам Мікояна, це найбільш приостала ділянка радянської економіки, яка навіть в приблизному недосягає довоєнного рівня. Це відбивається погубно на всьому рад. господарстві; якщо воно має будуватися по лінії індустріялізації й соціялізму, воно вимагає живого довозу машин і сировин. Одначе довіз може відбуватися тільки за гроші, добуті з вивозу, бо рад. влада не має великих засобів золота, ні вистарчаючих кредитів за кордоном.

Отже приходиться обмежувати довіз машин та сировин і до мінімума звести вивіз готових виробів. Зате особливу увагу треба присвятити скріпленню вивозу. Головна трудність в цьому, що експорту хліба не вдається налагодити у великих розмірах. Помимо всіх недостач і неуспіхів монополії загран. торгу рад. влада не думає в чомусь відступити від цієї засади (монополії), бо це єдина можлива форма зносин рад. Союза з капіталістичним світом, яка його охороняє від господарських інтервенцій буржуазії.

Алькоголізм в Рад Союзі. В журналі »Плановое хозяйство« І. Дейчман приводить такі цифри. Випито в Рад. Союзі:

в р. 1924	800.000 відер горілки (по 12 літ.).	
» 1925	4,100.000	»
» 1926	20,500.000	»
» 1927	31,500.000	»

Темпо росту страшне! По підрахункам І. Д-на робітник в Рад. Союзі витрачає в двоє більше на алькоголь чим на квартирю. Кількість арештованих в пяному виді в Ленінграді виносила в р. 1923 дут 2088, в р. 1924 — 11.000, в р. 1925 — 21.000, в р. 1926 95.000.

Виріб і торг горілки в Рад. Союзі монополізований державою, як в Польщі. Очевидна річ, що зріст алькоголізму збільшує державний дохід.

Проєкт нового земельного закону в Рад. Союзі. Центр. Комітет комун. партії Союза публікує тези для вироблення нового декрета в земельній справі. Цим декретом влада задумує зробити певний жест »на ліво«, щоб підірвати ґрунт замітам опозиції в ком. партії. Основна тенденція тез: дати привілеї біднякові і середнякові перед »кулаком.« »Кулак« має бути позбавлений права голосу в земельних громадах (зборах), де повинен мати перевагу сільський пролєтар. Що до доцільности таких привілеїв можна поважно сумніватися. Правні привілеї »комнезамам« і »біднякам« не є ніяка новина в рад. практиці і вони зовсім не спинюють розвитку »кулацтва.« Тільки вільна кооперативна організація може тревало скріпити дрібних селян.

Негосподарність в державному апараті На XV. зїзді всесоюзної комуністпартії предсідатель партійного суду, Орджеонокідзе заявив, що акція для поборювання негосподарности апарату ведеться, одначе бюрократизм так зрісся душею й тілом із радянським апаратом, що боротьба проти лінивства, негосподарного витраченья грошей, паралельности урядів й ин. є дуже важка і часто безнадійна.

Донбас. (З реферату контрольної Комісії Донугля). Донбас був недавно обслідуваний харківською комісією Вищої Ради Нар. Господарства. Сконстантовано: що механізація праці є недостаточна. Часті затримки в праці робітників з причини відсутности вагонів, дров для шахт та иншого метеріялу. Умови праці і мешкальні робітництва дуже важкі, тому велика змінливість у складі робітників. Безпека осіб працюючих в шахтах невистарчаюча. Недостача кваліфікованих робітників. Загальний тон звідомлення комісії песимістичний.

Вже вийшов з друку перший збірник

„МОЛОДИЙ АҐРОНОМ“

Ціна 20 кор. чес. або 0.60 амер. дол. (з пересилкою).

Приймається передплата на 4 найблищих збірники, що вийдуть з друку: 29/II, 1/IV, 1/VII та 1/X — 1928 р. Кождий збірник — розміром 6 – 10 аркушів з двома-трьома портретами.

Умови передплати: 4 найблищих збірники – 50 кор. чес., або 2.5 ам. дол.; ціна окремого збірника — 15 кор чес., або 0.45 ам. дол. з пересилкою.

Адреса: Československo, Lázně Poděbrady, Ukrajinská Hospodářská Akademie, Agronomické sdružení, Редакція Збірник »Молодий Аґроном«

Конференція в справі організації кооперативного молочарства.

Конференція відбулася у Львові дня 25 грудня 1925 р. з ініціятиви РСУК при участи представників Маслосоюза, Центросоюза і 15 представників від кооперативних союзів з краю.

Від РСУК представив інж. Е. Храпливий ряд пекучих організаційних питань, які висовує життя і які вже довший час чекають своєї розвязки. Здебільшого росходиться про наладнання взаїмовідносин між молочарськими відділами при госпо-споживчих кооперативах і їх надбудовами: з одного боку Маслосоюзом, як фаховою і торговельною централею, з другого боку Повітовими Союзами та Центросоюзом, як верховним обединанням Повіт-Союзів. Невияснені є питання про те, хто обовязаний ревізувати такі молочарські відділи і з якого боку, та чи і які уділи повинні вони вносити в повітові і в Молочарський Союз.

Далі є ріжні думки про порядок заснування молочарських відділів при госп.-спож. кооперативах (основний тип молоч. кооперації в даний мент!), компетенцію в цій справі Повітових Союзів і Маслоюза. Особливо ускладнюється ця справа при засновуванні районових молочарень, з ініціятиви і засобами кількох кооператив. Референт предложив проект резолюцій про влаштування цих питань.

В дискусію порушено передусім саме кардинальне питання про доцільність засновування молочарських відділів при госп.-спож. кооперативах; знову виринала думка про необхідність засновування зовсім самостійних молочарських кооператив (спеціялізація). Що до цього питання вирішено, по заяві голови РСУК, інж. Павликовського, станути на становищі постанови Ради Ревізійного Союза Укр. Кооператив, яка в червні 1927 р. приняла напрямні на блищий час того змісту, що належить стреміти в засаді до спеціялізації в молочарському ділі, що одначе спеціялізації не можна проводити насильно; найкраще це питання вирішить саме життя, яке приневолює переходити до типу великих, районових молочарень. Так само не треба противитися відкриттю споживчих відділів при існуючих вже самостійних молочарських кооперативах.

Далі встановлено, що Маслосоюз має переводити свою організаційну роботу в тісному порозумінні з Повітовими Союзами, для чого вже й є відповідна постанова Маслосоюзу з жовтня 1927. Після узгіднення тих загальних засад на будуче переведено дебату над сучасним станом організаційного питання в молочарстві.

Дир. С. Герасимович, як представник Центросоюза констатує необхідність координації праці організаційних відділів МС і ПСК, бо одні і другі спираються на тій-же підбудові. Всі розуміють, що при такому стані, як тепер, МС фактично не має своєї підбудови — членів, які будучи членами ПСК, здебільшого не є членами МС. Ставить кілька резолюцій, що випливають з основної думки про єдність підбудови МС і ПСК.

— Інж. Палій, як представник МС, заявляє, що МС досі не переводив ніде насильно спеціялізації. Опінія, що МС матеріяльно використовує другий основний тип — господ.-споживчу кооперацію, є неправильна, бо цього нічим не доказано. МС через свої організаційні відділи перевірює молоч. відділи і кооперативи з боку технічного і технічно-рахівничого; організаційні відділи ПСК доповнюють це контролею з боку торговельно-бухгальтерського. МС не вимагає, щоби ПСК за нього засновували молочарні; він бажає самий це робити. Хоч заснування молочарні звязане з більшим видатком, то кооперативи одержуть машини без жадного вкладу з початку. Госп.-споживча кооперація не є покриваджена через співпрацю з молочарською.

Дир. Шепарович (Центросоюз). Твердження МС, що молочарська кооперація не росла коштом госп.-споживчої — не є стійне. Приводить примір кооператив в Ладанцях, у Войнилові і Калуші. Треба, щоби МС належно оцінив і визнав працю організаторів і люстраторів Пов. Союзів. Заснування молоч. відділів не можна полишити виключно на компетенцію МС. Промовець вважає доцільним, щоби організатори МС находилися при Пов. Союзах і працювали в організаційному звязку з ПС.

Інші промовці говорили до порушених визше справ. Після переведеної дискусії ухвалено такі резолюції:

1. Зібрані констатують, що МС і ПСК спіраються в більшости випадків на тій-же самій підбудові (господарсько-споживчі кооперативи) і тому погоджуються не вести ніякої пропаганди ані натиску в напрямі ділення кооператив мішаного типу на окремі кооперативи; натомість

будуть вести пропаганду за творенням районових молочарень зі сметанковими станицями при госп.-споживчих кооперативах. Такі станиці можуть засновуватися і там, де ще нема госп.-споживчої кооперативи.

2. Поділ кооператив на самостійні спеціяльні кооперативи мусить відбуватися за обопільною згодою МСоюза і ПСК.

3. Відкривання молоч. відділів при госп.-споживчих кооперативах і споживчих відділів при кооперативах молочарських має відбуватися за обопільним порозумінням МС і ПСК.

4. Засновування районових молочарень має відбуватися рівнож в порозумінні з відповідним ПСК і тільки за згодою РСУК.

Як остання точка, дебатувалося питання про те, чи МС повинен чи ні причинятися матеріяльно до піддержування організаційних відділів Пов. Союзів Кооператив, з огляду на їх працю біля молочарської кооперації. З огляду на заяву дирекції МС, підперту інж. Павликовським про некомпетенцію дирекції МС рішати тут про цю справу, присутні погодилися на такій формі резолюції:

5. МС обовязаний причинятися матеріяльно до несення коштів організаційних відділів ПСК в пропорції до загальних коштів і до загального числа кооператив в данім районі. Висоту допомоги МС усталить РСУК по вислуханню думки Надз. Ради МС.

Дебата над способом уфундування МСоюза уділами привела під кінець до ухвалення такої резолюції:

6. Конференція визнає необхідним, щоби кооперативи, котрі дають Маслосоюзові готовий до продажі продукт, вивінували Маслосоюз уділами.

Таким чином усталено основні напрямні для дальшої організаційної роботи в царині кооперативного молочарства на Західній Україні. Спосіб технічного переведення цих засад в подробицях розробить РСУК, з притягненням потрібних статистичних даних і цей його еляборат стане субстратом для нової конференції, що буде скликана в відповідний час.

Перший з'їзд жіночих кооператив

відбувся у Львові, дня 14 грудня 1927 р. Жіночі кооперативи на Зах. Україні — це здебільшого кравецькі підприємства, з яких найстаршою є жіноча промислова спілка „Труд". Всі вони займаються шиттям жіночих одягів і білля не лише для членів, а (здебільшого) на вільний ринок.

Виїмок становить товариство „Українське Народне Мистецтво," яке своєю спеціяльною метою поклало піддержку і розвиток народнього мистецтва, спеціяльно вишивництва і плекання домашньої культури. Видає журнал „Нова Хата" і веде робітню вишивок.

В рефератах виголошених на зїзді обговорювано справу взаїмовідносин жіночих промислових кооператив, потребу виобразування фахових робітниць та справу поширювання і піддержки домашного промислу.

В дискусії, яка розвинулася над рефератами, підчеркувано потребу тіснішого звязку між всіми жіночими кооперативами, так для ідейної співпраці як і взаїмної допомоги в справах збуту виробів і придбання товарових кредитів.

Всі відпоручниці звертали увагу на брак фахових, свідомих інтеліґентних сил, які надавалисяби рівночасно до самостійного ведення робітень і педаґоґічного проводу занять в робітнях дівчат-терминаторок. — Резолюції ухвалені на зїзді зазначають ті напрямні, в яких жіночі кооперативи бажають вести працю в найблизчій будуччині. — Ось зміст цих резолюцій:

1) Признаючи вагу кооперації і участи жіноцтва в ній, українські жіночі кооперативи рішають обєднатися для ідейної і матеріяльної співпраці і ведення дальшої організаційної праці на сьому полі.

2) Зїзд взиває жіночі кравецькі кооперативи, щоб подбали про заснування промислових курсів для термінаторок і посвячували більше уваги фаховому виобразуванню челядниць; взиває всі жіночі організації до поширення опіки над жіночою ремісничою молоддю.

3) Взивається „Труд" у Львові, щоб подбав про основання спеціяльних курсів для виобразування самостійних фахових управительок робітень.

4) Зїзд взиває загал жіноцтва, а спеціяльно жіночі кооперативи до пропаганди і допомоги в організуванню домашного промислу.

Усі жіночі кооперативи однозгідно жалуються на свій лихий стан. Шукаючи причин, приходиться, річ очевидна, в першу чергу вказати на відсутність плянової організації збуту виробів кооператив. Але й крім цього є певні організаційні недомагання в цих кооперативах. Ведучи працю через наємних робітниць не-членів і збуваючи вироби теж здебільшого не-членам, наші жіночі кооперативи, при своїй загальній гуманітарно-добродійній тенденції, не мають ні того розмаху, який проявляє приватний підприємець, ні знову їхній персонал, так треба припускати, не проявляє того запалу до праці, що робітник-член кооперативи, (в так зв. „чи-

стого типу" виробничих кооперативах).

Тут, на нашу думку, є теж причина слабого розвитку наших жіночих кооператив.

Чи не слід би нашим жіночим кооперативам а) сконцентрувати свою торговельну закупочну і збутову діяльність; б) зробити крок до переходу на тип чистої продукційної кооперативи, залишаючи свій характер напів-гуманітарних установ?

Тут-же звзначуємо, що те-ж саме можна сказати й про инші наші „промислово-торговельні" кооперативи.

Перше Засідання новообраної Ради РСУК відбулося у Львові 20 січня 1928 р.

Ма порядку нарад було уконстатування Ради і ряд біжучих справ. В склад президії Ради, крім голови, обраного Заг. Зборами, увійшли: дир. Остап Луцький, як містоголова і др. Василь Кіцула, як секретар.

В склад Виділу Ради (як відомо, Рада збірається всього кілька разів до року, а всі біжучі справи полагоджує Виділ Ради) увійшли: голова (в його відсутности містоголова) і пп. дир. Герасимович (Львів), др. С. Кузик (Рогатин) і О. Базилевич (Берестє).

Першою мериторичною справою пішло обговорення внесених на Загальних зборах РСУК в письменній формі побажань: про заснування кооперативної школи РСУК, про видання кооперат. закона і правного порадника, про інтервенцію перед владою в справі часу торгу і про поширення пропагандистичної діяльности.

Обмінявшися в грубих рисах думками про можливість і способи реалізації цих побажань, Рада вирішила доручити Виділові шукати способів для їх здійснення. З окрема що до кооперативної школи, була кинена думка про перебрання теперішної торговельної школи Просвіти на власний кошт, що не є річчю неможливою, бо вже тепер кооперативи є оподатковані по 80 гр. місячно на ту школу, що дає річно, як заявив представник Центрозоюза, до 10 тисяч золотих підмоги. Рішено доручити Виділові вести в цім напрямі переговори з концесіонером торгов. школи Рідною Школою.

Член Ради І. Вітенко підніс думку про заведення додаткових викладів кооперації при всіх українських приватних школах, що вже робиться в Луцьку. Висловлює побажання, щоби організаційний виділ РСУК виробив плян таких курсів.

Другою йшла справа нової районізації ревізійної діяльности РСУК, на підставі проєкту, ухваленого на колегії ревізорів. Постановлено поділити галицьку землю на 22 ревізійні райони; в кожному районі працювати-ме один ревізор, який відповідає за район. Праця ревізорів має контролюватися, при чому спосіб контролі установить Виділ. Ревізію Повітових Союзів переводитимуть інспектори-ревізори. — В звязку з новою районізацією виникла потреба оголошення конкурсу на прийняття нових осіб на кандидатів ревізорського звання. На північно-західних землях працює на далі луцький інспекторат. Метою реформи районізації є: створення менших районів, для того щоби ревізор міг блище доглядати за кооперативами району, даючи, крім ревізії, ще й поучення і поради, та маючи дещо часу і для своєї самоосвіти.

Третьою справою, що обмірковувалася на засіданні була справа організації праці в бюрі РСУК. Презія Ради внесла про необхідність переведення в життя постанови Ради з липня 1927 про поділ РСУК на 4 відділи: адміністраційний, ревізійний, організаційний і правної поради.

По довшій дискусії ухвалено: поділ ввести в життя, на підставі правильника, який має оставати в згоді зі статутом РСУК. Здійснення цієї постанови покладено на компетенцію Виділу Ради.

Четвертою справою була справа скликання, згідно з постановою Заг. Зборів РСУК, Надзвичайних Заг. Зборів для зміни статута РСУК. Збори рішено скликати на 9 квітня 1928 р. Проєкт нового статута буде розісланий кооперативам, які, якщо бажають, можуть до назначеного реченця надсилати Раді свої проєкти що до змін в статуті. Рада відбуде перед з'їздом спеціяльне засідання для обговорення проєкту статута.

Пятою справою було приняття до відома заснования Ради Працівників РСУК, яка віднеслася до Ради РСУК з проханням уреґулювати службові відношення персоналу РСУК службовим договором (прагматикою). Для розгляду предложеного проєкту такої прагматики обрано комісію в складі: голови і містоголови РСУК та др. М. Волошина.

Шестою точкою йшло обговорення ріжних біжучих справ (приняття нових членів — кооператив; справа додаткового обезпечення кооперативних службовиків в плянованім новім Пенсійнім Інституті; внесення др. Кіцули про більшу обережність з процесами за товарові манка; підготовка до кооперативних ювілеїв в р. 1929).

Кооперативні Курси в р. 1927 і Свята кооперації. До реєстру кооп. курсів, що був поданий в 1. ч. Кооп. Р-ки додаємо ще пятитижневий кооперативно-господарсько-ветеринарійний курс, що відбувся в часі від 16 лютого до 20. березня 1927 в Перемишлі заходом Повітового Союза Кооператив.

До списка Свят кооперації додаємо, теж на підставі наспівших додаткових інформацій, Свято кооперації в Турці над Стр. дня 23. жовтня 1927 р

Свята кооперації в Бикові, Яксманичах, Торках і Плешевичах перемиського повіту.

На наш зазив до висловлювання думки про спосіб влаштовування Свят кооперації на будуче, ПСК в Перемишлі інформує, що Свята найкраще влаштовувати рівночасно в один день в цілому краю, що-найменше для кожного повіта.

Кооперативна видавнича діяльність.

28-го вересня 1927 р. відбулися Надзвичайні Загальні Збори Українського Громадського Видавничого Фонду, які обрали нові кермуючі органи. До Правління Фонду головою увійшов П. Богацький, членами інж. С. Риндик, І. Паливода, Г. Клименко, Др. Є. Приходько. Головою Надзірної Ради обрано проф. Ф. Швеця, головою Ревізійної Комісії — М. Скидана.

На 1-го січня 1928 р. УГВФ. випустив у світ 31 книжку. Загальна кількість примірників 67.000, сторінок 6740. Загальна вартість всіх цих видань досягає 2.700.000 кч. (коло 80.000 долярів). Видані книжки належать до таких галузей знання: техніка, математика, політична екокомія, сільське господарство, медицина, гігієна, статистика, кооперація, цукроварство, історія, соціологія, філософія, філологія, музика, рідне краєзнавство, український театр, мистецтво.

Бажаючи поширити видавничу діяльність Фонду з одного боку і задовольнити потребу в українській книжці масового читача з другого боку, Загальні Збори УГВФ 17-го грудня 1927 р. включили до видавничого плану також твори красного письменства (оригінальні та перекладні), мемуарну літературу, підручники й словники чужих мов а також підручники для середніх та низчих шкіл.

Для підсилення видавничої діяльности Фонду Правління ухвалило звернутися до всіх українських організацій, підприємств, установ, шкіл, „Просвіт“ і т. д. з закликом дати і свою позику-вкладку (1000 кч. = 30 долярів) в УГВФ, купувати видання Фонду і взагалі широко підтримувати цю справу, як національно-культурну організацію для боротьби з книжним голодом.

РУХ ДРУКІВ. Вийшли з друку дві нові книжки: проф. М. Туган-Барановський — Політична економія (наука про народнє господарство), популярний курс, видано коштом фундації Укр. Селянської Спілки в ЧСР, ціна 1 доляр; проф. Хв. Вовк — Студії з української етнографії та антропології, з мапами та кольоровими малюнками, ц. 3. доляри.

Закінчуються друком: проф. Л. Грабина — Геодезія низча, та інж. Кахничевич — Збірник задач до міцности матеріялів.

Готуються до друку: О. Саліковський — Що треба знати кожному (енцикльопедія для дітей і самоосвіти), проф. І. Шовгенів — Гідравліка підземних вод; доц. Ю. Русов — Зоологія.

Ухвалено взяти на перегляд: проф. О. Мицюк — Аграрна політика Европи після світової війни; доц. С. Романовський — Елементи вищої математики, підручник для технічних та спеціяльних шкіл; лект. К. Михайлюк — Молочарство ч. II. Виріб масла. Підручник для сільськогосп. та спеціяльних шкіл.

Зголошені нові праці: Е. Чикаленко — Щоденник за 1907—1917 рр. (спогади); проф. І. Шовгенів — Гідравліка ч. I (гідростатика; теж його — Гідравліка ч. II; проф. М. Чайківський — Логаритми; інж. Л. Биковський — Замітки про чеську бібліографію; Ген. В. Петрів — Теорія оборони нації; теж його — Військова географія України.

Зголошені переклади: Т. Ґ. Масарик — Чеське питання; теж його; Про нашу сучасну кризу; теж його — Іван Гус; проф. Др. Л. фон Візе — Загальна соціологія; проф. Др. Крейчі — Позитивна етика; Др. Вормс — Курс соціології: проф. Челен — Держава; А. Дамашке — Земельна реформа; Ю. Делевський — Суспільні антагонізми; Буржек — Соціялістичні системи.

Редакція »Кооп. Респ-ки« вважає своїм обовязком звернути уваги своїх читачів на видатну творчу працю У. Г. В. Фонду, який з кожного згляду заслуговує на горячу підпору, як головний сьогодня видавець наукової укр. літератури по цей бік рижської смуги.

Громадяне західних земель повинні підперти це видавництво вступаючи масово в його члени.

Адреса видавництва: „Ukrajinskyj Hrom. Vydavnyčyj Fond“ Praha — Vršovice, ul. Samova, 665.

До вирішення.

Хочу піднести і піддати під розвагу робітників кооперації справи, які відносяться тільки до їх самих особисто.

Чи і в якій формі належить організуватися кооперативним робітникам?

Відомо, що сьогодні всі слої культурного суспільства, всі верстви і професії, так умових, як і фізичних робітників, дальше всякого рода промисловці і ремісники є професійно скоординовані, зорганізовані у своїх корпораціях чи товариствах.

А ціль тієї організації всім спільна, взаїмна поміч і оборона власних професійних інтересів.

А як українські кооперативні службовики? Чиж ці, що працюють для обєднання і організації нашого народу у всіх його формах і ділянках господарського і громадського життя є зорганізовані?

Так важко і прикро це сказати, а ствердити треба, що українські кооперативні службовики, яких число вже є велике, не тільки як слід, але зовсім не є зорганізовані.

Чиж маємо свою станову організацію, корпорацію або товариство, або чи знаємо себе самих добре, чи провадимо реєстр кооперативних службовиків?

Ні! Справді, існує у Львові товариство „Супруга", і до нього належить часть кооперат. робітників. Але це товариство обєднує також банковців, службовиків приватних підприємств, взагалі приватних службовиків, які з кооперацією нічого або мало мають спільного.

Потребу організації кооперативного персоналу в станову корпорацію відчуває кожний свідомий кооперативний робітник, а особливо на провінції.

Для кращого зілюстрування потреби заснування такої організації нехай послужить кілька фактів з життя кооператорів з краю.

Відомим є, що багато кооперативних службовиків находиться у великій залежности від всемогучого директора чи члена надзірної ради і тоді, щоби не попасти в неласку цего чи другого мусить бути він сліпим знарядям-тінню тих потентатів. Очевидно, таке становиско убиває його ініціятиву і самостійність.

Через політичну приналежність до якоїсь партії або через свою аполітичність витворює собі службовик противників у тих членів Ради, які хотять мати його в своїй партії.

Часто попаде кооператор в середовище боротьби впливів партій чи осіб, і тоді позиція його прикра а навіть його посада може бути захитана, коли він заявиться по цій або по тій стороні. А вже не дай, доле, не догодити в чому якому членові надзірної ради, а знову, щоби не подобатися котрому, то багато не потрібно, бо особисті справи, симпатії чи антипатії відограють нераз на провінції велику ролю. В тих випадках знову роля кооператора незавидна. А „ділових критиків" то не дай, доле, скільки їх завелось, — всі вони, заслонюючись народним добром або добром інституції, все мають щось до закиду.

Найбільш болюче є, що повищі критики уважають т і л ь к и с е б е за щирих „патріотів", суспільних діячів і ідейних людей, а натоміть, в їх понятю, кооперативні службовики є тільки урядники, які служать кооперації за гроші: „Ми вам — мовляв — за це платимо".

Подобається і є в ласках деяких людей тільки такий кооператор, який ходить обдертий, все стогне та гне перед кожним спину, часто їх просить про якийсь даток а тоді вони „з милосердя" кинуть якесь „святочне". Це не пародокс, а правдиві факти з життя.

Чиж мало було таких випадків, що із-за приватних непорозумінь звільнено з посади неодного довголітного і заслуженого робітника на полі кооперації? Від таких потерпівших часто чуємо жалі, що їх звільнено з посади під покришкою, що не вміють вести справ, а всеж таки навіть в такому разі можнаби такого „нефахового службовика залишити для иншої функції — а то його цілком звільняють і зовсім не звертають уваги на його заслуги коло тої інституції, або що він зі своєю родиною не буде мати куска хліба.

В таких і подібних випадках „посада" службовиків — кооператорів не все є певна і забезпечена.

В тих випадках може мати поміч і оборону тільки станова організація кооператорів.

Справді, до тепер брав в оборону службовиків кооперації РСУК., однак його становиско не все є і може бути рішуче, а оборона інтересів службовиків не все вистарчаюча і успішна.

Цілком инакше морально і матеріяльно почувавби себе, в разі кривди, кооперативний робітник, коли знав би, що за ним стоять тисячі його товаришів і тоді також инакше відносилисьби провінціональні діячі до кооперативних робітників.

Знов матеріяльна сторона кооперативних робітників також не є всюди урегульована, або бодай в части задоволюючо полагоджена, бо скільки є таких повітових союзів чи инших повітових кооперативних осередків, що вже приняли службову прагматику для своїх уря-

довців? А чи богато є службовиків, які мають службові договори? Чи всі службовики є забезпечені на старість?

Відомим є, що подавляюча більшість службовиків має платні нище мінімума ексистенції. В повищій ділянці існує аж надто велика автономія по інституціях.

Не менший вплив малаби в останніх справах і причиниласяби до устійнення службового відношення та платень професійна організація.

Для кращого розвою кооперації, і для осягнення більших користий є вказаним а навіть конечним вишколити собі фахово кооператорів, себ-то стан урядників, які булиб залежні лише від центральних кооперативних установ, скажім РСУК, а тоді ці установи призначувалиб їх до тих кооператив, де заходить потреба, рівнож переносилиб тих службовиків з одної кооперативи до другої, де того вимагавби інтерес кооперативи. Тоді фахові кооперативні робітники не булиб залежні від впливів осіб чи місцевих відносин даної інституції, а з другої сторони в той спосіб управильнювалисяби рівномірно сили фахових людей по кооперативах і не було би тоді таких аномалій, як тепер лучаються, що в одній кооперативі є за багато фахових сил, а в другій жадних

Скільки є тепер випадків, що по кооперативних інституціях працюють люде, які не мають жадного фахового підготовлення ні знання кооперативної роботи, а що гірше, бувають навіть деякі несолідні, а мимо того держаться вони при кооперативах завдяки протекції одиниць.

Евіденцію кооперативних робіників та їх кваліфікацій повинносяби точно вести.

З повищого й инших причин, які ще можна навести, виходить ясно — конечність заснування і переведення станової організації кооперативних службовиків.

Почин і ініціятиву до переведення тої організації повинні дати службовики центральних кооперативних установ у Львові, а край вже піде за ними, до чого отсею дорогою взиваємо їх.

М. Шахнович.

Від Редакції. Поміщуючи цю статейку, як дискусійну, Редакція змінила лише скрізь термін „кооператори" на „кооперативні службовики", бо зі змісту видно, що автор мав на думці тільки їх; кооператором — же є всякий, хто ідейно визнає прінціпи кооперативного будівництва, хочби не був директором чи иншого рода службовиком в кооперативнім апараті. Члени надз. рад. і рядові члени кооперативи, є також кооператорами, якщо приняли ідею спільництва за свою. — Також не булоб правильним, коли-б кооперативні службовики були незалежні вів надз. рад. чи инших службових зверхників, бо до чого тоді звеласяб кооперативна демократія?

З цими застереженнями замітка шан. автора піддається під публичну дискусію.

З кооперативного побуту.

Що може недогляд?

В одному кооперативному часописі поміщено допис одного повітового союзу, в якому цей союз, росказуючи про свою інтенсивну діяльність в торговельній ділянці, подає до відома кооперативного загалу, що він »через посередництво в продажі господарських машин заробив до 1400 зол. в біжуч. році.«

Очевилна річ, що тут простий друкарський недогляд! Напевно мало бути не: »заробив«, тільки: »заощадив членам«. Хіба союзи існують для зарібку?

* * *

В одному знова часописові ми найшли таке оголошення: »Там і там, тоді й тоді відбудеться

»Кооперативне свято«

На святі будуть збіратися датки на кооперативні цілі.«

Ясна річ, що й тут недогляд. Як-би не ті »датки«, то на свято прийшлоб більше людей, а так певно не прийшли ті, що не мали хвилево на »даток«. А врешті, від якого це часу зачинаємо будувати кооперацію датками, прошацтвом? *Observator.*

По ревізії.

Член: Пане ілліструтор! А як там випала тая авантура?

Ревізор: Яка авантура?

Член: Та ніби той обрахунок компературу, бо хотівбим вибачте за пшепрошенем знати, кілько мій брат (крамар) буде мав заплатити?

Ревізор: А так, небогато, 525.56 зл.

Член: Е-е-е „субекція" за велика, якби так половину, то бим навіть ніц не мовив і він певно заплативби, а так піде до суду.

В часі ревізії.

Член Управи (який був і крамарем): Ци ви, пане візитатор, думаєте і „дзісь" до третих когутів сидіти?

Ревізор: Так! Хочу конечно скінчити!

Член Управи і крамар: Но то ви можите, а я йду до дому!

Ревізор: Не можете пане іти, ви мені потрібні до пояснення де-яких жидівських фактур, які писані звичайним олівцем, десять разів справлювані, а в додатку без дат і підписів, зрештою не вимагаю від вас нічого надзвичайного. Я не піду спати, а буду сидіти з вами!

Член Управи заразом крамар: Та то, пане ілюстратор, хто з чого хліб їсть!

Ревізора взяла досада, бо всі рахунки мав викінчені давно, а шукав лише за манком, яке спричинив той сам член Управи: (Я з вашої кооперативи хліба не їв і відай не буду, бо кооператива не буде могла навіть за ревізію дати, а ви за це зїли на 540 зл.) — Ах так, то ви в страсі перед ревізором зїли товару на 540 зл.

Ревізор їдучи селом.

Ревізор: Гей ґаздо, а де буде ваша кооператива?

Господар: Ого! Яка там кооператива!

Ревізор: Як то нема, яж маю в списку!

Господар: Та кооператива ніби є, а ніби нема. Управа почала пиво продавати, так ми її зовемо тепер корчмою!

М. М.

Серед журналів і книг.

Книги.

Організація й практика сільсько-господарської кооперації. Практичний порадник для с. г. кредитових т-в, склали інструктори „Сільського Господаря“ — К. Панченко. Т. Німчинів, О. Макаровський. Вид. Книгоспілки, Харків 1927. ст. VIII. + 416, фол. Ціна за оправлений в полотно примірник 30 зл.

„Порадник.... треба покласти на столі, щоб повсякчасно справлятися в тій чи иншій справі, щоб обмірковувати та не робити помилок....“ оце завдання обємистої змістовної та гарно виданої книги, якої можна дійсно позаздріти браттям-кооператорам з того боку Збруча, Це »vademecum« для кооператора, що йому прийшлось працювати в с. г. кооперації, невідступний приятель і порадник. Починаючи з самих початків, себ-то організації товариства, переходять автори всю працю в товаристві, переплітаючи її необхідними практичними вказівками до таких дрібниць як міри, ваги чи вичислення серій діяпозитивів з области с. г. кооперації та літератури включно. Вражає дещо передне слово, яке згідно з волею пануючого режіму каже: „ ..раз держава в руках робітників .. нам дійсно залишилось тільки кооперувати населення“, бо „колиб ми кооперували все населення, миб стояли обома ногами на ґрунті соціялізму“ (Ленін). А до кооперування добирається селянство, та тут чи не подумане воно радше як обєкт, ніж як субєкт. Та поминувши оце „урядове“ передне слово, книга видержана на високому, передусім практичному організаційному рівні.

Сама підготовка оснування с. г. товариств трактована вельми річево. Не вистане спровадити інструктора на загальні збори, а треба найдокладніше обміркувати можливости праці та відповідність терену й людей, що будуть усі членами кооперативи. — По формі організації розріжняється с. г. кредитові т-ва і звичайні с-г. т-ва. Перші служать с. г. збутопостачанню, другі окремим с. г. галузям. Очевидно, немає тут ніяких зайвих замішань зі споживчою чи другою кооперацією й немає ніякого иншого розуміння для с. г. кооперації, як тільки кооперації, що служить с. господарству. А що пляново організується чисту с. г. кооперацію, то й не буде охоти до „перехрещування“ споживчої в с. г. кооперацію, як це подекуди в нас зазначується між кооператорами. Для поодиноких т-в окреслено приблизно райони діяльности і висоту уділу. І так с. г. кредитові мусять мати 750 до 1250 дворів (господарств) й по 8 карб. уділу, машиново-тракторні 100—250 десятин площі й по 10 карб, скотарсько-молочарські 400—600 корів й по 3 карб. з корови, бурякові 200—400 десятин площі й по 5 карб. з десятини; инші з такою кількістю членів, щоб забезпечити існування т-тва, а що до уділів то окремо: конярські по 2 крб. за матку, кіннозаводчиків 15—20 крб. за племінного жеребця, свинарських 2 крб. за матку, вівчарських 25 коп. за вівцю, пасічницьких 50 коп. з вулика, птахівничих 5—10 коп. за птаха, насінних 10 крб. з десятини ітд. Цікаве в справі поруки членів це, що

ручиться не многократністю уділу, а в розмірі „не менше дворазової суми відкритого т-вом члену т-тва кредиту“ (стр. 7). Відносний закон вимагає принайменше 50 членів основоположників, однак дає волю що до присутности усіх членів на зборах, якщо вони раніше підписали статут (ст. 8). Замітне, що про кожного члена ведеться дуже докладну маєткову записку, яка зовсім добре стає в пригоді в дальшому кредитуванню членам й служить статистиці т-ва. Після основуючих зборів й зареєстрування т-ва відбуваються перші збори, що вибирають правління й раду. Зразковими треба вважати вказівки для правління, з яких вибиваються на перше місце культурні та гігієнічні постанови що до льокалю, привітність й поступування членів, що придалося-би і в нас від початку до кінця в усіх ступенях нашої кооперації (чистота, заборона курення ітд.). Праця правління означена докладно в інструкціях, яких богато й які мають служити кожночасно порадою при праці. Правління має богато більші права й самостійність, як у нас, а деякі загальні справи (скликування заг. зборів) належать виключно до його компетенції. Про ведення й порядок зборів подано незвичайно детальні й практичні вказівки. Два окремі розділи присвячено фаховим с. г. кооперативним союзам, доказуючи їх конечність й доцільність, та вказуючи на те, що вони хоріють на це, що в них „...дуже мало власних коштів...“, бо внесок уділів с. г. кооперативні т-ва „виконують дуже не акуратно...“ (стр. 69), подібно, як це діється і в нас. Союзи мають згідно з постановою закона з 12 жовтня 1922 право ревізії в союзних кооперативах; колиж кооператива не належить до ніякого фахового союзу, то ревізію (не менше раз в рік!) переводить Кооператом, або доручає її переведення котрому-будь з фахових союзів. Колиж неналежна до ніякого союзу є с. г. кредитова кооператива, то ревізію робить Окрфінвідділ даного району. При обговорюванню власних капіталів підкреслюється статутовий обовязок відчислювати з чистого прибутку не менше 20% до запасного фонду. Зазначено слабе вивінування с. г. к-тив І-го ступеня у власні фонди, бо в пересічі припадає на одного члена всего 2.70 карб. уділів, а запасного фонду тільки копійками (ст. 83). Для виробничої (промислової) діяльности й аґрономічної праці передбачуються окремі фонди, що їх придбається з оборотів і прибутків. Саму працю с. г. кредитування описано дуже докладно, наводячи до всіх важніших операцій окремі інструкції. Тут належно познайомлено кооператорів з кредитом, позиками, вкладками, векслями і т. д. Цікавою є форма кредиту під заклад збіжжа, яку подано як окрему ділянку праці с. г. т-в. Дальше подано посередницькі, головно збутові операції, в яких присвячено досить місця справі збуту яєць. Виробнича діяльність зясована коротше, як і рідше вона приходить. Дуже цікавий розділ про агрономічну працю подає всі засоби пропаґанди цієї праці, яку вестимуть „...агрономи чи фахівці, чи то земельного управління, чи с. г. союзу“ (ст. 215), з чого можнаб прийти до висновку, що с. г. союзи держать окремих агрономів для цієї справи. Радиться основувати с. г. гуртки для агрономічної самосвіти селян, яких працю передбачується дуже цікаво й корисно. Передусім рекомендується закладання досвідних піль й переводження скотарських вистав, попираючи в цей спосіб дві головні галузі с. господарства. Обовязкова культурно-освітня праця повинна зачинатися книжкою, бо „книгозбірня необхідна в кожному т-ві“ (ст. 232), а щойно згодом підуть курси, лекції, бесіди й читання, бо є до цього основа. Правильник ведення книгозбірні дуже річевий, а „заклик книжки до читача“ аж надто потрібний відним нашим бібліотекам по наших кооперативах (ст. 234). Важним чинником в цій праці є торгівля книжками, яку (не боячись взаїмної конкуренції!) повинна вести к о ж н а кооператива, бо „...книжкова торгівля швидко займе почесне місце в плану і загальних культурно-освітних заходах кооперативи й привабить населення і до кооперативу взагалі й до його культурно-освітної праці з окрема (ст. 244). Діловодство, книговодство й звітність обіймають велику частину книги й хоч як вони в деталях цікаві, — годі над ними на цьому місці застановлятись. Один з цікавіших даталів — це докладне означення розсипки чи зіпсуття товарів (манка) при їх довшому лежанню або перевозі, що так важне при провірці товарів, а чого в тутешній нашій кооперативній літературі годі найти. В дальших розділах подано основні праці союзів, що займаються с. г. кредитами. Остання юридична частина подає в витягах або в дослівному тексті 39 розпорядків, законів та інструкцій влади РСФСР та УСРР, що обовязують на Україні та відносяться до діяльности кооперативних установ, торговлі та фінансів. Книга закінчена окремим розділом: „Що читати по с. г. кооперації,“ де подано літературу в українській і московській мовах.

Книга уявляє собою дійсно цінні вказівки для працівників в с. г. кооперації та приносить так багато матеріялу для практика-організатора, що помимо відмінних форм кооперативного будівництва Вел. України та помимо примінення до инших умовин праці — вона дуже цікава для наших кооператорів, бо 1) це зразок книги, що вчить читача організації і 2) вводить нас в область дійсної с. г. кооперації, яка в нас майже неіснує, а про яку чейже час вкінці подумати. — А нашим тутешним кооперативним працівникам бажаємо, щоби з під їх легкого пера скоро появилась от-така організаційна енциклопедія, що теж моглаби бути „настольною“ книгою для західно-українських с. г. кооператорів, прояснилаби вкінці правий шлях для с. г. кооперації. *Е. Хр.*

„Молодий Аґроном", випуск І, січень 1928, ст. 160-8-и, літоґрафія, накладом Аґрономічного Товариства при Укр. Господ. Академії в Подєбрадах Ч.С.Р.

Перший випуск „Молодого Аґронома" богатий змістом, прикрашений двома портретами й одною таблицею з малюнками, досить читко літоґрафований — заспокоїв майже зовсім ці вимоги, які треба ставити до наших, з великим напруженням сил і матеріяльних засобів видаваних, економічних видань. Колиж взяти під увагу, що видання хоче продовжувати своє життя щоквартальними випусками й матиме змогу доповняти браки й направляти незначні хиби, то справді з вдоволенням треба підкреслити добру волю молодих агрономів, що згуртовані в Агрономічному Т-ві при У. Г. А. в Подєбрадах та їх професури, що хотять заповнити частинно брак нашої власної агрономічної періодичної преси, яка виходилаб дещо поза рямці буденного популяризування, яким годі насичуватись агрономові-фахівцеві, — що й піднесено у вступному слові редакційної колеґії за підписом *проф. В. Чередіїва.*

Сам зміст поділений на три части: 1) суспільно-агрономічні та професійні питання, 2) наука, техніка та організація с.-г підприємств та 3) дописи, огляди, бібліоґрафія то-що.

В першій частині замітні два життєписи, а то *Г. Гордієнка* життєпис проф. Стокляси, відомого чеського вченого по с. господарству, з нагоди 70 року життя й *Гр. Клименка* памяти проф. В. Коваля, одна й друга з портретами. Хоч як хочеться зрозуміти пошану для чужих вчених, до того й наших учителів, й по неволі господарів, то таки дещо вражає це, що про незабутньої памяти основоположника нашої с.-госп. кооперації й европейської міри вченого, якого не скоро перевищить хто небудь, бл. п. В. Коваля, згадується на другому місці. Дальше поміщена стаття *доц. О. І. Бочковського* „Селянство й нація", в якій підкреслено вагу селянства, як складової частини нації в її життю й розвитку. Підкреслено значіння селянства, як соціяльного, національного й політичного чинника його кількістю, й обіцюється в иншій статті перевести розгляд питання про його якісне значіння, на що треба чекати з дійсною цікавістю. В статті *проф. К. Маціевича* — Привітання „Молодому Аґрономові" находимо ствердження, що селянство стає зараз активним господарським чинником, свідомим своїх завдань і потреб, а тому не слід агрономічній праці іти шляхом відсталого від життя шаблону, а треба вміло добирати ці способи, які найкращі в даних умовинах життя й пригідні до вибраного району. Це шлях індівідуального трактування агрономічної праці, яке далеке від ґенералізування на всіх і вся одної думки, одної програми. Не „агрономічні канцелярії", не декрети, а розумна, до життя приноровлена праця агрономів, яка мусить спиратись на досвіді с.-г. науки — це основа нашої праці. Стаття *агр. прир. Віктора Доманицького* „Суспільна роля та найблищі завдання українського агронома" — це в своїх гадках азбука праці не тільки агронома, а всякого суспільного діяча, що стрічається з агрономом. Підкресливши, що всякий державний лад вдержиться на Україні тільки завдяки селянству, а тому й нам приходиться думати над працею для його скріплення, звертає увагу на недостаточне заінтересування у нас сіл. господарством й агрономічною наукою. Сама агрономічна праця дає куди кращі господарські висліди, чим навіть новий приділ землі. Коли по заволодінню всею землею на Україні селянин збільшив її кількість тільки на 35%, то через доцільну обрібку, штучні ґної, добірне насіння можна збільшити в нас врожай на 100%. Тут суспільство вимагатиме праці від агрономів, а вони не можуть ограничитися тільки на самій технічній роботі: „...мусимо кликати народні маси до самодіяльности, самоосвіти, самовиховання загального й сільсько-господарського, мусимо там погоджувати свої агрономічні пляни з плянами культурно-освітних організацій". Та агроном мусить мати союзника — сільсько-господарську кооперацію: „...лише мусять аґрономи так поставити справу, щоб план кооперативної праці був п о г о д ж е н и й з пляном аґрономічної праці.. ". (Не захвачування с.-госп. установ кооперацією, чи навідворот! Прим. ред.). Та ще спеціяльні умовини кажуть українському агрономові „..не забувати, що війна його народу з віковічними своїми ворогами... не припинилася, вона продовжується, набравши инших, більш культурних, більш гуманних форм. Народ перекував мечі на плуги, але війни не припинив". І тут поле діяльности агронома відкрите, його завдання велике, та легке до виконання, як-що буде ясний план праці й допомога всіх кол суспільности. Та до цього не можна підходити одинцем. Конечна злучена тісно сімя агрономів, міцна духом, з кращою будучністю свойого народу перед очима, яка поведе селянство до кращої матеріяльної й національної будучности.

В другій частині змісту поміщено статтю *Г. Гордієнка* „Чи можна визначати схожість насіння кипячінням його в окропі?". Праця написана на основі лябораторійних досвідів в У. Г. А. Приводом до розглядання цего питання автором була праця О. Янати в „Трудах с.-г. ботаніки т. І. 1926", в якій тверджено позитивно, як відповідь на питання в наголовку. Тимчасом автор дійшов на основі дослідів до негативного висліду, бо кільчення в окропі є чистим фізичним, а не біольоґічним явищем, а тому не має для с.-госп. практики значіння. Досліди виказали, що в окропі кільчаться і деякі отроєні та довгомертві насіння. Треба відріжнити „кільчення", що може бути й фізичним явищем від

„проростання" себто біольоґічного кільчення. Стаття *інж. аґр. П. Краснокутського* займається „Питанням про вплив катіонів і аніонів соли на розвиток рослин". Надруковано тільки першу частину „Антаґонізм іонів" на основі пильно вишуканої спеціяльної літератури та власних дослідів. Висновки й наш погляд зможемо висловити після видрукування цілої статті, яка дуже цікава й добре основана на точних даних.

Дальша частина: — „З життя і праці українських аґрономів" містить коресподенції агрономів (в формі уривків з листів) з Волині, Чехословаччини, Франції, Канади й Бразилії. Немає покищо кореспонденції з Галичини, та сподіймось, що тут стільки агрономів працює практично, що в других випусках буде освітлено докладно працю й умовини праці тутешніх працівників на полі агрономії.

В „Оглядах і замітках" подано *А. Романенком*: „До питання характеристики прибутків сел. господарства на Вел. Україні від землі в 9 ґуберніях України" — цікаві замітки й статистичні дані. Дальше подано звідомлення про працю „Центросоюзу" — Львів, про „Ревізійний Союз Укр. Кооператив" — Львів, про пасішництво на Вел. Україні, про чехословацьку с.-г. академію та чехословацькі господарства.

В „Рефератах" обговорено 18 праць і книг, з того 8 українських. В „С.-г. бібліоґрафії" подано 98 наголовків українських книг і видань, 64 російських, 40 чеських та 29 німецьких. Це стане для практичного агронома дійсно важним джерелом в доборі фахової літератури.

В „Хроніці с.-г. життя" обговорено Агрономічне Т-во при У. Г. А. в Ч.С.Р., дальше хроніку Спілки Українських Техніків, Сіл. Господарства в Ч.С.Р., подано обширне звідомленння з життя Спілки Українських Агрономів у Львові, а саме І-ий зїзд укр. агрономів 10. липня 1927, мандрівну с.-г. школу Спілки Укр. Агрономів, контрактування цукрових буряків Спілкою У. А. та бюлетені; подано список с.-г. шкіл на укр. землях і чужині, програму заочних с.-г. курсів Укр. Робітничого Університету, записки про міжнародні с.-г. конференції та перзоналія. Збірник закінчений посередництвом праці для агрономів та листуванням редакції.

Перший випуск „Молодого Аґронома" треба признати вповні вдалим й дуже вартісним. Його ріжнородний зміст, добре дібраний й упорядкований, робить його вартісним не тільки для фахівця-агронома, а й для кожного економіста, що стрічається в своїй праці з сільським господарством. Та вже для агрономів збірник — це джерело, з якого може черпати знання студент й пригадувати його навіть досвідний практик. Від нас булоб одне побажання: можеб на будуче дати більше статей з с.-г. техніки й продукції, бож воно в нас в практиці найбільш пекуча справа. *Е. Хр.*

Sprawa cen produktów rolnych w programie gospodarczym Polski, Wydawnictwo Ministerstwa Rolnictwa i dóbr Państwowych, Варшава 1927 стор. 57, 8-а. В цій брошурі вміщено сім рефератів, що були виголошені на конференції в Міністерстві Рільництва і Державних Дібр, що відбулася 14 грудня 1926 в справі про яку говорить назва брошури. Зміст брошури цікавий раз своїми даними про продукцію і її кошти в промислі і сільському господарстві в Польщі, а друге в книжці подано гадки провідників польського господарського життя, які цікаво освітлюють одну з найтящих проблєм в народному господарстві, а саме — взаїмовідношення промислу до рільництва й на відворот. Перший основний реферат *Д-ра В. Фаянса* підкреслює нерівномірність зросту цін сільсько-господарських і промислових продуктів, з чого виходить деяке упривілеєння промислу, як окремої галузі народнього господарства, а з окрема фабричних робітників на некористь селян і сільського господарства взагалі. І так в р. 1925 в травні плачено за 100 кг. жита 33 зол. а за тількиж бульби зол. 6.50, а вже з початком жовтня ціна жита спала до 17 зол а бульби до зол. 2.90. Рівночаснож в тім часі піднеслася ціна шкір з зол. 4.55 на зол. 5.65, нафти з 15.35 на 23.45 ітд. Рівнож покращали платні фабричних робітників, бо піднеслись в ґірників з 6.06 на 6.40, ґутників з 5.39 на 5.54, а ткачів з 7.09 на 7.21. Референт противиться думці, щоби зріст цін промислових виробів здержувати через обниження платень і обниження коштів завідування в промислі, натомість твердить, що повне запотребування фабрик і повне використання машин можна осягнути через певне уодностайнення якости товарів себто через переведення стандардизації. Доказує це вислід стандардизації в Зєдненнех Державах П. А., де через таку стандардизацію зменшено кількість типів баньок до молока з 49 до 9, металевих ложок з 78 до 4, а зі 119 ріжних типів цегли остав тільки один. Рівночасно піднесено платні робітників на 29.5%, хоч загальна доріжня піднеслась тільки на 18% у відношеню до передвоєнної, а це осягнено тільки завдяки наведеній стандардизації, через що вменшилося кошти виробу. Очевидно не вистане дешево продукувати, але треба ще також мати догідні умовини продажі. В Польщі ці умовини продажі є зовсім ненормальні. Коли в инших краях експортується надвижку за богато вищу ціну, чим продажна ціна в краю, то в Польщі є якраз на відворот, і так продажна ціна цукру є в краю 82 зол., за кордоном зол. 58.—; за

тону заліза платять в Польщі зол. 325.—, а за це саме при експорті зол. 264 *). — Коли взяти ще під увагу найважніщу справу, а саме те, що в Польщі спожиття фабричних витворів є дуже низьке **), а тим самим експорт конечний, то дійсно вигляди розвитку промислу погані. Піднести і управильнити промисл можна тільки через піднесення закупочної сили мешканців краю, що і видно за перші місяці 1926. р., в яких то робітнича кляса, краще плачена, змогла сама зужити велику скількість товарів. Та коли зважити, що 65% населення Польщі це хлібороби, то ясним стає, що тільки через піднесення сільського господарства, нераз через подання змоги селянинові купувати по дешевих цінах багато потрібного краму, можна забезпечити промислові його життя і розвиток. Треба конечно сильного сільського господарства і без нього ніколи не розвинеться промисел. Коли дотеперішні фінансові політики Польщі йшли в напрямку одностороннього упривілеєння промислу, з поминенням сільського господарства, то це не довело до цілі тільки тому, що не було в самому краю сильного консумента-селянина, бо селянство було упосліджене фінансовою політикою уряду. Треба вкінці додати, що дотеперішна господарська політика викликала ненормальне розпняття між ціною закупна сільсько-господарських продуктів на селі і ціною продажі тихже продуктів споживачам. В цьому напрямі нічого не зробив ні один уряд. Вигляди розвитку промислу є тільки в створенню сильного відборчого ринку у внутрі краю.

В другому рефераті проф. Буяк представив в історичному освітленні змагання промислу і рільництва за першенство в народньому господарстві західно-европейських країн і Польщі. Вказує на необхідну залежність промислу і сільського господарства і на шкоди, які приносили з собою упривілеєння одного чи другого напрямку народнього господарства. Меркантилістична політика Франції в XVII. віці привела у Франції до повного занебання сільського господарства, якого розвалу не здержано навіть виступом фізіократів у XVIII. століттю, а вислідом цего було повне зубожіння села, перетяження його податками, а це стало знова одною з безпосередніх причин вибуху Французької революції, яка поклала кінець тодішній французькій державі. Зновуж Польща від кінця XV. століття ішла зовсім противним шляхом, обмежувала в правах промисл і торговлю а старалась іти на руку сільському господарству. В висліді найшлась держава в руїні через знищеня промислу а тим самим через цілковите зубожіння рільництва, що привело до упадку держави. В XIX. століттю одинока Німеччина удержувала все рівновагу між промислом і сільським господарством і цему треба завдячувати її господарську могутність. Що до Анґлії, то вона не пережила так важкої кризи через перехід від меркантилізму до попирання рільництва тільки тому, що її кольонії забезпечували їй потрібну кількість продуктів сільського господарства. Відношення промислу до сільського господарства треба буде устійнити на основі даних сільсько-господарської економіки, над якими працює висока сільсько-господарська школа в Пулавах біля Варшави, де ведеться книговодство коло 800 селянських господарств з усіх сторін держави.

Третий реферат Й. Бузека представляє теперішній стан і вигляди розвитку сільсько-господарської продукції в Польщі. На основі даних він виказує, що одиничні збори з одного гектара в Польщі рівняються зборам в Австрії, за те Чехія перевисшує їх на 34%, Німеччина на 46%, а Данія на цілих 100%. Твердить, що теперішні збори вистарчають зовсім на виживлення всього населення в державі а навіть 7–8% в найгірших роках можна експортувати. Є замітне, що спожиття землеплодів на голову і рік в Польщі в грошах виносить тільки 40 долярів, а в инших західно-европейських країнах 55 долярів. Колиб піднести цю цифру до загальної середно-европейської, то тоді певно мавби промисл велику скількість нових покупців, тихже самих хліборобів, які тоді малиби змогу закуповувати більше промислових виробів. А тоді певно ціни на промислові і сільсько-господарські продукти булиби нищими. Конечною є певна стабілізація зборів в сільському господарстві, себто піднесення сільського господарства на вищий рівень техніки, бо пересічний зріст населення в Польщі коло 450.000 річно мусить мати забезпечення виживлення. Очевидно продуктивність сільського господарства мусить іти багато скорше, чим приріст населення.

Проти одностороннього підпирання чито сільського господарства чи то промислу, звертається теж в своїому рефераті З. Хшановський. Жалується, що доріжня датується від упривілеєння кредитами деяких верств населення, зглядно деяких підприємств. І так: банкові кредити з відсотковою стопою 9,5% можуть дістати тільки деякі промислові підприємства, хоч вони скоро обертають грішми, а селяне платять по 36% річно, хоч їх капітал дає тільки раз в рік відсоток. Твердить, що меліорації зможуть в скорім часі піднести видатність рілі на 300% а штучні гної на 40%. А добрий збір рішає про

*) Цього рода торговельна політика відома під назвою „Dumping"-а — Ред.

**) Спожиття не буде велике, як довго управлятиметься політика Думпінґа. Тоді й експорт не буде конечний. — Ред.

добрий розвиток промислу, банковости і торговлі та рівноважить державний буджет. Не треба однак односторонньо попирати рільництва, але і не треба його занедбувати. Одностороннє підпираннє рільництва німецькою держáвою в Познанщині довело до цего, що воно тепер починає упадати. Краще розвивається тепер рільництво в Конґресівці, де не було спеціяльного підпертя з боку уряду, бо царський уряд підпирав головно центральні російські ґубернії. Тому для рільництва в Польщі здаласяби підмога уряду, але не за висока.

Реферат А. Венявського займається питанням, чи інфляція привела до збогачення села, та доходить до висновку, що через неї вправді селяне сплатили довготермінові гіпотечні зобовязання, однак зараз-же найшлись в обличчу браку кредиту, який в першу чергу мусить опертися на дрібних сільських ощадностях, яких через девалютацію гроша і брак довіря не можна було зібрати. Через те ослабла інтензивність праці сільського господарства; не можна було його поправити меліораціями і уживанням штучних гноїв, а з окрема зовсім занедбано вкладки на комунікацію, що, очевидно, погіршило ціни рільних продуктів на селі а непомірно збільшило їх для консумента. — Основою зрівноваження цін споживчих товарів є відбудова селянського кредиту взагалі, а збирання дрібних селянських ощадностей зокрема.

Слідуючий референт Т. Недзельський твердить, що самі селяне булиби в спромозі викупити $^2/_3$ з усіх продукованих польським промислом товарів, оскількиби піднеслась закупочна спроможність селянства. Воно далоби змогу промислові працювати у всю ширину, однак тільки тоді, коли не буде зі сторони уряду перепон в розвитку цін сільськогосподарських продуктів. Закупочна спроможність західно европейських селян піднеслась дуже сильно. От хочби у Швайцарії до війни видавав селянин на убрання 220 зол. річно, а вже в р. 1921 716 зол. (референт не узгляднює, на жаль, знижки реальної вартости гроша як наслідку воєнних подій). Польський селянин видає на всі товарі, які потрібні йому до життя, тільки двісті кількадесять зол., що ніяк не досягає мінімума його потреб. На гадку референта треба піднести закупочну спроможність селянина через скоре переведення земельної реформи, яка дасть більші збори і запевнить проживлення великій скількости безробітного і малоземельного селянства. Наводить на це дані з парцеляції одного маєтку, на якому перед парцеляцією держано 47 коней, по парцеляції 118, коров 80, потім 146, безрог 20, потім 147, дробу 100, потім 1020, а осіб проживлялося перед тим тільки 100, а зараз 747. Твердить, що хоч ростинна продукія є на 10% нищою у польського селянина, чим польського поміщика, то однак після даних проф. Мюрера, в Німеччині парцеляція принесла збільшення зборів, бо з 1 гектара зібралося 12,38 сотн. жита перед парцеляцією, а 17.07 сотн. по парцеляції, що повториться теж і в Польщі при відповідно веденій культурі в дрібному сільському господарстві. Висказується проти посередництва в продажі, яке підбиває ненормально, навіть до 200% ціни сільсько-господарських продуктів і є беззглядним сторонником кооперації, як скорої і певної підойми селянського стану. Твердить, що інтензивність сільського господарства прийде з високими цінами, бо тільки тоді буде до цього заохота. Однак не є односторонним підпиранням рільництва, бо воно рівнялосяби господарському каліцтву.

Останній реферат А. Вежбіцького полемізує в частині з виводами попередників і доказує, що не насильно переводжена земельна реформа, а мудро підсичувана всіми господарськими чинниками та урядом самочинна парцеляція великої власности дасть бажані висліди і проявиться, як благодатна інтензифікація дрібного сільського господарства. В дальшому реферат присвячений значінню конюнктури в господаському життю народу, яку представлено тут як початок всіх кращих досягнень і в висліді як одну з причин богацтва народу. Відповідно використана конюнктура дасть змогу розвинутись і промислові і рільництву, але не треба її штучно убивати, як це роблять по черзі всі дотеперішні уряди в Польщі. Приміром цего може стати цукроварство, яке стоїть якраз на порозі між промислом і сільським господарством. Для обох сторін воно незвичайно корисне, а помимо цего одна одинока Польща держить досі примусову ціну на цукор, обнижуючи її по наказу нище, чим навіть в сусідній Чехії, яка що до продукції цукру стоїть багато вище від Польщі. І якжеж при таких просто нечуваних в нормальному господарському життю відносинах можна використати господарську конюнктуру, яку в зародку забивається на шкоду і промислу і рільництва. Стоїть на становищі, що дозволеним мусить бути свобідне використання конюнктури в промислі, торговлі і рільництві, бо тільки це є урожайною почвою, на якій можна виплекати гарний економічний розвій народу.

В коротці подані реферати булиб богато цікавіщими, колиб не щаджено ще і докладніщих статистичних даних на попертя висказаних тез і колиб вони були краще опрацьовані, чого не можемо записати в добро референтів, тим більше, що, як бачимо, їхні твердження в многих точках перечать одні другим в залежности від того, в інтересі якої групи хто виступає.

Е. Хр.

Бібліографія.

В цім відділі „Кооперативної Республики“ буде занотовуватися література, що виходить на всіх мовах з обсягу економіки а спеціяльно з усіх галузів кооперації та кооперативного знання. На цей раз подається реєстр літератури українською мовою, що вийшла на радянській Україні за останню чверть 1927 року.

Скорочення: б. ц. означає: без ціни.

1. *Ценіковський І.* — Сільсько-господарські кредитові товариства й питання ощаджень. Харків, 1927. ст. 32. б. ц

2. *Чернихов І.* — Сільський бюджет і прибутково-видатковий кошторис. Харків, 1927. ст 32. б. ц.

3. *Зарудний С.* — Українська кооперація на десяті роковини Жовтневої революції 1917—1927. Харків, Книгоспілка, 1927. ст. 44, 12 коп.

4. *Кривченко Г. О.* — Нариси світового господарства. Огляд господарчого стану головних країн світу. Харків, Книгоспілка, 1927. ст. 376, 3 карб. 20 коп.

5. *Маркс Карл.* — Капітал. Критика політичної економії. Т. 1-й, кн. 1-а. Процес продукції капіталу. Харків, Держ. вид-во України, 1927. ст. 496, 2 крб. 50 коп.

6. *Оболенський Вол.* — Через лісову кооперацію до культурного лісового господарства. Чернигів, 1927. ст. 44. 20 коп.

7. *Сільсько-господарська кооперація* України на десяті роковини Жовтня. Тези для доповідачів. Харків, „Сільський Господар“, 1927. ст. 16 б. ц.

8. *Васильїв І.* — Мишко І. — Хлібозаготовча робота сільського споживчого товариства. Орґанізація та практика хлібної роботи, облік хлібних операцій. Харків, „Книгоспілка“, 1927. ст. 104. 1 крб. 10 коп.

9. *Генкін О.* та Гречка О. — Споживча кооперація. Харків, „Книгоспілка“, 1927. XLIV+82 ст. 1 крб.

10. *Панечнко К.* — [та инші]. — Орґанізація й практика сільсько-господарської кооперації. Практичн. порадник для с.-г. кредит. т-в. Харків, „Книгоспілка“, 1927. VII.+416 ст. б. ц.

11. *Целларіус Вікт.* — Індустріялізація та кооперація — шлях до соціялізму. Харків, „Книгоспілка“, 1927. 40 ст. 10 коп.

12. *Вказівки що до переведення хлібозаготівель* у кампанію 1927-28 р. по району діяльности Дніпропетровської райспоживспілки. Верходніпровськ, 1927. 72 ст. б. ц.

13. *Певзнер С. Л.* — Кооперація (хрестоматія). Теорія, історія й практика кооперації в капіталістичних країнах і в С. Р. С. Р. Харків, „Книгоспілка“, 1927. 580+IV ст. 5 крб. 50 коп.

14. *Рахівництво* для скотарсько-молочарських т-ств (інструкція). Харків, „Полтава—поліграф“, 1927. 52 ст. 70 коп.

15. *Панченко К. О.* — Сільсько-господарська кооперація. Харків, „Книгоспілка“, 1927. 100 ст. 1 крб.

16. *Хрестоматія* кооператграмоти. Для сільських пересувних та стаціонарних шкіл кооператграмоти і кооператгуртків 1 ступеня. Вип. 1-й. Харків, „Пролетарій“, 1928. 100 ст. 60 коп.

17. *Мадевський Йос.* — Всесвітня сільсько-господарська кооперація. Харків, „Книгоспілка“, 1927. 304 ст. 4 крб. 50 коп.

18. *Проспект* кооперативних курсів заочного навчання. Харків, „Книгоспілка“, 1927. 16 ст. б. ц.

19. *Записки* соціяльно-економічного відділу Укр. Акад. Наук. Ред Н. П. Василенка. Т. V—VI. 1927. Київ, У. А. Н., 1927, LXVI+460 ст. 5 крб.

20. *Планова заготівля та збут продуктів сільського господарства* й сільсько-господарської сировини року 1925—26. Харків, 1927. XII+40 ст. 90 коп.

(Редакція просить пов. авторів і видавців надсилати свої видання для поміщення в цьому відділі. Рецензії даються на ті книжки, що надіслані в двох примірниках).

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

Бібліотека
Ревізійного Союзу Українських Кооператив

видала досі такі книжки:

	Ціна
Ч. 1. *Інж. Евген Храпливий:* **Молочарське книговодство** з взорами і таблицями до молочарської рахунковости, 1926	зл. 2·00
Ч. 2. *Інж. Евген Храпливий:* **Наші молочарські кооперативи в р. 1925.** Огляд на основі білянсів, статистики продукії замкнень рахункових	зл. 0·25
Ч. 3. *Антін Гаврилко:* **Як повстає недобір товару?** (Товарове манко). 1927	зл. 0·50
Ч. 4 *Др. Карло Коберський:* **Всі до нас!** Реферат на кооперативне свято	зл. 0·25
Ч. 5. *Інж. Евген Храпливий:* **Основи кооперативного молочарства,** 115 малюнків в тексті	зл. 3·50
Ч. 6. **Організація і ведення господарсько-споживчої кооперативи** з евент. молочарським відділом	зл. 1·00
На складі *М. Туган-Барановський:* **Політична економія** (Популярний курс)	дол. ам. 1·00

Замовляти

в усіх українських книгарнях та

у видавництві

Ревізійний Союз Українських Кооператив

Львів, вул. Словацького ч. 14.

Należytość pocztową opłacono ryczałtem.

Від Адміністрації Кооперативної Республики.

Хто не звернув 1 числа Кооперативної Республики, того уважаємо своїм передплатником.

Починаючи з 3 числа, висилаємо Кооперативну Республику тільки передплатникам.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ БЕРЕЗЕНЬ 1928

Należytość pocztową opłacono ryczaltem.

Почтове оплачено гурто

Зміст:

стор.

Джордж Рессель, Виховання громадян 113

Народнє господарство

В. Тимошенко, Що таке господарська конюнктура і які її ознаки 115

Біжучі економічні проблєми

Ю. Павликовський, Галичина після війни 1914—1920 121

О. Мицюк, Причинки і розвиток східньо-европейської революції 128

Проблєми кооп. організації і практики

К. Коберський, Чи можна говорити про масову дрібну ощадність, як про підставу селянського кредиту? 134

Е. Хр. Ще до справи організації селянського кредиту й боротьба з лихвою 136

стор.

В. Воробець і К. Коберський, Наладнання аґрономічної роботи в краю 140

Господарська хроніка 144

З життя української кооперації

Ант. Андрійченко, Мережа споживчої кооперації на Радянській Україні 147

Ош. К-ра, Українська кооперація на північно-зах. землях і польська адміністрація 151

Кооперативні курси в 1927 і Свята Кооперації в 1927 р. 152

Вол. Зелик, До питання про професійну організацію кооперативних робітників 153

З кооперативного побуту . . . 155

З нашого економічного життя

Ілярій Ольховий, Білянс Земельного Банку Гіпотечного за рік 1926 156

Серед книг і журналів 160

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ

КООПЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛИКИ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНОГО МІСЯЧНИКА

видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**

під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:

За рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.

Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**

Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

20 БЕРЕЗНЯ 1928 | Ч. 3 | РІК ВИДАННЯ І.

Джордж Рессель.

Виховання громадян.

Досі ми в Ірляндії цікавилися більше зміною урядової системи, ніж зміною суспільного ладу. Ми вимагали доброго правительства, але слід було присвятити неменше енергії вихованню інтеліґентного громадянина. Наші політичні рухи, що вимагали армії вимуштрованих виборців, однодушних й однаково думаючих, впливали в дечім відемно на національний характер й особистість. Наші не-політичні рухи, як кооперативний і професійний, що вимагали в першій мірі індивідуальних зусиль й особистої ініціятиви, розвивали національний характер й інтеліґентність. Недивно, що між політичними й неполітичними рухами існувала ріжниця. Перші вимагали від Ірляндців зречення від самостійного думання й сліпої віри в своїх провідників. Другі вимагали насамперед, щоб Ірляндці мислили й чинили самостійно. Кілька років перед тим я читав книжку Сталло: „Основні поняття сучасної фізики." Автор викладає в ній, між иншим, як ріжні вчені дивляться на атом. Одній ґрупі вчених — фізикам було абсолютно необхідним уявляти собі атом твердим і відповідно до цього вони створили собі гіпотезу. Друга ґрупа вчених — хеміки, як не милюся — навпаки, вважала атом елястичним; вони не могли працювати инакше, як тільки з цією гіпотезою. Нарешті, третя група з лордом Кельвіном на чолі вавжала, що атом, яко такий, взагалі не існує; що те, що рахувалося атомом — це лише вири в світовому етері. Щось подібне ми бачимо й у нас в Ірляндії. Для наших націоналістичних політиків Ірляндець мусить бути твердим і незмінним, як атом для фізиків, бо инакше вони не могли сподіватися на успіх того, до чого вони стреміли. Для цілей наших неполітичних рухів було необхідно, щоб Ірляндець був елястичним, здібним самостійно думати, бо инакше Ірляндія не могла мати жадної будучности. Хочеться ще додати, що для уніоністів не існувало взагалі жадних Ірляндців, а тільки вири в політичному етері. Сталло в своїй книзі вимагав більш метафізичного відношення до проблемів науки. Він вказував, що атом не може бути твердим на бажання фізика, елястичним на бажання хеміка й неіснуючим инакше, як рід кружляння, на бажання лорда Кельвіна. Я теж вимагаю більш метафізичного відношення до ірляндського атома. Мені хтілосяб вірить у всі ці три теорії і я думаю, що рахувати їх всі правильними, не являється непослідовністю. По моєму трудно зрозуміти

Коли хвиля падає, то активні чинники в більшости втрачають: господар від упадку цін, посередник від зменшення обороту, робітник від безробіття та зменшення платні. Але виграють споживачі, котрі мають сталий дохід. З огляду на це, кожний господарський чинник, коли він плянує свою господарську діяльність на близший чи дальший час, мусить рахуватися з тим, на якому ступні господарської хвилі знаходиться він підчас свого плянування. Коли він стоїть в початку підйому і можна ще на довгий час чекати сприятливого розвитку конюнктури господарства, то є доцільно плянувати поширення продукції чи торгу, навіть коли ціни ще не стоять досить високо. Навпаки, коли хвиля піднялася до свого шпилю, то навіть коли в момент плянування дальшої діяльности всі ознаки були сприятливі і ціни високі, і попит добрий, може булоби необережно розпочинати нове поширення підприємства чи заснування нового, бо поширення прийшлосьби робити зі значними коштами. З огляду на те, що ціни на улаштування і на сировину і на инші чинники в такий час високі, рівнож як і кредит дорогий, але наслідки поширення підприємства моглиби попасти на ринок може лише тоді, коли господарська хвиля повернулаби в другий бік, почала падати. Прийшлосьби продавати дорогі вироби, чи закуплений до дорогих цінах крам по цінах низьких, котрі все падалиб далі й далі. З огляду на це, для кождого господарського чинника чи в торговлі, чи в виробництві, чи в одиночному, чи в кооперативному потрібно розумітися на тому, як оцінювати стан господарської конюнктури, як можливо передбачити її дальший розвиток.

Але чи можна взагалі знайти якусь закономірність чи правильність в змінах господарських станів? Чи мається певна послідовність в змінах окремих проявів господарської конюнктури? Чи тут, навпаки, панує повна випадковість?

Перші теоретики-економісти, які в сучасному господарському устрою бачили так добре злагоджену систему, що гадали, що коли окремі чинники стежуть за власними інтересами, то тим самим осягнеться і загальний добробут, не могли визнавати необхідними явищами в розвою господарського життя періодів господарських кріз. Вони рахували, що такі кризи можуть бути лишень в наслідок випадкових, головно зовнішніх явищ, що порушують тимчасово господарську рівновагу, як війни, неврожай та инше. Пізніще економісти побачили, що такі порушення рівноваги, кризи спричинюються досить звичайно і часто без зовнішніх причин, і стали такі кризи пояснювати внутрішніми протиріччями капіталістичного устрою господарства. Але й ці економісти звертали увагу головно на періоди господарських кріз. Кризи притягали більше до себе увагу, бо боляче відбивалися на інтересах цілого суспільства. Лише пізніще почали розуміти, що господарські кризи не можна розглядати відірвано від инших станів господарського розвитку, і почали бачити в господарських кризах лише части, певні ступні господарського руху. Побачили, що кризи наступають звичайно в наслідок того, що їх попереджували періоди горячкового господарського піднесення, які з необхідністю приводили до кріз, а що за кризами йшли часи господарського застою. Таким чином була встановлена певна закономірність, правильність в змінах господарських станів, в колобігу господарського розвою. Відмічена була також і певна періодичність, повторення в змінах господарських станів; відмічено було, що кризи господарські, чи їх підвищення повторюються через певний протяг часу. Ця періодичність в наступленні кріз навіть були переоцінені деким з теоретиків. Почали твердити про десятирічний період господар-

ського колобігу, інші про восьмирічні періоди. Але дальші статистичні обсліди показали, що такої точної періодичности в дійсности немає, що період часу між кінцем однієї кризи та наступом другої не є такий вже постійний. Навпаки, сконстатовано було, наприклад, певне скорочення періоду колобігу після війни. З огляду на це є неможливо передбачити наступ зміни конюнктури, виходячи з довгости періоду. Не можна сказати, що раз кризи були в такому-то році, то слідуючі наступлять в такому-то.

Для оцінки, в якому' стані находиться господарська конюнктура і можливости передбачення змін її, приходиться звертатися до більш складних ознак. Щоби зрозуміти, через що приходиться брати ту чи иншу ознаку, треба трохе зупинитися на характері та двигаючих силах господарської конюнктури.

Дехто правильність в змінах господарських хвиль зясовував чисто фізичними, чи астрономічними причинами. Твердили, що кліматичні умови, зокрема засухи та дощеві роки повторюються правильно. Це тягне за собою правильність чергування років урожаю та неврожаю, а це приведе і до правильної зміни стану цілого господарського життя. Але таке твердження не було доведене певними статистичними відомостями. Навпаки, можна швидче спостерігати, що сільське господарство, розміри сільсько-господарської продукції, ціни на сільсько-господарські вироби хитаються в меншій згоді зі змінами господарської конюнктури, ніж промислова та торговельна діяльність. Розуміється не можна заперечувати великого значіння змін в положенні сільського господарства для загального господарського стану. Великий неврожай може привести до певної кризи, чи гарний врожай може прискорити підйом господарства. Але *не в змінах положення сільського господарства можна знаходити ознаки для судження про стан господарської конюнктури*. Тут правильні звязки встановити тяжко. Навпаки, швидкі зміни господарської конюнктури впливають, до певної міри, на розцінку сільсько-господарськихви робів. Так, наприклад, спостережена певна залежність між підвищенням та зниженням господарської конюнктури та цінами на такі сільсько-господарські продукти, як ліпшої якости масло, мясо і яйця. Підвищення конюнктури і звязаний з ними зріст доходів міського населення впливає на зріст попиту на такі сільсько-господарські продукти, що більше споживаються зі зростом доходів.

Ознак стану господарської конюнктури приходиться шукати *більш в області промислової та торговельної діяльности*, рівнож в фінансовому положенні. Ці сторони господарського життя являються більш характерними для сучасного господарського устрою. Зокремаж сильно виявляється хвилястий характер господарського розвою в тих галузях промисловости, які звязані з виробом засобів дальшого виробництва: машин, знаряддя, паротягів, кораблів, та в промисловостях, що виробляють необхідні для цього матеріяли якто: залізо, камінний вугіль, цемент. Сучасне капіталістичне виробництво майже у всіх галузях вимагає багато машин та знаряддя, великих фабричних будов. Щоби значно поширити пропонування на ринок готових для споживання промислових виробів, потрібно раніш поширити виробництво машин, необхідних для їх продукції, збудувати заводи; а для цього треба збільшити продукцію заліза, чавуну, криці, цементу. Для цього треба знову поширити сталеві заводи, вугляні копальні. Все це робиться не зразу, вимагає часу. З огляду на це зрісші потреби не можуть бути зразу задоволені. Ринок

довший час залишається незаповнений крамом. Відціля зявляється зріст цін. Зріст попиту на одне тягне за собою зріст попиту на друге, а від цього на третє. Зріст господарської діяльности йде, як та снігова куля, що котиться з гори. Незадоволений попит підтримує високі ціни на довший час, і весь цей же час зростаючі ціни підштовхують підприємця думати все про дальше і дальше поширення виробництва в ріжних галузях, про заснування нових і нових заводів, фабрик та инших закладів. В кінці кінців попит зі всіх боків сходиться на такі речі, що входять у виробництво всякої машини, всякої будови,- себто до зазначених вище заліза, чавуну, криці, цементу. В наслідок цього порівнюючи менші зміни в попиті на готові речі для споживання приводять до гострого зросту попиту на зазначені матеріяли. З другого боку, зменшення попиту, чи навіть лише припинення зросту попиту на готові вироби, що тягне за собою припинення будов нових та поширення старих заводів, приведе до різкого скорочення виробництва заліза, цементу та инш. Відціля дуже велика чутливість до змін конюнктури промисловістю *залізною, цементовою*. Вони можуть служити чутливим показчиком конюнктури. З окрема рано виявляє зміну господарської конюнктури нестільки розмір самої продукції заліза, бо виробництво може продовжуватися за рахунок виконання старих ще не виконаних замовлень, скільки наплив нових замовлень на залізо та прості вироби з нього. Ось через що так уважно стежуть, як за ознакою конюнктури, за положенням замовлень на залізні вироби до великих залізних трестів та синдикатів (Америка, Німеччина, Анґлія, Франція). Зменшення замовлень заліза та виробів з нього є одною з ранніх ознак наступлення перелому конюнктури з підвищеного стану до упадку.

Доброю ознакою, що служить характеристикою стану цілої промисловости, є *відсоток безробітних* членів професійних спілок до загальної кількости членів. Початок зменшення відсотку безробітних є досить ранньою ознакою переходу від господарського застою до підвищення. Значне напруження робітничого ринку (дуже низький відсоток безробітних) характеризує вершину господарської хвилі.

Розмір продукції є звязаний з розміром оборотів торговлі і транспорту. Тому, що більшість краму поступає на ринок шляхом залізно-дорожнього транспорту і що з огляду на те, що чуткі до змін конюнктурні вироби (залізо, вугіль, цемент) вимагають багато транспортних засобів, добрим показчиком конюнктури може служити розмір *навантаження возів на залізницях*. Відомости про кількість навантажених за день, чи за тиждень, чи за місяць возів зараз публікуються статистикою. Зміни кількости навантажених возів можуть бути доброю вказівкою до змін конюнктури. Але не треба забувати, що деякі вантажі є сезонові, як наприклад, хліб в осени, через що треба відраховувати ці сезонові впливи.

Показчиком торговельних оборотів можуть служити *обороти великих товарових бірж*, але зновже багато товарів, що обертаються на біржах, мають сезоновий характер. В разі підвищення конюнктури на протязі довшого часу, коли вже існуючі виробничі засоби бувають використані вповні, а нові ще не закінчені до пущення в працю, — попит продовжує зростати. Від цього починають зростати і ціни на більшість виробів. З окрема правильно зростають ціни на зазначені вище чутливі до конюнктури вироби. Через це загальною характеристикою стану конюнктури є *показчик (індекс) загального рівня гуртових цін*, цеб-то певна пересіч з цін багатьох виробів, віднесена в відсотках

до пересічі з цін тихже виробів за якийсь попередній час. Піднесення і упадок показчика цін йде рівнобіжно з розвитком конюнктури. Такі показчики рівня цін зразу публікуються майже в кожній країні і являються характеристикою стану господарської конюнктури.

Продукційна і торговельна діяльність тісно звязані з фінансовою стороною господарського життя, з кредитом, з капіталовим ринком, та з так званим грошевим ринком. Час застою промислової і торговельної діяльности характеризується малим попитом на грошевий капітал, чи на кредит, через це цей період характеризується лишком вільних позичкових капіталів. В банках маються в такий час великі касові решти та резерви; позичковий відсоток низький. Капітали шукають примінення, але мало його знаходять. З початком піднесення господарської хвилі починають зростати активні операції банків, збільшуються портфелі дисконтованих векслів, збільшуються позички. Пізніще починають скорочуватися касові решти, чи резерви банків, і в звязку з цим починає зростати позичковий відсоток; але це вже в другу стадію підвищення конюнктури. Ранньою ознакою наступлення зліпшення господарського стану є зріст випуску на ринок нових акцій підприємств. Підприємства, що лише відчули поліпшення господарського стану, стараються використати дешевий капіталовий ринок, і збільшують свої капіталові засоби. З огляду на це потрібно стежити за статистикою випуску на ринок нових цінних паперів, зокрема акцій. В другу стадію піднесення конюнктури означені вище характеристики фінансового боку господарки продовжують мати місце. Вільні капітали вже знаходять добре приміщення, випуск нових акцій значно зростає, але ще не почувається трудноші в кредитуванню, хоч позичковий відсоток може вже й піднестися в цій стадії підвищення конюнктури. На найвищому ступні господарського підйому починає почуватися напруження на капіталовому і грошевому ринках. Поширення старих підприємств, заснування нових йде все далі й далі і вимагає все нових грошевих капіталів. Заощаджені грошеві капітали вичерпуються. Приходиться прибігати до використання тих засобів банків, які не суть заощаджені капітали, а суть грошевими засобами. Починаються трудноші в розшуканні вільних капіталів, що моглиби бути використані для довготревалого інвестування. Нові розміщення акцій на ринкові зустрічають трудноші; акції не знаходять сталих покупців. Приходиться для розміщення їх використовувати коротко-терміновий кредит, який теж дорожчає. Зогляду на це випуск нових акцій на найвищій стадії господарського піднесення починає зменшуватися. Курси акцій і других спекулятивних цінностей починають падати. Може навіть утворитися тимчасова паніка на біржах цінних паперів. Це може служити одною з ранніх ознак, що висока хвиля господарського підйому наближується до гребіння і що можна чекати наступу перелому. В тойже час товарові ціни ще зростають, попит на товари стоїть ще високий. Такий стан товарових цін викликавби ще нові потрясення виробництва, але вільних грошевих капіталів вже не вистарчає. Кредит дорогий і утруднений. Вичерпані не лише ощадности, але починають вичерпуватися і банкові резерви. Банки починають обмежувати кредитування. Зогляду на це нові заснування підприємств робляться дорогими, або і неможливими. А тут якраз настигає поширений випуск на ринок нових машин, знаряддя, транспортних засобів, що був підготовлений попереднім поширенням закладів, що їх виробляють. З за відсутности капіталів робиться трудно набувати ці нові вироби. Насту-

пає перепродукція засобів виробництва із за недостачі вільних капіталів для їх купівлі. Це тягне за собою скорочення замовлень в цих галузях та зниження цін. Це приведе знова до скорочення праці, до зросту безробіття в цих галузях. Зменшуються доходи робітників в цих галузях, скорочується їх попит на продукти споживчі. Це тягне за собою зниження цін на споживчі речі, зменшення попиту на них. Кріза поширюється на всі галузі продукції і торговлі. Показчик цін всіх крамів падає, але кредит ще дорогий, позичкові чи дисконтні відсотки стоять високо, бо при утрудненні відбуту виробів всі прибігають до кредиту.

Як під час господарського піднесення зріст попиту в одній галузі тягнув за собою підвищення попиту в другій, так теж саме виявляється і під час упадку: він чим далі тим більш охоплює все нові та нові галузі.

Господарська кріза наступає необхідним наслідком господарського підйому. Причиною є те, що період піднесення вичерпує постепенно вільні грошеві капітали і дальший розвиток стає неможливим. Всі ті ознаки, що під час високої господарської хвилі виказують напруження капіталового ринку і кредиту, суть передвісники наступаючої кризи: дуже великий зріст активних операцій банків, вичерпання їх касових засобів, зменшення резервів в банках (зокрема центрального емісійного банку), зменшення випуску акцій, початок упадку курсів акцій, сильний зріст позичкового чи дісконтного відсотку, — всі ці ознаки передвіщують, що господарська хвиля наближується до гребіня. Инколи упадок виявляється з початку острою кризою, инколи він йде більш поволі, але в кожному разі через деякий час встановлюється досить довгий період господарського застою чи депресії. Напруження кредиту, що було гострим під час застою, поволі слабне. Підприємчість затихає, в наслідок чого потреба нових грошевих капіталів зменшується. Старі кредити по части повертаються. Позичковий відсоток, що стояв високо, коли ціни товарові вже впали, також починає поволі падати. Вільні капітали, що все поволі ощаджуються навіть під час застою, знова починають накопичуватися. Господарство знова готове до розпочаття нового підйому. Але господарський підйом не наступає з такою правильністю та необхідністю за упадком та застоєм, як кріза є необхідним наслідком підйому. Початок нового піднесення, хочби сприятливі для нього підстави і були в формі накопичених вільних капіталів та незанятих робочих рук, не може початися автоматично. Необхідний якийсь зовнішний товчок, якісь сприятливі обставини; чи добрий врожай, чи якийсь важливий технічний винахід, чи що инше. З огляду на це, ознаки, які передвіщували наближення нового піднесення хвилі, менш ясні ніж ознаки наближення кризи.

Війна і післявійськова господарська розруха, до певної міри, порушили цей нормальний перебіг змін конюнктури. Зазначені нами ознаки для оцінки конюнктури в багатьох країнах не виступають нині в повній яскравости. Але з другого боку, удосконалилися методи стеження за змінами конюнктури. В багатьох країнах (Америка, Анґлія, Німеччина, Франція, Радянський Союз) засновані спеціяльні інститути для стеження за господарською конюнктурою, які що тижнево, чи що місячно публікують свої оцінки стану господарства. Але в цій статті ми не маємо можливости увійти в детайлі цих нових метод і відкладаємо це для иншої статті.

Проф. Д-р В. Тимошенко.

Галичина після війни 1914—1920.

Багряний кровю, значений руїнами є шлях визвольних змагань кожного народу. Колиж сьогодні — по літах — приходиться нам відсвіжити в памяти жертви українського народу Галицької Волости, покладені ним на жертвеннику визвольної війни 1914—1920, то робимо це не ради „плачу Єремії," не на зрозок Вергілієвого героя, який жахався „infandum renovare dolorem," а для підкреслення безприкадної, безмежної волі народу власними силами на руїнах і тліючім єще пожарищі творити нове життя, нові цінности, як скарб кращого майбутнього.

Верх взяла чужа фізична перемога, ступилося залізо в оружній боротьбі, одначе загартувалася відроджена „по століттях негод" залізна воля народу бути будівничим власного життя. Психічний стан переможеного, але не зломаного народу дав йому змогу серед жахливих руїн і безприкладно несприятливих політичних і господарських умов середовища підняти відбудову господарського і культурного життя. Будівничими стали народні маси.

Воєнні прапори уступили місця прапорови ідеї кооперації — добровільного збірного зусилля мас на полі господарськім і культурнім. Змінилися методи праці — остала та сама мета...

Воєнна дисципліна — сліпий приказ перемінюється на кооперативну дисципліну — добровільне підпорядкування своїх справ загальному добру. Ідея кооперації полонює маси, вщіплює в них духа творчости, джерелом якої є свідомість мети і віра у власні сили народу. Не надія на чужу допомогу, а твердий власний труд є гаслом нашим від 1921 року, є основою змагань кожного будня.

Від почину праці під прапором кооперації не робить народ помилок, які випливали з орієнтації на чужу допомогу. Не лякається він теж поверховної критики неприхильників органічної праці.

Під прапором ідеї кооперації до органічної праці станула народня маса з духовими і матеріяльними цінностями міліонів одиниць, що її утворюють! Хібаж це є трівкою підвалиною будівлі народнього життя. Органічну працю народної маси годіж мішати з так зв. ораганічною працею, яку вести хотять політичні опортуністи. Органічна праця народної маси, це добровільне, програмове виявлення її власних сил моральних і матеріяльних у будові власного з ідеалами народу згідного життя. Так зв. органічна праця політичних опортуністів, це штучно примінювана народною свідомою масою небажана щіплянка чужої ласки на поле господарське чи культурне народу з наміром здеправовання благородного з'усилля народної самодопомоги.

Сьогодні межа між питомою органічною працею народної маси а так зв. органічною працею політичного опортунізму є ярко проведена.

Народ йде збитою лавою в рядах національної кооперації, розбудовує своє життя власними силами і сили свої скріплює і досконалить свобідним-вільним добором. Розуміє добре, що приносить йому гаразд!

»Was gut, was Böse ist, fühlt jeder Mann
und wer mit wahrem Ernst und ohne Wanken
die ersten Schlachten schlug, weiss was er kann

durch frei Wahl wird grössere Kraft euch eigen,
der gegenüber auch die Sterne schweigen.
An euch nur liegt's, will nicht der Irrtum weichen!..
(Dante: Com. div. II/XVI.)

Якже виглядала Галицька Волость після кровавої купелі 1914—1920 років? Серед якого середовища почалася у нас праця на полі кооперації? Спинімся на воєнних стратах і шкодах, пригляньмося шляхам економічної політики з доби 1921 року.

Від серпня 1914 до серпня 1920 — отже на протязі повних шести літ перекочувався воєнний вал через Галичину. Попри його руйнуючу силу руйнували нашу Батьківщину мінливі — а все нам ворожі — політичні курси мінливої чужої влади.

Страти і шкоди наші є тому дуже поважні і сміливо можемо сказати, що розмірно до нашої чисельности і національного маєтку є вони найповажнійшими стратами і шкодами серед воюючих народів.

1. Страти в людях.

В році 1910 числила (Східна) Галичина 5,326.729 душ населення. В році 1921 спадає отсе число на 4,869.964. Абсолютна втрата виносить 456.765 душ або 8·57% у порівнанні до стану з року 1910. Убула майже $^1/_{12}$! Убуток автохтонного населення (Східної) Галичини є одначе на ділі вищий, бо в добі перепису з дня 30. IX. 1921 року на території (Східної) Галичини находилося деяке число еміґрантів зі Сходу (1917—1920) і чимале число напливового елєменту польського з корінної Польщі (кольоністи[1]), урядовці, учителі і т. и.).

Поправді втрати в населенні на території станиславівського воєвідства виносять поверх 10%, на території тернопільського воєвідства около 11%[2]). В тойже час Західна Галичина (краківське воєвідство виказує у порівнанні з роком 1910 втрату 2·5%, а в абсолютній цифрі около 51.000 душ.

Коли узгляднимо свіжий напливовий елємент польський в Галичині, який зрівноважив, а то й перевисшив воєнні втрати Поляків у Східній Галичині[3]), приходиться нам приняти за число наших втрат в людях близько 500.000 душ. Є це втрати 10 раз сильніші від втрат Західної Галичини. Сильніші вони й тим, що наші втрати це дійсне жниво смерти на всіх боєвих фронтах, у безлічі негігієнічних таборів (Cmünde-Wolfsberg) виселенців, таборів полонених і інтернованих (гол. Будшоти, Домбє, Стржалково іти.), жниво смерти в добі лютування епідемій в краю, коли населення жило в землянках, без даху над головою, без належитої поживи, без догляду лікарів.

Серед втрат Західної Галичини зачислено еміґрантів - кольоністів, які помандрували на український родючий чорнозем[4])...

2. Воєнне знищення будинків і стан їх відбудови в 1921 році.

Головне знищення осель йде шляхом затяжних позиційних боїв на барієрах рік Сяну, Верешиці, Дністра, Буга, Стиру, Ікви, Золотої Липи,

[1]) Гляди понище.
[2]) Блищі дані про те гл. Юліян Павликовський: Населення Галичини. — Львів, 1925 (тамже подана література предмету).
[3]) Гляди мою вище згадану працю стор 10 і 11.
[4]) Гляди Юліян Павликовський: Земельна справа у Східній Галичині, Львів. 1922,

Гнилої Липи, Стрипи, Серету, Прута і др. Знищення це рівне а часто й сильніще від знищення Бельгії і східних департаментів Франції.

Подані понище таблиці ілюструють цифрово стан знищення 52 східногалицьких повітів і кидають відсоток знищення у порівнанні до стану з року 1910. Статистику знищення зібрав і зіставив Краєвий Уряд Відбудови у Львові на лютий 1919 року.

Число знищених війною будинків.

Пол. повіти	Число знищених будинків			Разом	Число домів після спису з 31|12 910	Проц. знищених мешкальних домів.
	мешкальних	господарських	промислових			
1. Лісько	1.006	619	25	1.650	14.957	6.7
2. Турка	1.898	1.516	71	3.485	13.773	13.8
3. Стрий	1.092	1.976	41	3.109	10.100	10.8
4. Сколє	966	1.609	9	2.584	8.465	11.4
5. Долина	1.004	1.469	53	2.526	18.702	5.4
6. Сянік	1.320	806	48	2.174	17.664	7.5
7. Березів	312	281	30	623	14.706	2.1
8. Добромиль	306	508	25	839	11.569	2.6
9 Перемишль	7.525	15.401	63	22.980	19.821	38.0
10. Ярослав	6.442	10.341	70	16.859	22.912	28.1
11. Мостиска	2.287	4.757	111	7.155	14 228	16.1
12. Старий Самбір	1.085	1.463	38	2.586	10.137	10.7
13. Городок к. Львова	1.612	2.558	—	4.170	12.422	13.0
14. Рудки	1.496	2.235	—	3.731	12.621	11.9
15. Дрогобич	2.049	3.660	23	5.732	24.853	8.2
16. Жидачів	1.251	2.088	28	3.367	12.636	9.9
17. Чесанів	3.707	8.406	33	12.148	14.268	26.0
18. Яворів	884	2.048	43	2.975	14.485	6.1
19. Рава руська	3.013	5.709	79	8.801	19.075	15.8
20. Жовква	862	1 643	20	2.525	16.192	5.3
21. Самбір	457	941	22	1 420	17.918	2.6
22. Львів повіт	1.813	2.964	38	4.815	23.491	7.7
23. Бібрка	1.042	942	30	2.014	12.881	8.1
24. Перемишляни	2.558	4 734	61	7.353	14.068	18.2
25. Золочів	1 841	3.951	—	5.792	18.266	10.1
26. Радехів	2.088	3.910	35	6.033	11 336	18.4
27. Камінка струмилова	2.515	4.797	65	7.377	11.503	21.9
28. Сокаль	2.727	5.654	76	8.457	16.829	16.2
29. Богородчани	4.339	7.844	—	12.183	11.629	37.3
30. Надвірна	3.728	2.462	48	6.238	17.372	21.5
31. Коломия	1.572	1.292	28	2 892	20.412	7.7
32. Печеніжин	298	123	—	421	9.938	3.0
33. Косів	874	210	5	1.089	17.610	5.0
34. Станіславів	6.966	13.595	46	20.707	20 791	33.5
35. Калуш	1.414	976	16	2.406	15.921	8.9
36. Товмач	2.649	4.676	—	7.325	19.458	13.6
37. Рогатин	4.285	8.272	6	12.563	19.403	22.1
38. Бережани	5.541	16.887	—	22.428	15.888	34.9
39. Підгайці	4.986	9.301	14	14.301	15.394	32.4
40. Зборів	6.139	13 341	—	19.480	13.368	45.9
41. Броди	5.711	10.918	63	16.692	12 338	46.3
42 Снятин	1.042	790	8	1.840	17.379	6.0
43. Городенка	1.678	2.641	4	4.323	17.624	9.5
44. Бучач	5.908	11.440	—	17.348	21.114	28.0
45. Заліщики	2.215	3.607	24	5.846	14.241	15.6
46. Борщів	2.840	4.426	—	7.266	20.928	13.6
47. Чортків	1.433	3.415	—	4.848	13 113	10.9
48. Гусятин	2.230	3.354	3	5.587	17.112	13.0

Пол. повіти	Число знищених будинків: мешкальних	господарських	промислових	Разом	Число домів після спису з 31|12 910	Проц. знищених мешкальних домів
49. Теребовля	1.453	2.573	7	4.033	13.948	10.4
50. Скалат	2.206	5.386	19	7.911	16.331	15.3
51. Тернопіль	5.166	10.678	61	15.905	20.022	25.8
52. Збараж	206	412	—	618	11.785	1.7
53. Не виказані двірські обшари*) . . .	3.377	7.481	734	11.598	—	—
Разом . . .	133.710	243.085	2.229	379.055	823.097	—
Загально . . .	150.152	272.191	2.788	425.131	1,143.380	—
З того припадає на:						
Міста (1889[1]) . . .	2.920	2.672	89	5.691	45.084	6.4
Місточка (1896[1]) . .	16.508	17.795	191	34.494	80.084	20.6
„ (1866[1]) .	10.279	14.577	68	24.924	46.844	21.9
Сільські громади . . .	112.162	218.800	634	331.597	941.225	11.9
Двірські обшари . . .	8.293	18.347	1.806	28.436	30.101	27.5

Зісумовуючи знищення громад, до яких має примінення громадський закон з 1866 року, находимо, що у Східній Галичині знищено головно рільничому населенню 122.441 мешкальних домів, себто 20% зі стану з року 1910. Одна пята сільського люду опинилася без даху над головою вже з кінцем 1918 року.

Одначе страти в будинках, що їх обчислив Краєвий Уряд Відбудови, далеко не всі. Польсько-українська війна принесла знищення около 50.000 будинків[2]), а большевицька війна 1.358 будинків[3]).

Разом мешкальних і господарських будинків знищено у Галичині в добі 1914—1920 років поверх 506.000, з того в сільських громадах поверх 406.000.

У порівнанні до площі Галицька Волость (58.000 km²) виказує сильніше знищення, як прочі західно-українські землі (са 90.000 km²)[4]), на яких знищено около 499.000 будинків.

Кошти відбудови будинків і домашньої обстановки обчисляє Краєвий Уряд відбудови після цін з лютого 1919 в австрійських коронах ось як:

(Див. табличку на стор. 125).

Разом, отже, кошт відбудови перевисшав 3·5 міліярда австрійських корон, валюта лютий 1919. Подорожіння будівельних матеріялів і роботизни до весни 1921 року велить нам помножити кошт відбудови через 10. В марках польських — валюта март 1921 — виносить він вже 35 мі-

*) Не надіслано дат. На 4.288 замешкалих двірських обшарів в повітах, в табели поданих, не виказано будинків знищених з 1.748 обшарів двірських. На 1 виказаний двірський обшар припадає пересічно знищених мешкальних будинків 1,93, господарських 4.28, промислових 0.42. На підставі тих цифр обчислено в приближенню число знищених будинків на двірських обшарах, з котрих не зібрано дат.

[1]) Рік цей означає громадський закон, якому громада підлягає.

[2]) Inz. Witold Sokołowski: „Powojenna eksploatacya lasów i odbudowa“ —Kraków 1920 — стор. 12.

[3]) Józef Paygert: Jakie szkody poniosło rolnictwo wskutek inwazyi bolszewickiej we Wschodniej Galicyi — „Rolnik“ — Lwów N. 4/1921.

[4]) І. Шимонович у своїй праці :Західна Україна територія і населення, — Львів 1926, подає мінімальну етноґрафічну територію Галичини 55.000 km² і півн. зах. земель 81.835 km².

(до стор. 124.)

Предмет знищення:	Число	Пересічна вартість предмету в зол. кор. 1914	Кошт відбудови предмету (лютий 1919) в австр. коронах	Разом в 1000 австр. кор., вал. лютий 1919
1. Мешкальні будинки	122.441	3.000	12.000	1,496.292
2. Господарські будинки	233.377	1.800	7.200	1,680.314
3. Домашнє уладження	122.441	750	3.000	367.323
			Разом	3,543.929.000

ліярдів[1])! без вчислення тут коштів відбудови будинків, знищених в часі українсько-польської і большевицької війни.

Дійсної, на широку скалю закроєної відбудови Галичини — пр. у розумінні відбудови Східної Прусії — ніяке правительство не переводило до року 1921. Не перевело її й досі.

Акції відбудови австрійського правительства спинялися на західнім березі Сяну. Звісний є »Sanerlaß« політики керманичів відбудовної акції і Галицького Воєнного Заведення Кредитового в Кракові (опісля у Львові), яке головні позички на відбудову уділювало тільки для Західної Галичини[2]).

Акції технічної відбудови З. У. Н. Р. тільки що починались, коли польсько-французькі війська під командуванням ген. Юзефа Галлєра заняли Галичину (май 1919 року).

Пекольний стан населення у Східній Галичині змалював дантейськими красками лідер вшехпольської партії і пізніший презес „Комітету Оборони Народовей“ п. Тадей Ценські в жовтни 1918 р. (гл. Курієр Львовскі), відбувши з австрійським міністром публичних робіт Гоманном подорож над Стрипу і Серет. Тими самими красками малює у варшавському Соймі положення східно-галицьких воєнно-знищених сіл посол п. Ян Заморські з кінцем 1920 р. — І инакше не мож, бо відбудови знищених сіл окупаційна влада Східної Галичини, хоч витискала з населення всі податки — зовсім не вела. З нагоди побуту варшавського міністра публичних робіт п. Нарутовича у Львові, виголосив д-р Алєксандер Рачинський реферат, в польськім Товаристві Політехнічнім, з якого слідує, що від 1. І. 1920 до 31. X. 1920, відбудовано у Сх. Галичині 7.000 обєктів у містах і селах. За відбудовані обєкти вчислено до статистики і сі, що на них видано щойно асигнати на дерево. Коли зважимо, що гроші і матеріяли, призначені польською владою на відбудову знищених війною обєктів, обертало польське правительство на відбудову для польських кольоністів, осідаючих на українській землі (гл. рескрипт мін. публ. роб. у Варшаві з дня 28. червня 1920 р. ч. 20.359/6, 1/1963, а до кінця червня вспіла варшавська влада при допомозі кольонізаційних інституцій впровадити в межі Сх. Галичини около 12.000 мешкальних домів і около 24.000 господарських будинків; ясно, що місцеве українське населення лишене було всякої допомоги при відбудові.

На доказ того нехай послужить рескрипт мін. публ. роб. в Варшаві ч. 1876/21, 174/919. Рескриптом тим варшавське правительство дало

[1]) Гляди мій реферат: „Стан знищення і технічна відбудова українських земель“ на Загальнім Зїзді українських інжинірів — 26. V. 1923.

[2]) Загалом розділено до розпаду Австрії около 300 міліонів австр. к. пожичок. З того вже до 1917 р. взяли дідичі поверх 250 міліонів австр. к. — гл. Österreichsicher Volkswirt. Wien з 5. мая 1917 року.

до диспозиції ґен. делєгата у Львові кредит у висоті 20.000.000 мп. на цілі відбудови Галичини, в якій виразно зазначено: „Запомогі з повижшеґо кредиту належи пшизнаваць тилько посядачом ґоспоґарств польскіх, ктужи безпосьредньо скуткєм войни понєслі страти жечове."

В світлі таких рескриптів ясною стає ціль інтерпеляції п. Яна Заморського. Вона призначена була для ефекту за границею. В краю населення живе по землянках, пошесть косить гекатомби жертв, урухомлення господарств неможливе, бо нема мешкальних і господарських будинків; $^1/_5$ сх. галицьких селянських родин без даху над головою.

В дебаті у варшавському Соймі підношено, що на відбудову ані одного куб. метра дерева не видано досі з камери. Воно в цілости йде на експорт, який ведуть спекуляційні спілки, остаючі під можним протекторатом деяких послів варшавського Сойму.

Дерево до відбудови реквірувалося по лісах приватних по думці закона з 28/2 1919 р. Великі земельні власники уміли, одначе, добре боронитися перед реквізиціями, — доказом число відбудованих протягом 1920 р. 7.000 обєктів. Кромі сього звісний „бунт" поміщиків проти закона про реквізицію будівельного і опалевого дерева не скінчився виступом державної прокураторії, а уступкою поміщикам, яким реквірувалося після „бунту" 1/3 зрілого до рубання деревостану по максимальних цінах, а 2/3 лишалося до свобідної диспозиції поміщика. Сих 2/3 продавав поміщик населенню по високих цінах. Українське населення лиш в дорозі плачення високих цін поміщикам, які є виключно власниками лісів*), може дійти до будівельного матеріялу. Ціни за мет. куб. дубини сягають льоко ліс на пни 1.600 мп.

Надмір лиха доповнює знищення шкіл, церков і парохіяльних будинків у всіх знищених українських селах. Тягар відбудови їх лежить вповні на населенню.

Про відбудову Східної Галичини висловився у польському Соймі посол Домбскій (П. С. Л.), „що дотеперішня акція спроваджується до ухвал і паперових резолюцій." Посол Котуля сконстатував, що правительство контрактує експльоатацію камеральних лісів з приватними спілками, які все дерево вивозять за границю. Посол Путек додав, що спілки сі остають під протекторатом послів і високо-поставлених осіб з кругів правлячих і загрозив опублікованням їх імен (гл. Монітор Польскі ч. 16, з 21. січня 1921). Мав він на думці „Людову Спілку Деревну," на чолі якої стояв тодішній премєр польський Вінценти Вітос і покривав своєю особою вивіз дерева за границю, хоч населення Сх. Галичини жило в гнилих землянках. Рівночасно мав, однак, премєр Вітос відвагу проголосити у своїм „експозе" дня 27. І. 1921 ось що:

„Реституція всіх знищених будівель, переходить нашу (себто польської республики) спосібність як промислову, так і перевозову." І мав слушність, бо будівельні матеріяли вивозилося за границю, абсорбуючи в тій цілі промислові уладження Сх. Галичини і залізничий парк. Про індолєнцію влади при відбудові Сх. Галичини пише президент кол. австр. уряду відбудови др. Александер Рачинський ось що: „Польща в початках свого істнування мала спромогу раціонально виконати діло відбудови, бо вона застала по Австрії готовий апарат, готові склади, готові запаси, незлу валюту, але правління Польщі змарнувало те все"[1]).

*) Фактичний монополь поміщиків заіснував по переведенню викупна селянських лісових сервітутів на основі кривдячого селянське населення патенту ціс. 5/7. 1853 про викуп і регуляцію сервітутів.

[1]) Dr. A. Raczyński: Dwa programy odbudowy. — Lwów, 1921.

Стан відбудови на кінець 1921 представляє таблиця II. Подаємо статистику знищення і відбудови всіх воєвідств для унаглядненння її ходу.

II. Страти в будинках і відбудова.
(1920 — 1921).

Воєвідства.	Знищених будинків загалом в тисячах.	Відбудовано до 31.12 грудня: 1920 — 1921 загал. суми.		Разом	Відбудовано в 1921 році: будинків в тисячах: мешкальних	господарськ.	шкіл	церков	будинків ужит. публ.	разом в тис.
Загалом . .	1.546,9	26,2	17,3	—	89,0	175,7	2.547	513	441	268,5
Варшавське . . .	88,5	28,6	26,4	55%	7,4	15,9	47	33	26	23,4
Лодське	10,9	56,2	26,7	83%	0,6	2,2	9	3	—	2,9
Келецьке . . .	83,7	36,9	25,7	62%	5,3	16,2	27	22	16	21,6
Любельське . . .	174,9	32 7	16,7	49%	11,2	17,7	125	37	26	29,3
Білостоцьке . . .	187,2	25,3	15,3	40%	8,3	20,1	202	10	6	28,7
Новгородське .	133,1	20,0	12,7	32%	6,4	10,3	222	14	40	17,0
Поліське	129,1	4,7	9,6	14%	3,4	8,9	150	21	13	12,5
Волинське	196,5	12,4	26,3	38%	13,3	37,9	450	57	20	51,7
Краківське	35,2	66,0	10,9	76%	1,6	2,1	81	7	26	3,9
Львівське	147,6	47,5	12,4	60%	8,2	9,7	293	64	62	19,3
Станиславівське .	128,8	20,5	20,0	40%	11,3	13,9	381	126	138	25,9
Тернопільське . .	231,5	26,4	14,3	40%	11,7	28,8	560	119	68	33,3

Увага: Обняті є тільки сі знищені будинки, яких властителі зголошувалися по допомогу державну до Комісії Розділу Дерева.

Джерела: Звідомлення з діяльности міністерства робіт публичних за час від серпня 1920 р. до кінця 1921 р.

Підкреслюємо, що до статистики „відбудованих обєктів" втягнено загалом всі, до відбудови шляхом субвенцій або позичок зголошені обєкти без огляду на те, чи вони вже дійсно відбудовані.

Ствердити мусимо теж, що й досі нема полагодженої законодатним шляхом справи повернення воєнних шкід.

Відбудова опиралася і опирається на засадах прекарійних (субвенції!), або кредитових (позички, які обтяжують гіпотеку). Хоч існує визначний правний титул на відшкодовання, одначе все єще в сфері почуття правослушности.

Технічна відбудова осель, це не тільки питання реставрації матеріяльних дібр, але й конечність з огляду на охорону народнього здоровля, конечність з огляду на урухомлення сільсько-господарської і промислової продукції, конечність з огляду на підняття, поширення і поглиблення культурно-просвітної і суспільної праці після війни.

Так ставився до неї наш нарід. І головно власним зусиллям, хоч і не вповні і не після всіх вимог гігієни і господарства — перевів її, зберігаючи досі непокриті свої претенсії з титулу чинитьб (закон австр. з 26. XII. 1912 і польський з 11. IV. 1919!) і воєнних відшкодовань.

Ю. Павликовський.

(далі буде).

Причини й розвиток східньо-европейської революції.

Війна принесла переможеним тільки перекроєння кордонів, і ліквідацію монархії в ряді великих держав. Незрівнано більше значіння мав в наслідок військової поражки вибух глибокого незадоволення найширших кругів населення. Революційність, як певний стан незадоволення і неґації проти законної дійсности, буває перманентна і часова. Перша є уділом небагатьох романтиків всесвітньої революції та патріотів батьківщини, розуміючих її гніт і відчуваючих біль раніш, ніж остання маса земляків; масова революційність залежить від конюнктури. Військова поражка створила таку конюктуру — вона оголила й нечувано загострила в рядових масах, незадоволених з існуючого стану річей, революціонізм, що шукав виходу і знайшов своє виявлення в революційних чи еволюційних змінах просто епохального соціяльно-національно-економічного значіння. Старий світ після світової війни вступив в нову добу — от така можна сказати нині загальна думка дослідників.

З усіх втягнутих у війну держав народнє господарство б. Росії було одним з найбільш відсталих. Напів натуральний характер селянського господарства і випливаюча з того самовистарчальність значної його частини облегчували б. Росії можливість довго триматися у війні; але для обслуговуючих потреби війни елєментів народнього господарства, що уявляли з себе порівнюючи тонкий шар завдання, де далі ставало не лише тяжчим, але й виразно надсильним. Глибоке незадоволення широких народніх мас обрушилося насамперед на спосіб провадження війни, всіх боляче дотикаючий, та ставший на кінець війни предметом злободневної уїдливої критики. Видатки на війну були шаленні, сягаючи 50% народнього прибутку, а поруч з тим давалися в знаки безталанний провід на фронті та безглузді мобілізації майже шістнадцяти мілійонів мужеського населення, з яких добра половина лишалася незаосмотреною і тому без жадного діла сиділа в тилах, лише деморалізуючись... Військове напруження стає незносним, воля до боротьби надломилася, розладнення економіки зачіпає кожну хату і кожну фабрику, революційність набирає загального поширения. Хто тільки не став в той час революціонером!?

З формального боку революція є зміна існуючого традиційного ладу незаконною дорогою. Але в якій мірі? Тут вже рішає матеріяльний бік поняття: яка революція?

І в Петрограді і в Москві лютневу революцію розпочали солдати місцевих ґарнізонів, по умовах комплєктування армії — переважно Українці. Робітництво, партії і громадські діячі в час лютневого перевороту відограли по загальному визнанню „далеко не першу ролю". Вони приєднуються до повстання селян в солдатських уніформах і пособляють кристалізації змісту революційних вимог та їх реалізації. Ставши на мент теж революціонерами, праві кола скидають з трону царя Миколу II. „нещасного", тоб-то беруть участь в політичній революції. Політичні революції взагалі виявляються в окремих революційних актах нескладного, простого змісту і способу здійснення, не порушуючи стабільности соціяльно-економічного ладу. Теж і російські праві кола задовольнилися політичним переворотом і хотіли, аби на тім все й скінчилося. Але далеко ще незадоволеною зісталася революційність широких мас. Почавшись з лютого, революція з політичної розвивається в напрямку до соціяльної:

ліквідуються старий царський режім, в захист якого ніхто не виступив, станові привілеї, політичний вплив дворянства та бюрократія, — вимоги, що були прорвались ще в першу революцію 1906 р., але, яко крамола, були суворо задавлені. На цім вичерпується революційність буржуазно-капіталістичної кляси; вслід за аристократією і їй теж стало не по шляху з дальшим розвитком революції. В тім розвиткові разом проявляють себе не тільки клясові, а всі незадоволення і антагонізми: „немаючих і маломаючих проти тих, що мали богато, безправних проти упривілейованих і маючих права, людей фізичного насильства проти прихильників права і молоді проти дорослого покоління, безграмотних і неосвічених проти освічених і вчених, ентоґрафічних національностей проти державної, окраїн проти центру ітд.“[1]) Рішаючою, одначе, була задавніла, виношена в народній думі жадоба переходу всеї землі до селян; тільки „земля“ могла сколихнути стару соціялну будову з вульканічною силою всю до підвалин; землею „пахне“ вся революція, своїм патосом вона зобовязана „землі“, на ній „углиблюється“ революція з лютневої в жовтневу большевицьку.

Тому не дивно, що зустрічаються спроби знаходити причину цілої східньо-европейської революції навколо землі.

Проф. Бруцкус стоїть на тім, що джерело всіх лих, що впали на Росію і джерелом аґрарної революції перш усього є земельна община.[2]) Таж гадка висловлена й другим оборонцем столипінського протиобщинного законодавства А. С. Ізґоєвим в слідуючих словах: „Основний факт, по моїй гадці, і основна причина справжньої соціяльної російської революції, що зявилася на поверхні в 1925 р. і що перемогла в 1927 р., полягає в тім, що 80% населення Росії жило по иншому праву на землі ніж 20%, що складалися з мійських і, взагалі, більш затронутих культурою житців. В цім основнім роздвоєнні і заложена була та міна, котра взірвала всю соціяльну будову російської імперії.

Тяжко погодиться з таким моністичним зясуванням причин соціяльної революції, хоч в факті існування ґуртових форм общинно-подвірного землеволодіння безсумнівно криється одна з важніших, підготовлявших психольоґію мас, причин аграрної, а тим самим і взагалі соціяльної революції. До цеї причини, одначе, треба додати ще дуже багацько. З незгаданих вище варто ще вказати на фатальне для старого режиму, постійне запізнення з соціяльними реформами, як напр. запізніле знищення кріпацького права і тяжкі для селянського господарства умови, його знищення, існування остач кріпацької залежности і самодержавно-дворянського режіму аж до революції 1917 р. ітд. ітд.

Отже східньо-европейська революція взагалі і аґрарна з окрема не були ані випадковістю, ані вислідом лиш одної якоїсь причини; не були, як дехто ще каже, й безпосереднім наслідком світової війни. Довга і невдала війна тільки прискорила темп розвитку подій, вона обгострила положення; подібно вітру війна тільки роздмухала іскри незадоволення в пожежу, для якої назбиралося в областях політичної, національної і економічної передвоєнної Росії занадто богацько горючого матеріялу.

Ті чи инші причини ще не дадуть соціялної революції, коли не має до того певних передумов. Першою такою передумовою, як то не парадоксально здається, є певний рівень добробуту маси. Соціяльна робота більш можлива і успішна за наочности відносного рівня добробуту. Більш

[1]) С. Н. Прокопович: „Десять лет опыта“, Руск. Зк. Сборн. XI, 1927., Прага, стор. 7.
[2])Prof. Boris Brutzkus: Agrarentwicklung und Agrarrevolution in Russland .Berlin 1926, St. 247.

менш великі соціяльні революції, можна сказать, не одбуваються на ґрунті збідніння і оскудіння народу. Після першої революції 1905/6 р. б. Росія проходила фазу господарського підйому і з осібна село пережило добу розцвіту; військова кон'юнктура перших, принаймні, років війни була на руку селянству. От на базі відносного добробуту мас вибухає з максімальною ролею селянства революція 1917 р. Кон'юнктура останніх років, лютнева і жовтнева революції, страшні голодні роки і урівнююча на бідняка донеповська політика большевиків потягли за собою масові злидні та павперизацію, а з тим і неможливість нової протибольшевицької революції, чим пояснюється стійкість большевицької влади. Другою передумовою успішности соціяльної революції є звязаність її з аґрарною революцією. Історія вчить, що досі революції мали свої досягнення майже виключно в аґрарній области. Коли робітничий революціонізм вбачає свою ціль в майбутности, селянський — в негайнім здійсненню. Звідси сила аґрарної революції, звідси домінуюче значіння селянської революції в ході соціяльної революції Сходу Европи. Робітничо-індустріяльні революції прагнуть і потребують вищої соціяльної організації виробництва; селянські-ж аґрарні революції простують до звичайних форм виробництва, при чім осягнення мети, роздроблення великого землеволодіння, тягне після якогось переходового періоду само по собі більшу продукційність землі, ніж раніш, що економічно виправдує порівнюючий примітивізм селяньких революцій.

З менту лютневого перевороту в б. Росії прийшов до влади коаліційний помірковано-соціялістичний Тимчасовий Уряд, якому судилося спостерігати наростання соціяль-революційного активізму мас по всему фронті. Уряд хотів стримати маси, влити стихійність руху в певне річище ладу, щоб вирішення найголовніших справ передати до рук Установчого Зібрання. На тім стояла й найпопулярніша тоді партія соціялістів-революціонерів. По всім данним іменно ця партія, що одержала подавляючу більшість за виборів до Установчих Зборів, мала здійснити свій програм дорогою парляментського законодавства. Але народні маси виявляли нетерпеливість.

Нею скористувалася конкуруюча з ес-ерами партія большевиків. Ортодоксально марксістські соціялісти до світової війни приціпово не займалися плянами майбутнього будівництва, уважаючи такі пляни за утопії. Не могли мати через те жадного розробленого пляну на надійшовший мент і російські с.-д. большевики; не ліпше стояла справа й з програмою. Отже у великий історичний мент, опинившись з карт-блянш у руках перед калейдоскопічним революційним рухом, в стремлінні до влади, вони викидають гасла в напрямку стихійних устремлінь мас, пристосовуючись до пануючих настроїв. Многомілійонова армія не хоче воювать — большевики викидають клич: „Війна війні," конкретно — припинення війни. Стомілійонове селянство захвачує землі, не чекаючи Установчого Зібрання — до його послуг большевицький клич: — „негайного захвату поміщицьких земель." Міське і робітниче населення стало розбирати по рукам капіталістичне майно — „грабуй награбованe!," кажуть йому большевики. Національні меншости видвигнули принціп самоозначення — большевики й собі: „самоопредѣлѣние вплоть до отдѣлѣния..." Такі кличі забезпечують їм перемогу над Тимчасовим Урядом 26. X. 1927 р., відколи починається жовтневий большевицький період революції. В революційнім „девятім валі" большевики опинилися на самім гребні хвилі; вони неслися нею; могли говорити і справді говорили, що вели за собою

хвилі — маси. Небагацько треба було, щоб розгінати безбройне ес-ерівське Установче Зібрання і полишитися самим у влади. Стихія управляла большевицькою владою, доки не увійшла в береги, після чого вже стали справді управляти й большевики.

Другий їх конкурент — анархісти були не так небезпечні, як соціялісти-революціонери. Використовуючи момент масового незадоволення, анархісти виступили проти самої держави, як такої. Вони стояли за скасування силоміцького ладу соломіцьким безладдям, гадаючи, що після того наступить лад без примусу. Присвячуючи свою виключну увагу селянству, вони хотіли довести його до ідеї бездержавного будівництва. Українська вдача, що правда, таїть в собі богацько анархістичного, одначе той анархізм, який в нас появився в час революції, був заносний. То була течія споріднена з російським народництвом, визнаюча вільну общину і для якої вищим економічним типом є свобідна кооперація — течія російського інтеліґентського месіянізму. Спеціяльно на Україні цей (набатовський) анархізм паралізував себе, плутаючись в протиріччах. Будучи принціпово бездержавниками, анархісти відмовляли визнанню окремої української державности, а тим самим фактично стояли на ґрунті єдиної неділимої Росії. Стоючи принціпіяльно за якнайширше самоозначення людської особи, вони не усвідомили собі льоґічно з того випливаючого права національного самоозначення, з окрема Українців. Ставлячи особу людську теоретично за єдину найвищу святість, на практиці анархіст Махно, визнаний потім колами французького анархізму, брутально розправлявся з масами (дисить пригадати його катеринославський погром 1919 р.). Одкидаючи саме, навіть, слово організація, в той-же час анархісти без організації не могли нічого осягти, і залога „батька“ Махна довго трималася завдяки залізній примусовій організації. Зрозуміло, що анархісти не витримали конкуренції з большевиками. На кону (сцені) політичного верховодства зостались після короткочасового флірту з лівими ес-ерами в монопольнім становищі самі большевики-комуністи.

Завоювавши владу в столицях, большевики вслід за тим збройно завойовують її в губерніяльних і повітових містах. Лютневий період революції був безкровний, жовтневий — кривавий, особливо в переходовий час. Правда, що „навіть дитина не може родитися без крови,“ як сказав одного разу Маркс, тим тяжче одбуться без крови революції, але все таки не може не ходити про дозу кровоспускання. Обезцінєність людського життя в світовій війні відбивається на жовтневій східньо-европейській революції в переходовий період, і перші роки большевизму насичені особливо безмірними і зайвими страхіттями та стражданнями людини. „Червоний сміх“ кривавої війни продовжувався в „червоних ґрімасах“ кривавої жовтневої революції; революційного кровоспускання в таких нелюдських дозах світ ще не знав. Само собою, що існувавший доти карний кодекс перестав діяти.

Після жовтневого перевороту перший приблизно піврік большевики затрачують, щоби остаточно оволодіти становищем та скріпити свою владу. В цей перший період большевизму осередком його уваги були міста, де купчилися головні сили большевизму; селу кинутий був декрет про соціялізацію землі, щоби його привернути на свій бік, а по за тим воно на цей час залишено було само собі: „роби з землею і поміщиками, що хочеш,“ сказали йому. Ще в період лютневої революції з червня 1917 року вповні виразно затріщало по всім швам право власности (цивільний кодекс), підірване вже в процесі війни, з осібна її реквізиційною практикою,

продовженою на селах стихійним розбором селянами ременанту і запасів поміщицьких маєтків. В цей перший період право приватної власности оповіщено одміненим по всій лінії; поширюється прекарне володіння. Большевики поставили своєю ціллю знищення капіталізму, немаючи готового пляну тої будови, що мала натомість стати; їх економічні заходи в цей період носять ще безсистемний характер.

На квітень 1918 р. большевицька влада в містах закріпилася, село-ж продовжувало жити власним життям поза очима влади. Від квітня і по 15 березня 1921 р. тагся другий період большевизму, період історичної спроби запровадити комуністичний лад. Можна сказати, що з червня 1917 р. в революції панували гетероґенні сили, з квітня ж — автоґенні*); перед тим в загальнім і цілім революція р о б и л а с я, тепер вже її р о б л я т ь; намісце панування стихії змогла виступити раціоналізуюча людська воля. Началося здійснення соціяльної революції в дусі комуністичного маніфесту. В ньому одначе містилася тільки і д е я комунізму, але практичний плян?...

Найбільше розроблений до світової війни марксівський соціялізм, як сказано вже, того готового пляну не мав. Займаться ним — значило працювати над „утопіями". Погордження конкретизацією ідеалу майбутнього марксівськими соціялістами виказало свою недоречність в зловіщий спосіб, коли прийшлося на руїнах старого творить нове. Мало хто звернув увагу на те, що позитивне (в одріжнення від руйнуючого — неґативного) будівництво комуністичної партії большевиків стало продовженням „воєнного соціялізму". Тим часом війна, як у всіх воюючих державах, так і в б. Росії, в мілітарних цілях потягла за собою в области виробництва націоналізацію індустрії, обернення фабрик в касарні; відповідні декрети теж про націоналізацію промисловости большевиків є продовженням і повторенням того, що дав воєнний соціялізм. В другій области — споживання — по всіх воювавших країнах велика маса цивільного населення на час війни перейшла на утримання держави (пригадаймо німецьку хлібну картку); в б. Росії отримувало пайків не більш не менш, як 36, 6 міл. душ цивільного населення, не лічучи армії майже в 16 міл. душ. Відповідне переведення большевиками населення, з осібна фабрично-заводського робітництва на пайкову сістему, як бачимо, теж було певним продовженням воєнного соціялізму. Отже як в области виробництва, так і в области споживання, воєнний соціялізм підготовив ту Zwangswirtschaft, примусове, реґульоване господарювання, яке продовжувалося за комуністичного періоду. Воєнний соціялізм (der Kriegssozialismus) був покликаний рятувати буржуазну державність і він свою справу зробив. Та бійся Данайців навіть дарунки даючих! З ним викликано такі духи, з якими після світової бойні народів не змогли так просто і легко зладнати. Комуністи, розуміється, пішли далеко дальше, стараючись соціяльну революцію заповнить комуністичним змістом. Потерпівши в тому повну невдачу, стали потім запевняти, що власне жадного комунізму вони не збіралися заводити, а їх комуністичні заходи були викликані обставинами воєнного часу, що то був тільки (по анальоґії з воєнним соціялізмом!) „воєнний комунізм". Але противники їхні зауважують, що в квітні 1918 р., коли розпочинали період комуністичного будівництва, жадної війни большевики не вели. Так скінчився другий період большевизма. Дорого обійшлись безприкладні спроби цего періоду, многоповчаючі для всіх, хто хоче і здібний чомусь навчитися.

*) Гетероґенний: чужородний, суперечний; автоґенний: однородний.

Шляхом наочним, практикою він навчає риґористично розріжняти: а) політичні, б) національні і в) соціяльні революції. Перші дають переміщення впливу політичного без порушення існуючої соціяльно-економічної системи і можуть одбутися навіть в кілька годин. Другі тягнуть за собою переміщення національного впливу; пригноблена нація стає в становище державної, що тягне за собою і деяке переміщення соціяльно-економічних вигід на базі все-ж таки признання незмінним існуючого суспільно-економічного ладу.*) В одріжнення від перших двох соціяльна революція по свойому характеру є переворотом в суспільно-економічних відносинах, що містить в собі цілу низку соціяльно-економічних перемін надзвичайно складних і богатих змістом. Не одним замахом, не одним революційним актом, а переривним рядом змін, для яких необхідний час, можуть реалізуватися ідеали соціяльної революції; і в такім разі поняття соціяльної революції зближається з поняттям соціяльної еволюції, лиш прискореної, форсованої. По прикладах політичних і національних революцій, до часу експерименту з „воєнним комунізмом," в міжнароднім соціялізмі переоцінювано зусилля волевої меньшости і значіння революційного менту в соціяльних переворотах. Нині неминуче треба пірвати й з уявлінням, що така складна річ, як соціяльна революція (а такою треба визнати східньо-европейську), може відбутися зусиллям (диктатурою) активної меньшости. Стало ясно, що соціялізм, комунізм чи инший який соціяльний устрій насильством, різнею і терором не перевести; такі способи збанкротували і скомпромітовані. Соціяльні переміни можуть осягатися тільки шляхом проведення свідомости в більшість населення, для чого потрібні час і методична, вперта, продумана праця. Спроба большевиків в другий період їх влади підтвердила, що з осібна не можна братися за зруйнування капіталістичної організації виробництва, як що замісць неї відразу не стане инша організація, котраб дала що найменше такеж саме досконале виробництво. Рівнож та спроба показала, що одночасно з неґацією старого ладу, для чого не вимагається розуму, соціяльна революція ставить кольосальної трудности конструктивні завдання, які необхідно продумувати завчасно, — що не було у большевиків пророблено. Капіталізм мало скинуть, каже Н. М. Чернов, його треба замістить; етапам соціялізації повинні відповідати етапи часу, творення повинно не слідувать за зруйнуванням — як то склалося у большевиків, а попереджати його; мусить бути зарані розроблений плян технічної і культурної підготовки... Характерно, що в цім духові висловлюються нині не тілько соціял-демократи Каутський і Бауер, та соціял-революціонер Чернов, але, що важніш, й самі большевики-Ленін і Бухарін. Ленін кінець-кінцем мусів признаться, що він зі своїми послідувачами зрозуміли, що значить термін (речинець); зрозуміли, що „декретами соціялизму не впровадиш" (Бухарін), що »в нинішний момент (після провалу воєнного комунізму. О. М.) необхідно, казав Ленін, звернутися до реформістської, постепенівської, обережно-обходної методи в корінних питаннях економічного будівництва."

Третій період большевизму починається з 15 березня 1921 р., коли на зїзді комуністичної партії Ленін проголошує „нову економічну політику", скорочено „НЕП", та вимагає негайного її прийняття, щоб вже

*) Буває одначе й так, що це „переміщення вигід" є такого розміру, що надає революції національній одночасно й характер перевороту суспільного. Такий випадок трапляється тоді, коли більшість поневоленої нації становить одночасно більшість поневоленої суспільної кляси. — Ред.

вечером по радіо оповістити про цю постанову закордонний світ. На слідуючий день, 16 березня 1921 р., в Льондоні совітський полпред Красін підписав торговельний договір з Анґлією. Є підстава гадати, що принціпи НЕП-а були вироблені в Льондоні при участи Льойд-Джоржа, щоби потім по вимозі Леніна буть санкціонованими комуністичною партією. НЕП є поразкою комунізму, банкроцтвом, привівшим до державного капіталізму. Жовтнева революція на своїм прапорі поставила було клич знищення капіталізму; його зовсім відкинули, як вже зайвий, в час воєнного комунізму, але він знова „діялєктично" випірнув з НЕП-ом, насамперед у вигляді державного капіталізму.

Такі три основні періоди розріжняють в большевицькій революції.

Проф. О. Мицюк.

Проблєми кооперативної організації і практики.

Чи можна говорити про масову дрібну ощадність, як про підставу селянського кредиту?

(Відгомін дискусії).

Осінню 1927 була переведена на сторінках »Господ. Кооперативного Часопису« мала дискусія на тему способів організації масової дрібної ощадности. Як відгомін цієї дискусії, надсилає нам п. Микола Божиковський, учитель з Лапшина, повіт Бережани, листа, в якому висловлює свій погляд на цю справу, опертий на $1^1/_2$-річній практичній роботі в цьому напрямкові. До свого письма п. Божиковський долучив табличку, яка цифрово унагляднює успіхи його акції за $1^1/_2$ року праці.

Як теоретичні погляди нашого кооперативного діяча на організацію селянського кредиту, так і успіхи його спроб заслуговують на максимальну увагу з боку загалу. Таблички д. Божиковського

— це прямо »откровеніе« для всіх скептиків, що не вірять в наші власні сили.

П. Божиковський, як знаємо приватно, почав без кооперативи. Згодом, після заснування кооперативи »Поміч« в Лапшині, він переносить свою збірково-щадничу акцію до кооперативи. Приймає найдрібніші сотикові вклади. Про дальше говорять цифри:

Вкладки з дрібних ощадностей в кооперативі »Поміч« У Лапшині за час від 29/6 1926 до 31/12 1927. Зібрано в зл.:

За II. півріччя 1926:

Місяці								Тижні	Разом
V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.		
	8.80	3.10	8.80	5.70	8.70	15.80	28.95	I.	
	2.30	1.20	1.10	4.20	10.55	31.15	32.45	II.	
	3.10	—	3.65	5.00	4.90	22.85	23.05	III.	
29/5 9.55	1 —	1.80	—	5.60	38.50	9.20	15.90	IV.	
9 55	15.20	6.10	13.55	20.50	62.65	79.00	100.35		306.90

За I. півріччя 1927:

Місяці						Тижні	Разом
I.	II.	III.	IV.	V.	VI.		
13.40	17.20	18.75	19.65	11.10	27.85	I.	
19.75	17.35	17.35	20.30	15.90	32 50	II.	
19.25	32.25	14.70	10.80	31.50	11.05	III.	
16.55	23.75	16 35	23.10	23.40	6.70	IV.	
15.85				17 70		V.	
84.80	90.55	68 35	73.85	99 60	78.10		495.25

За II. півріччя 1927:

Місяці						Тижні	Разом
VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.		
160.22	7.30	7.90	25.95	98.90	58.80	I.	
23.10	18.50	15.00	10.75	21.65	28.50	II.	
19.90	6.10	19.80	13.15	37.95	38.10	III.	
18.60	26.10	22.30	70.90	185.05	70.85	IV.	
5.45			38.25			V.	
226.97	58.00	65.00	106.00	343.55	197.25		996.77

Всього за $1^1/_2$ року зібрано 1798.92 зл.

Таких блискучих (це можна сказати зовсім без ваганки) успіхів досягла кооператива »Поміч«, як видно з усього, дякуючи передовсім впертій вірі в свою справу. Бо щож було в наших умовах легше, як кинути усю справу зараз в липні 1926 р., коли вкладки упали (після першого захоплення пропагандою, як треба догадуватися) з 15 зл. на 6 злотих за місяць! Але так не зроблено, акція йшла далі і переломала перші леди недовіря! А далі, очевидно, пішло вже легче.

Почин добр. Божиковського, дрібний, як взагалі всі почини в історії кооперації, може мати для нас історичне значіння, якщо тільки... найдеться в нас більше таких Божиковських.

Ми згадували про певні теоретичні підстави, на яких спирається акція кооперативи »Поміч« у Лапшині. Якіж це підстави?

Відповідь на це дає д. Б-ий в листі до нас:

Першою основною думкою він визнає тезу, що була нами висловлена в »Господ. Кооп. Часописові« ч. 43, стор. 2 а саме: »кожна акція, що ставить своєю метою поширення ощадности, мусить мати на увазі в першу чергу особу ощаджуючого, а тільки в другу чергу інші ширші міркування.« Це, на думку п. Б-го, »дійсно перша і найважніша думка в тій акції. Хто дає частину свого гроша, як ощадність, той має на думці передовсім своє майбутнє. Инакше будуються кредитові інституції на міністерських субвенціях, а инакше на довірю народа.«

»Зібрані кооперативами масові вкладки повинні оставатися на місці до розпорядження самої кооперативи. Це друга основна думка« (далі автор листа висловлює погляд, що ця засада узгляднює психіку маси, вона не пливе проти хвилі, тільки навпаки, іде течії на зустріч).

»Ощаджувати в нас є кому і з чого, але дайте людий чесних і совісних, якіб на місці серед населення хотіли і вміли працювати. Ні летючки, ні сажневі відозви з підписами навіть міністрів богато тут не поможуть. Оден тільки шлях веде до цілі — чесна і вперта праця«.

»Гріш потрібує здорового розуму, а в нас так мало розумних людий.«

Думаємо, що так само, як кооперативі »Поміч« вдалося проламати леди недовіря в селі Лапшині, вдасться нам усім спільним зусиллям проломити нарешті леди недовіря до дрібної масової ощадности в цілому краю, поклавши під організацію селянського кредиту раціональні теоретичні підвалини.

К. Коберський.

Ще до справи організації селянського кредиту й боротьби з лихвою.*)

Появившася з друку книжечка д. Л. Тварецкого є вже другим виданням »Zjednoczenia« про лихву на селі. Перша книжка була випущена під кінець 1927 р. п. н. »Lichwa na wsi« Тадея Закшевського. Це збірка відповідей на квестіонар розісланий касам Стефчика, що свого часу порушили до глибини кожного громадянина, а тим більше кооператора, якому хоч в дечому залежить на добрі села (чит. »Кооп. Респ-ка« ч. 1). І тому не диво, що вже в короткому часі цей-же кооперативний центр, в якому не в програмах праці, а в дійсній роботі розвязуються питання селянського кредиту — випускає другу книжку, якої завданням є »... зясування практичних висновків з дійсного стану річи і скоре примінення оборонних засобів...« в цій преважній справі. Автор ділить працю на три части: лихва й боротьба з нею до війни, теперішній стан лихви на селі й роля кас Стефчика в боротьбі з лихвою.

В першій частині підкреслює автор, що лихва — це язва часів післявоєнних, неврожайних років, тощо. Боротьба з нею давна, ведена часто

---

*) З приводу появи книжок: T. Zakrzewski, Lichwa na wsi i Leon Twarecki, Rola kas Stefczyka w walce z lichwą na wsi, Wyd. Zjednoczenia Związków Spółdzielni Rolniczych Rz. P. 1928, 50 ст. 8-ки + 1 карта розміщення Кас Стефчика.

Вміщуючи цю замітку шан. автора, Редакція звертає увагу на поміщену в ч. 2. Кооп. Р-ки статтю на подібну тему д. М. А. Корчинського. Живе зацікавлення справою свідчить, що справа, кооп. кредиту, стала вже дуже актуальною. — *Ред.*

державою, от як в Австрії, що одна з перших (1803) активно виступила в обороні довжника. Обговорюючи відносини в Сх. Галичині, де 19,1% господарств було нище 1 га, 23,1% від 1 до 2 га, а 37,4% від 2 до 5 га, »... а ще узгляднитьсяся надто низьку освіту (около 40% анальфабетів), около 23.000 корчем і шинків та упромисловлення краіни в формі 2.431 горалень з річною продукцією поверх 1 міліона гл. спіритусу...« (ст. 6), автор підтверджує, що для розвою лихви це було просто вимріяне середовище.

Досліди, зроблені в р. 1876 Краєвим Виділом у Львові, ствердили відсоток 25% до 520% річно від дрібних селянських кредитів. Вислідом цего було за 25 літ 1873 — 1897 в Сх. Галичині 58.644 ліцитацій селянських господарств, або 2.346 ліцитацій в рік. Рятунком для села стали кредитові спілки системи Райфайзена, звані тепер в Польщі від їх пропаґатора касами Стефчика. Ці спілки, які належали до Кр. Патронату при Кр. Виділі згуртували в р. 1913 в 1397 спілках 321.830 членів з 3.074.281 ав. кор. уділів, 4.047.688 ав. кор. запасних фондів при 73.053.078 ав. кор. уділених членам позичках. Спілки були побудовані на самовистарчальности, бо кредитів, затягнених ними в Центральній касі, було в р. 1913 тільки 8,282.275 а. к., натомість вкладів населення 69.641.466 а. кор. Коли взяти під увагу, що членами спілок були на 95% селяне, а за 14 літ існування (до війни) видано всіх позичок членам близько 100,000.000 а. кор., то автор твердить, що »... в хвилі вибуху війни лихва там (зн. в Галичині) не існувала, бо кожний мав можність затягнути позичку на догідних услівях у власній кооперативній організації«. Отже тут побороли лихву передусім райфайзенки. В основі змінились відносини після війни. Воєнні роки принесли незначне віддовження селянства через сплату гіпотечних довгів, та з другої сторони принесли знищення в інвентарі живому і мертвому при безконечних реквізиціях, а в додатку в безпляновій господарці, яку ведено уповаючи паперовим грошам. Нарешті зникли всякі кредити, державні й кооперативні, а стан землеволодіння зменьшувався, через що селянська маса »... попадає щораз більше в кігті грошової і товарової лихви« (ст. 11). — Обєднання Союзів розіслало до справників кас Стефчика 1805 квестіонарів, що висвітлили-либ у відповідях стан лихви на місцях. Відповіджено на 1271 квестіонар або на 71%. Відповіді відносились до двох головних родів позичок, а саме грошових і річевих (в натурі). Лихва при грошевих позичках є дуже ріжнородна що до якости і висоти. Відсотки побираються в грошах щоденно, тижнево і місячно, майже ніколи річно. Частіше належитість виплачують довжники в натурі, або в натурі і грошах, при чому годі оцінити дарунки, які мають за завдання виєднати продовження речинця вплати відсотків чи рат. Найвища ставка селянина, коли зважити її господарську вартість, — це застав поля за довг, при чому збір на рік, два, а то й більше припадає вірителеві за відсотки; при цьому позбавляється селянин варстату праці і не є в силі ніяк сплачувати довгів. Високість відсотків доходить до 1.825%, що у відношенню до максімальних 520% з р. 1877 є таки неабияким досягненням. В наших воєвідствах пересічний відсоток від готівкових позичок такий: волинське 168% річно, поліське і станиславівське 120%, львівське і тернопільське 96%, при чому якраз найвищі відсотки припадають на наші землі (повіт Зборів). Чорним духом нашого села є посередники (фактори), які подають селянам вказівки, де і як позичати, а ця дорога веде прямо до лихварів. Очевидно, що при позичках першенство мають люде не освічені, бо їх лекше ошукати і вони не видадуть лихваря. Другий рід лихварських позичок — це річеві позички в натурі. Тут найчастіше приходить визичування збіжжа на весні з віддачею в осени. Коли

за 1 сотнар збіжа віддавано в р. 1877 максімально 3 сотнари, то в р. 1927 за 1 сотн. віддавано 4 сотнари. Найвищі відсотки є знова на наших землях, при чому веде перед Волинь. При збіжевих позичках незвичайно в уживанню є продавання збіжа на пні, очевидно, за таку ціну, що, дійсно, торговець заробляє до 300 — 400%. Кредит, який затягає селянин в крамниці, де купує обув, одіж, плуг, борону, навіть штучні гної обходиться не меньшими відсотками. Отакий стан лихви на селі ».. викликує живу турботу не тільки о будуччину широких шарів дрібноземельної людности, але також о цілість державної господарки. Коли другі народи стараються... скорим кроком йти вперед в розвитку, щоби надробити занедбання, що виникли, як наслідок війни, то в нас найчисленніша верства народу, нищена раком лихви, не тільки не йде вперід, а до заду«, а через те »... і так низька видатність ріллі буде зменьшуватись з кожним роком, коли не відвернеться лиха...« (ст. 25 — 26). Колиж додати до цего, що (після Щепановського) в Галичині вимирало річно около 50.000 людей на повільну голодову смерть — а тільки завдяки кооперації можна частинно відвернути цю змору — то чиж можуть громадяне і кооператори спокійно приглядатись нужді села? І тут автор переходить до третьої частини праці, де розглядається питання — як сільські кооперативні каси можуть повести правильну боротьбу з лихвою і усунути нужду з під селянської стріхи. Поміч райфайзенки повинна полягати не так в уділюванню дешевого консумційного кредиту, як радше в кредитах на піднесення господарки, на збільшення видатности рілі, на плекання худоби тощо, щоби селянин через більші збори зміг себе прогодувати й дати лишки в місто. Тепер в Польщі є поверх двох тисяч кас Стефчика, які »можуть сміло перевести діло санації селянського кредиту«. Та не тільки це, бо в Галичині »... є около 200 українських кас Стефчика... каси ті єднають при спільній суспільно-господарській праці хліборобів ріжних національностей, є заразом між ними помостом згоди і порозуміння, що має своє значіння на окраїнах Польщі...« (ст. 35). Мова йде очевидно про каси Стефчика, основувані Патронатом на нашій національній території (приклонникам наших повітових кредитівок та противникам сільських райфайзенок — в альбом!) До того райфайзенки вели деяку культурну роботу видаванням книжок, атлясів тощо, все, очевидно, навіть за австрійських часів в строго незалежницькім дусі. Тепер чекає отсі райфайзенки розвязка питання лихви на селі, яке розвязали вони (по думці автора) в довоєнних часах. Чи тепер мають ці райфайзенки можність і засоби для боротьби з лихвою? Автор твердить, що мережа райфайзенок вистарчаюча покищо; зате близько 8-міліоновий постійний кредит, яким з державних джерел користуються райфайзенки, ніяк не вистарчає на цю боротьбу. Щоби приблизно могти означити висоту конечного кредиту, розіслано до управ райфайзенок запити про потребу кредитів членам під цю хвилю в трох галицьких воєвідствах. Запотребовання в кредитах після цего квестіонаря таке:

воєвідство	львівське	5.946.000 зл.
»	тернопільське	2.310.000 »
»	станиславівське	2.623.000 »
	разом:	10.879.000 зл.

Це робить около 300 зл. на члена, коли кредит буде не менш, чим 3-літний та скриптовий, а не векслевий. Дедукуючи з цего запотрібування кредиту 3-ох воєвідств потребу кредитів для райфайзенок Обєднання Союзів в цілій Польщі — доходить автор до мінімальної квоти 55 мілі-

онів зл., що малоб вистарчити покищо хвилево на боротьбу з лихвою. Кредиту повиннаб достарчити держава.

Оця невеличка та незвичайно цікава книжка насуває зразу питання: чиж в цій так важливій справі не повинна виступити активно наша кооперативна організація, оперта на самодопомозі найширших верств українського населення, та чи є можливість, щоби вона перевела теж боротьбу з лихвою в нашому селі при помочі власних сил? На питання можна відповісти, коли зважимо, чи є в нас організаційний апарат, щоби це перевів, та грошові засоби, які можнаб на це видобути таки з нашого села. Питання відповідної мережі наших сельських райфайзенок не поставлене у всю ширину нашими центральними кооперативними установами. Без них боротьба з лихвою на селі неможлива, бо повітові кредитівки ніколи не зможуть виконати цих далеких завдань, які виконують сільські райфайзенки. Тому треба повитати повставання у нас майже самочинно сільських райфайзенок. Та в цім ділі треба селу помогти, а не дбати про те, щоби відносна фахова централя мала вигіднішу працю, забуваючи, що її завданням є організувати селянський кредит. Ясно, що протегування повітових кредитівок, зглядно будования на них системи акредитування села — це, в разі переходу на сільські райфайзенки, річ зовсім зайва і шкідлива. Наша територія настільки невеличка, що при акредитуванні села повинні відпасти повітові центри, які в дійсности ними не є (це льокальні кредитівки!); а обслуговування кількох сотень сільських райфайзенок впрост з централі є річ зовсім можлива в практичному переведенню (гляди центральну касу і Zjednoczenie!). Організування сільських райфайзенок мусить йти правильно і по певному пляну (одна на певний район та самовистарчальність), а для цього необхідна активна організаційна пряця меткої фахової централі, бож 86 чинних кредитівок в р. 1926*) і то передусім повітових — це більше чим невистарчаючо в цьому напрямі. Не дивно, що по словам автора рецензованої книжки могло бути »... около 200 українських кас Стефчика, що... є помостом згоди і порозуміння...« в чужому кооперативному центрі. Треба тільки вміти використати стремління села до організації райфайзенок і не дати їм причини виходити за рямці національної кооперації.

На друге питання, чи організовані нами сільські райфайзенки моглиб дійсно з успіхом ставитись до боротьби з лихвою — можна відповісти позитивно. Наші припущення оперті тут на факті, що порівнання тільки двох років 1925 і 1926 дає певну запоруку сталого зросту і власних і чужих оборотових капіталів нашої кредитової кооперації. І так було:

За рік	Власних фондів зл.	Чужих фондів	
		Кредитів зл.	Вкладок зл
1925	734.124,14	465.564,48	1,502.463,12
1926	1,136.242,16	897.5[illegible]2,82	2,[illegible]26.808.58

Як видно, власні фонди зросли приблизно о 90% кредит о 86% а вкладки о 85%. Це доказує безумовно великий засіб капіталів в нашої суспільности, які поволі приходять в наші кредитові установи. А не треба забувати, скільки капіталів наших людей покутує в формі вкладів в чужих

*) Звідомлення з діяльности РСУК за 1926 рік, ст. 12.

кредитових установах, як вислід гіршої ставки переоцінення в наших установах, чим певно не притягнулося вкладчика. Та саме село, не маючи наших райфайзенок, льокує капітали (богатші селяне!) в споживчій кооперації, або в чужих райфайзенках. Доказом цего є це, що створені недавно сільські райфайзенки розпоряджають вже деякими вкладами. Це все свідчить про те, що розвиток сільських райфайзенок можнаб оперти на власних фондах села, а тоді воно малоб можність таки своїми грішми зарадити лихві, в яку попадають бідніші співгромаляне. Не треба додавати, що централя малаб повну змогу переливати вклади з одної сторони краю в другу, відбудовуючи тим робом самочинне взаїмне акредитування нашого селянства. До боротьби з лихвою можнаб при широкій мережі селянських райфайзенок притягнути теж і инші капітали (пр. нашої еміґрації), а певно, що живучість кредитової кооперації щораз збільшувалаб притягаючу силу для стороннього гроша. Важним булаб тут теж і співпраця других сільських кооператив, які часово моглиб давати райфайзенкам гроші до диспозиції (молочарні!), а ними легко можнаб вигоджувати селянам і боротись з лихвою до часу скріплення і усамостійнення мережі райфайзенок. — Важним чинником в розвитку райфайзенок булоб пропагування ощадности, що далоб теж змогу придбати гроші на боротьбу з лихвою.

Висновки наші такі: боротьба з лихвою — це завдання наших власних райфайзенок і зайвим є, щоб наше село користало з чужої організаційної помочі (кредитова поміч не надто значна!), бо з цего кується аж надто яскраво політичний капітал. Для цего конечно нам перейти до організації мережі сільських райфайзенок з власною кредитовою централею та повести працю над їх вивінуванням власними і чужими капіталами настільки, щоби вони могли приступити до боротьби зі страшною язвою нашого села — лихвою.

Книжку, на основі якої прийшлося начеркнути кілька гадок, що вийшли поза рямці рецензії, поручаємо всім, кого хоч трохи обходить будуччина нашого села. Книжка обговорює умовини передусім наших земель. Тим вона для нас цінна. Та жалко, що ті наші кооператори, які взяли на себе обовязок праці над організуванням селянського кредиту, не забрали дотепер в так пекучій для нас справі — лихви на селі — голосу і дозволили, що хто инший нас випередив.

Е. Хр.

Наладнання аґрономічної роботи в краю.

Вже в десяти повітах працюють аґрономи-інструктори. В деяких вони працюють вже третій рік — отже доволі довго; так, що їх праця повинна би виказувати вже замітніші успіхи. В отцій статті буду старатися перевірити висліди дотеперішної аґрономічної роботи та винайти причини її успіхів або невдач.

Перший станиславівський повітовий союз приняв аґронома. Приняв його на домагання низів, сільських кооператив. Але той перший аґроном не лишив найменшого сліду аґрономічної роботи. Бо йому не дали працювати як агрономови. Управа союзу подалася перед голосом села, приняла агронома, але повела справу не на те, чого бажали сільські кооперативи. Вона зробила з аґронома бухгальтера-люстратора і він поза реві-

зіями і люстраціями не міг нічого робити. Пізніше, як зачалася редукція службовиків союзу, то першою жертвою впав аґроном.

Я нарочно навів тут станиславівський приклад, бо він незвичайно характеристичний для підходу наших повітових кооперативних централь до цего незвичайно важного питання. Так, як в Станиславові, так діялося або дальше діється по всіх инших союзах. Село кричало: давайте нам аґронома, а Союзи зволікали, як довго лише могли, наприклад Бібрка; і не приймають, або як і приняли агронома то запрягали його до всего иншого, тільки не до його роботи. Тільки в дуже виїмкових випадках давали йому повну волю, але таку широку волю, що Союз нічим не піддержував його роботи. »Роби собі — казали йому — що знаєш і як знаєш.«

При тім всі Союзи, приймаючи агронома, звертали увагу переважно на одно, а саме, щоби він коштував як найменше. Визначували йому голодну платню 120 — 150 зол. а в одному випадку навіть 70 зол. місячно — і ще старалися дещо заробити на тім біднім агрономові. Так, наприклад, один дуже добре упорядкований, подільський Союз на удержання свого аґронома виєднав від повітової ради по 300 зол., місячно субвенції, але аґрономови платив лише по 150 зол., а 150 »заробляв« та ще всюди нарікав, що »докладає« до аґронома, що він зїдає його надбання.

На фахові кваліфікації приниманого аґронома майже не звертали уваги. Коби він лише був дешевий. А чи він надається до суспільно-аґрономічної роботи, чи може він бувби ліпший для бюрової або видавничої роботи, про це ті, що його приймали, не питали; найвище питали про це, чи вміє промовляти.

Серед таких-то умовин приходилося працювати нашим аґрономам по повітах. З одної сторони брак засобів до життя, з другої сторони ріжні обмеження в праці, або принайменше брак належної піддержки в праці зі сторони управ Союзів.

Але найбільшою перешкодою являлося те, що не було центральної інституції, яка кермувалаби їх роботою та її піддержувала.

Бо прошу уявити собі положення повітового аґронома-інструктора в Копичинцях. Він хоче поширити уживання помічних погноїв в повіті. І щож? Крім кайніту і суперфосфату та томасини він нічого нового не може поручати, бо инших погноїв не має ні повіт. Союз, ні не провадить Центросоюз. Навіть ціни не може на них дізнатися, бо наші часописи їх не подають, а повіт. Союз ні „Центросоюз“ ні “Сільський Господар“ їх не знає. А на польські господарські часописи нема гроша. Хоч сядь та плач, бо, не знаючи ціни, не можеш їх поручати. Селяни сейчас спитають: »а кілько той погній коштує, чи він поплачується?« Те саме з насінням. Хоче аґроном порадити купити насіння озимини, люцерни, трав. Знову не знає, які роди тих ростин тут в межах Польщі плекають, що коштують і де їх дістати. Те саме було зі щепами, машинами, байцами, розплодовими яйцями. — Словом, всюди неімовірно тяжке положення такого аґронома. Він був подібний до лікаря чи ветеринаря, що опинився в глухому закутку без термометра, слухавки, навіть без куска паперу, щоби могти на тому написати рецепту.

Серед таких умовин основується Спілка Украін. Аґрономів. Значіння цеї, на перший погляд маловартісної організації, можуть оцінити лише ті, що віддавна за нею на західно-українському бездоріжжу шукали. Її перші нужденні цінники були тими першими нитками, що получили разом і подали якийсь напрямок блудній дотепер роботі аґрономів. Але не тільки аґрономів. Треба прочитати ті тисячі радісних листів, що посипалися до

неї з Волині, Полісся, Підляша, Лемківщини а навіть з Америки з найріжноднішими проханнями. Один питав про породистих овець, другий про ґрамофон, третій про кіно, четвертий про вертгаймівський замок, инший за дріжжами до вин, ще инший пошукує фірми, щоби на його полі вертіла за ропою і т. д.

Словом, Спілка стала бюром господарських і негосподарських порад для всіх: аґрономів і не аґрономів.

Згодом вона посувається ще один крок далі: скликує краєву конференцію — зїзд аґрономів, видає бюлєтені, організує бурякову акцію, пускає на зимове турне по краю мандрівну зимову господарсько-ветерінарійну школу. Завершенням цего другого етапу є заг. Збори »Сільського Господаря« в грудні 1927 р. Тоді аґрономи перебрали керму в Товаристві »Сільський Господар«.

В теперішню пору находиться аґрономічна робота в краю в такому положенню: з одної сторони стоять повітові Союзи зі своїми фаховими аґрономами, яких працею вони не вміють кермувати, а з другої сторони стоїть »Сільський Господар« без аґрономів і засобів, потрібних для удержання аґрономів і кермування їх роботою. Через те вся робота йде далі безпляново. Будучи незалежним від нікого, кожний аґроном працює так, як йому нуждареві зі 150 зол. найвигідніше. Його робота обмежується, звичайно, до найлекших способів: до курсів та лєкцій. Суспільна аґрономія — остається і на далі не рушеною. Не працюється над поліпшенням якости збіжжа, домашньої птиці, не організується власної продукції насіння, збуту, наприклад, свиней, нічого не робиться для поліпшення якости яєць, прямо неткнене стоїть дуже важне питання меліорації і комасації.

Нічого не зроблено для загосподарення громадських пасовиск, для зорганізування пасічників, садівників і їх продукції, майже не організується плянтаторів цукрового буряку, конюшини, тютюну. Все це такі важні питання, що без них не мислимо провадити успішно решту аґрономічної роботи. А їх реалізацію можна буде розпочати лише тоді, коли якась цетральна установа перебере керму і екзекутиву цілої аґрономічної роботи в краю. Тоді та централя мусить перевести її районізацію, наприклад: округ подільський повинен стати бурячанно-збіжевим, яворівський — бараболянно-ґодівельним (також лен), Підкарпаття, Карпати і Полісся — молочарським, Покуття — насінницьким, — придністрянський — садівничо-тютюневим і т. д.

Для зреалізування цего пляну потрібна сильна екзекутива і громадянська організація селянських мас.

Такою одинокою організацією, що моглаби вповні виконати цей плян аґрономічної роботи є товариство »Сільський Господар«. І новообрана Рада товариства на своїому першому засіданні 21 січня 1928 р. вирішила, що для уодностайнення та доцільности аґрономічної роботи керму над нею повинен обняти »Сільський Господар«. А для того потрібно, щоби всі повітові аґрономи-інструктори, замість бути безконтрольними урядовцями Повіт. Союзів, перейшли працювати до Повіт. філій »Сільського Господаря.«

Якби »С. Господар« мав вже наладнану свою організацію по повітах, то зреалізування цего рішення не стрічалосяби з жадними труднощами. На жаль тої організації ще нема, її ще треба творити. Отут судьба дальшої праці аґрономів залежить нині від того, чи Повітові Союзи зрозуміють вагу справи та добровільно погодяться, щоби повітові аґрономи, над яких фаховою роботою вони дотепер не мали жадної екзекутиви (бо не могли її мати), підлягали прямо »Сільському Господареві«. Від їх становища зале-

жатиме, чи аґрономічна робота з блудних повітових кол перейде на новий шлях суспільної аґрономії.

Розуміючи, що цього вимагає добро справи, кооперація повинна дати засоби на розбудову аґрономічної роботи, яка знову повинна покласти тверді основи під сільсько-господарську кооперацію.

Від того, як до цего питання поставиться наша теперішня сільсько-споживча кооперація, буде залежати економічний розвиток нашого села та нашої сільсько-господарської кооперації.

Інж. В. Воробець.

Уваги шан. автора Редакція „К. Р". піддає під публичну дискусію і сподіється живого обміну думок в порушеній преважній справі. З окрема думаємо, що заберуть голос наші кооперат. Союзи, яким автор робить деякі докори. — *Ред.*

До тієїж теми.

Вважаю правильною провідну думку інж. В. Воробця і Ради »Сільського Господаря«, що аґрономи, котрі працюють на місцях, повинні підлягати прямо фаховій аґрономічній централі; такою є в нас »Сільський Господар« у Львові. Подібна по суті схема організації була напр. в Кубанському Кооперативному Банку, якого »аґрономічний відділ« повнив функцію аґрономічної централі, виконуючи свою практичну роботу через аґрономів на місцях. Не булоб доцільне, щоби аґроном був залежний від повітової філії С. Г. з подібних причин, як не зручна його підлеглість Повіт. Союзові Кооператив. Фахова праця вимагає фахового керовництва. Виділи філій С. Г. можуть бути тільки порадними та інформаційними органами і разом з тим живими звязковими між централею С. Г. та селом. Повітовий аґроном бувби фактичним, постійно урядуючим керовником бюра філії.

Найтрудніша річ це фінансування. Хто дає гроші, звичайно, хоче мати вплив на їх витрачання і контролю над тим. Разом з тим і те треба мати на увазі, що видобути гріш з села на щось вище, на тільки колись можливі, а сьогодні ще невидні користи — річ дуже важка. Доказує це хочби нужда Рідної Школи. Зате на конкретну, вже видну і селові потрібну річ, от як на удержання аґронома чи ветеринаря, село швидше дасть гроші. Найбільшеж надії можна покладати на економічну організацію села — кооперативу. Тому вважаємо, що цілу акцію треба оперти на існуючім вже апараті кооперації. В звязку з тим, одначе, треба перебудувати цілу структуру »Сільського Господаря«. Ми пропонуємо таку схему організації:

Починаючи з низу, треба викреслити зі статута »Сільського Господаря місцеві »кружки С. Г.«, які й так були і є метрвою буквою на папері. »Сільський Господар« треба оперти на членах-кооперативах. »Кружки С. Г.« придумано ще до війни, тому, що тоді ще не було на селі такого господ. центра, яким є тепер кооператива. Сільські кооперативи даного повіту чи району, які є членами »С. Господаря,« на своїх річних зборах через делеґатів повинні вибирати виділ філії »С. Господаря«. Існуючим тепер фізичним членам »С. Господаря« можна дати теж заступництво на Заг. зборах філії, даючи їм напр. один голос (через обраних повновласників) на 20 — 30 фізичних членів.

Члени »С. Г.« в районі філії булиб обовязані своїми вкладками фінансувати працю філії. Можливу недостачу моглаб в крайньому разі покривати централя »С. Г.«; для того вона повиннаб одержувати постійні річні дотації від кооперативних централь.

Спираючись, таким чином, на засобах кооперації і вкладках невеликої (так треба думати) кількости фізичних членів, »Сільський Господар« згл. повітовий аґроном мавби давати аґрономічні поради і вести аґрикультурну працю тільки для членів кооператив і для фізичних членів С. Г.

Можнаб одначе, для простоти організації і більшої її справности взагалі знести фізичне членство в С. Господарі; тим способом бувби навіть скріплений авторитет кооператив на місцях.

Цих кілька думок піддаю теж під ласкаву увагу зацікавленого громадянства.

Д-р К. Коберський.

Господарська хроніка.

Міжнародні картелі. Останні роки принесли поважну зміну в організаційних формах промисловости: на сцену господ. життя виходить тип міжнародного картелю, як другий ступінь картельної організації, після картелю національного (в межах держави). Американське міністерство торгівлі склало список існуючих міжнародніх картелів. Це є головно картелі промисловости металюрґічної і хемічної. Найбільше їх виникло в р. 1926 (рік після кризи згл. кризи). Тільки картель бораксовий і шкла в тафлях існують з часів до війни. Другим інтересним явищем є активна участь в картелях Анґлії і незначна Америки. Список цей приводить »Przemysł i Handel« в ч. 4:

Галузь і рік заснування	Обіймає краї
Сира сталь 1926	Франція, Німеччина, Бельґія, ЧСР, Австрія, Угорщина, Люксембург
Рельси (шини) 1926	Анґлія, Франція, Німеччина, Бельґія Люкс.
Рури 1926	Німеч. Франц. Бельґія, Люкс. Анґл. Австр. ЧСР Польща
Алюміній 1926	Франція, Німеччина, Анґлія, Швайц. Норвеґія, част. Австрія (част.
Вироби емаліов. 1926	Німеччина, Польща ЧСР, Австрія, Угорщ.
Клеї 1926	більшість евр. країв
Штучний шовк 1927	Анґлія, Німеччина, Італія та американ. фабрики, оскільки є під контр. Анґ. та Німеч.
Мідь 1924	Америка, Еспанія, Бельґія, Югословія, Анґлія
елєктр. лямпочки 1924	Німеччина, Америка, Канада, Голянд. Франція, Італія, Скандинав. Анґлія, Австр. Угорщ.
Шкло в тафлях	Франція, Бельґія
Шкляні бутлі та фляшки 1907	Німеччина, Франц. Австрія, Скандинав. ЧСР, Угорщина, Голяндія.
Боракс 1899	Анґлія, Америка Німеччина, Франція, Австрія
Дріт 1927	Німеч. Бельґія, ЧСР. Голяндія.

В цьому спискові не згадується заснований в р. 1917 німецько-французький картель поташової соли і маргариновий.

Польща бере участь в двох міжнародніх картелях: рур і емаліованої посуди. Крім цього польський промисл штучного шовку бере участь в міжнар. картелю посередньо, через фінансові концесії. Розуміється, що неґативні наслідки картелювання й у всіх инших галузях доторкають нас, бо згадані промислові вироби імпортуються із-за кордону до нас.

Польща правдоподібно приступить до сталевого міжнароднього картелю. З цією метою з початком березня відїхала до Парижу польська делеґація, де буде пертрактувати з зарядом картелю. Польща увійде до картелю на засаді територіяльної охорони залізного ринку, коли прийде до згоди в справі експортової квоти (континґенту).

Скок в темряву. (Вальоризація митних ставок в Польщі).

Давно заповіджений декрет про перечислення митних ставок Польщі на вищу квоту, відповідаючу знеціненню польської валюти, появився 10 лютня. Його зміст такий: товари першої потреби (мука житня, кава, чай, какао, риж сирий, цукор, маци, мясо, сало, смалець, масло, яйця, селедці, погної, азотняк, зелізна руда, чавун, коси і серпи, млинарська газа) остають при старих ставках; мито за товари люксусні, яких спис прикладено до декрету, перечислюється множником 1,72 за 1; решта товарів — 1,30 за 1. До „люксусних" товарів дочислено теж і квас саліциловий, півпродукти красок орґанічних, краски орґанічні, фармацевтичні средства, радіо-апарати, музичні інструменти, вози, ґалянтерія і туалєтові вироби та грачки (забавки).

Одночасно з радикальним підвищенням митних ставок, що є однозначне з перепоною для ввозу промислових товарів із за кордону, виданий другий декрет, яким знесено існуючі заборони привозу деяких товарів із-за кордону. Таким чином високі мита вступають на місце реґляментації імпорту.

Акт 10 лютня, як видно зі всього, зроблено без належної підготовки, під загрозою грозячої катастрофи торговельного білянсу. Бажаючи рятувати білянс, уряд санації ударив по імпорті, утруднюючи його заведенням високих мит. Коли цей крок уряду сопоставити з тими оптимістичними поглядами, які висловлювались досі з урядових кругів, (найяркіше в реферованій нами в 2 ч. „К. Р." книжці міністра Квятковского), то передовсім вражає сам факт підвижки мит; друге це те, що заведення мит перечить тій основній програмовій лінії господ. політики, яку намічував ще недавно уряд, устами згаданого вже міністра торговлі й промислу — лінії скріплення купної сили населення, головно сільського, як основного ринку збуту для власної промисловости. Підвищення мит, себто раптовне підвищення цін всіх промислових виробів, рішуче не піднесе купної здібности населення, а навпаки, підкосить її.

Декрет 10 лютня появився як десператський крок, як скок в бік із стежки, яку польська державна господарська політика вже от-от ніби находила. Ще не вступивши на цю стежинку, польська рація стану повернула круто в бік, де ясної мети не видно, зате наїжилися скелі і пропасти. До наведеного вище треба додати, що проти декрету запротестувала вже Прага і грозить репресіями в виді мит на свині й худобу з Польщі; почувся голос негодування з Відня; а з Берліна флєґматично заявили: „Якось то буде; ми про те поговоримо при дискусії над торговельним трактатом."

Експорт безрог з Польщі. По відомостях державного Інституту вивіз безрог до Відня й Праги за місяць січень ц р. значно зріс. До Відня Польща вивезла за цей місяць 44.511 штук безрог на загальну кількість 80.430 шт. привезених до Відня за тойже час, ц. т. о 12.568 шт. більше, ніж за грудень минулого року. До Праги — 27.762 шт. на 38.475; більше о 11.540 шт. — за той самий час. У Відні свині з Польщі продавалися по 1.65 — 2.25 сл. австр. за 1 кґ. живої ваги. В Празі по 7.25 — 10 50 кч. Цілому світу відомо, що Польща багата на свині, які одначе не дуже високо розцінюються на чужих ринках.

Реґулювання державою експорту сільсько-господарських продуктів і опозиція торговців. Лиха ситуація польського експорту взагалі, ба навіть сільсько-господарських виробів на міжнародній арені примушує польських »державних мужів« і покликані до того бюрократичні чинники задумуватися над поправленням положення. З тої причини повстав в міністерстві промислу й торгу проєкт реґулювання державою експорту сільсько-господарських продуктів. Проєкт цей зроджений очевидно там, де родилися відомі проєкти про експорт масла і яєць. Запроєктовану реґуляцію вивозу рільничих продуктів по думці проєкту треба розглядати фактично, як спробу удержавлення і то не лише самого експорту, а до певної міри й виробництва призначених на вивіз товарів. Так оцінила цей проєкт (нам невідомий!) львівська »Ізба Пжемислово-гандльова« (див. Słowo polskie N 54. ст. 10. 1928), опінії котрої зажадало міністерство промислу й торговлі. »Ізба« не заперечує лихої ситуації польського експорту, а спеціяльно в цій важливій для Польщі галузі народнього господарства, якою є сільське господарство. Є це наслідок з одного боку динаміки сил на міжнародньому ринкові, а з другого боку — продукт господарської структури самої Польщі, яка мусить вести напружений бій за свою господарську рівновагу. В такій ситуації, коли вимагається напруження всіх сил, »Ізба« вважає удержавлення так важливої галузі і збюрократизування її господарки недоцільним і небезпечним кроком, який може спричинити тільки шкоду й погіршення. Палата боронить в тій причині засаду індивідуальної ініціятиви й добре зрозумілої конкуренції, звязаних з необхідністю пильно й чуйно стежити за змінами конюктури й відповідно на нюю реаґувати. Ці принципи

не допускають обмежень свободи рухів й »психічної депресії«, як наслідків державної регляментації в так чутливому механізмі народнього господарства, яким є торгівля. Палату, звичайно, найбільш обійшло те, що уряд в своєму проєкті не уділив відповідної рішаючої ролі в цій справі кругам торговельним. В цей бік звернені найгостріші й найтяжші стріли критики ґремія торговців і промисловців. Меморіял Палати м. ин. зауважує з їдкою іронією з приводу нежитьової й шкідливої системи реґістрації експортових підприємств, що контролювання торгівлі вимагає досконалого й спеціяльного знайомства з кожною ділянкою торговельної справи, й що для цього не вистарчать механічні й повільні методи урядового »załatwienia aktów.« Те саме відноситься й до т. 7, яка припускає сполуку контрольних функцій над вивозом, ревізію транспортів в руках тих самих адміністр. органів другої інстанції (воєвідств), які мають перепроваджувати й згадану вище реґістрацію. До такої немудрої системи могли додуматися тільки бюрократи.

А вже всякі межі серіозности переходить проєкт в цьому уступі, що говорить про »усталення способів виробництва товарів, призначених до експорту.« Бюрократія чується так виобразованою й компетентною і так свято вірить в чудодійну силу своїх циркулярів, що думає, що зможе реґулювати способи виробництва у сіх експортових товарів! Сучасна аґрономічна наука не має ще тієї сміливости й відваги, якої набралася польська бюрократія, щоб в повній свідомости своєї сили і результатів її примінення нормувати плекання, скажім, якоїсь городини: цибулі, капусти, гороху, або того чи иншого роду збіжжа.

Не дивниця, що щодо цього уступу проєкту меморіял львівської торг. Палати не вступає в дискусію, тільки задовольняється делікатно-іронічною заміткою, що він, мовляв, попав в проєкт мабуть »przez pomyłkę.«

До чого може додуматись »старательний« урядник коли йому накажуть »рятувати падаючий експорт!«

Боротьба за ціну нафти. Підвишка цін польської нафти на внутрішньому ринкові, як наслідок думпінґу, викликала, як відомо, неспокій в колах споживачів і була предметом нарад на плєнумі головної Ради Споживачів (див. »К. Р.« ст. 97); справа ця дискутувалася 1 лютня вже в комісії Г. Р. С. Дир. Рапацький, референт цієї справи в обох випадках, домагався: 1) явности калькуляцій державної рафінерії в Дорогибичі, з огляду на ріжницю між цінами сирівцю й продуктів його перерібки, ц. то між нафтою й нафтовими виробами; 2) впливу споживачів на »фонд для підпори верчення« оправданого тим, що цей фонд походить з кишені консументів; фонд мусить бути власністю держави; 3) централізації росподілу нафти й відібрання монополії продажу від картелю та передання його державі і кооперації. По рефераті вивязалася дискусія. Представник уряду (мін. промислу й торговлі) Фрідберґ вияснював становище уряду в звязку з ситуацією »польського« нафтового промислу на міжнародньому ринкові, де »польська« нафта мусить видержувати конкуренцію з дешевою нафтою і багатшою продукцією инших держав в той час, як »польська« продукція досягла заледво 60% своєї продукційної здатности. Уряд стоїть на становищі піднесення техніки продукції і в наслідок того забезпечення інтересів споживачів. Політика низьких цін не дає ґарантій для розвитку цієї галузі промислу. Отже в першій лінії перед урядом стоять інтереси промислу, а не широких кругів споживачів.

Инші промовці не додали нічого нового й цікавого що до конкретних заходів в боротьбі за ціну нафти; підкреслювалася лише конечність видання повних статистичних матеріялів та вказувалося на невигоду високих цін з погляду комсумції нафти на внутрішньому ринкові (проф. Biegeleisen).

Нарада не скінчилася на нічім, бо дискусія була відложена »до одержання від міністерства відповідних матеріялів.« (Społem. ч, 4 1920).

В моменті подразнення. Редактора »Przegląd-y Gospodarcz-ого« подразнили — як і чим — не цікаво. Але цікаве те, що редактор головного органу головного союзу польських промисловців і торговців написав в мент подразнення. В ч. 3 »P. G.« за р. 1928 читаємо такі річи:

»Dlaczego przedsiębiorstwa państwowe, jak np. fabryka związków azotowych w Tarnowie, rozpoczynają swe czynności od budowy domów dla wyższych urzędników i wykwintnych will dla swoich dyrektorów, wówczas gdy na placu, na którym ma stanąć fabryka, jeszcze trawa porasta?«

»...Bank gospodarstwa Krajowego, Monopole Tytoniowy i Spirytusowy nie płacą podatków państwowych i komunalnych, skutkiem czego kalkulacja ich kosztów własnych wygląda zgoła inaczej niż w przemyśle prywatnym, a jednocześnie Rząd nie może sobie zdać sprawy, czy dochód netto z monopoli przynosi Państwu więcej niż wpływy podat-

kowe i akcyza, płacone dawniej przez przemysł przwatny...«

»...Trudno ocenić wyniki działalności »Polminu« (державне нафтове підприємство), gdyż bilans nie został ogłoszony; z tego jednak, co słychać, ma się wrażenie, że wyniki nie są świetne...«

Так то буває, коли комусь наступлять на ногу, а він почуває за собою силу (в даному разі цілого Левіятана)!

Фінансові клопоти уряду СССР. На сучасну хлібну кампанію, як відомо, влада рад. Союзу придумала три нові способи для зібрання капіталу: перший спосіб: т. зв. »добровільне самооподаткування населення«, другий: »селянська позичка«, третій: »мобілізація селянських коштів в кооперації«.

Перше підприємство — самооподаткування, згідно з пляном — мало-б дати державі (по всьому Союзові) 150 міліонів карбованців, друге — 100 міліонів, трете не менше поважну квоту.

Усі три задумані грошеві збори реалізуються шляхом примусового стягнення з селян при закупці хліба (збіжжа), одначе все таки справа, зі зрозумілої причини, йде дуже пиняво.

»Добровільне самооподаткування«. Хоча думка про цей новий податок (коли вірити офіційним заявам) й вийшла від селян, то успіхи цілої акції на Україні були в місяці лютні 1928 мінімальні. Зреалізовано 2,3% задуманої збірки. Харківський »Комуніст« не щадить з цього приводу гострих слів догани сіль-радам і кооперативам за байдуже відношення до справи.

Реалізація „селянської позики." Радянські часописи інформують про перебіг цієї справи: На Зинов'євщині, справа стоїть дуже зле. Треба було реалізувати позички на 1.803.500 карб., а на 6 лютого реалізовано тільки 52 тис. або 3%. „Кооперативне життя" (ч. 18, 14.II. 1928) пише далі: „відстають усі організації між ними й кооперативні. Це треба одверто визнати." Далі газета наводить цифри, з яких бачимо, що у Велико-Висківському районі реалізовано 1% завдання, у Рівнянському — 1,7%, в Ново-Українському — 1,4%, в Ново-Миргородському — найбільше — 13% і т. д. „Кооперативна сітка ще зовсім не роскачалася, приділяє цій роботі надзвичайно мало уваги, а то й зовсім байдужа до неї" — (там-же) Це найкраще свідчить про відношення населення та кооперації до влади, якій потрібні гроші, та до чужих, накинених їй силою завдань.

Мобілізація коштів у с.-г. кооперації. Характеристику цієї „мобілізації" ми вже дали в 2 ч. К. Р. (ст. 98). Результати акцій досі такі. „Сільський Господар" зібрав за м. січень пайових та спеціяльних внесків 853.655 крб., але ще не всі т-ва надіслали відомости про свою роботу. Загальна сума доходитиме до 1 міл. крб. С.-г. кредитова кооперація змобілізувала 518 тис. крб., а спеціяльні центри 335 тис. крб. Пайових внесків зібрано по с. г. кредит. кооперації 368.500 крб. по спеціяльній — 235 т. крб. Спеціяльні внески дали відповідно 149.600 крб. і 101 тис. крб. („Кооперативне життя" ч. 20. 16.II. 1928).

З життя української кооперації.

Мережа споживчої кооперації на Радянській Україні.

Перед встановленням на Наддніпрянщині Радянської влади в 1919 році, там низова мережа споживчої кооперації, себто загальна кількість тих кооперативних обєднань, що мали своїм завданням безпосереднє задоволення особистих потреб кооперованого в них населення, досягла величезного числа — біля 16,000, по других даних — 14,690 кооперативів. По складу тих соціяльно-професійних груп, які були обєднані в споживчій ко-

операції, ці кооперативи можна поділити на: 12,408 — селянських т-в, 1.035 — загально-міщанських, 391 — робітничих і 47 — т-в залізничників. Ці кооперативи були обєднані у вищі ступні кооперативних організацій: в 130 районових союзів та в 7 централів краєвого характеру (з них 4 — мішаних видів кооперації). Ролю головної централі — союзу споживчих союзів — відогравав »Дніпросоюз« в Київі, переважно для селянсько-українських кооперативів. Російсько-робітничо-мійські т-ва мали свої центри. На той час загальна система споживчої кооперації на Наддніпрянщині ще не докінчила своєї організаційної, а зокрема союзно-будівничої роботи, але кооперативне життя на периферії вже набірало ідеольогічної сили і поважних коштів та поступово приводило до ладу свою щоденну роботу по обслуговуванню свого кооперованого населення, що зросло в ту добу до 5 міліонів членів (4/5 припадало на село, 1/5 на місто), або разом з їхніми родинами до 20 міліонів населення, що складало більше половини всієї людности України...

З большевицьким декретом 20 березня 1919 року, який на Україні увійшов в силу 7 квітня 1920 р., »споживчі т-ва обєднуються і реорганізуються в єдиний розподільчий орган — споживчу комуну. У споживчу комуну включається все населення даної місцевости. Кожний громадянин мусить стати членом комуни.« Сама споживча кооперація перетворюється в державний роспредільчий орган і підпорядковується »Наркомхарчові« (Народньому Комісаріятові Харчування), від якого залежало і загальне керування справами споживчої кооперації. Замісць існуючих союзних децентралізованих обєднань були створені по централістичній системі 12 »губсоюзів» зі 102 »райфіліями« та »Вукоспілкою« в Харкові на чолі.

Слідуючим декретом комуністичної влади з 20 січня 1920 р. були скасовані всі кооперативні організації инших видів кооперації: кредитової, сільсько-господарської та ин. та влиті в »єдиний апарат« споживчої кооперації на правах, так званих »автономних секцій.«

Декретом в січні 1921 р. про перехід кооперації на державний бюджет остаточно закінчилося перебрання радянською владою до своїх рук кооперативного руху.

В наслідок того низова мережа споживчої кооперації Наддніпрянщини після такої примусової »реорганізації« та переводу на »державну службу« з 14.154 товариств в січні 1920 р. зкорочується на 1 січня 1921 р до 4.869 »юридичних одиниць.« В дійсности запису населення до »споживчих комун« на Україні »переведено не було.« Як свідчать самі радянські джерела*): »Воно (населення) або перейшло до натурального обміну, обо ж перейшло на стан „самопостачання,« втративши всякий стимул до кооперативного обєднання, від якого нічого реального не одержувало...« »Населення поставилось до кооперації байдуже, а в багатьох випадках і вороже...« »Кооператив здавався йому чужою організацією, воно не хотіло давати йому ні коштів, а ні користуватися його послугами...«

В 1922 році радянська влада вводить на Україні (нову економічну політику» (»Неп.«). Кооперації поволі повертаються її попередні права, вона дістає старий, природній їй принціп добровільности членства і самоуправи; від споживчої кооперації поступово відокремлюються инші види кооперації; держава перестає утримувати кооперацію цілковито на свої кошти, і та крок за кроком стає на свою дорогу, прямує до своїх власних

*) Далі цитуємо ст. 21 П. Височанського. Начерк розвитку української споживчої кооперації (Радянська Доба) ч. II. Книгоспілка, 1925 р.

завдань. Залишається лише невирівняним право кожного громадянина вступати в кооператив, бо законами радянської влади цього права позбавлені певні групи по маєтково-соціяльних, професійних та неблагонадійно-політичних з точки погляду комуністичної партії ознаках. Також ще заборонений принціп таємного голосування на загальних зборах в т-вах, а замість того практикується відкрита й чи то поіменна подача голосу, в тому числі й при виборах.

Споживча кооперація, діставши хоч де що в наслідок такої поступово-еволюційної здачі позицій з боку політики рад. влади, починає відживати. На 1 липня 1926 року сама сільсько-споживча кооперація вже мала 1.455 тисяч членів, себто скоро $1^1/_2$ міліони, а мійсько-споживча, головно робітнича кооперація нараховує на цей день 788 тисяч членів. За 1926 — 1927 рік загальна мережа споживчих т-в на Наддніпрянщині поширилась до 15 тисяч крамничних одиниць, а значить т-в далеко менше, і охоплює кооперування вже 42% селянських господарств та 65% членів професійних союзів міста, що складає понад 3 міліони пайщиків*).

Порівнюючи ці дані з тим станом, що був на Наддніпрянщині 10 років тому назад, за часів української незалежности, можна сказати, що низова мережа споживчої кооперації має тенденцію скоро досягнути дорадянського числа кооперативних обєднань. Але що торкається кооперування населення, то най цей час споживча кооперація Наддніпрянщини охоплює лише половину тої кількости населення, що було обєднано в споживчій кооперації за часів самостійности. При цьому кооперація в місті вже догнала дорадянську добу, а сільська кооперація ще далеко відстає і чи й осягає бодай половину того, що було перед десятьма роками. Це цілком зрозуміло, бо ще й зараз на Наддніпрянщині місто населене часто російсько-комуністичними елєментами ріжних радянських урядовців та не українським робітництвом, що не почуває так гостро того тиску державної комуністичної влади, під яким приходиться зараз розвиватися кооперації на Наддніпрянщині.

Тепер, щоб мати загальну уяву про сучасну структуру всієї системи споживчої кооперації на Радянській Україні, подамо ще короткі відомости про мережу вищих кооперативних обєднань в склад яких входять оті 15.000 споживчо-торговельних одиниць з їхніми 3 міліонами масових споживачів.

Як ми вже згадували, в 1920 р. примусово-політичним шляхом на Україні було встановлене чуже для Придніпрянської України централістичне союзне будівництво. Замість того, щоб довести до завершення утворену самодіяльною дорадянською кооперацією трохступневу децентралістичну систему, радянська влада вжила рішучих кроків до руїни і ліквідації цієї »самостійницької видумки« з київським »Дніпросоюзом«. Цією радянською »реформою« встановлено єдиний центр української споживчої кооперації в Харкові — »Вукоспілку«. Для »Вукоспілки« зорганізовано на Україні 12 »губсоюзів« зі 102 »райфіліями«, що мали безпосередні стики з низовими товариствами. Таким чином, в результаті цього експерименту на Наддніпрянщині зявилась штучно утворена пятиступнева централістична система союзного будівництва. Недоцільність у всіх відношеннях такої довгої драбини, по якій мало »лазити« керування кооперативним рухом та часто і саме задоволення біжучих пекучих потреб низового споживача, скоро стало очевидним для всього начальства.

*) »Вісти« з 14 грудня 1927, ч. 286 зі статті »Перевибори в споживчій кооперації.«

Вже в 1922 році сталася ліквідація губерніяльних союзів, як одного коліна кооперативного бюрократизму за часів »воєнного комунізму.« Замість них було організовано 45 районових союзів, а окрім того лишився ще 1 »губсоюз« в »Донбасі«, що обслуговував головно російську робітничу масу. Дальші ріжні зеднання та ліквідації нарешті довели до того, що в 1924 році на Придніпрянщині в складі »Вукоспілки« нараховувалось 50 »райсоюзів«; зліквідувався і останній »губсоюз« на Донбасі. Замість нього при »Вукоспілці« існує секція »Уцерабкоп« (Український Центральний Робітничий Кооператив); окрім того при тій же Централі існує »Утрансосекція« (Українська Транспортно-споживча секція — як централя споживчої кооперації залізничників.

XIII зїзд комуністичної партії, розглянувши питання про стан кооперації та констатувавши низку хиб в її роботі, себто побачивши недвозначні результати своєї теорії і практики, постановив: »перевести децентралізацію« так в галузі організаційній, як і торговельній, надати низовій кооперації та її первісним і районовим обєднанням »максімум самостійности«, прискорити перехід на добровільне членство та щоб кооперація відмовилась від постачання всього населення, а зосередила свою увагу на обслуговані свого члена-споживача.

Розуміється, це відмовлення »мозку« радянської влади від свого раніщого нерозуму не сталося з ласки; примусило їх до того само життя та те, що зветься низовою силою та кооперативною думкою практичних кооперативних робітників.

На цей же 1924 рік відноситься і припинення підлеглих відносин »Вукоспілки« до московського »Центросоюзу«, в яких було дуже багато всяких суперечностей в інтересах та недговореностей в суті праці. Справа в тім, що »Центросоюз«, не задовольняючись своїм становищем московського центра над всіми »краєвими« центрами в тому числі і над »Вукоспілкою«, поутворював на Україні свої власні »вірніші« контори. І ось, під впливом невдалих спроб краєвих контор жити на його рахунок, Центросоюз ліквідує в 1924 році свої установи на Україні. Але в цьому році в Росії повстає питання про проголошення Центросоюзу Центральним союзом всіх споживчих союзів всього союзу Радянських Республік. Цікаво одмітити, як віднісся до цього український центр »Вукоспілка«. Загальні Збори »Вукоспілки« в січні 1925 р. з цього приводу винесли, як подає П. Височанський, таку постанову: »Визнати за необхідне організацію всесоюзного центру споживкооперації, але з тим, щоб Центросоюз увійшов у цей центр на однакових правах з иншими республіканськими кооперативними обєднаннями, зберігши правові норми добровільного вступу всіх республіканських кооперативних обєднань*). Отже в 1925 р. »Центросоюз« перетворився у Всереспубликанську централю, ...»але, звичайно без тих умов, які мислила собі українська кооперація. Практику взаємовідносин »нового« Центросоюзу з ВУКС будемо бачити в майбутньому«**).

Між тим скрутний фінансовий стан на Україні приводить до ліквідації деяких районових союзів і на 1 липня 1925 р. їх нараховується 44.

Отже, за останні роки мережа українських союзних обєднань споживчих т-в вказує ясну тенденцію до повернення до того стану, який був перед радянською владою. Введено назад принціп децентралізації; сама система фактично перетворюється в трохступневу систему (ідеал коопера-

*) П. Височанський. Начерк розвитку... стт. 60 і 61.
**) Ibid.

торів доби української незалежности), правда ще з невиясненим відношенням до московського центру, який, до слова сказати, з кожним днем тратить все більше і більше якеб то не було значіння на Україні. Тому думаємо, що всесильне життя та зріст самодіяльности кооперованих мас в скорім часі таки доведе до вирівнання всіх тих шкод, що наробила для української кооперації комуністична влада своїм втручанням до неї, а головно своїми »експериментами« над нею за часів військового комунізму.

Значне зменшення союзних обєднань (порівнюючи з передрадянським станом майже в три рази) не можна вважати не добрим явищем, бо обєднане в спож. кооперації населення на Наддніпрянщині, порівнюючи з дорадянським, зменшилося також в два рази і тому сучасну гущавину союзних обєднань можна, навіть, вважати за нормальну; вона показує певну стабільність. В ближчому часі з дальшим поверненням Наддніпрянській кооперації її природніх прав, принціпів і традицій та з розвитком культурно і кооперативно-освітньої діяльности, розвинеться кооперативний рух, поширіться мережа його низових організацій і тоді, природна річ, зросте в певній системі та відношенні і кількість союзних обєднань. Найважливіше: — кращий шлях — самодіяльність та перевірену форму — три ступні децентралістичної системи союзного будівництва — наддніпрянська кооперація вже знову знайшла, а що буде далі — те покаже найблизче майбутнє. Віримо, що воно буде краще, бо та школа, через яку проходить зараз весь кооперативний рух на Радянській Україні, дає не лише злі наслідки, а і незлу науку на будуче.

Ант. Андрійченко.

Українська кооперація на північно-зах. землях і польська адміністрація.

В ч. 2 „Кооперативної Республики" занотовано ряд фактів, як тяжко приходиться працювати кооперативним працьовникам на укр. землях під Польщею. Зазначено там тільки кілька фактів, що мали місце в останніх часах.

Нам приходиться занотовувати ці факти, порушувати їх час від часу в пресі не для того, щоби ми вірили, що вони будуть мати вплив на відповідних чинників; ні, в це ми не віримо, але це мусить залишитися для історії, щоб знали, в яких умовах жила і працювала кооперація в ті часи на наших землях під Польщею.

І тільки це одно спонукує нас цю тему знов порушувати.

Перед нами велика кількість ріжних скарг з ріжних місць, з яких тільки деякі хочемо вивести на денне світло.

Почнемо з реєстрових судів. Так Окружний Суд в Рівному і досі не хоче реєструвати статутів в українській мові, вимагаючи представлення статутів в державній мові. На кількакратну інтервенцію в цій справі, ще досі справи остаточно не вирішено, бо як заявив суддя, у нас немає української машинки до писання і секретар не знає української мови. Цей сам суд, дальше, не хоче реєструвати статутів з приводу § 43, як це видно з листа кооперативи „Надія" в с. Пащуках: „дня 2 жовтня засновано у нас кооп. і надіслано до Окружного Суду в Рівному статути до реєстру. Суд статут до двох місяців звернув і зажадав скреслення в § 43 уступу, де говориться, що кооператива вступить в члени Р.С.У.К. у Львові." Для чого це робиться, пояснювати хіба не треба.

Ліпше стояла справа що до реєстрації статутів Луцьким Окружним Судом, але з приходом нового реєстрового судді зачалися нові вимоги, які дуже гальмують розвиток кооперації. Листом одного громадського діяча з Любомля повідомляється нас: „суд жадає, щоби відписи протоколів організаційних зборів увідочнені були іменами і призвищами всіх членів основателів з засвідченням їх підписів ґмінним урядом"... В другому листі того самого діяча пишеться... „Справа з організацією нових кооперативів стоїть дуже кепсько. Любомльський ґмінний уряд і „Суд покою" відмовляють засвідчувати здібности до ділань правних. Інтервенція в старостві не принесла бажаних наслідків"... Отже мета досягнена. Суд ставить вимоги, населення хоче їх вико-

нати, але не може і... „таке положення справи убиває всю енергію у тих свідомих одиниць, які беруться за цю справу на селах."

Не менш прикрого листа маємо також з кооп. „Наш Край" в с. Велемче. Ця кооператива вже більше пів року не може добитися, щоби її суд втягнув до реєстру; ввесь час щось „не так зроблено" а останнє повідомлення суду відхиляє справу цілком тому, що пройшов термін назначений судом для доповнень чи зміи в самому статуті. Звичайно кооператива справу в суді порушила на ново, але комендант поліції, довідавшися з ґмінного уряду про рішення суду... „рішуче дав приказ, щоби до 15.II. була крамниця, кооперативи закрита т. є ліквідована, а то коли цього не зроблять, то сказав, що буде по службі у Велемчі і розгонить кооперативу"... Таких справ багато, люди в розпачі просять... „прийдьте і поможіть затримати в цілости здобутий нами товар і движимости"...

І щож далі! 22.II. б. р. вже бачимо листа такого змісту: „В понеділок 20·II. війт села Велемче Роман Капітула самовільно закрив крамницю, вигнав з крамниці членів правління, зірвав шільд. Просимо клопотатись перед владою про покарання війта Капітули за безправні вчинки." (Підписи 2 х членів правління кооп. „Наш Край" в Велемчі).

З ковельського повіту пише один кооперативний діяч.: „боюсь, що зараз будь яка праця на селі неможлива. Поважна кількість кооператорів з сел зараз тут в Ковлі „на державних хлібах" (себто в тюрмі). І що як раз найгірше, що в більшости це люди, як раз з кращих кооперативів."

Так само і в Горохівщині. Кооперативні діячі арештовані підчас складання річного білянсу, одному з них заявлено, що він арештований, як „знани дзялач і орґанізатор спулдзельні і читальні українських"...

Це є тільки частина тих сумних фактів, до яких, на жаль, нам ще не раз прийдеться повертати, щоб довести їх до відома ширшому громадянству.

Ом. К-ра.

Кооперативні курси в році 1927. Поданий в 1 ч. „К. Р." список кооп. курсів, що відбулися в р. 1927, доповнюємо на підставі дальших інформацій. ПСК в Сокалі повідомляє:

В днях від 15 листопада до 17 грудня відбувся кооперативний курс в Сокалі, влаштований в порозумінні з філією »Присвіти«. Учасників було 19, в тім 3 жінки. Наука відбувалася кожного дня від 8 — 12 до пол. і 3 — 6 по полудни. Програма курсу: книговедення (Д-р М. Мельник) 48 год., купецькі рахунки (він-же) 24 год.; організація торговлі (він-же) 18 год.; кооп. законодавство (Д-р Б. Чайківський) 16 год.; українознавство (він-же) 16 год; праця в читальні (п. Н. Стефанишин) 16 год; ветеринарія (Д-р вет. Д. Миколаєвич) 6 год. Курс був спершу обчислений на 2 місяці, одначе через малу кількість учасників його скорочено на 1 місяць. Курс закінчено роздачею посвідок.

В цьому-ж місті Сокалі відбувся в днях від 15 — 27 грудня 1927 р господарсько-ветеринарійний курс. Викладі відбувалися в салі »Народної Торговлі« що дня від год. 9 — 2. На курсі брало участь 72 учасників, селян з повіту. Учасники удержувалися власним коштом, всі инші видатки поносив ПСК. Викладали учителі зимових мандрівних курсів »Спілки Українських Аґрономів.« Предметом викладів були: життя і розвиток ростин, угноювання та повапнювання рілі, управа рілі, підготовка насіння і сівба, плекання молочної худоби, управа пашних ростин, годівля свиний і домашньої птиці і т. п. Зацікавлення викладами було велике. Деякі села, прим., Угринів і Тудорковичі бажали влаштувати подібний курс у себе і поробили в цім напрямі старання. Курс закінчився дня 27 грудня спільною знимкою.

Свята Кооперації в р. 1927. Додатково нотуємо такі свята:

23 жовтня 1927 відбулося повітове свято для Калущини в селі Голині з нагоди посвячення там кооперативного дому. Учасників було біля 2 тисяч.

5 листопада 1927 — Свято в Будинині (Сокальщина) заходом місцевої кооперативи.

12 листопада 1927 — Свято в Спасові в тім-же повіті заходом місцевої кооперативи.

Просимо всі повіт. союзи о дальші додаткові відомости з метою їх реєстрації. Що до способу і часу улаштовування Свят Кооперації, пише до РСУК повіт. Союз в Сокалі:

»На нашу думку причиною так малої кількости свят є те, що осінній час для святкування є дуже недогідний. Осінь, в наслідок частих дощів, не позволяє прим., на такі форми святкування, як фестини, а по селах, в наслідок болота, таке свято не притягає більшої кількости учасників, а спеціяльно молоді і дітей. Найлучше булоби відбувати Свята Кооперації літом і в один день. При тім є вказаним, щоби РСУК всякі вказівки і друки та реферати подавав принай-

менше 2 тижні наперед, тому що ПСК инакше не мавби можности видати відповідних заряджень.«

„Kulturcuriosa“. До реєстру культурних рідкостей приходиться зачислити такий небувалий в історії Західної України факт: видано книжку в накладі 30.000 примірників! Є це книжечка п. з. »Помічні погної і як їх уживати?«, видана заходом »Сільського Господаря«. Та річ не лише в тім, що видано, а в тім, що протягом неповного місяця розійшлося вже 10.000 примірник в цеї книжки! І кажуть, що село не читає і не хоче читати! Треба тільки вміти відчути потребу села!

До теж свого роду культурних куріозів приходиться зачислити і це, що одно з останніх видань РСУК, книжка про »Організацію і ведення господарсько-споживчої кооперативи«, книжечка вузько фахова, друкувалася 10.000 примірників та що близько половина накладу вже розлетілася по селах протягом кількох місяців, як необхідний дорадник членів Управ і Надзірних Рад наших кооператив!

В справі професійної організації кооперативних службовиків.

Статейка на цю тему д. М. Шахновича і наша редакційна замітка до неї („Кооп. Респ.“ ч. 2) викликали з боку »Службовика«, органу союза укр. прив. урядовців (ч. 1 — 3 за 1928), заміти; один з них, звернений на адресу нашої Редакції, закидає їй, що вона, мовляв, стає по стороні »можних цього світа й визиску.« Цієї провини (провини, скажемо, немалої з погляду кооперативної ідеольогії) ми мали допуститися тим, що начеб-то стоїмо за необхідність рабської залежности службовиків від Надзірних Рад.

Річ ясна, що закид »Службовика« випливає просто з непорозуміння. Всякому, хто читав нашу редакційну замітку до статті д. Ш. мусіло бути ясно, що ми мали на думці. Ми не погоджувалися з проєктом д. Ш. про підлеглість місцевого кооп. персоналу якійсь *центральній* установі; иншими словами, ми заступали засаду *федеративного* будівництва (як більш демократичного), тоді як д. Ш. пропонував перехід до системи *централістичної*. Так зрозумів нас теж п. В. Зелик, якого замітки містимо низше. Чи стилізація нашої замітки і цілий напрям нашого журналу могли дати право аж до таких замітів, які підніс »Службовик«, про те хай судить читач.

Що редакція »К. Р.« співчуває ідеї професійної організації кооперативних службовиків, цього хіба найкращим доказом було поміщення статті д. Ш. і підданя її під публичну дискусію.

До питання про професійну організацію кооперативних робітників.

Я вже на иншім місці (Укр. Голос чч. 46, 47, 48 і 50/27) старався доказати, що за широка автономія наших кооп. установ в наших умовах не веде до добра просто і скоро, а лиш поволи і дуже непевними дорогами, тай що в імя добра кооперації булоби дуже вказаним цю автономію частинно обкроїти на річ установ центральних. В цей спосіб можна б усунути не одну перешкоду в розвою нашої кооперації, а свідомі кооператори зрозумілиби вагу такої реформи, як крок справді демократичний, а не назадницький. Свідомий остаточної цілі розумний кооператор радо зречеся частини своєї влади (якої він впрочім ніколи не надуживає) для добра цілости кооперації знаючи, що тут і там наш кооперативний демократизм перейшов в паперовий блахман перемінюючись в дуже недемократичні диктатурки одиниць, які не все стоять на висоті кооперативного завдання і створюють прямо цілі гори перепон на дорозі правильного розвою кооперації. Студіюючи причини ріжних хвороб наших кооп. установ аж до банкроцтва деяких ПСК включно, все на дні найдемо зашироку автономію — скажім чемно! — в невідповідних руках.

Є фактом, що Управи, Надз. Ради а навіть заг. збори ріжних наших кооп. установ дуже часто підлягають химерам хвилевих впливів, чи настроїв, надто легко підпадають під суґґестивний вплив одиниць, партій чи гуртів. Додаймо до цього факт, що більшість Надз. Рад наших кооп. установ складається з людий — ну, скажім — більш зрівноважених, а в склад урядовців входять переважно люди молодші з иншим темпераментом — зрозуміємо зразу причину, чому між одними і другими часто із за марниць повстають величезні конфлікти і цілі бойні ріжних інтриґ, які в висліді фатально мстяться на правильній позитивній праці.

На тлі взаїмних симпатій і антіпатій (чого вислідом є протекціонізм, непошанування чужої праці і под.,) повстає між

службовиками та їх зверхниками чимало непорозумінь, які родять взаїмну ненависть і є завязком ріжних, деколи довготревалих хвороб кооп. організмів, даючи лиш матеріял для критикоманів і вщіплюючи рівночасно в працьовників-фаховців жаль, зневіру і якусь нехіть до свойого фаху. З розмов з службовиками кооперації я переконався, що їх гнобить в 90% не так їхнє матеріяльне положення, як радше ріжні ускладнення суто моральної натури, — скажім просто, правдиві і уроєні, заслужені і незаслужені прикрости з боку їх зверхників.

В згаданій вище статті я підніс був думку, щоби персональні справи службовиків-кооператив бодай II і III ступня підлягали якійсь центральній установі з огляду на добро самої кооперації. Тепер гр. Шахнович твердить, що так було би краще і для самих службовиків, здаючи собі хіба докладно справу з того, що скажім РСУК або инша центральна установа зовсім не жартувалаби з вимогами праці. Та видно, що менше страшні для них ті вимоги праці, як злоба деяких провінціональних единоспасителів.

Праця нікому не страшна, але почуття рабства хочби і при менше інтензивній праці робить її мерзкою і менше солідною. Впрочім централізація в тому напрямку малаб іще за собою і те „бене", що створилаб один тип службовика з одним напрямком кооперативної праці. А то маємо масу кооперативних республик, гірше або ліпше ведених, з своєрідними то хибами то прикметами, звязаних з собою дуже слабо. Що повіт, то инший напрям праці, инші впливи, инша практика. Що така широка індивідуалізація в нинішнім віці дуже шкідлива на дальшу мету — з цим хіба згодиться кожний. Як перевести це в практиці, над цим застановилибися відповідні наші кооп. чинники — я свою гадку виложив на другім місці.

Що до матеріяльного забезпечення кооп. службовиків, то є річчю бозсумнівною, що так, як тепер обставини складаються, вони самі кують собі свою долю і самі мусять забезпечити собі матеріяльний підйом вислідами своєї праці. Бо якби навіть професіоністи-кооператори перейшли на стан припустім РСУК, то він муситиме числитися з цифрами узисканого через них в однім підприємстві доходу і лише після того калькулювати платні його службовиків. Правда, що є много випадків, де службовики не одержують за свою працю навіть мінімума екзістенції, але мабуть мало у нас кооп. підприємців, що зросли на кривді своїх службовиків. Не всі наші кооп. підприємства мають можливість дати minimum екзистенції, тож не дивниця, що і много службовиків на це нарікає. Це питання мусить ще бодай на якийсь час остати отвертим, яко твердий життєвий мус. Та оскільки тут і там трапляються виїмки, то їх треба трактувати індивідуально і доконче усунути, як аномалію.

Я вважав-би злочином, як-би наша кооперація мала не вийти на стрічу домаганням кооп. службовиків. Бо здані виключно на власні сили і на самопоміч — хоч і гарно воно звучнть — вони далеко не зайдуть тай силою факту замісць бути співтворцями в кооперації стануть гірше, або ліпше платними робітниками, а їх відношення до кооперації стане з часом при суто становому лиш характерові їх організації подібним відношенню робітника до фабриканта. Думаю рівнож, що така співпраця службовиків з самою кооперацією усуне в будуччині не один конфлікт, якщо службовики бачитимуть, що часть їх праці повертається їм самим. Впрочім, много-много причин промовляє за тою співпрацею; цього впрочім вимагає і само наше національне життя, в якому так кооперація, як і її службовики відограють вже в найблизчім будучім дуже поважну ролю. В західних краях тут і там поробили спілки і порозуміння навіть робітники з фабрикантами — огонь з водою! — в імя спільного інтересу (робітники мають уділи в чистих зисках фабрики), то чомуж би наша кооперація не могла приступити до співпраці зі своїми службовиками, а вони з нею на засаді справедливости і обопільної користи моральної і матеріяльної. Короткий нарис свойого проекту опираю на тісній співпраці кооперації зі своїми службовиками на засаді справедливости з слідуючими кількома найбільш характеристичними напрямками:

1) Службовики укр. кооп. установ створюють при активній співпраці тих установ свій професійний Союз.

2) Членство повинно бути примусове для усіх кооп. працьовників з хвилею їх приняття або вибору до котрої небудь з тих установ з місячною вкладкою по 1 зол. для працьовників кооператив II і III ступня, а по 0·20 зл. для працьовників кооператив I ступня.

3) Вкладки стагаються їм примусово при виплаті винагороди.

4 При організації створюється посмертний фонд з місячних вкладок всіх членів по 1 зл., виплачуваний по смерти члена особі вказаній одноразово в цілости в висоті обчисленій після певного ключа.

5) Членство тратиться, як комусь докажеться в суді звичайнім, або мировім зловживання або проступки походячі з жадоби зиску поповнені в службі ко-

оперативній. — В тім разі виновник тратить всі набуті права яко член організації.

6) Особа, що не може бути членом професійної організації кооперативних службовиків, не може бути занята в ніякій інституції.

7) Для кооператорів, котрих Виділ станової організації зачислить до групи заводовців, створюється пенсійний фонд з 10%-вих зисків кооп. установ II і III ступня і з суми, яку виплатять кооперативи I ступня яко $^1/_4$% від суми торгів.

8) Виділ організації складається з $^1/_4$-части відпоручників кооп. установ, $^1/_4$-части відпоручників РСУК і $^2/_4$ частини відпоручників службовиків.

9) При організації центральній створюється розємчий суд для всіх непорозумінь між службовиками кооператив II і III ступня, а їх зверхниками та для всіх без виїмку проступків службовиків супроти їх установ, а при організаціях повітових подібні суди для таких самих справ в кооперативах I. ступня (? Ред.).

10) В склад розємчих судів входять по 2 представники інституцій кооператив, по 2 представники службовиків і 1 представник з РСУК яко предсідник, який в засаді не голосує, а рішає лише при рівности голосів.

Думаю, що на цій плятформі можлива співпраця, про яку була мова.

Вол. Зелик.

Від Редакції. Поміщуючи уваги гр. В. З., учителя з Слободи Неб., ми завважуємо, що шан. автор не ставить ясно питання: централізм чи федерація в союзному будівництві. Пропонуючи передачу „персональних справ" кооп. робітників установ II. і III. степеня напр. Ревіз. Союзові, він не каже, які це персональні справи він має на думці; зокрема, чи належить сюди також і оплата праці, та з яких фондів РСУК мавби це покривати. Ми розуміємо, що можна пропонувати напр. таке, що назначування і звільнювання кооп. робітників має діятися тільки в порозумінні з РСУК в такій чи иншій формі; але вже установлювання висоти платні цим способом натрапляє на більші труднощі. Думаємо зрештою, що в дальшій дискусії ця справа виясниться. Редакція не бажає покищо забірати слова по суті.

З кооперативного побуту.

Загальні збори.

Предсідник. На лісті ч. 1 находяться слідуючі члени, які малиби увійти в склад Ради Надзірної: Мирон Пошкодований, Іван Кушнір, Михайло Тиць, Степан Велис, Микола Новий, Дмитро Зеленяк і Володимир Задоріжний. Хто є за цим списком, зволить піднести руку до гори!

Член Марко. Всі! Но всі! А ну всі! Гей люди, та я за всіх не годен кричати. Но, руки в гору! Но, раз два три! Всі-і-і-і!

Предсідник. З огляду на це, що листа ч. 1 перейшла одноголосно, листа ч 2, яка сейчас вплинула, відпадає зовсім.

Делегат Союза до предсідника: Прошу ласкаво спитати, хто є проти листи першої, а відтак, хто здержався від голосування.

Предсідник. Хто з членів є проти листи ч. 1, зволить піднести руку го гори!

Член Марко. Всі! Но! Степане, Іване, Миколо, піднесіть руки. Но, но, відважно! Всі-і-і-і.

Приятелі кооперативи.

— Ви куди так спішите?

— Та до кооперативи!

— Як то, ви вже до кооперативи ходите купувати, а щож наш сусід Мошко на те скаже, як довідається?

— Е, бачите, я не дурний пускатись на бистру воду. Він не тільки знає, ба навіть сам порадив в нього купувати за готівку, а в кооперативі, каже, боргуй.

— Пождіть сусіде! Піду і я з вами. Це не зла політика.

Білянс Земельного Банку Гіпотечного за рік 1926.*)

Одинока українська акційна грошева інституція предложила своїм акціонерам, а посередно і цілому громадянству, своє рахункове замкнення за 1926 рік. Її білянс не повинен бути громадянству байдужий, бо недавно воно закладало підвалину чинности спілки — зібрало акційний капітал, в сумі одного міліона золотих.

Перейшло одначе кілька місяців і досі ніхто не подав громадянству аналітичного розбору цего білянсу, методичної критики й не поробив висновків про стан цеї інституції. Хочу зробити добрий початок і приглянутися білянсові зі становища підприємства, як такого, акціонера і національного господарства.

Білянс або рівноважне зіставлення маєткового стану разом з вислідом за господарський період, мусить бути зроблений на засаді повноти, правди, подрібности, тяглости, ясности й річевої консеквенції, щоби можна було вичитати з него дійсний маєтковий стан, утворити собі правильний погляд про засоби, якими підприємство розпоряджає, ширину і розпняття його діяльности, правдоподібні вигляди на його ріст та відповісти собі на питання, чи воно використовує добре й уміло своє майже безконкуренційне положення у нашому громадянстві. Зі становища акціонера долучується до цего ще цікавість про висоту виплачуваної дівіденди, питання, чи в будуччині вона піде до гори і чи ведення спілки дбає достаточно про творення резервових фондів або скритих резервів, що очевидно має значний вплив на внутрішню вартість акції, яку акціонер має кожної хвилі можливість — в міру більшого чи меншого довіря у будиччину спілки — задержати на дельше у себе, чи її позбутися. Ці дані можна вичитати з білянсу, якщо він зіставлений після вище зазначених засад. Правда, що річні замкнення являються перед очі публики вже більше або менше вигладжені й причепурені, і дійсний вигляд білянсу, такий, яким він є при роботі, буває вже затертий. Тому булоби бажаним, щоби Зем. Банк оголошував свої двомісячні грубі зіставлення (сирий білянс) для орієнтації щонайменше фахівців, коли вже не широкої публики (як це робить більшість німецьких банків)**. Річні білянси мають ще й ту слабу сторінку, що показують стан не цілого року, лише одного (посліднього) дня і з цього погляду оголошування двомісячних зіставлень являється дуже потрібним.

Рахунок білянсу такий:

I. Пасива:

Акційний капітал (1.000.000.—) невеликий; це правда, але й його зібрано лише з великим трудом. Не тому, що громадянство терпить на недостаток грошей, бо при 25 зл. акції можнаби їх назбирати значно більше. Українське громадянство виявляє деякий недостаток розуміння крайньо некорисного господарського положення наших грошевих інституцій, що зможуть встояти перед сильною, національно чужою конкуренцією лише тоді, коли матимуть великі власні грошеві засоби. Акційний капітал зовсім дрібний, якщо приступати до нього з европейською, чи радше евро-американською мірою, якою міряються фінансові кольоси анґльо-американського німецького й французького господарського світу, про котрих ширину, поємність і організаційну викінченість ми можемо покищо лише мріяти. Акційний капітал Зем-Банку недостаточний; навіть коли взяти на увагу нашу малу фінансову спроможність у повоєнних часах, бо господарський колектив, що виявляє аспірації на внутрішню самовистарчальність, мусить скорою ходою розростатися, кріпнути й витворювати нові й вищі ступні економічної будови, котрої завершенням є зріла, пляново виткана й розгалужена банковість. Земельний Банк і правною формою своєї організації, і значінням, яке починає мати в нашій (до тепер) скромній господарській організації і врешті розвоєвою тенденцією, що виявляє себе в напрямі концентрації грошевих засобів і операцій, може мати богато даних на те, щоби стати осередником нашої приватної банковости, яка в будуччині може вирости. А до того йому треба мати, як мінімальне число десять міліонів акційного капіталу. Мусять його дати ті, у кого зберігання власного інтересу опирається на правильному розумуванні,

**) Зветься: Zweimonatsbilanz, або Zwischenbilanz.

*) Редакція, хоч не зовсім погоджується з основною провідною думкою шан. автора що до ролі З. Б. в нашому сучасному і майбутньому економ. будівництві, поміщує цю статтю з огляду на актуальність теми і на її вартість з боку фахового. — *Ред.*

про його рівнобіжність з інтересом загальним. Знаємо, що в Земельнім Банку слідуватимуть дальші емісії акційного капіталу, що очевидно треба привитати. Найцікавіше питання, кілько акцій находиться в „певних" руках, а кілько мають їх инші грошеві інституції, або особи, що не думають тримати їх стало, лише виждати підвишки курсу і їх зі зиском продати.*) А це має деякий (не маловажний) вплив на ціну акції. Про витворювання правильного курсу акції Зем-Банку не можна доти говорити, доки вони не будуть котовані на біржі. А вартоби вийти з ними на вільний торг, бо лише тим способом досягнеться приблизно достаточна оцінка, без шкоди для самої акції.

Загальний резервовий фонд зол. 11.690.75 представляє 1.169% акційного капіталу і підносить внутрішню вартість акції на 101.169%. Ця вирахована внутрішня вартість є лише біляносова, бо дійсна,— за браком даних про те, чи спілка має скриті резерви й які високі — нам не відома. Бути може, що резерви ховаються в ефектах, власному домі й консорціяльних інтересах (участях), що булоби саморозуміле й для спікли потрібне, бо скритої резерви можна ужити на покриття ненадійної страти, або на регулювання дівідендової політики й вплачувати її в попередній висоті навіть тоді, коли господарський рік був бідніший на зиски. Треба зауважити, що виказуваний резервовий фонд дуже невеликий і його можна виправдати лише коротким часом, що ділить нас від минулого грошевого лихоліття, тому треба його чим скорше скріплювати й підносити, бо він разом з акційним капіталом — не тільки гарантія вірителям (вкладачам), але й найдешевший оборотовий капітал, від якого — в противенстві до акційного капіталу — не платиться нікому нічого. Торговельний закон припоручає скріплювати його річними, щонайменше 10%овими дотаціями з чистого зиску, до висоти половини акційного капіталу, але розумне ведення й обережність велять доповняти його такими приділами, як це тільки можливе. І з цего погляду дивує деяка шабльоновість в цегорічному приділі 10% чистого зиску, бо думаємо, що треба було без вагання приділити 40%, що робилоби зл. 22.366.20; дівіденду на 1926. назначити 3%, то є зол. 30.000. , а решту перенести на слідуючий рік.

Крім зовсім незначної суми фонду забезпечення заставних листів, не находимо, на диво, жадної иншої резерви, хоч спілка торгує в досить значних сумах валютами, девізами й дещо ефектами; а рахунок страт і зисків виказує зиску на девізах зл 35.422.81, а на ефектах зл 4.689.25. Цей зиск навіть досить високий, а тому до деякої міри трівожить і рішучо сама обережність вимагає, щоби подбати про забезпечення спілки від страт на згаданих паперах окремим фондом „страт на валютах і девізах."

Заставні листи, емітовані на суму 328.225.53, не виказують в білянсі нічого цікавого, бо емісійно-гіпотечну чинність, через „непоємність ринку," як сказано у звіті, тобто через недостаток вільних оборотових фондів на грошевому ринку — банк залишив і згаданих позичок не уділював. Зрозуміло, що в часах господарської скрути, валютарного хаосу і 24—16%-ової міри (в 1926 р.), ніхто не мав охоти льокувати свої капітали в довгоречинцевому кредиті. Але в будуччині це мусить статися, і цьому сприяє заставний лист, що урухомлює цей кредит, бо представляє круглу суму, котру можна легко переносити з рук до рук, що для пошукуючих вигідного уложення капіталів, має велике значіння. Є він, одначе, не без хиби. Люблять його й купують лише тоді, коли валюта, на яку звучить є тверда й непорушна, коли надія, що валютарні відносини в державі не погіршаться, а також буде забезпечений на довший час зовнішній і внутрішній мир.

Домагання, часто ставлене до Земельного Банку — навіть колами обізнаними з господарськими відносинами у нас — щоби він був організатором дешевого кредиту для сільського господарства, не можна на мою думку — здійснити в першій його половині зовсім, а в другій не в такій ширині, як того вимагають. Ось чому: ні окремі банки, ані навіть їх картелі не мають можливости регулювати відсоткову стопу після своєї вподоби, гловно в часах великого попиту на кредит. Це залежить від чинника, про який мова нище, паралізування якого переходать сили організатора кредиту. Джерело кредиту творить не він, вкладач, то є ті широкі круги суспільности, які щадять і ставлять свої ощадности до діспозиції організатора кредиту, котрому довіряють, а за їх уживання кажуть собі платити і то — як напр. тепер — навіть досить дорого. Коли до цього додати ще щось за посередництво, то нинішний кредит не може бути дешевий. А вимагати, щоби кредитова чинність банку розтягалася лише на селянство, а не на цілість нашого виробницько-торговельного світу, значилоби звужувати завдання банку

*) Думаємо, що найцікавішим питанням відносно кожної акц. спілки є, в чиїх руках, з'окремаж в чиїх національно руках, находяться акції. — Ред.

і позбавляти його впливу на формування нашої промисловости, як також забирати йому видатне джерело зарібку, яким є звязок із промислом і торговлею*).

Селянство — де це з огляду на парцеляційне законодавство було можливе — кинулося до масового викупу дідичівської землі за дуже високі ціни, а запотребовуючи великих грошевих сум, помагає держати відсоткову міру на високому рівні. Колиж одначе взяти на увагу ціну купна і вартість вложеної праці, то такий обрахунок покаже значну невидатність такої переміни пливких капіталів на стабільні. Гін до захоплювання як найбільше землі дорогою ціною вимагає деякої корректури, яку може привести всебічне обговорення цеї переважної справи на сторінках преси, спеціяльних публікацій і загально-економічної літератури. В кожному випадку не можна його беззастережно підсилювати, а вже в ніякому разі вимагати від Земельного Банку, щоби ангажував усі свої сили в одній области, зі шкодою для других**).

*) Можемо з шан. автором погодитися тільки частинно. Безумовно, що чинник, про якій автор згадав, грає ролю в питанні про дешевість кредиту. Але регулювання розпняття між відсотком плаченим і побираним залежить від самої кредитової установи, (від дешевости її апарату і скромних вимог що до »зарібку«. З цього погляду булоб цікаво прослідити на підставі цифрових даних, на скільки банковий кредит, а з окрема кредит, уділюваний Зем. Банком, є дешевий, чи може дорозший від загального рівня, а з окрема від того кредиту. яким сьогодня головно живе наше село: неорганізованого кредиту лихварів і кредиту товарового. Також цікаво знати, чи і о скільки З. Б. проявив свідому тенденцію до боротьби з неорганізованим кредитом.

Коли с. госп. банк ради зарібку, як каже автор, переходить в не свою область діяльности (організатора кредиту для торговців до того не — Українців), то з цим ледви чи можна легко погодитися. Признаємо, що, коли стояти виключно на приватно-господарській точці погляду »зарібку« — все є в порядку; одначе зовсім не так виглядає справа, коли на неї подивитися з точки погляду народньо-господарської.

**) І тут, на нашу думку, автор помиляється. Що с. госп.-кредитова інституція, навіть коли цього бажає, не може добре виконувати функцій кредитування торговлі й промислу; про це свідчить, напр. цей факт, що українські приватні

Вкладки на біжучий рахунок виказують доволі поважну суму 990.098.82 зл., що у відношенні до акційного капіталу творить 99%. У банковій теорії і практиці є ріжні думки про це відношення. Найбільш обоснована є думка, що здоровий стан є тоді, коли відношення акційного капіталу до вкладів є таке, як 1 : 2, хоч дійсність всюди показує, що воно буває значно більше: 1:4, 1:6 і т. д., аж навіть 1:20. Якщо відношення дуже разяче, тоді інституція працює у великій перевазі чужими засобами, або — як кажуть — з великим »напруженням« і в часах непередбачених господарських потрясень видається небезпеці, що не зможе встояти на час перед домаганнями вкладачів і вірителів. У Зем. Банку вклади не осягнули ще висоти акційного капіталу, хоч це дуже бажане й цього треба надіятися. Умілою вкладовою політикою, систематично веденою на широку скалю, можна придбати значне число вкладачів та високі суми вкладів і так визбирувати навіть дрібні квоти для доцільного й продуктивного уложення. Велике число вкладачів із невисокими вкладовими квотами є фундаментальна засада вкладової політики. Вкладачів треба собі здобути, а частинно й виховати; і тут добачуємо велике поле для праці для всіх наших кредитових установ. Побіч випробуваних методів приєднування вкладачів, не послідне місце займає і певна виставність, а навіть люксус у зверхній обстановці та вигляді дому й контор, але — на жаль — ці психічні чинники вербування є в Земельнім Банку вповні занедбані. Теперішне приміщення зовсім не надається на контори банку, бо не призначене для цеї цілі, і системою замкнених дверей сильно утруднює торгові зносини з клієнтами.

Рахують, що тільки третина українських ощадностей зложена в українських львівських грошевих інституціях, а дві третини у чужих.

Мене запевнюють, що всі вклади, навіть на книжки, треба уважати (в американському розумінні) вкладами на біжучий рахунок, хоч банкові практики твердять, що на основі глибоко вжитого звичаю у самих вкладачів, треба провести ріжницю між контокорентом і книжкою. Диспонувати біжучим рахунком треба при помочі чеку; він має заступити при щоденних платах гріш, а цей звичай у нас ще не вжився, бо він вимагає масової співпраці суспільности

купці (СУК) приступили вже до заснування свого власного »Торговельно-Промислового Банку« — явище зовсім нормальне. *Ред.*

з банком, то зн. переводження усіх своїх платничих орудок на біжучому рахунку за посередництвом чеку. Уживання чеку замісць грошей — безсумніву вияв господарської зрілости суспільства, чого одначе у нас ще не видно.

У білянсі подані лише вклади »на біжучий рахунок«, а нема поданих вкладів »на книжки«, і тому ця позиція білянсу лишає читача в деякій неясности. Треба було ці категорії вкладів від себе відділити, бо вони ріжняться між иншим ступнем рухливости, хоч усі мають (як зрештою всюди) тенденцію бути à vista. Мимо того, це ніяк не перешкоджає банкам господарити чужим грошем так, що він приносить користь. Чужі капітали Земельного Банку творять 142.91% власних капіталів і це відношення треба уважати вповні здоровим, ненапруженим; а навіть остається ще деякий простір до числового розширення Про висоту готівкового поготівля може рішати лише набута практика й досвід а також орієнтаційний змисл передбачування ріжних моментів, що мають вплив на сильніше або слабше вибирання вкладів.

Реесконт векслів*) виказує суму 93.958 зл тоді, коли векслів в портфелі було на зл. 968.366.66, а кредитовий ліміт 250 000. — По день білянсування було використано кредиту в Польському Банку на 37 58%, то зн. небогато; а шкода, бо можна було есконтовий кредит у польському банку використовувати сильніше, головно, коли взяти на увагу, що запотребування кредиту наших кредитових кооператив дуже велике і задовольняти їх можна без всякої небезпеки, бо їх кредитова здатність у більшости бездоганна. Не бачимо причини, чомуби спілка, що користає з кредиту в його джерелі — емісійному банку, не могла підвищувати кредиту сильним і солідним кооперативам. Треба тільки подбати, щоби подачою недоброго матеріялу не давати польському банкові причини ставити ріжного роду перешкоди у вичерпуванні кредиту.

Краєві кореспонденти, (під кореспондентами розуміються звязкові банки) — 83.80 зл. — не шукають, видно звязку зі Зем. Банком, бо всі свої орудки, переважно платничі, полагоджують через свої власні органи, які втиснулися в наше господарське життя і зробили посередництво нашого банку зайвим. А не мусілоби так бути, бо колиби наш продукуючий і торгуючий колектив зосереджував усі свої платничі, переказові, вінкуляційні, інкасові й акредитові орудки в Зем. Банку, то приневоливби краєвих кореспондентів пошукати собі звязку з ним, а це скріпилоби його положення і авторітет, а також принеслоби деякі зиски. Те саме можна сказати у відношенні до кореспондентів заграничних. Їх і небогато (на 7.841,96) і орудки незначні, а певно й рідкі, бо в противному випадку вони мусілиби держати в Банку на льоро-рахунках значно вищі суми. Звязок зі заграницею слабенький, бо український експортер чи імпортер поминає своє посередництво, а користується чужим. Треба усувати психічні труднощі у навязуванні комерційних зносин з банковою клієнтелею і банків між собою, при чому побіч инших чинників може грати першорядну ролю преса, бо хоч цей спосіб реклями коштовний, та зате дуже видатний. Може бути, що заграничні великі фірми, які мають основного капіталу десятками, а то й сотками міліонів, не бажають собі звязку з українською фірмою, що розпоряджає лише одним міліоном золотих. Є це дуже тонка справа престіжу, який у банковости грає значно більшу ролю, ніж напр. у промислі й торговлі. Цю перешкоду потрібного й бажаного звязку зі заграничною банковістю можна буде усунути лише через значне збільшення акційного капіталу Зем. Банку.

Інж. Ілярій Ольховий.

Кінець буде).

---

*) Рахунок реесконту в пасивах це — бухгальтерська аномалія, бо есконт і реесконт переводиться на рах. векслів, з протилежним записом на рах-ку каси. Передаючи векслі до реесконту, міняємо одну активну частину на другу, а зобовязання — яке требаби виказати в пасивах білянсу — не затягаємо. Инше контування ніж на рах-ку векслів справляє значні технічні труднощі й непотрібно комплікує ясну методу книжкування. Умовне »зобовязання з реесконту«, що триває до дня заплати векслевої суми, можна зазначувати окремо, з протилежним записом на рах-ку »претенсій до векслевого попередника.« І той двосторонній стан треба унаглядніти, але не у білянсі, а під білянсом, або — як кажуть — »під крискою.«

Наслідком вище сказаного сума векслів у портфелі в день білянсування була: 968.366·66 мінус 93.958·— реесконту = 874.408·66).

Серед журналів і книг.

Журнали.

„Кооперативне будівництво," двохтижневий журнал української споживчої кооперації, видає »Вукоспілка« у Харкові. Ч. 1. 15 січня 1928 р. Це число присвячує головну увагу актуальній в цю хвилю на Рад. Україні темі про способи оживлення хлібозаготовчої кампанії. Стаття А. Генкина „Все вниманіе хлебозаготовкам", обговорюючи ряд рекомендованих урядом і ком. партією заходів, спиняється найбільше на справі постачання селу промислових товарів, яка то справа є доволі занедбана; а це відбивається на ході скупу хліба, на мобілізації у населення його засобів і т. п. Сюди належить ще стаття Р. Л. „Основнiе проблеми хлебной работи потребсістеми." Інші статті: „Состояніе ринка і торговий план потребкооперації України;" „Путі і форми продвіженія товаров." — З організаційних питань порушено питання: „Об укрепленіі райсоюзов," як органів плянуючих і регулюючих господарсько-організаційну діяльність спож. товариств; стаття А. Гречки „Будова видатків райспілок" пробує встановити норми пересічних видатків райспілок, поділяючи їх на три групи відповідно до розмірів діяльности; „Політика двох цін" — про заведення клясової політики при встановленні цін так для боротьби з приватником, як і спонуку до енергійнішого („примусового") кооперування. Ряд статтей присвячено питанням раціоналізації роботи, організаційним завданням і практиці, кон'юнктурним перспективам; подаються підсумки праці за останній квартал 1927 — 28 року, огляд закордонної торговлі та хронікальний матеріял.

»Нова Громада,« двохтижневий кооперативний, популярно-науковий та літературний журнал. Видає „Книгоспілка" Харків. 1-а книжка 15 січня 1928 р., 2 кн. 31 січня 1928 р. Гарно видаваний й ілюстрований часопис має завданням поширення між масовим читачем ідеї кооперації, хоч і не вільної, а скутої офіційною ідеольогією правлячої партії, інтересам котрої і державним цілям кооперація примушена служити на Радянщині. Ця пануюча тенденція просвічує майже в кожній статті і в оповіданні: все й тут повне хлібозаготовок, мобілізації коштів населення, ленінізму і т. п. По за тим часопис редаґується добре; не обмежуючись кооперативними темами, подає ріжноманітний иноді й для закордонця цікавий матеріял з усіх галузів життя, широко користає з легкої белетристичної форми оповідання, як дуже міцного пропаґаційного засобу. Оживлює журнал сторінка гумору, сатири, задач і ребусів. З окремих статей заслуговує більшої уваги доволі обективно й ділово написана стаття В. Целаріуса, секретаря Вукоради: „Кооперативні питання на XV зїзді ВКП (б)," (ч. 2). Не безінтересною є, як побутова програма для села, за вийнятком карікатурної тенденції до американізму, статейка „За підвищення культурного рівня селянства! (тамже). В ч. 1-му треба одмітити статті по сіл. господарству та про пересувну кооперативну виставку під титулом „Перша спроба."

„Genossenschaftliche Mitteilungen," офіціоз міжнароднього уряду праці в Ґенфі (Швайцарія). Літоґрафоване німецьке видання. Ч. 1 (64) з 24.I. 1928. Перше число за 1928 р. присвячене питанням, що являються нині актуальними й дебатуються в цілому світі в колах спеціялістів, а саме питанням стандаризації й раціоналізації книговодства в приміненні до коопер. практики. Матеріяли, які це число приносить, торкаються Німеччини, Анґлії, та Австрії, й не можуть не обходити українські інституції заінтересовані в раціоналізації книговодства.

„Internationales Genossenschafts-Bulletien," орган міжнароднього кооперативного союзу; німецьке видання ч. 1 за січень 1928 р. Приносить такі найцікавіші статті: Огляд міжнароднього кооперативної статистики за роки 1924, 1925 і 1926 — на підставі книжки тієїж назви; далі витяг зі статті проф. Шарля Жіда на тему: „Чи є пролєтарський кооперативний рух?" У відділі для кооперативного права містяться критичні огляди кооперативного законодавства в Швайцарії з пера Д-ра Оскара Шера та в Чехословаччині з пера сенатора Фердинанда Їраска; обидва автори вказують на розбіжности й слабі сторони існуючих законів та на потребу новелізації їх. Стаття директора московського народнього банку Н. Барона „Кооперативний рух в Радянській Росії" богатим цифровим матеріялом ілюструє зріст і зміцнення кооперативного руху на Радянщині в кожному відношенню, так що до кількости кооператив, як і до числа кооперованого населення та оборотового капіталу, який зріс майже у двое.

Справлення похибки.

В ч. 2. К. Р-ки на стор. 76, стрічка 25 з долини треба виправити число членів кооператив РСУК за рік 1925 з 949 на 150.949.

На стор. 92, стрічка 23 з дол. проситься виправити 62.883 на 62.88 зл.

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

Від Адміністрації Кооперативної Республики.

До цього числа долучуємо чеки, якими прохаємо надсилати передплату на К. Р.

Ще раз пригадуємо, що передплатниками вважаємо всіх, хто не звернув нам оказового числа К. Р.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ КВІТЕНЬ 1928

Należytość pocztową opłacono ryczaltem. Почтове оплачено гуртом.

Зміст:

стор.

Перлини 161
К Дух солідаризму 162

Народнє господарство

На тему співпраці кооперації споживачів з кооперацією продуцентів 164
Кость Храневич. Аналіза і сінтеза в кооперознавстві . . . 165

Біжучі економічні проблєми

Ю. Павликовський. Галичина після війни 1914—1920 167
М. Храпко. Сільське господарство на Рад. Україні по війні й тепер 171

З царини прикладних наук.

Й. Коцюба. Пятьдесятьліття кружлівки 175

Кооперативне будівництво.

Б. Мартос. Союзне будівництво кооперації в Чехсловаччині. 177

стор.

Проблєми кооп. організації і практики

Е. Храпливий і К. Коберський. Ще до питання про наладнання аґрономічної роботи в краю 182
Семен Миськів. Ще один спосіб ведення евіденції торгів . . 187

Господарська хроніка 189

З життя української кооперації

Вол. Зелик. До питання про професійну організацію кооперативних робітників 194

З нашого економічного життя

До характеристики аґрарної політики Чехословаччини на Підкарпатті 195
Білянс Земельного Банку Гіпотечного за рік 1926 196

Серед книг і журналів 200

Всячина 207

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ

КООПЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛИКИ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНОГО МІСЯЧНИКА

видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**

під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:

За рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.

Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**

Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

161

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

5 КВІТНЯ 1928	Ч. 4	РІК ВИДАННЯ І.

ПЕРЛИНИ.

... а щоб збудить
Хиренну волю, треба миром,
Громадою обух сталить!

Т. Шевченко („Я не нездужаю“ 1859 р.)

* * *

Я думав про людське братерство нове,
І думав, чи в світ воно швидко прийде?
І бачив я в думці безмежні поля:
Управлена спільним трудом, та рілля
Народ годувала щасливий, свобідний.
Чи се ж Україна, чи се Край мій рідний,
Обдертий чужими і світом забутий?
Так, се Україна свобідна, нова!
... І в мойому серці біль втишувавсь лютий.

Щез привид. Я глянув довкола. Он там
За з'орану межу бєсь з Грицем Степан, —
Там дід оре поле старенький, як гриб,
І плаче за сином, що в Боснії згиб,
Там батько за сином з дрюком уганяєсь,
Там мачухи лютий проклін розлягаєсь...
О, Краю мій Рідний, недолею гнутий,
Пропасти би краще Тобі, ніж коли-б
Така твоя доля повік мала бути!

Іван Франко (Гадки на межі, 1881).

Дух солідаризму.

Йдемо свідомо до будівництва власної всенародньої культури на відмінних, ніж це робили наші батьки засадах. Славетній і вперве Костомаровим до значіння буцім-то вродженої національної риси піднесений пересадний індивідуалізм довів в практиці наше село і місто до повного розпорошення сил. Цей стан дуже досадно схарактеризований в приведній щойно Франковій вірші: брат на брата, батько на сина, син на батька, сусід на сусіда. Ні один з них, ні Грицько ні Степан, напевно й не чули про манчестерську школу економічного лібералізму, про Мальтуса, про Бастія чи другого ідеольоґа боротьби „всіх проти всіх", але елемент економічного і громадського еґоцентризму має свої природні корені в природі людини — і не мусить для свого проявленння на верх чекати аж появи свого теоретичного уґрунтовання. Ще за довго до появи економічних теоретиків індивідуалізму, як це інтересно представляє Вернер Сомбарт в своїм капітальнім творі „Der moderne Kapitalismus", тип економічного здобувача — підприємця, сміливого і безоглядного в своїх методах боротьби для наживи, тип торговельного кондотьера став загально відомим в Европі. Його народини сягають XV-XVI. століття; вони були осяяні навіть свого рода романтизмом: на колиску нового суспільного типу падало дещо з весноквітів гуманізму. Здорова по суті думка: я людина, я творець, я — пан своїх вчинків і розуму, ідея, з якої виростає взагалі культ людини, її тіла на рівні з душею — має в суті річи чимало стичних пунктів з ідеольоґією економічної експанзивности сильної одиниці, цієї основи манчестерської школи, де здоровий по суті гуманістичний елемент доведено до його крайности: до еґоїзму. Манчестерці оформили тільки літературно те, що в житті вже існувало і робило своє діло.

Ясна річ, що стихія не поминула й України та взагалі Сходу. Одначе капіталізм проявив на Сході тільки свої неґативні, розкладові риси. Тоді як на Заході він з необхідности річи був на протязі кількох століть елементом безперечно будуючим (попри всі свої неґативні риси), творячи, (неважно, що з мотивів заробітку, але творячи), модерну велику промисловість з її чудами техніки, даючи працю робітництву — на Сході він не створив майже нічого. Тут він виступав і досі виступає виключно тільки як чужа експлоататорська сила, яка трактує країну як свою кольонію, вибіраючи з краю тільки його природні багацтва — сировину, вся-ж властива перерібка відбувається в матірних країнах великих фірм.

Не творячи майже нічого позитивного, капіталізм вніс на нашу землю усі свої неґативні риси. Передусім вислав на нашу землю свої звичайні передні сторожі: лихваря позичкового і лихваря товарового. Безчисленна зґрая паразитів-посередників, що обсіла наш нарід — це в суті річи ніщо инше, як форпости великих торгових домів і банків Берліна, Відня а посередньо теж Варшави чи Лодзі.

Друге — це розкладова ідеольоґія господарського еґоцентризму, боротьби між собою самими, сусідської ворожнечі. Безумовно що мачають тут пальці й инші чинники, офіційні орґани пануючої нації і державного апарату, які зовсім свідомо поборюють всі здорові стремління до гуртування і солідарности серед селянства і взагалі серед нашого народу.

Але дні юности і весни ідеольоґії крайнього індивідуалізму прой-

шли. Пройшла Sturm und Drang-periode менчестерства. На місце засади боротьби всіх проти всіх, вільної конкуренції, добору сильніших — самий капіталізм в ході свого розвитку висунув иншу засаду: солідарности капіталістів між собою. Прийшла доба картелів і трестів, система, яка виникла так само стихійно, як система вільної конкуренції і яка являється прямим її запереченням. На місце „вільної“ конкуренції приходить змова підприємців що до цін, змова що до способів виробництва, злиття підприємств у великі, всемогучі концерни і трести. Йде щось нове, ґіґантичне, що на його прапорі виписане страшне, прошибаюче слово: Монополія!

Монополія приватних капіталістичних обеднань і її копія: монополія державна, державний капіталізм. Перша в більшій, друга в трохи меншій мірі, але обі безперечно небезпечні населенню, особливож всій масі споживачів і міліонам дрібних продуцентів, слабосилих і необєднаних — селянства і останків ремісництва.

На прапорі цієї нової могучої сили можна вичитати: монополія — це загибіль селянам і всім споживачам!

Світ концернів, рінґів і картелів шукає для себе вже нової ідеольоґії, піддаючи теоретичній ревізії старі засади. На місце пануючої колись, для всіх безсумнівної засади вільної конкуренції вже видвигнено і серіозно теоретично обґрунтовуються штабом професорів-економістів нові засади: пляновости в продукції, реґлямєнтації товаробміну, раціоналізації у виробництві — все слова прекрасні, ідеї безсумніву здорові якби за цими ґаслами не скривалися ще й инші засади, про які одначе не говориться, а які всім давно відомі: зиск і визиск.

Але є факт безперечний, що світ приватних підприємців вже остаточно навіть в теорії пустив „в одставку“ засаду боротьби всіх проти всіх, заміняючи її прінціпом солідаризму підприємців.

Що ж на це світ споживачів і дрібних продуцентів?

Чи не пора і йому задавити злу ґадюку, підкинену злою рукою, якій на імя: „ґуртове-чортове“?

Пора! Час і йому повірити всією душею в силу обєднання, концентрації, в великі можливости і красу масової творчости.

К.

Вже вийшов з друку другий збірник

„МОЛОДИЙ АҐРОНОМ“

Ціна 20 кор. чес. або 0.60 амер. дол. (з пересилкою).

Адреса: Československo, Lázně Poděbrady, Ukrajinská Hospodářská Akademie, Agronomické sdružení, Редакція Збірник »Молодий Аґроном«

На тему співпраці кооперації споживачів з кооперацією продуцентів.*)

Як відомо, з ініціятиви Союза Народів відбулася на весні 1927 року Міжнародня Господарська Конференція в Женеві для обговорення наболілих проблєм піднесення економічного стану Европи шляхом »міжнаціональної (чит. міждержавної) співпраці« на ріжних полях, ослаблення митної боротьби між державами і под. Між иншими, виринуло з необхідністю річи питання про ролю кооперації (яка вперве на цій офіційній конференції мала своє заступництво). Винесено навіть окрему резолюцію, в якій констатується значіння кооперативного руху в економіці Европи взагалі; далі визнається, що кооперація помітно скріплює позицію хліборобського населення, як виробників і споживачів, і з другого-ж боку, організуючи споживачів і витискаючи посередника, вона раціоналізує систему товарообміну. Льогічно це веде до наладнання прямих зносин між кооперацією виробників і споживачів. Резолюція намічає в будуччині злучення обох типів кооп. організацій в більші загально-державні обєднання та відповідні міжнародні порозуміння.

Ця резолюція, що зачіпає кардинальну економічну проблєму XX. століття, була передана конференцією на розгляд компетентних органів окремих держав, і викликала ріжного роду студії про цю справу. Сюди належить і праця М. Ведена, голови союзу нім. с.-господ. кооператив в Ч. С. Р.: »Світова господарська конференція в Женеві й с.-господарська кооперація.« Він приходить до висновків, які згортає в 14 точок, короткий зміст котрих ми тут подаємо:

1) Включення всіх сільських виробників а спеціяльно хліборобських до сфери с.-господ. кооператив при допомозі й підпорі публичних чинників державних і автономних.

2) Раціоналізація до найвищої міри у всіх ділянках праці, про що мають дбати центр. Товариства і Союзи, а саме: уодностайнення метод праці, злучення однородних підприємств та найбільша централізація кооператив.[1])

3) Негайна стандаризація хліборобських підприємств покликаними до того чинниками.

4) Додержання, по можности, згоди з промислом, торгівлею, і безпосереднє сполучення з великим виробом та його організаціями.

5) Усунення зайвих посередничих інстанцій між виробником і споживачом, одначе, без порушення інтересів продуктивно працюючого середнього стану й дрібної торговлі.[2]) Це скорочення мусить відбутися там, де того вимагають інтереси села й коштом чужих с.-господарству галузів.

6) Навязання безпосереднього сполучення зі споживчими кооперативами шляхом розвинення найтісніших торговельних стиків, виміною ріж-

*) Цей реферат про тези д. М. Ведена, обіцяний нами в ч. 1. К. Р-ки, перенесено з техн. причин до ч. 4. — *Ред.*

[1]) Питання дискусійне. — *Ред.*

[2]) Автор стоїть на становищі т. зв. дрібноміщанської кооперації, яка не доводить кооп. засад до кінця. — *Ред.*

ного роду інформацій та досвіду, заключення довготермінових умов для забезпечення збуту і досягнення справедливих цін.

7) Річеве обґрунтовування методів і засад торговлі й ведення підприємств.

8) Кредитова кооперація мусить за підпорою всіх кругів сільського громадянства й уряду досягти того ступіня, щоб могла покривати цілу потребу села в капіталі особливо для інтензифікації виробництва.

9) Вплив на законодавчі органи при уреґульованні відносин в кооперації, щоби при тім бралась на увагу своєрідність с.-господарської кооперації та її значіння для села, та щоб вистерігалось обмежень кооперативної автономії.

10) Боротьба зі зловживанням кооперативною формою з боку тих підприємств, котрих ціль і спосіб ведення торговлі не годиться з засадами кооперації.

11) Організація при централях інститутів для наукових студій і дослідів кооперативної практики, способів її раціоналізації, то що; навязання міжнародніх стосунків між цими науковими інституціями окремих земель.

12) Осягнення впливу з одного боку в усіх дорадчих органах, а спеціяльно в тих, котрі рішають питання народньо-господарські і торговельно-політичні, та з другого боку, в міжнародніх організаціях тогож характеру, особливо-ж при Лізі Націй.

Утворення виділу з заступників національних і міжнародніх с.-господарських і споживчих кооперативних організацій, як було запропоновано господарською конференцією в Женеві.

13) Створення міжнароднього обєднання с.-господ. кооператив за попередньою згодою організацій окремих держав відносно доцільности такої установи.

14) Централі с. госп. кооператив мають знова й рішуче висловитися про вилучення зі своєї діяльности політики й инших моментів, що не мають нічого спільного з кооперативним господарством. Пильний нагляд за додержанням цієї засади.

Ці тези дають чимало цінного матеріялу до думання, також для нас, і то не дивлячись на наші специфічні умови, в яких ми є здебільшого дрібні виробники-хлібороби, а чистими споживачами у нас є переважно чужородний елемент. Найти прямий шлях від продуцента до споживача — ця проблєма є однаково актуальною для всіх.

Аналіза і сінтеза в кооперознавстві.

Розвиток кооперативного руху, що на протязі останніх 50 літ йшов так широко і твердо, закінчився чи закінчується консолідацією кооперативних організацій, яко цілої системи в національному маштабі. Досить молода в кооперативному відношенні Італія ще в 1888 році утворила Національну Кооперативну Ліґу (Lega Nationale delle Cooperative). Французький уряд в 1918 році видав декрет про утворення Вищої Кооперативної Ради (Conseil Superieur de la Cooperation). Про Данію нічого й казать: у неї кооперативна консолідація здійснилася сама собою, тому що вся сільсько-господарська продукція, як в процесі постачання, так і в збуті завше йде по кооперативній лінії. Наслідком цього великого

значіння кооперації в народній економіці було те, що вона почала впливати на освіту, культуру а далі на все, взагалі, господарське життя. Не дивниця отже, що у Анґлійців — найстаршої кооперативної нації — стала актуальною думка про утворення незалежної народньої кооперативної партії, котра повинна обстоювати інтереси кооперації в парляменті.

Але оскільки життя кооперації йде вперед швидким темпом, остільки наука про кооперацію відстає десь далеко по заду. Правда, не можна сказати, що питання кооперації цілком не звертали на себе уваги наукових робітників, що так звані кооперативні проблєми не цікавили представників споріднених з кооперознавством наук — соціольогії, політичної економії, статистики, та деяких відділів правознавства і т. д. Цему завдячуємо, що кооперознавство може тішитися, що воно вже тепер налічує неменш 25 дефініцій, які мають метою зясувати істоту кооперації, подати її клясифікацію, а що найголовніше, зясувати методи кооперативної діяльности. Але вся біда в тому, що всі ті дефініції, або тільки блукають довкола того, в чому полягає загадкова суть кооперації, або лише розглядають яку небудь частину її, або зновже мають тенденцію під прапором своєї дефініції звузити величаво-широкий розмах цього цікавого соціяльно-економічного явища, не узгляднюючи в нім того, що їм або непотрібне, або — що гірше — не подобається.

Така сумна сітуація мусить мати свої причини; і їх є досить. Ми візьмемо одну з них — найважнішу — і при цьому таку, котра прозирає в наукових працях навіть досить повноцінних. Це є методольоґічна хиба, котра, звичайно, буває дуже вміло захована під тягарем показного наукового баґажу.

Запитаймо, справді, якою методою треба вести підготовчу наукову працю, що торкається кооперознавства?

Безумовно, треба починати з аналізи, котра мусить бути або — а) аналізою історичною (коли, наприклад, річ іде про рочдельських піонірів, банк Прудона, данське кооперативне молочарство, ґенезу каси Райфайзена або Шульце-Деліча); б) аналізою економічною (коли, наприклад, ми хочемо освітлювати ролю кооперації в сучаснім капіталістичнім устрої, або коли розглядаємо взаємовідносини ріжних галузів кооперації між собою); нарешті, в) аналізою соціольоґічною (коли, наприклад, звертаємо увагу на взаємовідносини між рухом кооперативним і професійним).

Аналіза мусить ґрунтуватися виключно на фактах. При цьому треба її провадити так, щоби під шкло нашого мікроскопу поставлені були всі явища кооперативного життя, як позитивні, так і неґативні. Тільки тоді аналіза буде науковою в повному значінні того слова і дасть чистий, перевірений матеріял, на котрому можна буде потім будувати кооперативну сінтезу — найважнішу частину наукової праці кооперознавства.

Тут, одначе, не можна обминути ще одного питання, котре само насувається. А саме, по якій прикметі ми будемо поділяти окремі явища на позитивні та неґативні і відріжняти одні від других? Виходить ніби так, що насамперед треба поставити принціпову пресумцію, котраб давала ґрунт для розріжнювання псевдокооперації від правдивої кооперації; а таку пресумцію чи не прийшлосьби скомпонувати шляхом сінтези? Так повстає блудне коло.

Ми рішуче відповідаємо: ні! Цю принціпову тезу треба утворити теж шляхом аналізи. Ми маємо величезного значіння матеріял для аналітичної праці в цьому напрямкові: це постанови національних та міжнародніх кооперативних конференцій, котрі майже кожний раз, крім вирішення пра-

ктичних, часом видвигнутих питань, не ухилялися від обовязку подавати свої думки і пояснення відносно основних кооперативних проблєм. Вонито саме і дають матеріял для відповіді на одвічне і в кооперації питання: що є правда? — На превеликий жаль більшість працівників на полі кооперознавства цілком не звертають уваги на цей матеріял, котрий, між тим, є єдиним джерелом кооперативного самовизначення.

І лише тоді, як уся ця праця, праця важка і потребуюча багатьох років, буде за допомогою аналізи скінчена, можна буде братися за узагальнюючу працю для утворення дефініції кооперації.

Але на цьому та праця ще не кінчиться. Навіть коли ввесь матеріял, котрий ми зберемо, аналітичним шляхом перевіримо і систематизуємо, ми ще не матимемо права братися за сінтетичну наукову працю, поминаючи життя. Ні на одну хвилину не треба забувати, що само життя своїм нечувано швидким рухом простує до створення сінтези кооперації — життєвої сінтези. Наука мусить також приглядатися до життя для того, щоби, маючи в своїому розпорядженні перевірений метеріял, будувати кооперативну теорію в томуж архітектурному пляні, який укладе життя.

Як відомо, теоретична наукова праця в кооперознавстві йшла цілком иншим шляхом. Не проаналізувавши як слід кооперативного життя в цілому, автори одразу бралися до сінтези і будували кооперативні теорії, які остаються десь над хмарами, не спускаючись на нашу нещасну землю. Ми рішуче стоїмо на думці, що в кооперації теорія і практика не мають бути від себе відірвані, але мусять творити єдність. А цього можна досягти, тільки правильним уживанням аналітичної і сінтетичної методи в наукових працях, присвячених кооперознавству.

Проф. Кость Храневич.

Біжучі економічні проблєми.

Галичина після війни 1914 — 1920.

3. Положення українського рільництва.

а) Голод землі і кольонізація.

Східна Галичина є аґрарною країною майже промислової рясности населення. Є повіти, в яких на 1 km² скупчуються 182 особи, при чому з рільництва живе в Східній Галичині пересічно 86.4% населення. Звісно, що приміром Бельґія, в якій 54% населення живе з рільництва і яка має видатки землеплодів 2½ разів вищі, не може вдержати рільничого населення внутрі краю, хоч має забезпечений відплив його до промислу, а висилає щорічно високі контінґенти рільничих робітників до Франції[1]). Супроти рільничого перенаселення країни і низького урівня сільсько-господарської культури в краю, виступає надзвичайно остро аґрарне питання в Галичині вже від 80-их років минулого століття. Селянські госпо-

[1]) Гл. Юліян Павликовський: „На земельні теми — Альманах Громада", Львів 1923.

дарства Східної Галичини є в 79.8% халупничими, карлуватими, малоземельними, а тим самим економічно несамостійними господарствами. Поверх пів міліона селянських господарств Східної Галичини не можна дійсно уважати за господарства з точки погляду сільсько-господарської економіки. Є це властиво нужденні пристановища рільничого півпролєтаріяту надзвичайно низької житєвої стопи. Уклад землеволодіння в Східній Галичині після війни був такий, що около 62.2% землі належало до селянських господарств, а близько 37.8% до поміщицьких господарств. Дрібна селянська власність була розпилена на 649.913 нетабулярних господарств вже в р. 1902. Поміщицькі землі, які тільки на 1/5 простору були менші від селянських земель, вижившювали тільки 1961 поміщицьких родин. Колиж після великої війни прийшла доба демократизації землеволодіння, галицьке селянство, як споконвічний дідич української землі після прав історичних, природних і економічних, мало обняти спадщину українського народу, то є переняти землі поміщицькі, загарбані на протязі віків на українськім народі через завойовника[1]). Тимчасом варшавський сойм в дні 10 липня 1919 р. ухвалив основи переведення аґрарної реформи з виразною тенденцією кольонізації українських земель. І хоч тоді польська республика удержувала тільки в окупації українську територію, варшавська влада в першу чергу і всією силою свого адміністраційного апарату і грошевих засобів почала переводити кольонізацію Східної Галичини. Заогнення аґрарного устрою українського села було докладно відоме варшавській владі. Вказують на це праці польських економістів, як: проф. д-р Фр. Буяка, д-р Осипа Бузека, д-р Тадея Бжевського, д-р Яна Рутковського і Здзіслава Людкевича, при чому капітальною річю є, що погляд цього останнього появився в його праці „Політика аґрарна", яка вийшла в серії видавництв міністерства рільництва у Варшаві[2]). Рівнож відомо є, що проф. Фр. Буяк виступив отверто проти накидування польських аґрарних законів на Східну Галичину, мотивуючи це як недоцільністю кольонізації перенаселеної аґрарної країни, якою є Східна Галичина, так і постановами міжнароднього права про окупацію[3]).

Нехтуючи зовсім потребами місцевого населення, варшавська влада розпочала в імя девізи Вінцентого Вітоса, який бажав плугом польського хлопа означити східні межі Польщі, кольонізацію Східної Галичини. Хоч відомо було варшавському правлінню, що навіть в нарисі статуту провізоричної прилуки Східної Галичини до Польщі з дня 20 листопада 1919 р. держави антанти артикулом IX заборонювали кольонізувати Східну Галичину кольоністами, якіби походили з поза її меж.

Розпорядком Ради Міністрів з дня 1 вересня 1919 р. (ВЗРП ч. 73 поз. 428) знесла варшавська влада свободу обороту землею, вимагаючи при обороті поміщицькою землею дозволу на інтабуляцію з головного земельного уряду у Варшаві. Законом з дня 15 липня 1920 р. (ВЗРП ч. 70 поз. 462) заведено теж обмеження дотично обороту селянською землею. Українське населення зістало на підставі отсих двох законів позбавлене конституційних прав набування недвижимостей, тому що польські кольонізаційні вла-

---

[1]) Гл. Юліян Павликовський: Земельне питання у Східній Галичині — Львів 1922 і „В обороні рідної землі — Львів, 1925.

[2]) Zdzisław Ludkiewicz »Polityka agrarna« Варшава 1919 ст. 245.

[3]) Fr. Bujak »Uwagi krytyczne o naszej reformie rolnej« Варшава 1921 ст. 29, на якій читаємо: »Wiadomo, że do warunków Wschodniej Małopolski ustawa o reformie rolnej nie nadaje się, a zresztą jej stosowanie tam byłoby uważane za sprzeczne z postanowieniami międzynarodowemi«.

сти, „Główny Urząd Ziemski“ у Варшаві відмовляли Українцям дозволу на купно землі. Повним правом на закупно землі у Східній Галичині користувалися тільки польські кольоністи, які походили з поза меж Східної Галичини. В добі між 14 вересня 1919 р. і 1 жовтня 1921 р., після провірених нами даних з около 470 місцевостей Сх. Галичини, продано кольоністам біля 160.000 гектарів землі на українській етнографічній території, то є майже 23% всього земельного запасу, пригожого до частинного злагіднення аґрарної кризи українського селянства. На протязі двох літ близько 1/4 земельного запасу Східної Галичини з покривдженням місцевого селянства опинилася в руках зайшлих з корінної Польщі кольоністів. Розгін кольонізаційних затій польської влади в Східній Галичині одержить належне освітлення, коли кольонізацію її порівняємо з кольонізацією території корінної Польщі. Приміром в Познанщині і на Поморю; мимо готового там, по пруській кольонізаційній комісії перенятого земельного запасу, уряд осадничий в Познані зкольонізував в часі між днем 1 липня 1919 р. і днем 1 квітня 1921 р., отже, майже також на протязі двох літ, всього 17.264 гектари[1]). З отсього порівнання видно, що Східну Галичину кольонізувала варшавська влада з силою 10 разів більшою, як корінні польські землі. Коли порівняти сумної слави гакатистичну працю пруської кольонізаційної комісії на польських землях, проти якої виступив за ініціятивою письменника Генрика Сєнкевича весь культурний світ, називаючи її словами італійського професора Рампоні »Atto di brigantaggio«, з кольонізаторською діяльністю варшавської влади з доби окупації Східної Галичини, бачимо, що пруська кольонізаційна комісія на протязі 27 літ (1886 — 1913 р.) скольонізувала в Познанщині і в Західніх Прусах 307.000 гектарів, варшавська влада у Східній Галичині на протязі двох літ около 160.000 гектарів, отже насилення праці кольонізаторської варшавської влади в порівнанні до пруської кольонізаційної комісії виносить майже 14 до 1. На протязі двох літ варшавська влада скольонізувала більше як половину простору, який змогла пруська кольонізаційна комісія скольонізувати на протязі 27 літ. Крім того належить підчеркнути, що мимо виїмкового закону про кольонізацію і вивласнення на її цілі, Прусія не здержала, як Польща, свобідного обороту землею. Польське населення могло набувати землю, і вже на рік 1914 виказано, що мимо ділання пруської кольонізаційної комісії, польський стан посідання в Познанщині і на Поморю зріс о 105.400 гектарів[2]).

Під польською владою українське населення було позбавлене можности розширення рільного варстату шляхом докупна землі. На кольонізовану землю входили масово польські кольоністи і хоч ухвала соймова з дня 10 липня 1919 р. передбачувала творення самостійних господарств, варшавська влада землю розділювала, не оглядаючися на економічний бік кольонізації. Дійсність кольонізації виказувала, що вона ведена тільки під кутом погляду політичного, тільки з метою скорого змінення етнічної фізіономії нашої батьківщини. Якже говорити про творення самостійних господарств кольоністів, коли найсильніше кольонізаційне товариство »Towarzystwo agrarno-osadnicze« з осідком у Львові, яке після заяви колишнього президента головного земельного уряду у Варшаві д-ра Вл. Керника скольонізувало около 40.000 гектарів, це є около 1/4 скольонізованого на загал простору, вказує, що уділена пересіч земленаділу одного

[1]) Гл. D-r Karasiewicz »Urząd osadniczy w Poznaniu« Познань 1921 р. ст. 16 і 40.
[2]) Гл. D-r Karasiewicz — op. cit. cm. 63 — 67.

кольоніста виносить 8 катастральних моргів, це є около 4½ гектара, хоч подекуди обнижується до 6 моргів, це є по 3½ гектара[1]). Щоби приняти і вищу пересіч, це є 4½ гектара на одного кольоніста, видно, що польській владі, яка ділала на нашій території через авторизовані нею кольонізаційні інститути, не росходилося зовсім про »oparcie ustroju rolnego o zdrowe i silne gospodarstwa włościańskie«, як каже сам польський аґрарний закон з дня 15 липня 1920 р., а в першій мірі розходилося її про масове наводнення Східної Галичини польським рільничим півпролєтаріятом, штучно в межі нашої батьківщини перещіпленим. Ідучи шляхами публікацій самого »Towarzystwa agrarno-osadniczego« у Львові, поданих ним в „Газеті Вечорній", після яких »Towarzystwo agrarno-osadnicze« мало осаджувати одну родину кольоніста на 10 морґах, це є на 5,7 гектара або кругло на 6 гектарах землі, і принявши, що й прочі авторизовані кольонізаційні інститути придержувалися тої самої методи, виходить, що до дня 1 жовтня 1921 р. зіпхали в межі Східної Галичини біля 27.000 родин кольоністів, або біля 135.000 душ, зайшлих з етноґрафічної Польщі. Звісно, що перепис населення в добі окупації переведений був якраз дня 30. вересня 1921 р. До того часу, спираючися на обчисленнях проф. Стефана Томашівського[2]), який на 1910 рік по сумліннім проаналізуванні цифр статистики усталив, що в Східній Галичині є хліборобів корінних Поляків 300.000 душ, — бачимо, що в наслідок кольонізації, веденої варшавською владою, стан хліборобів Поляків у Східній Галичині в добі перепису населення зріс вже майже на 45% в порівнанні зі станом з р. 1910. Рівночасно загострювалася дальше аґрарна кріза Східної Галичини.

Розширення земельних варстатів українських селян ішло двома шляхами. Одним з них був шлях всевладного доляра, за який польські поміщики всетаки продавали українським селянам землю, хоч не могли її переінтабульовувати, а другий шлях — це продажа землі „для ока", за згодою головного земельного уряду у Варшаві, який допускав набування дрібних клаптиків землі українським селянством, з огляду на потребу шахування громадської думки західно-европейської демократії, яка обурювалася кольонізаторськими затіями польської влади в Галичині. На сторожі обороту землею поза урядовими чинниками стояв „Комітет оборони народовей", а народові організації тернопільського воєвідства[3]) видали табелі продажі землі українським селянам, після яких на території тогож воєвідства в 17 політичних повітах продано 2.730 українським селянам разом 5.127 гектарів землі, цебто в пересічи на одного селянина по 1.87 гектарів. Продаж „для ока" зістала документально освітлена. Дрібні шматочки поміщицької землі, які перейшли в руки українських селян задля тактичного маневру польської влади, підчеркують якраз яскравість протиукраїнської земельної політики.

Поза цим слід пригадати, що в добі, про яку говоримо, а саме від липня 1920 р. — теж, здається, тільки з тактичних мотивів — авторизовано українську кооперативу Парцеляційне Товариство „Земля" у Львові до перепровадження парцеляції. Одначе ця кооператива, не користуючися ніякими кредитами на обороти землі, могла всього на всього до кінця 1921 р. зпарцелювати 6 фільварків площею приблизно 1000 гектарів.

[3]) Szczesny Sobieniowski »Akcja kolonizacji i jej znaczenie« Львів, 1921. Rolnik Nr. 7.

[1]) Стефан Томашівський „Королівство Галичини і Володимирії." Діло ч. 1003 з р. 1916

[2]) Гл. »Co robią urządy ziemskie« Kurjer Powszechny. Львів 22 січня 1922 р. ч. 17

Додати належить, що ці фільварки майже виключно були власністю українських культурних і фінансових установ. До кінця 1921 р. українське селянство, хоч і довкруги українського села демократизувалося землеволодіння, не набуло по наших обчисленнях землі більше, як 10.000 гектарів, цебто в порівнанні до скольонізованої площі біля 6%.

Вже в перших роках після визвольної війни українське селянство побачило, що тільки радикальною реформою системи господарки зможе утриматися з плодів власних рільних варстатів і що тільки на основі суцільної організованої боротьби зможе добути свою віковічну спадщину — землю.

Ю. Павликовський.

(Далі буде).

Сільське господарство на Рад. Україні до війни й тепер.

(Докінчення*).

Щоб уявити собі, скільки державної землі призначено під кольонізацію південних районів України, користаємося табличкою, приведеною в згаданій нами книзі О. Триліського. З цієї таблички беремо такі дані:

На кольонізацію чужостороннім елементом призначено по окремих округах державної землі (в гектарах):

Назва округи:	На кольонізацію (сторон. елемента):	На фонд серед окружного розселення:	Для збільшення німецького землекористання:
Одеська	51.272,—	21.578,—	8.731,—
Миколаївська	14.640,—	7.235,50	11.920,—
Херсонська	69.259,02	13.911,24	6.018,68
1-травенська	20.172,04	15.792,46	1·035,72
Зінов'ївська	25.564,—	9.614,—	154,—
Криворіжська	78.807,39	42.989,08	4.000,—
Катеринославська	19.915,31	20.272,70	,—
Павлоградська	44.634,08	19.325,99	1.298,—
Запоріжська	16.282,—	18.300,—	4·682,01
Маріюпольська	51.440,11	8.499,24	2.169,77
Мелітопольська	94.430,42	28.228,48	4.291,—
	486.416,37	205.746,69	44.300,18

З цієї таблички бачимо, як богато землі відводиться під кольонізаційні фонди. А тимчасом українське селянство знову терпить голод на землю. Радянська влада або не зуміла, або не схотіла вирівняти землекористування в селянстві. Як і до війни, є між селянами і малоземельні і богачі, т. зв. куркулі. Ось як розподілялися селянські господарства на Україні по посівній площі в 1925 році:**)

---

*) Див. „К. Р." ч. 2.

**) »Україна«. Статистичний збірник. 1926. стор. 15.

	Загальні групи господарств.									
		Без посіву	до 1 дес.	від 1-2 д.	від 2-3 д.	від 3-4 д.	від 4-6 д.	від 6-9 д.	від 9-15 д.	Понад 15 дес.
Загальне число господар.	4.900.437	216.932	526.838	1.071.472	977.261	664.768	714.788	418.138	296.402	73.838
У %%	100	4,5	10,5	22,—	19,2	14,3	15,4	8,2	4,5	1,5

Як що ми порівняємо забезпечення селянства землею перед революцією і нині, то будемо мати слідуючу картину:

Групи господарств:	У %%	
	Перед війною	По революції
Земельних і малоземельних	35	56,2
Маючих споживчу норму	22	14,3
„ трудову норму	34	23,5
„ напівкапіталістичну норму	9	6,—

Отже збільшилося число малоземельних і безземельних господарств і зменшилося число господарств споживчої та трудової норми. Причин в цьому є богато; де-хто вказує, як на одну з головних причин, на дезурбанізацію, тоб-то збільшення селянського населення за рахунок мійського, що, не маючи праці в місті, йде на село. Проте існують ще инші причини, як відсутність нових прирізок землі селянству в звязку зі збільшенням селянського населення (природнім приростом села), нормальне розпарцелювання селянських господарств при відсутности мобілізації землі і т. д.

Становище українського селянства нині дуже тяжке. Що рік то більшає число господарств без робочої худоби та без сільсько-господарського знаряддя. Наведемо ці цифри по радянських даних:*)

Відсоток господарств без робочої худоби був у 1921 р. = 19,2%; 1922 р. = 34,1%: 1923 р. = 45,8%; 1924 р. = 46,4%; 1925 р. = 45,6%; (близько половини!)

Відсоток господарств без мертвого інвентаря: 1921 р. = 23,8%; 1922 р. = 30,3%; 1923 р. = 33,8%; 1924 р. = 44,6%; 1925 р. = 44,8%; (близько половини!).

З вини такого господарського стану українського селянства, воно мусить шукати вільних земель за Уралом. По обчисленнях радянських статистиків переселенська потреба України до 1930 р. виявляється в числі 1.865.000 душ, або 500.000 дворів**). І це в той час, коли на Україні відводяться сотки тисяч десятин під кольонізацію чужим людям.

Нам ще треба коротко зупинитися на питанні відбудови української сільсько-господарської продукції. І за мирного часу врожаї на Україні були значно нижчі, чим в инших країнах світу. Так, коли взяти врожайність хлібів за мирного часу в Европі і на Україні, то на Україні гектар давав значно менше збіжжа, чим де инде. Бачимо це зі слідуючих даних (пересічно за роки 1909—13):

Земля видавала на 1 гектар (в сотнарах метр.):

*) Ол. Триліський, стор. 155.
**) Тамже стор. 30.

	пшениці	жита	ячменю	вівса	кукурузи.
в Европі	13,7	13,5	14,1	14,1	14,5
на Україні . . .	6,9	7,6	8,7	8,0	11,3

За воєнного часу а особливо по війні та революції врожайність хлібів упала по всьому світі. Але ще більше вона впала на Україні. Порівняємо цю цифру хочби за останні роки:*)

Урожайність хлібів на Україні й в Европі.**)
(В квінталях (q) на гектари).

	пшениця		жито		ячмінь		овес		кукуруза	
	1924	1925	1924	1925	1924	1925	1924	1925	1924	1925
Европа	10,6	13,1	10,8	14,6	11,4	13,8	12,6	14,0	14,6	14,6
Україна	5,3	8,2	6,5	7,2	5,3	9,7	8,2	8,2	11,1	14,5

За мирного часу на Україні продукувалося (пересічно за роки 1909-13):

пшениці	412.661.000	пудів, або	70.000.000	квінталів (q).
жита	239.523.300	« «	39.960.000	«
ячменю	271.945.200	« «	45.300.000	«
вівса	140.201.200	« «	24.500.000	«
кукурузи	45.963.000	« «	12.000.000	«

всього біля 1.200 міліонів пудів. В середньому річний врожай збіжжа на Україні виносив 42,6 п. на душу населення. З цього збору Україна вивозила:

пшениці	147.000.000	пудів, або	23.000.000	квінталів.
жита	25.600.000	« «	4.400.000	«
ячменю	136.300.000	« «	22.600.000	«
вівса	8.233.000	« «	1.500.000	«
разом	317.133.000	пудів, або	51.500.000	квінталів.

Останнє збіжжа — біля 900.000.000 пудів річно йшло на споживання населення. На одну душу населення припадало 24,6 пуда споживаного хліба, враховуючи в це число засів і годівлю худоби. Як що порівняти це з иншими країнами, то вийде, що українське населення недоїдало ще за мирного часу, бо, скажімо, Канадієць споживає 83 пуди в рік, Американець — 69 п., Мадяр — 35 пуд., Аргентинець — 28 пуд. і т. д. За жахливих часів громадської війни і воєнного комунізму, коли справу було поставлено так, що скільки б селянин не виробляв, він мав право залишити собі лише на харчі і то по нормі, встановленій большевиками, а решту мусів віддавати по »продразверстке«, наше сільське господарство зовсім упало. Селяне

*) Що до врожайности, то цифри по Україні взято головним чином зі статей Розентула, Подвінського, Альтермана і тд. по радянських економічних часописях. Що до Европи, то цифри взято з „Annuaire internationale de statistque agricole" за відповідні роки.

**) За 1926 р. Центр. Стат. Управління УСРР показує такі врожаї на Україні і в других країнах (в квінталах з 1 гектара):

	жито	пшениця	ячмінь	овес	кукуруза
Півн. Америка	8	10	12	10	17
Німеччина	16	19	18	19	—
Польща	11	12	13	13	13
УСРР	10	9	8,3	10	15
Аргентина	4	8	10	9	16

(„Україна в цифрах" X. 1927).

перестали сіяти більше, чим їм потрібно; а тут ще стався великий недород і на Україні наступили часи голоду. Так, напр., в 1921 році на Україні вродилося лише 290.495.100 п. збіжжа, тобто менше, чим треба було на засів і годівлю худоби. Людям вже зовсім нічого було їсти. Потім хлібна продукція почала поступово відбудовуватися. Наведемо тут таблицю урожаїв, щоб мати про це уяву:

Урожаї хлібів на Україні (пудів):

	1923	1924	1925	1926
пшениця . .	161.000.000	120.033.200	272.200.000	308.200.000
жито . .	319.500.000	191.774.700	336.100.000	310.500.000
ячмінь . . .	126.100.000	82.254.000	141.100.000	141.100.000
овес	68.900.000	46.757.900	73.100.000	82.800.000
кукуруза . .	60.300.000	51.324.400	132.300.000	107.900.000
Заразом . .	725.800.000	492.144.200	950.800.000	950.500.000

Отже ще й до нині урожаї хлібів на Україні не досягли мирного часу.

Для того щоб, країна мала гроші та могла купувати товари із за кордону, вона мусить продавати за кордон товари своєї продукції. Радянським республікам нічого продавати, крім українського хліба. Але, як бачимо, урожаї хліба ще такі невеликі, що тогрувати нічим. Збіжжа ледви вистарчає самому населенню на споживання. Шоб якось вудобути у населення збіжжа на вивіз за кордон, радянська влада вживає ріжних засобів. За часів воєнного комунізму таким засобом була »продразверстка«, або реквізіція. Переводили перепис урожаїв, визначали скільки на яке господарство залишити хліба, а решту господарі мусіли звезти у призначене місце, де цей хліб забирали представники радянської влади. Потім цей хліб вивозився за кордон. Хто скривав хліб, або не хотів віддавати, того карали. По селех їздили спеціяльні »реквізиційні загони« і забирали хліб. Норму ж залишали таку, що населення гинуло з голоду. Так, нпр. коли в 1921 році вродило хліба 8,5 пуда на душу населення, а з цього урожаю треба було прогодувати худобу, засіяти і самим прохарчуватися, коли Україна потрібувала 600.000.000 пудів довозу хліба, влада вивезла з України:*)

пшениці	21.800	пуд.	на	суму	24.000	довоєнних	руб.
ячменю	40.181	«	«	«	34.200	«	«	«
вівса	42.042	«	«	«	?			
кукурузи.	80	«	«	«	100	«	«	«
пшеничного борошна	3.034	«	«	«	?			

Потім, за часів НЕП-а вже не можна було робити »продразверстки«. Тоді стали вживати инших засобів. Було визначено дуже високі земельні податки. Чим більший був урожай, тим більший податок мусів платити селянин. Податки були так великі, що для того, щоб їх заплатити, треба було спродати половину хліба. Так, в Росії податку в сільському господарстві доводилося платити 4 руб. з десятини. На Україні ж — від 7 руб. на десятину і вище в залежности від урожаю. Щоб примусити селянство продавати хліб, податки ці збіраються в осени після жнив. А що ціни на все дуже піднялися, сільсько-господарські машини й знаряддя коштують дорого (коса, напр., коштує дороще 8 разів, чим до революції), то й ціни на хліб селянство почало визначати високі. Це було невигідно владі, бо за кордоном стояли ціни нище і, коли б влада платила селянству стільки, скільки,

*) „Україна". Статистичний збірник. Харків. 1925 р. стор. 306-307.

справді, коштує збіжжа, то вона б несла втрати. Тоді радянська влада почала визначати »ліміти«, або »конвенційні ціни« тобто найвищі ціни, по яких державні агенти мали право скуповувати у селян збіжжа. Крім цих закупочних органів ніхто инший не міг займатися скупкою хліба; конкуренції не було і селянство, хоч не хоч, мусіло спродувати хліб дешевше собікоштовности. Так, напр., коли в 1923 році ціна на пшеницю на західноевропейських ринках (у Гамбурзі) стояла від 1 руб. 55 коп. до 1 р. 57 коп. за пуд, радянська влада скуповувала пшеницю на Україні по 92 — 94 коп. за пуд! Ціна на жито в Гамбурзі стояла 1 руб. 12 коп. — 1 р. 23 коп, а радянська влада скуповувала жито на Україні по 70 — 71 коп. за пуд. Ці втрати українське народнє господарство понесло завдяки монополії зовнішньої торгівлі в руках московського уряду. Таким чином, праця українського селянина майже не цінилася: він мусів працювати на те, щоб радянська влада мала в цього користь, сам же він ніс втрати.

За останні роки вивезено з УСРР за кордон Рад. Союза (бо сума вивозу до РСФСР не враховується офіційною рад. статистикою*):

	в р. 1923 — 24	1924 — 25	1925 — 26
всіх родів хлібів в тисячах тонн . .	1247	236	774

За всі ці роки хлібний вивіз відбувався за рахунок недоїдання населення. Недоїдав, головним чином, тойже селянин, що мусів продавати дешево своє збіжжа, щоб заплатити високі податки.

Інж. ек. М. Храпко.

З царини прикладних наук.

Пядесятиліття кружлівки.
(1878—1928).

Минає 50 літ від часу, коли винайдено кружлівку, яка спричинила в своїх наслідках перелом в сільсько-господарській продукції.

Сімдесяті роки девятнацятого століття, це час незвичайного поступу в области хемії, бактереольогії і технольогії, що мали немалий вплив і на розвій тодішнього молочарства. Коли возьмемо під увагу дотеперішній спосіб відбирання молочного товщу, чи то способом гольштинським, чи пізніше уліпшеним охолоджуванням молока — по методі Шварца, то всі вони ледви чи могли раціонально вихісновувати молочний товщ. Вічна зависимість від чинників природи, хочби лише погоди, де молоко при теплому воздусі за скоро зсідалося (стиналося), а за найкращих умовин можна було вихіснувати ледви $^1/_3$ товщу молока, — є причиною, що для молочарства машиновий спосіб відтовщування молока став питанням життєвої конечности.

В Німеччині находить молочарство своїх каменярів у Флайшмані і Мартінім, які дали йому трівкі наукові основи перемінюючи його в спеціяльну

*) »Україна в цифрах« — Харків, 1927.

науку ляктольогію, та старались ним заінтересувати і весь технічний світ. І дійсно Мартіньому вдалося для тої ціли зискати інж. Лєфельда, який зложив апарат на перериваний (фракціонований) виріб сметани, що міг за годину переробити 1000 л. молока. На виставі в Бремен в р. 1874. де перший раз демонстровано публично пробу відтовщування молока новим способом, трапилась неприємна пригода, завинена більше сторонніми чинниками ніж вадністю в конструкції апарату і та принесла винахідникові в результаті лиш іронічний насміх. Цей спосіб полягав в тому, що на бубен спеціяльної конструкції завішувались посудини з молоком; відповідним механізмом бубен пускався в рух, а коли молоко пісне відділилось від сметани машина помаленько заставлялась, а тоді молоко і сметана відливались осібно.

Праця, отже, була перериванa, витрачалось багато часу на заставлювання машини, переливання молока, сметани; а коли взяти під увагу, що безпека життя при машині була під деяким оглядом не зовсім певна, то не дивно, що спосіб той не найшов ніякого примінення.

Треба, однак, справедливо оцінити заслугу Лєфельда в тому напрямку. Нам по пядесятьлітніх досвідах модерних технічних удосконалень здається це самою звичайною річчю детального простудіювання законів фізики та специфічних власностей молока. Але не так легко було це зробити в той час, де на тому полі люди не знали нічого, крім примітивного наставлювання молока в глечиках з одиноким удосконаленням Шварца — холодженням молока при устоюванню на сметану.

Ще раз спробував Лєфельд заведення бубнової кружлівки, але безуспішно.

Суперництво німецько-французьке на тому полі не привело до бажаної ціли, бо не вдалося це Лєфельдові, не повезло і Meolaing'ові, що подав патент на виділювання течій ріжної специфічної ваги.

Щойно шведському інжинєрові де-Лявальові, (Dr. Gustav de-Laval) знаному зі своїх винаходів в обсягу парових турбін, в р. 1898 вдалося сконструувати кружлівку на працю неперериванy, яку він назвав »сепаратор.« Він перший зумів відтовщування молока взяти в трівкі технічні форми а разом з тим поклав тверді підвалини під одну з галузів сільсько-господарської промисловости.

Дивним може здаватись, що де-Лявальові вдалося в так короткому часі перевести в життя те, над чим працював добрий десяток людий звісного в науковому світі імени. Та в тому і його успіх, що він зумів освободитись душевно від тих всіх шляхів, якими йшли до розвязки питання його попередники. Зовсім самостійно без посторонніх впливів поставив вирішення тої проблєми з цілковитим успіхом.

Коли поглянемо на нинішню кружлівку і первісну Лявальову, то хоч вона будовою ріжниться від первісної, всеж таки принціп остав той самий. Не дасться заперечити, що конструктивний і практичний змисл де-Ляваля в тому ділі діждався великого тріюмфу. Хоч минуло пядесять літ можливих винаходів і уліпшень, хоч тисячі умів шукало чогось новішого практичнішого, де-Ляваля ніхто не усунув з занятого ним місця. Всі поліпшення, які в тому напрямі зроблено, були тільки завершенням його слави.

В десять літ пізніше інж. Kliment з Bechloldoheim-у поліпшив де-Лявальову кружлівку тим способом, що до пустого або тільки з відбирачами бубна примінив бляшані тарілки, які впливаюче до середини молоко розділювали на тоненькі верстви, чим причинювалися до кращого відтовщування молока. Тим поліпшенням піднесено відтовщування молока на рівень модерних технічних вимог.

Оборотні фабриканти кружлівок де-Ляваля скоро зрозуміли далекосяглість винаходу Кліментового. Закупили від нього цей патент і від тої хвилі ввели на ринок одностайний тип кружлівки під фірмою »Alfa Laval — Separator« та своїм виробом успішно конкурують з найкращими машинами нашої доби.

Яким темпом йде на наших очах удосконалення кружлівок, свідчить найкраще те, що ще перед кількома літами кружлівка, що полишила 0.1 % товщу в пісному молоці, була »ідеальна;« нині ж її місце займає суепрниця, що оставляє ледви 0·005 % товщу.

Який вплив має таке технічне удосконалення на господарський стан підприємства, може свідчити те, що при 1.000 літрів молока денної переробки дає це річно 180 кг. масла. Сумою тою ледви чи можна погордити при наших скромних господарських відносинах.

Організуючи з основ нашу молочарську продукцію, ми прилучуємо свій голос до скромного ювилею кружлівки з твердою вірою, що працюючи з такою витревалістю, як її винахідник, досягнемо теж блискучих результатів на полі піднесення селянського господарства.

інж. И. Коцюба.

Кооперативне будівництво в нарисах.*)

Союзне будівництво кооперації в Чехословаччині.

Для того, щоб добре зрозуміти структуру кооперації в Чехословаччині, треба памятати, що Чехословаччина довгий час була ареною національної боротьби та й досі ще зостається нею. Все громадське життя складалося тут під впливом національної боротьби, отже кооперативний рух подібно, як і у нас на Вкраїні, не міг уникнути цього впливу. Кожна нація, творючи своє культурне життя, дбаючи про економічну незалежність, не мало праці поклала також і на утворення кооперативних організацій ріжного роду. Правда, кооперативи в Чехословаччині уділяють не дуже багато уваги задоволенню духових потреб населення; для того тут існує багато инших організацій, — але й чисто господарська діяльність кооперативних організацій має таке велике значіння для зросту національних сил, що стремління творити власні кооперативи слід вважати оправданим для кожної нації, а для нації, яка вважає себе пригніченою, це треба визнати прямо таки необхідним. В Чехословаччині, як і у нас, кооперативи можна вважати навіть одним із виявів національного руху.

Отже в Чехословаччині не має єдиного кооперативного руху; кожна нація стремить організувати свої кооперативи, і ми маємо тут кооперативи чеські, німецькі, мадярські, польські й українські. Тільки в тих місцях, де представники тої чи иншої національности мешкають в такій незначній кількости, що не в стані організувати власні кооперативи, вони вступають членами в кооперативи чужої національности, але й то далеко не всі:

*) Цей відділ відчиняємо з огляду на особливу актуальність питань кооп. будівництва на Зах. Україні. — Ред.

значна кількість воліє краще залишитись поза кооперативним рухом, а ніж підтримувати рух чужонаціональний. Ще послідовніше додержується національний принціп при об'єднанні в союзи: в Чехословаччині ми знаходимо союзи чеські, німецькі, польські і український (в Ужгороді); кожний об'єднує кооперативи своєї національности.

Але поділом кооперації по національному принципу справа не закінчується. Великий вплив на розщеплення кооперації мала також і політична боротьба. В Чехословаччині політичне розмежування виявляється дуже яскраво у всьому суспільному житті. Самі Чехи визнають, що громадське життя тут занадто „переполітизоване". І дійсно, політичні ріжниці дають себе відчувати не тільки в політичному житті: т-ва спортові, культурно-просвітні, навіть артистично-драматичні гуртки не уникли політики. Не залишився без шкідливого впливу цього „переполітизування" й кооперативний рух. В наслідок цього кооперативний рух кожної національности розколовся на декілька не звязаннх між собою течій, відокремлених не своїми завданнями, не ріжницею в поглядах на кооперацію, а чисто політичними симпатіями. Де-небудь в глухій провінції, в маленькому містечку можна зустрінути два-три споживчих т-ва, які працюють ізольовано тільки тому, що члени й керовники їх належать до ріжних політичних партій. Через таке розбиття сил всі три вони дуже слабі капіталами та не можуть сподіватись і на значне поширення оборотів. Злиття їх в один кооператив далоб можність зробити значну економію і на платні за помешкання і на персоналі і на инших накладних видатках. Між тим сподіватись такого злиття не можливо і то тільки з причин політичних. На основі тих політичних симпатій переводиться й об'єднання в союзи.

Всіх союзів в Чехословаччині нараховується 57. Для такої порівнюючи не великої країни, як Чехословаччина, цю кількість союзів слід визнати занадто великою, тим більше, що більшість союзів має дуже великий район діяльности. Чехословацька республика складається з пяти історичних земель: Чехія, Морава, Шлеськ, Словаччина та Підкарпаття. Більшість союзів мають районом своєї діяльности цілу історичну землю, уявляючи з себе таким чином союзи краєві. Тільки соціялістичні ревізійні союзи мають менші райони діяльности, а саме — округи (župa). І от, дякуючи політичному розщепленню кооперації, ми знаходимо в самій Чехії цілий ряд союзів: аґрарницький, клєрикальний, ремісничий, народньо-соціялістичний, — всі з районом діяльности на всю Чехію; а поруч з ними працюють ще окружні союзи соціяль-демократично-комуністичні. До 1920 року комуністичної партії в Чехословаччині не було; вона з'явилася в наслідок розколу соціял-демократичної партії. Цей розкол трохи не викликав також розколу й серед тих т-в, що орієнтувалися на соціяль-демократичну партію; ще й досі в багатьох т-вах іде глуха боротьба; а в де-яких т-вах ця боротьба закінчилася виходом із т-ва тої чи иншої меншости і закладенням окремого т-ва. Лише з великим зусиллям провідникам цих кооператив удалося стримати кооперативи від цілковитого розколу. Цього вдалося досягти лише в той спосіб, що комуністи й соціяль-демократи прийшли до взаїмного порозуміння, умовившись не вносити політики в кооперативи. Таким чином виявилось, що додержання принципу політичного невтралітету в кооперації можливе й у Чехословаччині, як що тільки провідники кооперативного руху ясно уявляють собі ті неґативні наслідки, які тягне за собою порушення цього прінципу.

Инакше стоїть справа з третьою соціялістичною партією, так званих народніх соціялістів; вони утворили свої кооперативи і свої союзи; по

своєму типу, по своїх завданнях ці кооперативи нічим не відріжняються від кооператив соціяль-демократичних; але творять із себе окремі організації, виключно з причин політично-партійних.

Помилкою було би думати, що аґрарницька кооперація відокремлюється з огляду на свої завдання. Річ в тім, що аґрарницька кооперація зовсім не є тільки сільсько-господарською, як то можна булоб думати: поруч з т-вами сільсько-господарськими й кредитовими знаходимо тут і споживчі т-ва, але такі, члени й провід яких орієнтуються на аґрарницьку партію. Найбільший з аґрарницьких краєвих союзів: „Центральне обєднання сільсько-господарських т-в в Празі“ (Ustřední jednota hospod. družstev) має в своїому складі 1712 кредитових кооператив, 106 т-в по набуванню машин і сировини, 66 молочарських, 25 млинарських, 106 гуральницьких, 34 для сушки цикорію, 25 для збуту льону й полотна, 711 елєктричних, 19 для хову худоби, а поруч з ними також 18 будівельних і 6 споживчих. А аґрарницький союз на Словаччині має в своїому складі споживчих т-в аж 874; всього ж до аґрарницької кооперації належить 1067 споживчих т-в. З другого боку, не всі сільсько-господарські т-ва належать до цієї групи союзів, а саме: сільсько-господарські артілі та т-ва для спільного накупу й використання сільсько-господарських машин, утворені соціялістами при переведенні земельної реформи в Чехословаччині належать не до аґрарницьких союзів, а до соціялістичних. Опріч того, багато сільсько-господарських товариств належить до союзів клєрикальних.

Тут до речі можна зауважити, що як в аґрарницьких союзах, так і в клєрикальних, поруч з кооперативами, допускається також участь і фізичних осіб. Так в 1926 році в складі „Центр. Обєдн. с.-г. т-в“ було 78 фізичних осіб. Таким чином в цих союзах окремі особи можуть мати такі самі права, як і цілі товариства; в соціялістичних союзах чеських такого порушення принціпу рівноправности не помічається.

Таке розщеплення кооперації по політичних симпатіях одбилося й на творенні центральних кооперативних установ. Тому то ми не находимо такого центрального союзу, який обєднував би всі чеські кооперативи: кожен із існуючих центральних союзів обєднує кооперативи тільки певної політичної орієнтації, вінчаючи собою лише одну з течій кооперативного руху в Чехословацькій Республиці.

Так, „Центральний Союз Чехословацьких Товариств“ (Ustřední Svaz č.-sl. družstev) обєднує ті кооперативи, що орієнтуються на соціяль-демократичну партію чи на комуністичну.

Далі йде „Унія Чехословацьких Товариств“ (Unie č.-slv. družstev), яка обєднує ті кооперативи, що симпатизують партії народніх соціялістів.

З огляду на те, що найбільші чеські політичні партії заступають інтереси тої чи иншої кляси, а з окрема тільки-що згадані партії заступають інтереси робітництва й малоземельного чи безземельного селянства, — то й ці два союзи мають в своєму складі переважно робітничі та дрібно-селянські (domkařské) кооперативи, обєднуючи, мовляв би, чеську робітничу кооперацію. В склад „Унії“ входить також кілька споживчих товариств, утворених інтелігенцією, як напр., великий кооператив почтових службовців (Poštovní Nákupna).

З огляду на робітничий характер цих двох централь, до складу їх входить найбільше споживчих, будівельних та виробничих товариств, значно менше сільсько-господарських і зовсім мало кредитових; опріч того в складі цих центральних союзів знаходимо особливі кооперативи, властиві чеському кооперативному рухові, це — так звані „Робітничі

Будинки" (dêlnické domy), що мають своїм завданням задовольняти духові потреби членів; для цього вони утримують будинки, призначені для культурно-просвітної роботи, спорту та розумних розваг. В самому „Центральному Союзі" таких товариств в 1926 р. було 188; але по своїй організації вони більше нагадують культурно-просвітні установи ніж кооперативи.

Ремісничі кооперативи обєднуються в „Чехословацькому Кооперативному Союзі Ремісничому" (Č.-sl. svaz druž. živnostenský), під політичним проводом партії ремісничо-торговельної; до цієї централі належать головним чином товариства кредитові та товариства для спільного набування сировини.

Клєрикальна партія організувала „Союз сільсько-господарських товариств чехословацьких" (Svaz hospodářských družstev č.-slov.). В склад цього союзу входить кілька споживчих товариств, одно будівельне, два кустарних; головна ж маса членів цього союзу, це — сільсько-господарські товариства та товариства кредитові. Всі вони переважно селянського складу.

Одначе тільки невелика частина селянських кооперативів входить в клєрикальний союз. Значно більша частина обєднана в аґрарницьких союзах, які існують, як уже було зазначено, в кожній з історичних земель, що складають республику. Всі ці аґрарницькі союзи обєдналися в одній централі, що має назву: „Центрокооператив" (Centrokooperativ), союз союзів сільсько-господарських товариств. В цей Центрокооператив вступив також і клєрикальний союз, і союз польських товариств в Чеському Тєшині (Związek spółek zarobkowych i gospodarczych), а в рр. 1925 та 1926-му до нього приєднались три німецьких краєвих союзи (теж аґрарницькі) і „Краєвий Дружествений Союз в Ужгороді". Тепер „Центрокооператив" складається з 12 краєвих союзів ріжних націй, обєднуючи всю селянську кооперацію Чехословаччини, себто 9.095 товариств, з них кредитових — 5.184, для закупки машин та сировини — 433, по збуту з власною переробкою (молочарські, млинарські, гуральницькі і т. под.) — 824, для хову худоби — 186, елєктричних — 1.082, будівельних — 124, споживчих — 1.067 і т. д.

Отже лише аґрарницька кооперація має єдиний центр, тай то цей центр носить характер більше р е п р е з е н т а т и в н и й, ніж ідейно-керуючий; це видно хоч би з того, що німецькі союзи, входячи в „Центрокооператив", визнали потрібним мати і свою централю: „Союз німецьких сільсько-господарських союзів" (Bund deutscher landwirtschaflichen Genossenschaftsverbände), який не входить в склад членів „Центрокооперативу".

Таким чином чеські кооперативи організовані в п'яти центральних союзах. З одного боку треба признати таку кількість союзів занадто великою, а з другого боку можна вказати ще на одну хибу організації союзів по політичному принципу. Річ в тому, що тільки більші політичні партії можуть претендувати на організацію власних союзів, а поруч з ними існує ряд партій менших, які мають так мало сторонників, розкиданих по всій республиці, що рідко в якому місті можуть ставити питання про організацію власної кооперативи, а про організацію союзу вже нічого й думати. Я не маю тут на увазі таку партію, як „незалежна комуністична", що відділилася перед останніми виборами від комуністичної партії: її сторонники можуть залишитися членами тих соціялістичних кооператив в яких вони перебували до виникнення цієї партії; але існує цілий ряд партій, як „народня партія праці", „партія громадянська", „словенська народня партія" і т. д., які не мають змоги організувати свої кооперативи і кооперативні союзи, а рекомендувати своїм сторонникам вступати в чужі не хочуть, щоб не зміцнювати тим впливу ворожих партій.

Німці в Чехословаччині мають тільки три центральні союзи. У них теж, як і в Чехів, єсть партії народньо-соціялістична і клєрикальна, але відповідних кооперативних союзів немає. Тому німецький кооперативний рух в Чехословаччині розпадається на три частини не стільки по ознаках політичних, скільки по клясових.

Так „Союз німецьких господарських товариств“ (Verband deutscher Wirtschaftsgenossenschaften) обєднує кооперативи з переважаючим робітничим складом; в його склад входять 7 окружних союзів, союз залізнодорожних кооператив і польський союз.

„Союз німецьких сільсько-господарських союзів“ (Bund deutscher landwirtschaftlichen Verbände) обєднує селянські кооперативи, отже не тільки сільсько-господарські, а й всякі, які існують серед селян. Подібно анальогічному чеському союзові він складається з трьох краєвих союзів, з місцями осідку в Празі, Берні і Опаві. Оці то три краєві союзи входять членами в „Центрокооператив“.

„Загальний союз німецьких ремісничих зарібково-господарських кооператив“ (Allgemeiner Verband der deutschen gewerblichen Erwerbs- und Wirtschafts-Genossenschaften) обєднує ремісничі кооперативи. До нього належать три краєвих союзи з місцями осідку в Берні, Аусігу і Тепліц-Шönау.

Такий поділ кооперації по клясових ознаках має, розуміється, більше виправдання, ніж поділ по ознаках політичних. Дійсно, ремісник має на кооперацію инший погляд, ніж робітник. Ремісник має власне підприємство і шукає в кооперації засобів для зміцнення цього приватного підприємства. Робітник же не тільки не має, а й не сподівається мати власного підприємства, а тому жде од кооперації, що вона дасть йому заробіток в кооперативних підприємствах. Ця ріжниця в поглядах на кооперацію в свій час привела до розколу Загального Союза Шульце в Німеччині на зїзді в Крейцнаху (1902 р). Ця ж ріжниця розділяє й німецьку кооперацію в Чехії на три ріжнодумаючих табори.

Одначе не слід забувати, що в кооперації споживачів можливе об'єднання інтересів і ремісника й робітника й селянина. Не даром споживче товариство в Базелі (Швайцарія) обхоплює собою майже все населення, отже й робітників, і ремісників і навіть по части дрібних торговців. А деякі споживчі товариства в Чехії мають в своїому складі опріч робітників значний відсоток селян. Треба зазначити, що в Чехії і на Мораві споживча кооперація мало поширюється на селах, зовсім не так, як у нас, де трохи не кожне село стремить мати свою кооперативну крамницю. Та обставина, що наше населення складається на 80% з селянства, а кляси робітнича та ремісничa кількостно слабі, а головним чином те, що споживча кооперація знайшла такий сприятливий для себе ґрунт у нас на селі, дає нам можливість обійтись без клясового поділу кооперації і утворити єдиний монолітний кооперативний рух з єдиним кооперативним центром так, як це було на Великій Україні в період 1917-19 років, так, як є й тепер в Галичині, де Ревізійний Союз Укр. Кооп-ив має всі шанси обєднати ідейним керовництвом увесь кооперативний рух на наших західних землях, як що тільки не буде внесено в кооперацію політики, яка може так само розщепити нашу кооперацію на кілька окремих течій, як ми це бачили в кооперації чеській.

Б. Мартис.

(Кінець буде)

Ще до питання про наладнання аґрономічної роботи в краю.

I.

Питання про наладнання аґрономічної роботи в краю вирішили автори статтей в 3-ому числі »Кооп. Р-ки« ріжно. Один доказував конечність окремішної організації для переведення аґротехнічних робіт (В. Воробець), другий бажавби оперти всю працю »Сільського Господаря« на низових кооперативах (К. Коберський). Обі розвязки цего незвичайно важного питання надто мало обосновані, а головно друга стаття за коротка і не входить в практичне переведення начеркненого проєкту. Оці стрічки мають на меті дати деякий матеріял до розвязки питання, а висновки не претендують на непомильність.

Вперід про що йде. Розглядається питання суспільної аґрономії в найширшому значінню, себто заходів для піднесення культурно-економічного рівня нашого села й оборони його добре набутих та здобуття належних прав. Культурно-економічний рівень села не заключується тільки в самій аґротехніці. До цього рівнож добре належить цілий комплєкс питань чисто економічного характеру як розміщення села, комунікаційні засоби, збутопостачання, дальше аґрооперативні заходи, оподаткування й данини, скидки й данини сусідам (містові, самоврядним властям), й багато инших, вкінці відповідно зорганізоване представництво хліборобів через свою окрему організацію.

Найблищою є гадка, щоби цю хліборобську організацію для представництва хліборобського стану розширити, зовсім природно, для береження одних економічних питань села, бож без них годі заступати хліборобські інтереси де слід. Всі ці економічні питання — це в цілости економічна політика одного села, політика глибокого значіння, що її так спритно використовують всі і вся, тільки не наші селяни, щоб держати цупко наших хліборобів в руках. Хто хоч короткий час приглядався нетрям т. зв. самоврядування в нашому селі, цей певно бачив, яким грізним засобом проти хлібороба є залежність якої небудь економічної галузі життя села від непокликаних рук. Коли немає організації в селі, що гуртує хліборобів спеціяльно для оборони їх економічних інтересів — тоді надто велике поле до попису всякої самоволі, чи то таки своєї власної (війт, комісар, радні), чи то самоврядних і політичних, чи навіть инших чинників (поміщик, посесор, шинкар), а в кожному разі не на добро, а на шкоду селянства. Така організація, що боронить інтереси хліборобів, що заступає їх перед владою, що є наче незалежною, дійсно нашою самоуправою села — оце стремління тих, що їм добро села в першу чергу перед очима. Щойно в другу чергу можна говорити про аґротехнічні заходи цеї організації. Вони виходять вже з першої частини діяльности цієї сільської організації. Вже старання про добробут односельчан мусить приводити гадку кращих доходів з рілі, поліпшення методів управи, зорганізування господарств хліборобів так, щоб економили працю, природу й капітал, і давали найкращі доходи. Певно, що цим не зацікавиться той, що тільки живе на селі — а немає нічого спільного з хліборобством, не має ріллі, що непричасний в най-

тяжчій праці, яка є праця на власній ниві. Тому ясним є, що організація обійматиме тільки хліборобів і буде заступати в дослівному значінню хліборобський стан в тих справах, які всім хліборобам одного села однаково важні, без огляду на їх діференціяцію, пр. величина господарства, тощо. Тут по за заступництвом економічних інтересів буде в першому пляні аґротехніка, від примітивних порад і досвідів почавши, аж до зразка будуччини — дійсно поступово уладженого села — включно. Ця частина мусить бути, очевидно, не пародією, а фахово провадженою роботою, бо аґротехніка — прикладна наука, якої фаховість зараз-же виявляється в вислідах праці. — Всю працю такої сільської хліборобської організації, — заступництво економічних інтересів і аґротехніку в найшїиршому розумінню, — можна підтягнути під поняття праці суспільної аґрономії на низах, себто в першій клітині організації, в нашому сел .

Чи така суспільно-аґрономічна організація в нашому селі потрібна, про це не прийдеться мабуть довго балакати. Останні роки, що приносили нам майже кожного тижня одну програну більше в области економічних інтересів села, а вкінці останні вибори аж надто ясно зарисували безпорадність села без своєї хліборобської організації та повний деморалізуючий вплив на нього цих чинників, що дірвали в свої руки цей чи той економічний засіб, що його легко раніше випустив з рук незорганізований економічно хлібороб. — На такій тільки організації, що берегтиме станові хліборобські інтереси можна будувати силу нашого села й селянства. Бож сили села не збудує перетягнення частини селян на це чи друге число виборчої карточки.

Чи такою суспільно-аґрономічною організацією з виразною ціллю заступати інтереси хліборобів і вести їх практично до аґрарного поступу є низові кооперативи? Ні, і ще раз ні! Кооперативи мають тільки наладнати незвичайно важну ділянку збутопостачання, мають зорганізувати виробництво й продукцію, спираючись на перебудові теперішнього устрою приватних підприємств на кооперативні. Кооперативи мають йти на поміч оцій організації хліборобів, мають допомагати їм в деяких ділянках, але вони не мають рації і це не є їх ціль заступати економічні інтереси хбіборобів на зверх, вести аґротехнічну роботу в широкому розумінні цего слова, словом вести суспільно-аґрономічну роботу. Це 1) не їх ціль, 2) немає в них засобів ні правних, ні в людях до цього, ні в низах, ні в верхах, бо їх організація до цього непримінена. 3) вони не гуртують хліборобів, а всіх, хто приступив в члени, 4) не мають ідейного підкладу до цього і неуправнені, бо не для суспільної аґрономії створені, 5) створені передусім для торговлі чи продукції виконують свої завдання, але досі не було спроб творити з них суспільно-аґрономічні організації, хоч нагоди було надто багато. Передання кооперативам суспільно-аґрономічної роботи булоб, в часі діференціяції низових кооператив (молочарство, спожива, кредит, виробництво!) рівнозначне з призначенням цеї роботи на животіння непотрібу між робучими ділянками кооперації, що виказано вже в попередних статтях. А справа надто важна, щоби її легковажити. Може декому за торгівлею вона видається дійсно маловажною, та наше село її чекає і то не в ділєтанському маштабі, але у всій ширині, як цего вимагає подавляюча хліборобська більшість нашої нації. Та для лекшого переконання ось пригадка: § 5 взірцевого статуту низових кооператив дає їм можність вести культурно-освітню роботу на взір »Просвіт«. Є можність і засоби скорші, ніж при суспільній аґрономії. А вислід? Немає кооператив, які стало заступалиб »Просвіти«. Це скорше творять »Просвіти« по селах, бо спільно діло не йде. Чомуж

отже робити експеримент з суспільною аґрономією, коли він вже раз провалився з культурно-освітною справою? Хібаж не на те, щоб в коріні запропастити справу?

З цього ясно, що справу суспільної аґрономії в самому селі мусять обняти окремі організації хліборобів, що дорослиб до великого, окремого завдання заступництва інтересів хліборобів та повелиб аґротехнічну працю. На такі організації в селах намічено по статуту і в пляні праці кружки »Сільського Господаря«, — вони мусять понести весь організаційний тягар села, вони мусять перші ставити кроки в будові суспільної агрономії. Вони не сміють бути »мертвою буквою на папері...«, а найдіяльнішими організаціями нашого села, що заступатимуть найживотніші справи хліборобів, тож їх живучість не може бути оспорювана. Доказ на це, що без окремої аґітації, без пропаґанди, без аргументів в пресі, самочинно заложено вже кількасот кружків »Сільського Господаря« і то селянами, в часі, коли централя не могла їх ні разу провірити. А всюди кружкам надають селяни це велике значіння й завдання, про яке ми згадували. Колиж тепер розпочато систематичну працю для урухомлення цілої організації »Сільського Господаря«, — централі, філій і кружків, — то при відповідній співпраці кооперації, як паралєльної організації, питання суспільної аґрономії буде певно поведено всіми ступінями »Сільського Господаря« на певний шлях. Організацію »Сільського Господаря« не можна опирати, очевидно, на кооперативах 1-го ступня, бо це з наведених причин булоб рівнозначне з повним неуспіхом праці. Зрештою нащіплювання філій і централі »Сільського Господаря« на кооперативній підбудові, це нежиттєздатний гермафродит, який мабуть і самій кооперації не вийшовби на здоровля (фонди!)

З цього всього ясно, що ми дивимося на аґрономів при Повітових Союзах инакше, ніж оба перші автори. Для нас — це переходова стадія, це поміч кооперації, яка припадково сьогодня сильніша, для нової, окремої хліборобської організації »Сільського Господаря«, якого завдання і цілі другі ніж кооперації. Натомісць вони перехрещуються з інтересами кооперації, а в висліді несуть користь кооперації (сільсько-господарське збуртопостачання!) — отож тут і про співпрацю легко договоритись. Це не конкуренція, не взаїмне поборювання, — а стремління до одної мети, якій на імя: добро нашого села.

Зрозумілим теж є стремління централі »Сільського Господаря« до самостійної праці, до праці через власні філії, через власних аґрономів на повітах, через власні кружки на селах. Не можна стримувати розвою і розмаху організації, що має ясні цілі, що знає куди йде, що організує цю важну ділянку суспільної аґрономії, якої не обробити другим організаціям, бо їх завдання инші.

Не треба тут ще пригадувати, що у всіх культурних народів, де навіть кооперація високо стоїть, от хочби в Німеччині, Анґлії, Франції а навіть Данії, нікому не приходило на гадку ліквідувати хліборобські товариства по селах; що більше, вони були все основою, з якої розвивалась кооперація села. Цеж дві рівнорядні організації, що їх дороги ріжні, а ціль одна. А в цих краях мабуть кооперація трохи сильніша й блисша до свого ідеалу, як наша.

А що до кооперації одна замітка: облогом лежить ціле поле сільськогосподарської кооперації — за винятком молочарства. Чому в нас нема кооператив годівельних, скотарських, насінничих, городничих, садівничих, і инших сільсько-господарських, а чому тільки перехрещується господар-

сько-споживчі на сільсько-господарські? Відповідь проста: бо вони прийдуть щойно тоді, коли будуть покладені суспільно-аґрономічні основи в нашому селі. Тоді тільки збудує наша кооперація правдиві сільсько-господарські кооперативи, коли відкриє нові джерела прибутків селянинові суспільна аґрономія. Хайжеж кооперація по силах своїх підпирає працю »Сільського Господаря«, хай не добачує неіснуючого конкурента, бо його немає, зате хай зрозуміє, що без суспільної аґрономії немає в нас місця сільсько-господарській кооперації.

А вислід? Тільки співпраця »Сільського Господаря« і кооперації здійснить їх спільну мету: культурне й матеріяльне двигнення нашого села.

Інж. Евген Храпливий.

II.

Кидаючи (в 3. ч. Кооп. Р-ки) кілька думок на маргінесі статті інж. В. Воробця, я за браком місця не мав змоги ширше аргументувати свого погляду. Постараюся це зробити тепер, що й краще, бо інж. Е. Х-вий видвигає вже рельефно деякі маркантніші проблєми, на яких і приходиться сконцентрувати більше світла.

Інж. В. Воробець видвигнув проблєму наладнання аґрономічної роботи, не торкаючись инших питань. Відси й пішла дискусія. Я висловив свою думку про організацію цієї роботи під егідою »С. Господаря«. Інж. Храпливий розуміє завдання »С. Господаря« ширше, як інж. Воробець і я. На його думку »С. Господар« має стати становою організацією українських хліборобів, без ріжниці розміру їх господарств, отже включаючи сюди й усіх господарів типу більше як середнього та великого.

Маю поважні сумніви, чи при такій комбінації »С. Господар« ставби дійсно життєздатною організацією. Необхідність життя не давалаб йому стати виразно на котру небудь позіцію. Практика показала, що, як станова організація, »С. Господар« досі не міг проявити видатнішої діяльности. Це зрештою зрозуміле також з иншої причини. Станові інтереси напр. селянської кляси дуже часто настільки зачіпають політичні проблєми, що установа, яка попри це хоче бути прикладно-науковим (аґро-технічним) інститутом, просто психольоґічно не може з успіхом вести цієї справи. Візьмім напр. справу боротьби проти кольонізації. Чи може і чи навіть схоче С. Г. взяти провід в такій акції? Але візьмім навіть податкову справу — чи не є це справа par excellence політична і чи не компетують на її вирішування усі наші політичні партії? А справа боротьби з надужиттями війтів, надмірними оплатами і драчками зі всіх можливих сторін — чи не криє вона в собі аж надто дразливих моментів, які просто гальмувалиб аґрономічну роботу »С. Господаря«, а то може й убилиб її? Чи можна брати на себе такі завдання, знаючи з гори, що їх не можна буде виконувати?

Стільки про головну думку інж. Х-го що до завдань »С. Господаря«.

Що ж до способу організації його підбудови, то я виходжу знову з чисто практичних міркувань. З відомих політичних причин наша науково-аґрономічна (господарська) централя з конечности мусить рахувати тільки на власні сили села. Реальною фінансовою силою села є тільки кооперація. Село, керуючись, може, більше здоровим інстинктом, ніж теоретичним розважанням, досі зберегло одноцілість своєї господарської організації в виді єдиної господарсько-споживчої кооперативи. Не кажемо тим, що так мусить остати завше, але так буде в кождім разі ще довго, хіба з малими вилом-

ками (напр. районові молочарні; також сільські райфайзенки приходиться вже тепер ставити як окремі правні особи).

Коли хтось хоче поставити фінансування аґрикультурної роботи на твердий ґрунт, мусить опертися на тій (покищо єдиній) реальній силі села. Я не тверджу, що так мусить остати на все; вірю в поступ села і в те, що село зацвіте всякого рода організаціями і спілками, які всі житимуть добровільними і реґулярними вкладками членів; але, бажаючи дійсного успіху аґрономічній роботі, в цей час не бачу ще иншого реального шляху. Приклади з життя свідчать вимовно про це: маємо з усіх сторін вістки про те, як госп.-споживча кооператива в селі за товарові звороти купує хліборобську машину для спільного ужитку членів, штучні погної, насіння; ба навіть про свого власного ветеринаря думає вже (покищо тільки думає) кооператива »Надія« в Купчинцях!

Дивує мене, чому ми не можемо піти в даному разі по зразку польського села (блищого до наших умов в кожному разі від села чеського чи німецького), і не творити організацій по типу »Kółek rolniczych«, як це фактично вже й започатковано створенням господарсько-споживчих кооператив, яких м. и. не знає захід?

Відома-ж річ, що Kółka rolnicze є не тільки кооперативами, а й господарськими організаціями селян. Арґумент гром. Х-вого, а власне його приклад з читальнями, яких не ведуть кооперативи, не вистарчає і то з двох причин. Перше тому, що коли в село прийшла кооператива, читальня вже там була і просто не треба було кооперативі братися до того діла; друге тому, що дійсність свідчить, що в многих-премногих випадках читальня спить, а кооператива за неї виконує її роботу.

Врешті хочу звернути увагу на один, доволі болючий бік питання. Не можна замовчувати факту, що в кожнім селі є певна, хоч невеличка, в одних околицях більша, в других менша, частина населення абсолютно безземельного, яке через те й не зацікавлене в суто аґрономічній роботі. Це є соціяльний бік питання. Я знаю, опонент може зразу підхопити це в тому сенсі, що мовляв, якраз тому треба творити в селі окремий кружок С. Г. Одначе, на мою думку, справи не можна вирішувати тільки під кутом погляду інтересу чи не інтересу. Не менше важним (з усіх поглядів, м. и. також з національного) є, щоби затримати єдність села; розбите село є найкращим підложжам для всякого роду деморалізації. Останніми часами признаки такого роздертя села є щораз виразніші.

Господарчо-споживча кооператива обєднує всіх без виїмку. Коли кооператива з своєї надвишки призначить частину на машину чи на удержання аґронома, а другу частину приділить тим членам-безземельним, що не ведуть рільного господарства (приклади такої практики знаємо), то всі будуть задоволені і єдність села буде збережена.

З наведених причин я є більше прихильний до думки, що сільська кооператива, де це можливо, повинна бути підбудовою і членом »С. Господаря«. В разі, коли управа кооперативи не бажалаби взяти на себе обовязку, який тепер статутарно лежить на управах »Кружків« С. Г., можна зорганізувати окрему »господарську секцію« при кооперативі, яка заступить цю ролю. В селах, де маємо вже дві кооперативи (госп.-споживчу і кредитову), ролю кружка »С. Господаря« може на себе взяти одна або друга кооператива, в залежности від льокальних умов. В практиці труднощів тут не буде, бо обі кооперативі містяться звичайно в однім будинку і керують ними тіж самі люди.

К. Коберський.

Ще один спосіб ведення евіденції торгів по кооперативах І. степеня.

Щоби мати перегляд закупів членами (й нечленами), потрібний при видаванні товарових зворотів членам, заведено по кооперативах кілька способів записування торгів. М. и. практиковано в нас:

книжочки закупу, юксти (бльочки), записування в лядовім деннику, записування на поодинокі конта членів і т. п.

Найбільше стрічаються по кооперативах два перші способи, тому що инші системи ведення евіденції закупів вимагають більше праці чито зараз при закупні (конта членів), чито при обчислюванні перед видаванням товарових зворотів (з лядового денника); до цього ще члени — не маючи в руках кожноразової записки — можуть мати сумніви що до точности чи старанности записаного.

Книжочки та бльочки виключають згадані сумніви тому що члени можуть кожночасно запримітити неправильности згл. ошибки (якщо не оставляють книжочок в крамниці, а бльочків не розвішує крамар на окремі для кожного члена цвяшки), вимагають однак багато писанини, бо кромі лядового денника (який ведеться у всіх випадках) треба ще два рази писати: на двох бльочках згл. в книжочці закупу а також на конті члена (для контролі проти зловживань!). Вправді, місто писати два рази на бльочках, можна писати раз, уживаючи »кальки« — та це не заощадить крамареві багато часу, який зужиється на підкладання кальки, уважність, щоби калька була під першою карткою — не глубше й т. д.

Згадані способи попри забирання часу, так дорогого крамареві (головно вечорами, коли приходить більше покупців нараз і всі домагаються »скорої« обслуги; їх принаглювання доводить деяких крамарів до цього, що ті взагалі покидають всяке записування — навіть і в лядовім деннику) використовуються аж при розділі товарових зворотів, при чому счислювання сум дуже прикре для наших, невироблених книговодців по селах.

Поданий сьогодні спосіб а саме: видавання »бонів« — ріжниться від попередних тим, що:

1. Під час, коли в попередніх системах треба було писати д в а а то й т р и рази суму, на яку закупив член товару — пишеться тут а б о тільки р а з (в лядовім деннику), або й н і ч о г о н е п и ш е т ь с я; натомісць вводяться тут готові (друковані) »бони,« які видає крамар покупцям-членам і тим заощаджує собі багато дорогого часу.

2. З огляду на те, що бони є тої самої величини що й гроші (1, 2, 5, 10, 20, 50 ґрошів, 1, 2, і т. д. золотих) крамар, видаючи їх, повторює собі в голові рахунок зроблений при видаванні товарів і заразом контролює себе. Тут має він нагоду ще раз провірити правильність зробленого вже раз рахунку і в разі помилки — справити її. В цей спосіб запобігається також промахам, які вкрадаються до записок з причини перемучення згл. »задуми« крамара; часто він добре думає, а зле запише; видирання ж бонів наступає махінально після заінкасованого гроша.

3. Счислювання бонів (посортувавши їх після величини) є дуже скоре, легке й доступне для кожного пересічного члена.

4. Сума віддертих бонів має рівнятися сумі в лядовім деннику (лядовий торг); в цей спосіб можна точно сконстатувати, чи даного дня є в лядовій касі правильність чи ні (манко-надвижка).

5. При помочі бонів легко можна щоденно довідатися скільки продано

товару членам, а скільки нечленам (їх бони зберігає крамар в ляді, евент. на ляді, в якійсь пушці чи т. п.)

6. При видаванні товарових зворотів можна легко ствердити, скільки було свідомих і дбайливих членів (ті предложать свої посортовані й ображаховані бони до провірення), а скільки байдужних (ті не предложать своїх бонів — загубивши чи знищивши їх).

7. При такій системі можна буде доказати властям, який був оборот з членами й нечленами кооперативи.

8. На суми зверненого членами лядового довгу може крамар видавати бони як звичайно, евент. не видавати членам, а складати їх до бонів нечленів згл. до окремої пушки на ляді. (Призвичаювання купувати за готівку).

9. Щоби заощадити ще більше часу крамареві — можнаб евентуально обійтися і без лядового денника в теперішньому виді, а тільки завести книжку, в якій щоденно скарбник і крамар стверджувалиб стан денного торгу, провіривши касу після виданих того дня бонів.

10. На продукти (для майбутніх »надплат«) може крамар видавати такі самі обни — тільки иншої краски (для відріжнення від »зворотів«). Ріжниця між сумами (тов. і прод.) буде вказувати готівку з денного торгу.

11. Спосіб записування деяких торгів і виміни продуктів в лядовім деннику — так тяжкий в початках до зрозуміння не одному крамареві, ставби з хвилею впровадження бонів (на товарі й на продукти) дуже ясним і легким до зрозуміння.

12. Подібно до щоденного обчислення бонів (видертих в протягу одного дня) можна робити також щомісячне замкнення обраховуюзи бони за цілий місяць. (Контроля доданих торгів в товаровій книзі, згл. закупна продуктів в книзі продуктів).

13. Бони з числом злотих (згл. грошів) малиб бути однакової величини — означені кожний своїм порядковим числом (прим. 1—1000) так, щоби кожної хвилі можна було ствердити, скільки бонів віддерто та на яку суму. Ще краще булоб віддирати бони »з кінця« від 100 в долину до 1, тоді останній бон, а властиво його № (порядкове число) вкаже нам скільки бонів осталося ще в рульоні. (Рульон це довга паперова лента — з бонів, між собою передіркованих; ленту цю навивається на палець, починаючи від № 1, а більші числа остають на верху і їх по черзі від 1000 віддирається). Таких кілька рульонів поміщується так коло себе, щоби мати їх завжди під рукою і видирати з них бони після потреби. Вечером, при відборі денного торгу — множить скарбник видерті того дня бони (скількість × вартість) кожного рульону окремо, а сума всіх тих добутків має рівнятися денному торгові в лядовім деннику.

14. Як і инші подібні білєти на ленті — коштують бони далеко меньше від бльочків і взагалі від всяких приладів до записування — тим більше коли їх замовляється в фабриці на більшу квоту.

15. При помочі згаданих бонів можна призвичаювати молодіж а головно дітей до пропаґованої тепер в нас всюди ощадности.

Можнаби навести ще більше добрих прикмет цієї системи, але й цих повинно вистарчити; з рештою в дорозі дискусії можна буде обговорити цей спосіб всесторонно.

На випадок одобрення цього проєкту й заведення згаданої системи по наших кооперативах — мігби РСУК занятися виданням цілого урядження з бонами й відповідними друками; тоді можна булоб осягнути уодностайнення цеї так важної по кооперативах маніпуляції.

Семен Миськів (Броди).

Господарська хроніка.

Чому в ріжних частинах Польщі ріжна дорожнеча. Недавно оббігла цілу польську пресу табличка цін, яку подав міністер торгу й промислу на засіданні представників преси. Таблиця та показувала, що один і той самий споживчий артикул в одній частині краю є на 100 або навіть на 200 й більше відсотків дорощий, ніж в иншій місцевости. Наприклад: чай в Познані — від 11 до 20 зол., у Варшаві 28 зол., в Дрогобичі 30 зол. — Кава в Ґдині 8, у Варшаві 12,50, в Дрогобичі 16 зол. — Оселедці в Бидґошчі 16 гр., в Кельцях 35, в Дрогобичі 50 гр., тобто перейшло тричі більше ніж в Бидґошчі. Міністр зауважив, що ріжниця в цінах на деякі з тих артикулів не стоїть в жадному відношенні до коштів доставки, або иншими словами, висловлюючись простіше, купці підносять ціни як можуть і де можуть. Уряд має подумати про засоби супроти цього надмірного розіпняття цін. Які то мають бути засоби — тимчасом не знаємо. Натомісць знаємо, що найліпшою радою проти підвишки цін і взагалі проти торговельної спекуляції є перебрання справи забезпечення себе продуктами споживання до рук самих споживачів, то значить зорганізованнє своїх власних кооперативних крамниць.

Що це є так, доказом того служить такий найновіший факт:

Негайно по опублікованні в пресі вище згаданої таблиці розіпняття цін в краю польський Союз споживчих кооператив розіслав до більших союзів кооперативних в ріжних осередках краю анкету з проханням подати продажні ціни в кооперативах на 18 найважніших споживчих предметів, а саме: на хліб, цукор, муку, чай, каву, оселедці, сірники, риж, горох, смалець і т. п. Ціни мали бути подані всі з одного дня, а саме з 25 січня ц. р. Більшість кооператив сумлінно відповіла на цю анкету. І ось що виявилося: в той час, коли в приватній торговлі ріжниця цін в ріжних частинах краю доходила до 200 і 300%%, то в кооперативах ріжниця та на тому самому предметі не досягала навіть 100%. Приміром, чай ґатунку „Orange Peccoe“ коштував того дня в кооперативах у Варшаві 19 зол., в Сосновцю і в Лодзі 20 зол., в Ченстохові 22 зол., в Кракові 24 зол., у Львові 25, в Бориславі 26 зол. З тих цін бачимо, що вони зростають правильно в міру віддалености від Ґданська, тоб-то в залежности від коштів перевозу. Натомісць калькуляція є всюди однакова або дуже зближена до себе, без бажання використання ситуації і звалення всього на „кошти перевозу.“ Але не лише на кольоніяльних (заморських) артикулах бачимо стремління приватного купецтва до збогачення. Бо й хліб, здебільшого виріб місцевий, виказує скалю вагань між 54—67 грош. в приватній торговлі в той час, як в кооперативах в тих самих місцевостях тільки від 53—62 грош. тоб-то всюди о грош, два а навіть три дешевше. Подібно мається річ і з иншими краєвими артикулами. А вже найбільш наочно ріжниця між приватною торговлею і кооперативами виступає при артикулах власного виробу Союзу споживчих кооператив Польщі. З вище наведеного виходить на яву ось що: якщо не хочемо кормити й даремно збогачувати касту посередників, організуймо власні споживчі кооперативи, а там, де вже вони є зорганізовані, купуймо все тільки у них.

Зріст цін промислових виробів в Польщі. Наслідки тягарів американської позички і вальоризації мит вже проявляються. Дуже високо підскочили ціни будівельних матеріялів (порівнюючи з 1927 зріст виносить 50—80%). Ціна готового одягу у Варшаві підскакує з 130 на 150 зол. Ціна обуви зросла 15—20%.

Вже підскочили ціни за печиво і то значно більше як ціни зерна.

Уряд вже дав свою згоду на підвищення ціни вугля на 10%, певною є теж підвижка ціни цукру, що вже доволі давно заповідали з кругів цукрового картелю.

Скарбові резерви Польщі. Як доносить »Słowo Polskie« з дня 22/III. ц. р., польське Міністерство фінансів, спростовуючи ґазетні чутки про свої нібито надмірні грошові резерви, повідомило, що на 31 грудня 1927 фактична бухгальтерійна надвишка державних фондів виносила 460.059.209 золотих, які складаються: з фондів, позіставших в Банку Краєвім господарчім і в Банку Рольнім в сумі 186.155.815 зол.; з лишків фонду для позичок самоврядуванням 114.647.788 зл.; з позички стабілізаційної, яка розділена на такі цілі: 90.000.000 зол. на заміщення срібною монетою державних білєтів, що суть ще в обігу, 75.000.000 зол. на збільшення основного капіталу Банку Польського і 141.000.000 зол. на кредитування держ. підприємств та рільництва. — Від продажі урядового пакету акцій Банку Польського уряд сподіється одержати ще 75.000.000 зол., які підуть на цілі господарсько-кредитові.

Вільна резерва скарбу виносила на 31 грудня 1927 р. кругло 160.000.000 зол. + 75.000.000 зол. залізної державної резерви, зложеної в Банку Польським (зі стабілізаційної позички).

Масло з Польщі в Анґлії. Два кооперативні союзи в Познані добилися офіційного нотування масла з Польщі на лондонській біржі. Як інформує Rolnik Ekonomista, перші нотування випали успішно, бо одержано за солене масло 162 шилінґів, за несолене 166 шилінґів за сотнар (112 ф.) франко Лондон.

Ввіз яєць до Анґлії в р. 1927. Привезено всього 24,347.523 скринь по 1440 штук. З цього припадало:

на Данію	23,3%
» Ірляндію . . .	20,7 »
» Польщу . . .	13,9 »
» Голяндію . .	9,7 «

Інші краї доставили значно менше. На жаль українського самостійного експорту ще не було зовсім.

Ціни безріг в Польщі і Німеччині. В р. 1926. ріжниця цін за живі безроги на берлінському ринку і в Польщі доходила до 68% (в Польщі 100 kg живої ваги коштувало не цілих 22 доляри, в Німеччині 37 дол.). В серпні 1927 ріжниця виносила вже тільки 7% (в Польщі 30 долярів, в Німеччині 32 дол.), в січні 1928 коштувало 100 kg в Польщі середньо 23 дол., в Німеччині 27 дол. (Wiadomości Statystyczne).

Вигляди на ціни безріг в р. 1928. в Німеччині. Німецький Держ. Інститут для досліду конюнктури видав окрему публікацію під назвою „Prognose der Schweinpreise.“ З огляду на те, що ціни мяса в Польщі, а зокрема на Зах. Україні впали під цю пору дуже низько, що дуже бє по господарці нашого селянина, не буде зайвим подати тут, як дивиться на будуче німецька фахова установа. Німеччина, як відомо, один з головних ринків збуту для скотарського продукту Польщі.

Отже Інститут, на підставі обслідування ситуації в Німеччині і в країнах, що довозять до Німеччини, приходить до висновку, що в 1928 р. ціни будуть низькі. Як звичайно, в третьому кварталі ціни піднесуться, досягаючи границі поплатности (рентовности) і навіть трохи переступлять цю межу, даючи продуцентам зиск. Можливо, що ці вищі ціни утримаються також в перших зимових місяцях, а це тому, що в 1927 р. були ціни низькі і це було причиною, що продуценти в цім році тучили менше безрог. Інститут не радить, з огляду на таку ситуацію, і в цьому році дуже збільшувати продукцію. Також оцінка ситуації в Данії і Сполучених Державах дає підстави надіятися на скріплення цін під кінець 1928 р. і помірного зменшення подачі в р. 1929.

Вивіз безріг з Польщі до Німеччини. З приводу переговорів про німецько-польський торговельний договір виголосив в »Хліборобській Раді« велику промову міністр апровізації Schielc, в якій заявив, що кабінет міністрів визнає основним завданням торговельної політики держави утримання життєздатности німецького сільського господарства, зокрема при переговорах з Польщею та з иншими східними державами. Польщі треба признати певний контінґент на вивіз безріг, не вище 200.000 штук річно.

Тютюнева монополія в Польщі. Соймовий закон з 1. серпня 1922 р. завів монополію перерібки і продажі тютюну від 1. серпня 1924 р. Силою цього закону перейшли на власність держави в дорозі викупу всі приватні фабрики тютюну. З них влаштовано і пущено в рух 12 найбільших, решту вжито на инші цілі. До того прийшли фабрики в Галичині; сьогодня працює 18 фабрик, а в них 11 тисяч робітників(-иць).

З часу заведення монополії споживання тютюну виносить:

В р. 1925	17,303.209 kg
» » 1926	17,212.209 »
» » 1927	18,694.691 »

Державний скарб мав з тютюну такі доходи:

в р. 1925	180,437.677
» » 1926	270,033.265
» » 1927	343,000.000

Як видно з повищого зіставлення, зріст доходів не стоїть в пропорції зі зростом споживання тютюну. Він пояснюється головно підвищенням цін тютюну державою.

Яку ролю в польськім державнім бюджеті грає тютюнева монополія, яка є формою діймаючого оподаткування, свідчать цифри. Напр. в лютім 1928 р. скарб мав доходу:

з податків прямих . . .	48,222.000 зл.
„ „ посередніх .	14,376.000 »
„ мит	37,489.000 »
„ монополів	71,363.000 »

в цьому з тютюну 30.052.000 зл., зі спірту 35,000.000 зл.! Колиб населення менше курило і пило, то державу це діткнулоб дуже болюче!

Становище польських хліборобських організацій до польсько-німецького торгов. договору. В лютім ц. р. зложили представники »Związku Polskich Organizacyj Rolniczych« міністров

хліборобства заяву такого змісту: що польське хліборобство є заінтересоване в заключенні торговельного трактату з Німеччиною лише о стільки, о скільки тим буде справді улекшений вивіз продуктів сіль. господарства з Польщі до Німеччини. Свої побоювання Związek мотивує вказуючи на демонстрації німецьких хліборобських організацій проти зниження привозових мит на продукти с. господарства з Польщі і навіть за введенням заборони ввозу деяких артикулів з Польщі.

Перерванння переговорів з Німеччиною. Німецький повновласник для ведення переговорів з Польщею про торговельний трактат б. міністр Гермес дня 3. березня виїхав з Варшави, зриваючи тим самим хід пертрактацій. Польська преса приняла цей акт (зовсім правильно) як демонстрацію проти вальоризації мит польським урядом. Півурядова »Epoka« не зуміла скрити свого схвилювання з приводу цього факту. Вона потішала якийсь час опінію надією на поворот п. Гермеса:

»Jak słychać, pełnomocnik rządu niemieckiego p. Hermes, zapowiedział swój powrót do Warszawy w dn. 15. b. m. Ze zrozumiałych względów opinja publiczna przyjazdu p. Hermesa oczekuje z niecierpliwością«.

Сподівання »Epoki« не здійснилися. П. Гермес не вернув і досі.

Пачкарство над Збручем. Заборона приватного довозу з боку радянської влади і неуреґульованість польсько-радянської торговлі спричинили те, що життя покликало самий примітивний спосіб торговельних зносин на пограниччу обох держав — пачкарство. Монопольно зосереджена в руках держави зовнішня торгівля С. Р. С. Р. провадиться через »Внєшторґ«. Торговлю з заграницею на польськім кордоні над Збручем провадить відділ »Внєшторґ'у« в Підволочиськах, котрий одначе спроваджує товари транзітом переважно з Німеччини і то в дуже скромних розмірах. Тому поза »Внєшторґ'ом« значних розмірів набрало пачкарство польських виробів, яке задовольняє у великій мірі потреби укр. людности з за Збруча.

Пачкарство опанували головно жиди з за радянського кордону та в деякій мірі й безробітні комуністи, яким воно, не зважаючи на велику небезпеку для життя і товарів, приносить величезні зиски. Повстали вже навіть свого роду нелеґальні консорції з місцями осідку переважно на радянській Україні. В своїх акціях вони опираються в ріжних місцях Польщі на посередників, які теж висилаються сюди нелеґально з за кордону.

В звязку з великою небезпекою кожна трансакція оплачується незвичайно дорого — в середньому 10 крб. золотом. За ризико і за принаду грубого зиску багато посередників заплатило життям. Інші рятуючись жертвували товарами і золотом — в якому відбуваються всі оплати — кидаючи в небезпеці все до ріки. Як оповідають, в ній назбиралися вже леґендарні скарби золота, а для його вишукання і видобуття з води повстали над Збручем цілі підприємства.

Головним предметом пачкарства є лодзенська мануфактура. Великий попит і збут мають с.-госп. знаряддя, серпи, коси і иньші дрібні річи. Яке велике мусить бути запотребованнє радянської людности на ці товари, свідчить той факт, що посередники по дуже високих цінах купують і продають найгірший і найтанший товар, який в Польщі не знаходить збуту. Приміром, панчохи, що коштують тут 3 зол. продаються там за 2 доляри; за шкарпетки, які не варті і одного зол., платиться ½ дол. і т. д.

Осередками торговлі являються по цему боці Збруча: Гусятин, Скала, Косачівці.

Визиск української закордонної людности переходить межі всякої ймовірности і досягає нечувано-жахливих розмірів, проти чого чинники влади з обох боків почуваються цілком безсилими, бо посередники навчилися за 5 років майстерно обходити найгостріші зарядження обох влад і навіть уникати відповідальности.

(За »Словом Польським«

Поклади фосфоритів на Західній Україні. З весни 1927 р. працює спеціяльна комісія, покликана до життя польським міністерством хліборобства над обслідуванням засобів фосфоритів в межах Польщі. В Польщі зуживається в цей час річно 400.000 тон суперфосфату, що становить половину всіх штучних угноєнь. Одначе за браком краєвих засобів сирівець фосфоритовий привозиться із-за кордону, що дуже здорожує угноєння. Найкращі в світі фосфорити походять з Америки (Флоріда) і Півн. Африки.

В результаті обслідування виявилося, що найбільші фосфорити находяться якраз на українській території, а саме над Дністром в районах Нижнева і Незвиськ (станиславівське воєвідство).

Коло Нижнева обслідувано 50 км², з яких 40 виявилися підходячими для екс-

пльоатації фосфориту. Обчислено, що загальний запас виносить 12,5 міл. тон фосфоритів, при середній 16% видайности фосфорового квасу і 4,5% CO_2.

В районі Незвиськ обслідування ще не закінчене. Проф. Токарскі приблизно обчислює мінімальний запас в 13 міл. тон, при 24,5% фосфорового квасу і 9,3% CO_2.

В корінній Польщі найдено незначні запаси коло Рахова і Насілова над Вислою (Любельщина) і під Ґродном (воєв. Білосток).

На жаль, право експльоатації фосфоритів в районі Галичини належить на підставі закона з 21/IV. 1918 р. державі. Вслід за тим держава передала право добування фосфоритів в районі Кутиска-Нижнів фірмі „Фосфор," яка ще не приступила до того. Експльоатація фосфоритів коло Незвиськ ведеться від 1923 р., тепер акц. с-кою „Суперфосфат" у Львові. Продукція виносила: 1923 р. — 4.717 тон, 1924 р. — 3.120 т., 1925 р. — 2.184 тон. Від квітня 1925 експльоатація здержана через транспортові труднощі. (Przemysł i Handel).

Зріст світової торговельної фльоти в 1927. Після статистики L'loyd's Register of Shipping'y спущено було на море в році 1927 в цілому світі 802 торговельних кораблів з поємністю 2.285.679 тон р. брутто (грубої ваги). В порівнанні з попереднім роком поємність зросла на 611.000 тон р. бр.

Ця загальна кількість приросту торговельної фльоти та її транспортна поємність росподіляються між поодинокими державами так: перше місце репрезентує Анґлія з 53% світового будівництва (1.225.875 т. бр), з чого більш як ¾ припало на її власну потребу, а біля ¼ на заграничні замовлення. Після Анґлії йде Німеччина, котра виконала будов на 27% світового тонажу (289.922 т. бр.), — вонаж збудувала корабель найбільшої тональности (27.561). На третьому місці стоять Сполучені Держави півн. Америки зі 179.218 т. бр. Дальші місця займають Голяндія (119.790 т. б.), Італія (101.076 т. б.), Данія (72.038 т. б), Швеція (67.361 т. б.), Франція (44,335 т. б.), С. Р. С. Р. (43.907 т. б.) та Японія (42.359 т. б.)

Крім Франції та Італії всі держави збільшили розміри свого корабельного будівництва.

Що до способу, яким судна приводяться в рух, то ще переважають пароплави, але моторові кораблі вже завоювали собі поважне місце принаймні що до тональности (863.694 т. бр.). Подвоїлося й число цистерних одиниць.

Спожиття елєктричної енерґії в ріжних краях. Річне спожиття елєктричної енерґії на 1 мешканця виносить:

у Франції	150	кільоват-годин	
в Італії	170	»	»
у Швайцарії	400	»	»
в Канаді	880	»	»
в Польщі з Шлеском	61	»	»
в Польщі без Шлеска	26	»	»

Доляр і золото. Дякуючи війні золото з Европи поплило до Америки, властиво до Сполучених Держав, що в продовж війни були постійним кредитором Антанти і воюючих на її боці держав. Так Сполучені держави Америки стали властителем половини золота, що раніш належало цілому монетарному світові. Воно стало підкладом стабільности і твердости курсу доляра, який завдяки цему відограє ролю реґулятора цін у власній країні і в инших державах, заступивши для цих головно европейських держав те становище, яке раніш тут займало золото, і впливаючи на ціну останнього. Цю ролю в Европі відограє ам. доляр, з одного боку завдяки системі і політиці резервових американських банків, що володіють золотими покладами, та з другого — в залежности від його власної накупної сили, отже остаточно — від рівня американських цін.

Згадані резервові банки, спираючись на своє золото, контролюють і реґляментують ціни відповідно до того, чи вони розширюють чи обмежують їх кредити. Ця диктатура американських банків здійснюється слідуючим способом — цитуємо промову президента адміністраційної ради Midland Bak'y в Льондоні R. Mac Kenna:

»Механізм, з поміччю котрого доляр керує позаамериканською вартістю золота є дуже ясний. Коли рівень цін поза Сполученими Державами підноситься, дякуючи збільшенню запасу золота, Америка затримує експорт золота. Коли противно заграничний рівень цін падає, дякуючи невистарчаючій кількости золота, Сполучені Держави інтервенюють, щоб тій недостачі зарядити. І цей рух золота відбувається аж до тієї хвилі, коли рівень закордонних цін і рівень цін американських дійде до рівноваги«.

Отже позаамериканські валюти спираються на доляр, вартість котрого залежить від його покупної сили, і спирається на надмірну кількість американського золота. В останій, одначе, інстанції все залежить від безмежних природніх багатств Америки.

»Америка, — каже Mac Kenna — є

досить багата, щоб могти будь тратити золото, будь його набувати, маючи в своїх руках половину істнуючого в цілім світі монетарного золота. Окрім того її становище вірителя є сталим магнетом, притягаючим золото. Довжники мусять їй платить, а не маючи инших засобів, мусять платити золотом«.

Одинокою радою проти цього всепожираючого троґлодіта — на думку Mac Kenn'a — булоб випозичення ним, т.-то Спол. Державами, за границю золота в кількости, перевищуючій її істотню можність, що є правдоподібне і „чого наявні потішаючі ознаки вже маємо.“ Пісня стара і відома („ах, дайте, дайте....“)

Кріза сільського господарства в Німеччині, що тягнеться від 1925. року, отже від стабілізації німецької валюти стала подією европейської ваги, доходячи майже до розмірів відомої кризи 80-их років 19. сторіччя. Під проводом Landbund-у відбуваються по всій державі з'їзди і демонстрації великих і менших хліборобів, в яких вони домагаються негайних кроків з боку держави для рятування хліборобства. Задовження сільських господарств дійшло вже 89% довоєнного і воно зростає в приспішеному темпі: в р. 1925 виносило 5 міліярдів марок, в р. 1927 вже поверх 12 м-рдів! Характерно, що кріза діткнула значно сильніше великих аґрарійв, як дрібних господарів. Дрібні господарства видержують кризу краще, доказуючи тим свою більшу життєздатність. Особливо потерпіли великі фільварки Сх. Прусії, Бранденбургії та Поморя. В 1926 р. продано примусово через ліцитації втроє тільки площі що в р. 1925.

Вияснення причин нагальної кризи не є легким. Цілий ряд німецьких офіційних і неофіційних інституцій та журналів присвячують виясненню кризи свою увагу, приносячи одночасно проєкти на поправу лиха. Постараємося в 5. ч. К. Р-ки присвятити більше місця цій справі, як дуже повчаючому прикладові.

Нова форма сільсько-господарської орґанізації в Німеччині. В січні 1927 повстала в Німеччині нова форма с.-г. орґанізації т. зв. »Ring ostpreussischer Gutsbetriebe«. Це є обєднання більших і меньших поміщицьких господарств — пересічно 16-х, — загальний розмір котрих виносять 184.000 моргів. Програма обєднання така:

1. В торговлі: спільне і дешевше закуповування середників с.-г. виробництва — вугля, олії, омаст, машин, вапна і т. под.; спільна асекурація; спільне зужиткування с.-г. продуктів і худоби, здобування особистих кредитів для переведення ріжних поліпшень, інвестицій і т. п.

2. В рільництві: взаїмна виміна заводської худоби та збіжжа на засів; спільний випас худоби в маєтках, які мають луки; щорічні одвідини обєднаних господарств урядниками союзів; виміна досвідом і критичне посудження окремих господарств; спроби змеханізування праці з метою заощадження робучої сили — людей і звірят; контроля й догляд за с.-г. машинами при співучасти знаних, ліпших машинових фірм.

Окремі господарства приступають до такого союзу на оден рік. Метою нової орґанізації є доцільне господарення спільним маєтком. Господарства зберігають свою цілковиту господарську незалежність і звертаються за допомогою Союзу лиш тоді, коли вважають це для себе корисним. Приватній ініціятиві залишається як найширше поле праці. Навязані вже торговельні зношення може Союз підтримувати й надалі. На покриття орґанізаційних коштів Союзу платить кожне господарство 3⅓% здобутої надвишки доходів.

Дотеперішні результати праці Ring'у дуже задовольняючі. Як видно з цього, ідея концентрації пробує своїх сил також в капіталістичному сільському господарстві.

(»Przemysł i Handel«)

НОВА КНИЖКА! *НОВА КНИЖКА!*

Основи кооперативного молочарства

нап. інж. Е. Храпливий,

вид. РСУК. **Ціна зл. 3·50**

До питання про професійну організацію кооперативних робітників.

В примітці до моєї статті на повищу тему в »К. Р.« за березень ц. р. Ш. Редакція робить закид, що: 1) я не ставлю ясно питання: централізм чи федерація в союзному кооп. будівництві і 2) не кажу, які справи маю на думці, пропонуючи передачу персональних справ кооп. робітників бодай II. і III. степеня РСУК, а зокрема, чи належить сюди і оплата праці, та з яких фондів мав би її РСУК покривати.

Примітка дуже влучна і я вважаю потрібним коротко на неї відповісти.

Вважаю федерацію в союзному кооп. будівництві єдиною дорогою, на якій кооперація має запевнений шлях розвою, а сильну централізацію простою дорогою до упадку кооперативної ідеї. Наглядний доказ правильности федеративного шляху в кооперації маємо, порівнюючи німецькі або чеські федеративні кооперативи з анальогічними сцентралізованими кооперативами Радянщини. Та з огляду на потребу уздоровлення відносин в тих надбудовах, в яких з ріжних причин недомагає адміністраційний апарат, усунення невідповідних сил з кооперації та пляномірного розподілу решти, уодностійнення кооп. життя та й тіснішої злуки кооп. організмів у здорову цілість, забезпечення кращих умов праці службовикам і усування з їх дороги тих колод, які не повинні бути на тій дорозі — з одного боку, а з другого боку — піднесення їх моральної та фахової кваліфікації для добра висліду їх праці та викорінення протекціонізму та неробства з огляду на спільний інтерес кооперації та її службовиків, далі з огляду на введення тіснішої контролі по тих кооп. підприємствах, що оперують більшим, переважно чужим капіталом, вкінці зважившн ріжні инші специфічні обставини, в яких розвивається наше кооп. життя — вважаю частинне і часове усунення того, що є шкідливе в автономії наших кооп. установ, бодай II і III степеня, на річ централізації конечним і правильним з тим, що як буде вже певність, що ті установи зможуть йти певним ходом без частинної опіки, повнота автономічних прав має їм бути реституована, як покажеться, що так булоби краще. Впрочім я все пропонував того роду обмеження автономічних прав, яке відчулиби лиш ті установи, в яких апарат фактично недомагає і яке булоб навіть дуже на руку тим установам, які справно функціонують. Для хворих це бувби лік, а для здорових, тільки ще один »плюс« на дорозі їх розвитку.

Для вияснення другої части замітки Ш. Редакції перепишу деякі завваги до проєкту зміни статута РСУК, які тутешня кооператива переслала свого часу до РСУК. Вона пропонує в § 5 Б по точці 7 вставити: 8) (РСУК) затверджує, а по 2-кратній відмові назначує управи кооп. надбудов, 9) бере живу участь в кермуванні персональними справами службовиків кооп. надбудов від II степеня в гору через комісію вибрану Загальним Збором, і зложену з 1 представника службовиків, 1 представника кооп. установ і 1 представника РСУК, яко пятого директора і ухвалює правильник для тої комісії. Дальше пропонує в § 10 додати точку: »19) а понадто кооп. надбудови мають обовязок узнавати всі рішення комісії для справ персональних, утвореної при РСУК в справі складу своїх урядовців, їх скількости, платні і т. п.« (Отже оплачувати робітників своїх малиби самі кооп. установи по порозумінні з комісією при РСУК). А повища комісія малаби дуже улекшену працю, якби перейшло основне внесення тоїж кооперативи на вставлення в V-тій части проєкту статута РСУК нового §-у: »Всі кооперативи, що виказали понад рівновартість 50.000 д. ам. річного торгу, мусять мати у себе на місці ревізора з РСУК, якого чинности і повновласти означить Рада РСУК окремим правильником«.

При евентуальному переведенні в життя цього проєкту треба буде в початках бути дуже обережним, але рішучим; і я бодай вірю, що він вийшовби нашій кооперації на добро, а зокрема бувби незлим започаткуванням розвязки питання професійної організації кооп. робітників, яке вважаю лиш частиною питання: шляхи розвою нашої кооперативної ідеї.

Вол. Зелик.

До характеристики аґрарної політики Чехословаччини на Підкарпатті.

(Реферат статті під тою-ж назвою. »Наше Життя« ч. 1. за 1928.)

Соціяльна структура й господарський характер Підкарпаття, не зважаючи на те, що ґеоґрафично воно найдалі висунуто на захід, свідчать, що Підкарпатська Україна, не стратила свого основного характеру й типу української землі — селянсько-рільничої країни. Селянство й сільське господарство творять основну соціяльну й економічну базу Підкарпаття. Після статистики 1921 р. селяне-рільники складають 80% всього населення. А з цілого простору Підкарпаття, обіймаючого 1.263.917 га, коли відняти ту кількість землі, яка припадає на ліси, що одні займають площу на 50%, пасовиська, луги, невжитки то що — на них разом припадає 74,2% зем. площі, — то на всі роди сільського господарства остає релятивно більша кількість землі, а саме 35,8% орного ґрунту.

Однак селянство — переважно дрібні господарі — не посідає тієї землі відповідно до його кількости. Український нарід на своїй землі не є її власником, бо держава з кількома десятками земельних власників-чужинців володіє 2 третинами земельного простору. Держава і поміщики мають 1.079.390 катастр. уґрів тоді, як біля 400.000 рільників мають разом тільки 462.337 кат. уґрів. Тоб-то на одного рільника припадає $1^{1}/_{10}$ кат. уґрів або 0,6 га.

З того бачимо, що український нарід терпить одвічний, страшний земельний голод зі всіма його жахливими наслідками.

Зміна режиму з хвилі, як Підкарпаття перейшло з під шляхотського мадярського панування під »демократичну« владу Чехословацької Республики, — не принесла в господарському відношенні жадного поліпшення селянської долі в цій закутині нашої землі. Провадячи свою земельну реформу — по словам Масарика »найбільшу соціяльну реформу« Ч. С. Р. — чеський уряд принаймні на Підкарпатті не дбає зовсім про інтереси місцевого, корінного українського населення. Його земельна політика керується засадою кольоніяльного визиску, при чому мається на оці передовсім фіскальні інтереси державного центру та чеських осадників кольонізаторів, котрі одержують найліпші, найбільш родючі обшари землі (напр. коло Батю). З парцеляції магнатських маєтків українське селянство майже нічого не дістає, його потреби і земельний голод не заспокоюються, чим українському народові чиниться найтяжча кривда, несправедливість, яка ніколи не забувається, бо підтинає коріння його екзістенції.

Щоб не бути голословними наведемо для іллюстрації чеської аґрарної політики на Підкарпатті такий факт. Подаємо за укр. часописом »Наша Земля« (ч. 1 за 1928 р.), що виходить в Ужгороді. Є на Підкарпатті великий земельний власник Шенборн, котрого добра по війні мали 134.000 га простору, що складає майже $^{1}/_{9}$ цілого Підкарпаття. Згідно закону про земельну реформу його земля має бути перебрана чсл. республикою й розпарцельована на користь безземельного й малоземельного селянства з залишенням законного мінімума землі власникові. Але влада Ч. С. Р. робить з його землею такий ґешефт. Згаданий часопис пише: »Вістки про виорендування Шенборнських маєтків на Підкарпатті урядово потверджено. Найбільший земельний власник, ґраф Шенборн-Бухгайм в порозумінні з чсл. владою та за її одобренням здає в оренду — котра фактично рівняється продажі — свої величезні лісові та земельні мяєтки чужим, французько-швайцарським капіталістам з метою експльоатування на довший протяг часу, бо аж на 40 років! На цілі земельної реформи приділено населенню з Шенборнових земель до тепер коло 21.000 катаст. уґрів (уряд подав 19.000 г.). Шенборнові полишено 730 га землі, в цьому 600 га одного поля (заборовий закон допускає оставити властителеві 500 га всякого роду землі). Решта земельних просторів у вимірі 105.000 га лісу і 10.000 одного поля винаймає держава в спілці з ґрафом Шенборном чужим капіталістам, а саме французько-швайцарській консорції »Біньон« — на 40 років до експльоатування«.

»Умови цього найму — вже оголошені — вигідні лише для ґрафа й для влади чсл. республики, але не для Під-

карпаття. Консорція »Біньон« зобовязується видати з цих дібр для приділу поміж населення ще 26.000 уґрів (15.000 га) землі. Уживається для цього лісових просторів, котрі треба буде викорчувати«. Так мають заспокоїти земельний голод населення. »Державі конкорція відступає 3.240 к. уґрів (3.015 га) молодого та 1.300 кат. уґрів (750 га) старого лісу для заокруглення державних лісів. Крім цього відступить консорція в будуччині державі відповідно до потреби й більше простору, а то там, де уряд забажає«.

»Решту просторів Шенборнських дібр, то есть біля 104.000 га лісових просторів (в цьому до 10.000 га орного поля) перебере консорція »Біньон« для експльоатування в свою користь. Консорція зобовязується відводнити та змеліорувати величезні неужиточні простори т. зв. »Чорного Мочару«, що виносять коло 5.500 га«.

»Переведення цієї »найбільшої реформи« на Підкарпатті, це глум з бідного населення, якого годовано на початку надіями приділу землі, щоби воно само собі її не приділило. Але тоді мадярський закон ч. 10 віддавав усі державні землі на власність »Руської країни«, й тому треба було обіцянок. А сьогодні приділювання земель стало у нас монополем аґрарної партії, що за землю купує собі партийників, стало засобом деморалізації нашого населення, засобом скріплення кольоніяльного режиму і панування чеських урядовців«.

Тільки каже »Наша Земля«.

Уряд, щоб виправдати свою поведінку і представити її конечною з погляду державних інтересів, мотивує її потребою раціонального господарювання, для чого ані б. власник, ані держава не має засобів, а населення, мовляв, не може дати потрібної запоруки, що буде провадити раціональну господарку на випадок розділення тих дібр між нього.

Такими апріорними міркуваннями пояснює і вибілює чсл. уряд свою недемократичну аґрарну політику на Підкарпатті, де взагалі інтереси українського населення під кожним зглядом ігноруються.

Білянс Земельного Банку Гіпотечного за рік 1926.

(Докінчення)

II. Актива — по за хвилево високою готівкою 102.326.64, що призначена частинно на січневі виплати, а частинно на те, щоби виказати у білянсі високе готівкове поготівля — мають на зол. 116.258,31 валют і мабуть девіз, хоч цего в рахунку не зазначено. Валюти непотрібно злучено з девізами, бо ці два види претенсій на заграницю ріжняться від себе і їх правильно розділює банкова теорія і практика. Валюти це банкноти і білєти державного скарбу, а девізи — всі другі претенсії до заграниці і можуть бути в формі контокоренту (остро-рахунку), чеку й векселя. Ради біляисової ясности, треба було придержуватися такого виріжнювання. Ця позиція може й не булаби така висока, колиб — правдоподібно — не доляри, які стали другим домашнім грошем, але спілка правильно мусить рахувати їх не як готівку, а як валюти, бо їх курс дещо хитається і приносить зиск або страту. Мимоходом треба сказати, що явище рівнобіжного обігу грошевих знаків двох ріжних господарсько-правних колєктивів у той спосіб, що вони (грошеві знаки) спираються один на другий і до їх цінових взаємовідносин моментально достроюється виробницько-торговельна калькуляція — незвичайно інтересне з чисто валютарного становища, бо форми, які воно прибрало в Польщі, це майже новість, а навіть серед загальної повоєнної грошевої руїни — унікат.

Ефектів мала Спілка на золотих 92.408.79. Критичному читачеві не досить знати суму ефектів. Він хоче бачити цю позицію специфіковану на облігації і акції, зновже облігації на: 1) позички державні, 2) инші, а акції на: 1) котовані на біржі, і 2) некотовані. Треба також знати, яка була їх оцінка, бо ефекти дають широку можливість добровільного оцінювання. І так можна: 1) недоцінением зменшити зиск на ефектах чи навіть виказати нереалізовану страту і в цей спосіб створити скриту резерву (случай добрий) або 2) переціненням виказати нереалізований зиск і створити фіктивний актив (случай лихий). Згадане переціненння може — правда — порушатися

лише між курсом набуття і курсом передодня біляньсування і то тільки тоді, коли перший нищий від другого. Не знати також, чи Спілка мала в запасі свої власні папери й кілько, що часто буває, мимо виразної заборони акційного реґуляміну.

Векслів*) мала Спілка на зол. 968.366.66 і вони всі мусять бути портфелеві, то є здібні до реесконту (banquable), а инші бувають ґаранційні, в рахунку векслів незаписані і їх до запасу не числиться. Найбільше векслів було селянських, бо на суму 1.056.080.95, або 47.68%, потім векслів купецтва, ремісництва й промислу на 600.503.— або 27.12%, а врешті векслів кооперативних на 558.025.48 або 25.20% партиципації на загальній сумі 2.214.610.43 річного обороту векслів, що перейшли через портфель 1926 року. Як бачимо, відношення зовсім відвернене, бо здоровий стан бувби якраз противний. Можна дуже сумніватися, чи короткоречинцевими кредитами, а ще й векслевими виплачується купувати землю, поправляти господарство й взагалі робити хліборобські інвестиції. На всякий випадок стан мало потішаючий і доволі напружений, як зрештою напружений є весь наш економічний рух у виробництві й виміні. Чинність банку у значній частині охоплювала кола, яким потрібний довгоречинцевий кредит, а Спілка не могла його давати, бо таким сама не користувалася. Кола торговельні і промислові, в тім і кооперативи, що можуть успішно працювати короткоречинцевим кредитом, не ставлять надто високих вимогів, бо мають видно слабу поємність. Треба одначе сказати, що звязок з промислом трошке більше для банку ризиковий, за те куди більше рентовний і творить, а зі суспільного погляду бажаний.

Консорціяльна участь Спілки (5.000) зовсім дрібна, чого не можна безастережно назвати плюсом, бо при всій обережности вибору такої участи, є вона просто конечністю, в інтересі розвитку нашого промислу, який без неперервної і видатної помочі грошевих інституцій, ледви чи зможе вийти з пеленкового віку, стануть на власні ноги й вирости до імпозантної величі.

Довжники в біжучому рахунку на квоту 631.025.17 подані без означення роду забезпечення, яким може бути ґаранційний вексель, поручне зобовязання, поліса на життєве обезпечення і вартісні папери. Але бувають довжники і без забезпечення, тому треба було цю поважну позицію специфікувати.

У заграничних кореспондентів мала Спілка 64.478.49 у чужій валюті, на ностро-рахунку та — на жаль — без відповідної взаїмности, бо льоро-рахунок тої самої назви в пасивах виказує лише 7.841.96 зол. Це доказ, що фінансування заграничної торговлі й полагоджування платничих орудок зі заграницею вимикається зі сфери ділання Спілки, тому на цьому полі треба буде багато попрацювати і поусувати не одну технічну й психічну перешкоду.

III. Рахунок страт і зисків:

Відсотки принесли найбільше зиску. І зрозуміло. Кредитове посередництво є підставовою чинністю банку і має все приносити порівнюючи найбільші зиски, а їх висота залежить лише від кількости і якости вкладів, як також власного майна, зростаючого попиту на кредит, що тісно вяжеться з продукційним і вимінним рухом господарського колєктиву, а також есконтової політики емісійного банку, що одинокий має можливість знижуванням або підвисшуванням відсоткової міри, реґулювати обіг банкнотів, а тим і потребу кредиту. Визнаючи погляд, що обниження відсоткової міри залежить від ступіневої направи господарського життя, зростаючого добробуту, що виявляє себе у збільшених ощадностях широких кол громадянства, далі від покінчення масових інвестицій після повоєнного знищення, а врешті від зручного засягання емісійного банку, — треба відмовити істотного значіння правному реґулюванню відсоткової міри, бо квестія не в тому, кілько мається заплатити за уживання капіталу, а в тому, звідки його добути. Якщо буде його більше, то обнижиться відсоткова міра.

Ріжниця між дебетними і кредитними відсотками не була надто висока, бо вагалася між 6—4%, в міру законного обнижування і нема причини на неї нарікати. Хіба, що візьметься на увагу нерівномірність в трактуванні поодиноких клієнтів-довжників, що тут й там закидається Зем. Банкові. Нерівномірність трактування сама в собі — нічого нового у банковій практиці, але може бути, що Дирекція Зем. Банку поступала подекуди надто свобідно і вносила в це тактичне правило своєрідне розуміння, а тому не оберегла себе від нарікань. Їх слушности чи неслушности не можемо й не хочемо на цьому місці прослідкувати. Треба тільки завважити, що йдучи за загальною тенденцією обнижування відсоткової міри, не треба вагатися перед кожною нагодою її обниження вкладачам, якщо конкуренція на це дозволить, бо це є вимога ступіневої направи економічного життя, що хоч дуже поволі, але всетаки наближається до нормального.

*) Порівнай замітку при реесконті. (Див. »К. Р.« ч. 3. — *Ред.*)

Вабити вкладачів високими відсотками не має ані потреби ані змислу, бо вистарчить, коли солідна інституція забезпечить вкладачам мірні, в краю біжучі відсотки, а передовсім непорушність заощадженого майна. Ціпкости й повновартости ощадностей банк забезпечити не може, бо це залежить від загальної господарки, а головно валютарної солідности держави, що опирається на її розрахунку й платничому бількнсі. Відсотки (побрані мінус виплачені) творять 57.67% брутто зиску, що є явищем наскрізь нормальним з тим, що його приймемо як вихідну точку і будемо вірити, що відсоткове відношення зростатиме.

Провізія, найліпша і найпевніша прикраса рахунку страт і зисків приватного банку творить 11.48% брутто зиску. Збільшування цієї позиції буде найліпшим свідоцтвом живого руху в банку й дасть можливість дещо знизити висоту провізії.

Зиск на ефектах результує з курсових вагань деяких паперів, бо декотрі значно піднеслися в ціні при кінці 1926 р.

Відсотки моглиби мати свій власний рахунок, а не спливати з иншими відсотками банкового відділу. На цих підставових рахунках зиску можна безпечно будувати, бо існує оправдана надія, що вони будуть постійно рости.

Зате з більшою обережністю треба приглядатися до зиску на валютах і девізах. Вони творять 18.36% брутто зиску і тісно вяжуться з валютарними відносинами у нас, через що криють в собі значну небезпеку непостійности, а то й змінчивости у відворотному напрямі. Нас заспокоюють, що торговля девізами Зем. Банку позбавлена ризика взагалі, бо Банк обмежується при закупі й продажі девіз до посередництва, а власний »стан« дуже незначний, хоч цього ніяк не потверджує позиція запасу девіз і валют в рахунку білянсу. Курсові вагання девіз у нормальних часах, коли їх правильно використовується, приносять безпечний зиск, але в часах повних валютарних несподіванок творять для банкових і біржевих практиків одну з найбільш заплутаних і ризикових операцій, що змушує ведення банку до здвоєної обережности. Передвидіти напрямну їх руху — неможливо, можна лише post factum її вияснити, що, очевидно, буде малою потіхою тоді, коли engagement в девізі велике.

Найбільша позиція видатків — це податки 49.070.11 зол. або 36.15% видатків, 106·14% платень, а 25.70% брутто зиску Спілки. От хто забирає львину частину доходу! Платні персоналу Зем. Банку 46.232.— порівнюючи не дуже великі, а саме 34.06% видатків, а 23.96% брутто зиску. У видатках є ще замітна позиція „прочих адміністраційних видатків« на 40.425.89 або 29.78% видатків, а 20.95% брутто зиску. В цілости, адміністраційні видатки спілки доволі високі тому, що спираються на вузьку базу оборотових капіталів, наслідком чого відсоткове відношення між ними досить непропорціональне.

IV. Рентовність.

Зиски акційної спілки, як форми par excellence капіталістичної мусять бути щонайменше так високі, щоби можна було з них опроцентувати основний капітал, у висоті відсоткової міри признаваної вкладачам, плюс ще щось більше, бо правильно належить оцінити ще й ризико, звязане з веденням підприємства, а якого не боїться вкладач. Тільки таке обчислення може спонукати дрібного капіталіста взяти участь в уписуванні акцій. Дальші вимоги, ставлені до зиску, на творення достаточно високих резервів, для евентуальної амортизації акційного капіталу, через скуп акцій з вільної руки, або вильосовуванням — поминаємо, бо на цей спосіб господарського думання, передбачування і забезпечування, здобуваються лише фірми добре уфундовані, сильні й старі, про що в нашому случаю не може бути мови. У нас таке розумування з олівцем на папері мусить відпасти доти, доки Зем. Банк не буде мати основного капіталу так високого, що операції ним приноситимуть зиски, вистарчаючі на оплачення біжучих видатків руху й достаточне опроцентування самого себе.

Виказаний чистий зиск золотих 57.195.59 творить 5.7195% акційного капіталу, а 5.6472% власного майна спілки. Він без сумніву малий і ведення спілки мусить пошукати засобів до його збільшення. Визначена на цей (1926.) рік дівіденда від одної акції зол. 1.25 мабуть нікого не задоволить, а цеж мавби бути рішаючий момент для попиту на акцію Зем. Банку. І тому, в роках уфундовування і скріплення спілки треба було зречися охоти задоволити акціонарів, бо 5%-овою дівідендою цього не осягнеться, а більшість засобів ужити на творення резервів, котрі вплинуть на підвижку ціни акції, що може бути деякою рекомпензатою акціонарям за нищу дівіденду. Це булоби правильне поступування з огляду на будуччину спілки, а угоджування бажанням акціонарів, хоч і оправданим, та хвилево неможливим до сповнення, треба було залишити. Не можна було, напр., оставити акції без діві-

денди, бо це зробилоби гнітуче враження, але ради збільшення власних засобів спілки можна було дівіденду сильно обнизити. І то в інтересі самих акціонарів.

Означити висоту ризика, яке все несе спілка, розміщуючи своє й чуже майно в ріжних активних частках — не така легка річ, бо щоби оминути всякої довільности в оцінюванні — означення мусить переводитися для кожного підприємства зокрема й опиратися на досвід набутий в середовищі, в якому працюється. Постараємося означити приблизну висоту ризика, опираючися більшою мірою на теоретичних висновках подаваних наукою*), ніж на практичних поміченнях, яких — не працюючи в цій інституції — не маємо можливости поробити. Коли приймемо відсоткову міру ризика для ріжних вальорів так як слідує:

валюти	20%	консорції .	30%
ефекти	35%	довжники .	35%
дім	2%	кореспонденти	5%
гіп. позички .	10%	гіп. відсотки	50%
векслі	25%		

то ризико Зем. Банку не досягає пів міліона золотих і спирається в цілости на власному майні, що й повинно бути.

Ліквідність або можливість кожної хвилі перемінити ріжні активні части на гроші, щоби мати супроти вірителів готовість моментально вдоволити їх евентуальні домагання, є одною з істотних квестій у банковій чинности, а її удержання на достаточній висоті — найтящий обовязок ведення. З цього погляду Зем. Банк має до переборення деякі труднощі, бо його чинність спирається на гіпотечну й торговельну, а ці дві категорії мають неоднакову ліквідність. Обставина, що передвоєнні гіпотечні довги, а також заставні листи є вязані законним вальоризаційним і конверсійним пляном, з погляду ліквідности дещо погіршує положення банку. Також висока неліквідна позиція дому (240.000 впливає на пониження відсотка ліквідности. З причин наведених при устійнюванню ризика нема в науці виразного означення, який відсоток ліквідности мають поодинокі маєткові части. Бо й не можна цього означити. Практика — відповідно до краю, часу й господарської зрілости суспільства уживає неоднакових відсоткових чисел. Ужиті в нашому случаю відсокові числа сконструовані на основі помічень, які можна було поробити на нашій економічній і з окрема кредитовій чинности, а уважний читач хай вибачить нам, коли вони покажуться у світлі його досвіду за мало реальними. І так при ліквідности:

довжників на .	10%	ефектів . . .	75%
кореспондентів	90%	валюти на . .	95%
каси на . . .	100%	векслів на . .	20%,

матимемо збірну суму ліквідности актив 606.065.—, що в порівнанні зі сумою зобовязань 1,189.069.—, які на домагання требаби безпроволочно виконати, дає кругло 55% ліквідности. Коли згодимося, що здоровий стан грошевої інституції вимагає 70—80% ліквідности, то Зем. Банк під цим оглядом є значно позаду.

Огляд розвою Зем. Банку поданий у табелі на кінці друкованого звіту, хоч виказує чисельний розвиток спілки від оснування до нині, є позбавлений порівнюючої вартости, бо його числа, що походять переважно з років господарського катаклізму, не можуть бути ніякою підставою до висновування розвоєвої тенденції і тому з них не можна взагалі нічого путнього вичитати. Менш-більш упорядкована господарка ведеться щойно кілька літ, а це за малий шмат часу, щоби міг послужити матеріялом, на якому можнаби оперти бодай приблизно вірне заключення. Зате шкода, що у звіті, який — зрештою — має досить европейський вигляд, не подано оборотів за 1926 рік, бо вони облекшилиби значно орієнтацію в громаді чисел та уможливилиби повнішу й вірнішу критику білянсу.

Коли робити узагальнюючі висновки про характер Зем. Банку, то приходиться сконстатувати:

а) перехід від типу спеціяльно-гіпотечного у загально-торговельний, а в слід за цим б) переміну середовища, з яким працюється, і в) поширення чинности через виконування ріжнородних банкових операцій.

З огляду на те, що валютарна неміч, повоєнна павперизація і потреба ґрунтових інвестицій зруйнували кредитовощадничі відносини, через що відсоткова міра, як мірило запотребування капіталу, дійшла до нечуваної висоти (24%) і поклала кінець довгоречинцевому кредитові — уважаємо доконуване структурне перетворення явищем не тільки нормальним, але й здоровим, бо його вимушує ступінь нашої господарської організації і воно для національного господарства дуже потрібне. Спеціялізація можлива й добра лише там, де поодинокі области ділання розділені поміж господарськими факторами, але ніколи там, де вони не опановані зовсім. То значить, що Зем. Банк не може бути чисто гіпотечною інституцією тоді, коли він у нас одинокий, а вести другі банкові операції нема кому.

Я приглядався до білянсу Зем. Банку зі становища прихильника його росту й розвою на користь нашого національного господарства.

*) Georg Obst: Bankgeschäft II.

Мої замітки може не всюди точні, а вже рішучо не вичерпуючі, бо я не міг покористуватися методикою критики виробленою звісними авторами для инших господарських відносин, а найважніше, що по за дрібними й скупими інформаціями, добутими в Дирекції Зем. Банку, я не розпоряжав жадним точнішим ані подрібнішим матеріялом і поробив їх лише на основі опублікованого звіту.

Інж. Ілярій Ольховий.

Серед книг і журналів.

Книги.

Праці Науково-дослідчої Катедри Кооперації при київському Кооперативному Інституті ім. В. Я. Чубаря. Кн. І. (220 ст.) Київ, 1928.

Під таким заголовком завітала до нас українською мовою писана книжка. Гурт вчених випустив і в будуччині буде випускати свої праці, що присвячуються вивченню проблєм науки про кооперацію й самої кооперації. Праці катедри кожний кооператор прийме, як могутнє теоретичне опертя, що позволить нам не ходити коло нашої будівлі на помацьки, а також — з національною гордістю, що Україна доросла вже до таких оригінальних праць. Високий науковий рівень переважаючої частини уміщених в першій книзі праць робить їх інтересними й повчаючими для кожного кооператора, деб і в яких умовах він не працював. Зміст першого випуску нашої катедри такий:

В. Целлариус. Справа будови основних розумінь про кооперацію. (Кооперація, кооператив, кооперативне підприємство). — Автор, вказавши на відсутність теоретичних праць про кооперацію в мовах англійській і французькій, критично розбирає коло 20 визначень кооперації німецьких, а головним чином російських вчених. Ні одне з тих визначень не задовольняє автора, або тому, що одні з них не мають в собі виразних ознак, що відріжняли би кооперативні підприємства від підприємств некооперативних, або тому, що в других накопичується стільки ознак, що не можна розібратися, які з них є істотні й основні для поняття кооперативи, а які являються вже висновком з попередніх ознак, як наслідок наукового вивчення цього явища і т. д.

Для ідеольогії автора, а почасти й для методи його наукової праці може бути характерним таке місце (на стор. 11 і сл.): „Широкої популярности набирає визначення (кооперації. А.) одного з великих дрібно-буржуазних теоретиків кооперації проф. Туган-Барановського.“ Зацитувавши відоме визначення, що його подає проф. Т.-Барановський в »Соціяльних основах кооперації«, проф. Целлариус, покликуючись на неможливість у своїй статті спинитися над основним вченням Т. Барановського про некапіталістичний характер кооперативного прибутку, т. є що прибуток той не походить з неоплаченої праці, обмежується такою увагою: „Теорія... Туган-Барановського з початку й до кінця не вірна і незмістовна, вона є теоретична спроба оформити наївну віру кооперативно-буржуазного утопізму, віру в можливість для кооперативних організацій перетворити капіталістичну сістему«. Студіюючи Туган-Барановського, приходиш до висновку, що своїми, повними змісту сторінками покійний наш вчений зовсім не вщеплює нам тієї наївної віри, що про неї говорить Целлариус, а скорше остерігає проти такої наївности, начеркуючи гіпотетечні границі кооперативних можливостів.

В другій половині статті, де автор уґрунтовує своє розуміння кооперації, знаходимо аж два визначення: для кооперації, що народилася й працює серед капіталістичних умов і для кооперації, що існує при диктатурі пролєтаріяту. В першім випадку „кооперація становить собою організацію працюючих, обєднаних для боротьби з експлоатацією капіталу, ведучи господарські підприємства“, а „кооперативний рух становить собою громадський рух працюючих, обєднаних для боротьби з експлоатацією капіталу, ведучи господарські підприємства.“ В суспільстві ж, що живе під диктатурою пролєтаріяту, кооперація перестає бути кооперацією капіталістичного світу і під тією назвою існує „масовий рух працюючих, справлений до соціялістичної перебудови суспільства, організуючи товариські господарські підприємства.“ Там кооперація — боротьба, тут — мирна перебудова суспільного ладу. Там кооперація веде просто підприємство, тут-же підприємства товариські. Не розуміємо, пощо автор, всюди строгий і ляконічний у своїх визначеннях, додає це слово (товариські). Невже поза диктатурою пролєтаріяту кооперативне підприємство не є товариське?

Як бачимо, автор ріжниться від других теоретиків не тільки тим, що уміщено в його критиці, але ще одним і істотним: всі автори у своїх дослідах шукали одного-

єдиного визначення кооперації, яке не тратилоби на своїй вартости, в залежности від політичного режиму чи соціяльного укладу, серед яких кооперації доводиться існувати. Колиб автор захотів бути послідовним, то повинен би був продовжити свою працю та занятися ще третім визначенням: чим стане кооперація в тім суспільстві, коли самодержавний пролєтаріят самодержавно вирішить, що в диктатурі нема вже потреби: коли »диктатура пролєтаріяту розпливеться в безклясовости суспільства«. Таким чином, наука Целларіуса приводить нас до науки про три кооперації.

Нам видається, що визначення Т.-Барановського, по переведенні дрібних корективів, і з науково-конструктивного боку і що до повноти охоплення самого явища являється більш правильним і науковим. Справді, поняття кооперативи, як добровільного обєднання людей, що мають собі за мету шляхом ведення спільного підприємства збільшити трудовий дохід своїх членів та зменшити їх витрати на споживчі потреби — відповідає суті кооперації, серед якогоб політичного режиму чи суспільного укладу вона не перебувала. Вказана Т.-Барановським мета кооперативних обєднань є предметом стремлінь працюючих мас не тільки в капіталістичнім світі, але до неї линуть люди праці і під „диктатурою пролєтаріяту“; вона мабуть остане незмінним і для будуччини.

Ак. К. Воблий. Кооперативний крамообіг України (1923/1924—1926/1927). — Академик Воблий подає, користуючись даними скарбових органів та кооперативних централь, в цифрах ролю української кооперації по той бік Збруча, як провідника товарів в маси споживачів. В цій ролі кооперація виступає поруч з державною і приватною торгівлею. При тому показується, що в абсолютних цифрах всі три роди торгівлі зростають, але найбільший зріст виказує крамообіг кооперації, а найменший — приватної торгівлі. В 1924/25. р. загальний крамообмін (продаж предметів власної продукції і посередництво) державної торговлі виносив 931 мл., а в 1925/26. — він зростає до 2.914 мл. В ціж роки загальний крамообмін кооперації виносив 533 мл. і 1.990 мл., а приватної торговлі — 1.124 мл. і 1.836 мл. Коли прирівняти рік 1923/24. до 100%, то в період 1925/26 р. роля зазначених провідників краму зросла: державної торгівлі до 313%, кооперації до 373%, а приватної торгівлі тільки до 163,3%. Майже такий самий зріст помічається посередницьких операцій означених 3-х видів торговлі на Радянщині. В крамообігу кооперації перше місце займає кооперація споживча (коло 70%), а друге — сільсько-господарська (понад 22%). Порівнюючи цифри обігу споживчої кооперації з такими ж цифрами Німеччини, автор виказує, що обороти української споживчої кооперації більше як в три рази вищі від німецької і щось на 20% вищі від анґлійської. Звертає на себе увагу та обставина, що на Україні, країні аґрарній par exellence, найбільше розвинена споживча кооперація і то не тільки в містах, але й по селах. Пояснюється це кредитовою політикою держави, що перебуває під диктатурою споживача-пролєтаря, а продуцент-селянин займає там другорядне (в ліпшім випадку) місце.

В. Височанський. Проблема єдиного кооперативного банку. — Стаття дає богатий матеріял про організацію центральних банків у ріжних країнах та про типи цих банків. На підставі аналізи сучасного стану і теоретичних міркувань автор стає рішучим приклонником єдиної кредитової централі для всіх видів кооперації. Тезу цю автор уважає, правда, правильною для чисто національних держав. В державах же, що заволоділи територіями чужонаціональними, де кооперація являється не тільки знаряддям боротьби проти визиску взагалі, але й засобом національної самооборони, там автор признає необхідність окремої національної кредитової централі. Для нас стаття автора має не тільки глибокий теоретичний, але й великий практичний інтерес. І сьогодняшній стан нашої кооперації і завдання близчого майбутнього що до організації кредитової кооперації та збуто-постачальних операцій ставлять паред нами у весь зріст питання про організацію чи реорганізацію та уфундування єдиного кооперативного кредитового центра.

П. Діброва. Клясифікації сільсько-господарських кооператив. — Кооперативна практика і теорія досі не розвязала остаточно питання про клясифікацію кооператив, в тім числі й сільсько-господарських. Автор більш як на 2-х сторінках в альфабетнім порядку виписує назви ріжних видів сільсько-господарської кооперації. Таких кооператив, що кожна з них має инший предмет діяльности і відповідно до свого предмету діяльности має свою назву, автор вичислює 258, при чім застерігається, що в цім числі напевне не містяться всі види, що їх витворила с-г. кооперація. Без наукової клясифікації трудно провадити наукове вивчення та правильне навчання.

Дотеперішні практичні спроби клясифікації с.-г. кооперації автор уважає за невдалі: не мають вони одного принципу поділу (principium divisionis), а тому й клясифікації ті не мають льоґічного оправдання. Це стосується до статистики німецьких с.-г. централь, німецької урядової статистики, так і нинішньої клясифікації на Наддніпрянській Україні. Перейшовши до оцінки теоретичних спроб клясифікації с-г. кооператив, автор розділяє їх на такі групи:

а) до першої ґрупи відносяться ті клясифікації, що в їх основу поставлено мету,

яку кооператива собі ставить. З огляду на субєктивність цієї ознаки одні з цих теорій не охоплюють цілого явища, а в других — мета одного вида часто перехрещується з метою другого і т. д.

б) другу ґрупу клясифікаційних спроб становлять ті теорії, що в основу поділу с-г. кооператив кладуть особливости господарської діяльности в економічному розумінні, тоб-то дотримуються, як кажуть, „функціонального" поділу кооператив. Цей поділ знає такі види кооператив: кредитові, закупочні, збутові, виробничі і т. д. Ріжні автори дають тим видам ріжні назви та ріжні сполучення функцій. Та часто одна й та сама кооператива має не одну, а дві функції. Ця обставина не позволяє „функцію" приняти за підставу клясифікації. Функції", каже автор „не ріжнять собою ріжноманітних форм с.-г. кооператив, а швидче зближають їх, стають на ґрунт уніфікації їхньої діяльности, свідчать про однаковість методів господарської діяльности ріжних форм с-г. кооператив".

в) третю ґрупу творять клясифікації, що в основу їх кладуть галузі сільського господарства, що їх кооперативи обслуговують, та особи, якими обслуговування досягається. На цій підставі ділять кооперативи на мішані (комбіновані), що обслуговують всі чи богато галузів сільського господарства, і спеціяльні — для окремих його галузів. Відносно способів обслуговування кооперативи діляться на: 1) для збуту продуктів в неперероблену виді (зерна, плодів, овочів і т д.), 2) в переробленім (молочарні, бойні і т. д.). 3) для набуття потрібних засобів виробництва (земельні, орендні) і т. д.), 4) що впливають на виробничі галузі с. г-ва: контрольні, заводські і инші кооперативи. Автор вказує на невидержанність поданої вище основи поділу: в останній ґрупі клясифікація відвертається від способу обслуговування, а бере за основу клясифікації функції.

г) инші клясифікації кладуть в основу поділу кооператив організаційний плян селянського господарства, і виділяючи ті його процеси, що теоретично піддаються кооперуванню, роблять спис можливих, а в тім навіть в дійсности неіснуючих видів кооператив, що їх пізніше розбивають на ґрупи відповідно до роду тих процесів: механічні, біольогічні тощо. Хибу подібної клясифікації автор убачає в тім, що вона, з одного боку, вводить до клясифікації такі види кооператив, що їх в життю зовсім не спостерігається, а з другого боку, висуваючи аґро-технічні процеси, як підставу клясифікації, сторонники її не можуть послідовно провести цієї засади і мусять до груп, що відріжняються одна від одної аґро-технічними процесами, додати ще одну ґрупу (кооперативи кредитові, закупочні і т. д.), що їх характеризує не технічний процес, а чисто економічний момент — „господарські операції."

2) Инші клясифікації, йдучи за Туган-Барановським, приймають за принціп поділу кооператив на групи ознаку чисто економічну: кооперативи в сфері праці і кооперативи в сфері праці та обміну з підрозділами обох цих видів. Слабість цієї клясифікації автор бачить в тім, що сторонникам її не вдалося послідовно провести цієї засади.

Автор зі свого боку дає клясифікацію, що її будує на »природньому ґрупуванні с-г. кооперації«. В своїй організаційній основі сільське господарство складається з основних чинників його (земля, капітал, праця)... С-г. кооперативи мусять характеризуватися відношенням своїм до основних чинників... Ріжне відношення утворює й ріжні типи кооператив, як з соціяльного боку, так і з боку сістеми господарства«. З цього погляду всі с-г. кооперативи діляться на два типи: в одних члени передають основні засоби виробництва свого господарства в роспорядження та господарське використання кооперативи, — такі кооперативи називає автор кооперативами інтеґрального сільського господарства. Инші кооперативи, де поруч зі спільним підприємством кооперативи залишаються існувати окремо господарства членів, творять ґрупу діференціяльного сільського господарства, чи просто спілки. Кождий з цих типів розпадається на ряд видів і підвидів. До першої належать кооперативи для спільної обрібки, артілі та комуни, а до другої — решта с-г. кооператив.

К. Пажітнов. Розвиток сільської кредитової кооперації в Німеччині за останні 15 років. — Тут зібрано й простудіювано дані, що дотичать німецької кредитової кооперації за час від 1914 до 1917 р., т. є якраз за час, за який найменше знаємо. Знаходимо там дані про соціяльний та професійний склад членів нім. с-г. кооперації, число кооператив, район обслуги і т. д. Не знаходимо, на жаль, ні слова що до фондів, якими та кооперація розпоряджає, а з тим нема нічого про відношення фондів власних і чужих, про ролю вкладок в житті німецьких кредитівок, висоти позичок, форми їх забезпечення і т. д.

Я. Каліновський. Система кооперативних знань. — Кооперативний рух набрав таких ґрандіозних розмірів, що притягає на себе увагу все більшого числа теоретиків та по високих, середніх і нищих школах стає предметом навчання. Питання про систему кооперативних знань стає у весь свій зріст. Автора не задовольняє традиційний поділ кооперативного знання на теорію, історію та практику. В основу своєї системи автор

кладе зміст кожного наукового пізнання. Повнота кожного наукового уґрунтування і всебічність кожного вивчення вимагає, щоби явище, що становить предмет наукового досліду було: а) найокладніше вивчено в своїй будові зі всіма властивими йому ознаками; б) вистудіювано зовнішнє оточення, в якому явище перебуває чи розвивається і в) досліджено процеси, що в самому явищі відбуваються. Відповідно до цього в систему кооперативних знань автор уводить такі основні дисципліни: 1) кооперативне будівництво, 2) кооперативне право, 3) державна кооперативна політика, 4) кооперативна економіка, 5) кооперативна соціольоґія, 6) історія кооперації, 7) кооперативна статистика і 8) кооперативне джерелознавство.

П. Пожарський. Періодізація історії української кооперації. — Автор періодизує історію української кооперації таким чином: 1) доба з 60 років XIX. століття до 1905 р. (перша революція), 2) доба від 1905 р. до 1914 (початок світової війни), 3) від 1914 до 1917 р. (доба світової війни), 4) від 1917 до 1920., 5) доба військового комунізму 1920 і 1921 р. і 6) доба нової економічної політики. Очевидячки, ця періодізація не придатна для цілої української кооперації, бо не узгляднює відмінної долі кооперації західно-українських земель. Свою періодізацію автор солідно уґрунтовує, як станом кооперації в кожній добі, так і соціяльними процесами, що відбувалися в житті українського села.

М. Івченко. Програми та методи вивчення ефективности с.-господарського кредиту. — Державний кредит відограє кольосальну ролю в житті великоукраїнської кооперації. Як всякий державний кредит для кооперації, так і на Вкраїні він має виразні політичні тенденції. Завданням автора є намітити програму і методи вивчення, щоби дійти, чи нинішні кредити осягають ту мету, яку собі ставить держава, кредитуючи кооперацію.

В. І. Мельніков. Розрахункові операції в кооперативній системі. — Стаття має практичні завдання: як зменшити готівковий обіг, як між самими кооперативами, так і кооперативами й державними органами шляхом поширення чекового обороту. Розрахункові операції мавби переводити »Українбанк«.

В кінці »Праць« додано статут Науково-Дослідчої Катедри Кооперації і тимчасовий плян роботи катедри.

Хоч статті першої книги своїм змістом захоплюють всю увагу читача, то час від часу чуття рідної мови реаґує на одноманітність мови більшости статей. В мові, в словах і складні, не відчуваєш індівідуальностів авторів. Закрадається сумнів, чи не пишеться більшість статей по російському, а хтось один їх перекладає на мову українську. На сторінці 12-й додатку до праць при вичисленні вчених праць, що їх мають вистудіювати аспіранти катедри, в український текст вкрадається така фраза: »Сюда же нужно отнести«. Очевидячки, ця увага не має відношення до серіозно-наукової вартости праць. *М. Корчинський.*

Потребительская кооперация в народном хозяйстве СССР. Справочник основных показателей потребительской кооперации СССР. Центросоюз. Москва. 1927. Стр. 227. ц. 1 р. 60 коп. — Цей справочник характеризує дуже детально життя споживчої кооперації в С. С. С. Р. Увесь матеріял упорядковано по окремим радянським республикам.

У книзі приміщено 94 таблиці дуже детальні, що характеризують фінансову, промислову, виробничу, культурно-освітню та багато инших галузів праці кооперації С. Р. С Р. Крім того, подано матеріяли що до взаємовідносин кооперації та ринку як внутрішнього, так і зовнішнього. Увесь матеріял подано в компактній та зручній формі. Детальний огляд замінює предметний показчик. Праця виконана Статистичним Відділом Центросоюза. *Вол. Т—ський* (Прага).

Библиографический десятигодник по кооперации. Издание Кооперативной Секции »Коммунистической Академии«. Москва. 1928 г. Стр. 110. ц. 1 р. 40 коп.

Це показчик кооперативної літератури, головним чином комувістичної за період 1917—1927 рр. в межах СРСР. Багато місця уділено також літературі на українській мові. Праця охоплює 1800 назвиськ кооперативних літературних творів, при чому включено не тільки книги та брошури, але також статті з періодичного друку. Передмова зазначає, що складачі, очевидячки, зібрали і усю стару кооперативну літературу, що нараховує 18,000 назвиськ. Таким чином, реєстр праць, що їх приміщено у книзі складає лише десяту частину того, що вдалося зареґіструвати. Матеріял систематизовано по питаннях. З початку приміщено загально кооперативну літературу, а потім літературу по окремих галузях кооперації. У підвідділах літературу розміщено в хронольоґічному порядку. Це зручно, коли подається перелік праць Леніна по кооперації. Можна прослідкувати розвиток його думок в галузі кооперації. Це незручно, коли справа торкається всіх инших відділів, бо утворюється, так би мовити, рябизна призвищ авторів, що зустрічаються в ріжних частинах одного підвідділу. Це особливо шкодить, коли

маємо справу з часописними чи журнальними статтями. Власне — алфавіт авторів — це »умовність«, що затушовує всяку »випадковість«. Для справок хронольоґічний порядок — це велика перешкода, бо треба прочитати декілька сторінок. Але все ж — книжка потрібна. Особливо цінно, що використані ріжні періодичні видання перших років революції, яких знайти майже неможливо. На жаль є хиби; наприклад — при часописі »Правда« немає вказівки, що власне мається на увазі: московську, чи петроградську (ленінградську) часопись. Брак зазначення місця видання при часописях та журналах часто перешкоджає справі відшуку цього матеріялу, особливо коли для одного і того ж видання зазначують статті на російській та українській мовах (див. стор. 62-а »Кооп. бюлл.«). Показчик предметний і авторів значно полегшують справу, але все ж треба побажати, щоби складачі для другого видання книги відмовилися від непотрібної »хронольоґічности« та надрукували б такий важливий матеріял вже принятими способами. Тим більше, що мається спеціяльна систематика кооперації, вироблена проф. Боднарським по міжнародній дециміальній системі. *Вол. Т—ський* (Прага).

Журнали.

»Кооперване село,« вісник сільсько-господарської кооперації України. Видає „Сільський Господар". Харків. Ч. 1. за січень 1928 р. Друкується весь на українській мові. У відділі загальнім за вийнятком двох статей про посівні кампанії милулого й цього року решта (шість статей) присвячена хлібозаготівлям й питанням з ними звязаним.

Ряд статей обговорює питання спеціяльної кооперації: про контрактацію в скот.-молочарській кооперації, про кормову справу і кооперацію, про завдання кооптахсоюзів цього року на яєчному ринкові, про ролю приватника в споживчій кооперації на молочарському фронті. Інші відділи: кооперативного кредиту, страхування, юридичний і ин. подають матеріяли льокального значіння й мають меньше загального, а більш спеціяльного інтересу. Число закінчується бібліоґрафією і списком надісланих видань.

»Технічні Вісти«, орган українського технічного товариства у Львові трохмісячник, присвячений всім галузям технічного знання. Ч. 4. Жовтень-грудень 1927.

Зміст: Д-р Р. Цегельський: Памяти Д-ра Івана Пулюя. — Інж. Д. Желехівській: Ґазовий терен Битиків-Пасічня. — З технічної літератури. — Третій конґрес міжнародньої ґеодезичної Унії. Нові книжки. — Новинки. З укр. технічного товариства у Львові. — Список членів укр. техн. т-ва. Перед загальними зборами.

„Družstevní Rádce" — центральний орган „Unie československých družstev, 15 січня 1928 р. ч. 1. Прага II, Klimentska.

Місячний часопис союза чеськословацьких кооператив, що обєднали в своїм складі переважно членів чеської партії народніх соціялістів. Невеликий обємом, всього в 20 сторінок, цей часопис скоріше підходить до типу тижневиків, ніж місячників. Виданий він з зовнішнього боку гарно, читким хоч і густим друком на гарнім папері; на заголовній сторінці вміщено образ, що означає: „В кооперації наша сила."

Зміст ч. 1-го майже весь ідейно-виховуючого характеру і складається переважно з ряду коротеньких, але живо написаних статтей. На жаль, в цьому числі журналу мало уділено місця практично-технічним і організаційним питанням.

Завдяки своїй ідейности цей часопис безперечно виховує читача і впливає на утворення тої ідейности і в поглядах на кооперацію.

На 1 число склалися такі статейки: Новак: „Наша кооперація." (Заклик надіятись лише на свої сили); Йос. В. Скокан: „Більше теорії." (Думка про обєднання всіх напрямків коопер. руху в Ч. С. Р.). Маєр: „Кооперація і політика." М. Р.: „Звільнена книга". Відомости про оріґінальний споживчо-видавничий кооператив „Кооперативна праця," що успішно розвивається в Празі вже 5-й рік і існує в інтересах 5.000 обєднаних чисто кооперативно споживачів книги та кращих сучасних чеських письменників. Досі цей кооператив видав 80 назв книг на 1.152 аркушів друку виключно для своїх членів, виплатив 330.000 к. ч. авторського гонорару, має власну книжну крамницю та видає спеціяльний часопис „Panorama." Йос. Дукар: „Кооперація як наука та носій економічного ладу майбутнього"... В капіталістичній системі, владне сильна одиниця — „індівідуаліст." Взагалі ж кажуть, що основою цього порядку є „договір." В кооперативній системі лад закладається на основі „вільної згоди" і керується „нормою," а основою цієї системи є взаємна самодопомоговча співпраця, що є по істоті „любов." Житьова наука кооперації творить якусь золоту середину, бо вона є толерантна до всіх инших систем. Кооперативний рух здійснює, здавалось би, неможливе, бо злучує індівідуальність з колективністю. Одною з засад кооперації є творчість одиниці в колективі і для колективу і для себе. В цьому бережеться причина рівноваги нормальних і реальних сил в суспільстві, що є найпотрібніше для світового поступу...

Ольдрих Кольбаба: „На порозі нового року.“ Ідейно-принципова думка, щоб ставлення будівель, що провадиться за державними субсідіями, ніколи не були предметом для одержання зиску. Ванес Петер Варбассе: „Мета й методи кооперативного руху.“ — Більша стаття з цікавим теоретичним і ідейним обгрунтованням згаданих питань. Шарль Жід. „Історія кооперативного руху за останні сто років.“ Цікаво написана стаття відомого французького професора-пропаґатора кооперативної ідеї. Конспективно, але яскравими фарбами свого відомого стилю автор малює історію кооперації. Увагу читача зупиняють ті дати, які означені автором, як головніші етапи в розвитку кооп. руху та чергові переломи в поступі кооперативної думки. Нарешті в часописі поміщено „Сторінку будівельних т-в“ — с.-то практичні вказівки до спеціяльного діловодства цього виду кооперації, а в кінці — „Податкову сторінку.“

„Drnžstevnik,“ орган центрального союзу чехословацьких кооператив і гуртово-закупочного товариства споживчих кооператив в Празі. Ч. 1 і 2 за 1928 р. — Часопис вступив в двадцятий рік свого існування. Це є ювилейний рік не лише часопису, а й самого центрального союзу чехословацьких кооператив, який теж роспочав двадцятий рік праці. Крім звичайних в таких випадках матеріялів і статтей, присвячених новим завданням і перспективам на будуче, розвитку центральних кооперативних установ і підприємств в Ч. С. Р., містить м. ин. часопис інформації з засідання виділу міжнароднього кооп. гуртово-закупочного товариства, на котрому був поданий доклад голови виділу Golightly: „Про міжнароднє кооперативне торговельне сполучення“, з котрого довідуємося, що Україна за рік, від жовтня 1926 до жовтня 1927, відібрала товарів з міжнароднього ринку на суму 167.933 фунтів штерлінґів. — Починаючи новим ювілейним роком, заводить „Družstevnik“ нову рубрику, під наголовком: „Взірцева кооперативна крамниця,“ що обіцяє бути цікавою завдяки своєму суто практичному характеру. Тут перше число приносить багато практичних порад і вказівок що до модерного впорядження крамниці та викладових скринь, а ч. 2 — про використання реклями в цілі пропаґанди купування за готівку, та ин. — Цікавий є також реферат про світову торгівлю кавою в році 1927.

В ч. 3-му з дня 8. II. 1928 треба відзначити. як більш цікаві і ширшого інтересу заслуговуючі такі матеріяли: дискусійна стаття Франтішка Веселого, — »Важність власного капіталу в кооперативах,« ширша інформація про міжнародній цукровий картель, популярний нарис Jana Bartla — »Гроші, їх повстання і розвиток,« продовження якого буде слідувати в дальших числах, та господарська хроніка світова й місцева і инші відділи характеру практичного, поради і т. под.

„Zemědělske družstevni listy,“ вісник центрального обєднання сільськогосподарських кооператив в Празі. Річник XXXIII. ЧЧ. 3, 4, 5, 6, 7. за 1928. Дотримує суто практичного характеру, займаючись виключно своїми, домашніми справами. Ширшого інтересу заслуговує лише стаття В. Прохазки — „Заграничне збіжжа та його нотація“ в ч. 6 і 7. Цікавим для нас є те, що українська красна література тішиться значною увагою ілюстрованого літературно-забавого й поучного додатку „Přastky“ (Вечорниці), де в ч. 6 і 7 міститься і на цей раз вже другий з ряду український твір-побутовий нарис М. Коцюбинського — „Що записано в книзі життя“ в перекладі А. Гульки.

В ч. 11 »Z. D. L.« звертає на себе увагу стаття Й. Пражака, — »Засади сільсько-господарської кооперації;« в 12 ч. — Fr. J. Kroiner'a — »Резервовий фонд для страт на службовиках« в кооперації. Автор пропонує утворення такого фонду в звязку з потребою мати в с.-г. кооперативних підприємствах ліпше плачених, але фахово-освічених урядовців. Фонд мавби складатися з постійних передбачень в бюджеті і витрачавсяб також на освіту функціонарів. В ч. 13 зупиняють зір і увагу читача передовсім статті — »Виховання дітий до ощадности«. — »Відношення великих і середніх маєтків до сіл-господарської кооперації« Фр. Зіка та огляд »Торговельної і цінової ситуації в торговлі худобою в р. 1927« — з діяґрамою — A. Haas'a.

„Genossenschaftskorrespondenz“ (Mittelungen aus dem Seminar für Genossenschaftswesen der Uniwersität Halle a. d. S.) Hrsgb. von prof. D-r Ernst Grünfeld. Річник 5, ч. 4, січень 1928. — Займається теоретичними студіями з области кооперативної теорії та світогляду. Сюди відносяться статті: лекція проф. F. Hall'a (Manchester) на тему про приняття інтересів споживача за вихідну точку в кооперативній теорії, та стаття редактора проф. Ґрінфельда „Похідна ідеольоґія кооперативізму. — Добре поставлені і ведуться систематично відділи бібліоґрафічний та огляд нової літератури, що зявляється на всіх мовах.

„Landwirtschaftliches Genossenschaftsblatt“ центральнній орган німецьких райфайзенок. Півмісячник. Ч. 2 і 3 за 1928 р. Окрім програмових статей на 1928 р. подає огляд кооперативного руху в Німеччинні за 1927 р.; реферат Д-ра Steuer'a про книгу Гільдебранда, „Die Beriebswirtschafte. Grundlagen der genossensch. Unterneh-

mung," яка уявляє собою велику енцикльопедію кооперативного знання та господарської і юридичної кооперативної практики (і якої перший том вже був реферований нами в 1 ч К. Р.) Оба числа окрім того приносять ряд матеріялів до проблем техніки сільського господарства та індустрії.

„**Konsumgenossenschaftliche Rundschau**" орган центрального союзу німецьких споживчих кооператив та їх гуртівні. Ч. 6 з 11 лютого 1928. Займається між иншим питанням про винагородження манка, містить статті: Franz Feuerstein'a — Ідейні товариства, Wilhelm Grotkopp. — „Німецька зовнішня торгівля в 1927 р." а окрім того продовження більшої праці Karl'a Frahme, — „Солідарна самодопомога робітників," потім інформаційні статті про стандаризацію кооперативних формулярів і рахівничих книг в Анґлії, про стан шведського господарства в повоєнних роках (P. Obberg), та про кооперативний рух в Греції (проф. Тотоміянца).

»**Internationales Genossenschafts — Bulletin**«, орган міжнароднього кооперативного Союзу; німецьке видання. Річник XXI. Ч. 2 за лютень 1928 приносить такі найцікавіші матеріяли і статті. — »Міжнародний кооперативний Союз в році 1927«, — короткий огляд стану і діяльности Союзу. — Перелік головніших проблєм міжнароднього життя кооперації, які стояли і стоятимуть надалі перед міжнародньою кооперативною централею, яко напрямні її праці, як то: пропаґанда, підготовка і скликування конґресів та господарських конференцій, переведення в життя їх постанов і т. под. Стаття не подає конкретних даних про діяльність Союзу, тому, що він присвятив їй ряд окремих, спеціяльних публікацій: »Цілі й історія міжнароднього кооперативного Союзу«, »Відносини між споживчими і с.-господарськими кооперативами«, »Модерні кооперативні проблеми«, »Міжнародній кооперативний рух в роках 1924 — 1926« — статистичний збірник, якого реферат і критичний огляд подається в 1 і 2 чч. бюлетеня. Окрім того союз видав ще дві публікації про кооперативно-освітню і пропаґаційну роботу та до історії банкових кооперативних білянсів. — Зі статті довідуємося, що до Союзу належало в 1927 р. від 34 до 36 центральних кооперативних обєднань ріжних народів. — З дальших статей крім оглядів кооперативного законодавства в Бельґії і Швеції звертають на себе увагу кореспонденція московського »Центросоюзу« про діяльність споживчих кооператив Рад. Союзу за 1926/27 господарський рік та стаття А. Гонори Енфільд про міжнародній жіночий кооперативний рух, в якій авторка характерізує працю жіночих ґільд швайцарської, бельгійської та шведської. Розвитку і реальним здобуткам пропаґанди за кооперативні ощадження в Фіндляндії присвячена стаття O. Toivonen'a, яка мусить звернути увагу наших кооператорів, тим більше що справа і у нас є актуальною, творячи предмет жвавої дискусії на сторінках нашої кооп. преси (»Г. К. Ч.« і »К. Р.«) в звязку з питанням про організацію дрібного селянського кредиту для боротьби з лихвою на селі. З доданої до статті O. Toivonen'a таблички бачимо, що за 9 років, від 1919 р., коли в Фіндляндії було лише одно щадниче т-во і до 1927 р., повстало 82 товариства з 97.000 вкладчиками і поважною сумою вкладів на 221 міліонів финських марок. Дальші статті: »Центральний банк кооперативних установ в Палестині« — огляд діяльности за 1927 р. і A. Hedberg'a про створення в Швеції санаційної кооп. установи з власним капіталом для слабих кооператив, та замітки про мешкальну кооперацію в Анґлії в р. 1926 і про данський кооперативний рух в р. 1927.

»**Rolnik Ekonomista**«, орган Союзу польських рільничих організацій. Ч. 6 за 1926 р. містить: Статті B. Енґліхта, »В справі хибних обрахунків податкового обтяження рільництва, д-ра B. Поніковського, »В справі замкнення рахунковости в сільських господарствах«, І. Круліковского, »Плачення за молоко після проби на редуктажі. Далі йдуть реферати, справоздання Союзу пол. рільничих організацій, конюнктури цін, кореспонденції та хроніка.

»**Społem!**«, двохтижневик присвячений практиці споживчої кооперації, орган Союзу споживчих кооператив Польщі. Ч. 1, 2, 3, 4 і 5 за 1928 рік. Виходить у Варшаві. До програми цього часопису крім розвязання суто практичних питань належить також розроблення »ідеольоґії руху кооперативного й проблєм суспільного господарства«, яким присвячений осібний постійний відділ часопису. Але й цей відділ не має зовсім характеру виключно теоретичного або фільософично-ідеольоґічного, як можнаби було судити після його назви. Тут обговорюються тіж самі організаційні й практичні питання, але зі становища кооперативної ідеольоґії й проблєматики. Тому не рідко зустрінемо в цьому відділі статті на тему: »Чи млинарі вже вивязалися з обовязань« Фр. Яблоньского (в ч. 2), або Юльяна Буґайського: »Молоко в містах« (ч. 1) і т. под. Але є й статті присвячені оглядові »господарської сітуації краю та кооперативне завдання споживачів«, Б. Жепецкого (ч. 2), або »кооперативного руху, в звязку зі спільними завданнями професійного руху«, з пера Яна Квапіньского (ibid), який удоводнює необхідність співпраці обох суспільних утворів для досягнення остаточної мети — реформи суспільности. — Попадаються й більш теоретичні причинки до рішення наукових проблєм, як приміром, стаття C. Домбровского: »Роля кооперації в народньому господар-

стві« (ч. 1). Дальші відділи: огляди кооперативної діяльности, господарської політики держави, відділ кооперативної практики заступлені й кількісно що до тем і розмірно багатше й більше. У відділі кооперативної практики до постійних рубрик належать: кооперативна організація праці, господарські й фінансові огляди, поради, приписи й т. п. Останній відділ — хроніки й справоздань подає між иншим і огляди життя кооперації за кордонами; в числах, про які згадуємо, перу відомого проф. F. Hall'a (Manchester) належать огляди кооперації й кооп. руху в Анґлії. Ч. 6 дає місце статті Сатурина Домбровского на тему: »Інтереси споживання«, в якій автор доводить та, спираючись на біо-соціольогічну ролю споживання, розвиває думку про те, що »господарські чинности повинні бути в цілости підпорядковані вимогам споживання«. Інтереси споживання, як найважніші, належить боронити перед всіма родами визиску і в ролі оборонця мусить виступити кооперація споживачів; і тут автор накреслює програму цієї акції. — З инших статей більшої уваги заслуговують: »Кооперація споживачів в цілости суспільного життя на селі« Францішка Домбровского і його ж огляд організаційної і господарської діяльности »Обєднання Союзів сіл.-господарських кооператив« Польщі з богатим цифровим матеріялом. Слід не минути згадкою також статейку С. Домбровского, — »Манко чи спроневірення«, що проводить ріжницю між манком, яке повстає при продажі товарів, та иншими браками, що виникають з багатьох инших причин.

Всячина.

Кредити для польської кооперації.

Як доносить »Społem!« ч. 4, 14-го січня б. р. відбулося у Варшаві плєнарне засідання Ради споживачів, на котрім радник мін. вн. справ Н. Розенберг прочитав реферат про пекарство. Крім багатьох инших дуже красних річей про ріжного роду санації й поліпшення довідуємося між иншим про те, що цілий ряд польських пекарських кооператив дістав а инші мають дістати від уряду грубі кредити. Яких розмірів вони досягають свідчить, наприклад, такий факт, що союзна кооператива »Produkcja« в Бендзіні одержала на модернізацію свого пекарського промислу біля 1.000.000 золотих. Висота кредитів для кооператив винесе біля 3.500.000 зол. Крім того інвестиційні кредити на будову механічних пекарень мають бути низько опроцентовані, а підприємства що їх одержать, дістануть ще иншого роду вигоди й пільги. — Для контрасту підкреслимо, що вся українська кооперація в Польщі не дістає кредиту і $^1/_5$ частини того, що дістала одна польська кооператива в Бендзіні.

Програма праці й бюджет суспільно-виховавчого Виділу польського Союза Спож. Кооператив на 1928 р.

Якими засобами до виховання й пропаганди та організаційної розбудови роспоряджає польська споживча кооперація, виразно говорять цифри. Ухвалений і затверджений надзірною радою Союзу бюджет суспільно-виховавчого Виділу на 1928 р. збільшено майже в двоє. Він усталений є на цей рік в сумі 265.000 зол. проти 143.500 зл. в році минулому. З тої цифри на окремі роди праці припадає: на кооперативну й професійну освіту 34.000 зол., з чого доплачує господарський Виділ Союзу 18.850 зл.; на пропаґанду і організацію приділено 51.540 зл., з якої суми повертається 2.900 зл., а решту 48.640 зол. доплачує господарський Виділ; преса забирає 142.600 зол., з чого вертає до каси виділу аж 111.950 зол., а господ. Виділ додає тільки 30.650 зол. Останні цифри є поучаючими для нас. Решта видатків Виділу йде на адміністрацію видавництв, то що. На загальну суму бюджету в 265.000 зол. господарський Виділ Союзу доплачує 75.000 зол. — Відповідно до збільшення засобів зростають і поширюються завдання та програма їх здійснення, для чого прибираються нові засоби і середники. На полі пропаґандистично-виховавчім тут бачимо ряд ріжно-термінових курсів та окремих викладів, для пропаґанди і організації утворюється спеціяльний інструкторіят організаційно-пропаґаційний; намічається співпраця з рядом рівнобіжних культурно-освітних і професійних організацій та інституцій, прибирається до послуг радіо,

влаштовується „Тиждень кооп. пропаґанди." Крім преси — вистави, екскурсії доповнюють програму діяльности Виділу на 1928 р. Збільшено і службовий персонал з 12 на 19 осіб.

Товариство українських економістів в ЧСР.

Це товариство, засноване ще в р. 1923 в м. Подебрадах, відновило тепер свою діяльність.

На заг. зборах дня 21. II. 1928 був переглянутий попередній статут в напрямі його упрощення, запроваджена категорія членів співробітників (студента, що склали перший півкурсовий іспит) та ухвалено зареєструвати його при Укр. Господ. Академії. Тоді ж була обрана і нова Управа в складі: проф. В. Тимошенка — голови, доц. В. Садовського, інж. Л. Биковського, інж. Є. Гловінського та др. інж. С. Володимирова. Був наміченнй плян діяльности на близчий час.

В напрямку видавничому Управа ухвалила приступити з 1-го березня 1928 р. до видання неперіодичних екомічних збірників, що носитимуть загальну назву »Український Економіст«.

На 1. III. 1928. Т-во складається з 27 членів (26 дійсних і 1 співробітник).

Адреса Товариства: Товариство Українських Економістів, Українська Господарська Академія, Подебради Чехословаччина.

Кооперативні Союзи в Ч. С. Р.

Всіх кооперативних обєднань в Чехосл. Республиці було в 1926 році після (не повних одначе) статистичних даних Державного Статистичного уряду в Празі (див. його »Zprávy«... Річн. VIII. число 142-143), 68. З того 19 союзів було з чинністю грошевою, а 24 провадили чинність торговельну. Решта союзів (25) належала до числа тих, які існували для повнення ревізійних функцій та збирання ощадностей (щадниці).

Загальні обороти кооп. грошових інституцій виносили в 1926 р. разом 2.231.552 тис кор. чеських, з чистим зиском 9.006 тис. корон при стратах в 100.000 корон.

Оборот торговельних союзів дав за той самий рік 459.428 тис. к. ч. Зиск 2.744 тис. к. ч. при страті 148 тис. к. ч.

З кооперативного побуту.

Самодержці.

Перший промовець (справник госп. спож. кооперативи): Я в моїй кооперативі маю вісімдесять членів і з того тільки половина вплатила уділ, решта залягає...

Другий промовець (»директор« молочарні): ...до мене за цей рік приїхав всього один раз технік з М. С.!.

Третій промовець (священник з села): в мене є і читальня і кооператива а ще думаю і т. д.

Четвертий промовець (директор Пов. Союза): В мій район втискаються киринницькі впливи з сусіднього повітового союза і конкуренційним знижуванням цін відтягають від мене найкращі кооперативи, підриваючи тим способом самі основи моєї творчої праці..

Пятий промовець (провінціональний адвокат) ...До мойого повіту приїхав недавно ревізор з РСУК і наробив такого, що тепер ніяк не зведеш кінців з кінцями... Вношу, щоби ревізори на будуче кождий свій приїзд і відїзд та вислід своєї роботи зголошували у місцевих визначних громадян в ціли апробати..

Шестий промовець (волинський кооператор): ...Заявляю: поки я на Волині, кооперація ходитиме тими стежками, які я їй визначатиму!..!..

Скромні вимоги.

В однім дневнику читаємо таке оголошення:

»Потрібний зараз солідний, інтеліґентний, релігійний, ідейний і працьовитий та бідний і без заняття кооператор і молочар здібний, фаховий, котрий вівби заразом і хор і аматорський гурток і орхестру, та аґрономію і инші громадські діла в громаді Н. Н. Кліматична стація. Комунікація вигідна. — Услівя після умови, може бути і жонатий але з порукою. Зголошення слати на адресу і т. д.«

Поважані громадяне! Скромний запит: Скільки ви думаєте платити такому універсалістові, ще й з жінкою »з порукою«?

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

27. РІК ВИДАННЯ!

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

виходить що місяця в обємі шести аркушів друку.

Передплата: місячна 2·50 зол., піврічна 14 зол., річна 26 зол.

Адреса: Львів, Руська ч. 18. І. пов.

„ЦЕНТРОСОЮЗ“ у Львові, Зіморовича 20
Телєфон Ч. 94. 2116

доставляє через кооперативи або де таких нема, безпосередно рільникам:

штучні навози, рільничі машини і знаряддя, коси з власною охоронною маркою, насіння дорідних збіж, товарі споживчі і ґалянтерійні. Купує і посередничить в продажі рільничих продуктів, як збіжжа, фасоля, яйця і клочча.

Власна фабрика мила з маркою „ЦЕНТРОСОЮЗ“

„НАРОДНА ТОРГОВЛЯ“

Краєвий Союз Споживчий у Львові, Ринок 36.

заосмотрює союзні кооперативи, своїх членів і гостей в

споживчі товарі,
каву, чай і какао — у власному опаковані,
насіння городовини і квітів

У СВОЇХ СКЛАДАХ:

у Львові, Станиславові, Перемишлі, Тернополі, Дрогобичі, Коломиї, Стрию, Самборі, Рогатині, Бродах, Сяноці, Городенці, Борщеві, Золочеві, Збаражі, Косові, Мостиськах, Снятині, Сокалі, Турці н/Стр. і Луцьку.

Приймає **вкладки щадничі** до обороту, а на їх забезпеку служить вісім власних камениць і мурований маґазин на Гол. Двірці у Львові.

Позір кооперативи! *Позір кооперативи!*

Одинока найліпша й своєрідна

паста до взуття

„ЕЛЄҐАНТ“ КОНСЕРВУЄ ШКІРУ

тому уживайте ТІЛЬКИ цю пасту.

Адреса: Львів, вул. Кордецького ч. 51.

КРАВЕЦЬКА РОБІТНЯ

Михайла Стеця

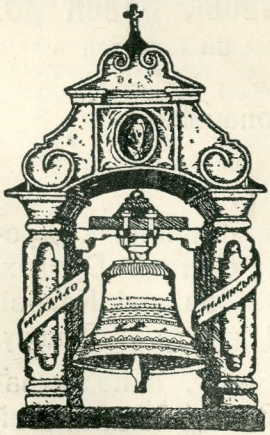
Львів, Зелена ч. 31.

Абсольвента академії крою в Штутґарді і Ліпську, виконує для Всч. Духовенства реверенди, папістики, пальта і колпаки.
Для Вп. Панів виготовляє всілякі кравецькі роботи швидко, елеґантно по найновійшим взорам і по найнизших цінах

Великий вибір матеріялів.

СВІЙ ДО СВОГО І ПО СВОЄ!

Одинока українська **відливарня дзвонів**

МИХ. БРИЛИНСЬКОГО

Львів-Замарстинів,
вул. св. Михайла, 14

а від 1 мая ц. р.

ЛЬВІВ,
ВУЛ. ЗАМАРСТИНІВСЬКА, 41
власний дім.

Відливає нові дзвони з чистого металю як також купує старі, розбиті дзвони і на жадання переливає на нові.

Сплати на догідні рати!

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ТРАВЕНЬ 1928

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гуртом

Зміст:

стор.

Ян Гутнік. Громада — чоловік великий 209
О. Мицюк. Homo cooperativus . 211

Народнє господарство

В. Тотоміянц. Взаємовідношення між окремими галузями кооперації 212
О. Мицюк Трансформації в суспільній структурі сходу Европи 214

Біжучі економічні справи

Ю. Павликовський. Галичина після війни 1914—1920 220
О—м. Рільничі палати 226

Кооперативне будівництво в нарисах

Б. Мартос. Союзне будівництво кооперації в Чехословаччині 229

Проблєми кооп. організації і практики

О. Мацьків — С. Стефанишин — І. Мартюк — М Скидан. Наладнання аґрономічної роботи в краю 233

стор.

К. Коберський. Близші дані про »лапчинське диво« 238

Господарська хроніка 243

З життя української кооперації

Андрійченко. Фінансовий стан і торговельна діяльність споживчих кооп. на Рад. Україні 248
М. Стефанський. Огляд діяльности кооператив на Кремінеччині 252
Конференція в організ. справах кооп. молочарства . . . 256
Загальні Збори Маслосоюза . . »
Засідання Ради РСУК. . . . 257
Надзв. Заг. Збори РСУК. і Заг. Зб. Центробанку 258

З нашого економічного життя

Перший зїзд голов філій »Сільського Господаря« і аґрономів у Львові 259

Серед книг і журналів 260

Всячина 262
З кооперативного побуту . . . 263

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ

КООПЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛИКИ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНОГО МІСЯЧНИКА

видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**

під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:

За рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чвертъ року 4 зл.

Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. доп. річно**

Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

5 ТРАВНЯ 1928	Ч. 5	РІК ВИДАННЯ І.

Ян Гутнік.

ГРОМАДА — ЧОЛОВІК ВЕЛИКИЙ!

Громада — Чоловік Великий!
Великан міліонорукий
з мілioном голів —
це надія завтрішньої днини,
віра майбутніх поколінь.
Вона серед туч і негод
до кращого прямує
і долю віщує.

Громада — Чоловік Великий,
що з молотом в руках
рубає ворожу скалу:
висока, стрімка це є гора,
на шпилях зубатії башти,
з челюстів гармати стирчать.
„Добуть, або дома не бути“ —
зве лицар у зброю закутий!

Громада — Великий Чоловік!
Міліонами ніг підбігає,
міліонами віч споглядає,
сіряками, кожухами
шляхи устеляє,
для спільної справи
спільну думку має!

Sąd okręgowy karny we Lwowie dnia 17 kwietnia 1928 r. Pr. 235|28. Sąd okręgowy karny we Lwowie, postanowił na posiedzeniu niejawnem po wysłuchaniu Prokuratora przy tymże sądzie: a) zatwierdzić po myśli przepisu z art. 76-go rozporządenia Prezydzenta Rzeczypospolitej z dnia 10 maja 1927 Nr. 45 poz. 398 Dz. U. Rz. P. dokonano dnia 12-go kwietnia 1928 r. przez Starostwo Grodzkie we Lwowie, zajęcie czasopisma »Kooperatywna Respubłyka« Nr. I. z dnia 15. stycznia 1928 r. z powodu, że zamieszczono w tem czasozismie artykuły pt. na str. 1. od słów: »pojawa cioho« do słów: »wyższyj szczabel«: 1) na str 43 od słów »jak baczymo« do słów »Ukrainy« (jedno zdanie) 2) na str. 50 od słów: »dnia 17 grudnia« do słów »instruktoriw« (jedno zdanie) 3) na str. 51 tytuł tłustym drukiem od słów: »swiata kooperasji« zawierają w sobie znamiona zbrodni z §. 65 a) uk. b) wydać po myśli przepisu z art. 77 cytowanego rozpdrządzenia zakaz dalszego rozpowszechniania tego pisma drukowanego. Zarazem wydaje się odpowiedzialnemu redaktorowi tegoż czasozisma nakaz, by orzeczenie niniejsze umieścił bezpłatnie w najbliższym numerze, i to na pierwszej stronie pod rygorem następstw prewidzianych- w art. 60 tegoż rozporządzenia. — (підпис нечиткий)

Громада — Великий Чоловік!
Великан, що суспільну будову
підняти хоче на сильнії плечі
і в новую хату занести,
де написано на воротах:
„Життя нового Спільнота“!
Громада голод переможе,
переможе передновок,
переможе й смерть
чарівним оружжам,
що зоветься дружність:
спільність мрій, побажань і діла,
чаша з хрусталю і злота,
в чаші вино хотіння!

Коли нужда близько, близько,
як вітер діравими вікнами дує,
гасить вогні і надію,
як голод під тином зуби шкірить,
засохлії пальці глодає,
коли безробіття мов зараза
жах посилає на села і міста,
коли життя стає тюрмою —
в кращеє завтра вже ніхто не вірить.

Тоді твій час, Громадо:
тоді тобі встати
останній живій істоті,
лягти на дорозі Лиха і Розпуки
непрохідною барикадою!
О швидше, браття, хутко, хутко
будуймо цього Чоловіка,
будуймо Громаду.
Хай з лихом стає у заводи,
хай встане Великан могутній
Громада!
Хай голод всмиряє,
перемоги прапор розвиває!

пер. *К-о.*

HOMO COOPERATIVUS.

В літку 1927 р. я перебував на французькому селі під назвою Буа-Пляж, що розташоване на просереді де-Ре в Атлянтичнім океані і мені кинувся у вічи сильний розвій тамтешнього кооперативного і громадського життя. Згадане село начисляє 300 дворів, а 1100 душ населення; неграмотних не має. Вдовольняючи свою цікавість я попрохав знайомого селянина показати мені статути тих кооперативних і громадських обєднань, в яких він є членом, і сам їх простудіював. З них я довідався, що селянин Raymond Dupeux (Раймонд Дюпе) одночасно є членом ось яких, існуючих в селі кооператив:

1. Хліборобського, заснованого в 1865 році, що має ціль випікати хліб доброї якости й можливо дешевше.

2. Обопільної допомоги, заснованого в 1850 році: у випадках хороби своїх членів вона має постачати їм медичну допомогу та медикаменти, давати їм під час хороби матеріяльну підтримку, на випадок смерти клопотатися похороном та має організувати касу дожиттєвої пенсії.

3. Обопільного обезпечення (страхування) проти пожежі й блискавиць, заснованого в 1875 році.

4. Обопільного обезпечення проти падіжу худоби, що має давати своїм членам винагороду втрат, які вони можуть зазнати на застрахованій рогатій худобі, конях, мулах, та инших.

5. В синдікаті хліборобства і виноградництва, що має купувати гуртом за найвигідніших умовин всі матеріяли й інструменти, потрібні для аґрикультури та переслідувати всілякі обмани в торговлі штучними угноєннями і всіми господарськими потребами.

6. В молочарській кооперативі для гуртового виробу коровячого масла, або колиб то було вигідним, для гуртового збуту молока.

7. В кооперативі механічного гарманування збіжа що підшукує як найвигідніші засоби гарманування зернового хліба і насіння своїх членів.

8. В споживчій кооперативі, що має ціллю: а) купувати, розподіляти та продукувати всі пожиточні предмети прохарчування своїх членів в можливо найліпших умовинах, б) плекання духа солідарности, що має ціллю урівняти працівників, як внутрі товариства, так і на зовні в контакті з другими кооперативними організаціями, в) групування, злиття та розбудови звязків зо всіма кооперативами свого району і, коли буде потрібно, обеднання з національною федерацією споживчих кооператив.

9. В товаристві комасації, що шляхом обміну ґрунтів має сполучати, заокругляти володіння для підняття продукційности сільсько-господарського виробництва. (Оскільки корисним є ця орігінальна й рідкісна кооператива можна судити по тому, що за її поміччю п. Дюпе протягом 5 років свої 10 гект. винограднику з 250 кавалків звів на 150).

10. Членом національної каси обезпечення дожиттєвої ренти на 50 років.

11. В кооперативі для плекання, здобування й збуту морських їдомих раковин.

12. Учасником організації нової кооперативи, хліборобської каси для заосмотрення своїх членів кредитом для їх виробництва.

13. Зрештою, п. Дюпе причетний в особі своїх дітей до кооперативи школярів, яка має ціллю обопільне страхування школярів, обопільну моральну й матеріяльну в часі хороби підтримку їх та ініціювання спільних вправ.

Опріч кооператив п. Дюпе є членом слідуючих культурних товариств:

14. „Дружини бородатих", заснованої в кінці 1921 року демобілізованими з кампанії 1914-18 рр., що має ціллю щорічними маніфестаціями у сільського памятника згинувших у світовій війні односільчан згадувати вмерших за Францію товаришів, увіковічувати мерзоту страхіть війни й творити звязок товариськости між пережившими ту кампанію.

15. Членом філярмонічного товариства, маючого лише музичну ціль і в якому суперечки чи маніфестації політичні, або реліґійні формально заборонені.

16. Ліста замикається членською книжкою комітету партії радикалів-республиканців, до яких п. Дюпе належить.

Як бачимо, кооперативне життя на французькім селі дуже розвинене, всі без винятку селяни є членами багатьох кооператив, чоловіки й жінки, навіть діти вже починають жити кооперативними інтересами. Все це гідне подиву і розумного, числячись з льокальними особливостями, наслідування.

О. Мищюк

Народнє господарство.

Взаємовідношення між окремими галузями кооперації.*)

Як би великим не було значіння промисловости і міста взагалі, а разом з тим і міської споживчої кооперації, то остає фактом, що держава без належно зорганізованого хліборобства не може вважатися нормально розвинутою. Це відчувають інстинктом м. и. ці держави, котрі в погоні за сирівцями завоювали краї з богатою хліборобською продукцією. Велике значіння хліборобства виявилося головно під час війни, коли міська промисловість і торгівля стали давати селу менше, але вимагали від нього чимраз то більше. На цьому підложжу виростає конфлікт міста з селом. Село підняло голову і почало дивитися на міських людий мало-що не як на паразитів. В наслідок цього приходиться приписувати особливе значіння питанню про наладнання відносин між селом і містом. Найлегше цього досягти кооперативним шляхом. Особливо покликані для цього споживчі кооперативи, котрі представляють собою не тільки відому верству населення, але обєднують усіх споживачів, біля їхніх споживчих інтересів. Для того спроби споживчих кооператив що до наладнання тісніших звязків з сільсько-господарськими кооперативами заслуговують на особливу увагу.

*) Розділ з книжечки відомого знавця кооперативного руху, проф. Тотоміянца, п. н. „Einführung in das Genossenschaftswesen«, Berlin, 1925.

Розділ цей торкається проблєми наладнання співпраці між кооперативами міста і села, порушеної в ч. 4. Кооп. Республики (ст. 164). Під кінець автор зачіпає питання про співпрацю ріжних видів кооперації на селі; і одне і друге питання має для нас однакову цікавість, тому почути думку такого авторитету, як проф. Тотоміянц, не буде зайвою річчю. — Редакція.

Прикладом безпосередньої виміни товарів може послужити для Німеччини кооп. організація »Село і місто« у Фрайбургу, що була заснована в р. 1920 фрайбурським споживчим товариством і баденським союзом с.-госп. кооператив. Капітал спілки у висоті 1 міліона марок був внесений обома сторонами по рівні. Також управа і контр. комісія складені з представників обох сторін. Усі кооп. організації оплачують спілці від кожної операції (купна, посередництва) 2 % винагороди. Спілка намагається звичайно закуповувати по найнизших цінах, щоби оставалася надвишка, яка б дала можливість створити резервовий капітал і опроцентувати уділи 5 %.

Ціни установляються представниками обох сторін. В останньому часі спілка береться до посередництва також між окремими сільськими продуцентами і споживачами міста й сіл. Ще швидче, як у Фрайбургу, почали окремі німецькі споживчі т-ва, особливо-ж Центральний Союз Нім. Споживчих Т-ств, закуповувати сільсько-господарські продукти в селянських кооперативах. Одначе ці операції не набрали такого великого розміру і такої тревалої форми, як у Фрайбургу. За війни прийшло в наслідок »громадянського мира« до наближення між ріжними видами кооперації, котрі до війни, не без впливу політичних партій, держалися від себе осторонь. Найстаріший кооп. союз Німеччини, »Загальний союз нім. заробкових і госп. кооп-ив, опертих на самопомочі« (твір Шульце), передав добровільно 200 споживчих товариств »Центральному Союзові нім. спож. т-ств«, залишаючися тільки союзом народніх банків, кооператив ремісничих і купецьких. Далі утворили чотири нім. кооп. союзи (Центр. Союз. Нім. Спож. Т-ств, Заг. Союз нім. зарібк. і господ. кооп-ив, Держ. Союз нім. с. госп. т-ств і Ґенеральний союз нім. Райфайзенок) виділ для спільного обговорювання питань, що торкаються однаково усіх родів кооперації як також проблєми наближення села й міста. В цьому одначе згляді Німеччину вже давно перевищила Данія, де вже перед 25 роками був покликаний до життя союз, обєднуючий усі види кооперації. Окрім Данії стрічаємо в Росії не тільки приязні відношення, але й правильний товарообмін між ріжними видами кооперації. Також в Швайцарії дякуючи ініціятиві президента Союза Спож. Т-ств О. Jaeggi була заснована 1924 р. в грудні ліґа, що обєднує усіх 11.000 кооператив Швайцарії.

Хай буде вільно навести тут ще один, але оригінальний приклад до справи про наближення села й міста. Велике споживче робітниче товариство для Трієсту і околиці створило спеціяльний с.-господарський відділ, якого улаштування коштувало тов-ству 100.000 лір. Відділ цей займається пропагуванням між селянством найновіших методів господарської техніки. Ця діяльність стрічається з великою симпатією селян і разом з тим збільшує торги хліборобськими машинами і приладдями по роздільнях (крамницях), філіях т-ства, розкиданих по селах. З другого-ж боку це дає спож. т-ству можливість набувати с.-господарські продукти з першої руки. В цьому згляді Росія і Угорщина поробили ще більші поступи. Тут набувають сільські споживчі кооперативи дуже часто с.-господарські продукти безпосередно від селян. Також на полі міжнародніх торговельних зносин маємо новий приклад постійного кооперативного товарообміну. В липні 1920 заснувало англійське Тов-ство Гуртових Закупок і федерація фармерських коп-ив Нової Зеляндії мішану спілку для поширення новозеляндських молочних продуктів в Европі, а з окрема між англійськими споживчими товариствами.

Що торкається міжнародньої кооперативної торговлі, яку ведуть кооп. гуртівні (фахові централі), то по обрахункам одної американської фахової

ґазети вона досягла в 1923 р. 140 міліонів долярів торгу (обороту). З цієї суми припадало 115 міл. дол. на англійське а 2,5 міл. дол. на шотляндське Т-во Гуртових Закупок. Останніх 15,5 міліонів розподіляються на инших 11 країн. Одним з факторів оживлення міжнародньої торгівлі є товарообмін між Вел. Британією й Росією. При допомозі недавно заснованої Російсько-Британської Експротної Компанії вивезено з Росії 100.000 тон хліба.[1])

Приведеними тут прикладами ми очевидно не вичерпали всіх фактичних і можливих форм зносин між ріжними видами кооперації. Для усунення тертя між окремими галузями кооперації поручав Альберт Томас[2]) на конґресі Міжнароднього Кооперативного Союзу в р. 1924 заснування т. зв. інтеґральних кооператив, це зн. кооператив з ріжнородними функціями по зразку Ірляндії і деяких инших країн. Міжтим цей рід кооперації є вже давно відомий в Росії і особливо на Сибірі. На Сибірі розвинулися сильно ще до війни молочарсскі кооперативи (артілі). Одночасно вони приймають на себе чинности споживчих кооператив.[3]) На селі рекомендується заснування кооператив з ріжнородними функціями також з причини недостачі вишколених керовників, якщо їх не стачить для двох чи більше т-ств. Тому вже Райфайзен виступав проти обмежування завдань його сільських кас лише до кредитових чинностей. І сьогодня стрічаємо в Німеччині, помимо далекойдучої спеціялізації, чимало сільських кредитових т-ств, котрі виконують теж чинности кооператив споживчих і сільсько-господарських. Те саме бачимо теж при споживчих т-ствах, котрі на селі обіймають функції господарських кооператив а в містах функції щадничих кас і будівельних кооператив. Рекомендуючи інтерґальні кооперативи для села, не треба в кожному разї тратити з очий ясности і певности діловодства. Для кожного відділу мусить бути окреме рахівництво.

Проф. В. Тотоміянц.
(пер. К-ий).

Трансформації в суспільній структурі сходу Европи.

Дореволюційна Росія хоч з запізненням, порівнюючи з Европою і Америкою, одначе простувала тим же шляхом капіталістичного розвику. За молодого і малорозвиненого капіталізму тубільська буржуазно-капіталістична кляса була зовсім незначною, вона тільки фомувалася; Українців серед неї можна сказати не було зовсім. В перший і надто другий період большевицької революції завдяки конфіскатам і націоналізації індустріяльних, торговельних, транспортових, фінансових і инш. приватних підприємств, буржуазно-капіталістична кляса, яко така, була знищена. Особистий її склад в одній чистині з'еміґрував, в другій, яка лишилася „дома", здебільшого поповнив собою ґрупу інтелєктуальних працівників. В третій, неповський період бужуазно-капіталістична кляса починає знова відгороджуватися, наповнюючись головним чином новим людським мате-

---

[1]) Під Росією автор має очевидно на думці те, що зветься офіційно Союзом Соціялістичних Радянських Республик. Не можна якраз автору робити з цього закиду, бож самі совітські представництва вживають (неправно) переважно терміну „Росія" на означення своєї держави.

[2]) секретар Міжнароднього Бюра Праці в Женеві при Лізі Націй.

[3]) відоме і в нас. — Ред.

ріялом, висунутим революцією — часто з деклясованого робітництва — і пройшовшим її „огні, води і мідні труби". Відродження цеї кляси проходить після нової руїни, так би мовити, „на чистім полі", насамперед в торговельній і фінансовій ділянках і носить виразно хижацький характер „первісного накупчення капіталу". В культурнім відношенні нова буржуазія низче попередньої, але руки цих „нуворишів" більш „загребущі". Це надзвичайно життєздібна, активна та бойова ґрупа; щоб не мати конкуренції „кацапів" на Україні, вона часто українізована і навіть з самостійницьким напрямком. Ця ґрупа підготовлена організаційно, щоб взяти в свої руки все, що мала дореволюційна буржуазія, в тім числі індустріяльне виробництво, і певна, що потрібні для того капітали знайде. Рівно ж добре зорганізована й з'еміґрувавша стара буржуазія, яка з неповським періодом набрала віри, що вона знов вернеться до своєї попередньої діяльности та до свого хоч і переполовиненого майна.

Антаґоніст буржуазно-капіталістичних кляс, пролєтаріят, що мав бути базою соціялістичного і комуністичного будівництва, пережив величезну деформацію. Робітничо-селянська влада втягла багацько кваліфікованого робітництва в совітську „знать" та бюрократію; сьогодня — металіст, завтра комісар чи чекіст, післязавтра — на транспорті і т. д. Стара робітнича „ґвардія", що боролася за ідеали соціяльної революції, розтрачена на урядовий апарат, вибита на численних цивільних фронтах, вимерла від епідемій чи омужичилася або обуржуазилася. Незадоволення з режиму, з винагороди за працю і просто з умов прохарчування значну кількість робітництва, гол. чином в донеповський період, погнало на землю; пролєтарій „окрестьянивался", инша частина примушена була вдариться в спекуляцію і пошиться в нові дрібні буржуа. Замість 9, 2 міл. душ пролєтаріяту, що рахувалося в 1897 р., на передодні Непа його чисельність — 4, 78 міл.; з Непом зменшення робітництва закінчилося, його кількість знов зростає і загальне число найманої праці в 1925-26 р. було 9, 8 міл., в тім числі індустріяльного робітництва, яке уважається опорою комуністичної влади, 3, 1 міл. Зріст йшов за рахунок прибувавших з сіл; в фабрично-заводську промисловість в 1925-6 р. влилося робітників з сіл по Москві і Ленінграду 7-8%, по губерніяльним містам Р. С. Ф. С. Р. 12-16%, по Україні 51—69% [1]) Приходьки з сіл приносять з собою переродження робітничої ідеольогії і класову несвідомість. З ними вже не можна говорити про такі речі, як майбутня світова революція, чи завдання Комінтерну, їх цікавлять заробітки, помешкання, забезпечення на час хорости, безробіття або інвалідности та полегчення, звязані зі вступом в професійний союз; їм би побільше зірвати з фабрики і міст для села та своїх родин, куди вони норовлять їздити що свят, замісць того, щоб приймати участь в громадськім житті пролєтарія. До пониження клясової свідомости веде також вражаюча плиткість складу пролєтаріяту: з 1921 — по 1927 р. в підприємствах цензової індустрії, як подає „Труд", прибуло 12 міл. робітників, а вибуло 11 міл. За згаданий період оборот робочої сили в десять раз перевищив її наявний склад: „сьогодня — робітник, взавтра — шукай вітра в полі"; де ж тут виробитися клясовій свідомости? Переродження ідеольоґії та клясова несвідомість доповнюються у відношенні оплати розбиттям однородности робітництва, заведеної було в період військового комунізму. Тоді зарібна платня була одноковою для робітників кваліфікованих, фізичної і розумової праці; після Непа вернули

[1]) С. Загорський. К социализму или к капитализму? 1927, ст. 265.

до ріжних платень, як було за „буржуазного“ ладу. Насамперед вертається належна оцінка інтелєктуальної праці, оплата державних служачих стала пересічно вдвоє вище пересічного заробітку промислового робітника. Але й серед самого індустріяльного та транспортного робітництва зарібна платня стала сильно діференційованою. Заведено правило, що співвідношення між низчою і вищою таріфною ставкою платні не мусить переходити 1 : 4; в дійсности стріваються співвідношення далеко різчі: як 1 : 8 і навіть 1 : 9. Сам Томський наводить випадки, що в однім і тім же підприємстві робітник фізичної праці одержує 30 крб., а кваліфікованої 180—200 крб. при чім говорить, що одвідуючі С. Р. С. Р. чужоземні робітники вказували, що ніде в світі не має такої різкої ріжниці в оплаті кваліфікованої і некваліфікованої праці, як в республиці совітів, в умовах диктатури пролєтяріяту, коли повинно б заховувати елєментарні принціпи пролєтарського рівенства. [1]) Отже серед робітничої кляси совітів існують ті-ж підкляси робітничої „аристократії“ і „плєбса“, які є скрізь в капіталістичнім світі, та навіть різче виявлені. Промислове робітництво найблизша комуністичній владі ґрупа, її надія. Для підтримання чисельности цеї ґрупи в значній мірі служать відомі проєкти індустріялізації, в підтримці-ж матеріяльній не зупиняються перед тим, щоб прибавки платні в індустрії обганяли прибавки продукційности праці: за 1925-26 р. виріб на один робітничий чоловіко-день (по довійськовим цінам) зросла на 11, 9 %, а зарібна платня в чоловіко-днях (в червонім вияві) зросла на 26 %. [2]) Все ж в загальнім і цілім в жовтневий, большевицький, період революції дуже потерпіла робітнича кляса, яко така. Вона вийшла з неї з пустими руками, в додачу ще з розбитою мрією про здійснення нового ладу, в якім би вона була ґеґемоном, господарем, керовником не лише в політичній, а ще більше в соціяльно-економічній области.

В дореволюційній Росії пануючим, найбільш упривілейованим і правлячим державою шаром був землевласницький чи шар поземельної аристократії. В революції жовтневій поземельна велика і середня аристократія, поміщицтво, яко кляса, підлягло знищенню. Підстава його буття і привілеїв — його землі разом з капіталом — захоплені селянством, а владою оповіщені сконфіскованими. Коли кляса буржуазно-капіталістична має все таки будучність у нас, то кляса „помісного“ землеволодіння свою ролю вже відограла, вона зникла назавжди, її панування більше вже не повернеться. Перед нами безперечне й стале завоювання революції і працюючих мас. Поскільки бувше поміщицтво не виеміґрувало, воно поповнило собою ґрупу інтеллєктуальних працьовників і в меншій мірі, кляси трудового селянства; ті-ж бувші поміщики, що опинилися за кордоном, виступають обєднано, але й вони залишили гадку про реставрацію попереднього аґрарного ладу. І вони числяться з тим, що хоч по земельному кодексу їх бувші маєтки формально націоналізовані, але фактично розібрані селянами по руках, з яких без бою її не випустять. Про повернення землі й вони перестали думать, мріють лише про відшкодування та про свобідну мобільність землі, сподіваючись, що таким чином може знова відродиться поміщик, тілько вже як сільско-господарський підприємець.

Ми одмітили вище, що „робуржуазені“ і „розаристократизовані“ кола, поскільки залишилися на місцях, поповнили собою кадр інтелєктуальних працівників. Щож сталося з інтеліґенцією в ході революції?

[1]) „Труд“, 19 серпня 1926.

[2]) „Правда“, N-г. 5, 1927, стаття Ліфшица, „Производительность труда і себестоимость изделий“.

По природі своїй сх.-европейська інтеліґенція, витвір невідомий Заходові, уявляє з себе виділювану ріжними станами і клясами, позастанову і позаклясову суспільну ґрупу, яка в особі своїх кращих представників, стімулювана гуманістичними ідеалами, ставлячи громадське добро над особистим та випереджуючи інтелєктуально і етично пересічний рівень, простувала через неґацію існуючого до витворення инших, ліпших форм життя, виконуючи функцію культурного прискорення. Цей бродільний фермент, ці дріжжі, цей зрештою краєугольний камінь, що погорджував матеріяльними інтересами ради „служення“ народу, — східно-европейська інтеліґенція в особах своїх кращих людей з головою кинулася в революцію, надірвалася, зійшла кровю, розбилася. Вона знищена фізично, матеріяльно і зруйнована морально. Забуто те, що вона витерпіла за царату, борючись за народ, робітника, селянина; натомість її трактовано як буржуазію, піддавано червоному торору та роздяганню нарівні з буржуазією, примушувано підмітати базари, мити в червоноармійських касарнях... її відкинуто в інтеліґентський пролєтаріят, иноді навіть в люмпен-пролєтаріят; в ліпших випадках „опростившись“ вона „пішла в народ“, щоб з ним злиться, не стільки підняттям його до свого рівня, що було надсильним завданням, скільки опускаючись самій до його рівня та зазнаючи не раз моральної інквізиції. „Ви по своїй волі на революцію йшли — можна було почути бідаку інтеліґенту від народа — а не по найму від нас, значить ми за горе ваше не відповідаємо“. Поза опролєтарізуванням та омужиченням для інтеліґентів в період військового комунізму зоставався єдиний шлях — йти на службу в радянські установи; їх зроблено „служилими“, державними наймитами, культивуючи в них слухняність, підлизування і т. и., убиваючи людську гідність та всяку здібність до протесту. Яко ґрупа, інтеліґенція зазнала заслуженого бідування та величезних жертв і розвіяних надій, вона розпята на історичнім перехрестку, знищена. З Непом одчинилися можливости відродження цеї ґрупи. Хоч і дуже незначна частина, але зявляється й старий тип інтеліґенції в ролях незалежних робітників; інтеліґенції, яко ґрупи, ще не має, одначе окремі інтеліґенти є. Инші інтелєктуальні працівники йдуть дорогою специфічного виховання, вони „служилі“, їх тримають в „чорнім тілі“.

Навівши ставки платні совітським служачим міста і села, Томський (на XV конференції В. К. П., див. „Правда“, N-г 253 за 1926 р.), кажучи між своїми і тому отверто, сконстатував: „ледво на ці гроші можна вести сите інснування“. У всякім разі для інтеліґенції є місце в житті, особливо для української на Україні, і вона буде існувати далі, бо без неї сама народність лишатиметься тільки етноґрафічним матеріялом.

Зрештою йде кляса трудового селянства. В цю революцію воно зосталося віч на віч з своїм клясовим антаґоністом, поміщиком. Не знайшлося сил, котрі б оборонили нетрудове землеволодіння, а разом і взагалі нетрудове сільське господарство. В попередні епохи селянство було обєктом, в останню-ж велику революцію воно пораз перший виступило, яко субєкт самовлаштування. Ніким не стримуване селянство стихійно вирушило на маєтности перш усього »своїх панів“, захопило поміщицькі і крупно-селянські добра і поділило їх між собою, як йому здавалося справедливим. Захват і перерозпреділення сільсько-господарських дібр полишили на селі лише саме працююче селянство. Завітна його мрія — усунення поміщиків і переділу їх земель — здійснилася. Не мало потративши, селянство і то єдине між всіма суспільними групами, ще більше

здобуло від революції, і повернення дореволюційних земельних відносин воно вже, розуміється, ні в якім разі не допустить.

Величезна кількість безземельного і мало-земельного селянства поширила площу свого землекористування, піднявшись до середняка. З другого боку економічною політикою большевиків другого періоду заможніший, куркулівський. елємент села скоротився, спустившись теж до сердняка. Отже в період військового комунізму в загальнім і цілім селянство на якийсь час стало більш ніж коли небудь однородною клясою; одбулося нівелювання в бік одноцільности. Оскільки вона була значна, майже монолітна, про це свідчить скрахування спроб большевицької влади штучно розколювати її (комбіди, комнезами). По заведенні Непа почалася натуральна діференціяція села на господарській базі — побіч селянства на куркулів, середняків і незаможніх — стримувана політикою радянської влади. В масі своїй це явище не так ще страшне, як його де-хто малює. По всій Радянській Україні по посівоплощі сільскі господарства в 1926 р. групувалися так: [1])

	Кількість господартсв.	В % %
без засіву	216.932	4,4
з сівбою від 1—3 дес.	2.575.571	52,6
„ 3—9 „	1.799.694	36,7
„ 9—15 „	236.402	4,8
„ 15 і більш.	73.838	1,5
Загалом	4.900.437	100 %

Тоб-то на 4,9 міл. господарств начислюється в ґрупі 15 і більше дес. всього лише 73,8 тис., або 1,5%; але сюди входять почасти господарства з маскімально-трудовою нормою й почасти тільки куркулівські.

За революції селянство виказало себе здібним до участи в державнім житті і до захисту своїх інтересів в усіх новоповставших органах — ревкомах, ісполкомах чи радах, бо одержало добре виховання в своїх одвічних радах, сільських сходах, що звичайно недоцінюється. В той час як за останні, можна сказати, пів віку перед великою революцією, за царизму наша інтеліґенція і незначний, лише наростаючий пролєтаріят були демократами в теорії і мріях — селянство в своїх общинах чи громадах мало старе самоврядування і в особі вічевого сільського сходу мало величезний досвід практики демократії в формі прямого народоправства. Цей досвід придався. Совіти, ради для селянства не були жадною новиною; воно мало їх раніш, можна сказати, ще в більш доладних формах. Легко зрозуміти, що кількосно селянство — потенціяльний господар країни. Але помилялися і помиляються, приймаючи його за пасивну політичну силу, котру хтось-то (наприклад пролєтаріят) кудись-то має повести. З революцією виявилося, що селянство і якісно, можна сказати, єдиний віками вихований досвідчений організатор демократичного ладу. В своїй реґульовочній експанзії до здійснення комунізму большевики відчули, що їм над силу націоналізувати 18 міліонів господарств. Під натиском визнання значіння селянства большевики здавали йому одну позицію за другою — ілюстрацією може служити все їх законодавство відносно села. Селянством користуються, але йому не довіряють, за жадну ціну не хотять допустити політичної переваги селянства над робітництвом: 5 голосів

[1]) „Україна". Статистич. щорічник за 1926 р. Ц. С. Укр. У. С. Р. Р., Харк., 1926.

селянських прирівнюють одному робітничому. Селянство не раз приходиться знов і знов завойовувати. Якось міністр царського уряду Коковцев влучно зауважив, що політика царської влади кінчається своїм впливом в 50 верствах од міста; вплив совітської влади над селом часто кінчається ще блище до міста. „При большевиках ми якось на стороні", подекуди можна було чути від селян. Спробам комуністів внідритися в село — селянство, особливо українське, протиставляє відпір, иноді хаотичний, чи жорстокий, але завжди активний і дошкульний, в роді убивств селькорів, предволісполкомів, предкомнезамів ітд. Де далі, як напр., на рік 1925-й, той сільський активізм все більшає. „Нині..., пише „Правда" за 24-XII. 1924 р., основні питання нашого буття розвязуються в численних розкиданих по всьому російському просторі селянських кутках... Ми кроку не повинні робити ні в однім питанні, щоб не оглянутися і на село". Подібне ж значіння надають селянству й ліберали. „В майбутній Росії, писав Набоков, рішаючу ролю буде грати селянство". Одним словом по загальному визнанню всіх без ріжниці політичних напрямків селянству в близчім майбутнім належить рішаюча роля, як у Росії, так може ще більше на чорноземній Україні. Селянство взавтра буде кольосальною, цільною, орґанічною будівничою силою, каже народник К. Р. Кочаровський. Фіґура селянства після ослаблення а то й знищення инших суспільних кляс, говорить неонародник С. Маслов, нині найвизначніша, її не має кому урівноважити. Для нас це має й те значіння, що наше українське селянство по своєму усвідомило собі концепцію самостійности України і на нього можна покластися в її відбудові.

Індустріяльне виробництво СРСР. стало в залежність від робітництва, сільско-господарське опинилося майже без винятку в руках селянства. Дві трудові кляси суспільства теоритично складають робітничо-селянську владу. В попередніх наших працях з области аґрарної політики нам прийшлося вказувати на можливість антаґонізму між цими працюючими клясами. З жовтневою революцією нам прийдеться зустріватися з цим явищем на раз: в умовинах радянської економіки все більше оголювалося протиріччя між селянством (серпом) і робітництвом (молотом). Взагалі робітник від соціяльної боротьби і революції терпить насамперд, сам селянин же на зменшенні продукційности землі, дякуючи аґрарній революції, потерпить останнім з усіх; безпосередній недобір видатности овочів його праці принесе недоспоживанння самому селянинові аж останнім. Робітник в суспільній боротьбі рубає гилку на якій сидить і сам; селянин же — на якій сидять инші. Західньо-европейське селянство, вироване на індівідуальній власности і раціональних системах господарства, є силою досить консервативною; в той же час східньо-европейське, вироване здебільшого на гуртовій власности і відсталих системах хазяйнування, по скільки ходить про земельне питання, є дуже радикальним, це, як сказали б західні автори, Жако, що робить „жакерії" (і справді їх не раз робило). Чи зостанеться воно таким радикальним і після заволодіння всіми землями, то велике питання.

Рано чи пізно, але селянство мусить прийти до політичної ваги в аґрарних країнах і нині воно прийшло, або приходить. Висловлюють побоювання, що зі знищенням поміщиків на селі, яко освіченого елєменту, а також поріднню і розмагніченню інтелєґенції, культурний рівень Східньої Европи мусить занепасти. Говорять, що не селянину, відсталому і малограмотному з його середньо-віковим думанням підтримати стан культурности на попереднім рівні. Та песимізм цей упадає при одній

тільки згадці з історії російського земства. На півночі Росії траплялися чисто селянські земства, а тимчасом деякі з них, як напр., Вятське, були передовими на всю земську Росію.

проф. О. Мицюк

Біжучі економічні справи.

Галичина після війни 1914—1920.

(Продовження)

б) Ростинна продукція.

Вартість ростинної продукції і шкоди в рістні в р.р. 1914—1916.

Засівна площа Східної Галичини обіймає майже 2·6 міліона гектарів. Вартість продукції чотирох головних родів збіжа (пшениці, жита, ячменю і вівса) оцінювано до війни на 326 міліонів австрійських корон в золоті[1]). Вартість картофель, числячи по 4 австр. к. за метричний сотнар, досягала річно около 168 міліонів австр. корон в золоті. Близько пів міліярда виносила вартість продукції головних культур сільського господарства.

Шкоди в плодах знищених на пні, незібраних, заграбованих або зареквірованих виносять після обчислень П. Краєвого Виділу на рік 1914-15 около половини вартости річної продукції (около 72 австр. корони в золоті з гектара).

В році 1916 перекотився воєнний вал знова через 15 східно-галицьких повітів о посівній площі поверх 1 міліона гектарів, наносячи нові шкоди в рістні на около 78 міліонів австрійських корон в золоті[2]). Залишаючися тільки при оцінці шкід головних ростинних культур бачимо, що вже до 1917. східно-галицьке рільництво в самій рістні понесло шкоди около 329 міліонів австр. корон в золоті, в тому східно-галицьке около 198 міл. австр. корон або кругло на 40 міл. ам. долярів.

Зменшення посівної площі 1920/21.

Разом з безпосередніми шкодами, які нанесла війна ростинній продукції виступають згодом посередні шкоди не менше діймаючі.

З року на рік меншає у Східній Галичині посівна площа.

Безпосередньою причиною корчення посівної площі було щораз то дальше поступаюче погіршення почви в наслідку будови стрілецьких ровів і артилєрійських окопів, в наслідку зривів мінових піль і гранатів, а також у наслідку знищення меліорацій.

Для приміру наводимо, що в Горлицькім повіті довжина стрілецьких ровів сягала до 840 біжучих кільометрів, лійок по зриві ґранатів начислено там поверх 44.000. В далеко більшім розмірі знищена була з тих самих причин почва в наших опільських і подільських повітах.

Розміри самої тільки детеріорації (погіршення) почви зможуть бути

[1]) Dr. Witold Lewicki: Zagadnienie gospodarcze Galicyi — Lwów, 1914. стор. 41.
[2]) К. П. О.: Zestawienie szkód wojennych w Galicyi — Lwòw 1919 стор. 19.

належито оцінені, коли пригадаємо, що австрійське правління в місяцях серпні, вересні і жовтні 1918 року виплатило на кошти засипання стрілецьких ровів і ґранатних лійок 8·8 міліона австр. корон (цебто на тодішній час при узглядненні спаду вартости корони поверх 1 міліона ам. долярів). Акцію привернення почви до порядку переводив Краєвий Уряд Відбудови за посередництвом Повітових Виділів. Допомогу одержали у львиній части поміщицькі господарства.

Приблизна оцінка шкід в почві, переведена Краєвим Урядом Відбудови на основі зголошень табулярної власности до Галицького Воєнного Заведення Кредитового, говорить про 300 міліонів австр. корон (валюта 1919 себто около 100 міліонів австр. корон в золоті,) з яких дві третини припадає на селянські ґрунта в Галичині, або на східно-галицькі селянські ґрунта — около 40 міліонів австр. корон в золоті.

Страти і шкоди в меліораціях виносять після обчислень Меліораційного Бюра К. Краєвого Виділу разом около 80 міл. австр. корон (валюти 1919.) для цілої Галичини.

Посередньою причиною упадку посівної площі було й ударемнення управи ріллі в наслідку недостачі насіння, обірника, штучних погноїв, тягла і мертвого інвентаря а часто і недостачі робочих рук в родині (острі бранки до воєнної служби).

В році 1920 — спираючись на даних звідомлення варшавського Міністра рільництва д-р. Бардля — площа облогів у Східній Галичині виносила 2,209.000 кат. моргів, або поверх 1,271.000 гектарів. Майже половина посівної площі Східної Галичини лежала облогом.

Умови відбудови ростинної продукції 1920/21.

Загосподарювання облогів після розпаду Австрії і випертя української армії за Збруч належало до обовязків Окружного Інспекторату допомоги рільництву, ділаючого з рамени ґенерального делеґата варшавського правління у Львові.

Звідомлення згаданого Інспекторату за рік 1920 говорять, що допомогу на засіви кредитом грошевим і річевим (збіжа, погної, машини, знаряди і т. п.) одержали власники около 1 міліона кат. моргів облогів. (весна 1920 р.) В той час оставало ще в Галичині около 1·2 міліона кат. моргів облогів до загосподарювання під осінь 1920 і на весну 1921 року.

Польсько-большевицька війна 1920, тереном якої було 26 східно-галицьких повітів погіршили положення. Управа озимини в війною обнятих повітах була ударемнена. Остало без озимої управи 810.986 кат. моргів поміщицької і 125.224 крат. моргів селянської землі. Під весну 1921 року знову поверх 2,136.000 кат. моргів ріллі було до загосподарювання. Під ярі збіжа мусіли йти політки правильно стоячі під озиминою.

Польща, яка заняла Галичину, подала до 1920 року включно ось яку допомогу галицькому рільництву:

1) Законом з 1. серпня 1919 признано 135 міліонів австр. корон, з яких вичерпано $^2/_3$ на позички а $^1/_3$ на підмоги беззворотні.

2) Законом з 13. лютня 1920 признано 400 міліонів марок польських на загосподарювання облогів. Вичерпано з того в році 1920 тільки половину.

3) Законом з 1. жовтня 1920 признано на допомогу рільництву, потерпівшому в наслідку польсько-більшовицької війни 150 міліонів марок польських. В році 1920 вичерпано з того фонду 100 міліонів.

Адміністрування фондами на допомогу рільництву належало до компетенції згаданого вище О. І. Д. Р. У допомоговій акції продовжував

Інспекторат традиції ославленої австрійської Централі Господарської Відбудови Галичини. Поміч йшла в першу чергу і в головній мірі для поміщицьких господарств (вплив Галицького Т-ва господарського у Львові[1]), якого визначний співробітник був одночасно шефом Інспекторату) а майже в цілости на рятування польських земельних власників чи то великих, чи малих і кольоністів[2]) (тенденції варшавського правління явно проголошені через ґенерального делєґата у Львові[3]).

До диспозиції О. І. Д. Р. остало з повищих фондів на рік 1921 під весну 250 міліонів марок польських. Самаж допомога рільництву в 26 східно-галицьких повітах, які потерпіли в наслідку польсько-більшовицької війни, вимагала мінімального вкладу — як обчислив Інспекторат — поверх 1 міліярда марок польських, числячи на один кат. морг поміщицької землі по 1000 мп., а на один кат. морг селянської землі по 2000 мп. Не числячися навіть зі спадом покупної сили марки польської (офіціяльно признавано під весну 1921 спад її на $^1/_3$ первісної сили!) бачимо, що чвертьміліярдовий фонд у марках польських, призначений на весняну кампанію 1921, не стояв у ніякім відношенні до площі облогів навіть післябільшовицьких. До загосподарювання було одначе ще 1·2 міліона кат. моргів з передбільшовицької війни.

Варшавський сойм ухвалив додатковий кредит у висоті 3 міліярдів мп., одначе спад вартости марки польської вчинив, що фондом цим при зрості ціни на засоби сільсько-господарської продукції, а з окрема цін насіння можна було задовольнити насінні і тільки насінні потреби для 1 міліона кат. моргів облогів.

Достава знарядів і машин, погноїв і тягла та паші не могла найти в рамцях фондів на рільничу допомогу ніякої піддержки.

Насіння.

В краю насіння майже не було. Все збіжа вибрано з сіл, накладаючи на громади всупереч постановам з 29 липня 1919 Вз. Рп. ч. 64 поз. 381 непомірно високі контінґенти[4]). Приміром громада Милошовичі — львівського повіту, мусіла віддати на контінґент 8 вагонів збіжа, хоч навіть обчисляючи для неї контінґент після найвищої скалі, не могла бути приневолена до відстави навіть 5 вагонів. Громада Товщів — львівського повіту, хоч була законно зобовязана до дання 2·5 вагона, приневолена була відставити 9 вагонів збіжа і т. д. Рекурси громад, роблені через Краєве Т-во Госп. „Сільський Господар“ у Львові, не зістали узгляднені. Незабутнім курйозом того часу є факт, що в Дрогобиччині збіжеві контінґенти на громади накладала не контінґентна комісія, яка — бодай по закону — обовязана була брати в охорону рільництво, а... апровізаційна комісія, яка по призначенню своїому дбала тільки про консумента і то консумента невдоволеного.

Офіціяльний орган Галицького Т-ва господарського у Львові в статті Владислава Сухоржевського[5]) стверджує, що поміщицьким господарствам накладано в пересічі по 170 метр. сотнарів збіжа на контінґент, вибирано

---

[1]) Гл. офіційне видання О. І. Р. Д.: »Pomoc rolna«. Lwów 1919 стор. 1. (склад Ради Інспекторату).

[2]) Гл. розпорядок О. І. Д. Р. у Przewodniku Kółek rolniczych — Kraków Nr. 28/920.

[3]) Галичина після війни 1914—1920 — „Кооперативна Республика“ ч. 3 стор. 126.

[4]) Гл. Юліян Павликовський: Правні основи реквізицій збіжа та обороту рільничими плодами і їх перетворами в році 1919/20 — Господарський Часопис — Львів 1920.

[5]) Гл. »Rolnik« ч. 39 ex. 1920.

одначе пересічно по 10 метр. сотнарів, за те 1½ моргові селянські господарства відставляли поза своє господарство на контінґент і на примусову реквізіцію військову по 3 метр. сотнари, а 15—20 моргові по 17 метр. сотнарів. Військові реквізіції часто були неквитовані а тим самим і не плачені.

На основі обчислень О. І. Д. Р. у Львові Східна Галичина мусіла довезти з поза своїх меж на засівну весняну кампанію 1921 року поверх 5.000 вагонів зерна. Вже одначе 12. січня 1921 зазначив Окружний Інспектор — у своїому рефераті на Загальнім Зборі Галицького Т-ва Господарського у Львові, що варшавське міністерство рільництва признало Східній Галичині тільки 600 вагонів засівного зерна, а сподіватися можна ще додаткового приділу дальших найвище 400 вагонів. Загалом у найкращім випадку могла Східна Галичина одержати найвище 1000 вагонів зерна на засів, це є ⅕ свойого запотребування.

Краєве Т-во господарське „Сільський Господар“ і його торговельний синдикат „Краєвий Союз Господарських Спілок“ (тепер „Центросоюз“), числячися з критичним положенням українського селянства, позбавленого зерна, бажав через свої органи починити більші закупна насіння, одначе О. І. Д. Р. відмовився дати їм дозвіл на купно збіжа (ходило тільки о дозвіл!), заявляючи, що державні органи самі доставлять збіжа всім рільникам. Рівночасно одначе Начальник Інспекторату проголосив на згаданім вище Загальнім Зборі ось що: »Proszę się nie bardzo oglądać przy zaopatrywaniu w potrzebne nasiona na pomoc rządową, bo pomoc ta nie może być wydatna«...

Самодопомога українських рільничих організацій була здавлена „указом“ — а поміч державна була майже ніяка.

Дальші гострі реквізіції погіршували тільки положення українського рільника.

Ціни насінного збіжа — скупченого головно у спекулянтів — йшли в гору.

Ціни пшениці на засів вже в марті 1921 підскочили на 12.000 Мп., жита на 9.000 мп., ячменню на 8.000 мп., вівса на 8.000 мп.

Угноювання ріллі.

Вигноювання ріллі обірником було недостаточне, бо стан живого інвентаря помітно змалів[1]). Лихе господарське положення Польщі недозволяло на імпорт штучних гноїв. Ціни довожених штучних гноїв під знак питання ставляли поплатність їх уживання. Пр. 100 kg. 20% суперфосфату коштувало рівновартість 80 kg. пшениці (до війни тільки 50 kg.), 100 kg. чілійської — салітри рівновартість 160 kg. пшениці (до війни около 100 kg. пшениці!) Краєвий каініт 10% нотовано за ваґон в червні 1920 р. 3.800 мп., 20% - потасову сіль — 9.520 мп., 30% — 14.280 мп., 39% — 18.600 мп.. Томасівки зовсім не було! Байдуже гляділи власти на торговлю безвартісною жужелицею Мартіна - Сіменса, яку продавано як 16% томасівку коли вона має найвище до 2% фосфорового квасу і то для ростин недоступного[2]).

Положення на ринку штучних погноїв відбивалося відємно на ростинній продукції. Статика піль захитувалася рабівничою — хоч обстави-

[1]) Близші дані будуть поміщені у розділі »звіринна продукція« в слідуючому числі »Кооперативної Республики.«

[2]) Юліян Павликовський: »Чи порадно уживати низькопроцентових фосфорових погноїв« — Господарський Часопис ч. 3/1920.

нами накиненою — господаркою, видайність меньшала, питома вага гакихлиць збіж падала.

Вже до війни зуживала Східна Галичина річно фосфорових погноїв около 10.000 вагонів, калієвих — 6.500 вагонів, а азотових около 1.500 вагонів.

Знаряди і машини с. господарства.

Втрати в знарядах і машинах вже в році 1918 (оцінка з лютого 1919) виносили в Галичині поверх 1 міліярд 212 міліонів австр. корон (в твердій валюті поверх 311 міліонів австр. корон в золоті); з того на Східну Галичину припадає поверх $^2/_3$. Вправді австрійська Централя для господарської відбудови краю вела від 1917 акцію допомоги на віднову мертвого інвентаря, одначе згідно з її лінією, відомою вже нам, українське селянство одержало від неї не більше 1 міліона австр. корон (валюта 1918 рік! отже около 300.000 австр. корон в золоті). Від листопада 1918 незначну допомогу уділювало — через недовгий час — українське правительство. Від травня місяця 1919 українське рільництво лишене було всякої допомоги з боку окупаційної влади.

Самодопомога згаданого вже „Краєвого Союзу господарських Спілок" розбилась о негативне становище варшавської влади. Синдикату недопущено до користування з компензаційних договорів варшавської влади з заграницею, хоч предметом компензацій були східно-галицькі: нафта, дерево, сіль і прочі сировини. Лихий стан польської валюти[1]) — зокрема на закордоннім ринку грошевім — унеможливлював імпорт знарядів і машин за гроші. Ціни знарядів і машин льоко Галичина були прямо казкові.

Для приміру наводимо тут ціни звичайного ґарнітуру селянських знарядів і машин перед війною, в жовтні 1918 року і в марті 1921 року. Казочні остануть отже ціни навіть по узглядненні девалюації.

Рід знаряду — машини:	Ціни		
	перед війною	жовтень 1918	марть 1921
1) Залізний плуг	65 К.	260 К.	8.000 Мп.
2) Пара борін	48 „	120 „	1.000 „
3) Господарський віз . . .	140 „	600 „	25.000 „
4) Молотільня з киратом .	400 „	2.300 „	60.000 „
5) Млинок до чищення збіжа	80 „	500 „	10.000 „
6) Січкарня	60 „	350 „	7.000 „
Разом . . .	793 К.	4.130 К.	111.000 Мп.

Вже при розпаді Австрії ціни (узгляднюючи девалюацію австр. корони!) були двічи висші як до війни — а під владою Польщі (узгляднюючи девалюацію польської марки і означуючи її тілько на $^1/_9$ австр. корони з року 1914) зросла ціна звичайного селянського ґарнітуру в пятнайцятеро!

Допомога О. І. Д. Р. до кінця 1920 обнимає доставу знарядів і машин в числі 5.942 штук (в тім 1.160 плугів і 1.204 возів. Вартість допо-

[1]) Слід замітити, що маркову валюту у Східній Галичині ввела Польща в супереч статті 206 Saint-Germain'ського миру.

моги ілюструє ярко факт, що більшовики вже літом 1920 року забрали в Східній Галичині 5.679 самих тільки возів, у тім 3.467 возів селянських...

Тягло.

Дотично тягла зауважуємо, що кліматичні умови Східної Галичини (коротко треваюче веремя, яке сприяє осінній а ще більше весняній управі ріллі) приневолює навіть малоземельних селян держати коні, щоби в час упоратися з оранкою і сівбою.

Після війни (стан з 31. XII. 1919 року) стратила Східна Галичина в порівнанні до року 1910 38% коний. Польсько-більшовицька війна прибільшила страти в конях о дальших 8.994 штук в тім селянських 5.229[1]).

Пара марних селянських коний коштувала під весну 1921 року найменше 180.000 Мп.

Селянські коні улягали постійно військовим реквізиціям або примусові підвод і то не тільки на цілі військові, але й на звоження кольоністів (пр. в громаді Риків, золочівського повіту, в громадах Ясенів і Кадлубиска, бродського повіту, в громаді Дубки, городенського повіту і т. и.).

Реквізиція паші для армейських коний підривала робочу силу селянського тягла.

О. І. Д. Р. доставив дворам і по части селянам в 45 повітах Східної Галичини разом 4.749 штук коний до весни 1921 року, отже доповнив заледво половину втрат з часу польсько-більшовицької війни. Коні давано або на кредит, або продавано за готівку.

Робітничі умови.

Робітничі відносини у Східній Галичині, яка все мала й має з причини аґрарного перенаселення надмір робочих рук, булиби після демобілізації можливі (з огляду на внутрішні потреби краю), одначе острі реквізиції збіжа і картофель на прохарчування міст і армій а що більше на вивіз при рівночаснім упадку загальної ростинної продукції, заострювало проживну кризу українського села. Сільський люд недоживлювався. Видайність його праці маліла. Голод викликував недуги — збільшував попри вплив негігієнічних захистів-землянок — смертність на селі.

Упадок видайности з ріллі.

А всеж таки привязання до землі, жилавість української хліборобської маси, навіть серед найнесприятливіших умовин, дали їй перевагу над поміщицьким господарством, коли глянути на видайність селянської і двірської землі після воєнної хуртовини.

До війни пересічна видайність з одного катастрального морга ріллі у Східній Галичині (дані за 1912 рік) виносила:

при пшениці	698 kg
при житі	698 kg
при ячменю	760 kg
при вівсі	712 kg

Головний статистичний Уряд у Варшаві подає пересічну видайність з одного кат. морга ріллі за рік 1919/20[2]) у Східній Галичині ось в яких цифрах:

[1]) Józef Paygert: Jakie szkody poniosło rolnictwo wskutek inwazyi bolszewickiej we Wschodniej Galicyi — Rolnik 4/1921.

[2]) Гл. »Monitor Polski« ч. 253/920.

Рід збіжа:	Велика власність:	Селянська власність:
Пшениця озима	380 kg	420 kg
„ яра	380 „	380 „
Жито озиме	250 „	300 „
„ яре	260 „	280 „
Ячмінь	480 „	450 „
Овес	550 „	530 „

При пшениці зменшилася видайність у порівнанні до передвоєнної доби на $^1/_3$, при житі більш як на $^1/_2$, при ячменю на $^2/_5$ і при вівсі около $^2/_5$. Видайність з селянської землі за виїмком ярої пшениці (al pari) і ячменю і вівса виказує всюди надвишку над видайністю з поміщицької землі. На кінець пригадуємо, що з кінцем 1920 року, около $^1/_2$ посівної площі лежала в Східній Галичині облогом.

(Далі буде.)

Юліян Павликовський.

Рільничі палати в Польщі.

В Деннику Законів ч. 39. поз. 385., появився декрет президента Р. П. П. під датою 22/III 1928, яким вводяться в цілій Польщі рільничі палати — чим вноситься суттєва конституційного характеру новість в життя цілих областей держави.

Ціллю рільничих палат, по словам 1. арт. цього закона є зорганізування сільського господарства.

Як округ діяльности предбачається в засаді терен одного воєвідства, але в випадках узасаднених господарськими зглядами може той округ бути менший.

Про утворення рільничої палати, про місце осідку і округ діяльности постановляє Рада Міністрів на внесення міністра рільництва в порозумінні з міністром аґрарної реформи і по засягненні опінії самоврядних орґанів воєвідського і повітового, та відповідних рільничих організацій, що працюють на терені, де має бути створена рільнича палата.

Подрібні організаційні рамки для кожної рільничої палати зосібна усталює статут, котрий надає Рада міністрів на внесок мін. рільництва в порозумінні з мін. аґрарних реформ.

Урядовою мовою рільничої палати назначує розпорядок мову польську.

Розпорядок надає рільничим палатам майже необмежений круг ділання в справах сіль. господарства. Він довіряє їм: 1) заступництво і оборону інтересів рільництва 2) ініціятиву (в границях обовязуючих законів) в напрямі всестороннього підпирання рільництва 3) виконування чинностей, повірених рільничим палатам законами і розпорядками, та співпрацю відносно рільництва з державними і самоврядними урядами.

Рільничим палатам надається (теоретично) широку свободу рухів. Вони зносяться безпосередньо зі самоврядними і державними урядами, ставлять внески про засоби поправи рільництва, видають опінію що до проєктів законів і розпорядків, що дотичать рільництва, делеґують своїх представників, як орґани дорадчі при державних урядах, на жадання уряду або заінтересованих осіб, визначують знатоків до усталення опінії в справах, що дотичать рільництва, здають справоздання міністрові рільництва про стан рільництва в своїх округах.

Як видно з наведеного, рільничі палати охоплюють ціле сільськогосподарське життя. Прислуговує їм право закладати і удержувати рільниче шкільництво і позашкільну освіту, організувати рослинну і звіринну продукцію включно з організацією досвідництва, кваліфікацією насіння і племінного матеріялу, організування меліорацій, правної поради, студій над організацією сільс.-господарства при помочи сільс.-госп. рахівництва, статистики, студій над коштами продукції, провірки поплатности господарства в поодиноких його галузях, обіймають в своїм обсягу ділання сільс.-господарський кредит, нагляд над водними спілками, асекурацію і т. д. і т. д. Здається нема одної річи в сільс.-господарськім житті, де не малиби рільничі палати щось до говорення.

Як би ці нові установи хотіли і вміли виконати наложені на них обовязки, то певно за кілька літ було би помітне піднесення рільничої культури в краю. Але, гадаю, що навіть при добрій волі деяких людий, що будуть працювати в рільничих палатах, вони, будучи як це зараз покажеться напів чи в цілости державними установами, поїдуть на старім, випробованім державнім »шімлі...«

Рільничі палати мають теж обовязок підпирати суспільні орґанізації рільничі. Навіть можуть передавати їм ведення поодиноких праць і уділювати їм грошеві зачети на ті праці.

Орґанами рільничих палат є: рада палати, заряд-управа палати і президент палати.

Раду палати в числі 20—70 членів творять радники троякого ґатунку: 1) радники з вибору, котрих не може бути менше $^{3}/_{5}$ з загальної кількости, 2) радники вибирані від суспільних рільничих організацій $^{1}/_{5}$ загальної кількости і 3) радники іменовані мін. рільництва, котрих число не може перевисшати $^{1}/_{5}$ загальної кількости.

Вибори першої категорії радників відбуваються виборчими округами означеними статутом рільничої палати. Вибраними можуть бути громадяне, що скінчили 30 літ життя і є власниками, державцями і управителями господарств положених в районі рільничої палати, або також працівники на полі сільського господарства, що мають щонайменше середнє рільниче образование.

Вибір радників першої категорії відбувається на зборах, на котрих мають право участи слідуючі особи: а) члени повітових Виділів, Соймиків, і міських рад обнятих виборчим округом. б) властителі, державці і управителі рільних господарств, положених в районі рільничої палати або особи, що працюють на полі сільс.-господарства в районі палати і мають щонайменше середнє рільниче образование.

Вибори з виборчих округів заряджує воєвода, а переводить староста. Радники вибирані на 6 літ в той спосіб, що кождих 3 роки половина уступає.

Виборча ординація є своєрідна для »народовосьцьово-єднолітеґо паньства«. Після цеї виборчої системи і при таких орґанах виборчих як староста, є повна ґарантія для авторів проєкту, що ледви чи дістанеться до ради з вибору оден правдивий Українець на українській території.

Другу ґрупу радників вибирають суспільно господарські організації і то ті, котрих кожноразово назначить міністр рільництва після свого узнання.

Вкінці третю ґрупу радників іменує міністр рільництва з поміж осіб, що працюють на користь рільництва. Не можуть бути іменовані особи, що є в чинній державній службі, з виїмком осіб, що працюють

в науково-досвідних (державних) установах, в академічних школах і в школах рільничих всіх типів.

На першім своїм засіданні вибирає рада рільничої палати з поміж себе президента палати на протяг трох літ. Вибір президента підлягає затвердженню мін. рільництва.

Рада є орґаном ухвалюючим і контролюючим. Належить до неї між ин. ухвалення бюджетового прелімінара і рахункових замкнень палати, усталення оплат на користь палати, введення котрих є узалежнене від рішення палати, рішати про затягнення позичк, набування і збування майна і т. д.

Зборами палати, що збираються найменше раз до року, проводить президент, або його заступник. Обради ради є явні.

Другим орґаном рільничої палати є заряд-управа палати, що є орґаном виконавчим. В склад управи входить президент, віцепрезидент і означена статутом відповідна кількість членів, вибраних радою з поміж себе на три роки.

Президент палати репрезентує її на зверх, дбає про виконання ухвал ради і управи, скликує збори ради і управи і т. д.

Всі біжучі праці виконує бюро рільничої палати. На чолі бюра стоїть директор, покликаний з лоза ради президентом за попередньою згодою міністра рільництва.

Як видно зі сказаного, всю власть ухвалюючу і виконуючу в рільничих палатах посередньо, або безпосередньо має міністр рільництва. Він передовсім рішає про потребу основання рільничої палати, він видає статут, він визначує, котрі господарські інституції можуть вибирати до радних палати своїх відпоручників, він прямо іменує своїх радних, а посередньо може впливати і на вибори через старостів і воєводів, він може не затвердити вибору президента палати і він мусить згодитися на особу директора бюра, котрого ніби покликує президент бюра на основі рішення ради. Одним словом рільничі палати, це експозитури міністерства рільництва, на зверх прикрашені для замилення ока статутом, виборами, тощо — дивіться мовляв, яке широке в нас самоврядування.

Найважнішою справою для нас в тих рільничих палатах є оплата цілого кольосального апарату. Робота і користь з них може бути, а може і не бути, (що на підставі дотеперішньої практики є більше правдоподібне), а що за це все хтось мусить заплатити, це певно. Заплатить це все в першу чергу наш селянин, бо 51. арт. розпорядку каже, що доходи рільничої палати будуть складатися:

а) з оплат за услуги зроблені рільникам,

б) з доходів з власного майна палати,

в) з оплат, установлених на користь палати на основі обовязуючих законів,

г) з державних, самоврядних і ин. зачетів.

Коли перевести це на людську мову — значить, що прийдуть нові податки.

Розпорядок про рільничі палати обдуманий до кінця мігби принести деяку користь для рільництва, як би ці нові інституції виконували справді ті праці, що предбачує закон. Але не можна припускати, щоби державний чи півдержавний уряд, а таким палати стануть, виказував більше ініціятиви і енергії ніж суспільно-господарські інституції, що засновані самими заінтересованими і стежать за розвоєм сільс.-господарського виробництва та стараються всіми силами подати помічну руку своїм членам. Муситься рішучо вище ставити значіння добровільної господарської організації від організації накиненої з гори.

О-м.

Кооперативне будівництво в нарисах.

Союзне будівництво кооперації в Чехословаччині.

(Докінчення.)

Поруч з Центральними Союзами в Чехословаччині працюють ще спеціяльні союзи, що обєднують кооперативи тої чи иншої спеціяльної галузі. Так, при Центральнім Союзі Чехословацьких товариств(Ústřed, svaz) істнують наче-б-то підрядні союзи: союзь продукційних та робочих артілів, союз будівельних та житлових товариств і союз господарських та оредних товариств. Організаційно та юридично вони уявляють їз себе самостійні союзи, хоч фактично діяльність їхнього апарату так тісно звязана з діяльністю Центрального Союзу, що вірніше було б визнати їх лише секціями Центрального Союзу, які користуються де-якою автономією. Канцелярії цих спеціяльних союзів містяться в помешканні Центрального Союзу, поруч з помешканням його головного секретаріяту, ревізійного відділу, технічної канцелярії, освітнього і консультаційного відділів; в органи управління часто входять ті самі особи, що і в органи управління Центрального Союзу, — все це ще тісніше звязує ці союзи з союзом центральним. При Центральному обєднанні аґрарницькому працює, як спеціяльний союз, „Союз Молочарських товариств“, а для обслуговування товариств електричних вже самостійного союзу немає, а є лише окрема секція електричних товариств; друга подібна секція обєднує товариства для накупу сільсько-господарських машин і по збуту сільсько-господарських виробів (елєваторні товириства). Було б помилкою думати на підставі цього, що електричних товариств в Чехословаччині небагато, а бо принаймні менше, ніж молочарських: в 1925 р. в склад центрального обєднання входило електричних товариств 438, елєваторних 109, а молочарських тільки — 57.

Досі ми говорили про союзи, що мають своїм завданням ревізію та ідейне керовництво. Закон не дозволяє їм торговельних операцій, а тому поруч з цими союзами існує ще цілий ряд центральних кооперативних установ, які мають обслуговувати кооперативи в господарському відношенні. Так, для обслуговування потреб товариств, що входять в Центральний Союз (Ustřed. Svaz), існують: товариство гуртових закупок (Velkonakupní Společnost), кооперативний банк (Všeobecná Družstevní Banka), асекураційна установа (Čechoslavia), організовані, як акційні спілки, акції яких розміщені між кооперативами.

Всі ці централі працюють по принципу універсальности, обслуговуючи кооперативи всіх видів. Наприклад, торговельна централя не тільки закуповує крам, потрібний для споживчих товариств, а також постачає машини й сировину для виробничих артілів та для сільсько-господарських товариств; вона навіть намагається організувати збут виробів продукційних артілів, як промислових, так і сільсько-господарських. По части їй це вдається, оскільки йде про посередництво між продукційними артілями та споживчими товариствами. Але треба зазначити, що в Чехословаччині існує дуже велика кількість продукційних артілів; в самому Центальному Союзі в 1926 р. їх було 241; тому то на чергу поставлено питання про утворення окремої торговельної централі, яка б удержувала в Празі великий маґазин для продажу виробів продукційних спілок. Останніми часами що-року перед Різдвом в Празі уряджується виставка-торг для реклями й продажу виробів продукційних товариств. Ця виставка робить дуже гарне враження ріжноманітністю виробів та їх якістю; отже можна сподіватись, що в скорому часі ця двох-тижнева виставка перетвориться в постійний маґазин, який утримуватиме окрема централя. Для обслуговування виробничих спілок сільсько-господарських вже утворено окрему централю: „Центральне товариство сільсько-господарських товариств“ (Ustřední sdružení hospodařských bružstev), хоч треба визнати, що ця остання централя — найменш необхідна, бо торговельна централя (Velkonákupní Společnost) веде такі обширні операції сільсько-господарськими продуктами, що могла б взяти на себе збут виробів всіх сільсько-господарських артілів союзу. Досить згадати, що вона має 5 власних млинів і за рік продає тисячі ваґонів борошна й инших виробів млинарських. Можна думати, що „Центральне товариство сільсько-господарських т-в“ організовано під впливом міркувань політичного характеру: воно утворено провідниками організації дрібноселянської (Svaz domkzažů), яка хоч і входить в склад соціль-демократичної партії, але зберігає автономність.

Дуже велике значіння для розвитку кооперативного руху мало утворення кооперативного банку споживчої кооперації. За пять років банк встиг зібрати значні капітали. Слідуюча таблиця показує розвиток його вкладної операції:

На	кінець	1921	р.	вкладів	було	20.021.339 корон
„	„	1921		„	„	48.384.934 „
„	„	1922		„	„	61.202.444 „
„	„	1923		„	„	65.974 245 „
„	„	1924		„	„	75.080 436 „
„	„	1925		„	„	107.132.111 „
„	„	1926		„	„	101.358.419 „
„	„	1927		„	„	115.000.000 „

Це — велика підтримка для кооперативного руху: в кінці 1926 р. банк випозичив:

споживчим товариствам і централям	67.778.000	корон
продукційним товариствам . . .	7.659.000	„
с.-господарським артілям	3 141.000	„
будівельним товариствам	5.113.000	„
кредитовим товариствам	661.000	„
робітничим народнім домам . . .	520 000	„
професійним та иншим організаціям	7 060.000	„
Разом	91.932.000	„

Чеська споживча кооперація має право пишатись цим банком.

Кооперативи обєднані в „Унії“ мають своє „Товариство для гуртових операцій“ і свій банк, що безперечно веде до розбиття кооперативних сил; німці мають свою торговельну централю (Großeinkaufsgessellschaft); чеські аґрарники мають де-кілька торговельних централь: „Гуртове єлєктротехнічне товариство“, „Гуртове товариство молочарське“, а для обслуговування елєваторних товариств існує окрема торговельна централя: „Кооператива“. Остання централя виникла тільки в 1925 р. і перебрала на себе працю, яку до того часу вели ріжні відділи Центрального Обєднання с.-госп. товариств. В 1926 р. „Кооператива“ продала:

1. штучного угноєння	15.542	вагонів
2. вугілля	37.762	„
3. картоплі, кукурузи, сіна й под.	2.380	„
4. жита, пшениці, вівса та ячменю	4.110	„

Банку аґрарницька кооперація не має, його ролю відограє до певної міри „Центральне Обєднання“ (Ústřed. Jednota), приймаючи вклади від тих товариств, де є зайві капітали, і видаючи позички тим, що їх потрібують. На кінець 1926 р. „Центральне Обєднання“ мало вкладів від своїх товариств на 903.393.096 корон. Як бачимо квота дуже поважна.

Подібно тому, як при „Центр. Обєднанні чеських с.-госп. товариств“ організована краєва торговельна установа „Кооператива“, так і при инших краєвих аґрарницьких союзах утворено свої краєві торговельні установи, операції яких полягають в постачанні населенню сільсько-господарских машин, штучного угноїння, насіння і т. и. та в збуті продуктів сільського господарства.

Досі ми говорили про центральні та краєві кооперативні установи. Як же організована кооперативна периферія? Споживча кооперація в Чехії та на Мораві організована здебільшого по принципу централізації. Ми тут не знайдемо повітових союзів, за те тут є багато кооператив-велетнів, район діяльности яких охоплює цілі повіти. Де-які споживчі кооперативи повідчиняли свої філії не тільки в містах, де вони мають свій осідок, а й на селах і навіть в сусідніх містах. Так, наприклад, празьке споживче товариство „Бжола“ (Včela) в 1926 р. мало 202 філії між ними філію в місті Німбурк, за 50 кільометрів від Праги. Пільзенське споживче товариство має 176 філіялок, споживче товариство „Взаємність“ в Брні має 176, а Моравськоостравське споживче товариство „Будучність“ має аж 260 філіяльних крамниць. Такі товариства фактично уявляють з себе цілі союзи; але організовані вони, як товариства: управління все централізоване, і можна побоюватись, що для місцевої ініціятиви там не залишилося нічого. При такій організації член товариства починає дивитись на товариство, як на щось чуже, бо фактично він навіть не може безпосередньо використати своїх прав на загальних зборах; та й як його використати ті права, коли наприклад Моравськоостравське товариство в 1926 році мало 64.606 членів. Отже загальні збори доводиться заміняти зборами уповноважених.

Так само й де-які аґрарницькі товариства, особливо елєваторні, охоплюють своєю діяльністю цілі повіти, відчиняючи по де-кілька філій. Одначе, коли в елєваторній кооперації можна миритися з пристосуванням організації кооператив до залізничих станцій, то для споживчої кооперації безумовно слід визнати більш доцільною організацію дрібних товариств в кожному селі з тим, щоб потім обєднати їх в повітовий союз. Тільки споживча кооперація на Словаччині та ще кредитова організовані по принціпу децентралізації й розвитку місцевої самодіяльности.

Всі товариства, як великі з десятками філій, так і найменші входять безпосередньо членами в центральні кооперативні установи. Звичайно за віддаллю для багатьох із них дуже незручно користуватись торговельними підприємствами центральних установ, а тому виникає потреба в утворенні краєвих кооперативних союзів; але й тут принціп централізації часто приводить до того, що замісць краєвих союзів центральні союзи одчиняють свої філії; так наприклад, товариство гуртових закупок споживчих товариств (Velkonakupní Společnost konsumních družstev) в Празі має свої філії в Брні, Моравській Остраві, в Пільзні, Простієві та в Жилині.

Щоб закінчити цей нарис, слід зазначити, що на українському Закарпатті спроби утворити союз довший час кінчалися досить невдало і тільки в 1925 році утворився нарешті „Краєвий Дружественний Союз“ в Ужгороді, який і має тенденцію охопити своєю діяльністю все Закарпаття. В 1926 році він мав вже 341 членів, але з них кооператив лише 287; решта — фізичні особи (47) та організації не кооперативні (7). Серед 287 кооперативних товариств було:

кредитових	107	для збуту овочів	12
споживчих	102	складських	8
сільсько-господарських	17	домашнього промислу	10
молочарських	11	инших	17
винарських	3		

Як торговельну централю для Закарпаття заложено „Торговельний Союз господарських дружеств“.

Б. Мартос.

НОВА КНИЖКА! *НОВА КНИЖКА!*

Основи кооперативного молочарства

нап. інж. Е. Храпливий,

вид. РСУК. **Ціна зл. 3·50**

„Наладнання аґрономічної роботи в краю“

(Дискусія)

III.

До статті п. інж. В. Воробця поміщеної в 3 числі »Кооперативної Республики« під заголовком »Наладнання аґрономічної роботи в краю« піддав думку д-р К. Коберський, щоби кружки »Сільського Господаря« по селах заступити кооперативами.

Думаю, що не буде це від річи, коли і я, як рільник, подам в тій так важній справі мою гадку.

Коли по скінченні війни удалось привернути життя майже у всіх установах так в центрах, як і по цілім краю, одиноке Т-во »Сільський Господар« враз зі своїми філіями і кружками не могло прокинутись з лєтаргу. Щойно в цім році керма Т-ва С. Г. перейшла в руки фахівців-аґрономів — які стараються поширити своє знання між тим народом, з якого вийшли.

Однак я чомусь не хочу вірити в те, що справа відновлення життя по філіях і кружках піде вперед. Я дивлюся здоровими очима і бачу, що не тільки тяжко буде урухомити філії і кружки — але нині нема вже того життя і заінтересовання по читальнях і Лугах та Соколах, яке було зараз по війні до недавна. Коли настала світова заверуха, народ кинувся до праці по читальнях, будував нові доми, докінчував розпочаті, улаштовував масу вистав, концертів та фестинів. Нині вже це все пережилось — відпадає охота у молоді виступати в аматорських виставах та концертах — а старшим вже відхочується ходити на них — за те молодь кинулась до панських строїв та танцювалаби що неділі та свята.

А що мої слова не суть голослівні, наведу примір з життя в Стрілисках нових, повіт Бібрка — де вправді відновлено по війні кружок »С. Г.« та мимо моїх найбільших старань, як голови тогож кружка, не вдалось господарів чим небудь заінтересувати — (хіба те, що куплено сонду), так, що Загальної Збори того кружка я уряджував тільки тому, бо »лекше є старе товариство удержувати при житті, чим заложити нове« і я все вірив в те, що чейже цей кружок буде потрібний.

І коли життя по читальнях та других установах поволи завмірає, а коли не завмирає, так не йде тим темпом, що до тепер, то бачимо, що серед української суспільности зростає чимраз більше заінтересування справами кооперації.

І тому я вповні погоджуюся з думкою п. д-ра Коберського, який радить, щоби кружки знести, а їх заступити кооперативами.

Я думаю, що п. д-р Коберський має на думці кооп. госпд.-споживчі — тому, я додавби, що крім тих кооператив — повинні ми нині ширити як найбільше кооператив щадничо-кредитових — бо хіба о тім не треба довго розводитись — яка це пекуча справа на селах.

Я є тої гадки — щоби якраз місто кружків »С. Г.« творити по селах щад.-кред. кооперативи, якіб враз з існуючими спож. кооперативами заступали вповні давні кружки.

Що моя пропозіція має за собою всякі дані — я наведу ось такий

переконуючий аргумент: Селянин незвичайно радо буде цілими годинами слухати викладу агронома, читати з великим одушевленням господарські статті в газеті чи книжочці — та на конець сплюне тай скаже: а звідки на то все, що вони нам радять взяти грошей — себто на всі ті штучні погної, рільні машини, насінь та проче? — Я не думаю, що кооперативи мають заступити передвоєнні субвенції, — які творили заінтересування по філіях та кружках, — лиш мають бути помічними в набутті всіх тих уліпшень, які вкажуть агрономи.

Господ.-споживчі кооперативи малиби спровадити все те, що до уліпшення господарки потрібне, а щад.-кред. кооперативи малиби бути помічними в сплачуванні тихже.

Тож на мою думку — агроном в повіті був би платний кооперативами — однак від них, як фаховець, независимий — лиш підлягавби впрост Головному Тов. С. Г. у Львові.

В кожнім разі, я думаю, що Головне Т-во С. Г. у Львові нім начне відновлювати філії і кружки, повинно скликати в цій цілі анкету — головно селян, як представників кооператив — бо ми вже давно домагаємося в Повітових Союзів утримання агрономів — але з нашим голосом ніхто не числиться.

Дальшим моїм кличем є, що коли будемо мати щад.-кредитові кооперативи — так найсвідоміші селяни повинні бути в Управах і Надзірних Радах коли не в цілости, так завсігди в більшости — бо тільки тоді будемо мати ту певність, що наші господарські справи будуть завсігди вирішуватися в нашу користь. Селяни повинні бути в Управах і Надзірних Радах, по сільських щад.-кред. кооперативах — так само і в повітових, де такі є.

Олекса Мацьків, господар в Стрілисках нов.

IV.

Доброю є думка інж. В. Воробця і не зла думка др. К. Коберського. Але я скажу, що коли село не відгукнеться і не прийме собі ті думки до серця, то вони полишуться мертвими рядками на папері. Що без рільної культури наш народ не двигнеться економічно, то всі про це мабуть знають і що до двигнення тої ж культури потреба вандрівних агрономів — це також відома, але ще селові не так видна і потрібна річ (потрібна вона є, але не так ще видна); та що село дасть на це гроші, як каже др. К-ий, то ще далеко так не є. Я є звичайний селянин і не можу дати напряму так складній праці, скажу однак, що наш нарід на селі є дитиною, в котру на силу треба вляти гіркого ліку, котрий має її вилікувати. Як-би це зробити? Я, як селянин, кажу Вам щиро, що коли мені прийшлося порівняти цінники насінь Спілки українських агрономів, Центросоюзу і ще инших фірм чужих, то направду не знаю, котрі з Вас є Українці, а котрі Русини? Ріжницю, яка є в тих цінах не потребую повторювати, а скажу, що нам не треба мами і мачухи. В нас повинен бути один торговельний магазин, котрим зараз є Центросоюз, а Сільський Господар зі Спілкою агрономів не повинні бавитися в конкурента. На мою думку, Сільский Господар чи Спілка Українських агрономів повинні бути відділом Центросоюзу і ним удержуватися. Щоби удержати агронома в повіті, то невелика штука: треба кожній кооперативі вплатити від членів лише пів золотого від кожного як вкладку до товариства С. Г. і вже »наша взяла!« Залежати буде від того, кому Ревіз. Союз поручить таку справу перевести. Я думаю, що для вирішення цієї справи треба би скликати повітові анкети при

участи Управ і Надзірних Рад союзних кооператив, з відповідним рефератом з боку Повітового Союзу чи кого иншого. Я думаю, що в той спосіб заощадиться на дійсну працю ту енергію, котру треба би витратити на організацію кружків Сільського Господаря. Прошу представити собі, як буде виглядати діяльність кружка Сільського Господаря і споживчої кооперативи, як вони колись будуть спроваджувати до села насіння і приладдя господарські і кожний з них від иншої фірми, хочби зі Спілки аґрономів і Центросоюзу і набувши не по однакових цінах, не по однакових будуть продавати. Я думаю, що в той спосіб зведемо кооперативу до ролі приватного крамарства і здирача зисків. (Далі автор письма говорить про товарові звороти).

Степан Стефанишин,
Член Управи кооперативи „Згода" в Бовшові.

Від Редакції: Поміщуючи ці два письма, яких авторами є селяни, Редакція Кооп. Республики висловлює перше всього радість з цього приводу, що справою наладнання аґрономічної служби заінтересувався в першій мірі той, кого це торкається -- селянин. Віримо твердо, що як кожна більша справа, так і ця, не стане твердо на ноги, поки не скаже свого слова господар нашої землі — селянин.

»Кооперативна Республика« є трибуною вільної думки: тут може забрати слово всякий і висказати свій погляд на кооперативні і господарські питання. Кожна думка цінна, бо хоч часом і помилкова, то за те примушує нас до думання. Поміщуючи дискусійні дописи і статті, ми не накидаємо нікому якоїсь примусової думки. Редакція просить надсилати дальші дописи.

Для вияснення непорозуміння зазначуємо, що Спілка Українських Аґрономів, про яку згадує м. и. гром. Стефанишин, не є ніякою кооперативною Централею, тільки зовсім незалежною професійною організацією аґрономів, яка попри це веде й торговлю. Відділом Центросоюзу (чи иншої якоїсь кооп. установи) вона не може стати так само, як не є відділом Сільського Господаря хоч з ним близько співпрацює). Сільський Господар не веде зовсім торговельної діяльности. — Що до покриття коштів удержання аґронома в повіті, то позірну суперечність в письмі ми вияснюємо собі так, що гр. С-н не вірить, щоб селяни самі безпосередньо оплачували аґронома, але вважає це можливим зробити через кооперативи.

V.

Стаття інж. Воробця темою дуже актуальна, бо дійсно життя нашої кооперації, як майже станової селянської організації, ставить що дня нові вимоги, які не тільки повинно, але і потрібно конче вирішити не відкладаючи, сей час. Справа, порушена в статті п. В., не сходить ні на хвилину з думки кожного працюючого кооператора і її вирішення принесе неабияку користь нашому селу.

Біда тільки в тім, що наладання аґрономічної роботи в краю зустрічає перешкоди, не зі сторони кооператорів, а якраз зі сторони найбільше заінтересованих в цій справі аґрономів, конкретніше людий, які стоять на чолі С-ки укр. аґрономів. Бо коли цілий загал кооперативних робітників стоїть на становищі, що треба конечно перевести розподіл праці на справи аґрикультури та на звязані з тим справи торговельні, провід С ки Аґрономів признати і розуміти цього не хоче.

Наш кооперативний світ дуже радо повитав деякі персональні зміни в Раді »Сільського Господаря« у Львові, бо був думки, що аж тепер дасться наладнати пекуче питання співпраці споживчої кооперації з рільничою організацією з користю для села. Та сьогодня зачинаємо по троху тратити віру в наші сподівання.

Наладання аґрономічної праці представляли ми собі в той спосіб, що коли до Ради С. Г. увійшли нові свіжі сили, то Повіт. Кооп. центри, удержуючи дотепер аґрономів, будуть і надальше їх удержувати, за те вони, працюючи під вказівками і плянами, виробленими фаховими людьми, зуміють

за деякий час потворити на місцях рільничо-культурні осередки — дальше їх праця підготує ґрунт до утворення конче потрібної сільсько-господарсько-збутової кооперації і тоді аґрономи перейдуть на кошт рільничо-культурних центрів, якими стануть філі С. Г. а ті будуть субвенціоновані теперішньою і майбутньою кооп. організацію.

Та на початку наведена стаття шан. автора вказує на щось зовсім инакше. Нею в першій мірі хоче шан. автор виправдати повстання а ще більше цілковите збочення станової організації аґрономів. В тій ціли приписує всі, навіть деколи і уроєні невдачі в роботі аґрономів Повітовим Союзам, а всі мнимі успіхи признає тільки Слілці Аґрономів, не як становій організації, тільки як псевдо-кооперативі.

В своїх виводах хоче вишукати і найменшу скалку в оці свого сусіда, Повітового Союза, при чім користується навіть неправдивими ніким, а перш за все ним самим, ніколи не провіреними даними. Зачинає від Станиславова. (Як там малася справа з тим нещасним аґрономом-бугальтером незнаю. Думаю однак, що з одним відірваним фактом не можна ідентифікувати всіх Союзів). Станиславові протиставить Повітовий Союз, який дає своїому аґрономові занадто широку автономію, мовляв »роби собі, що знаєш і як знаєш«, пропускаючи одначе кінець фрази Союза: а ми тобі у всім допоможемо«.

Чиж можна ще більше жадати від повітового центра?

Союзи не хочуть платити своїм аґрономам, а зглядно експльоатують сили і знання аґрономів, платячи їм навіть по 120 і 150 золотих. А чи не знає шан. автор, що є аґрономи на своїй першій практиці, на якій самі не знають, що властиво мають робити, а платня їх рівняється платні начального директора Союзу?

Про той добре упорядкований Союз, що дістає аж 300 зол. місячної субвенції від повітової ради і я дещо знаю, чого здається не хоче знати автор, а іменно, що та субвенція виносить за час три з половиною років аж 1600 зол.

А вже найбільше вигідне становище аґронома в Копичинцях. Може бути. Не знаю лише як той аґроном, подібний до лікаря без термометра, слухавки а навіть без куска паперу, міг заложити в 10 селах досвідні поля зі всіма погноями, завести виріб овочевих вин, заложити 18 відділів обезпечень худоби, і то все ще тоді, коли Спілки Аґрономів і на світі не було.

Отсих кілька замітів до статті шан. автора.

І. Мартюк.

VI.

Тип наших селянських господарств дрібний. Наші відсталі, незаможні селянські господарства індивідуально піднестись на вищій ступінь культурности неспроможні, а великі господарства здебільшого в чужих руках і так само порівнюючи малокультурні. Між цими двома категоріями господарств існує антаґонізм. Нашому селянинові панське господарство не може бути повчаючим вже тому, що воно панське, а по друге примінити ті способи, що їх вживається у великих господарствах, в дрібному господарстві не завжди є можливо і не завжди рентабельно. Отже залишається єдино можливою формою організації аґрономичної служби форма кооперативна.

В своїй статті інж. В. Воробець підносить низку причин, що неуможливлюють працю аґронома залежного від кооперативних союзів. Розглядаючи ці причини, можна сміливо твердити, що їх легко можна усунути. Останнє залежить не тільки від Кооперативних Союзів, але також і від аґрономів. Оскільки суспільна аґрономія в організаційному ще стані, не має

за собою ні практики ні навику, організується на кооперативних началах, та ще при відсутності фінансових засобів, остільки важним є винайти такі способи в організації аґрономичної служби, які найкраще відповідалиб нашим умовинам. Важним є встановити принціпи, на яких малаби бути організована суспільна аґрономія.

Під чиїм керовництвом моглиб працювати аґрономи? Очевидно під керовництвом Сільського Господаря. Він мавби уявляти собою краєву суспільно-господарську централю, збудовану на кооперативних підставах.

Чи малиб надалі залишатись кружки Сільського Господаря? Очевидно найкращим булоби, колиб такі кружки реорганізувалися в сільсько-господарські кооперативи[1]), що, правда, в наших умовинах, при бракові кооперативно-свідомих працівників, не так-то легко перевести в життя. Одначе безспорним є питання встановлення організаційного звязку поміж ними та споживчими кооперативами, що своїми коштами збираються утримувати і вже утримують повітових аґрономів. Бо може статись таке, що аґрономом керує Сільський Господар, аґроном провадить свою працю через гуртки Сільського Господаря, котрі до певної міри будуть переводити контролю над діяльністю аґронома, в той час як аґроном одержує утримання від Кооперативного Союза. Тоді відносини очевидно булиб ненормальні і викликалиб цілу низку ріжних непорозумінь.

Нарешті, яке малоби бути відношення кооперативних союзів до аґронома? Звичайно не таке, про яке пише інж. В. Воробець, що мало місце у станиславівському Союзі. В подібних випадках вина лежатиме не тільки на кооперативних союзах, що хотілиб керувати і керують аґрономами, зводячи їх на ролю бухгальтера-люстратора, алеж і на аґрономах також, що на таку ролю сходять. Бо коли Управа союзу не знає компетенції аґронома, або не бачить позитивних наслідків його роботи, то це ще нічого, але значно гірше вже є, коли своєї компетенції не відстоює аґроном. Роля аґронома в тому й полягає, що йому доводиться поборювати господарський анальфабетизм в гущі селянських мас. А це робиться лише широкою ініціятивою, організаційною здібністю, та прикладом самого аґронома. Алеж якби то не було, аґроном не тільки не повинен себе відмежовувати від кооператив, а навпаки радіти з того, що останні є до його послуг. Бо тільки через них, він має можність здійснювати свої суспільно-аґрономічні функції. Він, в особі сільських кооперативних т-в, має вже готову, до певної міри свідому суспільно-організовану основу для своєї праці. Отже згадані т-ва з одного боку — готовий вже суспільний апарат для засвоєння та переведення того, що радить аґроном, а по друге, в цей спосіб вони здійснювалиб свою контролю над тим, наскільки доцільно ними витрачуються гроші на утримання аґронома. Подібної контролі, коли про таку можемо говорити, аґроном не мавби чого боятись. При цьому є лише дуже важним, щоби аґроном до своїх обовязків відносився з кооперативною послідовністю. Аґроном мусить бути особисто свідомим кооператором і пропагандистом кооперативних ідеалів. Цим би він спричинявся всіляко до розвиту вже існуючих кооператив та сприявби заснованню ріжного роду кооперативних організацій, що в майбутньому моглиб причинитися до розвитку господарської чинности в краю. Очевидно, що робити одно і друге є тяжко, алеж иншого способу, як не через кооперативи і в кооперативних формах, налагодити в краю аґрономічну службу не вдасться.

М. Скидан (Прага).

[1]) Очевидно автор має на думці сільські збуто-постачальні або кред. кооп-ви. — Ред.

Близші дані про „лапчинське диво".

»Лапчинським дивом« названо незвичайний успіх кредитової кооперативи »Поміч« в Лапчині коло Бережан, а властиво її засновника місцевого учителя у збиранні дрібних ощадностей серед дітей у школі і дорослих в селі. В 3 ч. Кооп. Респ-ки ми розказали загально про цю кооперативу, сьогодня маємо можливість подати блищі відомости про справді подиву гідні успіхи щадничо-кредитової роботи одного села. Низше подаємо таблиці, що зясовують розвиток операцій в области масових ощадностей в Лапчині.

Організація справи в Лапчині поки що трохи складна. Фактично існують аж три кредитові організації: каса діточа, найстарша віком, яку веде сам управитель школи (без виборних орґанів з дітий); Каса »Власними силами«, що існує на підставі окремого реґуляміну при кредитовій кооперативі »Поміч« і врешті сама статутарна кредитівка »Поміч«. Гроші діточої каси і »Власними силами« находяться в »Помочі«. Ускладненням треба визнати власне невиразне з правного боку положення каси »Власними силами«.

В чім-же річ і чому цей дуалізм?

Каса, що існує під назвою »Власними силами«, це є власне ця збірниця дрібних ощадностей, про яку хочемо говорити. Історія цієї каси та її організація на стільки оригінальна і цікава, що ми не вагаємося прохати у шан. читача усильно трохи уваги для її пізнання.

В міру того, як укріплювалася позиція діточої шкільної каси і стала вже популярною в селі, коли шкільна дітвора, як це можна бачити з прикладених табличок, зачала доходити до зовсім поважних цифр ощадностей, коли з тих ощадностей сільські хлопчаки були в силі в критичній хвилі прийти з допомогою навіть татові чи мамі — прийшла пора на старших.

Акція базувалася спершу і тут на особистому довірю вкладників до її організатора. Перебіг ходу збірок сотикових ощадностей був представлений в 3 ч. Кооп. Респ-ки. Вже в короткому часі виявилася потреба надати цілій справі організований вигляд. Так прийшло до ухвалення правильника каси, якій надано назву »Товариства Власними Силами«.

Цей правильник, який названо »статутом« нормує хто є членом товариства і хід приймання вкладок та видачі позик; він не має постанов про спосіб управління товариством і з цеї причини має дефект (про який згодом) — хіба що вважати за виконавчий орган цих двох »збирачів вкладок« і книговода, яких товариство вибірає на рік. По році практики »статут« був в дечім доповнений і в дечім змінений і прибрав такий вигляд, в якому ми його низше подаємо (текст 1927 р.)

Цей статут, чи радше правильник на стільки оригінальний витвір нашого села, що може стати початком для створення нашого власного типу сільської щадниці. Членом Каси стає автоматично той, хто вплатив одну вкладку у висоті 10 гр. Уділів отже — нема! (ідея Райфайзена). При уділюванні позичок (найвище до суми 5 дол.!) не стягають з члена ніякого »уділу«, чим відстрашують від себе селянина усі наші кредитівки, які луплять з позичальника при кождій новій позичці новий уділ. Право на позичку має всякий, хто вплатив найменше 10 вкладок (= 1 золотого).

Дуже оригінальне забезпечення позички: від позичальника не беруть ані векля ані скрипту тільки карточку-квиток з його власним підписом, без ручителів. В той спосіб відпадають всі формальности, клопоти і видатки, і подешевлюється самий кредит. Зате в побиранні відсотків видно ще »старі звички«: стопа відсоткова виносить 2% місячно ще в р. 1928! (Хоч, що правда, при існуючій на селі лихві, де 5% місячно являється

сьогодня нормою, та коли почислити, скільки фактично коштує селянина кредит в ріжних банках і касах, то вийде, що ставка 2% не є ще дорога).

Щож роблять, коли позичальник не додержить терміну платности? Вихід найдено дуже своєрідний і мабуть ще невідомий в історії кооперації. Постановою членів рішено: такому несовісному членові подарувати позичений гріш, влаштувавши йому перед тим »публіку«. Публіка полягає в цьому, що члени товариства співають несолідному товаришові на його обістю тричі »многая літа«. Кажуть, що моральний ефект такого засобу в умовах сільських звичаїв такий поражаючий, що досі трапилися за 2 роки тільки 2 випадки неповернення позички. Несолідного бють не правно, тільки моральною пресією! Річ така проста, а досі нами всіма непомічена, що в умовах сільського побуту добра опінія »господаря«, людині значно важніша, як навіть правно-екзекутивні загрози!

З приведених низше цифр і постанов статута говорить до нас наше село, живе, дійсне, з його психольогією і поглядами на те, як треба підходити до такої справи, як справа кредитова, справа »credere« — довіря, справа перш усього морального довіря!

Як виглядає праця щадниці в практиці, хай ілюструє цей епізод:

»Наклав господар фіру сіна на винаймленій від жида сіножаті, а жид не пускає сіна: заплати перше 13 зол., що винен. Господар був членом нашої каси, мав вкладок на 50 грошів. Дістав позичку, на простий клаптик паперу, вертає на поле, привозить сіно. За тиждень позичку вернув.«

Коли на всі дотеперішні наші кредитові кооперативи-каси селянин дивився як на здирачів, то на цього рода сільську касу він дивиться як на свого друга і помішника. Ті — »чужинецькі острови серед рідного моря,« в яких житті нарід, як маса, не бере участи і яких долею він ближче не зацікавлений. Ці сільські щадниці — йому близькі і вони, коли їх правильно повести, не утертими шляхами міських кас, можуть дійсно обєднати селян.

Ще остається вияснити положення другої »більшої« каси »Помочі.« Це звичайного типу кредитова кооператива, на статутах РСУК. Уділ в ній 10 зол., членів не богато, поверх 70, тоді як »Власними силами« має 290 членів, (в тім числі: 83 + 36 молоді). »Поміч« уділяє позичок більших і на довший речинець.

Коли взяти справу по суті, то каса дрібних ощадностей існує як свого рода вкладковий відділ »Помочі,« хоч зі своєрідною структурою (право вкладників вибірати збірщиків і книговода).

З боку РСУК уділено організаторові цілого діла поради, щоб по можливости старатися уніфікувати організацію під правним оглядом, при чому уділ в »Помочі« мігби бути знижений, (Зрештою справа виникла на стільки самобутньо, що приписувати, як обовязкову норму, щось з гори, не знаючи місцевих обставин, річ не вказана).

В кожному разі ціла справа заслуговує найбільшої уваги і наслідування з боку усіх сільських діячів на полі кооперації!

К. Коберський.

А. Щадниця дорослих „Власними Силами".

В р. 1926 було під кінець року членів 186. З того: господарів 83, жінок 16, хлопців (позашкільного року) 64, дівчат 22.

В р. 1927 було (кінець року) членів 287, в тім господарів 105, жінок 63, хлопців 83, дівчат 36.

Рух вкладок показаний в табличках, надрукованих в 3. ч. »Кооп. Республики«.

На 1. квітня щадниця мала вкладок з дрібних ощадностей:

від старших	3.764 зл.
від молоді.	1 140 «
разом . .	4.904 зл.

Рух позичок. Всіх позичок уділено в 1927 р. 135 членам на суму 4.613 зл. Позичали тільки дорослі, молодь лише виїмково.

Рух позичок по місяцям в р. 1927:

січень: 6 членів на суму 150 зл., лютий: 10 чл. — 235 зл., березень: 12 чл. — 351 зл., квітень: 13 чл. — 308 зл., травень: 8 чл. — 301 зл., червень: 11 чл. — 375 зл., липень: 8 чл. — 280 зл., серпень: 13 чл. — 545 зл., вересень: 17 чл. — 575 зл., жовтень: 13 чл. — 512 зл., листопад: 7 чл. — 167 зл., грудень: 17 чл. — 395 зл.

Б. Правильник Щадничо-Позичкового Т-ва „Власними Силами" в Лапшині.

(Друкується як документ).

Статут щадничо-кред. Тов. »Власними Силами« в Лапшині.

Ціль: Товариство має на ціли збирати що тижнево дрібні ощадности у висоті 1 ct. (центім = 10 гр.) від всіх громадян обох полів тутешньої громади. Капітал в той спосіб зібраний має служити на догідні короткотревалі позички для членів цего Товариства.

Дні збірок: Вкладки до щадн. кред. Тов. »Власними Силами« можна вплачувати що суботи і неділі.

Висота вкладок: Висота вкладки 10 гр., а може бути і висша.

Збірачі вклад.: Що року товариство вибірає троє осіб для ведення справ товариства. До збірання вкладок упрошується: одного члена для збірок між господарями і господинями, одного для збірок між молодіжю і одного для ведення книговодства і кермування касою*). Вся праця (в 1927. р.) в Товаристві — ведеться даром.

Членство: Членом Тов. щадн. кред. »Власними Силами« стає той, хто вплатив одну вкладку у висоті 10 гр.

Нові члени від 1. січня 1927. крім цего платять вписове; а то: господарі і господині 50 гр., молодь 10 гр. — на резервовий фонд Товариства.

Утрата членства: Тратить членство той, хто: I) вибирає всі свої ощадности з каси Товариства; II) хто ділає на матеріяльну і моральну шкоду Т-ва; III) хто позичає не для себе — але для нечленів; IV) хто самовільно продовжить речинець позички до 14 днів.

Позичка: Право до позички мають всі члени: I) що ведуть самостійне господарство, то є дають запоруку, що їх майно виносить більше чим затягнена позичка;

II) що виплатили до каси Товариства що найменше 10 вкладок.

Нові члени, коли вплатять між 1 — 5 січнем 1927. з гори цілорічну вкладку у висоті 5 зл. 20 гр. або піврічну у висоті 2 зл.60 гр. — мають право: в першім випадку до позички по 6 тижнях — в другім по 8 тижнях від дня вплати.

---

*) Ведення каси в засаді повинно належати до иншої особи. — *Ред.*

Хто не веде самостійного господарства, може позичати до висоти своїх ощадностей.

Висота позич.: Одноразова позичка члена не може перевисшати суми 5 дол. (45 зл.) Позичати може член довільну кількість разів — оскільки точно сплачував попередні позички і бодай 2 рази в місяць вплачує вкладку до каси Товариства у висоті 10 гр. Хто вплачує вкладки з гори річно або піврічно — може їх довільно збільшати — але не мусить.

Першенство до позички мають члени, що перший раз зголошуються о позичку — перед членами, що вже брали позичку.

В инших випадках рішає про уділення позички загальна вартість вкладок (хто має більше ощадностей).

Речинець позич.: Найдовший речинець позички може тревати 1 місяць — з продовженням у важних випадках на 1 місяць. Хто протягне речинець позички 1 — 5 днів, платить подвійний процент. Хто протягне речинець позички 1 — 7 днів, платить подвійний процент і не може позичити на протязі 2 місяців, хочби й платив правильно вкладки.

Сплата позички: Позичку можна сплачувати двояко, а це: відразу послідного дня речинця або ратами, лише щоби послідня рата була вплачена в послідний день речинця. Сплачувати позичку муситься особисто до рук скарбника; так само особисто бере член позичку з рук скарбника. Гроші не даються ані не приймаються від осіб присланих членом (жінка, чоловік, парубок, дівка). В разі тяжкої недуги або иншої поважної причини має член написати уповноваження на особу, яку посилає з грішми або по гроші, з підписами двох свідків-членів.

Відсотки: Від позичок береться титулом процентів 2 гроші від 1 зл. за місяць і вплачується їх при звороті позички або при послідній раті.

Дивіденда: Право до дивіденди має той член, що вплатив в півріччу 15 вкладок по 10 грошів.

Дорога до узискання позички: Хто з членів бажає позички, голоситься особисто до скарбника товариства »Власними Силами« і подає висоту позички і ціль, на яку позичка потрібна. Відтак позичаючий пише квит на одержану суму і власноручним підписом стверджує це. Квит переховує скарбник до дня сплати позички.

Члени-анальфабети мусять привести двох свідків членів товариства, які за нього підписують квит в присутности скарбника.

Валютарне забез. позич. Для збереження певности зібраних вкладок ціле діловодство ведеться в доляровій валюті.

Позичати можна і в золотих, але при спаді доляра, віддається позичену суму в золотих, при звижці доляра — по деннім курсі доляра.

Наг. за пильн. в ощад. Члени, які в півріччу вплатять 26 щадничих вкладок по 10 грошів, дістають $^1/_3$ частину своїх ощадностей як нагороду за пильність в ощадности.

Від Редакції: Друкуючи цей правильник, дякуючи якому кооператива „Власними Силами“ має сьогодня в обороті вже кругло 5 тисяч зол. власного капіталу, просимо наших читачів надсилати нам свої думки про порушену справу і про самий правильник, який може не відповідати всім місцевим вимогам цілого краю. На підставі надісланих уваг можна буде опрацювати зразковий правильник сільського щадничо-позичкового товариства і приступити тоді до систематичної пропаганди цього роду товариств.

В. Шкільна щадниця (річний перегляд).

Кляса	Рік 1925					Рік 1926				
	Щадило школярів	В тім було		Зложено зл.		Щадило школярів	В тім було		Зложено зл.	
		хлопців	дівчат				хлопців	дівчат		
VI.	9	8	1	3	93	15	7	8	60	42
VI.	11	7	4	4	85	14	5	9	22	45
IV.	3	—	3	1	40	10	3	7	13	46
III.	5	1	4	1	35	19	14	5	50	88
II.	17	11	6	4	60	20	11	9	50	05
I.	6	3	3	1	95	3	3	—	1	75
Разом	51	30	21	18	08	81	43	38	199	01

Кляса	Рік 1927					Від $^1/_1$—$^1/_4$ 1928				
	Щадило школярів	В тім було		Зложено зл.		Щадило школярів	В тім було		Зложено зл.	
		хлопців	дівчат				хлопців	дівчат		
VI.	15	11	4	69	38	15	11	4	80	32
V.	10	4	6	49	50	10	4	6	53	02
IV.	19	12	7	90	94	20	12	8	116	51
III.	24	14	10	108	35	24	14	10	123	21
II.	13	9	4	10	82	19	13	6	25	46
I.	29	15	14	27	12	37	17	20	71	13
Разом	110	65	54	356	11	125	71	54	469	65

Г. Шкільна щадниця (місячний перегляд).

В 1926 р. зібрано вкладок:

Тижні	Місяці											
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
I.	—	3·25	2·31	6·53	3.73	2·85	—	—	8·40	2·95	6·63	2·40
II.	10·90	5·33	2·25	1·90	4·28	4·04	—	—	2·44	4·50	2·70	6·46
III.	10·53	4·27	4·95	6· 2	5·17	2·58	—	—	1·50	6·85	7·72	7·63
IV.	2·74	3·75	2·14	—	1·85	3·29	—	—	—	2·23	7·80	5·67
Раз.	24·17	16·60	11·65	9·05	15·03	12·70	—	—	12·34	16·53	24·85	22·16

Всього на суму 155 зл. 08 гр.

В 1927 р. зібрано вкладок:

Тижні	Місяці											
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
I.	2·90	5·20	4·68	4·24	3·97	1·20	5·05	5·90	14·64	4·57	3·95	9·79
II.	16·70	3·81	2·59	1·25	4·75	3·31	—	—	9·93	9·42	2·76	4·44
III.	7·15	3·61	2·95	1·20	2·05	2·10	—	—	1·85	6·67	3·15	8·47
IV.	4·12	3·35	1·80	5·00	3·33	6·71	—	—	8·63	2·49	6·78	3·65
Раз.	30·87	15·37	12·02	11·69	14·10	13·32	5·05	5·90	35·05	22·55	16·64	26·35

Всього на суму 209 зл. 51 гр.

Господарська хроніка.

Курс доляра. Доляр Північно-американських Спол. Держав протягом лютого і березня ц. р. тримався б. м. на одній висоті, коштуючи в середньому зол. 8,90. В порівнанні з його золотим паритетом (100) доляр мав вартість 99,8 (золотом).

Рух цін. Рух гуртових цін у відсотках, обрахованих після 20 позицій товарів, до цін 1-ого півріччя 1925, взятих за 100, представляється так: для продуктів сільсько-господарських в початку лютня — 76,1, в кінці — 78,0, в початку березня — 79,0 в кінці — 82,5; для продуктів промислових в першому тижні лютня — 91,8, в останньому тижні — 92,0, в початку березня — 91,4, в кінці — 92,4. Бачимо, що в той час як ціни на сільсько-господарські продукти мають тенденцію постійно зростати, ціни на промислові вироби хитаються в що раз більшій амплітуді, оскільки є вірні підрахунки пол. статистичного уряду.

Гуртовні ціни за головні збіжжа на визначніших світових ринках (біржах) (в долярах):

Пшениця у Варшаві від 5—10 березня 1928 коштувала 6·14, 12—17 березня — 6·12, 19—24 тогож м-ця — 6·55, від 26—31 т. м. — 6,65, від 2—7 цвітня 6·74, від 9—14 цвітня — 6·85. Для порівнання наводимо ціни за березень і цвітень 1927 року: від 21 — 26. III. — 6,26, від 28 III. — 2. IV. — 6,24 від 4 — 9. IV. — 6·31, від 11—16 IV. — 6·38. — Після деякого незначного зниження бачимо отже стале піднесення цін. Середня ціна пшениці в 1926/27 була 5,93 передвоєнна (1913 р.) ціна: 3,75.

В Познані те саме збіжа в тім самім часі (березень і цвітень 1928 р.) відповідно до тижнів: — 5·58, 5·69, 5·86, 6·10 6·12, 6·28. В березні і цвітні 1927 р. відповідно: 5·97, 5·93, 5.89 і 5·88. Середня ціна в 1926/27: 5·54. В 1913 році — 4·53.

Берлін: те саме збіжа за той сам час відповідно: 5·82, 5·89, 5·91, 5·90; 5·96 і 6·17. В березні і цвітні 1927 р: 6·35, 6·36; 6·37, 6·38. Середня ціна в 1926/27 р: 6·52. В 1913 р. 4·68.

Ліверпуль березень і цвітень 1928: 5·67, 5·72, 5·70, 5·68; 5·71, 5·89. В березні і цвітні 1927 р.: 5·70, 5·69, 5·72, 5·83. Середня ціна в 1926/27 р.; 6·14. В 1913 р. 4·04.

Новий-Йорк березень і цвітень 1928: 5·69, 5·79, 5·85, 5·91, 5·99, 6·16. В березні і цвітні 1927 р.: 5·50, 5·55, 5·58 і 5·51. Середня ціна в 1926/27 р.: 5·78. В 1913 р.: 3·57.

Жито за той сам час тижнево за березень і цвітень 1928 у Варшаві: 4·66, 5·12, 5·29; 5·46, 5·67. В березні і цвітні 1927 р.: 4·60, 4·60; 4·71, 4·92. Середня ціна в 1926/27 р.: 4·67. В 1913 р. 2·77.

Познань березень і цвітень 1928 р.: 4·75, 5·04, 4·98, 5·21; 5·25, 5·61. В березні і цвітні 1927 р.: 4·71, 4·72; 4·70, 4·84. Середня ціна в 1926/27 р : 4·58. В 1913 р.; 3·72.

Берлін березень і цвітень 1928 р.: 5·90, 6·03, 6·16, 6·19; 6·23, 6·42. В березні

цвітні 1927 р.: 5·85, 6·02; 6·04, 6·00. Середня ціна в 1926/27 р.: 5·71. В 1913 р. 3·96.

Новий-Йорк березень і цвітень 1928 р.: 5·28, 5·35, 5·49, 5·40; 5·41, 5·54. Цифри за попередні роки не подані.

Ячмінь у Варшаві березень і цвітень 1928 р.: 4·78, 4·79, 5·76, 5·24, 5·25, 5·58. В березні і цвітні 1927 р.; 4·39, 4·50, 4·41, 4·31. Середня ціна в 2926/27 р.: 4·28. В 1913 р.: 3·13.

Познань березень і цвітень 1928 р.: 4·62, 4 60, 4·64, 4·75, 4·75, 4·98. В березні і цвітні 1927 р.: 3·91, 4·00; 4·00 4·00. Середня ціна в 1926/27 р.: 4·07. В 1913 р.: 3·26.

Берлін березень і цвітень 1928 р.: 5·99, 6·00, 6·06, 6·06; 6·15, 6·30. В березні і цвітні 1927 р.: 5·39, 5·40; 5.49, 5·49. Середня ціна в 1926/27 р.: 5·59. В 1913 р. 4·24.

Овес у Варшаві за березень і цвітень 1928 р : 4·58, 4·66, 4·96, 4·97; 5·13, 5·28. В березні і цвітні 1927 р : 4·12, 4·16; 4·16, 4·24. Середня ціна в 1926/27 р.: 4·01. В 1913 р. 2.98.

Познань березень і цвітень 1928 р.: 4·12, 4·17, 4·34, 4·46; 4·49, 4·72. В березні і цвітні 1927 р.: 3·80, 3·81; 3·81, 3·81. Середня ціна в 1926/27 р.: 3·73. В 1913 р.: 3·72.

Берлін березень і цвітень 1928 р.; 5·31, 5·58, 5·68, 5·71; 5·79, 6·11. В березні і цвітні 1927 р.: 4·81, 4 91; 5·03, 5·08 Середня ціна в 1926/27 р.: 4·90. В 1913 р.: 4·13.

Ліверпуль березень і цвітень 1928 р.: 4·94, 5 01, 5·23, 5·17; 5·18, 5·50. В березні і цвітні 1927 р.: 3·99, 4.00; 4·07, 4·18. Середня ціна в 1926/27 р. 4·36. В 1913 р.: 3·17.

Гуртові ціни на головніші харчеві продукти (товари) в кінці лютня 1928 р. були в долярах такі:

Відношення у % % подане до цін 1927 року (ціни 1927 = 100%).

Пшеничної муки 100 кг. в Польщі коштувало 7·63, (89·8%) в Німеччині — 7·67 (90·8%), в Чехословаччині — 10·16 (95·7%), в Сполучених Державах півн. Америки — 8·44 (96·3% Волового мяса (живої ваги) 1 кг. в Польщі — 0·14 (82·8%), для инших держав цифри не подані. Свинина (живої ваги) 1 кг. в Польщі — 0·23 (77·8%), для инших держав відомости не подані. Масло: 1 кг. в Польщі — 0.81 (111%), в Німеччині — 0·89 (107·6%), на Чехах — 0·62 (119·9%), — Цукру: 1 кг. в Польщі — 0·15 (100·5%), в Німеччині — 0·15 (87·8%), в Чехії — 0·16 (100%), в Сполучених Державах — 0·13 (93·3%). — Рижу 1 кг. в Польщі — 0·10 (94·8%), в Німеччині — 0·10 (100%), на Чехах — 0·09 (97 4%). — Кави 1 кг. в Польщі — 0·69 (107·9%), в Німеччині — 0·91 (104·5%), в Чехословаччині — 0·87 (110·6%), в Сполучених Державах — 0·37 (113·1%). — Вовни 1 кг. в Польщі — 2·60 (111·5%), в Німеччині — 2·60 (105·7%), в Чехії — 2·20 (101%), в Сполучених Державах — 1·12 (112·1%). — Шкіри мнягкої 1 кг. в Польщі — 0·40 (125%), в Німеччині — 0·43 (110·7%), в Чехословаччині — 0 42 (135%), в Сполучених Державах — 0·52 (118·5%). — Шкіри підошвяної 1 кг. в Польщі — 1·08 (114·4%), в Німеччині — 1·27 (116·4%), в Чехословаччині—1·23 (113·4%). — Чавуну (сирового заліза) 1 тона в Польщі — 23·60 (101·3%), в Німеччині — 19·58 (99%), в Чехословаччині — 19·26 (99·7%), в Сполучених Державах — 17·47 (95·7%). — Вугля 1 тона в Польщі — 3·56 (100·1%), в Німеччині — 3·55 (100·1%), в Чехословаччині — 6·52 (99·9%). — Нафти 100 кг. в Польщі — 5·16 (105·9%), в Німеччині — 5·79 (89·2%), в Чехословаччині — 5·08 (5·23) (102·4%).

Детайлічні ціни на предмети споживання у великих містах Польщі за останній тиждень м-ця лютня 1928 в золотих: 1 кг. хліба житнього пекльованого у Варшаві — 0·60, в Лодзі — 0 58, в Люблині — 0.60, в Познані — 0 60, в Кракові — 0·59, у Львові — 0·59. — Один кг. пшеничної муки у Варшаві — 0·93, в Лодзі — 0·86, в Люблині — 0·85, в Познані 0·86, в Кракові — 0·88, у Львові — 0·90. — Крупи ячмінні за 1 кг. у Варшаві — 0·71, в Лодзі — 0 72, в Люблині — 0·70, в Познані 0·80, в Кракові — 0·70, у Львові — 0·70. — Білої фасолі 1 кг. у Варшаві — 1·01, в Лодзі — 0·76, в Люблині — 0·70, в Познані — 0·90, Кракові — 0·70, у Львові — 0·60. — Рижу 1 кг. в тих же містах відповідно: 1·25, 1·18, 1·15, 1·10, 1·15 і 1·30. — Молока 1 літр у Варшаві — 0·54, в Лодзі — 0·48, в Люблині — 0·25, в Познані — 0·38, в Кракові — 0·43, у Львові — 0·40 — Масла 1 кг у Варшаві — 7·81, в Лодзі — 7·03, в Люблині — 5·50, в Познані — 7·20, в Кракові — 6·60, у Львові — 7·40. — Яйця 1 шт. у Варшаві — 0·19, в Лодзі — 0·21, в Люблині — 0·22, в Познані — 0·20, в Кракові — 0·15, у Львові — 0·19. — Мяса волового 1 кг. у Варшаві — 2·95, в Лодзі — 2·62, в Люблині — 2·50, в Познані — 3·20, в Кракові — 2·70, у Львові 2·60. — Свинини 1 кг. у Варшаві — 2·97, в Лодзі — 2·40, в Люблині — 3·00, в Познані — 2·80, в Кракові — 2·80, у Львові — 3·10. — Ковбаси 1 кг. у Варшаві — 4·44, в Лодзі — 3·20, в Люблині — 3·50, в Познані — 2·80, в Кракові — 4·80, у Львові — 4·15.

— Солонини 1 кг. у Варшаві — 3·40, в Лодзі — 3·20, в Люблині — 3·50, в Познані — 3·00, в Кракові — 3·60, у Львові — 3·28. — Картоплі 1 кг. у Варшаві — 0·17, в Лодзі — 0·16, в Люблині — 0·13, в Познані — 0·14 в Кракові — 0·15, у Львові — 0·15. — Цукру 1 кг. у Варшаві — 1·48, в Лодзі — 1·40, в Люблині — 1·45, в Познані — 1·36, в Кракові — 1·46, у Львові — 1·50. — Сіль 1 кг. у Варшаві — 0·35, в Лодзі — 0·39, в Люблині — 0·34, в Познані — 0·34, в Кракові — 0·36, у Львові — 0·35. — Кава збіжева 1 кг. у Варшаві — 2·66, в Лодзі — 2·50, в Люблині — 2·50, в Познані — 1·20, в Кракові — 2·00, у Львові — 2·00. — Чаю 1 кг. у Варшаві 28·80, в Лодзі — 22·50, в Люблині — 28·00, в Познані — 20·00, в Кракові — 22.00, у Львові — 26·00. —

(Wiadomości Statystyczne).

Міжнародні дисконтові стопи емісійних банків в 1927 р. Дисконтова стопа в Англії за січень — березень 1927 року — 5, в квітні — грудні — 4·5. Середня диск. стопа в 1927 р. рівнялася 4·7. В 1926 р. — 5, в 1925 р. — 4·6 а в 1913 р. — 4·8. — В Болгарії-дисконтова стопа прималася від 1925 аж до кінця 1927 р. на одному рівні, досягнувши висоти 10. В 1913 році — 6.5. — В Чехословаччині в січні і лютні — 5·5, від березня до грудня 1927 р. — 5. Середня в 1927 р. — 5·1, в 1926 р. — 5·9, в 1025 р. — 6·7, в 1913 р. — 6. — У Франції: в січні — 6·5, в лютні і березні — 5·5., в квітні-листопаді — 5, в грудні — 4. Середня стопа в 1927 р. — 5·2, в 1926 — 6·6, в 1925 — 6·5, в 1913 р. — 4. — В Голяндії: в січні—вересні 1927 р. — 3·5, в жовтні—грудні — 4·5. Середня стопа в 1927 р. — 3·7, в 1926 — 3·5, в 1925 р. — 3·9, в 1913 р. 4·5. — В Німеччині: в січні— травні 1927 р. — 5·, в червні — вересні — 6, в жовтні — грудні — 7. Середня стопа в 1927 р. — 5·8, в 1926 — 6·7, в 1925 р. — 9·2, в 1913 р. — 5·9. — В Польщі: в січні 1927 р. — 9·5, в лютні — 9, в березні і цвітні — 8·5, в травні — грудні — 8. Середня стопа в 1927 р. — 8·3, в 1926 р. — 11, в 1925 р. — 10·8, в 1913 р. — 6. — В С. Р. С. Р. дисконтова стопа від 1925 р. і до кінця 1927 р. знаходиться на одній висоті = 8. В 1913 р. була = 6. — В Північно-америк. Сполучених Державах: в січні — лютні — 4. в серпні — грудні — 3·5. Середня стопа в 1927 р. — 3·8, в 1926 — 3·5, в 1925 р. — 3·9, в 1913 — 4·8 — В Швайцарії від від 1926 року і до кінця 1927 р. дисконтова стопа була = 3·5. В 1925 р. — 3·9, в 1913 — 4·8. — В Італії від 1926 р. до кінця 1927 дисконтова стопа рівнялася 7. В 1925 р. — 6·5, в 1913 р. 5·5.

Цукровий міжнародній картель. Список міжнародніх картелів, поданий нами в ч. 3 »К. Р.«, доповнюємо ще одним картельом — цукрової продукції. Цей новий міжнародній картель повстав, як вислід паризької конференції представників світового цукрового промислу, що відбулася в осени минулого року. Метою конференції було усунення конкуренції на міжнародньому цукровому ринкові. Висліди конференції були аж до недавнього часу удержувані в тайні. Тепер стало відомо, що ініціятиву до заснования картелю дали продуценти з острова Куби. До картелю приступили крім Куби Німеччина, Чехословаччина, Польща, Бельгія, Мадярщина і Сан-Домінто. Ці країни виробили в 1926 — 27 р. 8,5 міл. тон. сирового цукру, з чого більше половини (4,5 міл. тон) продукувала Куба. З цілої кількости 23,6 міл. тон світової продукції на зкартельовані землі припадало отже 36%, але участь картелю на світовому ринкові була більша: його вивіз цукру творить 46% світового експорту. З правдоподібним приступленням Голяндської унії картель обійме 65% світового вивозу.

Метою картеля є визначати для окремих причасних до картелю країн розміри продукції та вести росподіл вивозу цукру. Учасникам картель має принести дві вигоди: 1) кубанським продуцентам уможливити вилучення европейської та індійської конкуренції і тим досягти підвищення цін на американських ринках (гол. в Сполучених Державах); 2) европейських виробників він мусить оборонити перед вивозом у великих розмірах до Европи кубанського цукру.

Картель є спрямований також проти суперництва українського радянського цукру, який починає вже бути на міжнародньому торзі дуже важним чинником, відвойовуючи свою колишню позицію. Завдання усунення небезпечного конкурента причинилося між иншим не мало до прискорення порозуміння між договорюючимися сторонами. (Družstevnik.)

Спіртовий концерн. Як доносить »Хвіля« з 12. квітня ц. р., у Варшаві створено великий концерн, що обіймає

всі фабрики спіртових виробів в Польщі. Концерн має на меті »раціоналізацію« і — що правдоподібніше — концентрацію продукції; малі промислові заведення, що не посідають відповідних модерних технічних уряджень і які не ведуть відповідних калькуляцій — будуть зачинені. Крім цього концерн почне боротьбу з закордонною продукцією згл. з філіями закордонних фірм у Польщі.

Проти нафтового картелю. Перші кроки синдикату нафтових рафінерів викликують обурення навіть в поміркованих кругах. »Слово Польське« в статті інж. Щепановського (ч. 111 з 23 квітня) констатує, що ціни нафтових продуктів в краю піднесено від часу заснування синдикату на загал вже на 30%. Рівночасно з тим картель, монополізуючи закупно ропи для рафінерій збив її значно в низ. Виключне право закупна ропи передано закордонній, фірмі »Vacuum«, яка веде приділ ропи так, що державна рафінерія »Польмін« (одинока польська рафінерія) мусіла зменшити свою продукцію більше, як на половину. »Польмін« не був в силі закупити бориславську бруттову ропу з березня.

Так господарить чужий капітал в польській державі. (Vacuum є американська фірма).

В руки закордонного капіталу! Під датою 2. квітня приносить »Слово Польське« вістку з Кракова: Фірми »Малопольський Промисл деревний Доліна,« далі Фальтер і Датнер (Турчанщина!) і »Польське Товариство Гандльове« (Синовідсько) перейшли на власність німецької фірми »Oberschlesische Holzindustrie« у Битомю.

»Ерока« в ч. 85. приносить вісти про загрожения польських нац. позицій в цукроварстві. Недавно одну з більших фабрик в б. Конгресівці, а саме Гославіце набула німецько-голяндська консорція Пеннока, яка є вже власником сьоми великих цукроварів в Польщі, які самі продукують 1 міліон міхів цукру річно; це робить 1/5 частину всієї польської продукції останньої кампанії.

Крім цього згадана консорція увійшла з поважним пакетом акцій також у Варшавське Т-во Фабрик Цукру (6 фабрик).

Цукровар Боровички набула недавно консорція Golodeca за безцін. Цукровар Бабіно-Томахово на Волині перейшов в чеські руки.

Відомо теж в поінформованих кругах, що ведуться пертрактації про перехід дальших пару фабрик в руки закордонні.

Це все наслідок погіршення конюнктури в цукровій галузі. Експорт цукру з Польщі зменшився в останньому році на 30% порівнюючи з кампанією 1925/26.

Оплата плянтаторам за буряки через те теж зменшилася. Перед війною платили продуцентові за 1 корець буряків 1/4 вартости корця жита, сьогодня платять ледви 12 — 13% вартости корця жита. (Так представляє справи сторонник підвищення ціни цукру).

Торговельний білянс Польщі. Торговельний білянс Польщі характеризується постійною перевагою імпорту над експортом і сталим зростом першого. В часі від 1. VIII. 1927 до 29. II. 1928 отже за пів року привезено до Польщі з закордону по відомостях пол. Стат. Уряду у Варшаві сільс.-господарських і промислових продуктів на 1.784.799 тис. зол. а вивезено за кордон тих-же продуктів на 1.511.759 тис. зол. Перевага імпорту становить 273.040. тис. зол. В 1926/27 р. за той самий час імпортовано тих-же виробів на 1.200.577 тис зол. при експорті в 1.453.536 тис. з. Ріжниця отже в користь експорту була перед роком: 252.959 тис. зол., тобто з активного торговельний білянс Польщі став пасивним.

Вже привозять збіжжа з закордону. Завше оптимістична офіційна статистика впевнювала, що в Польщі є цього сезону доволі власного збіжа. Держава заборонювала через те ввіз хліба із закордону, дозволяючи на вивіз. Одначе вже 30. березня принесли часописи депешу з Варшави, що „з причини систематичної недостачі на ринках збіжа, з окрема з причини нічим не оправданої високої ціни пшениці, імпортери звернулися до уряду за дозвлом на імпорт з заграниці збіжа. »Хвіля« дня 12. квітня констатує вже: »Збіжа в краю є дорозше як за кордоном, бо нема його в краю. Ми не імпортували збіжа, коли його ціни були за кордоном низші. Уряд дозволив на імпорт збіжа тоді, коли воно подорожіло на американських ринках. Імпортуємо не лише пшеницю, а й жито. І цікава річ — купуємо жито з третьої руки — в Берліні!"

Виходить по старому звичаю: вивозили головно до Берліна, поки хліб був дешевий, тепер привозять, може й той самий хліб і з того ж Берліна — по дорогих цінах.

Боєві мита в Німеччині проти Польщі. Як доносить »Агенція Всходня« з Берліна, німецький уряд видав ряд нових митних тариф, які всі нам[illegible]

рені проти Польщі. Частина з їх уже увійшла в життя. Головні утруднення дотичать ввозу дерева з Польщі.

Цукор вже подорожів. Союз Цукроварників (картель) повідомив 23. квітня ц. р. усіх своїх відборців, що ціна цукру підноситься на 7,50 зл. на 100 кґ., це є з 138, — зл. за 100 кґ. на 145,50 зл. (в гурті).

Вислід підрахунку худоби в Польщі. В грудні, як відомо, був переведений в Польщі спис худоби, коний, безріг і овець. Тимчасовий підрахунок стану такий:

Коний в цілій Польщі — 4.128 тисяч штук, рогатої худоби 8.571 тис. штук, безрог 6.397 тис., овець 1,917 тис. штук.

Коли порівняти нинішний стан худоби у районах, де був зроблений спис в р. 1921, то виходить, що число коний з р о с л о на 25½%, рогатої худоби на 5½%, безріг на 20%, а число овець з м е н ш и л о с я на 16%.

П е р е д в і й н о ю на тихже теренах було:

Коний 3,5 міл. штук, рогатої худоби 8,7 міл. штук, безріг 5,6 міл. штук, овець 4,5 міл. штук.

Як видно, вівчарство падає постійно і скоро, кількість рогатої худоби майже вирівнялася, число коний вже навіть більше, як було, а безріг — ще не догнало довоєнного стану.

Як представляється справа зокрема на наших українських землях побачимо аж тоді, як будуть оповіщені подрібні цифри по окремих повітах.

Нищення лісів. Міністерство шляхів публікує порівнюючі дані про споживання вугля і дерева в Польщі. В р. 1926 зужиття вугля виносило 730 кґ. на голову, а дерева 219 кґ. Але річ в тім, що вугіль споживається майже виключно (на 93%) в західніх і по части центральних воєвідствах; других 8 східніх воєвідств споживає вугля таку спішно малу кількість, що нпр. місто Львів зі спожиттям річно 200.000 тон вугля спотребовує стількиж, що пять »кресових воєвідств« докупи (воєв. Вильно, Новгородок, Полісся, Волинь, Тернопіль). Зате споживають ці воєвідства поверх 2 міл. тон дерева (2/3 загального спожиття дерева в Польщі). До того приходить ще горячковий вируб ліса на експорт. В році 1926 вивезено 4,970.017 тон, а в р. 1927 уже 6,246.439 тон.

Вислід: раптовне нищення лісів на »Кресах« і в Карпатах. Лихові можнаби зарадити при відповідній організації постачання вугля із Заходу на Схід, бо все одно польський вугіль не має куди діватися, маючи на Заході могучих конкурентів. Але для того потрібно:

1) знизити ціни вугля, а не їх підносити, як це знову зроблено:

2) знизити тарифи транспортові на залізницях;

3) наладнати шляхи комунікації.

Мабуть ні одне, ні друге, ні трете не вдасться перевести в Польщі. Ліси мусять при такій господарці вигинути.

Говорять про осушку поліських болот. Після великих меліораційних робіт, що були зроблені на Поліссі за царської Росії, про Полісся забули всі. Канали, поконані ше в р. 1897, поволі підлягли знищенню.

В р. 1923. відкопано заходами мін. публ. робіт з 1000 км. каналів всього 65 км.

Цього року створено при цьому ж міністерстві бюро п р о є к т у меліорації Полісся. Бюро має коштом 6 міл. зл. опрацювати за 4 роки проєкт і кошторис меліорації і приготовити плян її фінансування. Отже маємо на 4 роки запевнений спокій.

Переселення трудящих Євреїв. (Жидівська кольонізація). Дня 5. квітня Харківська Центр. Комісія нац. меншостей розглядала справу про переселення єврейської бідноти та про приєднання її (силою) до хліборобської праці. За 3. роки зорганізовано 140 жидівських сіл та побудовано 3. тисячі будинків. Середня площа орної землі на одно господарство складала в 1927 році 11,6 гектарів.

Для потреб єврейського переселення пощастило мобілізувати великі кошти закордонних єврейських »філянтропійних« (не »капіталістичних«?) організацій та утворити навколо єврейського переселення сприятливу громадську атмосферу (!!). Взаємини з околишним селянським населенням де-далі кращають(?!) (»Вісти« Харків 6. квітня 1928).

А що на це ті українські мужики безземельники, яких харківський уряд висилає шукати землі в Турекестані й Сибірі?

Фінансовий стан і торговельна діяльність споживчої кооперації на Радян. Україні.

Положення української споживчої кооперації на Наддніпрянщині за часів української державної незалежности не було цілком задовольняючим. Бурхливий зріст кількости кооператив та обєднання в них населення далеко обганяв будування фінансової міці споживчо-кооперативного руху. Молодість широкої мережі ново-утворених кооператив, що не спромоглися за рік-два зібрати відповідних капіталів, відсутність організації кредиту і нарешті велика заборгованість кооператив, все це були причини тодішньої фінансової слабости наддніпрянської споживчої кооперації. Але все-ж, в середині 1918 р. всі споживчі союзи розпоряджали 26 міліонами гривень (13 міл. карб.) або більше 2 міл. долярів (по тодішньому курсу 1 доляр = 12 гривень).

Пересічно на один споживчий союз приходилося 82 тис. карб. власного капіталу, 24 тис. карб. чужого т. є разом 106 тис. карб., а на 1 т-во — 700 карб власного і 200 чужого, що виносило разом 900 карб. При цьому, треба зазначити, що це капітали кооператив обєднаних в союз, поза якими було ще багато кооперативних організацій.

Торговельні обороти всієї споживчої кооперації на Придніпрянщині в 1918 р. досягали величезної суми 2 міліярдів гривень. Обороти самого Дніпросоюзу виносили за цей рік 116 міл. гривень.

Але розквіт українського кооперативного руху на Наддніпрянщині після революції в 1917 р., як відомо продовжувався не довго. Тяжка економічна кріза по війні та громадянська боротьба відчулася в кооперації вже значно в 1919 році. Народні маси здеморалізовані і понищені політичними та військовими подіями не дають підвалин до дальшого фінансового посилення споживчої кооперації. Перемога на Наддніпрянщині комуністичної влади ставить перед українською кооперацією нові кличі. Радянська держава за часів »воєнного комунізму« націоналізує приватні капітали та ліквідує приватний торговельний апарат. Тому кооперація, що стремілаб до усунення приватного торговця-посередника та капіталіста, представляється новій державній владі зайвою. На торговельний апарат споживчої кооперації покладаються функції державного розподільчого апарату, який, не дивлячись на це призначення за часів »військового комунізму«, сам терпить від цієї ж державної влади на місцях через »часті реквізиції й конфіскації кооперативного майна«.*) За цей період споживча кооперація втратила всі свої матеріяльні цінности і перейшла жити на державні кошти, що відпускалися в державному бюджетному порядку. Між иншим, по декрету 20 березня 1919 року, всі паї належало повернути населенню.

Але через рік оголошується владою »нова економічна політика« і новим декретом народніх комісарів від 13 вересня 1921 року »О средствах кооперації« їй, тепер вже безгрошевій, повертається її переднє право: »...кооперативні організації«, говориться в цьому декреті: »провадять свої операції за власний рахунок і на свій страх та ризико...«, а для того, щоб творити власні оборотові капітали, кооперативи мають право збірати зі своїх

*) Ст. 5. збірника »Потребительская кооперація на Украине за пять лет 1918-1922. Изд. »Вукопспилки«. Харковъ 1923.

членів вступні внески, паї, аванси, вклади, брати позики ітд. З огляду на те, що на той час кооперація після »воєнного комунізму« виходила на волю зовсім гола, держава представила їй дуже нещедру позику в виді 10% фонда, в який мали увійти 10% всіх товарів, що знаходилися на той мент в кооп. складах. Отже, кажучи словами запозиченими з радянської літератури[1]): ...»До самостійної праці після періоду військового комунізму кооперація приступила, маючи на руках лише жалюгідні рештки тих величезних цінностей, які належали їй перед цим періодом, позбавлена підтримки мас і викликаючи занадто слабе довіря навіть у тих державних господарських органів, які були обовязані підтримувати її згідно з приписами з гори«....

Що до стану споживчих т-в в порівнанні з попередними часами, то ця доба характеризується значним упадком пересічної суми білянсу на одне т-во з 4.201 карб. на 1 січня 1918 року до 1.239 довоєнних карб. в 1919 р., до 755 карб. в 1920 р. і 642 карб. в 1923 р., себто зменшення в сім разів.

Розуміється також падають пересічні обороти за рік на 1 т-во. В 1918 р. вони виносили суму 7.009 довоєнних карбованців, в 1919 р. — 4.290 карб., в 1921 р. — 1.796 і лише в 1922 р. вони знову підносяться до 5.371 карб. Зате цілком природно збільшилися за ці роки накладні адміністр. видатки, що зросли від 5% обороту 1918 року аж до — 40% в 1923 році.

Подібне становище за ті ж роки спостерігаємо і у споживчих союзів. Пересічний білянс їх виносив на 1 січня 1919 року 89.975 дов. карб., на 1 січня 1920 р. — 81.146 карб., а на 1 січня 1922 року лише 15.668 карб. Причім власні капітали союзу виносили в 1918 р. коло 11% білянсу, в 1919 р. — 13,5%, а в 1921 р. — 12,6%. Пересічно було продано краму одним союзом: в 1918 році на 295.426 карб., в 1919 році — 194.734 карб. і в 1920 р. — 254.444 карб.

Що до оборотів по продажу краму споживчої централі »Вукопспілки« то вона за 1922 рік виносила всього 1.298.868 золотих карб. Але при такій незначній господарській роботі »Вукопспілка« мала величезні видатки. Наприклад в травні того ж року на утримання її апарату йшло 42.6% всіх видатків і тільки 8% на купівлю краму, решта — на инші видатки. Одначе, треба зазначити, що це були місяці застою торгівлі і вже вкінці того ж року організаційні видатки впали до 11,6% а купівля піднялася до 51%.

В грудні 1922 року Затонський, член Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету в своїому докладі зборам уповноважених »Вукопспілки« так характеризував фінансовий і господарський стан споживчої кооперації за перших часів »Непа«:... »Ми мали господарство поміщика, що розорявся, в якого була дворня та шампанське, але не було посівного матеріялу«[2])... Було ясно, що споживча кооперація в ті роки зайшла в кут, що треба відновляти попередні засади будування фінансової міці і торговельної роботи. На тих же зборах один з делеґатів, Руденко, запитав і сам же собі відповів;.... »Що ми з себе уявляємо? — Не треба самообманюватись ілюзіями, ми зараз посередницька контора між державними органами, робітничими організаціями та промисловістю. Ми не кооперація«...[3])

Роки 1923 та 1924 приносять тяжкі початки внутрішнього відживлення споживчої кооперації на Радянській Україні На 1 жовтня 1924 р. ми маємо таку картину фінансового стану. Сума білянсу сільських споживчих т-в. виносила 19.777 тисяч карб., з них власних засобів було 8.293 тисячі, або

---

[1]) Ст. 7. з тогож збірника.

[2]) Ст. 49 П. Височанський. Начерк розвитку української споживчої кооперації (Радянська Доба) ч. II. Книгоспілка. 1925.

[3]) Ст. 50. Тамже.

40%. Із цієї суми в обороті було 14.479 тис. карб., в тому числі власних капіталів було 2.997 тисяч. На 1 липня 1925 сума білянсу виносить 23.430 тис. карб.; в тому числі 10.468 тисяч с.-то 45% власних коштів, з яких 4.742 тис. в обороті. Таким чином сільська мережа споживчої кооперації за ці роки до певної міри зміцнішала. Але паєвий капітал зростає в порівнанні зі зростом числа членів дуже поволі, так що коли на одного пайщика на 1 жовтня 1924 року приходилось 1 карб. 68 коп. то на 1 липня 1925 р. — майже та ж сума, а саме 1 карб. 63 коп. Це показує, що власні фонди в сільській споживчій кооперації збульшувались за рахунок торговельних операцій.

Робітничо-міська низова мережа споживчої кооперації показує зовсім инший стан. Білянс цієї половини кооперації на 1 жовтня 1922 року дає суму 42.671 тис. карб. При цьому в обороті з цієї суми було 36.368 тисяч, але власних фондів було всього лише 5.426 тисяч. Отже власні засоби не тільки були відсутні в обороті, але їх не вистарчало й на забезпечення неліквідних цінностей, яких було на 6.303 тисячі карб.

На 1 липня 1925 року становище робітничо-міської кооперації гіршає, бо хоч загальний білянс її збільшується до 46.361 тисячі, кошт в обороті — до 37.035 тисяч, а поза оборотом 9.326 тисяч; і хоч власні кошти зростають до 7.781 тисячі, але разом з тим і виплатний дефіцит зріс до 1.545 тисяч карбованців. Робітнича кооперація в ті часи терпіла безнадійними дебіторами та високою розцінкою (калькуляцією) краму і це — були головні внутрішні причини такого кепського її фінансового стану. Цьому не помагало й те, що паєвий капітал за ці два роки зріс з 2 карб. 75 коп. до 3 крб. 23 коп. на одного пайщика.

В ці ж роки зазначається тенденція й до поліпшення фінансового стану в районових союзах. В 1924-25 році їхнє положення було ще незавидне: білянс їхній виносив 26.334 тис. карб., в ньому 21.056 тис. оборотових засобів, а 5,276 по-за оборотом. Власних засобів було 4.868 тисяч карб., себто, їх не вистарчало на покриття позаоборотових статей. На 1 липня 1925 р. ліквідуються слабі райспілки і білянс збільшується до 27.201 тисячі, оборотовий капітал — до 23.583 тисяч карб., фонди, по-за оборотом зменшуються до 3.618 тисяч, власні фонди збільшуються до 5.492 тисячі, отже з них 1.874 тисячі вже входять в оборот.

Фінансовий стан централі — »Вукопспілки«*), що ще продовжує жити на чужі кошти, був ще по старому невідрадний. Вукопспілка мала власних фондів на 1 жовтня 1924 року 1.876 тисяч крб., а на 1 жовтня 1925 р. — 2.947 тис. карб.; відповіднож чужих коштів вона мала: 18.912 тис. карб. в 1924 р. і 29.303 тис. в 1925 р. Себто весь білянс за ці роки виносив: 20.788 тисяч карб., з яких з обороті було 17.657 тисяч і 29.575 тис. з 27.167 тисячами оборотових. Отже платничий дефіцит за 1924 рік виносив суму 1.255 тисяч карб.; а після відписання на протязі втрат за минулі роки цей дефіцит дійшов до 4 мілионів карб. В 1925 році цей дефіцит зменшився, але всеж дорівнювався 2.136 тис. карб.

Таким чином споживча кооперація на Радянській Україні за останні роки лише починає відновлятись у своїй фінансовій міці але власні кошти накопичуються дуже поволі, та це й не дивно, коли приняти на увагу всі ті несприятливі обєктивні економічні і політичні обставини та недовіря мас, в яких їй приходилося вибиватися зі стану животіння до кращого положення. Тому то за наведені роки характерною рисою для наддніпрянської кооперації являється її величезна заборгованність. При цьому,

*) Скорочення слів: Всеукраїнська Кооперативна Спілка.

в умовах радянської держави, з цілком зрозумілих причин головним джерелом коштів є кредити державних синдикатів[1]).

Наприклад: за 1924 рік кооперація закупила краму у »Солесиндикату« на 18,7 міліонів карб., в тій сумі на 17,7 міліонів в кредит; у »Сельмашу« — 95% в кредит; у »Нефтесиндикату« — 84%; по десяти синдикатах було продано кооперації краму на 66 міліонів, з яких на 18% в кредит.

Але яскравіщу картину заборгованости споживчої кооперації дають відомости, які ми знаходимо в книзі П. Височанського [2]) і які кажуть, що в 1924 р. Вукопспілка працювала на рахунок чужих фондів: банківських до 20% і товарових — від промисловости до 69%; районові союзи — на рахунок тих же статей кредиту: 18,5% і 72,5%, а споживчі сільські т-ва відповідно: 4,5% і 61,5%, робітничо ж міські кооперативи на 30% банківських кредитів і 61% товарових.

Таке життя на чужі кошти не могло минутися даром для знесиленої перед тим споживчої кооперації. До того ж їй бракувало і добрих керовників, шоб вийти з того скрутного стану, з якого вона лише починала вилазити. На той же час припадає і нова грошова реформа на Радянщині з двократним зниженням цін на товари. Всього цього кооперація не видержує і починає спочатку з трудом розплачуватися по своїх зобовязаннях а то й зовсім перестає платити. Починається неславний період протесту векслів. За час з 1 жовтня 1923 року до 1 січня 1924 року було заявлено 1.620 протестів на загальну суму 16.810.000 карб. За три ж місяці січень-березень 1924 р. кількість нових протестів зросла до 1.540 на загальну суму 8.790,000 карб. Опротестовані зобовязання союзів потягли в протест і низову кооперацію. Стан фінансової справи споживчої кооперації приняв рису майже катастрофи, кілька союзів зліквідувалося. Із загального ж числа 44 рай-союзів більш-менш щасливо закінчили операційний рік лише 21 союз, решта для свого видужання скористалася з державної допомоги, з »фондів санування«, що був даний в 1925 році в сумі 3 міліонів.

Таке критичне становище споживчої кооперації, що загрожувало поширитись і на державну промисловість не могло не покликати провідний центр »Вукопспілку« переглянути причини лихого стану, та вказати засоби до його дальшого припинення. І ось в органі »Вукопспілки« [3]) знаходимо, що правління централі констатує цю причину так: 1) ненормальна структура фінансів кооператив, 2) занадто малі власні кошти, 3) велика заборгованість кооперації, 4) невідповідність термінів кредитування до термінів крамооборотів. Щоб усунути ці причини фінасової кризи споживчої кооперації, правління »Вуксу« подавало такі поради-висновки: 1) збільшити власні фонди та довготермінові кредити, 2) продовжити терміни кредитів відповідно до оборотів і 3) збільшити банківський кредит на рахунок товарового.

Як вдалося кооперації скористатись з цих порад, та як взагалі поліпшився фінансовий стан споживчої кооперації на Радянській Україні за послідуючі 1925-27 роки, на жаль, ще не має до нашої роспорядимости відповідних вистарчаючих матеріялів. Можна лише предбачити, що виправити як слід і так скоро те, що сталося на протязі 5-6 років в наслідок дуже багатьох ріжнородних внутрішних хиб і несприятливих зовнішних обставин в житті кооперації, навряд, чи є можливим. Маємо ми лише короткі відомости про те, що довірря маси споживачів до своїх кооператив з окрема

[1]) синдикати: бюра продажу фабричних виробів рад. промисловости.

[2]) Ст. 68 П. Височанський, Начерк.... ч. II. (Відомости запозичені з праці Карнажова »Финанси и финансовые условия хоз. раб. потр. кооперации України, ст. 24.

[3]) Бюлетень »Вукопспілки« ч. 32 за 1924 р.

на селі зростає дуже поволі, але все ж паєвий капітал зростає з кожним роком. Так. що коли на 1 жовтня 1925 р. паї по сільській споживчій кооперації на Наддніпрянщині виносили 1.812 тисяч карб., то на 1 квітня 1926 р., цей капітал дорівнювався 4.080 тисяч. Що ж торкається робітничої кооперації, то у неї паєвий капітал зростає не так швидко, а саме, в 1925 р. він виносив суму 3.016 тисяч, а в 1926 році 4.134 тисячі.

Далі, часопис »Кооперативне Життя« ч. 8. за 1927 р. подає, що українська споживча кооперація, вступивши в 1927 рік з дефіцітом, »закінчила його з прибутком у всіх галузях«... »Власні кошти кооперації зросли за рік більше ніж на 50%«... А по відомостях Наркомторга власні кошти системи споживчої кооперації на 1 липня 1926 року в обороті складали 27.4%. Одним словом, є відомости, що 1925 і 1926 роки принесли перелом в фінансовий стан наддніпрянської споживчої кооперації і треба сподіватись, що новіші і певніші дані можуть ствердити і значнішу тенденцію до поліпшення в цьому відношенні. *(К. б.) Андрійченко*

Огляд діяльности кооператив на Кременеччині (стан на 1 січня 1928 року).

Стан на 1 січня 1928 року 18-ти діючих понад 6 місяців споживчих кооператив представляється слідуючо (в злотих):

БІЛЯНС.

Стан чинний.			
		на 1 кооперативу	в%% до білянсу
Готівка в касі	4.786,70	265,93	6,7
Товари	34.634,66	1.924,15	48,9
Лядові довжники	10.482,45	582,69	14,8
Льокації	1.760,00	97,77	2,5
Довжники	3.599,03	199,95	5,1
Перехідні суми	5.397,22	299,85	7,6
Інвентар і недвижимости	9.065,37	503 63	12,8
Страта	1.149,58	63,86	1,6
Разом	70.875,01	3.93,750	100,0
Стан довжний.			
Запасний фонд	18.301,30	1.016,74	25,8
Уділи	7.428,71	412,71	10,5
Спеціяльні фонди	1.760,92	97,83	2,5
Віритслі товарові	18.823,31	1.045,74	26,5
Кредити	10.659,81	592,21	15,1
Перехідні суми	2.122,55	173,47	4,4
Надвишки	10.778,41	598,80	16.2
Разом	70.875,01	3.937,50	100,0

Коли порівняти стан кооператив на 1/I 1928 р. зі станом на 1/I 1927 р. то побачимо слідуюче:

Загальна сума білянсу на 1 кооперативу збільшилась на 682,66 зл., або на 20,9%. Власні оборотові фонди, як уділи, резервовий і спеціяльні

капітали разом з чистим зиском виносили на 1/I 1927 — 27.523,97 зл.; пересічно на 1 кооперативу 1.834,93 зл. або 56,3% білянсу. На 1 січня 1928 р. власні фонди побільшились і виносять суму 27.490,93 зл., а коли додати чистий зиск 10.778,41 зл. то власні фонди разом виносять 38.269,34 зл. пересічно на 1 кооопературу 2.126,08 зл, або 54% білянсу. Таким чином власні фонди збільшились на 39%, а пересічно в 1 кооперативі на 14,8%.

Чужі оборотові фонди виносили на 1/I 1927 р. 21.298,67 зл.; пересічно на 1 кооперативу 1.419,91 зл., або 43,7% білянсу. На 1/I 1928 р. виносять суму 32.605,67 зл.; пересічно на 1 кооперативу 1.811,43 зл. або 46% білянсу. Загальна сума чужих коштів збільшилась на 53,1%, а пересічно на 1 кооперативу на 27,6%.

Відношення власних капіталів до чужих на 1/I 1927 р. малося як 1 до 0,77, а на 1/I-28 р. як 1 до 0,84. Таким чином відношення власних фондів до чужих змінилось на некористь кооперативам. Найкраще відношення власних фондів до чужих є в кооперативі в Синевцях (як 1 до 0,22) а найгірше в Ст. Олексинці (як 1 до 12,82).

Переходячи до розгляду активних позіцій білянсу, необхідно ствердити: запас товарів на 1/I-28 р. виносить 34.634,69 зл., пересічно на 1 кооперативу 1924,15 зл. або 48,9% білянсу, тоді як на 1/I-27 р. запас товарів на 1 кооперативу виносив 1724,72 зл. або 53% білянсу. З повищого видно, що хоча й запас товарів побільшився на 11,5% однак товари, як складова частина майна кооперативи, зменьшились з 53% до 48,9%.

Натомісць сума лядових довжників збільшилась, а саме: на 1/I-27 р. на 1 кооперативу припадало довжників 358,87 зл. або 20,9% запасу товарів нетто і 19,5% власних капіталів, а яко складова частина білянсу виносили 11%. На 1/I-28 р. на 1 кооперативу припадає вже довжників 582,36 зл. або 30,3% запасу товарів, 27,3% власних капіталів і 14,8% білянсу. Найменьше довжників по відношенню до запасу товарів в кооперативі в Рудці — 8,9%, а найбільше в Устечку — 165%; а по відношенню до власних капіталів: найменьше в Рудці — 13,7% а найбільше в Ст. Олексинці — 201,2%.

В загальній сумі лядові довжники збільшились на 62,4%. Так значне збільшення довжників примусило кооперативи до затягнення досить значних кредитів в готівці і товарах, як в валюті золотовій так і в твердій.

Побільшене кредитування кооператив дуже некорисно вплинуло на загальний стан і розвиток кооператив, бо по позичках платились досить високі %%, котрі виносять до загальної суми торгів коло 1%, що мусіло вплинути на більш високе розцінювання товарів.

Закуплено кооперативами товарів в 1927 році на загальну суму 262.117 зл. 76 гр. пересічно на 1 кооперативу 20.162,90 зл. (дані відносяться лише до 13 кооператив) в тім через кооперативні централі лише 6,8% свого запотребования, тоді як в 1926 р. 10,9%. Закуп товарів в порівнанні з 1926 р. побільшився на 48%,

Продано товарів на 288.058,88 зл. пересічно на 1 кооперативу 22.158,37 зл. в тому членам коло 25%. Торги в порівнанні з 1926 р. побільшились на 47,3%.

Товари обтяжувались в 1926 році в 16,2% а 1927 р. вже 14,27% при рівночасному зменьшенні коштів завідування з 15% торгів в 1926 р. до 13,07% в 1927 р.

Найнище обтяжувала товари кооператива в В. Борщівці — 12,12%, а найвище в Білці — 25,4%. Найменьші кошти завідування виказала кооператива в В. Борщівці — 6,1% а найбільші в Устечку — 19,9%.

Одночасно з тим збільшилось число обороту рухомої частини активу з 7,2 раз в 1926 р. до 8,6 раз в 1927 р.

Найбільше число оборотів виказала кооператива в В. Борщівці — 17,4 и найменьше в Блащинцях — 3,3 рази.

Господарка кооператив покращала, напр, запас товарів нетто на 1/I 27 р. на 1 кооперативу виносив 1.724,72 зл. при місячних пересічних торгах 1.135,13, себто запас товарів перевищав запотребования на 52%. На 1/I 28 р. запас товарів виносив 1924,15 зл. при місячних торгах 1.846,53 зл. і таким чином запас товарів перевищив запотребования лише на 4,2%.

Порівнюючи загальну суму торгів 13 кооператив в сумі 288.058,88 зл. з кількістю господарств району, належить ствердити, що ці торги на 5.000 господарств є невеликі.

Опріч продажі споживчих товарів, кооперативи в 1927 році почали спроваджувати штучні погної і добірне городне насіння. Однак спровадження цих предметів не носить ще сталого характеру.

Крім того майже у всіх кооперативах провадиться виміна товарів на продукти, котра в деяких кооперативах дає поважні доходи (? — Ред.), однак усталити розмір цієї виміни нема можливости за браком точних записів в книжках.

1927 рік 15 кооператив замкнули свої білянси з надвишкою 10.778,41 зл. що виносить 15,2% білянсу, а 3 кооперативи зі стратою 1.149,58 зл. або 1,6% білянсу, тоді як 1926 рік 11 кооператив замкнули білянси з надвишкою 6.876,75 або 14% білянсу і 4 зі стратою 1.163,16 зл. або 2,3% білянсу.

Так виглядає матеріяльний стан кооператив кремінецького повіту. В склад цих кооператив входить на 1/I-28 р. 789 членів, в тому 35 жінок. Пересічно 1 кооператива складається з 44 членів (на 1/I-28 р. з 42 членів). Загальна кількість членів становить лише 2,2% населення району і 15,8% господарств.

Рух членів в кооперативах дуже слабий, напр. протягом 1926 р. вступило нових членів 71 а виступило 26, таким чином число членів побільшилося на 11,2%. Цей незначний рух членів пояснюється тим, що діяльність кооператив, котрі існували в 1917—1922 роках, і спосіб їх ліквідації, а рівнож зловживання поодиноких осіб на становищах членів управ, чи склепарів, здискредитували кооперативний рух в повіті, з одного боку, а браком культурно-освітньої і кооперативно-усвідомлюючої праці на місцях, з другого боку, однак практика товарових зворотів добре впливає на приєднання нових членів.

Для характеристики культурно-освітньої праці на місцях варто навести слідуючі данні: в 1926 році витрачено всіма кооперативами на часописи і на инші культурно-освітні цілі 430,16 зл., що становить 1,3% всіх коштів завідування. На 1 кооперативу припадає 28,70 зл. В 1927 р. витрачено на ту ціль 687,51 зл., на 1 кооперативу припадає 38,20 зл. що становить 1,8% коштів завідування. Витрати ці є так незначні, що про бажані наслідки говорити не приходиться.

Помітно рівнож брак досвідчених працівників на містах. Правда ПСК. в Кремінці уряджував 2 рази кооперативні курси, які носили загальнокооперативний характер, але не було спеціяльних курсів для склепарів, членів Управ і Надзірних Рад.

В звязку з тим, за незначними винятками, Надзірна Рада є цілком бездіяльний орган, члени Управ не завше сумлінно ставляться до своїх обовязків, а склепарі в більшости випадків зле ознайомлені зі справою і часто трапляються недостачі товарів. Ці негативні явища можна було би, до

певної мірі, усунути, коли би органи контролі на місцях стояли на належній височині.

Деякі кооперативи, як в Мізюринцях, Тилявці і Олексинці, мають бібліотеки-читальні. В инших кооперативах є невеличкі збірки книжок, аматорські гуртки, хор і ин. Однак все це залежить від окремих одиниць на місці і не має загального характеру.

Свідомість населення, зокрема членів, порівнюючи невисока. Керуючі органи не влаштовують лєкцій і відчитів по кооперації, не виясняють завдань кооперації, збори членів відбуваються, звичайно, один раз на рік, котрі носять формальний характер, як затвердження відчиту, вибори Управи чи Ради, а тому також не можуть зацікавити членів справою кооперативи а рівнож вплинути на усвідомлення членів.

Підсумовуючи все вище наведене, необхідно ствердити, що матеріяльний стан кооператив весь час поліпшується, збільшуються власні оборотові засоби, причім значний відпуск товарів в борг примушує кооперативи користатись позичками в більшому розмірі, ніж це потрібно було би при нормальній праці; закуп і продаж товарів побільшується при незначній торговельній дісципліні, висота обтяження товарів і торговельні видатки зменьшуються, оборот майна збільшується, господарка поліпшується, збут і постачання річей сільського господарства не налагоджена. Кількість членів і рух їх незначний, брак культурно-освітньої праці і відповідних працівників на місцях, відсутність контролі і тісного звязку поміж членами і кооперативами.

В звязку з повищим сами собою виникають слідуючі внески: продавати товари лише за готівку, уникати високопроцентових і в твердій валюті позичок, знизити обтяження товарів, що побільшить товарооборот і зменшить торговельні видатки, упорядкувати і налагодити збут і постачання предметів сільського господарства, приєднати більшу кількість членів, причім звернути належну увагу на приєднання жінок.

Частіше, принаймні 2—3 рази на рік, скликати збори членів для зясування стану кооперативи і пляну праці на майбутнє, що дасть можливість навязати тісніші взаємовідносини з членами і зацікавити їх справою, виробити кадр працівників, для чого необхідні спеціяльні курси. Правління і Надзірна Рада повинні сумлінно ставитись до своїх обовязків, провадити культурно-усвідомлюючу працю, для чого необхідно уряджувати лєкції, бесіди, спільні читання кооперативної літератури і по сільському господарству, обходити свято кооперації і ин.

Однак все це можна перевести в життя після певного пляну, який повинен бути опрацьований і прийнятий представниками кооператив району. Для цего необхідно, особливо після переведення ревізії кооператив даного району, періодично скликати кооперативні районові наради, на яких був би зясований стан кооператив, їх хиби і недомагання і в звязку з тим були прийняті відповідні ухвали що до пляну діяльности на будуче.

Такі місцеві наради мали би велике значіння і спричинились би до розвитку і уздоровлення кооператив на місцях.

Луцьк (Інспекторат РСУК). *М. Стефанський.*

Конференція в організаційних справах кооп. молочарства. Дня 28. березня 1928, на передодні Заг. Зборів Маслосоюза відбулося продовження цієї конференції, зачатої дня 25. грудня 1927 р. (див. Кооп. Респ. ч. 2). Реферат інж. М. Коцюби доповнений головою Надзірної Ради МСоюза і заразом Ради РСУК інж. Павликовським поставив на чергу нарад невирішену ще в грудні практичну справу: як має організуватися організаційно-люстраторський апарат для молочарської кооперації та хто має поносити кошти його утримання? Директор МСоюза інж. А Палій предложив конференції рішення в цій справі Надз. Ради „Маслосоюза", яке заключається в цьому, що на далі всю організаційно-люстраційну роботу що до молочарських кооператив згл. молочарських відділів при господарсько-споживчих кооперативах буде переводити МС сам, своїм власним організ.-люстр. персоналом. За дотеперішню співдіяльність Повітових Союзів господ.-спож. кооперації М. Союз висловлює цій галузі кооперації на цьому місці подяку. Що до заснування н о в и х молоч. кооператив (відділів) в майбутньому, то воно повинно діятися в порозумінні з МС; МСоюз признає Пов. Союзам, титулом звороту їхніх видатків при організації таких кооператив, половину провізії, яку має він від закуплених кооперативою машин і улаштування. — Молочарські відділи при госп. спож. кооперативах мають стати членами МС, при чому кооператива вплачує до МС титулом уділу 100 зл.

Пропозиція МС викликала жваву дебату, в якій на перший плян висунулася думка Центросоюза, як централі господарсько-споживчої кооперації, висловлена дир. Герасимовичом. Цей промовець заступав погляд, що в мішаних кооперативах (не в районових молочарнях, які підлягають прямо і тільки МСоюзові) не можна ділити люстраційно-організаційної роботи між дві організації. Люстратор Пов. Союза, переглядаючи книги і діяльність кооперативи, не може не розглядати разом з тим і діловодство молочарського відділу, очевидно тільки з торговельного боку. Пов. Союзи мусять обслуговувати усі кооперативи також в справах правних і податкових. Так в дійсности є скрізь і Пов. Союзи, контролюючи теж діяльність молоч. відділів у своїому районі, підносять претенсії до МС, щоби він покривав відповідну частину видатків на утримання люстр. персоналу Пов. Союзів. Що до контролі т е х н і ч н о ї справи в молочарнях, промовець годиться вповні, що цю повинні переводити відділи МС через своїх молоч. техніків.

Дебата, зачавшись на практичних питаннях, торкнулася теж основних теоретичних напрямних в будівництві нашої кооперації. Дир. Г е р а с и м о в и ч застерігав перед діленням єдиного кооперативного руху; на його думку на першім і другім ступні треба зберігати єдність в кооперативній організації. Осередком усеї кооперації в районі має бути Повіт. Союз Кооператив. В межах села промовець обстоює єдину господарсько-споживчу кооперативу, як заступника інтересів цілого села. Теперішня політика деяких кооп. централь, на думку промовця, стремить до ділення кооперативного руху. Не можна папр. виділити споживчу кооперацію в окрему організацію від инших господарських кооперативних чинностей. Відповідальним за стан району є Пов. Союз а МС відповідає за якість масла. І н ж. П а в л и к о в с ь к и й заперечив, начеб-то з чийогось боку була тенденція відокремити споживчу кооперацію; промовець називає цю галузь помічною галузею с.-господарської кооперації, яку маємо створити. Промовець не є прихильником інтеґральної кооперації; молочарська кооперація мусить станути на шлях промисловий, виходячи зі стадії ремесла.

В дальшій дискусії піднесено ще ряд детайлів, які освітлюють блище взаємовідносини між молочарською і господ.-споживчою кооперацією. Напр. з боку цієї останньої звернено увагу на цікавий факт, що МС, виплачуючи за молоко декадами з долини, тоді як господарсько-споживчі кооперативи беруть товар в Центросоюзі на борг і даючи його членам теж на борг, фактично кредитується в Центросоюзі. Господарсько-споживча кооперація підносить, що їй важко перейти на готівкові обороти, бо члени кооператив вимагають товару в борг, в рахунок відставленого ними до молоч. відділу молока, На жаль, це дуже важливе питання не було блище обговорено на конференції.

Погляди промовців з краю поділилися між прихильниками одного чи другого становища. Інсп. РСУК М. Капуста і дир. М. Шахнович внесли від себе пропозицію, щоби МС звертав Пов. Союзам дійсні витрати, які вони поносять, обслуговуючи молочарські відділи кооператив, одначе так, щоби це не було новим обтяженням для кооператив.

З огляду на розбіжність думок, конференція не винесла однодушного шення, яке западе остаточно на Рад УК.

Загальні Збори Маслосоюза відбулися 29. березня ц. р. у Львові. Обширний і подрібний звіт дирекції, ілюстрований ґрафічними представленнями, був виданий окремою публікацією і говорить самий за себе і за швидкий ріст інституції. (Треба признати, що звіти МСоюза своєю повністю вибиваються н а

перше місце; деякі наші кооперативні установи публікують тільки самі білянси, що не дають ширшого образу їхньої діяльности).

В дискусії над звітом Управи і Надз. Ради забірали слово переважно делеґати з місць, в більшости селяне. Констатуючи на загал вдоволення членів з функціонування Маслосоюза як торговельної централі, вони висловили ряд практичних постулятів на будуче, з яких деякі можливі, деякі може й ні до переведення: продовження кредиту при доставі молоч. машин з 10 місяців на 2 роки, покликуючись на приклади з инших фірм; скріплення технічної контролі по молочарнях; поліпшення ціни за масло; видавання зачетів на масло на 10 день; щоб МС через своїх інструкторів зацікавився теж справою обходження коров і поправи раси худоби. Дир. Герасимович обстоював свою тезу про єдність інструкторського апарату під рукою ПСК. Витикав за високий заробіток на молоч. машинах (14%), через що напр. машини Альфа-Ляваль конкуренція продає дешевше. Провізія в 2—3% є вистарчаюча, тоді МС не матиме конкурентів в цій ділянці. Инші делеґати висловлювали побажання, щоби техніки МСоюза оставали в молочарні 7—14 днів, щоб увійти близше у стичність з селянами та повести ширшу інструкторську роботу. Була теж висловлена (дуже смілива і не до переведення) думка, щоби всі молочарі підлягали службово прямо МС-ві. Були піднесені й думки про відношення до ПСК, і як можна було сподіватися, поділені: де випадково ПСоюз працював блище коло молочарства, там голоси були прихильні, в инших випадках — ні. Делеґат з Печеніжчина вимагав ближчого підходу до членської маси (літературою, летючками).

Окремим питанням виринула справа районових молочарень. Загально делеґати представляли великі трудноші, які приходится поборювати при їх заснованні, коли треба на протязі 10 місяців сплатити тисячі долярів за оборудування, не маючи ніякого кредиту.

Один з делеґатів (селянин), аналізуючи статистичні дані звіту довів, що деякі кооперативи мають поганий господарський вислід тільки через брак контролі над ними. Далі доказував вищість машин Мельотів над Альфа-Ляваль.

Від імені дирекції давали вияснення дир. Палій і Мудрик, від імені Надз. Ради її голова інж. Павликовський. Було вияснене положення, а власне неможливість виклопотання кредитів з Банку Рольного для молоч. кооперації. Що до вишколу молочарів, то йдуть заходи біля уряджения постійної школи молочарства в Стрию. Дирекція МС є рішуче противна уділюванню зачетів на молоко. Справа наладнання відносин з Повіт. Союзами є на добрій дорозі. В порозумінні з Сільським господарем задумується акція пропаганди рівномірного отелювання коров. Орган МС „Кооп. Молочарство" буде на далі виходити як додаток до „Сільського Господаря".

Після дискусії звіт затверджено і обрано виконавчі органи.

Засідання Ради РСУК. Друге в цій каденції засідання Ради Ревіз. Союза Укр. Кооп-ив відбулося у Львові 5. квітня 1928.

Поза формальними справами на цьому засіданні розглядалися: Звіт голови Ради з його поїздки на засідання Кооперативної Ради у Варшаві, звідомлення з ревізії Маслосоюза; проєкт статута РСУК. і біжучі справи.

Голова Ради РСУК. представив хід останнього засідання Кооп. Ради, в якому брали участь відпоручники від 21 центральних ревізійних Союзів. Зі звідомлення виходить, що Кооперативна Рада через свою бездіяльність і невміння обстояти свій авторитет, зведена до ролі бюрократичного відділу міністерства скарбу, без власного обличча і волі. Таким чином зведено на ніщо будь-що будь незле подуману і корисну установу.

Принято до відома, що з ініціятиви представника РСУК. Кооп. Рада приняла резолюцію проти заведених недавно »вільних складів солі,« а за дальшим приділюванням кооперації солі безпосередньо з бюра акциз і державних монополів. Резолюція пройшла легко тому, що в цій справі заінтересовані однаково всі кооперативні організації.

Важливіша для нашої кооперації, (для повітових союзів) справа приділу їм концесій на гуртівні солі повинна теж прийти на обговорення Кооп. Ради, бо з боку Ревіз. Союза внесено вже кілька разів відповідні заяви на адресу міністерства скарбу — і досі безуспішно. Поза кількома гуртівнями Нар. Торговлі в цілім краю гуртівниками солі є або приватні торговці або польські кооперативні установи.

В звязку з рефератом Рада РСУК. приняла дві резолюції:

1. Починити перед Кооп. Радою старання, щоби вона заняла належне становище в справах законодавства (маючи право ініціятиви) і кооперативної політики, та щоби добилася того, щоби усі проєкти законів, що можуть в який небудь спосіб дотичити кооперації, переходили через повну Кооп. Раду.

2. Починити перед К. Р. кроки, щоби вона взяла в оборону наші кооперативи, спеціяльно що до уділювання кредитів (внесок др. Костя Левицького).

При нагоді розгляду звідомлення з ревізії Маслосоюза виринула справа наладнання взаємовідношень між ним і Повіт. Союзами (Центросоюзом). Передано справу комісії з представників Виділу Ради РСУК, Маслосоюза і Центросоюза, яка повинна прийти з відповідним внесенням.

Далі Рада розглянула ще раз проєкт нового статута РСУК. і перевела в ньому ще деякі зміни, беручи на увагу надіслані з краю завваження відносно опублікованого в Госп.-Кооп. Часописові проєкту. Проєкт рішено в цьому виді предложити Надзв. Заг. Зборам РСУК. дня 9. квітня ц. р.

Ухвалено влаштувати в р. 1929 ювілей 25-ліття існування РСУК.

Надзвичайні Загальні Збори РСУК скликані на 9. квітня 1928 р. обговорювали тільки одну, але дуже важливу справу: проєкт нового статута РСУК, центральної установи української кооперації на західних українських землях. При доволі численній участи делеґатів, краю, які репрезентували 261 кооператив і кооперативних обєднань, при чому видна значна участь селянства, не дивлячись на те, що збори відбувалися в будний день), пройдено цілий статут і ухвалено цю нову конституцію головному ідейному осередкові кооперації. Провадили зборами др. М. Волошин, інж. О. Дяків і др. В. Кіцула.

Основне, чим новий статут РСУК. відріжняється від старого, полягає в слідуючому:

1. сильніше, як це було досі, підкреслено характер РСУК. як центрального реґулюючого і ідейно керуючого обєднання всеї кооперації. Думка репрезентована Центробанком, щоб навпаки, звести РСУК. до ролі тільки орґану для переводження ревізій не найшла ніякого відгомону на Зборах;

2. поширено право передачі голосів на Загальні Збори тим способом, що один делеґат має тепер право заступати не 3 тільки 5 кооператив;

3. ослаблено формальний вплив господарських централь на РСУК. відібранням їм вірільного рішаючого голосу в Раді РСУК. оставляючи дорадчий;

4. створенням колеґіяльної дирекції, відповідальної не тільки перед Радою, а й перед Загальними Зборами; надано цьому органові громадський характер;

5. знесено »виділ Ради РСУК,« заступаючи його »президією РСУК« якій передано дещо тих прав, які досі прислуговували самому голові Т-ва.

6. переведено статутарно поділ праці в РСУК. створенням більше-менше автономних »виділів.«

7. точніше, як це було досі унормовано хід праці в РСУК. з окремаж праці ревізійної;

8. предбачено для будуччини можливість поділу ревізійної діяльности РСУК по галузям кооперації.

Безумовно, що новий статут РСУК являється кроком вперід і дає рямці для наладнання праці в РСУК більше організовано і пляново, чим це є зараз, коли старі рямці стали вже за вузькі для буйного розвитку життя.

В звяку зі статутом Заг. Збори приняли дуже важливу постанову для внутрішнього життя в кооперації, а саме, що українська кооперація в цілому стоїть на становищі народньої і вироісповідньої невтральности та що всі укр. кооперат. установи, обєднані в РСУК мають цими засадами керуватися в своїй щоденній діяльности. Рішено, що ця теза має увійти в текст правильника РСУК.

Загальні Збори Центробанку відбулися 22. березня ц. р. при участи около 100 осіб, представників переважно т. зв. повітових кредитових товариств фізичних осіб і почасти від П. Союзів господ.-споживчої кооперації. Порівнюючи з р. 1925 звіт виказує зріст уділів в троє (Уділи в нашій кредитовій кооперації, як відомо зростають шляхом примусового стягання з позичаючих). Зате зовсім поважним здобутком Центробанку є зріст вкладок ощадности. Від 1925 р. вони зросли з 155.994.92 зл. до суми 866.311·51 зл., до того ж ще термінові вклади в сумі поверх 277 тисяч. Всіх оборотових засобів звіт Центробанку виявляє 1, 143.877·24 зл. Кредити удільовалися згідно з обовязуючою постановою лише кооперативам. З чистого зиску в сумі 6.882·27 зол. призначено 4.409·09 на 10%-ову дивіденду від уділів, 1,437·18 зл. до рез. фонду а 1000 зл. на спец. фонд для покриття втрат.

На добродійні і культурні ціли в цьому році уділено 6.281·07 зл. — Зате Т-во »Ощадність«, засноване при Центробанку для пропаганди дрібної масової ощадности, не виявило успіхів ані активности. Заг. Збори уділили абсолюторію Надз. Раді і дирекції Ц-Банку.

Перший зїзд голов філій „Сільського Господдаря“ і аґрономів у Львові.

(Комунікат „С. Г.“).

В Зїзді, що відбувався 30-го березня ц. р., взяло участь 71 учасників, з чого було 21 делеґатів Філій „Сільського Господаря“, 8 делеґатів П. С. К., 35 делеґатів Кружків „Сільського Господаря“ та инших і 7 делеґатів центральних економічних установ. Далеґатами було: 26 аґрономів, 4 ветеринарних лікарів, 5 священиків, 4 землевласників, 21 селян, 11 инших.

Зїзд відкрив президент „Сільського Господаря“ інж. Ю. Павликовський, подаючи до відома привіти від Українського Аґрономічного Товариства при Укр. Госп. Академії в Подєбрадах та від редакції „Українського Аґронома“. Після цього виголошено три програмові реферати, а саме: 1) інж. Ю Павликовський — Напрямні праці Т-ва „Сільський Господар», 2) вет. лікар М. Стахурський »Завдання „Сільського Господаря“ в ділянці сільсько-господарської ветеринарії«, та 3) інж. В. Воробець — „Завдання Філій і Кружків „Сільського Господаря« під теперішню пору“. Після переведення дискусії над цими рефератами, виголосив інж. Е. Храпливий реферат „Тиждень і свято „Сільського Господаря“ в 1928 році“. На основі річевої дискусії, яка протяглась до вечірних годин, Зїзд приняв одноголосно такі постанови:

1) Зїзд одобрює напрямні праці Краєвого господарського Товариства „Сільський Господар“, його Філій і Кружків на полі заступництва інтересів українського рільництва, на полі культурно-освітнім і на полі технічного двигнення сільсько-господарської культури у всіх її ґалузях.

2) Признає доцільним методу праці, оперту на самодопомогу згуртованого в Товаристві українського рільника, як засіб ведучий до акцій, опертих на ініціятиві з долу, признаючи, що одиноким здоровим засобом допомоги з зовні, є допомога кооперативних організацій, що гуртують українських рільників (самопомічна акція Т-в. „С. Г.“ і акція оперта на співпраці з установами, кооперуючими українського рільника).

3) Признає потребу передання всіх аґро- і зоотехнічних акцій, ведених тепер в краю ріжними організаціями, в руки Краєвого господарського Товариства „Сільський Господар“ у Львові, як кермуючого центру, що обовязується всю роботу в краю вести через своїх аґрономів, приділених до Філій Товариства по повітах. Супроти того звертається з просьбою до повітових осередків кооператив, щоби вони своїх аґрономів приділили до пов. Філій „С. Г.“ в своїх осідках і не відмовились від допомоги на їх удержання так, як досі не відмовляв своєї допомоги на удержання аґрономів при П. С К. „Сільський Господар“. Доки це не буде переведене, Зїзд уважає доцільним, щоби аґро-технічною роботою повіт. аґрономів при П. С. К. кермував „С. Г.“ на рівні з аґрономами при Філіях.

4) При такому розподілі праці між „С. Г.“ і кооперацією в краю — Зїзд уважає конечним признати Пов. Осередки Кооп. торг. Синдикатами Філій „С. Г.“ по закупні засобів сільсько-господарської продукції і по збуті сільсько-господарських плодів.

5) Зїзд стає на становищі, щоби повітові аґрономи, приділені до Філій „С. Г.“, а кермувані Головним Товариством, утворили одну колеґію аґрономів при Кр. Т-ві госп. „С. Г.“, яка б у відповідних секціях Товариства розробляла реґіональні програми сільсько-господарської праці і провірювала висліди її, подаючи свої внесення Головній Раді Товариства до вирішення.

6) Взиває всіх українських рільників до як найповнішого обєднання в Кр. Тов. госп. „Сільський Господар“, до оживлення діяльности всіх Філій і Кружків „С Г.“, щоби благородним зусиллям власної організації не допускати до штучного насаджування серед українських рільників чужих „Звйонзків Заводових“, які є звернені не тільки проти головної корпорації українського рільника, але й проти укр. кооперативної організації, поставленої власними силами народу.

7) Зїзд одобрює проєкт відбуття Тижня і відсвяткування Свята „Сільського Господаря“ що річно по всьому краю; цього року — в часі від 13—19 травня, назначуючи одночасно день 16 травня днем свята „С. Г.“.

Серед книг і журналів.

Книги.

С. В. Бородаєвський, професор Української Господарської Академії в Ч. С. Р. — Теорія і практика кооперативного кредиту. На правах рукопису. Подєбради 1925. —

Найслабша сторона праці п. Бородаєвського — це розподіл матеріялу між »теорію« і »практику«, що блище всього відноситься до архітектурного стилю цієї книжки. Здається, сам автор не досить добре зясував собі, яка частина того матеріялу, над котрим він збирається оперувати, мусить бути віднесена до теорії, а яка до практики. На стор. 6. автор пише, що першу частину книжки він присвячує »операціям кредитових кооператив«, а другу — »організації і діяльности кредитової кооперативи«, і через те демаркаційна лінія між питаннями теоретичного та практичного змісту цілком гине. Як, справді, можна відріжняти »операції кредитових кооператив« від »діяльности кредитової кооперативи«, коли майже вся та діяльність, а принайменше головна її частина, й буде обіймати операційну сторону. Від цього як дальше побачимо, книжка набрала такого складу, що про одну і туж саму річ автор мусить вести балачку що найменше по два рази а при цьому помічається ще й така невідповідність: теоретичні питання віднесені до практики, а цілком практичні подробиці — до теорії. Правда, ми й самі тримаємось тої думки, що теорія і практика кооперації взагалі мусять мати тісний звязок одна з другою. Булоб недоцільно ставити таку теоретичну тезу. котра рішуче не може бути виконана на практиці, як і навпаки — всяка практична дрібниця мусить мати свою теоретичну опору, хоч би вона виросла цілком традиційно. Але в науковій праці, на нашу думку — автор обовязково повинен виділити всі ті підвалини, на котрих будується організація кооперативного кредиту, незалежно від державних, національних, загальнокультурних та місцевих обставин, і — добре, вичерпуючо розглянути їх, як то кажуть, зі всіх чотирох боків.

Даремно ми будему шукати цього в праці п. проф. Бородаєвського. Візьмім, наприм'р, такі основні пунтки будівництва кредитової кооперації, як то: обмежена чи необмежена відповідальність, район діяльности (чого зовсім не знають капіталістичні організації кредиту), пай, природа зиску, дивіденда (що хоч і зустрічається в звичайних банках, але має цілком инший характер). Ми бачимо, що автор кілька разів в своїй книжці повертається до них, але ні разу не ставить їх окремою темою для теоретичного розгляду, як то було-б потрібно.

Цікаво тут-же запримітити, як автор вирішує ті питання, котрі цілком повинні бути віднесені до терену теоретичних баз кооперативного кредиту. Який доцільно встановити пай в кредитовій кооперативі — великий, чи малий? Автор це питання вирішує так: »Не можна визначити пай дуже малою нормою. Не треба допускати й дуже великого. Дуже великий пай теоретично не допустимий, як і дуже малий. Останній тому, що це доводить до утворення ніби фіктивно паєвих кооператив, перший через те, що це може привести до утворення псевдо-кооперативи великих власників« (с. 217). Яку дивіденду можна признати нормальною з огляду на діяльність кредитової кооперативи? Автор сам собі ставить це питання в такій формі: »Як мусить до цього питання ставитись теорія« — і підповідає: »вона не може визнати доцільним дуже високий максімум дивіденди на паї; вона також не може визнати доцільним і дуже низький такий максімум« (с. 218). Ну, а що до району діяльности кооперативи — як його вирішує теорія п. професора? Так само, як попередні два питання: »занадто малий район і надмірно великий однаково небажані« (с. 214).

Зупинімось на хвилину над цим останнім питанням. Нам відомі цілком мініятюрні що до району кредитові кооперативи: це — каси Райфайзена. І що-ж, їх прийдеться признати »небажаними« з пункту теоретичних поглядів п. проф. Бородаєвського? Алеж весь світ признав, що каса Райфайзена — це результат якогось ніби натхнення що до її пристосованности до потреб селянина. П. Бородаєвський боїться, що »при дуже малому районі (як це буває в кооперативах Райфазена)... кредитове товариство обмежується в своїй діяльности замкнутим колом в собі і не дає всьому населенню блищих до даного району місцевостей використувати для своїх потреб таке товариство (с. 214—215). Що воно »обмежене« — це правда, але не забуваймо, що цю обмеженість Райфайзен поклав як ґрунт кооперативно-кредитової організації і тільки на цьому ґрунті він оснував деякі вимоги кредитової кооперативи. А здругого боку — навіщо »блищим місцевостям« користуватись чужою коо-

перативою, за 3—5 кільометрів, коли вони можуть мати свої кооперативи? Як відомо, у Німців в останні часи майже незалишилося такої сільської громади, котра не малаби власної каси типу Райфайзена. А всім відомо, як сильно вибудовані ці каси і як вони добре й корисно для населення працюють, не дивлячись на їх »небажаний«, по клясифікації п. Бородаєвського, район.

А тепер загляньмо до Італії з її народніми банками типу Луццатті. Як відомо ці банки дуже великі, налічують пайщиків тисячами і мають по кілька відділів (філій). Що до кооперативного напрямку їх діяльности, то з цього боку вони користуються дуже доброю репутацією — ліпшою принайменше, ніж їх прототип — ферайни Шульце-Деліча. Але знов-же район їх діяльности, як дуже великий, після п. Бородаєвського, бувби »не бажаним«. Що зоставалосьби зробити з італійськими народніми банками, коли-б ми теотерично згодились з п. Бородаєвським, що район кредитової кооперативи мусить бути середній, котрий автор обмежує одною або двома волостями? Зліквідувати їх? Чи зреформувати, пороздроблювати їх? Та чи знесуть вони таку операцію? А врешті — яка буде кооперації користь від того, та чи взагалі буде якась користь?

У вирішенні инших теоретичних питань автор також увесь час вагається, не доводить свої льогіки до кінця. Повідомивши, що кредитові кооперативи инколи »не тільки допомагали провадити окремим членам яке-небудь виробництво, але навіть самі приймали на себе майже всі функції продукційної кооперативи« (с. 48), автор питає: »як треба відноситись до таких кооператив?« — і відповідає: »не співчуваюче«; — але далі додає: »натурально, не треба їм перешкаджати, не треба робити нічого такого, що їх приводить до завчасної ліквідації« (с. 49). Торкаючись далі питання про невтральність кооперації під оглядом релігійним, патрійним та національним (с. 196—199), автор резлютивно каже так: »таким чином, теоретично значно ліпше утворювати кредитові кооперативи невтральні... Але практика життя в цьому відношенні суперечить теорії, вона не погоджується з нею де-коли просто через політичні, релігійні чи національні антипатії ріжних кол населення даного району, а де-коли через протилежність інтересів, яка не може бути підставою для утворення працездатної кооперативи. І з тим і з другим теорія не може не рахуватись« (с. 199). Ми мусимо рішуче признати, що такі визнання автора рівняються нищенню самого принципу теорії; і на віщо вона взагалі потрібна, коли за практикою признається право будувати організацію так, як їй подобається? Автор не зробив навіть спроби бодай для себе зясувати, де буде правда в цій контроверсії між теорією і практикою, а головно, чи ця контроверсія вічна, чи може тільки тимчасова? Нарешті, щоб переконатись про відсутність у автора широкого погляду на справи кооперації взагалі і на теорію кредитової кооперації зокрема, досить звернути увагу на його міркування про те, чи можна кредитовій кооперативі видавати позики приватному торговцеві. »Кооперація — каже п. Бородаєвський — йде до знищення капіталістичного устрою не революційним, примусовим шляхом, шляом негайної зміни, але повільним шляхом еволюції. Через це вона прицінпово не може відмовити в кредиті приватному торговцеві, який є членом кредитової кооперативи. Але вона повинна виявити в таких випадках розумну елястичність« (с. 20). Далі автор наводить приклади такої »елястичности«. Ця елястичність, здається, є осередком, чи то головною базою, на котрій стоїть п. Бородаєвський в процесі розроблення теорії кредитової кооперації. Ми мусимо сказати, що »розумна елястичність« — це не є та принціповість, котра мусить бути необхідною, обовязковою в наукових працях, присвячених теоретичним питанням.

Що до дрібних хиб в праці п. Бородаєвського, то ми подивляємо їх кількість та примітивність. На с. 3 (§. 3) автор цілком помилково змішав кредитові товариства разом з банком і банковим домом та пише, що кредитове товариство веде своє підприємство, »яке дає їм значні прибутки«. Параґраф 5 (с. 5—6) показує, що автор цілком не розріжняє, що таке є кооперативний кредит і що таке — організація кооперативних фінансів. На с. 34, закінчуючи річ про позички під просте зобовязання, сольо-вексель, дісконт-вексель та дісконт-рахунок, автор пише: »таким чином, всі ці категорії позичок треба вважати, як позички по персональному довірю, при чому це довіря до персони виявляється в ріжних випадках то в більшій, то в меншій мірі. Але таке забезпечення позичок не завжди задовольняло кредитові кооперативи. Відціля в деяких з них ми бачимо видавання позичок під забезпечення заставами«. Отверто мусимо признати, що ми так і не розуміємо, що саме хотів тут сказати п. проф. Бородаєвський. На ст. 51 автор неправильно показує, що на Україні по зразковому статуту 1905. р. паї могли бути в розмірі від 10 до 300 карб; і ця неточність відома йому, бо на с. 73 він знов пише, що в той час (після 1895 р.) статути і закон не дозволяв мати паю більш ніж 100 карб. — На с. 137 читаємо таке дивне повідання: »що до ролі акцій в складанні власних капіталів Централь-

них Банків, то не можна сказати, щоб статути цих банків примушували своїх членів купувати акції як можливо більше. Але все-таки ці статути, так чи инакше, дотримувались цеї системи, щоб члени центральної каси набували більше паїв«. Розумій, як хочеш! І т. д.

Ми розбирали досі тільки те, що сказав автор. Багато можна було навести такого, чого автор цілком не зясував. хоч він і повинен був це зробити, коли взявся дати теоретичний огляд всього того, що торкається теорії кооперативного кредиту. Наприм. — як можна обоснувати звязок з кредитовою кооперацією кооперації постачання та збуту? Чи такі операції кредитовій кооперативі слід признати бажаними (по вислову п. Бородаєвського), чи ні?

Матеріялом для розроблення теоретичних поглядів для п. Бородаєвського являється німецька, російська і українська кооперація. Таким чином чомусь цілком відкинута життєва практика італійських народніх банків Луццатті та французских сільських кас Дюрана. А вона дала багато цікавого матеріялу в справах кооперативного кредиту, так з боку теорії, як і практики. Нарешті на всьому протязі своєї праці автор — посилаючись на практику України — навіть часом ставячи її базою для вирішення теоретичних проблєм, користується практикою Великої України і при цьому тільки в часі до 1917 — 1918. р. та майже ні словом не згадує про Галичину, де також українська кооперація перейшла досить довгий історичний шлях. З методольогічного боку ми рахуємо це дуже великою хибою автора. Він сам нераз запримічує, що коопреація на Україні за часів царату мусіла задовольчятись загально російськими законами і статутами, а крім того її конструкція йшла під натиском адміністраційних вказівок, які втискалися в найменші подробиці щоденної практики кооп. установ. Нам здається, що булоб більш доцільним, хоч не у всьому то бодай в тому, що було ліпше, взяти деякі зразки з галицької кооперації, котра розвивалася в сприятливіших умовах, більш забезпечуючих нормальний зріст і не завше мусіла лягати на прокрустове ложе адміністраційних розпоряджень.

Читаючи книжку проф. Б-го. треба мати на увазі згадані її методольогічні дефекти. Будучи зібранням ріжнородного матеріялу, книжка в цій формі не уявляє з себе праці, яку можнаб порекомендувати для масового ширення. Правда вона й видана »на правах рукопису« і літографовано, отже критика обозязана ставитися до неї вибачливіше. Видання книжки друком, яке ми визнаємо бажаним, мусілоб наступити після осоовної її переробки.

М. Копоцінський.

Всячина.

День кооперації. Від ряду літ по війні кооперація всіх країн і народів обходить свято: »День кооперації«. Воно відбувається все в першу неділю червня. Отже в році 1928 ця міжнародня маніфестація сили кооперативної ідеї в світі відбудеться в неділю 3-го червня.

За культурного кооператора. Кооперативна ідея на Великій Україні набирає великої ваги й актуальности. Майже всі суспільні верстви зацікавились зараз кооперацією й стараються всіма силами допомогти її розвиткові. Газета радянського вчительства „Народній Учитель“ присвятила також свої рядки кооперативному вихованню молоді.

„Всі хиби нашої кооперації, пише „Народній Учител“ в ч 14, здебільшого залежать від того, що наші кооперативи, ще не мають відповідних кадрів культурних, свідомих та освічених робітників, і то не лише на керовній посаді, а й для виконання технічних обовязків. Найбільш бажаним членом кооперативи зараз є вчитель, агроном, технік, лікар, лікар. помішник, вет. лікар і взагалі новий інтелігент, бо наявність таких свідомих і освічених членів у значній мірі гарантує нашим низовим кооперативам нормальну працю і піднесення їхньої роботи. І оскільки наші ВУЗи та профшколи готують нові кадри трудової інтеліґенції, остільки й питання про кооперативне виховання молоді в оцих навчальних заходах набирає великої ваги.

Профшколи та ВУЗи повинні уділяти більше уваги так теорії, як і практиці кооперативного виховання студентів та учнів. Кожна профшкола і кожний ВУЗ повинні мати в своєму навчальному пляні принаймні елєментарний курс кооперації, обовязковий для всіх вихованців. Кожна профшкола і ВУЗ повинні мати у себе свій індивідуальний кооператив, де б сту-

денти та учні здобували собі кооперативну практику так на керовничих посадах, як і в ролі зразкових членів. Безперечно, ціж кооперативи сталиб у великій пригоді самому студенству в справі поліпшення їхнього матеріяльного добробуту.

Розуміється, що для здійснення цього потрібно не лише заходів Наркомосвіти, але й надання відповідними кооперативними та кредитовими центрами новим кооперативам профшкіл та ВУЗ-ів тих же пільг, що ними користується вся система кооперації. Справа негайна — бо трудшколи дають певну дозу кооперативного виховання своїм учням, а профшколи та ВУЗи ще досі тримають цю справу в занепаді." —МО—

Смерть А. А. Богданова. 7. цвітня ц. р. в Москві помер директор держ. наукового інституту переливання крови А. А. Богданов.

Покійний був відомий як лікар спеціяліст і помер на цьому пості, піддавшися сам особисто дуже ризикованому експериментові (обмінявшися кровію з хворим на малярію). Разом з тим А. А. Богданов все життя цікавився економікою і написав кілька книжок з цієї ділянки, з яких його „Короткий курс екон. науки" став відомим поза межами Росії. Спершу правовірний і марксіст, він згодом (подібно як прим. М. Туган-Барановський) ставився дуже критично до марксізму, вносячи в нього корективи в дусі „анти-матеріялізму", як висловлюється Бухарін в посмертній згадці про свого бувшого товариша. »Але ми, каже далі Б., його теперішні ідеольоґічні противники, повинні визнати величезний розмах думки небіжчика, його виключну освіченість, сміливість його узагальнення. Це була людина величезного маштабу, з багатогранними справді енциклопедичними знаннями: лікар, математик, фільософ, економіст — він стежив літерально за всіма галузями науки«. Як відомо, А. А. Богданов перед пару роками виступив з комуністичної партії (чи був виключений). Він являється теж автором одної з кращих соціялістичних утопій п. н. »Красная Звезда«, основою якої є ідея „відмолодження" щляхом переливання крови.

Польське Товариство кооператорів у Варшаві (Nowogrodska, 21) приступило до влаштування радійових викладів. Перший виклад дра Т. Клапковського: »Сільсько-господарська кооперація в Польщі« виголошений був 20/IV. б. р. між 19.30 і 19,55 годинами.

З кооперативного побуту.

На кооперативному курсі.

Учитель: Хочу вам доказати, що товар, куплений у Шміцера чи якогось иншого приватного купця хочби за цю саму ціну, буде дорощий як в Повітовому Союзі, або якійсь иншій кооперативній установі. Приміром: товар куплено в Повітовому Союзі за 300 зол. По перше: буде товар доброї якости, по друге — буде добре наважений, а неточности (якщоб такі зайшли) можна в кожному часі реклямувати. Товар куплений у Шміцера за цю саму ціну буде лихий що до якости, а що відноситься до ваги, то зовсім певно буде вона гірша чим в Повітовому Союзі, а що найважніше, це те, що Повітовий Союз при кінці року дасть кооперативам товарові звороти. Знаю, що такі звороти дістали кооперативи в богатьох повітах, і в даному випадкові при закупні товарів за 300. — зол. а при 1%-вих зворотах дістане кооператива 3. — зл., а Шміцер не дасть нічого.

Курсант-доставець товару: Прошу о слово! Чи пан директор не помилилися? Шміцер дає значно більше і без звороті товарових. Від закупленого товару за 100. — зол. дає пачку тютюну кресового, 2 оселедці, могорич і 2 булки. Це все я числю на 1.50 зл., но а від закупленого товару за 300. — зл. дасть 3 рази більше, а то буде виносити 4.50 зл. Що до якости, то смішне: хто в нас на якості товарів розуміється? Що до ваги знову, то й так ніхто не буде знати чи вона точна, бо в нас товару при передачі не переважується.

Учитель: Чи треба ще коментарів? Ні, тут всякі пояснення злишні.

М. М.

Баль.

Оголошення: »Дня 3 березня 1928 р. відбудуться великі вечерниці в салі Сокола, очевидно з танцями. Стрій для пань »суконка балева,« для панів до літ 30 »смокінґ.«

На балю: Учасник: Якаж велика шкода, що я спізнився, танцюють чарльстона, а я, як знаєте, танцюю лише коломийку.

Член Комітету: Ні пане товаришу, це перший танець; коломийкою не казав я зачинати, бо вже час найвищий покінчити з азіятщиною.

Учасник: А, так, дякую. А чомуж то

так мало танцюючої молоді? Наприклад, не бачу нікого з Повітового Союзу.

Член Комітету: Пане Товаришу, якщо Ви читали оголошення уважно, то повинні були зорієнтуватися самі. Коли ні, то я Вам поясню: до 30 літ смокінґ, а я спитаю Вас, чому смокінґ? З розмислом, пане товаришу. Молодих панів з Союза і на звичайний одяг не стати, хібаж Вам ще потрібно коментарів? Зрештою кожний зі мною погодиться, що радник, меценас, хочби вислужений вахмайстер зі субєктом (прикащиком) з Повітового Союзу бавитися не буде...

М. М.

Пожежа в Поправці.

— Та таке, чуєте, в нас трапилося. Та таке нещастя, таке лихо, що й сказати боязно, — розповідають вам у Поправському споживчому т-ві на Білоцерківщині.

— А щож саме? Може розтрата?

— Боронь боже, що це ви таке говорите? Ніколи в нас цього й бути не може. Люди в нас, знаєте, все отверті, хороші, просто сказати — душевні люде.

— То може пограбували?

— Та ні, знаєте. Але таке лихо...

— Може ревізія з РСІ приїздила.

— Тьху, тьху, щоб не наврочити! Навіть не кажіть. Що це вам на думку спало?

— Ну, не знаю, не можу додуматись.

— Пожежа, голубе. Така, чуєте, прикра пожежа, така неприємна — вимовить тяжко.

— Де ж це? Хата в кого згоріла, стіжок чи що?

— Та ні. У нас, кажу, — в товаристві пожежа.

— Як то в товаристві? Яке ж у вас є помешкання?

— Та що це вам бог дав: не зрозумієте одразу. Тут таки пожежа була...

Ви оглянетеся, подивитеся на давно білені стіни, на старі меблі і здивовано запитаєте:

— Як? Де ж тут була пожежа, коли нічого не згоріло? Навіть стіни не закурилися.

— Кажемо ж вам, дуже прикра пожежа. Згоріла, розумієте, книжка.

— Сама тільки книжка?

— Так, сама тільки книжка, хороша така, бухгальтерська.

— А ви нову купіть.

— Так бачите — книжка була касова, з записами.

— Ну, а ви знову запишіть.

— Ми й записали-б, та ніде більше тих записів немає.

— Як то немає? Але є ж принаймні готівка в касі, запис боргів, — якось же відновити можна?

— Нічого, братику, немає. Ні готівки немає, ні боргів не записано.

— Умгу.. скажете ви нерішуче. — Але яка це пожежа була, що сама тільки касова книжка й згоріла?

— Не знаємо, їй бо не знаємо. Згоріла — і сліду не залишилося. Мабуть от цигарки затлілася.

— А де ж вона лежала?

— Та тут же, разом з иншими книжками.

— І сама тільки вона й згоріла?

— Та сама ж, голубе, сама, инші навіть і не закурилися..

* * *

Як ви думаєте, шановні читачі: може більше вже запитувати нічого не треба? Га? *(„Вісти". Харків).*

Справлення похибки:

В статті: „Білянс Земельного банку"... в ч. 4. „К. Р-ки" у відступі „Ефекти" (ст. 196 р. 9 знизу) замісць: „добровільного оцінювання" має бути: довільного оцінювання; у відступі „Зиск на ефектах" (ст. 198 р. 29 згори) замісць: „Відсотки моглиби мати" має бути: „Відсотки з ефектів моглиби мати".

Конфіската нашого журналу.

Перше (січневе) ч. Кооп. Р-ки сконфіскувало львівське Староство Ґродзке дня 12 квітня ц. р за вжиття терміну на означення західно українських земель. Суд конфіскату затвердив і крім цього розпочато карне доходження проти відповідального редактора журналу за провину з § 65 літ. ц. австр. карного закона.

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

Бібліотека
Ревізійного Союзу Українських Кооператив

видала досі такі книжки:

Ціна

Ч. 1.

Інж. Евген Храпливий:
Молочарське книговодство з взорами і таблицями до молочарської рахунковости, 1926 . . . . . зл. 2·00

Ч. 2.

Інж. Евген Храпливий:
Наші молочарські кооперативи в 1925 р. Огляд на основі біляисів, статистики продукції замкнень рахункових . . . . . зл. 0·25

Ч. 3.

Антін Гаврилко:
Як повстає недобір товару? (Товарове манко). 1927 . зл. 0·50

Ч. 4.

Др. Карло Коберський:
Всі до нас! Реферат на кооперативне свято . . . . зл. 0·25

Ч. 5.

Інж. Евген Храпливий:
Основи кооперативного молочарства, 115 малюнків в тексті . . . . . зл. 3.50

Ціна

Ч. 6.

Організація і ведення господарсько-споживчої кооперативи з евент. молочарським відділом . . . . зл. 1·00

Ч. 7.

М. Шахнович:
Поучення як засновувати господарсько-споживчі та инші кооперативи І. ступня, Повітові Союзи Кооператив і як лучити кооп., враз зі зразками подань (зі змінами і доповненнями зробленими в РСУК.) . зол. 2·00

На складі:

М. Туган-Барановський:
Політична Економія (Популярний курс) . . . . дол. ам. 1

Замовляти **у всіх українських книгарнях**

та у видавництві

Ревізійний Союз Українських Кооператив

Львів, вул. Словацького ч. 14.

Прохаємо наших П. Т. предплатників і читачів, чеками РСУК. ч. 145.517,

надсилати предплату

за І. піврік 1928 р. в квоті зл. 8·— Чеки були долучувані до чч. 1 і 3/28 К. Р. *Адміністрація.*

Кооперативний Молочарський Промисл

орґанізує

Краєвий Молочарський Союз „МАСЛОСОЮЗ"

ЛЬВІВ, вул. Косцюшки ч. 14а

тел. 43-86, телеґр. Маслосоюз-Львів

Звертайтеся по всякі поради в справі основування молочарень, закуповуйте першорядні машини і прилади молочарські, збувайте весь свій набіл тільки через МАСЛОСОЮЗ та його Відділи у більших містах краю:

1. **СТРИЙ, ШЕВЧЕНКА 5, тел. 26**
2. **СТАНИСЛАВІВ, СОБІСЬКОГО 28 тел. 275**
3. **ПЕРЕМИШЛЬ, РИНОК 25 тел. 340**
4. **САМБІР, КОСЦЮШКА 11а. тел. 43**
5. **КОЛОМИЯ, ШЕВЧЕНКА 25**
6. **ДРОГОБИЧ, СТРИЙСЬКА 14 т. 285**
7. **ТЕРНОПІЛЬ, МІЦКЕВИЧА 41**
8. **СОКАЛЬ, КОЛЬОНІЯ 30 (орґ).**
9. **ЛУЦЬК, ЯГАЙЛОНСЬКА 13**

Хто закупить у нашій книгарні хоч за найменшу суму книжок

даємо кожному даром премію.

У нас на складі великий вибір укр. книжок, мап, картин, листівок і товариських відзнак. Трикольорові образи Шевченка, Франка, Богуна і С. Петлюри.

Жадайте безплатно катальоґ по адресі:

UKRAINISCHE BUCHHANDLUNG

Theodor Sawula Wien 1. Riemerg 2. Austria.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ЧЕРВЕНЬ 1928

Należytość pocztową opłacono ryczaltem.

Почтове оплачено гурт

Зміст:

стор.

К. Педагогічна міра 265
Дж. Рессель. До великих діл! . 267

Біжучі економічні справи

Ю. Павликовський. Галичина після війни 1914—1920 . . . 270
К. Коберський. Відбудова угноювання рілли 276
П Коцюба. Стандаризація молочарських продуктів 278

Кооперативне будівництво в нарисах

В. Тимошенко. Кооп. збут в Спол. Державах Америки 281

Проблєми кооп. організації і практики

О. Охрим. До дискусії над питанням селянського кредиту. 287
*** Vivat sequens! 289
*** З допису з Волині 290
Б. М. Кустарна кооперація . . 290

стор.

*** Продукційна кооператива »Союз Пром. Гуцульщини« . 292
*** На підпору домашнього промислу 293

Господарьска хроніка 294

З життя української кооперації

В. Ольховий. Огляд району ПСК в Жовкві 300
*** Анкетний лист на коопер. конгрес. 302
О. М. Коопер. освіта в УСРР . 303
*** Кооперативна книготоргівля в УСРР. 304

З життя чужої кооперації . . . 305

Серед книг і журналів 307

Бібліографія 310

Всячина 310
З кооперативного побуту . . 311

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ

КООПЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛИКИ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНОГО МІСЯЧНИКА

видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**

під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:

За рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.

Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**

Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

5 ЧЕРВНЯ 1928 | Ч. 6 | РІК ВИДАННЯ І.

Педаґоґічна міра.

Майже одночасно впали на західно-українську кооперацію два удари: вимова кредитів львівським кооперативним централям „Банком Господарства Краєвого“ і здержання кредитів волинським українським кооперативним установам з боку „Банку Рольного“.

Це сталося під час, коли польські кооперативні центральні й низові установи втішаються всебічною кредитовою допомогою з боку названих банкових установ; коли, як ми вказували м. и. на цьому місці, вся кредитова допомога українській кооперації не досягає навіть половини тієї суми, яку одержала напр. кооператива „Produkcja“ в Бендзіні на будову пекарні! В той час, коли прим. білянс „Центральної Каси“, фін. осередка кас Стефчика (сільських райфайзенок) свідчить, що ця кооперативна польська установа оперує майже виключно державними грішми!

Українським кооперативним централям у Львові вимовлено весь, яким вони користувалися, кредит, у загальній сумі біля 500 тисяч зл. п. По своїй суті це акт протизаконний і неможливий в правовій державі. На щастя він не в силі поважно пошкодити нормальному ходові праць наших установ, з огляду на невеличку релятивно цифру виповіджених кредитів. Українська кооперація, за виїмком деяких установ на Волині, обертає вже сьогодня міліонами власних капіталів і втішається довірям як ділових торговельних кругів, так і загалу громади, яке варта дещо більше, як пів міліона — отже перенесе без шкоди і ці удари.

Отже не в тім діло і не тому ми забіраємо голос в цій справі. Нам розходиться про висвітлення тих „імпондерабілій“, що супроводжують останій акт походу на українську кооперацію, і значіння, яке він може і повинен мати для в и х о в а н н я українського кооператора.

І один і другий банк є установи державні, отже одночасне применення обома однакової „караючої“ міри проти української кооперації носить виразний характер політичного акту. Преса українська в особі своїх чолових органів правильно оцінила цей акт, як спробу відомстити на українській кооперації те, чим „провинився“ перед існуючим режімом український нарід політично. Разом з тим це має бути спосіб зробити натиск на українське представництво посередньо для того, щоб воно піддало ревізії свою парляментарну тактику. Таким чином, українська кооперація, хоче чи не хоче, втягається у вир політичних акцій і комбінацій.

Цей останній крок польської рації стану у зайвий раз, цим разом в гостро-маркантний спосіб, нагадує нам, що немає сьогодня „неполітичних" проявів життя і організації українського народу. Сам факт, що цей нарід взагалі ще дихає, є „політикою" і каригідним вчинком. Отже даремні зусилля намагатися за всяку ціну пересвідчити когось про „безполітичність" українського економічно-еманціпаційного руху. Все одно не переконаєш. Отже, коли й буде який ефект з останнього розпорядження польських державних банкових установ, то в кожному разі не той, якого вони бажали.

Автори останнього розпорядження помиляються ще в одному: ледви чи їхній крок матиме той наслідок, якого вони надіялися. Він не викличе в українських кооперативних кругах паніки; можна сподіватися, що якраз наоборот він випровокує їх на більшу енергію в напрямку розбудови власної фінансової бази. Будучи „педагогічною" мірою субєктивно, в замислах їхніх авторів, вчинки обох польських державних банків стануть педагогічними заходами в о б є к т и в н о м у розумінні. Вони причиняться до перевиховання українських кооператорів в напрямку орієнтації на те джерело, де скриваються с п р а в д і ш н і к а п і т а л и. Тим невмірущим, і головно, забезпеченим від усяких неприємних несподіванок, джерелом оборотових засобів є: 1. кооперативне опанування торговлі на українських землях, 2. зосередження всіх щадничих вкладок українського населення в українських кооперативних установах і 3. приучення нашого населення до ощадности взагалі та раціоналізації господарства.

З названих трьох джерел найобильнішим в сучасних умовах є перше. Не місце тут давати хоч приблизні підрахунки тих кольосальних сум, які просто пролітають що мінути й що години повз нас непомічені, потапаючи в кишенях непродуктивної суспільної кляси посередників; зазначуємо тільки, що суми ці перевищують значно фінансові можливости всіх польських банків разом взятих. На жаль ми з цієї великої скелі відлупуємо поки що тільки дрібоньки оскілки і головно: не всі навіть маємо добру волю до того, щоби, відступивши пару кроків взад, скинути полуду з очий та обняти очима всю могутність скелі в її цілости.

Треба бажати, щоби останній удар каменем намірений в нас став — проти волі його справця — ударом хлібом; щоби допоміг тим, хто ще досі не хотів миритися з новими зміненими умовами життя, покинути остаточно старі методи економічної роботи. Всю нашу увагу треба направити в той бік, відки є одиноко можливий доплив справді свіжих сил і щораз-то нових матеріяльних засобів: в бік безпосередньої організації кооперативного накупу і збуту та організації українського кредиту перш усього в самій його основі — на українському селі.

Инакше вся наша робота і будова буде будовою на піску, залежною, як це на жаль є ще на Волині, виключно від волі зовнішніх чинників. В перспективі минулого треба висловити просто подяку шовінізмові, що в своїй короткозорости не уділив нам кредитів на більшу суму. Бо що булоб, справді, з нами днесь, в обличу вимови кредитів, колиб вони виносили не марних 500.000 зл. а 5, 10 чи більше міліонів?

Нехай-же „педагогічна" міра, задумана на нашу шкоду, стане нам справжньою педагогічною вказівкою в позитивному розумінні. Нехай вона вийде „добрим людям на... здоровля," привчаючи їх доброго звичаю Американця рахувати в комерційному ділі тільки на себе і на свої мозолисті руки.

К.

До великих діл!*)

Дивно, що в нашій країні, де політичні аґітації змінюють одна другу так-же швидко, як пошесті у містах Сходу, творча думка так мало працювала над ідеалами власної культури. Бож господарський спокій повинен був би, як і політична війна, мати свої перемоги, якими він міг би вихвалятися. Я особисто в стократ більше віддаю переваги думці про те, що може осягнути товариська співпраця мужчин і жінок, як про те, до чого може привести та чи инша комбінація сил в парляменті. Краса великих цивілізацій була в значно більшій мірі створена дружньою працею народу, ніж тим чи иншим корпоративним чином уряду або держави. В нашу добу ми починаємо дивитися дуже песимістично (сумно) на можливість досягнення чогось власними зусиллями і покладаємо все більше надії на законодавчу владу. Я особисто гадаю, що ми маємо рацію, вимагаючи від держави сповнення її обовязку, але ще більше ми повинні сподіватися від самих себе. Ми повинні зрозуміти, що хоч би уряд у нас робив в двічі більше, чим він тепер робить, Ірляндія все-таки не стане визначнішою країною, коли в нас не буде жити безмежна віра в нашу здібність о с о б и с т и м и зусиллями піднести нашу батьківщину на вищу ступінь, і коли ми не будемо перетворювати цю віру в чин. Держава може дати людині ділянку землі, але тільки сама людина може перетворити цю ділянку в рай земний, — а жити тільки для сьогоднішнього дня, працюючи без всякої шляхотної мети в майбутньому, без всякого ідеалу — це негідно істоти, що створена по образу й подобу Божому.

Ірляндія надзвичайно мелянхолійна й песимістична країна. Наші літератори і поети, які повинні б вливати в нас бадьорість, взяли за звичай писати про Ірляндців, як про людий, які „в похід вирушали, але бій завджи програвали;“ вони залюбки скиглять над нашим невмінням щось робити, замісць того, щоб підносити нашого духа, звільнювати нас та направляти нашу енергію. У нас появилася нова інтеліґентська школа драматурґів, які кажуть, що їх мистецтво — це правдиве дзеркало, в якому відбивається природа ірляндського селянина; але в цьому дзеркалі чомусь відбиваються тільки риси виродження. Вибухи божевілля, грубіян, що бє свою жінку, безвольний фармер, якому нещастить в коханні, пє горілку та допивається до смерти — ось що переважно їм подобається змальовувати. Попадає від них також нашим провінціональним містам, які вони змальовують з усіма рисами морального й духового виродження, банальности й мізерности. Звичайно бич сатири корисний, і добре бути духово очищеним від зла, але ще краще — бути духово зміцненим. Позитивне добро завжди ліпше ніж виявлення негативних сторін життя. Наші письменники й драматурґи розуміють Ірляндію і симпатизують їй не стільки вищими сторонами своєї природи, скільки — низчими; і коли судити по тому, шо в Ірляндії люди пишуть і на що ходять дивитися в театри, треба прийти до висновку, що нам приємніше бачити на сцені виявлення характерів, які гірші за нас самих, як виявлення характерів, шляхотніших, ніж ми самі.

Все це тільки побільшує наш національний песимізм і наше недовіря до власних сил, надовго закріплюючи в нашому національному характері ці риси, які можна було вибачити лише, як переходовий на-

*) Розділ з появившоїся власне прекрасної книжки Ірляндця Дж. Ресселя. — *Ред.*

стрій після поразки. Молоде покоління не повинно б нічого знати про ці поразки. Не можна з дитинства виховувати в ньому призирство до себе. У нас в Ірляндії енергія людий підточена цинічним недовірям до власних сил, яке розповсюджене по всіх клясах суспільства. Що ми, старше покоління, якому обіцяли золоті гори, але котре на ділі бачило, як Ірляндія тільки стратила чотири міліони свого населення, стали циніками і песимістами, це цілком зрозуміло. Але ми не повинні передавати молодому поколінні в спадщину тільки свої розчарування, не передаючи ніякої спадщини надій. З перших років життя дитина від батьків та оточення засвоює віру або зневіря, і дуже часто вони своїми сумними поглядами виганяють з його життя всяку шляхотність, всяку надію і віру. Вони непомітно розвивають в дитині низьккй еґоїзм, недовіря до себе та грубий дух, що сміється над усіма високими ідеалами, поки врешті загіпнотизований юнак вже не бачить в житті ніякої краси, ніякої шляхотности.

Ні одна країна не може мати надії піднестися вище вульґарної посередности, коли в душі її населення не живе безмежна віра в сили людини. Самовпевнений американець створить велику цивілізацію, тому що він всім серцем і всією душею вірить у майбутність своєї країни і сили свого народу. Те, що Уїтман називав „варварським виттям" ще може перетворитися в найшляхотнішу річ і найвищу думку, але без віри в себе і в свої сили ні один нарід ніколи нічого не осягне. Коли ми не віримо, що можемо порівнятися розвитком з любим народом або перерости любий нарід, який, колиб то не було, існував на світі, тоді найліпше, що ми можемо зробити — це всім абсолютно еміґрувати і стати слугами вищої раси, а Ірляндію залишити в розпорядженні нових кольоністів, які зявляться тут з такими ж великими надіями і стремліннями, як ті, що давали крила нашим першим переселенцям до Америки.

Ми завжди повинні уявляти собі ще щось ліпше, ніж те ліпше, яке ми знаємо та бачимо перед очима. Греція й Італія навіть в руїнах все ще здаються прекрасними і шляхотними з своїми напівзруйнованими колюмнами і храмами, що створені в дні їх слави. Але кожний з цих біломармурових храмів, раніш як він зявився в сяйві краси, на пригоркові, завжди був у сяйві ще більшої краси в уяві будівничого, що його створив. Чи багатьом відомо, як ця грецька культура розповсюджувалася по побережу Середземного моря? Маленькі народи, що мали землі не більше, як наше якесь баронство, висилали кольонію за кольонією, і посіяні ними зерна прекрасного життя виростали й розцвітали у великі міста і напівбожественні цивілізації. В Італії так само був свій розцвіт краси в середні віки; завітавши нині в маленькі італійські місточка, туристи знаходять їх повними зразкових творів малярства, будівництва та скульптури — свідків доби, коли малесенькі держави, розмірами не більше нашого любого графства, підносили свої думки до неба і бачили духовими очима ангелів. Невже-ж ми, Ірляндці, можемо тішитися непривабливими вулицями наших провінціяльних міст і нашими вбогими селами, які економічно перебувають під владою шинкарів? Коли в моїй присутности кажуть, що село завжди, по віки вічні буде темним та відсталим, це так само дратує мене, як колиб мені сказали, що тільки одні міщани мають безсмертну душу, що тільки в містах ясно світить божественна іскра, заложена в душу першої людини. Сільська Ірляндія могла б цвісти не меншою красою, як холми середневікової Італії, коли-б ми тільки по-

збавилися зневіря у свої власні сили. У нас є все, що було натхненням для инших народів: небо над головою, земля під ногами, дихання життя в наших ніздрях. Я б заслав на край світа людину, яка ставить межі тому, що люди можуть робити, яка забірає у людської волі вінок і скипетр і говорить, вказуючи на якесь нікчемне діло, як на межу: „Ось, поки ми можемо дійти, але не далі! Тут наше життя повинно спинитися!“ Ось чому я не можу байдуже чути про рутинні кооперативи, члени яких вважають, що від того, що вони навчилися виробляти добре масло, вони придбали для свого покоління невмірущу славу і можуть тепер безжурно спочивати на лаврах, прислухаючись до колес парового сепаратора та ховаючи в кишеню зайвий пенс за кожний ґаллон молока. І не люблю я тих маленьких організацій, в яких члени збираються двічітричі на рік і називають себе „кооператорами“ тільки тому, що дістають тепер необхідні їм угноєння трохи дешевше, як раніш — а крім цього нічогісінько не роблять. Бігме, сільський крамар-кулак і то робить більше! Дякуючи його діяльности на селі все-ж появилися майже всі предмети першої потреби. І я кажу: коли кооператори не будуть прагнути до більшої роботи, ніж роблять ірляндські книжники і фарисеї, нам немає чим пишатися. Один поет, вільно передаючи слова Христа, звернені до учнів, які з призирством ставилися до прихильників старої віри, примушує його говорити:

„Ви сміетесь з їх сліз, надій та молитов?
Глаголю вам: так хай же в ваших душах
Життя повніше й глибше буде, ніж у них!“

Кооперативний рух передає в руки самих ірляндських селян будівництво життя в сільській Ірляндії і творення її цивілізації. Попередній стан річей залишив Ірляндію вбогою і непривітною. Але коли ми не будемо гаряче стреміти до того, щоб змінити це все і зробити життя в Ірляндії більш світлим та радісним для всіх мущин, жінок і дітий, на що ж ми тоді здатні? Ми так зневажливо висловлюємося про Анґлійців, наші газети та журнали часто вживають виразу „похмурі Саксонці:“ цей же вираз постійно зустрічається в промовах наших публичних ораторів, а між тим власне анґлійський поет сказав:

Не стомиться мій дух у боротьбі,
Не відпочине меч в руках
Поки ми не збудуємо Сіона
На світлих анґлійських лугах.

А другий великий анґлійський поет так вірить у майбутнє своєї країни, шо в своєму останньому вірші зеднує землю з небом і каже, що люди побачуть, як

В сяйві звисла Якова драбина:
На горі — небо, долі — Чарінґ-Кросс!

Невже ми повинні думати про майбутність нашої батьківщини гірше, як „похмурі Саксонці“ думають про майбутність свого острова? Невже ми повинні задовольнятися крихтами, що падають зі столу життя, і сидіти, як жебраки, нічого не роблячи самі, чекаючи тільки того, що для нас може зробити держава і покладаючи всі вищі надії й стремління на наших правителів, — все одно чи будуть це Англійці, чи Ірляндці? Кожний нарід має уряд, якого він заслуговує. Нація не може виявляти в масі більше політичної мудрости, ніж її є в складаючих цю масу одиницях. Ідеалізм громади дає силу творцям великих надій, а без нього пророки цивілізацій так безпорадні, як ті, що проповідують в пустелі.

Тому я завжди проповідував самопоміч, як найважливішу з усіх видів допомогу, знаючи, що коли ми гаряче будемо прагнути до цього ідеалу, всі останні види допомоги прийдуть самі. Тому я завжди був і є проти втручання в наші кооперативні справи урядовців, які іменем держави пропонують робити за нас те, що ми повинні і можемо значно ліпше зробити самі. Ми можемо створити в Ірляндії цивілізацію, творячи її по бажанню власного серця і гріючи її диханням нового життя, але наші урядовці і правителі при всьому бажанні не можуть ставитися до нашого руху инакше, як вітчим до пасинка; вони не можуть знайти для нас душевної теплоти і „великих, божественних, підбадьоруючих слів." Вони кладуть плястри на тіло, коли раніше треба вилікувати душу. Ірляндську душу треба пробудити до життя; зробити ж це може тільки думка про великі дії, але ніяк не надія на грошеву економію або грошевий зиск.

Дж. Рессель (пер. А. С.)

Біжучі економічні справи.

Галичина після війни 1914—1920.

(Продовження)

в) Звіринна продукція.

Передвоєнний стан годівлі.

Звіринна продукція Східної Галичини була вже до війни невдоволяюча. Нерівномірний розподіл домашніх звірят по родам і лиха їх ужиткова здатність були причиною, що доходи зі звіринної продукції малощо перевисшали доходи з ростинної продукції, хоч пр. в Англії або Данії становили вони про себе 70 до 80% загального доходу з сільського господарства.

Коний плекала Східна Галичина в 1910 р. (остання конскрипція до війни) 676.734 штуки. З того припадало на поміщицькі господарства 14·6%, на дрібновласницькі — головно селянські 85·4% або иншими словами дрібновласницькі господарства удержували $^6/_7$ загалу коний. Подібні відносини панували і в Західній Галичині. Наслідком сього надмірного перетяження дрібних господарств держанням коний було, що Галичина, яка займала 26·18% теріторії тодішньої Австрії, плекала у себе 50·1% загального числа коний Австрії. Мимо сього обробітка землі в Галичині була гірша як у инших кол. коронних краях. Галицький коник походження монгольсько-татарського, хоч дуже виносливий, є типом легкого коня і як такий дає слабший ефект праці.

Надмір коний в селянських господарствах був наслідком — як і було згадано — кліматичних умов Галичини, вимагаючих скорого порання біля осінньої і весняної управи, хоч й не можна промовчати й сего, що селянство держання коний уважає за доказ господарської незалежности. Не ведучи господарського рахівництва, не знає воно, що кінь у малих — а тим більше в карлуватих господарствах — є дармоїдом.

Рогатої худоби годувала Східна Галичина до війни 1,568.871 штук. З того припадало на поміщицькі господарства 201.900 штук або 12·5%, на чужі дрібні господарства 78.443 штуки або 5% а на українські дрібні господарства 1,290·409 штук або 82·5% усього стану рогатої худоби в Східній Галичині.

Як раз в останній декаді перед війною Східна Галичина з причини пошестий, недостачі добрих стадників і масового вирізування телят втратила проти стану з року 1900 аж 9·2% поголовля рогатої худоби. На 54 східно-галицькі повіти тільки три повіти подільські (Бучач, Чортків і Гусятин), один покутсько-степовий (Городенка) і один наддністрянський (Рудки) виказують звижку до меж 5·9%. В тім самім часі Західня Галичина втратила тільки 5·5% зі стану поголовля з року 1900. Страти в годівлі рогатої худоби вже перед війною сягнули квоти 52·3 міліона австр. корон в золоті.

Обниження стану рогатої худоби в Галичині в декаді 1900 — 1910 (на 7·9%) набере належитого освітлення, коли згадати, що приріст населення в тім часі виносив 9·7%. Супроти цього дистрибутивний упадок годівлі рогатої худоби виносить 17·6%[1]).

Якостево східно-галицька рогата худоба була марна. Пересічний річний видій коров хитався між 1.100 а 1.200 літрами. Жива вага виносила около 300 kg.

Годівлю нівечив стан розплідників. Використовуючи постанови краєвого годівельного закона з 1892 змонополізувало Галицьке Тво Господарське у Львові годівлю рогатої худоби у своїх руках і довело не тільки до мозаїки рас по дворах, але й до загибелі селянської годівлі[2]). Після даних кол. Краєвого Виділу Королівства Галичини і Володимирії — обнятих звідомленням з 18. вересня 1913 ч. 166.261 з днем 31. XII. 1912—повинно було у відношенні до чисельного стану коров і ялівок стояти в Галичині 17.956 стадників перевірених що до раси (полоси годівлі!) і що до ужиткової вартости. На ділі було тоді 3.401 ліценціонованих громадських бугаїв, 114 повітових і 1.549 стаційних; разом з кінцем 1912 року 5.064 штуки отже 28·2% числа законом передбаченого. Годівля рогатої худоби майже в ¾ була дикою. Не могло її опанувати Галицьке Тво Господарське — віддане вповні поміщичій годівлі і заздро не допускало до годівельних акцій — тільки з політичних причин — українського краєвого Госп. Тва „Сільський Господар" у Львові.

На 100 гектарів управної площі припадало в 1910 році рогатої худоби в штуках в:

Бельгії	— 98·4	Німеччині	— 57·7
Голяндії	— 94·3	Австрії	— 50
Ірляндії	— 68	Галичині	— 45·2

(супроти 49 штук з року 1900).

В році 1911 припадало:

	На 100 гектарів	На 100 душ населення
в Галичині	45	31
на Шлеську	61	26

[1]) Herman Diamand: „Położenie gospodarcze Galicyi przed wojną" — Lipsk 1915 стор. 51. В цій праці подає Діаманд, що в декаді 1900—1910 годівля упала що до кількости на 7·6%. Дійсно упала вона на 7·9%; супроти сього у порівнанні з приростом населення слід піднести дистрибутивний упадок з 17.3% на 17.6%.

[2]) Гл. Julian Pawlikowskyj: Denkschrift betreffend die Rinderzucht in Ostgalizien — Wien 1916 (видано на правах рукопису).

на Моравії	51	31
в Горішній Австрії	79	64
в Данії (рік 1903)	71	73

З наведених тут порівнюючих цифр бачимо, що вже до війни Галичина в области годівлі рогатої худоби мала богато надробити. В першу чергу відносилося це до селянських господарств; вониж були головними годівельниками.

Безрог годувала Східна Галичина в році 1910 1,317.264 штук, в тім поміщицькі господарства 67.733 штуки або 5·14%, дрібновласницькі господарства 94·86%.

Вівці зосереджувалися в гірських, покутсько-степових, подільських і белзько-сокальських землях. Станом 307.218 штук овець перевисшала Східна Галичина Західну в пятеро і стояла в Австрії на другому місці (по Дальматії). У Східній Галичині припадало на двори 8.490 штук то є 2·77% загалу овець, або кругло $^1/_{36}$ — решту плекало східно-галицьке селянство.

Домашня птиця в числі 11,586.300 штук з 1910 року теж зосереджувалася у Східній Галичині. Близько 300.000 штук дробу плекали повіти Рогатин і Бучач, понад 250.000 штук Тернопіль і Товмач, понад 200.000 штук повіти Коломия, Станиславів, Львів, Бережани, Підгайці, Борщів, Городенка і Снятин. В Західній Галичині тільки Ряшів мав більше як 200.000 штук домашньої птиці до війни.

Пасічництво Східної Галичини виказує на 1910 рік 284.689 вуликів (сім разів більше як Західня Галичина). В поміщицьких маєтках стрічаємо з того 14.944 вулики то є 5·24%, або около $^1/_{19}$ загального стану вуликів Східної Галичини. Около $^{18}/_{19}$ належить дрібним, а в першу чергу селянським господарствам.

З цифрового пересвітлення стану посідання домашніх звірят видно, що головним годівельником в Галичині є дрібновласницькі господарства.

Після даних „Statystyka polska“[1]) припадало в році 1910 в цілій Галичині:

Рід худоби	В 1000 штук		в процентах	
	двори	селяни	двори	селяни
Коні	129	777	13·28	86.42
Рогата худоба	253	2.250	10·11	89·89
Безроги	85	1.749	4·64	95·36
Вівці і кози (1902)	37	261	6·62	93·38

Спис рільних господарств з 3. червня 1902 освітлив нам в опрацюванні проф. Др. Франца Буяка і Др. Леона Бігеляйзена відношення поодиноких категорій господарств до годівлі домашніх звірят[2]).

Категорія господарств.	Процент рогатої худоби більший або менший від проценту простору:	Процент безрог більший або менший від проценту простору
до 0·5 ha	7 разів більший	11 разів більший:
0·5 — 1 ha	4 „ „	5 „ „
1 — 2 ha	3 „ „	3·25 „ „
2 — 5 ha	2 „ „	2 „ „
5 — 10 ha	1·5 „ „	1·5 „ „

[1]) Kumaniecki-Krzyżanowski: „Statystyka polska“. Kraków 1915.

[2]) Franciszek Bujak: Galicya — Lwów 1908 том I стор. 322 і Dr. Leon Biegeleisen: Teorya małej i wielkiej własności — Kraków 1916 стор. 203.

10 — 20 ha	рівний	рівний
20 — 50 ha	0¹/₃ менший	0¹/₂ менший
50 — 100 ha	2 рази менший	3 рази менший
понад 100 ha	4 „ „	11 „ „

Як бачимо зі зростом обшару меншає число годованих на нім домашніх звірят.

Господарства до 2 гектарів площі займали в Галичині 6% простору а годували 9% коний, 21% рогатої худоби, 11% овець і 25% безрог з загалу поголовля отсих родів домашніх звірят.

Господарства від 2 до 5 гектарів займали 17% площі а господарства від 5 до 10 гектарів — 14·5% площі. Разом займали малоземельні і середні селянські господарства 31·5% рільничої площі, а годували на ній зі загалу галицької худоби: коний 64%, рогатої худоби 58%, овець 58%, безрог 61%.

Воєнні страти в годівлі.

Ми з розмислом подали подрібні релятивні цифри відносно участи селянських господарств в годівельнім господарстві Галичини, щоби на їх основі більш релєфно вийшли страти і шкоди спричинені війною.

Перший середвоєнний спис домашніх звірят переведений в січні 1916 року виказує у порівнанні з роком 1910 в Східній Галичині такі втрати:

Рід худоби	Утрата штук	Втрата в процентах з 1910 на 1916.
Коні	255.465	— 44·3%
Рогата худоба	581.633	— 40·5%
Безроги	802.183	— 70·1%

В тім самім часі стратила Західна Галичина коний 29·8% (то є 58.701 штук), рогатої худоби 16·4% (то є 146.424 штуки), безрог 46·8% (то є 226.190 штук), зі стану з року 1910[1]).

В списі з 1916 року не узгляднено страт в стані кіз і овець та домашній птиці. Після даних Рільничих Комісій з року 1915 втрати в стані кіз і овець виносять 23·5% (то є 80·325 штук) а в домашній птиці 36·6% (то є 3,977.844 штуки).

Зі загальних цифр шкід припадає на поміщицькі господарства при поодиноких родах звірят: з числа коний 19·9%, рогатої худоби 23·3%, безрог 5·5%, овець 4·3%, домашної птиці 5%[2]). (Краєва пересіч.) Вартість шкід в конях, рогатій худобі, безрогах, вівцях і козах та в домашній птиці усталює Краєвий Уряд Відбудови у Львові для цілої Галичини на 1 міліярд 406 міліонів австрійських корон. З них припадає на шкоди в поміщицьких господарствах 309·6 міліона австрійськнх корон (валюта лютий 1919).

Майже 1 міліярд 100 міліонів австр. корон виносять шкоди в живім інвентарі селянських господарств Галичини на 1916 рік (з валютою з року 1919).[3])

---

[1]) Dr. Marcin Nadobnik: Stan koni, bydła rogatego i trzody chlewnej w Galicyi w styczniu 1916 r. — Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych, том XXV. зшиток III. Львів 1917.

[2]) K. U. O.: Zestawienie szkód wojennych w Galicyi — Lwów 1919 стор. 16 — 18 і 46/47.

[3]) Тут подані шкоди воєнні, не чинитьби! Одначе практика реквізицій у селян за квітами неплаченими вказує на те, що на ділі вартість шкід буде значно висша.

Коли зважити, що Західна Галичина тільки частинно і то короткий час була тереном війни і що головний убуток поголовля домашніх звірят уляг там правильним і заплаченим реквізіціям, можна без помилки приняти, що східно-галицьке селянство навіть у далеко неповній цифрі, яку усталив К. У. В. партиципує зі шкодою у висоті приблизно 1 міліярда австр. корон вже на рік 1916.

Шкоди пасічництва на основі одержаних 365 відповідий на квестіонарі Краєвого Тва Господарського „Сільський Господар" у Львові можемо оцінити на 30% первісного стану з року 1910. Східна Галичина втратила около 100.000 пнів, що при цінах повного пня в лютім 1919 — 250 австр. корон дає цифру 25,000.000 австр. корон, без втрат доходу.

Після списи переведеного Галицьким Заведенням для обороту худобою в Кракові обчисляємо, що шкоди в живім інвентарі в 39 східно-галицьких повітах на день 31. X. 1917 виносили:

(див. таблицю на стор. 275)

Після даних Окружного Інспекторату Допомоги Рільництву втрати на день 31. XII. 1919 у порівнанні до стану з року 1910 виносили у Східній Галичині

в конях	38%
в рогатій худобі	36% (?)
в безрогах	77%

Як бачимо усталення убутку поголовля рогатої худоби не може бути стійним коли вже з днем 31. X. 1917 пересіч убутку в Східній Галичині виносила 40.2%[1]). Природний приріст між 1917 — 1919 не міг доповнити прогалини 4.2% коли поглянемо на господарку 1918/19 років.

В році 1921 появився в органі Краківського Т-ва Рільничого[2]) знаменний приказ команди польської армії, після якого провіянтові офіцири мали в першу чергу реквірувати бугаї і корови, а щойно, колиб їх не було — воли й ялівки. Приказ такий може й був вигідний для легкого запровіянтовування армії, одначе вів прямо до дальшого винищування годівельних і доходових інвентарів Східної Галичини. Поповнення втрат годівельним матеріялом з за кордону при лихім стані валюти і загальнім зубожінню рільників після війни було неможливе. Впрочім вибаглива закордонна породиста худоба мусілаб нидіти в краю задля браку ядерних паш, які (головно овес і макухи) улягали реквізіціям або вивозові.

Недостача бугаїв в краю збільшена реквізіціями їх на апровізацію армії спричиняла яловіння коров. Субвенціонованих станиць стадників (як за часів Австрії) не було. Міхал Щепанські в статті „Upadek naszej hodowli"[3]) оцінюючи критично положення, висказує побоювання, що при такім стані господарки около 50% коров зяловіє...

Попри отсе навістив в липні 1920 Східну Галичину — занесений рогатою худобою з таборів більшовицької армії — книгосуш.

Незарадність влади — яку напятнувало „Polskie Towarzystwo Lekarzy weterynaryjnych" у Варшаві[4]) — спричинила, що ця грізна пошесть охопила аж 30 східно-галицьких повітів: Бібрка, Борщів, Броди, Бережани, Бучач, Чортків, Городенка (часть) Городок (часть) Гусятин, Камінка, Львів,

---

[1]) Убуток майже рівний убуткові з року 1916. Причина тому ця, що селянство за гроші з військових причинків купувало головно в російської армії корови.

[2]) Przewodnik Kółek rolniczych — Kraków N 2 ex 1921.

[3]) Przewodnik Kółek rolniczych — Kraków 1921.

[4]) Vide „Rrzeczpospolita" з 2 грудня 1920 ч: 169.

Ч.	Повіт	Стан рогатої худоби		Абсолютний убуток в штуках	Відсотковий убуток в порівнанні стану 1910/17
		Рік 1917 (31. X.)	Рік 1910 (31. XII).		
1	Бібрка	21.234	26.985	5.751	21.3
2	Богородчани	11.085	18.737	7.652	40.7
3	Бережани	12.445	27.424	14.979	54.5
4	Бучач	—	34.699	—	—
5	Березів	30.040	33.334	3.294	10.—
6	Чесанів	23.814	29.302	5.488	18.7
7	Добромиль	26.940	30.240	3.300	10.9
8	Долина	39.138	41.678	2.540	6.—
9	Дрогобич	37.247	45.501	8.254	18.1
10	Городок	19.787	25.580	5.793	22.7
11	Городенка	13.732	20.646	6.914	33.5
12	Ярослав	29.712	50.036	20.324	40.6
13	Яворів	25.774	33.097	7.294	22.1
14	Калуш	—	33.730	—	—
15	Камінка	14.969	38.938	23.969	61.—
16	Коломия	—	23.011	—	—
17	Косів	20.216	29.093	8.877	30.3
18	Ліско	39.229	50.117	10.888	21.—
19	Львів повіт	36.819	45.287	9.667	—
20	„ місто	—	1.199	—	—
21	Мостиська	24.000	30.398	6.398	21.—
22	Надвірна	17.368	24.664	7.296	29.—
23	Печеніжин	12.808	12.399	—	—
24	Підгайці	8.725	26.590	17.865	67.—
25	Перемишль	26.222	41.474	15.252	37.—
26	Перемишляни	17.461	26.812	9.351	35.—
27	Радехів	13.347	38.938	25.591	68.—
28	Рава	28.120	35.969	7.849	22.—
29	Рогатин	—	38.502	—	—
30	Рудки	20.714	26.245	5.531	21.—
31	Самбір	30.864	38.618	7.754	20.—
32	Сянок	35.234	46.347	11.113	24.—
33	Сколе	21.681	23.859	2.178	9.—
34	Снятин	17.562	20.051	2.489	12.—
35	Сокаль	18.842	32.017	13.175	41.—
36	Старий Самбір	19.367	23.648	4.281	18.—
37	Станиславів	14.292	30.797	16.505	53.—
38	Стрий	20.769	22.500	1.731	7.7
39	Товмач	16.371	31.575	15.204	48.—
40	Турка	34.082	42.775	8.693	20.—
41	Золочів	22.130	33.315	11.185	33.—
42	Жовква	25.860	36.290	10.430	28.—
43	Жидачів	29.288	30.526	1.238	4.—
	Разом	877.368	1,351.953	343.893*)	28.15*)

Увага: Стан убутку рогатої худоби в повітах Підгайці, Радехів, Товмач, Турка є неповний, бо не обіймає всіх громад в повіті.

*) Цифри отсі відносяться тільки до 39 повітів. Стан рогатої худоби в 54 східногалицьких повітах обнизився на 31. X. 1917 о 40.2%.

Перемишль, Підгайці, Перемишляни, Радехів, Рогатин, Рудки (часть), Скалат, Сокаль (часть), Станиславів (часть), Теребовля, Заліщики, Збараж, Зборів, Золочів, Жовква (часть), Жидачів (часть) [1]).

Зльокалізування і здавлення книгосушу удалося щойно завдяки інтервенції закордонних фахівців, між ними в першій мірі данських ветеринарійних лікарів під проводом проф. Еллінгера з Копенгаги.

Ю. Павликовський.

Відбудова угноювання ріллі.

Одна з передумов відбудови знищеної війнами рільної господарки, це поворот до вживання помічних погноїв, згл. його введення там, де воно досі не практикувалося. Що зацікавлення хліборобів цією справою є, про те свідчать не тільки такі факти, як великий попит на відповідну літературу (пригадуємо успіх нашого „Сільського Господаря" з виданням брошурки про помічні погної), свідчать про те вже й цифри, що появляються в статистичних збірниках і публікаціях. Підчас війни вживання помічних погноїв упало майже до нулі. Відбудова починається в цілій Польщі, а також на українській території Польщі аж з 1921 — 1922 р. В р. 1922 зужито в цілій Польщі 150 тис. тон помічних погноїв, в р. 1924 — 336 тис. т., в р. 1927 вже 840 тис. тон.

Отже справа йде доволі швидким кроком, одначе не треба забувати, що до осягнення довоєнного стану ще дуже далеко. До війни, а саме в р. 1913/14 вживалося пересічно на всіх теренах нинішньої Польщі 85 кґ. пом. погноїв на 1 гектар орної землі [2]). В році 1927 вжиття пом. погноїв виносило пересічно ще тільки 46 кґ. на 1 гектар. Колиж взяти під увагу зокрема селянське господарство, то стан ще сумніший, бо на 1 гектар селянської орної землі припадає в р. 1927 всього 20 кґ. помічних угноєнь.

Для порівнання подаємо, що до війни в Німеччині вживалося помічних мінеральних погноїв 271 кґ. на 1 гек., в Данії — 274 кґ., та крім цього вживалися ще інші роди помічних погноїв.

Не буде зайвим поглянути, хто є доставцем мінеральних штучних погноїв для рільництва в межах Польщі.

Три роди помічних угноєнь вибиваються на перший плян: 1) угноєння потасово-сільні (каїніт, потасова сіль, по нім. Kali-Salze); 2) погної азотові (салітрові) і 3) фосфорові (суперфосфат, томасова жужелиця). До війни на терені суч. Польщі рільництво вживало на загал найбільше погноїв фосфорових, відтак йшли потасові, а врешті азотові.

Потасові солі добуваються тільки на українській території, в Калуші і Стебнику (на Підкарпатті), де находяться державні копальні каїніту і потасу, колись австрійські, тепер в руках польських. Добування

---

[1]) Дані подані Ґенеральною Делеґатурою у Львові 11. XI. 1920

[2]) „Przemysł i Handel" ч. 13/1928 ст. 525. Приводимо цифру пересічну для цілої Польщі тому, щоб можна було її порівняти зі споживанням нинішним, бо для повоєнних літ маємо дані про споживання угноєнь тільки загально для цілої Польщі. Хто цікавиться, тому подаємо, що до війни споживання пом. погноїв по окремих дільницях нинішної Польщі виглядало так: б. Пруський забор — 360 кґ., б. Конґресівка — 41 кґ., Галичина — 34 кґ. на 1 гектар. Пересіч з тих цифр для цілої Польщі виносила в тім часі 85 кґ. (відкинувши обшар „Kresów Wschodnich", де пом. погноїв не вживалося м. зовсім).

цього цінного земного богацтва за польських часів скріплено усильно, річ ясна, бо це приносить державі гарні доходи. Отже порівнюючи з довоєнною продукцією добування зросло так:

рік:	тон	рік	тон
1913	2.350	1924	84.000
1920	10.300	1925	189.000
1922	46.000	1926	208.000
1923	61.500	1027	222.000

Отже добування зросло від 1912 року стократно. Це є поспіх, який нагадує інтенсивність у вирубуванні скарбових лісів, проти чого виступає вже навіть „Слово Польське".

Цікаво отже знати, чи на довго стачить запасів калієвих копалин на Підкарпатті? Як подає др. Л. О. Біґеляйзен (Stan ekonomiczny Małopolski, 1921, ст. 234), перед війною оцінювали поклади потасових солей в Калуші та Стебнику всього на 1,600.000 тон каїніту (інж. Маєвскі); одначе Др. І. Косіньскі (Rolnik Ekonomista. 1928, ч. 8) подає вже цифру безмірно вищу — 70.000.000 тон. Чи це серіозний підрахунок, чи лише патріотичний оптимізм — не можемо знати. Колиб рахунок був правдивий, а річна експльоатація наших калієвих солей виносила, скажім, 1/3 мільона тон, то калуські та стебницькі запаси стачилиб ще на яких дві сотні років; при сильнішій експльоатації, очевидно, на значно коротший час.

Сучасне добування потасових солей на укр. Підкарпатті є вже настільки поважне, що в силі прокормити майже всю рільничу Польщу; в р. 1927 довезено із-за кордону Польщі тільки 82 тис. тон (з Німеччини, де є найбільші в світі зложжа калієвих солей).

Згаданий вже др. Косіньскі подає, що Польща має „в резерві" ще поклади потасових солей на Куявах, у воєвідстві Лодзь і Кельце, докладніше ще не досліджені. Не зашкодилоб їх дослідити.

Другий основний рід помічних погноїв це азотові погної. Найкращим цього рода природнім угноєнням є салітра з Чілі, яку довозили до війни і довозять тепер в значних кількостях до Польщі. Цю салітру одначе заступає в части штучний азотняк, що продукується з воздуха. Польща одідичила по Німеччині велику фабрику азотняку в Хожові (гор. Шлеськ), побудовану свіжо підчас війни. Фабрика є в руках держави. Вона продукувала в р. 1926 — 133.000 тон, в р. 1927 — 150.000 тон азотових угноєнь; фабрику поширюють, щоб могла продукувати 200.000 тон. — Заохочений тим уряд будує нову цього рода фабрику під Тарновом. Вигляди на успіх цеї справи є значні, коли зважити, що споживання азотових погноїв на теренах Польщі ще дуже невеличке, а на українській і білоруській території майже невідоме, особливо селянству. (На 1 гектар управної ріллі в Польщі зуживалося 1 кґ., в Німеччині 12,6 кґ., в Бельґії 27,1 кґ. азотових погноїв.— (А. Барщевскі, „Пшеґльонд Господарчи" ч. 9 за 1928 р.).

Фосфорові угноєння. Ця найповажніша ґрупа мінеральних угноєнь походить з двох джерел: томасової жужелиці, як відпадку з виплавки зеліза і суперфосфату, добуваного з земних покладів. Третє джерело — перемелювання костей, хоч дає добрий матеріял, з природи річи грає найменшу ролю через обмеженність сирівця. Кістяну мучку меле одна фабрика у Львові (річно 5.000 тон костей), 4 фабрики в б. Конґресівці (20.000 тон) і кілька фабрик в б. пруським заборі*).

*) Згадана вище стаття Косіньского.

Суперфосфат земний переробляє в Польщі 14 фабрик, з них три на укр. території (2 у Львові, 1 в Бучачі). Загальна продукція всіх цих фабрик в межах Польщі виносила в р. 1926 кругло 161 тон, покриваючи приблизно краєве запотребування. Через те, одначе, що суперфосфат не надається для кожного роду ґрунту, зокремаж важкі, квасні ґрунти приймають краще алькалічну томасівку (жужелицю), отже в результаті Польща, не маючи більш розвиненої зелізно-гутничої промисловости, довозить і буде довозити жужелицю з-за кордону. Дві львівські фабрики суперфосфату і мала фабрика „Бучач“ можуть випродукувати річно 6.000 тон суперфосфату на загальну продукцію в Польщі 415.000 тон. Це ніщо в порівнанні хочби з одною фабрикою Шарфара в Богуцицах, котра продукує 150 тис. тон. В „Кооп. Республиці“ (квітень 1928, ст. 191) подані блищі дані про засоби фосфоритових копалин на західноукраїнській території. Вони находяться над Дністром коло Нижнева і Незвиськ. Великі засоби добрих фосфоритів находяться за Збручем, в окрузі Камянця-Под., і відтіль довозився цей матеріял в Галичину в часах довоєнних.

Кардинальним питанням, як скрізь, так і в справі помічного угноювання ріллі, являється, річ ясна, питанням економности цього способу управи. Не входячи в чисто аґро-технічну проблєму, який погній відповідніший на якій ріллі, звернемо увагу на ціни погноїв. Отже ціни погноїв, як твердить міністерство хліборобства, до 1926 р. були некорисні для рільника. Тільки з моментом піднесення цін землеплодів, отже після відомої кризи 1925/26 рр., ціни помічних погноїв при своїй висоті оплачують їх вживання. На жаль не маємо зіставлення тих цін для Галичини; для б. пруського забору, (де ціни наслідком австро-німецького порозуміння не могли дуже відбігати від австрійських) зіставлення показує, що суперфосфат тепер ще на 25% дорожчий, як був до війни, потасова сіль дорозча на 15%, а томасина в тій самій ціні. Для теренів, що перебували під Росією, справа представляється значно краще: всі без виїмку помічні погної тепер значно дешевші (в переведенні на ціни жита), як були до війни, а найбільше видно цю ріжницю в ціні потасової соли (за 100 кґ. треба було дати до війни 83,4 кґ. жита, сьогодні 33 кґ.) Ясна річ, що в цьому випадку хліборобство б. Конґресівки тягне користь з прилучення Галичини до Польщі; не користають з цього лише наші браття-селяни Волині й Полісся, бо не вживають потасової солі. Відносно найдорозчим помічним погноєм є суперфосфат, та й то його якість значно гірша від заграничного; краєва продукція держиться, тільки дякуючи визначній митній охороні.

К. Коберський.

Стандаризація молочарських продуктів.

Слово стандаризація від якогось часу не сходить зі сторінок фахової преси всяких відтінків. Всі посвячують тій справі дуже богато уваги, з ріжних боків до неї підходять, стараючись висвітлити її значіння для економічного відродження збіднілої повоєнної Европи. В нашій мові даремно шукати слова, яке до всіх тонкостий віддавалоб правдивий смисл слова стандаризація. Ціль стандаризації, осягнення можливо сталого однотипного високо-якісного продукту, незвичайно важка. Коли приглянемось до

шляхів, якими продиралась індрустрія американська, а в слід за нею як двигалась з тяжкої повоєнної крізи німецька, то побачимо, що тільки стандаризація принесла перший господарський розцвіт, опанування світового ринку, а німецький промисл головно стандаризації завдячує, що скоро вспів залікувати задані йому світовою війною рани. Стандаризація, відповідно використана, дає не лише зброю в руки для успішної конкуренції на світовому ринкові, але послідовно ведена і удержана на тому самому рівні, запевнює його опанування на стало. Така можливість є однак лише тоді, коли даний продукт по успішній конкуренції, завоюваши для себе сталу позицію, все в тій самій високо-якостевій кількости заповнює торговий ринок. Краї західної Европи і Америки стандаризацію, успішно переведену в промислі, стараються примінити і в сільсько-господарській продукції. Вистане вказати на данське масло, яке тішиться добрим і безконкуренційним іменем на світовому ринку; швайцарські сири (ементальські) вспіли опанувати так далеко той ринок, що всяка конкуренція в тому напрямі до нині безсуспішна.

Для Українців по той бік рижського кордону стандаризація покищо стає актуальною в приміненні тільки до сільсько-господарської продукції, спеціяльно молочарської. Недалекий час, коли уряд польський, засягнувши опінію господарських кол в тій справі, має намір видати закон в формі декрету президента республики, що всі продукти сільсько-господарські, передовсім масло, можуть вивозитися за кордон тільки у відповідній, законом приписаній формі, з означеною кількістю води (16%), соли, (несолоне 0,15%, солене 2,75%), найменше 83% товщу. Масло, що висилається за кордон, мусить бути складу зернистого, легко даватись розсмарувати, барви золотожовтої, смаку делікатно-мігдалового, покріпляючого. Держава через своїх відповідних урядників має право доглядати за самим виробом масла, переводити контролі хемічні, а невідповідаючий продукт може завернути даній молочарні чи союзові назад.

Як з того бачимо, польська держава, загрожена економічно на світовому ринку чужим кваліятивно кращим продуктом, хапається способів, що примусово, з гори вводять певні норми для поправи самої продукції масла. Які наслідки може мати для нашої молочарської продукції задуманий закон, про те поговоримо на иншому місці. Тут хочемо намітити лише основні лінії, якими повинна продиратись наша молода молочарська промисловість, примінюючи для себе вигоди стандаризації. Непотрібно хіба пригадувати того, що не слід нам йти сліпо шляхами закордону, тримаючись певних норм для того тільки, що так зробила з успіхом чужина, але треба її досвід примінити до наших обставин. Нашою ціллю є в першій мірі опанування якостево добрим продуктом краєвого ринку, бо в той час, коли ми часть нашого продукту вивозимо за кордон, чужина нас засипує своїм що до якости не все найкращим продуктом, підриваючи довіря до наших сил та диктуючи тим самим ціну нашому ринкові. На це слід звернути увагу тимбільше, що зараз польська держава не в силі гострішими мірами хоронити сільсько-господарську продукцію високим митним муром, бож невідповідаючий вимогам продукт годі самими митами штучно вдержати здібним до конкуренції, навіть на краєвому ринку.

Тут слід вказати на одну добру сторінку нашої кооперативної молочарської централі, а саме на те стремління, яке індустрія вже вспіла собі засвоїти і його придержується: достроюватися до смаку і вимог покупця. В нашій сільсько-господарській продукції треба це підчеркнути тим більше, що недодержування того правила вже в минувшині нанесло нам богато болючих втрат. Що в таких випадках не вільно забігати до екстремів, цього,

здається, і не треба пригадувати. Йдучи послідовно до поліпшення нашої продукції, ми мусимо виховувати, поучувати нашого рільника-продуцента всіми даними до диспозиції засобами та привчати його до тих досвідів і вимог, які ставить новітня рільнича господарка.

Для молочарського промислу стандаризація стає гамлетівським питанням »бути або не бути«. Стандаризація в молочарській продукції не кінчається з виробом масла і сира, чи приправою стало одноякісного консумційного молока; вона сягає своїм коренем до стайні, до кормлення, доєння, до плекання молочної худоби взагалі. В наших відносинах це значить, що мусимо в першій мірі поправати до границь технічих можливостей якість молока, його процентовий обсяг товщу та чистоту. Порушена новими силами »Сільського Господаря« справа годівельних станиць молочної худоби, контрольних стацій молочности, все це теж стоїть у звязку з принціпом стандаризації. Спеціяльно контрольні стації мають важке і відповідальне завдання що до піднесення молочарської продукції.

Що засновування контрольних стацій (годівельних і молочних), хемічні аналізи, саме удосконалювання виробу, пастеризації сметани, відповідне оригінальне упакування піднесе адміністраційні видатки наших молочарень, це нас не сміє в ніякому разі відстрашувати, бо разом з тим піднесеться якість і вартість продукту, збільшиться на него попит, що безуслівно ці видатки покриє.

Не треба також забувати, що повоєнний час поволі перейшов до історії; час, де за товар без огляду на його якість плачено кожну ціну, відійшов рівнож туди. Нині отже продуцентові не лишається нічого другого, як якістю пробиватися до успішної конкуренції. В наших обставинах це тим важніше, що ми находимось у виїмково тяжкому положенні і що надіятись якої небудь і від кого небудь помочі — даремна страта часу. Ми відказані самі на себе і свідомість того повинна витворювати в нас тим більшу певність нашого не успіху, а побіди.

Перед нашими отже сільсько-господарськими кругами, фаховою молочарською централею наростає ще одно питання, яке з великою розвагою, по докладному простудіюванні складних обставин нашого села, мусить бути рішене згідно з інтересами нашого рільника-продуцента та привести кооперативну молочарську продукцію не лише до закріплення тих успіхів, які вона осягнула на краєвому а почасти і заграничному ринку, але й дати змогу вийти на ширше поле.

інж. П. Коцюба.

НОВА КНИЖКА! *НОВА КНИЖКА!*

Основи кооперативного молочарства

нап. інж. Е. Храпливий,

вид. РСУК. **Ціна зл. 3·50**

Кооперативний збут в Сполучених Державах Америки.

В европейській кооперативній літературі дуже мало ознайомлені з кооперативним рухом Америки, а між тим і по своїм розмірам і по своїм властивостям рух цеї заслуговує уваги. Коли иноді кажуть про малу ролю кооперації в Сполучених Державах Америки, то, звичайно, мають на увазі споживчу кооперацію, яка дійсно мало там розвинута, не дивлячись на те, що спроби до організації її робились нераз на протязі більш ніж півстоліття. Причинами малого успіху споживчої кооперації можна визнати: високий рівень життя працюючої кляси, у якої не йде про ощадження якогось сотика, з другого-ж боку характеристична для Америки економізація праці. В Америці більше турбуються про те, щоби з як можна найменшою затратою праці залагодити справи домашнього господарства, а головну працю направити на зарібкове господарство. В Америці завше можна заробити більше своєю професійною працею, ніж заощадити на домашньому господарстві. З огляду на це там швидче скористуються послугами приватної крамниці, що постачає споживчі продукти на домівку, ніж витрачуватимуть час на купівлю в кооперативній крамниці, яка не завше може бути приміщена дуже близько. Також не має Американець часу, щоби присвятити його управлінню чи контролі споживчої кооперативи. Але инакше стоїть справа, коли кооперація може прислужитись в організації зарібкового господарства, в збуті продуктів зарібкового господарства, з окрема в збуті продуктів фармерського господарства, чи в накупі для зарібкового господарства. Тут вже йде річ про основну зарібкову діяльність, а до вигідної і доцільної організації її Американець дуже чутливий. З огляду на це кооперація продуцентів відограє там далеко більшу ролю, ніж кооперація споживачів. Можна сказати, що найбільш характерною для Америки є кооперація для збуту сільсько-господарських виборів. Правда і кооперативний накуп в Америці в деяких галузях відограє помітну ролю. З окрема, напримір, в східних стейтах, де поширене молочарство на купованих, концентрованих кормах, чи інтензивне рільництво, що потребує накупу штучного угноєння та поліпшеного насіння.

Дуже великого розвитку осягнула також кооперативна асекурація серед фармерів. З окрема асекурація будов від пожежі. Більш як на 6 міліярдів долярів майна є заасекуровано у кооперативних асекураційних товариствах фармерів і кооперативне обезпечення ощаджує фармерові витрати на асекурацію на 50%, в порівнанні з тим, що треба булоби платити приватним компаніям.

Сильно поширені кооперативні телєфонові товариства.

Але всеж найбільш характерним видом кооперації в Америці є кооперативний збут сільсько-господарських продуктів. Щоби показати важливість кооперативного збуту для американського сільського господарства, наведемо такі відомости: міністерство землеробства обраховує, що в 1925 р. було 2.700.000 членів ріжних кооперативних організацій для збуту. Коли взяти на увагу, що деякі фармери належали до більш ніж одної організації (а це буває не рідко), бо американські кооперативні організа-

ції для збуту дуже спеціялізовані і обмежуються звичайно збутом одного виду продуктів, то всеж можемо рахувати, що біля 2 міліонів фармерських господарств належало до одного чи більш кооператив для збуту. Себто біля 1/3 всіх фарм в Америці збувало свої вироби через кооперацію. В деяких районах Америки, як напримір, в стейті Мінезотта більш як половина фармерів належить до кооперативних організацій.

Загальну суму продажу всіх кооператив для збуту згадане міністерство обраховує за 1925 рік в 2,400.000.000 долярів, себто недалеко від тисячі долярів продажу на кожного члена кооперативи. З певним приближенням можна сказати, що кооперативні продажі складають біля третини всіх продажів сільсько-господарських продуктів в краю. Навряд чи є багато країн, де кооператизація збуту сільсько-господарських продуктів пішла так далеко. Яку ролю кооперативний збут відограв для головних продуктів сільського господарства Америки, видно з нищенаведеної таблиці.

Сума продажів та число членів кооператив для збуту головних продуктів сільського господарства в Америці:

Назва продуктів збуту	Сума продажів в міл. долярів	Число членів в тисячах
Збіжжа	750	520
Молочарські продукти	535	460
Худоба (рогата, безроги, вівці)	320	400
Овочі	280	180
Бавовна	150	300
Тютюн	90	300
Инші продукти	275	540
Разом	2.400	2.700

Таким чином кооперативний збут в Америці захоплює всі головніші напрями тамошнього сільського господарства, а не обмежується лише якимись окремими галузями.

Треба відмітити, що з окрема швидкий розвиток кооперативного збуту помічався за останні 10—20 років. На протязі останніх 10 років (з 1925 р.) кооперативний збут зріс приблизно в чотири рази (число членів з 651.000 в 1915 зросло до 2,700.000 в 1925, а загальна сума продажів з 636 міл. долярів до 2.400 міл. долярів). Але певні галузі сільсько-господарської кооперації в Америці розвинулись значно раніше. Так кооперативне обезпечення почалось раніш як 80 років назад. Молочарська кооперація теж одна з старих галузів американської кооперації, з окрема кооперативні сироварні. Трохи пізніше виникли кооперативні маслоробні.

Кооперативні елєватори (зсипи) для скупки і збуту збіжжа, як поодинокі явища, теж виникли досить давно, але масовий кооперативний рух в области елєваторної справи почався яких 20 — 25 років назад. Приблизно такого ж віку кооперативний рух серед продуцентів фруктів і овочів. Ще пізніше захопила кооперація збут худоби. Тут кооперація прибрала масовий характер яких 10—15 років назад. Широке захоплення кооперацією збуту бавовни і тютюну та деяких других галузів треба віднести вже до повоєнного часу, коли наступила повоєнна кріза сільського господарства в Америці.

Ріжниці в віку кооперації по окремих галузях сільсько-господарського збуту відбиваються й на організаційних формах кооперації в них. Загально можна сказати, що в американській кооперації боряться зараз два організаційні типи: кооперація збудована на принципі федерації і кооперація централізована.

Старші кооперативні організації, що розвивалися поволі, виникли в формі місцевих кооперативних організацій, порівнюючи малого розміру; це були кооперативні сироварні (30—40 членів), кооперативні маслоробні (100—150 членів), місцеві фармерські елєватори (теж 100—150 членів). До цьогож типу належали і старші кооперативні організації по збуту фруктів а пізніше в ційже фармі організувались кооперативи по відправці худоби на центральні ринки. З поширенням числа місцевих кооператив по збуту в ріжних галузях, коли виникли спільні для них завдання, місцеві кооперативи обєднались в районні, а далі й у ширші обласні союзи на принципі федерації. В деяких галузях союзне федеративне будівництво розвилось дуже сильно. Витворились міцні союзи, що перебрали на себе багато функцій від місцевих кооператив, в тому числі самий збут. З окрема сильне союзне будівництво виявилося в деяких галузях фруктової (овочевої) кооперації (наприклад відома союзна організація для збуту помаранч та цитрин в Каліфорнії, що охопила в цілому всю цю галузь сільсько-господарської продукції) та в молочарській кооперації. Навпаки, в области збуту збіжжа кооперативна організація в Сполучених Державах не вийшла за межі місцевого ринку. Місцеві кооперативні елєватори і до цього часу не витворили спільної організації, що перебралиби на себе збут збіжжа на центральних гуртових ринках. Кооперація тут заступила лише місцевого скупщика; далі на центральних ринках збут збіжжа провадиться і кооперативними елєваторами через приватний торговельний апарат. В Канаді кооперативний збут збіжжа набрав далеко більш централізованого характеру і своєю організацією захопив всі ступні збуту аж до центральніх внутрішних ринків і ринків експортових. Ми не можемо тут зупинятись на причинах, через що в певних галузях кооперація захопила всі ступні збуту, в других же обмежилась лише низчим ступнем. Можемо вказати лише на той факт, що центральні збіжеві ринки вже раніш були добре зорганізовані в спеціяльні біржі з розвиненою системою приватних комісійних домів, що працюють добре і дешево, тоді як центральні ринки фруктові, овочеві і молочарські такої міцної організації не мали.

У всякому разі у всіх тих галузях кооперативного збуту, що розвивались поволі на протязі довшого часу, незалежно від того, чи витворились в них сильні союзні організації чи ні, основою являються місцеві кооперативи.

Цілком инший тип кооперативної організації утворився в тих областях кооперативного збуту, де кооперація виникла раптовно за останні роки. Тут організатори поставили собі метою зразу же виступити на центральних ринках. Вони не могли чекати на повільний розвій місцевих кооператив, щоби пізніше створити з них союзні федерації, що координувалиб діяльність місцевих кооператив. Щоби осягнути вплив на центральні ринки з самого ж початку організувались великі централізовані товариства, що захоплювали цілі стейти, чи навіть більші области. Вони вступали в звязок з окремими членами — фармерами безпосередньо, поминаючи організацію місцевої кооперативи, яка була відсутня. Деякі з таких централізованих кооператив, як наприклад кооперативні організації для збуту

тютюну чи бавовни, нараховують кожна декілька десятків а то і більше сотні тисяч членів.

Окремі члени тут звязані з центральною організацією для збуту безпосередньо, вони зобовязались передавати їй на збут свої продукти по довготерміновим контрактам. Члени, що порушували ці зобовязання, мусіли платити штрафи від кількости проданих поза кооперативною організацією продуктів, або і відповідати перед судом за нанесені через те кооперативі втрати.

Таким чином основними рисами цих новіших форм кооперативного збуту були: великий розмір кооператив, що притягли безпосередньо велику кількість членів, не витворюючи місцевих організацій, з другого боку довготермінові зобовязуючі контракти з своїми членами.

Метою такої організації було, як можна швидче і як можна більше вплинути на центральні ринки збуту, охопивши в одну організацію по можливости більшість продуцентів певної галузі і забезпечивши на довший час збут їх загальної продукції через кооперативи. Більшість таких організацій виникла під час сільсько-господарської кризи, що почалася в Америці в 1920 році, коли ціни на сільсько-господарські вироби різко впали. Організатори таких централізованих кооператив гадали, що забезпеченням контролі над збутом значної частини певного продукту і введенням певної політики уреґульованого випуску на ринок продукту, їм вдасться підвищити ціни до рівня, що забезпечувавби фармерові певні прибутки. В основі цеї політики лежить, як видно, ідея монополізації ринку, яка так характерна для капіталістичних обєднань в промисловости.

Треба сказати, що ідея централізованих кооператив по збуту з початку виникла в певних спеціялізованих галузях сільсько-господарської продукції. Вперше така організація була вжита для збуту сушеного винограду та сушеного чорнослив в Каліфорнії. Там ця продукція була сконцентрована в більш менш обмеженому районі і централізовані кооперативні організації змогли зразу же охопити більш 2/3 загальної продукції і забезпечити збут їх на довший стан пятилітними чи семилітними контрактами зі своїми членами. Таким чином на певний час була дійсно створена монополізація ринку і кооперативи по збуту цих продуктів використували таку свою позицію значним підвищенням цін.

Але така політика цін відбивалася зле на пізнішому розвитку цих кооператив. Високі ціни викликали значне поширення продукції, що скінчилося перепродукцією і неможливістю збути весь продукт по вигідних цінах. В кінці кінців ціни мусіли бути знижені і дотичні галузі терпіли тоді від надмірної перепродукції. Себ-то виявилось те, що нераз траплялося в наслідку капіталістичних обєднань в области промисловости.

Колиж така політика була вжита і деякими иншими на ново створеними кооперативами по збуту, напримір кооперативами по збуту тютюну, які зразу ж при їх заснуванні в 1921 р. притягли до себе більшість продуцентів, то і тут також з одного боку була викликана продукція, що не відповідала попиту на ринкові, з другого ж боку цим обмежувався розмір збуту. В наслідку цього на протязі 3—4 років виросла значна кількість тютюну, який кооперативні організації мусіли тримати на складах, чекаючи продажу, а це почало гнітити на ціни, та з другого боку викликало незадоволення членів, бо остаточний розрахунок за попередню кооперативну продаж тютюну можна було одержати лише з дуже значними опізненнями. В тойже час члени були зобовязані довготерміновими контрактами збувати весь свій продукт через кооперативу.

За останній час більшість централізованих кооперативних організацій для збуту зрозуміла вже невідповідність такої політики власним же інтересам і по части змінила політику монополістичної контролі цін. Також до певної міри поширюється думка й про те, що недоцільно є звязувати членів зобовязанням невідклично збувати весь продукт через кооперативу на протязі довшого часу. Багато кооператив для збуту перемінило свої контракти з членами в тому напрямі, що такі довготермінові контракти на бажання членів можуть бути розвязані на певний термін кожного року. Цим було визнано, що кооперативні організації можуть привязувати до себе своїх членів тим, що вони дійсно мусять допомагати своїм членам, дійсно робити їм послуги більші, ніж вони можуть мати від приватної торговлі, а не привязувати їх примусом чи притягненням до суду. Треба відмітити, що старші кооперативні організації, як то молочарські чи хлібні елєватори в Сполучених Державах, зовсім не звязують своїх членів зобовязаннями збувати весь свій виріб виключно через них. Не звязують контрактами своїх членів також кооперативи для збуту худоби.

Зясувалась також багатьма централізованими кооперативами потреба в місцевих організаціях, що обєднувалиби менші кількости членів звязаних сусідством і стоялиби поміж фармером і центральною організацією. Найбільшого успіху в організації збуту осягли ті кооперативні організації Америки, що своєю метою поставили не монополістичний вплив на ціни, а ліпшу організацію і здешевлення збуту з одного боку і поліпшення якости продуктів збуту з другого боку. В цьому відношенні найкращими прикладами можуть служити деякі союзні кооперативні організації для збуту фруктів (як вже згаданий союз кооператив по збуту помаранч чи цитрин, рівнож як і кооперативи для збуту горіхів) а також союз маслоробних кооператив в Мінезотті, чи кооперативних сироварень в Вісконсіну.

Цим кооперативам прийшлося провадити організацію збуту там, де не було добре зорганізованих центральних ринків, рівнож де стандартизація продуктів не була переведена установами державними, як це було зроблено відносно головних сільсько-господарських продуктів: збіжжа та бавовни.

Першим завданням кооперативних організацій і було поліпшення та стандартизація продукту. Так наприклад кооперативна організація для збуту помаранч поставила собі за мету звести велику кількість сорт оранжів на малу кількість, вибравши з них лише ліпші. Союзна організація впливала в цьому напрямі на місцеві кооперативи а через них на продуцентів. Далі була поліпшена сортовка продукту, клясифікація по розміру і якости, поліпшене було опакування. Далі кооперативи старалися підтримувати на протязі довшого часу одноманітність продукту, встановляючи на певні сорти свої союзні охоронні знаки (марки). Вимоги американського ринку до масового одноманітного продукту високої якости — є основні вимоги. Лише виконавши цю вимогу, кооперативні організації могли завоювати ринок, а поліпшуючи якість продукту, далі могли затримати ринок за собою на довший час. Так само і молочарські кооперативи, контролюючи якість та свіжість молока чи сметанки, що поступає від фармерів на маслоробні, встановляючи ціни на молоко згідно з його якістю, добилися поліпшення якости масла. Діяльність же союзу молочарень, що встановив інспекцію масла, привела до стандартизації продукту. З огляду на це масло кооперативних маслоробень придбало дуже добру славу і розцінювалось вище, ніж масло приватних фірм. При таких умовах, коли в останній час (1924 р.) союз маслоробень в Мінезотті перебрав на себе збут

масла на головних центральних ринках (як Ню-Йорк, Чікаґо, Філядельфія), передавши його до своїх аґентів на цих ринках, то йому було легко добитися широкого сталого збуту по цінах вищих, ніж масло, що продавалось приватними фірмами.

Кооперативам по збуту фруктів і овочів удалося також розвязати ще одну важливу проблєму, а саме встановити бажаний розподіл продуктів по ринках збуту і управильнити приток товару на ринки. Раніш, коли ринок був неорганізований, часто овочі і фрукти збігалися великими масами на якихось ринках і через це ціни ріжно падали, бо, з огляду на неможливість перехования швидко псуючихся фруктів чи овочів, приходилось їх збувати по великій ціні. Тепер великі союзні організації тримають добрий інформуючий апарат, що весь час держить як центральну організацію, так через неї і місцеві кооперативи в курсі про стан окремих ринків. В цьому кооперації дуже богато помагають відповідні інформаційні установи федерального уряду (Департамент Хліборобства). Маючи швидку і добру інформацію про стан ринку, кооперативна організація може контролювати і відповідно розподіляти рух товару на ринку. Це причинилося до більшої стійности цін.

Цікаво відмітити, що американські кооперативи по збуту витрачують значні кошти на рекляму своїх продуктів. З окрема це відноситься до кооператив по збуту фруктів. Той наприклад згаданий вже Союз по збуту оранжів (California Fruit Growers' Exchange) за 20 років витратив 9 міліонів долярів на рекляму. Але треба мати на увазі, що цей Союз продавав за останні 5 років щорічно на суму біля 85 міл. долярів, що складало більше 10% від загальної продажі оранжів в краю. Рекляма велась не тільки з огляду на боротьбу з конкурентами (бо кооперативна організація добре опанувала ринок), а головно для виховання споживача в напрямі більшого споживання фруктів. І треба сказати, що рекляма в цьому напрямі осягала значні наслідки.

Можна булоби торкнутись ще богатьох сторін діяльности американських кооперативних організацій по збуту. З окрема є дечому повчитись у них в організаційно-комерційній сторінці їх діяльности і в области техніки збуту. Правда, що техніка кооперативного збуту в Америці пристосована до умов американського ринку, що, як зазначили ми вище, характеризується масовим попитом на стандартизований що до доброти і якости продукт. В багатьох відношеннях умови американського ринку ріжняться в цьому від умов ринків европейських, а в звязку з цим мусить ріжнитись і техніка збуту. Але певні загальні організаційно-технічні проблєми залишаються в кооперативному збуті спільними. З огляду на це европейський кооператор, в тому числі і український, мусівби звернути більше уваги на американський кооперативний збут. Завданням цієї статті і було звернути увагу читача на те. Коли ж би хто цікавився більш конкретними питаннями що до організації і техніки кооперативного збуту, чи фруктів та овочів, чи продуктів молочарських, чи худоби, мусівби звертатись до відповідних публікацій та безпосередніх інформацій від кооперативних установ, тим більше, що і федеральний уряд Америки (Департамент Хліборобства) і сільсько-господарські коледжі окремих стейтів випустили дуже багато публікацій що до організації і техніки кооперативного збуту по головних галузях. Ці публікації можна одержувати від відповідних установ або за дуже малі кошти, або й зовсім безкоштовно.

Проф. В. Тимошенко.

Ще до дискусії над важною справою.

Великого шуму, більшого чим треба, наробило в нашій пресі виповідження державних кредитів нашим економічним установам. На щастя, кредити ці (пятьсот тисяч зол.) не так великі, щоби могли поважно захитати наше економічне життя.

Може і в тім випадку сповниться пословиця, що: »нема нічого злого, щоби на добре не вийшло«. Може факт виповідження державних кредитів заставить нашу суспільність поважно призадуматися над створенням власної кредитової інституції, котра могла би обслужити так наші кооперативні установи, як і дати догідний продукційний кредит для нашого селянства.

На жаль, у нас тільки одиниці і то незначна їх кількість інтересується так понятим кредитом. А що у нас потрібно кредитової установи, побудованої на правдивих засадах кооперативної самопомочі, а не на засадах лихварського визиску, це факт, про котрий ніхто не спорить.

У нас кожний, хто хоче і не хоче, деклямує, що ми селянська нація, в 90—95% зложена з селян, і через те кожна інституція політична чи економічна є народня і т. д. І що з того, що селянська нація, що з того, що 95% селян? А чи застановляються над тим, що та селянська маса спролєтаризована, що як не опамятаємося і не зачнемо економічної роботи на дійсних твердих основах, що та селянська нація для свого потомства лишить в спадку з економічних здобутків хіба жебрачу торбу? Наша кооперація бореться з кредитовими труднощами і лише запал і здоровий хлопський розум та упертість тримає її на висоті розвитку. Спролєтаризоване село примирає голодом і в даних відносинах лише радикальна зміна в організації нашого селянського господарства зможе хоч на час відсунути катастрофу, до якої котиться наше село.

Що поможе теоретична наука наших аґрономів на селі про модерну господарку, як садження збіжжа, управа промислових і лічничих рослин, перехід зі збіжевої на пашну годівельну господарку, коли наш селянин не має можности постаратися потрібного до того інвентара, насіння, погноїв то що? На це все потрібно селянинові кредиту. Потрібно кредиту на машину, на насіння, на молочну худобу, на погної, на меліорації і то кредиту дешевого і довшеречинцевого.

Скаже дехто, що ми ж маємо свої старі фінансові інституції, як Центральний Кооперативний Банк, Дністер, Земельний Банк Гіпотечний і цілу сітку повітових кас. Так, ці інституції і старі і є вони, але не для тих цілий, які потрібні зараз нашому селу.

По даним статистики РСУК. за 1926 рік нараховується на зах. українських землях 105 кредитових кооператив І. ст. (включно з повітівками, Дністром, і т. д.) і 1 Централя (Центробанк), що є членами РСУК. Ця цифра наглядно вказує на мале заінтересування відповідальних чинників нашого економічного проводу кредитовою кооперацією. З кінцем 1927 р. число кредитових кооператив піднеслося зі 106 на 113, а зараз, (травень 1928 р.) маємо 122 кредитових кооператив.

З кінцем 1926 р. виказує наша кредитова кооперація, обєднана в РСУК., 1,136.242·16 зол. власного майна. в більшости на уділах.

Вкладки виносили 2,826.808·58 зол.

Позичок уділено протягом року (1926) на суму 3,142.807·54 зол., з того припадає на векслеві позички 96,2%, на скриптові 3,8%.

Такий кредит ні по кількости, ні по формі далеко не відповідає нашим вимогам.

Не закриваючи правди, кредити наших „кооперативних" установ в більшости хіба тільки формою ріжняться в дечім від лихварських приватних кредитів. Знаємо випадки, коли самі кошти протесту векслів і судових вироків виносять вдвоє, а то й більше того, що було колись позичено — не рахуючи зовсім того, що довжник заплатив на »уділи« в касі, бо-ж при прольонґаті запротестованого векселя новий вексель деякі навіть видні установи трактують як »нову позичку« і вимагають нового уділу. До того приходить долярова вальоризація, яка ще збільшує довг, инколи на 70%!

Такий кредит, це руїна для кооператив і для поодиноких довжників, а не поміч.

Лихові конче треба зарадити і то зараз.

Розпочато в нас минулого року акцію дрібної ощадности, щоби в той спосіб дійти до більшого оборотового капіталу. Зроблено кілька свят-рефератів і на тім кінець. Аж 23. V. появилася поезія в прозі на тему, що, мовляв, протягом кількох тижнів відбувалися в р. 1927. в несподівано численних українських місцевостях і то переважно при дуже високім ідейнім підйомі, зовсім окремі святочні обходи під знаком »Першого Українського Дня Ощадности«, а в декотрих звітах з цих обходів згадується про синяву погідного неба і т. д. Управа Т-ва »Ощадність« впевняє, що до настроєвої інтензивности тих обходів можна сміло приноровити далечінь шляхів, на котрі наш загал мусить вступити. Вони є конкретними показчиками, в яких поважних і реальних умовах розвивається наш кооперативний рух, та з другого боку, з якими чуткими до інтересів нації одиницями прийшлося ставити перші кроки до затяжного діла всім членам і симпатикам нового Т-ва »Ощадність«.

За якийсь час, може не під впливом мая, а під впливом гарної осені, появиться знов поезія на ту ж тему, а там вже почекаємо знову до мая; тимчасом лихва на селі, маючи в нас уже засиджене право, буде собі спокійно процвітати.

Думаючі кооператори і весь наш селянський загал мусить отверто станути до бою з лихвою і визиском. Нашим кличем на найблизшу мету повинно бути створення сильної селянської і сільської кредитової кооперації. Сама вона не створиться і не вистарчить написати зі Львова указ і чекати на звіти, але треба йти в маси, на село і представити ясно образ і небезпеку, яка грозить нашому селянству і кооперації зі сторони лихварів, хочби навіть »кооперативних«.

А що в нас можна з успіхом зорганізувати сільську кредитову кооперацію (райфайзенки), найкращим доказом цього є село Лапшин коло Бережан. Зі зовсім малих, сотикових вкладок там прийшли до поважної кредитової установи.

Наших селян відстрашують від членства в кредитовій кооперації уділи (паї). Тому селянин стає членом кредитової кооперативи тільки з мусу, тоді, як потребує позички, а коли її звернув, більше ніщо його з кооперативою не вяже. З заявлених уділів в кредитових кооперативах І. ст. на основі даних статистики РСУК. за 1926 рік лише 42,1% було вплачено, мимо того, що там уділи стягаються при затяганню позички.

Треба отже нашу кредитову кооперацію будувати без уділів, а оперти її головним чином на вкладках, почавши від найнизших, як діється це

в Лапшині (див. Коопер. Респ. ч. 5). Тоді кожний член безпосередньо буде заінтересований і на кооперативу буде дивитися як на свою власну будову, не накинену згори, бо кожний член хочби найменшою вкладкою причинюється до її розбудови.

А всеж таки, для розбудови кредитової кооперації треба створити якусь тверду матеріяльну основу — запасний фонд. Уявляю собі створення такого фонду в той спосіб, що кожний член зобовязується давати на розбудову своєї кредитової кооперативи кожного року в осени, крім звичайних вкладок дрібної ощадности, по 1 ґарці (4 кґ) збіжжа, котре записується кожному членові по перечисленні на гроші з тим, що прим. через 10 літ не вільно його вибирати. Збіжжа належить очевидно продати через кооперативу тим, хто його потребує, або до Повітового Союза.

Найдеться в селі 150 охочих членів, зараз першої осени вони зложать 6 *q* збіжжа, що рахуючи по 40 зол. дає 240 зол. Протягом десяти літ зложиться в той спосіб 2.400 зол., не рахуючи відсотків, так, що рівночасно з дрібними ощадностями узискається поважну суму для кредитування села. Крім того, вважаю зовсім доброю думку Лапшинців про збірання дрібних грошевих вкладок що тижня через окремих збирачів.

Наше село найбільше терпить від малого кредиту. Позички затягає наш селянин найчастіше в сумі 10—50 зол. Такі кредити можна зовсім певно і то з добрим успіхом зачинати з членами, що вкладають до кооперативи хочби найменші ощадности і дадуть на розбудову кооперативи по ґарцеві збіжжа кожної осени не як жертву, а як вкладку.

Звісна річ, що нашому селянинові тяжко видати на якунебудь річ готівку. Але датки в натурі майже не грають в нього жадної ролі. І тому при створенні нашої кредитової кооперації треба на це звернути належну увагу.

В пяти воєвідствах на зах. українських землях нараховує польська статистика 1,114.743 господарств від 0,5 ha в гору. Коли від тої цифри відкинути 5% на неукраїнські господарства, то зістане не повний 1 міліон господарств, не рахуючи господарств до $^1/_2$ гектара, що становлять на наших землях досить поважну цифру (138.381). Припустім, що міліон членів зложить по 1 ґарцеві збіжжа нарозбудову кредитової кооперації в висшенаведений спосіб, то вже в першім році, не рахуючи дрібних вкладок ощадности, наше село малоби до розпорядимости на дрібний кредит 40.000 сотн. метр. збіжжа, що по перепродажі дає суму 1,600.000 зол.

Наше село мусить само зі себе викресати матеріяльну силу. Уважаю, що з таких дрібних початків при добрій господарці за кілька літ можна прийти до поважної незалежної від чужих чинників сільської кред. кооперації, а тоді не страшна буде нам кредитова політика польської держави.

О. Охрим.

Vivat sequens!

(Хто далі?)

Кооператива з Бовшова пише до нашої редакції, що, заохочена прикладом Лапшина, приступила до організації дрібних збірок між дорослими, а учитель в школі між дітьми і просить поради та відповідних друків. Як зачуваємо, цю акцію ведуть вже деякі сільські кредитові кооперативи в Коломийщині. Просимо їх цею дорогою о інформації. Зерно посіяне зачинає сходити. Ждемо дальших піонерів селянського кредиту!

З допису з Волині (Ковельщина).

(Селянство домагається райфайзенок)

...»Є тут також попит за кредитовою кооперацією. На нараді економічній домагалися селяне з Велимча, Матійова, Шайна і др., щоби в них заложити кредитові кооперативи. Лише ані Інспекторат в Луцьку ані Р. С. У. К. досі не заінтересувалися, щоби на Волині розширити рух райфайзенок. І так селяне села Шайна заснували в себе касу Стефчика а занехують свою (українську) господ.-споживчу кооперативу, яка через те ледви дихає. Час, щоби РСУК подумав про райфайзенки на Волині, які одинокі можуть виперти каси Стефчика, котрі влада скрізь пропагує (як також Кулка Рольнічі)...« *Інж. О. Сторонський (Ковель).*

Кустарна кооперація.

(Кооперування домашнього промислу).

Кооперація стремить задовольнити всі потреби працюючого люду, і чим більш ініціятиви і спритности виявляють провідники кооперативного руху, тим повніше кооперація обслуговує населення. Наша кооперація ще молода, вона охоплює ще далеко не всі галузі господарського життя нашого люду, але з кожним роком вона завойовує нові й нові позиції, поширюючись на все нові ділянки народнього господарства, даючи все нові докази животворности нашого народнього духу.

Особливо горяче слід привітати думку про утворення кооперативного обєднання домашнього промислу Гуцульщини, здійснення якої поставлено на порядок денний в Косівщині. Кустарні промисли мають величезне значіння для гірського населення, даючи йому можливість використати вільний час. Заробіток від кустарних промислів може значно збільшитись, як що з одного боку організувати регулярний збут кустарних виробів, а з другого — дати кредит, необхідне приладдя та деяку сировину, як фарби, нитки, тонке полотно то що. Все це може дати кооперація.

Найтяжче організувати кооперативний збут кустарних виробів а між тим як раз цей вид кооперації може принести найбільше користи кустарям. Отже не дивлячись ні на які труднощі, треба братись за його організацію. З початку можна вести справу на комісових підставах. Кожний майстер-кустар сам би призначав ціну на свої вироби, а кооператива добавлялаби тільки відсоток на покриття накладних витрат, бо ніякого ризика кооператива не неслаби; все ризико залишалосьби на майстрові, і наколиб якусь річ не вдалося продати, вона малаб бути повернута назад майстрові. При такій системі не потрібно булоб і великих капіталів, бо розплата з майстрами переводилась би вже після продажу виробів чи якоїсь частини їх. Правда, що наші люди не звикли до продажу виробів на комісових умовах і з початку справа йтиме дуже поволі, але помалу люди звикнуть й охоче даватимуть вироби на коміс, бо це дає їм можливість продати дорожче. Особливо це буде вигідно цим майстрам, вироби яких знайдуть швидкий попит на ринку.

Саму організацію найліпше перевести так. В кожному селі слід заснувати товариство кустарів, хочби й невелике, хочби навіть в ньому було якихсь 10—15 членів. Його завданням булоб збірати вироби та відсилати їх по вказівках союзу. До кожної речі слід причепити спеціяльну картку,

що малаб з одного боку печатку товариства або хоч назву села, а з другого — число, ціну та призвище майстра. Завданням союзу, в який входилиб членами товариства кустарів, булоб підшукувати ринок для продажу виробів.

Насамперед слід би було відчинити маґазин у Львові чи у Варшаві на одній з головних вулиць на видному місці, по можливости на розі двох великих вулиць. Магазин повинен мати великі виклади-вітрини на вулицю, а в середині має бути уряджений так, щоб можливо більше краму було видно покупцям. Це — не крамниця споживчого товариства, куди покупець приходить, наперед знаючи, що саме він має купити; магазин кустарних виробів мусить приваблювати покупця красою й оригінальністю виробів; він повинен рахувати на випадкового покупця, можливо чужинця. Тому тут треба використати всі види реклями, від принадливих викладів у вітринах до світляної реклями у кінах і роздачі листків-летючок на ріжних мовах. Треба брати участь у всяких виставках; треба писати статті в часописах, щоби зацікавити публику. Треба влаштовувати продаж художніх річей підчас концертів, вечірок, зїздів, на вулицях, особливо перед святами — словом, де тільки можна.

Справа піде добре тоді, коли магазин притягне увагу як найширшої публики Для цього треба, щоби у ньому були не тільки мистецькі вироби, призначені для прикаси, а й ріжні предмети одягу чи хатнього господарства, які можуть виробляти кустарі. В Чехословаччині населення гір працює не тільки біля вишивок, мережок, різьби на дереві, воно також плете панчохи, светри, ріжні сіточки, робить коци й килими, діточі грачки і т. п., — і все це продається у маґазинах, призначених для продажу кустарних виробів. Щось подібне можна поширити і в наших горах, де населення бідує через брак заробітку; можна навіть для цього утримувати фахових інструкторів-майстрів, що, мандруючи з села в село, навчалиб людей нових праць.

Далі, треба пристосовувати вироби до вимог часу, до смаку публики, навіть до моди. Наші вишивки й мережки з їх чудовими візерунками можна перенести на модерний одяг, на дамські блюзи, сукні, плащі, серветки, хусточки; нашими візерунками можна прикрасити гаманці й торбинки для пань, краватки і т. п. Треба пропаґувати ці вироби в пресі, щоби публика одвикла помалу від стремління задовольняти свої потреби неодмінно виробами закордонними. В усякім разі наші взори швидше надаються до задовольнення естетичного почуття, а ніж т. зв. »тутанкаменівські«, і добре поставленою реклямою можна вплинути навіть на моду.

Пізніше при поширенні справи, з допомогою кооперативного банку можна справу поставити ширше, відчинивши магазини для продажу кустарних виробів у Берліні, Парижі, Льондоні. Н. пр. чеські виробничі спілки продають свої вироби в Льондоні і навіть в Америці. Ми моглиб використати присутність в Америці наших людей і налагодити збут кустарних виробів до Канади й Сполучених Держав. Приватна ініціятива робила вже деякі спроби в цьому напрямі, але все це робилося несистематично, без наперед продуманого пляну і до того дуже часто людьми, що на цьому не дуже то розумілися. Більш цікавою є спроба, яку провела „УМСА", використовуючи працю нашої еміґрації в Тарнові та в таборах. Кооперація може поставити цю справу значно ширше, так, щоб це могло дати заробіток десяткам тисяч родин.

Почавши з малого при систематичній та умілій праці, можна досягти дуже й дуже великого.

Б. М.

Продукційна кооператива „Союз Промисловців Гуцульщини“ в Косові.

На превелику радість зачинають у нас вже появлятися і справжні продукційні промислові кооперативи, що ставлять своєю метою організацію наших домашніх промисловців (курстарів). Такою першою кооперативою в дійснім розумінні слова є »Союз промисловців Гуцульщини«. Про цю кооперативу маємо такі близші дані.

Кооператива заснована 21. вересня 1927 р., а почала діяльність з початком 1928 року. Членів має під цю пору (в травні 1928 р.) 44, які декларували разом 60 уділів (паїв); один уділ виносить 50 зол.; бідніші члени сплачують його ратами. Не всі члени є одночасно робітниками в кооперативі, але всі робітники є і мусять бути членами кооперативи. Приймаються до кооперативи в члени тільки люди солідні і громадські.

Кооператива поставила собі завданням організувати виробництво в трьох напрямках: ткацтва, столярства і різьбарства. Вже тепер кооператива виробляє у відділі ткацькім: всякого рода полотна, ручники, полотна на пластові однострої, капи, портієри, столові накриття, фартушки, гуцульські торбинки, крайки, лугові відзнаки, килими, ліжники, всякого рода вишивки і т. д.

У відділі різьбарсько-столярськім виробляє і продає: всякого рода мистецькі гуцульські вироби, включно до домашньої обстановки (меблів) в гуцульському стилі. Плянується також виріб забавок, для чого робляться вже підготування.

Роботи виконуються в більшости на власний рахунок і ризико, також по замовленнях.

Праця відбувається почасти спільно у варстатах кооперативи, почасти похатньо, на приватних станках (варстатах) членів. Власних варстатів ткацько-килимарських кооператива має 10 і 3 машинки. Крім того члени мають около 15 своїх власних варстатів по домах, на яких виконують роботи, приділені їм кооперативою. Різьбарських варстатів має кооператива 2 і відкриває вже третій.

Кооператива затруднює пересічно 30 робітників-членів крім учнів, які теж працюють. Всі вони є фахівцями в своїх галузях ремесла і мають по кільканадцять літ практики.

Крім цього кооператива зорганізувала при собі вишивкарки, організує т. зв. шлюсарів, які сиплять з мосяжу топірці, люльки, стремена й инші металеві вироби. Ціни в кооперативі найнизші з усіх робітень в Косові, оплата робітникам вища, як деинде; це мало вже той добрий наслідок, що й инші робітні в Косові мусіли трохи піднести платню своїм робітникам. Залежно від висоти продукції, робітникам признається право на премію, що буде виплачена по році.

Кооператива ставить поки що перші кроки і, можна сказати, з успіхом. Її провідники носяться з свідомою думкою: зорганізувати всіх кустарів Гуцульщини і головне — найти ринки збуту для їх виробів; далі плянується взагалі естетичне удосконалення виробництва через розвиток питомостей місцевого гуцульського стилю, творення нових моделів і т. и.

Поле для праці кооперативи в горах Карпатах є величезне і якщо цій кооперативі вдасться дійсно перетревати перші найтяжчі часи і проломати недовіря населення якраз до кооперативної форми організації кустарництва (бо місцеве населення сотками літ привикло до думки, що

організатором може бути тільки приватний підприємець — витискувач поту—), то хвиля кустарної кооперації, при відомій рухливости гуцульського племени, може розіллятися широко по наших горах, підносячи їх культурно і економічно.

Як нас інформує косівська кооператива, вона навязала вже торговельні зносини з Америкою і Чехословаччиною, куди висилає свої вироби; взагалі зацікавлення кооперативою росте.

Піонєрам нашої промислово-продукційної кооперації чистого типу бажаємо найкращих успіхів в їх праці, а ті напевно прийдуть при витревалости і внутрішній солідарности всіх членів кооперативи.

На підпору і організацію домашнього промислу в Польщі, яким займається велика частина сільського населення, звернено в останній час увагу. Це відноситься передовсім до створення відповідних умов для його розвитку й підсилення головно шляхом уділення фінансової допомоги (кредиту), а також в напрямі наладнання гуртового продажу його виробів на теренах збуту. Тій цілі має служити новозасноване у Львові з ініціятиви і під егідою краєвого промислового патронату кооперативне підприємство під назвою: »Centralny Bazar Przemysłu Ludowego«, яко торговельна централя, що матиме завданням головно гуртове закуплення сирівців на спільний рахунок та продаж їх своїм членам, а з другого боку вона має дбати про організацію краєвого й закордонного збуту готових виробів своїх пайщиків. Ця централя має посередничати в постачанню кредитів і оборотових капіталів, уділювати грошові позички на замовлення, на прийняті до комісового продажу вироби, а також продавати на кредит сирівці. — Уряд відпустив вже »Базарові« кредит з фондів призначених після конституції 1924 р. для підпирання народнього промислу. Уділи визначені дуже низькі у висоті всього 25 зол, при чому статут передбачає вплату уділу частками.

Між иншими в члени »Базару« вступили: »Krajowy Fundusz popierania rękodzieł drobnego przemysłu,« »Stały Fundusz przemysłowy,« та 7 повітових Виділів Галичини (»Słowo Polskie« 22.II 28). — Цей факт є цікавий для нас тим, що на громадські гроші, збирані з українського населення в Галичині, буде підтримуватися польський домашній промисл.

Звертаємо увагу наших дрібних виробників, зайнятих в домашньому промислі, ще на иншого роду більшу небезпеку з боку новозаснованої централі — підприємства з немаловажним політичним значінням. Ця небезпека полягає в організованому наступі на економічні підвалини нашого життя, захвачення його в орбіту польських господарських інтересів і впливів, а відтак — в облегченні польонізації нашого краю. Про це свідчить не лише сам факт заснування згаданої централі в серці зах. укр. земель, у Львові, а далі відпущений урядом »w zrozumieniu ważnosci zadań« кредит та висота уділу з розрахунком опанувати економічно нашого дрібного виробника й домашнього промисловця, але вже й перші кроки самого »Базару,« які підтверджують наші побоювання. Що ця централя має гуртувати не лише кооперативні підприємства, а й окремих осіб, свідчить хочби оголошення »Базару« в »Слові Польськім« з дня 24 лютого ц. р. (на ст. 12), яким запрошуються до участи й підпертя нової кооперативи приватні власники робітень ткацького, килимарського, кошикарського, гончарського, забавкарського, різьбарського, поворозницького, ситарського, щіткарського і ин. домашнього промислу.

Український вирібник мусить усвідомити собі цю небезпеку і стати до самооборони проти нової загрози його економічній самостійности й національній екзістенції та не піддаватися принаді моментальних вигід, які з того може мати; мусить знайти в собі силу відпорности. Небезпека диктує і спосіб активної оборони: одинокою радою може тут бути прояв власної ініціятиви в напрямі організації укр. домашнього промислу й заснування анальоґічної української централі.

Господарська хроніка.

Курс доляра. В курсі доляра Північно-Американс. Сполуч. Держав в м. цвітні і на початку травня не зайшло жадних змін в порівнанні з попередніми місяцями. Доляр коштував в середньому 8·90 зол.

Гуртові ціни за головні збіжа на польських і світових ринках (біржах) в часі між 16.IV і 12.V в долярах за квінтал (q):

	Пшениця:			Жито:			Ячмінь:			Овес:		
	1927	1928		1927	1928		1927	1928		1927	1928	
	9-14.V.	16.IV.	12.V	9.14.V.	16-21.IV.	7-12.V.	9.14.V.	16-21.IV.	7-12.V.	9.14.V	16-21.V.	7-12.V.
Варшава . . .	7·07	7.20	6·71	6·10	6·00	5·86	5·53	6·04	6·01	5·26	5.69	5·52
Познань . . .	6·48	6·63	5·86	5·71	5·98	5·86	—	5·51	5·62	4·93	4·94	4·89
Берлін	7·07	6·39	5·39	6·48	6·84	6·80	5·84	6·51	6·50	5·74	6·31	6·37
Ліверпуль . .	6·26	6·09	—	—	—	—	—	—	—	4·73	5·54	—
Новий Йорк .	5·84	6·45	6·54	—	5·82	6·00	—	—	—	—	—	—

Ціни довоєнні (1913 р.) та середні ціни цих родів збіжа за 1927 подані були нами в ч. 5 »Кооп. Республики« (ст. 243).

Цифри, які тут подаємо, є середні тижневі дані, виведені головним польським статист. урядом у Варшаві, для середніх сортів збіжа. З таблиці бачимо, що на польських ринках є пануючою тенденція до зниження цін, при чому в межичасі (між 16.IV і 12.V) на загал беручи, не відчувалося значних хитань з виїмком ціни на жито в Познані, яка тут під кінець цвітня хвилево підскочила до 6·25, що одначе не мало впливу на загальну тенденцію, яка панувала на польських ринках. Польща завдячує той стан головно обильному довозові збіжа зза кордону (див. К. Р. ч. 5).

На світових біржах бачимо більші хвилювання і значнішу нервозність, так що є тяжко означити пануючу тенденцію, яка згідно з нотуваннями на рідних ринках, виявляється дуже змінною з незначним нахилом до зросту цін.

Місцеві ціни за збіжа, плачені продуцентам в Польщі та на українських землях в цвітні б. р. за квінтал (q.) в золотих:

	Пшениця:	Жито:	Ячмінь:	Овес:	Картофля їдома:	Картофля промисл.:
Польща (середньо) IV. 1927	53·50	40·97	36·59	36·72	10·77	8.71
» » IV. 1928	57·37	48·40	45·10	44·95	9·93	7·26
Варшава » » »	59·40	49·47	46·47	45·99	8·62	7·41
Полісся » » »	58·67	49·18	47·12	50·90	10·70	8·72
Волинь » » »	55·94	47·21	42·86	42·20	8·42	6·96
Познань » » »	55·86	50·08	44·23	43·53	9·81	7·55
Львів » » »	57·51	48·17	45·30	44·56	10·82	8·39
Станиславів » » »	56·04	46·76	41·71	41·98	10·16	7·66
Тернопіль » » »	54·81	45·55	41·65	39·90	7·45	6·19

Місцеві ціни за худобу. В квітні платили за штуку в золотих:

	по воєвідствах:						
	Варшава:	Полісся:	Волинь:	Познань:	Львів:	Станиславів:	Тернопіль:
За коні . .	536	462	392	540	388	358	401
За корови молочні .	558	398	412	560	486	574	506

Звіринні харчові продукти в міс. цвітні 1928 в золотих:

Один кілограм свинини коштував у Варшаві — 1·86, на Поліссі — 2·01, на Волині — 1·83, в Познані — 1·70, у Львові — 1·66, в Станиславові — 1·68 і в Тернополі — 1·63. Середня ціна в Польщі — 1·88. Перед роком (IV. 1927) — 2·06.

За оден літр молока платилося у Варшаві — 0·28, на Поліссі — 0·34, на Волині — 0·32, в Познані — 0·27, у Львові — 0·33, в Станиславові — 0·32 і в Тернополі — 0·31. Середня ціна в Польщі — 0·31. В 1927 р. (IV м.) — 0·30.

Десяток яєць коштував у Варшаві — 1·33, на Поліссі — 1·22, на Волині — 1·12, в Познані — 1·34, у Львові — 1·20, в Станиславові — 1·14 і в Тернополі — 1·18. Середня ціна в Польщі — 1·26. В 1927 р. (IV м.) — 1·09.

Міжнародні деталічні ціни харчових продуктів в центах Північно-Американських Сполучених Держав:

Артикули	Вага	Варшава	Берлін	Прага	Відень	Париж	Лондон	Рим
Житний хліб .	1 кґ.	7·2	10·8	10·1	10·0	—	—	—
Пшенич. хліб .	»	12·4	—	10·8	—	8·3	10·0	10·6
Пшенич. мука .	»	11·6	13·4	11·9	10·2	14·2	11·7	11·1
Риж	»	14.0	15·8	13·8	13·5	22·6	13·0	—
Картопля . .	»	2·0	2·6	2·7	2·8	—	5·8	6·4
Молоко . .	1 літр	6·1	7·2	6·5	7·3	—	12·5	7·9
Яйця . . .	1 шт.	2·0	3.1	2·2	2·1	3·5	3·2	3·4
Масло	1 кґ.	88·6	96·9	68·1	90·2	110·2	95·0	92·6
Мясо волове .	»	33·1	52·6	45·9	45·1	51·2	56·0	—
Свинина . . .	»	33·2	40·7	—	57·8	—	—	63·5
Цукор	»	16·6	14·4	17·9	13·0	18·5	14·8	36·5
Кава	»	116·1	—	142·2	138·2	118·1	—	169·4
Чай	»	323·6	—	—	282·0	236·2	143·5	—

Польсько - німецькі торговельні переговори. Німецько-польські господарські переговори, як інформує преса з обох боків кордону, мають бути невдовзі відновлені. Предсідники делеґацій обох держав зустрілися 22. IV. ц. р. у Відні і наслідком їх розмов відносно можливостей і підстав поновлення переговорів був підписаний протокол, який обі влади мали би акцептувати. Як інформує »Berliner Tageblat« (20. IV.), німецький уряд прийняв протокол 19. IV. 1928. Між тим польський уряд, який є більше зацікавлений в унормованні господарських відносин між Польщею і Німеччиною усталив так свій погляд, як читаємо в пересовім комунікаті з дня 26. IV. ц.р.: »Dążąc do ułożenia dalszych prac w komisjach, postanowiono zwrócic się do rządu niemieckiego o pewne wyjasnienia w związku z rozmowami wiedeńskiemi«.

Польська преса пояснює становище свого уряду так, що воно не є однозначним з саботажем дальших пертрактацій. Тимчасом митна боротьба між обома державами йде далі.

Свині вивозяться — сало довозиться. Таке диво можливе тільки в країні такої неорганізованости під господарським зглядом, як Польща.

Як відомо усі дільниці Польщі, в цьому числі і українські землі вивозять рік-річно за кордон поважну кількість безріг. Напр. в р. 1924 вивезено тільки до Австрії і Чехословаччини 400.000 штук у ватости 31 міл. золотих; в р. 1925 вивезено 870.000 безріг у загальній вартости 74 міл. зол.; в р. 1926 — 594.000 штук вартости 80 міл. зол. (Rocznik statystyczny 1927).

Між тим до Польщі довозяться поважні кількости свинячих товщів (числа значать кількість тон):

	1922	1924	1925	1926	1927
Сала	277	4.699	1.445	694	3.033
Смальцю	7.519	11.091	10.315	7.123	15.170

Сало довозиться головно зі Спол. Держав Америки, дещо з Мадярщини, Голяндії і Німеччини; смалець головно з Америки, дещо посередньо з Голяндії, Німеччини і Данії. Довіз товщу особливо великий в останньому році (1927).

Грошева вартість довезеного товщу виносила:

В р. 1924 — 28 міл. зл.
» 1925 — 25 » »
» 1926 — 23 » »
» 1927 — 49 » »

Виходить, що напр. в р. 1926 народнє господарство Польщі, вторгувавши за безроги кругло 80 міліонів зл., повернуло з цього 23 міліони заграниці у виді заплати за товщ.

Польські діячі оправдують куріоз з закордонним салом тим способом, що, мовляв, з Польщі вивозяться тільки мясні безроги, отже товщ треба довозити. Це оправдання дуже наївне, обчислене на дуже некритичні уми. Хіба не можна зробити так, що свині опасати у себе? Тимчасом діються такі куріози, що з Польщі вивозяться за кордон млинські висівки (ґрис ітп.) бо розумний Німець знає, що з ними робити!

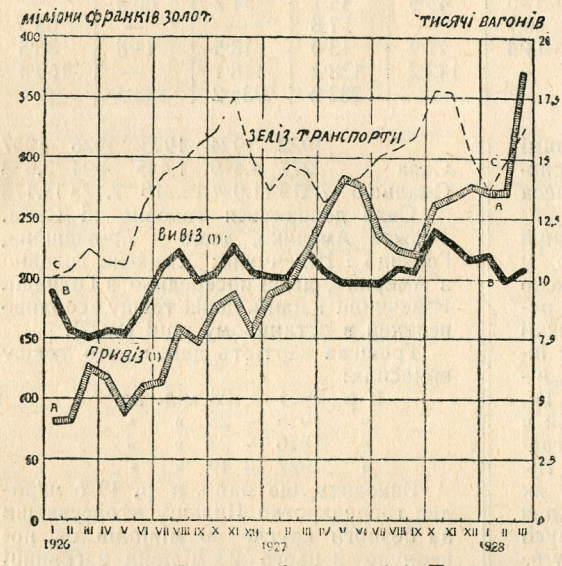
Імпорт сільсько - господарських машин до Польщі. В першому кварталі 1927 році Польща імпортувала рільничих машин і знарядів скоро на 4 міл. золотих, а по році за той самий квартал (1928 р.) довіз машин майже потроївся, бо його вартість виносила вже 11 міл. зол. Між тим вивіз польських машин нестримно падає. З 1 міліона зол. в першому кварталі 1927 р. вартість польського вивозу по році впала на 40%, бо рівнялася всього тільки

600.000 зол. в р. 1928. Імпорт походив головно з Німеччини, Чехословаччини та зі Сполучених Держав Північної Америки, а вивіз ішов до держав Балтийських, до Румунії та частинно до С.Р.С.Р.

В імпорті 1928 року переважають сівалки (1.295.000 зол.), жатки (1.191.000 зол.), молотілки (957.000 зол.), а особливо кружлівки до молока (2.963.000 зол.), потім ідуть плуги, віялки, млинки, культиватори та инше.

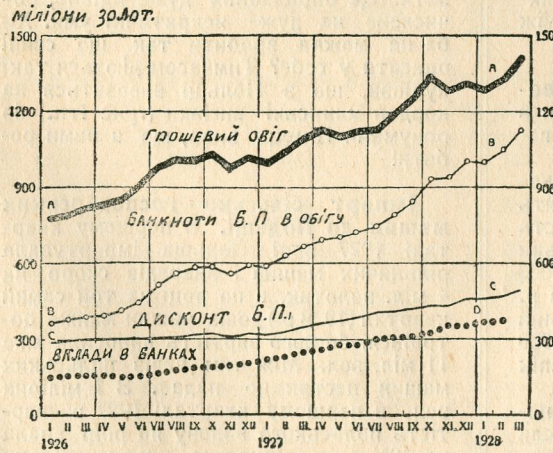
Серед машин, які Польща вивозить, б. м. значну позицію задержують лише сівалки, яких вивезено в 1928 році на 209.000 зол. (в 1927 р. — на 498 тис. зол.) Решта творить дуже незначні суми. Вивіз приміром кінних плугів упав з 119 тис. зол. в 1927 р. на 27 тис. в біжучому році.

Заграничний привіз і вивіз (торговельний білянс) Польщі.

Ця діяґрама ґрафічно представляє рух заграничної торговлі (привозу і вивозу) Польщі та їх співвідношення від початку 1926 р. аж до кінця березня 1928 р. Крива А унагляднює привіз, крива В — вивіз. Як бачимо, привіз, що був менчий в 1926 р від вивозу, починає в 1927 р. постійно зростати, в той час як вивіз за незначними хвилюваннями не виходить по за межі 150—250 міл. золот. франків. Відношення між обома позиціями міняється в той спосіб, що стає в першому кварталі 1928 прямо протилежним до того, яке було на початку 1926 року. Білянс з активного стає пасивний. На це вказують криві, які розходяться в противному напрямі в порівнанні з роком 1926. Від лютня б. р. помітний раптовий зріст довозу, який пояснюється енергійним довозом до Польщі закордонного збіжа. Крива »С:« рух закордонної торговлі в пересічі. Порівн. цю діяґраму з попередньою (ч. 2. К. Р). Числові дані про торговельний білянс Польщі гл. в ч. 2, 5 і 6 К. Р. (у відділі »Господарська Хроніка.«)

Розвиток кредиту в Польщі.

Діяґрама зясовує рисунково розвиток кредит. операцій в Польщі. Крива А представляє загальну суму банкнот Польського Банку, державних білетів та білльонів, що є в обігу. Крива В — окремо суму банкнот Банку Польського. Крива С вказує на яку суму Банк Польський закупив векслів (уділив векслевого кредиту). Крива D унагляднює рух ощадностий в банках. Всі вартости подані в номінальній валюті. (Пор. К. Р. ч. 2 ст. 96).

(Wiadomości statystyczne. ч. 9. 1928 р.)

Торговельний білянс шкіряного промислу в Польщі. Загальну характеристику торговельного білянсу шкіряного промислу в р. 1927 в порівнанні з 1926 р. дають отсі числа:

	Сирівці й півфабрикати		Готові вироби:	
	1926 р.	1927 р.	1926 р.	1927 р.
	в міл. зол. франків:			
Довіз	16,7	44,0	40,9	75,0
Вивіз	9,6	11,1	2,1	2,3
Сальдо	—7,1	—32,9	—38,8	—72,7.

Отже як видно, в році 1927 торговельний білянс шкіряного промислу виказав відємне сальдо у висоті 105,6 міл. зол. фр., що в порівнанні з 1926 р. свідчить про погіршення ситуації в тому промислі на 60 міліонів зол. франків. Шкіри і готові шкіряні вироби довозяться головно з Відня, Чехословаччини і Німеччини.

Польська лісова господарка. Польська державна лісова господарка стоїть ціла під знаком нещадного винищування лісів, про яке ми вже згадували (К. Р. ч. 5). Це мусіла признати також польська преса. »Слово Польське« (ч. 140), констатуючи колосальні розміри річної експльоатації деревного сирівцю, пише: »Під тим зглядом в рр. 1922 — 27 панувала девастаційна господарка, бо річна експльоатація перевищувала значно річний приріст ліса, що очевидно потягає за собою зменшення деревного капіталу, отже й річної продукції«.

Сирівця продукують краєві ліси річно 17.000.000 куб. метр. в чому 8.700.000 куб. метр. ужиткового. Внутрішнє споживання виносить біля 8.000.000 куб. м., отже на вивіз лишається лише невелика надвишка.

До р. 1927 експорт сирівця швидко зростав на некористь фабрикатів. Сирівець утікав головно до Німеччини, завдяки дуже корисній там для його збуту конюнктурі, в наслідок чого значно потерпів польський тартачний промисл. Газета висловлюється за заведення реґулюючого чинника, яким на її думки »може бути тільки мито«.

Нищення нелеґальних тютюнових плянтацій. Міністерство скарбу обіжником з дня 20. VII. 1928 L. D. VI. 1431/3 нагадало, що розведення тютюну для власного вжитку є безуслівно заборонене й підтвердило конечність нищення нелеґальних тютюнових плянтацій. Відповідна акція має бути невідкладно заряджена: в літній порі (липень-серпень) — в окрузі дозрівання тютюну — повинні відбутися спеціяльні облави, що матимуть метою перешукання городів, садків і піль. Ціла та акція повинна бути перепроваджена скарбовою контролею при співучасти державної поліції. Отже бережіться плянтатори!

Живий інвентар в Польші і на українських землях. »Wiadomości statystyczne«, зош. 9-ий за 5 травня 1928, оголосили вже результати підрахунку живого інвентаря по цілій Польщі та по воєвідствах, переведеного 30. XI. 1927 р. Списані були коні, рогата худоба, безроги та вівці. Наше зіставлення торкається кількісного і відсоткового відношення живого інвентаря українських земель до загальної його кількости в цілій Польщі:

	В цілій Польщі: було:	На укр. землях загально:	%
Коні	4.126.936	1.445.400	32,8
Рогата худ.	8.601.796	2.780.328	32,3
Безроги	6.333.456	1.825.434	28,1
Вівці	1.917.837	635.683	30,1

По окремих укр. воєвідствах було:

	Полісся:	Волинь:	Львів:	Станис.:	Тернопіль:
Коні	195.013	398.032	393.296	178.761	280.298
Рогата худ.	494.242	545.957	876.546	433.980	429.603
Безроги	272.511	417.294	454.436	249.120	432.073
Вівці	272.416	119.902	51.117	123.792	68.456

Продаж солі в гуртівлях. Міністерство скарбу обіжником з дня 8. III. 1928 L. D. VI. 1926/2 уповноважило концесіонерів гуртівень солі продавати їдому сіль в необмеженій кількости не тільки дрібним продавцям, але й безпосередньо консументам.

Нафтова війна. Від довшого часу ведеться завзята нафтова війна між великими світовими нафтовими концернами: англійською ґрупою Royal Dutch-Shell з одного боку та американськими ґрупами Stardand Oil of New-Jork і Vacuum Oil за монопольне панування на світовому ринкові й на теренах добування нафти, при чому в останніх роках росходиться головно про радянські нафтові джерела.

Поголоски, що кружляли в останньому часі про примирення завзятих противників на основі знайденого компромісу виявилися цілком безпідставними. Противно нафтова війна заострилася. Компанія Vacuum Oil готує атаку на анґлійський ринок, де закладає свої

організації для продажу нафти, а спільно зі Standard Oil законтрактувала велику кількість радянських нафтових продуктів, які Vacuum Oil буде збувати в Європі. Звернено увагу також на індійський ринок, де ці ґрупи працюють вже доволі успішно. Натомісць Royal Dutch-Shell і заприязнена з ним анґлійсько-індійська компанія Burmah-Oil поносять тут кольосальні страти, звязані з упадком цін в наслідок війни з американськими противником. Ці страти тим більш діймаючі для анґлійської сторони, бо вона покривала 75% запотрібування індійського ринку. Бажаючи затримати теперішній стан без зміни або навіть збільшити збут, муситиме тратити тричі більше від свого американського конкурента. Невиплачення Shell'ом в біжучому році дивідендів наводить на здогад про його фінансове вичерпання.

Вивіз нафтових продуктів з Рад. Союзу виносив в тисячах тон:

	Вивіз загальн.:	в тім до Вел. Брітанії:	до инш. країн:
Пересіч перших 3-х кварталів р. 1926/27 . .	471.	90.	381.
IV кв. 1926/27.	625.	110.	515.
I « 1927/28.	575.	54.	521.

Кілько хто добуває нафтової ропи в світі? Кількосний і відсотковий уділ великих нафтових концернів в світовому видобутті нафтової ропи в 1927 р. в тис. барилків:

1.	Ґрупа Standard Oil .	281.910 —	25,76%
2.	» Royal Dutch-Shell. . . .	108.760 —	9,94 «
3.	» Anglo-Persian Burmah Oil. .	41.609 —	3,8 «
4.	» 10 великих незал. американ. товариств. .	172.670 —	15,78 «
5.	» С.Р.С.Р. (Рад. Союз). . . .	62.941 —	5,8 «
6.	Всі инші ґрупи . .	428.053 —	38,92 «

Кілько ропи добувається в ріжних країнах? Як відомо нафтові терени в цілому світі находяться в руках ріжних фірм і ґруп. Через те цікаво поглянути, як виглядає добування нафти не по фірмах, а по окремих країнах. Дані за 1926 рік:

Отже добувалося в межах держав:

Спол. Держав Америки	110.429	тис. тон
Мексики	12.857	« «
С Р. С. Р.	8.714	« «
Венезуелі.	5.318	« «
Персії.	5.066	« «
Румунії.	3.241	« «
Індії голяндської. . . .	3.171	« «
Перу	1.540	« «
Індії британської . .	1.247	« «
Арґентини.	929	« «
Колюмбії	921	« «
Польщі (Галичини). . .	796	« «

Споживання нафти в межах Польщі. Нафта, що добувається на українському Підкарпатті, вистарчає вповні на покриття внутрішньої потреби цілої Польщі і ще около 40% продукції остає на вивіз за кордон. Консумція внутрі Польщі потроху зростає за останні роки. Вона виносила:

	загально тон	на душу населен. кґ.
1924 р. .	246.286	8·05
1925 р. .	274.032	9·04
1926 р. .	309.018	10.03
1927 р. .	357.712	11.98

Таким чином споживання нафти (в ріжних видах нафтових продуктів) досягло 12 кг. на голову населення. Ще одначе далеко до цифри спожиття нафти на Заході (де високо розвинений автомобілізм, авіятика і взагалі промислове уживання нафти):

Німеччина (1927 р.)	24 кґ (не рахуючи сю-
Румунія (1926 р.)	76 « ди продуктів де-
Франція	39 « стиляції вугля,
Англія	127 « що заст. нафту)

(Румунія опалює нафтою залізниці і фабрики).

Бекономий промисл на Україні. В ряді експортових можливостей України поважну ролю може відограватн вивіз годівельної продукції так в ділянці споживчих предметів, як і сирівців. Більшість українського експорту творить і досі збіжа, натомісць вивіз годівельної продукції відбувається в незначних розмірах по відношенні до засобів краю. Такий стан річи сильно відбивається на українському вивозі особливо за неврожайних років як то вже мало місце в господ. році 1924/25. Тож урядові українські сфери, починаючи від вище згаданого року, енергійно простують до можливого уріжноманітнення вивозу, ослаблення процентового уділу в нім збіжа й уможливлення вивозу годівельної продукції, яко такої, що має найліпші вигляди. Наміри ці тісно вяжуться з плянами індустріялізації країни при чому вимагається й більш інтензивної форми сільського господарства отже й значного піднесення годівельної продукції.

В тій продукції головну ролю відограє годівля худоби, особливо хлівної.

Вивіз живих безрог, або в беконованому стані творить для багатьох країн в загальному їх експорті значну дохідну позицію (Канада, Спол. Держави, Арґентина, Данія). Так само в експорті України вивіз хлівної худоби, а спеціяльно безрог, мусівби також відограватн поважну ролю. Перед війною ця галузь вивозу була занедбана на користь збіжа, котре становило майже 75-85% загальної вартости експорту, в той час як продукти годівлі худоби взагалі — ледво 7%.

Можливости України в згаданій ділянці вивозу є великі і урядові радянські сфери докладають всіх старань до посилення вивозу головно бекону, як дуже дохідного експортового продукту в порівнанні з живими безрогами.

Реальною підставою тих намірів є на Україні передовсім зріст кількости хлівних звірят. Величезні спустошення цієї худобини за голодові роки нині вже вирівнані. В теперішню хвилю посідає Україна понад 4.500.000 штук безріг, тоді як 1921/22 роках нараховувала їх 2.750.000 шт.

В порівнанні з передвоєнною ситуацією є це незначний зріст - на 300.000. шт. (в 1912 році було 4.200.000); треба одначе припустити, що годівля безріг на Україні буде в дальшому виказувати постійний зріст в звязку з дальшою інтензифікацією сільського господарства.

Під зглядом абсолютної кількости безріг Україна займає восьме місце в світовій господарці.

Домашню косумцію свинини Україна покриває цілком, а вивіз лишків її на Московщину не має виглядів на розвій через швидкий кількосний зріст там власної худоби взагалі. Тому єдиним натуральним виходом для української годівлі хлівної худоби має бути експорт за кордон.

В ділянці технічного приготовлення вивозу бекону зроблено також значні кроки наперед. Перед війною Україна не мала фабрик бекону. З України вивозилися живі безроги, котрі перероблялися на бекон на фабриках закордонних. На території б. Росії була лише одна фабрика бекону в Ліпаві з обмеженими можливостями виробу. При такому стані річей української годівлі безрог величезні зиски загортали закордонні підприємці.

Прагнучи до радикальної зміни в тій области, уряд України збудував дві фабрики на бекон: одну в Полтаві, а другу в Кремінчузі.

Дуже велике значіння для розвою експорту бекону буде мати й відчинення в біжучому році великої холодільні в Одеському порті, з котрого відбувається вивіз бекону до Франції. Брак такої холодільні Україна діткнено відчувала, несучи через те великі втрати при вивозі псуючихся продуктів споживи.

За перше дволіття своєї діяльности полтавська фабрика відзначилася добрими наслідками. фабрику експльоатує товариство »Бекон«, котре налагодило звязки з осередками продукції бекону за кордоном (головно в Німеччині, Голяндії, Франції та в Данії). Спеціяльний уповноважнеий товариства в порозумінні з комісаром торгівлі С. Р. С. Р. перевів досліди над організацією беконового промислу в Данії, котра тішиться опінією країни найбільш занятої в тім промислі (63 фабрики), перероблюючи річно 12 міліонів пудів бекону.

Полтавська фабрика вибудована по типу фабрик данських і персонал фабрики вишколений рівнож данськими фахівцями. В господарському році 1926/27 фабрика цілковито зреалізувала накреслену їй урядом програму з надвишкою 5%. Загалом перероблено 210.000 пудів бекону вартістю на 2,5 міл. карбованців. Програма на 1927/28 р. передбачає продукцію у висоті 250-260 тис. пудів вартістю більш як на 3 міл. карбованців. Ця продукція маєе вже забезпечений збут на ринках французькому та голяндському: відповідні умови товариством »Бекон« вже заключені. В наступному році полтавська фабрика приступить до продукування також инших мясних виробів поза беконом.

Фабрика в Кремінчузі так під зглядом технічного оборудування як і якости продукції стоїть вище від фабрики в Полтаві. Бекон перероблюваний в Кремінчузі перевозиться до Анґлії та до Латвії. Фабрику експльоатує товариство »Добробут«. Вона збудована також данськими інженерами і має виключно данську арматуру.

Минулий господарський рік був пятим роком діяльности фабрики. Продукційна здатність її обрахована на 200.000 пудів річно. В першому році своєї діяльности фабрика вивезла до Анґлії загалом 43 ваґони бекону.

Обі фабрики є властиво початком беконового промислу на Україні. Можливости України в цій области були досі використані в мінімальних розмірах. В міру дальшого розвою годівлі безрог повинна зростати й кількість беконових фабрик, бо в противному разі некорисна ринкова конюнктура вплине неґативно на зріст годівлі і загальмує його, як то вже мало місце в господарських роках 1925 і 1926. (Przemysł i Handel).

Огляд району Повіт. Союза Кооператив в Жовкві.

Повіт Жовква обіймає 3 міста і 72 села. Сільські громади мають 13,622 самостійних господарств а 74.433 населення, з цего Українців округло 60.000.

Кооператив в повіті є 44, з того 4 належить до патронату Русскаго(!?) Ревіз. Союза.

Повітовий Союз в Жовкві обєднує 35 кооператив (79.54%), з яких одна є кредитова, одна промислова, 2 нечинні, а 2 належать до Р.Р.С.

Статистичні дати, які будуть обговорені тут, відносяться лише до 25 кооператив, в яких переведено ревізії з рамени РСУК. в місяці грудні 1927. р. Повищих 25 кооператив є в місцевостях, які обіймають 31.651 українського населення. або 5.786 самостійних господарств. Вони згуртували у себе 3.772 членів, або 55.19% самостійних господарств. В поодиноких селах представляється це відношення слідуючо:

в	2	селах зкооперовано	100%
»	1	» »	90%
»	4	» »	70—80%
»	1	» »	60—80%
»	8	» »	50—60%
»	7	» »	30—40%
»	2	» »	20—40%

3.772 членів зложило на рахунок своїх уділів 12.981,66 зл., це є 519,26 на одну кооперативу, або 3,44 на одного члена. Запасних фондів є 62.357,68 зл, а біляньсового зиску. з днем ревізії 30.785.77. В цей спосіб 25 кооператив мало в грудні власного оборотового майна 96.125,11 зл., в пересічи на одну кооперативу 3.845.— зл., а на одного члена 25.21 зл.

Чужого майна було на готівковім кредиті 28.211,75 зл., на товаровім 12.343.— зл. на инших позиціях 20.742.09 разом 59.296.84 зл. Відношення власного майна до чужого мається як 1 : 0.62.

Матеріяльне уґрунтування П.С.К. є слабе. Повищі кооперативи обовязані були вплатити до ПСК. на рахунок своїх уділів половину власного майна, себто 32.669.67 зл., не вчисляючи до цего зисків з грудня. Колиб навіть відняти від квоти 65.339.26 зл. вартість 9 недвижимостий, то остане кооперативам власного майна 38.125 зл., з яких половину, а саме 19.062.— належало було вплатити до Повітового Союзу. Порівнуючи дійсно вплачені уділи в сумі 5.965.97 зл. від усіх членів-кооператив з повищою квотою, бачимо, що невплачено ще 13.096.53 зл. Всі кооперативи мусять це зрозуміти, що правильний розвій Повітового Союзу є зависимий від величини його власного оборотового майна. Чим вищі ці фонди, тим справніше працює торговельний відділ, товари дешевші, бо нищий процент обтяження. Після зіставлень купили повищі кооперативи в 1927 р. товарів за 495.501.68 зл. В тім самім часі ПСК. мав торгів лише 258.718.69 зл., отже менше о 236.783.— зл., або округло 80%. Колиб торги ПСК. досягнули квоти округло 500.000, то і відсоток обтяження і видатки зменшилибся з 7.6% на 4%, а тим самим наступилоби подешевіння товарів. Кооперативи жовківського повіту є під зглядом матеріяльного

уґрунтування і сили купна сильні. Розвій Повітового Союзу буде залежати від відповідної торговельної політики.

Торги товарами повищих 25 кооператив виносили 536.039.51 зл. ц. є пересічно на одну кооперативу 21.441.58 зл. або денно 59.56 зл. Поодиноко торгували кооперативи:

2	понад	40.000	зл.
4	»	30.000	»
7	»	20.000	»
8	»	10.000	» і
1	понище	10.000	» річно.

Приймаючи, що всі торги походять лише від членів, пересічно закупив один член в кооперативі за 142.11 зл. річно. Колиб узгляднити і всіх нечленів, зглядно самостійні господарства в повищих 25 селях, то закупно одного самостійного господарства виносило річно 92.64 зл.

Осягнений грубий зиск на товарах в 1927 р. виказував 57.030 зл., або 10.64% торгів. Дві кооперативи виказували страту 531.84 зл.

Адміністраційні видатки виказують в пересічи 6.96% у відношенні до торгів. Найвищі адміністраційні видатки були 9.9%. а найнищі 3.3%. Загально виходить, що так обтяження товарів, як і адміністраційні видатки не є високі.

Торги продуктами виказують в своїх книгах лише 23 кооперативи, з яких 2 дають так малі квоти (всіх орудок книжково не переводжено), що їх не можна брати в рахунок. Торги оставших 21 кооператив дають 209.374.86 зл., це є на одну кооперативу 9.970.23, або денно 27.40 зл.

Трафік є 11, які продали тютюневих виробів на квоту 93.401.24 зл. Кооперативи, які ведуть трафіки, мають 1.977 членів, зн. що 1 член прокурює річно 47.24 зл. Колиж взяти на увагу й нечленів, а саме всі самостійні українські господарства, яких нараховується 3.142, виходить, що 1 самостійне господарство прокурює річно 29.79 зл., квоту, яка на теперішні обставини є для нашого селянина дуже велика.

Молочарень в повіті є 7, з яких 1 в послідним чвертьроці перетворена на районову. 6 молочарень займається перерібкою масла, а 1 доставляє молоко в сирім стані до Львова. Тому що не всі вони є в торговельних зносинах з Маслосоюзом, точних даних про їх розвій і перерібку подати не можна. Загально доставлено до 7 молочарень 656.692 літрів молока. 5 молочарень переробило у себе 626.799 літрів молока, з якого вироблено 28.461 кг. масла. З того продано Маслосоюзові 15.969.65 кг. або 56.13%, решту 11.938 кг. приватно, частинно однак — ПСК. в Жовкві до детайлічного продажу. В пересічі вийшло на 1 кг. масла 22 літри молока. Пересічний процент товщу був 3.08, а плачено за 1 товщ. одиницю 5.5 гр. Одна кооператива доставила до Львова за 3 місяці 5.277 л. повного молока, за яке виплачувала доставцям 25—32 гр, в пересічі 27.6 гр, за 1 л.

Запас товарів в часі ревізій був 46.904.24 зл., а лядових довжників на 25,306.64, або 53.95% запасу товарів.

9 кооператив має недвижимости у білянсовій вартости 27.214.33 зл. Білянсова вартість движимостий виказує квоту 24.169.36 зл., на яке складається кромі урядження крамниць і молочарень урядження 4 оліень і 1 цегольні. З господарських машин мають згадані кооперативи у своїм посіданні 5 трієрів, 8 молотілок, 2 машини дахівкарські, 7 пружинових борон і 1 культиватор,

Організаційний відділ ПСК. в 1927. р. працював слабше, з вини по

части від нього незалежної; це однак не оправдує, що 10 кооператив в цім часі не було зовсім інструктором обслужені. Такий стан в 1928. р. остати не може, тим більше, що так малу кількість а добрих кооператив повинно ся люструвати 3—4 рази річно. Рівнож під зглядом організаційним мусить бути співпраця з иншими родами кооперації. Не можна допустити, щоби хвилеві користи впроваджували непорозуміння в наше кооперативне життя, бо знаємо, що спільна праця в кожній ділянці дасть певні і тревалі здобутки.*)

Василь Ольховий.

Анкетний листок для усталення тез на кооперативний конгрес.

Анкетна комісія, вибрана 5. травня ц. р. на (приватній) нараді кооператорів, надіслала нашій редакції формуляр анкетного листка який має стати матеріялом для виготовлення ряду рефератів на майбутній кооперативний конгрес. Комісія закликає усіх, хто цікавиться справою, надсилати відповіди на питання заключені в анк. листкові на руки дир. С. Гарасимовича, Львів вул. Зіморовича ч. 20. по можливости до дня 5. червня 1928. Підписані: С. Гарасимович, Д. Демянчук, Ол. Дяків, І. Іванович, М. Обрізків. — В питаннях анкетного листка порушено чимало пекучих і дуже важних, та здебільшого досі навіть не передискутованих проблем, тому слід привітати самий факт їх видвигнення, хочби вислід анкети й не дав вистарчаючих матеріялів для їх вирішення (чого дуже побоюємося, бо самі названі проблєми на стільки складні, що вирішити їх в кількох реченнях нікому не буде можливо). При тій нагоді запримічуємо, що в анкетному листку чомусь майже зовсім забуто про кредитову кооперацію, не поставлено нпр. питання про доцільність трьох-степенної організації в цій ділянці, про доцільність засновувати с і л ь с ь к і кредитові кооперативи; забуто теж про форми професійної організації кооперат. працівників та унормування їх службових відносин та й ще дещо.

Редакція

Анкетний листок.

I. Національний і соціяльний характер укр. кооперації.
   а) Національний принціп в організації кооператив,
   б) Членьство осіб не укр. народности,
   в) Відношення до анольоґічних чужонаціональних кооперативних орґанізацій на укр. території,
   г) Питання переваги інтересів селян споживачів чи селян продуцентів в укр. сільських кооперативах і розвоєві тенденції обох напрямків,
   ґ) Приналежність кооперації зах. укр. селянства до ґрупи рільничих чи споживчих кооператив і засвоєння відповідної ідеольоґії.
   д) Відношення до анальоґічних чужонаціональних і міжнародніх орґанізацій.

II. Орґанізаційна схема в ділянці пропаганди і контролі.
   а) Відношення Р. С. У. К. до орґанізаційно-люстраційних відділів при ПСК.
   б) Відношення до люстрац. і орґанізац. відділів других господарських, краєвих і повітових централь,
   в) Творення суцільних повітових орґанів пропаґанди і контролі під кермою РСУК. чи окремих після рода діяльности кооператив під кермою фахових господ. цеотраль.
   г) Матеріяльні засоби на пропаґанду і контролю.

III. Орґанізаційна схема в господ. ділянках праці:
   а) Питання спеціялізації і кумуляції аґенд в кооперативах І. ст. в ділянці товаруобміну, перерібки продуктів, кредиту, промисл. продукції для льокальних потреб і т. п. та взаїмовідношення поодиноких ділянок під правним і матеріяльним оглядом.
   б) Повітові осередки і їх відношення до повищих поодиноких ділянок праці кооператив, їх територіяльний і господарський круг ділання (спеціялізація і кумуляція), підбудова, правна форма.
   в) Відношення кооперативних повітових господ. осередків до повітових зглядно краєвих органів пропаганди і контролі.
   г) Правне відношення і діловий зв'я-

*) Звіт не подає даних про стан культурно-освітної діяльности в низових кооперативах, та що робиться для піднесення фахової освіти кооп. персоналу. — *Ред.*

зок з краєвими господарськими центрля ми кооператив,
д) Краєві кооперативні господарські централі, підстави їх спеціялізації, правна структура і матеріяльна основа, безпосередна підбудова, співпраця централь під організаційним і матеріяльним зглядом, відношення до органів пропаганди і контролі.
е) Примінення повищих критерій до поодиноких істнуючих централь в звязку з їхньою правною структурою і діяльністю та напрямі на будуче. (Центросоюз, Маслосоюз, Народна Торговля, Центробанк).

VI. Відношення до инших господарських установ:
а) Сільський Господар, його філії і кружки, питання членьства кооператив в С. Г. і їх управнень, засобів на піддержку праці С. Господаря в селі, повіті і в централі,
б) Земельний Банк, Кооперативний Банк Дністер,
в) Кооперативи несфедеровані: продукційні, видавничі, гуртівні в формі кооператив І. ст. і т. п.

V. Відношення до культурно освітних установ:
а) »Просвіта,« її філії і читальні членьства кооперат. в Просвіті і їх управнень, засобів на ведення аґенд »Просвіти,«
б) Рідна Школа, її кружки в повітових осередках і по селах, членьство кооператив в Р. Ш., питання навчання кооперації в школах Р. Ш.

VI. Відношення до станових орґанізацій і інтеліґенції, (духовенства, урядництва, вільних станів, учительства).

Кооперативна освіта в УСРР.

Дуже потішаючим є те, явище, що вже радянська кооперація починає ставати на дійсно кооперативний шлях (як що Троцкий, прихильник воєнного комунізму, не повернеться назад до влади та не зробить так, як зробив Щедринський герой з наукою — не скасує її).

Що радянська кооперація вже стає на дійсно кооперативний шлях, видно з тих льозунґів та заміток, що містяться в „Кооперативнім Житті“ (сторінка „Вістей“).

„Через кооперацію - культуру в маси“. „Стати культурними, цивілізованими робітниками, підносити культурний рівень кооперованої маси — це тепер одне з найголовніших завдань усіх кооператив«.

В статті „За кваліфікованого, культурно - розвиненого кооператора“ — знаходимо багато цікавого про змагання підвищити кваліфікацію робітників кооперації. Гадають, що біжучого року ріжні курси охоплять близько 12 тисяч робітників споживчої кооперації.

Автор статті пише:

„Нашій радянській кооперації треба не тільки гарного коопер. - техніка, але й кооператора — громадську свідому людину“.

Щоби підготовити культурних кооператорів через кооперативні школи потрібні роки, але

„Життя ж не стоїть на місці, і за його темпом мусить поспішати й кооперація зі своїм величезним апаратом. Цей апарат потрібує періодичного перепідготування. Ось чому курсовій роботі споживчої кооперації взагалі надається серйозної уваги, зокрема — підвищенню кваліфікації та перепідготуванню кооперативних робітників відводиться значне місце в усій кооперативній роботі біжучого року.“

Наведемо за автором дані про курсове перепідготування коопер. робітників.

По споживчій кооперації. Основні форми цієї роботи в минулому були такі: курси - зїзди, курси перепідготування робітників для споживчих товариств, центральні курси при ВУКС. для перепідготування відповідальних робітників райсоюзів та великих робкоопів (членів правлінь, інструкторів та инш.).

За останні два роки по серединній кооперації переведено 281 курсів, що охопили 9.250 робітників, по низовій периферії — 150 курсів, що їх прослухали 5.274 робітників, а в центрі при ВУКС — 7 курсів, що мали 274 слухачів. На цю роботу витрачено в 1925—26 р. 188 тис. карб., а в 1926—27 р. аж 222 тис. карб.

Минулий досвід показав, що такі курси дуже доцільні й корисні, а через те в біж. році число курсів для перепідготування має збільшитися та й форм їхніх буде не стільки, як раніше

Робітнича кооперація. Організовані такі курси для перепідготування робітників робкопів: робітників прилавку, громадського харчування, мясної справи, хлібовипікання, зав. крамниць, а також для кооперативного активу, членів крамкомів, уповноважених. Крім цього провадитимуться курси-наради (між ними й кооперативне інструктування); їх організуватимуть при робкоопах не більше, як на 1—3 дні для робітників прилавку, зав. крамниць та організаторів кооперат-освітної роботи.

По сільській кооперації. Тут насампе-

ред організуватимуть курси при райсоюзах для робітників сільської споживчої периферії: членів правлінь, ревкомісій, рахівників, робітників прилавку, організаторів кооперативносвітньої роботи та пропаґандистів, шкіл кооператграмоти.

Потім курси-зїзди для робітників сільської споживчої периферії на 3—6 днів — теж для членів правлінь, ревкомісій, рахівників, робітників прилавку, а також для кооператактивів — членів крамкомів. По районах курси-наради на 1—3 днів для членів ревізкомісій, рахівників, організаторів кооперат. освітньої роботи кооператорганізація серед молоди та для членів крамкому. Крім того, при райсоюзах скликатимуться семінари-наради: 1) участкових інструкторів для опрацювання звітів та пляну — на один тиждень, 2) пропаґандистів, керовників шкіл та гуртків кооператграмоти на початку учбового року для проробки організаційних та методичних питань — на два тижні.

Центр. курси при ВУКСі: а) для членів правлінь райсоюзів і робкоопів (переважно видвиженців) на 3½ місяці, б) для участкових інструкторів райсоюзів — на 2 місяці, в) інструкторів великих робкоопів — на 2 місяці, г) інтструкторів-культурників райсоюзів і робкоопів на 1 місяць. ВУКС організовує ще й міжокружні курси для робітників міських споживчих товариств та дрібних робкоопів. Такі курси мають бути в Київі, Одесі, Луганську по 1 місяцю в кожному пункті.

Через ці курси, курси-зїзди, курси-наради і семінарі по Україні передбачають пропустити близько 12 тисяч чолов., або щось із 20% заг. кількости кооператробітників. Уже тепер у Київі при Коопер. Інституті провадяться 3½ місячні центр. курси ВУКС, де навчаються 36 чоловіка робітників серединної кооперації (переважно видвиженців); 20 березня почали працювати центр. 2-х місячні курси в Харкові при ВУКС на 50 участкових інструкторів сільської кооперативної периферії; у Харкові ж незабаром відкриваються 2-х місячні курси на 50 чолов. інструкторів робітничої кооперації. Міжокружні курси (в Київі, Одесі, Луганську) мали почати працю з 15-го травня. Крім того в літку будуть при ВУКСі курси інстр.-культурників серединної кооперації на 50 чолов.

Всі курси (курси-зїзди та курси-наради) провадитимуться протягом усього літа.

Накреслено також провести спеціяльні курси для підготування пропаґандистів-керовників шкіл та гуртків кооператграмоти у районах нац. меншостей (польськ., єврейськ. та німецьк. мовами).

(„Вісти“ N-о 83) (—МО—)

Кооперативна книготоргівля в УСРР.

Газета „Кооперативне Життя“ з 1-го квітня б. р. за постановою Вукоради припинена, як самостійний орґан, а виходить щоденно сторінкою в ґазеті „Вісти“.

В ч. 82 „Вістей“ на сторінці „Кооперативне Життя“ находимо цікаву статтю про зміцнення позиції кооперативної книготорговлі.

Невпинно й неухильно зростає книжкова сітка. На 1. X. 27 р. книжкових закладів було 1.169 замість 856 раніших. Це зростання відбувалося коштом притягнення нових кооперативних організацій до книжкової торгівлі, переважно поза межами окружн. міст (в округах було лише 47 книгарень). Окружні міста на 1. X. 27. були охоплені окружними книгарнями на 95%, районні пункти на 34% (проти 18% на 1. X. 20 — 203 книгарні замість 103), а по селах на 1. X. 27 р. було 919 книжкових поличок проти 682 у 1926 р; отже найбільше зростання спостерігаємо в книгарнях районних — 96%.

Цікаві наслідки й самої роботи книгарень. За останній рік обіг книжкою збільшився на 26% (у 26—27 р. книжок продано на 2.674 тисяч карб. проти 21.16 тис. за 25—26 р.). Тим часом, як загальне зростання обігу по всіх укр. видавництвах дорівнює за останній рік лише 9%. Обіги книгоспілки проти обігів Д. В. У. складають 50% за 26—27 р.

Кооперативна периферія минулого року продала книжок на 1.392 тис. карб., тим часом як 25—26 р. лише на 830 тис. крб. (зростання на 67,7%). Обіги периферії складають 50% обігів Книгоспілки проти 39% в 25-26 р. Отже кооперація стає де-далі значнішим чинником у книго-торг. роботі України. Сама тільки Книгоспілка охоплює 26% обігів головних видавництв України. Найбільші досягнення кооперація мала в галузі просунення книжки на село. Взагалі на цій ділянці нашої роботи ми маємо не аби які наслідки. Сітка райкнигарень збільшилась на 100% за рік, а обіги зросли на 170%; сітка поличок зросла на 34,7%, а обіги лише на 26%. Отже ставка Книгоспілки на райкнигарні себе виправдала. Райкнигарні спільно з райсоюзами, що просунули на село від 30 до 60% всіх своїх книжок, продали загалом на селі книжкового товару майже на 1 міл. карб. В середньому один райсоюз просунув за рік на 32 тис. крб. книжок (проти 22.800 крб. з попереднього року); районна книгарня в середньому продає на 3 тис. крб, а книжкова поличка на 140 крб. за рік.

Але, як пише автор статті, не так легко

провадити справу при шаленій конкуренції видавництв та крім того кооперація не має права постачати підручників наросвітам та школам, бо це монополія Д. В. У., але бюрократичне Д. В. І не може конкурувати з кооперацією, бо „кооперативна торговля і в центрі й на периферії має найменші видатки до обігу: це стверджено і в актах контрольних органів.

За минулий рік кооперація влаштувала 7 книгарських курсів, де навчалося більше 150 чоловік.

Поруч просунення книжок та канц. краму кооперативні книгарні почали з успіхом продавати й инші товари культурного вжитку, от як іграшки, радіо-приладдя, спортові приладдя, музичні струменти та инш.

Отже кооперативна книгарня стає на шлях задоволення всіх культурних потреб населення.

Останнім часом значного розвитку набуває бібліотечна робота кооперації Опрацьовано певні форми й вироблено певні прінципи бібліотечного будівництва в кооперації, налагоджується бібліографічне її обслуговування й т. и.

Цікаво відзначити, що коли Державне Видавництво збільшує питому вагу канцкраму, зменшуючи одночасно вагу книжок, Книгоспілка робить цілком протилежне.

Книгоспілка, крім усього згаданого, провадить ще й значну роботу в галузі керовництва та налагодження шкільної кооперації, в галузі заочного навчання і т. инше.“

Найбільшим ворогом розвитку кооперативної книготорговлі, як видно зі статті, є безперечно ДВУ, що веде шалену конкуренцію з кооперацією, користуючись своїм становищем урядової установи та монополією постачання підручників писемного та наочного приладдя школам. Між тим, як кооперація моглаби своїм добре налагодженим апаратом по значно дешевшій ціні робити постачання для шкіл, ніж дорогий бюрократичний апарат ДВУ. Тому то монополію ДВУ можна вважати штучною гальмою, що затримує розвиток кооперативної книготорговлі на селі. Ліквідація ДВУ й передача постачання шкіл кооперації могла би скоротити державні видатки та сприяла би розвиткові кооперації більше ніж навіть державні допомоги. (—МО —)

З життя чужої кооперації.

Шкільна кооперація на Литві. Від 1920 і 1921 років розвивається на Литві новий рід кооператив, а саме шкільні кооперативи. Цей факт пояснюється почасти тим, що кооперація, як предмет навчання, була введена в вищих клясах початкової школи.

Господарська діяльність шкільної кооперації полягає головно в заосмотренні своїх членів головними учебними приладдями і шкільними книжками, зошитами, приладдям до письма і т. п, через що шкільна кооператива представляє собою споживче товариство. — Головне завдання такої кооперативи полягає в тому, щоб вона сама обслуговувалася своїми членами.

Приступлення до шкільної кооперативи є добровільне. Иноді належать до неї, як члени, також і вчителі. Але керовництво кооперативи знаходиться в руках учнів. В деяких кооперативах склад Управ, Надзірних рад частіше міняється, щоб богато учнів могли в цій роботі вправляти. — Статути шкільних кооператив затверджуються педаґоґічною радою школи.

Для попирання цього рода кооперації існує на Литві ідеальна кооперативна центральна організація — „Виділ Кооперативного Конґресу“. Виділ кілька разів вже підприймав анкету у 200 повсталих на Литві шкільних кооператив. Остання анкета займається діяльністю шкільних кооператив в шк. році 1926/27. В 82 шк. кооперативах, що відповіли на запитання, було обєднано 1457 хлопців, 3414 дівчат і 130 вчителів. Ці кооперативи обєднували т. ч. 40% хлопців і 30% дівчат, що одвідували 83 школи, в яких шкільні кооперативи існують. В шк. році 1926—27 оборот цих 82 кооператив виносив 56.144.31 лат. Чистий прибуток досяг висоти 4.925 лат., з чого було розділено поміж членами 448 лат., 1.947 лат. приділено до резервового фонду а решта зужита була на культурні цілі.

На 28 і 29 жовтня 1927 скликав »Виділ Кооперативного Конґресу« третю конференцію шкільних кооператив з делеґованням від кожної школи, яка мала право, по одному учневі й одному учителеві. Було м. ин. встановлено, що окрім споживчих т-тв між шкільними кооперативами були

заступлені вже окремі щадничі й кредитові кооперативи. Постановлено було ці останні ріжними способами підтримувати. Вклади, що в шкільних касах ощадности були зібрані, мусять бути депоновані в кредитових кооперативах. (»Genossenschaftl. Mitteilungen«. N. 66 (3). 1928).

Селянська кооперація в Данії в 1926 році. Кооперативний рух в Данії характеризується, як відомо, головним чином, розвитком сільсько - господарських кооператив для продукції і збуту виробів сільського господарства. Але і споживча кооперація в цій країні носить також виразно селянський характер. Так після кооперативної статистичної анкети, що була переведена в один із останніх років, в склад данського т-ва гуртових закупок входило 1691 споживчих кооператив, що обєднували 317.000 членів. В тому числі було 1612 сільських товариств, або 95% всіх споживчих т-в з 250.000 членами. В наслідок ріжних причин, як дефляція данської ватюти, спад цін на світовому ринкові та страйк вуглярів в Англії, загальні обороти данських кооперативних організацій за 1926 р. зменшились. В двох споживчих централях обороти зменшилися з 170 міліонів золотих дан. корон в 1925. році до 138 міліонів в 1926 р. Самого зерна для засіву, що складає одну з важніших операцій данського товариства гуртових закупок, було продано в цьому році на 10 міл. зол. д. корон менше.

Обороти молочарських кооператив, (що складають 82% всіх молочарських організацій країни) виносять разом 575 міліонів зол. дан. кор. — упали проти 1925. року на 215 міліонів Кількість виробленого масла за 1925 р. разом у всіх молочарських т-вах виносить 150 міліонів кілограмів, з яких 132 міліони було експортовано за кордон (на 8% більше проти експорту в 1925 р.).

По збуту масла в 1926 р. функціонувало 11 молочарських союзів з 550 молочарськими кооперативами. Щоб уявити, до яких розмірів зріс експорт масла з Данії до Англії, скажемо, що в 1926 р. одна третина масла, що ввозилось до Англії, походило з Данії.

Окрім кооператив по переробці молока в масло в Данії ще існують молочарські т-ва і союзи, які переробляють молоко в молочну мучку та в конденсоване молоко.

В 50-ти кооперативних беконних фабриках в 1926. році було забито 3 міліони свиней, або 84% всіх забитих свиней в країні за цей рік. Загальний оборот в цих кооперативах виносив в 1926. році 415 міліонів зол. дан. корон, проти 520 міліонів за 1925 р. За рік 1926 з Данії вивезено 190 міл. кілограмів мяса-бекону вартістю 460 міл. зол. кор., з якого числа 5/6 є продукція кооперативних фабрик Майже все мясо збувалось в Англію, яка діставала таким чином з кооперативної Данії 50% всієї своєї потреби.

Всі кооперативні беконні фабрики в Данії обєднані в »Союз данських кооперативних беконних фабрик«, що інструктує розведення свиней, реґулює й допомагає збуту бекону і т. п

Данська кооперація по збуту яєць в 1926. році мала 700 місцевих т-в і обєднувала 50.000 членів. В згаданому році загальний оборот цієї галузі кооперації виносив 15 міл. дан. корон проти 23 міл. за рік 1925.

В 1926 р. було експортовано з Данії 42 міліони яєць на загальну суму 100 міл. дан. корон, з того числа 1/4 яєць від кооперативних організацій. Головним покупцем яєць знову була Англія, що діставала з Данії 25% потреби свого ринку.

Союз данських кооператив по збуту скотини має 15.000 членів, що входили в 20 місцевих обєднань. Загальний оборот цього союзу 1926 р. виносить 10 міл. зол. корон, проти 19 міл. в році 1925. В 1926 р. всього збуто 40.000 голов скотини. *(АК).*

Децентралізація кооперативної адміністративи у Франції. В кінці лютня відбулася в Парижі конференція секретарів окружних кооперативних союзів, де обговорено справу унормування стиків цих союзів з централею. Дотеперішня централізація, яка розвинулася в часі світової війни й котра тоді була конечністю, стала нині анахронізмом. Вже на зїзді в Німі (Nimes) висловлювалися погляди, що час вже перейти до доцільної децентралізації. На недавній парижській конференції встановлений був modus vivendi, після котрого окружні секретаріяти дістануть право звітности по місяцях і викази про стан кооперативного руху та реєстрацію всіх важніших питань; натомість їм кладеться в обовязок реґулярно інформувати централю про всі події інтересу й характеру загального.

Ровиток польської споживчої кооперації. Польська споживча кооперація поступає наперед. Її централя „Związek Spółdzielni spożywców" досягла в минулому році значного поширення своєї діяльности. Обороти „Związku" переступили в 1927 році цифру 80 міліонів золотих, в той час, як в 1926 р. вони виносили 54 міліони. Процентовий зріст в абсолютній цифрі досягає 47%, а фактичний, узгляднюючий зріст дорожнечі на протязі року — 30%. Одночасно знизилися торговельні видатки цего Союзу з 2·81% на 2·53%. Вартість власної

продукції зросла з 2½ на 5 міл. — отже двічі. (Союз має власну фабрику мила, фабрику пасти до взуття, великий млин та фабрику цукорків).

В деяких артикулах Союз є найбільшим гуртівником в Польщі. Цукру, наприклад, він продав кооперативам за відчитний час біля 2000 ваґонів, т. то продукцію цілих двох цукроварів, що чинить 6·5% загальної консумції краю. Сіль в оборотах Союзу становить 9% загального спожитку (27 тис. тон), а вироби тютюнові — 5% загального споживання (цифрово більш як на 14 міл. золотих за рік).

Але і яко імпортер Związek займає поважне місце в довозі закордонних товарів, зрештою лише необхідних для власної продукції сирового товщу, й для споживання: кави, чаю. рижу, оселедців ітп. Оселедців Союз імпортував, наприклад, і спродав 6.000 бочок. Рижу ввіз Союз 221 ваґонів, товщів — 70 ваґонів, чаю, кави й какао — 12 ваґонів ітд. При цьому треба зазначити, що всі ці закордонні товари набувалися в Міжнародній Кооперативній Гуртівні або походили з Кооперативних гуртівень анґлійських та французських. Завдяки цему якість всіх тих товарів була завше ґарантована. Союз закупив тільки 3% товару у посередників.

На 1 січня 1928 р. Союз нараховував у себе 827 споживчих кооператив (не рахуючи 35 инших), з більш як 400.000 індивідуальних членів, що разом з членами родин дає майже 1½ міл. осіб, які апровізуються в кооперативах.

Серед книг і журналів.

»Кооперване Село« про »Кооперативну Республику«. Харківський центральний орган української сільсько-господарської кооперації, двохтижневик »Кооперване Село« відгукнувся на появу нашого журналу в ч. 4 з лютня 1928 р. Замітка доволі довга, підписана С. Зарудним оставляє по прочитанні дивне вражіння. Власне невиясненність, що хотів сказати автор, та чи взагалі можна серіозно трактувати його виступ?

На вступі автор замітки, мабуть хіба по непоінформованости, бо так далеко йдучої злоби не можемо допускати, глузує, що мовляв західно-українська кооперація досягла свого сучасного стану »за допомогою ясновельможного маршала« (»цікаво подивитись, що побачили керовники кооп. руху на З. У. з тої точки, до якої вони дістались за допомогою ясновельможного маршала?«), і ледви чи хто візьме серіозно ці слова, бож самий автор трохи далі згадує, що укр. кооперація під Польщею терпить утиски з боку поліції, старостів і скарбових урядів!*). І чи справді автор не може уявити собі, щоб кооп. журнал міг виходити не на державні гроші? Позатим автор замітки піддає критиці, (якої знову не можна назвати критикою тільки поверховним сектанським балакунством), основні програмові статті 1. числа Кооп. Республики. Його критичні зауваження в основному зводяться до того, що, мовляв, ідеольоґи зах.-укр. кооперації не хочуть стати на становищі клясової пролєтарської кооперації, по лінії завітів Лєніна; як вияснюється далі, шан. автор вважає основним в лєнінській кооперації той факт, що кооперація є тільки додатком до »політичної боротьби робітництва«, до радянської влади; иншими словами — додатком до державного апарату.

Автор має повну рацію в цім останнім, хоч не має її в основному заложенні. Ніхто з західно-українських кооперативних діячів досі ні писемно

*) Пригадуємо, що якраз це число „Кооп Р-ки“, про яке пише „Кооп. Село“, підлягло хоч запізненій конфіскаті з боку польської поліції — *Ред.*

ні усно не зеперечував соціяльно-реформаторського характеру кооперативного руху. Навпаки, в заявах, відозвах і статтях західно-українські кооператори підчеркують, що кооперація є зброєю слабих і малих, є засобом еманципації основної маси укр. трудового населення: дрібного селянства, ремісництва, робітництва, трудової інтеліґенції. Це говориться і пишеться і тим самим надається кооперативному рухові крім матеріялістичної мети ще й суспільно-етичну ціль і закраску.

Далі завважуємо, що ніхто з західно-українських кооператорів і ніде не відмежовувався від політичного руху укр. трудового народу. На кожному кроці і при кожній нагоді кооператори підчеркують вагу всіх трьох визвольних шляхів: економічного, політичного і культурного. На чому автор опірає свої заміти — не відомо. Одначе є фактом і те, що, дійсно, на кооперацію дивимося не лише як на соціяльно-реформаторський рух, але разом з тим, рух національно-визвольний. Що »Кооп. Селові« це не подобається, на це нема ради.

І ще в одному немає згоди між нами і нашим критиком: а саме, що до відношення західно-українських кооператорів до держави. Дійсно — бути кільцем у державному апараті, бути частиною в цьому апараті, ще й до того в політичних умовах під Польщею — такої ролі західно-українська кооперація собі не бажає; мало того, навіть в своїх теоретичних конструкціях майбутнього вільного громадського ладу і змінених політичних умов українська кооперація не думає позбуватися одної з основних підвалин модерного кооперативного руху: внутрішнього самоврядування і демократичного управління. Стати бюрократичним відділом бюрократичного департаменту камісаріяту (чи »міністерства«) торговлі — така роля західно-українській кооперації не усміхається навіть в умовах власної державности, тим паче ж в умовах існуючого стану.

З цими нашими принціповими увагами ми дозволяємо собі привести у виривках основні місця замітки д. Зарудного, просто ради інформації, що про нас думають:

»Добр. Ю. Павликовський, в статті »Народ і кооперація« вбачає в кооперації засіб національного визволення, ані словечка не кажучи про соціяльно-політичні моменти, не згадуючи навіть про надання кооперації клясового характеру. Автор оперує такими термінами, як народ, вищі ідеали людства, розум нації й т. инш., цеб то продовжує стару брехню тих визискувачів цього самого народу, що про них так влучно висловився німецький поет, кажучи, що самі вони »пили вино, а всім нам заповідали пити воду«...

»З цього боку характерна сама назва журналу, запозичена від найлютішого ворога класової радянської кооперації — французького кооператора Пуассона, якому присвячено одну з програмових статей журналу, статтю „За кооперативну республику«, що належить редакторові журналу др. Коберському. На його думку книжка Пуассона »Кооперативна Республика« є найвиразніше оформлення ідеалу сучасного кооперативного руху....

....»Правда, вони (зах.-укр. кооператори.— Ред.) вносять до тверджень останнього (Пуассона) поправку — вони заперечують проти гегемонії споживчої кооперації, і, замість поступового опанування кооперацією всієї продукції, торгу й фінансів, через збудування власної, кооперативної промисловости та захоплення сільського господарства — пропонують »змагати до як найдалі йдучої кооперації селянського і ремісничого господарства, втягуючи масу дрібних продуцентів, в першу чергу селян, в особі їхніх центральних кооперативних установ, у прямі ділові зносини з централями споживчої кооперації. Таким чином побудована кооперативна республика буде дійсно життєздатним твором«....

....»Заплющуючи очі на клясову природу капіталістичної держави, в наслідок якої кооперація мимоволі підпорядковується інтересам капіталу (? Ред.) і не визволяє трудящі маси з під утисків його, але стає засобом ще більшого визискування, як це яскраво виявляє розвиток с.-г. кооперації в СШПА, та розвиток кооперації по инших капіталістичних державах (?? — Ред.), автор наївно вірить, що збудована ним »кооперативна республіка« буде тілом у тілі, організмом у організмі; живучи своєю льогікою й використовуючи кволі місця свого антаґоніста — капіталістичного господарства, вона поширюватиме свої впливи його коштом«.

....»Але »Кооп. Республіка« не обмежується цією дрібно-власницькою та попівською містикою і в першому ж № веде наступ на радянську кооперацію. Еміґрант Вікт. Доманицький вважає нашу с. г. кооперацію за півдержавну організацію, позбавлену всіх основних властивостий кооперації"....

....»Стаття А. Андрійченка, присвячена цій справі, переповнена випадами проти партійної політики в кооперації. На думку згаданого автора, коопер.-освітню діяльність радянської кооперації »за останні часи звертається все більше й більше не в бік перетворення її в один із способів комуністичної пропаґанди, а в бік виконання тих завдань, які являються абсолютно необхідними в цілях забезпечення як дальшого розвитку, так і кращого зміцнення кооперативного руху«. А. Андрійченко вітає еволюційний шлях, що на нього ніби ступила революційна радянська кооперація в галузі коопер.-освітньої діяльности«....

...»Нам не доводиться спростовувати цього твердження: кооперація УСРР вірна заповітам проводиря революційного пролєтаріяту й селянства — Лєніна. Радянські кооператори добре розуміють, що тільки за умов пролєтарської диктатури та під проводом комуністичної партії кооперація УСРР могла досягти тих успіхів, що їх не можуть не констатувати зах.-українські кооператори, і тільки за цих умов їй забезпечений дальший розвиток«...

Як бачимо, почавши свою критику твердою атакою, наш рецензент закінчив досить мінорною дефензивою і виправдуванням радянських методів в управлінні кооперацією.

В кожному разі ми вдячні »Кооп. Селові« і за це. Краще хоч так, як зовсім пройти мовчанкою біля появи першого на зах. укр. землях економічного журналу і навіть його не згадати, як начеб-то щось зовсім далеке і чуже (а так зробило чимало орґанів публичної опінії по цей і по той бік Збруча).

»Społem« про наш журнал. Не так віднісся до нас орґан польської споживчої кооперації (Związku Spożywców Rzp. P.), двохтижневик »Społem!«, що виходить у Варшаві. Констатуючи, що К. Р. містить в кожному числі богатий матеріял з теоретичної й практичної области економіки й кооперації, редакція заповідає більшу рецензію на наш журнал, рівнож як на »Biuletyny Spółdzielczego Instytutu Naukowego«, що почали появлятися під редакцією проф. Ст. Войцєховського.

»Молодий Аґроном«. Неперіодичне видавництво Аґрономічного Т-ва в Подєбрадах в книжці 2. за березень ц. р. присвячує теплу замітку нашому журналові, закінчуючи її словами: »Загальне враження від місячника солідне. Від щирого серця бажаємо новому орґанові кооперативно-економічної думки успіху та буйного розцвіту«.

»Internationales Genossenschaftsbulletin«, видання міжнароднього Кооп. Союза занотував появу нашого журналу, подаючи його характер і мету.

Бібліографія.

Книжки по кооперації й економіці російською мовою, що вийшли на Україні за останній квартал 1927 р.

Скорочення: б. ц. означає: без ціни.

Предварительные итоги выборочного обследования сельского хозяйства Украины в 1927 г. Основные черты развития крестьянского сельского хозяйства Украины. Харьков, (Центр. стат. упр. У. С. Р. Р.), 1928, XLVII+70 с. 1 крб. 50 коп.

Сельско-хозяйственное опытное дело и местный бюджет. Смета на работу по применению на 1927—28 г. восточ.-степ. обл. с.-х. опыт. организации. Днепропетровск, 1927. 10 с. б. ц.

Справочник цен на промышленные товары. Харьков, Наркомторг У. С. С. Р., 1927. 420 с. 3 крб. 50 к.

Гаав, И. Я. — Основы учета комиссионных товаров. Практ. руководство. Киев, „Киев-печать«, 1927. 38 с. 75 кп.

Об'яснительная записка к отчету Народного комиссариата финансов У. С. С. С. об исполнении государственного бюджета украинской социалистической советской республики за 1925—1926 год. Харьков, 1927. 128+[2] с. б. ц.

Смета Харьковского комунального хозяйства за 1927—27 бюджетный год. Харьков, Комхоз, 1927. 598 с. б. ц.

Марков, В. И. — Начатки кооператграмоты. Елемент. курс потреб. кооперации. Изд. 4. доп. Харьков, »Книгоспілка«, 1927. 192 с. 90 коп.

Основные показатели развития народного хозяйства УССР. на 1927/28—1931/32 год. По предварит. материалам комиссии Укргосплана по составлению пятилетнего перспектив. плана. Харьков, 1927. 128 с. 1 крб. 50 к.

Штандель Е. Н. и Кричевский, Д. А. — Устав жилищно-арендного кооператива. Практ. коментарий под ред. А. М. Власюка. Харьков, »Книгоспілка«, 1927. 98 с. 1 крб. 50 к.

Новый устав жилищного кооператива в вопросах и ответах. Под ред. И. М. Дзенціола. Одеса, Одес. жилсоюз, 1927, 44 с. 12 коп.

Целлариус, Викт. — Как партия осуществляет кооперативный план Ленина? Харьков, „Пролетарий,“ 1927. 82 с. 15 коп.

[Альтерман И. Я. и Тихомиров, Д. П.*]*. — Справочник по вопросах хлебной торговли и мукомолья. Сборник постановлений, распоряжений, правил... Харьков, Наркомторг УССР., 1927. 244 с. 1 крб. 50 коп.

Хозяйственные перспективы Николаевщины. Основные моменты пятилетних планов... Николаев, Окрисполком, 1927. 152 с. б. ц.

Хрестоматия кооператграмоты. Пособие для городских школ кооператграмоты и кооператкружков 1-й ступени. Ч. 1-я. Беседы I—V. Харьков, »Пролетарий«, 1928. 88 с. 60 коп.

Бюджет и налоговая политика. Харьков, »Пролетарий«, 1927. 54 с. 15 коп.

Бухгальтерский отчет и баланс украинской республиканской промышленности за 1925—26 г. ... Харьков, 1927. XXVIII+94 с. б. ц.

Нейтер, А. Г. — Как нужно материально заинтересовать пайщиков кооператива? Харьков, »Книгоспілка«, 1927. 40 с. 35 коп,

(Редакція просить пов. авторів і видавців надсилати свої видання для поміщення в цьому відділі. Рецензії даються на ті книжки, що надіслані в двох примірниках).

Всячина.

50-літний ювілей кооперативної діяльности Артільного Батька М. В. Левитского. 30 вересня 1928 р. буде пятьдесять літ кооперативної діяльности артільного батька Миколи Васильовича Левитского.

До цього дня Всеукраїнський Центральний Кооперативний Музей у Київі спільно з науково-дослідчою катедрою кооперації та Кооперативним Інститутом улаштовує в будинку київського кооперативного Інституту ювілейну виставку на тему: »Від перших артілей М. В. Левитского до колєктивізації.«

Метеріяли для цеї виставки мають бути зібрані за активної допомоги кооператорів, громадських, державних та Кооперативних організацій. Обробку й систематизацію цих метеріялів доручено бібліографічній комісії Науково-дос-

лідчої катедри кооперації, а надати тим матеріялам характеру експонатів бере на себе Центральний Кооперативний Музей.

Товариство Українських кооператорів в Ч. С. Р. при У. Г. А. в Подєбрадах. Т-во засновано 25. вересня 1922 року з ініціятиви гуртка студентів економічно-кооперативного факультету У. Г. А., а під сучасною назвою існує з 6. липня 1925 р. Нині в склад Т-ва входять: 6 професорів, 12 інжінерів та абсольвентів і 13 студентів-кооператорів, разом 31 особа (6 жінок і 25 чоловіка). Всі члени в Т-ві рівноправні.

Підсумок основної праці Т-ва за час дотеперішнього його існування дає слідуюче: 1) Т-во має власну книгозбірню, яка нараховує понад 800 назв фахової літератури, і читальню, що дістає 22 назви кооп. часописів. 2) В Т-ві відбулося 23 лекцій, докладів кооп. свят, та товариських сходин, на яких було виголошено 24 реферати на ріжні кооперативні теми, присвячених переважно студіюванню сучасного українського кооперативного руху, а з окрема на Західно-Українських землях; 3) Заходами Т-ва була підготовлена до видання »Історія кооперації« проф. С. Бородаєвського (46 літографованих аркушів). Само Т-во видало 3 числа »Кооперативного Альманаху« і 4 числа »Кооперативного огляду« зі статтями своїх членів переважно студентів-кооператорів, разом 30 літографованих аркушів. Зараз Т-во співпрацює з редакцією »Кооперативної Республики,« та готує до видання ч. 4. »Кооперативного Альманаху«. 4) Тв-о своєю співпрацею причинилось до організації при У. Г. А. ощадно-позичкового Т-ва »Єдність«. 5) Т-во поширило серед закордонної кооперації відомости про кооперативний відділ У. Г. А. і 6) перевело певну підготовчу працю для влаштування молодих кооператорів на практичну роботу.

Сучасна діяльність Т-ва провадиться під керуванням Управи та Надзорчої Ради. Управа: Ант. Кущинський (голова), Ів. Прокопів (секретар і скарбник) і Ант. Споляк (рахівник). Над. Рада: В. Барановський (голова), Дм. Михайлюк і Ол. Фещук (секретар).

Адреса Т-ва: »Spolek Ukrajinských Družstevníků na Ukrajinské Hospodařské Akademie, m. Poděbrady Č. S. R.« *Ак.*

З життя Товариства Українських Економістів в ЧСР. Товариство Українських Економістів в ЧСР. провадить свою працю в напрямках: лекційному, видавничому та організаційному.

В лекційному — намічена низка щомісячних прилюдних засідань, на яких мають виголошуватися та обговорюватися доклади на економічні теми. Першим з таких був доклад члена Т-ва проф. С. Бородаєвського на тему: Економічна політика, як причина миру та війни, що був виголошений на прилюдному засіданню Т-ва дня 24 III. 1928.

Дня 14.V. 1928 р. відбувся доклад інж. Є. Гловінського на тему „У. С С. Р. та С. С. С. Р. в їх фінансових взаємовідношеннях“, — по докладі дискусія.

У видавничому напрямку Т-во успішно підготовляє матеріял до видання першого числа „Українського Економіста“, економічного збірника, що вийде книжкою 128 сторін малої вісімки літографовано до 1-го травня 1928.

В організційному — навязано зносини з багатьма укр. економістами в ЧСР. і поза її межами. Кількість чле- Т-ва на 1 IV. 1928. зросла до 40 осіб.

З кооперативного побуту.

Гаразди і бюджет.

З листа кооп. робітника: „... я не в силі з 250 зл. місячної ґажі сплачувати довг більшими ратами, бо маю на удержанні двох синів в ґімназії в Яворові, за котрих місячно плачу 130 зл., до банку на довг плачу 50 зл., для себе на удержання лишаю 50 зл., а на удержання жінки з трьома маленькими діточками, яку з браку фондів був приневолений вислати на ласкавий хліб до незаможньої родини, лишається 20 зл..“

»Звихнений« чоловік.

— Їй Богу, пане товаришу, мені просто шкода Вас! Ви зі своїми студіями, маючи укінчені права, ще й експортівку (торговельну академію) ...кілько вам літ?

— Трицятьвісім!

— Ще час. Ще не пізно. До сороківки чоловік ще не старий. Прошу Вас, та Ви вже нині канцелярію (адвокатську) малиб... Ви знаєте, це мінімум 50 зл. денно!.. а Ви... в кооперації!.. »Подавайтеся«*) швидше до суду! Є місця!

Вже не кооператор.

— Щож, ти вже не передплачуєш ту »Республику.«

---

*) вносіть прохання о посаду.

— Слава Богу, збувся.

— Якже ж це, ти такий кооператор?...

— Ні, голубе. Я вже місяць, як покинув Повітовий Союз.

»Рахунок ріжних.«

(з розмови).

...»Бог би благословив того, хто вигадав »рахунок ріжних.« Яка вигода, яка ґеніяльна видумка.. Ви тільки подумайте: от вам у касі недостає (все ж можливе!) дві - три сотні, то ви просто пишете: »Каса видала, р-к ріжних побрав 300 злотих.«

Або таке: з інвентурою товару ніяк не виходить на лад. Від чогож р-к »ріжних«? Те саме з видатками на поїздки в приватних справах, з позичками членам родини, виданими без ухвали, тантіємами, зачетами і т. д. Взагалі і не перечислиш благодатей р-ку »ріжних«...

Прекрасна річ!

Український жанр, або правдива подія з некооперативного побуту.

В місті Н. під Львовом, на ринку, в торговий день повно селян, особливож сільських жінок. Всі з ручними кошиками (місцева мода), повними набілу особливож яєць (сезон!).

Рядком при дорозі поставали жиди — скупщики з великими кошами та жадно, сквапливо складають скуплений товар.

Підхожу до жінки.

— По чому яйця?

— Та по півдванацята. Так жид дає.

— Бійтеся Бога жінко, таж у Львові вчора платили по 16 грошів!

— Що ви кажете?

Підхожу до другої.

— По чому продаєте яйця?

— Жид дає по 11½, але я хочу 12.

— Чому не продаєте в своїй кооперативі. Вона продасть у Львові, а там нині яйця по 16!

— Ет яка там кооператива! Хто про неї знає! А зрештою, з чим я піду до міста?

Ми переказали слово в слово розмову як була. На базарі було біля 200 жінок, кожна як ми пересвідчилися, мала найменше копу яєць, разом коло 12.000 штук яєць Почисліть чистий заробок торговців цього дня в місті Н. на площі.

Діялося це »під носом« Повітового Союза Кооператив, який має свою домівку на цій-же площі! *Провінціял.*

»Караул!«

Гром. Йос. Маєвський написав, а Книгоспілка видала у Харкові книжку п. н. »Всесвітня с. г. кооперація«. Що книжка повинна відповідати вимогам політграмоти, за це ручить нам факт, що вийшла вона »за редакцією (чит. цензурою) і з передмовою« самого В. Целлариуса

Отже не так; лихо не дрімає. Найшлася гром-ка Олена Шмаргонь, яка перевищила й »самого«. У »Вістях« Nr. 117 вона робить нещасному авторові, і без того слабої книжки, ще такі принціпові заміти:

»Висновку, що кооперація за капіталізму засуджена на капіталістичне переродження, що кооперативний рух у цілому там підпорядкований капіталістичній системі і служить її інтересам — автор не робить (що за злочинство! — Ред. Кооп. Р-ки). Більше того: він навіть шукає в цім капіталістичнім багні... соціялізму.«

Автор позваляє собі, мовляв, на такі фрази:

»Колєктивний рух найбільш поширюється як - раз у ті моменти, коли економічний стан селянства гіршає.«

В цім місці гром. Олена Шмаргонь ставить два грізні знаки запиту і продовжує:

»Тобто виходить, що за умов безнастанного зросту добробуту широких селянських мас у Радянському Союзі, селянські колєктиви засуджено на занепад...«

»Це таке безглуздя, що його не можна зарахувати навіть до ухилу, а пояснити його доводиться звичайним недодуманням...«

Олена Шмаргонь станула на сторожі парткатехізму...

Щастя твоє, гром. Маєвський, що ти »недодуманий,« а то тобі попалоб за »ухил«!

І пиши тут кооперативну книгу та довіряй цензурі самого Целлариуса!

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

Новість! *Новість!*

Вийшла
з друку

накладом Ревізійного Союзу
Українських Кооператив у Львові

книжка

славнозвісного ірляндського письменника і кооперативного ідеальоґа

Джорджа Ресселя

ДО ВЕЛИКИХ ДІЛ!

Зміст: 1. Проблєма сільського життя. 2. Необхідність корінних змін в сільському господарстві. 3. Створення нового соціяльного ладу. 4. Місто і село. 5. До великих діл! 6. Ідеали сільської цивілізації.

Книжку мусить мати у себе кожний кооперативний та освітний робітник і стало читати її, як *кооперативну благовість*. Написана приступно для всіх.

48 стор. **Ціна 50 сотиків.**

Замовляти можна

в Ревізійнім Союзі, Львів, Словацького 14. III. п.

Продається в усіх українських книгарнях.

Бібліотекам і кооперативам при більших замовленнях опуст!

27. РІК ВИДАННЯ!

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

виходить що місяця в обємі шести аркушів друку.

Передплата: місячна 2·50 зол., піврічна 14 зол., річна 26 зол.

Адреса: Львів, Руська ч. 18. І. пов.

Кооперативний Молочарський Промисл

орґанізує

Краєвий Молочарський Союз „МАСЛОСОЮЗ"

ЛЬВІВ, вул. Косцюшки ч. 11/а

тел. 43-86, телеґр. Маслосоюз-Львів

Звертайтеся по всякі поради в справі основування молочарень, закуповуйте першорядні машини і прилади молочарські, збувайте весь свій набіл тільки через МАСЛОСОЮЗ та його Відділи у більших містах краю:

1. **СТРИЙ, ШЕВЧЕНКА 5, тел. 26**
2. **СТАНИСЛАВІВ, СОБІСЬКОГО 28 тел. 275**
3. **ПЕРЕМИШЛЬ, РИНОК 25 тел. 340**
4. **САМБІР, КОСЦЮШКА 11а. тел. 43**
5. **КОЛОМИЯ, ШЕВЧЕНКА 25**
6. **ДРОГОБИЧ, СТРИЙСЬКА 14 т. 285**
7. **ТЕРНОПІЛЬ, МІЦКЕВИЧА 41**
8. **СОКАЛЬ, КОЛЬОНІЯ 30 (орґ.)**
9. **ЛУЦЬК, ЯҐАЙЛОНСЬКА 13**

Всі Кооперативи замовляють:

фартухи до народних строїв, всякого роду полотна, вишивки, капи на ліжка, різьблені прилади до писання і т. п.

в одинокій трудово продукційній кооперативі

„СОЮЗ ПРОМИСЛОВЦІВ ГУЦУЛЬЩИНИ"

в Косові, б. Коломиї

При ґуртових закупах — опуст. Вступайте в члени!

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ

ЛИПЕНЬ
СЕРПЕНЬ

1928

Należytość pocztową opłacono ryczałtem.

Почтове оплачено гуртом

Зміст:

стор.

Кооператори цілого Світу! . 313
Дж. Рессель. Ідеали сільської цивілізації 314

Народнє господарство

О. Мицюк. Село і місто 319

Біжучі економічні справи

М. Добриловський. Оподаткування с. г. населення на Рад. Україні 326
Ю. Павликовський. Галичина після війни 1914—1920 (кінець) 331
К. Коберський. Недоцінена галузь нар. господарства . . . 333

Проблєми кооп. організації і практики

Ідея дрібних ощадностей поширюється 337
Б. Волинець. Плянова аґрономічна робота 340
З. Шільдер. Інтеґралізм в кооперації 346
До питання про універсалізм і спеціялізацію 348

стор.

Жіночі кустарні примисли на Україні 351
К. К. Жіноча кооператива »Укр. Нар. Мистецтво« 353

З життя української кооперації

Андрійченко. Торгов. діяльність спожив. кооперації на Рад Україні 355
О. Охрим. Кооперативні робітники ПСК. 361
За поширення кооп. освіти . . 364

Господарська хроніка . . . . .

Огляд конюнктури 366
Збут яєць 370

З життя чужої кооперації . . .

С. Бородаевський. Кооперація в Ч. С. Р. 373

Кооперативна освіта

О. Кіцера. Анкета з кооп. курсів в Холмі 374

Серед книг і журналів 378

Всячина 384

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ

КООПЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛИКИ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНОГО МІСЯЧНИКА

видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**

під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:

За рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.

Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**

Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

ЛИПЕНЬ—СЕРПЕНЬ | Ч. 7—8 1928 | РІК ВИДАННЯ І.

Кооператори цілого Світу!

Спрямовуючи в тім році знова Вашу увагу на святочний обхід Міжнароднього Кооперативного Дня, котрий пораз шестий святкуємо, бажаємо піднести, що справа загального братерства в минулому році пішла о крок вперед, що видно не лише в постійному зрості кооперативних організацій в цілому світі, але також в обєднанні народів для господарської відбудови, в якій бере поважну участь міжнародня кооперація.

Постійний зріст кооперативного руху у всіх краях і його розвій дійшов до того ступення, що вже впливає безпосередньо на господарське життя народів, і є доказом, що наш рух відограє чимраз більшу ролю в розвязанні питань всесвітнього характеру. Отже обовязком кооператорів є працювати не лише над піднесенням торговельних оборотів і скількости членів в кооперативах, але також нести високо перед очима цілого світу прапор наших ідеалів, унагляднювати доробок наших здобичей і усвідомлювати всіх про ті безмежні можливости, які криє в собі кооперація до поєднання суперечних дотепер інтересів людства.

Міжнародній Кооперативний Союз обєднує тепер 45 міліонів членів-уділовців, переважно голов родин. Тому можна цілком справедливо хвалитися 200 міліоновою кооперативною армією. Кромі цего поза нашим Союзом є поважна кількість кооператорів, що одначе йдуть разом з нами та овіяні тим самим, що й ми духом.

Зустріч 450 делеґатів з цілого світу на Міжнароднім Кооперативнім Конґресі в Штокгольмі була могутньою маніфестацією братерства суспільної єдности, яку родить кооперація, а питання там обговорені і винесені ухвали висказують волю до поборення сучасної системи суперництва і до усталення нового ладу світа на засадах братерства і економічного визволення.

Всі ці прояви є доброю ознакою майбутнього тріюмфу наших дотеперішніх кооперативних засад і творять правдиву підставу для нової цивілізації суспільностей, яка зродиться з хаосу минувшини.

Тому кличемо до Вас, кооператорів цілого світу: Обєднуйте всі Ваші сили, скріплюйте Ваші господарські здобутки і кристалізуйте Ваші ідеали в ясну, отверту господарську політику, що повинна стояти на чолі Відбудови Світа. Заманіфестуйте і в тім році привязання кооператорів до міжнароднього братерства для гаразду цілого світу.

За Міжнародній Кооперативний Союз в Льондоні

Вайно Таннер, президент. **Генрі И. Май**, ґен.секретар.

Ідеали сільської цивілізації.

Великих діл ніколи не можна творити через инших. Їх можна робити тільки особисто, безпосередньо. Ні одна країна не осягла величі, тільки дякуючи діяльности якогось великого правителя, а завдяки дружній праці всього народу. Кожна ірляндська громада повинна створити власні ідеали і працювати для переведення їх в життя. По селах і містах можна переводити не менш велику працю, як в законодавчих зібраннях на очах усієї країни. Скажуть: „на очах всієї країни значно легче працювати". На це я одповім, що справжня велич стає маґнітним бігуном людства, і як тільки вона появляється, всі стрілки буття повертаються і вказують на неї. Ви, представники молодого покоління, які ще не стратили шляхотного запалу юнацтва, вірте, що в ірландському селі так само добре служити батьківщині і людству, приносити великі жертви, як і у всякій столиці світа. Так як грецькі будівничі — які бачили в мріях пригорки своєї батьківщини увінчаними біломармуровими храмами і струнками кольонадами задовго до того, як ці храми виросли в дійсности — ви повинні, не забуваючи національних ідеалів, ставити перед собою в першу чергу ідеал вашої найблищої батьківщини. Як ви можете говорити про працю для всієї Ірляндії, якої ви ніколи не бачили, коли ви не працюєте і не мрієте для тієї Ірляндії, яка є перед вашими очима, яку ви бачите, коли виглядаєте з дверий своєї хати, і по якій щодня ви ходите?

„Але про що ми повинні мріяти, і що ми повинні робить?« можете ви спитать мене, і це є цілком справедливо, щоб людину, яка закликає працювать, питали, як вона хоче, щоб слухач чинив чи думав. Я відповідаю: перше, що потрібно, — це створити почуття спільности і положити кінець шкідливій розєднаности людий. Це можна зробити ріжноманітним кооперативним обєднанням зусиль на всіх ділянках праці, де спільна діяльність вигідніша і корисніша діяльности ізольованої. Громада, звичайно, не може турбуватися про дітий так добре, як батьки, але ви побачите, що майже у всіх галузях праці спільна діяльність продуктивніша праці в одиночку. Багато з вас уже переконалося в цьому на таких прикладах, як ваші маслороби, яєчні, кредитові, льняні та инші товариства. Инші з вас обєдналися для цілей виробництва; другі — щоб спільно купувати; треті — щоб спільно продавати; четверті спільно володіють удосконаленими машинами, загальна вартість яких складає багато десятків тисяч карбованців. Деякі з вас поширили ідею кооперації ще далі, не обмежуючись чисто господарськими цілями, і скористувалися силою, яку вам дало обєднання, для того, щоб будувати народні будинки і створювати бібліотеки — ці вікна, через які можна бачити життя у всій його повноті, всі дива, створені людиною, і всю могутність людського духа. Дехто з вас, пізнавши радість, яку дає товаришування з собі подібними, відродили танці, пісні та забави — найліпший відпочинок після праці. І ірляндські жінки тут і там також почули за чотирма стінами, в яких проходить більша частина їх життя, музику нового дня і вийшли до вас, щоб допомагати вам у вашій праці, давати вам натхнення та бути вашими справжніми товаришами; а під назвою: „Обєднаних Ірляндянок", вони обєднались, як це зробили і ви, щоб допомагати своїм сестрам, які перебувають в економічному рабстві або терплять від байдужности, з якою орґани місце-

вого самоуправління ставляться до їх спеціяльних потреб. Без допомоги жінок ми не можемо створити в Ірляндії сільської цивілізації. Для життя в цілому мало користи, коли на полях працюють по методам двадцятого століття, а по хатах ще панує пятий вік. Один великий письменник сказав: „Женщина — це останнє, що мужчина почне цивілізувати". Колиб жінка писала про це, вонаб сказала: „Жінка — це останнє, про що мужчина думає, створюючи своє царство". Є правдою, що свідомість жінок завжди була зосереджена надто близько до темних корнів Дерева Життя, в той час як мужчини все вище піднімалися по його галуззям, до сонця і вітру, але тепер зголодніла душа жінки голосно вимагає розумового життя і можливости жити по людському та заробляти на своє прожиття. Коли Ірляндія не прислухається до цього крику жіночої душі, то її дочки так, як і раніше, тихенько, одна за другою, будуть залишати її, як це вони робили до цього часу — всі найліпші найвідважніші та найздібніші, всі ті, з якихби були найліпші жинки та матері, — а дома будуть залишатися боязливі, дурні, тупі і будуть родити синів, такихже тупих, як вони самі, допомагаючи виродженню раси. В Новому Світі жінки приймають діяльну участь в організаціях, які ставлять своєю метою поліпшення економічних та соціяльних умов села. І в Ірляндії ми повинні гаряче вітати участь жінок у праці по створенні сільської цивілізації а також повинні сприяти розвиткові тих галузів праці, які споконвіку являються жіночими. Ми не повинні бажати, щоб жінки стояли осторонь від діяльности, ідеалів та прагнень мужчин. Ми повинні прагнути до того, щоб вони працювали спільно з нами і в згоді з нами. Коли жіночі організації будуть тісно співпрацювати з асоціяціями, через посередництво яких мужчини здобувають собі засоби на існування, їх праця буде мати більше виглядів на успіх. На моїх очах в Ірляндії повстало і загинуло багато маленьких жіночих починань і невеликих жіночих асоціацій, — вони загинули тому, що існували, тільки дякуючи виключно самовідданій діяльности якоїсь одинокої особи, яка не володіла елексіром вічної молодости та не могла вічно продовжувати роспочату працю; і я прийшов до переконання, що жіночі організації обовязково повинні мати звязок з організаціями мужчин, працювати з ними рука-в-руку, користуватися для своїх жіночих мітінґів, їх помешканнями, їх сільськими клюбами та народніми будинками. Я переконаний, що ніякий инший шлях не може так сприяти успіхові праці жіночих організацій. Мужчини й жінки споконвіку були товаришами на землі. Я не знаю, куди прямує людство, але я переконаний, що воно ніколи не дійде до Обітованого Граду, коли мужчини і жінки не підуть одним шляхом та не будуть допомагати один другому нести свій тягар.

Працюючи так, ми створюємо умови, в яких може вирости і окріпнути дух солідарности, створюємо справжню громадську ідею, якої немає у мріях державних соціялістів, про обєднання цілих націй у велетенські промислові підприємства. Справжня ідея громади, клану чи роду полягає в тім, щоб мати членів не занадто мало, себто не менше того, скільки потрібно, щоб дати їй силу і значіння, але в тойже час настільки мало, щоб між членами міг встановитися особистий звязок. Людство завжди інстинктово групувалося власне таким чином. Так воно обєднувалося в стародавніх кланах або общинах, так воно нині обєднується в сільських кооперативних товариствах. Колиб сільські кооперативні асоціяції були більшими — члени втратилиб живе почуття

спільности; колиб вони були меншими — вони булиб надто слабими, щоб виконувати дійсно корисну працю і щоби зосередити в собі всю місцеву торговельну і громадську діяльність. Сільська кооперативна громада повинна в значній мірі мати характер нації. Вона повинна виробляти для своїх членів все те, що вона вигідно може для них виробляти, уживаючи для цього власних робітників: власних шевців, теслярів, слюсарів і т. д. Вона повинна стреміти дешево та добре харчувати своїх членів та їх родини, і при цьому по можливости зерном і мясом місцевого виробництва. У неї мусить бути свій млин, щоб молоти їх зерно, і своя маслобойня, щоб виробляти їх масло; а коли такі підприємства, як влаштування власного закладу для вудження свинини, для неї занадто великі, вона повинна обєднатися з иншими кооперативними громадами. Вона повинна продавати за членів вироби їх господарства, купувати для них те, що їм потрібно, і тримати для них машини, які заощаджують працю. Вона повинна щорічно відкладати частину свого прибутку на влаштування народніх будинків, читалень, пляців для забав і инших подібних установ та мусить цей плян переводити настирливо й уперто, щоб дати своїм членам всі духові і громадські блага сучасної цивілізації. У неї повинні бути свої ради, або сільські парляменти, деб обмірковувалося про поліпшення та нові підприємства. Така громада дуже швидко викличе у своїх членів палку відданість її інтересам та ідеалам, бо всі вони будуть свідомі того, що їх особистий добробут росте разом з добробутом громади. Вона запалить новим світлом розум кожного члена громади. Вона створить атмосферу, в якій може виявити себе народній ґеній. Громада повинна бути присінком нації і місцем, де виховуються і підготовляються державні діячі країни. Які привабливі перспективи праці відкриваються для ліпших голів при можливости працювати в раді такої сільської громади в характері її керовника, що дає їй натхнення! В сучасну добу людина з громадськими здібностями не може прикласти їх до діла; вона має перед собою неорганізованих людий і не знає, як вплинути на своїх співгромадян. Впливати на долю народа, що складається з сорока міліонів людий, не всякий зможе, але таж сама людина, яка розчарувалася у можливости працювати над будівництвом своєї батьківщини в цілому, з радістю почалаб будувати царство розміром сільської громади, і переводити там в життя свої ідеали. Обєднання сільського населення Ірляндії в кооперативні організації дасть соціяльному реформаторові готове знаряддя в руки для його праці. Деякі асоціяції будуть більш досвідченими, ніж инші, але одна навчиться у другої, а поволі вся сільська Ірляндія покриється широко розгалуженою мережею живих, поступаючих вперед організацій, демократичних по своїй будові, але які керуються аристократією розуму і характеру. Будучи економічно незалежними і до певної міри самовистарчальними, такі кооперативні громади будуть мати велику перевагу перед нинішніми неорганізованими сільськими оселями. Вся діяльність, звязана з купівлею та продажом, буде перебувати під місцевою контролею; вони зроблять населення значно богатшим. Вже й тепер кожний крок, що робиться в бік такої організації, підносить достаток села, а збільшення купівельної його здібности приносить пряму вигоду містам. За допомогою сільської кооперації розцвітуть нові ремесла та нові промисли. Тут почнуть ткати килими, там — виробляти грачки, в третім місці жінки почнуть вишивати й плести кружева, і, може бути, всюди знову відродиться

старе кустарне виробництво — виготовлення домотканого полотна. Ми зовсім не мріємо ні про щось неможливе, ні про щось таке, що вже не робилосяб в инших країнах і що ми не моглиб робити у нас в Ірляндії. Звичайно, всього не можна відразу зробити; але коли ми ясно будемо уявляти нашу мету — створення сільської цивілізації в Ірляндії — ми можемо працювати над її здійсненням з тією ж упертістю і з тією ж постійністю, з яким середневікові бюрґери працювали в своїх маленьких містах, де одно покоління закладало фундамент собору і бачило лише в вірі і надії величаві сутінки над вівтарем і переливчате сяйво кольорового шкла з образами апостолів, пророків і ангельських чинів, — де друге покоління будувало стіни, і тільки третє покоління бачило здійснення того, про що мріяли діди. Ми не повинні жити тільки для даного дня, як звірі лісні; ми повинні думати й про те, куди прямує увесь цей довгий караван гелів, де і як вони розіпнуть шатри на заході свого дня. Національна ціль — це сама непереможна річ на світі. Вона здібна будувати Вавилони серед пісків пустелі та примушувати велетенські цивілізації виростати з десятка халуп; а здійснивши свою волю, вона здібна залишати памятники, які здаються такою незмінною частиною природи, що їх оточує, як гори і скелі. Пираміди і сфинкси серед пісків Еґипту ось уже скільки століть уявляються людям такою ж складовою частиною природи, як нам в Ірляндії всяка наша гора.

Але працюючи над створенням в Ірляндії цивілізації, ми повинні знати, що бажаємо осягнути, повинні мати ясну мету або плян. Ні один мистець не візьме в руки пензля та палітри і не почне працювати на полотні, поки не буде мати в уяві ясний образ того, що він хоче створити, бо в противнім разі його праця буде тільки мазаниною. Невже хтонебудь думає, що без організації і ясно поставленої цілі з усіх цих котеджів і фарм, що покривають горби й долини Ірляндії може появитися дружне зусилля для досягнення спільної мети? Ясно, як запалений смолоскип, повинні горіти в головах ірляндської молоді ідея і плян великої сільської цивілізації, а без цього ми тільки будемо топтаться на одному місці та закінчимо лише грошовими висновками. Ми дуже тішимось, коли говоримо про себе, як про „націю". Слово „нація" звучить так гордо, але я боюсь, що для більшости з тих, хто вживає це слово, — воно пустий звук, без певного глибокого змісту. Слово „лябораторія" звучить шляхотно, але тільки практик — вчений має дійсне уявлення про те, що може відбуватися в стінах лябораторії — про таємниче і складне життя атомів, про зєднання невидимих елементів, про працю дивовижних сил. Слово без уявлення це все рівно, що гаманець без гроший, тіло без душі, взагалі всяка облудна плівка. Нації створюються не повторенням слів, а організацією сил країни. Коли хтонебудь з моїх читачів хоче знати, які ідеї потрібні для створення великої нації, хай він прочитає життепис Олександра Гамильтона, що написаний Олівером. Цій незвичайній людині Сполучені Штати зобовязані своїм державним устроєм і навіть, можна сказати, майже самим своїм існуванням. Це він — в значно більшій мірі як Вашинґтон — створив і опрацював ідею, плян і форму цієї визначної держави. В той час, коли Америка ще була ґрупою напів варварських селищ, в його мозку вже жило, очевидно, ясне уявлення про те, чим вона може стати в майбутньому. Він опрацював всі подробиці її державного устрою, обдумав її будучу закордонну і торговельну політику, взаємовідносини штатів, і тільки, очевидно, за останні

роки Америка цілком зрозуміла, що в особі Гамильтона вона мала людину великого державного розуму, правдиве джерело її нинішнього богатства і слави. Наша батьківщина не займає простору пів континенту, але розміри країни не грають тут ніякої ролі. Росія посідає половину Европи і має простір в Азії до берегів Тихого Океану, і не дивлячись на це, вона булаб, очевидно, на вазі легка, як пірячко, колиб ми порівняли послуги, які вона зробила людству, з послугами, виявленими маленькою Атикою.

Кожда країна, яка примусила світ дивуватися нею, мала ясно усвідомлені ідеали, раніш як вступала на той шлях, яким повинні йти всі держави, навіть самі найбільші по простору, щоби стати великими націями — а врешті леґендами або симболами. Перед нами в Ірляндії стоїть завдання закласти фундамент нового соціяльного ладу, і коли ми ясно представимо собі всі можливости, що звязані з цим новим ладом, наші тисячеліття темряви і суму можуть змінитися такимже довгим періодом радісної праці і все зростаючого добробуту. Всі ці ідеали і пляни нам потрібні незалежно від того, хто буде нами керувати: льондонський чи дублинський парлямент. Коли ми не будемо мати великого національного й соціяльного ідеалу та ясного уявлення про те, яку цивілізацію ми хочемо створити, тоді і найліпший уряд все таки не зможе піднести нас, як націю, вище посередности.

Цю книжку я пишу для тих, хто вступив в ряди кооператорів, не розуміючи, може, в повному обсязі всього значіння кооперативного руху та його цілей. Власне тому, що ми носимо в душі і з побожністю бережемо передбачення великого майбутнього, власне через це ми палко боролися і боремося за повну незалежність нашого руху од зовнішньої опіки, щоб втручання політиканів і урядовців, що позбавлені всякого творчого натхнення, не дало хибного напрямку — ради осягнення якоїсь дрібної цілі або задоволення урядницького шанолюбства — цьому потокові, який набірає сил для здійснення великих ідеалів. В кожній країні є певна кількість дрібненьких людців, які з помпою можуть вміститися в наперстковi або на монеті в три пенси, і які в екстазі самовдоволення ведуть дрібні інтріґи, переслідуючи якусь грошову ціль, що являється ідеалом їх бажань, — ніби нічого иншого на світі немає, ніби людство не йде від однієї Великої Глибини до другої Великої Глибини божественности, маючи сопутниками на своїм шляху до божественого призначення вітер і воду, огонь і землю, зірки та сонце. І в нас в Ірляндії є не мало таких людців, як на верхах, так і в низах суспільства, але я пишу не для них. Цей нарис написано для тих, хто працює над закладенням глибокого фундаменту нового соціяльного ладу, написано з метою підбадьорити їх думкою про те, що дасть їх праця в Ірляндії. До цієї праці я закликаю й ірляндських жінок і вітаю участь у ній „Обєднаних ірляндянок". Як одна з поеток правильно сказала в одному своїому прекрасному віршові, послуги, які ірляндські жінки робили нашій батьківщині в минулому, можна порівняти з послугами, які виявляють плакальщиці поляглому на полі боя. Але зараз і на будуче нам потрібні не сльози, а надія, бадьорість та радість, і я повторюю, звертаючись до дочок Ірляндії, останні горячі рядки цього вірша:

Прокиньтесь, сестри! Наша Мати
На радість нам цвіте;

Красу її та молодість
Хай зір ваш понесе!
Краси тої єдиний промінь
Покличе до життя борців,
Поки не вигасло сумління
В Ірляндії синів!

Дж. Рессель.

Народнє господарство.

Село і місто.

Післявоєнні суспільно-аґрарні зміни видвигнули, особливо на Сході Европи, клясу трудового селянства на перше місце. Тим самим видвигається й роля села в порівнанні з містом. Повстає якесь нове взаємовідношення міста і села, як певних суспільних аґреґатів, і, відбиваючи його, большевицький уряд примушений говорити про „смичку" (єдність) міста з селом.

Перед світовою війною міста б. Росії зростали, і то швидче ніж села. За час з 1858-60 рр. і по 1897 р. її міське населення зросло з 8,0 міл. до 16,2 або на 102%, а сільське з 67,0 міл. до 101,6 міл. або на 52%. Теж саме і перед світовою війною:

	Міста	Села	Разом
	(в міліонах душ)		
9. II. 1897	16,1	87,9	104.
1. VIII. 1914	26,3	114,8	141,2
Збільшення	10,2	27,0	37,2
В %%	63.	31.	36.

Відносний зріст міст удвоє переходив зріст села. Од всього населення городяне в 1914 р. давали 18,6%, в серпні 1917 р. місто осягло максімуму, даючи 20%.

Підоспівший бурхливий для Европи період післявоєнних революцій й криз ролю міста різко зменшує, як в Східній Европі, так і в Середній. Перед війною Західня Европа та й Америка були свідками однородного явища „одходу з сіл" найбільш енергійної й молодої частини людности до міста, що притягувало перш усього вищою зарібною платнею робітника в порівнанні з оплатою сільських робітників та трудовим доходом малоземельних селян. В часи революцій, розрухів, криз місто немічніє, стає селянинові байдужим, неінтересним; в такі часи не має жадного відходу з села. Одход з села, скрізь, де він раніше був, за винятком Франції, після світової війни спинився; більш того, подекуди (Німеччина) зазначилося навіть відворотне явище — одпливу з міста на землю.

В б. Росії, а тим більш на Вкраїні, ніколи не було виразного явища exodus'a з сел до міста, або точніш — явління деякого одходу відступало на задній плян перед невідомою Західній Европі надзвичайною „тягою на землю". Село відчувало залежність від міста, але свою майбутність селянство не звязувало з втечою до нього.

В світовій війні східно-европейське село понесло людьми вдвоє більше жертв ніж місто; в революції з 1918 року більше жертв зазнало місто. Місто дало перевагу комуністам і в ньому то вони, особливо в донепівський період, стали повним господарем, проводячи свій програм всебічного реґулювання; до села не легко було дібратися. Революція, кризи та цивільні війни дуже вдарили по місту. Переставши бути процудентом і осередком запасів краму, місто ставало непотрібним селу. Натомість без села місто не могло існувати. В 1918-19-20 рр. голодний й холодний городянин на хліб, картоплю і дрова промінює селянинові, що тільки можна, роздягаючись та розобуваючись. Злиденний городянин з поклоном приходив до селянина, що завдяки напівнатуральному господарству не знав таких бідувань. Ролі перемінилися — рівень життя городянина став нищий, ніж селянина, на цей раз місто відчуло гостру економічну залежність від села і стало завмірати, пустіти. Значна частина городян по багатьох причинах втікає з задухи міста на село, до простору і волі полів та до їстівних кальорій, що різко зменшує людність міст: по всему СССР., порівнюючи 1920 з 1913 роком, на 19,2%. В 125 найбільших містах СССР., що налічували в 1910-12 рр. 13,7 міл. душ, а в 1916 році, після врахування приросту, коло 16—16,5 міл., в 1920 році лишалося всього лише 10 міл. людности, тобто зменшення в кількости сягає аж 40% (дехто нараховує 43,2%). Зменшення кількости міського населення, що тяглося до 15. III. 1921 р., мало численні наслідки, в тім числі й занепад внутрішнього ринку збуту. Та опріч кількосних одбулися зміни й якісного характеру. Порівнання даних відносно міст по 20-ти губерніях СССР. виказує, що в той час, як в 1897 р. на кожну сотню жінок в містах приходилося 134,5 мужчин, в 1920 р. зосталося мужчин лише 84 і значить 16% жінок не могло мати собі „лєґальних“ чоловіків.

З початку 1921 р., коли настав Неп, зазначується перелом в рухові населення міст, рівночасний для окремих міст. Всі міста Чорноморського та Озівського побережжя (опріч Ростова), майже всі міста Уралу та Нижнього Поволжа, а також дуже багацько міст України, північного Кавказу, центральної чорноземної области Московщини та Сибіру з 1920 на 1923 р. зменшили частину свого населення — що відноситься до 55 міст, де населення з 3,9 міл. зменшилося до 3,3 міл. В частині міст, менше 10, населення лишалося без змін. В инших населення зросло; особливо бурхливо зростали в цей час Москва (на 51%), Лєнінград (50%), Баку (26%). З українських міст виділяється своїм прудким темпом зросту Сталіно (б. Юзівка) та Винниця. Наводимо цю динаміку чисельности міського, а для порівнання й сільського населення СССР. з 1913 по 1928 р.:*)

(Див. табл. ч. 1. на ст. 321.)

Для повноти образу динаміки необхідно прийняти на увагу порівнюючі дані чисельности для головніших міст СССР. по роках:

(Див. табл ч. 2 на ст. 321.)

З 1923 року відновляється попередня тенденція росту міст. Порівнання двох переписів 1923 і 1926 рр. дозволяє сконстатувати, що за 3¾ роки абсолютна кількість городян в містах всього СССР. зросла більш ніж на 3 міл. душ, або пересічно по 6% річно. З тих трьох міліонів лише один може бути віднесений на рахунок переваги народжень над числом смертностей і, значить, за згадані 3¾ роки в міста СССР переселилося з сел,

*) Б. А. Гухман, під ред. В. Громана. — Основные вопросы економики СССР. в таблицах и диаграмах. 1928, вид. Комуніст. Академії.

Таб. 1.

	в міліонах душ:			у % до 1913 р.:		
	Міського	Сільського	Разом	Міського	Сільського	Разом
1. I. 1914 р.	25,8	113,9	139,7	100,0	100,0	100,0
1. I. 1917 „	29,0	112,7	141,7	112,2	98,3	101,4
28. VIII. 1920 „	21,1	113,2	134,3	81,8	99,5	96,4
1. VIII. 1922 „	21,7	110,0	131,7	84,2	96,6	94,3
15. III. 1923 „	21,9	111,6	133,5	85,0	98,2	95,6
1. I. 1924 „	22,1	114,9	137,0	85,6	100,9	98,2
1. I. 1925 „	23,2	116,8	140,0	90,0	102,5	100,2
1. I. 1926 „	24,5	118,7	143,2	95,0	104,1	102,5
1. I. 1927 „	25,9	120,5	146,4	100,4	105,9	104,9
1. I. 1928 „	26,9	122,7	149,6	104,2	107,8	107,2

Таб. 2.

Міста	Кількість городян обох полів в тисячах душ:					
	1897	1911	1914	1920	1923	1.I.1926
Петербург	1.264,9	1.620,0	2.118,5	722,2	1.071,1	1.611,1
Москва	1.038,6	1.380,0	1.762,7	1.027,3	1.549,9	2.018,3
— — — — —						
Київ	247,7	497,2	520,5	365,7	433,7	431,4
Одеса	403,8	550,0	—	434,8	315,6	341,0
Харків	174,0	222,0	244,7	284,5	312,0	380,8
Катеринослав	112,8	215,3	211,0	164,2	128,1	142,0
Миколаїв	92,0	—	—	108,8	81,3	85,5
Житомир	65,9	—	—	79,8	85,0	70,8
Полтава	53,7	—	—	71,6	80,8	79,6
Чернигів	27,7	—	—	30,1	33,7	38,1
Бахмут	—	—	—	—	18,0	31,1
Винниця	—	—	—	—	33,9	53,7
Херсон	59,1	—	—	40,9	47,5	47,1

часом просто вернулося втікачів, коло 2 міл. душ. Місто стало оправляться, відтягувати зайву людність села, та збільшувати внутрішній ринок — але його відживання гальмується дуже незначним будівництвом і мешкальною кризою. Визнано „законною нормою" на душу 8 кв. метр., а тим часом пересічно по містах СССР в 1923 р. припадало 6,4 кв. м., а на кінець 1926 р. тільки 5,9 — тобто житлова (мешкальна) криза в містах загострюється. По Україні на кінець 1926 року найменшу площу на мешканця мали найпрудкіш зростаючі молоді міста — Винниця 4,7 кв. м., Сталіно 4,9; зі старих міст житлова кріза найдошкульнішою є по Харкову та Миколаїву, де пересічно на одного мешканця припадало по 6,3 кв. м. В одній кімнаті жиє по кілька подруж, або розведене подружжя примушене продовжувати жити в одній кімнаті...

На 15. III. 1926. в цілім СССР начислювалося 141.400 тис. населення (яке є рівне довійськовому на I. VIII. 1914), проти 131,7 міл. на 1. VIII. 1922. Відносний зріст міста і села слідуючий:

	Місто	Село	Разом
з 1. VIII. 1922 по 15. III. 1926	10,7%	6,7%	7,4%
з 1897 — 1914 рр.	63%	31%	36%;

тобто місто знов стало зростати, але вже не вдвоє швидче, ніж село.

Наскільки місто в СССР незначне в порівнанні з сучасним селом, показують такі порівнюючі дані зайнятости населення (по головним заняттям):

	Сільське госп-ство.	Промисл.	Транспорт і торгівля.	Інші.	Разом.
Англія (1921). . . .	7,8	51,5	22,2	18,5	100
С. Д. Америки (1920)	26,3	34,4	26,2	12,7	100
Німеччина (1907) . .	35,2	40,0	12,3	12,4	100
Франція (1911) . . .	40,7	35,8	9,9	13,7	100
Італія (1911)	55,5	27,5	8,1	8,9	100
СССР (1926). . . .	82,7	7,7	3,2	6,4	100

Як бачимо, в 1925/6 рр. сільсько-господарського населення в СССР стало 82,7%, в 1913 р. його було 76,6% — маємо зріст на 6,1%; міського було в 1913 р. 23,4%, стало 17,3%, тобто за існуючого розташування індустрії в просторі країна зазнала відкинення назад, екстензивації народнього господарства, або, як дехто каже, економічної реакції. В містах живе коло 15% населення зайнятого головним заняттям — хліборобством; на селах не все населення по своєму головному заняттю є хліборобським. Звідси розріжнення понять сільсько-господарського і сільського населення. Перед війною сільсько-господарського населення налічувалося 76,6%, а сільського 81,7%, а в 1923/6 рр. — 82,7 і 83,2%. Тобто в наслідок війн і революцій кількість і занятої в сільськім господарстві і живучої на селах людности виразно зросла.

Після поважного зросту сіл.-господ. людности більш ніж раніш дається відчути на продукційности праці сезоновість сіл.-господ. зайняття. Спроба обчислення бюджету часу селянина черноземної смуги, по Воронїжчині, зроблена для 1922 р. С. Струмілiним*), показала, що в робочу пору сіл.-господ. року, від 1 квітня по 1 жовтня, голова селянської родини має пересічно в робочий день по 10,6 год. продукційної праці. В глухий же період року, від 1 жовтня й до 1 квітня, всього лише по 1,7 год., та й ці години мужеської продукційної праці виконуються, аби щось робити, і вповні могли би бути виконані жінками та инш. помічними силами родини, де такі є. Таким чином для сільського господаря-мужчини, одкинувши дні свят, в глухий сезон коло 140 днів не вистарчає роботи; що року він зазнає сезонового безробіття, а село — сезонового перелюднення.

І це за умовин, коли, беручи масово, механізація східньо-европейського селянського господарства майже ще не почалася. Після даних Центр. Стат. Управління і деякої обробки їх А. В. Пєшехонов наводить**), що на 100 год. праці припадало (на 1 жовтня 1924 р.) на не-ручну працю ось скільки годин:

*) С. Струмилин. Бюджет времени русского рабочего и крестьянина в 1922-23 г., Москва, 1924, стор. 44 і 47.

**) В докладі, чнтанім в Празі 2. XI. 1926.

	Праця скота	Праця мех. двигунів	Разом
Сільське господарство	17	0,4	17,4
Промисловість . . .	—	129,1	129,1
Транспорт	74,8	341,4	416,2

Коли приняти неручну працю в с. госп-ві за 100%, то в промисловості вживання не-ручної праці було 7 раз більше (700%), а в транспорті майже 24 разів більше (2.392%). Тим часом поширення хоч і обмеженого вжитку механічного двигуна і деякої машиновости обіцяє ще прискорити закінчення хліборобської праці, звільнити ще частину часу сільського господаря, збільшити вільного часу, якого у нього й без того занадто багацько. Куди його діти, як використати цей час, — от кольосальної трудности народньо-господарська проблєма. Одночасно, вона є і проблємою міста в формі переорганізації досі міської індустрії, шляхом винесення її за місто, на села, з ціллю осягнення як найменших витрат продукції.

Індустріяльні заклади СССР по історичній спадщині розташовані відносно сирівців економічно недоцільно. Наприклад, текстільні фабрики скупчені в Москві, в розрахунку на дровяне паливо, яке нині замінено далеколежачим вугіллям. Опріч того самі заклади в технічнім відношенні застаріли чи зношені, тим часом як окраїни, і зосібна Україна, й взагалі не були обділені фабричними підприємствами. Викликаюче надмірну собівартість виробу розташування індустрії ставить завдання відбудови, чи вірніш сказати, нової будови виробничих закладів. Само собою розуміється, що при тім мусять бути взяті на увагу найновіші досвіди по організації індустріяльних підприємств.

Американський досвід, наприклад, короля автомобільного виробництва Форда і инш. перечить старому скупченню індустрії по містах і засуджує великі міста на зменшення й завмірання. „Велике місто, каже Форд, нещасна безпомічна потвора. Все, що воно споживає, мусить бути йому достарчено. З розривом достави рветься і його життєвий нерв". І далі: „Сучасне місто марнотрат: сьогодня воно банкрот, а завтра перестане існувати" [1]). Могутнє, одно з найбільших в світі, автомобільне підприємство Форда, на якім загалом працює коло 600.000 робітників і яке випускає до 10.000 самоходів на день, не скупчується в однім місці, а розложене по ріжних пунктах Сполучених Держав Америки, виробляючи окремі частини авта чи инших обєктів там, де те можна як найдешевше зробити, й потім звозячи їх на певні пункти до збирання. Окремі частини виробляються в провінціяльних і сільських пунктах, де їх можна виробити з найменшою собівартістю. Промисловість реорганізується в напрямук наближення до дешевих навіть сезонових робочих рук і в напрямку близкости до дешевих сирівців." Так, напр., фабрику клапанів (вентилів), розповідає Форд, „ми збудували на селі, в 18 милях від міста, щоб робітники могли в той же час займатися хліборобством. В багатьох галузях виробництва, де продукти невеликі по обсягу, досить однакові, де ведеться виробництво, говорить Форд, за помічю сили води, на селі багацько можна зробити. Ми матимемо через те в значно ширших розмірах, ніж зараз, індустріяльну клясу, яка являтиметься в той же час селянською й працюватиме за максимально господарських і здорових умовин. Сезонова індустрія вже добуває собі робочі руки в такий спосіб. Сільське господарство і промисловість — доповняючі, а не відокремлені комплекси; між тим і другим мусить бути й може бути якийсь рід „спайки".

[1]) Генри Форд. Моє життя — мої досягнення.

В старім світі, додамо від себе, її прикладом стало появлення в низці держав з початку по гігієнічно-естетичним [1]), опісля по апровізаційним мірі куванням так званих робітничих огородів, набравших в час світової війни і післявоєнних продовольчих труднощів масового характеру. Вони уявляють з себе невеликі клапті підгородньої землі, на яких служачі, робітники і дрібні підприємці міста з родинами, як побічне зайняття, випродуковують собі варивне збіжжя. У Великобританії напр. в 1920 р. існувало розмірами здебільшого від $^1/_{10}$—$^1/_6$ акра 1,330.000 робітничих огородів, під якими було 185 тис. акрів. В Австрії під самим тільки Віднем в 1924 р. налічувалося 120.000 робітничих огородів. Теж в Німеччині, де поруч з огородами поширилися малі садочки пересічно по 180 m^2 площі [2]); також в Чехо-Словаччині і т. д., включаючи й Україну (згадаймо хоч би підміські огороди городян м. Камянця-Подільського в час революції). Подекуди, розповідає далі Форд, ми здійснили злиття сільсько-господарських і фабричних робіт. У нас є фабрика вентиляторів і окружне сільське населення працює частину року на фабриці, а частину на фермах. Другу фабрику в 15 милях од м. Детройта розташовано в центрі сільсько-господарської округи. Одночасно з фабричною працею робітники оброблятимуть свої сади чи ниви, розташовані на 15-20 англ. милях в окрузі, приїзджаючи на фабрику на самоході. Так ми створили злиття сільського господарства з промисловістю. Така найновіша орієнтація великого індустріяльного виробництва. Вона опирається на сильно розвиненім і працездібнім транспорті, несучи за собою замісць гіпертрофічного (надмірного) зросту міст розселення більш дрібними оселями — смертний вирок містам-кольосам, геґемонам над селом. Зазначується нова епоха розселення.

За приклад старої системи можна навести заснування і зріст Ню-Йорку. На довгім просереді, зробленім розгильченням ріки Гудзона, триста літ тому зявилися Голяндці й цілий просеред купили в Індиян, а на ньому розкинувся сучасний Ню-Йорк. Тоді за цілий просеред Голяндці заплатили 24 доляри, нині там один квадратовий фут (стопа) в багатьох місцях коштує тисячі долярів. В однім південно-німецькім великім місті в 1887 р. платилося 1,25 мар. за m^2., в 1902 вже 20,95, а в 1904 — 70.0; там же другий приклад: в 1882 р. плачено 0,50 м. за m^2., в 1889 р. — 24, в 1904 р. — 37, зрештою, в 1907 — 70,0 [3]). Такий зріст міської ренти. Новий спосіб розташування індустрії, диктований насамперед стремлінням зменшити витрати продукції, стає і його слід зробити постулятом економічної політики. Завдяки йому не тільки зріст земельної ренти передається на місця, розпорошується й робиться рівномірним по терену, але він несе за собою розвязання кольосальної для народнього господарства проблєми заповнення працею мертвих сезонів села.

Не в деіндустріялізації, а навпаки в приближенні індустрії до села лежить можливість зайняти робочі руки сільських працівників круглий рік. Досі в старім світі трапляються подекуди заняття селян в мертвий сільсько-господарський сезон певними про-

[1]) Творець ідеї заведення робітничих огородів др. Шрайбер — помер в Липську в 1869 р. — виходив перш усього з погляду гігієни публичної.

[2]) В них рахувалося в пересічі: 4 яблуні, 3 груші, 1 чорнослива, 1 вишня, а з кущів: 13 к. аґрусу, 1—9 к. порічки, 3 малини. На 1925 р. загальна площа під робітничими садками Німеччини = 13.410 гек, з яких 13.168 гек. було орендованих. Ці малі садоводи зорганізували 2.730 союзів, в яких налічувалося 364.525 членів.

[3]) Наводжу після даних вистави в Дрездені 1926 р.

мисловими здебільшого кустарно-ремісничими функціями. Мені прийшлося в 1926 р. натрапити в деяких районах, напр., в Чехії на села, в котрих половина людности (наприклад, с. Борове у Пшібиславі) сполучила сільське господарство з ремісництвом (виробом панчіх зі свого льону) в зимову добу, чим осягається максимальне цілорічне використання робочих рук селянства. В цім змислі вірні були, багатьма легковажені заходи земств по розвитку кустарного виробництва на селах зі збутом через нього; також в суті речі не була хибною й та ідеольогія напр., східньо-европейського народництва, що одводила поважну увагу малому провінціяльному виробництву. Нині вся ця справа видвигнута і поставлена на чергу дня не мрійниками й почасти філянтропійними установами, а людьми великої індустріяльної практики, — капітанами, або „наполєонами" індустрії.

Реорганізація індустрії в напрямку спайки її з селом дасть селянину товчок теж реорганізувати своє господарство, щоб звільнити більш праці. Доти-ж, доки її ніде дівати, доки в рік начисляється коло 140 днів примусового безробіття, селянин радо виконуватиме руками й таку працю, яку можнаби передати механічним та елєктричним двигунам і машинам, по скільки то може мати примінення.

Така постановка справи виробництва перестане з городян і селян навіть одної національности робити два відмінні культурно-побутові типи. Городянин в політичнім відношенні керується урядом, в господарськім — підприємцем; він все водиться на помочах. До селянина ж уряд стоїть значно дальше, опіки підприємця він не знає, бо сам є одночасно підприємцем і робітником; селянин сам розпоряджає собою, а в його повсякденній праці безконечно менше місця для шабльону. В додачу ще наближення до села індустіяльної продукції, де воно дається до переведення, українізуватиме обслуговуючий його людський елємент.

Не можна забувати, що на теренах українських великі міста — все ворожа нам „вандея". На Закарпатській Україні (по перепису 1921 р.) Ужгород має 14,2% Українців, Мукачів — 24,5%; в Галичині (перепис 1921 р.) Львів начисляє греко-католиків 12,4%, а Українців — 8,1%, Станиславів — 14,0% і 11,1%, Тернопіль — 25,1% і 19,6%; на Великій Україні (на 1/I. 1925) Харьків мав 37,9% Українців, Київ — 25,4%, Катеринослав — 16,0%, Миколаїв — 17,5%, Одеса — 6,6%, Сталіно (б. Юзівка) 6,9%, Херсон — 13,5%. І чим більше місто, тим менший відсоток людности визнає себе Українцями. На Великій Україні на 1/I 1926. в містах, що мають понад 100.000 населення начислювалося Українців 22,7%, в містах від 50-100 тис. населення — 34,7%, від 20-50 тис. — 39,3%, від 10-20 тис. — 54,7%. Отже, як з народньо-господарського, так і національного погляду розростання більших міст України повинно бути визнано небажаним.

11. IV. 1928 *Проф. О. Мицюк*

Проситься П. Т. Предплатників „Кооперативної Республики" вирівнувати залеглости передплати за I. піврік б. р. і надсилати нову: (зл. 8·—) на II. піврік б. р. — **чеками Р. С. У. К.,** які розіслано враз з поодинокими безпосередніми пригадками перед експедицією цього числа. *Адміністрація.*

Тягар оподаткування сільсько-господарського населення на Радянській Україні.

Точне обчислення податкового тягару, що лягає на рамена тої чи иншої соціяльної ґрупи, з однієї сторони являється показчиком напряму державної політики, а з другої — визначає перспективи економічного й культурного розвитку даної ґрупи. В цьому відношенні, з огляду на домінуючу ролю хліборобства в господарстві України та на те, що селянство складає на Україні біля 82% всього населення, обчислення того тягару, що на собі несе сільсько-господарське населення Радянської України, має для нас особливий інтерес.

Іменно цей момент побуджує нас дати спробу такого обчислення, не дивлячись на те, що необхідний для цього статистичний матеріял знаходиться в незадовольняючому стані. Відносно багатьох питань взагалі нема числових даних, відносно инших вони дуже неточні й протирічиві. Доводиться обчислення робити грубо приблизно з цілою низкою припущень, підпертих лише посередніми даними. Але всеж гадаємо, що наведені нище показчики будуть придатними для того, щоби з них можна було зробити належні загальні висновки[1]).

Всі обчислення, які приведемо, є зроблені в червоних карбованцях на одну душу сільсько-господарського населення. При частих і ріжних змінах податкових ставок і структури податків та народнього прибутку на Україні брати пересічні показчики за десятки літ неможливо. Довелося задовольнитися обчисленням за один рік. Найкраще було б це зробити за останній 1926/27 госп. рік, але, за браком опублікованих статистичних даних за цей період, мусимо задовольнитися обчисленням на 1925/26 р.

Відповідно цьому беремо за основу наших обчислень кількість с.-г. населення на 1 квітня 1926 р., тоб-то на середину 1925—1926 господарчого року. Ця кількість вирахована на підставі даних перепису 17. XII. 1926 р. з внесенням в неї поправки по теоретичному коефіцієнту приросту і складає 23.489,9 тис. душ.

Щоби дати найповніший малюнок податкового тягару хліборобського населення, треба взяти під увагу не тільки державні податки, але також і місцеві податки та побори, селянське „самооподаткування“ та, нарешті, примусові платіжі по обовязковому державному страхуванню. Не можна також обмежитися одними тими податками й поборами, що безпосередньо стягуються з селянства. Треба обчислити також тягар і тих податків, що падають на хліборобське населення в наслідок переложення їхньої суми до ціни набутих цим населенням товарів.

З цими зауваженнями переходжу до обчислення поодиноких складників податкового тягару.

А. Державні податки.

I. Єдиний сільсько-господарський податок стягається безпосередньо з хліборобського населення і на ньому певно й залиша-

[1]) В повній свідомости важкости теми шан. автора, редакція „К. Р.“ вбачає позитивну рису статті у всебічному підході до справи і взагалі в методиці розгляду питання, на що звертає увагу своїх читачів. — Ред.

ється, бо завдяки прогресивности ставок, малій товарности[1]) селянських господарств та умовам ринку він навряд чи може бути переложений на инші групи в ціні товару. Це особливо вірно по відношенні до незаможніх та середняцьких господарств. В р. 1925/26 с.-г. податку було зібрано по даних Центрального Статистичного Управління України 60.202 тис. карб., що складає 2,57 карб. на душу хліборобського населення.

2. Промисловий податок стягається з торговельно-промислових підприємств і занять. Селянство безпосередньо платить його дуже мало. Але завдяки товаровому голоду, монополії зовнішнього торгу та специфічній будові податку можна гадати, що він увесь перекладається на покупця в ціні товару. Цей податок стягається з продуцента й торгівця в місці його осідку. Міжтим товари потім розходяться по всьому СРСР і таким чином податок, заплачений на Україні, частково потім фактично падає на споживача в Московщині, Білорусі й т. д. і навпаки. Через це в обчисленнях треба виходити не з суми зібраного на Україні податку, а з суми куплених хліборобським населенням України товарів. Цю останню суму можна установити лише на підставі слідуючих складних рахунків. Торговельно-посередничий крамообіг України складає 23,8% від загальносоюзного[2]). Звідси з загальної суми 222,2 міл. карб. зібраного по Союзу за рік промислового податку на Україну припадає 52,9 міл. карб. На підставі контрольних чисел Держплана[3]) грубо можна приняти, що с.-г. населення споживає біля 44% тих товарів, на які падає промисловий податок. Тоді на його частку припаде біля 23,3 міл. карб., або 1,00 карб. на душу. Можливо, що ця норма переменшена, бо на селі кооперативний товарообмін слабше розвинений, як в місті. По даних, що наводить Чернов[4]), приватний торговець на селі захопив 35% торг. обороту, а в місті лише 24,3%. А цей факт свідчить про те, що на одиницю товару, який іде на село, припадає більша сума податку, а саме тому, бо приватний торговець оплачує податком товар на всіх щаблях його руху, тоді як кооперативні та державні підприємства при внутрішніх пересуваннях товарів податку не платять.

3. Ріжні гербові оплати через брак належних даних слідом за В. Строгим[5]) відносимо на с.-г. населення в тій же пропорції, що й промисловий податок. Тоді з 131,2 міл. карб. зібраних по Союзу оплат на частку України припадає 31,2 міл. карб., на все хліборобське населення — 13,7 міл., а на душу — 0,59 карб. Головний дефект цього способу вичислення той, що не всі оплати перекладаються в ціні товару. Але иншого способу нема.

4. Прибутковий податок та рентові побори хліборобське населення платить лише випадково і в дуже незначній сумі, тому їх в рахубу можна не брати.

5. Мито. При відсутности митних кордонів між Україною та иншими союзними державами привозні товари вільно циркулюють по всьому терені СРСР. Тому сума скарбового доходу від мита на терені України

---

[1]) товарність с.-г. = втягнення селянського господарства в товарообмін (при „натуральнім“ господарстві селянин продукує тільки для своїх потреб). — Ред.

[2]) Вичислено на підставі даних, що наводить акад. Воблий в статті „Коопер. крамообіг України“. Праці наук.-досл. катедри при Київ. Коопер. Інституті кн. І. 1927 стр. 29—30.

[3]) Державна Планова Комісія, котра що року оголошує державні господарські пляни на слідуючий рік (т. зв. „контрольні цифри“). — Ред.

[4]) „Укр. Экономист“ за 1927 ч. 255.

[5]) В. Строгий „Тяжесть обложения земледельческаго населения в 1925/26 г.“ Вестн. Финансов. 1927 ч. 2.

нічого не каже про тягар мита, що падає на її населення. Про це можна судити лише по кількости чужоземних товарів, що споживаються на Україні. Але й про них безпосередніх даних нема. Вважаємо, що не буде великою помилкою, коли припустити, що привозні товари споживаються на Україні в такій самій пропорції по відношенні до всього Союзу, як і товари внутрішньої продукції. Тоді рахуючи слідом за В. Строгим, що все хліборобське населення Союзу заплатило мита 51 міл. карб. матимемо на частку хліборобського населення України 23,8%, або 12,1 міл. карб., а на душу 0,52 карб.

6. Акцизи від алькогольних напоїв. При обчисленні всіх взагалі акцизів слід виходити не з суми їхнього територіяльного надходження, а з норм споживання населенням підакцизних товарів, вважаючи, що всі акцизи перекладаються на споживача в ціні товару.

Отже тоді, по даних проф. Несмєлова[1]) українське село спожило за 1925/26 р. 1.659,1 тис. відер горілки, що складе 0,071 відра на душу. Акцизні ставки протягом року тричі мінялися. Вираховуючи окремо для кожного періоду обовязуючих ставок, одержимо загальну суму заплаченого горільчаного акцизу в 30.212.920 карб., або 1,29 карб. на душу. Це число треба вважати переменшеним, бо тут не ураховане споживання горілки селянами під час подорожів до міста.

Крім горільчаного селянство платить також акциз від спирту, виноградних вин, пива а також патентний збір з горілки та горільчаних виробів. Безпосередніх даних про споживання цих продуктів нема. З огляду на видимо незначне споживання їх на селі, помилка в обчисленні не матиме великого значіння. Тому скористуємося тут нормою, дуже грубо й приблизно обчисленою В. Строгим для всього Союзу, в 0,04 карб. на душу.

Разом таким чином акцизу з напоїв припадає на душу 1,33 карб.

7. Інші акцизи. Не маючи під руками даних про норми споживання на Україні инших підакцизних товарів, мусимо скористуватися обчисленнями, зробленими Ржевуским[2]) для всього Союзу, згідно з якими на одну душу населення припадає акцизів: з цукру — 0,55 карб. з тютюну та тютюнових виробів — 0,25 карб., з нафтових виробів — 0,12 карб., з сірників — 0,10 карб., з чаю і кави — 0,04 карб., инших акцизів (з текстилів, калош, свічок, соли й т. п.) — 0,37 карб. а разом — 1,43 карб. Ці числа на загал підтверджуються й иншими дослідами.

Таким чином на душу населення державних податків припадає 7,45 карбованців.

Б. Місцеві податки та побори.

1. Додатки до державних податків. Додатки до промислового падатку фактично розподіляються між населенням так само, як і промисловий податок. Всього по Союзу заплачено 216,22 міл. карб. Обчислюючи частину в ньому від с.-г. населення тим же методом, що й для промислового податку, матимемо на душу 0,97 карб.

Що торкається додатків до ціни патентів на продаж тютюнових виробів та напоїв, то їх на Україні всього заплачено 60 тис. карб. Через таку незначну суму, яка складає на душу населення невелику дріб копійки, ми цих податків у рахубу не беремо.

---

[1]) Проф. Несмелов. „Спиртовая монополия на Украине". Хоз. Украины, ч. 11—12. 1927.

[2]) Ржевуский. „Налоговое бремя СССР". Економ. Обозрение, 1927, ч. V.

2. Суто місцевих податків та поборів з деревини, з промислових садків та городів, одноразового збору з торгівлі, з худоби в містах, з вантажів, з біржевих операцій та ин. після норми, принятої Строгим для всього Союзу, на 1 душу припадає 0,14 карб.

Всі разом місцеві податки й побори складають, таким чином, біля 1,11 карб. на душу.

В. Самооподаткування та натуральні відбутки.

Самооподаткування селянства являється примусовим побором. Тому з огляду на публично-правний характер всіх видів самооподаткування в протилежність думці В. Строгого вважаємо, що всі платіжі на самооподаткування являються податковоподібними, незалежно від мети самооподаткування. На цій позиції стоїть також Є. Черняхівський[1]), який взагалі вважає недосяжним завданням відмежувати платіжі по самооподаткуванню від тих, що не носять податкового характеру. Примусові побори на наєм громадського пастуха, лісного чи польового сторожа, на землевлаштування і т. ин. мало чим по своєму характеру відріжняються від сільських поборів на утримання адміністрації, охорону здоровля, освітні справи й т. п.

Що торкається натуральних чинитьб (відбутків), то вони всі носять публичний характер[2]). Тут одначе виникає инше питання: поскільки натуральні чинитьби не відтягають з господарства готових матеріялних цінностей, то чи слід їхню вартість причисляти до податкових платіжів і в якій сумі? Нам здається, що їх варто включити до платіжів у повній сумі, а не лише в сумі вартости прохарчування худоби, як це вважає В. Строгий. Покликана на відбутки робоча сила безвідплатно відривається від господарства на весь час відбутків і тим самим прибуток господарства може зменшитися на повну суму вартости цієї сили. Через це ми, беручи натуральні відбутки в повній їхній грошовій вартости, цю суму потім для урівноваження маємо додати до грошового підрахунку („умовно-чистого") прибутку населення.

Матеріялом для обчислення висоти платіжів та відбутків можуть служити недавно опубліковані „Попередні підсумки обслідування земельних громад 1925/26 року"[3]). На жаль, висновки з цих підсумків зроблені недбало й з рядом аритметичних помилок. Тому дають на одну душу для самооподаткування 0,32 карб. а для натуральних відбутків 0,24 карб., разом 0,56 карб.

Г. Асекураційні платіжі.

З асекураційних платіжів податковий характер носять тільки платіжі по обовязковому страхуванню від огня, по страхуванню худоби та страхуванню засівів від градобою. В фінансовій літературі нема однодушности в питанні, яку частину асекураційних платіжів вважати податковоподібною, чи всю суму, чи лише чистий прибуток управління держ. страхування, це є ту суму, що залишається після виплат страхових (асекурованих) сум та витрат на утримання адміністраційного апарату. Для України ріжниця в числах тут досить велика. За статистичними даними, що наводяться у „Вестнике Финансов"[4]) з загальної суми платіжів на обовяз-

[1]) Черняховский „Самообложение и натуральные повинности в деревне". Фин. Вестник, ч. 4. 1927.

[2]) шарварки, роботизни й т. д. — Ред.

[3]) „Статистична хроніка" Центр. Статист. Управл. Ч. 89, Харків 1928.

[4]) „Вестник Финансов" № 10. 1927, стор. 172 і слід.

кову асекурацію всіх видів на душу припадає 0,54 карб., а з чистого прибутку Держстраху[1]) лише 0,10 карб. Для своїх розрахунків беремо перший показчик (0,54 карб.) з огляду на те, що платіжі по обовязковому страхуванню є примусовими та що для подавляючої більшости господарств вони являються чистою витратою.

* * *

Підсумовуючи всі показані вище числа побачимо, що податковий тягар хліборобського населення виносить на душу 9,65 карб., з якої суми на державні податки припадає 77,1%, на місцеві — 11,5% на самооподаткування і натуральні відбутки — 5,8% та на асекураційні платіжі 5,6%.

Сама по собі сума податкового тягару без порівнання з показчиками платіжної здатности ще нічого не говорить. Найкраще було б порівняти її з „вільним" (чистим) прибутком населення, т. то з тією часткою прибутку, що залишається після покриття витрат продукції та видатків на харч, одяг та утримання, опал і освітлення житла. Але за браком належних статистичних даних за 1925/26 рік від цього доводиться відмовитись. Тому візьмемо менш досконалий показчик добробуту та платіжної здатности — „умовно-чистий" прибуток населення, то б то суму, що залишається після відрахування з валового прибутку лише витрат продукції біжучого року. По даних бюджетового обслідування 1924/25 р., внесенням на них поправок на підставі контрольних чисел Держплану на 1926/27 рік, умовно-чистий прибуток селянства від усіх джерел (а не лише від сільського господарства) в 1925/26 р. дорівнювався приблизно 76,54 карб. на душу. Зазначена сума є грошевим виразом всього доходу, охоплюючи собою, як товарову частину доходу, так і ту, що в натуральній формі споживається членами господарства. В цю суму не зарахована вартість користування власними помешканнями, що мусіло б збільшити загальну суму доходу. Але за те з неї не відраховані витрати амортизації помешкань та живого й мертвого знаряддя продукції, що в свою чергу повинно її зменшувати.

Для того, щоб умовно-чистий прибуток порівняти з податковим тягарем, треба, як ми вже згадували, для урівноваження додати до нього вартість натуральних відбутків в грошах. Тоді увесь податковий тягар хліборобського населення складає біля 12.57% від умовно-чистого прибутку. Фактично цей відсоток ще більший, бо тут взяті під увагу лише леґальні витрати селянства. Між тим воно несе ще втрати від акції по заготовці сировини, від реалізації державних позик, що в супереч діючим законам ще й досі не втратила певної міри примусовости, від емісії паперових грошей і т. п. Цих всіх втрат за браком статистичних даних урахувати не можна.

Отже після відрахування податків в розпорядженні селянства залишається на заспокоєння всіх взагалі потреб, як споживчих, так і продукційних пересічно по всій Україні, що найбільше 66,89 значно знецінених червоних карбованців на душу. Розмір цієї решткн буде для нас далеко яснішим, коли ми вирівняємо її при допомозі пересічного індексу роздрібних цін Конюнктурного Інституту, що для України для 1925/26 р. дорівнюється 2.148[2]). Тоді в довоєнних карбованцях решткa прибутку виноситиме 31,14 карб. річних на душу.

[1]) Державний асекураційний інститут (як у Польщі P. D. W. U.)
[2]) „Хозяйство Украины" 1927. № 4—5, стор. 226.

Такі убогі копійки залишаються на все про все селянинові. Між тим на ньому лежать дуже поважні господарські завдання. Сільське господарство на Радянській Україні полишене тепер приватній ініціятиві. Тому, в протилежність до инших соціяльних ґруп, селянство не може всього свого прибутку витрачати виключно на споживчі потреби. Воно мусить частину його відділяти для підтримання й поширення господарства. Від інтенсивности нагромадження в селянстві залежить доля розвитку не лише сільського, але всього взагалі господарства України. Через це примусове відтягнення цілих 12,57% з нікчемного по розмірам селянського прибутку не може не відбитись неґативно на економічному розвитку країни. В абсолютних числах податковий тягар, звичайно, не великий. Але не треба забувати, що в даному разі податки відбирають якраз ту частину, яка залишається після забезпечення селянству безпросвітного фізичного животіння.

Тамуючи зріст продукційности селянських господарств, податкова політика радянської влади разом з тим знижує рівень добробуту селянства, що в свою чергу гальмує процес культурного його розвитку.

Доц. М Добриловський.

Галичина після війни 1914—1920.

(Конець).

ґ) Ріжні шкоди і страти.

Попри визначні шкоди і страти, які були предметом дотеперішнього обговорення, постараємося тут в коротці представити й инші, які безпосередно або посередно своїм тягарем падали на українське селянство.

Після статистики з року 1917, доповненої Краєвим Урядом Відбудови на рік 1919 (лютий) пропало в Галичині понад 1 міліон овочевих деревець. Шкоди в садових культурах враз з огорожею обчислює К. У. В. на кругло 73 міліони австр. корон (валюта 1919 лютий!) для цілої Галичини. З того припадає на українську територію поверх $^3/_4$.

В головній мірі крило селянство кошти направи знищених доріг. З почином війни 1914 р. кол. Краєвий Виділ в порозумінні з військовими властями переняв на себе тягар консервації, зглядно відбудови доріг публичних недержавних а саме: краєвих, повітових, громадських I і II кляси і доїздів до залізниць. До 30. квітня 1918 року витратив К. В. на сю ціль понад 76 міліонів австр. корон. Дальша відбудова публичних доріг в той час вимагала вкладу 63·6 міліонів австр. корон. З того на відбудову доріг в середущій і Східній Галичині потреба було 48·3 міліона австр. корон. Кошт відбудови покрила майже в цілости сама Галичина. Центральне правління у Відні причинилося до їх відбудови дуже непомітними сумами.

На знищене галицьке село падали частинно кошти відбудови шкіл, церков та шкільних і приходських будинків.

Шкіл знищено на території 77 галицьких повітів (з того на суто українські повіти припадає 54!) в цілости 910 а частинно 3.132. Державні субвенції не покривали коштів відбудови шкіл. Загальний кошт відбудови усталено на кругло 111 міліонів австр. корон (валюта лютий 1919). Відбудова зовсім знищених шкіл вимагала тоді вкладу

45·5 міліона, частинно знищених 21·4 міліона, внутрішнє уладження всіх шкіл 39·1 міліона, віднова засобів навчання около 5 міліонів австрійських корон.

Гр. кат. церков знищено 897 з того до тла 254. Кошт відбудови церков доходив до 181 міліонів австр. корон. Мешкальних будинків душпастирів всіх віроісповідань знищено загалом 1.354 (з того 316 зовсім), господарських будинків 7.220 (з того зовсім 3.387!). Кошт відбудови усталено на поверх 150 міліонів австр. корон, з того майже $^2/_3$ припадає на гр. кат. духовенство. Разом вірні греко-католицької Церкви понесли шкід в церквах, мешкальних і господарських приходських будинках на суму поверх 280 міліонів австр. корон (валюта лютий 1919 року). Львину частину коштів на їх відбудову понесло українське селянство поруч з духовенством. Вонож продавало частинно ерекціональну землю на відбудову церков і приходств.

Тверді ціни на землеплоди (нищі для австрійських країв чим для Мадярщини![1]) високо підтягані контіґенти реквізицій у Галичині (самих картофель вивожено річно поверх 350.000 тон!), дикі — неплачені реквізиції всіх армій підтинали головно українське селянство. Хоч українське селянство навіть у міжфронтовій полосі не занехувало управи піль, не мало з неї часто ніякого хісна з причин, про які тут говоримо.

Одночасно росли одначе ціни засобів рільничої продукції[2]) і ціни будівельного дерева[3]). Знищення лісів було вправді велике (шкоди осягнули 1 міліярд 627 міліонів австр. корон), одначе рабівнича політика вивозова в головній мірі спричинювала доріжню, де на внутрішнім ринку при масовім попиті за будівельним матеріялом появлялося його дуже мало.

Датки для евакуованих, якими милено очі людям до краю війною знищеним — мали характер аліментації. Військові причинки, як що не вкладалися сейчас в господарство, потапали у воєнних позичках (Галичина підписала загалом австрійських воєнних позичок на суму около 2 міліярдів австр. корон). Гроші тезавровані по скринях підпадали девалюації аж до повного знищення їх вартости. Не слід забувати, що в часі розвалу Австрії, в обігу грошевім Галичини було около 6 міліярдів австр. корон. З того в добі З. У. Н. Р. відплинуло за кордон около 2 міліярдів. До виміни предложило населення Галичини других 2 міліярди. Решта, це ефективна страта населення в першу чергу українського селянства. Не помогли заклики українських економічних установ, голоси преси — по краю йшла безіменна, безвідповідальна пропаґанда тезаврування австр. корон.

Останній етап девалюації пережила австрійська корона в лютім 1920 здеґрадована в супереч 216 статті Saint-Germain'ського миру на 0·70 польської марки. Lex Grabski (Закон Ґрабського) 1920 через появу свою вкоротив обіговий капітал Галичини майже на $^1/_3$, однак не вкоротив риночних цін, які спиралися відразу на відношенню 1 к.=1 мп. Иншими словами при вкороченню обігового капіталу скочили ринкові ціни одночасно на $^1/_3$ в гору, здавлюючи більше чим на половину спроможність покриття мізерної консумції населення 3 лютого 1920 року...

---

[1]) Пор. політику цін віденського Kriegsgedreideverkehrsanstalt і Kriegsproduktenaktiengeseltschaft у Будапешті.

[2]) Див. „Кооперативна Республика" — „Галичина після війни 1914—20" ч. 5.

[3]) Див. як вище в ч. 3.

Кінцеві уваги.

Разом з населенням і його індивідуальними господарствами потерпіли у наслідку війни і його економічно-суспільні організації в першу чергу західно-українська кооперація. Відкладаючи обговорення страт і шкід її на пізніше, мушу тут засвідчити, що мимо матеріяльного дуже діймаючого знищення західно-українська кооперація і серед небувалої післявоєнної руїни нашої батьківщини не впала на дусі. Перша з краєвим т-вом господарським „Сільський Господар“ у Львові приступила вона до відбудови господарського, суспільного і культурного життя Галичини сейчас після 1920 року і зі шляху сього до нині не уступає. Кооперація запрягла народню енергію не тільки до відбудови знищеного, але й до розбудови економічно-суспільного життя українського народу власними його силами. Колиж сьогодні на сторінках „Кооперативної Республики“ вже розвинули ми образ Галичини після війни 1914—20, то метою нашою було кинути жмут світла на положення українського народу на тій частині наших земель на передодні плянових акцій Краєвого Комітету Організації Кооператив у Львові. Створено його по підготовці, переведеній краєвим т-вом госп. „Сільський Господар“ у Львові, через це т-во і центральні кооперативні установи, обєднані в Ревізійнім Союзі українських кооператив (тоді Краєвім Союзі Ревізійнім). Освітленням положення укр. народа кинули ми міст між реальною дійсністю і програмою К. К. О. К. і підкреслили конечність таких, а не инших методів його праці[1]).

Висліди праці найдуть читачі майже в кожній українській громаді, в кожнім українськім повіті і в центрі нашого краю.

Ю. Павликовський.

Недоцінена галузь нашого народнього господарства.

Аж дивно, як до нас підходять слова польського поета: »Sami nie wiecie, co posiadacie«. Одним з ярких доказів, в якій мірі ми не здаємо собі ясної справи зі стану нашого народнього господарства, та можливостий, які звязані з окремими його ділянками, є наше традиційне відношення до птахівництва взагалі, а до організації збуту яєць з окрема.

Пригадуємо собі, з яким майже насміхом приймалися у нас ще за пару літ до війни спроби одної одиниці організувати громадськими силами збут яєць (тоді говорилося „покладків“). Розуміється, заходи не увінчалися поважнішим успіхом; провідне громадянство, виховане в клясичних гімназіях, не знаючи економічної географії свого рідного краю, виявило до „курячої справи“ мінімальний інтерес; очевидно значно менший, як напр., до починань „Сільського Господаря“ в области піднесення хову господарського скоту і продукції ростин; а для ілюстрації пригадуємо, що й про доцільність акції „Сільського Господаря“ думки не були одностайні, бо дехто навіть ремствував явно проти неї, як спроби запрягти національних діячів „до гною“. Отже можна собі уявити, які могли бути пси-

---

[1]) Див. Ю. Павликовський: „Слідами розвою ідеї кооперації“, Львів 1923. — „Під прапором самопомочи“, Львів 1925 і вступ до Статистики РСУК за рік 1925.

хольоґічні настрої загалу до справи на позір ще „низчої категорії“ — до питання збуту такої на перший погляд ніби маловартної річи, як яйця.

Колиж подивитися на справу уважніше, коли заглянути напр. у цифрові зіставлення — експорту і імпорту Польщі, тоді стає перед нашими очима у весь ріст економічна вага продукції яєць і взагалі годівлі домашньої птиці в житті нашого народу і разом з тим вага наладнання кооперативного збуту цього продукту, одного з головних, які наше село викидає на ринок. Тільки в цифровому освітленні видно виразно, які великі ще наші економічно-організаційні недомагання і разом з тим, які ще перед нами широкі можливости розвитку.

В р. 1921. польська, дуже неповна (спеціяльно в годівельній ділянці) статистика, нараховувала в пяти українських воєвідствах таку кількість домашньої птиці (в тисячах штук):

Полісся 314,2, Волинь 1.231,7, Львів 2.608,2, Станиславів 1.370,8, Тернопіль 1.895.

Всього кругло 7,420.000 штук; в тім числі було 6,129.000 штук курий; невелика решта припадала на гуси та инші роди домашньої птиці. Коли зважити неповність статистичного підрахунку з 1921 р., далі природній приріст за 6 літ, то не будемо далекі від правди, коли приймемо кількість самих курий в грудні 1927 на українській землі під Польщею приблизно в 7 міліонів штук.

Для дальшого ходу обчислення нам необхідно знати, яка є пересічна носність курий на нашій землі. Вправді проф. Буяк в своїй великій праці про Галичину (Galicja I, ст. 349) подає, що галицькі кури, а саме їх найбільш поширений рід, несуть 150—200 штук яєць, то мабуть приходиться більше віри дати інспекторові львівського „Т-ства Господарського Сх. Малопольщі“ Й. Вікторіні*), котрий приймає цифру 80 штук як середню річну носность курий в Пол ьщі, при чому висококультурна Познанщина мала, по фактичних дослідах, 90 штук носности. Таким чином річна продукція яєць в пяти українських воєвідствах в Польщі виносить біля 630 міліонів штук яєць або кругло 444.000 скринь по 1.440 штук (4.400 ваґонів по 100 скринь).

Яку це представляє грошеву вартість? Очевидно, не можемо брати на увагу ціни яєць в детайлічній продажі, бо основна маса яєць у нас продається не безпосередньо, тільки через скупщиків - торговців. Підставою обчислення можуть бути тільки ціни в ґуртовому обороті. З огляду-ж на вагання в цінах візьмемо пересічну ґуртову ціну за кілька останніх років. З виказів »Wiadomości Statystycznych« і »Rocznika Statystyki Rz. P.« виходить, що ґуртові ціни за яйця держалися середньо на висоті 20 долярів за скриню. Дир. І. Мартюк в статейці, поміщеній в „Господарсько-Кооперативному Часопису“ (ч. 15—16 за 1928 р.), подає, що ґуртівники скуповують в нас літом яйця по 16 долярів, а продають їх зимою по 40 дол. за скриню. Отже принята нами середня цифра 20 долярів буде, як бачимо, приблизно відповідати дійсности, будучи швидше за малою, як за великою.

Таким чином приблизна грошева вартість річної продукції яєць в пяти українських воєвідствах, рахуючи навіть по тих скупих цінах, що платять ґуртівники, буде приблизно 9 міліонів долярів. Коли для всякої певности в рахунку, між иншим теж і на рахунок неносних штук дробу

*) J. Victorini: Organizacja i technika eksportowego handlu jajami w Polsce. Lwów—Warszawa, 1927.

відчислити з цього дещо, то сумніву вже ніякому не підлягає, що наші землі під Польщею продукують річно курячих яєць у вартости по гуртових цінах найменше 8 міліонів долярів.

Всякі спроби обчислення зарібку, що при тому великому товаровому обороті остає в руках посередників, а саме кількох великих гуртівничих фірм та тисячів їхніх помагачів, дрібних мандрівних і ярмарочних скупщиків, можуть бути тільки приблизні, бо ніяких формальних даних для їх провірення ми не маємо. Зізнання до податку оборотового, що торкається приватних фірм, не є, річ ясна, ніяким віродостойним джерелом, а зрештою вони не дають образу звязаних з торгівлею торговельних видатків і втрат через зіпсуття і розбиття яєць у транспорті та через хитання цін. Деяку уяву про розмір прибутків яєчних посередників дає згадана вище стаття, яка подає, що головна і на наших землях майже монополістична експортова фірма заробила в сезоні 1927 р. 400 тисяч долярів. Можливо, що ця цифра й трохи оптимістична, та все таки не улягає сумніву, що наш національний господарський організм втрачає „на чисто" через неорганізованість збуту яєць суми, що до ходять досотень тисяч доляріврічно.

Для того, щоб ще релєфніше показалася вага яйчарства в білянсі нашої національної продукції на західно-українських землях, ми позволимо собі привести анальогічні дані з продукції инших галузів нашого господарства. Возьмім напр. пшеницю.

Пшениці зібрано в році середнього врожаю, 1922/23 по воєвідствах:

Полісся	48,5	тисяч	сотнарів	метр.
Волинь	996,0	„	„	„
Львів	1.606,9	„	„	„
Станиславів	550,3	„	„	„
Тернопіль	1.432,1	„	„	„

Всього 4,634.000 метр. сотн.; рахуючи по пересічній ціні, яку приймає держ. статист. уряд, 5,8 долярів за 1 м. сотнар, одержуємо цифру 20,8 міліонів долярів, як вартість усієї річної продукції пшениці в пяти українських воєвідствах. Коли-ж взяти на увагу, що пшениця управляється більше на двірських, як на селянських ґрунтах, прийдемо до цифри, яка дуже мало перевищує вартість продукції яєць (які є виключно селянським продуктом). Колиж до того додати ще й те, що яйця є в господарці селянина майже в цілости риночним продуктом, в значно більшій мірі, як пшениця, то аж тоді стане нам в усій повноті зрозумілою удільна вага продукції яєць в нашій національній економіці.

Особливож коли підходити до справи не лише з точки погляду теоретично-економічної, а ще й практично-торговельної, треба безумовно звернути увагу на те, що напр. збіжжа для селянина, являється головно нериночним продуктом; хлібна продукція служить головно власній потребі; з ринком вона має стичність для більшости селянської маси лише з конечности, коли приходиться платити податок чи рату до банку. Продаж збіжжа носить отже в нас характер не здорової продажі продукційних лишків, тільки продажі з конечности, коштом недоїдання селянської родини. Свідчить про те слідуюче зіставлення:

Збір хлібних ростин (жита і пшениці) в пяти українських воєвідствах, в середньоврожайному році 1922/23 дав на 1 душу населення по воєвідствах:

Полісся 180 кг, Волинь 300 кг, Львів 159 кг, Станиславів 89 кг, Тернопіль 208 кг.

Отже в пяти українських воєвідствах разом взятих припадало хлібного зерна місцевої продукції 183 кг. на душу населення.

Чи цього досить для прохарчування населення? Коли міряти нашу потребу в харчуванні міркою Німеччини або Франції, де в довоєннім періоді споживалося хлібного зерна 260 кг на голову, прийдемо до висновку, що хоч напр. Волинь має деяку надвишку, а Поділля потроху наближується до німецько-французької норми, то всі инші воєвідства далеко не є само-вистарчальні в цій области і тому на загал організація збуту збіжжа, мимо усієї своєї ваги (головнож для наладнання перевозу зерна, чи муки з Волині і Поділля в район Карпатський і Підкарпаття), що до своєї актуальности уступає місце справі наладнанняз буту яєць, як визначного риночного продукту (подібно як масла).

Щож торкається експорту за кордони Польщі, то тут справа ще виразніша: збіжжа нашого за кордон не висилають зовсім, тоді як яйця йдуть на експорт у великих кількостях.

В торговельнім білянсі Польщі вивіз яєць займає дуже поважне місце. Від 1924 року він росте раптовними скоками: в р. 1924. вивезено яєць 10.422 тон; 1925 р. вже 27.071 тон; в 1926 р. вже 58.666 тон; в 1927 р. вивезено 65.590 тон у вартости 18,7 міліонів ам. долярів (97,271.000 золотих в золоті).[1]) Грошева вартість вивезених яєць в р. 1927. перевищувала значно вартість вивезеного в цьому році цукру (за 43,350.000 зл. в зол. вивезено сирового цукру, за 22,777.000 зл. в зол. цукру — хрусталю); що більше вона дорівнювала в цьому році вповні грошевій вартости вивезених безріг (їх вивезено на суму 97,532.000 зл. в зол.)[2]).

Думаємо, що цих кілька уваг і цифр стачить, щоб переконати навіть найбільших скептиків про величезну вагу організації кооперативного збуту яєць. Для кооператорів в цій области ще просто безмежне (на наші умови) поле до ділання, яке вимагає тільки ініціятивности і фахового знання в ці призиковній галузі, доволі з причини остійних хитань цін. Хитання цін зменшуються в міру того, як поступає консервація яєць, бо тоді є змога передержувати їх до більше пригожого конюнктурального моменту. Про організацію збуту яєць у нас вже появилося кілька фахових статей, як рівнож про поправу годівлі курий. Самий скуп яєць у нас не є пляново організований, відбуваючись головно дорогою обміну по кооперативах за товар. В кожнім разі навіть при такій (безсистемній) системі можемо похвалитися деякими успіхами в цій ділянці. Звідомлення Ревізійного Союзу українських кооператив у Львові за 1926 рік містить такі дані:

Низова господарсько-споживча кооп. сітка збула в цьому році с. г. продуктів взагалі (як знаємо, це головно яйця) на суму 3,130.000 злотих п., отже більше $^1/_3$ міліона долярів (збуту Повітових Централь не беремо на увагу, бо це булоб подвійне числення тих самих торгів). До цього прийде ще збут через молочарсько-споживчі кооперативи, яких було 189; коли взяти ту-ж норму, що при господ.-споживчих і зчислити все разом, вийде,

---

[1]) Скільки з цього вивозу припадає на пять українських воєвідств, можна вичислити, беручи відношення числа курий: на загальну кількість 19,1 міліонів курий Польщі, наші землі мають їх 6,1 міліонів, отже приблизно 32%; виходить, що самі наші землі дали в 1927 р. на експорт яєць у вартости біля $6^1/_2$ міліона долярів, не рахуючи того, що пішло на внутрішнє споживання. Цей підрахунок тільки підтверджує наші вище приведені обчислення загальної вартости нашої продукції яєць.

[2]) »Wiadomości statystyczne«.

що в р. 1926 наша низова кооп. сітка пропустила яєць на суму приблизно $3^1/_2$ міліона зл. п. За рік 1927. ця цифра безумовно зросла.

Найбільше активности у пляновому збуті яєць виявили досі прикордонні південно-подільські Повітові Кооперативні Осередки (Борщів, Копичинці і др.).

К. Коберський.

Проблєми кооперативної організації і практики.

Ідея дрібних ощадностей поширюється!

Приклад Лапшина (див. Кооп. Респ. ч. 3) знаходить живий відгомін. До РСУК надходять дальші вісти про започаткування акції дрібних ощадностей з ріжних кутків краю. Ми одержали теж зразок правильника »Кружків ощадности«, ухваленого на повітовій кредитовій конференції в Копичинцях, скликаній заходом ПСК. На підставі цього правильника вже засновано і працюють 8 Кружків ощадности, переважно при господ.-споживчих кооперативах, деякі при кредитових, або при Читальнях і Лугах. Селянство виявило живе зацікавлення справою ощадности, бачучи в тім єдиний вихід з сучасної кредитової анархії. Копичинецький правильник піддаємо під дискусію широкого загалу подібно, як це ми зробили з лапшинським. Уважаємо, що тільки збірне шукання найде найкращу форму організації селянського кредиту в наших умовах. *Редакція.*

Правильник.

Кружка Ощадности при . . . . . .
в . . . . . .

§ 1.

Ціль Кружка.

Кружок ставить собі за ціль: а) Пропагуванням всенародньої дрібної ощадности і призбираними фондами дати варстат праці своїм членам, б) Збирати дрібні ощадности від своїх членів і призбираними фондами скріпляти кооперативні установи, в) пропагувати ощадність у всіх ділянках економічного життя відчитами, лєкціями, викладами і т. п.

§ 2.

Кружок основується на необмежений час.

§ 3.

Членство і його обовязки.

Членом Кружка може бути кожна особа укр. нації без ріжниці віку пола, якщо зложить заяву, що буде вплачувати означену вкладку ощадности в призначеному часі та приєднає в тій самій цілі ще одну особу, як члена кружка.

§ 4.

Вкладка виносить 1 зл. місячно і може бути вплачувана що суботи. чи неділі ратами. Кожний член може вплачувати довільну кількість вкладокі

§ 5.

Виступлення.

Виступити може член з Кружка за попереднім одномісячним виповідженням своєї вкладки в цілости, котре то виповідження може наступити тоді, коли член зложив вже на ощадність щонайменше 10 зл. При виступленні вибирає член цілу ощадність враз з відсотками. Коли вкладка ощадности не осягнула ще квоти 10 зл. вкладчик може з Кружка виступити, вкладка його однак позістає на протяг одного року в Кружку. Застереження це не має примінення тоді, коли вкладчик через зміну місця замешкання переходить до иншого Кружка і в тім випадкові при виступленні вибирає цілу зложену квоту без огляду на висоту ощадности.

§ 6.

Завідування Кружком.

Кружком завідує: а) Управа, б) Загальні Збори Кружка.

§ 7.

Управа складається з 5 членів, вибраних на Загальних Зборах Кружка на протяг одного року.

§ 8.

Круг діяльности Управи.

Управа вибирає з поміж себе голову, книговодця і касієра і ділить цілий район діяльности на прочих членів Управи і через них переводить цілу ощадностеву акцію в селі.

Голова Управи скликає сходини і Загальні Збори вкладчиків, засідання Управи, проводить на них та стежить за совісним сповнюванням обовязків всіх членів Управи і переводить контролю записок та каси Кружка. Книговодець записує і потверджує вкладчикам їх ощадности на щадничих аркушах та веде потрібну переписку.

Касієр переховує в себе готівку до часу передачі її до кооперативної установи, в якій льокуються ощадности (§ 11).

Свої обовязки сповняють всі члени Управи безплатно.

§ 9.

Загальні Збори.

Загальні Збори скликує в імени Управи її голова що найменше раз на рік, або тоді, коли окажеться до сього конечна потреба. Загальні Збори вислухують і одобрюють діяльність Управи. Установлюють висоту одної місячної вкладки, визначають висоту % від зложеної ощадности, рішають, де мають бути ульоковані зібрані ощадности, та зміняють відповідно до потреби правильник Кружка. Ухвалюють нагороду для найпильніших вкладчиків.

Загальні Збори важно рішають при кожному числі присутніх, тільки що до зміни постанов льокат і висоти виповідженої ощадности або розвязання кружка потрібна присутність 3/4 всіх членів і абсолютна більшість голосуючих.

§ 10.

Опроцентування вкладок.

Вкладки ощадности опроцентовуються дисконтовою стопою Державного Банку від 5 зл. починаючи. Капіталізація є піврічна і починається першого кожного місяця по зложенні її на льокату.

§ 11.

Льоката.

Зібрані на ощадність вкладки, коли осягнули висоту 10 зл., передає касієр Кружка сейчас, а менші що місяця до днів трох по першім кожного місяця до кооперативи . . . . . в . . . . . *) Вкладки членів до висоти одного золотого вписуються на загальний рахунок Кружка, а понад один зол. на імя кожного вкладчика. По зложенні вкладок на суму пять зол. одержує вкладчик щадничу книжочку кооперативи . . . . . Вкладка понад 10 зл. на бажання члена вкладчика може бути перемінена і ведена в твердій валюті.

Кооператива . . . . . В якій ульокувана ощадність, опроцентовує всі вкладки на загальному конті, а відсотки ті виплачує Кружкові, з яких твориться запасно-щадничий фонд Кружка.

§ 12.

Запасний фонд.

Запасний фонд Кружка твориться з відсотків одержаних зі збірних ощадностей, і є неподільною власністю Кружка. З нього можна покрити конечні видатки Кружка, получені з пропагандою ощадности. В разі розвязання Кружка переходить цілий фонд на цілі кооперативи (§ 16).

§ 13.

Обороти ощадностями.

Вложена ощадність є виключною власністю вкладчика і нею може він після власної волі розпоряджати.

Вкладку можна виняти в цілости або частинно коли осягнула квоту 10 зл. Частинний зворот вкладки може наступити за попереднім двотижневим виповідженням. Цілковитий зворот вкладки, котрий є рівночасно виступленням з Кружка, може наступити по одномісячнім виповіджені (§ 5).

§ 14.

Права членів.

Всі члени Кружка мають право: а) побирати нароспі відсотки від своїх вкладок, б) брати участь в загальних Зборах, в) вибірати і бути вибраними до Управи Кружка, г) затягати позички на підклад своїх книжочок щадничих в усіх українських кредитових установах в повіті, д) побирати нагороди ухвалені загальними зборами за пильність в ощадности.

§ 15.

Порука.

За зложені ощадности ульоковані в кооперативі несе повну відвічальність кооператива . . . . . а до часу ульокування Управа Кружка.

§ 16.

Ліквідація.

На випадок розвязання Кружка, послідні загальні збори вибирають на час трох місяців ліквідаційну комісію, яка переводить ліквідацію аґенд

*) Тут мається на увазі найблищу Кооперативу (в селі; коли такої нема, тоді поза селом).

Кружка. Евентуально позісталий маєток Кружка по переведеній ліквідації переходить в цілости на установу, при якій створено Кружок. Ліквідаційна комісія має складатися з трох членів і одного заступника.

Плянова аґрономічна робота та способи її ведення.

(Стаття дискусійна).

Аґрономічна робота в краю в тіснім значінні того слова, ведена аґрономами-фахівцями в нас ще цілком молода, бо започаткована ледви перед кількома роками. Зрозуміло отже, що не могла дати за так короткий протяг часу видніших результатів. Причиною є брак пляновости в аґрономічній роботі. Щоби започаткувати дискусію в цій справі, подаю начерк пляну такої роботи, надіючись, що т. т. аґрономи, які працюють на місцях, доповнять його своїми увагами.

Завданням аґронома є: 1) вводити в своїому районі уліпшені способи аґротехніки і годівлі худоби, та випрацювати для поодиноких господарств організаційний плян згідно з місцевими обставинами в напрямі найбільшої поплатности; 2) для рентовного ведення дрібних господарств мусить аґроном організувати господарів в товариства, щоби працею менших і більших машин, для дрібного господарства за дорогих, зліпшити обрібку землі, сіяння і чищення зерна та обнизити кошта продукції; 3) дешевше купувати погної, машини, насіння і т. п., а дороще збувати продукти власного господарства; 4) вкінці організувати господарів для перерібки сільсько-господарських продуктів, бо лише готовий продукт знаходить скоро покупця, що платить добру ціну.

Розуміється, що до зреалізування поставлених точок мусить аґроном братися з великою увагою і готовим пляном. Безплянова робота минається з ціллю, зуживає даром богато енергії, та місцями сама собі шкодить.

Тому аґроном, заки розпочне роботу, мусить запізнатися з місцевістю та її мешканцями. Кожне господарство ведеться відповідно до місцевих умов, як: якість і кількість землі та підсоння на протязі року. І ті умови треба перш усього вистудіювати. Лише виказування недомагань дотеперішньої господарки оправдує пропаганду чогось нового-ліпшого. Злі наслідки обрібки і гноєння ґрунту, приготування насіння і засіву, охорони рослин і т. п., оправнюють аґронома намовляти господаря замінити дотеперішні способи — новими. Докладне обслідування одного типового господарства дає образ приблизно всіх господарств і заразом підставу для вироблення пляну роботи і вибору методів у веденні цеї роботи.

При тім може зайти потреба переорганізувати господарство в самих його основах. Для того потрібно обслідувати також місцеві відносини, як: кількість і якість ґрунтів в даній околиці та їх розміщення, стан живого і мертвого інвентаря, приблизна грошева спроможність господаря, віддалення від ярмаркового міста і зелізниці, стан доріг, оплата за робочий день, замилування місцевого населення, вигляди на здобуття дешевої енергії, взаїмні відносини між господарями, кількість і сила місцевих хліборобських організацій і т. п. Зібрані подрібні відомости відносно вичислених точок дають підставу випрацювати плян аґрономічної роботи в даній місцевости, околиці і т. п.

На початку аґрономічної роботи не можна від разу вести плянову роботу, бо бракує до цего даних. Тому перша робота мусить бути лише підготовчою. Аґроном своєю діяльністю не може обняти цілого повіту, але мусить обмежитися лише до кількох сіл. Тут не може зачинати роботи у всіх ділянках від разу, але мусить віднайти податливий ґрунт в одній ділянці, яка стане головною віссю його діяльности. А щоби господаря спонукати до новости, муситься вибрати найбільш розвинену галузь господарки і працювати на ній теоретично а також практично. В селах з розвиненим садівництвом, наприм., можна приступити до перерібки і організованого збуту овочів. В околицях зі сіножатями і пасовиськами пропаґувати їх поліпшення, використати догідну пору нищення масових бурянів, як гірчиця і ріпиця, пропаґування погноїв, насіння, машин, раціональної обрібки землі і т. п. Це булаб підготовка до плянової роботи в будуччині. Ціль її — наглядно виказати користи господарської науки, щоби зєднати аґрономові якнайбільшу кількість прихильників. При їх помочі аґроном зможе пізніше реалізувати плянову роботу в ширших розмірах і вивязатися зі свойого нелегкого завдання.

Завдання аґронома в дійсности не легке і для переводження його в життя не можна установляти однакових способів роботи для цілого краю. Ціла трудність роботи полягає в тім, що аґроном не може сам міняти способів дотеперішної господарки, ані заводити жадних новостей без згоди власника-господаря. Тому ціла робота аґронома мусить орієнтуватися на самого селянина-господаря, щоби посередньо через нього мати вплив на господарку. З цих зглядів аґрономові не лишається нічого иншого, як лише голошення нових кличів, кидання нових думок, щоби зацікавити господарів, примусити їх думати, викликати дискусію, підчас якої здобуде собі прихильників, що виявлять охоту піти за його порадою. Отже першим засобом аґрономічної роботи може бути *живе слово*. Уладжування лекцій, принагідних гутірок, курсів і т. п. має зблизити аґронома з господарями, має дати йому початок тої нитки, по якій він добереться до господарства і буде на ньому руками господаря порядкувати. Здобуття одного або й двох прихильників, що виявлять охоту піти за порадою аґронома, можна числити вже великим успіхом. Не можна легковажити їх охоти ступити на дорогу поступу, але муситься їх всіми силами піддержати, щоби пізніше використати їх, зглядно їх господарство в практиці.

Як важним для аґрономічної роботи і господарського поступу є мати довіря в господарів, вплив через них на зміну господарки, можуть свідчити висліди роботи ріжних організацій при помочі субвенцій, або прямо розпорядку влади. Незацікавлений теоретично господар не старається задержати чогось нового, що дістав даром на стало в господарстві, але не маючи для цего зрозуміння, по добутті матеріяльних користей, оставляє без уваги саму новість. Подібно лишаються всі, навіть дуже корисні розпорядки влади без наслідків, якщо не розбуджено перед тим у господарів зацікавлення до цеї справи.

Однак аґрономові не можна обмежуватися до пропаґування раціональної господарки лише словом, бо частіше повторювані лекції на ті самі або нові теми, минаються з цілею. Поза кількома цікавішими і рухливішими одиницями, всі прочі селяне або виявляють слабе зацікавлення, або задержують вичікуюче становище, забезпечуючи за собою право висловлення кінцевої критики. Щоби переконати і тих найбільше недовірчивих про доцільність пропаґованих новостей, мусить аґроном старатися підтвердити слово — доказом. І ті докази є саме тим аґрументом, що має розвіяти

послідні сумніви в не одній недовірчивій голові. Якраз тих доказів аґрономам по повітах бракує. Рисування на таблиці (як-що рисунок вийде добре) не дає ще повного образу і не може остаточно усунути недовіря. Тому ті організації, при яких працюють аґрономи повинні за кожну ціну вистарати більшу кількість таблиць-образів примінених до лекцій. І то образів ясних і повних, що на перший погляд будуть зрозумілими для кожного, хто слухав уважно лекції. Такі образи з українськими написами мігби для потреб аґрономів легко роздобути »Сільський Господар«, або ті торговельні установи, що мають звязки з великими фірмами або фабриками, які видають свої образи для реклями.

Ще кращі успіхи можна осягнути при помочі маґічних ліхтарень, пероскопів, скіопткопів, що дають гарні-живі образи, збільшують загальне зацікавлення та причиняються до більшої фреквенції на лекціях. Для підтвердження кожної новости потрібно крім словних аргументів, ще конче доказів в практиці. Аґроном мусить вибрати найрухливіших і розуміючих діло господарів та переводити практичні досвіди в їхнім господарстві. Потрібні поля зі штучними погноями, порівнюючі засіви добірного зерна, густоти і способів посіву, обрібки землі, пори і кількости гноєння, плодозміну, охорони рослин, (нищення хвороб, шкідників, бурянів), праця машин та їх випробування, це та практична школа, в якій має вчитися ціле село, і де аґроном має знайти докази на потвердження голошених кличів. Не вистане однак підготовчих робіт при пробних полях, або щось подібного робити лише в присутности одного господаря, але при тім повинні бути головно ті молоді-поступові господарі, щоби при тій нагоді вчитися. Все навіть найменше треба обяснити, чому так робиться, а не инакше, бо це буде найкращою заохотою для кожного.

Кінцеві висліди зібрані на полі, а заразом в числах на папері, щоби рахунково виказати поплатність пропаґованої новости, мають бути найбільш промовляючим до переконання аргументом, і ті висліди треба належно використовувати.

Сказано, що початкова робота має бути підготовкою до плянової роботи. Але і цю підготовку муситься вести доцільно, щоби при повільнім переході до плянової роботи не прийшлося покутувати за попередні прогріхи. Тому кожна лекція і кожна робота мусить підготовляти заздалегідь якийсь плян, щоби його пізніше лише повільно розвивати.

При вироблюванні пляну роботи на довший протяг часу береться під увагу цілу господарку зі всіма її ділянками. Полеву господарку, годівлю всіх родів домашніх звірят, садоводство, городництво, пасічництво і другі тяжко від разу обхопити, але треба приложити всіх зусиль, щоби жадна ділянка не остала занедбаною. Особливо годівельна господарка, що є головним джерелом доходів нашого селянського господарства, повинна бути предметом уваги аґронома. Плянова робота над піднесенням годівлі худоби принесе скоро наслідки, подібно як полева господарка. Лише в цім напрямі дещо тящі методи роботи. Як в полевій господарці може аґроном в поступовіших селах виказатися в короткім часі деякими успіхами, так в годівельній господарці воно дещо тяжче. Робота в цій ділянці мусить на початку обмежитися до словної пропаґанди. Розплодових штук спроваджувати не можна задля браку гроша з одної сторони, з другої знова треба для них наперід приготовити добре приміщення, догляд, пашу і т. п. І те приготування повинні аґрономи взяти в першій мірі під увагу. Мусить бути поведена широка пропаґанда за будовою добрих-нових і полілшенням старих стаєн. Полева господарка повинна побільшити засівну площу пашних рослин, міша-

нок і конюшин, взагалі паш поживних, ситних-багатих на білок. В околицях з пасовиськами і сіножатями мусить бути заведена і то в якнайкоротшім часі раціональна господарка — гноєння, обсів, скородження і т. п., бо лише там можна виплекати добрий молодник і високо-продуктивну худобу, де є добрі сіножаті і пасовиська. Без них навіть потомство з добрих предків не буде корисним для господарства.

В годівельній господарці переконати словами не легко, а практичних доказів нема богато. Найвідповіднішим ще булоб порівнююче кормлення кількох штук однакової ваги, віку, що рівно добре використовують пашу, рівними кількостями тої самої, або неоднаковими ріжної паші. Порівнююче кормлення у молочних коров, або опасових штук, ще найскоріше викаже наглядно користи або втрати з доброго або невистарчаючого живлення обменшенням кількости молока або обниженням ваги. Такі годівельні досвіди треба провадити у кількох господарів рівночасно, при участи і зацікавленні цілого села.

Крім порівнюючих досвідів з кормленням у всіх родів домашніх звірят треба ще при кожній нагоді підчеркувати значіння припускання штук до розплоду, наклонювати господарів і припильнувати принайменше кількох, щоби припускали лише дорослі штуки, що виказують добрі годівельні прикмети. До цего може причинитися те, що організація, при якій працює аґроном, подбає, щоби аґроном входив в склад комісій для ліценціонування самців.

Є по наших селах богато свідомих господарів, що мають гарні і високоужиткові штуки. Тих треба зорганізувати в годівельну спілку і працювати над удержанням і поліпшенням їхньої худоби. Трапляться також оказові штуки, от як безроги, корови і тут мігби аґроном дещо зробити в напрямі їх плекання. Богато їх нема, ціле село зацікавлене і робота аґронома тоді моглаб мати гарні успіхи.

Робота в напрямі поліпшення годівлі дрібних звірят, як безрог, овець, птиці і т. п. крім попереднього може опертися ще на закладанні г о д і в е л ь н и х п у н к т і в. Кружок »Сіль. Госп.« або кооператива повинні закупити доброго самця, або навіть кілька штук і вести годівлю під доглядом аґронома. Ці годівельні пункти требаби так організувати, щоби вони були завязком годівельних спілок, з родовими книгами, контролею ужитковости і т. п., поки-що для тих, що користають з годівельного пункту, а в будуччині для цілого села. Годівельні пункти домашньої птиці вже найлекше зорганізувати і в цім напрямі аґроном повинен поробити заходи зараз на початку своєї діяльности.

Аґрономічна робота ведена в спосіб, як подано, не є роботою лише інструкторською, але в першій мірі є р о б о т о ю о р г а н і з а ц і й н о ю. Селянське господарство — це дуже скомпліковане підприємство, а підстава його — добра організація всіх ділянок. Тому аґроном, що має викликати поступ, не сміє розривати господарства, але працювати над його переорганізуванням, як тісно звязаної цілости. Бо коли, приміром, пропаґується побільшення управної площі пашних рослин, то така зміна є тісно звязана зі всіма другими роботами, і потягає за собою зміну цілого плодозміну, побільшення кількости худоби і т. п. Як примір, може послужити намовлення господаря збільшити управну площу пашних рослин, або цукрових бураків коштом збіж. Збільшилося кількість паші, рівночасно кількість молока, але забракло соломи на січку і підстілку та хліба на зерно. Лишнього молока добутого завдяки зміні, продати не можна, бо аґроном не зорганізував молочарні. Така є вартість інструкторської роботи без організаційної. Замісць

збільшених доходів — ще більші втрати. І не можна дивуватися, що господар невдоволений і не послухає аґронома вдруге. Щоби »пана« не розгнівити і не обидити, обіцяє, але не зробить. Навпаки може також бути, що аґроном зорганізував молочарню, а не подбав за збільшення молока. Виходить, що аґрономічна робота незвичайно складна, вимагає великої уваги, а що найголовніше, добре випрацьованого пляну на короткий час, що має бути підставою дальшої роботи на цілі десятки літ. А що один аґроном довго роботи не поведе, то повинен залишити своїому наслідникові точні записки про свою діяльність, спостереження і т. п. Записки такі відповідно ведені повинен аґроном кожного місяця опрацювати, поробити зіставлення, на підставі яких прийде до висновків, що улегчать йому значно дальшу роботу. Крім записок про роботу, ще конче потрібні спостереження кліматольоґічні а також статистичні дані, бо вони дають певний підклад аґрономічній роботі в околиці.

Як-що аґрономічна робота ставляє собі девізом збільшення поплатности господарки, то обовязково мусить пропаґувати машинову працю. Вона обменшить видатки на робочу силу звірят і людий, виконає господарські роботи на час, скоро, добре і дешево, увільнить господаря від тяжких робіт і дасть йому змогу застановитися над не одною важною справою, що деколи зроблена без надуми приносить лише шкоду. Богато машин є для нашого господаря лише на показ, бо не має на їх купно грошей. От і завдання аґронома організувати спільне користування машинами. Місцева хліборобська організація має подбати про кілька машин конче потрібних в господарстві. Де немає жадної організації, там повинен аґроном зєднати до цего кількох господарів. Зразу малий гурток господарів стягне більшу кількість, завяжеться машинова спілка, що закупить всі потрібні машини, почавши від вала — до великого трактора включно.

Крім роботи над піднесенням аґротехніки, не може бути чужою для аґронома діяльність над зорганізуванням збуту і перерібки сільсько-господарських продуктів, та зорганізування закупна середників сільсько-господарської продукції. Ця незвичайно обширна ділянка вимагає якраз найбільшого вкладу праці на протязі довгих років і може дати скоро дуже гарні висліди.

Збут продуктів в такій формі, як вони сьогодня виходять з наших господарств є немислимий. Мішаних бараболь, мішанки жита з пшеницею, зле живленої худоби за добру ціну продати не можна. От і широке поле діяльности для аґронома — працювати над поліпшенням якости продуктів. Знова та сама мозолиста робота, що на початку, а до помочі вистави, конкурси, нагороди, роздача даром або спровадження для свідомих господарів добірного насіння, що приспішить значно роботу. Свідомий господар випродукувавши добрий продукт не продасть його за будь-що, але віддасть в комісовий продаж, щоби дістати більшу ціну. Тому на першім місці треба поставити освідомлення господарів, щоби поліпшали продукти власного господарства і навчилися їх цінити.

Але деколи і свідомий господар не може віддати продукту в комісовий продаж, бо потребує зараз грошей. Тут на місці мусить аґроном зорганізувати кредитове Т-во (райфайзенку), що фінансувалоби всі починання аґрономічної роботи.

Перерібка продуктів вже започаткована Маслосоюзом. Поширювати цю акцію і на инші сільські сирівці, а в кожному разі ширити думку про це, це теж завдання аґронома.

Зорганізувати село для добування грошей з зовні не тяжко, але

зорганізувати його для виложення готівки на уфундування закупочної кооперації натрапляє на більші перепони. На закупно принайменше оказових машин, що мають попит на селі, треба більшого капіталу. Однак мимо перепон цю так важну ділянку нашого економічного життя мусимо якнайскоріше зорганізувати. До цеї справи муситься приступати рівночасно з започаткуванням аґрономічної роботи. А що ходить передусім о господарські машини, погної. насіння, байци, приладдя ветеринарне, пасічниче, садівниче, словом все те, що нового пропаґує аґроном, то він не сміє вести за тим всім пропаґанди в користь місцевих купців, щоби збільшувати і так вже велике їхнє жниво, але в користь установи, від якої веде роботу. Аґрономічну роботу ведуть Філії »С. Г.« і Пов. Союзи кооп. і тому їх завданням є постарати в першу чергу велику шопу-магазин з малим клаптиком землі. Погної дістаються в кредит на рік; їх спроваджує село ваґоново і його маґазинувати не приходиться. Але для роздрібного продажу треба зложити в маґазині. І тому маґазин є першою умовою розвитку постачальної кооперації. Для збуту господарських машин потрібно крім маґазину ще поля, щоби купуючому показати, як виглядає і працює машина. Заходить лише питання, звідки взяти машин. Більші фабрики або торговельні фірми дадуть за відповідною векслевою кавцією по одній машині, як машини оказові. Купуючий огляне і замовить таку саму, або в разі потреби забере першу, а на її місце замовить другу. А на таку пропозіцію кілька кращих фабрик, чи торговельних фірм пристане. Головно лише, щоби започаткувати, а дальше воно скоро розвинеться гарно. Що такий спосіб торговлі приймається, на це є докази, бо багато наших господарів купує машини, навіть їх не оглядаючи. Також вводження нових машин є тут вповні оправдане. Аґроном пропаґує нові машини, показує, як вони виглядають і як виконують роботу. Новий плуг, борону, сівалку, плянет чи що иншого випробує на городі, дасть купуючому точні пояснення і цим зеднає покупців на щось нове, а відтягне від цего, що ввели місцеві купці. Тому все те, чого потребує господарство, повинно бути в маґазині на показ. Зразу малий маґазин розростеться і стане головним центром торговельних оборотів для цілого повіту і буде одним з важніших засобів аґрономічної роботи.

До переведення плянової аґрономічної роботи потрібно засобів. До тих засобів в першу чергу годиться зачислити всі помічні прилади, як таблиці, образи, моделі, фотографії досвідів, апарати до висвітлювання образів, ріжні прилади до нищення бурянів і прослідження землі, зразки погноїв, насіння, малих машин, приладів і т. п. Всего, що вичислене, потребує аґроном в кожнім селі. А що діяльність аґронома розтягається на більшу кількість сіл і місце його перебування міняється кожного дня, повинна організація подбати про коня і візок, щоби аґроном зі всіма приладами міг довільно переїздити з місця на місце. Труднощі при переїзді гальмують дуже роботу і мають деколи лихі наслідки. Тому кінь і візок конче аґрономові потрібні, а видатки на них вернуться на протязі року заощадженими грішми за оплачувані поїздки. Прохарчування коня на селах теж обійдеться недорого.

Дуже важною справою для успіху аґрономічної роботи є забезпечення аґронома потрібною літературою, лябораторією для слідження насіння і землі, та господарськими часописами. Така поважна робота, як аґрономічна, не може бути ведена чоловіком, що має ціпок в руках і мандрує від села до села, голосячи на спосіб пророків нові способи управи землі та господарки взагалі, бо це виходить смішно. Аґроном на повіті крім інструкторської і організаційної роботи, має вести також роботу дослідну всіх зявищ природи, а до цего не вистарчає ціпок, бесідницький талан і 150 зол. в місяць платні.

Не можна тому дивуватися, що аґрономічна робота заводить надії навіть тих, що її дуже пропаґували.

Осідок аґронома повинен бути в головному центрі повіту. Як-що повіт має кілька таких осередків, то аґроном повинен і там урядувати в ярмаркові дні. Зразу це непотрібне, але як-що справа дійде так далеко, що не аґроном господарів, але вони аґронома будуть шукати, то урядування в кількох осередках хоча по одному дневі в тижні є конче потрібне. Більший повіт повинен мати кількох аґрономів, що задовольнилиби всі потреби місцевого населення. І в нас мусить дійти до цего, що в кожнім повіті буде стало працювати кількох аґрономів, поділивши між себе повіт і поодинокі ділянки аґрономічної роботи.

інж. Б. Волинець.

Інтеґралізм в кооперації.

Велике зацікавлення актуальною у нас справою вибору найкращої форми будівництва кооперації, особливо коли будівля поширюється на ріжні галузі господарського життя, спонукало Редакцію »Кооп. Республіки« привести в перекладі з нім. мови слідуючі завваження Др. З. Шільдера з Відня, поміщені в »Кооперативній Енцикльопедії« проф. Тостоміянца*), (не ототожнюючи себе очевидно з усімапоглядами автора).

Під інтеґралізмом тут автор розуміє скупчення (кумуляцію) ріжних кооперативних чинностей в одній кооперативі. *Редакція.*

Кооперативний інтеґралізм являється передовсім фактом життя: окремі кооперативи, або кооперативні союзи не обмежуються якоюсь одною ділянкою (достава товарів, їх продаж, добування і розподіл грошевих засобів, переводження певних робіт, ведення означеного промислу і т. д.), охоплюючи дві або й більше ділянок. Крім цього стрічаємо інтеґралізм, як ідейний напрямок особливо в старіших напів утопістичних кооперативних напрямків, які склонювалися до того, щоби зробити з кооперації безпосердній засіб для злагіднення, або й цілковитого знищення соціяльних конфліктів, вводячи слабші економічно верстви в систему можливо широкого, хоч спершу розмірами й скромного, суспільного господарювання.

Звичайно, не є це добрим знаком для інтеґралізму, що його найгорячіші проповідники віддавалися в більшій чи меншій мірі утопізмові. Таким був наприм. Райфайзен, який стремів до того, щоби його сільські ощадно-позичкові каси поширювали свою діяльність теж на закупно і збут продуктів, молочарство і перерібку с.-г. продуктів; вищі ступні с.-г. кооперації він бажав повязати з собою асекураційними установами, сам будучи при тім суворо-сектанським та глибоко, майже до екстази (забуття) релігійним.

Одначе і в сучасній кооперації інтеґралізм має змогу опанувати доволі широкі поля. Передусім це відноситься до сільської кооперації, що працює в простіших, прозоріших, що правда під неодним зглядом також приосталих умовах. На селі сполука кредитових кооператив (ощадно-позичкових, райфайзенських кас) із споживчими та збутовими, з молочарськими та иншими кооперативами для перерібки продуктів є не тільки частим, а місцями навіть загальним явищем, (і то не тільки в приосталих, а навіть у високоцивілізованих країнах), але й у великій мірі навіть оправданим.

*) Int. Handwörterbuch des Genossenschaftswesens, під ред. проф. В. Тотоміянца. Берлін 1928.

На жаль не все можна найти, а в приосталих культурно краях звичайно буває навіть трудно найти для кожної кооперативної форми досвідного, вишколеного керовника. Отже приходиться доручати одному провідникові полагоджування справ декількох кооператив. Малий розмір і переглядність умов можуть полекшувати здійснення такої персональної і реальної унії. Поширена останніми десятиліттями ріжнородність у відповідальности в кооперативах, вслід за чим необмежена відповідальність осталася ще тільки в райфайзенських касах, відводить від старої звички с.-господарських кооператив, обмежуючи її в щораз ростучій мірі до фактичної допомоги ріжних кооперативних установ, без їх формального злиття.

Та все-ж таки стрічаються в середній і західній Европі нерідко інтеґральні форми сільських кооператив (в Італії, Мадярщині, в балканських країнах і державах — наслідницях Австрії, та в европейській і азіятській Росії). Одначе їх життя не проходить без небезпек; щоб їх обійти, для того не вистарчає завести окреме рахівництво для кожного відділу інтеґральної кооперативи мішаної форми. Бо особисті дані і знання, необхідні керовникові мішаної кооперативи, є дуже ріжноманітні і їх не легко найти всіх в особі однієї людини.

В спокійних часах допомогою в цих труднощах може стати привичка до існуючого механізму праці та опіка і нагляд з боку кооперативних союзів. Але в бурхливі дні, як післявоєнні часи інфляції й дефляції, інтеґральні мішані форми в сільській кооперації оправдалися менше успішно. Меншою хибою інтеґралізму в сільських кооперативах є ще те, що їх основна сила, кредитові кооперативи є обмежені діяльністю до дуже обмеженого району, одного села або кількох сусідніх сіл, в той час, як с.-г. збутові, закупочні товариства (маґазинові кооперативи) працюють з більшим успіхом тоді, коли їх район діяльности обіймає трохи більшу територію (повіт, округ) з більшою кількістю населення.

Безсумнівні користи дає свого рода первісний інтеґралізм кооперативам для виконування окремих робіт і завдань, як будова домів і доріг, скошення поля, ловля риби і под. в роді російської артілі, італійської Società di brachianti тощо. Здебільшого з таким основним завданням сполучене добування помічних матеріялів та приладів і ведення спільної кухні.

Коли міські споживчі кооперативи виступають теж в ролі щадничих кас, бюр для придбання кватир, основників фондів на забезпечення старости і від випадків, або вакаційних осель (напр. в роді славнозвісної гамбурської кооперативи »Продукціон«, або відомого берліннського господ. т-ва урядовців), то вони трактують ті всі побічні завдання більше як заведення, чим як кооперативну діяльність; це значить, що надвишка чи втрата з таких починань спож. кооперативи вставляється в білянс кооперативи, як одноціла позиція, і не розділюється його по рочдельському принціпу між тих, хто користав із заведення в міру того користування. А часто буває так, що управам кооператив взагалі заборонено набивати які-небудь зиски на цього рода підприємствах.

Не маючи особливого оправдання в кооперативах першого ступеня, інтеґралізм зате находить тим ширше примінення в кооперативних обєднаннях. Союзи сільських кооператив являються для своїх членів-кооператив не тільки щадничими й позичковими касами для налагодження грошевого обігу й кредитового посередництва; вони часто-густо є для них посередниками в набуванні с.-господарських потреб і в збуванні с.-г. продуктів; бо Союзам значно лекше придбати необхідні для цих справ фахово вишколені сили та відповідно оплатити їх працю і створити для

кожної окремої ділянки окремий фаховий відділ при Союзі. Сільсько-господарські кооперативні союзи можуть братися теж до засновування відділів для асекурації (реасекурації) від граду, падіжу худоби і под. Незалежно від таких не-інтеґральних випадків, коли побіч союза с.-г. т-ств, котрий одночасно є Центральною Касою кооператив, існують ще спеціяльні союзи (для закупки с.-г. потреб, для збуту с.-г. продуктів, для кооп. молочарства і т. д.) трапляється инколи таке, що названі спеціяльні союзи є обєднані в одному центральному союзі, якого головним завданням є реґулювати грошевий обіг між кооперативними організаціями та покривати їх потреби в кредиті, але разом з тим він може мати й инші цілі й завдання.

В ділянці споживчої кооперації кооперативні союзи, а саме в першу чергу централі для гуртових закупок товарів взяли собі за правило відкривати окремі банкові й щадничі відділи при союзі для налагоджування грошевого і кредитового обігу в свойому обєднанні. Також асекураційну діяльність великі спож. Союзи зокрема в Вел. Британії й Німеччині втягують чимраз то більше в обсяг своєї діяльности, будь то для того, щоби асекурувати своїх членів (кооперативи) від вогню, влому і т. д., будьто звертаючи увагу на життєву асекурацію фізичних членів союзних кооператив. *Др. З. Шільдер* (Відень), *(пер. К. К.)*

До питання про універсалізм і спеціялізацію.

Цій темі присвячено дещо уваги в 2. ч. »Biuletynu Naukowego Instytutu spółdzielczego, що виходить у Варшаві під ред. проф. Ст. Войцєховського, що свідчить про зацікавлення тим питанням і в кругах польської кооперації. Для інформації наших читачів приводимо тут дотичне місце. — *Редакція*.

Спір про універсальну сіл.-господарську кооперативу точився на початках руху в Німеччині між організацією Райфайзена, що стреміла до сконцентрування можливо всіх операцій в одній кооперативі так на долі, які на горі, та Офенбахським Союзом (нині Reichsverband), який проводив спеціялізацію кооператив. Приводжені тоді арґументи за і проти можна звести до таких тез. За злучення ріжних операцій в одній організації промовляли: 1) зменшення видатків на адміністрацію, 2) упрощення фінансування операцій з одної каси, 3) легше знайдення відповідних людий для керування одною кооперативою, як двома чи трома. Арґументи проти: 1) під зглядом адміністраційним кооператива з обмеженими завданнями є легшою до ведення, 2) при одній касі для ріжних операцій, невдача одних руйнує другі, 3) легше знайти на селі відповідних людий для простих операцій, ніж для скомплікуваних. В практиці перемогла потреба спеціялізації з тою уступкою для постулятів Райфайзена, що при існуванні окружних торговельних кооператив каси можуть провадити певні посередничі операції між ними та своїми членами; нині займається цим значна більшість кас.

Припоручувана теорією і практикою спеціялізація кооператив натикається на головну перешкоду в тому, що багато продуктів потрібних рільникам і продаваних ними має сезоновий характер. Наслідком чого тяжко буває утримувати спеціяльний персонал по скінченні сезону, коли бракує для нього в достаточній мірі заняття. Тому повстають ріжного роду комбінації як на низу, так і в горі. Ось кілька прикладів їх.

При малім запотребуванні небогатьох сільсько-господарських артикулів вживається каси ощадности і позичок, як органу збіраючого замовлення від членів в певних сезонах (в Німеччині 1-го лютого, 1 липня і 1 жовтня), на підставі цінника, надісланого торговельною окружною федерацією, утвореною касою й иншими кооперативами. Федерація виконує замовлення, члени відбирають товар просто зі стації, каса інкасує належність від них. При більшому і дуже ріжноманітному запотребуванні закладається осібна торговельна кооператива; недостаточність свого обороту вона доповнює продажом продуктів членів за посередництвом спеціяльних аґенцій. В Німеччині всі окружні торговельні обєднання займаються одночасово продажом сіл.-господарських продуктів, на загал слабо досі розвиненим.

В Америці розвинувся найбільше кооперативний продаж, опертий на спеціялізації; фармери організуються по продуктам, що творять головний предмет їх господарства; так нпр. існують кооперативи для продажу тільки помаранчів і цитрин; окремо для инших свіжих овочів, окремо для сушених сливок, инші для родзинків, оріхів, мігдалів і т. д. Деякі кооперативи завдяки своїм федераціям (обєднанням) дійшли до того, що навязали стосунки з детайлістами й утримують власні аґенції у всіх великих містах. При далеко посунутій спеціялізації і сезоновости продуктів виступає тут потреба більш економічного використання продажевого апарату протятом цілого року через порозуміння з иншою федерацією, що займається спорідненим продуктом. Так California Fruit Growers Exchange, що обіймає 12 тис. продуцентів помаранч з оборотом 46.000 ваґонів річно, від 20 років служить рівночасно за роздільчу аґенцію для California Fruit Exchange, постачаючу 12.000 ваґонів инших свіжих овочів від 7.000 членів, в місяцях, коли кінчиться сезон помаранч.

Всі подібні відхилення від засади спеціялізації для зменшення коштів, або для збільшення оборотів не загрожують успіхам кооперативи, оскільки не посуваються дуже далеко і не відходять від головної мети, для котрої кооператива повстала. Обтяження одної організації надміру великими завданнями не тільки ослаблює справність, але й приводить до небажаних внутрішніх конфліктів, виникаючих зі суперечности інтересів. Американські фармери не можуть бути залічені до категорії теоретиків, дбаючих про чистоту кооперативних засад, вони також на підставі невдач кооператив з мішаним складом членів дійшли до переконання, що до цього роду організації повиннося вербувати тільки сіл.-госп. продуцентів, зацікавлених передовсім яко клієнти, а не як властителі підприємства. То саме говорить европейська практика; відступлення від тої засади вказане є тільки в кредитових кооперативах; тут ріжнородність складу членів не тільки не є небезпечна, але й додатно відбивається на операціях вкладковій і позичковій.

Плянуючи торговельно-рільничу діяльність кооперативи, належить мати на оці, щоб через помилкове пересунення вона не стратила характеру помічного органу сіл.-господарських продуцентів і не перетворилася в торговельне кооперативне підприємство, що провадить власну політику для забезпечення свого успіху. Кооператива має передовсім добре служити потребам обєднаних в ній господарств і виробляти ті потреби відповідно до вимог поступу сільського господарства. Під тим зглядом торговельно-рільнича кооператива ріжниться від споживчої; в той час, коли ця заспокоює існуючі потреби, сіл.-господарська впроваджує нові артикули сіл.-госп. техніки і заохочує до їх вживання, хоч би й сама на тому менше заробляла.

Про успіх сіл.-господарсько-рільничої кооперативи рішає не кількість притягнених до неї членів, але якість і розміри їх запотребування. Вищість великопольських »Rolników« над сіл.-господарськими кооперативами в инших частинах Польщі походить з того, що вони мають діло з ліпше господаруючою людністю і більшими рільничими господарствами; оборот свій вони побільшують через продаж сіл.-господарських продуктів (збіжжа, картоплі, паші), на що не можуть розраховувати кооперативи в Конґресівці та в Галичині, оперуючи серед малоземельних. Тому тут знаходимо злучення торговлі артикулами сіл.-господарськими зі споживчими, приводячи часто до перетворення сіл.-господарської кооперативи в споживчу, як то сталося з закладаними в 1904 р. сільськими спілками в б. Конґресівці та склепами і складами »кулек рольнічих« в Галичині.

Злучення сіл.-господарських артикулів зі споживчими кінчається часто відсуненням перших на задній плян і тоді тяжко буває реституовати їх значіння. Так вже на першому зїзді споживчих стоваришень в 1908 р. у Варшаві запала ухвала: »зїзд поручає існуючим споживчим стоваришенням в містечках і на селах, щоб запровадили у себе торговельний відділ сіл.-господарськими артикулами, як: сіл.-господ. знаряддями, насінням і т. п.« З того часу минуло 20 літ, справа в споживчих кооперативах не посунулася на перед, а в сіл.-господарських кооперативах далі є нахил до побільшення обороту споживчими артикулами.

Сільсько-господарські артикули не витримують таких торговельних коштів, які можливі при споживчих. Передвоєнна німецька практика виказала, що грубий зиск на сільсько-господарських артикулах доходить найвище до 6%, в той час коли на споживчих стало перевищує 10%. При ріжнородности артикулів, продаваних в мішаних кооперативах повстають дражливі питання: як рівномірно розкласти кошти, щоб не скривдити сільсько-господарських відборців? Чи можна страти, які повстають від продажу одних артикулів покривати з прибутків від инших? Як унормувати обовязкові вплати членів на фінансування окремих відділів? і т. п. Трудність погодження ріжних заінтересовань спричинює тертя і уступлення з кооперативи тих, котрі знаходять, що вони можуть заспокоїти свої потреби ліпше деинде.

Де є мале запотребування на сіл.-господарські артикули, а сильне на споживчі, дякуючи перевазі карлуватих господарств, там є вказане заложення окремої споживчої кооперативи, а сіл.-господарські артикули продавати при допомозі каси Райфайзена, організуючи під час сезонів збірні замовлення. Це не тяжко виконати при існуючих вже централях, а наслідками своїми воно буде ділати виховуючо, приготовляти підстави для нормальних торговельних кооператив. Статистика німецьких кооператив виказує, що мається до діла з дуже небагатьма артикулами: помічні погної творять 53% суми закупів, паші 24%, опал 6,6%, насіння 5,5%, машини 4,4%, вапно, цемент і инш. 6,5%.

Для розвинення спільних сезонових закупів є потрібне згущення сітки кас Райфайзена, зацікавлення ними рільничих кружків та постепенне перетворення існуючих повітових кооператив на торговельні обєднання кас, инших кооператив і рільничих кружків*).

*) Наші повітові Союзи є якраз такими обєднаннями. — Ред.

Жіночі кустарні промисли й промислова кооперація на Україні.

В ч. 83 харківських »Вістей« знаходимо цікаву статтю Г. Злобинської про жіночі кустарні промисли та промислову кооперацію.

В нас також є ріжні »гуцульські майстерні,« де свої спекулянти теж досить майстерно за допомогою жидівського капіталу немилосердно визискують робітниць. Про форми визиску та визискувачів нераз скаржились в дописах до часописів (Гром. Голос і др.) жертви експльоатації спритних людців.

Гадаємо, що цікаво буде для кооперативного загалу довідатись про стан жіночої кустарної промисловости та промислову кооперацію на Вел. Україні, а тому містимо статтю цілком. —

»До спеціяльно жіночих кустарних промислів на Україні ми зараховуємо вишивальний, ткальний та килимовий промисли.

Виникли вони в селянстві через потребу самообслуговувати свою ж родину та згодом, як аґрарне перенаселення чим раз більше зростало, і селянське господарство обсідали більше злидні, промисли ці набували товарного характеру. Одночасно їх де-далі більше експльоатують селянські павуки-скупники.

Земства, ліберальничаючи, звертають свою увагу на ці промисли, вони намагаються, розвинувши їх, розвязати аґрарне питання, або правильніше, на ці от допомічні промисли відвернути увагу селянства від посягань на поміщицьку землю.

Через свої роздаточні пункти та показові майстерні земство організовує роздавання потрібних матеріялів, приймання та скуповлювання готових виробів. Заробіток кустарки був тоді дуже й дуже малий: часом він не доходив навіть і до 20 коп. на день.

Велику ролю земство відограло безперечно в технічному інструктажі та культивуванні народнього орнаменту. Але останніми роками перед світовою війною, поступаючись вимогам ринку та смакові заскорузлого міщанства, інструктаж земства збочив з цього шляху і старий народній малюнок поступився своїм місцем модерному на ніжнєґородський зразок.

Перфумерні фабрики Брокар і Ралле, щедро загортаючи своє мило в позбавлені будь якого смаку малюнки (правда багато легчі для виконання), почали витісняти діда-мороза, чудові, химерні визерунки якого були улюбленим взірцем для вишивання та художнього тканння наших прабабок. Звісно, це не могло не позначитися на художній якости виробів.

Роки світової та громадської війни відірвали від плуга й дому майже всіх чоловіків на селі; на плечі селянки лягли всі труднощі, весь тягар господарювання і за ці роки кустарні промисли зовсім занепали. Селянка закинула голку й ткальний станок і сідала шити лише в тих випадках, коли в цьому була потреба для їїж власної родини. До тогож закрилися всі кордони, остаточно припинився експорт виробів на закордонні ринки та довіз звідти потрібних матеріялів (ниток, фарби й т. ин.).

Тільки починаючи від 1922 р., коли організований був центр промислової кооперації (колишній Українкустарсоюз), на Україні починається відроджування цих промислів.

Українкустарсоюз дістав од місцевих відділів нар. господарства колишні земські майстерні, що були напівзруйновані. І от навкола них він сконцентрував свою роботу в галузі обслуговування кустарних промислів. В основу

роботи він поклав майже повнотою старі земські методи, себ-то методи господарської експльоатації цих промислів.

До перших зборів уповноважених для організації центру промислової кооперації пристосоване було відкриття першої на Україні виставки кустарної промисловости. На цій виставці найбільше було виробів художньо-текстильних, себ-то жіночих промислів. Виставкою дуже зацікавилося все наше суспільство; її потім усю закупив Держторг і повіз за кордон, де показав майже по всіх більших европейських містах, збудивши цим не менший інтерес до наших виробів тамошньої промисловости та низки комерційних фірм. Незабаром після того Українкустарсоюз запродав кілька партій цих виробів чужоземним фірмам, переважно в Німеччину, Америку, Англію. Та всеж постійного закордонного ринку не було знайдено, і експорт цих виробів мав випадковий характер. Причиною цьому були високі ціни на ці вироби і дороге мито.

Сконцентрувавши майже всю свою увагу на вивозі художніх виробів за кордон, Українкустарсоюз майже нічого не зробив, щоб організувати збут цих виробів на внутрішніх ринках, коли не рахувати невеликого роздрібного магазину в Харкові.

Усе це разом зі способами обслуговувати ці промисли зумовило й розвиток їх. Дві показові майстерні на Полтавщині та дві сумнівні (з погляду кооперативного) артілі — от де сконцентроване було все виробництво.

Основна маса кустарок-вишивальниць, ткачих, килимниць лишилися без роботи і де-далі декваліфікувалась, а старі досвідні робітниці попереходили на иншу роботу. Держава, зацікавлена розвитком цих промислів, а також дбаюча дати роботу вільним селянським рукам на селі і збільшити активність нашого білянсу — вивіз, створила Всеукр. Акц. Т-во для експорту кустарних виробів — Кустекспорт. Після ліквідації Укркустарсоюзу обслуговування жіночих промислів цілком перейшло до цього Т-ва. Там були майже ті самі методи роботи, тільки трохи вдаліші спроби експорту завдяки чим раз ліпшій якости виробів і трохи меншим цінам. Але й Українкустарсоюз і Кустекспорт майже нічого не робили, щоб перевести цю галузь своєї роботи на кооперативні рейки, щоб справді культивувати й розвивати ці промисли та щоб поліпшити стан кустарки, що у той час заробляла надто мало (10 крб. на місяць), а на роботу гаяла весь вільний від господарства час.

І от тільки після організації нового центру промислової кооперації на Україні — Вукопромкредитсоюзу (1927 р.) починає розгортатися робота над справжнім кооперативним обслуговуванням цих промислів. Показові майстерні й роздаточні пункти реорганізовуються на первинні промислові кооперативи, посилається технічний інструктаж, налагоджується безперебійне постачання та збут на внутрішніх ринках через власні магазини і через споживчу кооперацію.

Усе це сприяє зростанню числа кустарок, що працюють у цих промислах. За грубими попередніми підрахунками, до біжучого господарського року, себто менше ніж за рік роботи нового центру, на селі кооперовано вже 6 тисяч кустарок, а постачання, збут виробів та фінансування їх система промкооперації налагодила вже повнотою.

Звісно, це ще дуже не багато, рівняючи до перспектив розвитку цих промислів, але цеж лише перші кроки роботи. Всі ці низові жіночі кооперативи ще дуже слабкі фінансово й організаційно, кустарка ще дуже мало відріжняє нові форми роботи від старих, але вже вона почуває, що кооперація — це вона сама, що вона сама і господиня і робітниця і що від її ініціятиви та енергії на половину залежить розвиток усієї справи. Робота

де-далі більш налагоджується, і що не місяць, народжуються нові кооперативи, збільшуються ті, що існували давніше, і до системи промкооперації вливаються нові й нові кадри вишивальниць, ткачих, килимниць.

Вукопромкредитсоюзові конче потрібно як найуважніше ставитися до цих промислів, бо стихійне їх зростання, відновлення масового їх характеру нестача коштів у низових промкооперативах — можуть спричинитися до зниження художньої якости виробів (а це зразу позначиться на збуті їх) і до руїни особливо слабких кооператив. Справа ускладняється ще й тому, що серединне кільце промкооперації і досі не звертало на ці промисли жадної уваги.

Теперішні методи господарського обслуговування в спосіб укладення договорів через союзи, за умовин, коли вони зовсім не обслуговують цих промислів з господарського боку і дуже мало з організаційного — ми вважаємо за неправильні; таке обслуговування — лиш зайвий накладний видаток, що здорожує продукцію.

За такої системи роботи, в низових кооперативах осідає найменший відсоток зиску, а це безперечно довго ще продержить їх на голодному фінансовому стані.

Треба здійснити єдиний художній провід, потрібний для збереження справжнього народнього стилю, бо стиль цей — єдиний фактор для експорту цих виробів.

Посилення інструктажу Вукопромкредитсоюзу, як найбільше зниження накладних видатків, допомога бідноті в кооперуванні та фінансуванні, відповідно до строків сезонного виробництва — це могутні стимули для розвитку цих промислів, на нових кооперативних засадах.

Г. Злобинська.

Жіноча кооператива „Українське Народнє Мистецтво“.

Від 1925 р. працює з осідком у Львові відновлена економічна організація українського жіноцтва під вище приведеною назвою. Ця молода організація поставила своєю спеціяльною метою піднесення домашньої жіночої культури загалу укр. жінок, як сільських так і міських, зокремаж плекання та розвиток українського народнього стилю у вишивкарстві, килимарстві, та взагалі домашній обстановці. Таким чином, як бачимо, мета організації, якій надано з правного боку кооперативну форму, виходить в дечім поза рямці вузько-економічні, засягаючи в область культурно-пропаґандистичну; причім, як побачимо далі, в практичній діяльности кооперативи це приводить до частинного відступлення від звичайних засад принятих в кооперативах продукційного типу.

Кооператива веде два підприємства: виробництво, продаж народніх вишивок і почасти килимів та видавання журналу »Нова Хата«. Членів мала кооператива на день останніх Загальних Зборів (31. III. 1928) 153, майже саме жіноцтво (143 особи). Членський уділ не великий — 10 зол., Одначе є замір в близчому часі уділ піднести до 100 зол. Кооператива дає заняття пересічно 80 до 100 сільським дівчатам, (головно ручні вишивкарські роботи). Ці робітниці поза Львовом, що виконують праці на замовлення, одержуючи матеріял і нитки, на жаль не вступили досі в члени кооперативи;

по части це пояснюється психольоґічно віддаленням від Львова; пересічна робітниця є погляду, що, не маючи змоги брати близчу участь в управлінні кооперативи, не варто взагалі вступати в її члени, задовольняючись своєю ролею наємної робочої сили. Цю невигоду положення розуміють керуючі органи кооперативи; через те у них ведеться думка пропаґувати творення місцевих виробничих кооператив вишиванок в поодиноких селах; тоді »Укр. Народнє Мистецтво« моглоб статися торговельною централею або й союзом жіночих виробничих кооператив.

Комбінація журналу з виробничим відділом виявила себе дуже доцільною. Журнал плекає й популяризує народнє мистецтво, подає зразки примінення його до домашньої обстанови й одягів, відділ виробничий виконує ці проєкти і зразки збуває готові вишивки та матеріяли, потрібні для їх виконування.

У вересні 1927 кооператива вже звернула загальну на себе увагу на стрийській господарсько-промисловій виставці; у вічі впадав головно високий рівень смаку виставлених робіт, в композиціях яких видно було певну систему і лінію, видержаність стилю, замісць тої крикливости і хаотичности мотивів й красок, що, на жаль, були досі занадто поширені головно у нашому вишивкарстві.

Кооператива брала активну участь в організації Краєвого Зїзду жіночих кооператив, що мав місце в грудні 1927 р.

Загальний оборот кооперативи виносив за останний рік (1927) її діяльности 106.000 зол. Власне майно 1.640 зол., чужі капітали в обороті 7.400, разом оборотових засобів на суму 9.040 зол.

Не дивлячись на слабе ще власне уфундування, кооператива приділила при білянсі на ріжні гуманітарні цілі (головно жіночо-діточі установи) 165 зол.; 373·43 зол. причислено до запасного фонду.

На Загальних Зборах підносилися думки про поширення діяльности кооперативи на инші ділянки народнього мистецтва: ткацтво, килимарство, кераміки, різьбу і под. Можна мати надії, що кооператива виоре глибоку борозду в запущеному полі нашої виробничої кооперації; на наш погляд справа піде буйним ходом особливо тоді, коли здійсниться плян про організацію виробничих кооператив на місцях.

Значні труднощі мають наші виробничі кооперативи в области технічно-торговельній, що знову зі свого боку впливає на організаційний бік. Наші вишиварки — сільські дівчата не є фаховими, постійними робітницями; вони мають вільний час тільки сезоново; в часі полевих робіт робота у них стоїть. Тимчасом покупець, замовляючи товар більшими партіями (напр. до Америки) не хоче про це нічого знати, він вимагає товару на означений собою речинець, особливо коли це напр. предмети жіночого одягу, що підлягають правилам моди. Відси великі торговельні труднощі.

Далі йде проблєма »стандартизації« товару. Торговля напр. з Америкою, є можлива лише товаром стандартизованим по якимось одним типам, зразкам. Тимчасом індивідуальні властивости робітниць ламають цей прінціп на кожнім кроці. Колиб ці робітниці працювали в одній робітні, справа булаби легшою; але при системі домашньої праці можнаби, на наш погляд, цю трудність перебороти при більшій організаційній дисціплінованости працівників. Але для цього потрібно довшої рутини у праці, яку мають напр. чеські кустарні похатні різачі (шліфієри) шкла, які виконують праці точно згідно з рисунками, що одержують від торговельно-експортових домів. Дляї нас трудність головну стоновить в цім згляді нефаховий характер само праці: дівчина вишиває, поки не вийде заміж, а там покидає працю.

Характер самого підприємства, його залежність від моди і кон'юнктури ставить великі й не легкі завдання перед організаторами нашого домашнього вишивкарства. Щоб перебороти вплив сезоновости в праці робітниць — треба-б мати відповідний запас капіталу, який дозволивби виготовляти принаймні типізовані (стандартизовані) вироби на запас, у більших кількостях. Проблєма капіталу і залежности від ринку ледви теж чи дозволить організувати зовсім самостійні сільські кооперативи вишивкарок: ледви чи вони зберуть капітал необхідний на закупно полотна і ниток; до того треба зважити ще й те, що капітал в цього рода підприємстві обертається яких 2 рази до року, отже його унерухомлення є дуже довге. Коли-ж зважити ще й необхідність мати один матеріял по кооперативах і одні взірці, то конечність дуже тісного обєднання таких кооператив на ґрунті головно технічно-виробничім і торговельнім бє сама у вічі (очевидно, якщо бажаємо творити щось солідне, відповідаючи вимогам сучасного ринку). В практиці отже прийдеться шукати шляху посереднього між федерацією і централізацією. Першим кроком на цій дорозі можна визнати спробу кооп. »Народ. Мистецтво« виплачувати своїм сільським робітницям, навіть хоч вони й нечлени, доплати до зарібної платні, в міру прибутків установи.

Очевидно, що прийдеться ще досить довго експеріментувати поки буде найдений найвідповідніший шлях.

К. К.

З життя української кооперації.

Фінансовий стан і торговельна діяльність споживчої кооперації на Радянській Україні.

II. Торговельна діяльність.

Яка ж була торговельна діяльність споживчої кооперації на Радянській Україні при такому фінансовому стані за перші роки нової економічної політики? Відповідь на це питання знаходимо у авторів двох літературних праць за ті часи, радянських кооператорів на Україні, В. Целлариуса і П. Височанського, якими ми, по більшості і послуговуємося в цій статті.*)

Низова сільська споживча кооперація, завмерши за доби »воєнного комунізму«, з 1920 року починає збільшувати свої обороти. В 1921—22 р. її обороти дорівнювались приблизно 15 міл. зол. карб., 1922—23 р. — 29 міліонам, 1923—24 р. — 102 міл. і в 1924—25 р. — 166 міл. карб. При цьому, з загальної суми обороту низової мережі сільської споживчої кооперації 20% припадає не на продаж фабрикатів селянам, а на купівлю і продаж районовим союзам та иншим кооперативам — хліба, масла, сировини...**)

---

*) Вікт. Целлариус. Сучасна українська кооперація. Книгоспілка 1926; П. Височанський. Начерки... ч. II.

**) Целлариус ст. 12.

Задоволення в кооперації попиту селянства в залежности від його платничої спроможности в ці роки приблизно рівнялося 18%, 45% і 51%.

Обороти міської, головно, робітничої кооперації за той же час зростали таким чином. В 1921—22 р. — 18 міл. зол. карб., в 1922—23 р. — 32 міл. з. карб., 1923—24 р. — 160 міл. з. карб. і 1924—25 р. — 280 міл. з. карб. Робітники та службовці в останній з цих років несли до кооперативи приблизно 50% своєї зарібної платні.

Торговельна діяльність районових союзів характеризується такими загальними оборотами. 1921—22 р. — 10 міл. карб., 1922—23 р. — 23 міл., 1923—24 р. — 56 міл., 1924—25 — 101 міл. карб. А обороти Вукопспілки зростали за тіж роки відповідно в таких сумах: 4 міл. крб., 17 міл. крб., 40 міл. крб. і 76 міл. крб.

Загальний же оборот всієї спож. кооперації дорівнюється послідовно по тих же роках: 49 міл., 101 міл., 358 міл. і 623 міл. крб.

З цих даних видно, як швидко зростали торговельні обороти кооперації і що цей зріст стався, головним чином, в низовій кооперації. Зріст оборотів в районових союзах ішов повільніше, очевидно, в звязку з низовими товариствами. Обороти ж Вукопспілки, як організації, як ми бачили, більш залежної від чужих коштів, ніж инші ступні кооп. обєднань, піднявшись в 1922—23 році непропорційно аж в 4 рази проти попереднього року, далі темп свого розвитку скорочують.

Але, не дивлячись, на таке зовні величезне і швидке зростання торговельних оборотів, споживча кооперація на Радянській Україні в загальному торговельному обороті країни складає дуже незначну частину, а саме: в 1922 р. — 8%, 1923 р. — 9%, в 1924 р. — 14,5%, в 1925 р. — 22%. Як свідчить В. Височанський*), ...»роля кооперативного апарату в країні залишилась незначною. Число торговельних установ кооперації склдає 2,9% всіх установ у місті, 10,2% на селах, в той час, як державні в містах складають 3%, на селах 1,2%, а приватна 94,1% в першому і 88,6% в другому випадку«.

Що торкається характерних рис з внутрішньої картини торговельної діяльности споживчої кооперації за цей період, то в ньому можна помітити дві фази. Що торкається основного принципа торговлі споживчої кооперації — продавати крам лише членам своїх організацій, то з початку »Непа« на цей принціп фактично майже зовсім не звертали уваги і то не лише в низових т-вах, а в союзних обєднаннях. Але потім, коли кооперація все більше і більше входила в ту фінансову кризу, про яку ми вже коротко згадали вище**), почало навертатись в життя і правило продажу лише своїм членам. Правда, цьому не мало причинилася і сама державна влада, яка потроху почала відмовлятись від тих завдань, що вона покладала раніше на кооперацію і почала творити свій цілком державний торговельний апарат. Оті державні трести, які так щедро кредитували товарами Вукопспілку тепер, з огляду на її некредитоздібність, не хотять з нею мати жадних справ. В книжці П. Височанського (ст. 50) знаходимо надзвичайно характерну в цьому відношенні ілюстрацію — уривок із промови Затонського, члена Центрального Комітету комуністичної партії і члена Всеукраїнського Центрального Виконавчого комітету, на зборах уповноважених Вукопспілки в 1922 році. Він тоді казав:... »ми в Харкові нічого не могли купити; це

*) За даними Беляніна — »Український економіст« ч. 57, 30 XI. 1924 р. (ст. 62 Височанського).

**) Див. Кооп. Респ. ч. 5.

не був припадок, що ми з харківськими трестами не могли працювати. Це тому, що коли ми приходили до трестів, вони нам заявляли: »Ага, це та Вукопспілка, що підписала договір з Наркомпродом! — Моє імя члена ЦК та ВУЦВК і т. инше не допомагало. Мені бувало, кажуть: »Тебе, як члена ВУЦВК, ми поважаємо, а що до кооперації, то краще одкачуй«...

І ось в наслідок всіх цих причин, як бачимо, не завжди добровільно принятих кооперацією, помічається в її торговельній практиці та тенденція, яка означається гаслом »поворот до споживача«. Цей факт, м. ин., дуже повільного переходу на старе й перевірене по всіх часах і країнах правило мав в 1924 році такий конкретний вигляд. За цей рік Вукопспілка продала своїм низовим кооперативним обєднанням 61% всього проданого краму, райспілки — споживчим т-вам 87,7%. Про відсоток продажу низових т-в своїм фізичним членам ми, на жаль, не маємо даних, але зате маємо відомости про пересічну суму проданого краму, яка припадала на одного споживача. В 1922—23 рр. вона виносила 1 крб. 27 коп., а в 1924 р. вже 4 крб. 39 коп., що дорівнюється до задоволення членів спож. т-ва за дореволюційних часів, коли по де-яких даних (відносно Полтавщини) середня закупка учасника споживчого т-ва виносила 4 крб. 58 коп.

Що до характеристики асортименту краму, який мав місце за ці роки в споживчій кооперації на Радянській Україні, то він приблизно відповідає слідуючим даним. В 1922—23 рр. 37% товару (або більше третини) припадало на мануфактуру, ц. то, на крам, що найдовше залежується, 32% на бакалійно-колоніяльні товари, 13% — залізні, а решта — инші. На рік же 1924-й бакалійні товари зросли до 40%, залізні до 18,6%, а мануфактурні знизились до 21,2%. Рік 1925 дав ще більше збільшення бакалії до 46% і знову невелике підняття мануфактури до 22,2%.

Для повнішої картини торговельних операцій цікаво буде звернути увагу ще на розцінку краму та на накладні (торговельні) видатки, бо як те, так і друге характеризує не лише вартість кооперативного апарату, а і визначає господарську цінність самої кооперації для масового споживача. Як відомо, дорадянська споживча кооперація трималась загального принципу продажу по середніх риночних цінах, що виносило до 15% накидки на собівартість. Що до висоти самих видатків за той час, то вони виносили 8—9% до обороту в селах і 11—12% в містах та приблизно 5—6% обороту в районових союзах.

За останні ж роки діяльности позбавленої власних коштів споживчої кооперації на Радянській Україні накидки в сільських т-вах дорівнювались в 1922—23 р. — понад 25%, в 1923—24 рр. упали до 19%, а в 1924—25 до 17½%. Видатки ж за ті роки послідовно складали 25%, 15% і 11½%. Анальогічні дані маємо про робітничо-міські т-ва за ті-ж роки: накидки на крам в цих т-вах виносили з 1922 до 1925 рр.: 30%, 20%, 13%, а видатки: 30%, 15%, 16% і 12%. В районових же союзах накидки були відповідно по роках: понад 20%, 11%, 12%, а видатки: 18—20%, 10—11% і 8½%. Отже, як бачимо, накидки на крам і накладні видатки за останні роки на Радянській Україні, маючи тенденцію поступово спадати, все ж лишалися ще високими, при чім, націнки наблизились до передвоєнних часів, а видатки ще були в 1½ раза більші, ніж перед війною. При цьому сільські т-ва знаходяться в гіршому стані ніж міські. Певне нове збільшення накидок на крам в районових союзах (1925 р.) пояснюється бажанням збільшити таким шляхом свої резервові капітали. Цікаво м. ин. відмітить, що в ці ж роки накидки на крам в російській споживчій кооперації були надзвичайно вищі, так, що доки крам доходив від московської цен-

тралі »Центросоюзу« до сільського т-ва, то його ціна в 1924 році наростала на 51%*).

Ось такий, в загальних рисах, був стан фінансової справи та торговельної діяльности споживчої кооперації на Радянській Україні в останніх роках. Як видно з цього далеко неповного і принагідного перебігу стану порушених тут питань, справа ще далеко не є в доброму стані. Стан цей, ніби, подає деякі ознаки на поліпшення, але ж відомості, що були до нашої роспорядимости характеризують переважно зовнішній бік справи, а тому по них не можна робити остаточних висновків. Може трохи кращу уяву про дійсний внутрішній стан річей в спож. кооперації, а в звязку з тим і про ті стримані надії, якіб можна було покладати на дальший хід еволюції по оздоровленні кооперації, подадуть нам присуди самих провідників радянського життя та деякі малюнки з внутрішнього побуту низової кооперації. Ці відомости найкраще показують той закулісний і правдивий бік справи, який не можна побачити в річних білянсах союзів та в статистиці оборотів, але який є одним із головніших тормазів як до поліпшення фінансового стану та поширення торговельної діяльности в кооперативах, так і до загального розвитку кооперативного руху, коли, розуміється, окрім цих закулісних внутрішніх сторін не перешкаджатимуть і зовнішні політичні обставини.

Отже переходимо до перечислення тих хиб з внутрішнього й практичного життя української спож. кооперації на Наддніпрянщині, які подає нам сама радянська література. В »Календарі сільського кооператора« на 1926 рік, на ст. ст. 88—89 знаходимо резолюцію XIII зїзду Р. К. П. про кооперацію, в якій говориться:

...»Головні болячки нашої кооперації отакі: 1) вона не вміє швидко пристосуватися до нових умов праці, має слабий звязок з місцевим ринком, та кооперативний главкизм, а через це споживачі не беруть досить активної участи, не виявляють самодіяльности в праці кооперативи; 2) нерішучий перехід до системи добровільного членства; 3) захоплення вищих та середніх кооперативних органів комерційним обігом, через віщо малу увагу віддається організаційному керуванню й розвиткові низової кооперації; 4) хиби торговельної практики, що виявляються в дорожнечі продуктів, невдатному доборові крамів; намагання обслужити все населення, забуваючи иноді обслужити свого організованого споживача, й нарешті, 5) бюрократично-розподільчі звички до споживача, що до нині збереглися; кооперативи мало цікавляться його потребами; бракує кооперації й підприємчости, щоб залучити споживача до активної боротьби з приватним крамарем...«

Присутність всіх цих важливих хиб, що в більшости носять, з кооп. точки погляду, принціповий характер, легко собі пояснити, коли пригадати, що прищепилися вони до кооперації в наслідок попередньої політики за часів воєнного комунізму. Окрім цих хиб-»болячок« в споживчих кооперативах Радянської України є ще одне принціпове зло — це відпускання краму в кредит. Радянський часопис »Правда« (ч. 27 від 3 лютого 1926 р. Москва) в статті автора »Н. Ц.« — »Хвороби сільської кооперації після допису »А. М.« — подає такі відомости про поширення на Україні цього порушення принціпу споживчої кооперації:

...»Загальна заборгованість по сільських кооперативах України скадала на 1 червня 1925 р. 2,300.000 крб., с. то, значно перевищувала весь пайовий капітал, який в той час виносив 1,600.000 крб. Кому ж відпуска-

*) По відомостях зі ст. 253, проф. В. И. Лященко: »Экономика Торговли«. Изд. Центросоюза. Москва, 1925.

ються товари в кредит? Приятелям, родичам, сільським урядовцям, а за ними, обезпечивши себе, таким чином, від можливих нарікань, кредитуються і самі члени управи, роздатчики, службовці. Заборгованість ця побільшости буває безнадійна... стягати її тяжко, бо сума заборгованости звичайно перебільшує в кілька разів платню кредитованого. Так, в одному з кооператив на Волині за роздатчиком боргу рахується 1.005 крб., за головою управи 768 крб. — і це при загальному біляисі кооперативи в 2.900 крб.!...«

Той же часопис подає ще один яскравий факт такого „кредитування«, а саме в кооперативі при Томашпільській цукроварні коло Винниці.

...»Ця кооператива« — пише С. Петропавловський: „особливо торгувала в кредит, при цьому в кредит обмежений на словах і не обмежений на самім ділі. Особливо правління кооперативи побожно ставилось перед партбілетом і перед званням члена правління. (Підкреслення часопису „Правди“). В результаті кооперативі прийшлося ліквідуватись. Роздане в кредит одержати назад не вдалося, бо місце перебування більшости боржників не відоме...«

Але ще може більшою »болячкою« буде те зло сучасної споживчої кооперації на Радянській Україні, що походить від загальної деморалізації, яка розвинулася, як один із відємних наслідків недавньої громадської війни та звязаного з нею підупаду загальної порядности. Маємо на увазі розтрати в сільській кооперації, що за останні роки, як свідчать »Вісти« (ч. 277 від 1 грудня 1927 року. Харків), ...»набірає характеру великого громадського лиха. В статі цього часопису Я. Волевича — „Підсилити боротьбу з розтратами в кооперації“ читаємо:

...»На жаль, доводиться констатувати, що розтрат за минулий рік в кооперативній системі не ліквідовано. Навпаки, є певні вказівки, що розтрати глибоко ввійшли у практику нашого низового кооперативного апарату і стали побутовим явищем. В цім криється велика загроза для дальшого розвитку і зміцнення кооперативної ідеї на селі. В наслідок зроблених розтрат сільській кооперації заподіяно величезну матеріяльну шкоду. Ця шкода, як про це свідчать цифри за минулий рік, така величезна, що може значно порушити фінансову сталість сільської кооперації...«

Далі автор вказує на той деморалізуючий вплив, який має це масове негативне явище серед низових кооперативних робітників, та той підрив довіря населення до кооперації, що шириться в наслідок цих розтрат. Розтрати є... »показчиком не досить уважного відношення... до громадських коштів. Звідси висновок і підстава до того, щоб до кооперації своїх коштів не нести. В цих міркуваннях, до певної міри правильних, і полягає серйозна перепона до успішного проведення заходів до кооперування населення і притягнення більших коштів до кооперації...«

Що ж торкається фактичних даних про розтрати в українській кооперації на Наддніпрянщині, то той же часопис каже, що ...»кількість розтрат в минулому році значно збільшилась...«. »Середній розмір розтрат, як і загальна сума їх, також збільшились...«. »Учасники розтрат є не тільки окремі члени правлінь, а часто і все правління в цілому...«. »Тільки по 6 округах харківського Уповнаркомторгу... розтрати за минулий рік по всіх родах кооперації вираховуються приблизно в 300.000 крб. Відомості по окремих районах показують, що розтрати досягають 70% пайового капіталу, зібраного низовими кооперативами. А ми знаємо, з якими кольосальними зусиллями кооперація зібрала ці капітали. Є такі райони, як приміром Купянський, де розтрачено не тільки всі пайові капітали, але й значну частину

притягнених коштів. По Харківській окрузі розтрати за і півріччя... виявились в 2,5% до обороту...«

Газета »Кооперативне Життя« (ч. 8. від 20 березня 1926 р. Харків) в статті: »Розтрати, недочоти та пограбунки в т-вах Київської округи« подає такі жахливі підсумки.

...»По Київській окрузі більше 1/3 т-в (37%) мають на білянсі розтрати й недочоти, що складає 20% загальної дебіторської заборгованости... Пересічно на 1 т-во припадає по 230 крб. розтрачених коштів (107 крб. у малих т-вах і 735 крб. у міцних)... Отже низова кооперація т. ч. втрачає 20.000 крб., с. то, 4% коштів, що значаться в торговельному обігу... Із загальної кількости виявлених випадків 70% трапилися з вини прикажчиків (роздатчиків в крамницях) 20% — скарбників, 7% припадає на заборщиків і 3% на »инших правлінців«. 65% злочинів припадає на обраних відповідальних робітників та 35% на технічних. Пересічно припадає по 110 крб. на 1 співробітника... Яких же заходів вжито на місцях? У 4% випадків недочоти списано зовсім, у 33% борг розтрачено і частково вноситься, в 4% перебувають у процесі розслідування й у 58% випадків справу передано на розгляд судовій інстанції...« Але часопис додає: »Доводиться констатувати, що коло 80% справ лежать у суді без жадного руху, хоч здебільшого їх надіслано півроку, а то й більше тому...«

Велику шкоду низовій споживчій кооперації приносить також досить поширена практика, по якій в кооперативах вибірають »спеців,« с. то бувших крамарів. Завдяки цьому в правління кооператив пролазять часто такі елєменти, які використавши кооп. підприємство в особистих ціллях та, наробивши всякої шкоди, потім кидають його, викликаючи серед селян глибоке недовіря і негативне відношення до кооперативно-громадської справи.

Нарешті, дуже важким лихом для споживчої кооперації, особливо ж на селі, це є грабунки в кооперативних крамницях, або при доставці краму. Походить це лихо від загального підупаду морального рівня на Наддніпрянщині. По відомостях вже згаданої фахової газети »Кооперативне Життя...« „20% товариств у 1924—25 господарчому році підпали грабункам, при чому 75% пограбувань трапилося безпосередно з крамничних приміщень, а 25% у дорозі“...

Всі ці занадто тяжкі обставини, в яких приходиться розвиватись сучасній споживчій кооперації на Наддніпрянщині та ті великі хиби, з якими їй приходиться боротись, розуміється, сильно затримують поступ загально-кооперативного руху не тільки в його якісних здобутках, а і в кількосному поширенні. Вірити ж в дуже скоре наближення того »устрою цивілізованих кооператорів,« з яким гаслом так люблять носитись провідники радянського життя, поки-що ще не приходиться. Нічого сподіватись »найкращої« постановки внутрішньої справи в кооперативах та »найкращих досягнень« в загально-кооперативній діяльності там, де загально-культурний і моральний стан населення після війни й громадсько-політичної та національної боротьби стоїть ще на такому рівні, що піднесення його на вищу ступінь можна чекати не раніше як за якийсь може й десяток років.

Там, де державна влада ще не лишає кооперативного руху без своєї часто-густо важкої опіки, там, де додержування правдивих кооперативних принціпів ще не увійшло в практику кооперації, там де ще так широко розтрачують і крадуть громадсько-кооперативне добро, і суд своїм бюрократичним урядуванням криє тих злодіїв в громадській справі, а господареві кооперативу, його загальним зборам, ще й досі не вільно при допомозі

таємного голосування обєктивно виправити свої помилки та радикально залікувати свої »болячки,« там можна бачити на сьогодня лише те, що ми спостерігаємо на самім ділі і що лише й було можливим при таких обставинах.

Ліпші часи Наддніпрянської української кооперації лише наближаються. В цьому ми глибоко переконані, бо ми віримо в непереможну силу поступу життя вперед, а не назад, бо ми розраховуємо на безперечний розвиток самодіяльности і активности низових мас українського народу, нині більш свідомого і розбурханого, ніж то було перед революцією. Нарешті ми віддаємо повинне і тим змаганням кращих, може часто й невідомих кооператорів на Наддніпрянщині, що ведуть її між багатьма скелями і прірвами до постепенного поборювання всіх перепон, до створення міцнішої власної фінансової сили, до оздоровлення внутрішньої господарки і порядку, до підготовки кадру інструкторів, до організації широкої мережі кооперативної освіти та масового кооперативного виховання.

Андрійченко.

Кооперативні робітники Повіт. Союзів Кооператив.

Обговорюючи наше кооперативне життя, ми рідко коли згадуємо тих, що це життя творять, про кооперативних робітників, на котрих лежить головний тягар кооперативного будівництва. Ніхтож инший тільки безпосередні кооперативні робітники надають фактичний напрям нашій кооперації; вони є ідейними і технічними провідниками нового суспільного будівництва.

Хочу цим разом звернути увагу на кооперативних робітників районових осередків, т. зв. Повітових Союзів Кооператив.

Маємо в нашому розпорядженні дані з 29 пов. осередків про кооперативних робітників за 1927. календарний рік.

В 29 пов. кооперативних осередках працювало 1927 р. 245 робітників, в тім числі 7 жінок. На один П. С. К. припадає отже 8,4 робітників. Жінки становлять всього 2,7% кооперативних робітників в повітових осередках, отже цифра дуже мала.

Склад службовиків що до їх освіти зясовує слідуюча таблиця:

Кількість службовиків і їх освіта						
Загалом	Висока	Середня	Низ. сер.	Виділ.	Народня	Невідомо
245	43	31	22	1	8	140
100	17,6	12,6	9,0	0,4	3,3	57,1

З таблиці видно, що найбільше є службовиків з »невідомою« освітою. Їх в більшости можна зачислити до ґрупи зі середньою і низше середньою освітою, як судити по тім, що між службовиками з невідомою освітою, є і директори П. С. К., а поважна їх часть припаде до ґрупи з народною і виділовою освітою. Більшість провідників повітових осередків є люди з високою і середньою освітою. Між службовиками, про котрих освіту маємо під рукою відомости, є найбільше з високою освітою, (17,6% всіх службовиків),

друге місце займають службовики зі середньою освітою, (31, т. є. 12,6% всіх службовиків в 29 пов. осередках).

Працівники з високою освітою кінчили школи ріжних типів. Є між ними абсольвенти високих торговельних шкіл, доктори прав, фільософи, аґрономи, студенти прав, один студент медицини, один абсольвент теольоґії і один абсольвент Київського кооперативного Інституту. Отже всього один має ґрунтовну фахову кооперативну освіту. Між згаданими кооперативними робітниками нараховуємо 12 аґрономів.

Службовики зі середньою і низше середньою освітою мають в більшости покінчені ріжного рода кооперативні курси. Між службовиками стрічаємо 17 практикантів. Між практикантами є пять, що працюють безплатно, прочі побирають платню.

Праця службовиків повітових кооперативних осередків йде в двох напрямах, а іменно в напрямі організаційно-освітнім і торговельнім.

З організаційно-освітної праці кооперативних робітників в повітових осередках в році 1927 треба занотувати: 188 анкет і конференцій, 3,573 організаційних і люстраційних поїздок, 397 курсів, (в тім 189 аґрономічних поїздок і рефератів зі 45 досвідними полями і 1 господарська вистава в Стриї).

Ефект торговельної діяльности 29 П. С. К. за 1927 рік представляється цифрою 13,926,833,39 зол. торгу, пересічно по 480.235 зол. на 1 П. С. К.

Належить замітити, що П. К. Осередки не звертають помимо невистарчаючої шкільної підготовки, належної уваги на дальше вишколення своїх службовиків — прим. засновуючи б і б л і о т е к и. Нараховуємо в 29 повітових центрах 4,136 книжок, т. є. 142 примірників на оден П. С. К. Ще гірше представляється справа з часописами, бо їх нараховуємо по всіх П. С. К. всього 48, не рахуючи Господарсько-Кооперативного Часопису, офіційного орґану Р. С. У. К. І то ті часописі це в більшости політична преса, як видно з подаваних назв і заміток. На виписку економічних журналів краєвих і заграничних належалоби звернути більше уваги.

Ось як представляється стан бібліотек при П. С. К.:

Кількість ПСК, що мають примірників книжок:

Кількість книжок	0	1—20	21—50	50—100	100—200	понад 200
П. С. К.	6	5	5	4	7	2
у % %	20,7	17,3	17,2	13,8	24,1	6,9

Виписка часописів в П. С. К.:

Кількість часоп.	0	1	2	3	4	5	6	7
П. С. К.	10	8	4	2	2	1	1	1

З наведених цифр бачимо, що з 29 ПСК 6 не має ні одної книжки в бібліотеці, а 10 ані одного часопису крім офіційного орґану Г. К. Ч. Найкраще представляється що до бібліотечної справи ПСК Кремінець з 2.214 примірниками книжок. Взагалі волинські ПСК під цим зглядом представляються куди краще за галицькі, мимо того, що вони матеріяльно без порівнання слабші від галицьких. Найменше книжок з волинських ПСК виказує Дубно — 163 примірники, натомісць найбільше число книжок з галицьких ПСК виказує Станиславів — 350 примірників, по нім йдуть Копичинці 154 прим., Стрий 151 прим., Чортків 143 прим.

Найбільшу кількість часописів має ПСК Зборів 7, Стрий 6, Тернопіль 5.

Наведені вище цифри вказують на дуже невеселий стан освітньої справи в наших повітових кооперативних центрах. Не можна уявити собі,

як хочби і найздібніший особисто кооперативний робітник може нести нові кооперативні ідеї і науку на село, коли він не має змоги довідатися, що діється поза його повітом. Кооперативний робітник мусить постійно працювати над собою, мусить присвоювати собі теоретичні і практичні здобутки осягнені на полі кооперації і народнього господарства взагалі, мусить мати певний погляд хочби тільки для себе на суспільно-політичні справи, а це все можливе тільки при помочі відповідної книжки, журналу, газети. При тім стані бібліотек і часописів, який бачимо в ПСК з кінцем 1927. р. це за малими виїмками ледви чи можливе.

Можна би припускати, що службовики ПСК користають з власних бібліотек і журналів, або з бібліотек инших установ в повіті. Але таких відомостей не маємо. Бібліотеки філій Просвіти, хоч би і мали подостатком книжок, то в кожнім разі вони не є економічного змісту, а приватні бібліотеки, якщо судити по заробітній платні службовиків, також обіцяють не богато.

Платня кооперативних робітників в повітових центрах на загал дуже і дуже низька, бо виносить на особу від 660·— 4.033,83 зол. в рік. Пересічна платня в рік на особу 1.613·— зол. Ось як представляється винагорода за працю в ПСК на особу в рік:

Висота платні:	до 1.000 зол.	1.000—1.500	1.500—2.000	2.000—3.000	понад 3.000
Кількість ПСК:	2	13	11	2	1

З наведених цифр видно, що в 24 ПСК на 29 заробітня платня службовиків вагається між 1.000—2.000 зол. в рік. Найкраще є оплачувані службовики в Бережанах, пересічно 4,033.83 зол. на особу в рік, в Стриї 2,493.56 зол. і в Борщеві 2,113.98 зол.

Для ілюстрації наводимо платні службовиків за грудень 1927 р., розділені по ґрупам після функцій службовиків, а то: 1) платні членів Управи, 2) культурно-освітних і організаційних робітників, 3) помічничих сил, 4) практикантів. Ось як представляється пересічна місячна платня за грудень 1927 р. в поодиноких цих ґрупах:

члени Управи	культ. робітн.	помічні сили	пратиканти
253,30 зол.	148,75 зол.	101,17 зол.	44,06 зол.

Платня службовиків становить в обслідуваних повітових осередках пересічно 2,8% їх річних торгів. Найнище відношення платень до торгів є 1,2% в Станиславові, найвище в Золочеві, де платні службовиків становлять 16,1% торгів! Вправді зі Золочева маємо дані лише з торгів за товари, але торгівля продуктами не буде там мабуть так висока, щоби могла основно змінити це відношення.

Який відсоток торгів припадає на платні службовиків подають нам слідуючі цифри 28 ПСК*).

Відношення платень до торгів:	1,2%—2%	2%—3%	3%—4%	4—5%	5—6%	16%
Кількість ПСК.	6	9	6	4	2	1

Кошти завідування становлять 4,3% пересічно на всі обслідувані Союзи. Службовики побирають пересічно 66,4% коштів завідування.

Розглядаючи в цілости наведений матеріял, завважуємо передовсім 1) невистарчаючу винагороду за працю службовикам (пересічно 1.613 зол. в рік на душу), 2) за мале заінтересування бібліотекою, 3) що повітові осередки за мало звертають уваги на вишколення кооперативних робітників при помочи курсів. На обслідуваних 29 ПСК 14 з них не урядили в р. 1927 ані одного кооперативного курсу!

*) 1 ПСК не подав торгів.

До найбільше діяльних під тим зглядом належать ПСК Чортків, Копичинці, Стрий і Тернопіль. Це повітові кооперативні осередки, що майже під кожним зглядом відносно порушених вище питань стоять на відповідному рівні.

Ол. Охрим

„За поширення кооперативної освіти."

Під повищим наголовком появилася в »Ділі« (ч. 136) з дня 21 червня ц. р. стаття д. М. Ростковича, який звернув увагу ширшого громадянства на дуже актуальну й до болю вражаючу своїм станом справу, по при яку досі загал нашої інтеліґенції проходить з мінімальним інтересом і без розуміння її вартости для майбутности нашого кооперативного руху — на справу освітню в кооперації.

Констатувавши зріст та скріплення кооперації на наших західно-українських землях, недостачу та фахову непідготовленість кооперативних працівників а в тім особливо брак »провідників і пропаґаторів кооперативних ідей,« недоцільне перенакопичення в одних руках ріжнородної діяльности — приміром, технічно-люстраторської, ревізійної та пропаґаційної з ущербом завсігди для останньої, звідки перепрацьованість та перевтомленість кооперативних робітників, так що »їм на пропаґанду... не хватає ані часу ані сил,« — д. М. Росткович справедливо заключує: »От і від цього біда, бо без кооперативного культурного двигнення народу грозить нашій кооперації застій, коли не що гірше.« А тим гіршим може бути те, що — при поширенні кооперативних установ, які повстають і зростають стихійно, — »вони можуть вимкнутися нам із рук.«

Ці побоювання основує д. Росткович на тому фактичному стані річей, який він змальовує в своїй статті на підставі власних спостережень. Він задумується над ролею і ставленням заанґажованої в кооперації інтеліґенції до цієї здавалось би по природі їй близькій і дорогій роботі — до кооперативної освіти: самоосвіти і просвічування тих верств, з гущі яких вони вийшли. Інтеліґенція і духово стоїть близче до джерел науки і культури, бо власне вона є підготовлена до цего, щоб користати з них, та має й фізичну для того спромогу, жиючи в культурних осередках, в містах, де вона завсігди »може дістати кооперативну книжку в руки, вивчити кооперацію та поділитися відтак своїми відомостями з народом із села.«

Але як вона сповняє цю функцію? Про це кажуть нам гіркі помічення і висновки автора. Ось що він пише: »...наша інтеліґенція а так само і молодь ставиться до кооперативної справи байдуже, по більшій части з іґноранції, незнання ідей, завдання і цілей кооперації, а також з великого лінивства до читання кооперативних книжок.«*) Ось яким парадоксом в нашій і так сумній дійсности є ця наша, »інтеліґенція!« Інтеліґенція без того, що творить її суть, без основних ознак: посідання знання і любови до нього, інтеліґенція по назві, а не по суті. В цьому є внутрішня суперечність: або в нас є інтеліґенція, або ми її не маємо, а маємо натомісць її сурроґат, псевдо-інтеліґенцію.

Не дивниця отже, що »з неробства і незнання кооперації інтеліґенцією виходить чудасія, дивогляд«, про який, як про загальне явище, оповідає д. Росткович страшні річі. Йому доводилося спостерігати селян — як

*) Підкреслення редакції.

вони чисельно одвідують збори, конференції та анкети, як з увагою ставляться до рефератів і промов, річево обговорюють справи, як у них помічається живий інтерес до всього і бажання все пізнати, чомусь навчитися. А в місті на зборах кооператив, в яких переважає міщанство та інтеліґенція, »саля світить звичайно пусткою«, а коли й зійдеться невеличкий їх гурток, то зачинаються сварки, лайки нераз дуже брудні. Все це деморазуюче впливає там, де членами є селяни — особливо в міських повітових кредитових інституціях — бо відштовхує їх від організації, настроює недовірливо до ідеї та ворожо до інтеліґенції.

Наслідком такої »чудасії« є те, що міські кооперативи, що знаходяться під проводом інтеліґенції, часто густо освічених людий і свідомих патріотів, але які не розуміють зовсім кооперації — одна за другою валяться, а коли існують, то в ніякому разі зі своїми „брудними інтересами« не являються зразком для села. Причину цього д. М. Росткович справедливо вбачає в бракові у інтеліґенції кооперативної освіти, свідомости і потягу до їх набуття, бо показується таке диво, що у неї »панує тьма кромішна і невіжество без порівнання більше, як на селі«. »Ми можемо дочекатися такого скандалу, що як так далі піде, то за якийсь час будуть учити нас кооперації селяни і будуть ставити нам за зразок свої малі сільські кооперативи, які поволи і скромно, але всеж таки розвиваються.« (підчеркнення наше. — Ред.)

»Так далі бути не може«! — скажемо ще раз і ми разом із д. М. Ростковичом. Інтеліґенція, що є короною народа — галуззям і листями, що нутрується соками, які тягне з землі пень і коріння народу — селянство, є зобовязана повертати, платити за те народові духовими цінностями, кріпити його, щоб він міг »устояти проти всякої негоди і всяких бур«; а то з уваги на галапасів, котрі як нападуть, то все може »зсохнути і марно згине«. І д. М. Росткович кличе нашу інтеліґеняію до знання, до освіти і несення її »в народ — на село«. Кооперативно допомогти народові, який прагне освіти, в імя засади: »помагаючи иншим — помагати собі« — ось актуальний клич для неї.

Закінчуючи свою статейку, шан. автор пропонує засновування самоосвітних кооперативних гуртків. Ідея чудова і варта, щоб над нею подумали зразу усі керовники кооперативного руху на місцях. При кожнім Повіт. Союзі обовязково, при кожній філії Просвіти, при руханкових організаціях, по можливости, повинні появитися такі гуртки; бо ясна річ, що закінчення пів чи навіть ціло-річного кооперативного курсу (дехто з кооперативних робітників має ще коротші курси) крім загальної уяви не могло нікому дати блищого знання і глибшого розуміння кооперативного руху. Велике діло в цім напрямку моглоб зробити новозасновуючеся ідеольоґічне товариство кооператорів з головним осідком у Львові.

Для початкуючих, що тільки зачинають цікавитися кооперативним рухом, як ідеольоґічна примана (що є найважніше!), дуже надається лектура таких книжок, як видана щойно брошура Весселя »До великих діл!«.

Особливо молоде покоління нехай читає і думає, бо до нього життя, що стає чимраз складнішим, поставить значно більші вимоги що до знання і кооп. підготовки, як ставить до сьогоднішніх діячів кооп. руху.

Господарська хроніка.

Курс доляра. В м-ці травні доляр Північно-американських Сполучених Держав, не зазнаючи великих хитань, коштував на польських біржах в середньому 8·90 зол. рівнож стільки, як і в попередні місяці ц. року.

Гуртові ціни за головні збіжа на польських та визначніших світових ринках (біржах) в часі між 14.V і 9.VI. в долярах за квінтал (q):

	Пшениця:				Жито:			
	1927		1928		1927		1928.	
	30.V-4.VI.	6-11.VI.	14-19.V.	4-9.VI.	30.V-4.VI.	6-11.VI.	14-19.V.	4-9.VI.
Варшава . . .	6·71	6·63	6·65	6·70	5·90	5·86	5·94	5·98
Познань . . .	6·13	6·13	5·84	5·89	5·70	5·76	5·76	5·75.
Берлін	7·03	7·25	6·32	6·28	6·52	6·66	6·85	6·66.
Ліверпуль . .	6·32	5·95	5·96	5.86	—	—	—	—
Новий Йорк .	6·18	6·08	6·30	6·01	5.10	5·16	5·75	5·66.
	Ячмінь:				Овес:			
Варшава . . .	5·34	5·34	5·93	5·91	5·04	5·04	5·46	5·58.
Познань . . .	4·89	4·93	5·62	5·38	4·85	4·84	4·89	5·04.
Берлін	5·94	6·06	6·49	6·31	6·86	6·04	6·40	6·31.
Ліверпуль . .	—	—	—	—	4·77	4·92	6·14	5·95·

Довоєнні ціни (1913 р.) та середні ціни збіжа за 1927 р. подані були нами в ч. 5 »Кооп. Республики« (ст. 243).

В порівнанні з даними за попередній місяць (див. К. Р. ч. VI. стр. 284). подані тут середні тижневі ціни за середні сорти збіжа вказують на відворотний поступ, а саме: що занотована раніш на польських біржах тенденція до спаду цін міняється для пшениці, жита і вівса в протилежному напрямі, і ціни їх досягають майже того ступня, на якому стояли 12.V. ц. р. Тільки ячмінь як бачимо, падає в ціні далі. В межичасі (між 14.V. і 9.VI) не помічалося хвилювань; ціни підносилися, згл. падали поволі, без скоків. Зниження, спостережене минулого разу, було лише хвилевим наслідком раптового довозу закордонного збіжа, крива зросту котрого по відомостях статистичного уряду у Варшаві в квітні раптово впала, і це спричинило новий зріст цін за збіжа на польських ринках, де знова відчулася гостра недостача його. (Wiadomości statystyczne ч. 112; повівн. діяґрами в п.11. »W. S.«, та »Кооперативній Республиці« ч. 6.)

В цей же час на світових збіжевих ринках помітний на загал повільний, але значний спад цін.

Місцеві ціни за збіжа, плачені продуцентам в Польщі та на українських землях, в свою чергу не залишилися без впливу на них змін, які зазнали гуртові ціни на біржах у Варшаві й Познані, і в травні м-ці б. р. вповні їм резонували, як свідчить наступна таблиця (за квінтал в злотих):

		Пшениця:	Жито:	Ячмінь:	Овес:	Картопля ідома:	Картопля промисл.:
Польща (середньо)	V. 1927	59·35	50·14	43·02	42·98	12·12	9·68
»	V. 1928	58·34	50·89	47·30	46·31	10·33	8·48
Варшава	» » »	59·60	50·93	47·83	46·86	9·32	7·85
Полісся	» » »	58·65	51·05	49·31	51·43	11·18	9·31
Волинь	» » »	56·72	48·35	43·62	42·02	8·95	7·78
Познань	» » »	53·80	52·56	47·92	45·55	10·13	8·05
Львів	» » »	60·83	53·22	48·48	47·35	11·84	9·71
Станиславів	» » »	57·87	49·89	44·58	43·58	10·73	8·67
Тернопіль	» » »	56·43	48·03	42·85	41·13	8·16	6·89.

Звіринні харчові продукти в міс. травні 1928 в золотих.

	Свинина: 1 кґ.	Молоко: 1 літр.	Яйця: 10 шт.
Варшава . .	1·87	0·28	1·28
Полісся . . .	2·02	0·33	1·07
Волинь . . .	1·79	0·31	1·03
Познань . .	1·71	0·27	1·35
Львів	1·68	0·32	1·11
Станиславів	1·70	0·33	1·08
Тернопіль .	1·57	0·30	1·15

Торговельний білянс Польщі. В місяці травні б. р. Польща привезла з закордону товарів на 296.470 міліонів злотих, а вивезла своїх товарів на 201.776 міл. злотих, так що загранична торгівля дала за місяць відємне сальдо в 94·694

міл. золотих. За пять останніх місяців маємо такі дані: привезено на 1.475,877 міл. злотих; вивезено на 1.010.849; сальдо мінус 465.028 міл. злотих. Отже від 1. березня ц. р. сальдо постійного пасивного торговельного біляньсу Польщі майже подвоїлося. (Порівн. »Кооп. Р-ку« ч. 5. ст. 246).

Польський бюджет на 1928/9 рік. Обі законодатні палати ухвалили бюджет польської держави на 1928/9 рік, який обовязує від 31. квітня 1928 р. до 31 березня 1929 р. Таблиця, яку нище подаємо, представляє образ майбутньої державної господарки, загальна сума видатків котрої в межах бюджету виноситиме 2.508,4 міліонів золотих п. Разом з дозволеним перекрученням бюджету, яке передбачує скарбовий закон, висота видатків має виносити 2.673 міл. золотих.

Державні видатки по ресортам в міліонах золотих:

Назва ресорту	Бюджет 1928/29 р.	Бюджет 1927/28 р.	Річно + більше — менше
Президент	3,3	2,6	+ 0,7
Сойм і Сенат	10,6	8,8	+ 1,8
Державна контроля	5,0	4,5	+ 0,5
Президент ради міністрів	2,1	1,8	+ 0,3
Міністерство закордонних справ	52,3	39,6	+ 12,7
» військове	741,3	610,8	+ 130,5
» внутрішніх справ	218,6	184,7	+ 33,9
» скарбу	130,6	108,3	+ 21,8
» справедливости	107,9	97,2	+ 10,7
» промислу і торгу	48,3	39,0	+ 9,3
» залізниць	16,1	3,3	+ 12,8
» рільництва	54,7	37,7	+ 17,0
» освіти й релігії	398,8	329,3	+ 69,5
» праці й опіки	134,6	87,5	+ 47,1
» с-г. реформ	47,6	36,5	+ 11,1
Ренти і емеритури	233,8	183,5	+ 50,3
Державні борги	231,2	145,0	+ 86,2
Почта й телєфони	2,4	—	+ 2,4
Разом	2.508,4	1.973,4	+ 535,0

Бачимо, що для всіх ресортів видатки збільшено, а загалом цілий бюджет зріс більше як на пів міліярда золотих п. З того заслуговує на нашу увагу непомірне збільшення непродуктивних видатків на військо і поліцію, що дає більшу суму, як видатки на освіту, промисл і торговлю, залізниці, публичні роботи і аґрарну реформу разом взяті. Відсотково видатки на військо займають цілих 30,06% бюджету а разом з міністерством внутрішніх справ 39,39%. Досить значну позицію — 9,33% — поносять покриття державних боргів; освітні справи — 15·05%.

На покриття цих видатків держава здобуває засоби з таких, як видно з таблиці, джерел:

	Бюджет 1928/29 р.	Бюджет 1927/28 р.
З посередніх податків і монополів	1.639,4	1.206.
З безпосередніх податків	514,0	493.
З адміністр. доходів і державних підприємств	501,6	286
Разом	2.655.—	1.895.

Найбільшим тягарем отже падуть побори держави на споживача продуктів першої потреби в формі посередніх податків, що творять маже 60% доходів держави.

Стан довозу і вивозу збіжа в б. р. та його проспективи. До 1-го червня б. р. Польща імпортувала біля 1.346 тис. квінталів пшениці і 789 тис. квінталів жита; разом 2.135 тис. квінталів. В минулому році до тієїж дати привезено було 2.364 тис. квінталів, але в 1926/27 р. був на початку б. м. значний вивіз (до 1 VI. 1927 р. біля 947 тис. квінталів), тоді як в 1927/28 вивозу не було. Відємне сальдо в цьому році є значно більше. На будучий господарський рік при гіршому врожаї правдоподібно ще збільшиться довіз пшениці й жита з закордону, що при завше можливім поновленні звижкової тенденції в світових цінах, буде не малим тягарем для Польщі та її фінансів.

Стан засівів в Польщі і на українських землях. Дякуючи частим змінам погоди до гіршого, стан хлібних культур в Польщі викликає побоювання. І хоч між 20 травня і 5 червня наступило деяке поліпшення погоди, одначе кількість тепла і сонця, потрібних для росту і дозрівання ростин, була ще невистарчаюча. Натомість вохкости є всюди за винятком Тарнопільщини аж надто богато. Кваліфікація ростин зближається до середньої. Жита гірші від пшениці, ярина ліпша від озимини і вища від середньої якости.

Після пятиступневої системи стан засівів в Польщі і на українських землях за травень м. б. р. представляє слідуюча табличка (Число 5 означає найліпший, число 1 найгірший урожай):

		Пшениця:		Жито:		Ячмінь:		Овес:	Конюшина:
		озима	яра	озиме	яре	озим.	ярий.		
Польща (середньо)	V. 1927.	3·3	3·2	3·0	3·0	3·1	3·0	3·1	3·2
» »	V. 1928.	2·7	3·0	2·5	3·1	2·7	3·2	3·2	2·8
Варшава »	» »	3·0	3·3	2·4	2·9	2·4	3·2	3·2	2·8
Познань »	» »	2·9	3·2	2·6	3·0	2·7	3·2	3·3	2·8
Полісся »	» »	2·6	2·8	2·5	2·8	2·5	2·9	2·9	2·7
Волинь »	» »	2·5	3·1	2·5	3·4	3·1	3·5	3·3	2·8
Львів »	» »	2·5	2·9	2·5	2·9	2·7	3·0	3·2	2·6
Станиславів »	» »	2·5	3·0	3·0	2·9	2·7	3·0	3·2	2·7
Тернопіль »	» »	2·2	3·1	2·5	2·9	2·0	3·2	3·3	2·4

Брак і дорожнеча грошей та зменшення ощадностей. В другій половині травня і в першій червня відчувався сильний готівковий голод, спричинений 1) зменшенням вкладів в державних і приватних банках, 2) зростом запотребування готівки з боку селянства в часі переднівок, 3) сильним попитом на грошеві середники з боку промислу особливо сезонового, 4) надійшовшими термінами сплати податків, 5) що раз численнішим виставлюванням довготермінових векслів.

Вкладки в Банку господарства Крайового впали протягом травня з 383 на 363 міл. злотих., в державнім Банку Рольнім з 44,3 на 38 міл. зл. а в Почтовій Касі Ощадности з 244 на 241 міл. зол. Треба одмітити, шо в П. К. О. зменшилися тільки чекові рахунки, натомісць щадничі вкладки зросли на 1.927.256 зл. і на день 31 травня б. р. дали суму 80·105·311 злотих.

Польський Банк і великі приватні банки особливо поміщицькі та ті, що оперті на закордонних капіталах, старалися в міру можности розширити кредитову акцію. Банк Польський збільшив свій векслевий портфель за травень і першу декаду серпня на 68·790·210 зл., що до певної міри заспокоїло ринок. Некорисно вплинула на грошевий ринок поява поважної кількости векслів з довготерміновою платністю. Купці пояснюють це труднощами для збуту нагромаджених в надмірній кількости товарів і гострою конкуренційною боротьбою між окремими фірмами, як рівнож загранічною конкуренцією, що оперує дешевим і довготерміновим кредитом. Господарчі сфери, в першій мірі промислові, вважають, що надмірна кількість довгоречинцевих векслів може викликати векслеву інфляцію та те, що за цим йде — господарчу кризу, і тому вважають, що треба би було запровадити вищі оплати для векслів з речинцем понад три місяці. Також скарбові власти намірені поробити в тому напрямі певні заряджения.

В звязку з недостачею готівки, — котру характеризує між иншим факт, що промисловці в багатьох випадках уділюють гуртівникам при готівкових розрахунках 10 до 15 відсотків сконта — дисконтова стопа на приватних ринках тримається на високому рівні. За дисконт першорядного матеріялу платиться $1\frac{1}{2}$ до 2%, другорядні дисконтують на 2—3%, а третерядні навіть на 4% в місячному відношенні.

Виплатність в деяких банках дещо поправилася, а в деяких, навпаки, виявила дальше погіршення. На ринку спостерігається ще велика кількість векслевих протестів. Запас чужих валют в державнім Банку польськім сильно зменшується. Все те разом взяте родить в цілій Польщі атмосферу непевности і вижидання якоїсь зміни.

Заграничні капітали в польському промислі. Польське міністерство промислу і торговлі видало, опрацьовану Д-ром В. Супіньскім на підставі матеріялів міністерства, статистику участи заграничних капіталів в польських акційних спілках.

З причини ріжниць законодавства в ріжних частинах Польщі, відповідно до колишніх заборів, статистика обіймає тільки забори австрійський та російський, а в них — 850 акційних спілок. Після зіставлень п. Супіньского

заграничний капітал цих спілок виносить 76% всіх капіталів, улькованих в польських акційних спілках.

Наступна таблиця виказує участь закордонного капіталу у 850 польських акційних спілках на день 1. I. 1928:

Рід промислу:	Разом:	*Акційний капітал:* В тому заграничний в тисячах злотих.	% загр. кап.
Вовняний промисл	348·110	36 873	11
Гірництво і гутництво	262·166	83·868	32
Нафтовий промисл	184·304	110·872	60
Споживчий »	174·562	6·734	4
Хемічний »	80·050	15·011	19
Метальовий і елєктро-технічний промисл	164·700	21·187	15
Елєктровні	66·404	29·651	43
Папірні	43·488	6·638	15
Деревний промисл	23·953	3·602	15
Інші промисли	180·568	8·569	5
850 акц. спілок разом:	1·528·305	322·805	21

Походження закордонного капіталу згаданих 850 акц. спілок представляє слідуюча таблиця:

Країна:	Сума: в тисячах злотих.	% уділу
Франція	177·582	55
Австрія	40·683	7,9
Бельґія	25·342	4,1
Швайцарія	13·523	3·4
Анґлія	9·568	3.
Німеччина	9·372	2,9
Інші краї	35·779	11,2
Разом	322·805	100.

Сумний стан і перспективи деревного промислу. Економічні переговори з Німеччиною не посуваються наперед і не віщують скорого й доброго кінця. Це у великій мірі неґативно відбивається на польському деревному експорті та промислі, де панує від давна сильна стаґнація. Експорт значно змалів, порівнюючи з попередніми місяцями. Лісові роботи вже покінчилися, при чому кошти праці і перевозу були дорощі на 10%. Тартаки працюють усильно. Одначе дякуючи незначному експортові будуть примушені обмежити працю. Німці стараються вивозити з Польщі тільки сирівець а до того в наслідок сильної конкуренції Чехословаччини й Румунії вони замінили спосіб плачення готівкою на виставлення векслів ня 6 місяців. Анґлійські відборці також повстримуються від закупок в Польщі, дістаючи по дешевших цінах потрібний матеріял з Фінляндії. Експорт на инші ринки відбувається в обмеженій кількости. — Рух будівельний розвивається також дуже помало.

Щоб убити цілковито польський деревний експорт польське правительство — якщо можна вірить чуткам — має підвищити залізничний тариф ще на 35 відсотків.

Організація вивозу свинини. В звязку з певними труднощами, на які натикається в останніх часах експорт свинини з Польщі обмірковується в урядових кругах, як подає »Rolnik Ekonomista« (ч. 12) проєкт »поважного і програмового« розбудування перерібки і вивозу мясних продуктів; до цього часу ця ділянка була неорганізована і не використовується тих вивозових можливостей, котрі існують що до ряду ринків (отже по лінії найменшого опору — дешевших ринків. Ред.). З хвилею закінчення і пущення в рух двох різень в Ходорові і в Дембіці і скоординування з ними праці инших підприємств, що борються нині з великими труднощами організаційними і фінансовими сподіваються, що буде можна створити бодай раціональну програму експорту. Дві фабрики »Унікара«, які нині стоять нечинні, також гадають урухомити на засаді раціональних метод.

Експорт збіжа через Чорне Море. Вивіз збіжевих продуктів через Одесу виносив в березні ц. р. 9.911 тон. Експортується головно макухи і стручкова городина. Порти Миколаїв, Херсон, Садовськ та Хорли збіжа в березні не вантажили. Дальший вивіз буде залежний від перспектив цьогорічного врожаю. З огляду ж на кліматичні умови міродайних приблизних виглядів до м. червня не можна очікувати.

Експорт з України. Протягом першого півріччя радянського господарського року (XI. 1927 — III. 1928) вивезено з України до Франції та Італії

замороженого мяса і мясних продуктів у вартості на 1.800 000 крб. (900.000 зол. номін. курсу).

Продукція масла на Україні. »Вукопспілка« має намір збудувати 15 фабрик масла. В першу чергу будуть вибудувані фабрики в Ґлобіні, Іванівцях, Рогачині, Ґришині, Гродзі, Гайчурі, Миргороді, Хмільнику, Войтові, Володарі; пізніше в инших місцях. Фабрики ті задумані на велику скалю. Вукопспілка є централя споживчої кооперації. Паралєльно до неї організує с е л я н с ь к і молочарські кооперативи молочарсько-скотарський союз »Добробут«. Отже акція не є одностайна.

Реорганізація і стан закупів хліба в С. Р. С. Р. Урядова акція примусового скуповування збіжа в С. Р. С. Р. буде реорганізувана в напрямі її зцентралізування. Всі дотепер самостійні організації на терені поодиноких республик мають утворити одну всесоюзну (московську) організацію »Союзхлєб«, до котрої належатимуть також декілька млинарських трестів.

Що до стану закупівель, то протягом перших трох місяців б. р., тому що вжиті були надзвичайні виїмково гострі заходи, вдалося надолужити залеглости в закупівлях з попередніх місяців. В порівнанні до замаґазинованих в другій половині березня 475.000 тон збіжа, перша половина цвітня виказує значний спад, бо кількість зсипаного в тім часі до маґазинів збіжа виносить тільки 153.000 тон; місячний плян отже був виконаний лише на 20%. Рік тому в тім самім місяці акція закупівлі збіжа дала 251.000 тон.

Стан засівів на Україні. Несприяючі атмосферичні умови в місяці березні і цвітні ц. р. відбилися відємно на стані засівів озимини на Україні. В деяких округах середньої і полудневої України знищені значні обшари озимини. Стан її на Київщині після пятиступневої системи представляється слідуючо:

	1928	1927
пшениця	2.9	3.2
жито	2.7	3.0

На підставі дотеперішніх відомостей на Київщині знищилося 6% загальної площі озимих засівів. На Волині стан засівів оцінюється для пшениці в 2.6, для жита 2.7.

Стан озимини на Лівобережу на загал видається ліпшим, як на Правобережу.

Холодільні в Одесі. В звязку з інтенсивним використовуванням і ужиточністю для радянського експорту як і для обороту на внутрішньому ринкові одеської холодільні (в березні ц. р. вивезено з неї 3.000 тон швидко псуючихся товарів), зацікавлені організації виступили з проєктом будови нового блоку при існуючій вже холодільні в Одесі.

Збут яєць.

Експорт яєць в м. травні б. р. При значному зрості продукції в травні, цифри вивозу не виявили однак сезонового зросту вивозу яєць в цьому місяці. Експортери почали робити запаси на пізніші вивозові періоди, завдяки чому на внутрішньому ринку навіть відчувся брак товару. Тому що одночасно внутрішні ціни піднялися понад світовий рівень, експортова конюнктура обнизилася, тим більше, що сильна конкуренція радянського (українського) експорту цілком спараліжувала звишкові тенденції на світовому ринкові, на котрому в другій половині травня виразно позначилося згіршення ситуації.

Хиби польського експорту яєць до Німеччини. Як повідомляє державний Експортовий Інститут, німецькі імпортери часто скаржаться на постійно стверджувані недостачі в кількости яєць,котрі доходять инколи до кількох десятків штук на скрині. Браки ці повстають не підчас транспорту, бо стаються тільки в польських пересилках, але на місці, при пакуванні і спричинюють тим самим значні страти. Імпортери не користають з права реклямації, звязаної зі складною формалістикою, крутійською кореспонденцією, торгами і т. п., а скорше годяться на резиґнацію з достави яєць з Польщі. Вони зажадали, щоб кожний експортер вцілях полегчення контролі вкладав до своїх скринь картку з написом його фірми.

Несолідність і невихованість польських експортерів в цих випадках досягає свого вершка; недивниця отже, що до позірної стандаризації яєць в Польщі, в такому вигляді, як вона була принята, дійшло лише під суґґеруючим мусом наслідування заграничних мод; для заграничних імпортерів це нова нагода для перебрання в свої руки експорту яєць з Польщі.

»Стандаризація« яєць в Польщі. В »Деннику Законів« з дня 6.III. ц. р. ч. 27 під ч. 249 появився декрет президента польської республики »про урегулювання вивозу курячих яєць за границю«. На вдоволення заінтересованих кругів параґрафи декрету формуловано коротко і загально.

Перший артикул декрету вилучує з під його ділання транзит, вивіз для особистого вжитку і в руху граничнім, звільняє від сили його приписів вивіз яєць продуцентами та їх організаціями на підставі позволень міністерств рільництва та промислу й торговлі. Артикул другий забороняє вивіз яєць зіпсутих і зовнішньо пошкоджених і отже не обмежує вивозу яєць малих і забруднених. Артикул третій полишає справу евентуального штемплювання яєць роспорядкам виконавчим. Четвертий артикул заряджує концесійну систему експорту, а пятий визначає умови уділення концесій (посідання маґазину, просвітлярні, складу, запасів опаковочних матеріялів та фахового персоналу). Арт. 7 доручає догляд над концесіонуваними підприємствами міністрові промислу й торговлі, при чому в засаді контроля відбувається на складах, контроля ж транспортів — тільки виїмково (в разі узасадненого підозрення про порушення декрету.) Арт. 8 — 11 усталюють кари і способи оречення.

»Rolnik Ekonomista«, (ч. 8 б. р.) не скриває свого вдоволення з пристосування волі законодавця до бажань »Związku polskich organizacyj rolniczych«, як виразника опінії зацікавленої сторони, підкреслюючи при тім ті точки декрету, при яких було респектовано його погляди та інтереси. Це особливо яскраво проглядає при арт. 2, де пошановано їх інтерес, як експортерів головно дрібних яєць, якими суть переважно яйця польської продукції, та в арт. 7, який мовчки між рядками припускає перевіз і нестандаризованих яєць при системі контролі лише на складах, що, справедливо підхопивши часопис патріотично признає »wielkim postępem«..., і що цілком підтверджується арт. 8 — 11, які не передбачають конфіскати таких транспортів. Про таку »стандаризацію«, сам »Rolnik Ekonomista« пише, що »w każdym razie wkroczyliśmy na modną drogę standaryzacij produktów eksportowych«..., забуваючи додати, що в дійсности вступили лише одною ногою на дорогу на дуже то милих мод, які так не до лиця польським консерватистам. »Модний кафтан та не по моді вшитий«. (Порівн. »Кооп. Р-ку ч. 3 ст. 145—146).

Страх перед чужоземними імпортерами яєць. В польських господарських і експортових колах помітне певне завчасне хвилювання, в звязку з повище згаданим розпорядком президента польської республики про урегулювання вивозу яєць за кордон. Воно спричинене рухливістю заграничних імпортерів і спекулянтів, котрі вже готуються з хвилі появлення виконавчих розпоряджень влади до одержання в Польщі концесій, заложення яйчарських маґазинів, до скупу польських яєць і взагалі до визискання на свою користь ситуації і експортових привілеїв. Їх заграничні аґенти, часто міняючи місця свого перебування і тому невловимі для польської адміністрації, чуючись зовсім певно за плечима респектованого тут чужоземного капіталу, матимуть ще й ту вигоду, що, користаючи з відповідних клявзуль, уникатимуть контролі і не платитимуть оборотового податку; скуповуючи продукти за дешевші ціни, вони будуть ділати на некористь держави і на шкоду тубольних підприємців. Для країни, де чужоземний капітал є всевладним паном, така перспектива справді відкриває поважні небезпеки і викликає оправдані побоювання, що відзеркалює й преса. З приводу цього, представляючи нерожево гостроту цілої справи, »Rolnik Ekonomista« (ч. 11 б. р. ст. 529) радить, як вихід з ситуації, щоб »виконавче роспорядження на деякий час — річний або двохрічний—застерегло неуділення концесій вивозовим яйчарським фірмам, що повстали в біжучому році«.

Організація торговлі яйцями в Данії. В 1888 р. посідала Данія 4.500.000 кур і когутів, а по 10 роках кількість птиці дійшла до 8.500.000 штук. В 1914 році нараховувалося в Данії 15.000.000 а в 1923 20.000.000 курий.

Торговля яйцями в Данії, знаходячися в повному розцвіті, є там подивляючо проста і має разом з тим знамениту організацію. В Данії існує значна кількість яйчарських кооператив, котрі своє повстання завдячують молочарським кооперативам. Ці кооперативи обєднуються на певній території в більші окружні союзи. Найбільшим з них є »Данський Союз для експорту яєць«, що повстав в 1895 р. До цього союзу належить 550 округових товариств з 30.000 членами. Кожний член дістає каучукову печатку з двома нумерами, з котрих один вказує на число даної округи, а другий є нумером члена. Такий член є зобовязаний віддавати до округи всі яйця свого курника за виїнятком, тих, які потрібні для власного

вжитку або для виводу. Яйця не можуть бути старші як 8 днів; за свідомо чи випадково доставлене зіпсуте або несвіже яйце платить дотичний за перший раз певну грошеву квоту, яко кару; за другим разом платить подвійно. Прийняті яйця важуться а потім виплачується за них належитість.

В окружнім товаристві пакуються яйця до скринь. Скрині ці висилаються округовими товариствами до місця осідку Союзу в Копенгазі, де яйця поновно досліджуються за поміччю пересвітлення, прикладаються на них печатки і перепаковуються до експортових скринь.

Експорт яєць з Данії відбувається одначе не тільки за посередництвом Союзів яйчарських кооператив, але також і давніших експортових фірм. Так само численні кооперативи инших типів займаються вивозом яєць.

Яйчарські Союзи в Данії повстали шляхом натурального розвитку, злученням окремих менших кооператив в округові товариства, котрі в свою чергу творили Союзи, ц. то централі здібні провадити експорт достарчуваних їм у відповідний спосіб, в короткім часі та у вистарчаючій кількости яєць.

Продукція і вивіз яєць з Радянського Союзу. Перед війною ціла Росія була одним з головних продуцентів та експортерів яєць, покриваючи 42% запотребування німецького ринку і 53% анґлійського ринку. По війні її продукція і експорт раптово і значно зменшилися, тому що й кількість курий в 1923 р. впала до 70 міл. штук цебто на ¾ в порівнанні до року 1913, коли їх нараховувалося 225 міл. штук. Наслідком того в взгаданім часі продукція не покривала домашнього запотребування. Починаючи від р. 1923 становище починає постепенно поліпшуватися, так що в р. 1927 кількість курий на Радянщині досягла цифри 160 міл. штук і, як передбачується, в 1928 році дійде до 200 міл. штук.

Офіційні дані радянської статистики свідчать про сталу звишкову тенденцію так в продукції, як і в експорті яєць, при рівночаснім поліпшенні якости товару і частково перепроваджуваній стандаризації. Експорт яєць зосереджений на Радянщині у 8 великих державних організаціях і в 3 кооперативних, працюючих в повному порозумінні і провадячих спільну експортову політику. Монополь заграничної торговлі дозволяє Рад. Союзові зконцентровувати товари на певних ринках і застосовувати одностайну політику цін, завдяки чому він стає поважним конкурентом на міжнародньому яйчарському ринкові, тим більш, що радянська продукція, особливо на Україні, в своїх можливостях потенціяльно є необмежена і загрожує в першу чергу польському експорту, так що польські яйчарські кола, признаючи перевагу у всіх відношеннях за своїми східними сусідами, мають повну підставу до серіозних побоювань, в чому їм признаємо рацію.

Зріст продукції і експорту яєць з цілого Радянського Союзу за 5 літ ілюструє слідуюча табличка:

Рік	Прод. яєць (в вагонах)	Вивіз яєць (в вагонах)
1922/23 .	1.195	314
1923/24 .	5.610	2.333
1924/25 .	9 337	4.890
1925/26 .	9.575	4.140
1926/27 .	13.281	6.070

Позицію України в загально-союзній продукції і експорті, за браком окремих статистичних даних для України за попередні роки, можемо уявити собі на підставі даних за перші місяці біжучого року (на 1.V. 1928) і то лише для правобічного кооперативного товариства »Кооптах«, яке репрезентує 70% загального скупу яєць на цілій Україні. Протягом отже чотирох місяців ц. р. »Кооптах» закупив 1·575 ваґонів яєць, з чого вивезено до Німеччини, Австрії, Франції і Чехословаччини 1·025 ваґонів, 300 ваґонів вивезено до північних республик Союзу а 250 ваґонів ульоковано на внутрішніх українських ринках. »Кооптах« плянував на місяць травень ц. р. виконати закупок на 900 вагонів яєць, з того 700 ваґ. мало бути вивезено, 100 ваґ. призначено для цілей внутрішньої консумції, а 100 ваґ. законсервується на пізніший період. З того можемо судити, що уділ України в експорті яєць за границю Радянського Союзу становитьбільше 50% загального радянського експорту.

Ціни яєць усталені на 0.3 крб. за 10 штук. В травні ціна має бути знижена до 0.28 і 0.25 крб. за 10 штук.

Кооперація в Чехословацькій республиці.

Сучасний стан кооперації в ЧСР. згідно з останніми матеріялами, що опубліковані Центральними Кооперативними Союзами, і головним чином, Центральним Союзом Чеських Сільсько-господарських кооператив (Ustřední Jednota) в Празі, який між иншим, в цьому році святкує 30-ліття своєї діяльности, уявляється в такому вигляді:

Загальна кількість кооператив в Республиці		15.576
Ці кооперативи по окремих категоріях розподіляються так:		
1) кредитових кооператив		6.504
в тому числі: а) системи Райфайзена (Кампелічки)	4.807	
б) системи Шульце-Деліча	1.697	
2) сільсько-господарських кооператив		4.609
в тому числі: а) кооператив по закупці та збуту в широкому змислі цього слова	1.477	
б) кооператив по поліпшенні техніки господарства	1.270	
3) Продукційні кооперативи робітників та ремісників		1.594
4) Споживчі кооперативи		1.217
5) Будівельні кооперативи		1.532
6) Ріжні кооперативи		115

Загальна кількість кооперативних союзів в країні — 49. Кооперативи I-го ступіння і їх союзи розподіляються по окремих частинах Республіки так:

	Кількість кооперативи	союзи
Чехія	8.377	25
Моравія	3.632	9
Шлезьк	694	6
Словаччина	2.470	4
Підкарпаття	398	5

По національному складу 70% цих кооператив слід лічити чеськими і 21,5% — німецькими, решта припадає на Українців, Мадяр і Поляків.

Загальна кількість членів по всіх кооперативах Чехословаччини сягає принаймні $2^1/_2$ мілионів. Одначе, коли б захотіли знати кількість тих осіб, з яких кожна входить в склад членів одного чи де кількох кооператив, з тим, щоб кожну таку особу лічити членом кооператив тільки один раз (хочби вона була членом в декількох кооперативах), ми найдемо, що в Чехословаччині кількість осіб, що беруть участь, яко члени, в кооперативах, сягає більше 1.350 тис. Сума ця складається з 900 тис. членів кредитових кооператив і з 450 тис. — то б то, половини*) всіх членів споживчих кооператив, приймаючи на увагу, що друга половина вже входить в члени якої небудь кредитової кооперативи і що члени инших кооператив одночасно входять чи в кредитову чи в споживчу кооперативу. Таким чином, можна твердити, що в ЧСР біля 9% всього населення є членами одної чи де-кількох кооператив. Коли ми приймемо на увагу, що відповідний по істоті відсоток в инших країнах (не торкаючись зараз методів

*) По наших приблизних розрахунках.

його встановлення для кожної з них) буде для Англії — 11%, для Данії — 12% та для Німеччини — біля 8%, ми мусимо визнати, що Чехословацька Республика є одною з країн, населення яких приймає значну участь в кооперації.

Зростаючий склад членів і операцій кооперативних організацій в ЧСР за останні 10 років дають право казати про великий поступ в цьому відношенні Чехословаччини. Це ясно з деяких статистичних даних, які ми зараз і наведемо:

	1918/19	1927/28
	Мілліони к. ч.	
1. Загальна сума вкладів в Кампелічках	1.419	4.000
2. Сума вкладів до Центрального Союзу чеських кооператив	980	1.620
3. Річний оборот по продажу в чеському Союзі Гуртових Операцій	294	530 (1926)
4. Річний оборот продажу в чеських продукційних і споживчих кооперативах	306	1.098
5. Власні капітали в Центральному Союзі сільсько-господарських чеських кооп.	11	109
6. Кількість молока, що було на протязі року збуто через кооп. молочарні	43 міл. літр.	200 міл. літр.
7. Річний пересічний оборот одної кооп. в кооперативах для закупу та збуту	150 ваг.	607 ваг.

Зі всього зазначеного вище можна зробити висновок, що кооперація в Чехословаччині за останні роки досягла значних успіхів і в сучасний мент вона є поважним елементом економічного життя Чехословацької Республики.

проф. С. Бородаєвський.

Кооперативна освіта.

Анкета з кооперативних курсів в Холмі.

(Травень — Червень 1928.)

У свій час ми в коротких рисах подали в наших часописах звідомлення про перші двохтижневі кооперативні курси, що відбулися в Холмі з 20-го травня до 3-го червня б. р. На курсах цих була зібрана від всіх курсантів анонімна анкета, яка по належній обробці заслуговує на подання її до відома нашому ширшому громадянству, яке цікавиться кооперативним рухом взагалі і вишколенням наших молодих працівників на полі кооперації з окрема.

Перед тим, як приступити до розгляду цього дуже цінного і цікавого матеріялу, треба зупинитися над складом слухачів цих курсів, щоби можна належно зрозуміти анкету і віднестися до неї з належною критикою.

Як вже про це згадувалося, курси прослухало і закінчило 35 слухачів, з них 9 жінок і 26 мущин.

По віку слухачі розділялися так:

19	до 20	літ	— 8	слухачів
21	» 25	»	— 9	»
26	» 30	»	— 10	»
31	» 35	»	— 5	»
36	» 40	»	— 1	»
41	» 45	»	— 1	»
46	» 50	»	— 0	»
51	» 55	»	— 1	»

По освітньому стану слухачі курсів ділилися так:

сільська початкова школа	13	слухачів
вища початкова школа	5	»
2 кл. учительська школа	3	»
нища сільсько-господарська школа . . .	1	»
учительський семинар (школа)	5	»
1 кл. гімназії	1	»
2 кл. »	2	»
3 кл. »	1	»
6 кл. »	1	»
гімназіяльна матура	1	»
духовна школа	1	»
7 кл. професійна школа	1	»

Анкетний листок заповнили і віддали всі 35 слухачів.

На питання 1. *Звідкіля Ви перший раз почули про кооперацію*? — відповідають: 15 слухачів, будучи на евакуації підчас світової війни, переважно в Росії, чули і бачили „потребіловку«; 9 слухачів довідалося про кооперацію, бачучи розвиток її в своїм селі чи ще перед війною, чи то вже після війни; 3 почули перший раз про кооперацію від інструкторів, які читали лекції в їх селах, а один слухач почув перший раз про кооперацію на цих курсах.

2. *Чи приїхали Ви на курси по власній ініціятиві, чи Вас хтось делєґував*? 30 приїхало по власній ініціятиві, один пише: »Дуже охоче сам, бо навіть батьки стримували, не маючи средств на видатки. А я сам з надзвичайним зусиллям старався і перехарчувався 14 день за 8 золотих«. Другий знов каже: »Заснувавши у себе кооперативу, но немаючи знання як її правильно вести, по своїй власній ініціятиві рішив побувати на курсах і хоч трішки набути собі знання«.

Скільки сказано в цих рядках: бідна сільська дитина, не маючи навіть засобів на прожиття, їде на курси, щоб могти потім, набувши трохи знання служити свому народові! — 2-ох делєґувала кооператива, 1-го »Рідна Хата.« 1 пише: „сестра порадила«... 1 знов.., »радив мені холмський міщанин«. Всі відповідні щирі, отверті і правдиві.

3. *Чи задоволені тим, що викладалося на курсах*? 11 дуже (або як де-хто пише барзо) задоволені, 22 задоволені, 1 майже так, 1 незадоволений, не подаючи чому.

а) *що Вас найбільше зацікавило з прослуханих предметів*? На це питання відповідають так: 6 зацікавили всі предмети; дальше найбільше подобалися такі предмети: Історія кооперації 23 голоси, теорія кооперації 20 голосів, книговодство 15 голосів, молочарство 9 голосів, культурно-освітня праця 6 голосів, решта предметів дістало по 2 голоси.

б) *що для Вас було неясним*? 12 слухачів відповідає, що для них було все ясним; 17 слухачам не ясне було цілком книговодство і 7 каль-

куляція; звичайно це особи з меншою освітою, яким і тяжко було за 14 днів зрозуміти ці для них досить тяжкі дисципліни. Один з них щиро і отверто признається »ізза малої освіти було трудно орієнтуватися в книговодстві«. Другий піднімає дуже цікаве питання, яке дипльоматично оминалося на курсах, а саме питає: чому ні один з лєкторів не хотів вияснити, як маємо відноситися до УГО? (»Українське Господарче Обєднання« на Холмщині).

в) *на які предмети слід би звернути при викладах більше уваги*? 20 відповідає на книговодство, 9 на культурно-освітою працю, 7 на теорію кооперації, 6 на молочарство, 6 на кооперативний закон, 3 на калькуляцію. Просять звернуту увагу на сільське господарство, історію України ітп. Ясно, що на вивчення книговодства треба би присвятити більше годин; рівнож і инші предмети при такому короткому часі мусіли читатися скорочено, а де-які цілком не могли бути внесені в плян курсів.

г) *що треба на Вашу думку нового ввести в програм викладів кооперативнних* курсів? Найбільша кількість слухачів просить ввести лєкції по сільському господарству, инші вимагають історії України, української мови, рахунків, торговельної кореспонденції ітп. Багато висловюється за це, щоб нічого не вводити нового, бо плян курсів і так досить широкий.

4. *Чи є потреба організувати в Холмі нові кооперативні курси з широкою програмою і довшим терміном, а саме від 4—6 тижнів*? Всі курсанти без винятку дають відповідь, що такі курси дуже потрібні. Пишуть: »організування таких курсів є конче потрібне, тому що північно-західні землі є найбільше відсталі в тім відношенні.

5. *Скільки приблизно слухачів приїхало би на ці курси з Вашої місцевости*? На це питання відповідають слухачі так: »не передавши значіння кооперації на місці, не можу напевно сказати, але буде від 2—5 слухачів«. Тут беремо найменшу цифру і тоді буде на таких курсах від 90—100 слухачів. Цифра ця цілком можлива і не зависока для цілої Холмщини і Підляшша, бо населення, особливо молодіж, надзвичайно цікавиться кооперативним рухом, але без курсів, без належного вишколення боїться братися за справу.

6. *Чи є потреба організувати в Холмі инші спеціяльні курси а саме: сільсько-господарські, пасічницькі, молочарські чи инші*? З відповіді на це питання повинно скористати наше Т-во »Сільський Господар«, яке в кортці має поширити свою працю і на північно-західних землях. 23-ох курсантів просить улаштувати сільсько-господ. курси; 22-ох пасічницькі; 13-ох молочарські. Дальше декотрі просять курсів по садівництву і ветеринарії.

Читаючи відповіді на це питання, бачимо, яке є стремління наших Холмщаків до знання; ось кілька оригінальних відповідей людий, яким, як видно з письма, тяжко тримати перо чи олівець в руках: 1) „Потреба і то барзо я перший охотник“, 2) „Досить пекучою справою єсть організація сільсько-господарчих курсів«, 3) »Всі виміняні курси дуже необхідні, а саме на Хомщині, бо вона є твердиня, яка захіщає другі землі, а до того потрібна свідомість.«

7. *Коли на Вашу думку найкраще організувати ті курси — в осени чи зимою (подати приблизний час)*? Половина слухачів висловлюється, щоб курси такі відбути в осени після польових робіт, а друга половина за те, щоб зимою після Різдвяних Свят.

8. *Чи у Вашій місцевості є потреба організувати кооперативу і яку: споживчу, кредитову чи молочарську*? 23 слухачів вважає потріб-

ним в першу чергу заснувати споживчу кооперативу, 5 молочарську і 4 кредитову. 6 слухачів відповідає: »наразі ні, бо ще нема в селі свідомости і к-ва не зможе розвинутися«.

9. *Чи маєте намір, прослухавши курси, приступити до праці на кооперативній ниві?* Всі відповіді звучать „так". Всі обіцяють негайно по приїзді домів, працювати чи то над відкриттям нових кооператив, чи старатися направляти на правильний шлях вже існуючі кооперативи.

10. *Ваші загальні враження, висновки і побажання.* Тут відповіді, починаючи від 2—3 речень і кінчаючи цілими великими уступами. Всі в один голос дякують за улаштовані курси і за працю лєкторів, просять їх, курсантів не забувати, а помагати їм дальше для успішного розвитку кооперації.

Ось кілька уривок з цих відповідей, таких щирих і отвертих, що ніяк не можна попри них пройти незамітно: »Дуже мені приємно" — пише один з курсантів — що улаштовано курси, бо при таких обставинах, в яких знаходимось, тяжко боротися з темрявою, і всі слова, котрі мені довелось почути в нашій мові нераз приводили до тремтіння (перебігала дріж по тілі) з якоїсь невитлумаченої любові до свого рідного...«

А ось другий пише: »Вислухавши всі ці лєкції, в мене ще більший запал стає до кооперативної ідеї. Я не можу виявити того усего, що в мене набралось на серці. Заїхавши до дому, моїм обовязком буде виложити те тим, котрі очікують з нетерпінням. Буду старатись поширити ідею кооперації і притягати як найбільше членів. Від всеї душі дякую тим, котрі розпочали ту велику працю на Холмщині. Хай їх крок буде кроком визволення працюючих. Хай живе кооперація честь і слава проводирям«.

Іще один висновок, мабуть одного із слухачів-учителів... »курси зробили враження калейдоскопу. Оскільки було багато матеріялу, остільки мало з нього утрималось в памяті. „Калєйдоскоп« цей дуже цікавий, після нього потрібно тільки правдиві курси, а результат буде гарний. Лєктори наші безумовно на висоті свого завдання. Брак кооперативної літератури застосованої до предметів відчувається поважно, тому бажано, щоб на слідуючих курсах пробіл цей був доповнений".

Ось тих кілька питаннь і віповіді на них 35 слухачів кооперативних курсів в Холмі. Якось мимоволі насовується питання, чому досі ніхто з місцевих громадян не звертає уваги на цю ділянку життя? Що зробили за цей час наші діячі, наші посли ітд? Чому не використано так вдячного матеріялу для кооперативної праці?

Колиби до цеї праці ці діячі взялися скорше, сьогоднішня Холмщина не світилаби такою пусткою, а булаби покрита належною сіткою здорових кооператив.

Але ще сьогодні не пізно, тільки для того треба праці, праці і ще раз праці на місцях.

інж. Ом. Кіцера.

Появилися з друку **підручники для кооп. курсів і самоосвіти:**

1. Др. К. Коберський: **»Економіка українських земель під Польщею«** (начерк економічної ґеоґрафії) ч. 1. Львів, 1928.

2. Проф. Б. Мартос: **»Кооперативна ревізія«.** Львів. 1928.

3. Гірш—Коберський: **»Сучасна організація торгівлі«.** Львів, 1928.

Замовляти в Ревізійнім Союзі укр. кооператив у Львові, вул. Словацького ч. 14/III п.

Серед книг і журналів.

»Український Економіст«. Неперіодичний збірник. ч. І. Падєбради 1928. Вид. Т-ва укр. економістів в ЧСР. (Реферат).

Шляхи експльоатації поневоленого народу не завжди видні. Проходять вони звичайно під гаслом рівности або і без висловлених голосно гасел. Наука народа-пана не роскриває тих шляхів, а скорше їх затемнює. Тоді тягар наукових дослідів падає на плечі народа, що хоче визволитися.

Не творимо виїмку і ми, Українці. Наша наука повинна дослідити, які економічні можливости ми в собі криємо, що добуваємо і скільки платимо за непрошене право належати до чужої держави. Треба сказати, що в цім напрямі зробили ми дуже мало. Тож не можна не привітати гурт наших економістів в Чехословаччині, що, зорганізувавшись в Т-во українських економістів, взявся до випуску »Українського економіста«, як неперіодичних збірників, основним завданням яких являється »обговорення економічних проблєм України«, а... вихідним пунктом при обговоренні цих проблєм редакція ставить »національний інтерес, інтерес народнього господарства України, як такого« (з переднього слова). Доброю ілюстрацією, як »Український економіст« реалізує поставлені вище завдання служить перша стаття *В. Тимошенка:* »Україна і Росія в їх економічних взаємовідносинах«. Плянтатор, використовуючи даровий труд раба, керований християнським сумлінням, відчуває потребу знайти моральне оправдання для свого почування. Оправдання те, звичайно, знаходять в твердженні, що стан рабства є добром в першу чергу для самого раба, бо у вільнім стані, без нього, рабодержавця, раб є засуджений на неминучу смерть, а цивілізація — на загладу. Йдучи ось цим плянтаторським шляхом і Росіяне впевняють себе і нас, що Україна від єдности з Росією тільки виграє, а без тої єдности Україна під господарським оглядом існувати не може. Один крок до того, щоби впевнити нас, що Москва тримає нас в неволі для нашогож добра. Наш патріотичний загал віруе, що те все — неправда, але ледви чи міг би сказати — чому, бо економічними питаннями він дуже мало цікавився. Проф. В. Тимошенко дає нам можність перетворити віру в переконання, що випливає з глибокої наукової аналізи. Автор, аналізуючи основні галузі нашої національної продукції, вказує, що Україна майже не користувалася російським ринком, а навпаки сама служила ринком для товарів московських та була обєктом московської експльоатації. Показується, що основний продукт нашого господарства — зерно — не мав збуту в Росії, а 90—95 відсотків надвишки вивозила Україна до Західної та Центральної Европи. Що до борошна, то воно, правда, не йшло закордон, але й властиво Росія нашого борошна мало споживала: основний вивіз його перед війною направлявся у Польщу, Литву, Білорусь, Латвію, Естонію, а великоросійський ринок заспокоювало надволжське млинарство. Теж саме показується з українським експортом скота, а при тому російська залізнича тарифа була так побудована, що холодна перевозка продуктів скотарства могла розвиватися в напрямі тільки зі сходу на захід, а не з півдня на північ.

З упромисловленого сільського господарства тільки одна цукрова промисловість перед війною широкою рукою користувалася російським ринком: охоронена митом від заграничної конкуренції, вона три четвертини своєї продукції кидала до Росії. Та нині по розпарцелюванні панських маєтків — осередку цукроварства — цукроварство на Україні не має виглядів на розвиток і сільське господарство України скорше піде в напрямі промислового скотарства. Отже Росія і в цім однім відношенні втратила для нас колишнє значіння.

Відносно гірничої та залізної промисловости навіть плянтатори не відважуються висунути, як аргумент за обєднання України з Росією — користь самої України. Навпаки, як ultima ratio обєднання, вони голосять, що народнє господарство Росії не може існувати без українського вугля та вкраїнської залізної руди. Та ближча аналіза автора виказує, що коло 75% вугля споживала сама Україна, а тільки 25% донецького вугля йшло в Московський промисловий район. Решту запотребування (петербургський промисл, залізниці і т. п.) покривалося привозним (анґлійським) вуглем. Що до залізної руди, то Україна була (і є) предметом жорстокої експльоатації з боку Росії. Показується, що тільки частину руди Україна сама переробляла в готове залізо і сталь. До Росії і Польщі вивозилася сировина чи півфабрикат, а звідти верталося до нас в готовім виді, як дріт, цвяхи, струменти, машини і т. п. Між тим на Сібіру та Уралі Росія має богаті поклади руди й вугля і може звідти покривати своє запотребування.

Ще один аргумент обєдинителів. Росія не може жити без виходу до Чорного моря. Та на підставі російських джерел автор доводить, що чорноморськими пор-

тами ввозилося всього коло 6% цілого імпорту колишньої імперії. Решта імпорту йшла головно Балтицьким морем і то не тільки для Росії, а навіть для України. Більша роля Чорного моря була у вивозі, але все, що вивозилося з чорноморських портів, було українського походження (хліб, цукор, руда і т. п.). Росія, як така, для свого вивозу нашого моря не потребувала.

Наприкінці автор спиняється над тим, які наслідки для господарства України мала злука з Москвою і приходить до таких висновків: а) злука вбила українську торговлю, б) висмоктала з України капітали й ощадности й зосередила їх в Петербурзі, в) задержала індустріалізацію українських міст, а тим спричинилася до перенаселення й зубожіння села. Останнє викликало масове переселення українського населення на Сібір. Чи втрата по відлученні від Росії можливости емігрування на Сібір так велика, щоби уникнення її могло промовляти за задержанням єдности? Автор відповідає, що коли Україна сама стане керовником свого господарства, то ціле населення знайде місце для творчої праці, а еміґрація — по суті неґативне явище — стане непотрібною і щезне для добра й сили українського народу.

В. Садовський: Становище народнього господарства на Совітській Україні. Індивідуальне господарство має в рад. державі переважаюче значіння. При тім в сільському господарстві індивідуальна продукція виносить коло 96%, а в промисловості вона спускається до 23%; решта припадає на удержавлену (69,5%) і кооперативну (7,5%) промисловість. Признаючи, що нинішня продукційність народнього господарства в значній мірі наблизилася до передвоєнних розмірів, особливо в сільському господарстві, автор на підставі радянських джерел приходить до висновку, що: а) відбудова промисловости на Україні відбулася за кошти, які взято з сільського господарства то що, б) відбудова промисловости на Україні не йде на користь України, а переважно на користь російської та инших республик Союза. Справа в тім, що ⅔ промисловости на Україні належить до загально-союзної, а не української промисловости і підлягає безпосередньому керовництву Москви. Добуті на Вкраїні вугіль і руда обслуговують московську промисловість, а політика цін при монополі зносин зі світовим ринком направлена на те, щоби хлібороб дістав за хліб ціну нищу від світової (страта 15—14 коп. на кожнім пуді), а за фабричні вироби заплатив ціну вищу. Вглядаючись в перспективи народнього господарства на Україні, автор приходить до такого висновку: нинішнього рівня промислової продукції вдалося осягнути з приверненням разом з Неп-ом дісципліни праці, максімальним зужиттям основного капіталу (уряджень, машин) промисловости; без вкладу кольосальних капіталів нема виглядів не тільки на дальший розвиток, а навіть на вдержання продукції на теперішнім рівні. Так само політика цін не відкриває виглядів на нагромадження капіталів в хліборобстві, а без того не можлива ні інтенсіфікація сільського господарства, ні розвернення внутрішнього ринку для промислових виробів. Таким чином, виводить автор, розвиток чи упадок продукції на Україні залежить від того, чи вдасться притягнути закордонні капітали.

Е. Гловінський: Проблєма розрахункового білянсу України. Хочаб на прикладі сучасної Польщі бачимо, яке кольосальне значіння відограє розрахунковий білянс т. є. відношення поміж заграничним вивозом і ввозом товарів. Стан розрахункового білянсу поруч з бюджетовою рівновагою становить основу сталости валюти. Крім того стан розрахункового білянсу показує платоздатність країни, а також на аналізі білянсу можна будувати основи економічної політики. Ясно, як важне це питання для будучої самостійної України і тому добре робить автор, що вже нині пробує розкрити нам наші можливости в цім напрямі. Автор здає собі справу, як важке завдання взяв він на себе: »доводиться будувати проекцію в майбутнє при несприятливих умовах«, — говорить автор, — »бо надто багато невідомих входить до нашого рівнання. Невідома, неозначена територія, з якою ми матимемо діло; невідомий час, коли здійсняться наші передпосилки; невідомий цілий комплєкс побічних обставин, що увійдуть в гру, коли так радикально зміняться умови«. Розрахунковий білянс в розвинених економічно країнах складається з таких позицій: по стороні »кредит« (експорт): 1) товари, 2) золото, 3) приплив з затягнених позичок і сплата позичок уділених, 4) приплив дивіденди і відсотків з улькованого за границею капіталу, 5) приплив за транспортні, комісові і т. и. послуги, 6) приплив від еміґрантів і туристів і 7) инші впливи. По стороніж »дебет« (імпорт) знайдемо ті самі позиції, тільки в точках від 3 до 7 матимемо не »приплив« чи »вплив« гроша, а їх виплату. Перші дві позиції обох сторін білянсу становлять т. зв. торговельний білянс, що є частиною, звичайно, самою значною білянсу розрахункового. В країнах економічно мало розвинених »кредит« (експорт) торговельного білянсу звичайно покривається з »кредитом« білянсу розрахункового. Хіба що вдасться такій країні затягнути закордонну позичку. Такі країни дуже чулі на сальдо торговельного білянсу; неґативне сальдо говорить про господарську відсталість і може

повести до валютової катастрофи. Франція, напр., перед війною мало журилася сальдом торговельного білянсу: як би нещасливо воно не випадало, недобір з горою покривався відсотками, які напливали з закордонних позичок. Переходячи позиції експорту що до українських відносин, автор слушно говорить, що з усіх 7 позицій розрахункового білянсу для нас в нинішніх відносинах має значіння тільки перша позиція — товари. При певних умовах може активізуватися третя позиція, коли Україні вдасться затягнути заграничну позичку. Що до розрахункового дебету, то для України всі позиції знайдуть своє місце. І товари і золото треба буде ввозити, і борги з відсотками сплачувати і платити за ріжні послуги і т. д. Користуючись найновішими дослідами, проробленими дослідниками на Україні, автор приходить до висновку, що Україна в межах 9 губерній мала перед війною активне торговельне сальдо, що виносило: з товарообміну з Росією — коло 150 міл. зол. рублів, а з закордоном — коло 250 міл. зол. руб. З України вивозилися головним чином харчові продукти (96,2% всього вивозу), а ввозилися з закордону металеві вироби, а з Росії мануфактура. Під совітським режімом зовнішня торговля застрашуюче впала в абсолютних цифрах: експорт знизився з 434 міл. з. р. до 75 міл., а сальдо в де-які роки ставало навіть неґативне. Автор шукає причини цього явища і вказує шляхи, якими має йти народнє господарство України, щоби вийти з тісного заулка, куди її загнала історія останніх літ.

С. Гольдельман: Господарські спостереження. Під такою назвою автор розпочинає серію заміток і обіцяє »вести їх, як живий відгук „Українського економіста“ на значніші, підставові, найбільш вразливі явища господарського життя«. В 3-х дрібних замітках автор спиняється на нинішньому господарстві України, а про зміст їх говорять такі заголовки: »Спроможности українського господарства вичерпані«, »Як плянується і як переводиться капітальне будівництво«, »А що чути з раціоналізацією?«

Р. Димінський: Приватна економія в Українській Господарській Академії в ЧСР. З цієї статті довідуємося, що наша Академія в Падєбрадах базувалася в організації навчання приватної економії на досягненнях німецької науки і взорувалася на організації приватно-господарського навчання на Франкфуртському університеті, а залучені в тексті таблиці подають, скільки часу і в якім порядку присвячується окремим дісциплінам. Вкінці подрібно говориться про видання кабінету приватного господарства, екскурсії та працю семінара приватної економії.

С. Володимирів: Огляд економічної преси. Огляд присвячений пресі, що трактує про народнє господарство України. Згадується там і про наш журнал »Кооперативну Республику« — »нову зірку на убогому небі нашої економічної літератури«. З уміщених в ній статей автор звертає увагу на статі В. Тимошенка, О. Мицюка, К. Коберського, Е. Храпливого і др.

Збірник замикається відділом рецензій та оглядом приватно-економічної літератури, інформаціями з життя українських економічних організацій і бібліоґрафією (книжні новинки за 1927-1928 рр.).

Як бачимо, у збірнику знаходимо матеріял, що інтересує не тільки інтеліґента, котрого обходять економічні проблєми України, але кожного українського державника, перед яким стане необхідність економічні проблєми розвязувати в практично-державній роботі в той же день, коли відновиться суверенність української держави. З яким же болем перегортається сторінки збірника, коли бачиться, що відбито їх літоґрафським способом, і який сум обвіє читача, коли з останньої сторінки довідуємося, що збірник відбито всього в одній сотні примірників. На друкарню засобів не стало, а на вдячного численного читача Т-во українських економістів не мало підстав рахувати. Чи не знайшлобся якогось виходу? Такий стан — тяжка втрата для нашого економічного поступу, сумний знак нашої державницької підготованности.

М. Корчинський.

В. Коваль проф.: Соціяльно-економічна природа сільсько-господарської кооперації. Прага 1927, відбитка з час. »Суспільство«, органу Укр. Інституту Громадознавства в Празі. Стор. 46 вел. вісімки.

Померший в 1927 р. у Празі проф. В. Коваль залишив м. и. цю розвідку з области, до якої його, хоч по фаху аґронома-машинознавця, завше тягнула думка: з области теорії кооперативного руху. Розвідка являється солідною моноґрафією в межах обраної спеціяльної теми; одначе глибоко вдумливий автор (зовсім правильно) бачить не лише свій безпосередній обєкт досліду, його зір сягає глибше, розкриваючи ці нитки, які ведуть від питання про »соціяльно-економічну природу сільсько-господарської кооперації« до питання, що таке кооперація взагалі та чи існує в житті кооперація як щось єдине, ціле, куди вміщалибся льоґічно

всі ріжноманітности кооперативного руху. Ставлячи дослід доволі широко і ґрунтовно, автор надав своїй роботі характеру солідної соціольоґічної студії.

Розвідка складається з двох частин: в першій автор зясовує тенденції останніх десятиліть в розвитку форм сільського господарства і вплив на цей розвиток появи с.-г. кооперації та її сучасну ролю і значіння. Друга частина, є властивою теоретичною аналізою, відповідаючою заголовкові праці. Хоч сама тема має з природи річи головним чином академічне значіння, без безпосередньої практичної актуальности, то для вироблення ідеольоґії кооперативного руху, зокремаж діячів в области сільської кооперації, тема сама має першорядне значіння, бо від такого чи иншого вирішення основного питання: яка є суспільна мета сільської кооперації, завше в практиці залежатиме й вибір засобів в щоденній практичній діяльности кооператорів. Ось чому на нашу думку розвідка пок. автора заслуговує на особливу увагу.

Хід думок у першій частині такий:

Сільське господарство переживає від кількох десятків літ основні переміни, які докупи взяті складаються на формальну »сільсько-господарську революцію«. Переміни йдуть як в области виробничої техніки (безліч нових винаходів), так в области торговельно економічній (втягнення селянських господарств в риночний оборот і поява сільсько-господарської кооперації). Це є на думку автора три основні фактори, що рішають про життя й долю с.-г. підприємств (та цілого с. господарства) в наші часи. Четвертим фактором є вихід дрібного селянства, як кляси, на арену політичну і його активність в добуванні собі податкового і т. д. та взагалі політичного розкріпощення. Зясовуючи характер »сільсько-господарської революції, яку автор ставить на рівні з відомою »промисловою революцією« кінця XVIII і початку XIX століття, автор приписує особливу вагу факторові третьому: сільгоспод. кооперації.

»Ідея с.-г. кооперації була не меншим, а навіть більшим відкриттям для будучности трудового сільського господарства, ніж всі відкриття аґрономічної науки в техніці сільського господарства та його зростаюча риночність«... (стор. 12).

Тенденцією (чи краще сказати »тезою«) першої частини є доказати, що »с. г. революція« приводить до скріплення дрібну форму сільсько-господ. підприємства, на шкоду поміщицької форми господарювання. Вже з самого початку розвідки автор доказує помилковість твердження про капіталістичну концентрацію в сільському господарстві (Маркс, Ленін), приводячи відомі вже сьогодня загально статистично-дослідні аґрументи, котрі доказують фактами помилковість повищого твердження. Автор однак більше ваги присвячує не статистично-експериментальним доказам, тільки переходить до аґрументації льоґічної, яка на його думку має більше основ науковости (бо статистичні підрахунки можуть бути невірні через свою неповність або навіть тенденційність). Шлях льоґічно-аналітичного доказу й приводить автора до розгляду вичислених вище трох основних чинників, що впливають нині на життя сільського господарства: 1) поступу хліборобської техніки, 2) втягнення села в риночно-грошевий оборот і 3) появи сільської кооперації.

Відносно першого чинника, хліборобської техніки, зокремаж модерних винаходів в области угноювання, обрібки землі і збору та перерібки плодів автор приходить до висновку, що майже всі ці винаходи служать не тільки великому, а й дрібному сільському господарству, а многі з них значно корисніші дрібному, як великому. Зокремаж, що торкається нових с. г. машин, то »величезна їх більшість сприяє більше трудовому, ніж капіталістичному господарству, через те, що не було винайдено ні одної с. г. машини, якаб заміняла одна тисячі робітників, і використання парових, нафтових, елєктричних двигунів ніде в сільському господарстві не давало можливости приводити в рух від одного двигуна зразу сотні машин, як це сталося в промисловості«.

Втягнення селянства з його давнішою натуральною господаркою (для своєї потреби) в кругобіг товарообміну, автор зовсім слушно, характеризує, як найбільшу небезпеку для селянина, який безпомічний, неосвічений був поставленний віч-у-віч перед зорганізовану силу міжнароднього торговельного та промислового капіталу. Перші десятиліття селянин був виставлений на страшну експлуатацію — і коли нарешті сяк-так станув (а в деяких краях, скажемо від себе, тільки стає на ноги), то сталося це тільки дякуючи тому, що селянин створив собі могучу зброю, новітнє економічне чудо, сільсько-господарську кооперацію. Вона зорганізувала йому перш усього кредит, а далі уняла збут його продуктів, накуп матеріялів і прод. засобів в організовані руки; нарешті вона поправляє і його продукційні методи (господарювання). Автор рядом цифрових даних з ріжних країн ілюструє свої твердження і дійсно треба признати, що авторові вдається переконати читача, навіть дуже упередженого, що с. г. кооперація, це є ціла революція в економіці дрібно-селян-

ського господарства, значно більша від цієї, яку зробили в с. господарстві нові технічні винаходи.

З дискусійних місць цієї частини замітимо такі: Зясовуючи, як дрібний селянин присвоював собі модерні техн. винаходи, як організував свій кредит (сільські каси), обєднував торг. операції, закупочно-збутові, підносив молочність скоту через спільне утримання спеціяліста-зоотехніка (»контрольні товариства«) і т. д., автор повиненби завше доказати, чому всі цього рода заходи приносили (-ять) дрібному господарству відносно більші користи, як великому — бож відома річ, що і великі землевласники обєднуються для організації дешевого кредиту, мають свої »синдикати« для закупна машин, господарські товариства для плекання аґрикультури, удержують зоотехніків і т. д. Вища доходність дрібних господарств — факт, ствердженний загально і доказаний статистично на підставі бухгальтерських даних ріжних типів господарств, відомий розуміється і проф. Ковалеві, вимагає всеж таки ще окремого зясування ніж, це зробив автор. Як відомо, секрет вищої доходности дрібних господарств полягає в кількох факторах. Головне значіння має фактор психольоґічний: безмірно більша особиста запобігливість селянина і його родини, і значно більший вклад особистої праці в господарствах селянських, як в поміщицьких.

На такій економічній базі автор в другій частині піддає аналізі саму суть і мету сільсько-господарської кооперації. Цю методу вважаємо великим плюсом праці, бо належите зрозуміння кооперації, як руху, не є можливе, коли брати її, як відірване явище; і тільки розглядання її, як органічного складника економіки країни чи галузі нар. господарства взагалі дає можливість обняти питання ґрунтовно і всебічно. У автора почувається до самого кінця, що обєктом його досвіду є власне не кооперація, як кооперація, а економіка дрібноселянського господарства; і якраз тому, що не досліджують кооперації, як такої, характеристика самого с.-госп. кооперативного руху виходить рельєфна і доволі повна. Це парадокс тільки на перший погляд, а в дійсности так і мусить завсігди бути в усіх економічно-соціольоґічних дослідах.

Так як в першій частині автор почуває себе сильно і аргументує льоґічно та послідовно, друга частина виявляє певну хаотичність, перескакування і вертання до попередньої теми і навіть певні непослідовности. Це пояснюється до певної міри трудністю аналітичного досліду в соціольоґії взагалі. Це не те, що переводити секцію ростини чи живини, або хемічну аналізу фізичних обєктів в лябораторії. Тут вимагається значної концентрації ума і льоґічної консеквенції у розумуванні.

Автор ставить перше питання (стор. 24) що до кооперативного руху взагалі: чи с.-г. кооперація має концепцію своєї власної соціяльно-економічної системи, чи може являється вона тільки додатком до якоїсь другої системи, зокремаж до капіталізму або соціялізму. Це питання автор рішає негативно, ставлячи до того ще тезу, що кооперації як ї чогось одноцілого взагалі немає, отже тим більше немає й якоїсь окремої кооперативно системи.

За тим йде друге питання (стор. 30): Коли кооперація взагалі, а с.-господарська зокрема, як автор твердить, не має своєї власної системи на зміну капіталістичної, то »чи не є вона тою підоймою, яка поверне індивідуальні й самостійні селянські господарства на шлях соціялізму«.

Вирішивши й це питання в дусі тому, що »кооперація веде до зміцнення індивідуального й самостійного дрібного сільсько-господарського підприємства«, автор всеж таки після того ще раз ставить питання, (стор. 41), чи не створить с. г. кооперація якоїсь своєрідної системи, де »засоби продукції будуть належати окремим самостійним колєктивам і організація продукції цих колєктивів буде провадитись не згідно з волею окремих його учасників, а згідно з волею цілого колєктиву?« Ця система, на думку автора, »різко відріжняласьби від системи »кооператизму« (в концепції Жіда чи Пуассона, — К. К.), бо в основі її лежалаб не боротьба за зиск (мабуть має бути »проти зиску«, — К. К.), а боротьба за інтереси дрібних продуцентів певної галузі нар. господарства, які для успішности боротьби зєднались в колєктиви«.

І це третє питання автор вирішує неґативно, ризикуючи при тім навіть певною суперечністю з самим собою. (Напр. автор твердить остаточно (стор. 45), що: »в сфері продукції дрібне сільське господарство залишається самостійним і індивідуальним«, в чім є безумовно значна доля правди, хоч не на 100%, бо як самий автор трохи вище сказав:

»Дрібний господар при відповідних умовах, очевидно, може провадити свою роботу й колєктивними засобами й не почувати потреби у власних засобах продукції, очевидно також у відповідних випадках може відмовитись і від самостійного господарювання принаймні в деяких галузях свого господарства« (стор. 40).

Безумовно, що автор був близче правди на стор. 40, як на стор. 45 своєї

праці. Згадати хочби, що ні масла ні сира селянин вже нині у Данії, Швайцарії ітд. не виробляє власними засобами продукції і не бажає їх мати; орання поля, збірка хліба, відбувається спільними машинами, мелення зерна — в кооперативних млинах; для цьогож самого існують кооп. цукроварні, гуральні і т. д. Одним словом, автор, ганяючи за абсолютністю у висновках, переступив мірку середности і тому попав в суперечність з ноторичними фактами, ба навіть і з власними словами.

Тим дивніше отже, коли автор, після заперечення поставлених собою трох основних питань, замісць зробити з цього висновок, що с. г. кооперація є просто варіянтом, чи хочби »коректівом« капіталістичної системи, несподівано на останній сторінці розвідки, без ширшого мотивування, ставить тезу (зрештою зовсім правильну), що дрібне с. г. підприємство, по своїй природі відмінний тип від підприємства капіталістичного, становить окремий господарський тип (отже й »систему«? — К. К.). А саме тип трудового господарства, а сільсько-госп. кооперація є одним з головних філярів цього типу. Вона не є »коректівом до капіталізму«, є твором самобутнім.

Коли так, запитаємо, то що є з першою, вихідною тезою автора про те, що мовляв, кооперація не тьорить своєї власної системи?

І тут, на нашу думку, лежить джерело непорозумінь. Автор є на хибній дорозі з самого початку, коли відмовляє кооперації самобутности. Правда, власна система кооперативного устрою ще не придумана, теоретично не вироблена, бо взагалі кооперативний рух досі видавав головно практиків, а майже ніяких теоретиків, але основні елєменти для своєрідности є; не кажемо, щоб це мала бути універсальна соціольогічна система, обіймаюча й політичний лад і проблєми культури; але в кожному разі — в области ідеалу економічного устрою характерні риси цієї системи зазначуються недвозначно.

Помиляється автор, на нашу думку, ще й відносно твердження, що мовляв є тільки ріжні види кооперації, але нема кооперації, як чогось загального, єдиного. Проти цього твердження говорять живо події останніх літ, а головно спільний виступ кооперації сільсько-господарської і кооперації споживчої на міжнар. господ. конференції в Женеві 1927 р.; говорить проти цього й чимало дрібніших фактів. Спільність бази для єдиної кооперативної ідеольогії і тактики, на нашу думку, як не можна краще, намітив староста чеського с.-госп. кооп. Обєднання інж. Клєндера у промові на ювілею 20-ліття чеської робітничої кооперації. Плятформою співпраці обох основних відломів кооперації має бути: справедливе, обопільне цінення праці обох основних суспільних груп, що покликали до життя кооперацію: споживачів взагалі і дрібних продуцентів.

Не дивлячись на зазначені нами сумніви, ми визнаємо, що праця проф. Коваля, торкаючись теми дуже складної, вже самою сміливістю і глибиною поставлених питань, навіть не дивлячись на спосіб їх рішення, є небувалим вкладом в нашу убогу економічно-соціольогічну, зокремаж кооперативну літературу; а й в літературі других народів вона булаб замітним явищем. Це, по працях пок. М. І. Туган-Барановського найглибша у нас моноґрафічна студія з области теорії кооперативного руху. Ті, хто будуть продовжувати дослід проф. Коваля, матимуть дорогу вже значно прочищену і в тім головна заслуга книжки.

Книжка видана доволі недбало, особливо що до коректи.

К. Коберський.

Інж. О. Охрим, Меліорація і комасація селянських господарств, Львів, 1928. Бібл. »Сільського Господаря« ч. 51. Секція аґрарних операцій. Сторін 51 з взірцями подань і двома мапками.

В цій книжечці автор популярним способом викладає технічну і економічну необхідність меліорації та землевпорядкування шляхом лучби ґрунтів, ілюструючи свої виводи цифрами із статистики землеволодіння та даними про оплатність цих аґрарних операцій. Далі виложено правні приписи що до цих операцій і подано взірці відповідних писем до адмністр. властей. Слід було на нашу думку звернути теж увагу на можливість переводження відводнення ґрунтів навіть без урядових кредитів, яких нашим селянам люблять відмавляти. Така можливість існує, про що свідчить практика. Книжечка написана легко та річево і зробить свою службу.

Інж. Віктор Воробець. Про плекання та годівлю домашньої птиці. Накладом »Сіль. Господаря« у Львові 1928 р. появилася книжка, що обіймає 87 сторін 8⁰. з 50 малюнками. — Автор займається головно плеканням курий, а про инші роди домашньої птиці як гуси, качки пантарки, індики згадує лише в коротких уступах. Своїм змістом дає книжка практичні вказівки господиням, як ходити коло птиці, щоби мати з неї належну користь.

В першу чергу докладно розказано про курники, про будову курників і їх урядження, як сідала, гребовище, гнізда.

В дальшій части наводить автор найважніші породи курий з поміж носних, мясних і посередних мясно-носних, даючи вказівки про вибір розплідних курий.

Осібний розділ присвячено періоду від насадження квочки до виклювання курят з вказівками про добір яєць, просвітлювання та про штучні квочки — вигрівальні і про плекання курят.

Почавши від розділу про догляд і годівлю дорослої птиці, розглядає автор способи кормлення курий та поодинокі роди корму, спосіб контролі носности, переховування яєць і ин.

В осібних уступах представлена годівля иншої домашньої птиці як гуси, качки, пантарки і індики з узглядненням важніших пород гусий і качок.

Дуже важним розділом є вичислення найважніших хоріб домашньої птиці і спосіб їх лікування, а вкінці калькуляція про поплатність домашньої птиці і уступ про організацію кооперативного збуту яєць. *О-м.*

Всячина.

День міжнароднього Свята Кооперації. Ідея відбувати святочно що року День Кооперації повстала ще на конґресі Міжнароднього Кооперативного Союзу, що відбувся в 1895 році. Одначе тільки по 28 роках довелося вперше цю ідею здійснити. В 1922 році на конґресі Міжнароднього Кооп. Союзу в Міляні було ухвалено встановити день Кооперативного Свята, яке що року мають обходити кооператори цілого світу, і тоді було вирішено призначити це свято на першу суботу липня. Вперше кооперація святкувала своє міжнароднє свято в липні 1923 року. В біжучому році це свято кооперації припадає отже на суботу 7 липня. Польська кооперація невідомо чому святкує цей день 3 червня.

Для вшанування памяти проф. В. Коваля повстав на Чехах (з осідком в Німбурку к. Подебрад) Комітет, який після статуту має метою збірати матеріяли з життя і діяльности небіжчика, упорядковувати й видавати їх, досліджувати життя і діяльність проф. В. Коваля, як ученого і громадського діяча, скласти бібліоґрафію його праць, подбати про упорядкування його могили та перевезення його тлінних останків на Україну і т. ин. Членами комітету можуть бути організації, установи і окремі особи, що подадуть відповідну заяву і внесуть добровільний даток на »фонд для вшанування памяти проф. В. Коваля«.

Загальні збори фундаторів відбулися в Подебрадах 19. III. 1928. Президія зборів видала відозву з закликом про приступлення до комітету і проханням складати добровільні датки на »фонд для вшанування памяти проф. В. Коваля«, надсилаючи їх на адресу Комітету (Nimburk. Kramolinova ul. č 1143. M. Litvický. Č. S. R.). — Остаточне уконстатування Комітету відбулося 20.IV. 1928 р. в Подебрадах. Головою Комітету обрано проф. К. Мацієвича.

Восьмий міжнародній світовий молочарській конґрес. Міжнародній молочарський конґрес відбудеться в місяці липні ц. р. в Анґлії і темами своїх нарад буде мати такі проблеми: а) міжнародні господарські відносини в обсязі молочарства, б) розвиток всіх відділів молочарського промислу, в) проблема прилюдного здоровля.

Справлення помилок.

В статті: „Ще до дискусії над важною справою“ в ч. 6. „Кооп. Р-ки“ на ст. 288 рядок 4 з низу замість 42,1% треба читати: 50,1% і на ст. 289 рядок 23 з низу зам. 5% треба читати 15%.

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

27. РІК ВИДАННЯ!

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

виходить що місяця в обємі шести аркушів друку.

Передплата: місячна 2·50 зол., піврічна 14 зол., річна 26 зол.

Адреса: Львів, Руська ч. 18. І. пов.

„НОВА ХАТА“

щомісячний журнал для плекання домашньої культури з відділом мод і ручних робіт.

Передплата виносить:
На рік 18 зл., на піврік 9 зл., на чверть року 4·50 зол.
Для Америки 3 дол., а для Чехословаччини 2·50 дол. річно

Видає: **»УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО«**
жіноча промислова кооператива з обмеженою порукою
у Львові, Словацького 14. II. пов.

Всі Кооперативи замовляють:

фартухи до народних строїв, всякого роду полотна, вишивки, капи на ліжка, різьблені прилади до писання і т. п.

в одинокій трудово-продукційній кооперативі

„СОЮЗ ПРОМИСЛОВЦІВ ГУЦУЛЬЩИНИ“

в Косові, б. Коломиї

При гуртових закупах — опуст. Вступайте в члени!

СВІТ

ілюстрований двотижневий журнал для всіх

Виходить у Львові в обємі 16 великих сторін; у твердій окладинці. В кожному числі **20—30 ілюстрацій і рисунків.**

Передплата на квартал виносить 7 зол., для Америки й інших країв 4 доляри на рік.

Адреса: **»СВІТ«, — Львів, Руська 3. [»ŚWIT«, — (Lemberg), вул. Руська ч. 3.]**

»СВІТ« повинна передплачувати кожна читальня „Просвіти“, кожне Товариство й Касино та кожна хата!

НОВІСТЬ! *НОВІСТЬ!*

Вийшла
з друку
накладом Ревізійного Союзу
Українських Кооператив у Львові
книжка
славнозвісного ірляндського письменника і кооперативного ідеольоґа
Джорджа Ресселя

ДО ВЕЛИКИХ ДІЛ!

Зміст: 1. Проблєма сільського життя. 2. Необхідність корінних змін в сільському господарстві. 3. Створення нового соціяльного ладу. 4. Місто і село. 5. До великих діл! 6. Ідеали сільської цивілізації.

Книжку мусить мати у себе кожний кооперативний та освітний робітник і стало читати її, як *кооперативну благовість*. Написана приступно для всіх.

48 стор. **Ціна 50 сотиків.**

Замовляти можна
в Ревізійнім Союзі, Львів, Словацького 14. III. п.

Продається в усіх українських книгарнях.

Бібліотекам і кооперативам при більших замовленнях опуст!

„Західно-українська кооперація в 1926 році“
Огляд, статистика і звідомлення Р. С. У. К.

Замовляти
в Ревізійнім Союзі українських кооператив у Львові,
вул. Словацького 14. III. п.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ВЕРЕСЕНЬ 1928

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гуртом

Зміст:

Стор.

В. Саніцький. Микола Зібер . 385
С. Бородаевський. Проблеми кооперації й мира 389
К. Храневич. Кооперативний максималізм 390

Народнє господарство

О. Мицюк. Сільське господарство та індустрія СССР . . . 392
Е. Давід. Кооператизація сіл. господарства 398

Біжучі економічні справи

Кріза п льського текстильного промислу 401
І. Галущинський. Фінансування консумції 403

Проблєми кооп. кредиту

К. Коберський. Кредит 406

Стор.

К. Гільдебранд. Головні проблєми ведення кредитових кооператив 412

Проблєми кооп. організації і практики

Л. Дік. Техніка кооп торгівлі в Німеччині 415

Господарська хроніка 420

З життя укр. кооперації

І. Лапчук. Огляд кооперативного руху в перемиській окрузі . 424

З життя чужої кооперації . . . 428

Серед книг і журналів 431

Болючі втрати 432

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ

КООПЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛИКИ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНОГО МІСЯЧНИКА

видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**

під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:

За рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.

Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**

Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

ВЕРЕСЕНЬ 1928	Ч. 9	РІК ВИДАННЯ І.

Микола Зібер*).

(Перший Українець економіст-соціольоґ і теоретик кооперативного руху)
(1844—1888.)

В квітні цього року минуло 40 літ з дня смерти видатного економіста і соціольоґа, одного з перших на Україні пропаґаторів кооперації, впливового члена київської „Старої Громади" — Миколи Зібера.

Син Швайцарця, що оселився на Таврії, та Українки, Зібер народився в м. Судаці в 1844 році. Середню освіту здобув він в Симферопольській ґімназії; в 1864 році вступає до київського університету на правничий факультет і тут своїми здібностями звертає на себе увагу професорів. Студіюючи правничі науки, Зібер все ж більше цікавився питаннями політичної економії, яку викладав тоді в київському університеті проф. М. Х. Бунґе, відомий в той час ліберал, що вихований був на творах Сміта та Рікарда. Він запропонував Зіберові залишитись при університеті для підготовки на професорську посаду по катедрі політичної економії та статистики. Чекаючи вільної стипендії, Зібер, тим часом, займає посаду мирового посередника на Волині, але через 8 місяців, діставши стипендію, повертається до Київа і блискуче складає при київському університеті маґістранський іспит, на якому, на пропозіцію проф. Бунґе, викладає перед факультетом нову ще і мало відому тоді теорію К. Маркса.

В 1871 році Зібер обороняє свою дисертацію на тему: „Теорія ценності і капітала Давида Рикардо в связі з позднейшімі разясненіями"**) в якій досить докладно розбірає погляди представників ріжних напрямків у політичній економії, починаючи з 17 в., спиняється на теорії Рікарда і робить оцінку першого тому „Капітала" Маркса та доводить, що теорія вартости грошей і капіталу К. Маркса в головних своїх рисах

*) Цією заміткою автор не мав на думці всебічно висвітлювати надзвичайно для нас цікаву постать Миколи Зібера. Автор лише хотів у сорокову річницю смерти нагадати про нього та подати деякі відомости що до життя та праці Зібера, і особливо що до діяльности його в царині кооперації. Автор цим хотів би заохотити й инших звернути увагу на постать чомусь нами забутого земляка, наукова і громадська спадщина якого настільки цінна і ріжноманітна, що дасть багатий матеріял для дослідів і політико-економові, і статистикові, і кооператорові, і соціольогові, і правникові, і філософові, як також і історикові українського громадського руху.

**) Надрукована в Київс. Унів. Ізв. за 1871 р.

є неминучий дальший розвиток науки Сміта і Рікарда. З цими думками Зібера погодився і сам Маркс, що згадує про цю працю в передмові до другого видання „Капіталу“ і одмічає „солідність праці Зібера, в якій західньо-европейського читача вражає те, як послідовно витримує він свій чисто теоретичний погляд“.

При обороні своєї дисертації, молодий учений, як зазначили його офіційні опоненти, виявляє „велику ерудицію, силу абстрактної аналізи, здібність до синтези й уміння розбіратися в найтонших і найбільш заплутаних питаннях“.[1])

Ця праця Зібера дає йому учений титул магістра політичної економії та ще й закордонну командировку від університету для удосконалення в економічних науках.

Але, працюючи науково, Зібер, разом з тим не цурався й громадської діяльности. Він бере участь в старій київській „Громаді,“ провадить якусь працю серед робітників в залізничих майстернях[2]), викладає Марксову теорію по студенських гуртках[3]).

На цей же період припадає зацікавлення Зібера споживчою кооперацією. Вже в 1868 році він бере активну участь в організації одного з перших споживчих кооператив на Україні — „Товариства Споживачів“ в Київі, до якого вступають члени київської „Громади“ майже in corpore, а дехто з них, як О. Кістяківський, М. Драгоманів, В. Рубінштейн, В. Беренштам, В. Антонович, П. Житецький, сам Зібер і ин. входять до Ради товариства, головою якої вибірають Зібера.[4])

Праця в т-ві дала можливість Зіберові обізнатися практично зі споживчою кооперацією, а це мало велике значіння при освітленні ріжних питань споживчої кооперації в його праці „Потребительния Общества,“ що вийшла в Київі в 1869 році на 105 сторінок друку. Історики кооперації на Україні, як що часом і згадують про цю працю Зібера, то якось між иншим, називаючи її або невеличкою брошурою, або невеликою працею[5]) і шкодують навіть кількох слів, щоб сказати про неї щось більше. А проте її значіння в історії розвитку кооперативної думки на Україні не підлягає жадному сумніву. По перше, це перша книжка на терені не лише України, а цілої тодішньої Росії, в якій спеціяльно обговорюються питання споживчої кооперації, по друге — книжка написана ученим економістом з підходом обєктивно-науковим, без домішки того елементу утопізму, що можна спостерегти в книжці Пфайфера[6]), яка ще перед тим була перекладена на російську мову, чи в ліричних писаннях і проповідях піонера української кооперації Баліна, і по третє, в цій книжці можна знайти опис і аналізу перших наших споживчих товариств.

В грудні 1871 року, маючи при собі рекомендаційні листи од товаришів по Київській Громаді В. Антоновича та О. Русова до львівських та віденських Українців, Зібер, разом зі своїм приятелем і учнем Сергієм Подолинським, виїздить за кордон. Спиняючись на якийсь час у Львові та Відні, він одвідує збори „Січі“ і там особисто знайомиться

---

[1]) Бованенко. — До історії політ. економії на Україні, ст. 1085.
[2]) Слабченко. — Н. И. Зибер. Од. 1923 ст. VIII.
[3]) На одному з таких викладів почалося знайомство Драгоманова з Подолинським.
[4]) Височанський. — Начерк розвитку української споживчої кооперації ч. I 1925 стр. 29.
[5]) Височанський. — стр. 17.
[6]) Е. Пфейфер. — Об ассоціаціях 1866.

з галицькими Українцями Сушкевичем, М. Подолинським, Мелітоном Бучинським і др. Проф. М. Грушевський вважає, що це й було те „знакомство з Українцями з Росії" в 1872 році, яким Павлик датує початок соціялістичних настроїв серед австрійських Українців[1]). Далі, Зібер їде до Гайдельберґу слухати виклади проф. Кніса, автора праці „Die politische Oekonomie vom standpunkte d. geschichtlichen Methode," з якою був ознайомлений ще в Київі.

Перебуваючи за кордоном, спочатку в Гайдельберзі, потім в Ляйпціґу та Цюріху, Зібер студіює робітниче законодавство, оглядає фабрики, цікавится умовами праці робітників і докладно знайомиться в Швайцарії з кооперативним рухом.

Швайцарській кооперації Зібер уділяє досить багато місця в своєму звіті про закордонну командировку[2]). Найбільшу увагу звернув він на цюрихське споживче товариство, де особисто, в супроводі директора оглядає помешкання, склепи, льохи і т. п., дістає справоздання, білянси і т. п., як цього т-ва, так і инших, одержує адреси і рекомендації до инших споживчих та продукційних кооператив. Всі ці матеріяли обробляє, доповнює даними, добутими з праць Пфайфера, Моанье, Бемера і ин., перевіряє особистими спостереженнями і, таким чином, встановлює повну картину історичного розвитку і тодішнього стану споживчої та продукційної кооперації в Швайцарії. Оскільки Зібер був обізнаний з кооперацією видно з того цілком фахового підходу до аналізів споживчих та продукційних товариств, що він їх розглядає. Він перш за все порівнює принціпи організації швайцарських споживчих т-в з рочдельськими, встановлює подібність, зазначає спостережені ним ухили від цих останніх, спиняється на питані продажної ціни і робить свої зауважання що до продажу по цінах низче риночних; цікавиться також справою продажу краму нечленам, принціпами росподілу зиску, розмірами пайових внесків і оплатою їх відсотками, робить свої зауваження що до оплати членів управи в формі певного відсотка від оборотів т-ва, збірає детальні відомости про оплату службовців і одмічає той факт, що роздатчиками в товариських крамницях в Швайцарії є майже виключно жінки; далі, Зібер докладно спиняється на щадничих касах при споживчих товариствах і подає погляд Пфайфера на цю операцію, згадує про культурно-освітню діяльність деяких швайцарських кооператив з продукційними і т. д. і т. д.

Не менш детально аналізує Зібер і кооперативи продукційні, яких в той час в Швайцарії було 16. Він розглядає кожне з них окремо і зазначає, що всі вони заклалися зусиллями самих робітників і при допомозі їх власних заощаджень.

Повернувшись до Київа, Зібер уже в 1873 році став доцентом університету при катедрі політичної економії та статистики. З цього часу починається для Зібера доба найбільш кипучої діяльности. Він разом з Драгомановим закладає вищі жіночі курси, що містяться в помешкані Драгоманова, він стає одним із впливових членів Громади поруч з Драгомановим, Вовком та Антоновичом, оракулом „Громади" в економічних питаннях[3]) і вважається провідником українського соціялізму, працює

---

[1]) М. Грушевський. — З починів укр. соціяліст. руху. Відень. 1922. ст. 15.

[2]) Отчет магістра політ. економії Ніколая Зібера о пребиваніі за ґраніцей... Унів. ізв. Кієв. 1873. кн. VIII.

[3]) Проф. Грушевський. — З починів укр. соц. руху. ст. 15.

в органі „Громади," „Кіевскому Телеґрафі" і числиться там одним з чотирьох „каторжників," (Драгоманів, Зібер, Подолинський і Вовк), на яких трималася вся ґазета.[1]) Разом з тим, Зібер розробляє і популяризує ідеї, що їх проводив К. Маркс у першому томі свого „Капіталу". Зібер бере також активну участь в „Юго-Западном Отд. Рос. Геог. Общества," для якого пише „Опит програми для собіранія статістіко-економіческих свєдєній".

Та не довго довелося Зіберові працювати на Україні. В наслідок антиукраїнської акції ренеґата Юзефовича і редакції „Кієвляніна," російський уряд ступив на шлях гострих репресій проти дуже жвавого в ті роки українського руху. Першою жертвою став проф. Драгоманів, якого звільнено в 1875 році з університету. Протестуючи проти цього, Зібер — найближчий співробітник і приятель Драгоманова — подається до димісії і майже одночасово з Драгомановим виїздить за кордон. За кордоном він осідає в Берні (Швайцярія), де провадить далі свої економічні та соціольоґічні студії і разом з тим містить дуже часто свої статті в ріжних журналах. Тут він пише свої „Очеркі первобитной економической культури" (1883 р.), де зібрано величезний надзвичайної вартости матеріял, уміло оброблений з точки погляду історичного матеріялізму; ця праця, як також друга його розвідка про Українські Братства, дають право вважати Зібера основоположником української ґенетичної соціольоґії[2]).

На цей період припадає перерібка його маґістерської дисертації, яка вийшла під назвою „Давід Рікардо и Карл Маркс в іх общественно-економіческіх изслєдованіях" в 1885 році, де теорія К. Маркса викладена на стільки майстерно і так докладно, що видавці II-го тому „Капіталу" в російському перекладі рекомендують тим, хто не читав першого тому, перечитати цю працю Зібера[3])

Перебуваючи в Берні, Зібер увесь час не поривав звязків зі своїми старшими приятелями Драгомановим та Подолинським, бачиться певно й з иншими українцями бо, нпр. є відомості, що в 1882 році у нього був Павлик[4]).

Але напружена праця і злиді стали впливати на орґанізм Зібера; вже в 1883 році у нього помічають перші ознаки божевілля, через рік його перевезено було до Ялти, де за ним доглядав один з членів місцевої української кольонії Др. Штангеїв. В Ялті Зібер прожив ще коло 4-ох років і тут помер в квітні місяці 1888 року.

Проф. А. Чупров характеризував Зібера, як „найчистіший тип ученого, який так рідко трапляється в наші дні."[5]) І ця характеристика з точки погляду ученого Росіянина цілком вірна. Але для нас Українців цей найчистіший тип ученого був ще й активним учасником українського громадського руху. І чи не нагадує нам Зібер цими своїми прикметами його товаришів по Київській громаді — Драгоманова, Антоновича, Вовка, імена яких нам всім так добре відомі?

Але визначити Зіберові належне йому місце в історії культурного і громадського життя на Україні — це є завдання майбутніх дослідів, яких, маємо надію, чекати доведеться вже не довго. *В. Сапіцький*

[1]) Там же стор. 50—51.
[2]) Грушевський. — Початки гром., стр. 301.
[3]) К. Маркс. — Капітал II том. С. П. Б. 1885. (Предісловіє к русскому ізданію).
[4]) Грушевський. — З починів... ст. 14.
[5]) Чупров. Речи и статьи. т. I, стр 515.

Проблєми кооперації й мира.

Як відомо, кооперація — це один з модерних способів організації процесів виробництва і обміну, що має своєю ціллю знищити чи у всякому разі ослабити несправедливости капіталістичного режіму й внести в економічні відношення прінціпи, які здібні допомогати мирному співжиттю народів.

Вона уявляє з себе ніщо инше, як сукупність товариств, що складаються з окремих економічних одиниць, які обєднуються в цілях ліпшої організації продукції, споживання й обміну; кооперація ґрунтується на засадах рівности своїх членів в кооперативному підприємстві й відмові експльоатувати населення шляхом одержання надмірних прибутків.

Кооперація землеробів уявляє з себе в звязку зі знищенням великої земельної власности один з могутніх засобів для підняття продуктивности праці дрібних хліборобів через те, що вона дозволяє їм використовувати в їх господарствах ліпші машини й приладдя, які є неприступні для кожного дрібного хлібороба окремо.

Кооперація в індустрії та в ремісничій промисловости, організуючи дрібних продуцентів, стремить до того, щоб ґарантувати членам кооперативи винагороду, яка наближується до вартости тих предметів, що вироблені ними; й таким шляхом вона стремить знищити визиск робітників капіталістами.

Кооперація в галузі споживання дає можливість господареві одержувати продукти ліпшої якости й більш дешеві по ціні, й через це вона збільшує покупну здібність населення, підвищує рівень (стандарт) споживання, усуває поважні мотиви для незадоволення населення своєю долею.

Кооперація в царині обміну, усовуючи шкідливих посередників, значно зменшує ціни на предмети споживання й, в приміненні до міжнароднього обміну, допомогаючи встановленню сприяючих відношень між народами, працює значно для справи миру.

Принявши на увагу таку важливість кооперації, ми мусимо визнати, що проблєми кооперації находяться в самому тісному звязку з проблємою мирного співжиття народів. Ось через що здоровий розвиток кооперації мусить визнаватися, як одна з сучасних економічних проблєм кожної країни. Але, що торкається методів розрішення цієї проблєми, треба уникати тих способів, які могли б мати негативний вплив на мирне співжиття народів. Можна вітати слідом за рішенням міжнародньої економічної конференції 1927 року, міри пропаґанди ідей кооперації аж до утворення спеціяльних катедр по кооперації на університетах та на инших високих школах. Слід також визнати бажаними допомогу з боку урядів розвиткові кооперації шляхом організації приступного кредиту; полегшення взаїмних відношень між національними кооперативними союзами й особливо, між союзами споживчих кооператив і кооперативними національними організаціями землеробів, а головне жадати поліпшення юридичного положення кооперації. Відносно цього питання слід взагалі сказати, що для кооперації важно мати сприятливий кооперативний закон, але ще значно важніще — усунути ті адміністративні свавілля, які добре відомі Українцям, під якою б державою вони не перебували, й які значно перешкаджають нормальному розвиткові кооперації в кожній країні.

Але оскільки не слід гальмувати вільного розвитку кооперації, остільки ж недопустимо штучно форсувати її розвиток. В цьому відношенні не слід її псувати субсідіями чи благодійними датками ріжних катеорій. Не

слід давати приступ до кооперації елєментам, які для неї цілком некорисні; не слід покладати на неї ту ролю, яку вона цілком не здатна виконати. Не можна, наприклад, примушувати всіх громадян, як це в 1920 році зробили російські комуністи, бути членами споживчих кооператив. Цілком недопустимо, щоб владою декретувалося знищення приватної індустрії нате, щоб її замістити деякими організаціями, так зв. кооперативними, що утворювалися »ad hoc«. Така метода приводить зовсім не до розвитку кооперації, але до утворення деякої кількости псевдокооператив.

Цілком помилково покладати на кооперацію ролю, головним чином, реалізатора монополії зовнішньої торговлі, що частинно, як відомо, зроблено большевиками відносно московського Центросоюзу.

Подібні міри не приводять до розумного розрішення проблєми кооперації, бо вони внутрі країни не утворюють справжніх кооператив через те, що такі як раз потрібують членів і які, дякуючи довголітньому кооперативному вихованню, здібні до засвоєння чистих кооперативних принціпів. З другого ж боку, зовні даної країни такі міри, (наприклад часткова монополія внутрішньої торговлі) утворюють незадоволення та роздратування, які не здібні допомагати розвиткові мирних торговельних відношень між народами.

Ось чому слід, по скільки справа торкається проблєм кооперації, уникати таких способів їх розрішення, які ведуть як до штучного обмеження розвитку кооператив, так і до форсування згори кооперації в даній країні. Особливож не слід покладати на неї ролю тих інституцій, що підпорядковані органам уряду, що виконують накази влади, що працюють по її вказівках.

Тільки таке розрішення проблєми кооперації, яке рахувалося би з такими принціпами, могло б дати позитивні наслідки; тільки прийнявши на увагу ці міркування, кожна країна зможе в найліпший спосіб вирішити актуальні проблєми кооперації, широкий розвиток яких є синонімом мирного співжиття ріжних народів.

Проф. С. Бородаєвський.

Кооперативний максималізм.

Під цім терміном, котрого инколи починають вживати письменники, пишучи про кооперацію (більш, що правди, не кооператори, ніж кооператори), треба розуміти той надмірно величезний обсяг, який помічається в діяльности кооперації, що до її меж. І справді, погляньмо тільки, чи є така сфера як господарського, так навіть і не господарського життя, деб кооперація, цебто обєднання живої і творчої людської сили і праці, не зробила спроби стати твердою ногою, виявити ті чи инші свої методи діяльности, поставити свої власні цілі і при цьому додати: ми відмежовуємося від капіталізму, ми починаємо працювати під власним прапором. Як відомо, дрібне сільське господарство зі всіма подробицями свого організаційного процесу цілком вже увійшло в систему кооперації, котра обняла постачання, збут та кредит; а в останні часи починає охоплювати й деякі сторони продукційного процесу (машинові кооперативи, контрольні союзи і т. д.) Дрібні ремісники теж починають своє виробництво закладати на підвалинах кооперативної системи, і хоч ще не можуть похвалитись такими результатами, які ми бачимо в сільському господарстві, — всеж таки можуть показати

свої досягнення, котрі свідчать про те, що вони знайшли вже свій правдивий шлях. Велика та ріжноманітна кляса споживачів майже перша стала на шлях обєднання в справах забезпечення себе продуктами харчування та всім необхідним для хатньої господарки, і »потихенько, помаленько« досягнула того, що, наприклад, англійський Союз має по кольоніях свої власні плянтації кави й чаю, свої млини, пекарні, ба навіть власні фабрики убрання, взуття, білизни та меблів.

— »Ну, й годі! Досить! Буде з вас!...« Так починають вигукувати на адресу кооперації всі прихильники консервативного спокою, ті квієтисти, котрим не подобається, що економічне життя якось миттю повертає в невідомому напрямі і хоче йти кудись, без стежки, і навіть, більше того, хоче протоптати собі окрему стежку. До них надзвичайно охоче приєднуються усі ті, котрі почувають і на власних кешенях переконуються, що ця нова економічна хороба сотик за сотиком відбирає їм грубі зиски, а з часом — хто це може відати? — грозитиме небезпекою й зовсім звалити їх з тих позицій, які вони вважали досі такими міцними. Нарешті — теба це з жалем одмітити — часом до них приєднують свій голос і наукові працівники в своїх творах, бо їм неподобається, що кооперація в її житєвім розгоні торощить і нищить ті клясифікаційні кліткини, де вже гарно розташовані ріжні галузі кооперативного руху, та примушує їх стало переглядати цю клясифікацію і робити нову. Тут і лінь, і може уражене самолюбство, бо життя показує штучність цієї клясифікації, її псевдо-науковість.

Але ті верстви незаможнього люду, котрі стихійно утворюють все те, що ми кваліфікуємо терміном кооперації, мають найменше охоти рахуватись зі всіми отцими в частині скептичними, а в частині навіть ворожими спостереженнями, що торкається меж кооперативного руху. Зовсім не для іграшки, а виключно з мусу ці верстви силкуються потрохе скидати з себе ті залізні обручі, в котрі закув їх працю капіталістичний устрій, визволитись з тих пут, котрими звязана їх господарська ініціятива, вийти на свіже повітря з тих льохів, куди їх загнала історія. Вони бачать, як це тяжко, але не перестають докладати зусиль, бо знають, що залишитись в попередніх умовах життя — це ще тяжче. Вони роблять одну спробу за другою, падають, алеж знов підіймаються і тягнуть далі й далі...

Прикладом такої постепенно розширюваної діяльності кооперації і її успіхів в тій сфері, котра — здавалосьби — найменше може бути пристосованою для кооперативної системи, це є розвиток продукційної кооперації в Італії на протязі останніх 25 літ. Як звичайно, почалось з маленького — з обєднань каменярів (muratori), котрі брались за виконання ріжних будівельних робіт, та взагалі тих робітників, що копають землю, риють рови і таке инше. А скінчилось тим, що ці обєднання в свою чергу обєднались в союзи і почали братись за більші роботи, за виконання замовлень комунальних та муніціпальних організацій і, завдяки ддпомозі цікавих по своїй конструкції італійських народніх банків, вони з виключним успіхом доводили ті задачі до кінця. Нарешті справа склалась так, що приватні організації капіталістичного типу вже не мають змоги конкурувати з кооперативними обєднаннями, котрі завше беруть меншу ціну за свої праці, а своїм членам-робітникам виплачують більшу платню, ніж підприємці-капіталісти. І тепер ми бачимо, ще недавно кооперація в Італії міцною рукою брала вже під свою владу на віть такі сфери, як виробництво аероплянів та тяжку металюргію. Найбільше італійська продукційна кооперація прославилась одбудованням залізничої колеї в провінції Reggio Emilia, яка й видана їй в концесію на 70 років.

Ми взяли один найбільш виразний приклад. В сучасній діяльності кооперації ми моглиб нарахувати їх багато. Вони на наш погляд можуть бути найліпшою відповідю на питання, чи так званий кооперативний максималізм слід віднести до явищ негативних чи позитивних. Для нас безумовно ясно, що при сучасному своєму стані кооперація — якими б ми радісними очима не дивились на її досягнення і успіхи — ще далеко не закінчила процесу свого організаційного будівництва, ще не дійшла до своїх природніх виднокругів. Робітники та працівники на всіх теренах твердо переконались покищо в одному: ліпше бути самостійним господарем своєї праці, ніж поодинчо продавати її в чужу власність. Але далеко ще не всюди кляса робітників дійшла до спроможности стати господарем, як рівнож і серед самостійних дрібних господарів ще далеко не всюди прийнялася система купувати і продавати обєднано, а не одинцем. А з цього ясно, що кооперативний максималізм, цеб то шукання нових шляхів для кооперативної системи, нових напрямів для кооперативної праці ще довго буде нормальним, необхідним зявищним в кооперативному русі. І ще довго будуть дорікати кооперації, що вона береться за те, що до неї не належить, що вона »совае свого носа до чужого проса.« Але ми скажемо инакше: все, за що беруться кооперативні обєднання, належить до них, бо кооперація складаєтся з людий, котрим немає часу бавитися фантазіями, бо їх час дорогий. Вже коли люди беруться за щось нове, то це значить, що воно їм потрібне, а може і необхідне і їх не встані застановити жадний авторітет чи то в тозі науки чи влади.

Проф. Кость Храневич.

Народнє господарство.

Сільське господарство та індустрія СССР.*)

Російська індустрія майже весь час росла під захистом митного кордону і через те ціни „національного“ промислового виробництва для селянства, в тім числі й українського, все були вищими ніж на світовому ринкові.

Індустрія розвивалася й жила за рахунок сільського господарства, послугуючись робочою силою, що в значній мірі бралася з селян. Побітник-селянин на літо часто вертався на село, через що деякі виробництва на літо скорочувались, а текстільне навіть і зовсім припинялося. Індустрія живилася сільським господартвом за Вишнеградського, за Віте і так аж до світової війни. В Анґлії платилося три пуди чавуну за один пуд пшениці, в б. Росії — три пуди пшениці за один пуд чавуну**). Ця „неекві-

*) По „договору“ між РСФСР і УССР від 28. XII. 1920 р. і згідно з конституцією СССР з 1923 р. оповіщено справи народнього господарства справами „спільними“ для цілої совітської держави.

**) Чавун — сире зелізо.

валєнтність" в обміні між індустрією та сільським господарством, коштом села виховувала „оранжерейну« промисловість, що загинулаб від вільної конкуренції з закордонною. Лише та промисловість має майбутність, котра розташована в певній близькости насамперед від гірничого палива. Московська держава історично створила свою промисловість порушенням цеї організаційної вимоги, розраховуючи на дровяне паливо. Тому її промисловість й жила, дякуючи згаданій нееквівалєнтности. Підтримувати такий стан річей було переступом супроти села, необхідно було перейти до відносин, за котрих еквівалєнтність обміну між містом і селом не порушуваласьби. Судилося одначе инакше.

З початком воєнних подій — головніші галузі і підприємства існуючої індустрії були заанґажовані для обслуговування військових потреб, поставлені в умови націоналізації, і з того власне часу починається їх занепад, углублений в ході жовтневої революції. Большевицький режим в перше півріччя свого існування уявляв із себе систему споживання без виробництва. Через тиждень після переходу влади до большевиків І. XI. 1917 р., опубліковано декрет про робітничу контролю над промисловістю, що було переходовим заходом до прямої і остаточної націоналізації промисловости, до влиття окремих підприємств в „єдине соціялістичне господарство" в розумінні комунізму.

В другий період провадиться комуністичне будівництво в напрямку ототожнення народнього господарства з державним; силкуються усунути стихійність та замінити її автоґенним, свідомим реґулюванням, єдиним господарським пляном. Совітська влада заходжувалася сама все виробляти і сама все росподіляти. Для того все мусіло націоналізуватися; гадали націоналізувати навіть міліони селянських господарств, одначе здійснити останній намір не вистарчило сили. Темп націоналізації відбувався бурхливо; на кінець 1919 р. все було закінчено. Не тільки великі індустріяльні капіталістичні підприємства й засоби виробництва були переведені у власність совітської республіки, але й трудові. В містах націоналізували навіть фризєрські робітні, навіть дрібні пральні, навіть дрібних ремісників зробили державними ремісниками, навіть звичайні ручні пилки та сокири городян оповіщалися націоналізованими. Приватна власність на засоби виробництва і приватньо-господарська ініціятива (за винятком селянської) цілковито знищуються. В цей період комуністичного будівництва (1919—1922 рр.) почали оживляти завмерше виробництво, провадячи продукцію в згоді з комуністичним принціпом — від кожного по його здібностях, кожному по його потребах. Робітник одержував не зарібну платню, що була оповіщена „буржуазною катеґорією," а по принціпу соціяльного забезпечення, пайок натурою: один робітник мав один пайок і один робітник при чотирьох їдоках (з ним включно) — чотирі пайки. Така організація виробництва дала надзвачайне падіння продукційности: на початок 1921 р. (по підрахунку С. Н. Прокоповича) продукційність промисловости в цілому впала до 18,8% її довоєнного розміру. По окремих галузях виробництва це видно ще виразніше: чавуну в 1914 р. здобувалося по б. Росії, але без Польщі, 257,398.000 пудів, а в 1920 — тільки 6,133.900 пудів, або 2,4% попередньої виплавки; мідної руди 68,199.000 пуд. і 229,000 пуд. або 0,6%; льняної пряжі в 1916 р. вироблялося 4,260.000 пуд., а в 1920 р. 806.000 пудів. Відносно селян большевики обмежилися, по їхньому задуму, переходовою мірою — вони націоналізували тільки „лишки" продукції селянських господарств поверх ними означеної напівголодної норми (т. зв. система продовольчої „развіорстки"), і продукція сільського

господарства впала до 62,8%. — 22 грудня 1920 р. на VIII зїзді совітів Лєнін ще думав про поглиблення універсальної націоналізації і висловлювався за державне примусове регулювання й селянських господарств.

Одначе обрив обміну з селом (між иньшим і завдяки інфлянції), катастрофальний спад продукційности всіх галузів народнього господарства та селянські повстання злякали комуністів і примусили їх в цілях самозбереження з 15 березня 1921 р. відступити, почати третій період свого управління, період нової економічної політики, — „Непа." З ним розпочався процес відродження цілого народнього господарства, в тім числі й індустріяльного виробництва. Проф. Бруцкус стверджує, що Неп був оповіщений лише через те, „що правити сучасною Росією за активного опору селянства стало неможливим." Підтвердженням цього може бути заява Лєніна на X-му комуністичному зїзді 15-го березня 1921 р. про відмову не тільки від державного регулювання селянського господарства, але й від націоналізації його лишків. Лєнін заявив, що, мовляв, інтереси робітників і селян ріжні — „дрібний хлібороб не хоче того, чого хоче робітник... тимчасом тільки згода з селянством може спасти соціяльну революцію." Звідси висновок — „необхідно економічно задовольнити середнє селянство, бо инакше воно пішле нас до всіх чортів".... Не взявши селянина „в лоб," його захожуються взяти обходом — тою ж випробованою за царських чвсів нееквівалентністю, на цей раз кількакратно усиленою.

В наставший неповський період в народнім господарстві Совітського Союзу легалізується такий дуалізм: стихійному ходу річей полишається селянське господарство, дрібна промисловість і також дрібна приватна торгівля; регулюванню ж піддано: більшу промисловість, кредит, монополізовану зовнішню торговлю та ціни на внутрішнім ринкові. Позоставлено дуалізм етатізму з приватним господарством. Націоналізація знаряддя і засобів індустріяльного виробництва, разом з монополією зовнішньої торгівлі заховуються, яко програмовий пункт переходу до соціялізму. Більші промислові заклади організуються згори в державні трести. „Госпромишлєнность" починає збільшення виробництва в напрямку до передвоєнної продукції; про це свідчать слідуючі дані виробництва в порівнанні з 1913 р.*)

(Гляди табл. на стор. 395.)

Коли деякі галузі виробництва на десятий рік революції кількісно досягли довоєнного розміру, то понижена якість виробу зменшує кількосний вияв; для инших галузів богацько ще треба зробити, аби осягти довоєнну кількість, а вона ж не може бути ідеалом; адже минуло 10 років! Кількісне зростання продукції, що являється прудкішим темпом до закінчення процесу відновлення, є зовсім незначне, коли дивитися на нього, як на прояв нового будівництва, та одбувається і за рахунок якости і при одночаснім зрості цін. Індустрії забезпечена монополія на внутрішньому ринкові, можливість ставити монопольні ціни. Не дивлячись на ці виняткові умовини збуту, вона щорічно проглинює величезні дотації. „Промисловість одним крилом" — казав Троцкий на XIII. зїзді комуністичної партії в середині квітня 1923 р. — „пробує безпосередньо опертися на селянський ринок — це легка промисловість, другим — тримається на бюджеті, а бюджет бере головним чином з тогож селянського джерела".

Переведена, коли не на господарський „розрахунок", то на госпо-

*) Б. Гухман, редакція Громана і — „Основние вапроси економікі СССР, в таблицах і діаграмах." Вид. Комуністичної академії, 1928.

Галузі виробництва:	1913 р. в тисячах тон	1924/5 р.	1925/6	1927/8 р.
		У відсотках до 1913 року		
Камяний вугіль	29,055	55,4	94,1	124,2
Нафта	9,194	76,1	89,8	120,7
Зал. криця	9,230	23,1	35,9	66,5
Чавун	4,206	30,5	52,4	82,3
Мартен	4,247	44,0	68.5	90,3
Прокат	3,509	39,6	64,1	85,2
Бавовн.-папіров. виробництва (в метрах)	2,238 міл.	67,0	90,6	112,0
Вовняне виробництво . .	71 міл.	69,4	91,4	120,3
Сірники (ящиків)	3,703 тис.	85,4	106,8	108,9
Цукор пісок	1,356 т.т.	33,2	78,0	93,0
„ рафінад	964	31,2	46,6	55,2
Сіль	1,946	68,2	80,3	114,2
Керосин (нафта) . . .	1,511	68,0	79,1	128,4

дарський „обрахунок“, госпромисловість виказує ненормально високі кошти виробництва. Вони криються насамперед в субєктивному моменті — малій продукційности праці. Прийнявши довоєнну продукційність за 100, С. Н. Прокопович дає такий ряд: продукційність праці в 1920-21 р. дорівнюється 29, в 1921-22 р., коли від пайка знов вернулися до „буржуазної категорії“, до зарібної платні, продукційність дає рідкий скачок в гору, а саме до 48 одиниць, в 1922-3 р.—54, в 1923-4—61. В 1924-5 р. Дзєржинський заводить з одного боку для 60% робітників так розкритіковану соціялізмом, задільну (акордну) платню, з другого — доповнює її „завданням“, — коли завдання тричі не виконається працівником, то наступає звільнення його з роботи: в результаті стали приходити на фабрику навіть до дзвінка і продукційність праці робить новий скачок в гору до 79. Поворотом довоєнних умовин праці, капіталістичною реформою проведеною комуністом Дзєржинським, і певно ліпшою організацією постачання матеріялу, досягнуто 80% довоєнної продукційности, (досягнуто, треба мати на увазі, за рахунок якости продукту).

Але ще більше, ніж невистарчаюча напруженість робітничої праці, на високу собівартість виробів мали вплив обєктивні умовини, насамперед зношеність основного капіталу устаткування. Все устаткування фабрик і заводів (основного капіталу) амортізувалося, повинно йти на злом, але не робилося ніяких відчислень, не то що на капіталонадбання, а й амортізаційних, або, як то було в трестах — амортізаційні норми примінювалися до вартости не повноцінного, а вже поношеного капіталу. Це неправильне амортізаційне відчислювання давало можливість трестам і иншим промисловим підприємствам виводити бухгальтерські недійсні „прибутки“. По переході до стабілізованого рубля було (Ю. Маргулісом) обслідувано 74 трести, при чім зясувалося, що „фонд возстановлення“ не існує, що необхідно відмовитися від „фікції — ніби то наша промисловість працює з прибутком“; зясувалося, що оборудування піде на злом раніше, ніж буде погашене.

Перед нами т. ч. паразітичне існування совітської промисловости за рахунок основного капіталу. В порівнанні з европейсько-американським цей осовний капітал застарівся в своїй конструкції. Таким чином зношеність і устаріліть основного капіталу — от головніші обєктивні причини ви-

сокої коштовности продукції, яка доповнюється ще недостаточною нагрузкою підприємств та безгосподарністю в них. Червоні керовники трестів, директори, хоч би й з комуністів, не є ані господарі, ані службовці; тут якась промежуточна форма (В. М. Чернов якось назвав її „феодальною" — очевидно sui generis). Ці керовники, працюючи під контролем робітництва того ж підприємства, не в змозі розвинути підприємчивости справжніх „капітанів" капіталістичної індустрії, на чім втрачається дуже цінний момент народнього господарства; вони здебільшого ставляться до своїх обовязків, як до чужої їм справи. Тут хоре місце державного соціялізму.

Субєктивні й обєктивні причини давали убивчий для соціялістичного будівництва наслідок — низьку продукційність, що не досягає норм російського дореволюційного капіталістичного господарства. Само собою розуміється, що організація народнього господарства, що понижує продукційні сили країни, не може претендувати на назву соціялістичної, бо соціялізм мислиться, яко сістема вищої продукційности. Для підняття тої продукційности звернулися, як сказано, до способів більш суворих, ніж які практикують капіталісти. Все ж осягнення в справі підвищення продукційности праці сильно відставали від зросту зарібної платні. Аби затримати, чи привернути до себе симпатії робітництва, компартія і її совітська влада подекуди давали їм зарібну платню перевищуючу їх виробку. Незароблена частина зарібної платні бралася з підвищень цін на фабрикати та з державних субсідій, тоб-то перш усього з селянства. Робітництво роблено визискувачем селянства, молот бив по серпу. Одним з виходів з цього становища була б заміна зношених і устарівших машин новими, що стояли б на рівневі сучасної европейсько-американської техніки. В такий спосіб не лише робітництво перестало би бути в ролі для нього самого невиносимій — визискувача селянства, але в своїй продукційности скорше б дорівнялося рівневі продукційности европейського робітника, без чого СССР. загрожує економічне закабалення з боку індустріяльно-передових країн. Одначе згадана заміна основного капіталу не може бути переведена без капіталонакопичення. А про державне накопичення національного капіталу, як показав сумний досвід десятиліття, поки що не приходиться серіозно говорити.

Висока собівартість в купі з недопродукцією ділають в бік високих цін на вироби за рахунок села. Коли б не протекціонізм в формі монополії, то совітська націоналізована промисловість не утримала б за собою селянського ринку в вільнім суперництві з капіталістичною промисловістю Заходу. Царський режим протеґував промисловости за рахунок сільського господарства, за большевицьких часів протекціонізм усилився в зверхпротекціонізм. Державна промисловість, паразітуючи на основнім капіталі, одночасно паразітує й на сільськім господарстві, місто паразітує над селом.

Проте відродження промисловости СССР. і її розвій, коли на тім стати, має єдиний шлях — розвиватися тільки за рахунок села; треба помиритися з чисто аґрарним характером країни.

А ні Росії, ані Україні ніколи не бути однобоко індустріяльними, працюючими на експорт країнами, хоча такі народні господарства дають найбільший зиск. Таке положення здобула нпр. Англія і потім Нмеччина. Виграючи в найбільшій зисковности своїх індустріяльних галузів виробництва і сягаючи найвищого добробуту, вони з другого боку зменшили незалежність своїх народніх господарств. Україні не приходиться обмежуватися на самій сільсько-господарській діяльности як через ту ж одно-

бокість, що зменшує народньо-господарську незалежність, так ще більше тому, що сільське господарство загалом дає менший зиск, ніж заняття промисловістю і, значить, однобоко аґрарні країни перебувають в несприяючих умовинах на світовому ринкові. Лишається третій шлях — вистарчального народнього господарства, щоби все потрібне виробляти у себе і цим двобоким гармонійним розвитком індустрії і сільського господарства унезалежнити себе від других країн. По цім шляху простують Спол. Держави Америки і мені здається, що наша Україна має до того богацько даних. Для обернення її в самовистарчальну господарську одиницю, розуміється, потрібне величезне напруження сил. Неминучо є частину господарської енергії відтягти від сільського господарства і направити в область індустрії, яка в нас, оскільки то відноситься до инших, ніж гірнича галузь, мусить бути ще насаджувана, що не є мінусом нашим, а плюсом. Бо коли нині мати таку організацію, напр. текстільної індустрії, яка є в Московщині, то краще не мати ніякої, а починати справу с початку. Насадження індустрії мусить піти в напрямкові її наближення до місць дешевої енергії, дешевих сирівців і дешевої робочої сили, тоб-то на села, пособляючи розвязувати тим і проблєму занятости селян в глухий зимовий сезон. Не кажучи вже про те, що перелита частина народної енергії в індустріяльні галузі само по собі ліпше зрентується, ніж то є в сільськім господарстві, як відомо — ми маємо діло з великими лишками людської енергії, перелюдненням, яке шляхом індустіялізації зменшувалосьби.

Сперечаються про те, що уявляє з себе той режим індустріяльного виробництва, який склався з заведенням Непа в СССР.: є то державний соціялізм? чи державний капіталізм? На наш погляд ми маємо тут діло з такого роду економічними катеґоріями, які, як по раз перший в історії господарських думок підмітив в своїх знаменитих „Економічних протиріччах“ великий Прудон, здібні переходити одна в другу. Державний соціялізм, як певна протилежність низовому, є соціялізм встановлюваний законами держави (однаково большевицької чи бїсмарківської, бо соціялізм може співіснувати з самими ріжними політичними формами), коли господарем всього чи частини реґульованого виробництва є держава (працюючих чи клясова): це є господарство, що ведеться на удержавленій землі і удержавленими засобами виборництва, де немає господаря капіталіста, капіталістичного прибутку і визиску. Державному к а п і т а л і з м о в і істотні всі наведені прикмети, крім двох останніх. Він не цурається рентовности, хоч наявність настрою, мотиву стремління до якнайбільшого зиску, істотного для капіталіста, не є обовязкова чи домінуюча. Він, і це є найістотнішим, припускає визиск. Є невистарчаючим твердження теоретика комунізму Бухаріна і инш., що капіталізм є там, де є капіталіст, де капіталіста немає, немає і капіталізму. Не скрізь, де є капіталіст, є і капіталізм. Але нехай це твердження софістично можна поборювати; за те безперечним є те, що не скрізь, де відсутний капіталіст, нема й капіталізму. Розвязує справу тут не відсутність капіталіста, а відсутність визиску людини. Соціялізм і визиск людиною людини, чи одними суспільними ґрупами других принціпово не є совмістимі. А що уявляє з себе сучасна організація вирбництва СССР?. Вона, як ми вже зазначили і що буде ще не раз одзначено, є організація паразитізму індустрії на сільськім господарстві, організація визиску села на користь упривільованих ітд. Тут немає кляси капіталістів, а визиск є. Через те перед нами не державний соціялізм, а державний капталізм з одного боку, а з другого і поруч з ним приватний капіталізм, реґульований державою, під формою концесій, здачі в оренду

фабрик, заводів ітд. Кажуть — диктатура полєтаріяту обертає державний капіталізм в державний соціялізм. Тяжко погодитися, що тут перед нами диктатура полєтаріяту. Скептики кажуть: диктатура над полєтаріятом і комуністичною патрією невеликої ґрупи впливових осіб, тоб-то сама справжня оліґархія; та не в тім зрештою річ. Навіть коли й диктатура пролєтаріяту заховує сістему визиску — перед нами не є соціялізм. Але знищивши визиск, можна легко державний капіталізм, трести ітд. обернути в державний соціялізм, бо ці економічні катеґорії, як сказано, здібні переходити одна в другу — і в переходові монети їх тяжко розріжняти.

проф. О. Мицюк.

Кооператизація сільського господарства*).

I. Забезпечення засобами продукції.

При розгляді сільсько-господарського кооперативного руху, найсильнішої залузі кооперативного руху взагалі, відкривається нам окрема форма, в якій ідея усуспільнення знаходить свою дорогу до сільського господарства**).

Внутрішня й властива область органічного процесу продукції лишається при цьому з початку непорушеною. Колєктивний принціп господарювання здобуває з початку лише такі области, як забезпечення засобами продукції, а також перероблення й використання здобутих продуктів, инакше кажучи купецьку сторону сільського господарства. Властива сільсько-господарська продукція лишається індивідуальному господарству. Вони взаїмно витворюють комбіновану форму господарства, яка побідно охопила сільське господарство всіх культурних країв. Ізольоване сільське господарство старого стилю стає при цьому членом кооперативної системи, яка не лише змушує внутрішньо-продукційні відносини стати на дорогу поступу, але також бере на себе завдання уреґулювати раціонально в усіх напрямках зовнішньо-продукційні відносини в усій цілости національного й інтернаціонального господарства.

Сільське господарство, при умовах поступаючого наперед суспільного поділу праці не може довше існувати, як ізольована господарська клітина. Воно звязане, ніби пуповинням, з усією цілістю господарства, з якого воно одержує потрібні йому життєві елємєнти. Раціональне заспокоєння конечних потреб продукції, які мали бути покриті з несільсько-господарської сфери господарства, творило в Німеччині вихідну точку продукційно-кооперативної організації.

Перехід від старого, самовистарчального способу господарства до інтензивного, основаного на плодозміні, удобренні й закупі паші господарства на ринок потрібував збільшеного оборотового капіталу й кредиту. Також дрібне господарство не могло ухилитися від цього розвитку. Давній природньо-господарський селянин, якого доходи й видатки готівкою були дуже малі в порівнанні до його продукційного й домашньо-господарського споживання вироблених ним самим вартостей, все більше й більше пере-

---

*) Один розділ з відомого твору Др. Едварда Давіда п. з. Laudwirtschaft und Sozialismus, II. вид. 1921 р., в якому автор розбиває арґументи противників кооператизації селянського господарства, з окрема Карла Кавцького.

**) На 1. січня 1921 року в німецькій державі було коло 42.000 кооператив, внесених до списку кооператив. З них було сільсько-господарських кооператив 32.419, а саме: кооперативних централь 87, кас ощадности й позичкових кас 18.559, кооператив для закупна й збуту 3.883, молочарських кооператив 3.315, инших кооператив 6.575.

творювався в підприємця, звязаного з усім капіталістичним товаровим господарством. Одначе це був дуже небезпечний перехід для недосвідченого в грошевих і кредитових справах дрібного сільського господаря. Насамперед він опинився безрадний в руках лихварського купецтва. Богато з них опинилося в сітях лихварів товарами й грішми. Повстала небезпека, що велика частина дрібних селян стане рабами лихварів; банкроцтво загрожувало богатьом тисячам селян. Поборникам сільсько-господарського кооперативного руху належиться заслуга, що вони усунули цю небезбеку. Засновуючи по селах все більше число кредитових кооператив, вони підкопали діяльність приватних лихварів грішми й унешкодливили їх. Творча сила кооперативної ідеї визволила селянство від лихварів. Коли тепер дрібний селянин потребує грошей, то »сільський банк« позичає їх йому на такий самий дешевий процент, який має дідич від свого банку; коли селянин має лишок гроша, цей самий банк бере його від нього, даючи йому відповідний процент.

Історія кооперативних кредитових організацій в Німеччині звязана з іменами Шульце-Деліча й Райфайзена. Покликані до життя Шульце-Делічем ще в 1849 році товариства постачання сировини й зачетні каси (народні банки, кооперативні банки, промислові банки), які тепер всі злучені в »Загальному Союзі німецьких промислових і господарських товариств взаїмної допомоги« є і були більше допасувані до потреб міських ремісників і промисловців, ніж до господарських відносин селян, бо вони провадили банкові операції, основані на коротко-терміновому, векслевому кредиті й виплаті дивіденд власникам уділів. Тому не диво, що вони не могли витримати по селах конкуренції з позичковими касами Райфайзена, з яких перша була заснована також в 1849 році в селі Флямерсфельді.

В товариствах Райфайзена була знайдена форма кредитової організації, якої потребував дрібний селянин, місцева позичкова каса, до якої легко було дістатися без зайвих клопотів, в якій так само добре можна було складати зайві гроші, як і одержувати готівку за дешевий процент і на довший час (до 10 літ). Позичка дається на основі звичайного довжного зобовязання на основі особистого довіря, яке має кожний господар в крузі инших господарів села, які заразом можуть осудити ціль і господарність позички. Це особисте відношення довіря й дораджування, яке походило з того, що всі члени каси солідарно відповідали за її пасиви, й було найважнішою думкою Райфайзена. Ця думка мала далеко сягаюче виховуюче значіння й поставила каси на дуже твердий ґрунт. Управа місцевих кас є безплатна; членські уділи й вкладки дають лише невеликий процент (4%), дивіденди взагалі не розділюються, і це забезпечує каси від капіталістичного вироджения. Чистий зиск нагромаджується, як колєктивне майно, яке служить забезпечуючої резервою, а крім того уживається на всілякі культурні сільсько-господарські потреби членів каси.

Місцеві каси мають своє банкове обєднання в »Сільсько-господарській центральній позичковій касі для Німеччини«, яка має понад 14 філій. Крім того до »Загального Союзу німецьких кооператив Райфайзена«, заснованого в 1877 р., належало на 1. січня 1919 року 15 краєвих і провінціяльних кооперативних союзів (ревізійних союзів), 4 краєві кооперативні союзи (центральні каси для продукційних кооператив); далі — Торговельна Централя організацій Райфайзена, яка дбає за гуртові закупна й збут для 8-ох центральних товарових інституцій (провінціяльні централі закупна й продажу). Полагодженню закордонних інтересів служить централя в Гамбурзі.

Число обєднаних місцевих кас ощадности й пожичкових кас виносило

4.998. Сюди треба ще додати 1.172 продукційні кооперативи ріжного роду, як наприклад кооперативи для закупна й продажу, кооперативні шпіхлірі, кооперативні молочарні, кооперативи виноградарів, кооперативні гуральні, товариства для збуту худоби, кооперативи молотільників, кооперативи для сушення картофлі, кооперативи овочеві, кооперативи для спродажу яєць, кооперативи для виробу електрики і т. д.

Льокальні спілки Райфайзена одначе не задовольняються полагодженням справ позичкових і вкладкових. Вони ведуть також цілий ряд инших справ, корисних для їх членів, а саме вони дбають за закупно річей, потрібних сільському господарству й про продаж його продуктів. Зразковий статут цих кас виказує нам такі завдання:

1) приймання вкладок ощадности й взагалі зайвих грошей на відповідне опроцентування,

2) уділювання позичок за відповідний процент,

3) кооперативне набування гуртом річей, потрібних для сільського господарства, (штучне удобрення, паша, добре насіння і т. д.) і продаж його на роздріб,

4) спільний збут виробів сільського господарства і сільського домашнього промислу,

5) набуття й удержання машин, приладів і инших предметів сільськогосподарської продукції на спільний рахунок і передачу їх на використання окремим членам за відповідну винагороду,

6) ужиття заходів до удержання ґрунтів в родинах, а де це вже неможливо, заходів проти продажу за безцін і роздроблення ґрунтів,

7) нагромадження неподільного майна товариства для поліпшення господарських відносин своїх членів,

8) перешкодження лихварського визиску всякого роду (грішми, крамом, худобою, ґрунтами), усунення ріжних надужить, а також шкідливих навичок, як нерозумного способу життя, піяцтва, марнотравства, нахилу до процесувань і т. д.,

9) поширення господарських знань через уладження навчаючих викладів і виміну цікавих досвідів між членами,

10) полагоджування спорів і примирення суперечних інтересів, а також уділювання порад і інформацій в правних справах своїм членам.

Союзи Райфайзена таким чином подумані, як загальні організації для допомоги й освіти селян, і як такі, вони в високій мірі оправдали себе. Їх ваги не зменшує той факт, що в дальшому розвитку кооперативного руху показалася потреба заснувати для окремих цілий спеціяльні кооперативи, як наприклад молочарські й инші.

Кооперативи другого великого сільсько-господарського союзу кооператив, який був заснований Вільгельмом Гаасом в 1883 році, з осідком спочатку в Офенбаху над Майном, потому в Дармштадті й тепер в Берліні, »Державного Союзу сільсько-господарських кооператив«, були від початку подумані більше як спецеяльні кооперативи. Універсальний характер кооперативного господарського принципу мав тут знайти свій вияв лише, як система обєднуючих понад-оргарнізацій. Одначе потреби місцевої практики також і тут привели до того, що позичкові каси почали займатися також доставою й збутом продуктів.

Державний Союз є найсильнішою кооперартивною організацією. На 1. січня 1921 року до нього належало з 32.419 сільсько-господарських кооператив у Німеччині 21.576, цебто 76,6%. Він складається з провінціяльних і краєвих союзів, які мають своїм завданням крім наказаної

законом ревізії всіх обєднаних кооператив дбати про розвиток центрального співробітництва в окремих галузях діяльности. Для грошевих обрахунків служать центральні каси (центральні кредитові кооперативи, краєві кооперативні каси, провінціяльні кооперативні каси). Спільні закупи паші, удобрення, насіння й инших господарських річей переводять відповідні кооперативні централі для закупу. Спільний збут переводять також відповідні централі для збуту сільсько-господарських продуктів. Також сільсько-господарські камери й инші сільсько-господарські тіла можуть бути членами централних кредитових кооператив. Кредитову й грошеву діяльність усіх кооперативних союзів обслуговують відповідні краєві інститути за допомогою державних засобів і під доглядом держави; с поміж них найбільшим є »Пруська центральна кооперативна каса«, в якої заряді засідають також представники великих кооперативних союзів.

Також в области кооперативних гуртових закупів уже дійшло до понад-союзної цетралізації. Найбільшою організацією цього роду є »Товариство постачання калі«, яке існує від 1910 року, і до якого належать товариства Райфайзена, а також »Німецький сільсько-господарський союз закупів« (який складається з закупового віддлу Німецького Сільського Союзу й Німецького Сільсько-Господарського Товариства). »Союз гуртових закупів німецьких сільських господарів« є закуповою централею томасини для всіх великих сільсько-господарських німецьких союзів. Окремий відділ »Державної Централі закупна паші« полагоджує союзам спільне закупно паші. »Централя закупна сільсько-господарських кооператив« займається закупом машин і знарядів.

Др. Едвард Давід.

(Далі буде.) *Переклав Др. М. Залізняк.*

Біжучі економічні справи.

Кріза польського текстильного промислу.

Як відомо, західно-українські землі, не маючи своєї текстильної фабричної промисловости, є здані на те, що одержать з Польщі і з-за кордону. Сукна і полотна, які ми купуємо, походять з Заходу; купуємо їх чимраз то більше, бо наше селянство масово покидає народню ношу і переходить на міську. Тому не буде від річи ознайомитися блище зі станом польської фабричної текстільної індустрії, котра диктує нам ціни. Приведену нище статейку ми взяли з німецького органу Профес. Союзів (Gewerkschaftszeitung, Berlin, 1928, Nr. 23).

»Текстильна індустрія Польщі міститься головно в Лодзі, місті біля 500.000 мешканців. Поза тим ще в Білостоці та Бєльську знаходяться деякі текстильні фабрики, але вони мають підрядне значіння. Нині не має в Польщі жадного иншого виробництва, що виявлялоб такі нездорові відносини, як саме текстильна промисловість в Лодзі. Принаймні в жадній области, в жадній країні не є можливим виробництво, як є саме тут загально прийнято. Тут є фабрики, що працюють нині в три зміни і приймають нових робітників для того, щоби вже по кількох — дослівно: до двох чи трох тижнів перейти на працю в дві зміни, а ча-

сто працюється тільки в одну зміну. При чому йде ще далі, що ця зміна працює тільки один день на тиждень. Колиж згадати, що від текстильної промисловости залежить майже ціле місто, заселене переважно людьми, що живуть з зарібної платні, тоді можна собі представити, в яких убогих відношеннях примушене жити це велике робітниче місто.

Перед війною мала Лодзь для своїх виробів великанський ринок, що граничив майже з Тихим Океаном. Тисячі подорожніх аґентів обробляли російську імперію і вглублювалися в далекі азійські краї. Два місяці перед сезоном вони доставляли своїм фабрикантам точні замовлення. Фабриканти мусіли тоді достарчати масу товарів ріжних взірців і якостей. По війні ситуація змінилася за одним ударом. Збут до Росії і Азії зістав втрачений. Виробництво мусіло примінитися до нового положення. Від нині показалася необхідність точно накресленого пляну продукції. Але про це якраз думали найменше фабриканти. Навпаки, цей час вони використовували для того, щоби займатися безмежною спекуляцією на тлі інфлянції марок. Виробництво зазнає значний підйом, але робітникам платили обезціненими грішми. До того правительство відпускало кольосальні кредити, котрі знова були виплачувані денно падаючими грішми. В цей спосіб товар міг збуватися за безцінь за зардоном.

Головним відборцем цих дешевих річей була Румунія, балканські держави взагалі та Туреччина. Але той стан не є вічний для цих країн, що будують свою власну індустрію. Румунія, наприклад, будує нові фабрики просто-напросто в американському темпі. — Пізніше польська валюта була стабілізована, польські державні банки припинили лодзінській індустрії перед тим догідні кредити, через що господарське положення індустрії з кожним днем ставало більше загрожуючим. Постепенне поліпшування господарського стану в країні несло також для Лодзі догідні умови, але з погіршенням конюнктури вертає постійно назад питання, як допомогти текстильній індустрії?

Тут приходить в увагу тільки краєвий ринок. До його потреб мусить індустрія пристосуватися. Ця конечність вимагає певного упорядкування і усталення виробництва, продукційного пляну, на якому мбжнаби працювати. Фабрики муситься модернізувати, виробництво мусить раціоналізуватись, та разом з тим товари для краєвого ринку повинні стати дешевшими. Головно проходить в увагу перерібка бавовни, бо ця галузь продукції знаходиться в найбільшому занедбанні.

Але здається що оздоровлення текстильної індустрії зовсім мало лежить на серці фабрикантам; на останній нараді так званої ґрупи сімох, до котрої належать сім акційних товариств, винесене було неймовірне рішення піднести в літнім сезоні ціни за вовняні вироби на 18 відсотків.

Це було все. Це стара капіталістична метода: без огляду на купну силу маси зменшувати збут з високою ціною. Від лодзинських текстільних панів, що знані, як паразіти на організмі польського господарства ледви чи можна булоб щось иншого очікувати. »Зиск над усе!« Хочби при цьому терпів добробут народу і держави.

Правительство, що охоче називає себе правительством господарського оздоровлення, приглядається метушні бездіяльних текстильних фабрикантів бездільно, »тим більше енергії« воно повертає на давлення опозиційної преси, конфіскуючи усяке слово критики його діяльности.

За »Gewerkschaftszeitung-om«.

Фінансування консумції.

В послідніх часах стрічаємося у нас з явищем, яке фатально може відбитися на економічнім положенні теж нашого селянства. Маю на думці продаж селянам за посередництвом аґентів товарів на рати. Здавалобися, що се явище хвилеве і льокальне; по всякій імовірности однак воно корениться поза можливостями наших і так незначних впливів, в тенденції світових торговельно-промислових кругів до поширення консумції через її відповідне фінансування. Не від річи буде отже основніше з ним познакомитися.

Хто за послідні два роки переглядав чужі економічні видавництва, той мав нагоду стрічатися, навіть дуже часто, з розвідками і статтями присвяченими справі т. зв. »фінансування консумції«. Вираз цей сконструовано в Америці, щоб давну торговельну форму »продажі на рати«, що не тішилася доброю славою, перехрестити новим іменем і бодай тим способом усунути сумніви що до її господарської вартости.

Система »продажі на рати«, хоч і не вийшла зі Сполучених Держав, то все-ж таки найшла там своє теоретичне уґрунтування і в послідніх двох-трох роках осягнула там свій найвищий розвиток. Gilbert Layton, редактор льондонського »Economist'a« подає, що в Сп. Державах Америки з початком минулого року висота зобовязань з рахунку »довги на рати» виносила 550 міліонів фунтів, а вся роздрібна продаж, яка в протязі одного року в той спосіб фінансується обертається між 1200—1500 міліонів фунтів.

Цю систему »продажі на рати« примінювано зразу лише до товарів не призначених до негайного спожиття, тільки посідаючих ужиткову тревалість двох-трьох літ, до товарів, що творять певного роду капітал і в даних услівях представляють для купуючого дійсно вартість ощадження. Однак справа представиться трохе инакше, коли узгляднимо, що попри те, коли просимсл (пр. автомобілевий) продає в той спосіб 66% своєї продукції а елєктричні домові машини до прання 75%, то рівночасно фабрики ґрамофонів продають на рати 8%, меблеві фірми 20%, ювілєри 35%. Також і одіж продається в той спосіб, однак речинці сплат є зглядно короткі, а кредитовані суми відносно малі.

Одним з головних приклонників тої системи є звісний король автомобілів Генрі Форд. Її користь і господарську рацію арґументує він в той спосіб. Подібно як кредитові улекшення в послідним десятилітті мали неоцінену вартість для раціональної і здорової експанзії продукції в світі, так і »кредит для консументів« не менше благодатно вплине на дальший розвій продукції. Се твердження опирається на припущенні, що розумно примінений індивідуальний кредит піднесе життєву стопу користаючих з того кредиту, спонукає їх до більшої праці і більшої продукції. Збільшення консумції викличе збільшення запотребування. Через се фабрики осягнуть повне стопроцентове заняття, що в наслідку збільшить зарібки, обнизить ціни товарів, а се знов уможливить дальше збільшення спожиття. В той спосіб розгін господарського життя набере що-раз скоршого темпа. Високе споживання означає високу продукцію, а висока продукція запевняє великі можливости праці«.

Виглядає, що сей погляд є вповні оправданий, але, поки дійдемо до кінцевого заключення що до його вартости, належить приглянутися йому і з иншого боку. Lawson Purdy, секретар орґанізаційного відділу в Ню-Йорк Сіті, зарядив досліди над діланням системи »продажі на ра-

ти«. Зіставлені ним звіти голосять, що в многих випадках товари, побрані на сплату, оцінювано понад їх вартість, богато товару зуживалося вже на довго перед кінцем сплати; часто куповано річи, яких родини в дійсности не потрібували і т. д. А професор Колюмбія-Університету Edwin Seligman в своїй праці про »Господарське значіння продажі на рати« говорить теке: »...З огляду на це не можна заперечувати, що продаж на рати є получена з неминучими трудношами і хибами. Много з тих хиб, при відповідній організації дасться усунути так, що лишень деякі з них остануться взяті нерозлучно з сею системою продажу. Контроля тих недостач і недомагань лежить в руках тих, що продають на рати. Прсутність тих недомагань не є однак надужиттям і задля них не можна ще цілої справи осуджувати, як безглядно шкідливої.«

А нами вже цитований Gilbert Layton, квестіонуючи »моральний« вплив купування на рати, нібито побуджуючий до видатнішої праці, бачить оправдання тої форми продажі в чому иншому. »Говорити, що той спосіб продажі є корисний тому, що збільшує торговельні обороти, се значить не відповідати на саме питання. Певна річ, що кожне збільшення збуту виробів даного промислу є для того промислу корисне, але траба ще доказати, що така система не є укритим чинником »інфляції«, що вона не є явищем перехідним, і що приносить користь не тільки стороні продаючій, але й купуючій. Судячи після тих критеріїв, продаж на рати не є все і всюди оправдана. Вона причиняється до скоршого піднесення життєвої стопи купуючого лише тоді, коли випереджує неминуче і конечне піднесення матеріяльного добробуту купуючого вже в недалекій майбутності, і лише тоді, коли відноситься до товарів, які дійсно є »продуктивні«, такі, котрі — як то кажеться — »самі себе виплачують«.

Цей спосіб фінансування споживання перенісся минулого року з Америки до Европи, передовсім до Німеччини*). Тут певна ґрупа американських банків т. зв. Citag (Comercial Investment Trust A. G.) увійшла в звязок з берлінським купецьким товариством і переняла на себе справу кредитування. Для позискання клієнтелі зорганізувано широку пропаґанду, поміщуючи по часописах заохочуючі поклики і статті, що, теоретично освітлюючи справу, представляли її користи і для одиниць і для загалу господарства.

Технічна сторона фінансування споживання представляється в той спосіб, що між консументів — звичайно при сталих місячних поборах — і купців втискається банк. Він за оплатою звичайних відсотків уділює купуючим чекового кредиту в висоті 2—3 місячної платні, сплачуваного в шість місячних ратах. На ті чеки може купуючий побирати товар в ціні готівковій лишень у тих фірмах купецьких, що стоять в звязи з банком. Чеки виплачує купцям банк готівкою з потрученням звичай-

*) Очевидна річ, мова йде про специфічно-американський спосіб продажу на сплати, бо по суті сама річ в Европі не нова. Ще задовго до війни французький банковий дім Дюфаель фінансував продаж на сплати через ті фірми, що вступили у звязок із ним (див. у Hirsch, Der Moderne Handel, Tübingen, 1925). Самий продаж на рати управляло на велику скалю в р. 1912 в Німеччині приблизно 5000 товарових домів, що задля того й одержали спеціяльну назву »Kredithäuser«, (хоч це не були банки). Війна припинила цю систему торгу; очевидно тепер вона відбудовується наново. Блищі відомости найде читач у виданім РСУК. підручнику про »Сучасну організацію торгівлі« (Гірш-Коберський). Редакція.

но 7% від суми, як премію ризика**) і кошти адміністрації. Мимо того потручення з ціни купна, купець зискує на тім інтересі, бо продає товар за готівку, не на ризико, яке перебирає на себе банк, а через збільшення клієнтелі побільшає свій оборот і через це на загальнім доході відбиває собі банкові потручення. Консумент одержує можність набути товар в ціні готівковій — меблі, домашню обстанову, машини, — за які готівкою не був би в можности заплатити, а платячи ратами безпосередньо купцеві, платив би в ціні купна не тільки відсотки продовженої сплати, але й премію ризика, яку банк переносить на рахунок купця. Та найбільше користи має банк. В круг свого ділання втягає нову банкову операцію фінансування консумпції, і зискує нову клієнтелю.

З Німеччини ціла та акція перенеслася до Австрії і до Польщі, однак завдяки питомим, неамериканським обставинам, не тільки що не розвинулася до токого степеня, як в Америці, але й не в тій формі організаційній. За причинами того явища не треба далеко шукати. В Америці середні верстви, для яких цю форму продажу сотворено, заробляють стільки, що їм вистарчає не лише на повне задержання високої життєвої стопи, але ще й лишається надвишка, яка економічно експльоатована дає ті користи, про які згадує Форд. В Европі, особливож в Польщі, середні верстви спавперизовані, не розпоряджають не тільки ніякою надвишкою доходів, але не мають навіть на стільки, щоб заспокоїти примітивні потреби не то родинного, але й індівідуального життя. Всякі можливости, надії, чи обчислення на поліпшення матеріяльного положення, або хочби на їх стабілізацію, заводять мимо навіть кількократних урядових запевнень. Ріжні фінансові зобовязання (позички) того стану не піднесуть, а хіба обнижать й так нище »minimum егзістенції« сягаючу життєву стопу середніх верств; всякі калькуляції купецтва на збільшення збуту через »продаж на рати« остаються отже чисто спекуляційними. Вони позбавлені всіх тих користий, які дає фінансування консуму в Америці, а за те криють в собі, і то в скріпленій мірі, всі лихі сторінки »продажі на рати«.

У нас фінансування консуму, що моглоби принести користи і купуючим і купецтву є можливе, але в цілком иншій формі як в Америці, а саме не через боргування у купців тільки через купування за готівку, за посередництвом відповідно зорганізованих льокальних щадничо-споживчих станових кооператив. В тім напрямі повинен йти у нас розвій кооперації споживчої, тимчасом він в завязку зістав звихнений через толєрування і впроваджування продажу на кредит. Над тим недомаганням нашої кооперації треба безуслівно застановитися і шукати способів, щоб його, поки ще час, усунути, — а способи певно найдуться.

Вертаючи однак до явища, про яке ми на вступі згадали, можемо з всякою правдоподібністю говорити, що воно є приміненням і то свідомим загальної тенденції збільшення консумції на нашім ґрунті, лише в формі дикій, обчисленій на легковірність і на недосвідченість населення. Шкідливість того явища лежить в тім, що селянин, не маючи на стільки моральної сили, щоб опертися влізливости аґентів, їх вимовним прихвалюванням товарів і їх умілости вмовлювання, купує лихий товар, якого певно в магазині при наочнім виборі не купивби. Здезорієнтова-

**) Дім Дюфаель потручує значно більше, бо 18%. Ред.

ний низькими, але зате численними ратамиплатить за той товар ціну, яка попри річеву вартість товару і maximum купецького зарібку, містить в собі ще й всі високі проценти продовженої сплати, премію ризика, провізію аґента і кошта його висилки, отже ціну, яка не в міру перевищує господарську вартість товару. А коли возьмемо під увагу ще й те, що попри товари, які бодай можуть бути ужиті до піднесення продуктивности господарки, подається селянам в той сам спосіб товар непродуктивний — тандитну мануфактуру, а з другої сторони коли узгляднить ся примітивну ласість на такі речі, легкодушність і упертість жіноцтва, то очевидна річ, що шкідливі наслідки таких трансакцій довго на себе не дадуть ждати.

Треба отже предприняти тякі міри, які хоронилиб це населення перед находом аґентів. Се далобся осягнути через відповідне освідомлювання, а головно належить домагатися видання розпорядження, яке допускалоб можливість заключування сільським населенням торговельних зобовязань, сплачуваних ратами лише за посередництвом сільсько-господарських організацій. Правда, законодавство не повинно гальмувати розвою господарських торговельних форм, але під тим зглядом мусимо станути непохитно на становищі, що всяке господарсько-неоправдане спожиття, піддержуване хитрим використовуванням слабих сторін консументів, мусить бути здержане.

І. Галущинський.

Проблєми кооперативного кредиту.

Кредит.

Зачіпаючи проблєму кредиту в умовах українських земель під Польщею, слід відразу зазначити, що тут це питання являється особливо актуальним, просто до болю пекучим. Людині, що, поживши довший час в инших умовах, переступить кордон Польщі, мусить кинутися у вічі перш усього надмірне, до хоробливости розвинене боргування. Відома ж річ, що купівля товару за готівку, що є ще й досі майже правилом в роздрібній торгівлі Европи й Америки, належить в Польщі до виїмків: на кредит купуються харчі, на »рати« береться одяг, обува, меблі і под.; це є чисто споживчий, нездоровий вид кредиту. Приповідка: »без боргу нема торгу« є тут живою реальною дійсністю, заснованою не тільки в економічній необхідности, як почасти теж в розпущености населення, вихованого в психольоґії прощацтва та привченого прикладом самих продавців до торговельної несолідности. Усе тут живе »назад«: селянин — до нового збору чи до продажі поросяти, державний урядник чи приватний службовець від платні до платні, від »зачету« до »зачету,« не здаючи собі звичайно рахунку з того, що товаровий кредит це одна з небезпечніших (дорощих) форм кредиту. Кредитами в польських марках, роздаваними державою обильно в перші роки по її заснуванні, розбогатіли сотні промисловців і спекулянтів, повернувши державі свої зобовязання в знеціненій валюті; і чи не ця сама задня думка присвічує почасти й сьогодня не одному з несолідних позичальників?

Одним словом, в Польщі живеться ще в патріярхальних відносинах, де, як то кажуть, без »жида« (кредитодавця) не проживе ні пан ні Іван і де форми кредиту своєю дикістю та розпузданістю лихварства носять чисто орієнтальний характер.

Не хочемо тим сказати, що в Польщі взагалі невідомий здоровий продукційнит кредит; але й він терпить від загальної примітивности економічного життя та ділових комерційних звичок. І він часто-густо, в практичній реалізації, прибирає характер експльоатації і руйнування кредитоємця (неоормально вишрубувані ціни при продажі с. г. машин на сплати, дика лихва останньої весняної засівної кампанії і цілого переднівка і т. д.)

Питанням, як протиставитися тій течії зростаючої лихви, зачинають у нас інтересуватися вже й ширші круги в місті й на селі; тому не буде зайвим підійти до проблєми кредиту від самих її основ.

1. При яких умовах кредит є раціональний?

На це питання звичайно відповідають: раціональним є кредит продукційний, нераціональним є кредит споживчий. Ми одначе думаємо, що відповідь належить формулувати трохи инакше.

Стоїмо перед фактом майже поголовної, то більшої, то меншої задовжености усіх верств нашого народу, яка до того має ще тенденцію зростання і переходу в стан хронічности. Потопаючий, як кажуть, хапається бритви; так і людина, що находиться в матеріяльній скруті, глядає »зарятуватися« кредитом, на яких би він умовах не був. Ми зовсім далекі від чисто академічного осуду „споживчого“ кредиту, як кредиту непродукційного і шкідливого. Ми думаємо, що розріжнення, де кінчається споживчий і зачинається продукційний кредит — в практиці не таке легке до вирішення, як-би здавалося. Коли селянин зруйнований недородами або навіть своїм власним невмінням добре господарити, то все-ж таки уділення йому кредиту на прожиття не все можна з легким серцем рахувати споживчим кредитом. Бо хто знає, чи навіть цей господар, діставши в руки кредит на прожиття, не підправить своїх сил на стільки, що зможе перейти до раціональнішого використання своїх власних і своєї родини робочих здібностей, і як то кажуть »станути на ноги?« Керовники кооперативних кас, яким приходиться перед уділенням позички застановлятися над цього роду питаннями, моглиб нам напевно чимало розказати з цієї ділянки. Розуміється, що є випадки безсумнівні, де споживча непродукційність кредиту кидається явно у вічі (позички людям відомим з марнотравного життя то-що). На загал одначе мірило раціональности чи нераціональности кредиту буде лежати троха глибше. Приймаючи, що за виключенням випадків явної непродукційности кредиту, всякий кредит нормальним людям, хочби й великим нуждарям, є продукційний (в більшій чи меншій мірі), ми будемо глядіти ознак раціональности уділеного комусь кредиту де инде, а саме в питанні, на скільки кредит своїми умовами дає кредитоємцеві справді можливість поправити своє економічне положення? Ясніше висловлюючись, раціональними належить визнати кільки такі умови кредиту, котрі дають позичальникові змогу, по заплаченні умовлених відсотків і побічних оплат, із решти свого трудового прибутку оплатити ще принаймні свою особисту працю і розбудовувати господарство.

Розуміємо це так: кредит дається зарібкуючій людині чи то на поробляння нових вкладів в господарство, чи на скріплення її особистої професійної працездатности. Кредитований капітал, як всякий капітал, при умо-

вах приватної власности, домагається приросту по упливі певного часу відсотка. Цей відсоток мусить кредитоємець оплатити з результатів своєї особистої (чи свого підприємства взагалі) господарки в цьому часі, в якому він вживав позичений капітал. Коли позичальникові, по уплаченні умовленого відсотка, остається з добутку його праці (підприємства) ще достаточна квота на оплату инших продукційних витрат і його власної, особистої праці, тоді можна сказати, що умови кредиту були раціональні в цьому індивідуальному випадкові (хочби відсоткова стопа була й не знать як висока). Коли-ж бажаємо зясувати собі питання, на скілько раціональні є умови кредиту »взагалі,« не тільки в індивідуальному випадкові, то й тоді прийдеться нам говорити що найвище про кредит для окремих професійно-суспільних груп населення і то завше в конкретно-існуючих умовах. Наприм. кредит, своїми умовами »раціональний« для купецького стану, буде, це можна наперід сказати, важкий і нераціональний для сільських господарів, між ними в першу чергу для найбіднішого сільського населення і т. д. Відціля перший висновок, що мірилом раціональности кредиту для даної суспільної групи є в першу чергу висота відсоткової стопи; другий висновок буде, що раціональним є тільки такий кредит, котрий не пожирає цілого особистого трудового заробітку кредитоємця, залишаючи йому хоч сякий-такий можливий мінімум існування. (Кажемо свідомо »цілого« трудового доходу тому, що відсоток є нічим нншим, як частиною особистого трудового доходу, яку позичальник передає кредитодавцеві. Гроші самі не родять проценту, а родить його особиста праця і запобігливість позичальника, згл. осіб, що працюють в його підприємстві).

Хто хоч трохи блище цікавився приватною економікою підприємств ріжних типів та дослідами, що ведуться в цьому напрямкові (в Америці державною статистикою і університетами, в Німеччині почасти з приватної ініціятиви, почасти професійними організаціями; в Росії до революції й сьогодня на велику скалю, головно в области селянських господарств, у Швайцарії, Чехословаччині і вже навіть в Польщі в области теж селянських бюджетів і т. д.), той засвоїв собі твердо одну істину: що рента на капітал не є однакова в ріжних галузях економіки. Инший відсоток несе капітал вкладений в важку промисловість, инший в сільське господарство а ще инший в торговлі. Стопа »раціональна« в кредитових трансакціях між купцями буде завсігди вищою, як в усіх инших галузях економіки (що знаходить свій вияв теж в законному нормуванні поняття, що таке лихва). Отже й не диво, що в практиці маємо діло не з одним поняттям кредиту, а з кількома його типами: є кредит для сільського господарства і окремі для його організації установи; є кредит для промисловости і промислові банки і є окремі банки купецькі; а й між тими опять родами є підроди: є кредитові установи для с.-госп. кредитування короткоречинцевого й знова окремі для гіпотечного. Є спеціяльні банки для торгівлі внутрі краю та окремі для фінансування експорту та імпорту. Це явище зовсім природне. В кожному з тих банкових типів є певна своєрідність в методах праці та в ідеольогії, в духові, що дає напрямок усій діяльности. Навіть в умовах нашої української дійсности, хоч як ще примітивної, це далося вже відчути; доказом цього є поява спеціяльних банкових установ для обслуги купецького стану і хочби навіть доля »Земельного Банку« від менту, коли він занехав бути чисто аґрарним банком. Тому ми дивимося критично на стремління творити ще тепер, в часи загальної тенденції до спеціялізації і досконалення, якийсь

нежиттєздатний »універсально-національний« тип кредитових установ для обслуги »усіх верств населення«[1]).

В кожнім разі одначе і в кожному типі кредитової установи уся кредитова політика має стреміти до подешевлення кредиту, якщо установа має мати якесь народньо-господарське позитивне значіння.

Колиж так, тоді вся увага організаторів кредиту і тих, що беруться його реформувати, мусить бути звернена головно на подешевлення відсоткової стопи. І тільки під таким кутом треба і нам підходити до цієї справи; ми мусимо бути свідомі того, що, хочби як принціпово розумно була задумана схема організації банків (кас), якщо вона не подешевлює кредиту, не буде життєздатною, не дивлячись навіть на свою ультракооперативну форму і ультранаціональний зовнішній вигляд.

Тільки з таким мірилом треба підходити до кредитової справи і в наших конкретних умовах. Мусимо усвідомити собі передовсім, що, коли капітал, позичений селянинові в наших умовах не має бути чинником руйнуючим позичальника, то він не може вимагати проценту вищого, як приблизно 3—4% річно, в ріжних околицях ріжно, бо тільки при таких умовах добуток з селянського господарства дає відповідну оплату праці самого позичальника з його родиною. Звичайно, в теперішній скрутний час така відсоткова норма є майже недосяжним ідеалом; але й кожний крок наближення до ідеалу буде добродійством для селянського стану.

Отже все зводиться до того, шоби дослідити, при яких передумовах може наступити (хоч частинне спершу) подешевлення кредиту?

2. Передумови подешевлення кредиту.

Тих передумов є кілька. З них деякі є незалежні від нашого впливу, на инші свідома акція, особливо коли вона ведеться солідарно більшою масою людей, може мати навіть поважний вплив.

До перших належить головним чином кредитова ситуація на міжнародному грошевому ринкові, отже конкретно говорячи на кількох світового значіння грошевих біржах. Капітал є річ більше-менше летюча і на загал не дуже привязана до певних теренів. Коли прим. в липні ц. р. в Америці подорожів кредит (Federal Reserve-банки підняли редисконтову стопу з 4½% на 5%), тоді відразу в Европі помічено два явища: з одного боку в Лондоні збільшився (а в Ню-Йорку зменшився) приплив векслів (збільшилося число позичальників, бо в Лондоні було дешевше), а з другого боку почулася легка звишка курсу доляра в цілій Европі, знак попиту за доляром і доляровими паперами, як вищерентовними; це означає очевидно все одно, що переношення капіталів до Америки[2]), на виший відсоток. З огляду на свою значну летючість, капітал має тенденцію вирівнювати більше-менше (о скілько на це дозваляють політично-правні та господарські умовини) відсоткову норму кредиту по ріжних краях; очевидно, що це вдається тільки приблизно. В кожному разі, є безсумнівне, що збільшення або зменшення відсоткової стопи в Ню-Йорку має безпосередній вплив на такуж стопу в Берліні, а стопа берлінська чи віденська має вплив головно на приватну (неофіційну) стопу у Варшаві. Це все стоїть в звязку з загальним політичним і господарсько-конюнктурним положенням; на формування цих чинників Українці впливу майже не мають.

---

[1]) Реферат дир. О. Саєвича п. з. »Організація кредитових кооператив«, в »Ділі« ЧЧ. 178 — 183. 1928 р.

[2]) »Przegląd gospodarczy« Nr. 17, ст. 878.

Поза тим на ціну кредиту впливають три фактори:
степень довіря на кредитовому ринкові;
кількість вільних капіталів взагалі і
степень продукційности вимаганого кредиту.

Позитивне вирішення цих трьох проблєм мусить привести за собою подешевіння кредиту в якій би то не було країні.

Що до д о в і р я, то рішаючим є: а) довіря до стійности валюти, в якій дається кредит, б) довіря до стійности політичних і правних відносин в країні, де живе позичальник і в) довіря до особи позичальника. Принявши, що долярова валюта, в якій відбувається gros приватно-кредитових трансакцій в Польщі, рахується сьогодні за абсолютно стійну, ми малиб першу умову рішену вже позитивно. Що до умови під б) і в) то, звичайно, це річ зглядна і залежить від індивідуального осуду кредитодавця. Акція громадянства як такого (бо про це нам головно розходиться), тут впливу мати не може.

Зате що до другого чинника, к і л ь к о с т и в і л ь н и х к а п і т а л і в н а р и н к у, справа мається вже не так. Тут організована воля колєктиву, громадське виховання і пропаганда можуть грати навіть доволі поважну ролю. Річ в тім, що відносно ціни кредиту має силу той-же самий закон, що до цін взагалі: подачі й попиту. Збільшення пропозиції капіталів на ринку (напр. оживлення закупки акцій, облігацій і державних позик на біржах, живіший вкладковий рух в касах ощадности і кооперативах то-що) тягне за собою більше нагромадження готівки в банках і касах, яка мусить бути знову десь уміщена на опроцентування. Коли позичальників буде менше, як готового каліталу в банках, тоді може прийти до конкуренції між банками і кредит дешевіє*). Отже сума вільних до диспозиції капіталів являється тут рішаючим чинником. Коли капіталів, готових »віддатися на услуги« обмаль, тоді навпаки, може наступити звишка відсоткової стопи.

Отже в цій ділянці являється завданням свідомої економічної політики громадянства: робити все для того, щоби сума вільних до диспозиції капіталів в касах і банках збільшилися та щоби евент. заохотити й закордонних власників капіталу до уміщування своїх капіталів в наших паперах чи просто в касах, як вкладки. Що до останнього, то не підлягає н і я к о м у с у м н і в у, що стачить ще кілька літ супокою в Европі і вона буде залита вільним до послуг американським капіталом. В Польщі, хоч які тут непевні відносини, а вже потрошки дався відчути приплив, покищо тільки в характері спроби, капіталу з Америки. Ми є певні й того, що стачить при тих умовах українським установам, в тім числі й кооперативним, розвинути рухливішу економічну діяльність і закордонний капітал дасть себе вмовити до участи в їх фінансуванні, Але до цього необхідно ще літ інтенсивної та рухливої економічної праці та здобуття солідної ділової опінії в торговельному світі.

Лишаючи це питання на боці, займемося першим, а саме, як громадянство може вплинути на збільшення подачі вільних капіталів силами власними. Маємо на увазі три річи. Перше це ті капітали, які українське населення уміщує в чужонаціональних банках і касах, даючи тим самим змогу

*) Сьогодня Франція, хоч її валюта ще недавно переживала важку кризу, втішається найнищою на земній кулі стопою офіціяльного дисконту тільки дякуючи тому, що 1) французькі капітали, ульоковані на чужині зачали повертати до краю, сподіючись оживлення інтересів (конюнктури) після стабілізації валюти і 2) дякуючи масовому напливові чужих капіталів з цієїж спекулятивної причини. Надміру грошей у Франції не вменшила помітно навіть стабілізаційна позичка держави, що стягнула до себе поверх 20 міліярдів франків (»Konjunktura gospodarcza« zesz. 2. 1928).

польському і жидівському населенню одержувати зі своїх банків кредит значно лекше і дешевший, як його з трудом добивається Українець. Друге, це ті дрібні а инколи й більші суми, що лежать по скринях селян без опроцентування, зі страху перед довірением їх кредитовій установі, а це не малі міліони. Третє — ті міліони, що марнуються нерозважно на алькоголь, тютюн, процеси і т. д.

Нехай скептики махнуть рукою, мовляв, це все вже робилося, заклики були і результати ніякі. Скептикам можна відповісти з місця, що вони помиляються. Сільські діячі, (але справжні д і я ч і) знають, що в нашому селі при вмілій роботі можна доказувати просто чудес в ділянці пропаганди, чудес, про які й мріяти не приходиться в місті. Чи чувано-ж в світі, щоб під впливом самого тільки доброго слова пропагатора цілі села переставали пити? А таких випадків чимало в нас бувало а може й тепер буває. Колиж в нас досі все таки акція мобілізації вільних власних капіталів ніколи не мала більшого успіху, то поважною (не одинокою) причиною цього лиха в нас була і є відсутність такої організаційної сітки кредитових установ, якої вимагає природа нашого краю — сільських райфайзен-ських кас, що одинокі в силі виконати як слід згадану роботу. Про це говоритимемо в другій частині.

Третя передумова дешевости кредиту — п р о д у к т и в н е в и к о р и с т а н н я о д е р ж а н о г о к а п і т а л у має значіння тому, що вжиття кредиту на чисто споживчі потреби не все дає позичальникові змогу взагалі повернути позичку (чи товар одержаний в борг); кредитодавець тоді втрачає свій капітал а маючи в своїй практиці таких випадків більше, він, навіть без спеціяльно спекулятивної думки а просто в інтересі самозабезпеки від ризика, вкалькульовує це ризико втрат в свою нормальну відсоткову ставку, підносячи таким чином взагалі відсоткову стопу. Свідома акція громадянства, на нашу думку, може тут помогти безпосередньо тільки небагато, бо м о р а л ь н и м впливом пропаганди ледви чи вдається спинити несолідних позичальників від вимоги кредиту. Зате більше можна зробити організаційними заходами, а саме, коли організацію кредитових установ поставити таку, яка чинилаб майже неможливим несолідній людині одержати позичку. Як пізніше побачимо, цій вимозі в умовах сільського життя найбільше відповідає сільська каса системи Райфайзена з вузько обмеженим районом діяльности (не більше одної територіяльно злученої громади). При такій системі організації ризико втрат через невиплатність довжників радикально зменшується, а через те й відсоткова стопа кредиту може бути в цій установі нищою.

Зясувавши в загальних рисах передумови дешевости кредиту, ми з цим мірилом підійдемо до нашої сучасної дійсности і її пекучих питань.

(К. б.)

К. Коберський.

Появилися з друку **підручники для кооп. курсів і самоосвіти:**

1. Др. К. Коберський: »**Економіка українських земель під Польщею**« (начерк економічної ґеоґрафії) ч. 1. Львів, 1928.

2. Проф. Б. Мартос: »**Кооперативна ревізія**«. Львів. 1928.

3. Гірш—Коберський: »**Сучасна організація торгівлі**«. Львів, 1928.

Замовляти в Ревізійнім Союзі укр. кооператив у Львові, вул. Словацького ч. 14/III п.

Головні проблєми ведення кредитових кооператив*).

1. Фонди і видатки.

Що до свого економічного характеру кредитові кооперативи є торговельними установами, які торгують грішми, капіталами і кредитами. Вони приймають кредит і дають кредит, притягають до себе капітали і розпозичають їх. Вони організують розплати (платничий рух). Тому що льокувати капітали на процент буде завсігди можливо, насовується думка, що кредитові кооперативи можнаб уважати підприємствами для посередництва (Kostenbetriebe), в крайнім разі підприємствами для самих оборотів (Umsatzbetriebe), бо гроші тут не мусять лежати на складі. Необхідна для ведення операцій касова готівка, як також добро на рахунку чекового почтового уряду (почтової каси ощадности) і в державному банку не можуть вважатися запасом товарів в змислі товарової торговлі; зрештою, порівнюючи з загальною сумою оборотового капіталу кооперативи, вони грають меншу ролю. Та все-ж таки належить рахувати кредитові кооперативи до типу підприємств з більшими вкладами (Anlagebetriebe). Торговля грішми ріжниться від товарової суттєво тим, що товар переходить через підприємство тільки один раз, тоді як капітал згл. гроші двічі, раз приходячи від вірителя до довжника і в друге від довжника до вірителя. Ця обставина не надавалаб кредитовій кооперативі в порівнанні з товарово-торговельною ніяких особливих признак, якби в першім випадку віритель, а в другім довжник самі давали почин до обігу грошей. Так одначе не є. Що правда, то віритель сам приносить свій гріш до каси, але він його теж і вимагає назад, не оглядаючись на те, чи каса може й чи хоче його повернути. З другого знов боку довжник звичайно має право спричинити відплив капіталу навіть тоді, коли віритель того не надіється. Отже кредитова кооператива буває нераз в примусовому положені: з одного боку треба задовольнити вірителя, не займаючи довжника, то знову може зайти необхідність втратити довжника, не маючи при тім змоги задовольнити вірителя. Ці обставини приневолюють уважати кредитові кооперативи установами вкладовими (Anlagebetriebe), з довгими періодами обороту капіталу. Таке підприємство мусить диспонувати своїми капіталами оглядаючись на вірителя (ліквідність!) і забезпечувати собі на випадок потреби негайно-платні активні претенсії (добро в банках, центральній касі) та кредити. Можнаби теж сказати, що активні операції надають підприємству характер вкладового підприємства, тоді як операції пасивні можуть вимагати швидких оборотів. Звідси родиться потреба »трансформації« короткоречинцевих пасивних кредитів (уділених позичок) в довго-

*) З огляду на велике зацікавлення нашого громадянства пекучою справою розбудови нашого кооперативного кредиту, про що свідчить дискусія навіть в щоденній пресі, ми вважали необхідним дати ряд нарисів з цієї ділянки, що охоплюють головні питання з цієї ділянки. На цей раз даємо один розділ з двотомової праці відомого на весь світ теоретика кооперації і разом з тим практика Дра Карла Гільдебранда, що появилася мин. року п. н. Betriebswissenschaftliche Sachlehre des Genossenschaftwesens. Автор є ґенеральним ревізором німецького Союза Райфайзенських Товариств і доцентом кооперації на високій торговельній школі в Берліні. Капітальна праця дра Гільдебранда трактує кооперативний рух з точки погляду приватногосподарської, себто що до практичного ведення і організації кооператив і являється в цій ділянці останнім словом науки і практичного досвіду. В приведеному нами розділі найдуть уважні читачі відповідь теж на декілька питань, які виринули у нас, як спірні в ході згаданої вище дискусії. — Редакція.

речинцеві активні кредити і необхідність удержання ліквідности[1]) підприємства.

Ведення малих кредитових кооператив, що відбувається в хаті справника кооперативи, не потягає за собою більших сталих видатків[2]). Видатки на придбання книг, на зносини з реєструючим судом, на вкладку в союз, передплату союзного часопису і под. є відносно такі дрібні, що ледви чи тут можна говорити про сталі (зелізні) видатки. Це тим більше, що винагорода праці справника, що виконує свою працю тільки, як побічне заняття, або скарбника чи книговодця (рахівника) визначується в міру виконаної праці, отже має більше характер видатку пропорційного, деґресивного[3]). Ця відсутність сталих видатків має особливо далекосягле значіння для малої й молодої кооп. каси, бо, дякуючи цій обставині, каса може навіть при малих спочатку оборотах і при малому розіпятті процентової стопи[4]) та при великому оборотовому капіталі охоронити своє підприємство від нерентовности. Наєм льокалю, поставлення персоналу з постійною оплатою, будова банкового будинку то-що роблять сталі видатки, яких покриття є можливе тільки при вистарчаючім процентовім розіпятті і вистарчаючо високім інвестованім капіталі. Менше значіння має при тому оборот. Бо коли він і приводить до збільшення видатків, то ці видатки звичайно можна покрити з провізії від тих оборотів. Якраз ця обставина, що невелика або молода кредитова кооператива, що працює ще з малим капіталом, може обійтися без сталих видатків, буде мабуть причиною цього явища, що з правила є лекше удержати при життєздатности кооперативи кредитові, як усі инші роди кооператив[5]).

2. Політика оборотів і район діяльности.

Особливе значіння для розвитку кредитових кооператив має справа збільшення оборотів. Горішньою межою для росту оборотів є потреба кредиту в членів, наскільки каса має можливість цю потребу задовольнити. Оправданою є така потреба кредиту, яка не наражує каси на недопустиме ризико (якщо кредити видаються з обережністю, предбаченою статутами). Збільшення оборотів поверх цієї межі є можливе тільки тоді, коли приростуть нові члени з новим запотребуванням кредиту. Там де ведення справ каси спадає на ділєтантів (новичків) в справах банковости, є необхідно зменшувати ризико кооперативи через те, що район, з якого кооператива може вербувати членів, буде так звужений, що управа буде в силі добре пізнати маєткові і особисті відносини членів, бажаючих кредиту. Виходячи з цієї думки Райфайзен установив невеликий район діяльности для сільської каси і ця засада найшла применення широко поза межами Німеччини для кооператив, яких керовники виконують свій уряд почесно або тільки як побічне заняття.

[1]) Ліквідність = здібність кожної хвилі задовольнити всіх біжучих вірителів з біжучих засобів. — К. К.

[2]) Сталими видатками (feste Kosten, eiserne Kosten) від часу їх викриття проф. Шмалєнбахом, називає приватно-економічна наука цю групу видатків, яка лягає на підприємство постійним і однаковим тягарем, без огляду на більший чи менший діловий рух у підприємстві. — К. К.

[3]) У протиставленні до видатків сталих називаємо видатками »пропорціональними« другу групу витрат, які ростуть в міру збільшення руху в підприємстві, падають в міру ослаблення руху (напр. видатки на проценти від капіталів, на поїздки і т. д.). »Деґресивними« назвав Шмалєнбах ті видатки, що в міру росту оборотів мають тенденцію відносно зменшуватися. — К. К.

[4]) Розіпяттям зовемо ріжницю між відсотком побираним і виплачуваним. — К. К.

[5]) Підчеркнення наше. — Ред.

Коли керовники, котрі, як відомо, згідно з кооп. законом, мусять бути членами кооперативи, не є вповні свідомі своєї відповідальности, то при уділюванні позичок вони всеж таки мають на увазі свою власну відповідальність, як членів[1]).

Більші, зокремаж міські кооперативи, що їх керовниками є з правила фаховці, для яких ця праця становить головне заняття, можуть свій район діяльности поширювати ширше, відмовляючись від основного досліджування особистих відношень членів, якщо допильновується, щоби кредити видавалися лише за банковою обезпекою. Примінення цієї засади веде до того, що при умовах така кредитівка не може стати помічною слабшим маєтково членам, як це може робити кооп. каса з вузько ограниченим районом діяльности.

Навіть в кооперативних кругах є значно поширеною думка, що від переступлення допустимої межі безпечности при уділюванні кредитів хоронить касу ревізія, або принаймні, що повинна від того хоронити. Цей погляд є правильний лише умовно, бо ревізор не є в силі краще оцінити кредитоздатність позичальників, як управителі кооперативи і він не є теж в силі приневолити касу до виповідження кредитів, які йому здаються підозрілими. До цього додаймо, що й кооператива не все буде в силі виповісти і стягнути кредити, що викликають сумнів в їх керуючих органів. Ревізор, якщо його думка найде зрозуміння, зможе виступати тільки в ролі остерігача на будуче. Тяга до поширення (розмаху), що любить проявлятися не лиш у фахівців, а й в управлячів, котрі свою чинність виконують, як почесне або побічне заняття, є найбільшою небезпекою для здорового розвитку кредитової кооперативи. Ця підводна скеля стає тим небезпечнішою, чим більше спосіб винагороди керуючих осіб або спеціяльні тантієми їх підштовхують до збільшування оборотів[2]).

Наші виводи читач мігби зле зрозуміти, якщо з них відніс би враження, що кредитова кооператива має притягати до себе лиш стільки чужого капіталу, як того потрібно для задоволення кредитової потреби членів. Вкладки ощадности, випозички і приймання депозитів повинні виходити поза потребу кредиту членів, бо надвижка запасу капіталу над його потребою дає можливість творити резерви для забезпечення ліквідности підприємства. Це є заходом для того, щоби в часах більших виповідань капіталу не було необхідним глядати кредитів в банків і в центральних кас. Творення резерв на обезпеку ліквідности відбуватиметься в кооперативах організованих централістично таким чином, що зайві гроші найдуть собі приміщення в центральній касі. Самостійно працюючі (необєднані) кредитові кооперативи будуть приневолені льокувати ці гроші в дисконті першої якости, в цінних паперах, в добрі на біжучому р-ку у банках то-що. При цьому треба зважати на те, що резерви ліквідности не можуть бути льоковані так рентовно, як ті капітали, що служать для уділювання кредитів; далі й те, що льоката в цінних паперах загрожує безпечність в більшій чи меншій мірі через те, що курс паперів може впасти нище тої ціни, за яку їх куплено.

Ми підчеркуємо, що в зайвинах т. є в капіталах, які нагромаджуються в кооперативі чи навіть в центральній касі поверх потреби кредиту, скри-

[1]) Спеціяльне забезпечення кредитів (порука, застав) не є завше необхідне з приватно-господарських міркувань. Є можливе, що позичальник представляє вистарчаючу безпечність самою своєю особою, своїм майном, навіть без окремого заставу цього майна. Зате з товарисько-кооперативних мотивів треба стреміти до забезпечування усіх кредитів, щоби через неоднакове трактування членів не приводити між ними до непорозумінь.

[2]) Райфайзен боровся з тими явищами своїми відомими організаційними прінціпами (заборона або обмеження дивіденд на паї, почесність урядування, заборона тантієм).

вається поважна небезпека для безпечности тому, що стремління до зисків (що може родиться з бажання дивіденд і тантієм) приводить до шукання таких льокат гроша, з яких не зробивби вжитку фаховець банкового діла, коли хоче бути вірним свому обовязкові старанности.

3. Раціоналізація діловедення.

З ростучим розміром ділового обороту прибирає значіння справа раціоналізації діловедення. Треба приняти помічні сили, влаштувати контролю і цілу працю поступово механізувати, можливо навіть устаткувати машинами. Не одна кредитова кооператива стає в своїому розвитку на мертвій точці тому, що її справник самий уже не може подолати справ. З другого боку нераз терпіли кооперативи невдачі, хоч і збільшили свій персонал, та не вспіли налагодити контрольний апарат.

4. Комбінування кредитових операцій з товаровими.

У сільських кредитових кооперативах побіч грошевих операцій грають ще видатну ролю операції товарами (зокремаж закупочні), далі в деяких випадках спільне користування машинами. Таким чином кредитові кооперативи стають мішаними підприємствами, вони допускаються »протибанкових« операцій. Досвід показав, що сільська кредитівка, якщо обмежує свою діяльність на точно означений великий район і не виходить поза цей район теж у своїх товарових операціях, може добре існувати як мішана кооператива.

Др. Карло Гільдебранд, (перекл. К. Коберський.)

Проблєми кооперативної організації і практики.

Техніка кооперативної торгівлі в Німеччині.

Сітку своїх споживчих магазинів (склепів) більшість німецьких кооператив будує переважно на підставі обрахунку числа пайовиків, що живуть у районі і що їх може обслужити даний магазин. Зважають при цьому і на перспективи дальшого кооперування, а також беруть на увагу можливість конкуренційної боротьби (наявність близьких приватних роздрібних магазинів), звички споживача купувати в певному пункті, торговельне значіння місця, що його обирається для магазину, можливі обороти й. т. д.

Визначивши пункт, де відкривати новий продуктовий магазин, правління кооперативи, щоб устаткувати її всім потрібним, зокрема меблями, звертається до будівельної фабрики свого закупівельного союзу де є ріжні типи стандартного устаткування та умеблювання магазинів В цій фабриці воно й замовляє все, що потрібне для магазину.

Діставши замовлення, а також плян нової крамниці, будівельна фабрика закупівельного союзу сама (коли це потрібно) провадить ремонт і встановлює устаткования в магазині і вже цілком готовий здає його правлінню кооперативи. Правління кооперативи прагне зробити так, щоб раз ухвалений тип устаткування, фарблення, порядку, росташування шаф,

прилавків і т. иншого — механічно поширити й на всі инші новоодкривані магазини. Незначні ухили дозволяються лише залежно від ступня невідповідности росташування та місткости площі самих магазинів.

Така однотипність дає цілковиту змогу в процесі роботи зовсім безболісно перекидати персонал з одного магазину до другого, бо росташування товарів у магазинах однакове, і, значить, прикажчик, потрапивши до нового магазину, не буде витрачати часу, щоб обізнатися з новою йому обстановою.

У більшості приміщень для магазинів є, звичайно, крім самого магазину, ще й дві-три просторих кімнати-комори, що їх використовується на переховування товарів та на підготовку їх до продажу (заздалегідне розважування). Тут же стоять залізні стардартні шафи, де переховується верхній одях співробітників, а також стіл і невелика газова плита, де співробітники готують їжу підчас перерви.

Помічні приміщення устатковано полицями вздовж стін та скринями на переховування товарів, що надходять до магазину.

Якщо при магазині є пивничне приміщення, то в ньому переховуються запаси ріжних товарів, що швидко псуються (картопля, овочі і т. д.) Крім того, тут же в герметично закоркованому великому бакові переховується нафта. До баку проведено дві труби: одна з них іде на вулицю і через неї накачують нафту, що її доставляють із складів, друга труба йде в гору, в комору магазину, де встановлено смок, що через нього по трубі нафту подають до особливих герметично закоркованих циліндрів, місткістю приблизно 5 літрів. В низу циліндра є грант, а на самому циліндрі зроблено поділ на літри; таким чином продавець, видаючи потрібну кількість нафти, накачує її до циліндру і через кран видає потрібну кількість відповідно до поділу на самому циліндрі.

Росфасування товарів у магазинах роблять руками на великому столі, без особливого спеціяльного уладження, приладдя та машин, а розважують його на звичайних столових терезах (вагах).

Росфасовують переважно масло, крупи, борошно та инші товари. Взагалі ж у магазині до 60% товарів надходить в оригінальному фабричному упакуванні ріжною вагою, і їх не треба ще раз розважувати.

Прилавки (ляди) в самому магазині одсунено в глиб льокалю, і таким чином для покупців лишається чимало вільного місця; залежно від розмірів вільної площі, посередині або вздовж стіни, протилежної прилавкам, росташовано лави для покупців. Стіни магазинів звичайно фарбують світлою клейовою фарбою і до самого верху по лінії прилавків встановляють стандартні полиці, приміром у 5 ярусів; замісць незручних драбинок, до цих полиць прироблено висувні східці, при чому практично магазини використовують лише дві-три нижні полиці, а на решту ставлять звичайно бутафорію (порожні коробки, прикраси то-що).

Прилавки в магазинах роблять здебільшого широкі, приблизно 1—1¼ метра; невелику частину прилавка лишають зовсім вільною для покупця, щоб він міг покласти там свою покупку, торбу й инш. Решту частини прилавка використовують під виставку найбільш попитних харчових товарів, переховуючи їх під зеркальним шклом та ковпаками.

Головне, чого прагнуть при росташуванні товарів у магазинах — це дати споживачеві змогу самому, без будь-чиєї сторонньої допомоги бачити, який товар є зараз у магазині. Через те весь асортимент товарів росташовують на полицях, прилавках і вітринах так, щоб його зразу ж міг побачити споживач. Якщо ж товару в даний момент

немає, то і його бутафорію також здіймають з виставки. А що однотипність росташування товарів у ріжних магазинах кооперативи привчає до певного порядку й самого споживача, то йому зовсім немає для чого роспитувати, чи є якийсь певний товар у магазині, коли його не видно в даний момент на виставці.

Те саме спостерігаємо ми в Німеччині і що до цін. І це не тільки в кооперативах, а й у приватних крамницях. На всякому товарі, незалежно від того, який він — чи то рідкий, плинний, поштучний і т. д., є напис, де вказано ціну за певну одиницю виміру. Ціну написано виразно і ясно, так, що вона зразу вбирає в себе очі. Звичайного в нас »почому«, »скільки коштує« і т. д. — майже зовсім не почуєш у німецькому роздрібному магазині.

Часто магазини устатковано або спеціяльними автоматичними ледівнями, що їх рухає електроенергія, або ледівнями, зробленими в полицях стінних шаф. Таку ледівню зверху вкривають шторними засувками (як у американських столів) і вона цілком зливається з усім устаткуванням. Щоб накласти в неї леду, виймають усі товари, підіймають гранчасту дошку і в низ накладають його.

У значній більшості магазинів є автоматичні терези (ваги) а також різалки для сиру, шинки, ковбаси й т. инш.

Всі полиці виставки та прилавку гарно укладають товарами, і це надає магазинові охайного вигляду.

Ніяких поділів на відділи в самому магазині немає. Всі робітники видають покупцеві чисто всі товари, що є в даному магазині; спеціяльно ґастрономічного, бакалійного, овочевого й инших відділів, а так само і людей, що спеціяльно б працювали у цих відділах, немає. Так само немає й спеціяльних касієрів. Завідуючий магазином, що цілком відповідає за всю крамницю, сам, залежно від роботи, або сидить за касою, або ж призначає когось з персоналу.

Робочий день у кооперативах Німеччини — 8-мигодинний, магазини ж відкрито від 8-ої год. ранку до 7-ої год. вечора, при чім покупців перестають пускати до крамниці якраз о 7-ій год.

Робітники магазину мають 3-х годинну перерву; використовують її звичайно від 1-ої до 4-ої год., з дозволу завідуючого магазином, що кожного дня призначає час іти на перерву тому або иншому співробітникові, залежно від навантаження магазину. Суботами, — а це дні найбільшого допливу покупців, — завідуючий магазином з своєї волі скорочує обідню перерву, компенсуючи це скорочення в один з инших днів тижня.

В час, коли немає значного допливу покупців, персонал, вільний від роботи, розважує та готує товари на продаж.

Стояти і нічого не робити в час поза законною перервою категорично забороняється, до того ж треба мати на увазі, що крамницю прибирає сам персонал, (не миє тільки підлоги та вікон); так само він же прибирає та готує товари до продажу.

Одночасно слід відзначити, що майже в усіх магазинах Німеччини **категорично заборонено персоналові палити цигарки підчас роботи,** надто в продуктових крамницях, де цього **не дозволяють навіть і покупцеві,** бо тютюн зле впливає на якість товарів.

Особливих правил внутрішнього роспорядку немає, але майже в усіх кооперативах висить на стіні »памятка продавщиці« (в Німеччині чи не в усіх крамницях працюють жінки); в тій памятці визначено коло її

діяльности та завдань. Найбільш характеристичні в цій пам'ятці правила про ставлення до споживача. Ось де-які з них:

»Коли стоїш за прилавком, то завжди будь привітна і ввічлива з усіма«.

»Відповідай на привітання кожного, хто входить; як що знаєш прізвище, то вітаючись, називай на прізвище.«

»Як покупець іде з крамниці, то підрахуй усе, що він купив, не забудь нічого і не нараховуй більшої ціни, а так само не помилися і не постав меншої: першим ти шкодиш покупцеві, а другим свому завідуючому магазином, бо за всі товари відповідає він«.

»Побажай покупцеві всього найкращого«.

»Будь привітна з кожним покупцем«.

У тих самих правилах є також вказівки про догляд товарів та порядок їх в продажу, при чім зазначено, які саме товари особливо треба пропонувати споживачеві: »новопривезені товари,« »товари, що їх рідко хто питає,« »товари, що швидко псуються,« »товари, призначені на остаточний продаж« і т. д. Та проте, пропонуючи ці товари, не треба їх навязувати: робити це слід безперечно у ввічливій формі.

Кількість персоналу для магазину визначається середнім навантаженням товаром в 3 тис. марок на особу а також прагненням швидко і без затримки задовольнити споживача.

Контролю за персоналом покладено на завідуючого магазином, йому ж дано право систематично або несподівано ревізувати своїх продавців. Звичайно, практикують несподівані періодичні ревізії. Роботу магазину контролює спеціяльн. штат контрольорів при правлінні; цим контрольорам дано право перевіряти та ревізувати всі галузі діяльности магазину. У кожного контрольора є свій район; за цей район він і відповідає перед правлінням.

Порядок продажу товарів покупцеві в магазинах майже нічим не відріжняється від нашої системи, от хіба тільки те, що товар видають майже скрізь чистою вагою, а покупець одержує чек з докладним перерахуванням усього, що він купив; один примірник чека лишається в касі, а один видається покупцеві разом з товаром, щоб він міг в перший-ліпший момент перевірити, чи правильно взято з нього гроші,

Попит споживачів на ті або інші товари, що їх немає в магазині. німецькі кооперативи вивчають із записів прикажчиць у спеціяльні книжки, що їх потім переглядає завідуючий магазином, коли замовляє товари на складі.

В дні допливу покупців (пятниця, субота, дні виплати утримання) до магазинів прилучають резервний персонал, звичайно з колишніх продавщиць; крім того, напередодні видачі платні кооперативи приймають заздалегідні замовлення від покупців; для цього в пайовиків є спеціяльні книжки замовлень, куди вони записують усе, що їм треба купити, і потім передають ті книжки до магазину; приймаючи від них замовлення, магазин вказує час, коли вони можуть прийти і одержати впаковані та підраховані товари. Таким чином, усувається зайву штовханину і безкорисну витрату часу в торзі. Покупець у призначений час одержує свій чек, росплачується, забирає приготований товар і дома, коли схоче, перевірить правильність розрахунку з ним. Робітники прилавку німецьких кооператив заявляють, що на цьому грунті майже ніколи не було непорозумінь.

Цікавий досвід з заздалегідніми замовленнями провадить коопера-

тива у Ремшайді. Район обслуговування в неї дуже роскиданий і вона не може скрізь побудувати крамниць. Через те перед днями видачі утримання вона відряжає на автомобілі до дальніх районів свого члена правління та співробітника, що й збирають від пайовників замовлення на продукти на цілий тиждень. А другого дня, все підготовивши, кооператива розвозить товари по кватирах пайовиків, збираючи одночасно й належні з них гроші.

Достави продуктів до дому в районі росташування торговельної сітки німецькі кооперативи майже не практикують.

До магазину майже всі товари (крім молока, мяса та хліба) надходять у централізованому порядкові зі складу.

Склад встановляє для кожного магазину певно визначений день на тиждень, коли магазин має одержувати товари. Завідатель магазину за 2—3 дні до призначеного йому терміну складає замовлення на потрібні товари, зважаючи при цім на свої запаси, вимоги покупців та на те, що саме є на складі. А довідатися за то він може з щотижневої копії виказу надходження товарів на склад, що він її одержує.

В установлений для нього день експедиція приставляє йому замовлені товари. На склад зовсім не треба відряджати представника магазину, щоб відбирати товари: склад робить це сам. Приставлені товари завідатель магазину приймає лише зовні оглянувши та звіривши з накладним листом (фрахтом). Коли серед тижня товарів не вистачає знову, то їх приставляють до магазину на телефонну вимогу завідателя, але це трапляється не часто і такі вимоги вважається за наслідок нерос-порядности завідуючого магазином.

Самостійних закупівель завід. магазином робити не дозволяється. Однак, він має право робити замовлення в доставника на ті товари, що непосередньо від них одержує.

Підрахунок товарів у магазинах роблять сумовий; рахівництво провадить сам завідатель магазину. Раз на місяць він складає збірний виказ товарів, що надійшли, і руху каси та звіряє ці дані з даними центральної бухгалтерії. Коли записи тотожні, то складається акт, що його завіряє бухгальтерія і завідатель магазину.

Інвентуру товарів роблять два рази на рік. На »манко« встановлено $^1/_2\%$, при чім за заявою завідуючих магазином, норми цієї майже ніколи не використовується цілком; це почасти можна пояснити значною кількістю товарів, що їх одержується в стандартному опакуванні.

Опакувальний матеріял дається магазинові даремно. Завідуючому магазином рекомендують лише економно його витрачати та обережно з ним поводитися.

Запаси товарів у магазинах в середньому не перевищують двохтрьох тижневої потреби і однак, спеціяльного пляну роботи, що хоч орієнтовно встановлював би розміри оборотів з окремими групами товарів та нормальні їх запаси для даного магазину — в кооперативі немає. Все розраховано виключно на досвід завідуючого магазином.

Л. Дік. (Кооп. Життя).

Господарська хроніка.

Конюнктура. Літо 1928 р. пройшло в Польщі під знаком загального напружливого вижидання не лиш в области політики а й економіки. Торговельний білянс сильно пасивний, хоч помітне деяке ослаблення ввозу товарів із-заграниці. В краю загально констатується брак готівки і кредитові затруднення. Як стверджує офіційне видання »Konjunktura Gospodarcza« (2. зошит) приватна відсоткова стопа підвищилась доходячи в червні до 19¼ %, не дивлячись на урядово приголошену законну норму 12 %. Знаємо одначе всі, що і ці дані урядового органу дуже підкрашені, бо в дійсности голод на кредит значно більший і стопа відсоткова непомірно вища.

Брак гроша впливає на зменшення попиту за паперами на біржі; акції на загал упали в ціні. Безробітність як наслідок відсутности збуту хронічно придавлює лодзенську і шлеську текстильну промисловість; шлеський вугіль бореться важко за удержання свого ринку збуту в прибалтійських країнах, куди він замандрував в р. 1926 в час англійського страйку вуглекопів; англійський вугіль цілою силою намагається відобрати шлеському ці ринки. На цім грунті прийшло до гострої перепалки між провідними людьми англ. промислу і польського, та нарешті заговорено про необхідність порозуміння що до цін, бо обі сторони зрозуміли шкідливість конкуренції. Річ звичайна в системі капіталістичної торговлі.

Кількість занотованих безробітних в літню пору, як звичайно підчас жнив, дещо упала, виносячи кругло 100.000 душ.

Повільно але вперто йде зріст дорожнечі. В першій лінії йде помітне підвищення зелізничих особових тариф; за ним пішло підвищення цін за нафту і нафтові продукти. Вперто говориться про близьке подорожіння вугля, цієї основи промислу, і цукру.

Господарські затруднення примушуючи всякого до мобілізації власної готівки, приводять за собою зменшення довгореченцевих вкладів в банках і касах. Союз приватних банків (Варшава) подає, що в другім кварталі ц. р. сума вкладок безречинцевих виносила всього 17,9 міл. золотих, тоді як у першому чвертьріччу стояла на 57,9 міліонів!

Дальший ріст помічено тільки в бюджеті доходів держави, а саме з продажі монопольних артикулів. Фахова економічно преса Польщі зовсім серіозно вважає це явище позитивною ознакою конюнктури!

Приплив капіталу з Америки, започаткований відомою вальоризаційною позичкою, тривав до червня, відтак перервався. На загал не скривають розчарування що до наслідків згаданої позички.

»Do pożyczki stabilizacyjnej ogólnie przywiązywano nadzieję, że przyniesie ona znaczne obniżenie wygórowanej drożyzny pieniądza, jaka już oddawna stanowi największą bolączkę naszego życia gospodarczego. Dziś, kiedy od zawarcia pożyczki mija już blizko rok, zdawać by się mogło, że te oczekiwania zawiedzione zostały — przynajmniej w znacznej części« (Przegląd Gospod. ч. 17, стаття »Ciasnota pieniężna«).

Курс доляра. В курсі доляра Півн. Америк. Сполучених Держав протягом м-ців червня, липня і серпня важніщих хитань не помічалося Середня ціна залишилася та сама що й в минулих місяцях: 8,90 золотих.

Гуртові ціни на головні збіжжа на польских та визначніщих світових ринках (біржах) в часі між 16. VII. і 11. VIII. б. р. в долярах та квінтви (q.)

	Пшениця:				Жито:			
	1927			1928	1927		1928	
	1-6 VIII.	8-13 VIII.	16-31 VII.	6-11 VIII.	1-6 VIII.	8-13 VIII	16-21 VII	6-11 VIII.
Варшава	6·47	5·44	6·30	6·24	4·45	4·36	4 95	4·66
Познань	5·94	5·10	5·67	5·62	4 13	4 22	4·45	4·27
Берлін	—	—	5·89	5·64	5·25	5·14	6-16	5·55
Ліверпуль	6·10	6·20	5·33	5·07	—	—	—	—
Новий Йорк	5·58	5·75	5·16	4 75	4·30	4·43	4·62	4·40
	Ячмінь:				Овес:			
Варшава	—	—	5·58	4 87	4·47	4·52	5·58	5·53
Познань	—	—	4·40	4·32	4 62	4·54	4·87	4·07
Берлін	—	—	5·97	5·01	6·22	—	5·83	6·01
Ліверпуль	—	—	—	—	4·78	4·84	5·69	5·39

Довоєнні ціни (1913 р.) на середні ціни збіжа за 1927 подані були нами в ч. 5 Кооп. Республики ст. 243.

Як показує таблиця, ціни на всі роди збіжа і на всіх світових ринках продовжують п а д а т и оскільки зближаємося до сезону на нове збіжа. Падання цін не є нагле, а постепенне, але стале і досить швидке, як це бачимо з даних, що торкаються закордонних ринків. Виїмок творить Польща, де ціни на пшеницю у Варшаві і Познані після спаду в кінці липня трималися на одному рівні (6·24), а ціни вівса навіть зазнали значніших хитань, після підвищення з кінцем липня і початком серпня до 4·92 (в Познані) наступив наглий спад аж до 4·07. Це пояснюється тим, що до польських ринків не має сталого і правильного допливу збіжа, та тим що збір пшениці в цьому році виказує і вже дає відчути деяке зменшення в порівнанні з попереднім роком. Взагалі як на польських, так і на закордонних ринках помітна незорієнтованість; незапанувала досі жадна стала думка що до найближчих перспектив, а навпаки, колує богато суперечних поглядів. Настрій вижидання.

Місцеві ціни за збіжа, плачені продуцентам в Польщі та на західно-українських землях, відповідно до біржевих цін теж почали всюди спадати з виїмком Полісся, де вони ще більше пішли в гору (порівн. »Кооп. Р-ку« ч. 7-8 ст. 366). Таблиця дає образ змін, що зайшли в м-ці липні ц. р. в цінах на місцях (за квінтал в золотих):

	Пшениця:	Жито:	Ячмінь	Овес:	Картопля їдома	Картопля промислова
Польща (серед.) VII. 927.	55·94	48·44	43·50	42·55	15·87	11 56
» » VII. 928.	55·75	48·82	46·30	46·52	12·54	9·02
Варшава	51·38	46·83	45·57	45·81	12·66	10·14
Полісся	60·98	52·24	48·99	50·56	12·18	9·36
Волинь	54·26	47·26	42·80	42·89	10·57	7·32
Львів	55·70	50·59	46·76	47·31	13 33	10·21
Станиславів	55·00	46·81	43·95	45 05	12·29	9·17
Тернопіль	52·49	44·62	42·08	42 95	9·58	7·52

Звіринні харчові продукти в місяці липні 1928 в золотих:

	Свинина 1 кг.	Молоко 1 літр	Яйця 10 шт.
Варшава	1·99	0 27	1·33
Полісся	2·06	0·29	1·20
Волинь	1·87	0.29	1·04
Львів	1·76	0·29	1·11
Станиславів	1·81	0·30	1 06
Тернопіль	1·66	0·28	1·06

Торговельний білянс Польщі. В липні Польща привезла з закордону товарів на суму 288.195 міліонів золотих; отже закордонний привіз до Польщі дещо зменшився (порівн. данні за м-ць травень ц. р. в »Кооп. Р-ці« ч. 7-8 ст. 366-367), але також зменшився й місячний вивіз Польщі, бо в цьому місяці вона вивезла своїх товарів за границі на 201.522 міл. золотих, так що ріжниця з відємною характеристикою, за один місяць становить 86.673 міл. золотих; таким чином місячне сальдо торговельного білянсу зменшилося в порівнанні з попередніми місяцями на дещо більше як 8 міл. золотих; цебто наступило дуже незначне релятивне зліпшення.

Відсоткові стопи емісійних банків в деяких державах зазнали, як показує наступна таблиця, свіжих змін (старі дані див. в »Кооп. Респ.« ч. 3.).

	Стопа %:	Від дня
Австрія	6	27. 6. 1928
Болгарія	10	5. 6. 1924
Чехословаччина	5	8. 3. 1927
Данія	5	23. 6. 1927
Франція	3½	19. 1. 1928
Греція	10	7. 6. 1927
Голяндія	4½	12. 10. 1927
Іспанія	5	33. 3. 1923
Індія	6	21. 6. 1928
Японія	5·48	18. 10. 1927
Литва	7	8. 2. 1925
Лотва	7	1. 4. 1928
Німеччина	7	4. 10. 1927
Норвегія	5½	26. 3. 1928
Польща	8	13. 5. 1927
Португалія	8	28. 7. 1926
Росія	8	20. 4. 1927
Румунія	6	4. 9. 1920
Спол. Держави	5	13. 7. 1928
Швеція	4	30. 4. 1928
Швайцарія	3½	22. 10. 1925
Італія	5½	25. 6. 1928
Угорщина	6	26. 8. 1926
В. Британія (Анг.)	4½	21. 4. 1927

Довгоречинцевий кредит в Польщі Кредити, які уділює дрібним і середнім (польським) господарствам держ. Рільн. Банк Польщі, швидко зростають. Стан емісії заставних листів ДПБ. виносив 1-го січня 1926 року 0·2 міліона золотих, 1-го січня 1927 піднісся до 7·8 мил. золотих, а на 1 січня 1928 р. досяг 41·4 міл. золо-

тих. Протягом біжучого року сума уділених довготермінових позичок, амортизаційних на 8% або 7%, невпинно ступає в гору, досягши недавно цифри 100 міл. золотих, які були виплачені 20 тисячам позичальників. На 1 серпня ц. р. стан виданих короткотермінових (векслевих) позичок представляється цифрою 204,314.694 золотих, ріжно забезпечених. — Довготермінові позички в заставних листах та меліораційних облігаціях з 88,959.934 золотих досягли суми 96,573.886 золотих, даючи таким чином збільшення на 7,514.253 золотих.

Новий тип рільничого кредиту — та не для селян! 27 червня ц. р. увійшов в життя новий розпорядок президента польської держави (з дня 22 марта ц. р.) про »реєстрові рільничі застави« (D. U. R. P. ч. 38 поз. 360), а 24. липня ц. р. появилося до нього виконавче розпорядження. Суть цієї новини полягає в тому, що рільники можуть отримувати короткотермінову позичку під застав своїх продуктів і продуктів свого промислу. (Хочби вони находилися ще »на пни«). Розпорядок очевидно має на ціли помогти тим рільникам, що приневолені випродувати хліб ще до його зібрання; проданий дешево хліб спекулянти вивозять з Польщі за кордон, а на переднівку Польща знову голодує і привозить зза кордону те саме збіжжа, з Берліна, але вже за грубо вищі ціни. Терпить на тім і держава, бо такі вивозово-привозові експерименти підривають валюту та підкопують торговельний білянс Польщі.

Отже задумано створити свого рода гіпотеку, тільки не ґрунтову, а на продукти. Та як звичайно буває і тут вийшло на таке, що новий кожух шитий не для селянина, тільки для дідича. Бо послухаймо, як буде виглядати в практиці нова форма кредиту:

Реєстрова рільнича застава здійснюватиметься на підставі умови, заключеної на письмі в формі урядового акту, чи приватного, засвідченого нотаріяльно чи судово. В умові мають бути зазначені предмет застави і сума позички під заставу. В разі продажу заставленої річи віритель дістає першенство в претензіях до одержаної від продажі суми. Віритель може по умові відступити своє право иншій кредитовій інституції, якій і передає заставну умову.

Міністерське розпорядження установлює ті судові інстанції, яким поручається ведення заставних реєстрів, порядок провадження окремих для кожного господарства реєстрів і инші формальности, що дотичать документів, реєстрових книг, заставних знаків на річи для установлення їх тотожности і т. под.

Справу обставлено такими бюрократичними формальностями, що влучно пише »Gazeta Gospodarska«, орґан Центрального Господ. Т-ства у Варшаві:

„Gdyby drobny rolnik, który ma do zastawu jakieś kilka czy kilkanaście korcy żyta, sam miał załatwiać wszystkie przez ustawę przewidziane formalności, to miałby z tem tyle kłopotu i mitręgi. że odechciałobymu się kredytu zastawowego i wkońcu powiedziałby sobie: »gra nie warta świeczki; zastaw byłby rzeczą dobrą, gdyby nie było tyle z nim kłopotu«.

Повстає запитання, чи не краще тоді булоби, щоби полагоджуванням тих формальностей занялася сільська кооператива (кредитова), добуваючи для своїх членів цей кредит? — Але цього розпорядок не допускає.

Отже нове добродійство закона є новою привілеґією для великих земельних власників.

Приймати реєстрові застави (себто уділювати на них кредиту) можуть державні кредитові інституції, каси ощадности (самоврядні), ґмінні ощ позичкові каси, кредитові кооперативи та инші установи, які означить міністр скарбу.

В Київі будуватиметься корабельня. В звязку з поширенням кораблебудівельної програми найблищими днями в Київі почнуть будувати кораблебудівельнй верф. Окрвиконком відступив для початку робіт 150.000 карб.

Нова цигаркова фабрика в Харкові. Зношеність устаткування українських фабрик та їх невелика пропускна спроможність висувають потребу збудувати в Харкові нову міцну фабрику. Укртютюнтрест закінчив недавно конкурс на кращий проект фабрики. З 30 поданих робіт було визнано за годящий лиш один проект, за яким майбутня фабрика має бути величезним підприємством тютюнової промисловости.

Фабрику буде устатковано новими машинами з великою продукційністю. Тепер майже 40% операцій на тютюнових фабриках провадиться руками. В новій фабриці це виробництво має бути цілком механізоване.

Вважаючи за значну шкідливість умов праці на тютюновому виробництві на цій новій фабриці, передбачається найбільше забезпечити гігієнічні умови

праці. По цехах, де є тютюновий порох, буде установлено добру вентиляцію, що 5-6 разів на день змінятиме повітря. Вся фабрика має бути електрифікована.

Виробнича спроможність нової фабрики розрахована на 20,000.000 цигарок та 100 пудів тютюну у день при одній зміні. Вартість цієї фабрики вираховується від 4,500.000 до 5,000.000 карб. Навколо фабрики передбачається збудувати ціле промислове містечко: контора, техно-хемічна лябораторія, житлові корпуси, їдальня, клюб, кіно ітд.

Маємо поки що тільки проєкт, в яких на В. Україні дуже любуються. Не знати лише, як близьким є його здійснення.

Поклади інфузорної землі на Україні. Недавно відкрито поклади інфузорної землі в Сталінській окрузі. Інфузорна земля використовується для виробництва пробкових ізоляцій, що має надзичайно важливе значіння для електро-технічної промисловости. Зроблені перші спроби якости інфузорної землі в берлінській лябораторії фірми Сіменс і Гальске дали дуже гарні наслідки. З боку богатьох рудоуправлінь і експортних організацій відзначається велике зацікавлення інфузорною землею, що її можна буде використати для ріжних промислових цілей.

Виявлено великі джерела світильних ґазів. В районі Озівського узбережжа виявлено великі поклади світильно наливних газів, які можна використати для потреб промисловости. Найблищим часом окрвиконком остаточно розгляне питання про ту чи иншу форму експльоатації цих ґазів.

Semper idem (вічно одне). Що йно з бідою закінчено недавно одну »хлібокампанію«, себто скуп хліба урядовими і кооперативними органами, а радянська преса переповнена закликами до реалізації нового врожаю; мотивується це браком хліба по містах. Які були причини, що кампанія 1927/28 йшла так важко і доведено її до кінця тільки дякуючи спеціяльному урядовому натискові на село? Причина вічно одна: безцінність паперового гроша, примусові тверді ціни на хліб і вишрубовані в гору ціни промислових виробів. Не скриває цього всього »Кооперативна Громада« (ч. 2 за 1928 р.):

»До цього треба додати ще й те, що хоч продажні ціни на промисловий крам і було знижено, проте між цими цінами та заготовчими цінами на хліб усе ще був досить значний розрив...«

Далі йде звичайна демагогія, що, мовляв, ці обставини використала »куркульня«, яка перестала везти свої лишки хліба на базари та ще й якусь частку середняків підбила робити те саме (мовляв, середняк у більшости воліє продавати хліб дешево!).

»Тимчасом зближалася весна... Оце от і примусило було вжити незвичайних заходів до заготовлі хліба«.

»Ці заходи, тимчасово запроваджені з січня цього року, було скеровано проти тієї сільської куркульні та міських спекулянтів, що переховували богато хліба«.

»Та от погана весна цього року знову погіршила стан хлібного ринку, бо треба було широко допомогти бідняцьким та малосилим середняцьким господарствам пересіяти озимину й забезпечити засів ярових рослин. Це знову кепсько позначилося на справі хлібопостачання і через те в квітні потрібний був новий натиск, щоби збільшити заготівлі«.

Як виглядала ця поміч малосилим господарствам? »Вже й раніше, коли на місцях здійснювано надзвичайні заходи, там накази влади перекручували; особливо це виявилося в квітні. Через те часто порушувано навіть інтереси малосилих середняцьких шарів селянства і не дивно, що й вони були незадоволені нашою хлібозаготовчою політикою на селі«.

З дальшого бачимо, як виглядало це »перекручування«:

»подекуди почали вже були закривати базари, обходили двори, вишукуючи хліб (делікатний термін на реквізиції. Ред. Кооп. Респ.), примусово приділяли облігації селянської позики і т. д.«

Аж 19 липня ц. р. »Рада Народніх Комісарів Союзу РСР. скасувала дальше вживання адміністративних заходів до збільшення хлібозаготівлі..«. Жалко тільки, що Рада Н. К. не вспіла зробити цього раніше, як ще було щось взагалі до взяття з села.

Але не довго тревало каяття, бо вже через 4 дні після того, дня 23 липня 1928 українська Економічна Нарада запровадила нові »пересічні хлібозаготовчі ціни« на нову кампанію 1928/29 (максимальні ціни на хліб). Відома річ, що єдиною причиною цьогорічних хлібних клопотів держави є якраз ті ціни, що ніяк не відповідають цінам за промислові вироби (гл. вище слова самої Кооп. Громади). Ціни такі:

Жита пуд	95	Коп.
пшениці твердої	140	»
пшениці мякої	132	»
ячменю	92	»

вівса 80 Коп.

Ціни лише трохи вищі, як були в минулій кампанії. Врожаї того року на Вкраїні гірші, як були торік.

Головну ролю в цій кампанії має грати кооперація. Вона має закупити 73% всього хліба (С. Господарь і Вукопспілка), решту державні органи (Союзхліб і Олійжирсиндикат).

З життя української кооперації.

Огляд кооперативного руху в перемиській окрузі в 1927 р.

Кооперативний рух в перемиській окрузі датується ще з передвоєнних літ. Тоді повстали і дуже високо піднеслися кредитові кооперативи: Віра, Народній Дім, Міщанська Каса та иншого рода кооперативи, як Народній Базар, Краєвий Союз Господарських Спілок, Спілка для збуту худоби. Всі вони находилися однак в самому місті — Перемишлі. По селах було кільканацять кредитових кооператив і читальняних крамниць, які без стислої контролі, безпляново і незорганізовано вели сяку-таку роботу. Через те в першому потрясенні світової війни вони зникли, зглядно перервали свою діяльність. Правдивий кооперативний рух зродився щойно після світової війни, хоч теж без підготовки і щойно шляхом самодосвідництва прибрав певні організаційні форми і розпочав систематичну роботу. Сміливо можна сказати, що перше пятиліття кооперативного руху в Перемишлі — це пропаґанда кооперативної ідеї, підшукування і вишколювання людей до кооперативної роботи. Це була і є досі робота головно культурно-виховуюча а щойно в другому пятилітті вона починає прибирати форму й зміст економічної розбудови. Попри брак основного капіталу бракувало свідомих і чесних людей до кооперативної роботи. Найтруднішим було вщіпити в громадян пошану до добра, та розуміння виховуючого значіння контролі, як чинника узнання за працю, замісць перестарілого розуміння контролі, як переслідування. Теж не легко було вщепити дійсне розуміння спільництва. Ще в 1926 р. хвалилися кооперативи на спільних сходинах осягненою висотою зиску, що є рівнозвучне з визиском а тим самим противне головній ідеї кооперації. Сьогодні слідне вже справлення на праву путь. Вже не зиск а висота оборотів, не капітал а кількість членів і кількість відділів стають мірилом розвитку кооперативи.

Організаційний кооперативний осередок в Перемишлі обіймає ще досі повіти: Перемишль, Добромиль, Ярослав, а до 1927 р. і Мостиска. В слід за тим організаційна робота мусіла мати дещо инакші форми, як в повіті в собі замкненому. Спершу закладано кооперативи і ініціятиви повіт. осередку а рівночасно ширено ідею кооперації. Опісля організаційний осередок мусів звернути бачнішу увагу в напрямі вахування людей до праці в кооперативах вже основаних. Через то не мав сили і ще в більшій мірі фондів занятись закладанням кооператив. Закладав тільки там, де наспівали зголошення, а в 1927 р., де були до праці і проводу люде. В слід за тим

карта розміщення кооператив в перемиській окрузі представляється в той спосіб, що кооперативна сіть ростягнулася широко в цілій окрузі переважно попри добрі дороги і залізничі шляхи з великими тут і там прогалинами. Тим самим в самому перемиському повіті є заледви 51 кооператив на 90 громад, в яких мусять стати українські кооперативи. Ціла західна часть повіту мала до 1927 р. заледви одну і то занепадаючу кооперативу, а зараз є їх чотири. Причиною цего є тяжкий доступ, малі села, темнота, брак на місцях хочби кількох одиниць до праці, а до того організаційний відділ П. С. К. не мав достаточних фондів, щоби посвятитися вихованню тої закутини. Там потрібне не тільке живе слово на викладах і курсах, але таки робітники на місцях. Рік 1928 має за завдання опанувати й ті закутини.

В цілій перемиській окрузі було в 1927 р. 66 сільських кооператив господарсько-споживчих, які обєднують 3905 господарств на всіх 10211 господарств, отже обєднує кооперація 38% господарств. Всіх членів числить с.-г. кооперація 4265, отже пересічно на одну кооперативу припадає 64 членів. Коли візьмемо під увагу величину господарств, то найбільше членів є понище 5 моргових господарств — 1951 а повище 5 морг. посілостей — 1113.

На 45 кооператив прибуло 753 членів, пересічно 16 в одній кооперативі, а убуло 227, пересічно 5 на одну кооперативу; то на 66 кооператив прибуло пересічно 1056, убуло 330, отже зросло число членів в 1927 р. на 726 членів.

Дальші статистичні дані відносяться до 45 кооператив, які зложили білянси і статистику. В тих кооперативах уділи виносять 21.968.50 зол., пересічно на одного члена 5 зол., а на кооперативу 488 зол. Запасний фонд має 48.744.82 зол., пересічно в одній кооперативі 1083 зол., а на одного члена 11.42 зол. Власне майно 47 кооператив виносить 70.713.32 зол., пересічно одна кооператива має 1.571 зол., отже 66 кооператив має мати власного майна на 103.686 зол.

Загальний оборот 45 кооператив мав:

на приходах	1.761.560.80	зол.
„ розходах	1.756.345.91	„
Загальний оборот . . .	3.517.906.71	зол.

Пересічно на одну кооперативу припадає 74.849.07 зол., а на одного члена 824,83 зол. Чужого майна було на 96.582.61 зол. Отже відношення власного до чужого мається так, як 1 : 1.7, значить в сільсько-господарській кооперації обертають досить значним чужим капіталом з огляду на мале число членів і низькі уділи.

Всі 66 кооператив зложили на уділи до Повітового Союза 4.211.07 зол., а повинні зложити принайменше половину своїх уділів, т. є від 45 кооператив (а є 66) 10.984.25 зол.; коли взяти половину цілого майна, то Союз повинен мати не 4.211.07 зол., а 51.343 зол. Тоді инакше виглядалаб організаційна робота в повіті.

Кооперативи (45) закупили:

товарів за	854.143.57	зол.
перетворів за	168.373.67	„
трафіки за	158.107.76	„
Молоч. приборів за	129.818.45	„
Разом	1.310.443.45	зол.

З цього закупили в кооперативних установах на 392.683.41 зол. Отже

що до закупів товарів маємо 45% торговельної карности. Причиною цього є в части боротьба в самім центрі серед інтеліґенції про впливи на селах. Деякі круги інтеліґенції за всяку ціну стараються поборювати кооперативний осередок ізза того, що в ньому є їм несимпатичні люде, а на відворот ті в осередку не мають охоти уступати. Оттак амбіція одних і других сильно затяжіла на кооперативній роботі, де саме той двобій за впливи зводиться. В таких відносинах годі вимагати від організаційного відділу якогось чуда, бо, мовляв, старші ніде не слухали молодших без огляду на те, що молодші мають в кооперативній роботі найбійльше досвіду. Отсей 55%-ий недостаток карности повинен як найбільше промовити коли не заповною згодою, то принайменше за телєрантністю в кооперативному житті.

Торги тихже кооператив виносять:

товарами	877.701.52 зол.
перетворами	313.766.02 „
трафіки	166.168.10 „
Разом	1.357.645.64 зол.

Пересічно на кооперативу 28.886.07 зол., на день 79.31 зол., або один член взяв участь в обороті товарами в кооперативі на суму 318.32 зол., а господарство на суму 132.95 зол., що є теж мінімальна квота. Причиною цього є несвідомість кооперативних завдань у проводу кооператив, який або лихий товар поза Союзом доставляє, або в гоненні за зиском високо калькулює товари.

Кооперативи узискали надвишки 125.810.15 зол., а страти виносили 1.928.03 зол., податків заплачено 12.337.62 зол. Коли візьмемо ще під згляд борги на квоту 37.535.08 зол., то такий кредит це теж чимала матеріяльна підмога для села без процентів, векслів і табулярних видатків. (Державні позички в повіті в найгірший час виносили 45.000 зол.). Богато нарікається, що кооперативи платять за високі податки; держава повинна підпирати кооперативний рух, а податки вже й так заплачені при гуртових закупах; але коли податки в тому випадкові виносять 12.337.62 зол., то добровільний податок у формі тютюневих виробів виносить аж 166.168.10 зол., що робить на одного члена 39.19 зол.! Коли візьмемо під увагу, що було тільки 23 трафік, а в додатку в кожному селі є більше трафік, то можемо собі представити, кілько гроша пускає село з димом. (Одна кооператива виказує 16.422.06 зол. на торгах в трафіці, а там є ще яких 4 трафіки). Колиб обмежитися в куренні тільки на 1/3, то можнаб заощадити тільки, кільки кооперативи заощадили на всьому своїому обороті, виключаючи посередників.

Кооперативи затруднювали 54 робітників в головному занятті, а у 2 разах тільки, як у побічному занятті.

Завдяки кооперативному рухові повстало нових сільсько-господарських кооперативних підприємств: 9 молочарень, 1 дахівкарня.

Кооперативи посідають, як народній прибуток недвижимости, у книжковій вартости 28.328.70 зол., а движимостей на 31.792.47 зол., разом на квоту 60.121.17 зол. До спільного ужитку має 13 кооператив ріжні с.-г. машини: сівалки, трієри, культиватори, поминаючи дрібне приладдя, як сонди. Це не богато, але коли взяти під увагу короткий час і те, що з тим стисло лучиться, не тільки користь в господарстві членів, але заразом пропаганда господарського поступу, то це кольосальний поступ в перед.

Слід згадати культурно-освітну та організаційну роботу кооператив:

малі ще успіхи, але всеж таки слідні перші кроки: 3 вистави, 8 курсів господарських, 68 рефератів, 331 засідань Управ, 306 засідань Надзірних Рад, 101 засідань контрольних Комісій, 40 Заг. Зборів, 28 кооперативних нарад, 10 кооперативних свят, 68 ревізій від П. С. К. і 43 ревізій від Ревізійного Союза, пост повітового аґронома в повіті, який в 19 селах заложив 59 досвідних піль, пропаґанда штучних навозів скочила з 6.5 ваґона в 1926 р. на 36 ваґонів в 1927 р. і т. п. Отсе докази, що кооперація попри економічні незначні здобутки дала селянам далеко більші духові набуття. Однак далеко ще по селах до якоїнебудь кооперативної свідомости. Відносно мале число членів, незначні обороти, брак зрозуміння створити сильний організаційний повітовий осередок — отсе біжучі недомагання, які належить зліквідувати. Кооперативи самі того не виконають. Мусять вже раз зрозуміти вагу зміцнення повітового осередку, свідомо з ним співпрацювати і спомагати, бо від того залежать дальші успіхи.

Одним з недомагань зі сторони кооператив є брак вміння виконувати точно свої обовязки. Тому напр. наше зіставлення відноситься тільки до 45 кооператив згл. 47 а недостає аж 19 — отже ще 33% точности і почуття обовязків. Коли однак згадаю, що в минулому році тільки 16% сповнювало свої обовязки, а того року осягнено 66%, то сподіюся, що статистичний огляд за слідуючий рік 1928 буде обіймати точний перегляд здобутків і змагань усіх 100% кооператив. Змогли ми в 1927 р. досягнути чистого організаційного здобутку 66%, то в 1928 р мусимо спромогтися на дальших 34%, аби осягнути кругле, точне і ясне 100% осягнень кооперативного змагання в перемиському районі так на полі економічному, як і культурно-освітному.

Інж. Іван Лапчук
референт організаційного відділу П. С. К.
і с. г. справ в Перемишлі.

Контрольні цифри (плян операцій) кооперації на 1928-29 р. Плянова комісія Сільського Господаря (централі с.-г. кооперації) розробила контрольні цифри системи с.-г. кооперації на 1928-29 р

За контрольними цифрами обороти с.-г. товариств по постаченню складатимуть в наступному році 190,000.000 карб. проти 136,000.000 карб. в біжучому році. Відповідні обороти у союзів мають збільшитися з 113 міл. карб. до 196,4 міл. карб., а у кооперативних центрів з 79,6 міл. карб. до 149,2 міл. карб. Значно також мають збільшитися й обороти с.-г. кооперації по збуту с.-г. продуктів.

В наступному році обороти с. г. т-в. по збуту малиб збільшитися з 300,3 міл. карб. до 355,8 міл. карб. Нарешті обороти по збуту у спеціяльних центрів і Сільського Господаря малиб збільшиться з 228,5 міл. карб. до 299 міл. карб. За контрольними цифрами орієнтовчні загальні обороти системи с.-г. кооперації в наступному році складатимуть понад 1.500 міл. карб. проти 1.160 міл. карб., себ-то збільшаться майже на 40 45%.

В галузі фінансової роботи с.-г. кооперації за контрольними цифрами на наступний рік передбачається підвищення розміру пайових внесків. У с.-г. т-в до 10 карб. на пайовика, в скотарсько-молочарській кооперації до 5 карб. з корови, в плодоовочевій до 20-24 карб. з дес., в буряковій до 8 карб. з дес. в птахівничій до 1 карб. від пайовика в насіньовій від 10 до 15 коп. з дес. насіньової площі і від 15 до 25 карб. з юридичного члена кооперації. В рибальській кооперації пайовий внесок вставлюється від 5-20 карб. на пайовика, в залежності від виду рибальського товариства.

За контрольними цифрами мобілізацію пайового капіталу системою с.-г. кооперації повинно довести на кінець 28-29 р. до 23,000.000 карб. проти 13,000.00 карб. на 1-о жовтня біжучого року. Крім пайового капіталу передбачається організація спеціяльних капіталів у с.-г. кредитових товариств.

Взагалі від населення в наступному році пайові внески і внески в спеціяльні капітали мають досягти по системі с.-г. кооперації 46,8 міл. карб., а разом з вкладами в с.-г. т-вах 66,800.000 карбованців.

З життя чужої кооперації.

Ювілей Центрального Обєднання чехословацьких сільсько-господарських кооператив. 1928 рік — десята річниця державної самостійности чеського і словацького народів — є разом з тим ювілейним роком для чехословацької кооперації. В цьому році вона святкує два ювілеї двох найважніших своїх віток: трийцять літ існування і розросту сільсько-господарської і двайцять літ — споживчої кооперації.

Сільсько-господарська кооперація відбула своє свято 20 травня цього року урочистим Зібранням делеґатів сільсько-господарських товариств з усіх кінців республики. На святі були також присутні, крім заграничних гостей — представників сільс.-госп. кооперації Бельґії, Болгарії, Франції, Південнославії, Польщі та Румунії, від міжнароднього уряду праці та від недержавних народів Лужицьких Сербів і Українців (проф. С. Бородаєвський) — представник правительства, міністр хліборобства проф. д-р. Срдінко, президент парляменту Й. Малїпетр і богато заступників війська, урядів, міста Праги, наукових і економічних установ, освітніх і кооперативних організацій та окремих визначних осіб. Збори відкрив і провадив ними голова сільсько-господарської централї (Ustřední Jednoty) інж. Ф. Кліндера. Ціле зібрання перетворилися в неперервний спонтанний вияв надхнення, виразом чого були й численні привітні промови. Підкреслено між иншим морально-виховуюче значіння кооперації, котра свої матеріяльні засоби дає на службу ідеалам і цілям — освіті села, культурі в господарській його чинности, та вихованню характерних особистостей, яких вже село дало державі.

Сільсько-господарська кооперація, що відзначається високим степенем кооперативної карности і організованости, нараховує в ц р. понад 20.000 кооперативобеднаних в найсильнішій з кооперативних централь цілої республики, якою є „Ustřední Jednota hospodařskych druzstev“ з заг. оборотом 1.527.090.424 кор чеських. До урочистих днів видала ця централя в в побільшеному розмірі святочне 21-е число свого органу „Zeměděłske družstevní listy“, присвячене оглядам її ріжнородної діяльности на протязі 30-х років, споминам про початкові кроки с.-г. кооперації на Чехах і т. под., що приносять богато цінного і повчаючого матеріялу.

Двацятиліття »Центрального Союза чехослов. (робітничих) кооператив« (Ustředního Svazu čsl. druzstev). В днях 16. і 17. червня святкувала чеська робітнича кооперація 20-ліття свойого існування. Союз, названий у заголовку, був заснований в р 1908. В р. 1927 Союз обеднував 1.139 ріжного типу кооператив, в головнім числі споживчих, з гуртово-накупочною централею в чолі, та помічними установами: ревізійно-інструкторською, центральним банком і асекураційною централею. Весь кооперативний апарат Союза згуртував 452.814 фізичних членів; торги за товари виносили 1,2 міліярда ч. корон; уділи членів 76 міліонів ч. к., резервові фонди 51 міліонів, а вкладки членів у споживчих кооперативах і централях 199 міліонів ч. корон.

Свято зачалося урочистим відспіванням пісні „Честь Праці“ та „Інтернаціоналу“. В святі взяли участь крім офіційних представників держави, численні закордонні гості від кооперативних союзів ріжних країв. Як доносять „Zeměděłskè druzstevní listy“, орган сільсько-господарської кооперації Чехословаччини, вітав зїзд теплими словами також інж. Кліндера „староста“ „Центрокооперативу“ і «Ustřední Jednoty Hospod. Druzstev“. Названий кооп. часопис пише слідуючі знаменні слова:

„У всіх тих промовах висловлювалася радість з досягнення успіхів робітничої кооперації. Нас радує ця взаїмність у праці і добрі взаємини, які лучать нашу (с.-господарську) кооперацію з кооперацією робітництва, і ми бажалиби собі, щоби ці обопільні взаємини були щораз дружніші не лиш в области ідей, а і практично, особливо тепер, коли ми започаткували рішення проблеми найтіснішого звязку між продуцентом і споживачем (підчеркнення наші — Ред. К. Р.). Про цю справу говорив у своїй привітальній промові староста Центрального (с.-г.) Союзу інж. Кліндера і зокрема підчеркував, що потрібно взаїмного довіря, яке можна набути через пізнання себе. Коли ми зійшлися на міжнароднього полі (промовець має очевидно на думці женевську господ. Конференцію 1927 р. — Ред. К. Р.), то тим більше нам треба зійтися дома. Основою цієї акції очевидно мусить бути взаїмне справедливе оцінювання праці“.

Велике діло господарського порозуміння між селянством і робітництвом.

Ми вже в нашому журналі кілька разів звертали увагу наших читачів на великої ваги сучасну проблєму порозуміння між двома основними відламами кооопературного руху: кооперацією сільськогосп. продуцентів і міських споживачів. Цій величезній проблємі присвячено теж увагу на світовій економічній конференції в Женеві 1927 р. та на міжнародному кооп. конґресі у Штокгольмі, де ухвалено резолюції в напрямі співпраці обох цих галузей кооп. руху працюючого населення. Тепер маємо можливість занотувати вже перший визначний практичний крок в цій справі.

Зробили його: »Kooperatiνa«, торговельна централя чехослов. сільськогосподарської кооперації, і »V. D. P.« або Гуртова Закупочна Централя споживної кооперації, обі з осідком у Празі, заключивши між собою умову про співпрацю. Умова звучить:

1. Обі організації утворюють 4-членний виділ для полагоджування справ, що входять в обсяг умови.

2. З умови виключаються справи що не лежать в компетенції обоїх організацій.

3. Виділ буде розглядати усі торговельні операції, що можуть вестися спільно, особливо імпорт товарів, зокрема збіжжа і паші.

4. Центральні кооп. установи обовязуються обопільно респектувати торговельні звязки, які кожна з них веде зі своїми членами і кожна з них повинна повідомляти другу про торгов. зносини, які вона матиме з членами другої організації.

5. Кожна сторона обовязується покривати свою потребу в товарах, які є в другої, у неї і в кожнім разі дати їй першенство, якщо умови кооперативної організації є однакові з умовами приватної торгівлі. В додаток до цієї умови обі сторони обмінюються цінником товарів.

6. Обі організації старатимуться систематизувати свої обопільні відношення; що торкається закупу с. господарських продуктів національного походження, то ті закупки по скільки можливо будуть централізувані в »Kooperatiνa«. Для влекшення збуту цих продуктів ця остання улаштовує пригожі організації у великих центрах споживання.

7. Щоби улекшити торговельні зносини, »Kooperatiνa« стає членом V. D. P. і на відворот.

8. Спільний виділ буде займатися питаннями, що відносяться до використання і розподілу с. госп. продуктів на можливо кращих умовинах.

9. Спільний виділ буде займатися також питаннями раціоналізації підприємств обох організацій. Обі сторони будуть собі взаїмно подавати до відома дані для калькуляції коштів виробництва і розподілу. Ця співпраця буде організаціям улекшувати контролю їх власних підприємств, як також підприємств приватних; разом з тим вона даватиме їм змогу збірати необхідний досвід в области продукції.

Такий текст заключеного в Празі ділового договору. Нема в ньому поетичних фраз чи навіть загальніших ідеольогічних формулювань, але самий його сухий зміст, являється »поезією в прозі«, коли можна вжити цього вислову. Тих кілька сухих точок умови свідчить про дуже вже далеко поступивше наближення двох кольосів чеського народно-господарського життя (V. D. P. — найбільше в Ч. С. Р. підприємство споживчої бранжі, »Kooperatiνa« — теж величезна установа), — яке сягає вже навіть в тайни калькуляції їхніх підприємств. Чеський нарід, даючи живі докази солідности особливо в економічній ділянці, дав і тут доказ зрозуміння духа часу; чеське міжкооперативне порозуміння, можна бути того певним, не буде пустим словом.

Чеська кооперація веде перед по лінії, яку вказує життя і можна бути певним, що її крок буде зразком для инших країн на цьому дійсно історичному шляху. Ділове обєднання двох кооперативних струй стане на стільки могучим господарським фактором, що справа усуспільнення товарообміну перестане вже бути проблємою далеких часів, ставши реальним фактом біжучого дня.

Чеський кооперативний пакт має ще й друге значіння. Він стався між кооперацією, в якій переважає соціялістично-комуністичний провід і кооперацією що находиться в руках аґрарної партії. Так найшли спільну мову в господарських справах течії, що себе різко поборюють (і не без причин) в політичній ділянці. Новий приклад, що може культура.

Польська кооперація в Галичині перед обєднанням. Польська рільнича кооперація в межах бувшої Галичини є розбита між кілька організацій: Краєвий Патронат Рільничих Спілок у Львові (каси Стефчика і молочар. спілки), Związek Rewizyjny Spółdzielni Rolniczych у Кракові, Związek Rewizyjny Spółdzielni Rolniczo-Handlowych у Львові (обі ці організації обєднують т. зв. »Рольнік«-ів себто збутопостачальні кооперативи з повітовим районом діяльности) і врешті Związek Rewizyjny Spółdzielni Kółek Rolniczych у Кракові. Кромі цих організаційних централь існують фахові осередки: Syndykat Rolniczy (централя »Рольників« в Кракові і Związek Ekonomiczny Spółdzielni Kółek Rolniczych теж у Кракові.

В районових осередках в краю побіч »Рольників« існують »складниці«, себто гуртівні Кулок Рільничих, як підприємства централі К. Р. Таким чином існує паралєлізм організації на 2 і 3 ступні торговельної діяльности і конкуренція організаційно-ревізійних централь.

Невигода такого стану річи приводить від довшого часу в польським рільничо-кооперативнім світі до розмов на тему бажаности обєднання цих організацій. Розмови стали живіші особливо, коли прийшло до злиття двох рільничих організацій: Малопольського Товариства Рільничого (централя Кулок Рільничих, як господарських корпорацій) з Товариством Господарським Сх. Малопольщі — в одну (під назвою Малоп. Товариство Рільниче з осідком у Львові).

Справа ця була предметом дебат на зїзді »Związku Rewiz. Spółdzielni Rolniczych« у Кракові 21. червня ц. р. і хоч проти негайного обєднання були висловлені критичні думки, ухвалено м. и. такі резолюції:

1. Заг. збір вважає бажанним обєднання 4 Ревіз. Союзів а саме: Краєвого Патронату (Львів), Ревіз. Союза Рільн. Кооп. (Краків), Ревіз. Союза Рільн. Торг. Кооп. (Львів) і Ревіз. Союза Кооп. Кулок Рільн. (Краків).

2. Заг. збір висловлює також побажання відносно обєднання Рільничого Синдикату з Економ. Союзом (у Кракові) та »рільничо-торговельних спілок« по повітах з повітовими складницями Кулок рільничих.

Отже стоїмо на передодні нового обєднання польських економічних сил в нашім краю. Не зашкодилоб і Українцям мати це на увазі там, де побіч себе існують кооперативні установи з однаковими завданнями і однаковим районом діяльности.

Два Центросоюзи в Москві. Досі в Союзі радянських республик не було обєднуючого всесоюзного осередку для кооперації на терені цих республик. Претензії до цієї обєднуючої і провідної ролі виявляв московський Центросоюз. який бажав собі і організаційно підпорядкувати більше-менше автономні досі кооперативні центри поодиноких республик Союзу. І фактично йому належав по старій всеросійській традиції, коли не повний авторитет і зверхність, то принаймні престіж найвищої, бо економічно найсильнішої кооперативної інституції. Що стан справи був такий а не инакший, це стверджує також д. А. Генкін в ст. »Утворення всесоюзного кооперативного осередку« („Кооп. Будівництво«, ч. 15 за 1928 р.), коли каже, що „для Центросоюза стан річей обєктивно складався так, що по деяких питаннях і моментах кооперативного руху і бсдівництва Центросоюз повинен був виступати в ролі загальносоюзної кооперативної інституції«. Факт підлягання московському центрові був для української кооперації лише обєктивним вислідом політичної дійсности і становища України в Союзі, її кольоніяльної залежности від Метрополії.

Українська кооперація мусіла de facto узнавати те положення, хоч »субєктивно« може з ним і не годилася, бо »в цьому напрямі діяли численні чинники«, проти яких недозволялося виступати.

Д. А. Генкін, ставлячись з як найбільшим респектом до Центросоюзу, й вичислюючи всі моральні і инші його якости та заслуги. які ніби то промовляли за формальним акцептуванням його всесоюзного значіння, лише між иншим згадує про те, що »найчоловніші галузі нашої радянської промисловости є загально-союзні формування, що виробництво і збут переважної і важливої маси товарів скупчені в руках трестів і синдикатів загально-союзного значіння«. Все це натурально сприяло в найвищій мірі тому фактичному станові переваги московського осередку і, розуміється, обєктивно причинялося до піднесення його на так імпонуючу п. Генкінові височінь.

Відомо, що укр. кооперативні осередки пручалися, бо, розуміється »субєктивно«, не бажали підлягати московському зверхникові. Вони противилися як могли, та вели затяжну боротьбу проти нічим неоправданих замірів перетворення Центросоюзу у всесоюзний осередок; боролися в самих легальних і льояльних формах, що іменуються дуже не означеним терміном »дискусій«.

Вислідом цих дискусій було те, що

Центросоюз на 41 зборах своїх уповноважених не просто і не на словах, а на ділі, і не лише по суті, а й по формі таки перетворився у всесоюзний Центросоюз, навіть не змінивши при тім в основі своєї назви, що є дуже показним явищем. А для замилення очей утворено для Р. С. Ф. С. Р. цебто для Московщини (не для Союзу радянських республик!) ніби окремий Центросоюз — очевидно при старім Центросоюзі.

Ось так виглядає ніби то нова перемога союзницької ідеольоґії і відстояння псевдо-самостійности укр. кооп. руху. А в дійсности це є черговий трюмф московського великодержавницкого шовінізму в ділянці кооперативної організації і життя.

Люди типу А. Генкіна себе і других, таких же, переконують, що »не може бути й мови про те, що утворення союзного центру є лише дрібна поправка до того, що було і що це є лише формальне утончення структури Центросоюза« і викладають той факт, як величезний здобуток укр. кооперації; анальоґічний впрочім до політичного здобутку тих часів, коли подібнож Росія була номінально перетворена в Союз республик.

Серед книг і журналів.

»Кооперована Громада«, Двотижневий журнал сільсько-господарської кооперації та кредиту. Видають »Сільський Господар« та »Україбанк« (зам. »Кооперованого Села« і »Кооперативного Кредиту«). Почав виходити від липня ц. р. в меншому від попередніх розмірі, здешевлений і значно спопулярізований так що до мови, як і змісту, але одідичив від них той самий казьонний напрям. Ч-о 1-е появилося 18 липня, а ч. 2-е 18. VII. (очевидний недогляд, має бути мабуть 1. VIII.).

Перше число нового часопису переповнене статтями про актуальні на Радянщині справи в области сільсько-господарської діяльности і политики: хлібозаготівлям та засівній кампанії; обговорюються дотичні питання в звязку з тісно сполученими з ними проблємами кредитування сільського господарства та і їх практичне, доцільне розвязання за даних обставин (маємо на увазі головно масову загибель озимини на весні цього року). Цим питанням присвячена стаття Н. Скалиги: »Наслідки весняної та заходи до здійснення осінньої засівної кампанії«. Практичні, методичні вказівки для місцевих кооператив в тій же справі подає ст. А. Гонтаря: »Що має робити с.-г. кредитове товариство для осінньої засівної кампанії«. А про анальоґічні завдання говорить дальша ст. О. Тура: »Організовані незаможники — про колєктиви та осінній засів.

Друга половина числа приносить ряд статей про хлібозаготівлі; деякі з них мають не лише господарський, а передовсім політичний інтерес. В цьому відношенні загальний тон журналові (треба думати також новій політиці на Україні) задає ст. М. Чернова, автора з високим офіційним становищем на Ряд. Україні: »На нову хлібну кампанію — з новим апаратом«, — гідна більшої уваги. З неї ми довідуємося, що збір хліба за нової кампанії має піти до повної розпорядимости всесоюзної, а як слідує з дальнішого контексту — в суті річи московської організації, яка має повстати не більше не менше як »злиттям теперішніх державних організацій« (підкр. наше — Ред.). Тут автор налічує їх 11; при чому дві загально-українські установи фіґурують на рівні з московськими провінціональними установами тогож характеру. І так вже не федерують, а просто зливають в єдину, неділиму організацію, яка має носити назву: »Союзхліб.« Апольоґет цієї вправді далекосяглої реформи, автор щойно цитованої статі, намагається представити її вже просто, як державну вимогу Союзу, для добра розуміється »нашої країни« (!?). При тому мається на увазі »запровадити сувору диктатуру держави над хлібом і що до його витрачання і що до його заготівлі«. А далі читаємо буквально таке: »Це значить, що кожне розпорядження Союзного Наркомторгу — обовязкове для виконання і український уряд не може його відхилити, ні затримати, а може лише оскаржити, не припиняючи виконувати самого розпорядження. (Підкр. наше Ред). Щира фраза, яка сама за себе говорить. Це признання ставить остаточно точку над і там, де слід було найскорше сподіватися. Так пише »Народній комісар торгу УСРР.« (Порівн. інші анальоґічні і маркантні заходи для утуження союзних звязків — в цьомуж числі »К. Р.« у відділі »Господар. Хроніки«).

Закінчується число менше цікавими для засадничих точок погляду, але безсум-

ніву більш відбиваючими місцеве життя матеріялами у формі дописів і хронікальних заміток.

Число 2-е цього часопису носить той самий характер і редаґовано теж по лінії більше всесоюзних інтересів, як української кооперації і економіки; хоч змістом є більше ріжноманітне і на загал цікавіше своїми конкретними даними і тим, як справді редакції удається справитися з головним завданням уложеним їй Ц. К. К П. Б. У. щодо популярізації журнала і наближення його до масового читача — тіснішого підходу до селянина з новими, як бачимо, напрямними в господарській політиці.

БОЛЮЧІ ВТРАТИ

Гайнріх Кауфман, провідний муж, ідеольоґ і практик-організатор німецької споживчої кооперації, 25-літній голова правління Центрального Союзу С. К. (Zentralverband d. Konsumvereine), засновник і провідник заслуженого »Видавництва нім. спож. кооперації«, автор числених брошур і летючок та обємистої історії кооперативного руху — помер 2. липня 1928 у Ґамбурґу, місці осідку названих установ, виконуючи до останньої хвилини підняте життєве завдання, не дивлячись на важку недугу і перебутих кілька операцій. Перед смертю висловився:

»Я не оставляю Центрального Союза безпомічною сиротою: він стоїть так кріпко на ногах, що не потребує підпори«.

Про смерть бл. п. Г. Кауфмана заговорила уся кооперативна преса. Орґан Zentralverband-у писав:

»Він був своєрідним змішанням найсухішої практики і найживішої теорії. Він не знав »зеленого стола«, він все черпав повними руками з досвіду щоденного і ділового життя і при тім вмів формулювати теорію так блискуче, як мало хто. В потрібний час в нього находилося стільки непохитного ідеалізму, стільки крицевого оптимізму, що можна було думати — в цієї людини дві душі... Це є тайна праці й успіхів цієї людини«...

Орган Райфайзенського Союза присвятив померлому ось такі теплі стрічки:

»Покійний стояв 25 літ на чолі Союза. (Від його створення 1902 р. після Крайцнакського зїзду, коли споживча кооперація відділилася від Союза Шульце-Деліча — Ред. »Кооп. Респ.«)... його діяльність виходила широко поза рямці споживчих кооператив. Він зробив неоціниму роботу для всеї кооперації усіх напрямків. Обєднання всеї кооперації у спільному »Вільному порозумінні« (Freier Ausschus) було по части його ділом. Ми заховаємо для нього почесні спомини. Хай відпочиває у мирі«.

Anders Nielsen, один з вождів данської сільсько-госп. кооперації, помер в 69 році життя. Був співтворцем подиву гідного діла, що його зроблено в Данії і ініціятором не одної новини, що стала відтак зразком для всього кооперативного світа.

Степан Радіч, вождь селянського народа Хорватії, помер від кулі політичного сербського фанатика, йдучи в слід за своїм братом Павлом. Хоч безпосередньо не працював як кооперативний робітник, то всією душею приляг до кооперативного руху селянства, одушевляючи хорватських кооператорів палкою любовю рідних нив і духом взаємного братерства. Не диво отже, що на його смерть відгукнулася навіть не хорватська кооперативна преса і зокремаж тепло його згадують чеські »Zemědlské družstevni listy«.

Справлення помилки.

В статті „Кооп. Робітники в П. С. К". в »Кооперативній Республиці« за липень-серпень зайшла помилка того рода: на стор. 363. написано, що %% відношення платень службовиків до торгів виносить в Золочівськім П С. К. 16,1%. Відношення це в Золочівськім П. С. К. є 5,4% тим самим найвище відношення платні службовиків не є в Золочеві, але в Здолбунові, де воно становить 6,0%. Помилка зайшла з тої причини, що в матерялах не було виразно зазначено, що П. С. К. в Золочеві був діяльний 4 місяці, а не цілий рік як брано в обчисленнях.

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідав: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

Ревізійний Союз Українських Кооператив

видав нові книжки:

ЧИТАНКА ПРО ЛИХВАРІВ І ШАХРАЇВ ТА ПРО ТЕ, ЯК ВІД НИХ ВИЗВОЛИТИСЯ. Впорядкував К. Коберський. Львів 1928 р. ст. 96 з обр.

А. Гаврилко: **МІЖ КООПЕРАТИВНИМИ ПРОДАВЦЯМИ.** Збірка нарисів. Львів 1928.

А. Божиковський: **НА ЗУСТРІЧ МАЙБУТНОСТИ.** (Нарис з практики організатора масових ощадностей на селі). Львів, 1928 р.

Замовлення слати на адресу:

Ревізійний Союз, Львів, Словацького, 14. III. пов.

Хто закупить у нашій книгарні хоч за найменшу суму книжок

даємо кожному даром премію.

У нас на складі великий вибір укр. книжок, мап, картин. листівок і товариських відзнак.
Трикольорові образи ШЕВЧЕНКА, ФРАНКА, БОГУНА і С. ПЕТЛЮРИ.

Жадайте безплатно катальоґ по адресі:

UKRAINISCHE BUCHHANDLUNG
Theodor Sawula, Wien 1. Riemierg. 2. Austria.

27. рік видання!

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

виходить що місяця в обємі шести аркушів друку.

Передплата: місячна 2·50 зол., піврічна 14 зол., річна 26 зол.

Адреса: **Львів, Руська ч. 18. I. пов.**

Всі Кооперативи замовляють:

фартухи до народних строїв, всякого роду полотна, вишивки, капи на ліжка, різьблені прилади до писання і т. п.

в одинокій трудово-продукційній кооперативі

„СОЮЗ ПРОМИСЛОВЦІВ ГУЦУЛЬЩИНИ"

в Косові, б. Коломиї

При гуртових закупах — опуст. Вступайте в члени!

НОВІСТЬ! *НОВІСТЬ!*

Вийшла
з друку

накладом Ревізійного Союзу
українських кооператив у Львові

книжка

славнозвісного ірляндського письменника і кооперативного ідеольоґа

Джорджа Ресселя

ДО ВЕЛИКИХ ДІЛ!

Зміст: 1. Проблєма сільського життя. 2. Необхідність корінних змін в сільському господарстві. 3. Створення нового соціяльного ладу. 4. Місто і село. 5. До великих діл! 6. Ідеали сільської цивілізації.

Книжку мусить мати у себе кожний кооперативний та освітний робітник і стало читати її, як *кооперативну благовість*. Написана приступно для всіх.

48 стор. **Ціна 50 сот.**

Замовляти можна

в Ревізійнім Союзі, Львів, Словацького 14. III. п.

Продається в усіх українських книгарнях.

Бібліотекам і кооперативам при більших замовленнях опуст!

„Західно-українська кооперація в 1926 році“

Огляд, статистика і звідомлення Р. С. У К.

Замовляти

в Ревізійнім Союзі українських кооператив у Львові,

вул. Словацького 14. III. п.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ЖОВТЕНЬ ЛИСТОПАД 1928

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гурто.

Зміст:

Стор.

Ю. Павликовський. Микола В. Левитський 433
Андрій Жук. Чи і в якій мірі хліборобські артілі М. В. Левитського були продукційними колєктивами? 440
60-ліття »Просвіти« 447
Ліквідація великого діла 448
М. Корчинський. Як реалізувати клич ощадности? 450

Народнє господарство

О. Мицюк. Націоналізована тяжка індустрія У. С. Р. Р. і сільське господарство 452

Проблєми кооп. кредиту

К. Коберський. Кредит. II. . . 460
М. І. Туган-Барановський. Райфайзенські принципи 469

Стор.

Проблєми кооп. організації і практики

І. Прокопів. Робітнича масарня в Празі 474

Господарська хроніка 478

З життя укр. кооперації

Стан кооперації на північно-західних землях 485
На Великій Україні 492

З громадського життя

М. Корчинський. Наука і навчання суспільної економії серед Українців у Польщі . . 493

Серед книг і журналів 496

Кооперативні фільми 499

Всячина 501

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ

КООПЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛИКИ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНОГО МІСЯЧНИКА

видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**

під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:

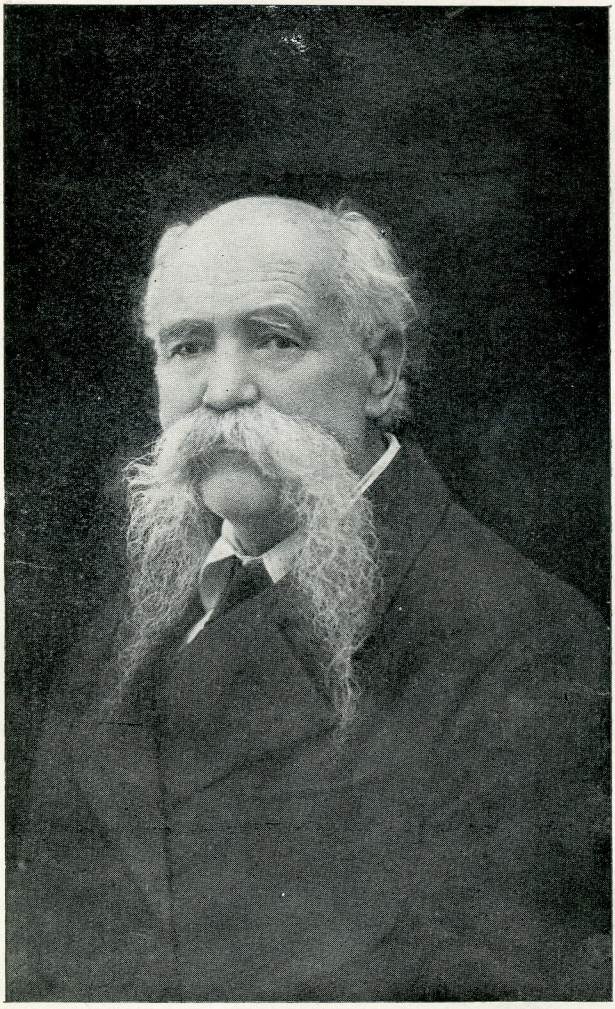
За рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.

Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**

Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

Микола Васильович Левитський

в пядесятьліття своєї громадсько-кооперативної діяльности

(1878 — 1928)

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

ЖОВТЕНЬ-ЛИСТОПАД | Ч. 10-11 1928 | РІК ВИДАННЯ І.

Микола В. Левитський

(в пятьдесятьліття його праці на ниві кооперації, 1878 — 30. IX. — 1928).

Кооперативний рух — ця дитина демократичних засад праці — зродився на Великій Україні в шістьдесятих роках минулого століття після знесення кріпацтва (1861). Першими апостолами, проповідуючими і здійснюючими велику ідею кооперації, було декілька одиниць, що походили з вищих кругів української суспільности, в яких не завмерла любов і пошана до української традиції, які серед гурта рідні і в часі вищих студій оформили свій щирий демократичний світогляд і зрозуміли та вірили в це, що тільки активність українських широких мас на полі господарськім і культурнім є найбільш надійною формою праці на шляху до здійснення національного ідеалу. Свободолюбиві течії Заходу Европи, емансипаційні течії в українськім краснім письменстві і наукових творах (Шевченко і Костомарів) враз з вродженим і виплеканим пошануванням українських традицій заставили як раз кращі одиниці з поміж нащадків українських поміщичих родин, що одинокі тоді репрезентували на Україні освічену верству, до праці на полі громадсько-національних економічних організацій — на полі українського кооперативізму. На тлі первопочинів великоукраїнського кооперативного руху реліефно виступають постаті великих піонірів — пропаґаторів ідеї кооперації і заразом практичних робітників-кооператорів Миколи Балліна і Віктора Козлова, (споживча кооперація) та Григория Галагана (кредитова кооперація). Всі вони нащадки поміщичих родів Лівобережжа, одначе всі вони щирі демократи...

Балліно-Козловська школа — вплив якої й сьогодні слідний на розвою великоукраїнської кооперації, примір Галагана потягнули за собою ширші шари інтеліґенції до праці в кооперативнім русі, дарма що пропаґанда ідеї кооперації серед українського народу ставлялась царським урядом на рівні з революціонізуванням мас, а український кооперативізм придушувано царською адміністрацією, як сепаратистичні змагання України. Не дивлячись на те, проповідь кооперативного слова не затихала; не розвивались тільки як слід українські кооперативні установи в глиб і в шірш. Від угніту царського режіму терпіли і споживча і кредитова кооперація України і довго, довго не прозябала найбільше життєва потреба українського хліборобського народу — сільсько-господар-

ська кооперація. Щойно в девятьдесяті роки минулого століття помічається на Великій Україні започаткування праці над сільсько-господарською ділянкою кооперації, спершу у своєрідних формах хліборобських артілів.

На овиді українського кооперативного руху виступає невтомний пропаґатор і організатор артілів — Микола В. Левитський, праця якого ставляє його гідно поруч великих піонірів-кооператорів шестидесятих років минулого століття.

Микола В. Левитський — одна з найбільше популярних постатей українського кооперативного руху — у повні сил духових і фізичних глядить цього року на пройдений ним пятидесятилітній шлях праці на кооперативній ниві.

Всеукраїнська Кооперативна Рада, святкуючи 50-літний ювилей кооперативної діяльности Миколи В. Левитського, втішатиметься, гостючи серед великоукраїнської кооперативної сімії — її Сеніора Артільного Батька Миколу Васильовича. Західно-українська кооперація, якій судилося тільки писемними привітами зложити належну шану ветеранові української кооперації, духом біля нього у його великі дні. Сьогорічні свята західно-української кооперації проходять під кличем розбудови сільсько-господарської кооперації, а імя великого її піоніра живим гомоном йде через західно-українські землі.

Пів століття праці на кооперативній ниві М. В. Левитського, початої Ним на учнівській лаві більської ґімназії на Холмщині оснуванням 1878 р. учнівської артільної бурси-харчівні, вяже його працю з первопочинами кооперативного руху на українських землях. На ґімназійній лаві задумувався Микола Васильович над питанням доцільної праці в ділянці культурного і господарського піддвигнення народніх мас. Студії творів Драгоманова і Чернишевського, Ляссаля і Маркса та власні міркування вказали Миколі Васильовичу, що народні маси можна двигнути на вищий культурний і господарський рівень тільки через запряження цих же народніх мас до праці над собою в громадських самодіяльних установах демократичного характеру, визнаючих у праці своїй тверді закони економії.

Більська бурса-харчівня була першою спробою передуманої Миколою Васильовичем організації. З того часу (30 вересня 1878) не понехує він ідеї громадської кооперативної роботи до сьогодні, радіючи радощами і сумуючи смутком великоукраїнської кооперації. Як непохитний Лицар Ідеї, не падає він на дусі навіть серед найващих ударів, які й чужий царський уряд і »братня« московська кооперація і свої маловіри на протязі півстоліття наносили великоукраїнській кооперації.

Слушне міркування, що народня праця — це основа народнього життя, що вона і тільки вона творить-будує для народу, заплідніює все, що живо зродити може народ, а плодові національних змагань дає національну живу душу — дали Миколі Васильовичові, по природі сантиментальному Українцеві — належний гарт у його благородних змаганнях, лєґендарну винословість у праці і видержаність в ударах і вчинили його прямолінійним апостолом кооперативної ідеї серед трудових мас українського народу.

Старий літами — молодий духом стоїть сьогодні Микола Васильович серед нас молодих, як »жива історія української кооперації«. На його очах і за його допомогою будувався храм нашої кооперації, на

його очах страждав і руйнувався та на ново з попелів ставав до життя-праці наш кооперативизм, на ойого очах та з його допомогою він теж розбудовується у сучаснім на всіх українських землях...

Микола В. Левитський, зроджений в українській священичій родині в Хмільнику, канівського повіту на Київщині дня 25 березня 1859, виховується від третього року життя в Федварі (1863—1885) на Херсонщині серед демократичних засад рідної хати і окруження.

В добі передгімназійних студій попадає він під додатній вплив педагога-громадянина Гаврила Я. Стрижавського, засадою якого було виховувати молодь в рямках рідної культури, в пошані й любові до рідної бувальщини, до рідного краю.

Любов до народу, защіплена в родиннім кружку і національна свідомість, розвинена взірцевим учителем в прогімназії, поклала трівку основу під національну роботу М. В. Левитського навіть серед дуже несприятливих умов русифікаторського окруження гімназії в Білій коло Берестя на Холмщині, де прийшлось йому продовжувати і кінчити середню освіту.

Як 16-тиліток організує М. В. Левитський серед більських гімназистів таємний кружок самоосвіти. Він теж стає головою кружка. Він поширює в ньому лєктуру громадсько-політичних творів, на яких сам кристалізує свій світогляд. Народня самодіяльність, як надійний засіб національних змагань, полонить зовсім молодечий ум жвавого мрійника. Як 19-тиліток організує М. В. Левитський першу свою кооперативу, учнівську артіль, бурсу-харчівню в році 1878. Уявлення громадської роботи 7-моклясіста навело на нього і згуртуваних ним товаришів репресії професорів-русифікаторів враз з інспектором Галичанином Лаврівським, по переконанням москвофілом. Над М. В. Левитським затяжила можливість прогнання з гімназії, одначе згодом мимо великого спершу затурбування шкільної адміністрації справа замнялася. В році 1879 покінчив М. В. Левитський більську гімназію і перейшов на медичні студії на університет до Москви.

Участь М. В. Левитського в народницьких гуртках студентів, після накриття сходин поліцією, принесла йому місяць тюрми. Звільнений одержав М. В. Левитський декрет прогнання його з усіх вищих шкіл враз з поліційним запорядом повороту до місця приналежности.

Враз з М. В. Левитським попало в 1880 році 700 студентів в московську тюрму. Упертий дух М. В. Левитського заставив його і в тюрмі зорганізувати самобутню артіль прохарчування вязнів.

На весні 1880 опинився М. В. Левитський, угинаючись перед поліцейським запорядом в домі родичів у Федварі на Херсонщині. Пробуваючи на селі, пропагує М. В. Левитський серед місцевих селян ідею трудових артілів і не залишає своїх заходів на знесення владою заборони студій на університеті. Осінню 1881 стрічаємо М. В. Левитського на правничім відділі харківського університету, який покінчив. Він в році 1885 одержав пропозицію габілітуватися на професора руського адміністраційного права. Однак М. В. Левитського манило громадське життя, а не професорська катедра. За весь час студенського життя удержував він жвавий звязок зі селом і громадою суспільних діячів-Українців, до решти кристалізуючи свій демократичний світогляд. В роках 1883-1885 по смерти свойого батька працював М. В. Левитський в добі літних ферій фізично на ґрунтах села Федвар, пізнаючи на місці всі потреби українського хлібороба. Після закінчення правничих студій завідує М. В. Левитський якийсь час земельним маєтком, що належав до земель-

ного маґната Бродського. Зимою 1886 вертає до рідної хати у Федварі, щоби невдовзі працювати, як статистик, в повітовім олександрівськім Земстві і перейти вскорі на його секретаря. На цім становищі організує М. В. Левитський спілковий обсів піль (215 десятин!). Звідомлення про це, подане Земством до губерніяльного уряду і зреферованe ним міністерству внутрішніх справ у Петрограді, викликало тільки одну реакцію. Петроград противний організуванню села велів негайно усунути М. В. Левитського з Земства. Коротка, бо ледви тримісячна праця його в Земстві, принесла все таки не малі користи селянам з спільної обробітки і обсіву землі. М. В. Левитський, організатор селян, уклясифікований царською владою як соціяліст, мусів кинути працю в Земстві.

Живучи після смерти батька (1883 рік) серед невідрадних матеріяльних відносин і неможучи з цеї причини зорганізувати свойого власного, а з причини малої свідомости свойого окруження, спільного, артільного господарства, рішається М. В. Левитський після усунення його з Земства розпочати адвокатську практику в Єлисаветі.

Попри це працює М. В Левитський пером, як публіцист і письменник. Дня 26 серпня 1926 р. минуло 40 літ його публіцистичної праці з часу першого його виступу на шпальтах одеських журналів. В році 1889 в Єлисаветградському Вістнику появляються перші спроби М. В. Левитського на літературній ниві, оповідання »Юдит«, »Щаслива« і »Нариси з життя селянства« (в російській мові).

В році 1891 стає М. В. Левитський адвокатом (присяжно-повіреним), одначе вскорі, бо вже в році 1894, переходить раз на все на улюблене собою поле праці — на працю на кооперативній ниві, заснувавши 30-го вересня 1894 першу хліборобську артіль у так близькому собі селі Федварі, в якім провів дитячі, молодечі і студенські роки, знаючи кожну людину, кожну пядь землі. Купивши за позичені гроші коні для хліборобської артілі у Федварі, на »артільних конях виїхав з адвокатури«.

Що уявляє собою хліборобська артіль? Сама назва є походження татарського, орта — це громада, ортак — це спільний громадський.

Артілі-спілки, як »братства« і »товариства« — як рід кооператив, є знані на руських і українських землях від тисячі літ. Назва артілів находиться в грамотах 17 століття. Руські артілі є відмінні від українських, хоча на Україні стрічалися артілі організовані на руський лад. Найбільш оригінальною українською артілею була організація Запорожської Січи, цеї своєрідної першої »Кооперативної Республики«, як її називає А. Улітін.

Істоту хліборобської артілі зразку М. В. Левитського можна збагнути, пізнавши його погляд на кооперацію і сільське господарство.

М. В. Левитський доцінює реальну силу капіталістичного господарства, але одночасно бачить можливість успішної з ним боротьби тих, яких капіталістичний лад поневолює, це є сірих розпорошених мас.

Низька духова і матеріяльна культура мас без проведення їх організації не ворожить побіди мас над капіталізмом. Демократизація народнього господарства можлива одиноко, як що до боротьби з капіталістичним устроєм стануть організовані народні маси. Форма організації народніх мас мусить бути така, щоби в гуртових організаціях невироблені в економічній праці сили народу виховувались і гартувались, а гурт обєднаних товаришів-членів поглиблював своє знання, свій світогляд і в братерстві та любові зумів опанувати власними духовими і матері-

яльними засобами щораз то нові ділянки господарського життя. Доцільною формою організації народніх мас до боротьби з капіталістичним устроєм є кооперація.

Кооперація — після М. В. Левитського — є єдиним шляхом, по якому може йти здоровий розвій народнього господарства, одначе кооперація є рівночасно тільки віхою на шляху до господарського відродження народу.

Глядячи на аґрарний устрій України і Росії, бачить М. В. Левитський, що селянська верства, хоч становить собою около 80 відсотків населення у порівнанні з розмірно нечисленними поміщицькими родинами, володіє заледво $^2/_5$ усеї землі. Земля — як варстат праці — скупчується у великих земельних власників, хоч не великовласницькі нетрудові господарства, тільки якраз селянські є основою економічного розвою народу. Життєздатність селянських господарств навіть серед скрутних умов, в яких вони працюють головно на Україні, говорить сама про себе.

Разом з цим живий примір Данії свідчить, що селянське господарство може і вміє довести край до добробуту. В Данії лиш 3 відсотки становлять великі господарства, а 97 відсотків селянські, і якраз та обставина захищає данське рільництво від крізісів. Потрібна одначе охорона дрібних господарств з боку самопомічних власних організацій, потрібне достаточне піднесення культурного рівня селянських мас.

Тимчасом в капіталістичнім ладі тільки великовласницька земля вважається достойною назви рільного господарства, тільки вона користується належною охороною.

Правда — великі земельні власники, маючи капітал, стоять на вищім культурнім рівні, можуть самі особисто, або через вчених фахівців провадити сільське господарство згідно з вимогами поступу рільничої і годівельної техніки, та проте великовласницькі господарства не є підвалинами рільничого поступу.

Правда — малі селянські господарства задля на загал низької культури їх власників і недостачі інвестиційного капіталу є відсталі від рільничого поступу, а падіж худоби часто є руїною селянського господарства.

Одначе є засіб, яким і малі селянські господарства — нехтовані і не хоронені державою — можуть самі себе охоронити і що більше повести себе на шлях господарського поступу. Засобом цим є спілкове господарство — хліборобська артіль. З розвоєм сільсько-господарської кооперації в селянських господарствах можуть вони користати з усіх технічних і фінансових вигод, з яких користають великі власницькі господарства, маючи над ними перевагу більшої стійкости на випадок крізісів.

Отсі міркування М. В. Левитського лягли в основу творених ним хліборобських артілів.

Перші артілі, основувані М. В. Левитським, були безстатутові, отже під оглядом правним неоформлені. Перші артілі організувалися в цей спосіб, що спілка селян більше особова (навіть 50 до 100 осіб) брала в оренду 200 до 300 десятин поміщицької землі, спільними засобами закуповувала добрі сільсько-господарські знаряди і машини та живий інвентар і господарювала. Юридично неоформлені артілі не могли затягати кредитів. Вскорі теж опрацював М. В. Левитський артільний договір, який стільки шуму наробив в єлисаветській поліції і міні-

стерстві внутрішніх справ у Петрограді. У своїх споминах згадує М. В. Левитський, що селян, які читали артільний договір, запроторювано до тюрми, за автором договору шукала окрема поліцейська експедиція; артілі, яких у першому році було вже 12, у другому 85, а в 1898 р. 125, розвязувано. Міністер внутрішніх справ Сипягін видав окремий обіжник до всіх ґубернаторів звернений проти »ворохобника« М. В. Левитського. Не дивлячись на утиски влади, артільний рух перекотився з Херсонщини в Катеринославщину, Полтавщину, Чернигівщину, Київщину, Донщину і инші области.

Утиски проти артільщиків трівали аж до 1898, до часу видачі нормального статуту про сільсько-господарські спілки.

Артільний договір, зладжений М. В. Левитським для вжитку хліборобських артілів, складається з двох частин.

У першій пояснено селянам матеріяльні користи, які пливуть з артільної господарки і її технічну перевагу над одинично веденими селянськими господарствами. У другій подано зразок правильника артільної праці.

Правильник в трьох частинах говорить про моральні основи спілкової праці, про техніку сільсько-господарської праці і про суспільні завдання артілі.

Моральними основами спілкової праці є братерство, згода і чесність. Пяничення і сварка в артілі не сміє існувати.

Технічна організація хліборобської артілі вимагає:

1) Признання ґрунту — за виїмкою селитьби — і всього живого і мертвого інвентаря згуртованих в артілі господарів в розпорядимість основаної хліборобської спілки і держання зібраних плодів в однім артільнім дворі.

2) Заведення плодоперемінної господарки в місце триполівки.

3) Чесного поділу висліду жнива між артільщиків з полишенням конечного на засіви насіння.

Суспільним завданням артілі є опіка над хорим артільщиком і виручка його в праці на час хороби та чесне виділення пайки родині помершого.

Обслідування артілів через повітові та ґуберніяльні земства виказували додатні вислідки артільної організації.

Артілі вскорі збільшували матеріяльний добробут селян артільщиків (зріст живого і мертвого інвентаря, що до числа і якости), допомагали поліпшенню господарської техніки. Не тільки зростала посівна площа, але плодоперемінне господарство при дбайливій механічній обробці землі, добрім угноєнні і добірнім насінні запевняло ліпше жниво. Поля артільщиків станом своєї культури різко відбивалися від селянських в артілях неорганізованих господарств. При добрім потяговім інвентарі і поступових рільничих знарядах і машинах, якими розпоряжали артілі, заводилася серед артільщиків раціоналізація праці, щадився час і здоровля хлібороба! Разом з цим артілі були школою солідарности і громадянського виховання села.

Артілі, юридично оформлені, користувалися невеличким кредитом в межах до 50 карбованців на одного члена артілі.

Артілі М. В. Левитського були розсадниками рільничого поступу і кооперативних ідей.

Падали вони — цеж годі замовчати, але головно там де ними окремо заопікувався царський жандарм, або де не находилось серед артільщиків моральних цінностий так необхідних для удержання артілі.

Упадок артілів не ломав М. В. Левитського, який вірив в безсмертність ідеї спілкової праці, а »трудність не уважав неможливістю«.

Хліборобські артілі не вичерпували праці М. В. Левитського. Вже в 1895 заснував він ремісничу артіль в Єлисаветі, щоби згодом перейти до оснування дальших артілів трудових і продукційних в Одесі, Київі, Балті і Винниці. Тут скоївся славний інцідент з поліцією, яка, даючи наказ зняття вивіски артілі, заявила що »Винниця — не Америка«...

Крім України лишив М. В. Левитський сліди своєї праці в Москві, Петрограді, Самарі, Н. Новгороді, Тамбові, Пензі, Пермі і Вятці.

М. В. Левитський перший підняв питання про святкування дня кооперації вже в році 1896. В Єлисаветі святковано що річно день кооперації в дні св. Софії (30. вересня), почавши від 1897—1903. Після видвигнення цеї справи на рільничім конґресі в Москві в 1901 році спричинив М. В. Левитський, що деякі кооперативні обєднання, як пр. кубанське, признали день св. Софії святом кооперації.

Від 1910 року веде М. В. Левитський живу пропаганду свята кооперації в російських і українських журналах, приготовуючись до виступу зі своїм проєктом на міжнароднім конґресі кооперації. Велика війна 1914 чинить конґрес неможливим.

Щойно базилейський конґрес 1921 отвирає на ново міжнародні зїзди кооперації. Радянська Україна не бере в нім участи. Після конґресу означує Міжнародній Союз Кооператив в Льондоні день кооперації на першу суботу після 1-го липня кожного року. Українське святкування кооперації в дні св. Софії має супроти міжнароднього дня кооперації першенство. Святкування дня кооперації після пропозиції М. В. Левитського осінню уможливлює участь в ньому широким шарам українського — головно хліборобського народу.

З запізнанням з своїми артілями кооператорів світа мав одначе М. В. Левитський більше щастя, чим з запізнанням з своєю ідеєю святкування дня кооперації. Вже на міжнароднього конґресі кооперації в Парижі навязав М. В. Левитський знакомства з германськими і романськими кооператорами Европи й Америки, запізнавшися там з проф. Шарльом Жідом.

В році 1898. брав М. В. Левитський участь в конґресі сербської кооперації в Ягодині. Стрічаємо його, як учасника конґресів, в Кремоні (1907), Гамбурзі (1910) і Стокгольмі (1927).

З нагоди першого просвітно-економічного конґресу у Львові 1909 року мали ми змогу повитати Артільного Батька серед нас, як представника херсонських спілок і активного учасника в працях конґресу.

По зваленні царату у вільній українській державі — мимо високого віку все жвавий і діяльний бере М. В. Левитський визначну участь у будуванні і скріплюванні всеукраїнських кооперативних центрів: споживчого »Дніпросоюзу«, кредитового »Українбанку« і ідейного »Кооперо центру«, не залишаючи при цьому й політичної діяльности в Центральній Раді, якої був членом.

Сорокліття праці М. В. Левитського достойно відсвяткувала в дні 30. вересня 1918. року українська кооперація, підносячи свято отсе до загально-національної маніфестації в Київі, столиці Української Народньої Республики. Голоси Великої України злучилися з голосами Галичан (др. Льонгин Цегельський і др. Дмитро Левицький зі Львова) у вітанні Артільного Батька.

Пятьдесятьліття праці святкує велико-українська кооперація заходами ювилейного комітету для вшанування кооперативної і громадської діяльности М. В. Левитського. Святові патронує Всеукраїнська Кооперативна Рада.

При вшановуванні піввікової праці Артільного Батька, сеніора української кооперації, годі нам краще привітати його, як впевнивши його, що з досвіду його, як піоніра національної независимої кооперації, користуємося ми, молоде покоління, доцінюємо вповні великі вартости самодіяльности народніх мас і »трудність не уважаємо неможливістю«...

Ю. Павликовський.

Чи і в якій мірі хліборобські артілі М. В. Левитського були продукційними колєктивами?

(З нагоди 50-літнього ювилею їх оснувателя).

По артільному договору (видання 1900 р., Одеса) артілі складалися „для гуртової праці на спільному господарстві“ (§ 6). „Все наше господарство — говориться в договорі — лучимо в одно для гуртового і спільного користання цілої артілі, не полишуючи нічого для себе... Окремого господарства не повинно бути ніяким чином ні в кого з нас, — все повинно бути спільним“. До спільного господарства належить вся надільна й орендована земля, вся робоча худоба й усі хліборобські знаряди. Все це стає „власністю (?) всеї артілі, — ніхто без згоди артілі не може ним розпоряджатись... вся земля наша обробляється гуртом і становить одну маєткову цілість, — господарем її являється ціла артіль“ (§ 1).

З цих приписів артільного договору виходилоб, що поодинокі господарі-хлібороби не тільки переставали вести індивідуальну господарку, від часу заснування артілі, але навіть право власности на свої засоби хліборобської продукції — землю й інвентар — переносили на артіль. Одначе так воно не є. Під спільним господарством розумілось, як це видно з инших точок артільного договору і як це було в дійсности, не стільки спільна власність на засоби хліборобської продукції, скільки сама ця продукція, то зн. виконування продукційних чинностей в господарствах артільщиків та спільне здобуття засобів продукції.

Артілі складались на час до пяти літ. Річ зрозуміла, що артільщики по упливі того речинця могли продовжити існування артілі. „Кожний з нас — говориться в одному з параґрафів договору — для тривалости діла та для його забезпеки здає в артіль всю свою землю, не лишаючи ні „борозни“ для себе, на пять літ, і раніш цього терміну ніхто з нас не має права взяти її назад хоч би сам і вийшов з артілі“. При неоднаковій кількости землі у поодиноких артільщиків вся земля артілі „зрівнюється таким чином, щоб на кожного приходилось по рівній части, і хто дав землі менше сеї части, той доплачує в артіль належитість по оцінці, як за оренду, а хто дав більше тої части, той одержує за цей лишок“ (§ 2). Цікаво, що

про подібне вирівнювання ріжниці в кількости інвентаря в договорі нема ніякої згадки.

Таким чином утворення артілі зовсім не порушувало права власности артільщиків на засоби свого господарства — землю й інвентар, тільки обмежувало право свобідного розпорядження цими засобами на час тривання артілі. А самі артілі виступали супроти артільщиків в характері свого рода орендаторів. І уартільнення (усуспільнення) нерухомого й рухомого майна артільщиків, на час тривання артілі, не є таким загальним і категоричним, як це виходилоб з наведених приписів артільного договору. Домового господарства і приватного життя артільщиків — артіль зовсім не торкалась (§ 6). Домашні звірята також не обіймаються спільним господарством. Можна думати, що й городи при хатах не мали входити в склад спільного господарства, хоч про це в артільному договорі нічого не говориться.

Організація цього спільного господарства мала відбуватися в цей спосіб, що артільщики визначали у одного з товаришів артільний двір, в котрому „повинна обовязково находитись уся робоча худоба, сільсько-господарські знаряди і машини а також і артільний хліб". На артільному дворі в потребі будуються господарські будівлі, котрі є власністю артілі. По ліквідації артілі властитель двору може їх лишити собі, за відповідною сплатою (§ 6). При переділі надільної землі артільщики мали старатися дістати свої наділи при купі (§ 1). Для нагляду за порядком в артілі, для керовництва роботою та заступства артілі на вні вибірається староста (§ 18).

Праця в цьому спільному господарстві „повинна відбуватися гуртом, після спільного порозуміння", а де треба — по черзі. При худобі для її охорони і на артільному дворі діжури по черзі (§ 7). Зарібок спільною худобою й інвентарем впливає до спільної артільної каси (§ 8). Артільними кіньми можуть поодинокі артільщики користати тільки для домашніх справ, напр. поїздка до міста і т. п., але не для зарібків на свою користь (§ 9). Під час праці в полі „харчі повинні бути артільні..., щоб не носитись кожному з харчами" (§ 6).

Що-до результатів спільної господарки, то цілий врожай артільного засіву звозиться на артільний двір і тут після молотьби зерно ділиться таким чином: частина лишається на засів і на харчі, частина на заплату артільних довгів, частина про запас, а решта ділиться між всіма членами артілі по числу робочих душ, при чім з цеї частки відтручується відповідна кількість на сплату довгів артільщиків самій артілі. Для спільної користи артіль продає спільно хліб (§ 4). Солому для палива і корм для свиней та птиці після поділу можна забрати кожному артільщикові до дому (§ 6).

Так ми перейшли головні точки артільного договору, що був правною основою існування артілів й регулятором їх внутрішнього життя та господарської діяльности, з котрих бачимо, що артільне господарство зводилось, теоретично, до термінової сполуки землі й живого та мертвого інвентаря поодиноких господарів-хліборобів, для спільного ведення господарства, спільними силами артільщиків, при поділі результатів праці пропорціонально до розмірів відданої до спільного користання землі і вложеної праці робочих членів родин артільщиків. В практиці, одначе, це инакше виглядало.

„На практиці деякі пункти (артільного договору) зісталися тільки теорією", — каже один дослідник артілів. — „Найтруднішим до вико-

нання пункт той, по якому треба всю скотину держати в одному дворі задля далекости помешкань усіх спільників. Це дуже невигідно. Окрім того иноді члени не згоджуються будувати спілкові будинки, бо вони дістаються хазяїнові двора, де будуть збудовані. Одна з хиб спілок випливає ще з того, що при мішаному володінні землею трапляється, що наділи спільників розкидані дуже далеко, так що важко обробляти їх укупі"[1]).

З цього свідоцтва виходить, що артільщики свою худобу переважно в себе дома тримали, і свою землю не завше „укупі" оброблювали, і до будови спільних будівель не охоче брались. „У всякому разі — пише цейже автор — хліборобської спілки, які ми обдивлялися, це вже складні кооперації, що обробляють вкупі ґрунт і рільні продукти (?)[2]). Значить спільне оброблення (управа) землі мала місце, а під „обробленням" рільних продуктів, треба, мабуть, розуміти спільне жниво та молочення. На жаль автор не подає ніяких подробиць про всі ці, спільно виконувані господарсько-продукційні чинности, тому не можна оцінити, оскільки ті чинности були складнішими від загально поширеної на Україні, а в тім і в околицях артільного руху, „супряги", про яку сам згадує в своїй розвідці, як про первень хліборобських артілів.

У иншого автора трохи знаходимо цих подробиць. Професор харківського університету В. Ф. Левитський, одноіменник М. В. Левитського, також оглядав особисто артілі і ось що писав про них: „Зацікавившись сучасним станом хліборобських артілів херсонської ґуб., організованих М. В. Левитським, я 30, 31 мая, 1, 2 і 3 июня цього року (1896) відвідав 38 хліборобських артілів, при чім виявилось: 1) окрім 6-ти артілів, закладених в 1894—95 р., решта відобрала позичку і упорядкувалась тільки в февралі, марті і апрілі цього руку; 2) в усіх 38 артілях, котрі я бачив, ведеться артільне господарство і вже посіяна ярина при спільній артільній праці; 3) в кожній артілі, що має артільного старосту, єсть артільне подвірє, в котрім знаходиться робоча худоба від 4 до 8 коний на артіль, а також плуг Сакка і инший господарський інвентар, при чім при одвідинах я сам бачив, як уся артіль загалом будувала хліви; 4) в с. Камінці мені довелось бачити артільний табун коний (47 штук) з осібним пастухом; 5) в с. Сентові всі артілі загалом тримають в оренді 207 десятин казенної землі, обробляючи її почасти поартільно, а почасти усіма артілями, маючи на меті засіяти потрібну частину на виплату зробленої позички; 6) в усіх майже артілях добачується загальне підняття духа і ясне розуміння переваги артільної господарки"[3]).

Треба зауважити, що пороблені проф. В. Ф. Левитським помічення відносяться до медового, так би мовити, місяця артільного руху. Хоч перша артіль (в с. Федварі, олександрівського пов., херсон. губ.) заклалась ще в осени 1894 р., але масове їх закладання припадає власне на 1906 р. І на перших порах в артілях дійсно мусіло бути й кооперативне „підняття духа" й більше ознак спільної праці. Помічення ж М. Русова відносяться до значно пізнішого часу, коли хліборобські артілі мали вже за собою кілька років практики, за якою вони згубили багато з артільности.

---

[1]) М. Р [усів]. Хліборобські спілки М. Левитського. ЛНВ., кн. 5. за май 1900, ст. 70—71.

[2]) Там-же, ст. 74

[3]) За В. Слуцьким. Хліборобські артілі на Україні. Життя і Слово, 1896 р., ст. 361.

Таких свідоцтв про розуміння селянами переваги артільної господарки над індивідуальною, та про широке примінення в артілях кооперативного принціпу, як свідоцтво проф. В. Ф. Левитського, було свого часу мабуть багато. Але я не маю змоги за ними пошукати і їх тут використати. Наведу ще тільки одно офіціяльне свідоцтво.

В томуж 1896 р. в осени робила обслідування артілів спеціяльна комісія херсонської Губерніяльної Земської Управи. В докладі Управи губерніяльному земському зібранню про висліди того обслідування писалось, що комісія сконстатувала значну поправу економічного становища артільщиків, що виявилось головно у збільшенні засіву. „Крім впливу позичок на поширення засівів — пояснялося в докладі — безперечно мав вплив і артільний спосіб господарства. В тих селах, де артільний принціп більше додержувався, там навдивовижу скоро і значно збільшувалась площа засіву, а там де артільні засади слабші, вона (площа) зростає не так різко... Із усіх ґруп артілів (всього обслідувано було 70) найбільше зустрічається артільних засад в користанні майном і в роботі у сентовських і федварських. В цих селах не має жадної артілі, у котрої не булоб чогось спільного в роботі: надільна земля обробляється переважно спільно, кожна артіль винаймала на стороні землю або для засіву, або для сінокосу. Урожай цього року (1896) артільного жнива зложено або у артільного старости, або в инших дворах, але не поділено між членами копами чи подесятинно в полі".

До цих загальних, все таки, тверджень здалисяб докладні описи цілого процесу артільної господарки, з конкретними фактами і цифрами, щоб можна було бачити, як саме і при чому саме примінявся в артілях кооперативний принціп. Але доклад земської Управи обмежується тільки цифрами про збільшення площі засіву обєднаних в артілях господарств та живого й мертвого інвентаря в них.

А під цим оглядом артілі, а вірніше артільщики, дійсно мали чим похвалитись. По даним обслідування артілів, переведеного в осени 1897 р., самим оснувателем й опікуном їх, М. В. Левитським, ця справа представляється так: Обслідувано було 116 артілів, розміщених в 23 селах олександрівського і єлисаветградського пов. херсонської губ. Обєднували ці артілі 496 господарств. Площа фактичного землекористання цих господарств збільшилась з 1913 1/8 десятин перед обєднанням їх в артілі до 3365 десятин в артілях. Ці господарства перед артілями мали 213 коний, а в артілях 683, плугів мали перед артілями 41, а в артілях 203 і т. д. Але щоб це було скрізь наслідком спільного, кооперативного ведення господарства, цього не можна сказати.

В якій мірі примінявся в артілях кооперативний принціп, дані тогож обслідування артілів з 1897 р. також дають трохи матеріялу. Вони містяться в статистичній табелі, примірник котрої маю в своїому розпорядженні. На жаль цифровий матеріял подається не за кожну артіль окремо, а сумарично по селах, в яких артілі існували. Це не дає змоги пізнати, які саме артілі в більшій чи меншій мірі були колективними господарствами, а які колективною назвою прикривали ні в чім не змінене індівідуальне господарство.

З цієї табелі довідуємось, що спільна оренда землі мала місце в артілях 15 сіл, в котрих числилось 74 артілі (на 116 всіх артілів в 23 селах). Всієї орендованої землі показано при цих артілях 748 і три чвертих десятин, але артільної (спільної) оренди було всього-навсього 152 і чверть десятин, що становило 20 проц. всієї орендованої землі і 6,5 проц.

всеї землі, котру мали артілі цих сел в користанні. Решта орендованої землі приходилась на індивідуальну оренду поодиноких артільщиків.

Спільна оранка мала місце в артілях 7 сел (Лозоватка, Марївка, Підмогильне, Вершинопіль, Губівка, Новгородка, Буланівка), в котрих було разом 23 артілі. Всього було спільно виорано 265 і чверть десятин; це становило 33,0 проц. всеї землі, що була в користанні артілів цих сел.

Спільний засів мав місце також в артілях лише 7 сел (Аджамка, Новгородка, Покровське, Демешкове, Лозоватка, Буланівка, Мамайка). Артілів в цих селах було 46, вони мали в користанні 1415 десятин землі, з котрих під засівом було 1148 і три чвертих десятин, а з того на спільний засів припадає лишень 45 десятин, це зн. одна десятина на артіль. Спільний засів становить 3,2 проц. всього землекористання і 4,0 проц. всього засіву артілів цих сел. На слідуючий рік проєктувалося спільного засіву в артілях всіх 23 сел (116) 338 і три чвертих десятин, але чи ці проєкти були здійснені, не відомо.

Крім того в Аджамці було 5 і чверть десятин спільного сінокосу, а в Новгородці одна десятина спільного випасу.

Оце і все, що відноситься до інтересуючого нас питання. Табеля не містить ніяких даних про такі продукційні чинности в господарстві артілів чи артільщиків, як збір урожаю і його реалізація.

Як бачимо, кооперативний принціп примінявся артілями чи артільщиками в досить слабій степені навіть при таких важких процесах хліборобської продукції в селянських господарствах, як оранка. Всеж тут артілі найбільше виявляють себе з кооперативного боку, власне тому, бо оранка потребує більше робочої худоби й відповідного мертвого інвентаря, котрих у поодиноких артільщиків не було подостатком і вони часто були примушені лучити робочу худобу, або мали її спільною (артільні коні), одначе спільно виорана земля оброблялась далі індивідуально, за дрібними виїмками, коли одна чи дві десятини йшли під спільний артільний посів. Годі припускати, щоб в більшій мірі кооперативний принціп примінявся при жниві, молоченні і инших лекших роботах, тим більше, що й статистична табеля М. В. Левитського ніяких даних про це не подає. Так само не маємо нігде вказівок на те, щоб артільщики гуртом (артіллю) хліб продавали.

З цього всього виходить, що земля артільщиків й посіданий ними до артілів інвентар не тільки не становили одної маєтково-господарської цілости і не були підставою одноцільного, спільно веденого кооперативного господарства, як це вимагалось артільним договором, але дуже рідко власна і винайнята земля артільщиків спільно оралась, а вже до рідкостей належав артільний засів. Господарство артільщиків в дійсности далі велось індивідуальним способом.

В такому разі в чому-ж виявлявся кооперативний характер артілів? Що було тою спільною для всіх артілів прикметою, що робило їх кооперативами? Бо вони ними на всякий спосіб були.

Перша артіль, в Федварі, повстала в сей спосіб, що М. В. Левитський купив на позичені гроші четверо коний для своїх зубожілих земляків-односельців з тим, що ці коні будуть спільними, артільними, та що власники цих спільних коний будуть також спільно працювати на своїх господарствах, навіть злучать ті господарства в одно, творитимуть господарську артіль. Так само повстали й усі инші артілі.

Головною бідою селянського господарства був брак робочої худоби

й мертвого інвентаря. Ми вже знаємо, що 496 господарств мали перед обєднанням в артілі 213 коний, се зн. менше пів коняки на господарство, та 41 деревляних і півдеревляних плугів, котрими херсонську землю можна подрапати, але не можна її добре виорати, щоб вона дала добрий врожай. Річ ясна, що з таким інвентарем господарства не могли виконувати найважніших продукційних чинностей, навіть дорогою „супряги", бо не було чим спрягатись.

Тому майже всі господарства примушені були значну часть своїх і так не дуже великих наділів винаймати, щоб решту сяк-так обробити найнятою худобою. Перед обєднанням в артілі згадані 496 господарств винаймали иншим 759 і пять восьмих десятин землі, що становило 28,4 проц. їх земельного фонду, котрий виносив 2.672 і три чверти десятин. Цілком змінилася картина під цим оглядом за рік-два роки перебування господарств в артілях. В осени 1897 р. ті самі 496 господарств вже самі орендували (більше індивідуально, а менше артільно) 919 і чверть десятин, а їх фонд земельний збільшився з 2.672 і три чверти десятин до 3,506 і три чверти десятин, се зн. на 843 десятини.

Таке скоре відзискання господарствами і свого попереднього фонду земельного і збільшення його на рахунок орендованої землі пояснюється власне тим, що господарства дістали шляхом обєднання в артілі потрібну їм кількість живого й мертвого інвентаря, значить дістали змогу провадити господарство. Без обєднання в артілі поодинокі господарі не могли цього осягнути, бо ніякого публичного дрібного кредиту для селянського господарства тоді не існувало, а приватний кредит власне найбільше руйнував селян, — лихварі брали 60 і більше проц. річно на позичені гроші.

І тут явилося для них спасіння в особі М. В. Левитського, котрий, допомігши сам ґрупі своїх односельців, почав шукати можливостей помогти більшому числу селянства; він розвиває пропаґанду артільної справи серед суспільности і знаходить цілий ряд осіб з поміж панства, котрі жертвують на сю ціль гроші до розпорядимости М. В. Левитського. Заінтересовує М. В. цею справою також „Вольное Економическое Общество" в Москві, котре рівно-ж приходить з деякою матеріяльною помічю на сю ціль.

Із зібраного таким чином капіталу (поверх 20.000 карб.) М. В. Левитський уділював довготермінові позички (до трьох літ), на 6 проц. річних, на закупно живого й мертвого інвентаря тим селянам, котрі зобовязувались при помочи того інвентаря, що мав бути неподільним, і через лучення тих дрібок інвентаря, що його вже господарі мали, а також через лучення своїх ґрунтів вести спільно ціле своє господарство.

В цей спосіб селяне діставали т я г л о в у с и л у, необхідну для виконування продукційних чинностей в господарстві, що було для них н а й в а ж н і ш е. І ц ь о г о о д н о г о ї м в и с т а р ч а л о, щ о б с в о ї г о с п о д а р с т в а в і д б у д у в а т и і н а в і т ь ї х п о ш и р и т и, тому не бачили артільщики особливої конечности до спільної господарки братись. Єдине, що було в артілях якийсь час спільне, це закуплені на позичені М. В. Левитським гроші, зі згаданого фонду, коні і знаряди господарські. А відтак і ними ділились, вони ставали приватною власністю поодиноких артільщиків, а по цім і самі артілі розпадались.

„Більшість тих артілів — пише Н. Горова — існували не довго. Дуже нове і не звичне було те діло і дуже легко було розпадатися артілям. М. В. (Левитському) не можливо було піклуватися об кожній окремій спілці, а самі спілчане — случиться їм яка біда: неврожай, падіж,

або продадуть худобу за невиплату податків, зараз вони й голову повісять і вся їх бадьорість згине. А найчастіше бувало так: зійдуться кілька хазяїнів, одержуть невеличку допомогу (рублів 35—50 на чоловіка), попрацюють у спілці рік-два, рідко три, трохи підправлять своє господарство — та й розійдуться" *).

Сам М. В. Левитський в одному письмі до „Вольного Економіческаго Общества" писав, що артілі, проіснувавши ріжний час, від одного до трьох літ, рівночасно порозпадались, а деякі, одержавши позички, що, очевидно, й було головною їх цілю, до артільного господарства властиво й не брались".

З цього бачимо, що головною порушаючою силою артільного руху був дешевий і догідний кредит, уділюваний ініціятором цього руху, М. В. Левитським, з фонду, зібраного ним дорогою приватних жертв. Щоб дістати кредит з цього фонду, треба було згодитись на артільне ведення господарства. Селяне дуже охоче на це йшли, але менше охоче артільні засади у веденні господарства застосовували, бо і без цього їх господарства при помочи тих позичок поправлялися.

Таким чином спільною для всіх артілів кооперативною прикметою було спільне затягання позичок для спільного закупна живого й мертвого інвентаря. Поскільки цей інвентар лишався спільною власністю обєднаних в артіль господарств, постільки артілі були інвентарними товариствами, члени яких користали з того інвентаря для виконування продукційних чинностей в своїх індивідуальнах господарствах.

Коли-ж інвентарь був приватною власністю поодиноких артільщиків, лише обєднаний разом, і цим обєднаним інвентарем його власники виконували спільно на своїх господарствах деякі продукційні чинности, то в цих випадках артілі являлись товариствами для спільної управи землі, або тими самими старими „супрягами".

В тих випадках, коли обєднання в артіль давало змогу її членам поширити своє господарство через оренду землі, тоді артілі виступали в характері товариств для винайму землі.

Все це мало місце в житті артілів, але в усьому цьому мало знамен колєктивної продукції. Тільки при спільних засівах (на користь артілі, як цілости, чи до поділу між членами) виступала колєктивна засада господарства, але цих засівів було дуже мало й у малої кількости артілів.

Отже кінцевий висновок був такий: Хліборобські артілі М. В. Левитського були в першій мірі і головним чином товариствами для спільного закупна сільсько-господарського інвентаря та спільного користання тим інвентарем, або коротко — інвентарними товариствами. Все инше в житті і діяльности артілів було моментами підрядними, а тому важко їх уважати продукційними колективами. Колєктивне господарство, це була чисто теоретична паперова надбудова над фактичною суттю артілів. Надбудова дуже важна, як вказівка, якою дорогою селянське господарство має прямувати для найбільшого розвою своїх продукційних сил, але в даному випадку вона ще не знайшла замітнішого застосування в практиці життя. На всякий спосіб елєментів колєктивізму було дуже мало в артілях. В цьому не винен, очевидно, автор цієї надбудови, творець артілів, М. В. Левитський, а загальні обставини життя.

---

*) Н. Горова. Херсонські Хліборобські артілі. „Кооперативна Зоря", ч. 15. за 1918 рік, ст. 19.

Ці обставини тепер змінились на ліпше. Колєктивна форма господарства починає тепер займати на В. Україні визначне місце в рільному господарстві. І М. В. Левитський може бути гордий, що він був першим піоніром цеї справи.

Андрій Жук.

60-ліття „Просвіти".

Дня 8 грудня 1868 р. повстало у Львові Товариство »Просвіта«, як одна з перших спроб використання конституційних свобід і разом з тим, як природній й практичний висновок демократичного »україно-фільства« 60-их років. Сказавши слово народ (»народовці« тоді відокремилися різко від »москофілів«), слід було почати якусь реальну роботу між цим »народом«, починаючи з найлекшої тоді з погляду адміністраційних умов справи, з освітно-культрної організації. В перших роках існування товариства слідне ще доволі пасивне відношення до народу, не як до маси, яка вимагає живої поради і реальної практичної освіти, а більше як до етнографічної маси, що чекає свого обслідувача. Метою Т-ства було: збірання нар. пісень і казок та студиювання нар. звичаїв. Тільки згодом переведено зміну статутів в сенсі активно-освітної діяльности в области видавництв, читалень-бібліотек та инших форм позашкільної просвітньої роботи. На склоні XIX. і початку XX. століття Т-ство ще більше поглиблює свою діяльність, прибираючи собі ще й економічні завдання. Видавничу популярну діяльність Т-ство почало 1876 р., спіраючи її на членській вкладці у формі річного абонаменту. Будучи сьогодня найстаршим українським товариством, Просвіта зоветься слушно »матірю українських товариств«.

Число книжок, виданих досі Просвітою, виносить поважну кількість 750 назв (без періодиків). Велику популярність здобуло Товариство виданням у масовому накладі і по дуже дешевій ціні українських клясиків (ред. проф. Ю. Романчука) та любленими ще до війни летючками: »Просвітними листками«.

Сьогодня Т-ство видає: 1) популярні книжки, 2) поп.-наук. журнал »Життя й Знання«, 3) теоретичні підручники позашкільної освіти, 4) продовжує видавництво укр. клясиків.

В практичній масово-педагогічній роботі Т-ства після війни помітно виразну тенденцію до зміни давніх методів праці. Із патріотично-благодійно-освітньої установи Просвіта мала-б перемінитися фактично в бюро фахових порад для самоуків. Перехід на систему індивідуального самонавчання, як останнього вислову педагогіки, треб визнати бажаним і доцільним; треба на нашу думку тільки одного, а саме щоби це не убило тих ділянок діяльности Т-ства, які ще не віджили свого і мають повну рацію існуваннння (видавнича діяльність, організація гуртових бібліотек-читалень, поради аматорським театрам, організація кіна і радія на колєктивних засадах). Основна форма праці »Просвіти« на низу — клюб-читальня, не тільки не виживається, а навпаки, ще набірає життєвости.

На порозі 61 року своєї праці Т-ство »Просвіта« стоїть перед важкими проблємами: матеріяльного свого забепечення і ідеольогічної

платформи. Не треба легковажити ні одної, ні другої, бо вони в значній мірі сплетені в один вузол.

Стан Товариства важкий, можна сказати критичний. Завданням його проводу мусить бути: найти шлях до жертвенности загалу; що-ж до другої справи — найти середню невтральну лінію, що уможливила-б в товаристві перебування людий навіть розбіжних громадських світоглядів. Ми не думаємо, що найти і зберегти таку лінію є річчю неможливою, хоч признаємо, що завдання не легке і вимагає великої розваги і такту. В кожному разі, здається, сьогодня всі вже свідомі того, що одностороння гегемонія якогось одного світогляду мусілаб привести до ослаблення Товариства і може навіть виникнення нових просвітно-культурних центрів. Думаємо, що збереження дотеперішньої всенаціональної позиції Т-ства є можливим, а саме на ґрунті обєктивної чистої науки, яка виключає всяку тенденційність.

Українське громадянство підіпре »Матір своїх товариств«, як ювилейним даром, так і масовим приступленням до просвітянських організацій. Особливо на північно-західних землях, не дивлячись на всі адміністраційні перепони, є ще широчезні перспективи для розвитку »Просвіти«.

Просвітня праця — це сестра кооперації. Тому активні кооперативні діячі повинні розуміти, що солідний розвиток кооп. справи не є мислимий без поширення просвітянської роботи. Діячі Просвіт і кооперація мають один обєкт, людський матріял перед очима і в його оброблюванні мусять йти по лінії повної співпраці. У виданнях, курсах, школах ітп. просвітних організаціях кооперативна справа мусить стояти на одному з перших місць і анальогічно у всіх кооперативних починаннях.

Українська кооперація пересилає своїй подрузі Просвіті горячий привіт в її ювилейні дні.

Ліквідація великого діла.

Вістка про початок ліквідації нашої подебрадської політехнічно-економічної школи, Української Господарської Академії, ліквідації, що має довершитися до 1930 р., болюче вразила українське громадянство. 1930 р. має замовкнути шум у 80 кімнатах розміщених в кількох будинках; має устати праця в 48 кабінетах, лябораторіях і досвідних стаціях; має втратити можливість наукової роботи 90 осіб лекторського складу молодої, а такої надійної школи.

Українська Господарська Академія, будучи одним з проявів творчого розгону нації, що станула твердо на шлях самовизначення, носить усі признаки цього рода зривів: молодечий розгін, що иноді зраджує признаки прямо фанатизму праці і те, що стрічаємо завжди при твореннї чогось нового — певну дозу оригінальности і експериментування в методах праці. Нічим иншим, як фанатизмом праці, зродженим на базі національного сантименту, не дасться пояснити напр. факт написання і видання протягом 6 літ поверх 200 підручників з усіх областей навчання в академії; книг, з яких більшість своєю якістю заслуговує кращого видання, як убоге літографічне, на яке було стати подебрадську українську кольонію. Сама видавнича діяльність подебрадської alma mater є памятник aere perennius, якого не розвалити ніякій злобній руці.

До видавничої діяльности професури достроюється праця студенства.

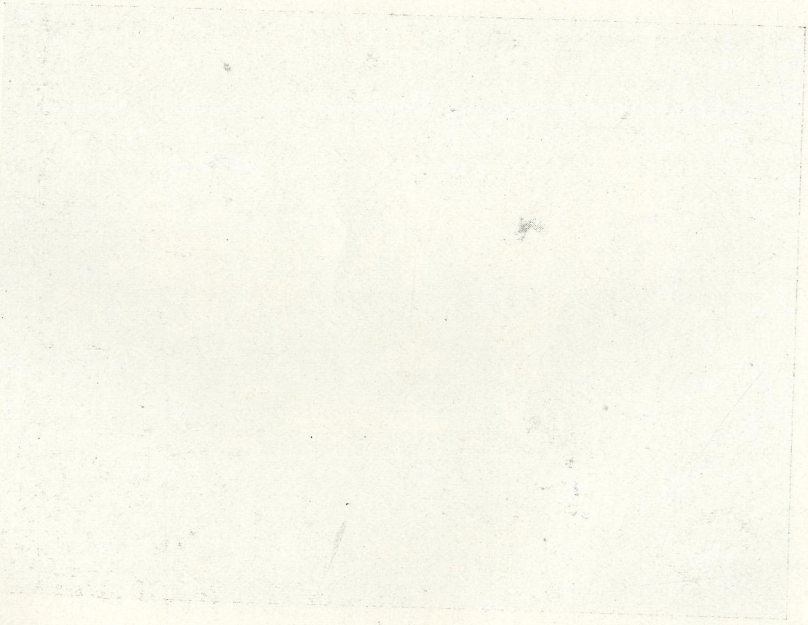
З права на ліво: Ом. Саевич, Сидір Кузик, Мих. Заячківський, Микола В. Левитський і Яросл. Литвинович. В 1910 році підчас Міжнар. Кооперативного Конґресу.

Микола Васильович Левитський

„артільний батько" в товаристві артільного старости першої с.-г. артілі (1894 р.) в с. Федвар. Лукяна Колесника — праворуч від М. Л. і арт. старости 2-ої артілі (1895) там же — Михайла Барабуса — ліворуч.

Старчить взяти в руки кращі дипльомні праці перших випусків молодих інженєрів, абсольвентів академії, (кожний абсольвент пише або теоретичну працю на завдану йому тему, або готовить технічний проєкт), щоб зразу осудити, що тут робиться діло передовсім серйозне, що ніякого »еміґрантського гумбугу«, як академію залюбки представляють її вороги з русофільського, полонофільського і радянського боку, тут нема. Таких праць, які виготовили уже многі абсольвенти академії, можна сміливо побажати не одній старій високій школі з традиціями й усім науковим устаткуванням.

Українська Господарська Академія в Подєбрадах, як правильно завважував її щирий протектор з Граду — Др. В. Ґірса — не завела покладених в неї надій. Так, цей твір, вичарований на чужому ґрунті, на чужих фінансових засобах, став виїмком від правила, яке керує долею цього рода »штучних« плодів: став плодом надзвичайно життєздатним, який привів до остовпіння навіть своїх ворогів, яких було немало у колиски цієї дитини і підчас її росту. Сталося це тому, бо помічна рука була подана не чомусь віджитому, на смерть засудженому, тільки паростам здоровим, повним життя, яким тільки фізична перемога ворогів не дозволила розбуяти на рідному ґрунті.

Так, сьогодня можемо сказати без пересади: У. Г. А. в Подєбрадах здобула собі ґрунт, признання (висловом чого є ряд відзначень на виставах і словних похвал) і майбутність. Здобула те все, бо матеріяльні засоби попали до рук людий, жадних творити щось нове і цінне для свойого народу.

Ентузіязм творчої роботи біля самих підвалин своєї власної культури здвигнув У. Г. А.. Ентузіязм цей викликали до життя болючі розчарування недавніх літ, траґедія державно-творчих змагань, яка документально доказала, що нація не може існувати формально, як держава, як-що вона не стала фактично самовистарчальним суспільством ще до створення своєї держави.

Виконуючи в тихих кабінетах і шумних авдіторіях таку далекосяглу місію, академія вспіла за 7 літ свого існування врости у плоть і кров українського громадянства в краю, куди тільки життя дозволило дійти чуткам про її існування, підносячи на дусі розчарованих і будячі зі сну оспалих. Вона стала чатиною всеукраїнського суспільного організму. Хоч віддалена від нас територіяльно, ця умова лябораторія технічно-економічна була нашою установою всім своїм єством. Задумана початково на вущу скалю і мету, академія попри свої безпосередні практичні завдання, має без сумніву ще й глибше значіння. Тому її ліквідація, заповіджена міністром хліборобства чехословацкої республики, так болюче вразила кожне українське серце.

Український нарід переніс-би цю болючу втрату значно лекше і без того присмаку жалю до теперішніх керманичів долі академії, який тепер відчувається, якби між мотивами ліквідації такої науково-педаґоґічної установи, якою стала академія, не було инших, крім мотивів матеріяльно-фінансової натури. Дивно булоб, якби український нарід не зрозумів таких мотивів поведінки держави, яка від 1919 р. дала чимало доказів співчуття культурно-громадським потребам і змаганням нашої нації. На жаль, заповідь ліквідації УГА прийшла в супроводі кількох фактів, які кажуть бачити в цьому акті мотиви инші, як матеріяльно-фінансові. Перше, це те, що не всі українські установи у Празі ліквідуються; напр. Вищий Педаґоґічний Інститут ім. М. Драгоманова одержав дозвіл на новий прийом. Правда, інститут не підлягає чсл. міністерству хліборобства, тільки міні-

стерству освіти... Друге, це обставина, що в УГА заборонено викладати професурі чеських високих шкіл, що практикувалося досі з успіхом від ряду літ. Чеські професори доїздили раз-двічі у тиждень до Подєбрад; через те піддержувався живий звязок науковий і особистий між членами двох шкіл, разом з тим синами двох словянських народів. Цього поступку п. міністра зем. справ не можна уже пояснити фінансовими міркуваннями, бо-ж години чеської професури сяк чи так мусить хтось заступити; тут можливе тільки одно пояснення: було бажання понизити Академію в очах громадянства... Намір у кожному разі не братній і не словянський...

Ледви чи було в інтересі чеського народу закінчувати таким різким дісонансом усе це добре і тепле, що пережито за 6 літ співжиття професури й студенства УГА з чеським громадянством і офіційними чинниками чсл. держави. Не зробив державницького діла цей ресорт чсл. державної машини, що дався спровокувати на вчинок, з якого надто вже виразно промовляє все инше, тільки не ділові мотиви і вже в ніякому разі не симпатія до українського народу.

Історія вияснить понад всі сумніви, чия тут діяла неприязна рука (а що вона діяла, про те ми ні на хвилину не сумніваємося), та чи діло започате п. міністром зем. справ ЧСР йшло по лінії всіх гарних досі традицій чеського народу.

В кожному разі, ми, як речник думок українського кооперативного світа, щиро прохаємо кооператорів чеського народу, зокрема-ж чеську хліборобську кооперацію, з якою так симпатизуємо, приняти до відома наші почування в тій справі.

Українська кооперація, як кооперація у більшости селянського типу, болюче відчує замкнення дітям укр. селянина, при відомій політиці Польщі, дороги до студіювання у рідній аґрономічній і зокрема економічно-кооперативній школі. Ще упливе трохи часу, заки сама укр. кооперація зможе своїми силами створити щось на подобу хочби одного кооперативного факультету на УГА; а без солідної кооперативної підготовки сьогодня вже неможлива широка розбудова кооперації.

Як реалізувати клич ощадности?

Жовтень — місяць пропаґанди ощадности.

Говориться: „у нас нема зрозуміння ощадности". Правда. Але й у тих, від кого виходить це правдиве спостереження, не відчувається повного розуміння справи. У них виходить так, ніби ощадність можна зрозуміти без знання або бодай уяви про національне господарство, як цілість, про сили, що творять національне богатство та ролю в тім накопичення капіталу. Та колиб вони це ясно зрозуміли, то давноб на всіх розпуттях голосили про те, що серед нас — застрашаючий стан економічної науки, повна відсутність економічного знання й інтересу до нього серед освіченіших верств суспільности, а звідси майже повна безсилість нашої економічної політики перетворити примітивне господарство на господарство модерне, культурне, творчо-продуктивне й експансивне. До поширення економічного знання трудно думати про запровадження у нас справжньої масової ощадности, що єдина може довести до всебічного, в собі замкненого, всестороннього національного госпо-

дарства. А станеться це тоді, коли кожна інтеліґентна людина знатиме з науки економії бодай стільки, скільки знає, скажім, з фізики. Тоді тільки економічне знання поширить серед широких мас, а з тим й ідея ощадности знайде собі серед них широке зрозуміння. Без участи мас — нема ощадности.

Та для того, щоби стати ощадним, мало знати про ощадність, треба ще бути вихованим в ощадности т. є. виплекати, такби мовити, чуття ощадности. В масовім маштабі виходить, що в масах треба не тільки посіяти знання про ощадність, але ще виховати в них чуття й міру ощадности. Виховання то є справа методичної, послідовної праці. Треба мати правильну методику виховання мас в напрямі ощадности. Покиж таку методику буде написано, ми можемо скористати з деяких аксіом педаґоґіки та прикласти їх до ощадностевого виховання. Не помилимося, коли скажемо, що педаґоґіка вимагає, щоби виховання починалося від найпростіших призвичаєнь чи почувань та йшло послідовно до складнішого. Виховати чоловіка чи маси в ощадности, то значить призвичаїти їх, зробити в них непереможною внутрішньою потребою — виявити ощадність в кожний час і в усіх проявах життя. І то не тільки що до грошевих видатків. Нині вже під ощадність втягають й бережения здоровля, часу, обережність в поводженні з речами ітд. ітд. Мріяти, що ми зразу і всесторонньо привчимо маси до ощадности, не маємо підстав. Тому доводиться нині поки що спинитися на однім виді ощадности і то самім легкім простім і зрозумілім, щоби після надбудовувати инші види ощадности. Не потребує доказів, що найпростішим видом ощадности буде той, що найменше порушує старі призвичаєння мас, є легкий в переведенні та має в собі момент наочної, не потребуючої доказів чи теоретичних міркувань корисности для ощаджуючого. Нам видається, й життя це почасти вже виправдує, що згаданим трьом вимогам найбільше відповідає той вид ощадности, шо його організує чи може організувати сільська українська райфайзенка. Тому, складаючись переважно з селянсько-хліборобського населення, ми, говорячи про ощадність, разом з тим мусимо говорити про селянську кредитову кооперацію. Кредитова кооператива на селі є передумовою правильної масової ощадности, а масова ощадність — передумою розвитку кредитової кооперативи й кооперації. Строге примінення засади Райфайзена що до льокалізації (в кожній громаді має бути кредитова кооператива) є ключом до розвязання проблеми ощадности. Дивне, що серед деяких наших серйозних кооперативних кругів панує думка, що проблему нашої ощадности можна почати розвязувати шляхом централізованим без узгляднення всіх згаданих трьох вимог що до початкової ощадности, та без примінення райфайзенівської льокалізації.

Привчивши маси до найпростішого виду ощадности, базуючись на моменті наочної корисности, нам легко буде переконати і виховати маси у свідомости, що справа всебічної ощадности, то також справа національної гідности. Нація зрозуміє, що встид і ганьба, щоби ми провадили господарку з часів десь Володимира Святого, а набуті новітні потреби наші заспокоювали не ми своїми силами, а працею инших народів. Тоді зрозуміємо, що недалеко втікли ми від африканських племен, потреби яких у фабрикатах також вдовольняють народи-творці, народи-вирібники, народи заощадженого капіталу. Момент, коли ми відчуємо встид і ганьбу нашої відсталости, зрозуміємо малу почесність місця,

що його займаємо, як витворча одиниця, серед инших конкуруючих народів, — буде початком нашого справжнього відродження. Напружено з залізною волею кинемося доганяти на шляху економічного розвою народів-творців. Тоді то зрозуміємо, що шлях до модернізації нашого господарства йде через ощадність й тільки через ощадність. Без ощадности нема накопичення капіталів, а без капіталів нема продукції. Найбогатші, горді своєю творчістю нації це ті, що найбільше ощаджують. Ми не захочемо, встид не позволить лишитися пастухами, а тому будемо ощаджувати.

Михайло Корчинський.

Народнє господарство.

Націоналізована тяжка індустрія УСРР і сільське господарство.

Як вже нами зазначалося, в дуалізмові народнього господарства СССР виступають два „сектори“: реґулюваний - націоналізований й вільний приватно-господарський, один другому принціпово ворожі, між якими провадиться глуха боротьба.

Відносні розміри їх змінялися в три періоди; в році 1926 по обрахункам Госплану те співвідношення по загальній річній продукції виглядало так:

	с.-г-во.	промисл.	разом
державне господарство	9,9%	77,0%	35,4%
кооперативне г-во	0,8%	4,9%	2,3%
приватне г-во	89,3%	18,1%	62,3%

Отже в цілім народнім господарстві СССР по сумі продукованих цінностей націоналізований сектор виробляв 35,4%, а вільний — нереґулюваний — 62,3%; в промисловости — 77,0% і 18,1%; у великій же промисловости навіть — 91,5% і 4,2%. Тяжка індустрія, вугляно-залізна, стала гніздом майже виключно націоналізованих форм по задуму державного соціялізму, фактично ж, як ми вже зазначали, державного капіталізму. Говорити ж про тяжку індустрію СССР це значить говорити перш всього про українські — Донбас та Кривий Ріг, про вугіль та залізо.

Місця добувань камянного вугля та залізної руди зустрічаються й по Азійській Росії, в Сибіру та Туркестані, але вони досі мали тільки місцеве значіння. І в майбутнім через їх віддалення, власне тому, що вугіль та руда економічно не витримують далекого перевозу, вони можуть обслуговувати лише місцеву промисловість та транспорт. Для б. Европейської Росії все мало реальне значіння тільки видобуття її в трьох басейнах: підмосковським, уральським та донецькім.

Підмосковський камяно-вугільний басейн, дуже вигідно розташований в ґеоґрафічнім відношенні (Тульська, Орловська, Калужська і деякі инші губернії) і дуже великий по площі, але бідний вугіллям при тім кепської якости й незручний для експльоатації. Найбільше видобуття там

доступило в році 1925-26, а саме 58 міл. пудів, або 4% всього видобуття вугілля в европейській частині СССР. Фахівці висловлюють сумнів, щоби видобуття цього басейна могло помітно збільшитися.

Трохи краще стоїть справа з Уральським басейном, що займає західний схил Уральських гір. Вугіль тут трохи ліпший за підмосковський, але все ж другорядний; максимальна річна здобич сягає 98 міл. пудів.

В порівнанні з попередніми донецький вугільний басейн (Донбас), розташуваний на Катеринославщині, Харківщині та Донщині, є найвизначнішим, займаючищо найменше 25.000 кв. верст. Що до підземних запасів Донбас порівнюючи є найважнішим: в той час, як запаси уральського вугілля обчислюються в 1 міліярд тон, підмосковського в 8 міліярдів, запаси Донбасу обраховуються на 57 міліярдів. Кількість доповнюється якістю. Вугіль Донбасу дуже добрий і ріжноманітний, в ньому $^2/_3$ антрациту дуже гарної якости, а остання третина вугілля коксового та сухого. Коксовий вугіль, що складає від цілих запасів приблизно чвертину, здобувається на цілу европейську частину СССР тільки в Донбасі, тоб то тільки в ньому є необхідна потрава для метлюргії. Звідси зрозуміле виключне його значіння в індустріяльнім житті б. Росії й нинішнього Союзу ССР, значіння „всеросійської кочегарки". Це робить з нього один з головніших каменів „преткновенія" в домаганні самостійности України (другим суть порти Чорного моря). Саме о донецький басейн розбилося переведення кордонів між Великоросією та Україною під час большовицько-гетьманських переговорів року 1918 ізза нього не минути ще певно й крівавих конфліктів.

Донбасівські вугільні шари з під землі виходять аж на поверхню й це дає можливість працювати в Донбасі і дрібному виробництву. Подібні дрібні й неглибокі шахти провадилися на місцевий національний, великі ж глибокі — на акційний, майже виключно закордонний капітал. Останній орендував поклади, що були приватною власністю посідачів поверхні, в землевласників, які за них брали добрі гроші*). В процесі добування дрібні кустарні шахти, що давали більший зиск, вичерпуються поволі: видобуття (на рік 1912) сягало в них тільки 17%; натомісць зросла пайка здобичі велико-капіталістичних підприємств.

В б. Росії як в легкій (текстильній), так і в тяжкій капіталістичній індустрії піонерами зявилися чужоземні капіталісти. Особливо широко відчинила двері закордонному капіталу економічна політика 90 р. р. (Віте). На кінець світової війни й на початок революції в ріжноманітних формах було інвестовано в дореволюційних межах Росії чужоземних капіталів на суму 2.242.974,6 тис. зол. рубл., з того числа в ріжних галузях гірничої промисловости 834.321,1 тис. зол. рубл. (в самих камяновугільних підприємствах — 159.951,6 тис. зол. рубл.). З 90 р. р. завдяки приходові закордонних капіталів видобуття вугілля в Донбасі різко зростало:

в р. 1894 — 295 міл. пудів.
в р. 1904 — 798 „ „
в р. 1914 — 1.684 „ „

До 80% цілої здобичі було в руках чужоземної буржуазії, яка не приймала жадної участи в житті країни, обмежуючися одержанням ренти. Одначе рентабельність велико-капіталістичних закладів була низька, біля 4%, тоді як в гірнино-добуваючій промисловости багацько ризика. Раз

*) У вартості будови вугільної шахти пересічно для всіх такого роду підприємств відчуження теренів складало перед війною 35%.

притягнені капітали застигли, а нові вже не йшли. Увязненість інвенстованого чужоземного капіталу поставила його під революційну конфіскату і націоналізацію, загалом його сконфісковано в СССР на суму 2.007.305,5 тис. зол. руб., в тім числі гірничопромислових підприємств на суму 775.512 тис. зол. руб. На наш час — рік 1928 — проблєма відшкодування чужоземних капіталістів залишається предметом постійних домагань зацікавлених закордонних урядів. Чужоземному капіталістові у Донбасі відповідав й чужоземний робітник — приходько в Великоросії (українські шахтярі були головним чином сезонові, протягом зіми, тай було їх небагацько). Обидві ці обставини робили й роблять з Донбасу, після великих міст, другу українську Вандею, тим небезпечнішу для нас, що в покладах Донбасу дуже зацікавлений північний сусіда. Скерувати одлив людської сили з перелюдненого українського села в індустрію й насамперед в Донбас, ось що мусить стати завданням української економічної політики.

В останню перед світовою війною чверть віку Донбас збільшував своє видобуття вугілля темпом, що не мав собі місця навіть в Зєд. Держ. Півн. Америки та в Німеччині. Це він завдячує ґеоґрафічному сусідству з криворіжським залізнорудним басейном на Катеринославщині та Херсонщині. На Уралі є значно багатші поклади залізної руди, та вона остільки віддалена від коксового вугілля Донбасу і Кузнецького району (Сибір), що довіз його є економічно неможливий; примушена працювати на деревлянім паливі, уральська металюрґія може розвивати продукцію чавуну приблизно 60—70 міл. пуд. в рік. Криворожські запаси залізної руди не так багаті, як уральські; їх площа 70 верст довжини і 6—7 верст завширшки, руда містить в собі 50—60% заліза, а запас її — від 5—12 міліярдів пудів. Та ґеоґрафічна близкість донецького вугілля відкрила в порівнанні з Уралом ліпші можливости для розвитку великої української металюрґічної промисловости. Реалізувати ті можливости припало знова таки чужоземному капіталу. Піонєром української металюрґії був анґлієць Юз (його іменем було названо місто Юзівка, нині переіменоване в „Сталіно"). Без помочі чужоземного капіталу — писав Туган-Барановський в „Русской фабрікє" — криворожським рудам ще довго прийшлося б спокійно відлежуватися під чорноземним степом Подніпрянщини." Найбільш енергійний зріст металюрґії одбувався в роцї 1898 —99. З середини 90 рр. і протягом слідуючих 15 літ на Україні збудовано чужинцями 13 великих металюрґічних заводів з 60 великими доменими печами; продукційність української металюрґії зростала так: в роцї 1895 — 33 міл. пуд. чавуну, в роцї 1900 — 126, в р. 1913 — 189. На час останньої революції сума чужоземних капіталів, вкладених в металюрґічні підприємства з доменими печами б. Росії сягала 268.747,3 тис. зол. руб. Металюрґія розвивалася завдяки, головним чином, збуту на збільшене будівництво залізниць. „Розвій тяжкої індустрії — слушно підмітив знавець Донбасу інж. Фенін[1]) — йшов сукупною трійцею: вугіль, залізо і залізниці; загальмування одного з її членів відбивалося на продукції й инших. З 900 рр. залізниче будівництво б. Росії пішло більш повільним темпом і тому збут металю різко падає. Скорочення збуту тягне за собою зменшення продукції, частина домених печій припиняє свою роботу: в 1900 роцї зупинено 14, в 1901 — 26. Скорочення продукції металюрґії потягло за собою скорочення збуту й вугілля. Кріза металюрґії збіглася зі світовою крізою 900 рр. Вона за-

[1]) Його розвідкою в „Русском економ. сборникє," кн. X за 1927 я тут користаюся.

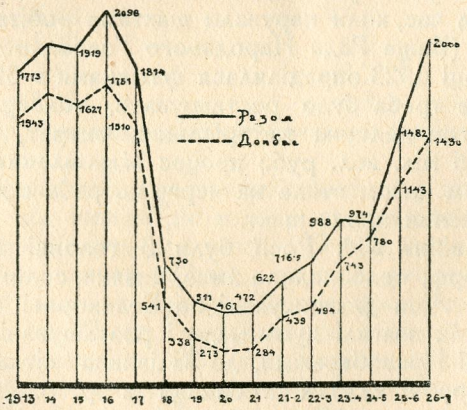
тримала розвій металюрґії на 10 років; зиски металюрґічних підприємств упали з 7,7% в році 1900 до 2,68% в році 1910; аж на рік 1912 зисковність піднялася знова до 7,58%. В звязку зі згаданою крізою, починаючи від року 1899, дав себе знати відплив капіталів, осягший найбільшого значіння в році 1904; оживлення й приплив капіталів прийшли потім аж перед світовою війною: від року 1911 до 1914 основний капітал у 15 заводах української металюрґії зріс з 138 міл. зол. руб. на 197.

Устаткування камяновугільних підприємств Донбасу на час війни, хоч і відставало в електризації від европейських шахт, але загалом було добрим, що дало можливість, саме в час війни, в році 1916, дати рекордову кількість видобуття вугілля, а саме $1^{3}/_{4}$ міліярда пудів. Инакше стояла справа в українській металюрґії. Криза 900 років спричинила технічне відставання від европейського; в час передвоєнного оживлення частина заводів переустатковується, але далеко не всі з тим оновленням встигають. В останніх лишилося перестаріле устаткування; світова війна ще збільшує його загальну зношенність. В такім стані увійшла тяжка індустрія України в революцію року 1917.

Соціяльна революція відбилася на видобутті камяного вугілля катастрофально. Те видобуття по роках було таким:

	1916	1918	1920	1922-23	1923-24	24-25	25-26	26-27
	в міліонах пудів							
Разом в СССР	2100	730	467	713	963	980	1482	2000
В Донбасі	1752	540	273	493	742	756	1143	1430

Всю глибину катастрофи покаже нам слідуюча діяґрама видобуття: а) у всьому СССР разом і б) для Донбасу окремо.

Отже в часі війни видобуття вугілля деведене було до максімума (1916), а з лютневою революцією починається занепад, поглиблений жовтневою й осягший разом з виробництвом у всіх галузях найбільшого, просто катастрофального падіння в період „воєнного комунізму“ (1918-21), коли панувала необмежена націоналізація з додатком елементів споживчого комунізму (урівнююче забезпечення індустріяльних робітників незалежно від виконаної ними праці), система, що уявляла з себе споживання без виробництва. Страхіття господарської катастрофи показало, що центр ваги ле-

жить в умінні організувати та керувати господарством. З Непом (1921) коли комуністичні задуми полишено на бік, націоналізація (державна власність і управління[2]) в обмеженій на користь приватно-господарського принципу формі зосталося тільки, як міст на шляху до майбутнього соціялізму. Вона мусить підготовляти до соціялізму людську психіку — насамперед робітництво, службовців і фахівців — на чому якраз і крахують соціялістичні та комуністичні спроби. В умовах скасування приватної власности на знаряддя й засоби виробництва та усунення приватно-капіталістичної ініціятиви й захована обмеженої націоналізації иноді й за поміччю капіталістичних методів, продукція стала відроджуватися. Деякий підйом до 1923—24 р. затримується на тім же рівні й в р. 1924—25. Зясовується це тим, що й видобутої кількости вугілля під той час нікуди було дівати завдяки ще не відживщому в повній мірі споживанню металюргії, фабрик, залізниць, міст і т. д. На цій підставі совітська влада на кінець 1923—24 року приймає екстренні заходи проти вугляної перепродукції в напрямку її скорочення: з 171 шахти Донбасу полишено в рухові 138 і то більших по розміру; останні ж, здебільшого середні шахти, припинено, як рівнож і працю всього дрібного вугляного виробництва. Застановлені шахти було здано на „консервацію" (ліквідацію), як виявилося на кінець 1924—25 року, зовсім недоцільну, бо незабаром потреба вугілля стала прудко зростати. В році 1925—26 видобуття вугілля робить скок проти попереднього року на 50—45%, можливий тільки за відновлення припиненої раніш добувної здатности. На рік 1926—27 видобуття осягає довоєнних розмірів. Збільшення видобуття в році 1925—26 є показчиком відродження й инших галузів народнього господарства за ту ж добу.

За час цивільної війни почалася в деякій мірі руїна цілого устаткування Донбасу, але шахти не були ще затоплені й підземні побудови не були завалені. Руїна устаткування, затоплення й завалення шахт одбулися в р. р. 1920-22, під час, коли керували шахтами робітничі комітети й безпосередньо ВСНХ (Вища Рада Народнього Господарства); добувна здатність Донбасу в році 1923 определялася фахівцями в 30% видобуття року 1916. Все зіпсоване треба було реставрувати, консервовані шахти знова відновляти — коштом великих матеріяльних витрат, які обчислювалися в сумі від 100 – 216 міл. зол. руб.; процес відновлення на рік 1927 ще не весь закінчений, тим часом стала на чергу потреба поширення вугільного виробництва, заложення нових шахт.

До світової війни в б. Росії були 3 головні джерела палива — вугіль, дрова та торф; село палило хмиз, кизяки, солому — лишалося само собі постачаючим. Ліси розташувані по Великоросії головним чином на півночі, на Україні їх взагалі дуже мало і розташувані вони здебільшого в багнистім Поліссі Правобережжя, де залізнича сітка була невистарчаюча. Хижацькі вируби вздовж залізниць з р. р. 1915-20 збільшують віддаленість возової, взагалі дорогої, вивозки дров і сильно зменшують ролю дерева в опаловім білянсі; тенденція зменшення тої ролі, очевидячки, заховається й на далі. В якійсь мірі, але далеко не повною компенсатою виступає зріст добування торфяного палива, яке обходиться не лише дороще дров, але й дороще вугілля; не кажучи вже про те, що для вжитку торфяного палива повинні бути спеціяльні печі. За вищенаведених умов

[2]) „Була в суті річи — каже А. В Пешехонов — тільки ідея націоналізації, практично ніде не здійснена і навіть теоретично цілком не розроблена" („Воля Росіи," кн. VIII—IX, 1926, Прага).

покриття опалового дефіциту (від зменшення виробу дров), лягає на камяне вугілля, майже цілком падає на Донбас і на його єдині не лише на всю Україну, але й на цілу европейську частину СССР, коксові поклади, несучи загрозу розвиткові металюрґії. Ось чому гостро стало на чергу питання підготовки нових шахт вугільного видобуття; це перше. По друге, в блище десятиліття мусить зрости, по деяким підрахункам, метальова промисловість і праця залізниць до 4 разів, водосвіт до 5 разів, харчова промисловість в $1^1/_2$ рази, — що дасть потребу у вугіллі по 10 роках в 5.400 міл. пудів (проти 3.486 міл. пудів в році 1913). По третє, довоєнне максимальне видобуття Донбасу з причини вичерпання старих великих шахт від року 1929-30 неминуче почне падати, середніж і дрібні шахти мілких глибин вичерпаються ще більше. Все це ставить завдання негайної розбудови щонайменше тридцяти нових великих камяновугільних шахт, розрахованих на видобуття по 30-40 міл. пудів річно, яких досі в Донбасі було лише 30, — завдання не має собі прикладу за весь час відкриття басейну і потрібуюче вложення нових капіталів коло півтора міліярда золотих рублів. Такі витрати на нове будівництво являються для існуючого режіму за умовин націоналізації й плянового господарства не під силу. Постачання головнішого палива, донецького вугілля, поставлено під загрозу. В перспективі — імпорт закордонного вугілля, який до війни, (опріч Петербурґу, що жив на анґлійськім вугіллі взагалі), проходив в б. Россії в розмірах лише необхідного балясту тих пароплавів, що причалювали в її портах за хлібом. До вжитку чужого вугілля провадить і висока нинішня ціна радянського вугілля. Для року 1911 продажна ціна донецького вугілля на харківській біржі стояла $8^1/_2$—$9^1/_2$ коп. за пуд (за одночасних цін анґлійських коло $8^1/_4$ коп. і вестфальського 8—8,5 коп.). Для років 1913 та 1924 порівнюючі продажні ціни за тону в карбованцях були:

	1913	1924
СССР	6,60	11,0
Анґлія	5,00	6,9
Франція	7,60	8,7
Німеччина	5,45	6,9

Для 1927 року продажна ціна радянського вугілля була встановлена по 18 коп. за пуд.

Причина такої високої ціни взагалі криється у високій собівартости. На собівартість же між иншим діє низька продукційність праці шахтяра Донбасу: його продукційність для року 1925—26, з урахуванням і початків механізації добування, сягала 432 кґ., на один робочий день (довоєнна — 544 кґ.), в той час, як продукційність французького шахтяра для року 1924—25 чинила 570 кґ., анґлійського і німецького по 860, шахтяра ж Зєдинених Держав — 4000 кґ. Невідповідність продукційности радянського робітника до закордонного таїть в собі загрозу соціялістичній чи капіталістичній Україні (як і Великоросії) неминучого закабалення продукційно-вище стоячими народніми господарствами. Продукційність праці донецького шахтяра стала вже підійматися, але її попереджав підйом зарібної платні. До війни в собівартости одного пуда вугілля Донбасу, яка дорівнювалася 8,97 коп., припадало на робочі руки 3,40 коп., в році 1925—26 в собівартости пуда (22,33 коп.) платня робітникам забирала 9,0 коп. З літа року 1928 після „знаменитого“ шахтинського судового процесу над інженерами, продукційність праці всього індустріяльного робітництва взагалі знова значно падає, завдяки підриву авторитету і енерґії технічного персоналу — він став уникати відповідальних посад — і новому занепаду тру-

дової дисципліни серед робітників. Розуміється, собівартість від того підіймається. Порівнюючи собівартість пуда вугілля (22,33 коп.) з продажною ціною для року 1927 (18 коп.) ми бачимо, що донецька вугільна промисловість на рік 1925 працювала собі на страту коло $4^1/_2$ коп. на однім пуді вугілля. Страту через розіпняття між цінами й собівартістю (в тім числі й зарібною платнею робітників) покривали держ. асіґновками на реставрацію вугляної промисловости. А це значить за рахунок вільних ненаціоналізованих галузів народнього господарства, тоб то перш усього і головним чином за рахунок сільського господарства і, очевидячки, трудового селянства.

Але в найбільш скрутнім становищі на рік 1928, опинилася металюрґічна промисловість України. В загальнім процесі відродження народнього господарства Союзу відродження металюрґії систематично відстає. Виплавлення чавуну в році 1913 для б. Росії, але без Польщі, дорівнювалося 257 міліонам пудів (втім числі Україна давала 189 міліонів пудів), в році 1917 — 185 міл. пуд., в р. 1918 — 31,5 міл. пуд., в р. р. 1919—21 для всього СССР коло 7 міл. пуд. На 1925—26 рік — 134 міл. пуд. (52%), в тім числі по Україні 101 міл. пуд., або лише 53% довоєнної продукції. Як і вугляній так і металюрґічній індустрії дуже дався в знаки той період совітського режіму, коли нею керували зовсім непідготовлені до того робітничі заводські комітети. В порівнанні з уральською металюрґією, технічно гірш устаткованою, далеко в більшій мірі зазнала шкоди українська, що мала складніше й технічно більш досконале, хоч проти закордонного здебільшого теж відстале, устаткування. За керування робітничих комитетів тому устаткуванню завдано тяжкий удар, всі заводи в більшій чи меншій мірі були пообкрадані, при чім в деяких з них механічне устаткування було остаточно зруйноване. До значної перестарілости устаткування добавилася сильна його пограбованість. З тих причин відродження української металюрґії йшло повільніше, ніж уральської. Визначний знавець металюрґії, совітський інженер Свіцин на рік 1925 заступає погляд, що з 20 металюрґічних заводів, що припадають на Україну і центр Великоросії, вісім годяться тільки на злом, а з останніх навіть ліпші по відновленні їх устаткування до працездібного стану можуть працювати економічно нераціонально, викликаючи підвищений ужиток вугілля і знижену продукційність праці. На підтвердження свого висновку, засуджуючого технічну здібність металюрґічних заводів, він подає (журнал „Уголь и Железо“ — листопад 1925) слідуючі порівнюючі дані видатків вугілля на один пуд виплавлюваного продукту і продукційність робітника:

Продукція	Видатки вугілля (в пудах)	Річна продукційність робітника в пудах.
СССР (1924-25)	2,72[1])	1100—1200
б. Росія (1913)	2,32	1800—2100
Анґлія (1924)	1,63	2400—2700
Німеччина (1924)	1,63	3600—4500
Зєдинені Держави П. А. (1924)	1,63	4500—6000

Зайва перевитрата вугілля з одного боку, а понижена продукційність праці — з другого, разом женуть в гору собівартість. По підрахункам

[1]) По підрахункам другого інженера Ломова, нині займаючого високий пост голови Донвугілля — навіть 3,72.

інженера Ломова („Уголь и Железо", 1925) порівнююча собівартість металю, помітно зменшена, для СССР була така:

Країни	Чавун		Балки	
	в рублях за тону			
	1913	1924	1913	1924
б. Росія	40,0	58,0	86,0	128,0
Зєдинені Держави П. А.	29,5	42,3	48,1	90,5
Анґлія	26,5	40,2	61,9	87,0
Німеччина	34,5	42,0	51,0	61,5
Франція	30,8	35,2	51,6	61,6

Тимчасом приступлено до реставрації ліпших з існуючих заводів. На Україні реставруються з деякою реконструкцією слідуючі сім заводів: Юзівський, що виплавив чавуну в році 1913 —17 міл. пуд.; Брянський, що виплавив 25; Дніпровський — 25; Макієвський — 14; Русско-Бельґійський — 21; Маріюпільський — 4; Донецько - Юриївський — 15. Відповідних витрат у СССР, кінчаючи роком 1927, було вже зроблено біля 600 міл. руб.; львина доля припала на металюрґію України. Остання забрала реставраційних витрат приблизно в розмірі того акційного капіталу, що був у дані заводи вложений перед світовою війною. Заходилися латати старе дрантя замісць того, шоб на ті кошти розпочати будувати нові металюрґічні заводи за останнім словом техніки. Те, чого осягнуто реставрацією, економічно нераціональне; за нього довго платитимуть (підвищеними цінами) широкі кола населення й насамперед — селянство. Відсутність залізничого і скороченість до мінімума міського будівництва в порівнанні з довоєнним часом сильно зменшили потребу в металі. Та й існуючий різко зменшений попит на нього сучасна металюрґія в році 1926—27 могла задовольнити ледво в розмірі 70% і при тім, розуміється, по нових підвищених цінах, які принціпіяльно можуть мати місце, як і сама відстало устаткована металюрґія, лише під захистними, вірніш заборончими, митними тарифами, а які в конкретнім випадку тримаються політикою так званої індустріялізації. Це не протекціонізм навіть в його заборончій формі, бо й при ній митні тарифи тільки тому заборончі, що занадто високі, але хто їх все таки заплатить, той може імпортувати що йому потрібно. Політика індустріялізації полягає в імпорті через монополію Внєшторгу виключно індустріяльного устаткування й нічого більше. За цих умовин сільське господарство і селянство засуджені не тільки на переплати на цінах націоналізованого індустріяльного виробництва, але, що є ще гірше — через недостачу монопольної продукції — на безтоварря, на хронічну недостачу фабрично-заводських виробів, на неможливість набути вистарчаючий основний капітал устаткування свого господарства (трактор, віялка, сіялка, молотарка то що) за ніяку ціну, ціною навіть оплачення заборончих тарифів. Індустріялізація є таким чином своєманітна совітська політика блюкади сільського господарства, що унеможливлює його інтесифікацію й аґрікультурно-технічний поступ, що зменшує продукційність землі, експорт сільсько-господарських продуктів, а в залежности від останнього — і взагалі імпорт.

Передбачаючи зріст потреби на чавун і залізо в близькім майбутнім, видвигають пляни нового металюрґічного будівництва, в найблище пяти-

ліття програма будови нових заводів передбачає потребу в 1,5 міл. рублів*). В цю програму, що дуже характерно, не введено збудування ані одного мілітарного заводу. Всі ті рушничні, гарматні і т. п. заводи досі будувалися й існували тільки в Великоросії. Той же стан річей заховується й на далі. Хоч здавалося б, краще місце для них є там, де сусідують — вугіль Донбасу і залізна руда Криворіжжя.

І без мілітарних заводів півтораміліярдова потреба металюргії в грошах є надсильною для існуючого режиму; в старій, багатшій б. Росії й то майже вся наша металюргічна індустрія — через брак національних капіталів і гірничої буржуазії — збудована була на чужоземні капітали; зокрема за участю самого лише французького капіталу виплавлялося (1913) 78,8% од всієї продукції чавуну в українській металюргії; тим же французьким капіталістам належала керуюча роля й в синдікату „Продамет" — для збуту виробів металюргічних заводів. На участи закордонного капіталу в народнім господарстві б. Росії та України нам прийдеться ще застановлятися**).

Проф. О. Мицюк.

Проблєми кооперативного кредиту.

Кредит.

II.

Відбудова кредитової системи в Европі, особливож в краях, що пережили поважніші політичні і економічні потрясення, йде поволі, при чім, річ ясна, в першу чергу відбудовується найпростіша і разом з тим найнебезпечніша для кредитовця форма — кредит товаровий, за нею йде кредит забезпечений рухомим заставом, далі вексель, відтак кредит формально незабезпечений — біжучий рахунок, кредит особистий незабезпечений (позички на скрипти); усе, як бачимо, ріжновидности кредиту короткочасового; кредит довгочасовий (гіпотечний) в Польщі і досі існує, головно як форма державної інтервенції з економічно-політичними завданнями (допомога рільництву в першу чергу на кольонізацію, відтак головно великій зем. власности). Відбудова кредиту гіпотечного приватними кредитовими заведеннями (Товариства Кредитові Земські, комунальні каси, приватні гіпотечні банки) іде досить помалу. Банки ті поки-що реалізують позички уділені ними ще в часи довоєнні; більшого розмаху своєї діяльности вони сподіються, якщо прийшлоб до живішого напливу американських кредитів в Польщу. Операції цих банків малиб бути улекшені, якщо вдалосяб довести до порозуміння між банками відносно уніфікації заставних листів.***) Досі одначе не здійснилося нічого з тих сподівань і через те в области довготермінового

*) „Экономическая Жизнь", 25. III. 1927.

**) В попередній моїй статті в кн. 9. „К. Р." на стор. 396, рядок 9 знизу перед реченням „треба"... випало слово „инакше". — Прошу читача це виправити.

***) A. Łuniewski, w sprawie wznowienia kredytu długoterminowego (Rolnik Ekonomista, N. 10. з 1926. p.)

кредиту є ще застій, якщо не рахувати доволі ще скромної акції обох господарських державних банків (P. Bank Rolny і Bank Gospodarstwa Kraj.) і таких сильних поміщицьких установ, як варшавське Т-ство Кред. Земське*).

Кредит, що існує зараз в Польщі, носить нездоровий, бо штучний характер. Він у більшости опертий на капіталах названих двох державних банків, які зі свого боку черпають з засобів, що пливуть з емісії банкнотів. Здоровий є тільки той кредит, що базується на ощадностях суспільства, бо тільки лишки з продукції і консумції є справжніми капіталами. Система кредиту, побудована на засобах, витворених грошевим станком, є завше ризиковна і може носити тільки провізоричний характер.

Числячися з обставинами і можливостями хвилі, можемо в даний мент ставити, як практичне завдання дня, розбудову власними силами тільки короткочасового особистого кредиту, в наших умовах кредиту для потреб головної маси нашого населення — селянства. Під цим зглядом нема в нас ріжниці думок. Зате є у нас розбіжні погляди на методи праці в системі дрібного кредиту. Ми розглянемо головніші моменти, від яких залежить форма організації дрібно-кредитової справи в наших умовах.

1. Ціна кредиту.

Ціною кредиту є стопа позичкового відсотка. Ціна кредиту підлягає загальним правилам, від яких залежить хитання всяких цін в системі народнього господарства. Економічну природу цього явища ми старалися в коротких словах зясувати вище; вважаємо, що кредит не є »дорогий« тоді, коли його ціна, себто відсоток плачений за вживання капіталу, не поїдає всього трудового прибутку, придбаного при вживанні кредитового капіталу, оставляючи позичальникові хоча пересічну норму оплати його праці. Виходячи з цього заложення, ми можемо признати рацію існування тільки такій системі кредитових установ, яка знижує розпаношену в сучасну пору кредитову лихву. Установи, хоча-б засновані на кооперативних засадах, які цього економічного завдання не виконують, є, навіть при всіх инших добрих прикметах, економічно зайві, бо тільки збільшують число кредитових посередників, а тим самим зі свого боку можуть впливати на здорожування кредиту.

На жаль не можемо сказати, щоб ця система кредиту, яку ми створили ще в инших умовах і яку по традиції продовжуємо без основних змін і в нинішні часи, відповідала вповні повищій вимозі. Хоч відносини за останні 2-3 роки значно поправилися, все таки і досі є чимало недомагань в цім згляді. Не знаємо, чи можемо вповні сполягати на дані, які наші кооперативи подають в статистичних листках; зіставлення статистичного відділу РСУК за 1926 подають, як цифру найвищого побираного відсотка, 24% річних; в році 1927 вже 12%. Знаємо одначе, що в цих межах обертається тільки формальна відсоткова ставка; фактично-ж до неї ще приходять адміністраційні оплати, »добровільні жертви« ітд., які відсоткову стопу фактично підносять пересічно до 18% річних.

Коли поставити запитання, що являється причиною високої відсоткової ставки, то звичайно відповідають: дорожнеча кредиту в банках чи центральній касі (Центро-Банк, та инші установи). Колиж поглянути блище,

*) В 1-ій половині 1928 р. видано в цілій Польщі 10,658 гіпотечних позичок в сумі 184,863.000 зл.; з того припало на приватні і комунальні установи 100,040.000 зл., решта на державні банки. Чи приватні т-ства і банки працювали власними чи державними капіталами, з тих чисел не видно (Przem. i Handel 1928. z. 43.)

то справа зовсім не в тім. Кредит в названих львівських фінансових установах держиться на загал між 10-12% (враховуючи й побічні платіжі). Отже кооператива моглаб спокійно, працюючи з 1-1½ відсотковим напруженням принятим в кооперації, додержувати законної максимальної ставки 12%, якби не було тут ще инших перешкод. Знаємо ряд кооператив, котрі дійсно її додержуються або навіть йдуть нище неї. Це є передовсім ті кооперативи, які відповідною тактикою і пропаґандою зуміли розбудити в своїй сфері впливів живіший щадничий рух, який дає їм до розпорядження капітал значно дешевший (звичайний відсоток від вкладок сьогодня 6-8%, в райфайзенках Патронату 9%). Далі є це ті кооперативи, які зуміли звести до мінумум свої біжучі накладні (адміністраційні) видатки.

Ми знаємо, що в нас, коли поставити, як норму відсоткового напруження, 2% (12-10=2), підносяться заміти, що норма ця замала. Одначе ставлячи таку норму, ми відходимо доволі далеко від того, що признала практика в кредитовій кооперації, особливо селянського типу. Німецькі сільські каси (райфайзенки) побирають значно менше: від 0,5% до 0·65%; того їм досить, щоб щорічно збільшувати свої резервові фонди і оплатити свої невеликі кошти завідування*). Такий є стан річей не лише в чисто доґматичнім Райфайзенськім союзі, а й в касах Reichsverband-у, де кошти завідування виносять усього 0,18% річного обороту. Отже коли ми, складаючи дань орієнтальним відносинам нашого краю і нашій звичці за всяку ціну негайно »збогачуватися«, підносимо більше як тричі німецьку ставку відсоткового напруження, то того хіба досить, щоб задовольнити навіть вибагливі вимоги. На жаль, нам так важко визбутися лихих традицій періоду інфляції, що в нас кооператива, одержавши кредит з усіма побічними оплатами скажім на 11%, преспокійно добавляє до того 7%, титулом напр. »добровільного датку«, думаючи, що тим способом робить добре кооперативне діло. Діється це тому, бо її справжні витрати на персонал і льокаль є на стільки високі, а обороти на стільки малі, що в решті решт сума цих видатків лягає серіозним тягарем на позичковий відсоток. Говоримо виразно, що є у нас кооперативи, котрі дають зовсім добрі умови кредиту, але тих є меншість. Знаємо за те, що в райфайзенках Патронату реальний відсоток не є вищий 12%.

Приходимо до висновку, що суть кооперативної кредитової політики лежить в зменшенні до мінімум напруження між активними і пасивними відсотками. Зменшення це є можливе двома шляхами: 1) через максимальне збільшення оборотів каси і 2) через максимальне зменшення коштів завідування.

Чи можна в нинішних умовах і методах праці надіятися на перше, цеб-то на швидке і сильне збільшення оборотів наших кредитових т-ств? При нинішніх методах праці ні, але змінивши їх в напрямі усильної пропаґанди дрібного щадничого руху по сільських кооперативах, ми можемо створити за пару літ солідну базу для розбудови здорових кредитових установ з поважними оборотами.

Думка про зменшення коштів завідування кооперативи приводить нас сама собою до найдешевшої форми дрібного кредиту — райфайзенської. Кошти завідування у райфайзенках Патронату в 1926 р. виносили пересічно на кооперативу: у воєвідстві львівськім 410 зл. станиславівськім 326 зл., тернопільськім 206 зл.**).

*) Проф. А. Н. Анцыферов, Кооперативний кредит и кооп. банки. Прага, 1922, стор. 82; K. Hildebrand Organisation Direction d. gen. Betriebes § 215, Zinspolitik.

**) Sprawozdanie z działalności Kr. Patronatu Sp. R. za rik 1927. Lwów, 1928.

Зате в кред. кооперативах РСУК в р. 1926 видатки виносили 1911 зл. на 1 касу.

Хтось може завважити, що наші каси, як переважно міські, мали значно більші обороти і тому мусіли держати більше персоналу і т. д. Отже погляньмо на обороти:

Каси РСУК (без централі) видали в 1926 р. позичок на суму 3,354.460 зл., що при 105 касах робить на одну 31.947 зл. Каси Стефчика видали в тім-же році позич. на заг. суму 17,027.540 зл., що при 918 касах робить на 1 касу 18.548 зл.

Висновок для нашої кредитової системи просто убиваючий: підчас, коли на кожних 1000 зл. уділених позичок в касах РСУК лягало накладних видатків **59** золотих, в райфайзенках Патронату обтяження позичок виносило у львівському воєвідстві всього **22** зл., а в тернопільськім ще значно менше!

2. Проблєма оборотового капіталу.

Добре завважує К. Гільдебранд у згаданій вище книзі, що з точки погляду самої кооперативи як підприємства неважно те, яке є напруження відсотків (Zinsspanne) в кооперативі, тільки те, кілько в решті решт гроший кооперативі приходить з її операцій (зовсім инше становище члена кооперативи: для нього важне якраз те напруження). При більших оборотах кооперативі остає в руках більша сума гроша і навіть при невеликому напруженні відсоткових ставок вона покриє всі свої потреби. Але більші обороти можливі тільки при збільшенні напливу капіталів до кооперативи; найрадше у виді капіталів »власних«, уділів; відтак вкладок, нарешті, як останній засіб — у виді позик і біжучого рахунку.

Питання про оборотовий капітал складається із двох самостійних проблєм: добуття капіталу т. зв. власного і чужого. До власного числимо уділи і резерви, до чужого вкладки і кредит банковий (позички в центр. касах, біжучий в них рахунок).

Треба радіти, що тверда польська дійсність вилікувала нас від загального в нас до війни пануючого погляду, що до ведення »каси« необхідно, щоби »хтось« вложив в це діло поважнішу суму капіталу »на початок«. Цю психольогію в нас підсилював Патронат, даючи на заснування райфайзенок підмогу (по 400 к.) і кредити; зле впливав теж приклад німецький, де подібну підмогу давали кооп. союзи, або російський, де цю ролю виконував відділ дрібного кредиту при міністерстві фінансів. З цього родилася зовсім неправильна думка про те, що кооперативна каса взагалі не може існувати без поважнішого банкового кредиту. Неправильна вона тому, що статистика розвою кредитової кооперації майже всіх країн виказує безсумніву, що банкові кредити (державні, краєві і почасти приватні) грають ролю тільки в початках існування кооп. кас; вже в пару літ по заснуванні каси, якщо вона солідно ведена, цифра банкових кредитів уступає на друге місце перед позицією щадничих вкладок. Діється це не лише в кооперативах типу Шульце-Деліча, котрі взагалі відносилися неґативно до державних кредитів (з виїмком галицьких цього рода кас, польських і українських), але й в кооперативах райфайзенського типу. Зіставлення, яке приводить проф. Анцыферов*) вказує, що в нормальні часи до війни в збірному білянсі німецьких кас типу Шульце позички взагалі

*) Тамже, стор. 78.

виносили всього 2,3% всіх капіталів, в касах типу райфайзенського — 14·4%. Зате на вкладки припадало: в першім типі 76,1%, в другім — 72%. Те саме було і в Галичині. Спілки ощадностей і позичок львівського Патронату виказували в своїй пасиві в р. 1912:*)

банкових кредитів 7,238.331 к.
вкладок 65,434.684 «

Хоч не так ярко, але все таки доволі виразно видко цю-ж тенденцію і в українських кред. кооперативах в Галичині. Їхній збірний білянс за рік 1912 виказував:

банкових кредитів 15,595.482 к.
вкладок 33,875.002 «

Навіть і в цей мент, коли кредитові відносини в Польщі ще тільки починають виходити з періоду анархії, позиція вкладок уже конкурує з позицією »кредитів«. Каси Патронату мали в р. 1926 між пасивами:

вкладок ощадности 2,01 мілионів зл.
позичок 5,53 « «

Від 1926 р. вкладки ростуть доволі жвавим темпом (до весни 1918 р.). В наших кооперативах, членах РСУК, сума вкладок в р. 1926 перевищувала значно суму кредитів:

вкладок було 1,82 міл. зл.
кредитів і »инших« 1,09 « «

Бачимо, що наші кооперативи мимо того, що в р. 1926 майже не користувалися державними джерелами кредиту і не мали великих фондів на уділах — все таки тішилися доволі значним довірям з боку населення, виявляючи що до того більше життєздатности, як патронатські каси при підмозі з боку Центральної Каси Рільн. Спілок. Не помилимося, твердячи, що в явищі цьому грав той самий інстинкт національної солідарности, що так сильно піддержав розвиток познанських кас; в голову приходить думка, що в нас було-б як-би до цього інстинкту ще прийшла відповідна організація кредитових установ!

Каси дрібного кредиту, що їх засновано на теренах б. Росії в кількох типах в основі виявляли теж величезну перевагу вкладок над державними фондами. Ми робимо в цього висновок, що навіть в країнах, де грошева господарка ще бореться з натуральною, звичай льокувати всі дрібні грошеві ощадности в місцевих касах вже такий поширений, що дає незрушиму підставу для існування і могучого розвитку кооперативного кредиту без державних кредитів, очевидно при певних умовах.

Ці умови є: довіря вкладників до каси і більше менше стабілізовані валютарні відносини. Коли-ж взяти на увагу поширеність переводу вкладок і позик на долярову валюту, то в суті річи проблема розбудови кооперативного кредиту зводиться до питання довіря до кредит. установ. Втрата довіря у публики була головною причиною злиденного стану кредитових установ; навідворіт — ми маємо в нашій практиці приклади жвавої відбудови кас там, де вони зуміли знову заслужити собі це довіря. Без такого довіря не може бути мови про поставлення кредиту на єдино-здоровий ґрунт: на мобілізовані щадничі капітали населення.

Виникає отже глибше питання: Чим здобувається довіря? З цією справою вяжеться друга, а саме питання про відношення між власними і чужими капіталами.

---

*) „Polskie kooperatywy kredytowe i kasy oszczędności", opr. komitet red. pod kierunkiem prof. J. Michalskiego, Lwów 1914.

3). Власні і чужі капітали та питання уділів.

Солідний »власний« капітал є бажаною опорою кожного підприємства. Спорити з цією самозрозумілою тезою зовсім зайва річ. Але чи є це абсолютна необхідність без якої немисливий успіх в праці малої кредитової кооперативи?

Отже якраз практика райфайзенських кас доказала, що ні. Вона засвідчила, що навіть незначним власним капіталом кооперативи з необмеженою відповідальністю і з невеликим районом діяльности можуть з успіхом оперувати великими »чужими« (головно вкладковими) капіталами. Сама природа райфайзенки унеможливлює ризиковні операції і утруднює страти на позичках; близкість до членів звязує її живим тілом з її оточенням, родячи таке довіря до неї, яке їй заступає ті вимоги, що їх прийнято вважати міродайним при оцінці кредитоздібности в капіталістичному світі. Коли для оцінки кредитоздібности капіталістичного банку може бути з самої природи річи міродатною тільки сума його »власного капіталу«, то в кооперативній практиці грають ролю инші міркування. Коли-б так не було, то чи булоб можливим, щоби райфайзенські каси могли взагалі існувати при таких невеликих власних капіталах, як це має місце? Це не жарт, але статистичний факт, що в збірному білянсі кас »Державного Союза с. гос. Т-ств« (Reichsverband landw. Genossenschaften) в довоєнний час виносили:

уділовий капітал	1,1 % всієї пасиви
резвовий »	2,7 % » »
сума вл. капіталів	3,8 % всієї пасиви!

Reichsverband обєднував в 1922 р. 12.317 сільських кас; поверх 5.000 кас ортодоксального райфайзенського союзу працює на тих-же засадах і зовсім не підноситься мова про їх слабу кредитоздатність; найживішим запереченням цього є високі суми вкладок, уміщених в тих кооперативах (поверх 70 % пасиви). Уділи можуть девалюватися; але прихильність оточення до своєї каси-опікунки є твердшою від найтвердшої валюти.

Закони капіталістичної практики не завше справджуються в практиці кооперації; факти і цифри, щойно приведені, це один із тих »куріозів« чи несподіванок в ділянці економіки, які виросли капіталістичній доктрині з вини кооперації. Факти, що свідчать про масове економічне довіря і прихильність населення до установ, що не можуть повеличатися великими »власними« капіталами, а мають за собою тільки — необмежену відповідальність членів (отже того-ж таки населення) і особисте довіря до керовників установи — не були предбачені теоретиками політичної економії капіталістичної доби; не хотів їх довго визнавати навіть кооператор Шульце-Деліч, налягаючи на високі уділи в своїх касах. Та підчас коли йому, що працював головно серед міщан, здійснити цю свою вимогу не було трудно, (а в умовах міського життя деколи навіть необхідно!), то на селі це приходилось о много трудніше, тим більше, що, як життя показало, ця вимога тут не була абсолютною необхідністю.

Клясичні докази правдивости тези, що міць кредитової кооперації не є в самих власних капіталах, дає історія центральних кас німецької кредитової кооперації. Як відомо, їх є днесь тільки дві: державна установа — Пруська Центральна Каса для кооператив і Райфайзенський Банк. Але давніше були ще два центральні кооп. банки: шульцівський і т. зв. офенбахський (реформований тип райфайзенок). Шульцівський, стоячи завше за близько до приватно-капіталістичного світа, і ведучи на велику

скалю операції з приватними особами (чого добивається теж дир. О. Саєвич) — закінчив свою еволюцію зовсім льогічно в р. 1904 фузією (себто смертю) із великою акційною капіталістичною установою — Дрезденським Банком, і то не дивлючись на великі власні фонди. Другий центральний кооп. банк, Reichsgenossenschaftsbank, центр кооператив Reichsverband-у, не маючи ідейно споєного членства, не видержав боротьби, яку проти всіх кооперативних банків повела Пруська Центральна Каса (офіційна установа), і заплутавшись до того в кооперативні операції приватно-торгового характеру, упав 1912 р. доволі неславно. Як відомо, в союзі, якого центром був згаданий банк, йшла весь час тенденція до реформування райфайзенок м. и. в напрямі збільшення уділів. Тільки одна „Нейвідська Центральна Каса“ (Райф-Банк), дякуючи ідейній підпорі з боку членів (кооператив) видержала напір і підпольну роботу з боку Пруської Ц. Каси і устоялася до днесь, як єдиний кооперативний, від держави незалежний, центральний банк кооперації, хоч на скріплення уділів вона звертала все менше уваги, як на моральний бік діяльности.

Приклад гарного розвитку познанських кас (Związku spółek zarobkowych), який приводить дир. О. Саєвич, бувби міродатним, якби було доказано, що не було инших причин їх успіху крім високого власного майна. Тимчасом історія розвитку познанських »людових банків«говорить, що свій подиву гідний розмах вони завдячили в першій мірі неекономічному факторові: інстинктові національної солідарности, який гуртував біля цих кас польське населення в його впертій оборонній акції проти ґерманізації. Одним з доказів цього і без того зрозумілого явища є факт, що найбільшу масу вкладок ці каси здобули в рр. 1904-1905, отже в часи найбільшого розгону пруського шовінізму і кольонізаційнних забігів. Це ілюструють цифри*):

В р. 1900 мав »Bank Związku Spółek Zarobkowych« вкладок на суму 2,54 міл., в р. 1905 вкладок на суму 17,77 міл. мар., 1909 вкладок на суму 29,17 міл. мар.

Раптовний скок між р. 1900 — 1905 не дасться пояснити ніяким економічним чи »історично-матеріялістичним« способом; тільки фактор емоціонально-чуттєвий міг створити те чудо, яке й поклало основу під властиву могутність організації. Не високі уділи і запасні фонди зокрема притягли в тих роках $12^1/_2$ міліона марок до познанського банку; обиджене національне почуття населення зробило це. Чи не може і в нас статися щось подібного, хоч у менших розмірах?

Другою причиною сильного розвитку познанських кас, була щаслива для них обставина, що вони не мали ніякого конкурента серед польського населення. Познанщина не мала ні міських, ні повітових »кас ощадности«, ні гіпотечних банків (польських), а акційних банків дуже мало. Таким чином людові банки Шульцівського типу були національними монополістами в ділянці кредиту. Не треба одначе забувати й того, що що-до кількости щадничих вкладок познанські каси випередили польські каси в Галичині мабуть не богато більше того, як взагалі заможність познанського населення перевищує маєтковий стан населення в Галичині (в познанських касах було в р. 1912 на члена 2340 франків вкладок, галицькі польські каси мали на члена 840 франків. Факт, що по війні найбільшу абсолютну квоту вкладок мають каси познанської »Унії«, треба приписати головно тому, шо Познанщина не була зовсім тереном воєнних операцій, отже і ма́єтково і морально відносини там є більше менше »нормальні«.

*) Polskie »Kooperatywy Kredytowe«, стор. 23.

Саміж організаційні методи, яких придержується польська познанська кредитова кооперація, є походження вчасти історичного, вчасти наслідком соціяльної структури польського населення у тій дільниці. Історично познанські банки почали виникати одночасно з першими спробами Шульце (у 50-их роках). 1868 р. було вже 25 польських кас. Таким чином над колискою цих установ вітав дух батька німецької міської кредитової кооперації і він остався при них навіть тоді, коли силою обставин більшість членів почали становити люди з сіл. Одначе і між цими дуже поважне місце що до числа а рішаюче що до традицій і соціяльного авторітету займала сильна в Познанщині ґрупа великих земельних власників, священників і богатих селян; міського населення було в р. 1911 в касах ще ціла $^1/_3$ всіх членів. Працюючи серед такої членської маси, не було важко ставити високі вимоги що до розміру уділів (паїв).

При всіх користях, що пливуть з великих уділів, остає фактом, що познанські каси виявляють взагалі замалий приріст членів (122 тисячі членів в р. 1912 на всю Познанщину це трохи замало, як на кооперацію, що має за собою більше, як пів століття). Отже не є дивно, що, як свідчить проф. Міхальскі, вкладки ощадности походять головно від мешканців міст. За рідка сітка кредитових установ не дає змоги касам вникнути в найдальші закутки села і мобілізувати тут на місці масові дрібні ощадности*). Через те прим. на Поморю вже виник сильний рух райфайзенський. Добробут познанських кас, як усіх кас системи Шульце, виріс на ощадностях міста**). Маючи надмір капіталів і маючи постійну журу, де і як їх розмістити, річ ясна, познанські кредитовці не думали і не думають тими категоріями, якими мусимо думати ми: як змобілізувати капітали села? Відси простий висновок, що ті організаційні форми, які були добрі для Познанщини, не є добрі для наших умов.

В наших умовах уділ мусить бути невеликий (до 10 зол.) і сплачувати його мусить бути дозволено малими, але правильними, ратами (напр. по 1 золотому), зате тим більше вагу треба покласти на масовість членства.

Не можемо тут поминути доволі прикрого питання про широко практикований спосіб стягання уділів при виплаті позичок. Раз, що сама комбінація позички з виплатою уділу є суперечністю самою в собі. Коли квота, яку »стягають« з позичальника є незначною, то ще пів біди, але коли, як це в нас стало звичаєм, з такого примусового члена (якого до кооперативи пригнала не ідея кооперативного солідаризму, тільки матеріяльна скрута), стягають не уділ, а й кілька уділів у пропорції до позиченої квоти (в нас принято тепер стягати при позичці 5%—10%, при ратах по $^1/_2$ % і більше), то при таких умовах кредит не є допомогою членам, а уділи прибирають характер здорожування кредиту. Дир. Саєвич пропонує санкціонувати цю практику окремою постановою Кооперативного Зїзду в тім сенсі, щоби позичаючий був обовязаний декларувати на уділ 10%

*) »Biuletyny Spółdzielcz. Instytutu Naukowego« Kraków 1928. z. 3. стор, 42. Також Др. К. Вайдліх, автор великої монографії про польську кооперацію пише: »W Wielkopolsce ze względu na gęstość małych miasteczek i przewagę większych gospodarstw włościańskich, kredyt Banków Ludowych obsłużył równie wieś jak miasto. W Małopolsce Kasy Zaliczkowe założone w miastach znacznie rzadziej rozłożonych niż w Wielkopolsce, nie mogły mieć znajomości rozdrobnionych gospodarctw rolnych przez co nie mogły w dostatecznej mierze obsłużyć ich kredytem, a zwłaszcza nie mogły wydobyć i zużytkować drobnych oszczędności wsi.» (Słowo Polskie 28. X. 1928).

**) »Polskie Kooperatywy Kredytowe« стор. 19.

від квоти позички а що найменше оден уділ; на це він мавби вплачувати при виплаті позички 5% (найменше 5 зол), а відтак при кожній 3-місячній прольонгаті чи раті 1% від первісної квоти позички, (що найменше 2 зол). Виплата виповідженого уділу моглаб наступити аж по упливі 2 літ.

Так малоб бути формально легалізувано те, що становить одну з причин малої у нас популярности кооперативного кредиту. Мавби бути закріплений на все нездоровий стан, при якому позичаючий в кооперативі має до неї не вдячність за допомогу, тільки огірчення за те, що його »обдерли«, роблячи його примусовим а то й кілько-кратним членом в той мент, коли його найбільше притискала біда. Такий спосіб збільшування »власних засобів« кооперативи не можна визнати доцільним. Він є, що правда, найлекший, бо-ж ніщо не є так легким, як »стягнути« уділ при виплаті позички; але-ж це руйнує моральну базу, на якій стоїть кооперація. Виходить на те, що будується пишну кооперативну будівлю на негодуванні позичальників. Оскільки моральніше булоб »стягати« уділи теж з усіх вкладників!

Звичай реалізувати уділи при виплаті позичок вже настільки вкорінений, що зовсім визбутися його ледве чи нам вдасться; в кожному разі одначе, і то рішуче, треба стояти за те, щоби відібрати йому як найбільше його деморалізуючих признак. Длятого треба засвоїти собі в наших умовах відому райфайзенську засаду: що право на позичку у довільній висоті дає вже посідання одного уділу; вплата дальших уділів є бажана, але не примусова.

Нам можуть на це завважити, що деякі патронатські райфайзенки допускають плюральність паїв в пропорції до висоти позичок (до 5 паїв); це одначе не є аргументом, бо являється льокальним відступленням від здорових райфайзенських засад (подібно як і друга новість введена в патронатські райфайзенки: уживання векселя).

Тактика керовників кредитової кооперації повинна стреміти до того, щоби членами кооператив бодай на половину були люди незадовжені в тих касах: люди, які прийшли до них не з біди, а з симпатії до їх ідеї. Тоді цілий організм кредитової кооперації оздоровиться; він набере творчого розмаху; тоді ми може доживем до того, що наші кредитові установи під натиском своїх членів, ідейних кооператорів, перестануть відмежовувати себе від решти кооперативної рідні; що управи кредитових кооператив розвинуть живу чисто ідейну кооперативну пропаґанду, обчислену не тільки на найблищу мету придбання вкладок і членів, а й на дальшу та ширшу. Бо не з матерії, тільки з духа родилася кооперативна справа, з етичних мотивів та високо гуманістичних. Поки одначе 99% членів кас складається з примусових членів — не може бути мови про масове піднесення кредитової кооперації понад сучасний її рівень і про якісь ширші громадські горизонти. (Виїмки з цього правила є і будуть, але завше нечисленні.).

Стоячи за обовязковість тільки одного уділу, і то до сплати невеликими ратами, ми позволимо собі звернути увагу на новість, введену в цій ділянці Лапшинською кооперативою. Вона полягає в цьому, що право на позичку дає не так самий уділ, як участь в дрібній сотиковій ощадности. Право на позичку має той, хто вложив до каси, скажім 10 рат по 10 грошів на вкладку. Цією постановою досягається якраз того, чого нам треба: уморальнення кредиту. Не стачить в останній хвилині, коли біда притисла, прибігти до кооперативи; на позичку треба заслужити собі попередньою поведінкою. Треба стати громадською людиною і членом кооперативної каси ще тоді, коли і не думалось про

позичку. Ми думаємо, що цей лапшинський звичай заслуговує на особливу увагу всіх практиків-кредитовців. Історія кооперації знає вже приклади переведення цієї засади на велику скалю. В статутах сербських кредитових кооператив є параґраф, що кожний член мусить вносити що місяця до каси кооперативи вклад до 1 дінара. На такі вклади каса нараховує 4—6% і вони давали ще до війни кредитовій кооперації поважні засоби для операцій. Так напр, в 1911 р. у 638 (переважно сільських) кредитових кооперативах Сербії таких обовязкових вкладів було біля 1,756.000 дінарів, тоді як всіх инших чужих капіталів було тільки 1,276,000 дін.*) Також на Україні цей звичай ширився; унормувала його в 1909 р. постанова Центр, Ком-ту для справ дрібного кредиту в тім сенсі, що рішення про примусовість таких вкладок має запасти кваліфікованою більшістю голосів на загальних зборах членів.

Думаємо, що справа ця заслуговує найвищої уваги.

(К. б.) К. Коберський.

Райфайзенські принціпи.

Живе зацікавлення справою організації кооперативного кредиту, яке помітне з якогось часу у нас, якщо має привести до реального діла, повинно звернутися в першій мірі на теоретичне вистудіювання кредитової справи в її типічних зразках. З огляду на селянський характер нашої країни, головна увага повинна звернутися в бік організації сільського дрібного кредиту, якого властивим творцем є Фрідріх Вільгельм Райфайзен. Керуючись цією думкою ми дозволили собі дати нашим читачам у перекладі з рос. мови відповідний розділ із знаменитої книжки проф. М. І. Туган-Барановського п. н. »Соціальныя основы кооперации**)«. Сьогодня всі погодилися в тім, що проф. М. Туган-Бар-ий є властивим відкривцем ґенія Райфайзена, є його найглибшим і найавтентичнішим інтерпретатором. Як всі писання проф. Т. Б-го, так і його студія про райфайзенське кредитове товариство є не лиш фахово-кооперативним дослідом; це є глибока соціольоґічна студія. Подано з деякими скороченнями.

(В першому розділі автор переказує історію перших спроб Райфайзена з 1854 р. творити кредитові установи характеру християнсько-добродійного, та як відтак їх творець, під впливом невдач і прикладу Шульце, перейшов на принціп кооперативної самовистарчальности. Автор підкреслює, що хоч саму ідею кооперації Райфайзен перейняв від Шульце а посередньо через нього й від французьких соціялістів, то згодом він розвинув свою власну систему сільських кас, зовсім відмінну від системи Шульце приспособленої для потреб міста. Слідує другий розділ.) *Редакція »К. Р.«*

Новість райфайзенівської кооперативи полягає в так зв. »райфайзенівських принціпах«, котрі мали для селянської кредитової кооперації таке ж значіння, як принціпи рочдельські для кооперації пролєтарської. Найхарактерніше в цих принціпах ось що.

Райфайзенська кооператива засадничо відкидає уділовий капітал. Правда,

---

*) С. Бородаєвський, Теорія і практика кооп. кредиту, Подєбради 1925, ст. 72.

**) Книгоиздательство „Слово“, 1922, стор. 287—309.

в даний мент усі райфайзенські каси в Німеччині мають уділовий капітал, одначе це тільки уступка вимогам німецького закона, але паї в райф. кооперативах звичайно дуже незначні, а иноді вони мають просто номінальний характер.

Відтак райф. кооператива строго придержується засади »льокалізації"— район діяльности т-ства має бути строго обмежений і, по можности, не виходити поза межі парохії. Максимальним районом Райфайзен визнавав територію з 1500 душ населення. Каси з більшим районом були вже небажані.

Третім райфайзенським принціпом є вимога безплатної праці з боку всіх виборних урядових осіб в кооперативі. Оплачується тільки праця наємного рахівника. Управа ж і рада повинні працювати почесно.

Четвертим принціпом є заборона бути членом одночасно в кількох кооперативах.

Нарешті, характерною особливістю райф. кооперативи є відсутність погодження між активними і пасивними операціями: райф. каса признає себе зовсім вільною у поміщуванні впливаючих до неї вкладів, і, як загальне правило, дає довгоречинцеве поміщення вкладкам, одержаним на короткі речинці.

Усі перечислені принціпи звучать дуже парадоксально і не дивниця, що вони стрінули найрішучіший відпір з боку людини, від котрої Райффайзен взяв перший товчок до своєї кооперативної діяльности — з боку Шульце-Деліча. Шульце був типовим представником дрібної буржуазії, з усіма сильними і слабими сторонами цієї суспільної кляси. Сильною стороною дрібноміщанського духа є практичність, слабою — духова ограниченість, звязана з цією практичністю. Міщанство духа комбінується зовсім добре із великою дозою здорового чуття, але мириться з трудом із значнішим полетом уяви.

»Народні банки« Шульце відбили всі типові риси особовости їх духового батька. Райфайзен був иншою натурою: у нього була творча мрія, і тому йому вдалося створити щось ґрадіозніше, як шульцівські народні банки. Райфайзенівські принціпи здалися Шульце чимось, що в найбільшій мірі суперечить здоровому глуздові і раціональним основам кредитового діла. Між обома вождями німецької кооперації виникла заїла полеміка, в котрій Шульце був нападаючою стороною і притім не лише як журналіст; будучи впливовим послом, Шульце боровся з райф. засадами і на законодатному ґрунті; йому вдалося добитись того, що нім. законодавство унеможливило здійснювати один з райф. принціпів, заборонивши кооперативи без уділового капіталу.

Якийже сенс мають ці на стільки дивні принціпи? Розберемо їх по черзі.

Відмова від уділового капіталу здавалася для Шульце чистою нісенітницею. Ніодне підприємство не може працювати без капіталу, це очевидно. Не може бути без нього і кредитова кооператива; відкіля ж йому взяти ці необхідні засоби? Перші райфайзенівські каси одержували їх на засаді добродійности: заможніші мешканці села — поміщики, духовенство і др. забезпечували кредитові кооперативи необхідним капіталом з тим, щоби ці гроші їм були повернуті згодом, коли товариство скріпиться. Але на підставі добродійности не може вирости сильна господарська організація. Тому Шульце чув себе в праві не тільки в дуже різкий спосіб противитися цьому основному принціпові Р-на, але й добиватися законної заборони кооператив без уділового капіталу.

Одначе цей райфайзенівський принціп зовсім не був химерною видумкою Райфайзена. Мало того — тільки на тій засаді є можливий кредит для маси незаможнішого сільського населення по тій простій причині, що потребуючий селянин зовсім не розпоряжає капіталом, необхідним для того,

щоби внести хоч трохи поважніший уділ. Кредит, оснований на попереднім внесенні уділу розміру кількох сот марок (як це практикується в шульцівських »народніх банках«), з природи річи є не для потребуючого селянина, тільки для заможніших кляс.

Невеликий же пай робить неможливим самостійне повстання кредитової кооперативи і викликає необхідність сторонньої помочи, зовсім так, як і при відсутности уділів.

Таким чином, селянська кредитова кооперація стоїть, як видно, перед ділємою — або великий уділ і, що за тим йде, недоступність кредиту для біднішої частини селянства, або ж невеликий уділ (згл. повна відсутність уділів) і, в такім разі, необхідність помочи кооперативі з боку. Райфайзен природньо вибрав друге рішення, виходячи у своїй діяльности з ідеї добродійного товариства і не маючи нічого проти помочи кооперативі з боку.

Але ясно, що якби кооперація мала спиратися на добродійність, вона ніколи не дійшлаб до більшого розвитку. В дійсному житті названа ділєма була згодом вирішена зовсім инакше, як цього сподівався сам творець селянських кас. А саме, ця кооперація згодом скріпилася настільки, створивши свої центральні організації, що ті центральні організації отримали можливість відкривати кредит новоповстаючим кооперативам, позичаючи їм потрібний основний капітал. Кооперативи одержали тверду основу на початок своєї діяльности, не забігаючи о поміч богатих добродітелів (як це бувало спочатку), і разом з тим не маючи необхідности вимагати внесення великого уділу від осіб, потребуючих кредиту.

Своєрідний негосподарський підход Райфайзена до вирішення завдання — підход з области благодійности — показався надзвичайно плодотворним. Якщо-б Райфайзен стояв тільки на ґрунті господарського раціоналізму, як Шульце, то очевидно, він не мігби виконати свого історичного діла, створити селянську кооперацію. Треба було перемогти систему капіталізму, а для того було потрібно внести в цю систему деяку нову систему, що й зробив Райфайзен, підійшовши до кооперації, як до найкращої форми гуманітаризму.

І так, відмова від уділового капіталу відповідає, як не мож краще, завданням селянської кредитової кооперації, що має за ціль організувати кредит для осіб, що не розпоряжають грошевим капіталом. Капітал, потрібний на початок діла, одержується в тім випадку з вкладок.

Для того, щоби вкладки напливали в кредитову установу, необхідне довіря вкладників. Довіря здобувається правильним і сумлінним веденням справ, а зовсім не значним уділовим капіталом. Таким чином, кредитова установа, навіть не маючи ніякого уділового капіталу, може користуватися повним довірям вкладників.

Одним з основних райфайзенівських принціпів являється необмежена відповідальність членів товариства за всі його зобовязання. Цей принціп не може рахуватися необхідним услівям кредитової кооперативи, бо при добрім веденні справ кооператива завше може виповнити свої зобовязання, не прибігаючи до додаткових доплат з боку членів. Досвід показує, що кооперативи з обмеженою відповідальністю майже так само або й зовсім так само притягають вклади, як і кооперативи з необмеженою відповідальністю. Таким робом, цей райфайзенівський принціп осьбливого значіння в практичному житті не має*).

---

*) Три сторінки далі (стор. 311) автор стверджує однак, що не тільки цілий райфайзенський союз, але й його могучий конкурент у Німеччині: Reichsverband. (т. зв. офен-

Другий основний райфайзенський принціп, льокалізація звучить не менше парадоксально, як перший. Підприємство є економічно тим сильніше, чим більші його розміри. Тому здавалося-б, кредитова кооператива лише виграє на тім, коли її розміри більші, значить, коли вона охоплює більшу групу осіб. Між тим принціп льокалізації вимагає, щоби кооператива жадним способом не збільшувала своїх розмірів — вона завше має бути спілкою невеликих розмірів, хочби і які були сприяючі умовини для її розширення.

Це здається також економічною нісенітницею, як і перший принціп — відкидання уділового капіталу. Засуджуючи свої кооперативи на льокалізацію, чи не засуджує він їх тим самим на безсилість?

Одначе і в цім випадку Райфайзен виявив такий такт і таке глибоке розуміння правдивої природи селянської кооперації, як при заперечуванні уділового капіталу. Селянська кредитова кооператива має уділяти помочи особам, не посідаючим значнішого майна. Тим не менше вона повинна бути зовсім забезпечена що до справного звороту позичених членам сум. Чим-же заступити маєткове забезпечення позички? Очевидно, тільки особистим довірям до довжника. Особа, про яку ходить, може розпоряжати мінімальним майном і все таки заслугувати повного довіря, якщо її особисті якости такі, що родять довіря.

Особливістю селянського кредиту являється таким чином необхідність докладного знайомства кредитової установи з особою позичальника. Без такого знайомства кредитова установа ризикує втратою свого капіталу, бо довжник не може заручити позички своїм майном.

Але щоби бути ознайомленим з кожним позичальником, на те треба, щоби район діяльности кредитової установи був обмежений. В однім селі чи в одній парохії знають себе всі достаточно один одного і зовсім не трудно провідати заяви цеї чи иншої особи. Коли, напр. дана особа заявляє, що позичка потрібна їй на купно коня, то не трудно пересвідчитися, чи справді ця особа потребує коня. Так само легко перевірити і дійсне ужиття одержаної членом позички.

При такім близькім знайомстві зовсім не трудно розміщати позички без якого небудь ризика їх незвернення. Та є ще й друга дуже важлива вигода: довжникові дуже важко в тім випадку ухилитися від виконання своїх зобовязань: незаплачення довгу одною особою наносить шкоду всім членам товариства, котрі мають тисячу способів, щоби своїому односельчанинові дати відчути своє незадоволення його поведінкою.

І так принціп льокалізації має те значіння, що дає можливість індивідуалізувати кредитові операції і таким способом досягати їх найбільшого забезпечення; одночасно він дає можливість найсуворішої контролі призначення позички і гарантує справність її звороту через моральний натиск з боку заінтересованих членів кооперативи. Всіх тих вигід не має кооператива з ширшим районом і ось чому Райфайзен прикладав таку велику вагу малому районові діяльности своїх спілок.

Але невигоди малих розмірів кредитових установ всеж таки остаються: мале підпрмємство з необхідности є слабе. А для кредитової кооперативи

бахський союз створений Гааз-ом) придержуються засади необмеженої відповідальности (94% всіх кас Reichsverband-у побудовані на цій засаді). На нашу думку це не простий випадок, а явище тісно звязане з психольогією селянина: його недовірчивість взагалі і боязливість, як вкладника, можна успішніше побороти яркими ефектами, а таким ярким психольогічним ефектом (хоч як добре каже проф, Т. Б., без поважнішого суттєвого змісту) є точка у статуті про необмежену відповідальність цілим майном. — *Ред.*

з дуже вузьким районом виростає ще одна незручність, звязана з її операціями. А саме — кооператива живе цими капіталами, які одержує у виді вкладок від осіб, що в даний мент не потребують цих грошей. Колиж і вкладники і позичальники походять із дуже вузького району, находячись в дуже подібних до себе умовах господарського життя, тоді скріплений попит на гроші, як і скріплена подача зайвих капіталів припадають для всіх у приблизно однакові моменти часу. Так, осінню усі сільські господарі, по продажі врожаю, мають деякі лишки грошей, а весною, на початку весняних робіт, відчувають потребу в оборотових засобах. Для того кооператива з вузьким районом діяльности ризикує періодично відчувати будь надмір зайвих грошей, будь надмір попиту за капіталом. В першім випадку буде трудно розмістити весь капітал, в другім — задовольнити потребу кредиту.

Таким чином принціп льокалізації ховає в собі, при своїх сильних сторонах, деякі небезпеки. Однаковож життя показало, що існує повна можливість уйти небезпекам, зберігаючи сильні сторони цього принціпу. Треба лише доповнити цей принціп новим: принціпом обєднання строго льокалізованих кооператив в більше або менше обширні союзи. Такі союзи, звязуючи сотні і тисячі окремих кооператив, в нічім не вкорочують самостійности кожної кооперативи і не перепинюють їй так-же само тонко і точно індівідуалізувати свої кредитові операції, але в тойже час ті союзи роблять окрему кооперативу членом великого цілого, одним очком у великій сіті кооператив. Переміщуючи капітал з одної каси у другу, союз дає можливість вирівнювати попит і подачу капіталів і що не менше важне: союз звязує кооп-ву з цілим грошевим ринком краю; грошевий капітал з широкого ринку не може бути уміщений в малій сільській кооп-ві, але союз, обєднуючий множество таких кооп-ив, виступає на грошевому ринкові, як велика кредитова установа, притягаюча грошеві вклади з широкого грошевого ринку, подібно як всяка инша велика кредитова установа.

Таким чином, союз являється для окремого кредитового товариства сильною економічною базою. Кооп-ви, що творять союз, сплітаються в одну сіть, розкидану на обширній території і в той-же самий час кооп-ви не втрачають самі тісного звязку з невеликими групами осіб, що приналежні до одного села. Вигоди льокалізації кредитової кооп-ви остають в силі, але невигоди невеликого розміру відпадають, дякуючи обєднанню в союзи.

Третій райф. принціп — безплатности праці провідників т-ва — не менше необхідний для успіху праці. Розуміється, у великій кредитовій установі не можна вимагати безплатної праці. Але-ж райфайзенська кооп-ва має остати малою. В малій кредитовій установі розділення позик між якусь сотню членів (і збірка вкладок ощадности) не вимагають дуже значної затрати праці; засідання відбуваються раз, що найбільше двічі в тиждень, у вільні хвилини і жертва, якої вимагається від виборних членів, своїм розміром не така, щоб для її понесення було потрібно аж героїзму. В кожному разі досвід показав, що безплатна праця членів правління і ради зовсім до здійснення.

Безплатність праці виборних членів значно скріплює кооп-ву. Перша від того вигода, це поважне зниження видатків на ведення спілки. Райфайзенські спілки працюють з такими невеликими витратами на ведення підприємства, як ніодні другі. Якщо праця членів булаб оплачувана по звичайній капіталістичній мірці, то це привелоб до величезного підвищення позичкових відсотків по спілках, бо при незначнім числі тих позичок в невеликій розмірами касі додача до біжучих адмін. видатків ще платні для управи вплинулаб дуже поважно на обтяження кожної уділеної касою позички. Дя-

куючи-ж безплатній праці членів управ, райф. спілки можуть працювати при мінімальнім розіпяттю відсоткової стопи від позичок і тої стопи, яку платиться від вкладок. Так, у перші роки біжучого століття німецькі сільські кредитові коо-ви брали від позичок по 4,7 до 4,8% тоді, як від вкладок вони платили 3,6—3,7%! Ріжниця мало що більша 1%. Розуміється, такий результат бувби неможливий, як-би праця членів управ і рад оплачувалася.

Райфайзенські спілки дали сільському населенню кредит на відсоток, що нерідко нищий, як навіть дисконтова стопа державного банку. В тих випадках селянин діставав від своєї спілки позички на умовах вигідніших, як першої кляси фірма від великих капіталістичних банків.

Одначе, тим ще далеко не вичерпані вигоди від строгого додержання принціпа безплатности послуг; цей принціп має ще дуже важливі посередні наслідки. Райф. спілка цілком спірається на особисте довіря до довжника. Вона вкладає на руки членів свого правління велику власть: відкривати кредит або відмавляти його лише на підставі оцінки моральних якостей людини. Тому дуже важно, щоби тая власть була у достойних її руках. Тільки в такому разі цілий механізм може працювати і спілка буде заслугувати на це довіря, якого воно саме вимагає від своїх вкладників.

Відціля випливає спеціяльна важливість підбору осіб до управи, вповні добросовісних, котрим не страшно довірити долю инших осіб. Як же забезпечити добір осіб якраз таких прикмет? Принціп безплатности праці якраз приспособлений для того. Не розраховуючи на якісь матеряльні вигоди, члени управи беруть на себе свої обовязки тільки в інтересі справи і з бажання послужити своїм односельчанам. Правда — деяку винагороду за свій труд вони отримують, та не грошеву, а у формі поважання і вдячности з боку тих, кому вони безкорисно служили. Таким чином, дякуючи тому принціпові, запозиченому Райфайзеном з области гуманітаризму, створені ним кооперативи можуть успішно виконувати свої, зовсім не гуманітарні завдання.

(К. б.) *Проф. М. І. Туган-Барановський.*
(пер. К. К.)

Проблєми кооперативної організації і практики.

Робітнича мясарня в Празі.*)

(První výrobní družstvo uzenářských a řeznických dêlniků v Praze, z. s. s. o r.)

Вважаючи, що скотарсько-мясна кооперація має перспективи розвитку на Україні, я занявся студіями цієї галузі у Чехословаччині і хочу поділитися з читачами спостереженнями з практики в одному т-ві, яку я відбув у вересні 1927 р.

Т-во засновано 1899 р. За прикладом »Робітничих Пекарень« поставило воно своїм завданням виробництво мясних продуктів і їх продаж, як

*) Подається в скороченні, як зразок монографії підприємства. — *Ред.*

засіб для поліпшення добробуту своїх членів-робітників. Згідно зі статутом членів приймають загальні збори. Один пай (уділ) виносить 500 Кч. (біля 130 зл.). Паїв можна мати й більше. Відповідальність подвійна.

Справами т-ва керують: а) загальні збори, б) надзірна рада, в) управа, г) директор. Зборами проводить голова управи. Збори є дійсні, коли на них присутня така кількість членів, яка заступає половину паїв т-ва. Кожний член одначе має один голос без огляду на кількість паїв. Управа складається з 5 а Надзірна Рада з 3 членів, які вибираються на 3 роки. Директор являється відповідальним технічним виконавцем постанов Управи й Надзірної Ради.

Замкнення рахунків робиться 31 XII. Майно амортизується найменше на 3% річно. Коли є чистий зиск, то управа має право розділити його між членами до 5% кожного паю.

Оце характерні місця зі статута т-ва. Звернемо увагу на деякі негативні сторони. У статуті немає окремого розділу про фонди т-ва. Провід загальних зборів краще доручати окремо вибраній президії, яка в критичних моментах поведе збори більш обєктивно, як управа. Означення кворуму загальних зборів кількістю заступлених паїв слід визнати недоцільним. У цьому проявляється більш капіталістичний, чим кооперативний дух. Не слід давати право Управі вираховувати з чистого зиску 5% на паї, хоч вона й не використовує цього права на практиці і передає зиск в розпорядження загальних зборів. У статуті немає вимоги, щоби з чистого зиску відраховувати певний відсоток у резервовий капітал. 3%-ва амортизація для продукційного т-ва рішучо за мала.

На підставі статута можемо означити, якого типу це т-во (формально). Це кооперативна продукційна артіль з власним виробництвом, яка порушує одначе частинно принціп рівноправства членів.

Члени товариства. З кінцем 1902 р. було 102 члени. Від 1903 р. члени стало виступають і їх число зменшується до 31 у 1927 р. Втрати на початку існування т-ва знеохочували богатьох, які покидали т-во. Внутрі т-ва йшла також соціяльна та політична боротьба. Т-во не могло примістити всіх членів на працю у власному підприємстві. Це викликало невдоволення. Вибувші невдоволені члени заложили 1909 р. нове т-во на Жіжкові. Від 1904 р. т-во не приймає нових членів, навіть в сучасний мент, коли це річ необхідна.

Надзірна Рада ревізує що місяця всі справи т-ва, виконуючи свої обовязки солідно. За свою працю не одержує сталої платні. Звичайно загальні збори ухвалюють що року по 1.000 Кч. нагороди.

Управа відбуває раз у тиждень свої звичайні засідання, на яких буває й над. рада. Кожний член управи доглядає за певною ділянкою ходу підприємства (закупки, виробництво, продаж і т. п.). Хибою управи й надзірної ради слід визнати з кооперативного боку те, що останні 7 — 10 років працюють незмінно одні й тіж самі особи. До управи й надзірної ради слід булоби брати й инших членів, щоби вони знайомилися з технікою ведення та ревізії справ.

Директор т-ва працює незмінно вже 15 років. Це бувший мясарський робітник, який з початку був продавцем у крамниці, а пізніше й скарбником управи. Тепер працює він як скарбник і закупщик. У скарбниці помагає йому бухгальтер, а при закупках один різник.

Від 1906 до 1912 р. т-во мало ще окремий заклад у Крочеглавах. З початку справи йшли добре, але пізніше почалися зміни директорів та упадок закладу. Управа продала його бувшому директорові, який вже перед тим

отворив власне підприємство. Куплене підприємство розвивається до сьогодня. З кооперативного боку не можна похвалити таких осіб, які, набравши досвіду у кооперації, закладають приватні конкуренційні підприємства.

Повстає питання чи директором мясарського т-ва мусить бути фахівець-мясник? Звичайно краще, щоби був такий фахівець. Та може бути й кожна инша людина, яка теоретично і практично вивчить умови мясного ринку та товарознавство (жива худоба, мясо в гуртовім продажу, мясарські вироби). Після цього можна обережно приступати до організації т-ва та керувати ним.

За свою працю одержує директор основну місячну платню 3.500 Кч. (біля 910 зл.). Крім того річно 1.000 Кч. нагороди, 5% з чистого зиску й щоденно харчі натурою (II-е снідання й вечерю, і $1^1/_2$ kg мяса що тижня. З цими додатками вийде ок. 4.100 Кр. місячно (1.025 тижнево)

Помешкання т-ва містяться тепер у Празі VII. на Лєтні. Фабрика канцелярія й ґараж на ул. Яречковій 4., а головна крамниця недалеко (ок. 100 кроків) на розі ул. Белькредіго й Овенецької. З ростом оборотів т-во поширювало й свої забудування. 1922 р. т-во бере гіпотечну позичку у Загально-кооперативному Банку й купує дім під фабрику за 573.694 Кч. У тому році із 184 продукційних т-в центрального союза (які подали звіти) лише 32 мали власні нерухомости. Між ними Робітнича Мясарня займає 6 місце по вартости.

Мясо-сировина переховується у пивниці (льох), яка складається з 6 кімнат: 1) мала різницька робітня з елєктричним точилом на ножі, 2) холодільня з амоняковою холодільною машиною. Елєктричний мотор на 30.000 кальорій. Рури розходяться на склади й охолоджують їх. Один різник пускає машину в рух і вона працює сама без догляду майже цілий день. 3) більша різницька робітня з елєктричним різуном, 4) склад волового мяса, 5) склад свинячого мяса, 6) склад ріжного соленого мяса у бочках.

У коритарі на партері склад сухих кишок, кошів та сирих виробів. Далі йдуть 5 кімнат і подвіря з піддашем: 1) вудженарська робітня з 8 машинами, порушуваними елєктричним мотором. Тут 4 різуни на грубо й дрібно, 1 мішалка-різун, 1 мішалка звичайна, 1 машинка для роблення вуршт і ковбас (salam), 1 для парків. 2) вудірня (димарня) з 8 печами та 4 горішніми додатковими отворами, 3) вузенька одягальня, 4) котельня з 3 великими кітлами для варення мяса, 5) експедиція призначена для прийому сировини, складу й експедиції готових виробів. На подвірю склад дров, солі, ярин і т. п.

У продовженню віздної брами до будинку є ґараж на авто.

На право від входу одягальня, склад мотузя, паперу, резервових машин, кошів і т. п. — Далі сушарня на ковбаси, телєфонний коритар і канцелярія.

На загал виробничі помешкання треба визнати за тісними. Канцелярія для праці директора й бухгальтера вистарчаюча, але за мало має світла (одно вікно).

Над виробничими помешканнями є 14 мешкальних комнат, які т-во наймає приватним особам, що залишилися ще з 1922 р.

Головна крамниця, уряджена на модерний спосіб, має вигляд прямокутника. З заду кімната для огрівання товарів та миття посуду. Тут місцевий телєфон для звязку з канцелярією і експедицією. Крамниця досить обширна, але не може помістити великого вечірнього натовпу.

Дві инші крамниці т-во наняло приватним особам.

Фінансування. Для своїх операцій т-во одержувало засоби з слідуючих джерел: 1) паєвий капітал, 2) инші власні капітали, 3) ощадности,

4) звачайні позики (державні і приватні), 5) гіпотечні позики членів, 6) кредити по біжучому рахунку, 7) товаровий кредит.

З початку т-во користується біжучим рахунком, а пізніше звичайними позиками та товаровим кредитом. Останнього, як найгіршої форми фінансування, т-во позбувається в часі війни. Боячись страти, кредитори погоджуються на одноразову сплату 60% суми, яка виносила ок. 80.000 К. Т-во продає дім у Крочеславах і ліквідує цей борг.

За безтермінові ощадности членів т-во платить 6%.

Зайву готівку вкладало т-во в капіталістичний Промисловий Банк. Щойно 1921 р. союзний ревізор звертає на це увагу і т-во переносить свій рахунок до Кооп. Банку.

Від 1918 р. паєвий капітал зростає стало до 277 тисяч Кч. у 1926 р, майже в 20 разів проти 1913 р.

У порівнанні з иншими роб.-прод. т-вами Мясарське Т-во займає у 1925 р. 10 місце що до висоти паєвого капіталу. Пересічно на одного члена припадало 1926 р. 9.000 Кч. паєвого капіталу. У поодиноких членів сума хитається між 1.000 і 78.500 Кч.

Дивіденда на паї хитається між 0,7 і 14% отже перевищує статутарне максімум 5%. Пересічно за 26 років 6% — за останніх 12 років 5%.

Резервовий капітал стало зростає, перевищуючи у воєнний час паєвий. У порівнанні з 1913 р. збільшується в 6 разів і займає 9 місце у роб. прод. кооперації.

Власний капітал зріс від 1913 р. в 12 разів, чужий в 4 рази. Еволюція позітивна, підприємство звільняється від чужого капіталу. Це доказує й відношення власного капіталу до чужого. Перед війною воно стало погіршується, доходячи до 1 : 4,9 у 1913 р. За час і після війни, хитаючись, на загал поліпшується і доходить до дуже сприятливого 1 : 1,6 у 1926 р. На загал продукційна кооперація потребує богато чужого капіталу. Для неї відношення 1 : 4 визнається ще сприятливим.

Відношення всієї роб.-прод. кооперації 1 : 4,23 — отже Робітнича Мясарня у далеко кращому положенні. По сумі власного капіталу займає 10 місце.

Відношення платні до обороту характеризує виконність технічного й організаційного апарату та забеспеченність машинами[1]). Не маючи даних про виробництво по кількости, на підставі відношення платні до обороту, можемо мати приблизну уяву про продукційність праці. У часі війни з упадком торгу росте продукційність праці, по війні тенденція протилежна. Підчас несприятливих воєнних обставин, вдоволяючись меншою оплатою, працюючі прикладали більше зусиль, збільшували інтенсивність та продукційність праці. Зі зміною умов змінюється і продукційність праці. Для докладного дослідження продукційности праці потрібні дані продукції по кількости (вазі), але таких не маємо.

Відношення чистого зиску до цілого капіталу характеризує нам рентовність капіталу. Осягнувши максімум 16,67% 1906 р. — рентовність стало падає до 0,17% у 1914 р. Пізніше хитаючись, знову росте, доходячи до 4,95% у 1926 р. Останні роки у протилежність роб. прод. кооп. виявляють зростаючу тенденцію.

На початку існування т-во мало страти. 1902 р. — 2.200 К., 1903 р. — 3.714 К. Причини були внутрішні. Не було доброго закупщика, адміністратора і бухгальтера. Велася соціяльна і політична боротьба між членами.

[1]) Zpráva Svazu čsl. Výrobních a Prac. Družstev. — 1925.

Робітники неуважно відносилися до праці у власному підприємстві. Коли усунено всі ці недомагання, т-во почало давати зиск.

Чистий зиск 1922 і 1923 р. записано повністю у резервовий фонд. В инших роках розділено таким чином (у % %):

Роки	Дивід.	Резер. фонд	Допом. фонд	Добр. цілі	Нагороди
1919	8,6	47,4	17,3	5,9	20,8
1920	6,6	32,0	12,9	9,6	38,8
1921	21,4	22,0	8,0	10,1	38,3
1924	50,3	39,5	6,8	3,4	—
1925	31,7	28,8	10,7	—	28,7

Відсоток відчислювання на дивіденду нищий, ніж у загалу роб. прод. т-в (43-72%, і виявляє зростаючу тенденцію.)

Відсоток відчислювань на добродійні цілі вищий від загалу роб. прод. кооперації, але виявляє падаючу тенденцію.

Крім нагороди керуючим орґаном видано у рр. 1920 і 1921 нагороду всім працюючим (5000+8.000 Кр.) і розділено відповідно до кваліфікації.

(К. б.) *І. Прокопів.*

Господарська хроніка.

Конюнктура. Осінь, богата пора року, як її привикли звати, почалася в Польщі під невеселими знаками. Дві примари давлять настрій „господарських сфер" Польщі: постійна пасивність торговельного білянсу і кредитова скрута. Ці дві справи не сходять зі сторінок фахової і навіть щоденної преси, стають темою щоденних балачок. А село має, як вислід цього, свою окрему негоду, яку йому зрештою в польській державі приносить кожна „золота" осінь: раптовний спад цін хліба, особливож жита. Ціни за жито на офіційних біржах стоять 34—35 зл. за квінталь (100 кґ), фактично-ж по селах його купують по 30—32 зл., та й то не дуже спішаться купувати; ціни хліба цеї осени на 20% нищі торішніх; загально говориться, що нема кому купувати, бо немає готівки. А немає мовляв готівки, бо в цілій Польщі фінансова скрута, на означеннє якої проф. Кжижановскі (референт державного бюджету) вже не вагався вжити (у Кракові в публ. рефераті) слова »przesilenie« (кріза).

Чи причиною що-осіннього визиску селянської праці є дійсно брак гроша у збіжевих спекулянтів, можна дуже сумніватися; безумовно чималу ролю грає тут свідома акція зорганізованих скупщиків, які виявляють позірний холод, щоби тим способом давити ціни ще більше в низ.

В кожнім разі охочих продати збіжжа є цієї осіни більше, як минулої; хоч врожай не кращий, селянство, щоби виконати свої термінові зобовязання (податок, позички у приватних осіб і в касах), викидає на ринок майже всю свою зернову ніби-надвишку. Прийде передновок, ці самі селяне будуть знову на ринку, але вже не в ролі продавачів, а купуючих, щоб мати на засів і прожиття. Вічна траґедія країни, в якій неналаднаний селянський кредит. Як-би він був зорганізований, тоді осіб, примушених випродувати за безцінь свою працю, не булоб на ринку; ціни хліба тоді не підлягалиб таким сезоновим хитанням, як це є сьогодня, тільки держалисяб на протязі року рівномірно і жнива хлібних спекулянтів булиб значно скромніші.

Не хочемо тим заперечувати факту фінансової скрути в Польщі; навпаки, наш журнал заповідав її вже перед кількома місяцями. Про причини скупости грошей в банках ріжні пишуть ріжно; урядові кола обвинувачують промисловців, що вони, користаючи з недавної легкости і обильности кредиту, взяли за швидке темпо у виробництві товарів, яких тепер не мають кому збути; товар лежить, а промисловці, щоб могти далі працювати, масово пошукують кредиту. Промислово-торговельні круги зі свого боку роблять заміти головним державним банкам, що вони, мовляв, розкредитували необережно свої резерви в час, коли була краща конюнктура, а

тепер, коли і ситуація важка, не мають чим інтервенювати. В мент подразнення президент Левіятана Вєжбіцкі на засіданні Ради цього союза зробив вимівку урядовій фінансовій політиці із-за форсування капіталами підприємств самої держави (Хожів, Тарнів і т. д.) зі шкодою для приватного промислу. Розуміється, поза тим президент центральної організації великого капіталістичного світа Польщі свідомий усіх благ доброго співжиття з урядом, чого не забуває підчеркнути у кожному свойому виступі. Найновіший доказ співчуття п. міністра Квятковского із світом Левіятана є сповнення вимоги що до представництва промисловців і торговців у створених що-йно торгово-промислових палатах. Ці круги будуть там репрезентовані через існуючі свої союзи.

Тимчасом одначе брак гроша тягне за собою застій, звільнювання робітників з праці, зріст дорожнечі, страйки (Лодзь, Гдиня, Бяла, селянські в Галичині). Уряд не виплатив досі своїм урядовцям мешканевого додатку; вуглевий район натискає на договір з Німеччиною, сподіваючись від цього нового ринку збуту; коли цього не буде, погрожує думпінґом, себ-то підвишкою цін вугля на внутрішньому ринку. А голова німецької делеґації, перебувши пару днів у Варшаві, знову відіхав у Берлін, не почавши навіть передвступних розмов. Затяжна митна війна двох сусідів зачинає входити в гостру стадію. Польські круги свідомі, шо договір з Німеччиною можливий тільки коштом жертв: за контингент 350.000 тон вугля місячно на експорт Німеччина вимагатиме зниження мит на свої фабричні вироби. Хоч і одне і друге це загроза для промислу Польщі — але навіть промислові круги бачать, що иншого шляху до живішого напливу американських капіталів, як через Берлін, нема. (Przegląd gosp. ч. 20). Отже зі стисненим серцем готові дати згоду на трактат. — Уряд рішився інтервенювати у відомім „свинськім скандалі", про який ми писали, а який полягає в тім, що до Польщі останніми часами привозилося масово сало і смалець, а живі безроги вивозилися. Мито на закордонні свинячі товщі має покласти край цьому і заохотити хліборобів до годівлі товщевих безріг.

Курс доляра. В курсі доляра Півн.-Амер. Сполуч. Держав не відчувалося у вересні і жовтні на польських біржах значніших і триваліших змін. При хвилевих знишках до 8,86 злотих платилося за більші копюри в середньому по 8,9 злотих за 1. доляр.

Гуртові ціни на головні збіжжа на визначніших польських і світових ринках (біржах) в часі між 17. IX. і 13. X. б. р. в долярах за квінтал (q):

	Пшениця:				Жито:			
	1927		1928		1927		1928	
	3-8 X.	10-15 X.	17-22 IX.	8-13 X.	3-8 X.	10-15 X.	17-22 IX.	8-13 X.
Варшава	5·54	5·61	5·18	4·84	4.31	4·42	4·26	3·91
Познань	5·26	5·31	4·54	4·36	4·25	4·33	3·95	3·66
Берлін	6·05	6·00	4·93	5·09	5·62	5·71	4·98	5·03
Ліверпуль	5·71	5·69	4·98	—	—	—	—	—
Новий Йорк	5·29	5·29	4·77	4·90	4·30	4·32	4·37	4·64.
	Ячмінь:				Овес:			
Варшава	4·54	4·87	4·13	4·07	3·89	4·01	3·99	4·01
Познань	4·56	4·59	4·10	4·05	3·66	3·70	3·56	3·55
Берлін	5·76	5.94	5·76	5·74	4·88	4·95	4·68	4·93
Ліверпуль	—	—	—	—	6·79	—	4·84	—
Новий Йорк	—	—	—	—	—	—	—	—

Довоєнні ціни (1913) та середні ціни збіжжа за 1927 р. подані були нами в ч. 5. „Кооп. Республики" на ст. 243.

На світових ринках ціни, як бачимо, мають сильну і певну звишкову тенденцію; виїмок становить Берлін, де позначилися деякі льокальні хвилювання, котрі одначе більшого впливу на конюнктуру не мали, з огляду на те, шо Берлін є переважно транзітним ринком. Тут лише овес тримається на б. м. сталому рівні цін. В Польщі, навпаки, бачимо відворотну тенденцію: сильними кроками прогресуюче спадання цін головно на пшеницю і жито, — меньше на овес; а ячмінь, після спаду цін під кінець вересня, почав від жовтня незначно підноситися вгору (особливо на Варшавській біржі).

Спад цін на пшеницю і жито на краєвих ринках дається вчасти пояснити ще триваючим перенасиченням польських ринків чужим збіжем, головно американською пшеницею і мукою. В звязку

з цим безперечно стоїть продовження заказу довозу до Польщі чужинецької пшениці до 1-го січня 1929 р. й затримання на далі цла на жито.

Кидається у вічі величезне розіпняття між цінами на всі роди збіжа на польських і закордонних ринках, котре у пшениці доходить до 73 центів за квінтал (Берлін), а у жита навіть до 1,37 доляра за квінтал (там-же). Звишку цін здержує трудність експорту за кордон з причини згаданих митних утруднень.

Помітно також, що наше селянство спродує тепер хліб по дуже низьких цінах, а на весну в часі передновку, як звичайно, буде за дорого його купувати.

Місцеві ціни за збіжа, плачені продуцентам в Польщі та на західно-українських землях, виявляють відповідно до гуртових цін на краєвих біржах і в звязку з великою пропозицією ту саму тенденцію до зниження. Спад є дуже швидкий (порівняй „Кооп. Республику" за вересень на ст. 421). Нище подана таблиця дає картину місцевих гуртових цін у вересні б. р. (за квінтал в злотих):

	Пшениця:	Жито:	Ячмінь:	Овес:	Картопля їдома:	Картопля промисл.:
Польща (середня ціна) IX. 1927.	49·05	38·78	35·23	32·79	8·57	6·39
„ „ „ IX. 1928.	46·26	37·55	33·71	33·08	10·50	8·25
Варшава „ „ „ „	45·81	35·03	33·65	32·81	11·17	9·26
Познань „ „ „ „	43·50	35·31	34·98	32·93	10·69	8·26
Полісся „ „ „ „	46·08	34·36	33·26	35·09	8·79	7·67
Волинь „ „ „ „	41·90	31·00	27·85	27·59	8·49	6·50
Львів „ „ „ „	49·07	37·88	33·98	32·54	11·10	8·79
Станиславів „ „ „ „	47·05	36·55	32·24	30·60	9·96	7·89
Тернопіль „ „ „ „	44·59	33·57	29·20	28·95	8·46	6·29.

Звіринні харчові продукти в місяці вересні 1928 р. коштували в золотих:

	Свинина: 1 кґ. жив. ваги.	Молоко: 1 літр.	Яйця: 10 шт.
Варшава	1·92	0·29	1·54
Полісся	2·05	0·35	1 23
Волинь	1·87	0·32	1·28
Львів	1·78	0·31	1·44
Станиславів	1·77	0·31	1·37
Тернопіль	1·79	0·29	1·45

Рух цін. Рух гуртових цін в 1928. році, обрахованих після 20 родів товарів, у відношенні до цін 1927 року, взятих за 100, представляється так: Для продуктів сільського господарства:

в місяці січні 1928 року 99,7
» » лютні » » 91,1
» » березні » » 102,1
» » цвітні » » 104,7
» » травні » » 103,4
» » червні » » 102,5
» » липні » » 101,9
» » серпні » » 100,2
» » вересні » » 99,7.

Для продуктів промислових:

в місяці січні 1928 року 103,8
» » лютні » » 103,0
» » березні » » 103,2
» » цвітні » » 105,3
» » травні » » 104,7
» » червні » » 104,6
» » липні » » 104,5
» » серпні » » 104,3
» » вересні » » 103,8.

Значному піднесенню цін на хліборобські продукти до м. цвітня і потім повільному спадові їх до вересня, коли вони зіступили до січневих — ціни на промислові вироби відповіли порівнюючи незначним підвищенням і спадом.

Торговельний білянс Польщі. У вересні б. р. Польща привезла з закордону товарів на 272.784 міліонів золотих; в серпні б. р. привезено було на 258.774 міл. золотих, цеб-то після спаду (порівн. „Кооп. Р-ка" ч. 9, ст. 421) цифра довозу знова піднеслася. Аналогічною є й вивозова ситуація, при чому вартість вивезеного товару у вересні виносила 204.343 міл. золотих, а в серпні — 196.333 міл. зол. Таким чином торговельний білянс за вересень характеризується негативним сальдом в 68.441 міл. золотих.

За девять місяців 1928 р. привезено до Польщі товарів загалом на суму 2,585.313 міліонів золотих. вивезено на 1,805.008 міл. зол. Ріжниця: мінус 780.305 міл. зол. Для порівнання згадаємо, що за той самий період часу 1927 р. відємне сальдо рівнялося 259.038 міл. зл. Отже економічна ситуація держави далеко не покращала; в остаточномуж висліді має тенденцію до погіршення, мимо того, що місячні сальда виявляють хвилеве зменшення, як бачимо, відємної ріжниці між привозом і вивозом.

Деякі курйози польського торговельного білянсу.

Наводимо тут за „Dziennikiem ludowym" дані про господарську політику Польщі на підставі цифрових зіставлень що до польського торговельного білянсу. На протязі перших чотирох місяців біжучого року привіз до Польщі дав такі суми:

січень	271,2	міл. зол.
лютень	270,4	„ „
березень	322,1	„ „
квітень	265,6	„ „

цеб то місячно більше, як на одну чверть міліярда.

За той сам час привіз пшениці виносив 21 тис. тон на суму 11,2 міліонів зол., привіз жита—31 тис. тон на суму 15,1 міл. зол., то є разом 26,3 міл. зол. В травні, ц. то в часі переднівку досягла ця позиція висоти 40 міліонів зол. І так стоїть справа з року на рік в такій перевагом рільничій країні, як Польща. — Чому? — питає часопис і відповідає: Справа проста.

В осени, по жнивах поміщики і багатші селяни продають надвишку збіжа по над свої потреби (а не потреби краю) за границю, дістаючи за них середні ціни. Тому що закордонні ринки завалені товаром, закордонні купці на тій трансакції значно зароблюють.

Натомісць на весні, коли ціни збіжа йдуть сильно в гору а краєві запаси вже вичерпані, міські споживачі, (і бідніші селяне — Ред.) мусять їх спроваджувати з закордону.

Між споживчими артикулами в рубриці привозу видніються на першому місці звіринні їдомі товщі. Стан довозу їх в роках 1924—28 був такий:

протяг часу: січень—квітень	в міліонах золотих:
1924	22,5
1925	14,7
1926	5,1
1927	13,7
1928	20,2

По короткотривавшому зменшенню довозу під час господарської кризи (1925—1926) вернено до норми з року 1924. Росходиться тут головно про імпорт американського смальцю для упромисловлених горішньо - шлезьких округ.

В цей же час солонина польської продукції вивозиться за границю і продається за дуже низькі ціни. Окрім того вивозяться сирівці у виді живих безрог, замісць того, щоб їх переробляти на місці й тутже продавати й споживати.

Що до вивозу, то він представляється слідуючо:

Рік 1928 період часу:	в міліонах золотих:
січень	218,4
лютень	197,8
березень	208,2
квітень	184,5
Разом	899,0

З тієї загальної суми припадає на:

вугіль	103,970	міл. зол.
дерево	145,700	„ „
безроги	70,700	„ „
яйця	39,169	„ „
нафтові вироби	24,200	„ „
бавовняні тканини	11,829	„ „
сировий цукер	26,800	„ „
кристалевий цукер	7,800	„ „
разом	430,268	міл. зол.

Розбираючи й порівнюючи окремі позиції, прийдемо до дуже цікавих висновків. Вугля привозила Польща в 1924 році 3.531.032 тон і одержала за те 192.621 міліонів золотих. В 1928 р. в бігу того самого часу — 4-х місяців вивезла 3.711.196 тон, отже біля ¼ міліона тон більше, і одержала тільки 103.970 міліонів, ц. то на 88,65 міліонів менше. Тут треба замітити, що вугіль користає на залізниці з вуглевої тарифи, то значить, що залізниця докладає до транспорту вугля річно щось біля 150 міл. зол.

Сирового цукру вивозила Польща в 1924 р. 32,3 тисячі тон і одержала за нього 30.3 міл. зол., а в р. 1928 — 49,2 тис. тон, цебто більше на 16,9 тисяч тон, але одержала тільки 26,8 міл. зол. Отже менше на 4,1 міл. зол. Поза тим цукровий картель користає з монополю на внутрішньому ринкові і побирає в краю значно нищі ціни від тих, за які продає той самий товар за границею.

А тепер про бавовняні вироби: з 2 тисяч 476 тон в р. 1924 вивіз упав до 1 тис. 101 тон, а в грошах з 46 міл. зол. до 11 міл. зол. в 1928 році. Отже експорт є фінансово некорисний.

В деревному вивозі такі самі ненормальні скоки:

В 1927 році 614 тис. тон. А протягом року спад на 360 тисяч тон, що виразно свідчить, що ми тут мали до діла з конюнктурним експортом, викликаним кольосальним запотребуванням дерева з боку Англії й Німеччини. При цьому треба памятати що експортація лісу є зконцентрувана на землях східних, замешкана людністю білоруською і українською (Пікр. наше. Редакц.

»К. Р.«), **виконується в дійсно грабунковий спосіб.**

Той самий спад спостерігається в експорті нафтових виробів. В р. 1924 вивезено всіх тих продуктів на суму 42,7 міл. зол., а за той самий час 1928 року на 24 міл. 200 тисяч. То значить, що спад вивозу нафтових продуктів досяг вже 50 відсотків. Спричинений він є вичерпанням нафтових джерел на Підкарпатті; належало тим часом приступити до нових верчень.

Уряд дозволив нафтовим промисловцям піднести ціни на внутрішньому ринкові з тим, що узискані надвишки підуть на заложення вертівничої спілки »Піонір«, в котрій уряд мавби рішаючий вплив. Промисловці ціни піднесли, на основний капітал вплатили мінімальні суми, а в межичасі продали якимось французським спекулянтам три найбільші нафтові спілки: »Премєр«, »Фанто« і „Нафта«. Нові господарі насамперед уневажнили картельні умови з урядом і викинули кілька сот умовних робітників. Про нові верчення на разі не чувати, а це відбивається тим часом на можливостях вивозу в цій ділянці.

Противно є в области вивозу яєць і безрог, який представляється додатно. Ілюструє нам це статистика. За час: січень квітень вивезено:

Рік:	Яєць в міліонах	Безрог злотих:
1927	49,322	35,2
1928	39,169	70,7

Протягом цілого року:

1925 вивезено яєць на 51 міл. 227 тис. зл.
1926 „ „ „ 131 „ 988 „ „
1927 „ „ „ 169 „ 370 „ „

Відкриваються великі можливости, як що одначе зміниться господарсько-суспільні умови на селі.

Як би усунути цілу масу посередників, обняти село сіткою кооперативних організацій, збудувати відповідні холодільні, а передовсім достарчити селянинови землі, тоді можна булоби сотки міліонів золотих видобути для краю з самого тільки експорту яєць.

Так — куріозно — представляється експорт в Польщі, де рішаючими господарськими чинниками являються поміщики, Левіятан і капіталістичні спілки, а уряд провадить господарську політику в їх інтересі, а не в інтересі цілої людности".

Про ці куріози ми вже не раз писали в нашому часописі. Нас би вони мало цікавили, як би не дотикали так болюче живого організму нашого господарства і як би нам не довелося жити в таких безглуздих господарських умовах.

Підвищення цла на смалець і солонину. В „Деннику Устав Р. П.", ч. 85 позиц. 752, оголошено розпорядження міністрів: скарбу, промислу й торговлі та рільництва з дня 25 вересня ц. р. про підвищення цлових оплат привозових на смалець і солонину.

Дотеперішні цлові ставки були порівнюючи низькі і виносили: на свіжу й солону солонину та на смалець зл. 3.— за 100 кґ, а на паприковану і вуджену солонину 20 зол. за 100 кґ. Дякуючи цему, закордонні імпортери могли ввозити до Польщі ці продукти в постійно зростаючій кількости. Особливо це відноситься до товщів американського походження.

Щоб спинити на далі довіз чужинецького товару, уряд рішився підвищити цлові оплати, а саме: до 40 зол. за 100 кґ солоного сала, до 50 зл. за 100 кґ смальцю і до 60 зл. за 100 кґ паприкованої вудженини. Розпорядження передбачує винятки лише в тому разі, коли домашня продукція товщів не вистарчатиме; тоді за дозволом міністерства скарбу є можливий довіз згаданих продуктів після старих ставок, обовязувавших дотепер.

Так Польща направляє катастрофально-пасивний стан свого торговельного білянсу, попри инший мотив, який керував в данному разі політикою уряду, а саме: рятування домашньої годівлі свиней, загроженої закордонною конкуренцією.

Збіжеві резерви в Польщі і чорний хліб. Дня 16. жовтня в апровізаційному виділі міністерства внутрішніх справ відбулося засідання міжміністеріяльної комісії для справ збіжевих резерв. Ствердженo, що державні збіжеві резерви посідають поважні запаси жита, які походять з запасів державного рільного Банку, будь то зі союзних кооператив, рільничих кооператив, будь також з міських апровізаційних закладів. На тому ж засіданні ухвалено одночасно утворити збіжеві резерви на Горішньому Шлеску.

Цей оптимістичний півурядовий комунікат, що по части криє в собі тривожну непевність, не подаючи ніяких конкретних даних, — трудно би дався погодити з останнім розпорядженням уряду, що до обовязкового перемолу жита на муку не нище 70 відсотків з забороною випікання пшенично-житнього хліба, яким понайбільше досі годувалися міста. Тепер житній хліб з 70 процент. муки буде засадничим типом хліба для міста.

Страйк робітників в лодзинському текстільному промислі і його відгомін. Дня 5-го жовтня на текстильних фабриках в Лодзі вибух страйк. До страйку, заповідженому соціялістичним робітничим союзом приєдналася організація жовтих „Праця“ та християнські робітничі союзи. Страйк захопив без малого всі фабрики в Лодзі і поширився до околичних округ. Робітники жадали підвищення всіх платень на 20%. Інтервенція уряду, який пропонував працедавцям підвищити заробітню платню на 5%, довго не мала успіху, але зпосередничені урядом переговори сторін покінчилися б. м. успішно для робітників, які одержали підвишку платень на 5%, при чім при деяких акордових працях підвишка сягає до 35%. Працю на лодзінських фабриках вже розпочато 23. жовтня. Страйк лодзінський знайшов солідарний відгомін між робітництвом менших осередків текстільного промислу. Між иншим великий солідарістичний страйк відбувся в Білостоці.

З ліквідацією лодзінського страйку страйкова хвиля не устала. 23. жовтня оголошено текстильний страйк портових, транспортових, корабельних робітників в Гдині і заповідається страйк в Білій.

На українській території в томуж самому часі вибухли два страйкових кроваво-драматичних епізоди: в Гребенним і в Дебах Равського повіту. Страйкували сільсько-господарські робітники на поміщицьких маєтках. Прийшло до кровавої росправи поліції з робітниками. Мимо того страйк покінчився успішно для робітників, які дістали 100% підвишку заробітньої платні, яка перед тим була дуже мізерна.

Організація вивозу безріг і рогатої худоби в Польщі. Вивіз безріг і рогатої худоби з Польщі представляється так:

В 1924 році вивезено 382.754 штук в ціні 30.624.000 зол.

В 1925 році вивезено 867.053 штук в ціні 74.253.000 зол.

В 1926 році вивезено 593.525 штук в ціні 79.888.000 зол.

В 1927 році вивезено 771.415 штук в ціні 97.532.000 зол.

В січні — серпні 1928 році вивезено 861.704 штук в ціні 80.610.000 зол.

Вивіз цей в торговельному білянсі Польщі займає т. ч. поважну позицію, але досі він був зовсім неорганізований зі шкодою для народнього господарства Польщі. Брак контролі приводив до того, що в транспортах знаходили здохлі штуки. З другого боку треба додати залежність польських експортерів від закордонних капіталів і нарешті те, що вони не змогли здобути по за Австрією й Чехословаччиною инших ринків; до того ще й ринок австрійський є надто слабої поємности.

Серед такого стану прийшло до заложення державного Експортового Інституту і його інтервенції з метою уреґулювання відносин. Він також започаткував утворення Експортового Синдикату для безрог і рогатої худоби у формі спілки з обмеженою відповідальністю, з основним капіталом в 250.000 зл. До Синдикату належать приватні особи і рільничі організації. Метою його є: 1) упорядкувати доставу на віденський і празький ринки шляхом постачання їм сталих контінґентів, 2) здобуття нових ринків, 3) унезалежнення від закордонних капіталів, 4) вплив на годівлю в Польщі і піднесення якости худоби, 5) забезпечення беконарень і масарень товаром і піднесення цього промислу. („Слово Польське“).

Упадок цін на бекони. Нотування цін на льондонських ринках під кінець жовтня виказують упадок цін на польські бекони (свиняче мясо) з 98 шіл. на 84 шіл.; таке значне пониження ціни бекону з Польщі пояснюється надмірною подачею закордонних беконів, з котрих на першому місці стоять данські. Довіз данських фабрик доходить до 16 тисяч штук тижнево.

Утворення Центрального Банку в Польщі. Невдовзі приїде до Варшави делєґація американських банкірів, як представництво тих банкових груп, котрі уділювали Польщі стабілізаційну позичку. Метою їх приїзду є переговорювання в справі утворення в Польщі Центрального Банку, котрий би в порозумінні зі всіми кредитовими товариствами в краю організував уділювання довгоречинцевих кредитів. Проєкт цієї інституції американські делєгати вже предложили заінтересованим кругам у Варшаві і він вже розглядався в м-ві скарбу. В разі успішного закінчення переговорів американські фінансові групи загварантують улькування відповідних обліґацій на американському і европейському ринкові.

Закордонний капітал на Радянщині дістає від уряду великі привілеї й абсолютну свободу. Офіційна телеґр. аґенція „Тасс" доносить: „Центральний Концесійний Комітет випрацював плян уділювання концесій на інвестиції в комунальних господарствах — близько в 60-х містах, між иншим в Ленінграді, Москві, Одесі, Київі, Харкові і т. д., і т. д. Концесії мають відноситися до робіт публичного характеру — до будов трамвайових ліній, ґазовень, елєктричних стацій, водотягів, різень і т. п.

Концесіонерів обовязують усталені тарифи для мешканців при чому ґарантуються їм достаточні зиски та можливість продовження контракту. Як що заанґажовиний капітал буде досить великий, концесіонери можуть одержати ґарантію, запевняючу їм безконкуренційність через неуділення дозволів на закладання підібних підприємств в тій самій комуні.

Як видно, без помочі капіталістів при возстановленні зруйнованого господарства не обійдеться.

Будування нових фабрик і заводів на Україні. На нові роботи, на реконструкцію і ремонт фабрик було витрачено в р. 1927/28 369,000.000 крб., з них 207,000.000 на реконструкцію, 92,500.000 на нові заводи і тільки 43,000.000 на ремонт.

Наслідки цього капітального будівництва на Україні, оскільки правдиві є радян. дані, такі:

В гірничій промисловости продовжувалось будування 17 нових великих шахт, одну з них вже цими днями пущено. В цьомуж році почалось будування нової елєктростації в Кадієвці. Незабаром закінчується будування нової мойки вугілля в Горлівці і Брянському та нової сортовки в Чистяківці.

Укрсільтрест почав капітальне переустаткування одної з найбільших соляних копалень ім. Лібкнехта, що дасть можливість збільшити виробництво соли майже в два рази.

На металюрґічних заводах проведено було досить значні роботи для відбудови домен і для встановлення імпортного технічного устаткування. Так, на Єнакієвському заводі було пущено в цьому році домну Н. 5. На заводі ім. Томського відбудовано мартинівську піч 7, на инших трох заводах почалось будування нових великих коксових печей. Продовжувалося будування нового Керченського і трубнопрокатного металюрґічного заводу в Маріюполі та поширення вагонобудівельного заводу ім. »Правди«.

Досить значні нові роботи переведено в машинобудівельній промисловости. Південмашtрест закінчив новий болтовий завод в Торецькому та проводив реконструкцію Луганського заводу. Завдяки поширенню програми суднобудівництво в 27—28 р. знято було з консервації кол. завод »Руссуд«.

Укртрестсельмаш закінчив будування нових цехів на заводі „Серп і Молот", „Червона Зоря", „Червоний Прогрес" та „Комунар".

Укрсилікаттрест закінчує будування нового динасового заводу в Пантелеймонівці, а також Дніпропетровського шамотового заводу. Частково Дніпровський завод вже пущено. В цьому році відновлено також шлако-цементний завод в Краматорівці.

Місцева промисловість побудувала в цьому році 4 нові цегольні. Пуск цих заводів дасть можливість збільшити виробництво цегли в 28-29 р.

Цими днями закінчується остаточно будування Київської кіно-фабрики та Одеської нової консервної фабрики, що працюватиме майже виключно для експорту.

Укртекстильтрест ще в липні цього року закінчив будування нової вовномойки в Новій Баварії. Крім того почато будівельні роботи для налагодження сноповязального виробництва в Одесі і в Харкові.

Укршкіртрест закінчив будування заводу мездрового клею в Одесі, що працюватиме майже виключно для експорту. Крім того почалось будування нової фабрики взуття в Київі.

Опріч цих робіт слід вказати на початок будування великого водогону в Донбасі, а також на продовження будування нових районних елєктростанцій в Штерівці, Криворіжжі, Харкові та Дніпрельстану.

Парцеляція ґрунтів гр. кат. церкви. Церковні власти станиславівської і львівської дієцезії приступають до парцеляції церковної земельної посілости, як висновок з конкордату, який наклав цей обовязок на церкву. На днях появився обіжник до духовенства львівської дієцезії, який ставить до духовенства вимогу перевести парцеляцію до 15 листопада ц. р., шляхом переторгів на місцях, при чому земля має продаватися тільки за готівку. На тихже засадах переводиться вже парцеляція в станиславівській дієцезії.

Справа ця такої величезної ваги, що виростає далеко поза межі внутрішньої

справи церкви. Це справа першорядної національної і суспільної важливости. Розходиться про доволі поважні комплєкси землі, що є в розпорядженні української нації в особах церковних органів управління і в справі цій муситься респектувати основні засади національної економічної політики. Дивлячись з цеї точки погляду, не можна не завважити в зарядженнях гр. кат. церковної єрархії поважних хиб, які пливуть або просто з непорозуміння, або з недостаточного узгляднення ширших національно-суспільних моментів в цьому питанні. Педовсім нічим не є оправданий наглий поспіх в цій справі, який може потягти за собою необчислені шкоди для самої справи. Переведення продажу в такій нагальний спосіб зовсім унеможливить набуття землі незаможному селянству; колиб речинець був даний хоч кількамісячний, тоді бідніші господарі моглиб вистарати потрібні гроші. Друга точка, продаж тільки за готівку не випливає ані з конкордату, ані з польського закона про парцеляцію, де передбачується можливість сплати землі до 20 літ. Українська церква не може виставляти себе на закиди, що ставить гірші умови купна землі, як польське законодавство. Наслідком таких вимог при продажу набуття землі є зовсім виключене для найбільше її потребуючого сільського населення, і земля достанеться до рук тільки найбогатших. Як відомо навіть критикований нами польський закон про парцеляцію має на оці передовсім малоземельне селянство (польське).

Треба сподіватися, що в цій першорядної ваги справі укр. церковна єрархія стане на висоті свого завдання, керуючись не лише економічними, але й громадськими міркуваннями.

Далі ще одна річ: при тій „малій земельній реформі“, що буде переведена самою українською нацією не можна забути про потреби нашої культури. З церковних маєтків треба виділювати підходячі куски землі на будівельні площі для домів читалень, кооператив і шкіл та відповідні площі на досвідні поля для кружків »С. Господаря«. Справи цієї нехай допильнують на місцях кооператори, щоб відтак не каялися, коли промине нагода. Ясна річ, що ціна за ті парцелі повинна бути мінімальна або й зосім ніяка.

Церковні круги зроблять теж велике національне діло, коли якийсь відсоток від одержаної за землю квоти пожертвують на уфундування Рідної Школи. Це розвязалоб проблєму рідного шкільництва в значній мірі.

З життя української кооперації.

Стан кооперації на північно-західніх землях (на 1. I. 1928 р.).

Кількість кооператив.

Згідно з даними, які маються в розпорядженні Інспекторату Ревіз. Союза Укр. Кооператив в Луцьку, числилось на день 1 січня 1928 р. 185 українських кооператив на Волині, в тому 66 членів РСУК і 41 на прочих північно-західніх землях, в тому 9 членів РСУК. Повищі дані не вповні точні з за браку вичерпуючих матеріялів.

Порівнюючи кількість кооператив з даними на 1 січня 1927 р., треба ствердити, що кількість кооператив на Волині збільшилась на 61%, а на прочих північно-західніх землях на 412%. Такий значний порівнюючий процентовий зріст кооператив на Поліссі, Холмщині і Підляші пояснюється до певної міри тим, що улаштовувались кооперативні курси.

Найбільша кількість кооператив припадає на південно-західні повіти Волині, які густіше заселені і багатші своєю природою і культурою, ніж північно-східні. Границею поміж цими районами є залізниця Берест-Ковель-Рівне.

Розположення кооператив по повітам і рокам їх заснування унагляднює таблиця, що залучена до цього огляду (див. Додаток в кінці статті).

В поданій кількости кооператив на північно-західних землях числиться: споживчих 211, кредитових 11, в тому числі 5 міських і 4 П. С. К.

Стан споживчих кооператив.

Стан 50 споживчих кооператив, які надіслали до Інспекторату річні справоздання за 1927 р. в цілі їх провірення, предсталяється в таких цифрах:

Стан чинний.

	загально	пересічно	в % до білянсу
Каса	9.224·91	184·50	6,1
Товари	75.870·57	1.517·41	50,1
Лядові довжники	25.453·01	509·06	16,8
Льокації	2.980·73	59·61	1,9
Движимости	14 842·46	296·85	9,8
Недвижимости	5.138·68	102·77	3,4
Ріжні	11.735·36	234·71	7,8
Продукти	2.674·72	53·49	1,8
Страти	3.467·29	69·35	2,3
Разом	151.387·73	3.027·75	100,0

Стан довжний.

Запасний фонд	27.953·83	559·08	18,3
Уділи	22.274·68	445·49	14,7
Спеціяльні фонди	6.000·58	120·01	4,0
Кредити	21.597·63	431·95	14,3
Вірителі	29.564·44	591·29	19,6
Ріжні	7.578·37	151·58	5,0
Надвишки	36.418·20	728·36	24,1
Разом	151.387·73	3.026·75	100,0

Власні фонди.

Запасний фонд	27.953·83
Уділи	22.274·68
Спеціяльні фонди	6.000·58
Зиск	36.418·20
Разом	92.647·29

Чужі фонди.

Кредити	21.597·63
Вірителі	29.564·44
Ріжне	7.578·37
Разом	58.740·44

Разом оборотові фонди 151.387·73.

Відношення власних фондів до чужих, як **1 до 0,63**.

Переглядаючи зазначені цифрові дані, зауважуємо слідуюче: а) матеріяльно кооперативи угрунтовані добре, бо відношення власних фондів до чужих мається як 1 до 0,63 (92.647·29 до 58.740·44), б) запас товарів і продуктів разом виносять 78.545·29, що по відношенню до білянсу становить 51,9%, в) лядові довжники виносили суму 25.453·01, що дає 16,8% білянсу і становить 32,4% запасу товарів і продуктів і 27,4% власних фондів, г) ульоковано власних фондів в недвижимостях і движимостях 19.981·14, або

13,2% білянсу і 21,5% по відношенню до власних фондів, д) з 50 кооператив 43 закінчили діловий 1927 рік з надвишкою від проданих товарів і продуктів в сумі зол. 36.418·20, або 24,1% білянсу, а сім кооператив зі стратою в сумі зол. 3.467·29, або 2,3% загальної суми білянсу, д) на протязі 1927 р. набуто 44 кооперативами товарів на зл. 604.786·50, або пересічно на одну кооперативу 13.745·15, продано на зл. 658.526·57, пересічно 14.966·51 на одну кооперативу, ж) узискано від продажу товарів зл. 99.227·79, що становить 15,1% обтяження. Кошти завідування виносять 81.103·55, або 12,3% по відношенню до торгів. Чистий зиск від продажу товарів виносить зл. 18.124·24. Решта виказаного зиску походить від продажу продуктів та инших операцій.

Повищі білянсові дані 50 кооператив уявляють собою стан більш менш добре угрунтованих кооператив з наладженим рахівництвом. Значна частина решти споживчих кооператив, від яких річних справоздань ще не одержано, роспоряджає оборотовими фондами, (треба припускати), в більшій сумі, бо кількість поданих білянсів складає майже 25% загальної кількости споживчих кооператив І. ступня.

Стан осередків споживчої кооперації.

На терені північно-західних земель існує 4 осередки споживчих кооператив, а саме в Здолбунові, Острозі, Дубні, Кремінці. Обєднують названі ПСК 49-членів-кооператив, в тому 15 нечинних. Будучи збудовані з гори без належного матеріяльного уґрунтування, осередки ці не в стані задовольнити потреб кооператив. Колиж приняти під увагу порівнюючи високі торговельні видатки тих Союзів при невеликих товарових оборотах і незначних власних фондах, а також безплянову і невмілу господарку, при повній відсутности якоїбудь організаційно-інструкторської праці, названі Союзи, за винятком Кремінецького, опинились в пасивному стані і зараз знаходяться перед примусовою ліквідацією.

Стан тих Союзів по даним ревізій, переведених в 1927 р. представляється в такому виді:

Стан чинний.		Стан довжний.	
Каса	1.354·32	Уділи	1.911.08
Товари	42.270·55	Запасні фонди	1.713·96
Довжники	58.138·32	Спеціяльні фонди	2.126·—
Нерухомість	13.500·—	Кредити	97.298·85
Рухомість	8.163·71	Вклади	11.915·21
Ріжне	2.102·70	Векселі	20.218·22
Бібліотека	1.848·61	Ріже	6.811·39
Льокації	232·09	Надвишка	908·74
Страти	16.293·15		
Разом	142.903·45	Разом	142.903·45

Оборотові фонди тих 4 П. С. К. виносять:

власні		чужі	
уділи	1.911·08	кредити	97.298·85
запасний фонд	1.713·96	вклади	11.915·21
спец. фонд	2.126·—	векселі	20.218·22
		ріжне	6.811·39
Разом	5.751·04	Разом	136.243.67

Відношення власних фондів до чужих мається як 1 до 23,7. Набуто товарів тими ПСК по данним ревізій на загальну суму зл. 255.850·86 продано на зл. 291.960·15.

Пересічний місячний торг виносить:

П. С. К. в Дубно зл. 20.593·23, Кремінець 6.884·02, Острiг 4.885·45, Здолбунів 6.410·51. Разом 38.773·21 зл.

Торговельні видатки названих ПСК по відношенню до вказаної суми торгів виносили в П. С. К.

Дубно	10,34%	Острiг	19,43%
Кремінець	8,65%	Здолбунів	11,72%

Пересічний процент коштів завідування названих ПСК виносить 11,6

Пасивний стан союзів стверджено в 1927 р. В звязку з тим із РСУК були видані Союзам в Дубні, Острозі і Здолбунові поручення про негайне скликання зборів, на яких мала бути вирішена справа дальшого існування тих Союзів. Однак поручення РСУК не були виконані. І тільки після виданих вдруге поручень РСУК про скликання Заг. Зборів, ПСК в Здолбунові приступив до виконання поручень.

Стан кредитової кооперації (міської).

Кредитових міських кооператив І. ступня, які є членами РСУК, налічується на 1. І. 1928 р. пять.

Стан їх слідуючий:

Стан чинний.		Стан довжний.	
Каса	6.525·54	Резервовий фонд . .	18.650·56
Позички	420.235·64	Уділи	66.418·72
Ріжні за інкасо . . .	157.159·27	Спец. фонди	27.668·36
Майно	8.101·70	Вклади	193.968·32
Льокації	18.496·60	Кредити	135.713·40
Ріжне	22.748·78	Ріжні за інкасо . . .	157·159·27
Страта	2.282·47	Ріжне	28.617·98
		Надвишка	7.353·39
Разом . .	635.550·00	Разом . .	635.550·00

Переглядаючи подане зіставлення зауважуємо слідуюче:

Фонди кооператив виносять.

Власні фонди.		Чужі фонди.	
Резервовий фонд . .	18.650·56	Вклади	193.968·32
Уділи	66.418·72	Кредити	135.713·40
Спец. фонди	27.668·36		
Надвишка	7.353·39		
Разом . .	120.091·03	Разом . .	329.713·40

Разом оборотові фонди 449.772·75.

Відношення власних фондів до чужих мається як 1 до 2,75. Таке відношення власних фондів до чужих треба признати здоровим.

Позики уділюються в нормах установ дрібного кредиту на терміни 3-ох міс. Однак багато позик звичайно прольонґовується, що натурально наґативно відбивається на рухливости самих установ, та своєчасному сплачуванні їх зобовязань. Треба признати, що уділювання короткотермінових дрібних позик, які видаються не одноразово, не дають підстави до осягнення цілі в господарстві, на що вони в більшости своїй побираються. Загальна сума уділених позик пересічно виносить 93,4% оборотових фондів.

Вклади переважно походять від незначної кількости осіб і складаються з значних сум. Дрібної ощадности ширшого загалу населення не помітно.

Кредити засягаються в державних кредитових установах і порівнюючи в невеликій сумі в Центробанку. Запотребування членів кредитом не задовольняються оборотовими фондами кооператив.

Кошти адміністрації по відношенню до уділених позик зависокі і для їх покриття керуючі орґани кредитових установ означують інші джерела, чи то у формі спеціяльних даток, через що позики стають дорощими, чи то у формі провізій від ріжних операцій.

Взагалі треба ствердити, що позики на північно-західних землях є значно дорощі, ніж в Галичині.

Крім міських кредитових установ на Волині є ще шість сільських, які належать до РСУК, або мають приступити до нього в найблищому часі. За браком відповідних матеріялів, докладний стан їх не подається.

Населення, відчуваючи велику потребу в дешевому кредиті, засновує сільські або районові кредитові кооперативи, які по своєму складу членів є цілком українськими. Однак не маючи можливости дістати відповідних кредитів в центральних українських установах, вступають до Ревізійного Союзу Польських спілок рільничих, який відразу при 250—300 зл. власного капіталу кооперативи, уділює 2500—3000 зл. позички. З поширенням операцій і збільшенням власних фондів, що стає з приєднанням нових членів після одержання нових позик, кредити кооперативам збільшуються. Таких кооператив, заснованих на статутах по зразкам кас Стефчика, налічується на Кремінеччині на 1. січня б. р. 22. Поодинокі складники стану 14 кооператив на 1. січня 1928 р. представляється слідуючо:

власні фонди		зл. 84.542·—	
чужі: вклади	140.208		
кредит	100.000	» 240.208	324.750, що становить 80,5% білянсової суми тих кооператив — 405.680 зл. Відношення власних фондів до чужих мається як 1 до 2,84. На протязі 1927 р. уділено позичок тими кооперативами 598.965, причім з тих кооператив постійно провадили операції на протязі року лише 3 кооперативи.

Кооперативи ці обєднують 3000 господарств. Кредитових кооператив з українським складом членів, що належать до Польського Ревізійного Союзу, налічувалось на північно-західних землях на 1. січня б. р. 58.

Сільсько-господарська кооперація.

Сільсько-господарських кооператив, як таких, на терені північно-західних земель не існує, як рівнож нема кооператив по перерібці сільсько-господарських продуктів. Правда, при деяких споживчих кооперативах заложені і закладаються сільсько-господарські відділи, але вони до сього часу за браком необхідних кредитів і власних засобів, як рівнож фахового персоналу, не поширюються, хоча господарські операції в деяких кооперативах і займають досить значну частину їх обороту. Кооперативи (споживчі) з сільсько-господарськими відділами почали спроваджувати штучні погної, добірне насіння і господарське знаряддя, а деякі з них набувають сільсько-господарські машини для спільного користування. Такі кооперативи прибірають т. ч. мішаний вигляд господарсько-споживчих кооп-ив.

Молочарство.

Північно-західні землі, особливо Полісся, по своїм природнім богатствам (велика площа пасовиськ і луків, як рівнож значна кількість худоби у кож-

ного господаря) надаються надзвичайно добре до організації кооперативного молочарства. І тільки брак фахівців, які б організували молочарські кооперативи і поставили б технічну сторону їх на належну височінь, затримує цю галузь продукційної кооперації на цих землях. Спроби населення, без технічної допомоги і відповідного основного капіталу, не дають позитивних наслідків.

Польські кооперативні централі звернули на організацію молочарень належну увагу. В тій ціли в Бересті є відділ молочарської централі, а на Волині, північна частина якої добре надається до організації молочарень, утримується двох інструкторів по молочарству, які організували короткотермінові курси по молочарству і обслуговують 22 молочарні в останніх двох роках. Даних про стан тих молочарень немає.

Заключення.

Накінець треба сказати, що кооперативний рух на північно-західних землях поширюється з кожним днем, набірає більше сили на здорових кооперативних засадах. Штучність, яка виявлялась, в певній мірі, в часах 1918—1922 р. зникає. Кооперативна свідомість серед населення помітно поширюється. Самовистарчальність більшости кооператив при заснуванні і веденні їх є засадою, що позитивно впливає на дальніший їх розвиток.

В цілях плянової розбудови кооператив на північно-західних землях вважається за необхідне:

1. Звернути належну увагу на пляномірну розбудову споживчих сільських кооператив з сільсько-господарськими відділами.

2. Засновувати кооперативи, або допомагати їх заснуванню на засадах самовистарчальности.

3. Вводити в життя кооператив раціональну господарку.

4. Не закладати ПСК до часу повстання належної кількости самовистарчальних кооператив, які зложилили б для ведення операцій необхідний власний капітал.

5. Звернути належну увагу на заснунання кредитових кооператив, які обєднались би в РСУК.

6. Ширити ідею дрібної ощадности серед загалу українського населення.

7. Вводити в життя кредитових кооператив посередницькі операції по збуту і постачанню сільсько-господарських предметів лише після угрунтування кооператив і налагодження їх операцій.

8. Найти вихід або спосіб матеріяльної допомоги кредитовим кооперативам у формі кредитів готівкою, або дисконта ділових векселів відповідно до власиих фондів тих кооператив.

9. Звернути належну увагу на розбудову кооперативних молочарень, або заснування молочарських відділів при споживчих кооперативах, де є відповідний ґрунт.

10. Підготовляти ґрунт до заснування повітових або районових сільсько-господарських кооператив, які зі збільшенням власних фондів і ширенням своїх операцій відчинили б філії в районі своєї діяльности.

В організаційно-інструкторській і кооперативно-освідомляючій праці стреміти до

а) заснування в повітових або районових центрах КОК-ів,

б) плянового урядження рефератів і бесід по кооперації і сільському господарству на селах при помочі громадських українських організацій і окремих осіб,

в) улаштування цілого ряду кооперативних курсів в ріжних містах

і місточках північно-західних земель, як для підготовки рахівників, так і для склепарів і членів Управ і Надзірних Рад, причім термін і програма курсів ріжна в залежности від населення данного району і потреб кооператив,

г) закладування при кооперативах бібліотек і читалень, подавання органам завідування кооператив підчас інструкторських провірок та ревізій не тільки вказівок про необхідність провадження культурно-освітної праці в кооперативах, але також поучування їх про способи і методи провадження цієї праці,

д) скликування періодичних районових анкет для направи кооператив і усунення хиб, помічених підчас переведених ревізій і зложених зіставлень стану тих кооператив.

Додаток.

Таблиця кооператив Волині, Полісся, Холмщини і Підляша по повітам і рокам діяльности.

	на 1. I. 1926		на 1. I. 1927		на 1. I. 1928	
	члени	нечлени	члени	нечлени	члени	нечлени
	Р. С. У. К.		Р. С. У. К.		Р. С. У. К.	
Волинь						
Кремінець	10	8	17	9	18	23
Дубно	4	7	6	10	10	11
Луцьк	1	1	4	8	8	11
Здолбунів	3	5	9	16	13	6
Рівне	2	4	3	2	4	8
Ковель	2	—	4	4	4	20
Горохів	2	2	4	17	8	30
Володимир	—	—	—	2	1	5
Любомль	—	—	—	—	—	4
Костопіль	—	—	—	—	—	1
	24	27	47	68	66	119
Інші землі						
Томашів	—	—	—	3	4	7
Берестя	—	1	1	1	3	3
Кобринь	—	1	1	1	2	1
Дрогичин	—	—	—	—	—	2
Грубешів	—	—	—	—	—	2
Влодава		—	—	—	—	1
Холм	—	—	—	—	—	2
Пружани	—	—	—	—	—	1
Пинськ	—	—	—	—	—	1
Сарни	—	—	—	—	—	1
Камінь-Коширський	—	—	—	—	—	11
	—	2	2	6	9	32
Всього	24	29	49	74	75	151
	53		123		226	

Нова виробнича кооператива на зах.-українських землях. З 1-го жовтня в Кремянці відкрилася і почала працювати „Українська шевевська артіль" — кооперативне т-во з обмеженою відповідальністю. Т-во організоване п. Григ. Степанюком, якого й обрано „артільним старостою". До т-ва вступили кращі кремянецькі шевці, які зрозуміли, що тільки гурт — сила, що тільки обєднаними силами можна боронитися проти чужого визиску і творити власний добробут. До т-ва вступило поки що 14 осіб, що — згідно зі статутом, — зложили по 100 зл. уділу і по 5 зл. вписового. Т-во входить до кремянецького Союзу Кооператив.

Дискусія про методи кредитування. Часописна полєміка, що велася кілька місяців між деякими органами преси і дирекцією кредитового банку »Дністер«, крім справ, що торкаються самого »Дністра«, врешті решт привела до викристалізування кількох загальних питань, що обходять цілу нашу кредитову кооперативну систему взагалі. »Гром. Голос«, що найбільше заанґажувався в цій полєміці, поставив врешті решт кілька принціпових вимог до дирекції кооп. банку »Дністер«, з яких головні є: зміна системи стягання уділів при виплаті позичок в тім сенсі, щоби вальоризації не підлягала ця квота, що зразу остає в установі на уділ; зниження вимог що до висоти обовязкових уділів при видаванні позичок; обережніше начислювання процесових коштів, особливо при дрібних процесових квотах; обсаджування відповідальних місць тільки шляхом конкурсу. До цих вимог дирекція »Дністра« ще не заняла становища.

Зацікавлення кооперацією. Українська кооперація починає входити »в моду«. Чимраз більше уваги присвячує їй українська некооперативна преса і преса в роді »Słowa Polsk-ого«. Коли від органів в роді цього останнього ми по традиції не привикли очікувати чогось иншого, як звичайних доносів для вжитку поліції, то від деяких органів, що друкуються в українській мові можна-б вимагати все таки більше такту по відношенні до кооперації, все таки поважного здобутку українського демоса. Виступи „Сельроба« крім звичайної дуже дешевенької демаґоґії не вносять нічого в кооперативну думку; вже обережніші і хоч трохи держать форму дискусії статті »Нашого Слова«; в обох одначе видна тенденція „зробити капітал" на критиці, підготовлюючи настрій для Заг. Зборів РСУК.

Також виступи деяких фейлєтоністів зраджують хибне розуміння завдань кооперації. Для кооперації прим. не є аргументом, що уже існує п р и в а т н а фабрика пасти, хочби й українська, від розбудови к о о п е р а т и в н о г о промислу це кооперації не здержує (инша річ, доцільність в наших умовах якраз т а к о ї кооп. фабрики).

Все-ж таки добре, що пишуть про кооперацію. Видко, що з неї починають бути люде; або може є в неї такі хиби, що стають уже видні й нефахівцям. І в одному і в другому разі кооператори вітають критику.

На Великій Україні.

Кредитування кооперації. За відомостями У к р а ї н б а н к у в першому кварталі 28—29 року короткоречинцеві кредити для кооперації визначено в сумі близько 51 міл. крб. З них споживча робітнича коопер. одержить 28,000.000 карб., себто мало не 55%, с.-г. кооперація — 12,000.000 карб., або біля 25% і к у с т а р н о - п р о м и с л о в а кооперація — 9,000.000 карб., себто 18%. Решту кредитів дають для инших галузей кооперації.

Д о в г о ч а с о в и х кредитів передбачено видати 20,000.000 крб. з них 45% для с.-г. кооперації, близько 40% для споживчої і робітничої кооперації. 8% одержить кустарно-промислова кооопераціа і решту инші галузі кооперативної системи.

Українбанк намічає утворити окремий запасовий резерв кредитів на спеціяльну допомогу більш довгоречинцевим кредитом, прим., до нового урожаю кооперативним організаціям недорідних районів. Особливу увагу звертається на кредитування спеціяльних видів с.-г. кооперації — скотарської, садогородньої, що, як відомо, останнього часу мають тенденцію розвиватися.

Проєктується палац кооперації в Харкові. Правління „Сільск. Господаря" визнало за потрібне збудувати в Харкові палац кооперації, де міститимуться всі кооперативні центри України та Укрсельбанку. Цей палац гадають збудувати біля Будинку Держпромисловости. За орієнтовними даними вартість його становитиме 4,500.000 карб. Половину цієї суми має дати кооперація, а решту передбачається одержати як довгоречинцевий кредит.

Механіка, що від неї споживач страждає.

(Побутовий образок)

Чи пробували ви шити собі костюма в Балті, або купувати сукно в Балтському робкоопі? Як-що ви тільки маєте приємність бути пайовиком цього робкоопу — раджу вам почати купувати в робкоопі сукно. Почати серйозно й надовго, бо купити там сукно — не так то вже й легко.

Приходите ви, наприклад, до робкоопу і кажете: „Я вже сплатив повний пай і хочу купити собі сукна на костюм.«

— Нащо вам сукно? Морочити голову, ходити до кравців? Ви ж можете придбати через робкооп готовий костюм. — резонно кажуть вам у магазині.

За згодою правління робкоопу з правлінням Промсоюзу, сукно Промсоюзу серед населення росподіляється через робкооп. А щоб кустарі могли заробляти, то ухвалено: сукна на руки не видавати, а пропонувати в Промсоюзі шити костюм. Як бачимо, задумано хитро й непогано.

Значить сукна вам не видадуть. Вам покажуть тільки його зразки. Виберіть і замовляйте. Потім вас цікавить ціна.

— Точно ми не знаємо калькуляції Промсоюзу, бо ми тільки посередники, але приблизно обійдеться карбованців 40—45 — кажуть у робкоопі...

Ваш кравець хотів не більше. Тому ви вирішуєте шити костюма через робкооп в Промсоюзі. Починаєте ходити: з робкоопу до Промсоюзу. Нарешті, одержуєте записку до кравця, але сукна вам не дають — посилають його просто кравцеві.

Ну, кінець-кінцем, костюм готовий. Одержувати його треба в робкоопі. Показуєте фактуру, виймаєте гроші питаєте — скільки:

— З вас шістдесят карбованців!...

А далі поясняють, як це вийшло. Аритметика дуже проста: 3 метри шевіоту по 11 карб. 50 коп. — 34 крб. 50; кравцеві за роботу — 9; доклад (підкладка гудзики) — 5.

Значить, якби ви самі купили сукно, то костюм обійшовся б 48 карб. 50 коп. Але ви ж ходили до Промсоюзу — значить платіть за це 10% комісії. Костюм одержуєте в робкоопі — значить, давайте ще 12% націнки. Ось і маєте, що костюм обійшовся 60 крб. Дорогувато, але ж »кооперативний.« Дали заробити і Промсоюзові і Робкоопові.

Ось як у Балті в кооперації можна одягнутися. Хитра механіка!

(„Вісти“ Харків).

З громадського життя.

Наука й навчання суспільної економії серед Українців у Польщі.

Всі сучасні досягнення в обсязі, візьмім, техніки чи хемії базуються на подиву гідних успіхах в области відповідних теоретичних наук. Чиста, абстрактна наука являється рішаючим двигуном людського не тільки духового, але й матеріяльного поступу, матеріяльної культури. За останні десятиліття подібнаж залежність помічається поміж реальним економічним життям та »чистою« наукою економії. Теоретична суспільна економія кляснфікує явища економічного життя й викриває його закони. На тій базі виростають »прикладні« економічні науки (економічна політика, приватна економія), що відкривають дороги людській волі направити економічне життя на скорший зріст добробуту загалу.

Безповоротно минули часи, коли економічне життя було боротьбою всіх проти всіх, сліпою грою інтересів, до якої загал, як цілість, не виявляв свого відношення. Нині загал бере керму проводу в свої руки, підпорядковуючи своїй волі волі окремих одиниць. Таке керівництво економічним життям сталося можливим тільки після того, коли економічна наука досягла своїх успіхів, а економічне знання з кабінетів учених широко розлялося поміж громадянством.

Для ілюстрації сказаного не треба звертатися до радянського союзу, де держава (разом з підпорядкованою державі кооперацією) керують доброю половиною добуваючого й розподільчого процесу, бо і в так званім буржуазнім чи капіталістичнім світі свідома воля держави і добровільних обеднань людських роблять економічне життя пляномірним. Плянове національне господарство — ось гасло сьогоднішнього дня, а наука сусп. економії дає вказівки що до плянів та вчить нас передбачати наслідки наших плянових кроків. Тільки плянове господарство може забезпечити найвищу кількість і якість вирібництва, найкращий, найвигідніший збут та найбільш справедливий розподіл дібр. Без господарського пляну не може жити й український нарід. Не маючи провідної господарської лінії, не розпоряджаючи висококваліфікованим проводом, позбавлені свідомого середовища, що віддало би свою свідомість, силу і волю на реалізацію пляну, ми не зможемо дігнати своїм економічним рівнем наше европейське оточення. Наслідок такого стану може бути тільки один: бути Hinterland-ом для чужинецького капіталу, обєктом його експльоатації а з тим і винародовлення.

Для вироблення загально-національного господарського пляну повинні ми мати апарат, що був би здатний такий плян виробити, а суспільність належить так підготовити, щоби вона сама, з власного морального примусу, той плян в життя перевела.

Признаймося, що ні тої, ні другої передумови ми ще не маємо. Основи нашої економічної політики можна виробити тільки на підставі глибокого вивчення й розсліду нашого нинішнього господарського стану, т. є. стану нашого виробництва, обміну й консумції, порівнання його зі станом наших доставців і відборців, стале студиювання конюнктур для існуючої вже та проектованої витворчости, вивчення нашого внутрішнього і зовнішнього ринку і т. д. Те все дасть матеріял для намічення з одної сторони шляхів збуту теперішніх витворів та розрібки пляну поглиблення й поширення дальшої витворчости. Таким чином господарський плян може повстати тільки після глибокого простудиювання нашого національного господарства. Значить, мусимо мати солідний науковий апарат, що вивченням тим занявбися. У народів, що мають свою державу, наукова робота в цім напрямі ведеться при катедрах на вищих школах, в спеціяльних державних установах, як інститути експортові, для вивчення конюнктур, комісії для проблєми зниження коштів собівартости і т. д. і т. д. Промислово-торговельні організації в порядку приватної ініціятиви також створюють анальогічні установи. Ми нічого подібного не маємо, але те не свідчить, що ми того всього не потребуємо. Примітивний стан нашого господарства надто виразно промовляє за тим, що воно авторитетною наукою керованого проводу більше, як хто инший, потребує.

Перебравши наші наукові, освітні та господарські установи, сконстатуємо, що ні одна з них вивченням н а ш и х господарських відносин і проблєм в цілому не займається. Тим більше не виконують цієї роботи польські фахові і вищі школи (університети, торг. академії). Державних інститутів чи економічних катедр, що працювали би над тими проблємами також

не маємо. Значить, ніхто над тим не працює. З цим вяжеться, що навіть при найкращій волі ми не годні побудувати плянового господарства, що наш господарський поступ мусить й далі йти напомацки, вузькими й крутими стежками, замісць посуватися по широкому, світлом науки освітленому шляху.

Щоби звернути його на той широкий шлях мусимо створити огнище української економічної науки й думки, що освітлювала би наші економічні перспективи. Фінансові й инші перешкоди не позволять нам на заснування висок економічної школи, (в роді економ.-кооперативного факультету при падєбрадській академії) що була би і науковою й навчальною установою. Але в наших силах заснувати хочаб при Ревізійнім Союзі Українських Кооператив катедру національної економіки, що малаб за своє завдання вивчення проблєм, що вяжуться з нашою екомічною політикою. Високо кваліфікований керівник катедри зумів би зорганізувати для наукової праці сили наших молодих економістів, що нині, не маючи належного керівництва, цілковито пропадають для науки.

Запровадження в нас такого наукового огнища започаткує серед широких кругів громадянства заінтересування до економічних проблєм, привчить постепенно бодай інтеліґенцію думати катеґоріями національного господарства. Бо коли згадана катедра дасть теоретичну базу для вироблення господарського пляну, то перевести плян в життя можна буде тільки тоді, коли засади економічної науки, основи нашої економічної політики стануть здобутком найширших кругів нашого громадянства.

Та цього мало. Мусимо подбати про кадри економічно образованих людий. Без них нема кому популярізувати й переводити в життя господарського пляну. Про те, що під оглядом економічної освіти ми стоїмо на дуже низькому щаблі, говорити не доводиться. Кількість і якість економічних публікацій, неузгіднення поглядів і поступування, здавалося би, в безспірних справах в нинішнім економічнім будівництві, теорії й проєкти, що попадають на сторінки загальної преси викликають великий сум в тих, хто з трівогою слідкує за нашим надто повільним поступом, в порівнанні до шаленого гону инших націй.

Працю можна повести в двох рівнобіжних напрямах. Перш всього заснувати постійну економічну школу (курси), де теоретична економія, кооперація та науки про наше господарство займали би найповажніше місце. Життя показує, що навіть для керівництва економічною організацією, що створила українська кооперація, нам бракує людий, хоч життя що дня ставить все більші й більші вимоги що до кількости та якости кооперативних працівників. Школа та (чи курси) мала би бути зближена до шкіл вищого типу, звідки моглиби поповнюватися ряди й наукових робітників, працюючи по скінченню при катедрі. Справа з такою школою стає ще пекучішою в звязку з започаткованою ліквідацією академії в Подєбрадах.

А друге — в старших клясах наших середніх шкіл (ґімназій та вчит. семінарів) запровадити науку економії й кооперації. На сторінках одного часопису недавно довелося читати голос одного з наших педагогів, що навчання економії в середній школі, то фантазії. Чому? Думаю, що правильний той погляд, який говорить, що засвоєння учеником 7-ої і 8-ої класи основ економії й кооперації дається йому не тяжче, як засвоєння математичних теорем, психольогії, фізики, і т. п.*) Ще в більшій мірі ця заввага відноситься

*) Як задивляється на це польська економічна думка, можна бачити з того, що в програму »конґресу польських економістів«, що має відбутися у Варшаві в 1929 р., вне-

до духовних семінарій. Трудно зрозуміти, як сьогодня можна пускати священика в народ, не давши йому засобів до сповнення найвищого заповіту: він має бути першим, а тому повинен стати всім слугою. Служити своєму народові без знання основ економічної науки в нинішні часи не можна. Тож требаби в кінці переконати тих, від кого тут залежить, щоби і в духовних семінарах навчання економії сталося як найскорше дійсністю.

Так уявляються мені вступні кроки до запровадження плянового господарства. Зробити їх — в наших силах і в межах наших можливостів. Чим скорше їх здійснимо, тим скорше вийдемо на шлях, що його самі свідомо, власною волею виберемо.

Мих. Корчинський.

Серед книг і журналів.

Куди йдеш хліборобе? Летючка, видана Покутським Союзом Кредитово-господарським. Коломия 1928. 8 стор.

Український кооператор, однодневка з нагоди Господарсько-кооперативного Свята в Луцьку 7. жовтня 1928 р. Луцьк, 1928. стор. 8.

Знання то сила, збірка статей на просвітно-кооперативні теми з приводу 60-літнього ювілею Т-ва „Просвіта". Накладом філії Т-ва „Просвіта" в Тернополі, Тернопіль, 1928. стор. 16.

Кооперативна однодневка на свято кооперації 30. IX. 1928. Станиславів, стор. 10.

Перечислені друки — це відрадний прояв ініціятиви „місць" у видавничій справі. Ми їх реєструємо, щоб звернути на них увагу ширших кругів та заохотити до наслідування.

Перша летючка це симпатичний прояв журби кредитової інституції за позичальника. Дирекція Покутського Союза кличе до українського селянина, щоб він залишив необережне кредитування на непродуктивні ціли (весілля, забави, процеси і т. д.). Тон летючки теплий, не сухо-офіційний, зроджує дійсно громадський інстикт її авторів. Так промовляє кооперативна інституція до своєї клієнтури. Не завадить, коли инші наші кредитові установи візьмуть собі за примір цю публікацію Покутського Союза.

Друга однодневка звеличила цьогорічний День української кооперації в Луцьку. В коротких ядерних статейках виложено мету кооперації та подано основні відомости про наш кооп. рух та про більші кооп. установи. Основний тон летючки бадьорий і здоровий: „силами самих селянських мас (створити) нові форми господарського буття, що мають привести до цілковитої перебудови не тільки господарств, але й людей," і „нехай живе укр. кооперація на всіх українських землях!" Вкінці подано огляд діяльности кооператив луцького повіту.

Тернопільська летючка філії Просвіти містить крім иншого цікавого матеріялу гарну статтю др. М. Мелінишина про „потребу просвітно-кооперативного знання на селі. Цінним в статті є органічне сполучення просвітянського елєменту з кооперативним, чим автор дав доказ, що розуміє завдання просвітної роботи так широко, як цього вимагає життя. Автор влучно критикує деякі хиби просвітянської роботи, як її відірваність від актуальних питань життя (захоплення козаччиною, а нехтування історії Вел. Революції, нехтування взагалі суспільних питань; вироджения амат.-театрального руху у зарібкові балагани; непонятну відірваність просвітян від кооператорів і т. д.). Вкінці автор викладає і мотивує програму 3-місяч-

---

сено такий реферат: »Економічне навчання в середніх школах як — спеціяльних, так загальних, а також роля економічної науки в народніх школах. В цім рефераті між иншим належить також узгляднити економічну підготовку вчителів народніх шкіл«. Цю точку принято на внесення проф. Е. Тейлора підготовчим комітетом, в склад якого входять найвидатніші польські економісти. (»Ekonomista« т. III. 1928. ст. 132).

ного освітно-кооперативного курсу (рід народнього університету), заповідженого тернопільською філією Просвіти. Програма містить 6 предметів із циклю кооперативного: історію й теорію кооперації. кооп. правознавство, рахівництво і біляньсування госп. споживчих і кредитових кооп-в, організацію кооп. підприємств, завдання кооп. організатора, товарознавство. Далі йде цикль аґрономічний і загально-освітній (разом 22 предмети).

Четвертий друк — це однодневка станиславівчан-кооператорів, видана на гектоґрафі, повна менше і більше дотепних віршів і карикатур на теми кооп. побуту; головна все-ж таки тема, це історія недійшовшої до кінця фузії т-ства »Кредит« з П. С. К. Добрий є реферат про »корову«, »практичні вказівки« для кооператорів і т. д. Публікація вносить в кооперативний побут новий елємент — гумор; а як відомо, гумор є ознака здоровля і життя. Радимо і другим йти в сліди Станіславова. Нераз у формі сатири скажеться легко і дискретно не одне, що не булоб сказане в серіозній балачці, а сказати не завадилоб для добра справи.

Вітаємо ініціятиву нашої т. зв. »провінції«.

Бібліографія.

Нові видання РСУК.

Західно-українська Кооперація в 1926 р. Огляд, статистика і звіт з діяльности РСУК. Львів 1928 р., стор. 189, ціна 5·50 зол.

Др. Карло Коберський, Економіка українських земель під Польщею (начерк економ. геоґрафії ч. І.). Львів 1928, стор. 36 фоліо, літоґраф. ціна 2·50 зол.

Проф. Б. Мартос. Кооперативна Ревізія. Львів 1928, стор, 76 фоліо, літ., ціна 5 зол.

Гірш-Коберський. Сучасна організація торговлі. Львів 1928, стор. 56 фоліо, літ., ціна 3·50 зол. (Усі три видання служать підручниками на кооп. курсах і для самоосвіти).

Читанка про лихварів і шахраїв, та про те, як від них визволитися. Львів 1928. Стор. 96 шіснацятки, з образками. Впорядкував К. Коберський. Для масового ширення.

А. Гаврилко. Між кооперативними продавцями. Збірка нарисів. Львів, 1928 (відбитка з »Госп. Кооп. Часопису«).

А. Божиковський. На зустріч майбутности! (Нарис з практики організатора масових ощадностей на селі). Львів 1928. Відбитка з Госп. Кооп. Часопису. Для масового ширення.

Народ собі! Вписуйся в члени кооперативи! — Пропаґандистичний плякат, після проєкту селянина А. Слободяна. Львів, 1928.

Кооперативні заклики (11 сортів) для прикраси кооперативних льокалів. Львів, 1928.

Книжки видані на Вел. Україні

за перший квартал 1928 р.

Скорочення: б. ц. значить: без ціни.

Хименко, Гр. Нариси з історії розвитку економічних форм та економічних учень. Харків, Держ. в-во, 1928. Ц. 2 крб. 50 коп.

Бланк, Г. Загальні збори — господар. кооперативу... Харків, Книгоспілка, 1928. Ц. 8 коп.

Його-ж. Міжнародній день кооперації. Харків, Книгоспілка, 1928. Ц. 8 коп.

Його-ж. Правління та ревізійна комісія кооперативу. Харків, Книгоспілка, 1928. Ц. 8 коп.

Його-ж. Про статут кооперативу. Харків, Книгоспілка, 1928. Ц. 8 коп.

Марченко, Петро. Спрощене рахівництво в селянському господарстві. Харків, „Радянський селянин". Ц. 15 коп.

Подольський, Іван. Кредит для селян. Порадник у позичкових операціях. Харків, „Радянський селянин", 1928. Ц. 30 коп.

Кооператосвітня робота на селі. Одеса, Культ. секція одеської окр. кооперат. ради, 1928. б. ц.

Міхалевський, Ф. Політична економія. Харків, „Пролетарий", 1928. Ц. 1 крб. 60 коп.

Перетц, Я. Організація і практика споживчої кооперації. Харків, Книгоспілка, 1928. Ц. 1 крб. 70 коп.

Перспективи розвитку міського господарства м. Умані на пятиріччя (1926/27—1930/31). Умань, Уманська міська рада, 1928. б. ц.

Айзенвальд, Олександер. Радянська економіка. Економіка й економ. політика СРСР. з додатком матеріялів про Україну. Харків, „Пролетарий", 1928. б. ц.

Козлов, Г. Політика цін. Харків, „Пролетарий", 1928. Ц. 25 коп.

Левицький, Михайло. Західня Україна (Короткий економічно-політ. огляд). Харків, „Пролетарий", 1928. Ц. 20 коп.

Мітіліно, Михайло. Торговельне право радянських республік. Курс для Вузів. Харків, Юридич. в-во Н. К. О. УСРР, 1928. Ц. 3 крб. 95 коп.

Онуфріев, Василь. Природа хліба, як товару. Харків, „Радянський селянин", 1928. Ц. 60 коп.

Вишневецький, Олександер. Основи бухгальтерії. Харків, Книгоспілка, 1928. Ц. 3 карб.

Воблий, Кость. Нариси з історії російсько-української цукро-бурякової промисловости. Т. І. Київ, Укр. Акад. Наук, 1928. Ц. 3 крб. 25 коп.

Постанови Всеукраїнської організаційно-інструкторської наради сіл.-господарської кооперації 15—21 грудня 1927 р. Харків, „Сільський Господар", 1928. Ц. 20 коп.

Постанови Першої всеукраїнської кооперативно-бурякової організаційно-агрономічної наради... Харків, „Укрбурякосоюз", 1928. б. ц.

Районовий бюджет України. Виконання за 1924—25. р. та призначення на 1925/26 р. Харків, 1928. Ц. 1 крб. 50 коп.

Цензова промисловість України 1924-25 року. Харків, Центр. Статист. Управління, 1928. ц. 4 крб.

Шимонович, І. Галичина. Економічно-статистична розвідка. Харків, Держвидат., 1928. Ц. 2 крб. 75 коп.

Шмаргонь, Олена. Селянка в сільському господарстві та сільсько-господарській кооперації. Харків, Книгоспілка, 1928. Ц. 30 коп.

Грошовий обіг селянського господарства України за 1926-27 р. За щоденними записами доброхітних кореспондентів. Харків, Центр. статистич. управління, 1928. Ц. 1 крб. 40 коп.

На чужих мовах.

Enfield, A. Honora. Co-operation. Its problems and possibilities. London, Longmans, 1927. 95 S. 1 s. (Workers' educ. assoc. outlines).

Freundlich, Emmy. Die Neutralität des Genossenschaftsbewegung. Im »Kampf« (Wien), 1928, Heft 2, S. 69—73.

Warbasse, James Peter, What ist Cooperation? New York, Vanguard Press. XIII u. 170 S., 50 Cents.

Hering, Pfarrer Dr. Otto Eriedrich Wilhelm Reiffeisen, Ein Lebensbild. Neuwied, Deutsche Reiffeisenbank, Abt. Druckerei u. Verlag, 1927. Reiffeisen-Bücherei, 38 Bd. Herausgeg. vom Generalverb. d. deutsch. Reiffeisen-Genossenschaften, Berlin. 26 S., 0,25 RM.

Raithel, Hans, Die Wirtin von Droschenreut. Eine Raiffeisen-Erzählung. Neuwied, Deutsche Raiffeisenbank A.-G., Abt. Druckerei u. Verlag. 1927. 163 S., 3,50 RM.

Seelman-Eggebert, E. L., Friedrich Wilhelm Raiffeisen. Sein Lebensgang und sein genossenschaftliches Werk. Stuttgart, W. Kohlhammer, 1918. 494 S., 21 RM.

Taschenkalender für die pommerschen landwirtschaftlichen Genossenschaften. 15. Jg. Herausgeg. von Generalsekretär Sparr-Stetin. Stettin, Verlag des Verbandes, 1928.

Confédération des Unions de Coopératives Agricoles de la Republique Polonaise. Création et exploitation des coopératives laitières. Ouvrage collectif sous la direction de l'Ing. Z. Chmielewski. Lwow, Varsovie, Katovice, Torun, 1927. 239 p.

Freundlich, Emny. In jedem Ort nur ein Konsumverein! In »Arbeit und Wirtschaft«, 1927, Heft 24, Sp. 1054 f.

Tugan-Baranowskij, M. I., Moderní socialismus, přeložil Dr. N. Zastoukal, Ust. Dêln. Knihkupectví, Praha 1927.

Co-operative Press Agency. The People's Year Book. The Annual of the Englisch and Scotisch Wholesale Societies, 1928. Manchester; Glasgow, 1928. 336 pp. 3s.

Fédération Nationale des Coopératives des Consommation. Annuaire de la Coopération (6ème année). 1928. Paris, 1928. 579 pp.

Ihrig, Dr. Karl. Internationale Statistik der Genossenschaften. Statistique Internationale des Coopératives. International Statistics of Co-operative Societes. Mit einem Geleitwort von Dr. Martin Fassbender, A Magyar Statiszatikai Tarsasàg Kiadvànyai. Veröffentlichungen der Ungarischen Gesellschaft für Statistik. Berlin. Struppe und Winckler, 1928. 275 pp. tables.

Webb, Katherine. The Woman with the Basket. The History of the Women's Co-operative Guild, 1883-1927. Manchester. Cooperative Wholesale Society's Printing Works. 1927. 205 pp.

Liefmann, Dr. Robert, Die Unternehmungen und ihre Zusammenschlüsse. Band I. Die Unternehmungsformen mit Einschluss der Genossenschaften und der Sozialisierung. Vierte, umgearbeitete und erweiterte Auflage. Stuttgart, Ernst Moritz, 1928. XII-327 pp.

Abramowski, Edward. Ideja Społeczna-Kooperatyzmu. Warszawa, Wydawnictwo Spółdzielni Spożywców R. P. Mokotów, ul. Grażyny 13. 1928. 54 pp.

Dąbrowski, Saturnin. Co czynią spółdzielnie spożywców dla przebudowy ustroju społecznego. Książnica »Społem«, Tomik II. Warszawa. Wydawnictwo Związku Spółdzielni Spożywców R. P. Mokotów, Grażyny 13. 1928. 64 pp.

Lando, Zelman. Die Organisation des Dänischen Buttergrosshandels. Inaugural Dissertation der philologisch-historischen Abteilung einer hohen philosophischen Fakultät der Universität Basel zur Erlangung der philosophischen Doctorwürde. Göttingen, Druck der Dietierichschen Universitäts-Buchdruckerei von W. Fr. Kaestner. 1923. I-109 pp.

Thiess, Dr. Karl. Handel und Genossenschaften. Sammlung von Schriften und Vorträgen des Seminars für Genossenschaftswesen an der Universität Köln. Herausgegeben von Dr. Georg Fuchs und Dr. W. Vleugels. 3 Heft. Halberstadt, H. Meyer, 1928. 20 pp.

Ustredný Svaz Československých Družstev v Praze. Dvacet Let Ustredního Svazu Československych Družstev v Praze. 1908 1928. Prague, 1928. 185-216 pp.

Vleugels, Wilhelm. Richtungen und Systeme im modernen deutschen Gennosenschaftswesen. Die Genosenschaft. Sammlung von Schriften und Verträgen des Seminars für Genossenschaftswesen an der Universität Köln. Herausgegeben von Dr. Georg Fuchs und Dr. Wilh. Vleugels. 2 Heft. Halberstadt, M. Meyer, 1928. 30 pp.

Кооперативні фільми.

I. Чеські (в чеській мові):

1. »Доля вдови Новаковоï«. Ощадностевий фільм. Представляє життя широких мас сільських господарів. — Центральний Союз сіль.-господ. кооператив Ч. С. Р. Прага, 1927; 370 метрів.

2. »Два брати«. Ощадностевий фільм, який має цілю пропаґанду зложення ощадностей до кредитових кооператив, представляючи в звязку з тим культурний розвиток села. — Центр. Союз сіль.-господар. кооператив в Ч. С. Р. Прага, 1927; 2 частини, 720 м.

3. »Колись і тепер«. Сільсько-господарські кооперативи і »Kooperativa« (їх централя для гуртових закупівель). Представляє її розвиток. — Центр. Союз сіль.-госп. кооператив Ч. С. Р. Прага, 1927; 3 части, 850 м.

4. »Молоко — вижива людства«. Організація збору і збуто-постачання молока. Представляє, як це відбувається в зразкових молочарських кооперативах. — Центр. Союз сіл.-госп. кооператив. Прага, 1927; 3 частини, 980 м.

5. »Чудотворний лік«. Пропаґанда оснування молочарсько-споживчих кооператив. — Молочарська кооператива в Троï (під Прагою). Прага, 1927; 5 частин, 2.200 м.

(В німецькій мові);

6. »Годівля і використання худоби«. »Zemka«, сіл.-госп. підприємство для хову худоби. Прага, 1925; 300 м.

7. »Виріб цикорії«. »Kavoprumysl«; Кавове виробництво Союзу кооперативних цикорець. Ч. С. Р. Градец Кралове, 1924; 300 м.

Австрія.

1. »Машина, як кухар леґумін«. Гуртівня австрійських Союзів споживчих кооператив. 1927, 730 м.

2. »Купуй австрійські товари тільки в Споживчому Союзі!« Гуртівня австрійських Союзів спож. кооператив. 1927, 30 м.

Забавні фільми:

3. »Історія одної подорожі«. 1928, 100 м.
4. »Мокра пригода«. 1928, 120 м.
5. »Великий секрет«. 1928, 220 м.
6. »Головна виграна«. 1928, 250 м.

Гуртівня австрійських Споживчих Союзів. Ціна фільми 0,50 шіл. за метр.

Сполучені Держави Північної Америки:

1. »Кооперативна торгівля в Сполучених Державах«. G. O. Gatlin & Raymond Evans, 1927. Two reels; 1982.
2. »Кооперативна торгівля споживчими товарами«. C. S. Rondel & C. A. Lindstrom. 1927. Two reels. 1985. f.

Франція.

1. »Новітнє село«. a) Поліпшене мешкання (організація фарми і дому, покої, елєктрика, водотяг, каналізація і инше; b) сільські організації (кооперативні і инші); c) неділя на селі; (наука і розвага: бібліотека, виклади, театр, кіно, спорт і т. под.). — Companie Universelle Cinématographique, 40, Rue Vignon, Paris; 1500 м.

Діапозітиви (світляні образки):

Німеччина.

1. »Техніка кооперативного росподілу і культура«. — Освітня Комісія Центр. Союзу Німецьких Споживчих Союзів. 1928. — 100 образків. Ціна 100 марок.
2. »Техніка обслуги і кооперативний росподіл«. Освітня Комісія Центр. Союзу Німецьких Споживчих Союзів. 1921, 26 обр. Ціна 25 мар.

Публікуючи цей список пропаґаційних кооперативних фільмів і діапозітивів, звертаємо увагу наших кооперативних установ на конечність і у нас започаткування пропаґанди цим вельми учинним і на Заході дуже поширеним способом.

Ucrainica.

»Zemědělské družstevní listy«, вісник обєднання господарських кооператив в Празі. 1928 р. Додержує суто практичного характеру, лише иноді даючи місце статтям, які можуть цікавити ширший кооп. загал поза Чехією. Мусимо з приємністю одмітити, що в забавній і поучній прилозі »Přastky« (»Вечорниці«) друкується вже другий український белєтристичний твір: »Тіні забутих предків« М. Коцюбинського, — починаючи від ч. 31—2 цього додатку. Треба одмітити також, що це вже є другий чеський переклад твору сливного нашого письменника і належить редакторові »Вечорниць« R. Hulka-ові. В минулому році »Тіни забутих предків« вийшли окремою книжкою в перекладі В. Хорвата.

В ч. 40-му під заголовком „Самопоміч“ часопис наводить в перекладі кінцеві уступи нашої замітки, поміщеної в 9 числі „Кооп. Республики“, з приводу торговельної умови, яка сталася між централями споживчої і сільсько-господарської кооперації в Ч. С. Р.

Всячина.

Бій за нафту. За останні тижні нафтова проблєма знова висувається наперед на арені міжнародньої політики і господарських інтересів. Переговори анґлійських нафтових компаній з радянськими нафтовими підприємствами покінчилися невдачею. А голошені сухі й короткі відомости про трансакції між найбільшими анґлійськими концерними змушують до здогаду про наступивше зближення між ними. Тому треба чекати нового конкуренційного бою анґлійських стоваришень з американською нафтою з одного боку і радянською з другого, який вплине на ціну нафти. Значіння анґло-голяндського тресту на міжнародньому торзі постійно зростає, завдяки тому, що вона тримає під своєю контролею після війни величезні поклади нафти в Малій Азії, а її капітал поволи забезпечує собі вплив в нафтових підприємствах Мексика. Т. ч. Анґлія де далі, то більше відзискує і посилює своє становище нафтового контраґента в противагу до свого найнебезпечнішого конкурента американського обєднання.

Европейсько-американський елєктричний трест повстав дня 19 жовтня ц. р. в Брюкселі, як акційне товариство з капіталом 100 міліонів бельґійських франків. В склад нового тресту входять найповажніші й найбільші банкові та промислові европейські й американські фірми.

Цьогорічна кампанія кооп. пропаганди і виховання. Осінь і зіма в практиці нашої кооперації це головний сезон пропаганди серед мас за приєднуванням членів до кооператив і ведення кооп. курсів для виховання кооп. робітників. На жаль, цьогорічний сезон знову виявив, яке мале у нас зрозуміння ваги цих двох справ. Святкування Дня Кооперації відбулося тільки в кількох більших містах; на селах же тільки в деяких районах (прим. Будеччина). Під цим зглядом робота зроблена менше, як навіть 1927/8 р., який теж був блискучим роком.

Курси для кооп. персоналу кооператив І. степеня заповів знову інспекторат РСУК у Луцьку в порозумінні з кооп. установами Луцька і Берестя; в Галичині тільки район Лемківщини заповів курс.

Помітне, що наші районові кооп. осередки потопають в чисто торговельній діяльности, занедбуючи організаційну. Треба старатися виправляти цю недостачу усіми силами.

Пропаганда ощадности серед німецьких селян. Чергове 19. число »Landw. Genossenschaftsblatt«, часопис обєднаного райфайзенського руху, присвячене пропаганді ощадности. Ощадність пропаґується в Райф. Союзі виданням брошур, плякатів, кличів, віршів то-що. День 30 жовтня має бути днем масових збірок вкладок по союзних кооперативах. Таким чином день ощадности має конкретний діловий зміст (у відміну до нас, де ще переважають слова над ділами). На день 30. жовтня райф. друкарня в Найвіді приготовила у сотнях тисяч летючку, що містить таку віршу:

„Hör, Bauer, trag Dein gutes Geld
Nicht in die Stadt, die fremde Welt.
Nein, leg' es in den Sparverein,
Auf Zins- und Zinseszinsen ein!
Das Geld ist deiner Wirtschaft Blut,
Fern in der Stadt wird's fremdes Gut,
Das dich nicht stärkt und dich nicht stützt
Und deiner Scholle nicht mehr nützt.
Einst warst du aller Welt zum Spott
Und niemand half dir in der Not.
Raiffeisen hat dich stark gemacht,
Das Keiner mehr des Bauers lacht.
Ein jeder Pfennig ist uns recht,
Bringt ihn der Herr, bringt ihn der Knecht;
Leg' ihn in unsere Kasse ein! —
Es darf uns nichts verloren sein!!!

(Переклад: „Чуєш, селянине, не виноси свого гроша до міста, у чужий світ. Вложи його у щадницю на відсотки й відсотки відсотків! Гріш це кров твойого господарства, у місті він стає чужим добром, що тебе не кріпить ні не спомагає і твоїй землі не служить. — Колись ти був посміховищем всього світа і ніхто тобі не помагав в біді. Райфайзен зробив з тебе людину і ніхто вже нині не сміється з хлопа. Кожний сотик у нас добрий, хтоб його не приніс, чи слуга чи господар. Вложи його в нашу касу, щоб ніщо нашого не пропадало!“)

Через кооперування до упромисловлення. Не тільки на Радянщині і особливо на Вел. Україні, але також в Польщі актуальною стає проблєма індустріялізації сільського господарства, яке в богатьох відношеннях проводиться відсталими способами і індивідуально. Що до Польщі, то це слідно передовсім в области млинарства і пекарства. В цій справі забирає голос нерідко економічна преса. Орган т-ва промислу і торговлі „Przemysł i Handel“ (ч. 43) звертає увагу польської публіки

а передовсім кооперативних кругів на цю справу. Автор статейки того погляду, що кооперативне млинарство і пекарство добре організоване причинеться до нормалізації існуючих відносин в згаданім промислі, а саме: до модернізації технічного устаткування пекарень і млинів, та раціонального, ц. то б. м. нормального їх розміщення (особливо останніх). При чому на думку автора є необхідна поміч держави — (очевидно лише для польських підприємств) — в формі довготермінового кредиту, в розмірі 50% потрібного до розбудови цього промислу капіталу.

Користи від кооп. млинів є такі: а) унормувалисяб оплати за переміл, б) полишались би господарям побічні продукти мелення, як ґрис, важний корм для домашніх звірят, в) при належнім технічнім урядженні зійшли б до мінімума страти, приміром розвіяння муки (до нормальних 2%), г) через раціональне розміщення млинів заощаджено б в часі, потрібнім на довіз збіжа до млинів.

Кошти побудування одоного млина після припущення автора статті виносила б 100.000 зл. Рахуючи, що споживання збіжа на одну особу в Польщі виносило в 1926 р: пшениці — 42,6 кґ., жита — 178,8 кґ., ячменю — 43,6 кґ. — разом 265.0 кґ. — на 20 міліонів сільської людности це далоб 5.300 міл. кґ. збіжа, перемелюваного річно для потреб тої людности. Приймаючи, що один кооп. млин перемелював би 100 сотн. на добу, при 300 днях праці треба булоб для перемелення згаданого збіжа 1·722 млини. Як би повстало лише 25%, ц. то 430 модерних кооп. млинів, то це змінило би значно відносини в млинарстві.

Сільські кооп. пекарні мали б випікати хліб для своїх членів, ц. то заступили б в селі поодинче випікання гуртовим (спільним). Обмін був би натуральний: члени діставали б готовий хліб за збіжа. Користи з того були б: 1) ощадність на опалі, 2) ощадність на праці 3) більша безпечність від вогню, 4) відживлення людности ліпшим хлібом. При гуртовім випіканні кошт опалу понизився б до 17 ґр. на 1 кґ. пичива. При поодинчім випіканні коштує 1 кґ. 3 ґр. і т. д.

Споживання мяса, молока і яєць в ріжних державах. Річне споживання мяса, молока і яєць на 1 мешканця представляється так:

	мясо:	молоко:	яйця:
в Польщі . . .	27 кґ.	72 літрів	50 шт.
у Франції . .	38 »	90 »	130 »
в Австрії . . .	20 »	140 »	80 »
в Німеччині . .	47 »	145 »	120 »
в Америці . .	70 »	225 »	180 »
в Швеції . . .	21 »	250 »	70 »
в Анґлії . . .	60 »	160 »	130 »
в Бельґії . . .	38 »	150 »	190 »

Найбільше споживається мяса в Америці і в Анґлії, молока — в Швеції іАмерици, яєць — в Америці і в Белгії.

(»Cz. sp. r.).

Споживання цукру в Польщі і на українських землях. В 1927—28 році Польща спожила 342 тисячі тон (по 1000 кґ) цукру. Це на перший погляд здається багато. В дійсности ж є противно: в Польщі споживається дуже мало цукру, мимо того, що він є дуже поживним продуктом. Досліди виказали, що 1 кґ. цукру має ту саму поживну вартість, що 2 кґ. печива, 3 кґ. худого мяса, більш 4 кґ. картоплі і 7 літрів молока. Тимчасом на одного мешканця Польщі припадає в середньому ледво 11 кґ і 300 ґр цукру. Найбільше споживає воєвідство варшавське і Шлеськ, де споживання виносить майже 20 кґ. на особу. За ними в убуваючій послідовности йдуть воєвідства познанське з 16 кґ цукру на душу, лодське — 13,9 кґ, краківське 12,8 кґ; на поморю — 10,6 кґ, у воєвідстві львівському — 10,2 кґ, в келєцькому воєвідстві споживання цукру досягає ледво 10 кґ. Значно слабше споживання виказують землі, положені на схід від Вісли. У воєвідстві білостоцькому одна особа консумує тільки 9 кґ. цукру, на Віленщині — 8,2 кґ, на Любельщині — 7,5 кґ, на Волині — 7,1 кґ, в Станиславівщині — 6 кґ, на Поліссі — 5,7 кґ, в Тернопільщині — 5,4, а у воєвідстві новогродському тільки біля 5 кільоґрамів (4,8).

Особливо наші західно-українські землі здалека недорівнюють в цьому відношенні до заграници, де прим. в Німеччині одна особа споживає 23 кґ, в Чехії — 29 кґ, а в Данії аж 54 кілоґр.

Міністерські субвенції. Міністерство рільництва субвенціонує 4 польські чолові рільничі організації: »Центральне Товажиство рольниче«, »Центральний Звіонзек Кулек рольничих«, »Малопольскіе Товажиство рольниче« і »Товажиство господарскіе Всходней Малопольскі«, 3 рільничі Палати: шлеську, поморську і великопольську, воєвідські рільничі організації »кресув всходніх« та деякі кооперативні інституції, огородничі союзи, як рівнож окремих осіб на конкретній праці. Своєю діяльністю ці рільничі інституції і організації обіймають: »Центральне Товажиство рольниче« — б. конґресівку і східні землі; »Центральний Звіонзек кулек рольничих« — Малопольщу і часть

Галичини; — Товажиство господарскє всходней Малопольскі« — Галичину; рільничі палати — відповідні воєвідства. На терені західно-українських, білоруських і литовських земель працюють »Звіонзкі кулек рольнічих« у воєвідствах: волинському, поліському, новоградському і віленському, а окрім того »воєвідські ради рільничих товариств« при воєвідствах: волинському, поліському, новогродському та віленському.

Кількість »кулек рольнічих«, що належать до поодиноких організацій, на підставі даних рільничих організацій представляються приблизно в наступний спосіб: до »Центр. товажиства рольнічего« належить до 1.200 »кулек«, до »Центр. Звіонзку кулек рольн.« — 1.360 »кулек«, до »Малопольского товажиства ролн.« — 2.640, до »Товажиства господажскєго Всх. Малопол.« — 400, до »Велькопольскей Ізби рольнічей« — 280, до »Сльонскей Ізби рольнічей« — 120, східні провінції — 320 »кулек« (дані відносяться приблизно до часу 1925/26 р.)

Чотири чолові організації, 3 рільничі палати та инші інституції одержали від міністерства на ріжні цілі слідуючі суми (в злотих).

	1925	1926	1927
Центр. Товаж. рольніче . . .	421.331	362.421	384.423
Центр. Звіонз. кул рольнічих	541,138	515.624	535.066
Малоп. Товаж. рільниче . . .	540.270	482.035	435.330
Тов. ґосп. Всх. Малоп. . . .	244.500	202.148	221.435
Сльонска Ізба рольніча . . .	80.600	58 480	49.860
Поморска Ізба рольніча . . .	163.500	161.427	89.365
Велькопол. Ізба рольніча . . .	149.500	206.989	172.330
Польскі рільничі орг-ції Східн. воєвідств . .	328.840	359.769	446.707
Польскі кооп. установи . .	173.700	343.390	135.900
Пол. досвідні інституції . .	235.980	422.488	695.286
Пол. огородничі інституції . .	23.880	46.180	48.304
Польскі видавництва . . .	39.100	59.600	62.000

»Державний Науковий Інститут Сіл. Гос-тва в Польщі«.

Ця польська центральна наукова сіл.-господарська установа повстала в наслідок роспорядження влади в 1927 році, коли-то всі державні сільсько-господарські науково-дослідчі й педаґоґічні заклади були злучені організаційно в один „Державний науковий Інститут сільского господарства“. До цього часу в Польщі ці заклади існували як окремі самостійні установи, які поруч з педаґоґічними завданнями і технічно-досвідними працями провадили подекуди також і теоретичні досліди з обсягу наук сільско-господарських. Одначе конечність обєднання наукових сил, зкоординування й уплянування науково-досвідної роботи вимагала завершення і організаційної будови. Зі зглядів головно економічних це переведено в найлегший найелєментарніший спосіб, при котрому уникнено було збільшення видатків на нову установу. Просто проголошено було за централю існуючий з царської доби Інститут в Пулавах а його відділами: Інститут в Бидґощі, станція ботанічно-рільнича у Львові, заклад садівничий в Заліщиках та морська рибальська лябораторія в Гелю.

Інститут обєднує 56 наукових сил і потрібну кількість помічного, канцелярійного та службового персоналу. Дотація держави на Інститут виносила в послідніх роках приблизно 1·2 міл. золотих. Окрім того приділено було до нього державою шість більших маєтків, що обіймають разом 1.579·21 гектарів; в тім орного ґрунту 900·61 га., лук і пасовиськ 342·80 га, пісків, заростів ітп. 335·80 га. Поза тим відділ бидґоскі посідає ще фільварок Мохелек розміром в 70 моргів, а пулавска централя 800 га лісу (Руда).

Науковим вкладом пулавського Інституту досі було 7 томів записок (pamiętników), заключаючих 102 наукових праці. Відділ бидґоскі досі власного видавництва не мав, а свої праці публікував в ріжній науковій і рільничій періодиці.

Згідно з новою організацією Інституту його праця розділена між такими 16 виділами:

1) Виділ ґрунтознавчий (в Пулавах) провадить працю звязану з найріжнороднішим пізнанням польських ґрунтів: а) уодностайнення метод досліду ґрунтів на полі, б) опрацювання метод для масових лябораторійних дослідів, в) опрацювання номенклятури польских ґрунтів; сюди належать і картоґрафічні праці.

2) Виділ меліораційний (в Бидґошті) — провадить досліди над відводненням, орошенням ґрунтів і инше.

3) Виділ рільничий (в Пулавах) — з відділом технольоґічним та підвідділом ферментаційним — провадить досліди над угноєнням та управою рілі й рослин. Відділ технольоґічний, що є в стадії реорганізації, розпочав праці по молочарству та сироварству. Підвідділ ферментаційний провадить досліди над ферментацією овочевих вин, оцту, над моченням льну і т. под.

4) Виділ годівлі рослин, що складається з 4-ох підвідділів, — провадить досліди над розведенням шляхотніших видів рослин, над акліматизацією чужих рослин ітп.

5) Виділ огородничий (в Пулавах) — має на меті досліди з городиною і цвітами.

6) Заклад для годівлі дерев, овочевих кущів та лозини — вигодовує дички річно 100 тис. штук, плекає ліпші види овочевих дерев та лозини (на 100 га).

7) Виділ охорони рослин (в Пулавах, Бидґощі й у Львові при ботанічно-рільничій станції) — з двома підвідділами: фітопатольоґічним, що займається хоробами рослин та ентомольоґічним, який займається звіринними шкідниками рослин.

8) Виділ годівлі звірят операє свої праці на новозаснованій зоотехнічній станції в Боровіні, де провадить досліди над годівлею худоби головно домашньої червоної раси, — над плеканням краєвих пород овець татранських і свинарок, безрог та дробу, і т. д. — крім коней.

9) Виділ виживи звірят провадить працю в напрямі науковім і технічнім (головно досліди над пашою).

10) Відділ досвідної морфольоґії звірят — розробляє теоретичні заложення, як наукову підставу для праці згаданих попереду виділів (8 і 9).

11) Виділ економіки дрібних сільських господарств (тимчасом у Варшаві) розробляє матеріяли, що тичаться організації дрібних господарств, спрямованої до їх піднесення (провадження рахунковости і т. под.).

13) Виділ зоогіґієни в Бидґощі та

14) Виділ серольоґічний в Пулавах взаїмно доповняють себе. Перший займається проблемами і працями діаґностичними та контролею сировини, а другий провадить виробництво їх на широку скалю.

15) Станція ботанічно-рільнича у Львові зі станціями Високогірською на Чорній Горі та в Дублянах. Остання провадить проби ріжних насінь, конюшин, збіжа споживного, насінь лісових та праці методичні для оцінки насінь. Загальна кількість проб досягає 8000. Станція в Дублянах крім того робить досліди над фізіоґрафією збіжа та над акліматизацією випасових рослин. Львівська станція провадить реґістрацію шкідників і хороб на терені Сх. Галичини та досліджує шкідників і гризунів з боку біольоґічного й випробовує способи боротьби з ними. Станція Високогірська провадить ботанічний садок, де розводить переважно випасові рослини; має також метеорольоґічну станцію.

16) Заклад садівничий в Заліщиках, положений в найтеплішій місцевості, займається пропаґандою в дорозі практичної діяльности полудневих рослин і овочевих дерев. Тут вчиться 20 учнів. Заклад улаштовує також короткотермінові курси садівництва для вчителів, о с а д н и к і в (кольоністів) та тих, що кохаються в садівництві.

(„Przemysł i handel“)

Справлення помилок.

В числі 9 „Кооп. Р-ки“ зайшли такі помилки, які проситься справити:

ст.	393	ряд.	7	з низу	має бути	6.133.000 зам. 6.133.900
„	393	ряд.	23	з долу	має бути:	республики
„	394	„	21	з гори	„ „	часів
„	395	в таблиці у другому з правого боку стовпцеві в першій позиції має бути (зам. 94,1) 84,1.				
„	398	„	14	з гори	„ „	галузі зам. залузі
„	„	„	9	„ „	„ „	16.8% „ 18,8%
„	398	„	9	з долу	„ „	моменти (зам. монети).
„	412	„	7	„ „	„ „	Betriebswirtschaftslehre des Genossenschaftswesens.
„	„		13	з низу	„ „	уділених касі вкладок і позичок
„	415	„	19	„ „	„ „	не великий район
„	430	„	23	з гори	„ „	будівництва
„	„	„	23	з низу	„ „	найголовніші

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

Енцикльопедичний Український Словник.

Загально чути нарікання навіть серед високо-освічених Українців, що ізза неустійнення української термінольогії доводиться їм поборювати часто непереможні трудноші в писемнім і устнім уживанні української мови. Щоб запобігти цій недостачі, яку український загал відчуває дуже прикро, рішив численний гурт українських письменників і наукових робітників приступити вже в найблищому часі до видання енцикльопедичного словника української мови (лєксикону), над котрим він працює вже від довшого часу, випи суючи найкращі зразки української мови та поетичного стилю зі всіх давніших і сучасних українських письменників. Крім багатства української мови й поезії використовують автори словника досягнення техніки і взагалі всіх наук.

Приймаючи на увагу, що без допомоги всього Українського Громадянства не зможемо як слід виконати свого завдання, прохаємо всіх Земляків, що співчувають нашій праці, дорожать скарбом української мови й культури та відчувають необхідну потребу наміченого нами Словника, надсилати нам на карточках слова і звороти української мови. назви машин, приладів, рослин, звірят, мінералів і т. п. зворотів, що їх український народ уживає в даній місцевості, приповідки й новоутворені слова, яких не використали ще давніші українські лєксикоґрафи, ані автори термінольоґічних словників Української Академії Наук у Київі. На окремих словах просимо класти наголос і додати пояснення, що саме вони означають, або навести переклад вислову в иншій мові та зазначити місцевість (і повіт), де вживається цього вислову.

Імена і призвіща Ш Збирачів помістимо у Словнику та зазначимо їх у тексті при наведенні їхніх цитатів. Одночасно прохаємо українських Письменників на всіх українських землях прислати нам свої останні твори для використання їх у Словнику.

Адреса: В. Калинович, Львів, ул. Вроновська, 18.

Усі инші українські часописи на Україні й за кордоном прохаємо передрукувати ласкаво цей заклик.

За ініціятивний комітет і редакційну колеґію: *В. Калинович. Д-р Осип Турянський.*

Львів, 17. жовтня 1928.

Хто закупить у нашій книгарні хоч за найменшу суму книжок

даємо кожному даром премію.

У нас на складі великий вибір укр. книжок, мап, картин. листівок і товариських відзнак.
Трикольорові образи ШЕВЧЕНКА, ФРАНКА, БОГУНА і С. ПЕТЛЮРИ.

Жадайте безплатно катальоґ по адресі:

UKRAINISCHE BUCHHANDLUNG
Theodor Sawula, Wien 1. Riemierg. 2. Austria.

27. рік видання!

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

виходить що місяця в обємі шести аркушів друку.

Передплата: місячна 2·50 зол., піврічна 14 зол., річна 26 зол.

Адреса: **Львів, Руська ч. 18. І. пов.**

НОВІСТЬ! *НОВІСТЬ!*

Вийшла з друку

накладом Ревізійного Союзу українських кооператив у Львові

книжка

славнозвісного ірляндського письменника і кооперативного ідеольоґа

Джорджа Ресселя

ДО ВЕЛИКИХ ДІЛ!

Зміст: 1. Проблєма сільського життя. 2. Необхідність корінних змін в сільському господарстві. 3. Створення нового соціяльного ладу. 4. Місто і село. 5. До великих діл! 6. Ідеали сільської цивілізації.

Книжку мусить мати у себе кожний кооперативний та освітний робітник і стало читати її, як *кооперативну благовість*. Написана приступно для всіх.

48 стор. **Ціна 50 сот.**

Замовляти можна

в Ревізійнім Союзі, Львів, Словацького 14. III. п.

Продається в усіх українських книгарнях.

Бібліотекам і кооперативам при більших замовленнях опуст!

Ревізійний Союз Українських Кооператив

видав нові книжки:

ЧИТАНКА ПРО ЛИХВАРІВ І ШАХРАЇВ ТА ПРО ТЕ, ЯК ВІД НИХ ВИЗВОЛИТИСЯ. Впорядкував К. Коберський. Львів 1928 р. ст. 96 з обр.

А. Гаврилко: **МІЖ КООПЕРАТИВНИМИ ПРОДАВЦЯМИ.** Збірка нарисів. Львів 1928.

А. Божиковський: **НА ЗУСТРІЧ МАЙБУТНОСТИ.** (Нарис з практики організатора масових ощадностей на селі). Львів, 1928 р.

Замовлення слати на адресу:

Ревізійний Союз, Львів, Словацького, 14. III. пов.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ГРУДЕНЬ 1928

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гуртом

Зміст:

Стор.

К. К. Новий суспільний тип 505
О. Мицюк. Натуральна нестатутарна кооперація у словян-хліборобів 511

Біжучі економічні справи

Г. Нянчур. Три пекучі питання . 513

Теорія кооперації

К. Модрачек. Про дійсну природу і мету кооперації . . . 517

Проблєми кооп. кредиту

М. Туган-Барановський. Райфайзенські принціпи 521

Стор.

К. Коберський. Кредит (закінчення) . . 524
І. Ольховий. »Центробанк« в цифрах 530

Проблєми кооп. організації і практики

І. Прокопів. Робітнича мясарня в Празі (закінчення) . . . 536

Господарська хроніка 539

З життя укр. кооперації . . . 546

Всячина 548

II. рік видання. *II. рік видання.*

ЗАПРОШЕННЯ ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1929. РІК.

на

КООПЕРАТИВНУ РЕСПУБЛИКУ

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК.

Видає: **Ревізійний Союз Українських кооператив у Львові**

під редакцією: **доц. др. Карла Коберського.**

Передплата виносить:

За рік 16 зл. — за пів року 8 зл. — за чверть року 4 зл.

Окремі числа по 1·50 зл.

Для Америки передплата: **2·50 ам. дол. річно**

Можна набути в усіх книгарнях.

Кооп. Республика інформує читача про всі пекучі економічні питання, вона ставить своєю метою перевиховати укр. громадянство в напрямі свідомої економічної творчости.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

ГРУДЕНЬ 1928 | Ч. 12 | РІК ВИДАННЯ І.

Новий суспільний тип.

(Думки на часі.)

Дослідникові українського суспільного життя по цей бік рижської лінії, який його обсервує в останні 2-3 десятки літ, безумовно мусить впасти у вічі, що структура українського суспільства в останньому десятилітті підлягла деякій зміні; на увазі маємо появу, правда ще покищо не дуже численної, суспільної групи кооперативних робітників в широкому розумінні, підтягаючи під це поняття не тільки, як це дехто помилково робить, персонал кооперативних централь і районових кооперативних осередків, а й керманичів і робітників кооператив першого ступеня (справників, книговодів, крамарів, молочарів). Ця група осіб, яка ще не оформилася, як окрема суспільна категорія, але має всі дані для того, є маркантною новістю нашого громадського життя і, якщо тільки розбудова кооперативного життя у нас не спиниться, має дані для того, щоби стати важливим суспільним чинником, найактивнішим будівничим нового українського суспільства в даних умовах, коли інші групи т. зв. суспільної надбудови силою обставин з року на рік або редукуються чисельно, або попадають у більшу залежність від держави і тим самим випадають із активи білянсу свідомо-творчих сил народа. Є ними передовсім групи державних урядників усіх категорій, далі група учительства; обі ці групи доживають свойого віку; майже не поповнюючись новими людьми української національности, вони є на відмиранні. Їх місце, на щастя, заступає хоч в части група приватних службовців економічно-кооперативних установ (включаючи сюди не тільки торговельників і організаторів, а й аґрономів) і в значно меншім числі, учительство укр. приватних шкіл; доповнюється ця група, як сказано, робітниками кооператив першого ступня, наскільки вони вже в силі держати хоч частинно платний персонал.

Цифри дають найкращу ілюстрацію, яким швидким темпом росте ця нова суспільна група.

Число співробітників кооператив І-ого ступня, обєднаних в РСУК, виносило:

в р. 1925 — 802 душ (з того в госп.-споживчих і молочарсько-спожив-
[чих кооперативах було 732 д.).

в р. 1926 — 1782 „ (в госп. молоч.-спож. — (1549)
„ 1927 — 2262 „ („ „ 2005)

З цього числа можна приблизно $^1/_2$ рахувати людьми, які одержують в кооперативі заплату за цілий день праці, отже так-би сказати, працю в кооперативних установах вже вважають своєю професією.

В кооперативах другого ступня*) працювало в р. 1927 осіб 493, (в р. 1926 — 172), а в кооп. центрацях 326 осіб (в р. 1926 — 276).

Таким чином вже з кінцем 1927 р. в кооперації було занятих добре поверх 3000 осіб, з того найменше 2000 трактувало цю працю, як свій фах і підставу свого матеріяльного існування.

В числі названих 3-х тисячів маємо кілька десятків осіб з вищою економічною чи практичною освітою, біля 4 десятки осіб з аґрономічною кваліфікацією і кількасот осіб з середньою торговельно-кооперативною підготовкою; решта — це або самоуки або абсольвенти коротких кооперативних (торговельних і молочарських) курсів.

Це є завязки тієї нової суспільної групи, що приходить на зміну старого суспільства, опертого головним чином на системі служби в державних установах. Є це люде матеріяльно залежні тільки від своїх кооперативних установ, а в дальшій мірі, від свого власного народа. Таким чином з необхідности твердих умовин родиться новий елемент, звязаний кровно з тим ґрунтом, з якого він виріс.

Як сказано, численність групи урядничої і учительської постійно маліє і буде далі маліти, бо нових людей на ці посади польська держава не приймає; колиж і декого приймає, то уміщує їх на праці не на українській території і таким чином ці одиниці стають для свого власного народа мертвим капіталом. Безумовно, що така політика обезкровнює наш суспільний організм. З тим більшою отже уважністю ми повинні стежити за розвитком цієї сусп. групи, яка появляється на арену життя вже як продукт свідомої будівничої активности самого нашого народу.

Обсервуючи життя й буття кооперативних робітників, треба завважити, що матеріяльно вони, особливо помічний персонал, ще дуже лихо забезпечені і то не тільки співробітники сільських кооператив, де нерідко крамар одержує, як „платню", 10-20 зол. в місяць, а й у кооперативних надбудовах, де пересічна платня не-директора виносить 120 зл. місячно. Вимовні дані були приведені т. О. Охримом в його статті про персонал повіт. Коопер. Союзів (Коопер. Респ-ка ч. 7-8.). Коли до того додати, що кооперативні робітники на місцях просто перевантажені працею, то стане всім ясно, що для громадської роботи поза кругом фахових занять у цих людей не остає надто богато сил і часу.

* * *

А все таки уже й тепер присутність цих людей в буденному житті наших міст, містечок і сіл відчувається. На селі, де навіть офіційна влада, громада, крім громадського писаря і вартового не здобулася досі на власний постійно урядуючий апарат, поява кооперативного „урядника" навіть в особі крамаря чи молочаря, урядуючих на свойому пості від рана до вечера, є побутова новість; тим більше, коли це є людина, що вже була у світі, на курсах, у школі і поширила там свій кругозір. Швидко така людина може стати центром, біля якого гуртується кращий,

*) В статті інж. О. Охрима (К. Р. ч. 7-8) подані дані лише про 29 повіт. осередків.

культурніший (або хоч культури бажаючий) елемент села. До крамаря приходить справник, який є постійним торговельним лучником між селом і містом; він стає тією сільською „газетою", що приносить з міста новини і „робить опінію", ламаючи і тут, подібно як в торговельній ділянці, монополь сільського шинкаря-крамничника. Цей-же самий справник, або його товариш по управі, книговод, є постійними представниками кооперативи на всіх, доволі частих конференціях і анкетах у Повітовому Союзі чи з рамени Сільського Господаря. Тут він забірає голос тим відважніше, що бачить себе в оточенні таких-же самих „простих людей" як він, бо тільки десь-не-десь світиться міський одяг. Своїми річевими виступами сільський кооператор нераз заганяє в кут т. зв. інтеліґентних людей, оскільки вони не є безпосередньо в курсі тих справ, з якими він стикається щодня. Отже не дивниця, що через тих пару одиниць в село просякає струя ділового вишколу в економічних справах, просочується, хоч вузьким ще струмочком, аґрикультурне зацікавлення, а попри це і живий інтерес для ширших, вже не вузько господарських загально-національних і культурних проблєм.

„Сільський кооператор" так, як його сьогодня бачимо, є на загал вже днесь здоровим і надійним суспільним типом. Він має ще свої недостачі, йому ще треба богато шліфовки на курсах і шляхом самоосвіти, але те, що днесь обсервуємо, служить тільки заохотою до поповнення цих недостач. Енерґія, яку кинеться на те діло, напевно не буде пропавшою.

Сільський кооператор піддержує живі особисті звязки з кооператорами свойого районового центру, звязки без порівнання живіші, як є в других ділянках нашої громадської роботи, напр. в ділянці просвітянській, а декуди навіть у політичній. Дається з радістю спостерігати, (за виїмком хіба деяких районів) щире дружньо-сердечне співжиття людей з центра („інтеліґентів") з селянами-кооператорами. Бачучи нераз на дружній діловій розмові такого інструктора зі справником (не забувайте, що один і другий ще недавно могли бути співбатантами в одному куріні, чи навіть сотні!), ви не можете опертися вражінню, що тут на ділі, а не на самих словах, твориться єдність між кооперативною „підбудовою" та її „надбудовою", а ті, що її творять, є свідомі того. Правда, як скрізь, є ще й під цим зглядом виїмки; є в нас навіть приклонники засади, що мовляв до селянина не треба підходити з пропаґандою, з розумовими арґументами, тільки з військовим „примусом"; але на щастя таких офіцерських і сухо-офіціяльних настроїв помічається в кооперації чимраз менше. У великій більшости випадків відношення між персоналом осередків і селянством є оперте на товариськости і виробумілости, що й є джерелом морального авторитету більшости кооп. осередків.

* * *

Одначе з необхідности річи кооперативному проводові в осередках приходиться бути не тільки торговельниками-економістами в вузькому розумінні, а й взагалі громадянами-кооператорами. Діяльність має тільки на половину торговельну мету. Позатим приходиться бути вихователем, учителем високо-гуманних засад і кличів; приходиться нераз встрявати у сусідні ділянки — просвітянську, шкільну, руханкову, часом навіть у инші. Приходиться взагалі мати діло з „теоріями", річю, ніде правди діти, спеціяльно на галицькому ґрунті до недавна чомусь не все попу-

лярною. Життя вимагає від людини, поставленої на такому дійсно високому громадському пості богато теоретичного знання, обширної очитаности, чимало громадської вихованости, невдаваної ідейности і особистої моральности, які прикмети тільки одинокі дають справжній авторитет. Самий титул „директора", (який до речі через надмірну поширеність і так уже нікому не імпонує), не всилі заступити того справжнього авторитету, що виростає із психічної висоти людини. Тільки дійсно солідне фахове знання, великий життевий досвід та громадська вихованість гідні дати людині серед нинішніх умов, коли критичний ум маси загострився а її громадський сгаж виріс, можливість бути провідником і учителем не лише з титулу, а й у справжній дійсности.

Кого високо поставлено, від того слід богато вимагати. Хоч треба признати, що на загал, що до своєї формальної підготованости особистий склад наших кооп. районових осередків остаточно не відстає дуже різко від других народів, то й не можна сказати, щоб тут не було прогалин, які слід наповнити. Раптовна розбудова великого кооп. апарату притягла до кооп. праці передовсім певний відсоток людей, які ніколи не думали ставати до такої праці і з яких при инших, нормальних умовах, булиб добрі державні урядовці чи службовики приватних фірм з усіми прикметами цих суспільних ґруп: неініціятивністю, бюрократичними нахилами, навіть несвідомою недемократичністю у поведінці з селянином чи взагалі „низчими клясами" і под. Біда заставила стати кооператорами після прослухання коротких курсів. Цей тип людий мусить передовсім проробити велику роботу в напрямі радикального самоперевиховання. Психольоґія урядовця, що жде правильної готової платні „від першого до першого", у замін за що полагоджується як важке ярмо певну кількість бюрових „кавалків", мусить уступити місце иншій психіці. Апатія мусить зробити місце трудовому запалові і жертвенности для справи, инколи навіть недоїдаючи; відношення до сторін, як до своїх особистих неприятелів — симпатії до інтересентів, таких-же самих кооператорів, як і ти; світогляд вузько канцелярський мусить зробити місце світоглядові економічно-господарському і громадському.

Ми не думаємо, що таке самоперевиховання е річчю неможливою; при добрій волі і вдумчивости все те може прийти навіть досить легко. Тоді праця в кооперації перестане бути в очах людини ярмом; тоді людина не буле мріяти, як про щастя, про момент, коли можна буде покинути цей „фах" для другого рентовнішого; навпаки вона може дожити щастя, про яке пише у поетичному захопленні Дж. Рессель: за буденною крамарською, чи конторською працею їй світитимуть перед очима чарівні образи завтрішньої величі рідного краю:

„Не стомиться мій дух у боротьбі,
Не відпочине меч в руках
Поки ми не збудуємо Сіона
На світли- ірляндських лугах!"

Мечем кооператора е його тепле, щире слово адресоване до тієї маси, якої господарським організатором він має бути.

Він поставлений на пості суспільного педаґоґа, співбудівничого нового громадянства на засадах демократичного федерування з низу в гору. Самоперевиховання не наступить, якщо людина не зясує собі попереду цілої важливости своєї соціяльної позиції та її відповідального характеру в очах історії.

Український кооперативний робітник у місті мусить усвідомити собі з цілою виразністю цей бік справи: він є сьогодня, при умовах сучасного режиму, поза нечисленними одиницями з т. зв. вільних фахів, головно адвокатами, одинокою від пануючого режиму матеріяльно і правно незалежною сусп. групою звязаною з селом. Такий стан потреває так довго, поки буде існувати названий режим; висновок з того ясний: з рядів кооперативних робітників, як і взагалі ідейних кооператорів має вирости нова інтеліґенція, що даватиме у містах провід цій акції, що вестиметься як у місті, так і на селі. Ось чому ми з особливою журою повинні глядіти на цю нову виростаючу групу, бо сміливо можна сказати, що її якість вплине у значній, а може навіть переважаючій мірі на цілий процес розбудови нашого життя у найблищих дисятиліттях.

Предбачуючи таку відповідальну ролю активних кооператорів, ми обовязані з цілою строгістю ставити й відповідні вимоги до особистого складу цієї сусп. групи. Те, що єсть, ще ніяк не задовольняє тих вимог. Зокрема на освітній і культурно-громадський бік справи слід налягти з цілою рішучістю. Знову відкликуючись до статті інж. О. Охрима, ми не можемо не звернути уваги на те, що є цілий ряд Повітових Союзів, які й досі ще не посідають зовсім книгозбірень, не то ширшого складу, але навіть вузько-фахових; є цілий ряд кооп. осередків, що крім офіціозу (ГКЧ.) не одержують ніякого журналу, хіба який політичний часопис; про самоосвітні гуртки, теоретично-практичні конференції (от хочби в роді конференцій нар. учителів) не чутно нічого; не відбувся досі ні один спеціяльний зїзд кооп. організаторів-інструкторів, де-б наші робітники з місць могли обмінятися своїми досвідами у праці і видвигнути якісь ширші біжучі пекучі питання; одним з наслідків занедбування морально-виховної ділянки є напр. те, що в р. 1927 половина Повітових Союзів не влаштувала у своїх районах ні одного кооперативного курсу для вишколу кооперативних робітників, а в р. 1928 справа представляється вже зовсім погано. Це є факти дуже невеселої натури, які кладуть обовязок на тих, хто бачить усю ненормальність положення, кликати до направи.

Кооперативний робітник, без огляду на свою вищу чи нищу позицію в кооп. апараті мусить старатися кожну вільну хвилину використовувати для доповнювання свого знання як теоретичного, так і практичного. Це відноситься в рівній мірі до всіх, без огляду на формальні кваліфікації. Напр. правник самий бачить свої недостачі в ділянці економіки, техніки торговлі і управління підприємством, не кажучи вже про історію й теорію кооперативного руху – ділянку у нас традиційно ігнорована. Вихованець „експортівки“ (вищої торгов. школи) не виніс зі шкільної лавки знання економіки українських земель; не вчили його ні про форму кооперативного збуту і перерібки с. г. продуктів, ні закупна с. г. потреб; не викладали йому засад організації кооперативного кредиту; не впоювали в його душу світогляду економічної солідарности продукційно працюючих верств, зате вчили його, що одиноким, мовляв, стимулом господарського поступу є погоня за зиском і боротьба всіх проти всіх із-за нього.

Ще більше, розуміється, прогалин приходиться поповнювати особам, що покінчили тільки ріжні однорічні курси, понайбільше типу т. зв. абітурієнтських курсів. Цей останній тип курсів, придуманий для німецьких обставин, дає сяку-таку підготовку на торговельщика кавою серед

німецьких умов, але не дає достаточної підготовки на торговельного референта в кооперативній установі, тимбільше такої, що працює серед і в інтересі аґрарного населення. А вже організаторів, духових провідників мас — цей курс ніяк не годен виховати, не маючи змоги, навіть при добрій волі керовників, за браком часу присвятити належний час вивченню історії і методів праці кооперації. Ці прогалини треба виповнювати лєктурою і взагалі самонавчанням.

Усім-же нам разом треба безупинно стежити за ходом біжучого економічного життя як нашої території, так і поза її межами, не кажучи вже про необхідність бути поінформованим про важніші події у других ділянках життя (культурній, політичній). Бо життя не стоїть, не держиться одних формул; спеціяльно-ж економічне життя це калєйдоскоп постійних новин і несподіванок.

Хто зрозуміє необхідність такого самовишколу, той у своїй біжучій фаховій і громадській праці почуватиме себе твердше і вона приноситиме йому тим більше особистого задоволення.

Перед кооператорами великі завдання, отже й сили свої вони мусять достроювати до тих завдань. Кооперативний робітник, як новий суспільний тип, мусить виплекати в своїому гурті усі гарні прикмети і чесноти громадянина, слуги загалу.

Ще пару слів про т. зв. „150-процентових кооператорів", які з великої ревности перехилюють палку у другий бік, зміряючи до витворення свого рода кастового духа серед кооперативних робітників; які мріють навіть про щось в роді диктатури кооператорів над цілим взагалі громадським життям; які хотілиб, щоб кооператори переводили вибори до сойму, кооперували рідні школи, при чому за „кооператорів" вважаються тільки тих, хто професійно живе з кооперації, а не ідейних прихильників кооперативного руху взагалі. Думаємо, що такі прояви, це тільки наслідок непорозуміння і не досить ясного уявлення про суть і можливости кооперації, як суспільного руху. Кооперація не є і не буде одинокою формою самоорганізації населення і тому в оцінці її характеру і завдань не можна тратити із ока тих перспектив.

Конкретною потребою хвилі вважаємо: створення товариства кооператорів (в широкому розумінні), як ідейно-виховуючого неофіційного центра; відбуття товариського зїзду кооперативних робітників м. и. також організаторів і торгов. референтів усіх кооп. осередків; відбування по районах товариськo-научних зїздів крамарів і молочарів, як підготовку до загального краєвого зїзду нпр. підчас ювілейних днів у 1929 р.; врешті усильне творення і поширювання економічно-кооперативних бібліотек і читалень як в осередках, так і по селах.

Думаємо, що цього рода організаційні заходи є вже на часі; їх здійснення повинно привести за собою піднесення ідейности і фахової кваліфікації усіх кооперативних робітників.

К. К.

Натуральна нестатутарна кооперація у словян-хліборобів.

Новітня кооперація в своїм походженні є ровесниця новітньому соціялізму. Обом приблизно сто літ, обоє походять з творчости, з голови передових людей своєї доби, що иноді були одночасно і кооператорами і соціялістами, комуністами чи анархістами. Згодом шляхи кооперації і соціялізму ідеольогічно розійшлися: кооперація базується на принціпі солідарности, соціялізм та комунізм — на принціпі протиріччя інтересів. Инших ріжниць ми тут не маємо своїм завданням торкатися; скажемо лише, що новітня кооперація скрізь оформлюється на певних відповідних статутах — паспортах.

В одріжнення од новітньої кооперації, порівнюючи молодої, що знає своїх основоположників і має статути, далеко раніш зявилися, існували і подекуди до наших днів заховуються кооперативи натурального походження, як витвір стихії народа, маси, що в своїй самоорганізації відповідала на потреби солідарности інтересів, давши цікаві з соціольогічного боку взірці безпаспортних кооператив, то простіших, то більш складних. Гадаємо не зайвим буде навести тут в кількох словах існуючі нині, відомі нам типи натуральних нестатутарних кооператив у словян-хліборобів. Обговоримо їх в напрямку від простих до складніших.

Найбільш елєментарним типом є той, що в Південно-Славії зоветься нині „позаймицею". Один селянський двір, частіш безреманентний, „позичає на певний один раз живий (коні, воли) чи й мертвий реманент з робочою силою від другого двору; а другий двір, коли у нього зявиться потреба, одержує собі на поміч саму робочу силу в першого безреманентного двору. Подібна взаємодопомога односельців нам відома й на Україні; певно вона існує й в инших хліборобських країнах.

Трохи складнішим типом є такий. В певних окремих випадках якийсь селянський двір має потребу в екстренній помочі кількох сусідніх дворів чи частини односельців. В призначений день ті господарі збираються до нього на підмогу і разом з ним вкупі виконують певну операцію за деяку віддяку. В свою чергу підпомагачі рефлєктують в певних обставинах на поміч того, кого підбичували в час скрути. На Україні цей тип взаємодопомоги практикують, щоб зразу звезти з поля збіжжа на токи; в Південно-Славії — для скошення і має назву „люби". Під любою ж в Південно-Славії розуміють і не одноразову операцію, а стоваришення кількох дворів з ціллю гуртом зжати збіжжа всіх зтоваришених дворів. Тоді люба триває протягом сезону косовиці і по впоранню перестає існувати.

Люба останнього роду носить більш тривкий, вже не одноразовий характер. Таким тривкішим сезоновим сполученням є українська „спряжка". Тут зкооперовуються звичайно два не сильних двора на весь процес оранки їх полів. Напр., один двір дає плуг і плугатаря, а другий коней чи волів і погонича. Кооперація тут триває доки не поорють землю; з закінченням операції „спряжка" припиняється, перестає існувати. На другий сезон може обновитися чи ні.

Ще складнішим скооперуванням на словах, подавши один другому руку, є машинові товариства для гарманування хліба на Мораві. Я їх спостерігав у с. Пшіказах коло Оломовця; в тім селі і околиці начислили мені пять таких нестатутарних товариств, — певно, що вони трапляються і в инших районах. Напр., десять дворів мають машину-молотілку у спіль-

ній власности, якою гарманують хліб членів співвласників машини. Звичайно кожного літа починають гарманувати в певній черзі, напр. в порядку абетки. Той двір, якого збіжжа гарманують, ставить до машини всі свої робочі сили, инші двори надсилають на поміч по одній робочій силі. Так поки не обмолотять всіх. Товариство тримається щонайменше доки працює машина; є товариства, що існують вже по 50 літ. Повторюю, існують без статута і то в країні цілком втягненій в міновий оборот.

В дальшу історичну глибину, ніж машинові товариства і модерна кооперація, вросли східно-словянська поземельна община і західно-словянська задруга. Община має в собі кілька сторін некооперативних і кооперативних. Як колєктив по землеволодінню і розпорядженню (переділи та міньба пайок), вона, без сумніву, має кооперативні прикмети, хоч не так високо виявлені, як в задругах.

В непередільних (маючих лише переверстку чи міньбу пайок) общинах Степової України до світової війни зустрівалися ще випадки, коли певний лан залишався в спільній оранці, засіву, косовиці, возовиці й гармануванні цілої громади. Вимолочений хліб зсипався в громадський амбар і зберігався там на випадок неврожайних років, як запас проти лихоліття. Отже перед нами зкооперована обробка меншого чи більшого лану цілим селом.

Але найсильніш виявлені природньо-кооперативні прикмети в рідній сестрі общини, в задрузі, яка ще досі заховується в Південно-Славії. В літку 1928 р. я одвідав задруги Південно-Славії і зосібна в с. Ясеновая (Славонія) задругу Тріунчічів з 20 душ: дорослих мужчин 6, жінок 6; дітей-хлопчиків 5, дівчаток 2. В задрузі все спільне: 5 хат, госп. будови, двори, живий і мертвий реманент, 70 гект. землі і т. п. Вся господарська праця відбувається членами задруги на гурт, розділює роботу старіший, якому є 58 літ. Все запрацюване в господарстві — на полі, в городах, в хаті, в хлівах — належить задрузі. Ніхто не може назвати чогось власним. Тільки постіль принесена молодою остається завжди її власністю. Все ж здобуте в задрузі належить всім її членам. Окремий член не може по своїй волі розпорядитися якоюсь часткою майна. Навіть за переступ окремого члена судова екзекуція не може бути обернена на майно задруги, бо переступник індивідуального нічого не має. Задруг ще багацько в Південно-Славії; не рідко в них до 100 душ членів; мінімальні з 2—3 дорослих мужчин. На Україні подібні форми селянського співжиття були поширені в час т. зв. румянцевського перепису 1767 р., нині їх вже не має. У Великоросії щось подібне до задруг, хоч не індентичне, подекуди існує доси в т. зв. великих родинах, до яких належить: дід, кілька жонатих синів, а иноді й жонаті внуки.

Такі відомі мені особисто натуральні нестатутарні кооперативи у словян-хліборобів в наші дні*). Певно, я не всі їх знаю і не всі навів. Але й з того, що показано вище видно, що словянському народньому ґенію ідея солідарности і на її основі практика кооперації все були властиві, проявляючись далеко раніш, ніж зародилася модерна статутарна господарська кооперація.

Београд, 20. VIII. 1928. *Проф. О. Мицюк.*

*) Для України сімдесятих років XIX. в. нестатутарні природні кооперативи зібрані народником, нині проф. Укр. Університету та Господар. Академії в Чехословаччині Ф. А. Щербиною, в книжці під назвою „Очерки южно-русских артелей и общинно-артельных форм," вид. 1880 р. в Одесі.

Три пекучі питання.

(З приводу II. зїзду українських аґрономів).

Аґрономічний зїзд, що відбувся 24 листопада у Львові, зачепив чимало цікавих питань і висунув на порядок дня багато проблєм, які виходять далеко за межі суто фахової праці аґрономів. Поруч зі справами чисто аґрономічного характеру, як от сільсько-господарська освіта, фахова преса, зоотехнія, насінництво і досвідна справа, зїзд в своїх нарадах порушив питання загально-господарського і культурно-освітнього значіння. По суті своїй це був не лише зїзд технічних працівників одної з найважливіших галузей народнього господарства, але це був зїзд творців нового господарського життя на українських землях під Польщею. Дискусії, що вивязалися після зачитаних докладів, пройшли з великим підйомом і напруженою увагою всіх учасників зїзду. Провід зїзду надав цим дискусіям живий зміст і діловий, реальний напрямок, який окреслив ролю і визначив місце українського аґронома в системі громадської праці. Український аґроном мусить бути не лише техніком свого фаху, але і громадським діячем та культурним працівником на селі. Більше того, він не може успішно провадити своєї фахової праці без того, щоби разом з тим підчас своєї діяльности не тримати руку на пульсі цілого господарського і культурного життя українського селянства. А це є можливе лише у спілці з українською кооперацією та українськими культурно-освітніми установами, що само життя висовує нині на порядок денний. В цій спілці треба вбачати дотеперішні успіхи в організації селянського господарства. Український аґроном не є і не може бути ізолюваний у своїй роботі: плече в плече з ним іде український економічний кооператор, культурник. Спільна та дружня праця на ниві розбудови народнього господарства вирівнює шлях до поставленої мети та ґарантує їй добрі наслідки. Правда, в своїй практичній роботі в цьому напрямку ми ще часто помиляємося, творимо инколи навпомацки, йдемо спотикаючись, але в наших сучасних умовах це є єдиний правильний шлях і доцільна метода. Тому булоб ще рано говорити, як це підносив один учасник зїзду, про діференціяцію нашої роботи та наших завдань на селі. На це прийде час, як він прийшов уже в богатьох країнах на Заході; але він ще далеко.

* * *

Три проблєми, що їх піднесено на зїзді, заслуговують на те, щоби над ними бодай коротко спинитися. Це комасація селянських земель, меліорація цих земель і розвиток технічних культур. Ця остання проблєма була зачеплена лише побіжно, в звязку з організацією селян-плянтаторів цукрового буряка, але і вона заслуговує на те, щоби про неї кілька слів сказати. Одначе, головною з них і найбільш пекучою являється нині проблєма комасації. Без розвязання цієї проблєми в позитивному змислі вся аґрономічна, кооперативна і культурна робота на селі не дасть і половини можливих та бажаних результатів. Тому цілком слушно провід зїзду підкреслив, що коли ми не скористаємо в повній мірі існуючий в цій мірі закон польської держави, то це потягне за собою тяжкі наслідки для нашого селянського господарства в майбутньому. Зі справою

роздробленности (черезполосиці) селянських земель вяжеться ціла низка инших проблєм першорядної ваги і виникає безліч перешкод до поступу та інтенсифікації цілого сільского господарства на укр. землях. І меліорація, правильний плодозмін, і належна обробка та угноєння землі, і технічні культури (зокрема культура цукрового буряка й цикорії) і розвиток продуктивного скотарства являються або зовсім неможливими, або дуже утрудненими і обмеженими при існуючій черезполосиці. Тому вихідним пунктом у розвиткові нашого сільского господарства і кардинальним питанням для нас є обєднання селянської землі, комасація. Без неї є неможливий крок наперед, а наше селянство ніколи не позбавиться нужди і злиднів, що у нього гостюють. При цьому не треба забувати, що зі зростом населення дроблення земель буде йти далі, а з цим будуть зростати злидні та все, що з ними звязане. З огляду на це нашим „боєвим" кличем нині мусить бути: „все для комасації". Тут лише треба зауважити, що не слід боятися того, як це підносилось на зїзді, що після комасації, мовляв, знов через якийсь час утвориться черезполосиця завдяки поділу господарств для зростаючого населення. Мимохіть виникає питання, на щож переводити комасацію, коли через десяток-другий років утвориться приблизно те саме становище, що нині є? (Тому недивно, коли один учасник зїзду висловив думку про те, що значіння комасації не треба переоцінювати та що треба шукати виходів для відпливу зайвого населення з села). Одначе, так здається лише на перший погляд, в дійсності справа стоїть инакше. Перш за все що до дальшого, так би мовити, родинного поділу земель, то він не може утворити такої черезполосиці, яка у нас нині панує. При дальшому поділі земель можуть утворитися дрібніші селянські господарства, але вони і на далі залишаться обєднаними, тоді як нині роздробленими являються землі індивідуальних господарств усіх розмірів. Черезполосиця нинішня ще зовсім не значить малоземелля, але вона зводить навіть більші селянські господарства до становища дрібних і немічних. Наприм. в радомиському повіті на Київщині на селянське г-во припадає пересічно 15—20 гектарів, але ця земля так пошматована, що не рідко трапляються смуги в 2 метри широкі та 3—4 кільометра довгі. Очевидно, що на таких смужках, яких часто в господарстві буває 30 — 40, жадне інтенсивне господарство неможливе, особливо, коли приняти на увагу, що ґрунти в радомиському повіті являються з природи дуже бідними (пісок, глина, болота). Одже єдиним виходом там є комасація та меліорація земель селянських господарств. Але таких бідних ґрунтів чимало є і на західних землях, ріжниця лише в тому що розмір селянських господарств тут є значно менший, ніж на Радомищині. Тому комасація тут являється ще більш пекучою і необхідною. Далі, комасація являється лише одним із етапів упорядкування та зміцнення селянського господарства. За нею прийдуть инші етапи (як це ми бачимо в Західній Европі), головнішим з яких являється заборона законодавчим шляхом поділу селянських господарств менше певних розмірів (3—6 гектарів). Само собою розуміється, що така заборона являється можливою і доцільною лише після знищення черезполосиці. На перший погляд цією забороною ніби штучно збільшується безробіття та форсується потреба відпливу зайвого населення з села. Це, однак, вірно лише почасти, а саме в тому розумінні, що подібним законом певна частина сільского населення примушується шукати собі праці поза селом. Але в суті річи і це не є так. Справа в тому, що це зайве населення може і надалі працювати на тій самій

землі, коли не в ролі власника, то в ролі найманого робітника. Зате знищена черезполосиця і зміцнене господарство з забороною дальшого дроблення дають можливість інтенсифікації сільського господарства. А це значить, що зросте можливість примінення в ньому більшої кількости робочих рук, бо, як відомо, чим господарство інтенсивніше, тим більше робочих рук воно вимагає. Одначе, не підлягає сумніву, що цей зріст примінення робочої сили в самому сільському господарстві не може бути безконечний і тому якась частина зайвого населення мусить реґулярно відходити з села. Але куди йде цей відплив? Внутрі держави він іде до міста. Конкретніше, він направляється до промисловости, торгівлі і транспорту. Щоби цьому відпливу дати місце, необхідно, щоби ці галузі народнього господарства теж реґулярно розвивалися і поширювалися. А це є можливе лише тоді, коли розвивається та інтенсифікується сільське господарство. Таким чином комасація селянських земель являтиметься найрадикальнішим засобом не лише до розвитку та підвищення культурного рівня селянського господарства, але і до розвитку инших галузей народнього господарства, що будуть реґулярно відтягувати до себе певну частину сільського населення, та тим зменшувати релятивне перенаселення села. Найяскравішим прикладом того, які наслідки приносить комасація, може служити Данія. Цей приклад цікавий ще тому, що данські ґрунти не відзначаються високими природніми властивостями. Піски болота і пустирі являлися переважаючим типом ґрунтів у Данії. До кінця 18 віку там панувала страшна черезполосиця, а біда і злидні ніколи не покидали убогих сел Данії. Першим етапом в цьому напрямі була комасація. Це примусило думаючі голови шукати виходу. Її було переведено, хоч і не без труднощів, протягом двох десятків років і лише з цього моменту починається нова ера в сільському господарстві. Дальшими етапами були: меліорація зокрема дренаж, перехід від зернового до скотарського типу господарства, далі спеціялізація на молочарстві і кооперація. Ці етапи проходили вже з меншими труднощами, ніж комасація, а головне при повній свідомости і самодіяльности селянського населення. Кожний з цих етапів, кожна реформа проходили спонтанно і однозгідно, наче вихор, по цілій країні та закінчувались протягом кількох років. Головним двигуном тут була самодіяльність населення. Допомога держави за виїмком справи комасації, була завше дуже незначним другорядним чинником. Навіть осушка болот і культивування пустирів переводилися і переводяться ще й нині головним чином кооперативним способом шляхом приватної ініціятиви. Держава приходить на допомогу лише тоді, коли цього приватна ініціятива і самодіяльність населення вимагає. Коли нині, висловлюючись образово, ціла Данія стоїть на дренажних рурах а її продукти скотарства завоювали собі на світовому ринку першу марку та сільське населення вибилось з нужди і живе в достатках, то вона це завдячує лише самодіяльности, а в першу чергу кооперації.

Приклад Данії мусимо взяти за взір і ми в нашій праці біля піднятя сільсько-господарської культури на західних землях. Нас не мусить лякати ані бідність нашого населення, ані розміри і великість завдань, що перед нами стоять в цьому відношенні. Сміливість, енергія і свідомість корисности цих завдань приведуть нас до осягнення наміченої мети.

З комасацією земель часто звязують форми господарства, хуторське, і т. зв. „одрубне". Одначе, як це слушно було зазначено на зїзді, це річі зовсім окремі: комасація земель ще не значить знищення села та

вихід селян на хутори. В Данії, наприклад, після комасації села були в більшости випадків знищені, але є там і инша форма господарства, а саме г-ва „одрубного", де села, яко культурні центри хліборобського населення залишилися й надалі, а польове г-во ведеться на скомасованих ґрунтах „одрубах". Це саме було і на Великій Україні після т. зв. „Столипінської реформи" 1912 року. Яка реформа є більше доцільною і бажаною, залежить від конкретних місцевих умов, та від характеру хліборобського населення. З погляду аґрономічного безумовно ліпшою являється форма господарства хуторного, але для духового і культурного життя нашого населення ледве чи можна булоб її рекомендувати. В Данії в районах хуторського господарства селяне живуть в достатках і мають усі культурні та господарські засоби до своєї роспорядимости. Там селянин під матеріяльним оглядом є цілком вдоволений. Але чи є він вдоволенний і під оглядом духового життя, тяжко булоб сказати. У всякому разі це є питання иншого порядку.

Що до м е л і о р а ц і ї, принайменше загальної та ф у н д а м е н т а л ь н о ї, то, як це вже було зазначено вище, вона являється другим етапом після комасації. Одначе, цілком резонно і своєчасно аґрономічний зїзд видвигнув її на своїх нарадах. Бо ж до неї треба підготовитись заздалегідь, як організаційно, так і фінансово, а де що можна вже переводити в життя і зараз. Комасація земель без послідуючої меліорації іх, це буде лише половина роботи і наших завдань на селі. Тут лише треба зауважити, що в справі меліорації головну, коли не виключну, ролю має відограти самодопомога населення, кооперація.

Останнє питання, а семе питання т е х н і ч н и х к у л ь т у р, зокрема цукрового буряка, являється третім етапом в розвитку і зміцненні селянського господарства. Правда, на зїзді була порушена лише конкретна справа про контрактацію селянських бурякових плянтацій певних районів, але, на мою думку, це питання має ширший характер і заслуговує на те, щоби над ним бодай схематично спинитися. Справа полягає не лише в тому, щоби вигідно законтрактувати бурякові плянтації, але ще в більшій мірі в тому, щоби цукровий буряк вигідно випродукувати, та культуру його, як і инших технічних, а передовсім плугопільних (пропашних) рослин, ввести в реґулярний плодозмін селянського господарства. Це є проблема взагалі реорганізації цього господарства, та наближення його до типу господарства інтенсивно-скотарського. Серед технічно-плугопільних рослин у нас може відограти поважну ролю не лише цукровий буряк, але і цикорія, яка може культивуватися на землях непридатних, або мало придатних для культури цукрового буряка (піскуватих). Культура цикорії важна ще й тому, що й ціла дальша перерібка її на готовий фабрикат може концентруватися в руках селянських через кооперацію, бо не вимагає великих капіталів, як це є в области цукроварства. Прикладом цьому може служити Чехія, де головна частина цілої продукції цикорії належить хліборобській кооперації, не кажучи про культуру цикорії, якою майже виключно займаються селянські господарства. А що продукція цикорії в Чехії має велике значіння, видно з того, що нею покривається вся потреба цілої Чехословаччини і значна частина цикорії вивозиться за кордон. Також і в справі цукроварства хліборобська кооперація відограє визначну ролю; до кооперації належить біля одної третини всіх цукроварень Чехословаччини. Плянтатори ж цукрового буряка для капіталістичних цукроварень в переважаючій більшости своїй являються теж селяне, організовані в спілки („Jednota řerařů"). Ще цікавішим прикладом у цьому

відношенні являється Данія. Там плянтатор-селянин являється головною, центральною фіґурою всього цукроварства, яке на $^7/_8$ належить капіталістам (в Данії є лише одна кооперативна цукроварня). Там немає жадного плянтатора селянина поза організацією (в Чехії ще не всі плянтатори зорганізовані) і через цю організацію він диктує свої умови цукроварням. Це являється тим більше показним, що данська цукрова промисловість не користується майже жадним захистом з боку держави. То значить, що данський цукор мусить бути випродукований так дешево, щоби витримати конкуренцію закордонних цукрів. І не дивлячись на те, данська цукрова промисловість розвивається успішно, а данський плянтатор-селянин має добрі доходи зі своєї праці. Могутнім засобом йому до цього є організація і хліборобська кооперація.

Інж. Др. Гордій Нянчур.

Теорія кооперації.

Про дійсну природу і мету кооперації.

Щоб зрозуміти кооперативний рух, треба мати точне поняття про те, що є кооператива, а що ні. Часто-густо під назву »кооператива« підводять підприємства, котрі з кооперацією не мають нічого до діла. Привід до того дає само законодавство, яке при означенні кооперативи задовольняється загальними і підрядними вимогами, як напр. тим, щоб число членів не було обмежене (чеський закон), або, щоб уділи одного члена не переступали певної висоти (анґлійські та італійські закони). Карло Жід у своїй знаній книзі »Les sociétés coopératives de consomation« (Кооперативні споживчі товариства) гадає, що майже не можна подати точну дефініцію кооперативи в наслідку великої ріжноманітности переслідуваних цілів. Не поділяю його думки. Видатний французький знавець народнього господарства і кооператор судить про справу з очевидно неправильного становища, тому що про те, чи є підприємство кооперативою чи ні, не рішає його господарська ціль, але те, яким способом та ціль здійснюється. Райфайзенка, виробнича кооператива, споживче товариство переслідують ріжні цілі чи завдання, а проте не має сумніву, що вони є кооперативами. Є кооперативами тому, що виявляють певні характеристичні ознаки, котрі надають їм кооперативну форму і зміст. Ці — характеристичні, спільні всім кооперативам ознаки треба собі зясувати й дістанемо те, чого шукаємо — поняття кооперативи і одночасно суть кооперативного руху. Отже, які ті ознаки?

Коли порівняємо кооперативу з яким небудь капіталістичним товариством, перша ріжниця, котра впадає нам на око, є ця: метою й рушійною силою кожного капіталістичного товариства є як найбільше одержати зиску, ц. то як найбільше збогатити капітал спільників, щоб воно могло їм виплачувати грубі дивіденди а зарядові товариства грубі тантіями — а заспокоїтися поміркованим зиском воно не може. Противно, в кооперативі збо-

гачення капіталу зиском відходить взад, зате на перше місце виступає инший момент, що бракує капіталістичному підприємству, цебто момент господарського служенням членам (спільникам). Кожна кооператива виконує певну службу своїй членській громаді: споживче товариство набуває для членів предмети першої потреби, молочарня переробляє молоко членів, виробнича кооператива дає заняття членам, кооперативна каса — кредит, будівниче товариство — помешкання своїм членам і т. д. Де зникає ця служба спільникам, зникає кооперативне підприємство.

Коли рочдельські ткачі відчиняли свою маленьку крамничку в Жабячій вулиці (Toad Lane) в Рочдель, жадний з них не обраховував, скільки зиску принесе йому його фунт штерлінґів, який він складав по два-три пенси, не знаю, як довго; одним їх бажанням було, щоб в своїй крамниці мали справедливий накуп, а як виросте їх підприємство, щоб будувало для них помешкання, в яких вони моглиб дешево жити, та робітні, в котрих безробітні члени знайшлиби заняття. І справді не могли вони знайти кращий вираз для своєї ідеї, що їх підприємство є призначено для служення членам, ніж той, що вони завели розподіл прибутку зі свого господарювання після накупу членів.

Закладаючи сіл.-господарські каси, котрі прославили його так само, як бідний склепок в Жабячому кутку рочдельських піонірів споживчої кооперації, Ф. В. Райфайзен не здобув селян обіцянкою високого опроцентування їх уділів (паїв), але уділюванням дешевого кредиту; а щоб каси зістали вірні цьому їх післанництву, постановив, що уділи мають опроцентовуватися низько, а аґенди каси мають вестися по можности безплатно. А коли »браччіянті« із Равенни організували першу трудову кооперативу в Італії, котра взялася за проводження меліоративних робіт, і приватний підприємець втік від них, а вони пізніше винаймили від равенської громади господарський маєток, метою їх сміливої підприємчивости було тільки те, що вони хтіли мати постійну працю, та щоб родини безробітних членів, працюючи на винаймленому маєткові, заробили собі найпотрібнішу скибу хліба.

Засада господарської служби є тою подивугідною силою, котра тим бідним і простеньким підприємствам здобула міліони членів й розпросторила ці підприємства по цілому світі, котра робітників зробила співвласниками великих кооперативних заводів, село визволила з пазурів лихварства, скріпила сільське господарство та зробила його дохіднішим. З принціпу господарської служби виростає в кооперативах новий, приватним підприємствам зовсім чужий дух — дух суспільного і господарського альтруїзму. В той час, як приватний торговець шукає за тим, щоб на купуючих як найбільше зискати, споживче товариство хоче їх накуп здешевити; в той час як банк руйнує довжника високими відсотками, кредитове товариство стремить його підперти низьким відсотком; в той час як підприємець приймає на працю робітника, щоб його визискати, виробниче товариство підприймає, щоб дати своїм членам працю й зробити їх співучасниками кожного успіху їх підприємства.

Одначе господарська служба не вичерпує вповні суті кооперативи. Є товариства, котрі також виконують ріжні господарські послуги для своїх членів, наприклад уділюють безплатний кредит з дарів, або субвенції прилюдних корпорацій і філянтропів, алеж їх не можна віднести до кооператив. Чому? Тому, — і тут переходимо до другої характеристичної ознаки кооперативи — що їх господарська служба не випливає з господарської співчинности членів. Їх джерело є чуже, філянтропійне, тоді як до кооперативи ніщо не приходить з зовні, ніщо не спадає їй до її лона;

все, що вона дає своїм членам, є вислідом їх особистої участи в її господарстві.

Що ми називаємо господарським співділанням членів? В споживчому товаристві є це накуп членів в його роздільнях та підпирання товариства, наприм.: ощадностями і позичками; у виробничої кооперативи є то праця членів в її робітнях, розуміється, праця пильна і свідома (погана, лиха праця не є господарським співділанням); в кооперативній молочарні члени беруть участь в господарській чинності кооперативи постачанням молока доброї якости; в кредитовій кооперативі — вкладанням до неї своїх ощадностей, взаїмною порукою, позичанням, акуратним оплачуванням боргів, відсотків ітд., ітд. В усіх кооперативах та служба, котру сповняє кооператива, зумовлена службою чи співділанням самих членів є цебто, взагалі тільки иншим проявом господарського їх співділання. Також у згаданого товариства є щось подібне до господарського співділання — члени беруть участь в господарській чинности т-ва тим, що позичають один одному — але, наколи є то просте добродійство без якогобудь кооперативного обовязку, не можна вбачати в тому дійсного господарського співділання. Є то товариство, а ніколи кооператива.

В господарській службі і в господарському співділанні ми знайшли одну характеристичну ознаку кооперативи, яку ми на початку бажали віднайти. Де немає господарської служби для спільників, там немає кооперативи, як немає кооперативи й там, де немає господарського співділання членів. Після цього можемо тепер вже точно розріжнити підприємства кооперативні від некооперативних.

Акційне товариство не є кооперативою через те, що акціонери дають йому до диспозиції тільки капітал, а самі ніяк не приймають участи у веденні підприємства, та від нього не жадають для себе жадних (крім дивіденди) послуг. Рівнож не є кооперативою явно командітна чи инша яканебудь спілка, коли два чи більше її спільників є в підприємстві особисто чинні, тому що їх співчинність необхідно з підприємством не звязана, обмежується тільки на керовництво, а підприємство само переслідує свої прибуткові цілі, а ніколи кооперативну службу. Дійсними кооперативами не є також ті суспільні підприємства, що хоч і організовані після кооперативного закону, не мають метою служити своїм членам, ані їх служб не вимагають. Підприємства цього роду належать до ґрупи кооператив неправдивих чи псевдокооператив. Не рідко є то підприємства виразно капіталістичні.

Принціп господарської служби та господарського співділання ми моглиб визначити одним словом »самопоміч«. Однак ми не вжили цього виразу, бо він є дуже широкий і неточний. Господарське співділання буває ріжного характеру і може практикуватися надто ріжними способами, кооперативними і некооперативними. І акційне і инше капіталістичне товариство може служити господарській самопомочі певного кругу осіб. Поняття самопомочі не обіймає необхідно собою ані господарської служби членам ані їх господарського співділання в кооперативному розумінні і тому не можна його ототожнювати з поняттям кооперації.

Як принціп господарської служби надає кооперативі соціяльного і гуманного духа, так принціп господарського співділання — духа демократичного. Господарське співділання льогічно означає рівність членів в рямцях кооперативи: в правах, обовязках і у відвічальности.

Кожний член зобовязаний причинитися відповідною пайкою своєї господарської чинности для добра кооперативи, але разом з тим має право і на відповідно однакову участь в його службах і вигодах. Колиб в коопера-

тивнім товаристві діставав хтонебудь товар дешевше ніж инші, то це малоб за наслідок невдоволення між членством і булоб порушенням господарського співділання, тому що невдоволені члени пересталиби в ньому купувати. Колиб кооперативна молочарня рахувала деяким членам за молоко більше, ніж иншим, втратилаб доставу молока від частини своїх членів, тих, що чулисяб тою маніпуляцією покривджені. А ніщо більше не порушилоб порядок і дисципліну у виробничо-робітничій кооперативі, як протекція у винагороджуванні за працю, котра одному або одним призначалаб незаслужену винагороду зі шкодою для инших робітників. Через те кожна кооператива мусить в своїому інтересі, якщо не хоче стратити опертя свого членства дбати про те, щоб в її зносинах з членством панувала цілковита рівноправність і справедливість.

Засада господарського співділання вимагає також, щоб всі члени мали рішаюче право в справах кооперативи. Якщо допустимо, щоб право голосування перейшло на декілька великих підприємств, як то є правилом в капіталістичних спілках, то наслідок цего буде той, що члени втратять безпосередній інтерес в кооперативі, для них втратиться вже сенс бути її членами, вони не будуть відчувати супроти неї жадних повинностей, одним словом кооператива почне широко торгувати з нечленами й переміниться в підприємство приватновласницького характеру. Тому то ріжні кооперативи вживають ріжного роду заходів, щоб не попасти в руки малого числа уділовців: будь тим, що признають за кожним членом тільки один голос без огляду на число його уділів, або, як і дозволяють плюральне право голосування, обмежують його так, щоб права голосування малих кооператив не були анулювані. Звичайно опроцентовується уділи низько, або взагалі не опроцентовується іх. Тому в кооперативах не можуть одні богатнути коштом других, як в капіталістичних підприємствах.

Господарське співділання означає також господарську солідарність і відповідальність цілої членської громади. Тим, що члени беруть участь в господарській чинности кооперативи, вони підпирають себе взаїмно і вчаться, як то кажуть, тягнути за один віз: погоджувати особисті інтереси з інтересами цілости, тому то успіх спільної праці є успіхом кожного з окрема, а неуспіх шкодою для кожного. В звязку з тим відповідальність в кооперативнім підприємстві дістає далеко ширшу основу, ніж в капіталістичнім підприємстві. В капіталістичній спілці за підприємство відповідає тільки адміністрація підприємства (управа, адміністр. рада); решта членів несе тільки ризико. В кооперативі за підприємство відповідають також члени, тому що успіх кооперативи не залежить лише від адміністрації, але й від членів, від того, як сповняють вони свої господарські обовязки супроти кооперативи. І тут виказує кооператива типові риси демократизму.

Гідний уваги й найвизначніший факт солідарности кооперативне співділання здійснює в тому напрямі, що переступає позірно непримиримі противенства, на котрих є заложений теперішній господарський лад. Поставмо собі лише декілька випадкових питань: чи можна представити собі приватну торгівлю без двох у своїх інтересах цілковито відмінних сторін: продаючих і купуючих; приватну робітню без непримиримої суперечности між працедавцем і працеємцем; праватний дім без вічного спору між власником дому і виниємцями. Чи є взагалі в нинішньому суспільстві якесь явище господарського життя, в котрому не відограваввсяб бій між двома ворожими таборами?

І якраз з цих непримиримих суперечностей капіталістичного світу виростає кооперативне співділання і взаїмність. Де в приватному господарстві стоять проти себе два ворожі табори, там вони спливають в коо-

перативному в одно. В споживчому товаристві продаюча сторона є одночасно й купуючою, у виробничій кооперативі процеємець є разом з тим і співпідприємцем, в будівельній кооперативі винаймаючий є разом з тим співвласником дому, в котрому мешкає і платить чинш, в кредитовій кооперативі довжники є одночасно й своїми вірителями, »банкирами« ітд. Що в приватнім господарстві є нетерпиме, то в кооперативному русі замирюється, що там неможливе, те тут стає дійсністю. І хоч це не означає безуслівно ангельського мира в кооперативах, тому, що »люди є людьми«, одначе в засаді і в практиці це є цілковито инший світ, зовсім відмінний від капіталістичного. А це тому, що бажання визискати людину на свою користь тут уступило місце господарській службі.

Не знаємо справді, як буде майбутнє господарство виглядати в подробицях, але всі ми однозгідні в тому, що має то бути плянова організація господарських служень, заложена на господарській демократії. А господарська демократія є ніщо инше, як господарське співділання, господарське співділання ніщо є инше, як кооперативна взаємність та кооперативне вирівнання господарських противенств.

Під тим зглядом кооперативний рух є взагалі багато більше, а не лише самопоміч господарсько слабких верств. Хто правдиво і вповні зрозуміє його глибокий змисл, той витає в нім народжуючуся будучність. Будучність, котра, що правда, не зійде з самого лише кооперативного руху, але з цілої величезної культурної і соціяльної робітні людства, з праці і боротьби на всіх ділянках суспільного життя, але котра в господарському житті не може здійснити инших ідеалів ніж ті, які творять підставу і силу кооперативного руху.

К. Модрачек.
(пер. В. Л.)

Проблєми кооперативного кредиту.

Райфайзенські принціпи.

(Закінчення)

Четвертий райфазенівський принціп не вимагає особливих пояснень. Участь одної й тієїж особи в кількох кредитових товариствах не мириться з тісним особистим звязком між товариством і всіми його членами. Кредитове товариство повинно мати можливість здійснення повної контролі над цілою господарською діяльністю свого члена; коли ж дана особа бере участь одночасно в кількох товариствах, то розуміється кожне з них, не знаючи операцій цієї особи з другими товариствами, не матиме жадної спромоги здійснювати ту контролю.

Одною з характеристичних властивостей райфайзенівської кооперативи, що викликала гостру критику цього типу кредитових установ з боку Шульце і його однодумців, була невідповідність в цих товариствах між пасивою і активою. Кредитова установа акредитує з тих капіталів, котрі впливають до неї з боку. Тому, як загальне правило діяльности кредитових установ,

приймається, що їх активні операції повинні визначатися характером їх пасивних операцій: для того, щоб дана кредитова установа могла практикувати довгоречинцевий кредит, вона мусіла б одержувати до своєї роспорядимости капітал на довші терміни.

Через те гіпотечні банки, які акредитують своїх клієнтів на довші речинці, дістають капітали для своїх операцій не шляхом притягнення короткочасових вкладок, а випущенням особливих кредитовах документів, заставних листів, котрі сплачуються протягом того ж самого часу, на який видається позичка. Банки, котрі не випускають подібних документів, лише дістають засоби для кредитування з короткочасових вкладок, можуть уділяти тільки короткочасові позички. Це узнається за елементарне і основне правило банкової справи, порушення котрого мусить привести до нездібности банку виконати свої обовязки у відношенні до своїх вірителів а знанить і до краху банку.

Між тим райфайзенівська кооператива з природи річи приходить до уділювання довго-речинцевого кредиту. Вона має на меті помагати селянинові в його господарській діяльности. Але в сільському господарстві капітал обертається дуже повільно: це не торгівля, в котрій капітал легко може обернутися кілька разів протягом року. Нормальний сільсько-господарський оборот охоплює при зимовому засіві майже рік, в скотарстві — три чверти року. Основний капітал (будови машини і т. п.) обертається в сільському господарстві протягом богатьох років.

Між тим джерелом засобів для кредитування являються коротко-термінові вкладки. Звідси повстають для селянського кредиту серіозні утруднення, котрі муситься тим чи иншим способом поборювати.

Райфайзенівські товариства практикують кредит двох родів: коротко речинцевий кредит і довгоречинцевий, при чому останній охоплює довші речинці, иноді більше як, 10 років.

При цьому треба мати на увазі, що фактично короткочасові позички, терміном до одного року, грають в райфайзенівських кооперативах порівнюючи незначну ролю. Значно переважають позички на час від 1 до 10 років (на ці позички припадає біля двох третин всіх позичок), а позички на час довший, як 10 років складають $^1/_5$ всіх позичок.

Яким же чином райфайзенівське товариство відкриває довгоречинцевий кредит, одержуючи короткочасові вкладки?

Щоб забезпечити райф. кооперативу на випадок вичерпання вкладок, Райфайзен впровадив до статутів своїх товариств дві постанови: 1) товариства можуть на випадок потреби випустити довготермінові облігації; 2) товариства мають право в кожній хвилі вимагати від своїх членів звернення одержаних ними позичок не залежно від того, на який би час останні не були видані, з умовою попередження позичальника за чотири тижні.

Останнє правило формально перетворює всі позички товариства в кокоткочасові, сплачувані до чотирох тижнів. А перше правило дає товариству можливість перемінити свої зобовязання на довгоречинцеві.

Одначе і одно й друге правило має часто формальний характер і на практиці майже ніколи не примінюється. Що до випущення довготермінових зобовязань, то за весь час існування райфайзенівських кооператив до них ні разу не доводилося звертатися. А право вимагати звернення позичок з попередженням за чотири тижні також залишається на папері, тому що товариства фактично користуються ним дуже рідко, в цілком виїмкових випадках.

Таким чином товариства фактично відкривають довгоречинцевий кре-

дит за допомогою вкладок, які складаються в товаристві на короткий час. Це можливо тільки тому, що фактично вкладки остають в товаристві протягом довшого часу.

Вказані труднощі розвязуються отже в такий спосіб: райф. кооперативи фактично одержують капітал на довші терміни і тому можуть уділювати його, як позички на довший час. Формально райфайзенки акредитують на короткий час (можуть вимагати звернення позичок до місяця), одержуючи вкладки теж на короткий час. Вимога банкової політики про рівновагу банкової активи і пасиви фактично зовсім не порушується, ба не має й формального порушення завдяки згаданій постанові статута товариства, який передбачує передчасне звернення позичок.

Можливість кредитування на довший час залежить таким чином від особливого характеру вкладок в райфайзенках. Тут ще раз виявляється властива риса всієї цієї організації, її тісний звязок з життям села і елемент довіря, котрі творять основу всіх її операцій. До райфайзенського товариства цілком не підходять ті вимоги, які слід предявляти до кожної господарської організації, що стоїть лише на ґрунті господарського еґоїзму і суворого господарського розрахунку. Дух райфайзенської кооперативи зовсім инший і в цьому її сила. Не дивниця, що Шульце, який мав зовсім инший світогляд, не міг зрозуміти цієї специфічної сили райфайзенської кооперації і ставлячи до неї ті вимоги, як і до кожної иншої господарської організації, вперто відмовлявся признати розумність і дотепність тій організації, з допомогою котрої Райфайзен розрішив завдання, яке здавалося нерозрішимим, — завдання забезпечити кредит людям з погляду звичайного банку цілком некредитоздатним.

Але вказані риси не вичерпують особливостей райфайзенської кооперативи. Вона має ще одну установу для неї дуже характеристичну.

Кредитова кооператива була для Райфайзена не ціллю для себе, а тільки засобом для вищої ціли. Кредитові товариства були задумані їх творцем, як засіб для перетворення всього сучасного суспільного ладу на основах братерської любови і християнської моралі. Вони ніяк не повинні були служити інтересам тільки своїх членів.

Відповідно до цього Райфайзен надавав особливе значіння тому, щоб створені ним товариства могли повнити свою суспільну функцію, крім своїх найближих завдань поліпшення умов кредиту невеличкої ґрупи своїх членів.

З цією метою Райфайзен вимагав обовязково від своїх товариств утворення осібного неподільного і постійного фонду, котрий, на випадок припинення товариства, повинен піти на організацію нової кредитівки. Цей фонд повстає з відчислень товариства і має слідуюче призначення: 1) він має дати товариству можливість з часом увільнитися від чужого капіталу, — товариство користуючись цим фондом, дістає можність кредитувати з нього своїх членів; 2) по припиненні товариства цей фонд має бути переданий центральній організації райфайзенівських товариств для утворення нового товариства тогож типу. Утворенню такого нероздільного фонду Райфайзен надавав таким чином особливе значіння.

Ідея неподільного фонду, як господарської бази кредитової кооперативи, при усуненні чужого капіталу, являється самим слабим з »райфайзенських принціпів« і до нашого часу не знайшла практичного здійснення; райфайзенські товариства богато більше, як кооперативи шульцівського типу, кредитують чужим капіталом; і це зовсім не дивниця, бо утворення значного капіталу можливе тільки шляхом підвищення процента за позички, на що члени товариства пристають дуже неохоче.

Щоб зрозуміти єство райфайзенської кооперативи, треба мати на увазі, що кредитові операції ніяк не повинні бути, по думці Райфайзена, єдиним ділом товариства. Кредитове товариство повинно стати сільською кооперативою універсального типу: крім позичок, воно також має закуповувати для своїх членів потрібні їм засоби продукції, продавати продукти їх праці, організувати для своїх членів сіль.-господарські виклади й курси та підносити їх господарський, розумовий і моральний рівень.

»Достарчуванням грошевих засобів — каже Райфайзен в своїм основнім творі »Die Darlehn kossen Vereine« — не обмежуються завдання товариства. Дальші завдання полягають в тому, щоб досягти найліпшого використання тих засобів з метою піднесення господарства і продукції, а не збільшення непотрібних видатків. Вказання способів для цього так само є важне, ба навіть важніше, як одержання грошей. Сільсько-господарські кружки рівнож як і инші селянські організації укладають собі завдання співділати в цьому з ними. Вони без сумніву зробили богато в цьому відношенні. Одначе рідко скликувані збори цих кружків і доклади мандрівних лєкторів, при відносно дуже мізерній спеціяльній освіті на селі, ще далеко не впливають на поодиноких осіб так, щоб викликати загальний поступ. Дуже часто подібні зібрання одвідує богато осіб, які шукають освіти і допомоги в своїй нужді. Але після викладів не рідко чуєш: все це чудово і ми охоче все те зробилиб, але у нас брак грошей. Поміщики можуть заводити, що забажають, але ми нічого з того зкористати не можемо. — Инша річ кредитові товариства. Без ріжних особливих заходів збори райф. кооперативи являються разом з тим і зборами сільсько-господарського кружка. Але на відміну від сільсько-господарських кружків, райф. кооперативи роспоряджають засобами для переведення і виконання задуманих поліпшень. Таким чином можуть здійснюватися ріжні можливі меліорації, дренування ґрунту, поліпшення луків, влаштування виноградників, овочевих садків і т. п., можуть бути підпирані ріжні помічні галузі господарства, як пасічництво, рибарство, кустарне виробництво і т. д. Збори райф. кооперативи можуть відбуватися правильно що неділі. Все, що дотичить поліпшення господарського стану членів кооперативи, може обмірковуватися на цих зборах і здійснюватися при помочи його грошевих засобів.

Проф. М. Туган-Барановський.
(пер. В. Л.)

Кредит.

(Докінчення).

4. Тип кредитової кооперативи.

Вирішення питання, який тип кредитових кооператив треба пропаґувати в наших умовах, не можна звязувати шабльоново із зразками, що їх стрічаємо в инших краях. Специфічний дрібно-селянський характер нашої країни і відсутність сильнішої ремісничо-торговельної ґрупи у нашім національнім тілі не дають у нас обєктивних підстав для розвитку чистого типу Шульце; ці »повітові« кредитові кооперативи, які у нас є, при своїх на загал дрібних уділах і необмеженому районі діяльности, мають швидше подібність до італійських »народніх банків« Луцаттія, що являються реформованим типом Шульце (що правда соціяльний склад членства італ. нар. банків відмінний

від наших: 80% становлять ремісники й купці). Очевидно отже життя само уже вирішило частину питання про тип кредитової кооперативи з наших умовах. Теж саме життя диктує нам певні необхідні відхилення від чистого райфазенського типу, коли йде річ про нерайонові, льокальні каси для сільського населення. Українська райфайзенка матиме, хочемо ми того чи ні, завсігди певні своєрідні риси, не затрачуючи притім своєї основної райфайзенівської суті.

Якщо визнати першою і основною рисою типу питання про розмір каси, себто про її легальний район діяльности, то треба сказати: і тут не може бути одного правила, шабльону. Як скрізь, так і в нас є необхідні каси типу »народніх банків«, з осідком у містах, з територіяльно необмеженим районом діяльности: такими вже є здебільшого наші повітівки; поруч їх одначе мусять повстати каси льокального характеру, зі статутово обмеженим районом діяльности (українські райфайзенки). Перші матимуть змогу мобілізувати більші вкладки і уділювати більші позички інвенстиційного характеру; маючи осідок по містах, вони разом з тим мусять розвинути інтенсивну пропаґанду ощадности серед міського населення, особливо робітничого, слуг і інтеліґенції; їх обовязком є теж організація щадниць між шкільною молодю. В тих »народніх банках« має найти фінансову опору український ремісник, купець і селянин; в міру успішного розвитку тих установ вони можуть відіграти теж деяку ролю, кредитуючи закуп землі селянами при парцеляціях.

Мобілізацію дрібних капіталів по найглухіших закутках сіл і місточок має взяти на себе райфайзенка. Річ ясна, що вона буде обслуговувати усе місцеве населення, без огляду на фах: селян-господарів, зарібників, дрібних майстрів, кустарів то-що. Вонаж для того і придумана, щоби дати кредитову допомогу дрібному продуцентові, в першу чергу розуміється селянинові.

Район діяльности сільської кооперативи має суґтєву важність тільки відносно активного кредитування. Росходиться тільки про одну річ: про забезпечення кооперативи від можливих втрат через неакуратність позичальників. Иншої цілі немає райфайзенівська льокалізація, як тільки те, щоби позички уділювалися виключно солідним особам. Спеціяльний натиск на цій вимозі зміряє до того самого, що й друга райф. вимога: необмежена відповідальність. Вона має окружити райфайзенку атмосферою максимального довіря населення і ніщо не є байдуже, що може причинитися до скріплення тієї атмосфери. З цеї причини вимога льокалізації увіходить в статути райфайзенок, як одна з перших точок. В цій точці зазначують: »район діяльности каси обіймає громаду А« (або: А і Б). Розуміти це належить так, що позичальниками можуть бути тільки громадяни місцевости А; вкладки можна приймати без обмеження району.

Тим районом в наших умовах повинна бути найменша адміністративна одиниця: громада. У визначенні району райфайзенки ми мусимо піти нижче норми, установленої Стефчиком (1000—3000 душ населення), з цеї простої причини, що не маємо в своїх руках можливости згори диктувати, де має бути каса, а де ні, не маємо цієї змоги тому, що не даватимемо ніяких гроший згори на заснування каси і цілий процес виникнення кас буде в руках людей з місць, самих селян. Процес народження райфайзенок буде в значній мірі процесом стихійним і треба буде вітати кожну ініціятиву в цьому напрямку з боку селянства та сільської інтеліґенції навіть невеликих сіл. Очевидна річ, що присілки і малі оселі не тільки не зможуть, але по всій імовірности навіть не схочуть засновувати собі окремі каси і приєднаються до найблищих їм більших осель.

Ще слід підчеркнути, що кошти завідування сільської каси є настільки незначні (льокаль і податок відпадають, торг. книги і реєстрацію можна покрити із вписового, праця книговода-скарбника на перших початках безплатна, згодом старчить 10-20 зол. в місяць), так що при відсотковому напруженні (маржі) у висоті 2% старчить мати стало в обороті яких 5-10.000 зл. (на уділених позичках), щоб покрити біжучі видтки. Дотеперішній досвід (Лапшин, Опака) показує, що такий оборотовий капітал призбирують наші сільські каси дорогою сотикових поголовних збірок в протязі кількох місяців навіть у невеликих оселях. Миж стоїмо на становищі, що праця управи і зокрема книговодця-скарбника в перших початках (рік, і може й два) повинна бути почесною, отже тим більше не може бути обави за самооплатність кооперативи.

Упередження до густої сітки сільських кас, які дехто у нас висловлює, не є абсолютно оправдані.

Я вже на иншому місци (у Г. К. Ч.) звертав увагу на ненормальність положення, коли напр. Німеччина посідає поверх 20.000 райфайзенок, Британська Індія 47.000 таких же кас, а українське населення на західних землях, рахуючи сюди і патронатські райфайзенки по українських громадах (поверх 200) здобулося всього на всього на яких 250 сільських кас. Польські кооперативні діячі, хоч Польща має без порівнання густішу від нашої сітку райфайзенок (в самім Патронаті на території бувшої Галичини обеднувано в 1926 році 917 кас Стефчика), висловлюють невдоволення з існуючої сітки і один з їх провідників, З. Хмелевскі, висловлюється:

»Wobec tego, że stoimy wobec wyraźnego brzasku odrodzenia ruchu oszczędnościowego i wobec coraz lepszych możliwości istnienia kasy malusieńkiej, należy odrzucić zrodzone w czasie wojennym wątpliwości co do niej i przywrócić prawo zakładania kas na terenie o ludności nawet 1000 głów, oczywiście pod warunkiem dostatecznych sił kierowniczych na miejscu. Na Kresach Wschodnich, rzecz prosta, — wobec nizkiego poziomu oświaty na wsi, należy dążyć do zakładania kas malusieńkich powoli a wytrwale« *)

Той-же самий автор предбачує, що згущування сітки сільських кас мусить проводитися протягом ще яких 10 літ. Инші діячі з райфайзенських кругів числять, що в Польщі повинно повстати »коло« 4.700 кас Стефчика.

Вимовним доказом, що для існування і успішної діяльности сільських кас не є необхідним більший район діяльности, свідчать теж статистичні дані про пересічну кількість членів на 1 сільську касу в ріжних країнах. Згаданий уже інж. Хмелевскі приводить такі дані за рр. 1916—1922: Росія 690 (найвища цифра), Мадярщина 219, Італія 204, Япнія 150, Югославія 138, Австрія 123, Чехословаччина 102, Німеччина 100, Ірляндія 83, Швайцарія 72, Бельгія 50, Індія 48, Франція 46, Болгарія 42 члени.

В звязку з районом діяльности мусить стояти теж і методика праці обох основних типів кас. Характер діяльности »народніх банків« може бути більше комерційний; основною формою кредиту тут може стати вексель, тоді як райфайзенки мусять в методах праці йти в більшій мірі на стрічу потребам і звичаям села. Кредит в сільських касах буде обмежуватися в початках звичайно до дрібніших квот (пересічно 50 зл.) і повинен стреміти до того, щоб стати довшеречинцевим (до 1 року). Що до форми кредиту

*) »Biuletyny Spółdzielczego Instytutu Naukowego« pod red. Stanisława Wojciechowskiego zeszyt 2. 1928. Стаття: „Myśli o naprawie". Автор є прихильником згущування сітки сільських кооператив взагалі: „dążyć do jaknajwiększego zagęszczania ilości kas Stefczyka, a natomiast nie dopuszczać do rozproszkowania pozostałych spółdzielni". (Увід.)

тут треба стреміти до виключення векселя, як форми не тільки незручної, але навіть небезпечної в сільських умовах.

5. Союзне будівництво.

В области грошевого обігу концентрація дрібних установ є не менше, а може навіть більше необхідною, як у товаровій торговлі. Коли в ділянці товарообміну концентрація має метою головно зниження гуртових цін (в кооперативній торговлі до цього приходять ще організаційні потреби: інструкції і пропаганди), то в ділянці грошівництва крім аналогічної потреби подешевлення ціни гроша (кредиту) приєднується ще друга кольосальна проблєма: добуття оборотового капіталу взагалі, проблєма фінансування. Вільний гріш для кредитової установи це те саме, що товар для споживчої кооперативи; винайдення товару на ринку не представляє майже ніяких труднощів, тоді як добуття готівкового кредиту для обороту являється у повоєнні часи важким завданням. І ось тут приходить на поміч розпиленим кооперативним кредитовим установам союз, ділове господарське обєднання — »центральна каса«.

Вона переміщує лишки капіталів з одних районів у другі, приймаючи надмір готівки з одних установ і переливаючи їх в каси потребуючих і початкуючих кредитових кооператив, своїх членів. Вона являється банком для технічного переводження розрахунків між кооперативами та між кооперативами і центрами, відкриваючи для цеї мети біжучі рахунки для своїх членів. Займаючись активним кредитуванням тільки членів, кооперативних установ, вона, розуміється приймає вкладки і льокати капіталів і від нечленів, установ чи від фізичних осіб; вона може виступати навіть в активній ролі на ринку капіталів, випускаючи вартісні папери з метою мобілізації грошевих засобів біля кооперації.

Зокрема, що торкається правної форми центральної кооперативної каси, то треба підчеркнути, як це вже зробив мец. М. Корчинський у »Дні«, що польське законодавство дає повну можливість будувати цього рода установи у кооперативній формі, допускаючи навіть плюральне право голосу для тих кооперативних установ, членів центральної каси, що мають більшу кількість членів. Зрештою, не можна мати остаточно принципових закидів проти уживання навіть акційної форми для центральних кооперативних кас, якщо буде збережена одна засада, а саме, що акції будуть іменні, а акціонерами могтимуть бути тільки кооперативні установи. Пригадуємо, що там, де саме законодавство утруднює творення кооп. центральних банків у кооперативній формі, кооперація використовувала форму акційну, одначе при збереженні повищих застережень (Українбанк з часу української самостійности, б. Reichsgenossenschaftsbank у Німеччині; райфайзенський центральний банк, переорганізувавшись 1877 р. на акційних засадах, спочатку допускав мішане членство, одначе пізніше припинив допускання нових фізичних осіб в акціонери банку*). Більшість одначе центральних кооперативних кас в Німеччині, а є їх сьогодня в усіх типах кредитової кооперації разом біля 50 по окремих провінціях, існує, як союзи кооператив, на підставі кооперативного закона. Лиш деякі з них допускають мішане членство, одначе завсігди свідомо обмежують допустиму кількість членів — фізичних осіб; максимальне допустиме число фізичних членів є $^1/_4$ всіх пайщиків.

*) С. Бородаєвський, Історія кооперації.

Район діяльности центральної каси мусить бути настільки великий, щоб кооперативи цього району, як своїм числом, так своїми фінансовими трансакціями, могли дати повне заняття більшій фінансовій установі. Тільки з цеї точки погляду вільно підходити до дебати над питанням про двох- чи трьох-степенність у союзному кредитовому будівництві. Це посвідчує і практика. Взоруючись знову на Німеччині, як країні зразковій для цілого світа в области кооперативного кредиту *), ми повині на західно-українських землях допустити тільки двохстепенну організацію (кооператива — провінціяльна центральна каса). Як показує практика, центральна каса, щоб могти оплатити свої адмін. видатки, мусить мати найменше кількасот членів кооператив з солідними кредитовими оборотами. Коли ж кооперативи такі слабі, як наші, то цифра ця мусить бути ще вищою. Спокійно можемо сказати, що за даних умов, а навіть ще на довго, на західно-українських землях може фінансово удержатися тільки одна, згодом по роках максимально дві центральні каси, при тому каси ці мусять обслуговувати не самі тільки кредитові кооперативи, а в міру потреби й инші, та повітові союзи. Тільки по довгих роках і по солідному фінансовому укріпленні кооператив при широкому розвитку їх операцій моглаб бути мова чи то про згущення сітки окружних центральних кас, чи то про відкриття центральною касою відділів у важніших провінціяльних осередках.

Як це правильно підмітив польський критик нашої кооперативної організації у »Czasopismo polskich spółdzielni rolniczych« (1927 р.), ми не маємо досі центральної кооперативної каси. Сурогат такої каси — львівський »Центробанк«, ні своїми розмірами, ні характером своїх операцій, ні тимбільше своєю структурою не відповідає вимогам, які характеризують центральні каси. Центробанк оперує головним чином вкладками приватних осіб і банковим кредитом, не здобувши досі ніяких успіхів в ділянці скупчення вільних капіталів кооперативних установ, мимо того, що такі можливости є. Він не перебрав на себе функцій посередника у розрахункових операціях кооператив, він врешті не виявив бажання активно інтервеніювати в організації кооперативної торговлі чи виробництва (напр. сумна історія з ліквідацією Союзу для збуту худоби булаб взяла певно инший оборот, якби було більше підприємчивого духа в Центробанку).

Центральна каса західно-української кооперації ще перед нами. Чи буде нею теперішній Центробанк, чи життя врешті врешт висуне на ту ролю якусь иншу з уже існуючих чи зовсім нову установу, це буде залежати в першій мірі від самого Центробанку, від його теперішніх членів та керманичів. Першим кроком для того, щоб влити свіжу кров у організм Центробанку, буде живіше заінтересування кооперативних установ долею цеї установи та його економікою, масовий вступ у члени Центробанку та віддання до його диспозиції своїх вільних капіталів. Тим способом можна буде зробити Центробанк не тільки оплачуючоюся установою, а й дати йому змогу активізувати свою діяльність.

Для того одначе, щоби кооперативи почували себе до повних обовязків зглядом Центробанку, треба зробити їх вповні відповідальними за його долю: треба покінчити з мішаним членством у цій установі, роблячи з неї справжню централю. Можна надіятися, що як не всі, то велика більшість теперішніх

*) Коли після війни американські фармерські круги станули перед фінансовою кризою і виникла необхідність організувати сільський кредит, вислано в Европу ряд комісій для обслідування кооперативних кредитових систем у ріжних країнах; вибір Американців упав на німецькі методи організації, які й проводяться зараз у діло в Сполучених Державах і Канаді.

фізичних осіб, що є членами Ц. Б., зрозумівши про що в суті річи росходиться, та що такої реформи вимагає не тільки інтерес кооперації а й самої установи, навіть добровільно зречеться своїх членських прав, які і так не дадуть цим людям ніяких спеціяльних матеріяльних користий.

6. Статут райфайзенки.

Особливість райфайзенки, яку на кожнім кроці підчеркують не лише прямі спадкоємці »батька Райфайзена« у Німеччині, а й усі визнавці його ідей по других країнах, це її виховуючий характер. Розуміється, що не назва сама вносить цього духа в установу, а люде, що її творять, ведуть і стоять на сторожі її завдань, але не треба легковажити ні одного засобу, що може мати значіння для піддержання серед членів і керовників товариства бажаного піднеслого громадсько-етичного настрою. Одним з таких засобів є статут товариства, ця основна грамота спілкового договору між особами, що творять кооперативну організацію. Як не як, а статут це конституційна грамота для цеї sui generis кооперативної республики в межах громади і його постанови читаються з особливою повагою, треба отже цю обстанову використати для того, щоби в статті зазначити не тільки вузько господарські завдання каси на близшу мету, а й ті дальші та глибші, а через те, без порівнання важливі морально-етичні прикмети, що випливають із самої суті райфайзенської ідеї.

Отже думаємо, що вслід за прикладом німецьких райфайзенок, в статуті української райфайзенки, який прийдеться скласти в блищому часі, треба зазначити, що основним завданням райфайзенки є виховування серед співгромадян духа солідарности і взаємодопомоги, не тільки в господарських справах, але й поза ними, що одним з важних завдань товариства є поборювання серед членів духа егоїзму та особистих ворожнеч, що товариство має привчити людей до ощадности в життю а поступовости у господарці, що важним завданням товариства є оборона прадідної землі від переходу в чужі руки, основним же кредитовим завданням подешевлення кредиту.

Далі повинні в статуті крім звичайних правних вимог найти місце основні організаційні риси, що творять специфічність райфайзенки: точне означення району діяльности (з якої громади чи евент. громад мешканцям можна уділити кредиту), точка про необмежену відповідальність, означення найвищої допустимої ріжниці між активними і пасивними відсотками (ця точка навіть важніша попередніх), означення, що членові можна уділювати кредиту тільки в межах його відповідальности евент. її частини і якої, заборона членам управи кредитування в установі прямо чи посередно, заборона ведення спекулятивних інтересів. Противлячися плюральности уділів, ми стоїмо за те, щоби в статуті укр. райфайзенки була вміщена заборона вимагати більше уділів при більшому (чи повторному) кредитуванні. Також заборона вживати векселя повинна увійти в статут нашої райфайзенки, бо і така точка є в статутах райфайзенок, не дивлячись на безпорівнання вищий культурний рівень селянства на Заході. Що до висоти дивіденди, на нашу думку, не треба задовольнятися законною нормою (2% понад найвищу в році дисконтову стопу державного банку), тільки треба піти троха низче в тім сенсі, щоби дивіденда не була вищою від проценту від вкладок, в крайному разі можна допускати, щоб вона перевищувала % від вкадок на $^1/_2$—1%. Ця постанова повинна хоронити кооперативно кредитові установи від вироджения в небажаному некооперативному напрямку.

Особливістю статута української райфайзенки повинна бути спеціяльна точка про спосіб організації всенародньої сотикової ощадностевої акції (нас м. и. ні трохи не бентежить традиційне саркастичне відношення українських інтеліґентів до кличів про ощадність. На щастя цей скептицизм обмежується тільки на деякі кружки, а зі села, з тих »низів«, про які йде власне мова, ми досі не лише що не почули подібних голосів, а навпаки маємо цілий ряд конкретних уже діл, які являються досадною відповідю на невчасний сарказм недовірків*). Тому з тим більшою впертістю будемо обстоювати ту думку, щоби спосіб організації дрібно-вкладкової акції на селі не був поминений при складанні статута і правильника української райфайзенки, бо, власне кажучи, від цього й треба починати, хотячи взагалі мати оборотові засоби для наших кас.

* * *

Стоїмо перед завданням величезної ваги, і разом з тим вимагаючим кольосального вкладу енергії; не розуміти ваги цеї справи може тільки поверховна людина, не вдумуючися в суть народньо-господарських процесів. Це одне треба собі усвідомити усякому, не тільки кооператорові, а й кожному громадянинові, селянинові, ремісникові, учителеві, правникові, і т. д., що в добу кредитової господарки, а такою є сучасна світова господарська система, не посідати власної суспільно-кооперативної фінансової орґанізації, це значить бути (з тілом а навіть з душею) залежним від того, хто таку фінансову систему і силу створив і посідає. Sapienti sat.

Створення власної кредитово-фінансової сили є по нашим глибоким переконанням можливе. Одначе вимагатиме величезного, масового, просто ентузіястичного вкладу енергії, щоденних »малих діл« — по всіх оселях, хуторах і глухих присілках. Слушно сказано, що маємо »створити чудо«. Так, чудо потрібне, диво громадської масової активности; це мають бути, ніде правди діти, діла негучні, не геройські подвиги, та зате всі вони стоятимуть на послугах величезної справи. »До великих діл« — через малі — кличе нас сьогоднішнє положення в ділянці фінансово-кредитовій.

К. Коберський.

„Центробанк“ в цифрах.

(Білянс за 1927 рік)

Критика білянсу обіймає три істотні річи: 1) аналізу поданих чисел, 2) вірне схоплення їх розвоєвої тенденції, тобто констатування факторів, ділаючих на видатність праці установи і 3) спробу уявити собі її майбутність за незмінених обставин діяльности.

Методика критики білянсу, хоч спільна усім наукам, що опрацьовують ряди чисел, має одначе до діла більше з їх динамікою, як зі статикою, бо в керуванні установою грає помітну ролю волевий момент і у білянсові числа є вложене хотіння і шукання чинників керуючих. Білянс, як влучно говорить проф. Шер (Schär), є »der untrügliche Richter der Vergangenheit jeder Unternehmung« і тому нема нічого більш приємного у студіях ходу підприємства над слідження цего, як білянсові по-

---

*) Що в нас навіть кредитові установи ще не переконалися про можливість масової вкладкової акції, про це свідчить напр. такий факт, що одна з львівських установ, що навіть пропагує формально ощадність, не відповіла на пропозицію закупити (за половину ціни) більшу скількість примірників актуальної брошурки (М. Божиковського) для пропаганди організації дрібних ощадностей. Дуже характерне для наших методів праці.

зиції з року на рік розвиваються, ростуть або обнижуються, зміняються і переходять одна в другу, а все це відзеркалюється у кінцевій висліднiй позиції, що є немов показчиком господарського значіння установи, енергії, живости, рухливости й гнучкости ведення, або пересторогою, коли воно не стоїть на висоті своїх завдань, не охоплює, або неправильно охоплює господарське положення і моменти конюнктури та не в силі вести установи по дорозі розвою.

Білянс.

Білянс Центробанку розглядатимемо у його змісті й формі, бо й формальна будова білянсу не може бути без значіння, хоч — безперечно — цікавить більше зміст.

Кредитова централя кооператив, в области грошевого господарства й регуляції кредиту, має до сповнення важне й важке завдання супроти згуртованих у ній кооператив і цілої суспільности. Не може вона — правда — претендувати на виключний провід і рішаючий голос у нашому грошевому господарстві, бо ця роля розділяється на дві наші установи; але як централя кредитової кооперації має доволі широке поле до ділання, головно у сфері організації кредиту, його регуляції, вишукування джерел грошевих засобів і контролі способу їх ужиткування. Всі труднощі, звязані з цею ролею, обговорюватимемо при поодиноких позиціях білянсу, бо якраз у них викажеться, наскільки централя мала можність сповнити своє завдання. Питання, чи й в організаційно-будуючій роботі вона виявила розуміння свойого положення і до якої міри — мусимо лишити без відповіді, бо ця ширша справа не торкається безпосередньо білянсу, а голосна й відважна відповідь ледви чи змінилаби в чому істоту порушуваної тут справи.

Пасива: Запасний фонд Ц. Б. (131,785·41) має свою історію, яка в кругах фахівців викликає деяку розбіжність у поглядах на те, чи методи, якими він збільшувався — вартаби наслідувати. Безумовно, що можна сумніватися у доцільности береження і збільшування запасного фонду кредитової установи по літах господарського катаклізму — коштом вкладачів. Бо відомо, що передвоєнним вкладачам Ц. Б. звальоризовано їх вклади на 7%, хоч маєтковий стан установи дозволяв на вищу вальоризацію. Ц. Банк беріг себе й виніс із грошевої катастрофи високу позицію запасного фонду, одначе не можна сказати, щоби в цей спосіб він скріпив до себе довіря. З прикладу Ц. Банку видно, що безоглядне зберігання власного інтересу не все показується благодайним у будуччині, а — противно — мститься иноді дошкульно на тих, що — як кожна кредитова установа — базують свої успіхи на довірю. Запасний фонд Ц. Б. досить значний, але ставити його у відношення до уділів не є доцільне, бо уділи в кооперації менш-більш зміняються, а рухома величина непригожа до устійнювання відношення.

Рахунок оборотів показує, що в р. 1927 вплинуло на рахунок запасного фонду зол. 125,809·13, хоч нікому з читачів білянсу невідомо, звідки взялася така поважна квота. Колиби до скупого чисельного звіту були подані ще деякі словні пояснення — як це приблизно робить Зем. Банк — то установа не потерпілаби нічого на відслоненні своєї „ділової тайни", а кружок фаховців, що в добрих замірах інтересується кооперативною кредитовою централею, мавби улекшене слідження її розвою.

Спеціяльна резерва страт (3268·20) є завязком більшого резервового фонду, з якого можнаби було покрити якусь неудачну кредитову трансакцію або без всяких формальностей вирівнати стратовий вислід котрого небудь рахунку.

Сумарична висота уділів (79,033·28) кооперативної централі не може — по природі річі — мати такого значіння, як акційний капітал акційної спілки. По перше тому, що уділи величина рухлива, зовсім позбавлена постійности, бо в певних часових межах стоїть до розпорядимости члена і закон не дає можности забезпечитися перед зменшуванням; по друге тому, що сума уділів при відповідальности уділами не має надто великої гаранційної вартости для вірителів і найсолідніщою гарантією для них лишаються всетаки резерви, а проте й найважніше, що вони ніколи не виростають до імпозантної величі. Справа уділів вяжеться тісно зі справою зміцнювання вже існуючих і креування нових кредитових кооператив. Вона незвичайно складна до рішення, а мимо цего на кредитовій централі лежить обовязок розвязувати ту справу при допомозі фахових інтелектів, які є (або можуть бути) в її розпорядженні, щоби виключити звідси весь дилєтантизм і хаос, а завести фаховість, плян і прецизію. Ц. Банк не виявляє під цим оглядом надто багато ініціятиви, радше поступає обережно й здержливо, бо оправдується (не без слушности) тим, що новоосновані кооперативи, при повному недостатку щадничих вкладок на низах, домагаються від централі кредитів, яких вона не все може давати, бо сама є обмежена в засобах.

Позиція уділів Ц. Б. росте, бо рік 1927 приніс зол. 16,947·42, хоч вплачува-

них — правда — не так зовсім добровільно, бо дирекція вяже висоту кредитування кооператив з відповідною висотою вплаченого уділу, а крім того, кожну прольонґату кредиту робить зависимою від дальших вплат на рахунок уділу. Чи така тактика вповні доцільна, ще можна сумніватися, бо кооператива-довжник звалює цей тягар на свого члена-довжника і вимагає від него дальших уділів, що — очевидно — він виповнює лише під пресією, а зараз по сплаченні позички виповідає уділ.

Вклади (866,311·51 + 277,566·73) зовсім правильно розділені на денні й термінові, зогляду на їх неоднаковий ступінь рухливости. Бож звісно, що певна частина консервативно настроєних вкладачів сягає по свої вклади дуже нерадо, хіба з конечности. Зновже торговельні кола мусять мати забезпечену можність диспонувати довільно (й часто) біжучим рахунком. Звідси доцільність розділу. Тільки, що сума термінових вкладів значно менша від вкладів денних і в цему взаїмному відношенні відзеркалюється мабуть охота вкладачів забезпечити себе на „кожний випадок", хоч така забезпека не має практичного значіння, бо установа виплачує „зараз" кожну вкладку, без огляду на речинець виповідження, за потрученням хіба відповідних відсотків.

Як на кооперативну кредитову централю — то сума вкладок далеко не висока. Причини цего явища зовсім не поверховні. Вони сягають дуже глибоко у наше господарське життя і діяння та являються вимовним доказом нашої на загал невеликої щадничої спроможности. Одначе, ми є певні, що навіть в тих, що є, умовах, при відповідній постановці справи і обновленні довіря до інституції, можнаби і в тій ділянці досягти кращих результатів (як свідчить приклад деяких наших кредитових установ в краю).

Свідоцтвом ненормальности відносин у вкладово-кредитовій области є факт, що низова кооперація лише вимагає від централі кредиту, а ніколи не льокує туди своїх надвишок, якби правильно повинно бути. Чим скорше дійдемо до цего стану, що кредитові кооперативи першого ступіння зможуть передавати зайві оборотові засоби до розпорядимости надбудові, тим скорше позбудемося напруження у грошевому господарстві, відзискаємо можність правильної реґуляції кредиту в цілому краю, виступить конечність льокувати частину засобів у виробництві, а все разом приведе до обниження відсоткової міри.

Тяжко відповісти на питання, який є приблизно загальний стан українських вкладів і який відсоток із них є вложений в українських установах. Що наші вклади є і в чужинців — це безсумнівне, важко лише дійти й зрозуміти, чому не всі українські вклади пливуть до українських грошевих установ. Частинно винен недостаток пропаґанди, може психічної і матеріяльної принади по стороні установ, і лиха звичка у вкладачів. Порівнюючи цегорічну суму вкладів з минулорічною, констатуємо зріст і він стоїть у прямому відношенні до зросту господарської сили й добробуту нашої суспільности.

Банковий кредит був використаний Ц. Банком по день білянсування до висоти 186.655·— формою реесконту. Кредит не такий вже надто високий, щоби заважував на ліквідности установи і шахував її рухи безнастанною загрозою виповідження, а в разі виповідження ставив її у тяжке положення.

Кредит представляє 11.68% усіх пасивів, а 16·61% позичок

У нормальних часах центральна грошева установа резервує собі лише можність користуватися кредитом у емісійному банку на випадок наглої непередвидженої потреби, а сягає по него хіба зрідка. Зате нинішнє повоєнне господарство живе кредитом з гори і переливає його ступнево в низ. Ознакою нормалізації господарства буде, коли зміниться основно напрям переливання грошевих засобів не з гори у низ, а з низу до гори. Тяжко сказати, коли це буде, одначе є помітні ознаки, що до цего йде.

Не знаємо з білянсу джерел, з яких Ц. Б. черпав кредити ані який був його кредитовий ліміт. Загалом „замкнення рахунків Ц Б." надто скупе на подрібніші й точніші інформації, які могли би увести читача білянсу в саму робітню централі і давали би можність познакомитися основніше з чинниками, що сприяють праці установи або її спиняють.

Позичка нинішних днів прибрала виключну форму векселя. Ригорозність векслевого права теоретично забезпечує вірителя щодо платности на точно означений день, а у випадку незплачення дає можність скоро приневолити векслевого довжника до виповнення зобовязання. Цей правний момент є великого значіння, бо вносить у господарсько-вимінний рух певність, яка дозволяє реґулювати міру власного зобовязання. Але без сумніву важнішою прикметою векселя є його сила урухомити кредит, звичайним жированням векселя. Тим він набирає господарської вартости тому, що виробницький і торговельний світ, який є у постійному русі, зискує на тяглости й елястичности, бо має можність за посередництвом векселя дістати

й уділити кредит. Одначе ця прикмета є благодайна лише у промислі (менше) й торговлі (більше), де істотною прикметою є рух; але ніколи в хліборобстві, в якому переважає рахунок на довшу добу і ділають дуже негнучкі фактори. Тому векселю у хліборобстві — явище тимчасове, не природне, бо він тут не на своєму місці із поворотом нормального господарського руху мусить область хліборобську залишити. Хліборобство вимагає від кредиту довгого часу й рат, а їх може дати лише довжний скрипт. Цего діждемося аж тоді, коли господарський орґанізм позбудеться горячковости й наглих затичок, збільшиться правна безпека й віра в її тривалість і, коли кредитова кооперація не буде триматися кредитами, лише вкладками.

Треба переконати село, що основувані густо по селах кредитові кооперативи повинні бути у першій мірі збірними станицями грошевих засобів, яких частина лишалась би на селі, на покриття запотребування місцевих творчих чинників, а решта передавалась би до використання кредитовій надбудові у центрі. Центральна кредитова установа тоді мала би можність до певної міри реґулювати потребу кредиту в цілому краю і анґажуватися в кооперації промисловій і споживчій.

Актива: Сума уділених позичок (1,123,713·57) розділяється на 150 (кругло) кредитових кооператив, членів Ц. Б. Не вистарчить капітали зібрати, треба їх ще продуктивно й безпечно вмістити, то значить, вишукати такого довжника, який викаже настільки ініціятиви й енергії, що ужиє їх з хісном для себе, а при тім матиме охоту платити умовлені відсотки й остаточно повернути позичений капітал без інтервенції суду. Підшукати добре (рентовне) уміщення капіталів — при позірній легкости — є безсумніву найважніший обовязок ведення, що часто справляє йому найбільше турботи.

Уділений кооперативам кредит виявляє тенденцію бути постійним, лише з тяжким трудом переносить зміну й рух і радше збільшується ніж меншає. Мийські (повітові) кооперативи вимагають від Ц. Б. кредиту, а потім містять його переважно на села. Не думаю, що позичкова політика має брати на увагу переважно села, бо нам залежить на рівномірному матеріяльному піднесенні усіх слоїв населення села й міста. Того другого навіть більше, бо воно у нас сильно занедбане, дуже збідніле і в боротьбі за екзистенцію з чужим, сильнішим елєментом, потребує масової піддержки. Грошеві засоби, зібрані у місті, мусять в ньому й лишитися. Не можемо — з огляду на будуччину українських міст — використовувати сил міста на заспокоєння грошевих вимог села, які вже тепер виросли до неймовірних розмірів. Не може нам залежати на задержанні виключно хліборобського характеру нашого народу, бо змагаємо до створення національної повноти, від котрої залежить наше господарське, а потім й инше усамостійнення, в якому міста гратимуть безмірно більшу ролю ніж села.

Відсоткова міра, вимагана Ц. Банком при есконті векслів, була 10,5%. Плачені відсотки модифікують у значній мірі господарську вартість кредиту, обнижують підприємчивість господарських чинників або роблять її й зовсім неможливою. У кожному випадку сильно утруднюють виробницький і вимінний рух, бо вставляють у калькуляцію дуже поважну позицію.

Розглядаючись по мізерному господарському стані держави, у якій жиємо, й беручи на увагу наші кольосальні запотребування у ріжного рода інвестиціях, що триватимуть ще добрих кілька десятків літ, не віримо у скоре обниження відсоткової міри. Мабуть ще довго вона стоятиме на теперішньому рівні, а коли би опісля й падала, то хіба дуже поволі й незначно. Порівнюючи дісконтову міру емісійних банків ріжних держав (Америка 5%, Польща 8%), яка результує просто з ріжниць капіталової сили народів — треба думати, що ці ріжниці удержаться ще дуже довго, бо міґрація капіталів значно утруднена тому, що держави капіталово сильні виявляють дуже мало охоти анґажувати свої сили у відбудові національного господарства держав капіталово бідних. А коли й анґажуються, то тільки за значні користи й солідні ґарантії. Висновок з того такий, що в країні високого запотребування капіталів, при малій його посторонній подачі — відсоткова міра удержиться ще дуже довго на високому числі. Хто цему не вірить, хай порівняє розбіжність між реґляментованою через державу відсотковою мірою із дійсно в краю біжучою, а переконається, що з одної сторони кожна насильна реґляментація є безуспішна, і з другої, що дійсно біжуча відсоткова міра не виявляє знишкової тенденції.

Недвижимости виказані у позиції доволі солідній (271,751·27) і — як побачимо далі — вони той рішили зисковність білянсу взагалі.

Льокації (169,741·65) подані у загальній квоті, яка нам одначе нічого не говорить про те, які це льокації: папери дивідендові чи процентові, у якій висоті, який курс брано за основу при обчислюванні її вартости і т. д. Чим точніший і подрібніший білянс (а того мусимо від централі вимагати!), тим більше світла можна

кинути на процес й висліди її господарювання і тим блище вона стає до суспільности, бо білянсова подрібність дає можність прилюдної контролі, що може вийти установі лише на добро.

Рахунок зисків і страт.

У зисках є лише дві позиції: відсотків 50,356·68 і завідування недвижимостями 30,242·61. Рах. зисків і страт дуже одноманітний, бо напроти двох позицій зискових є дві позиції стратові. Нас дивує загальність контування Ц. Банку, недостаток ріжнородности зискових, а ще більше стратових позицій і врешті аж надто скромний вислід господарення, за час одного року. Отже по черзі. Відсотки дали квоту, хоч поважну, але не вистарчаючу на покриття коштів завідування. А кредитова централя, якої чинности є законом обмежені, через що вона позбавлена можности заробляти виконуванням усіх других банкових операцій і здана лише на область кредитову — мусить заробити на відсотках так багато, щоби ними оплатити всі видатки, а якщо цего зробити не в силі, то лишається конечність достроїти видатки до можливостей, які дає рахунок відсотків. Тому мірою для адміністраційних видатків Ц. Банку може бути лише рахунок відсотків. Недвижимости принесли зол. 30,242 61, то є 11·13%, що треба назвати явищем виїмково корисним тим більше, що цей відсоток поданий нетто; загально недвижимости так багато не приносять.

Адміністраційні видатки (72,612·02) без сумніву дуже високі, бо становлять 90·09% зисків взагалі і лягли важким тягарем на господарство установи та безпосередньо завиняють з одної сторони зглядну доріжню кредиту для союзних кооператив, а з другої мінімальний зисковий вислід зол. 6,882·47, то є точно 3·2147% власних засобів централі. Коли би з виказаної надвишки (зиску) мусів бути опроцентований запасний фонд зі спеціяльною резервою дісконтовою мірою емісійного банку (8%), то потрібна на це квота зол. 10,804·03 забрала би в цілости зиск та ще бракувало би зол. 3921·76, а уділовий капітал лишився вже без опроцентування. Але далі: На опроцентування уділового капіталу біжучою 10% (дивідендовою) мірою треба би зол. 7903·33, що разом з бракуючими зол. 3721·76 дає квоту зол. 11,825.09 і вона є рахунковим показчиком наскільки кредитова кооперативна централя не рентується.

Це є правильний рахунок рентовности, опертий на скромних, але справедливих, вимогах розумного господарення, прийнятий майже всюди в грошевих установах і тому нема причини робити Центробанк виїмком. Отверто: маємо до діла з установою, яка хоч є незвичайно потрібна і, не так вже зовсім зле вивінувана, але має одну важну хибу: за дорого коштує. Розуміємо, що кредитова централя не має зискових цілей, бо вона покликана до сповнення точно означеної господарсько-суспільної служби, але не може бути для кооперативної суспільности байдужним, кілько така служба коштує.

Робимо прилюдний заміт, беремо на себе всі його консеквенції, а з окрема — на домаганя — можемо основно доказати, що так, як є — не мусіло би бути.

Є дві можливости зарадити лихові:

1) поширити базу оборотових засобів централі, що при відповідній вкладовій політиці було би бодай до деякої міри можливе, або

2) рішучо перевести зниження коштів завідування на квоту абсолютно конечну для правильного ведення установи. Це є бажане ще й зогляду на високу есконтову міру, яку централя числить кооперативам. Сама платить: вкладачам 6—8% (найвище), від ресконту 8%, а від кооператив вимагає 10½%, крім того, ще зворот адміністр. видатків; при прольонґатах позички стягає ще процентово уділ, який до кінця господарського року є позбавлений права на дивіденду. Отже вимоги Ц. Б. до кооператив досить значні, тоді коли ці останні можуть по закону вимагати від своїх членів-довжників чистих 12%. В той спосіб централя дістає за посередництво 2½% (крім других користей), а кооперативи 1½% (крім других користей); разом посередники забирають 4%, що вже дещо переходить міру скромности і робить кредит для широких мас доволі дорогим.

Від вкладача й емісійного банку до довжника веде дорога через двох посередників, через що 8%-кова міра підноситься на 12%, крім других тягарів.

Хоч для української кооперації з вичислених можливостей зарада лихові найбільше бажана була би перша, одначе тому, що вона натраплятиме на значні труднощі, яких основа виложена при оцінці нашої щадничої спроможности, то друга — являється більше реальною.

Постараюся назначити межі рентовности, опираючися на поодиноких позиціях білянсу, з поминенням хіба менших квот, які вплинули би на вислід числення у не-

високій мірі. Стосувана метода є уживана загально в грошевих установах під назвою банкової калькуляції, до якої належить ще обчислення коштів поодинокої орудки, але це можливе лише в тому разі, коли: 1) рахунок страт і зисків дуже подрібний і 2) була ведена банкова статистика.

Отже:

Від вкладів з банковим кредитом на загальну квоту 1,330,543 — треба заплатити при 7% від вкладів, 8% від кредиту	зол.	95,005·—
Опроцентування власного майна централі 8-ми% мірою вимагає	зол.	17,126·—
Пасивний рахунок ріжних 38,869·— (хоч не знаємо, що там міститься)	зол.	3,109·—
Разом на опроцентування своїх і чужих капіталів треба	зол.	**115,240·—**
На то доходи централі такі:		
Процент від позичок зол. 1,123,713 — 10½%	зол.	117,989·—
Процент в д льокацій зол. 169,741·— 12(?)%	зол.	20,368·—
Недвижимости приносять	зол.	30,242·—
Разом доходів	зол.	168,599 —
Надвишка доходів над видатками	зол.	53,359·—
Кошти завідування	зол	72,612·—
Решта до покриття	зол.	19,253·—

Це грубе обчислення свідчить, що 10½% міра не вистарчає на оплачення біжучих видатків; значить, що рахунок відсотків разом з льокаціями й недвижимостями не покривають коштів завідування. Але на рах. відсотків є скумульовані певно инші доходи, як провізія і курсовий зиск, чого — на жаль — з білянсу не видно, хоч це незвичайно важне, бо ці инші доходи ратують положення (очевидно без опроцентування власного майна).

В кожному разі констатуємо ненормальність.

Ще добре, що недвижимости не потребують відписів, бо наслідком ґрунтової ренти, що постійно росте, їх вартість не обнижується, а більшає.

Инакше на амортизацію недвижимостей треба би якоїсь квоти, через що вислід господарення був би ще скромніший.

Коли дивитися на надвишку (зиск) з національно-господарського становища, то значить, як на решту, що остається після опроцентування власного майна і потручення амортизаційних квот — то Ц. Банк не має надвишки взагалі. Є лише надвишка в білянсовому розумінні і то, як бачимо, зовсім мінімальна.

Знаємо, що з него призначено, крім законної дотації запасного фонду, 10%-ву дивіденду від уділів, які централя мала до розпорядимости повний господарський рік. Це поступування, хоч зрозуміле, але неточне, бо ґріш даний централі в р 1927 повнив свою службу на рівні з вкладом і тому не мусів би бути порівнюючи з ним упосліджений. Теоретично так мусимо числити і не наша в тому вина, що рентовність Ц. Банку такого числення не видержує.

Ризико Ц. Банку таке:

35% довжників	на квоту	зол.	393.292·—
2% недвижимостей	»	»	5.435·—
35% льокацій	»	»	59.409·—
Разом			458.136·—

що поглочує в цілости власне майно централі і ще квотою зол. 244.057·— звалюється на чужий капітал.

Розложення ризика доволі нездорове тому, що Ц. Банк — як кооперативна установа — має порівнюючи зовсім малий власний оборотовий капітал. Нема тут міліонової позиції капіталу, так як у акційної спілки і нема правильного відношення між своїм і чужим капіталом, а тому й ризико спірається високою квотою на чужий капітал. До того ще активні вальори Ц. Банку уміщені переважно в довжниках і льокаціях, які криють у собі високий відсоток ризика (35%).

Між иншими це також поважний аргумент на те, що централя кредитової кооперації повинна бути акціонувана в руках кооперації.

Ані ліквідність Ц. Банку не представляється краще тому, що висока позиція довжників є мало ліквідна (10%). Значно більше ліквідности мають льокації, лише не знаємо, що це за льокації, бо коли там є багато цінних паперів, які мають курс, то вони ліквідні на 75%. Недвижимости не ліквідні зовсім. Беручи за основу подані відсотки числимо, що сума ліквідности активів є 267,703, що в порівнанні зі сумою зараз платних пасивів дає неповних 20% ліквідности. А це далеко до бажаного.

Врешті — маємо перед собою лише білянс провізоричний, тобто білянс з нерозділеним зиском, а треба нам ще білянсу дефінітивного, в якому позиції

зиску вже не було би. Центральні установи мусять призвичаюватися подавати одночасно два білянси: провізоричний і дефінітивний, бо хоч про розділення зиску рішають Загальні Збори, то це право буває більше формальне, а тому виготовленню дефінітивного білянсу не стоїть нічого на перешкоді. *Інж. Ілярій Ольховий.*

Проблєми кооперативної організації і практики.

Робітнича мясарня в Празі.

(Закінчення).

Сучасний стан т-ва характеризує його останній білянс за 1926 р.

Актива	Кр.	%	Пасива	Кр.	%
Готівка	202.985	19,0	Паєвий капіт. . .	227.000	21,6
Залоги	3.590	0,3	Резер. » .	91.021	8,6
Цінні папери . .	91.918	8,6	Допомог. фонд . .	24.876	2,4
Довжники . . .	41.962	3,8	Позики	644.046	60,9
Запаси (товар) . .	150.452	14,2	Інші пасиви . .	16.379	1,6
Інвентар	75.416	7,7	Чистий зиск . . .	52.393	4,9
Нерухомости . . .	490.392	46,4			
	1,056.715	100		1,056.715	100

Більш половини пасивів складають позики. Тут є гіпотечна позика Všedružbanky — 442.000, беззідсоткова позика міністерства соціяльного опікування 200.000 і членські ощадности 2.000. Сума членських ощадностей, пересічно 67 кч. на одного члена, дуже мізерна, в 10 разів менша від пересічної на одного члена всієї прод. кооперації (637 кч.). Власний капітал 32,6%, чужий 62,6%. Відношення дуже сприятливе. Пасива т-ва в кращому стані, як у загалу прод. т-в.

Основний капітал активів 63%, оборотовий 37%. Слід звернути увагу, що т-во держить за велику готівку в касі. Для щоденних виплат потрібно 30.000, що вистарчилоби на купівлю сировини (пересічно 20.000 денно) та на инші видатки. Решту потреба-б держати в банку або покривати позики.

Запаси сировини, продуктів і товарів пораховані разом по закупній ціні. Запасу вистарчилоби на суму 50.000; з таким запасом обходилося т-во в 1922 р. при 7 міліонах обороту. Збільшення запасу раціональне лиш тоді, коли предбачується зріст цін на сировину. Структура активів загалу продукційних т-в инша. Вони держать менше готівки в касі, а більше вкладів на біжучих рахунках. Інвентар, запаси краму й товаровий кредит грають більшу ролю; нерухомостей менше.

В сучасний мент білянс т-ва можна визнати ліквідним, бо не має він негайно-платних пасивів, які не малиби покриття.

Кількість працюючих у підприємстві доходила до 52 у 1909 р. і падала до 9 у 1919 р. Тепер працює 29 осіб, з них службовиків 14 (1 директор, 1 бухгальтер, 12 у крамниці), робітників 15 (13 при виробництві, 1 експедитор, 1 шофер). Відношення службовців до робітників з 45,5% у

1917 р. піднялося до 93,3% у 1927 р. Пересічна працюючих у прод. кооперації 29 осіб на 1 т-во (у 1925 р.).

Службовці. Бухгальтер веде самостійно всі бухгальтерські книги, а крім того касову книгу; виконує канцелярські обовязки а деколи допомагає в експедиції, пишучи рахунки. Широкого листування т-во не веде. Листи не реєструються. Основна платня бухгальтера (жіноча сила) 1500 кч. місячно — з харчами буде 1800 кч.

Завідуючий крамницею (старий член) одержує крім основної платні (400 кч. тижнево) ще 5% з місячного чистого зиску крамниці; з додатками це виходить ок. 2200 місячно. Решта службовців крамниці (8 жінок і 3 чоловіки) одержують з харчами від 650 до 1860 кч. місячно в залежности від кваліфікації; пересічно 980 кч. Пересічна платня всіх службовців 1348 кч.

Учеників т-во не приймає, хоч булоб доцільно приймати їх до 10% всіх працюючих.

Оплата праці службовців у спож. т-ві »Poštovni Nakupna« менша, 400 — 2100, пересічно 1077 місячно.

Робітники і зарібна платня. На 15 робітників є лише 6 членів т-ва, на 14 службовців — лише 2 члени. Отже у т-ві працює 21 нечленів. Цим порушує воно основну ознаку кооперативної продукційної артілі, яка повинна брати до праці лише своїх членів. Праця нанятих допускається лише до 1/10 праці членів. Членів у т-ві 31, працюючих 29, отже майже всі моглиби знайти тут працю. Та між членами є вже самостійні приватні підприємці або робітники вищої кваліфікації, які працюють у приватно-капіталістичних підприємствах; є й робітники инших професій (пекарі). Отже вони або не можуть, або не бажають працювати у підприємстві. Це організаційна хиба з самого заснування т-ва, що таких осіб приймали в члени. Т-во моглоби й повинно приняти в члени цих 21, які фактично працюють, та від цього воно відмовляється. Цим воно грубо порушує кооперативні принципи і виявляє тенденцію до виродження.

Зарібна платня з дорахуванням харчів (по 300 кч. місячно) хитається між 277—570 або пересічно 406 кч. тижнево. Місячно це дає 1188—2300 або пересічно 1840 кч. Ріжниці між оплатою праці членів і не членів не помічається.

Основна зарібна платня т-ва на 20% вища від платні у приватно-капіталістичних підприємствах, яка встановлюється колективним договором. Вона перевищує й норми оплати »Робітничих пекарень« у Празі (280 —370 кч. тижнево).

Умови праці всіх працюючих дуже добрі і кращі чим у капіталістичних підприємствах.

Гігієнічні умови праці у канцелярії і крамниці добрі. У фабриці, поминувши особливости мясного промислу, гірші. Забудування, поставлені перед війною, не відповідають всім умовам модерної гігієни. Не має умивальні, чи купальні, яка у мясній промисловости дуже потрібна.

Соціяльна політика. Відпустки працюючим даються відповідно до кількости років праці у підприємстві, від 1—5 років—7 днів, 6—10 р. — 14 дн., 11—15 р. —21 дн. понад 15 р.—1 місяць.

Всі працюючі обезпечені у Касі Хорих та в Допомоговому Фонді Центр. Союза. Крім того службовці обезпечені у Загальному Пенсійному Фонді.

За прикладом »Робітничих Пекарень« закладено власний допомоговий фонд, який зріс до 24.876 кч., але з нього ще виплат не було.

Закуп сировини. Живу худобу або мясо закуповує т-во у центральній різниці-торговиці (Praha-Holešovice — ústřední jatky). Організація

різниці й умови пражського мясного ринку — це окрема тема, яку я думаю опрацювати у майбутньому. В часі війни, не маючи змоги одержувати сировину, т-во мусіло заключити умову з сільсько-госп. товариством для збуту худоби*). Виробляючи першої якости продукти, т-во закуповує найкращу сировину (мясо, булки і ин.) — і платить переважно максимальні ціни. Булки й хліб для виробництва і для крамниці купує т-во у »Робітничих Пекарнях«, які дають кращий товар, чим капіталістичні пекарні.

Виробництво. Інвентар необхідний при виробництві й продажу амортизується переважно на 20% річно з білянсової суми (у 5 роках 15%, 3 по 10%). Статутарних 3% ніколи не було, тому вартоби змінити статут з 3 на 20%. Будинок аморитизується що року на 2%. Амортизацію можна визнати вдоволяючою, хоч з інвентару можнаби списувати й 30%, як це робить загал прод. товариств.

Процес виробництва йде таким чином. Привезене автом мясо, важиться, а пізніше робітники носять його на склади у льох (пивницю). Тут його приготовляють для продажу у сирому вигляді, солять на запас і приготовляють для переробки. Переробка відбувається у ковбасній робітні, а звідси продукти йдуть до вудірні (димарні). Готові продукти передають в експедиційну кімнату.

Експедитор приймає замовлення і видає вироби до крамниць та приватним мясникам. Експедиція получена з канцелярією і крамницею місцевим телєфоном. Функції робітників не розділені строго. Експедитор і різницькі робітники зі складу часто помагають при виробництві.

З ріжнородних мясних виробів т-во виробляє 33 роди першої якости. Про вироби можна би говорити детальніше з товарознавчого боку та це спеціяльне завдання.

Калькуляція поодиноких продуктів ведеться лише спорадично для податкового уряду. На цю хибу звертав увагу союзний ревізор ще 1914 р. та вона й досі не виправлена. Поодинокі складники продукту обраховуються по ціні і до загальної суми дораховується 20% виробничих видатків. Вираховується ціна виробнича й ціна гуртового продажу.

Коли зробити кінцеву ґенеральну калькуляцію на підставі даних 1926 р., то одержимо:

Складники	у тис. кр.	%
Сировина	5.828	85,47
Платня	579	8,49
Транспорт . . .	47	0,69
Амортизація . . .	30	0,44
Адм. видатки . .	64	0,94
Відсотки	12	0,17
Елєктрика . . .	78	1,14
Наєм пом. . . .	13	0,19
Ремонт	30	0,44
Податки	35	0,51
Асекурація . . .	51	0,75
Чистий зиск . . .	52	0,76
Разом . .	6.819	100

Всі инші видатки поза платнею виносять 5,28% продажної ціни. Всі видатки з чистим зиском 14,53% продажної або 16,6% покупної ціни. Це загально. Фактично на різницькі продукти нараховується 10%, а на ковбасні (вуджені) 20% з ціни сировини. Відсоток цей не високий, коли взяти на увагу, що т-во продає само частину в роздріб.

Збут. Головну масу виробів т-во продає через власну головну крамницю і дві наняті, а тільки небогато приватним мясникам по гуртових цінах. З початку, у головній крамниці не було контролі й порядку і це рівнож спричинилося до страти у т-ві. Пізніше заведено контрольні каси. Тепер є їх 4.

*) „Zemska" — zemedelské podniky pro zpeneženi a zužitkováni dobytka v Praze.

Крім того є 4 автоматичні каси й 1 електрична вага »Toledo«. Остання коштувала 12.513 кч., але практична, бо відразу показує вагу й ціну покладеного кусня. Гроші за крам приймають дві панночки. Найбільший рух у крамниці буває вечером о 6 годині. Я був свідком, коли одного дня у крамниці було на протязі $^1/_2$ години стало ок. 20 осіб. Одні входили, другі виходили. На другий день було 50 осіб. В той час в одній сусідній великій крамниці було 6 осіб, у 3-ох менших по 2 особи.

Під час такого натовпу бувають свідомі чи несвідомі зловживання зі сторони покупців. Деякі, одержавши товар і квиток контрольної каси, не платять готівки в касу. Панночки не можуть слідкувати за цим, бо й коло них натовп. За половину серпня таких недоплат було на 215 кч. отже 14 кч. денно.

Колись т-во висилало крам споживчим кооперативам на провінцію та вивозило шинку до Австрії, Угорщини й Італії. Тепер обмежилося лише пражським ринком і не старається о поширення збуту, хоч має на це обєктивні можливости. Товар продає по цінах вище середніх.

Культурно-просвітня діяльність обмежується лише передплатою для членів »Prava Lidu« та 10 прим. »Družstevnika«.

Загальні висновки. Статут т-ва має певні організаційні хиби. Керуючі органи й працюючі відповідають своїому завданню й одержують за свою працю солідну оплату. З фінансового, адміністраційного, технічного і торговельного боку підприємство розвивається дуже добре. Книговедення та деякі инші справи потребують реформації та удосконалення.

При розгляді організації й діяльности т-ва насувається питання, чи є воно фактично кооперативним. Через неоправдану замкнутість т-во порушує основну ознаку добровільности вступу членів. Через те не можна визнати це т-во чисто-кооперативним. Це фальшива кооператива, яка вироджується, але затримала ще більше ознак кооперативного чим капіталістичного т-ва. Майбутність покаже чи піде воно кооперативним чи капіталістичним шляхом.

Для нас добрі сторони цього т-ва можуть служити прикладом й заохотою для розвитку мясного господарства. Кооперативні мясарні на Україні можуть розвиватися у формі підприємств споживчих союзів або спілок для збуту худоби. Не виключені й продукційні т-ва робітників чи ремісників (мясників), як вище описано.

Іван Прокопів
абс. Укр. Госп. Академії.

Господарська хроніка.

Конюнктура. Джерелом богацтва народів і держав, як відомо є праця; на Сході в першій мірі праця хлібороба. Осінь, це пора підрахунку овочів тієї праці, головний сезон фінансових операцій сільського населення, зокремаж плачення податків і довгів. Тим дивнішим отже видається цей стан фінансового напруження, який треває вже від ряду місяців і не показує надії на поправу.

А причини надіятися деякого полегшення ситуації булиб, бо збір хліба, картопель і инших корнеплодів виявився кращим, як предсказували. Офіційна „Konjunktura gospodarcza“ ч. 3. подає на підставі інформацій зібраних Гол. Статист. Урядом, що загальний збір хлібних збіж цього року вищий приблизно на 5,46% від торічного і кваліфікується, як трохи вищий середньої міри. Притім явище це не є спеціяльні-

стю Сходу Европи; те саме сконстатовано майже по всій північній півкулі, хоч предсказання на підставі метеорольогічних даних були навіть дуже злі. Невідомо тільки, чи знову ці нові, оптимістичні інформації про вислід зборів не є в значній мірі підшіптувані тими, кому бажано, щоб ціни нагально падали — збіжевими спекулянтами.

Безсумнівний недорід досягає цього року пашні ростини, луки і пасовиска а то наслідком холодів і суші. Перший збір трав був нищий майже о 20% від торішнього, а конюшини навіть о 40%. Другої косовиці у більшости навіть взагалі не робили. Брак сіна і соломи поважно загрожує годівлю худоби, отже не дивниця, що вже тепер відчувається помітна звишка цін молока і масла та знишка цін худоби і коний, які бідніше селянство випродує.

В звязку з цим положенням стоять деякі надзвичайні заходи уряду з метою припинити спекуляцію. Це є ряд мит від вивозу деяких с. г. продуктів: сіна (15 зл. від 100 кґ), вівса (10 зл. від 100 кґ), отрубів (висівків), макухів (10 зл. від 100 кґ); боротьбу з нерегульованим вивозом с. г. продуктів має повести заснований недавно під урядовим патронатом Синдикат експортерів свиний, який увійшов вже в порозуміння з центральними господарськими товариствами (польськими).

Загальна сезонова знишка цін збіжжа треває далі і наносить величезні шкоди сільскому населенню тому, що ціни промислових продуктів одночасно не підлягли ніяким змінам, а навпаки йдуть в гору. І так напр. вже подорожів основний топливий матеріял — вугіль (в наслідок подорожіння залізничої тарифи), а від 1. листопада підскочила ціна потасової соли на 10%. В обох випадках, як бачимо, підвишка цін йде в користь державного скарбу, як монополіста залізниць і копалень в Калуші, являючись т. ч. закритою формою оподаткування.

Брак капіталів не устає далі і приводить уже до катастроф (банкрутство найбільшої у Львові будівельної фірми на кругло 2 міліона зол.). Якийсь час, з звязку з поїздкою амер. дорадника п. Девея у Москву, настрій був навіть мелянхолійний, що мало навіть свій відгомін в політиці, у формі злагіднення тону уряду відносно сойму. В кожному разі уряд задумує заповнити державну касу шляхом наложення нових податків, які малиб лягти головно на бідніше населення (податок ґрунтовий і маєтковий; як відомо, данину маєткову досі заплатило в цілости тільки селянство).

Курс доляра. В жовтні і в початку листопада доляр коштував в середньому по старому 8·90 золотих. Зниження наступило в останніх днях першої і в другій половині листопада до 8·88 золотих в середньому і доходило до 8·86 золотих.

Ситуація на грошевому ринкові по однозгідних донесеннях всіх відділів Банку Господарства Краєвого стало і де далі погіршується. Хронічна недостача готових капіталів спричинила нечуване підвищення процентової стопи. За дисконто першорядного векслевого матеріялу (з дуже добрими підписами) жадають 20—30% річних, а другорядний векслевий матеріял дисконтується на 36—48%.

У Львові процентова стопа приватних векслевих позичок доходить рівнож до 36% річних. Найнищий відсоток був в Бялій, зіступаючи до 24%; гірший матеріял зовсім не приймався до дисконту. В инших містах відсоток досягав 36—48% а на селі навіть переходив 60%. Запотребування готівки всюди є величезне.

Чому брак готівки? Нарікання на брак готівки не устають в цілій Польщі. Особливо нарікають фірми промислові і будівельні, що державні банки (Банк Господарства Кр. і другі) припинили видачу кредитів навіть вже ухвалених, через що мусить станути праця в їх підприємствах. Як відомо, польський уряд не оголошує своїх грошевих звітів і ціла справа не була б виясненою, якби не звідомлення американського »дорадника« Польщі Девея, що має обовязок стежити за тим, як Польща видаткує гроші з уділеної їй перед роком »стабілізаційної позички«. Отже зі звідомлення п. Девея довідуємося, що частина позички, в сумі 549·3 міл. зл., що було дозволено вжити на кредитування, вже в третім кварталі 1928 р. була на вичерпаню; з неї по день 30. вересня ц. р. витрачено уже 362·7 міл. зл. (»З цеї знову суми пішло на промислові і рільничі кредити всього 113·7 міл. зл.; куди ділася рещта звіт не подає«).

Отже не дивниця, що в краю грошева тіснота, бо американські доляри вже на вичерпанню. Уряд глядає нової позички.

Гуртові ціни на головні збіжжа на визначніших польських і світових ринках (біржах) в часі між 15. X. і 10. XI. б. р. в долярах за квінтал (q):

	Пшениця:				Жито:			
	1927		1928		1927		1928	
	31 X.-5 XI.	7-12 XI.	15-20 X.	5-10 XI.	31 X-5 XI.	7-12 XI.	15-20 X.	7-12 XI.
Варшава	5·53	5·54	5·00	5·33	4·49	4·58	4·06	4·13
Познань	5·.5	5·25	4·47	4·75	4·33	4·33	3·89	3·80
Берлін	5·79	5·76	5·12	5·04	5·61	5·66	4·99	4·82
Ліверпуль	5·51	5·52	5·10	—	—	—	—	—
Новий Йорк	5·18	5·23	4·78	4·77	4·41	4·66	4·52	4·49
Чікаґо	4·64	4·70	4·32	4·12	4·09	4·09	4·14	4·23.
	Ячмінь:				Овес:			
Варшава	4·66	4.72	4·10	4·13	4·27	4·14	4·03	4·10
Познань	4·66	4·65	4·06	4·10	3·84	3·80	3·64	3·76
Берлін	5·79	3·78	5·74	5·69	4·87	4·85	4.89	4·86
Ліверпуль	—	—	—	—	4·64	4·71	4·27	—
Чікаґо	—	—	—	—	3·58	3·61	4·45	4·56.
Новий Йорк	—	—	—	—	—	—	—	—

Довоєнні ціни (1913 р.) та середні ціни наведених чотирох родів збіжжа за 1927. рік були подані нами в ч. 5 »Кооп. Республики« на ст. 243.

На світових ринках спостерігається на загал та сама звишкова тенденція, що правда, трохи ослаблена в темпі в порівнанні до літніх місяців. Треба одначе одмітити, що з половини листопада позначилося дуже легке зниження цін відносно жовтня на всі роди збіжжа, в межах від 1 до 6 центів Одначе закордонні ціни стоять на високому рівні, ще богато вищім, як у вересні ц. р. Тільки ціни на овес продовжують і далі ступати в гору. Заспокоюючe поділав на біржеві чинники дуже задовольняючий стан врожаїв на европейському континенті і особливо на північно-американському, де збори пшениці дали надсподівані результати і що до кількости і що до якости. Европейські ринки оперують збіжжам заокеанським. В Австралії і Арґентині врожай був середній, але високої якости. Настрій на біржах бадьорий з виразним стремлінням до задержання теперішнього стану цін на можливо довший час. Попит особливо на пшеницю є зростаючий на европейських ринках, на жито менший, бо його запотребування компенсується достаточним врожаєм в европейських країнах.

Зате в **Польщі** досі спостерігалося явище, що ціни на краєвих ринках стояли зовсім в повній суперечности до тої чи иншої тенденції в рухові цін за границею: коли за границею ціни підносилися, то в Польщі вони падали і навпаки. Ілюстрацією до цього була ситуація на польських ринках в жовтні і в попередніх місяцях (порівн. відповідні дані в »Кооп. Р-ці« за б. р.) Це є показчиком ненормальности відносин між польськими і закордонними ринками в наслідку несприятливої для Польщі внутрішньої і зовнішньої господар. конюнктури і залежности її від спекуляцій закордонних імпортерів.

Це викликало відомі засяґання держави в напрямі утруднення ввозу, що мало деякий успіх в листопаді, не знати лише оскільки тривалий. Найвиразнішим показчиком в цьому відношенні є пшениця, до котрої заходи держави передовсім відносяться. Ціна на пшеницю зробила в листопаді значний скок на цілих 30 ам. центів. Инші роди збіжжа піднеслися в слабшій степені. Тенденція неусталена. На ціну пшениці м. ин. вплинула заборона випікати білий хліб, що збільшило хвилевий спекуляційний попит на муку вищого сорта і причинилося до здорожіння пшениці з одного боку, а з другого — недостаточний врожай і усильний конюнктурний вивіз за кордон (гл. „Кооп. Р-ка“ ч. 10 — 11 б. р.).

Місцеві гуртові ціни, плачені продуцентам в Польщі та на західно-українських землях продовжують далі падати при чому падіння цін в Польщі відбувається швидше і є значніше ніж на українських землях. Ріжниця в цінах в польських воєвідствах, рівняючи до цін з попереднього місяця, виносить більше 3—4 злотих на одному квінталі, тоді як на українських землях ця ріжниця є відносно невелика, бо становить кілька чи кількадесять сотиків на одному квінталі, як то є на Поліссі й на Волині, або від 1—2 золотих на квінталі в Галичині. Подача була велика, але торговці хлібом навмисне не виявляли більшого зацікавлення і це впливає на зниження цін. Наведена таблиця подає стан місцевих гуртових цін (приблизних) в жовтні б. р. (за квінталь в золотих):

	Пшениця:	Жито:	Ячмінь:	Овес:	Картопля їдома:	Картопля промисл.:
Польща (середня ціна) X.1927	49·15	38·65	35·94	33·53	7·48	6·06
„ „ „ X.1928	43·76	34·38	31·96	31·94	7·91	6·46
Варшава . . . . . „ „	40·88	32·08	30·93	31·66	7·67	6·43
Познань . . . . . „ „	39·65	32·91	32·51	31·80	8·73	6·84
Полісся . . . . . „ „	46·03	35·00	32·87	34·09	7·51	6·31
Волинь . . . . . „ „	41·27	31·49	27·45	27·44	6·78	5·51
Львів . . . . . „ „	46·98	36·31	32·25	31·94	7·13	6·01
Станиславів . . . . „ „	46·15	36·23	31·77	30·98	7·66	6·03
Тернопіль . . . . . „ „	43·71	33·54	28·16	29·14	6·51	5.60.

Звіринні харчові продукти в місяці жовтні 1928 року коштували, як показує таблиця в злотих:

Воєвідства:	Свині: 1 кґ. ж. ваги	Молоко: 1 літр	Яйця: 10 шт.
Варшава . . .	1·94	0·29	1·89
Полісся . . .	1·93	0·35	1·33
Волинь	1·76	0·33	1·40
Львів	1·79	0·32	1·58
Станиславів . .	1·78	0·32	1·50
Тернопіль . .	1·79	0·31	1·56.

Порівнюючи з попередніми місяцями дорожнеча на продукти виживи всетаки зростає в Польщі, чого при всій тенденційности не має сміливости закрити й польська статистика. Фактичні ціни є значно вищі від тих, які подають кореспонденти пол. Головного Уряду Статистичного.

Рівнож є значна ріжниця між фактичними цінами на головні виживні артикули у великих містах і нотуваннями Головного Уряду Статистичного, який подає дані, котрі, як видно з нище наведеної таблиці, не всі відповідають дійсности.

Ціни на продукти виживи у великих містах в золотих в часі між 29. X. і 4. XI. 1928 року (Wiadomości Statystyczne):

Артикули:	Міра:	Варшава:	Познань:	Краків:	Львів:
Житній хліб	1 кґ.	0·55	0·52	0·52	0·53
Пшенична мука	„	0 94	0·96	0·90	0·88
Молоко	1 літр	0·52	0·44	0·50	0·47
Масло	1 кґ.	8·35	8·00	7·80	7·00
Яйця	1 шт.	0·26	0·26	0·25	0·20
Свинина (мясо)	1 кґ.	3.30	3·00	3·00	3·40
Солонина	„	3·50	3·40	3·60	3·65
Картопля	„	0·19	0.16	0·13	0·12.

Оскільки дані Пол. Статистичного Уряду не відзеркалюють дійсного стану, видно хоч би з того, що приміром у Львові протягом жовтня ціни на молоко не були нищі від 0·55 зол. за літр а яйце продавалося не нище 24 ґрошів за штуку і т. д. В листопаді ціни піднеслися ще вище.

Ціни на худобу в Польщі і за кордоном. Ситуація на польському ринкові слаба. Продавався матеріял малої вартости. Брак добре годованої худоби, що вплинуло на ослаблення попиту і знижку цін. Ціни живої ваги в середині листопада:

	Варшава в зл. за 1 кґ	Познань в зл. за 100 кґ
Воли	1·10—1 60	120—156
Ялівки й корови	—	90—184
Телята	1·80 - 2·45	116—160
Свині	2·00—2·45	150 - 216

На закордонних ринках: австрійським, чеським та анґлійським ціни живої і битої ваги знизилися. Знижка сезонова, особливо на ринку анґлійському, де ціни на польський бекон впали в початку місяця з 88—90 шіл. за найхудший бекон на 76—81, за худий з 78 - 89 шіл. на 75—80 шіл., за першорядний з 88—89 шіл. на 75—78 шіл.

В Чехословаччині подача збільшилася і довіз з Польщі зріс, але ціни понизилися з 8·60 - 10·20 корон на 8·00 —9·40 кор. за 1 кґ живої ваги.

Торговельний білянс (вивіз і довіз) Польщі. Довіз до Польщі в жовтні виносив 227·200 міліонів золотих, отже й далі виказує збільшення на 4·416 міл. золотих в порівнанні з вереснем. Вивіз дав суму 238·695 міл. зол. і збільшився аж на 31·532. У висліді торговельний білянс поправився, бо місячне відємне сальдо його зменшилося майже на 50% проти вересня і становить 38·505 міл. золотих.

За десять місяців (січень-жовтень) привезено було товарів на 2,862.583.000 зол., а вивезено на 2,043.704.000 зол. Відємне сальдо (перевага довозу над вивозом)=718.879.000 золотих. Спад на

цілих 50 тисяч міл. зол. Поліпшення відношення між вивозом і довозом в жовтні місяці вплинуло, як бачимо, додатно і на десятимісячний торговельний білянс Польщі. Правдоподібно, що цю поправу слід віднести на рахунок збільшення вивозу пшениці за кордон, при одночасній забороні її довозу. І т. чином поправа має суто сезоновий характер і хто знає, чи Польща не буде примушена довозити весною збіжжа з закордону, не зважаючи на примусове годування населення міст гіршим хлібом і помимо охоронних заходів в користь великих продуцентів і на шкоду консументів.

Важне порозуміння. Таке порозуміння сталося між організаціями польского рільництва, обох головних організацій рільництва і кулек рольнічих з одної сторони і синдикатом експортерів безріг з другої в справах співпраці.

В наслідку нарад представників обох організацій повстала »komisja porozumiewawcza«, до котрої увійшли представники обох сторін. Ця комісія займатиметься реґулюванням цін закупу безріг на краєвому ринкові, реґулюванням кількости вивозу за границю, доцільним розподілом районів закупу, переведенням систематичної контролі над цінами плаченими в краю та над калькуляцією експортових цін.

Порозуміння матиме значіння для вивозу безріг і збудило вже оправдані обави заграничних імпортерів. Порозуміння це перейшло по над нашими головами через те, що укр. Союз для збуту худоби безславно закінчив своє існування. Український продуцент попадає т. ч. під диктат і залежність польських рішаючих чинників.

Монополь на експорт свиний! В слід за заснуванням синдикату експортерів свиний приходить друга незмірної ваги подія: уряд рішив, як пише »Rolnik Ekonomista«, уділити цьому синдикатові монополь на вільний вивіз свиний без вивозового мита. Мито це буде встановлене у висоті 30 зл. від штуки. Фірма, що не буде членом синдикату, буде платити це мито. Таким чином уряд хоче примусити до входу в синдикат. Українці, не маючи своєї відповідної організації, таким чином булиб вилучені від можливости впливати на організацію вивозу одного з головних продуктів укр. села.

Утруднення довозу жита і пшениці. На вимогу рільничих організацій польських поміщиків уряд вводить нові два мита від довозних товарів, а саме:

по 15 зл. від 100 кґ пшениці і
по 11 зл. від 100 кґ жита.

Це заряджения виглядає дуже чудно в країні, що вивезла сама цеї осени пшениці за 59 міліонів зл. за кордон! Але ми вже в Польщі привикли до найбільших куріозів.

Хтоб думав, що нові мита будуть корисні селянству, той буде в блуді, бо пшениця, що вивозиться з Польщі, є майже виключно з дворів. Цікаво, що в Польщі досі не пробували покласти край спекулятивному вивозові пшениці в осени та зате утруднюють довіз кращого зерна на насіння із закордону.

Попит на фасолю! Цього року незародила фасоля у головних країнах її продукції — на Угорщині та в Югославії. Тому головна увага торговців звернена на Східну Галичину, головнож Покуття, де фасоля е важним предметом управи. Наші кооперативи і повітові союзи повинні припильнувати, щоби населення не випродувало свого продукту нище світової ціни, де вона підскочила на 50—100%. Чуючи нагоду до наживи, торговці фасолею (експортери) уже кинули клич обєднання експортерів фасолі під протекторатом державного Експортового Інституту. Щоб нам і в цій справі не спізнитись!

Обмеження будівельних кредитів. На останньому засіданні комісії для розбудови делеґат Банку Госп. Краєвого повідомив, що, на поручення міністра скарбу, надалі будуть узгляднені тільки в тому випадкові прохання про кредит, коли ходитиме про докінчення розпочатих будов та тих, що є на закінченні. На инші будови кредит не уділятиметься.

Нова залізнича тарифа на вугіль має бути в скорому часі заведена. Як відомо, вугіль з ріжних логовищ користає при перевозі на залізницях в Польщі ріжними менше й більше значними пільгами (гл, ч. 10-11. Кооп. Р-ки), зі стратою для залізниці. Заповіджена зміна тарифи викликала серед проєктів і голосів преси й такі, які хотіли задержати в основі вигоди вугляного транспорту, передбачуючи лише більші або менші поправки. Одначе, як доносить преса, буде принято проєкт з однородними перевозовими ставками. Тільки краківський вугіль задержить свої дотерішні вигоди при перевозі через Галичину в окрузі 400 кільометрів.

Проєктовані ставки будуть значно вищі від теперішніх. Підвищення буде степенуватися в залежности від віддалі перевозу: найвищі будуть ставки для

коротких дистанцій, зменшуючись на кожних 150 кільометрів. Підвишка вагатиметься між 20—25% до теперішніх цін. Безсумніву, вона причиниться до значнішого здорожіння вугілля, але очевидно ніяк не до збільшення й так мізерного споживання цього роду палива на зах.-українських землях за рахунок дровляного палива. — Рівночасно підвищується й експортова тарифа приблизно на 19% за віддаль 100 км. По думці компетентних кол ці міри не віщують добрих наслідків для зовнішньої торговлі Польщі, криючи в собі загрозу для її конкуренційної спроможности.

»Земельна реформа«, як титулує польська преса парцеляцію земель, що її провадять в Конґресівці і в Галичині земські уряди, а в заборі пруським — осадничий уряд, розвивається швидким темпом від половини 1926 р., коли був уведений в життя закон з 1925 р. про виконання тої реформи. Про рух парцеляцій говорять такі дані: в 1926 р. розпарцельовано 218.288 га, в 1927 р.— 238.985; за час від 1919 до початку 1928 р. розпарцельовано в цілій державі 1.408.993 га. Число тих, що набували парцеляційні дільниці, росло так: з 2.563 осіб в 1919 р. воно піднеслося в 1927 році до 64.376. Загальне число кольоністів-осадників, що набули ті дільниці за роки 1919-27 є 293.011 осіб, з чого 64,2% дрібні рільники.

Земельні уряди переводили також лучбу—комасацію—земель. Зкомасовано за 10 літ в 282 місцевостях 834.994 га, з чого в 1927 р. 265.369 га.

Меліораційні роботи від січня 1927 до червня 1928 року обняли більше як 370.000 га.

Вся ця акція польських урядів сильно субвенціонується і кредитується з державних джерел.

Умови американської позички для СРСР. Уряд СРСР. затягнув в американській фірмі General. Electric Comp. позичку, але на дуже тяжких умовах. Ці умови такі: Американська фірма зобовязується протягом пяти років доставити Рад. Союзові машин і уряджень для елєктрифікації на суму 6 міл. долярів річно. Загальна сума позички виносить 26 міл. дол. Ціни за достарчені товари, опріч зиску у висоті 25%, містять в собі 20% додатку на уморення евентуальних страт. За доданий товар платить Рад. уряд готівкою 15% від рахунку, за решту 85% уряд зобовязується платити 12% річно. Як заставу за ці 85% Совіти здепонували до одного з амер. банків відповідну кількість золота і плятини. Є чутка, що мають продати в тій цілі також образи Рембрандта і Леонарда да Вінчі.

Експорт бурякового насіння з України. Перед війною з України щорічно вивозилось за кордон бурякового насіння біля 1 міл. пудів.

За останні 2—3 роки Цукротрест (осідок в Москві!) вживав енергійних заходів, щоб відновити експорт бурякового насіння до Америки та Европи. Заходи дали вже певні наслідки.

Рік тому сортово-насінньовим управлінням Цукротресту було відряджено до Америки, Німеччини, Франції та Італії бурякове насіння для дослідження. Крім того сортово-насінньове управління організувало зразкові засіви українського бурякового насіння на плянтаторських землях в ріжних західноевропейськик країнах. Результати всіх досліджень говорять за те, що українське бурякове насіння краще від усіх европейських.

Московський Цукротрест склав нині угоди з видатними американськими, голяндськими, чехословацькими й італійськими фірмами на експорт українського бурякового насіння. Недавно почались переговори з відомою турецькою фірмою, що досі купувала бурякове насіння в Польщі та Німеччині, про продаж їй великої партії бурякового насіння.

Видобуток живого срібла. Почала функціонувати найбільша в Донбасі копальня ч. 7. живосрібної рудні **»Горлівка«**. Досвід роботи показав, що ця копальня проти инших містить живого срібла майже в 10 разів більше. За останніх 20 років видобуток копальні ч. 7. перевищує на 15% видобуток за весь місяць решти двох копалень рудні.

Виставка продукційних можливостей України. В Харкові відкрилася всеукраїнська виставка продукційних можливостей. Відкрито її при соціяльному музеї ім. Артема. Виставка має два відділи — відділ корисних копалин України й відділ природничий, що ілюструє природні умови для розвитку економіки України.

У відділі корисних копалин показано будівельні матеріяли України, переважно ґраніти й мармури, які досі були мало відомі й які здебільшого відкрито розшуками Філянського. У цьому-ж від-

ділі показано також поклади руд, які є на Україні — залізні, ртутні, поклади камяного вугілля, а також породи будівельного призначення — глина й пісковини. У цьому відділі є низка експонатів, що ілюструють ґрунти на Україні.

Природничий відділ показує три типи природніх зон України: лісову, степову й болотяно-водяну. Ці типи репрезентовано відповідними панорамами, які було складено за керовництвом проф. Коховського. У цьому-ж відділі показано методи й значіння охорони природи для розвитку народнього господарства. Цей же відділ у стислому вигляді ілюструє промислові здобутки й значіння окремих галузей сільського господарства, відповідно до окремих районів України. Є зразки рільництва, експонати скотарства, що пояснюють перетворення диких тварин на свійські, експонати рибальства, футра, які можна здобувати на Україні то-що.

Ца виставка буде функціонувати ввесь зимовий сезон. Якщо музеї одержать обіцяні їм приміщення, виставку буде поширено. Буде зорганізовано ще три нових відділи, а саме — відділ історії розвитку техніки, відділ енергетики (використання води, вітру) і відділ людини, як виробничої сили.

29,500.000 карб. на виробниче кредитування сільського господарства. Колегія Наркомземсправ визнала за потрібне видати протягом першого кварталу 29,500.000 карб. на виробниче кредитування українського сільського господарства. З цих коштів колєктивні господарства одержать 7.000.000 карб., а рад. господарства 3,500.000 карб.

6.000 тракторів. Економічна нарада ухвалила ввезти цього року на Україну ще 6 000 трактаторів, а також запасні частини до них. Насамперед ухвалено задовольнити потреби в тракторах степових округ. Щоб краще використовувати трактори, як тяглову силу, треба достарчити сільському господарству відповідні причепні машини, що досі привозять переважно з-за кордону і які коштують дуже дорого. Економічна нарада визнала за потрібне організувати виробництво таких машин у радянських заводах.

Київська птахівнича проф. школа. Окружна Інспектура Нар. Освіти з 20. листопада ц. р. відкриває птахівничу проф. школу, яка має підготовляти техніків птахівничої справи та дати середню загальну освіту. До школи приймається молодь 15, 16, 17 р. р., що закінчила труд. школу або має знання в обсязі 7-літки.

Відкриття кустарної школи. У Києві відкрито кустарну школу з відділами: текстильним, столярно-мебльовим та лозоплетіння. Її організовано за допомогою кооперативних організацій. Прийматимуть підлітків від 14 — 18 років з освітою за 4 групи труд школи.

Міжнародня господарська конференція в Празі, як виконавчий орґан женевської всесвітньої господарської конференції з 1927 р., радила в перших днях жовтня над можливістю практичного здійснювання резолюцій, принятих у Женеві. В празькій конференції брав офіційну участь Міжнародній Кооперативний Союз, представлений А. Пуассоном, Е. Люстіґом і Ферд. Ґраском. Ґастон Лєві представляв банковий відділ Міжнароднього Кооп. Союза. Привіт від М. К. Союза виголосив Е. Люстіґ, який сказав між иншим: »Резолюції женевської конференції були предметом обговорення в усіх кооперативних організаціях. На кооп. конґресі у Стокгольмі в серпні 1927. року підтверджено становище, яке заняли в Женеві представники Союза. З окрема питання про безпоседні зношення споживчих і сільг. господарських кооперат. організацій було трактоване з інтернаціонального становища, і вже сьогодня можна помітити ознаки успіхів в цій ділянці по ріжних країнах«.

Найважнішу резолюцію предложив на конференції д. Е. Пуассон. Резолюцію принято такого змісту:

1) про потребу негайного заключення інтернаціональних господарських порозумінь, якими окремі держави заключат договори на основі найбільшого взаїмного сприяття та довгоречинцевих торговельних умов на одностайних підставах. Митні тарифи можна підвищувати тільки за згодою других держав, що підпишуть таке порозуміння;

2) усі держави, що підпишуть таке порозуміння, мають постепенно знижувати свої митні ставки, щоб таким чином було можливим творення більших митних союзів;

3) нації повинні залишити всякі спроби добування одна над другою господарської і фінансової переваги.

В резолюції Г. Лєві, яка була принята одноголосно, підкреслюється, як

наймогутніший засіб забезпечення мира, розвиток споживчої, сільсько-господарської і кредитової кооперації. Споживча кооперація, виключаючи жадобу зиску, підкопує стремління, які врешті решт приводять до господарських конфліктів. Далі резолюція підкреслює вагу співпраці ріжних форм кооперації.

З життя української кооперації.

Мануфактура на сплати. Як в цілій Польщі, так і у нас останніми часами появилося безліч аґентів, що пропонують кооперативам на довгі сплати ратами матерії (мануфактуру) лодзького виробу. Стоїть це в звязку із загальною фінансовою крізою: лодзькі фабриканти, маючи маґазини переповнені, а немаючи готівки, примушені відпускати товар хоч на сплати у довших речинцях.

Чимало легковірних кооператив дається приманити тим кредитом для того, щоби набрати товару, не здаючи собі при тім справи із небезпеки, звязаної з цього рода торгівлею. Торгівля мануфактурою є одною з найбільш ризиковних галузів торгівлі взагалі, а це з причини постійних змін у моді взірців, красок і виконання. Тому є дуже небезпечно анґажуватися з тим товаром на довший час, тим більше, коли не знається, як буде далі з цінами. Окрім того треба памятати, що спеціяльно лодзькі вироби не є виробами першої якости; вони були давніше і є днесь призначені на експорт у східні краї.

Цих пару слів остороги слід піднести, бо надходять трівожні вістки, що деякі кооперативні установи, що навіть ніколи ще не торгували мануфактурою, набрали на кредит великі запаси цього товару. Наша кооперація мусить врешті обняти і торг мануфактурою, одначе треба до цієї справи підходити поволи і з великою обережністю.

Кампанія кооп. курсів розпочалася! Наші песимістичні замітки з приводу занепаду освітньо виховуючої акції, висловлені у попередньому числі Кооп. Респ-ки приходиться, на щастя, змягчити. А саме, можемо з приємністю занотувати три нові кооп.-освітні курси, які уже розпочалися (крім згаданих уже нами курсів Інспекторату РСУК на Волині і курсу в Сяноці) Є це: одномісячний кооп. курс у Берестю (заходом місцевого кооп. банку і освітніх установ); одномісячний курс у Стрию, заходом Повіт. Союза Кооп-ив та 3-місячний освітньо-кооперативний курс у Тернополі, заходом філії тов. Просвіта і Подільського Союза Кооп-ив. Після закінчення курсу у Стрию відбудеться заходом стрийського ПСК анальоґічний курс у Журавні.

Таким чином заходами рухливіших кооп. осередків справу потрохи рушено з місця. Одначе слід визнати, що справа кооп. виховання хромає у нас більше через дійсне переобтяження персоналу кооп. осередків, як із-за инших причин. Щоби цю преважну проблему вирішити раз на все, треба допомоги та плянового керовництва з центра. В звязку з цим в РСУК розважується плян організації від р. 1929 мандрівних кооп. курсів, які що-року пляново оброблятимуть окремі райони краю з допомогою місцевих лекторських сил.

Інавґурація 3-місячного освітньо-кооперативного курсу в Тернополі відбулася дня 4 грудня у гарній салі „Бесіди“, в присутности 40 слухачів, усього лекторського складу, представників місцевих освітніх та економічних установ та численно зібраної публики з кругів місцевого міщанства, інтеліґенції і робітництва. Урочисте зібрання відкрив голова філії Просвіти і разом з тим голова Надзірної Ради ПСК проф. Ів. Брикович, вітаючи курсантів і зібраних гостий. Вступні лекції виголосили: голова Т-ства „Просвіта“ сен. М. Галущинський і представник РСУК д-р К. Коберський. Після лекцій відбулося спільне фотоґрафування.

Тернопільський 3-місячний курс це перша у нас спроба організації зимових шкіл типу „народніх університетів“, себто загально-освітнього. Програма курсу обіймає 23 ріжних предметів, (кооперація, суспільні науки, с. господарство, природознавство, українознавство). З практичного обсягу звернути слід увагу на кооперативні предмети. При обширности програми навчання курс очевидно не зможе дати слухачам вповні вистарчаючої підготовки в цій ділянці; наймен-

ше одначе, що він повинен дати слухачам, то це: загальну уяву про суспільно-моральні завдання кооп. руху і вміння вести рахівництво сільської кооперативи.

Наука відбуватиметься методом дискусійним і поглядовим. Жива участь у праці курсів місцевого учительства, яке може похвалитися світлими одиницями, дає надію, що курс цей буде удатною пробою в ділянці народньо-університетській. Підготовка курсу тягнеться вже від майже року і виклади лекторів вже наперед приготовані та обдумані.

Наука на курсі безплатна; слухачі розмістилися на приватних кватирах по місті, що коштує кожного 60—70 зол. місячно.

Згадати треба, що філія Просвіти у Тернополі набула кіновий апарат і приступає в недовгому часі до висвітлювання освітньо-кооперативних фільмів як в місті так і по селах. Є це теж перший крок в цьому напрямі на західно-українських землях. Кіно стане теж на послугах осв.-кооп курсу.

— — — — — — — — — — — — —

Усім нововідкритим освітньо-кооп. курсам шлемо цею дорогою бажання найкращих успіхів.

Споживча кооперація на Вел. Україні в жовтні 1928 р.

Наведені тут дані за жовтень є характерним показчиком конюнктури для цілого осіннього сезону на Рад. Україні.

Обороти споживчої кооперації в жовтні в основному проходили за умов неослабленого, проти вересня, попиту на промислові товари, що їх бракувало і на сільському і на міському ринках. По де-яких районах розрив між попитом та пропозицією в жовтні поменшав через часткове поліпшення постачання пром. товарів. Але в переважній більшості районів, як і раніше була напруженість попиту за цілком незадовільного товаропостачання. Досить сказати, що сільська периферія деяких рай. союзів почала листопад із товаровими запасами, що знизились до 20-18 днів. Міський попит був значно вищий і зосереджувався в головному на сезонних пром. товарах — зимових тканинах, готовому одягові та взутті і на сезонних заготівлях продовольчих продуктів.

Асортимент дефіцитних товарів в цілому не змінився. Як і раніше, був великий попит на мануфактуру, сезонну білизну та на шкір. товари. Через брак цього асортименту, попит села, головним чином, було скеровано на готовий одяг та взуття; відчувалася особливо велика недостача взуття жіночого та дитячого. Робітниче міське постачання відзначило перебої в задоволенні на крупи, соняшникову олію, масло, яйця та оселедці.

Темп хлібозаготівельних операцій був багато менший, рівняючи до вересня. Основною причиною зниження хлібозаготівель є дальший зріст росходження між ринковими та конвенційними цінами.

По окремих кільцях системи конюнктурні покажчики такі:

Обороти робітничої кооперації збільшились на 13,9% і дійшли 83.702 тис. карб. Збільшенню оборотів, крім причин сезонних, сприяло й те, що робітнича кооперація в жовтні розгорнула постачання робітничому населенню продуктів харчування. Надалі в цій галузі багато ще доведеться попрацювати, бо процент задоволення попиту на окремі продукти для де-яких роб. кооп-ів (Донбас), лишається ще на низькому рівні.

Обороти ТСТ збільшились на 13,7% і дорівняли 7.951 тис. карб.

Зведений оборот сільських спож. т-в зріс на 8% при чім з фабрикатами на 6,7%; темп зросту лишився той самий, що був у вересні. Весь оборот складає 57.639 тис. карб. у тім числі фабрикатний 48.029 тис. карб. По окремих районах темп оборотів з фабрикатами був дуже нерівномірний; причина цьому недостатнє та нерівномірне розміщення товарних мас та нестійкість розмірів попиту.

Зведений оборот рай. союзів зріс на 18,5% і дорівняв 67.099 тис. карб., при чім оборот з фабрикатами збільшився на 16% і в сумі складав 55.997 тис. карб.

Обороти кооперативних центрів були такі: По ВУКС зводний оборот збільшився на 14,3%, дорівнявши 52.366 тис. карб. в тім числі з фабрикатами 40.810 тис. карб. тоб-то на 3,5% менше проти вересня. Хлібозаготівлі ВУКР зменшились на 18%. Обороти Уцеробсекції збільшились на 13% і дорівняли 35.100 тис. карб., а обороти Утранспосекції на 35,4%; сума її оборотів — 6½ міл. карб.

Пайова кампанія проходила трохи інтенсивніше. По сільських спож. т-вах зведена сума пайового капіталу на 1 ли-

стопада складала 18.211 тис. карб., тобто збільшилася проти жовтня на 4,5%, а середній пай, виключаючи безпайних, складав 6 карб. 46 коп. По робітничій кооперації приріст пайового капіталу дорівняв 4,6%, склавши до 1 листопада 13.371 тис. карб. з середнім паєм (виключаючи безпайних) в 10 карбованців 14 коп.

Висновки: Споживчий попит у жовтні розгорнувся більше, рівняючи до вересня. Значні хитання оборотів і товарових залишків по окремих райсоюзах показують, що розміри оборотів визначалися розмірами товаропостачання і що не повний довіз окремих груп товарів не задовольнив попиту на них.

Зниження хлібозаготівельної роботи в жовтні, за наявности збільшеного попиту села на пром. товари.

Фінансовий стан харартеризується для жовтня дальшим напруженням оборотних коштів.

(„Кооп. Життя")

Як працює „Добробут" (централя скотарсько молочарської кооперації на Великій Україні). Колегія Наркомторгу заслухала доклад про наслідки обслідування діяльности Добробуту за перші три квартали минулого року. За даними цього обслідування торговельні обороти Добробуту зросли від 24,000 000 карб. (за три квартали 1926-27 р.) до 500,000.000 карб. (за той-же самий період минулого року). Серединне й низове кільце системи також зміцніли: число союзів збільшилось від 10 до 20, т-в від 405 до 716. Питома вага Добробуту в оборотах союзів збільшилася від 33,5% до 44,2%, а вага союзів у оборотах низових т-в від 52,7% до 66 4%.

Зросла й рентабельність роботи Добробуту, питома вага його в заготівлі молочних та мясних продуктів: мяса він охопив на 34,6%, масла на 62,8%, а на ринках смушків та вовни він посідає монопольне становище.

Всячина.

Свято культури. (Відкриття будинку-музею ім. Шевченка). 10-го листопада в приміщенні Київської філії інституту Т. Шевченка відбулося урочисте засідання філії на честь відкриття в Київі будинку-музею Шевченка.

У вступнім слові директор інституту акад. Багалій докладно схарактеризував завдання інституту Шевченка.

Інститут Шевченка, що обєднує найвидатніших літературознавців, має на меті вивчення Шевченка та його доби, вивчення української літератури від Котляревського до наших часів і широку популяризацію здобутків цього вивчення.

Науково-дослідча робота інституту зосереджена в його кабінетах, що розподілені між Харковом і Київом.

З доповіддю про заходи Шевченківського Комітету та вшанування памяти Шевченка виступив уповноважений Укрнауки. Л. М. Левитський, а докладну картину розвитку інституту Т. Шевченка подав проф. О. К. Дорошкевич.

Страйк лісових робітників в Равщині. З кінцем жовтня вибух великий страйк лісових робітників в селах: Гребенне, Селиська, Деби, Горай, Мриглоди, Верхраша, Мости, Потоки і Тенетиська. Страйкувало 400 лісових робітників. З цего страйку лісових робітників і з попередніх страйків рільних робітників бачимо, що галицький нуждар стає поволи до організованої боротьби з визиском.

Увага.

У „Господ. хроніці" в чч. 7-11 Кооп. Р-ки в рубриці „Торговельний білянс" в деяких місцях точка десяточна помилково була вміщена в низу а не на горі і через те можливе непорозуміння (напр. в ч. 10-11 на стор. 480 треба читати: 272·784 міл. (= 272.884.000) замість 272.784 міл.). Проситься це при читанні мати на увазі.

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

Енцикльопедичний Український Словник.

Загально чути нарікання навіть серед високо-освічених Українців, що їзза неустійнення української термінольогії доводиться їм поборювати часто непереможні труднощі в писемнім і устнім уживанні української мови. Щоб запобігти цій недостачі, яку український загал відчуває дуже прикро, рішив численний гурт українських письменників і наукових робітників приступити вже в найблищому часі до видання енцикльопедичного словника української мови (лєксикону), над котрим він працює вже від довшого часу, випи суючи найкращі зразки української мови та поетичного стилю зі всіх давніших і сучасних українських письменників. Крім багатства української мови й поезії використовують автори словника досягнення техніки і взагалі всіх наук.

Приймаючи на увагу, що без допомоги всього Українського Громадянства не зможемо як слід виконати свого завдання, прохаємо всіх Земляків, що співчувають нашій праці, дорожать скарбом української мови й культури та відчувають необхідну потребу наміченого нами Словника, надсилати нам на карточках слова і звороти української мови. назви машин, приладів, рослин, звірят, мінералів і т. п. зворотів, що їх український народ уживає в даній місцевості, приповідки й новоутворені слова, яких не використали ще давніші українські лєксикоґрафи, ані автори термінольоґічних словників Української Академії Наук у Київі. На окремих словах просимо класти наголос і додати пояснення, що саме вони означають, або навести переклад вислову в иншій мові та зазначити місцевість (і повіт), де вживається цього вислову.

Імена і призвіща Ш. Збирачів помістимо у Словнику та зазначимо їх у тексті при наведенні їхніх цитатів. Одночасно прохаємо українських Письменників на всіх українських землях прислати нам свої останні твори для використання їх у Словнику.

Адреса: В. Калинович, Львів, ул. Вроновська, 18.

Усі инші українські часописи на Україні й за кордоном прохаємо передрукувати ласкаво цей заклик

За ініціятивний комітет і редакційну колєґію: *В. Калинович. Д-р Осип Турянський.*

Львів, 17. жовтня 1928.

Ревізійний Союз Українських Кооператив

видав нові книжки:

ЧИТАНКА ПРО ЛИХВАРІВ І ШАХРАЇВ ТА ПРО ТЕ, ЯК ВІД НИХ ВИЗВОЛИТИСЯ. Впорядкував К. Коберський. Львів 1928 р. ст. 96 з обр.

А. Гаврилко: **МІЖ КООПЕРАТИВНИМИ ПРОДАВЦЯМИ.** Збірка нарисів. Львів 1928.

А. Божиковський: **НА ЗУСТРІЧ МАЙБУТНОСТИ.** (Нарис з практики організатора масових ощадностей на селі). Львів, 1928 р.

Замовлення слати на адресу:

Ревізійний Союз, Львів, Словацького, 14. III. пов.

Запрошення до передплати на 1929 р. *28. рік видання.*

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

виходить що місяця в обємі шести аркушів друку.

Передплата: місячна 2·50 зол., піврічна 14 зол., річна 26 зол.

Адреса: **Львів, Руська ч. 18. I. пов.**

Увага! *Увага!*

Пересилаючи це число за грудень 1928 р. — **повідомляємо, що з 10-го січня 1929 р. змушені будемо здержати дальшу висилку журналу „К. Р.“** всім тим ПТ. Передплатникам його, які — по цей день — не зволять вирівнати своїх залеглостей передплати за рік 1928. **По означенім речинці** (себто по 10. січня 1929 р.) **всім довжникам** і виключно на їх рахунок **вишлемо „накази заплати“.** Прохаємо проте не марнувати залучених чеків, а вирівнувати ними залеглости і вплачувати нову передплату, щоби себе і нашої установи не наражувати на непотрібні видатки й кошти.

Адміністрація.

Запросини до передплати на 1929 р.

„НОВА ХАТА“

щомісячний журнал
для плекання домашньої культури з відділом мод і ручних робіт.

Передплата виносить:
На рік 18 зол., на піврік 9 зол., на чверть року 4·50 зол.
Для Америки 3 дол., а для Чехословаччини 2·50 дол. річно.

Видає: **„УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО“**
жіноча промислова кооператива з обмеженою порукою
у Львові, Словацького 14. II. пов.

Всі Кооперативи замовляють:

фартухи до народних строїв, всякого роду полотна, вишивки, капи на ліжка, різьблені прилади до писання і т. п.

в одинокій трудово-продукційній кооперативі

„СОЮЗ ПРОМИСЛОВЦІВ ГУЦУЛЬЩИНИ“
в Косові, б. Коломиї

При гуртових закупах — опуст. Вступайте в члени!

КНИГОЗБІРНЯ „СТУДІОН“ у Львові
ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА АН УРСР № Н-1523 П

ЛНБ
1 13
400

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА 1928

III
ЗТС-14850
1928-1-12

Кооперативна промислова позичка.

До всіх українських кооператив!

Пора нам поступити ще один крок вперід на нашім шляху до економічної незалежности і закладати трівкі підвалини розвою нашої

кооперативної продукції.

Центросоюз старався промостити цей шлях і мимо несприятливих обставин в перших роках діяльности, держав в своїх руках, удосконалив і поширив продукцію хоч одного артикулу першої потреби — мила — власного виробу — до тої міри, що може сказати іменем союзної Кооперації: Ми перейшли вже перший етап і можемо йти дальше по тім шляху!

На внесення Управи і Надзірної Ради рішили Загальні Збори Центросоюза дня 24. грудня 1927. р. приступити до будови приміщення на промислові підприємства нашої кооперації і перейти до нових галузей продукції. На площі Центросоюза у Львові має стануги в 1928. р. фабричний будинок, в якому найде вигідне приміщення в першу чергу вже достаточно розвинена фабрика мила Центросоюза, що міститься тепер у винанятім льокалі, а дальше нові відділи виробу тих артикулів першої потреби, котрих закупно кооперація вже достаточно згуртувала в своїх руках.

Центросоюз віддає під будову свою площу у Львові в районі головного залізничого двірця вартости 6.000 долярів і на підставі згідного рішення своєї Управи, Надзірної Ради і Загальних Зборів взиває всі кооперативи і всіх кооператорів до вплати

кооперативної позички в квоті 20.000 долярів

на будову фабричних будинків.

До кінця місяця січня 1928. року кожда Кооператива вплатить обовязково на сю позичку таку квоту, на яку дозволяє її маєтковий стан від 5 (пять) долярів в гору так, щоби на кождого члена кооперативи було вплачено хоч 1 золотий позички.

Всі приятелі нашої кооперації нехай постараються в міру можности і від себе вложити в цю будову свою цеглинку.

Центросоюз затягає на сю будову кооперативну

позичку за відсотками,

до сплати постепенно на протязі десяти літ, бо свідомий цего і бажає дати доказ, що кооперативна продукція оплатить себе і оплатить свій довг без жертви одиниць а єдино вдержуючи в своїх руках ті доходи, котрими тепер наживаються чужі підприємці.

Приступаємо до будови живого твору, бо свідоцтво його живучости буде мати кождий кооператор що дня в себе в дома в тих виробах, які купить в своїй Кооперативі. На них буде фабричний знак промислових заведень Центросоюза.

Кооперативи і Кооператори! Сповніть свій обвязок точно і негайно!

Львів, дня 26. грудня 1927.

„Центросоюз“ Союз Кооперативних Союзів Кооператива з відповід. уділами у Львові.

ЗА НАДЗІРНУ РАДУ:

Денис Коренець — президент Іван Кузів — секретар

ДИРЕКЦІЯ:

С. Герасимович Ю. Шепарович В. Медвецький.

Умови кооперативної промислової позички.

1. Приймається позичку лише рівними квотами по 5 (пять), 10 (десять), 15 (пятнайцять), 20 (двайцять) і більше долярів, на які видасть Центросоюз довжні грамоти у відтинках по пять і десять долярів.

2. Всі довжні грамоти будуть виставлені на імя кооперативи, чи тої особи, яка позичку підписала. Перенесення якихнебудь правіжів, випливаючих з довжної грамоти, на третю особу може поступити лише за згодою Центросоюза.

3. Сплату позички забезпечує Центросоюз цілим своїм недвижимим і движимим майном (теперішньої вартости понад 200.000 зл.).

4. Сплата позички наступить в цілости одноразово найдальше дня 1. липня 1939 р. (тисяч девятьсот трийцять девятого року), в ефективних долярових банкнотах, або в краєвій валюті по курсі дня сплати.

5. В часі тревання позички буде Центросоюз виплачувати від неї щороку кождого 2. січня і 1.

липня, зачинаючи від 1. липня 1928 відсотки, обчислені з долини після векслевої дісконтової стопи Державного емісійного банку (філії) у Львові, яка буде обовязувати в днях платности відсоткових рат (тепер 8 проц.) Виплата поодиноких відсоткових рат буде відбуватися при касі Центросоюза у Львові до рук властителя грамоти або через каси Повітових Союзів Кооператив.

6. Позичені квоти по 5, 10, 15, 20 і більше долярів є частиною загальної позички в сумі двадцять тисяч долярів, затягненої на будову фабричних підприємств Центросоюза, з якої Центросоюз буде сплачувати що року дня 2. січня і 1. липня по дол. 1000·00, зачинаючи від 2. січня 1930 р. (тисяч девятьсот тридцятого року). В тій цілі Надзірна Рада Центросоюза визначить льосованням що року, котрі позички мають бути сплачені, а Управа Центросоюза виповість їх порученими листами найменше на 14 днів перед найблизчим речинцем платности відсотків.

7. Виплата виповідженої в цей спосіб позички відбудеться за зворотом довжної грамоти при касі Центросоюза у Львові з кінцем півроку, найблищого 2. січня або 1. липня. Непідняту в день платности квоту виплатить Центросоюз в пізніщім речинци з відсотками лише до дня платности виповідженої позички.

8. При висилці гроший долученими чеками Почтової Каси Ощадности належить виповняти чеки в злотих а саме за кождих пять долярів зл. 44·50 за 10 дол. зл. 89, за 15 дол. 133·50. Долярові банкноти треба пересилати грошевими листами або складати в Повітових Союзах Кооператив, які будуть приймати підписку на позичку.

9. Довжні грамоти доручить Центросоюз до 14 днів від одержання гроший на позичку.

Всякі інформації дає бюро Центросоюза і Повітові Союзи Кооператив в усіх містах.

Листи і гроші адресувати: Центросоюз, Львів, вул. Зіморовича 20.

„Центросоюз“ Союз Кооперативних Союзів Кооператива з відповід. уділами у Львові.

За Надзірну Раду:

Денис Коренець — президент. Іван Кузів — секретар.

Дирекція:

С. Герасимович. Ю. Шепарович.

В. Медвецький.